

I. ПСЕВДОКАЛИСТЕН

Калистен бил известен историк и философ от IV в. пр. н. е., който подробно описал в няколко произведения подвизите на Александър Велики. В по-късно време се създали много легенди, свързани с неговото име. Тези легенди, които се разпространявали по време на цялото средновековие, минават под името на Псевдокалистен.

В два от ръкописите на Псевдокалистен се срещат вмъкнати като анахронизъм споменавания за племенните имена на българи, славяни, авари, руси и други народи. Тези сведения се датират от IX в.

РЪКОПИСИ: L = Cod. Leidensis (Lugdun.) Vulcanii 93 (XV s.) (fol. 276). — V = Vatic. 952 (XV s.) (неизползуван в изданието на Meusel).

ИЗДАНИЯ: *H. Meusel*, Pseudo-Callisthenes nach der Leidener Handschrift herausgegeben, Jahrbücher für classische Philologie. Suppl.-Bd. V (1864—1872), pp. 703—816.

КНИЖНИНА: *Krumbacher*, GBL, pp. 849—852. — *Gy. Moravcsik*: Magyar Nyelv, XXVI (1930), p. 15 = Ungarische Jahrbücher, X (1930), p. 65. — *Idem*, Byzantinoturcica, I, p. 466. — *W. Kroll*: PWRE, col. 1674—1720, s. v. Kallisthenes.

PSEUDO-CALLISTHENIS

ALEXANDRI MACEDONI VITA ET ACTA

Notitiae de Bulgaris, Slavici etc.

Таῦτα ἐγὼ Ἀλέξανδρος ὁ τῶν Μακεδόνων βασιλεὺς ὑπέταξα πλήθη ἐθνῶν πολλῶν — — — — — + ἄβάρους. σκλάβους. — — — — — ὄνογούρους.^α — — — — — ρουσίους. — — — — — χαζάρους. βολγάρους. — — — — — τοὺς δὲ λοιποὺς χωρὶς πολέμου ὑπετάξαμεν. καὶ φόρους ἐτέλεσάν. + (p. 792).

α) ὄνογούρους — V.

ПСЕВДОКАЛИСТЕН

ЖИВОТ И ДЕЯНИЯ НА АЛЕКСАНДЪР МАКЕДОНСКИ

Споменаване на българи, славяни и др.

Аз, Александър, цар на македонците, покорих тези множества от многобройни народи: — — — — — авари, славяни, — — — — — оногури, — — — — — руси,¹ — — — — — хазари, българи — — — — —. И останалите покорихме без война и те плащаха данъци.

¹ *Gy. Moravcsik*, Zur Geschichte der Onoguren, Ungarische Jahrbücher, X (1930), p. 65, датира сведенията от IX в. (в Byzantinoturcica, I, p. 466 — от VIII—IX в.), понеже тук се среща името на русите, а за руси започва да се говори в изворите едва от VIII в. нататък.

² Гръцки извори за българската история, IV

II. АНОНИМЕН ВАТИКАНСКИ РАЗКАЗ

В cod. Vatic. gr. 2014, ff. 119'—122', от XII в., се съдържа анонимен разказ, който има наслов: *Περὶ Νικηφόρου τοῦ βασιλέως καὶ τῶς ἀφίησιν τὰ κῶλα ἐν Βουλγαρία*. Този разказ бе открит едва преди четвърт век и обнародван за пръв път. Това е най-подробното и най-пълно описание за похода на византийския император Никифор I Геник (802—811) срещу българите и за голямото поражение, което византийците претърпели към северния изход на Върбишкия проход на 26 юли 811 г. Разказът е бил написан въз основа на най-достоверни данни от съвременник на събитията или дори от много добре осведомен участник. Окончателната редакция на разказа е била дадена, както може да се съди от някои загатвания в текста, непосредствено след покръстването през 865 г. Изказано е мнение, че този разказ съставя в същност неизвестен досега откъс от *Scriptor incertus*. Във всеки случай несъмнено е, че историческото повествование е било използвано с чиста агиографска цел, именно за увековечаване паметта на погиналите във войната през 811 г. византийски войници. В разказа са дадени подробни сведения за хода на военните действия, освен това за столицата Плиска, за „околните“ славянски племена, за военната организация на българската държава в началото на IX в. и т. н. По богатството и достоверността на съдържащите се данни Анонимният ватикански разказ трябва да бъде окачествен като един от най-ценните византийски извори за средновековната българска история.

РЪКОПИС: Cod. Vatic. gr. 2014 (XII s.) ff. 119'—122'.

ИЗДАНИЯ: *Ив. Дуйчев*, Нови житийни данни за похода на Никифора I в България през 811 г., СпБАН, LIV, 1936, стр. 147—188. — *H. Grégoire*, Un nouveau fragment du „Scriptor incertus de Leone Armenio“, Byzantion, XI (1936), pp. 417—427.

КНИЖНИНА: *H. Grégoire*, De nouveau sur la Chronographie byzantine: le „Scriptor incertus de Leone Armenio“ est le dernier continuateur de Malalas, Académie royale de Belgique, Bulletin de la Classe des Lettres et des Sciences morales et politiques, 5e série, XXII, 10—12 (1936), pp. 420—436. — *В. Бешевлиев*, Новият извор за поражението на Никифора I в България през 811 година, ГСУИФФ, XXXIII, 2, 1936. — *Fr. Dölger*: Byzantinische Zeitschrift, XXXVII (1937), pp. 184—185. — *Moravcsik*, Byzantinoturcica, I, p. 503. — *Л. Томић*, Фрагменти једног историског списа IX века, САН, Зборник радова, XXI, Византолошки институт, I, 1952, стр. 78—85. — *Ив. Дуйчев*: Byzantinoslavica, XV, 1954, p. 86; ИПр, XII, 3, 1956, стр. 116. — ВИНУ, I, стр. 249—252 (превод на откъси с коментар).

NARRATIO ANONYMA E
CODICE VATICANOАНОНИМЕН ВАТИКАНСКИ
РАЗКАЗ

Περὶ Νικηφόρου τοῦ βασιλέως καὶ πῶς
ἀφίησιν τὰ κῶλα ἐν Βουλγαρίᾳ

За император Никифор и как оставил
костите си в България

Ἐν τῷ θ' ἔτει τῆς βασιλείας Νικηφόρου τοῦ βασιλέως οὗτος αὐτὸς Νικηφόρος ὁ βασιλεὺς εἰσῆλθεν εἰς Βουλγαρίαν, βουλόμενος αὐτήν, ὡς ᾤετο, ἀφανίσαι, ἄρας μεθ' ἑαυτοῦ Σταυράκιον τὸν υἱὸν αὐτοῦ καὶ Μιχαὴλ τὸν γαμβρὸν αὐτοῦ, τὸν καὶ Ραγγαβὲ ἐπονομαζόμενον, καὶ πάντας τοὺς πατρικίους καὶ ἄρχοντας καὶ ἀξιωματικούς, καὶ ὅλα τὰ τάγματα, καὶ τῶν ἀρχόντων τὰ τέκνα, ἀπὸ δεκαπέντε τυγχάνοντα ἑτῶν καὶ ἐπάνω· οὗς καὶ ἐποίησεν ἑταιρείαν τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ, ἐπονομάσας αὐτοὺς ἰκανάτους. εἰσερχομένου δὲ αὐτοῦ εἰς τὰς κλεισούρας, ἀκούσαντες οἱ Βούλγαροι τὸ πλῆθος τοῦ λαοῦ ὅπερ ἐπεφέροντο, ὡς δῆθεν μὴ δυνάμενοι ἀντιστῆναι, καταλιπόντες πάντα ἕπερ εἶχον, ἔφυγον εἰς τὰ ὄρη. Αὐτὸς δὲ εἰσελθὼν ἐσκήνωσεν εἰς τὴν ἀλλήν τοῦ πρώτου τῆς Βουλγαρίας, ὀνόματι Κρούμου, καὶ εὐρών τινα στρατὸν τῶν Βουλγάρων ἐπιλέκτων ἐνωπλισμένον, ἀπομεινάντων πρὸς φυλακὴν τοῦ τόπου, ἕως δώδεκα χιλιάδας, συμβαλὼν μετ' αὐτῶν πόλεμον, πάντας ἀλέκτεινεν· ὁμοίως δὲ πάλιν καὶ ἄλλας πεντήκοντα χιλιάδας συναντήσας αὐτῷ, συμπλακεῖς αὐτοῖς, πάντας ἀπώλεσεν. Λοιπὸν οὖν, ἐπαρθεὶς τῷ φρονήματι καὶ τῇ καρδίᾳ ὁ ταλαίπωρος, ὡς ἦδη διὰ τὰς δικαιοσύνας αὐτοῦ τοῦτο πεποιηκώς, ὃ δὴ καὶ ἔλεγε πρὸς τοὺς σὺν αὐτῷ ὄντας· ἰδοῦ, ἔφη, ἡ δικαιοσύνη τί κατεργάζεται.

Εἰσελθὼν τοίνυν εἰς τὴν ἀλλήν τοῦ Κρούμου, ἐρευνήσας τὰ ταμεῖα αὐτοῦ καὶ εὐρῶν σκόλα πλεῖστα, ἤρξατο διαμετροῖζεν τῷ λαῷ

В деветата година от царуването¹ на император Никифор — този същият Никифор навлязъл в България,² като желаел — както си мислел — да я унищожи. Той взел със себе си своя син Ставракий, зетя си Михаил, назоваван и Рангаве³, всички патриции, началници, сановници, всички отреди и синовете на началниците — от петнадесет години нагоре, — от които съставил дружина на сина си и ги назовал иканати.⁴ Като навлязъл в клисурите [на България], българите научили за множеството войска, което те водели, и, разбира се, като не могли да му се противопоставят, напуснали всичко, което имали, и избягали по планините. А [Никифор] навлязъл и се настанил в резиденцията⁵ на първенеца⁶ на България, по име Крум. Той намерил някаква войска от отбрани въоръжени българи, около дванадесет хиляди, оставени за отбрана на мястото, завързал сражение с тях и всички ги избил. Посрещнали го също така и други петдесет хиляди, с които влязъл в сражение и ги погубил всички. И тъй прочее нещастникът се възгордял в ума и сърцето си, сякаш вече постигнал това чрез справедливостта си, и казал на онези, които били с него: „Ето, рекъл, що прави справедливостта.“

И тъй, като влязъл в резиденцията на Крум, той преровил неговите съкровища и намерил твърде богата плячка. Той започнал да разпределя на войската

¹ Император Никифор стъпил на престола на 31 октомври 802 г., следователно 9-та година от неговото управление съвпада с 811 г. ² За похода на император Никифор срещу българите през 811 г. вж. общо Златарски, История, I, 1, стр. 255—261. — Българското военно изкуство през феодализма, София 1958, стр. 165—172. ³ За името на Михаил I вж. H. Grégoire, Rangabé ou Courtemain, Byzantion, IX (1934), pp. 793—794, който го смята за славянско и го извежда от *рѣкавъ*. Срв. обаче G. Ostrogorsky, History of the Byzantine State, Oxford 1956, p. 175, No. 1. ⁴ Дружината на иканатите (*ικανάτοι*) била създадена за първи път по време на Никифор I. Срв. Du Cange, Glossarium, s. v. *ικανάτοι*, milites selecti ad custodiam imperatoris vel palatii. Други посочвания у Дуйчев, Нови житийни данни за похода на Никифор I в България, стр. 154 сл. ⁵ Под думата *αλλή* тук се разбира изобщо резиденцията (дворът) на българския владетел. Вж. В. Бешевлиев, Паралели, ИИД, XIV—XV (1937), стр. 75 сл. — Ив. Дуйчев, Бележки върху историята на българската архитектура през средновековието, ИИГА, XI (1957), стр. 52 сл. Според други под *αλλή* се разбира селище. Вж. Г. Баласчев, Върху държавното и военно устройство на старобългарската държава, Минало, год. I кн. 1 (1909), стр. 113—114. — В. v. Arnim, Zur Geschichte der Onoguren: Zeitschrift f. slav. Phil., X (1933), p. 345 sq. — В. Тънкова-Заимова, Първоначалното българско селище и въпросът за аулите, ИИБИ, VI (1956), стр. 439—452. ⁶ За употребата на думата *πρῶτος* като епитет на българския владетел вж. и други посочвания у H. Grégoire, L'empereur Nicéphore le Chauve et Kroum, „premier“ de Bulgarie, Académie royale de Belgique, Bulletin de la Classe des Lettres etc., 1934, pp. 261—272. — В. Бешевлиев, Първобългарски надписи, стр. 44—46, № 14; стр. 104 сл. — Дуйчев, Нови житийни данни, стр. 157.

αὐτοῦ ἐν καταγραφῇ χαλκόν τε καὶ ἐσθῆτας καὶ ἄλλα τινὰ εἶδη διάφορα. ἀνοίξας τε τὰς ἀποθήκας τῶν οἴνων αὐτοῦ, διένειμε πᾶσι τοῖς αὐτοῦ, ὥστε πιεῖν εἰς κόρον. Καὶ ἀνελθὼν εἰς τὰ ἄμφοδα τῆς αὐλῆς, διακινῶν εἰς τὰ ἡλιακὰ τῶν οἰκημάτων, ἠγάλλετο καὶ ἔλεγεν· „Ἴδού, ταῦτα πάντα ὁ Θεὸς παρέδωκέν μοι, καὶ βούλομαι κτίσαι ἐνταῦθα πόλιν ἐπὶ τῷ ὀνόματί μου, ἵνα γίνωμαι ὀνομαστός εἰς πάσας τὰς ἔμπροσθεν γενεάς.“ καὶ ποιήσας ἡμέρας τινάς, ἐξῆλθεν ἐκ τῆς αὐλῆς τοῦ ἀδελφοῦ Κρούμου, καὶ ἐξερχόμενος ἐνεπύρισε τὰ οἰκήματα πάντα σὺν τῷ περικλείσματος ἐκ ξύλων συγκειμένων καὶ λοιπὸν μηκέτι φροντίσας τοῦ ἐξελεθεῖν διὰ τάχους διήρχετο διὰ μέσον τῆς Βουλγαρίας, βουλόμενος ἀπελθεῖν εἰς Σαρδικίης, νομίσας ὅτι ἐξήλειφεν πᾶσαν τὴν Βουλγαρίαν. Καὶ ποιήσας ἡμέρας ἑ' ἠλόγησε τῶν καὶ αὐτοῦ πραγμάτων παντελῶς καὶ τραπείας τὰς φρένας καὶ δίκην ἐξεστηκότος γεγονώς, οὐκ ἔτι ἦν ἐν ἑαυτῷ, ἀλλ' ἦν πεφουρμένος διὰ παντός. κατεχόμενος τῷ κάρῳ τῆς ἀλαστονείας καὶ μὴ ἐξερχόμενος ἐκ τῆς σκηνῆς αὐτοῦ, μηδὲ διδοὺς τι λόγον ἢ διαταγὴν· καὶ τινων καταβοώντων αὐτοῦ καὶ τὸν υἱὸν αὐτοῦ ἀποστελλόντων τοῦ λαλῆσαι αὐτῷ περὶ τοῦ ἐξελεθεῖν ἐκεῖθεν, οὐδ' ὅλως προσέσχεν, ἀλλὰ μᾶλλον καὶ ἠτίμασε τὸν υἱὸν αὐτοῦ, βουλόμενος αὐτὸν καὶ τύψαι. Ὁ οὖν λαὸς εὐρῶν εὐκαιρίαν ἐπραΐδευεν ἀφειδῶς, ἐμπυρίζων τὰς χώρας ἀθεορίστους οὖσας καὶ νευροκοποῦντες τοὺς βόας καὶ λάκρους ἐκ τῶν ψυῶν αὐτῶν ἀποσπῶντες, βοῶντα τὰ ζῶα φωνῇ μεγάλη καὶ ἀποσπαίροντα, καὶ τὰ πρόβατα κατασφάπτοντες καὶ τοὺς χοίρους, καὶ ἅ μὴ θέμις πράττοντες. Λοιπὸν οὖν ἰδόντες τὸ ἀδιάτακτον καὶ ἀσύστατον τοῦ Νικηφόρου τινὲς καὶ ὅτι οὐδεὶς τολμᾷ αὐτῷ λαλῆσαι, κατὰ μικρὸν ἤρξαντο ἀποδιδράσκειν καὶ διὰ μηχανῆς τινος ἐξέρχεσθαι. Ἦσαν δὲ οἱ Βούλγαροι φραγμὸν

си по списък мед¹, одежди и други различни неща. Като разтворил и неговите изби с вино, той раздавал на всички свои люде да пият до насита.² Като ходел по улиците³ на резиденцията, той се разхождал по чардаците⁴ на къщите, радвал се и казвал: „Ето бог ми даде всичко това и аз искам до построя тук град на мое име, за да стана именит във всички бъдни поколения.“ Като прекарал няколко дни, той напуснал резиденцията на безбожния Крум и оставяйки я, опожарил всички жилища заедно с оградата от поставени едно до друго дървета.⁵ Прочее, като все още не мислел скоро да излезе [оттук], той преминал през средата на България, желаейки да стигне до Сердика⁶, като смятал, че е завладял цяла България. Така той прекарал 15 дни, занемарил напълно работите си, побъркал се, станал като безумен, не бил повече на себе си, а съвсем се забъркал. Обладан от опиянението на надменността, не излизал от шатрата си, не давал никому обяснение или разпоредба, а когато някои го упреквали и изпратили сина му⁷ да му говори, за да излязат оттам, той никак не ги послушал, но дори и унижил сина си, като искал и да го бие. И тъй войската, като намерила удобен случай, разграбвала безпощадно, опожарявала непожънатите още ниви,⁸ прерязвала жилите на воловете и одирала ремъци от слабините им — а животните мучели със силен глас и издъхвали, — изколвала овцете и свинете⁹ и вършела непозволеното. Най-сетне някои, като виждали безредността и объркаността на Никифор и това, че никой не дръзвал да му говори, постепенно започнали да бягат и чрез някаква хитрина да се из-

¹ Тук думата χαλκός е употребена за обозначение на медни монети може би от български произход. Подробно по въпроса вж. у *Ив. Дуйчев*, Към въпроса за появата на парите в нашето народно стопанство, ИИБИ, III—IV (1951), стр. 93. Според *Стр. Лишев*, За проникването и ролята на парите във феодализма България, София 1958, стр. 59 сл., става дума за византийски пари. ² Посочването на Анонимния автор за наличието на вино в избите на Крум поставя под известно съмнение сведението на *Suidas*, s. v. Βούλγαροι, за изкореняването на лозята в България по повеля на българския хан. Срв. *Дуйчев*, Към въпроса . . . , стр. 105. ³ Думата ἄμφοδος тук означава не градски квартал, а улица; подробно вж. у *Дуйчев*, Бележки . . . , стр. 52. ⁴ С думата ἡλιακὰ (ἡλιακόν, solarium) — еркери, балкони, тераси — в текста са обозначени несъмнено чардаците на първобългарските жилища. За подробности вж. *W. Nissen*, Die Diataxis des Michael Attaleiates von 1077, Jena 1894, p. 67. — *Дуйчев*, Бележки . . . , стр. 53 сл. — Срв. *К. Миятев*, Крумовият дворец и други новооткрити постройки в Плиска, ИБАИ, XIV (1940—1942), стр. 105—130. ⁵ Става дума очевидно за ограда от поставени едно до друго дървета, както е била обградена и резиденцията на Атила. Вж. повече у *Дуйчев*, Бележки . . . , стр. 54. Към израза срв. *Procopii De aedificiis*, ed. Haury, III, 2; p. 22, 9—10. ⁶ Сердика, среднов. Средец (дн. София). Това посочване на нашия извор дава възможност да се установи, че император Никифор повел войската си в югозападна посока. ⁷ Ставракий. ⁸ Изразът τὰς χώρας ἀθεορίστους свидетелствува за внезапността на византийското нападение, поради което българите не успели да пожънат нивите. ⁹ Важно посочване относно скотовъдния бит на първобългарите.

πεποικότες φοβερὸν καὶ δυσδιέξοδον ἀπὸ ξύλων
μεγάλων δίκην τείχους. λαβόντες οὖν οἱ Βούλ-
γαροι εὐκαιρίαν καὶ θεασάμενοι ἐκ τῶν ὄρεων
ὅτι περιεφέροντο πλανώμενοι, μισθασάμενοι
Ἀβάρους καὶ τὰς πέριξ Σιλαβινίας καὶ τὰς
γυναῖκας ἀνδρικῶς καθοπλίσαντες, τῇ 18 ἡμέρᾳ
τῆς εἰσόδου αὐτῶν, διαφαίνοντος σαμβάτου,
εἰκοσιπρῆτη τοῦ Ἰουλίου μηνός, ἐπέπεσον αὐτοῖς
ἔτι κοιμωμένοις σχεδόν. οἷτινες διαναστάντες
καὶ σπουδῇ καθοπλίσάμενοι ἤρξαντο τῆς μάχης.
καὶ ἐπειδὴ ἦσαν μακρὰν ἀπ' ἀλλήλων διεσ-
κηγόμενα τὰ θέματα, εὐθέως οὐκ ἔγνωσαν τὸ
συμβάν· μόνον γὰρ εἰς τὸ βασιλικὸν φροσσάτον
ἐπέπεσον καὶ λοιπὸν ἤρξαντο κόπτεσθαι· καὶ
μικρὸν ἀντισταθέντων αὐτῶν καὶ μηδὲν ἰσχυ-
σάντων, ἀλλὰ σφόδρα κατασφραζομένων, ἰδόντες
οἱ λοιποὶ ἔδωκαν ἑαυτοὺς εἰς τροπὴν. καὶ ἐν αὐτῷ
τῷ τόπῳ παρέκειτο ποταμὸς τελευτάωδης λίαν
καὶ δυσδιέξοδος, καὶ μὴ εὐρίσκοντες εὐθὺς πόρον
τοῦ περᾶσαι, καταδιωκόμενοι ὑπὸ τῶν πολεμίων
ἐνέπεσον εἰς τὸν ποταμὸν· εἰσελθόντες δὲ μετὰ
τῶν ἵππων αὐτῶν καὶ μὴ ἰσχύσαντες ἐξελθεῖν
ἔχάλασαν εἰς τὸ τέλος καὶ καταπατούμενοι ὑπὸ
τῶν ὀπισθεν ἐρχομένων καὶ ἄλλοι ἐπ' ἄλλοις
πίπτοντες, οὕτως ἐπληρώθη ὁ ποταμὸς ἀνθρώπων
τε καὶ ἵππων, ὥστε ἐπάνωθεν αὐτῶν διέρχεσθαι
τοὺς πολεμίους ἀβλαβῶς καὶ καταδιώκειν τοὺς
λοιποὺς τοὺς, ὡς εἶκός, νομίζοντας ὅτι διεσωθή-
σαι. ἐκεῖ οὖν πάντες οἱ πατρίκιοι καὶ λοιποὶ
ἄρχοντες πεπτώκασιν. ὅσοι δὲ ἔδοξαν διαφυγεῖν
ἀπὸ [τῆς] τοῦ ποταμοῦ βλάβης, ἦλθον ἕως τοῦ
φραγμοῦ, ὃν κατεσκεύασαν οἱ Βούλγαροι, ὄχυρόν
ὄντα καὶ λίαν δυσδιεξόδευτον, καὶ μὴ δυνάμενοι
σὺν τοῖς ἵπποις τοῦτον διακόψαι, καταλιπόντες
τοὺς ἵππους αὐτῶν, διὰ τῶν οἰκείων χειρῶν καὶ

мъкват. А пък българите били направили
от големи дървета страшна и мъчно-
проходима преграда, подобна на стена.
Прочее, като намерили удобен случай и
като наблюдавали от планините, че [ро-
меите] обикалят и се лутат, българите
наели срещу заплата авари¹ и околните
славянски племена,² въоръжили по мъж-
ки жените³ и на петнадесетия ден от
нахлуването им, призори в събота, на
двадесет и трети юли, ги нападнали, до-
като почти още спели.⁴ [Ромеите], като
се вдигнали и бързо се въоръжили, за-
почнали сражение. Тъй като войсковите
части били разположени далеч една от
друга, те не узнали веднага за станалото;
българите врѣхлетели само върху импе-
раторския отред⁵ и почнали да го из-
биват. Като се противопоставяли малко
време и не могли да постигнат нищо,
те били жестоко избивани. Другите, ко-
гато видели това, ударили в бягство.
А на това място⁶ течала много тинеста и
мъчнопребродима река. Тъй като не на-
мерили веднага брод, за да преминат,
[ромеите], преследвани от неприятелите,
изпопадал в реката. Понеже те навлез-
ли [в реката] заедно с конете си и не
можели да излязат, затънали в тинята и
били газени от онези, които пристигали
отзад. Като падали едни връз други, ре-
ката така се напълнила от люде и коне,
щото неприятелите преминавали отгоре
невредими и преследвали останалите,
които естествено мислели, че ще се спа-
сят. И тъй там паднали всички патриции
и другите началници. Онези пък, които
се надявали да избягнат гибелта в
реката, стигнали до преградата, която
българите били съградили и която била
много яка и твърде мъчнопроходима.
Тъй като те не можели да я прекосят
с конете си, оставяли конете, покатерва-

¹ За наемането на авари през 814 г. вж. също *Scriptor incertus*, р. 347, 13. — *Дуйчев*, Нови житийни данни, стр. 162—163. ² Сведението за наемането на славяни се потвърждава от *Scriptor incertus*, р. 347, 13, който посочва състава на Крумовата войска през 814 г. Към това срв. *Ив. Дуйчев*, Славяни и първобългари, ИИБИ, I—II (1951), стр. 207 сл. — ВИНУ, I, стр. 251, бел. 1.

³ Според *G. Cedreni Historiarum compendium*, II, ed. Bonn, р. 406, 21—23, византийците след поражението на войската на киевския княз Светослав при Дръстър (Силистра) в 972 г. сред труповете на избитите неприятели откривали и женски трупове. — ВИНУ, I, стр. 251, бел. 6. ⁴ Неизвестният автор посочва неточно 23 юли като ден на сражението. В същност решителната битка е станала на 25 срещу 26 юли, призори в събота, 811 г. Срв. *Златарски*, История, I, 1, стр. 258 и бел. 1; 412. — *Дуйчев*, Нови житийни данни, стр. 163 сл. ⁵ Думата *φροσσάτον* = fossa — лагер, отред, поход, война. ⁶ Продължителните спорове относно мястото на полесражението (срв. *Златарски*, История, I, 1, стр. 408—412, който приема, че това е станало във Върбишкия проход) могат да бъдат разрешени въз основа на данните на Ватиканския разказ. Най-правдоподобно се явява предположението, че главното сражение е станало на около 30—60 км от първобългарската столица Плиска — югозападно от Преслав, в устието на Върбишкия проход, край река Камчия. Вж. за това Българското военно изкуство през феодализма, стр. 165 сл.

ποδῶν ἀνερπύσαντες, ἐκρήμιζον ἑαυτοὺς εἰς τὸ ἕτερον μέρος· καὶ ἐπειδὴ ἦν ἕξωθεν ὄρυγμα τάφρου βαθείας, κρημιζόμενοι ἀπὸ τοῦ ὕψους, διεσπῶντο τὰ μέλη αὐτῶν· καὶ οἱ μὲν παρατὰ ἀπέθνησκον, οἱ δὲ ὀλίγον προβαίνοντες καὶ μὴ ἰσχύοντες βαδίσειν ἔπιπτον χαμαὶ καὶ οὕτως κολαζόμενοι ἀπέθνησκον ἐν λιμῶ καὶ δίψει. ἐν ἑτέροις δὲ τόποις τινὲς ἐνεπύρισαν τὴν φρακτὴν καὶ δὴ καέντων τῶν δεσμῶν καὶ συμπεσοῦσης τῆς φρακτῆς ἐπάνωθεν τοῦ ὄρυγματος καὶ λοιπὸν οἱ φεύγοντες ἀπροόπτως χαλῶμενοι ἐπέπιπτον εἰς τὴν τάφρον τοῦ ὄρυγματος τοῦ πυρὸς αὐτοὶ τε καὶ οἱ ἵπποι αὐτῶν· τούτο δὲ χεῖρον ἦν συμφορὰ τοῦ κινδύνου τοῦ ποταμοῦ. τίς οὐ κλαύσει ταῦτα ἀκούων; τίς οὐ θρηγήσει; τὰ δὲ τέκνα τῶν ἀρχόντων, ἀρχαίων τε καὶ νέων, εἰς πλῆθος ὄντα, αὐτὸ τῆς ἡλικίας ἄγοντα τὸ ἄνθος, σώματα ἔχοντες περικαλλῆ λευκότητι καὶ τριχῶν ξανθότητι λάμποντα καὶ γενείων καὶ ὄψεως θέσει κεκαλλωπισμένα οἴτινες ἐξ αὐτῶν ἦσαν νεωστὶ ζευχθέντες γυναιξὶν εὐγενεία καὶ κάλλει διαλάμπουσι πάντες ἐκεῖ ἀπέθανον· οἱ μὲν τῶ ξίφει ἀναλωθέντες, οἱ δὲ τῶ ποταμῶ πνιγέντες, οἱ δὲ ἀπὸ τοῦ φραγμοῦ κρημιτισθέντες, οἱ δὲ τῶ πυρὶ τοῦ ὄρυγματος κατακαέντες, ὀλίγοι δὲ τινες διασωθέντες, καὶ οὗτοι μετὰ τὸ ἐλθεῖν οἴκαδε, σχεδὸν πάντες ἀπέθανον. ἐν αὐτῇ οὖν τῇ ἡμέρᾳ καὶ Νικηφόρος ὁ βασιλεὺς ἀνηρέθη μέσον τοῦ πρώτου πολέμου, τὸν τρόπον τοῦ θανάτου αὐτοῦ μὴ δυνηθέντος τινὸς ἀπαγγεῖλαι. ἐπλήγη τε καὶ ὁ υἱὸς αὐτοῦ Σταυράκιος καιρίαν πληγὴν λαβὼν εἰς τοὺς σπονδύλους τῆς ράχεως· ἐξ ἧς καὶ ἐτελεύτησεν, μῆνας δύο μόνους βασιλεύσας Ῥωμαίων. Πολλοὶ τε τῶν ζογραθέντων Ῥωμαίων μετὰ τὸ καταλυθῆναι τὸν πόλεμον ἠναγκάσθησαν ὑπὸ τῶν ἀθέων Βουλγάρων, οὕτω τότε βαπτισθέντων, ἀρῆσαι τὸν Χριστὸν καὶ τῆς ἐθνικῆς καὶ Σκυθικῆς πλάνης μεταλαβεῖν· οἴτινες τῇ τοῦ Χριστοῦ ἐνισχυθέντες δυνάμει πᾶσαν ὑπομείναντες αἰκίαν, τὸν μαρτυρικὸν στέφανον ποικίλαις κολάσεσιν ἀνεδήσαντο.

Ὅτω Νικηφόρος ὁ βασιλεὺς ἐξ ἀβουλίας καὶ ἀλαζονείας ἑαυτὸν τε καὶ πᾶσαν τὴν τῶν Ῥωμαίων ἰσχὺν ἀπώλεσεν, βασιλεύσας ἔτη ἡ' καὶ μῆνας ἑπτά.

ли се с ръце и крака и увисвали на другата страна. На външната страна обаче имало изкопан дълбок ров и, когато те се прехвърляли от височината, крайниците им се разкъсвали. Едни от тях умирали веднага, други пък повървявали малко и, като не могли да ходят, падали на земята и така загивали, измъчвани от глад и жажда. На други места пък някои запалили преградата. Когато връзките изгорели и преградата паднала върху изкопа, бягащите непредпазливо се спускали и попадали с конете си в изкопания ров заедно с огъня¹. Това нещастие било по-лошо, отколкото опасността от реката. Кой, като чуе това, не ще ридае? Кой не ще плаче? [Погинали] синовете на началниците, и на старите, и на младите, бидейки цяло множество, в самия разцвет на младостта, като имали прекрасни тела, които сияели със своята белота, със златисти коси и бради, с красив лик. Някои от тях едва-що се били свързали с жени, които се отличавали по своето благородство и красота. Всички загинами там: едни — погубени от меча, други — удавени в реката, трети паднали от преградата, а някои изгорели в огъня на изкопа. Спасили се само малцина, но и те, след като пристигнали по домовете си, почти всички измрели. В същия ден прочее бил погубен и император Никифор всред първото сражение, без никой да може да съобщи по какъв начин е погинал. Ранен бил и син му Ставракий, като получил смъртоносна рана в прешлените на гръбнака, от която и починал, след като царувал над ромеите само два месеца.² Мнозина от заробените ромеи след прекратяването на войната били принуждавани от безбожните българи — тогава още непокръстени³ — да се отрекат от Христа и да приемат езическата и скитска заблуда. Те обаче, подкрепени от силата на Христа, претърпели всяко изтезание и чрез различни страдания се увенчали с мъченически венец.

Така император Никифор, след като царувал осем години и седем месеца, поради своето безразсъдство и самонадеяност погубил себе си и цялата ро-

¹ Срв. *Theophanis Chronographia*, I, p. 491, 27—28: τῶ τῆς σούδας πυρὶ. ² Ставракий бил принуден да абдикира от власт на 2 октомври 812 г., приел монашество и след три месеца, на 12 януари 812 г., починал. Посочването на нашия извор се отнася само до времето на Ставракиевото управление. ³ Свидетелство, че Ватиканският разказ е получил окончателната си редакция след покръстването на българите през 865 г.

**Ἦν δὲ οὗτος ἀνὴρ διμοιραῖος, πλατύς, προγάστωρ, δασύκομος, πρόχειλος, πρόσωπον ἔχων μέγα καὶ γένειον πολὺν πεπολιωμένον, τῷ δὲ σώματι παχύς· φρόνιμος τε πάνυ καὶ πανουργός καὶ ὀξύς εἰς τὸ νοῆσαι, μάλιστα εἰς τὰ τοῦ δημοσίου πράγματα, μικρολόγος τε καὶ φιλόγυρος κατ' ὑπερβολήν, διὸ καὶ τὸν ὄλεθρον αἰώνιον ἐκλήρωσατο. Ἡμεῖς δὲ, ἀδελφοί, μνημονεύσωμεν τῶν προαπελθόντων ἀδελφῶν ἡμῶν καὶ πατέρων καὶ τὸν ἀγαθὸν καὶ δίκαιον ἡμῶν θεὸν ἱκετεύσωμεν ῥύσασθαι ἡμᾶς τοιαύτης κατακρίσεως, καὶ δι' ἐπιμελείας τῶν θείων ἐντολῶν τοῦ Χριστοῦ τῶν ἐπηγγελμένων τοῖς δικαίοις ἀγαθῶν ἐπιτυχεῖν ὅτι εὐλογημένος καὶ δεδοξασμένος ὑπάρχει εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων, ἀμήν. (pp. 148—153)*

мейска мощ. Той бил възвисок мъж, широкоплещест, с голям корем, с гъста коса,¹ бърнест, с широко лице и много побеляла брада, пълен, много разсъдлив, лукав, схватлив — особено за държавните дела, — малоречив и премного сребролюбив, поради което и получил вечна гибел. Ние пък, братя, нека поменем погиналите наши братя и отци, да помолим благия и справедлив наш бог да ни отърве от подобно осъждане и чрез съблюдаване на божествените повели на Христа да придобием обещаните на праведниците блага. Благословен и прославен да пребъде той на веки веков! Амин.

¹ Към това сведение, което противоречи на други изворни посочвания за външността на император Никифор, вж. *Дуйчев*, Приноси към средновековната българска история, Годвник на Пловдивската народна библиотека и музей за 1937—1939, София 1940, стр. 195—197.

III. НЕИЗВЕСТЕН АВТОР

Под името *Scriptor incertus* е дошла до нас една анонимна хроника, която обхваща събитията от времето на византийските императори Михаил I Рангаве (811—813) и Лъв V Арменец (813—820). Както личи от началните думи, а също и от внезапния завършек на запазения текст, той представлява част от една по-голяма загубена хроника, от която са останали отделни откъси под различни наслови. Непознатият автор — навярно духовник — е враждебно настроен към императора-иконоборец Лъв V Арменец. В хрониката е отделено голямо място на борбите между българи и византийци през 813 г. по времето на Михаил I Рангаве, а също така на обсадата на Цариград и превземането на Одрин от Крум при Лъв V през 813 г. Авторът дава много ценни данни за бойните машини и съоръжения на българите. Много важно е и неговото указание за участието на авари във войската на Крум.

РЪКОПИС: V = Cod. Paris. gr. 1711 (XI s.).

ИЗДАНИЯ: *Scriptoris incerti Historia de Leone Bardae filio apud: Leonis Grammatici Chronographia*, ex rec. J. Bekkeri, Bonnae 1842, pp. 335—362. — *Migne, PGr*, CVIII (1863), col. 1009—1037.

КНИЖНИНА: *H. Grégoire*, Un nouveau fragment du „Scriptor incertus de Leone Armenio“, *Byzantion*, XI (1936), pp. 417—427. — *Idem*, De nouveau sur la Chronographie byzantine: Le „Scriptor incertus de Leone Armenio“ est le dernier continuateur de Malalas, Académie royale de Belgique, *Bulletin de la classe des Lettres et des Sciences morales et politiques*, 5e série, XXII, 10—12 (1936), pp. 420—436. — *Moravcsik*, *Byzantinoturcica*, I, pp. 503—504. — ВИНН, 312—313. — *Л. Томић*, Фрагменти једног историског списа IX века, стр. 78—84.

SCRIPTORIS INCERTI

НЕИЗВЕСТЕН АВТОР

HISTORIA DE LEONE ARMENII BARDAE FILIO

ПОВЕСТВОВАНИЕ ЗА ЛЪВ, СИН НА ВАРДА АРМЕНЕЦ

1. *Exercitus Romanus a Bulgaris profligatur*

1. Ромейските войски търпят поражение от българите

*Καὶ λοιπὸν πάντας ἀνακαλέσατο εἰς οὐσπερ
Νικηφόρος ἐχθροδῶς διέκειτο, καὶ ἐξέβαλε τοῦ
παλατίου τῆς Θεοδοτίας τοὺς ἀδελφοὺς ὄντας
πατρικίους καὶ Λέοντα τὸν ἐπιλεγόμενον τοῦ*

Освен това Михаил¹ повикал всички, срещу които Никифор² бил враждебно настроен: братята на Теодота, които били патриции и които той бил изгонил от

¹ Император Михаил I Рангаве.

² Никифор I Геник.

Σκλήροῦ, καὶ ἐποίησεν αὐτὸν στρατηγὸν εἰς Πελοπόννησον. καὶ Λέοντα υἱὸν Βάρδα τοῦ Ἀρμενίου πταίσαντα τὸν Νικηφόρον τὸν δαρέντα καὶ κουρευθέντα ὑπ' αὐτοῦ καὶ ἐξορισθέντα οὗτοι ἀνεκαλέσαντο, καὶ ἐποίησαν αὐτὸν πατριζίον καὶ στρατηγὸν τῶν ἀνατολικῶν ὡς καὶ ἐπυρόρησεν αὐτοὺς πονηρὸς ὄν, ὡς ὕστερον λέξομεν· λοιπὸν οὖν τούτων γενομένων ἐπαρθέντες οἱ Βούλγαροι ἐπὶ τῇ νίκῃ τῇ κατὰ τοῦ Νικηφόρου ἐβούλοντο ἀπελθεῖν πρὸς πόλεμον. Ταῦτα γνοὺς Μιχαὴλ βουλὴν ποιησάμενος συνήγαγε πάντα τὰ θέματα, στρατεύσας καὶ ἄλλους πολλοὺς ἀντὶ τῶν ἀπολειφθέντων ἐν τῷ πολέμῳ, καὶ τοὺς φυλάσσοντας τὰς κλεισοῦρας τῆς Συρίας συναθροίσας, Λυκάονας καὶ Κίλικας καὶ Ἰσαύρους καὶ Καππαδόκας καὶ Γαλάτιας, καὶ πᾶντας παραλαβὼν ἐξῆλθεν δευτέρῳ ἔτει τῆς αὐτοῦ βασιλείας, Ἰνδικτιωνος 8'. καὶ τῆς πόλεως συνακολουθούσης αὐτῷ, καὶ Προκοπίας τῆς Ἀνγούστης τῆς αὐτοῦ γυναῖκός, ἐξῆλθεν ἕως τὰ κιδούκτου, ποιοῦντες μαιουμάδας καὶ δίδόντες χάρισμα τὸς ἄρχοντας τοῦ στρατοῦ, παρακολούσης αὐτοὺς τῆς Προκοπίας καὶ περὶ Μιχαὴλ τοῦ βασιλέως, διαφυλάττειν αὐτὸν καὶ σκέπειν ἐν τῷ πολέμῳ καὶ ἀγωνίζεσθαι ὑπὲρ τῶν Χριστιανῶν· καὶ κεῖθεν πάλιν αὐτὴ ὑπέστρεψεν ἐν τῇ πόλει. καὶ λοιπὸν ἀπάραντες ἐκεῖθεν ὁ τε βασιλεὺς καὶ πᾶς ὁ λαὸς ἐγγυτόμησαν ἕως τῶν κλεισοῦρων. καὶ δὴ οἱ Βούλγαροι παρετάξαντο ἀπενάντι αὐτῶν, καὶ θεωροῦντες τὸ πλῆθος τοῦ λαοῦ οὐκ ἐτόλμησαν ἐπιχειρήσαι, ἀλλ' ἴσταντο παρατεταγμένοι. ὁμοίως δὲ καὶ ὁ λαὸς τοῦ βασιλέως ἴσταντο καὶ αὐτοὶ παρατεταγμένοι ἕως ἡμερῶν 16', μὴ τολμῶντες ἀλλήλοις βαλεῖν χεῖρα. καὶ λοιπὸν ἐταλαιπωρήθησαν ἐν τῷ καιῶνι στήκοντες τοῦ θέρους ἡμέρας καὶ νυκτός οἱ τε ἄνθρωποι καὶ τὰ κτήνη, καὶ ἦλθον εἰς ἀδυναμίαν πολλὴν, προσδοκῶντες ὅτι οἱ Βούλγαροι εἶχον βαλεῖν χεῖρα, καὶ πάλιν οἱ Βούλγαροι ὁμοίως· καὶ ἦν ἰδεῖν αὐτοὺς ἐν ἀμηχανίᾳ πολλῇ. καὶ δὴ ὁ Ἀπλάκης ἦν ἐπὶ τὸ ἐν μέρος τῆς ἄκρας, ἔχων τοὺς Μακεδόνας

двореца, Лъв, именуван Склир, когото направил стратег на Пелопонес, и Лъв,¹ син на Варда Арменец, който бил оскърбил император Никифора, а Никифор бил заповядал да бичуват и да го подстрижат за монах. [Михаил и Прокопия] го върнали и го направили патриций и стратег на Анатолийската тема. Но, както ще кажем по-долу, той, бидейки човек безчестен, постъпил безчестно спрямо тях.

Прочее, докато ставало това, българите, възгордени от победата си над Никифора,² решили да тръгнат на поход. Шом научил това, Михаил направил съвещание и събрал [войските от] всички теми, като записал и много други войници вместо загиналите във войната. Той свикал ония, които охранявали клисурите на Сирия — ликаони,³ килики,⁴ исаври,⁵ кападокийци⁶ и галати⁷ — изаедно с всички тях тръгнал на поход през втората година от царуването си, индикт шести. Съпроводил го целият град, а също и неговата съпруга, императрица Прокопия,⁸ излязла до Аквидукт⁹. Те устроили тържество и раздавали дарове на военачалниците, при което Прокопия ги молила да пазят и бранят във войната император Михаил и да се бият за християните. След това тя отново се върнала в града. Прочее императорът и цялата войска потеглили оттам и се приближили към клисурите. И българите също се отправили срещу тях, но като видели голямото множество войска, не се осмелили да нападнат, а застанали наредени в строй. Също и войската на императора стояла построена в продължение на 15 дни, като нито едните, нито другите не се решавали да нападнат. Така се мъчели и хората, и животните, изложени денонощно на лятната жега. Те изпаднали в пълна безпомощност, очаквайки, че българите ще ги нападнат. В същото положение били и българите. Прочее и едните, и другите били в истинска безизходност. Тогава Аплакий, който се намирал на една част от височината заедно с македонците и тракезий-

¹ Бъдещият император Лъв V Арменец (813—820). ² Става дума за известното поражение на византийските войски в България на 26 юли 811 г. ³ Жителите на Ликаония — област в Централна Мала Азия между Пизидия, Галатия, Кападокия и Киликия. ⁴ Жителите на Киликия — област в Югоизточна Мала Азия. ⁵ Жителите на Исаврия — област в Централна Мала Азия между Фригия, Пизидия и Ликаония. ⁶ Жителите на Кападокия — област в Източна Мала Азия между Понт, Армения, и Киликия. ⁷ Жителите на Галатия — област в Централна Мала Азия между Витиния, Пафлагония, Кападокия и Фригия. ⁸ Съпругата на император Михаил I Рангаве. ⁹ Аквидукт (Акидукт) се е наричала равнината при гр. Хераклея поради намиращия се там римски водопровод. Срв. *Theophanis Chronographia*, ed. De Boor, p. 500, 16.

³ Гръцки извори за българската история, IV

καὶ τοὺς Θρακησιανούς, καὶ δηλοῖ τὸν βασιλέα „ἕως πότε στήκομεν καὶ ἀπολλύμεθα; ἐγὼ πρῶτος βάλλω χεῖρα ἐπὶ τῷ ὄνομτι τοῦ θεοῦ, καὶ αὐτοὶ μετὰ προθυμίας ἐπεισέλθατε. καὶ ἔχομεν νικῆσαι* πλείους γὰρ αὐτῶν ἔσμεν δεκαπλασίω.“ ὡς καὶ ἦν. καὶ ἀρξάμενος τοῦ πολέμου συνεχύθησαν ἐπ' αὐτὸν οἱ Βούλγαροι, καὶ οἱ Θράκης ἤρξαντο κόπτειν αὐτούς. καὶ λοιπὸν τῆς μάχης ἀρξαμένης οὐκ ἤλθον εἰς βοήθειαν οἱ λοιποὶ λαοί, ἀλλὰ δειλιάσαντες ἔδωκαν εἰς τροπὴν, πρῶτον τὸ θέμα τῶν ἀνατολικῶν καὶ καταλειφθέντες μόνοι οἱ τοῦ Ἀπλακίου, καὶ μὴ ἰσχύοντες ἀντιστῆναι, ἤρξαντο κόπτεσθαι καὶ αὐτοί. καὶ λοιπὸν ἰδόντες πάντα τὰ θέματα ἔφυγον, παρ' ὀλίγον καταλιμπάνοντες καὶ τὸν βασιλέα, οἱ τὸ πρῶτον κωχόμενοι ἕπερ τοῦ βασιλέως καὶ τῶν Χριστιανῶν ἀγωνίζεσθαι. ἔλεγον γὰρ ὅτι ἐν τῇ Βουλγαρίᾳ εἰσελθόντες ἐν τόποις δυσβάτοις ἐκνείευσαν ἡμᾶς, ἔξωθέν δὲ ἐπὶ κάμπου νικῆσαι αὐτοὺς ἔχομεν. Καὶ πάντα ἐφείσαντο· μήπω γὰρ ἀρξάμενοι πολεμεῖν ἔφυγον. καὶ λοιπὸν ἐπλήγη ἐν αὐτῷ τῷ πολέμῳ ὃ τε Ἀπλάκης καὶ πολλοὶ ἐκ τοῦ λαοῦ αὐτοῦ. οἱ δὲ λοιποὶ ἰδόντες ὅτι οὐκ ἔχουσιν πῶθεν βοήθειαν, ἔφυγον καὶ αὐτοί. ἦν δὲ ὁ τόπος κοιλὸς ἐν ᾧ συνέβηλον τὴν μάχην, καὶ τὰ θέματα ἴσταντο πρὸς τὸ ὑψηλότερον μέρος. καὶ τροπέντων αὐτῶν ἐλογίζοντο ὅτι οὐκ ἔφυγον ἀλλ' ὀπισθοπόδησαν καὶ τροποῦνται αὐτούς· καὶ εὐθέως οὐ κατεδίωξαν αὐτούς. καὶ μετὰ μικρὸν ἀνακύψαντες ὀλίγον θεωροῦσαν ὅτι δρόμον πολλῶν φεύγοντες ἀπέκρουσαν, καὶ λύσαντες τοὺς χαλινούς τῶν ἵππων κατεδίωκον ὀλίσω αὐτῶν. αὐτοὶ δὲ φεύγοντες ἀλλήλους συνελάτουν, καὶ ὁ ἔμπροσθεν φεύγων τὸν ὀπίσω οὐ κατενόει ἀκούων γὰρ τὸν κρότον τῶν ποδῶν τῶν ἵππων ἔλεγεν ὅτι ὑπὸ τῶν πολεμίων καταδιώκεται, καὶ ἕως οὗ ὁ ἵππος πεσὼν ἀπέθανεν, οὐκ εἰμενίδη ἕκαστος τοῦ φεύγειν. λοιπὸν δὲ καὶ οἱ πλεῖοι περὶ ἔφυγον, τῶν ἵππων ἐκ τῆς παραταγῆς ἀδυνάτων ὄντων. λιμαγχονηθέντες δέ, καὶ τοῦ δίψους καέντων, ὀλίγον ἀπερχόμενοι ἐπιπτον καὶ

ците¹, се обърнал към императора: „Докога ще чакаме и ще гинем? Аз пръв настъпвам в името на бога, а вие смело ме последвайте. И победата ще бъде наша, защото сме десеторно повече от тях.“ Така и станало. След като той започнал боя, българите се спуснали срещу него, а войниците от Тракия започнали да ги избиват. Обаче след започването на битката останалите войници не се притекли на помощ, но уплашени хукнали да бягат — най-напред темата² на анатолийците³. А хората на Аплакий, които били оставени сами и не могли да се съпротивляват, и те също били избивани. Войниците от всички теми, които по-рано заявявали, че ще се бият за императора и християните, щом видели това, избягали, като почти изоставили императора. Прочее те казвали: „След като навлязохме в България, ние сме победени в непроходимите места, докато навън — на полето — можем сами да бъдем победители.“ Обаче във всичко лъжели. Защото те побягнали, преди да са започнали да се бият. И тъй в тази битка бил убит Аплакий и много от войниците му. А останалите, като видели, че отникъде няма помощ, също побягнали. Мястото, където се водело сражението, било неравно и ромейските войски стояли на по-високите места. И когато те побягнали, [българите] помислили, че не бягат, а настъпват изотзад и ще се спуснат срещу тях. Затова не почнали веднага да ги преследват. След малко, като се огледали и видели, че неприятелите бягат с всички сили, като се прикривали, отпуснали юздите на конете и започнали да ги преследват. А те, като бягали, се тъпчели едни други, като онзи, който бягал напред, не забелязвал идещия след него, но чувайки тропота на конските копита, мислел, че е преследван от неприятелите, и не преставал да бяга, докато конят му паднал и издъхнал. Прочее по-голямата част от тях бягали пеша, понеже конете им били изтощени от дългото стоене в строй. Измъчвани от страшен глад и изгаряни от жажда, те, след като минели известно

a) δεκαπλασίω cod.

¹ С „македонци“ и „тракезийци“ тук са означени войниците от Македонската и Тракезийската тема. ² След VII в. теми се наричали военно-административните единици, на които била разделена Византия. Срв. L. Bréhier, Les institutions de l'empire byzantin, Paris 1949, p. 121. — J. Ферлуга, Ниже военно-административне јединице тематичког уређења, Зборник радова, САН, Виз. институт, кн. 2 (1953), стр. 70—80. — Г. Острогорски, Постановок тема Хелада и Пелопонеза, Зборник радова, Виз. институт, кн. I, 1952, стр. 64—75. ³ Темата Анатолик се намирала в Западна Мала Азия.

ἠπέδησκον. πάντες γὰρ τὰ ἄρματα καὶ τὰ
 λωρίδια ἔρριψαν εἰς τὴν ὁδόν. ἄλλοι δὲ κατα-
 εθανόμενοι εἰσῆλθον εἰς κάστρα τινά, ὕστερον δὲ
 παρακαθίσαντος τοῦ Βουλγάρου καὶ παραλαβόντος
 πάντας. λοιπὸν οὖν οἱ πολέμοι ὀπίσθεν ἐσύ-
 ναγον τὰ ἄρματα τῶν φευγόντων. καὶ δὴ ἕως
 τῆς πόλεως οὐκ ἔστησαν φεύγοντες. καὶ φθά-
 σας ὁ βασιλεὺς εἰσῆλθεν εἰς τὴν πόλιν, καὶ ἤσ-
 φάλισεν, ἵνα μὴ ὁ λαὸς χαλασθεὶς ποιήσῃ κα-
 κόν. οἱ δὲ Βούλγαροι ἕως ὀλίγου τόπου κατα-
 διώξαντες τὸ λοιπὸν μετὰ ἀνέσεως ἤρχοντο.
 ἦσαν γὰρ καὶ αὐτοὶ κερκοπιακότες ἀπὸ τῆς πα-
 ρατάξεως καὶ οἱ ἴπποι αὐτῶν, συνάροντές τε
 τὰ ὄπλα, ὡς εἴρηται, καὶ τὰ κάστρα παρα-
 καθήμενοι ἔνθα προσέφυγον οἱ διωκόμενοι. καὶ
 ὁ βασιλεὺς εἰσελθὼν μετὰ λύπης καὶ κλαυθ-
 μοῦ ἀπῆλθεν εἰς τὸν πατριάρχην, καὶ συνεισῆλθον
 ὁ τε μίγιστρος καὶ ὁ μέγας δομέστικος καὶ οἱ
 λοιποὶ πατριῶκοι, καὶ κλαίων ὁ βασιλεὺς ἔλεγεν
 ὅτι πάντως διὰ τὰς ἁμαρτίας μου τοῦτο ἔπαθον οἱ
 Χριστιανοί, καὶ ὅτι οὐκ εὐδοκίμεϊ ὁ θεὸς εἰς τὴν
 βασιλείαν τοῦ πενθεροῦ μου, οὐδὲ εἰς τὴν γενεάν
 αὐτοῦ, ἐπεὶ πλείους ἡμεῖθα ἡμεῖς τῶν πολεμίων,
 καὶ προθυμίαν οὐδεὶς ἔσχευ, ἀλλὰ πάντες ἔφυγον.
 καὶ τοῦ πατριάρχου καὶ τῶν λοιπῶν παραμυθου-
 μένων αὐτῷ, καὶ βουλευομένων τί ἂν ποιήσωσιν,
 καὶ ἐκδεχομένων ἵνα σωρευθῶσιν πάντα τὰ
 θέματα καὶ δόση ὁ βασιλεὺς διαταγὴν, τὸ θέμα
 τῶν ἀνατολικῶν πρῶτοι φευγόντες τοῦ πολέμου
 ἐποίησαν βουλὴν πονηράν. ἔχοντες στρατηγὸν
 υἱὸν Βάρδα τοῦ Ἀρμενίου, καὶ μοιλευσάντες
 ἐξευφήμησαν τὸν αὐτὸν Λέοντα εἰς βασιλέα, καὶ
 μηδενὸς ἀνθισταμένου ἀνοίξαντες τὰς πόρτας
 εἰσήγαγον αὐτὸν παμπληθεὶ εἰς τὴν πόλιν.
 ἀκούσας δὲ ταῦτα Μιχαὴλ ὁ βασιλεὺς προσέ-
 φυγεν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ, καὶ λαβὼν λόγον ἀπε-
 κείρατο γενόμενος μοναχός. (pp. 336,6—340, 13)

2. *Crummus adversus Constantinopolim exercitum ducit*

Οὗτος θλίψεις πολλὰς ὑπέστη διὰ τὴν ὁμο-
 τητα τοῦ ἁσεβοῦς Λέοντος· καθ' ἡμέραν τὸν
 θάνατον ἐκδεχόμενος, καὶ μετ' ὀδύνης καθ'
 ἡμέραν τὸν ἄρτον αὐτοῦ ἐσθίων, ὁ κύριος ἀβ-
 λαβῇ ἐφύλαξεν παραδόξως ἐκ τῆς κακουργίας

разстояние, падали мъртви [на земята].¹
 И всички хвърляли на пътя оръжието и
 ризниците си. Други успявали да се до-
 берат до някоя крепост, обаче българинът
 ги обсаждал и всички ги излавял и тъй
 неприятелите събирали отзад оръжията
 на бягащите. Те не престанали да бягат
 чак до столицата. Императорът, щом
 пристигнал и влязъл в града, взел мерки
 за безопасност, за да не пострада от
 разюзданата войска. Българите пък ги
 гонили до известно място, но след това
 тръгнали по-бавно. Защото и те, а също
 и конете им били уморени от строя и,
 както казах, те събирали оръжията и
 обсаждали крепостите, където прибъг-
 нали преследваните. А императорът с
 плач и ридание влязъл при патриарха,
 където се събрали магистърът, великият
 доместик и останалите патриции. Тогава
 императорът, ридаяйки, заговорил: „Хри-
 стияните претърпяха това само заради
 моите прегрешения. Бог не е благоскло-
 нен към царуването на моя тъст,² нито
 към неговия потомък, тъй като ние бяхме
 повече от неприятелите и никой не прояви
 смелост, но всички избягаха.“ Патриархът
 и всички останали го утешавали и об-
 мисляли какво да правят, докато чакали
 да се съберат всички войски и импера-
 торът да издаде заповед. Но войниците
 от темата Анатолик, които първи били
 побягнали от сражението, взели веро-
 ломно решение: имайки за стратег [Лъв],
 сина на Варда Арменец, те, като се раз-
 бунтували, избрали за император същия
 този Лъв. Без никой да им се противо-
 постави, те отворили вратите и го въвели
 в града заедно с цялото множество.
 Император Михаил, щом чул това, по-
 търсил закрила в църквата и след като
 получил обещание за ненакърнимост, се
 подстригал за монах.

2. *Походът на Крум срещу Цариград*

Михаил понесъл много страдания по-
 ради жестокостта на нечестивия Лъв.
 Всеки ден той очаквал смъртта си и
 всеки ден с горчивина ял хляба си, но
 бог въпреки всичко го запазил невредим
 от злината на императора.

¹ Обикновено се приема, че тук авторът описва победата на българите при Версиникия на 22 юни 813 г. За тази битка вж. *Theophanis Chronographia*, р. 500, 31. Срв. *Златарски, Исто- рия*, I, 1, стр. 268—269. ² Никифор I Геник, чиято дъщеря, на име Прокопия, била съпруга на император Михаил I Рангаве. Тук авторът загатва за поражението и смъртта на Никифор I в България.

αὐτοῦ. καὶ λοιπὸν ἦλθον οἱ Βούλγαροι μηδενὸς αὐτοῖς ἵπαντῶντος ἢ κωλύοντος ἕως τῆς πόρτης, καὶ ποιήσας ὁ Κροῦμμος θυσίαν κατὰ τὸ ἔθος αὐτοῦ ἔξωθεν τῆς Χρυσῆς πόρτης ἔθυσεν ἄνθρώπους καὶ κτήνη πολλά. καὶ εἰς τὸν αἰγιαλὸν τῆς θαλάσσης βρέξας τοὺς πόδας αὐτοῦ καὶ περικλυόμενος, καὶ ξαντίσας τὸν λαὸν αὐτοῦ, καὶ εἰφημισθεὶς ἐπὶ αὐτῶν, διηλθεν μέσον τῶν παλλακίδων αὐτοῦ, προσκυνηθεὶς ἐπὶ αὐτῶν καὶ δοξασθεὶς, καὶ ταῦτα θεωρούντων ἐκ τῶν τειχῶν πάντων, καὶ μηδενὸς τολμῶντος κωλύσαι αὐτὸν ἢ ἀπολῦσαι βέλος κατ' αὐτοῦ. καὶ ποιήσας πάντα τὰ ἐπιθυμήματα αὐτοῦ καὶ ἄπερ ἐβούλετο, περιεκύκλωσεν τὴν πόλιν, καὶ ἔβαλεν χάρακα ἐν αὐτῇ, καὶ ποιήσας ἡμέρας τινὰς καὶ προαιδέσας τὰ ἔξωθεν τῆς πόλεως, ἤρξατο ζητεῖν πάντα χρυσοῦ καὶ ἱματισμῶν πολὺν ἀριθμὸν, καὶ κοράσια ἐπίλεκτα ποσότητι τινά. καὶ δὴ ποιήσας ὁ Λέων βουλήν μετὰ τῶν ἀρχόντων, ἐδήλωσεν τὸν Κροῦμμον ὅτι ἐλθὲ ἕως τοῦ αἰγιαλοῦ μετὰ ὀλίγων τῶν μὴ ἐπιφερομένων ὅπλα, καὶ ἡμεῖς ἔξερχόμεθα διὰ τῆς θαλάσσης ἄοπλοι μετὰ χελωνδίου, καὶ συλλαλοῦμεν καὶ ἄπερ ἠτήσοι πάντα ποιῶμεν. καὶ ταῦτα δηλώσαντες, διὰ τῆς νυκτὸς ἔξαγαγόντες τινὰς ἐνοπλισμένους ἕως ὀνομάτων τριῶν, καὶ κατέκρυψαν αὐτοὺς ἐν δωματίοις τι-νῶν τῶν Γάλλης ἔξωθεν τῆς πόρτης τῶν Βλαχερνῶν, δώσαντες αὐτοῖς σίσημον ὅτι διαλεγόμενον ἡμῶν μετὰ τοῦ Κροῦμμου σημεῖον τι ἔχομεν ποιῆσαι, ὅπερ θεασάμενοι ἐξέλιθαι καὶ ἀποκτείναι αὐτόν. καὶ τῇ ἐπαύριον ὄντων τῶν Βουλγάρων ἐπὶ τὸ μέρος τῶν ἁγίων Ἀναργύρων ἔξωθεν τῆς πόλεως, κατήλθεν ὁ Κροῦμμος ἐπὶ τὴν θάλασσαν κατὰ τὴν συνταγὴν μετὰ ἄλλων τριῶν, τὸν λογοθέτην αὐτοῦ καὶ Κωνσταντῖνον τὸν λεγόμενον Πατζικιοῦ, φυγόντος εἰς Βουλγαρίαν πρὸ πολλῶν ἐτῶν, ἔχοντα καὶ τὸν υἱὸν αὐτοῦ ὄντα ἐξ ἀδελφῆς τοῦ Κροῦμμου. οὗτοι τέσσαρες ἐξεληθέντες τοῦ λαοῦ αὐτῶν

Прочее българите дошли чак до градските врати, без никой да излезе на среща им или да ги спре. А Крум направил жертвоприношение вън от Златната врата според обичая си, като принесъл в жертва много хора и животни. Той потопил краката си във водата на морския бряг, умил се и поръсил войниците си; приветствуван от тях, той преминал между своите наложници, които му се кланяли и го славели.¹ Всички наблюдавали това от стените и никой не се осмелявал да го възпре или да хвърли стрела срещу него. След като изпълнил всичките си прищевки и желания, той обкръжил града и направил вал около него и така прекарал няколко дни, като оплячкосвал местата вън от града. Той поискал данък в злато, голямо количество одежди и известен брой отбрани девойки. Тогава Лев направил съвещание с архонтите и известил на Крум: „Ела на морския бряг с няколко души, които не носят оръжие, и ние ще дойдем невъоръжени с хеландия през морето и ще поговорим. Ще изпълним всичко, което ти си поискал.“ След като заявили така, те извели през нощта въоръжени мъже, на брой трима, скрили ги в някои постройки на [мястото] Гала², вън от Влахернската врата, и им заръчали: „Говорейки с Крум, ние ще ви дадем условен знак, а вие, щом го забележите, трябва да излезете и да го убиете.“ И тъй на другия ден, докато българите били в околността на „Св. Безсребърници“, Крум, според както било уговорено, слязъл при морето с още трима други мъже — своя логотет³ и Константин, син на Пацик, който преди много години бил избягал в България; а Константин водел със себе си и своя син от сестрата на Крум. Четиримата се отделили от войската си

¹ За религиозните обреди на първобългарите вж. В. Н. Златарски, Клятва у езических болгар, Сборник в чест В. И. Ламанского, Петроград 1905, стр. 253—258. — Г. Кацаров, Клетвата у езическите българи, СпБАН, III (1912), стр. 113—120. — В. Бешевлиев, Вратата на първобългарите, ГСУИФФ, XXXV, 1 (1938), 9, стр. 54—64. — Ив. Дуйчев, Славяноболгарские древности IX-го века, Byzantinoslavica, XI, 1 (1950), стр. 8—18. В един първобългарски надпис също се съобщава за жертвоприношение, извършено от Крум. Срв. В. Бешевлиев, Първобългарски надписи, ГСУИФФ, XXXI, 1 (1934), 35, стр. 45, 110. ² Местност вън от Цариград, близо до Влахернската врата. Предполага се, че е била наречена така по името на Гала Пластидия, майката на император Валентиниан III (425—455). Срв. Janin, op. cit., pp. 418—419. ³ Званието логотет във Византия се давало на редица началници на отдели в управлението. Имало е логотет на дрома (λογοθέτης τοῦ δρόμου), който се занимавал с посрещането на чуждите пратеници и със съобщенията, логотет на геникона (λογοθέτης τοῦ γενικού) — нещо като министър на финансите, логотет на стратиотика (λογοθέτης τοῦ στρατιωτικοῦ), който се грижел за армията, и др. Вж. Bréhier, op. cit., pp. 254—255; 257—258; 277. С израза τὸν λογοθέτην αὐτοῦ авторът навярно назовава един от първенците на българския хан. Според Златарски, История, I, 1, стр. 273, тук вероятно се има пред вид титлата кавхан.

ἄοπλοι καθῆλθον ἕως τῆς θαλάσσης κατὰ τὴν συνταγὴν μετὰ ἄλλων τριῶν, μὴ γινώσκοντες δὲ τὸ ἐνεδρον αὐτῶν. λοιπὸν δὲ καὶ οἱ ἐκ τῆς πόλεως ἐξῆλθον μετὰ χελανδίου, βουλόμενοι συλλαλῆσαι μετὰ τοῦ Κρούμου, καὶ λαβόντες λόγον ἐξῆλθον τοῦ παραβίου. καὶ ἀποκαβαλλικεύσας ὁ Κρούμος ἐκάθισεν ἐπὶ τοῦ ἐδάφους, καὶ τὸν ἵππον αὐτοῦ ἐκράτει ὁ υἱὸς Κωνσταντίνου στρωμένον χαλινωμένον. καὶ διαλεγόμενων αὐτῶν ἐποίησεν ὁ εἷς τῶν ἐκ τῆς πόλεως τὸ σημεῖον, ὅς ἦν ὁ Ἐξαβούλης, τῇ χειρὶ τὴν κεφαλὴν ἀποσκεπάσας. ὃν ἰδὼν ὁ Κρούμος καὶ σκανδαλισθεὶς ἀνεπέδησεν, καὶ ἔχων ἔτοιμον τὸν ἵππον, σηκώσαντες αὐτὸν οἱ μετ' αὐτοῦ, ἐκαβαλλίκευσεν. καὶ ἀνέκραζεν ὁ λαὸς ἀπὸ τῶν τειχῶν „σταυρὸς ἐνίκησεν.“ καὶ αὐτὸς ἤρξατο φεύγειν. καὶ ἐξεληθόντες οἱ ἐνωπλισμένοι ἐκ τῶν δομάτων κατεδίωξαν ὀπίσω τοῦ Κρούμου καὶ ἀπολύσαντες αὐτῶν τὰ βέλη [ῶς] φῆθησαν ὅτι ἐπλήρωσαν αὐτόν. αὐτὸς δὲ μονώτατος ἔφυγεν εἰς τὸν λαὸν αὐτοῦ. οἱ δὲ ἄλλοι τρεῖς ἐπιάσθησαν ὑπὸ τῶν ὄντων ἐν τῷ χελανδίῳ. Καὶ ὁ μὲν λογοθέτης παρατὰ ἐσφάγη, Κωνσταντῖνος δὲ καὶ ὁ υἱὸς αὐτοῦ ζῶντες ἐπιάσθησαν. λοιπὸν οὖν τούτων γενομένων θυμωθεὶς ὁ Κρούμος ἐκέλευσεν ἐπαύριον ἐμπυρῖσαι καὶ καταστρέψαι πάντα τόπον. καὶ ἄρξάμενοι ἐμπυρῖζειν κατέκαυσον πάσας τὰς ἐκκλησίας τὰς ἀντίπεραν τῆς πόλεως μεγάλας οἷσας, ἃς ἀνεκαίνισεν Εἰρήνη καὶ Νικηφόρος καὶ Μιχαήλ ὁμοίως καὶ τὰ μοναστήρια καὶ τὰ παλάτια καὶ τοὺς οἴκους καὶ τὰ προάστεια. καὶ ἐλθόντες εἰς τὸν ἅγιον Μάμαντα ἐνεπύρρισαν τὰ ἐκεῖσε παλάτια καὶ τοὺς δύο κοιτῶνας, καὶ τοὺς κίονας κατέκλασαν, καὶ τοὺς μολύβδους ἐπῆραν καὶ τὰ ζωδία τοῦ ἵπποδρομίου, καὶ πᾶσαν τὴν αἰχμαλωσίαν κατέσφαξαν καὶ ὁμοίως καὶ τὰ κτήνη. καὶ διελθόντες πᾶσαν τὴν παραθαλασσίαν τοῦ Στενοῦ καὶ τὴν ἄνω, πάντα τὰ ἐμπόρια κατέκαυσαν, καὶ ἄραυτες σκῦλα πολλὰ ἄρχοντο. καὶ πιάσαντες τὸ δεξιὸν μέρος τῆς πόλεως πρὸς ἀνατολὰς, κατέκαυσαν τὸ ἔξωθεν τῆς Χρυσῆς πόρτης ἕως τοῦ Ῥηγίου καὶ ἐλθόντες εἰς τὸν Ἀθύρα κατέστρεψαν τὸ ἐκεῖσε κάστρον καὶ τὴν γέφυραν, παράξενον οὖσαν καὶ πάννυ δχυρωτάτην. καὶ ἐλθόντες εἰς Σηλυβρίαν κατέστρεψαν τὸ αὐτότι κάστρον ἕως τοῦ ἐδάφους, καὶ τὰς ἐκκλησίας καὶ τοὺς οἴκους κατέκαυσαν καὶ

и според уговореното слезли невъоръжени на морския бряг с още трима души¹, без да знаят за подготвяната срещу тях засада. И онези от града също излезли с хеландия, за да говорят с Крум. Като получили обещание за ненакърнимост, те слезли от лодката.

Крум слязъл от коня си, седнал на земята, а синът на Пацик държал коня му оседлан и с юзда. Докато те разговаряли, единият от хората от града, а именно Ексавул, дал уговорения знак, като открил с ръка главата си. Крум го забелязал и скочил възмутен и тъй като конят му бил готов, неговите хора го вдигнали и той се метнал отгоре му. А народът от градските стени извикал: „Кръстът победи!“ Крум пък се спуснал да бяга. Въоръжените войници излезли от постройките и започнали да преследват Крум, като хвърляли стрели подире му и мислели, че са го наранили. Но той сам-самин избягал при войската си. Другите трима били заловени от хората, които били в хеландията. Логотетът веднага бил посечен, а Константин и синът му били заловени живи. Тогава Крум, разгневен от станалото, на другия ден заповядал да опожарят и опустошат цялата околност. И като почнали да палят, те изгорили всички големи църкви в отвъдната част на града², които въздигнала Ирина и Никифор и Михаил, също и манастирите, дворци е, къщите и предградията. И като стигнали до Св. Мамант, изгорили тамошните палати и двете императорски спални, изтрошили колоните, задигнали оловните предмети и статуите на животните от Хиподрома, изклали всички пленници, а също и добитъка. Като преминали по цялото крайбрежие на Стенон³ и по-нагоре, опожарили всички постройки по тържището и като взели много плячка, си отишли. Те нападнали дясната част на града към изток, изгорили всичко, което се намирало въвн от Златната врата до Ригион⁴. Стигайки до Атира⁵, те съборили тамошната крепост и моста, който бил извънредно красив и много укрепен.⁶ Като дошли до Силиврия⁷, те сринали до основи тамош-

¹ Тези трима са били навярно оръженосци. У Псевдосимеон Магистър (ed. Bonn, p. 613, 10) са изпуснати думите μετὰ ἄλλων τριῶν. ² Сиреч в днешната Галата. ³ С името Στερόν византийските автори обикновено назовават Босфора. Срв. Janin, Constantinople byzantine, p. 437. ⁴ Крепостта Ригион се намирала при днешното село Кючукчекмедже. ⁵ Крепостта Атира се намирала на 15 км западно от Ригион, близо до вливането на р. Атира в Мелас (дн. р. Кара су). ⁶ До гр. Атира над Златистото устие на едноименната река се издигал каменен мост (Πύρος), двете страни на който били защитени с по една каменна кула. Вж. K. Jireček, Die Heerstrasse von Belgrad nach Konstantinopel, Prag 1877, pp. 53, 102. ⁷ Днес град със същото име на Мраморно море между Хераклея (дн. Ерегли) и Атира.

μετὰ τοῦτο τὸ Δαόνων κάστρον ἰπάρχον κατέστρεψαν. καὶ ἐλθόντες εἰς τὴν πόλιν Ἡρακλείας, μὴ δυνάμενοι εἰς αὐτὴν εἰσελθεῖν, ἐνεπύρισαν πάντα τὰ οἰκήματα τὰ ὄντα εἰς τὸν λιμένα καὶ τὰ πέριξ τῆς αὐτῆς πόλεως. καὶ μετὰ τοῦτο ἐλθόντες εἰς Ῥαιδέστον κατέστρεψαν καὶ τοῦτο τὸ κάστρον, ἐμπυρίσαντες πάντα τὰ ἐν αὐτῇ οἰκήματα καὶ τὰς ἐκκλήσιας, κατασφάζαντες αὐτόθι λαὸν πολὺν. καὶ μηδὲν ἰσχύσαντες εἰς αὐτό, τὰ ἔξω πάντα ἐμπυρίσαντες καὶ καταστρέψαντες, ἀνῆλθον εἰς τὸν Ἄπρον, κάστρον ὄν καὶ αὐτό καὶ καταστρέψαντες καὶ τοῦτο καὶ ἐμπυρίσαντες, καὶ ἕτερα πλεῖστα κάστρα, κατηῆλθον ἐκεῖθεν δι' ἡμερῶν δέκα, καὶ εἰσῆλθον εἰς τὰ ὄρη τοῦ Γάνου, καὶ εὐρόντες ἐκεῖ λαὸν πολὺν κρυπτόμενον καὶ σχεδὸν πάντα τὰ κτήρη τῆς Θράκης κατέσφαξαν τοὺς ἀνθρώπους, καὶ τὰ κτήρη ὄντα εἰς πλήθη αἰχμαλοπέψαντες ἀπέστειλαν εἰς Βουλγαρίαν, καὶ γυναϊκόπαιδα πολλὰ. καὶ λοιπὸν ἀπῆλθον καὶ εἰς τὸ Ἐξάμιλλιν, καὶ κατηῆλθον ἕως Ἀβύδου, καὶ ἀνέκαμψαν ἐπὶ τὸ Εὐροῖον καὶ τὴν ἄνω, καὶ πάντα τὰ κάστρα κατέστρεψαν ἀπὸ μικροῦ ἕως μεγάλου, ἕως τῆς Ἀδριανουπόλεως. καὶ εὐρόντες τὴν Ἀδριανουπόλιν κρατούμενην παρεκάθισαν καὶ ποιήσαντες ἡμέρας πολλὰς καὶ μηδὲν ἰσχύσαντες ἀπὸ τοῦ παρακαθισμοῦ, στήσαντες μηχανικὰ ἐπολέμου τὸ κάστρον. καὶ δὴ στενωθέντες, μὴ ἔχοντες βοήθειάν ποθεν καὶ ἀποθνήσκοντες τοῦ λιμοῦ, παρέδωκαν ἑαυτοὺς. καὶ λαβόντες οἱ Βούλγαροι τὴν αἰχμαλωσίαν πᾶσαν εἰς πλήθος οὖσαν ἀναρίθμητον, καὶ πᾶσαν τὴν ἀποσκευὴν αὐτῶν, μετόπισσον αὐτοὺς εἰς Βουλγαρίαν ἐκεῖθεν τοῦ Ἰστρου ποταμοῦ. καὶ τοῦτων γενομένων ὁ Δέων τῆς πόλεως οὐκ ἐξῆλθεν, ἀλλ' ἐκράτει τῆς βασιλείας τυραννικῶς. καὶ λοιπὸν φθασάντων τῶν ἐορτῶν ἔστειψεν τὸν υἱὸν αὐτοῦ μικρὸν ὄντα, καὶ ἐπονομαζόμενον Συμβάτην ἐφρεύσατο λέγων ὅτι Κωνσταντῖνος καλεῖται. καὶ σωρεύσας τὸν περισσθέντα λαὸν ἐκ τῶν διαφόρων πόλεων ἐρόγευσεν αὐτοὺς, ποιήσας αὐτοὺς εὐφημηῆσαι Δέοντα καὶ Κωνσταντῖνον, μιμούμενος τοὺς πρώην βασιλεύσαντας Δέοντα καὶ Κωνσταντῖνον

ната крепост и изгорили църквите и къщите. След това изгорили крепостта Даонис¹. А като стигнали до град Хераклея и не могли да влязат вътре в него, опожарили всички постройки, които се намирали на пристанището и в околностите на града. След това те стигнали до Редесто², сринали и тази крепост, опожарили всички постройки и църкви в нея и избили много народ. Не можейки да го превземат, те опожарили и опустошили всичко наоколо и стигнали до крепостта Апри³. След като съборили и опожарили и тази крепост, както и много други крепости, те продължили да вървят оттам десет дни и стигнали до планината Ганос⁴, където намерили, че се бил скрил много народ и почти целият добитък на Тракия. Те изклали хората, а добитък, който бил голямо множество, те пленили и изпратили в България, както и голям брой жени и деца. После те отишли в Еksamил⁵, стигнали до Абидос⁶, завили към Хеброс⁷ и нагоре и сринали всички крепости — малки и големи — чак до Адрианопол⁸. Като намерили Адрианопол укрепен, обсадили го. И като изменили много дни, без да постигнат нищо с обсадата си, те построили обсадни съоръжения и щурмували крепостта. Нейните жители, притиснати [от обсадата], без да имат помощ отникъде и умирайки от глад, се предали. И тъй българите, като отвели всички пленници — неизброимо множество — заедно с цялото им имущество, ги преселили в България отвъд Дунава.⁹ Докато ставало това, Лъв не излизал от града, но насилнически управлявал държавата. Прочее, когато дошли празниците, той увенчал сина си, който бил малък, [с императорска корона] и излъгал, че се наричал Константин, ако и да се наричал Симватий. И като събрал оцелелите войници от различни градове, раздал им заплаता и ги накарал да приветствуват Лъв и Константин, подражавайки на царуващите преди това Лъв и Константин

¹ Даонис или Даонион — град на Мраморно море между дн. Ерегли и Силиврия. ² Град на Мраморно море, западно от Хераклея, дн. Родосто. ³ Крепостта Апри се намирала на около двадесет мили западно от Родосто. ⁴ Планината Ганос (дн. Текирдаг) се простира покрай западния бряг на Мраморно море. ⁵ Село в северната част на Галиполския полуостров. ⁶ Абидос — град на азиатския бряг на Дарданелите. ⁷ Дн. Марица. ⁸ Дн. Одрин. ⁹ Те били преселени в българските владения на север от Долни Дунав, между реките Серет и Прут в Южна Бесарабия, където останали до 837 г. Срв. В. Н. Златарски, Известия за българите в хрониката на Симеона Метафраста и Логотера, СбНУК, XXIV (1908), стр. 31. — N. Bănescu, Les frontières de l'ancien Etat bulgare, Mémorial Louis Petit, Archives de l'Orient Chrétien, I, Bucarest 1948, pp. 4—14. За северната границата на България ср. и A. Grecu, Bulgaria in nordul Dunării în veacurile IX—X lea. Studii și cercetări de istorie medie, I (1950), pp. 222—236. — Златарски, История, I, 1, стр. 339—340.

τοὺς Ἰσαύρους, ὧν καὶ τὴν αἴρεσιν ἀνευεώσατο, βουλόμενος ζῆσαι ἔτη πολλὰ, ὡς καὶ αὐτοί, καὶ γενέσθαι περίφημον οὗ τινὸς τὴν βουλήν θεὸς κατήσχυεν, κόψας τοὺς χρόνους αὐτοῦ καὶ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ. καὶ δὴ λοιπὸν γεγονότος εὐδίου τοῦ αἴρος τῶ χειμῶνι, καὶ τῶν ποταμῶν μὴ ἔχοντων ὕδωρ πολὺ, ἐξῆλθον οἱ Βούλγαροι χιλιάδες τριάκοντα ὀλοσίδηροι, καὶ ἔλθόντες ἕως Ἀρκαδιουπόλεως, καὶ περάσαντες τὴν Ῥηγῖναν (ποταμὸς δὲ οὕτως ἐστὶ λεγόμενος) εὗρον λαὸν πολὺν, καὶ ἤχημαλώτευσαν αὐτοὺς. καὶ πρὸ τοῦ περᾶσαι αὐτοὺς τὴν αἰχμαλωσίαν ἐγένετο ὑετὸς πολλὸς ἡμέρας ὀκτώ, καὶ ὀγκοῦντις ὁ ποταμὸς ἐγένετο ὡς θάλασσα. καὶ μὴ δυνάμενοι ἀντιπερᾶσαι οἱ Βούλγαροι ἔμειναν ἡμέρας δεκαπέντε κατέχοντες τὴν αἰχμαλωσίαν. καὶ μνηστῶντες τὸν Δέοντα τοῦ βοηθῆσαι, οὐ προσέσχεν, οὐδὲ τῆς πόλεως ἐξῆλθεν, οὐδὲ ἄλλους τινὰς ἀπέστειλεν πρὸς βοήθειαν. καὶ λοιπὸν γενομένης εὐδίας καὶ τοῦ ποταμοῦ ἐλαττωθέντος, αὐτοὺς τοὺς αἰχμαλώτους παρεσκεύασαν κόψαι ξυληνὸν καὶ ποιῆσαι γέφυραν, καὶ οὕτως ἐπέρυσαν μετὰ τῆς αἰχμαλωσίας, ἦντων ὁμοῦ ἄνδρων καὶ γυναικῶν καὶ παιδίων χιλιάδες πενήκοντα. λαβόντες καὶ πάντα τὰ ἑπάρχοντα αὐτῶν Ἀρμενίαικα στραγλομαλωτάρια καὶ ναχοτάπετα ἀνώτερα καὶ ἱματισμὸν πολὺν καὶ χαλκώματα ἐφόρτωσαν πάντα εἰς τὰς ἀμάξας, καὶ λαβόντες πάσας τὰς ἀγέλας αὐτῶν βόας καὶ πρόβατα εἰσῆλθον εἰς Βουλγαρίαν. καὶ ὁ ἀδίκως βασιλεύσας κατὰ παραχώρησιν θεοῦ οὔτε αὐτὸς ἐξῆλθεν τῆς πόλεως πρὸς βοήθειαν τῆς αἰχμαλωσίας οὔτε ἄλλους ἀπέστειλεν. λοιπὸν οὖν μετὰ ταῦτα ἀνηγγέλη αὐτῶ λέγοντων ὅτι ὁ Κροῦμος ἐστράτευσεν λαὸν πολὺν συναθροίσας, καὶ τοὺς Ἀβάρους καὶ πάσας τὰς Σκλαβινίας. πρὸς δὲ τοῦτοις παρεσκευάζει διαφόρων ἐλεπόλεων ὄργανά τε καὶ μηχανήματα, καὶ μαγγανικὰ πανμεγέστατα τριβόλους τε καὶ τετραβόλους, καὶ χελώνας καὶ ὑψηλοὺς κλίμακας, σφαίρας τε καὶ μοχλοὺς

Исаври,¹ чиято ерес той подновил,² като искал подобно на тях и той да живее много години и да стане прочут. Но бог презрял неговото желание, като прекратил дните и на него, и на сина му. Прочее, понеже през зимата времето се оправило и реките нямали много вода, излезли тридесет хиляди българи, целите покрити с желязо,³ стигнали до Аркадмопол и като преминали реката, наречена Ригина⁴, намерили много народ и го отвели в плен. Но преди да прекарат пленниците, заваял силен дъжд в продължение на осем дни, реката придошла и станала като море. Българите, като не могли да преминат, останали петнадесет дни заедно с пленниците. Съобщили на Лъв да дойде на помощ, но той не обърна внимание и нито сам излязъл от града, нито изпратил други на помощ. Прочее, щом времето се оправило и реката спаднала, [българите] заповядали на самите пленници да наскат дърва и да направят мост и така преминали заедно с пленниците, които били на брой петдесет хиляди — мъже, жени и деца заедно. Те взели цялото им имущество — арменски постилки за легла,⁵ по-скъпи покривки, много дрехи и медни съдове, натоварили всичко на колите и като взели всичките им стада от говеда и дребен добитък, отишли в България. А несправедливо царуваният по божие попущение нито сам излязъл от града на помощ на пленените, нито други изпратил. Прочее след това му било известно по слух, че Крум се е отправил на поход, като събрал голяма войска — и аварите, и всички славинии.⁶ Освен това той бил пригответил частите и съоръженията на различни градопревземачки,⁷ големи машини триболи⁸ и тетраболи⁹, костенурки и високи стълби, топ-

¹ Т. е. на Лъв III Исавър (717—741) и сина му Константин V Копроним (741—775). ² Сиреч иконоборството. ³ Тук става дума навярно за железните ризници и шлемове, с които била въоръжена българската войска. ⁴ Ляв приток на Марица, в долното ѝ течение (дн. Еркене). ⁵ *Στραγγίλιον* или *στραγλομαλωτάριον* се наричали постилките на леглата, направени от вълна или кожа. Вж. Ф. *Κοκκούλης Βυζαντινῶν βίος καὶ πολιτισμὸς*, II, Athènes 1948, pp. 70—75. ⁶ Става дума за ония славяни, които живеели в дн. Северна България. ⁷ *Ἐλεπόλεις* — подвижни бойни кули на няколко етажа, чиято височина стигала до височината на обсажданите градски стени. На долния етаж се поставял т. нар. *οσεν* (дървена греда с железен край, наподобяващ овнешка глава), а на горните етажи се намирили металните уреди заедно с стрелците. Подвижни стълби съединявали отделните етажи. Срв. *Златарски*, История, I, 1, стр. 416. ⁸ Железни тризъбци, които се разхвърляли по земята и се замаскирвали така, че да спъват неприятелската конница. Срв. *Arriani Tactica et Mauricii Artis militaris libri XII*, ed. J. Scheffer, Upsaliae 1664, p. 110. ⁹ Устройството и предназначението на т. нар. *τετραβόλοι* (букв. „четризъбци“) не е известно. Може да се предполага, че те са били подобни на тризъбците. *Златарски*, История, I, 1, стр. 416—417, предполага, че в текста става дума не за *τετραβόλους*, а за *πενταβόλους* — огромни метални машини, с които се хвърляли големи камени блокове за разтързване и разбиване стените на обсадените градове. Това предположение не е много приемливо, защото един ред по-долу в същия откъс се споменават *λιθόβολα* — каменометни машини.

καὶ ὄρους, κρούς τε καὶ βελοστάσεις, πυρόβολά τε καὶ λιθόβολα καὶ σκορπίδια εἰς τὸ βαλέσθαι βέλη, καὶ σφενδόνας, πάντα μηχανήματα κατὰ τῶν ἐπάλλξεων τοῦ ἐλεῖν τὴν πόλιν ἐπὶ τὸ δυτικὸν μέρος τῆς πόλεως κατὰ τοῦ τείχους τῶν Βλαχερνῶν. ταῦτα πάντα βούλεται προσαγαγεῖν τὰ μηχανήματα ἔνθα καὶ ἐτοξεύθη, σταυλίζων βόας χιλιάδας πρὸς τὸ βαστάζειν πάντα τὰ προλεχθέντα ὄργανα τεθέντα ἐπὶ ἁμαξῶν, ἃς προσέταξεν σιδηροενδέτας χιλιάδας πέντε. ταῦτα ἀκούσας Λέων, πέμψας τε κατασκοπούς καὶ μαθὼν τὴν ἀλήθειαν, συναθροίσας λιὼν πολλὴν καὶ τεχνίτας ἤρξατο κτίζειν ἕτερον τεῖχος ἔξωθεν τείχους τῶν Βλαχερνῶν, κόψας καὶ τὴν σοῦδαν πλατεῖαν. καὶ ἀρξάμενος κτίζειν, μήπω τελέσας, ἵνα δείξῃ ὁ θεὸς ὁ συσκεδάζων βουλὰς ἐθνῶν, ἀθετῶν καὶ λογισμοὺς λιῶν καὶ ἀθετῶν βουλὰς ἀρχόντων, ὅτι οὐκ ἐν τῇ μηχανίᾳ καὶ τῇ ἰσχύϊ αὐτῶν δύνανται οἱ ἄνθρωποι τι ποιῆσαι, οὐπω ἕαρος καταλαβόντος, ὥς φασὶν τινες διασωθέντες τῆς αἰχμαλωσίας ἀπὸ Βουλγαρίας, περὶ τῇ μεγάλῃ ἡμέπτη τοῦ πάσχα, ὁ Πρωτοβουλγαρίας^α, ὁ Κρούμος περίφημος, ὁ τὴν πόλιν ἐλεῖν βουλευόμενος, τέλει τοῦ βίου ἐχρήσατο ἀοράτως σφραγισθεὶς, ὃς καὶ ἐξήγαγεν αἱμάτων ὀχλοὺς διὰ τε τοῦ στόματος καὶ τῶν ἱνῶν καὶ τῶν ὠτων αὐτοῦ. καὶ οὕτως ἀνέρορηξεν τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ἐν κακοῖς. ἐπαρθεὶς τοίνυν τῶν φρονημάτων ὁ Λέων, ὥς ὅτι αὐτὸς κατέβαλεν τὸν πόλεμον καὶ οὐχ ὁ θεός, ἔπεμψεν εἰς πάσας τὰς πόλεις καὶ χώρας σάκρας, ἀναγγέλων ὅτι εὖρον τοὺς Βουλγάρους ἐγγὺς ὄντας τῆς πόλεως, καὶ διὰ τῆς φρονήσεως καὶ ἀνδρείας καὶ διαταγῆς μου τοξεύσας τὸν πρῶτον αὐτῶν πάντας ἀπήλασα, ὃς τις καὶ διὰ τὴν πρόφασιν ταύτην ἀποθνῆσκει, ἔφη, ὁ ἐχθρὸς ἡμῶν. (pp. 341, 19—348, 22)

α) ὁ πρῶτος Βουλγαρίας conj. Niebur.

¹ В същност βελοστάσεις значи „място за стрели“, но явно е, че тук става дума за някакви уреди за изхвърляне на стрели. Може би тук се подразбират поставки, върху които се слагали машините за изхвърляне на стрели. Срв. Златарски, История, I, 1, стр. 418. ² Смята се, че скорпионите били специални метателни съоръжения, които се състояли от един дървен лост върху хоризонтална поставка, на единия край на който имало прикрепена пращка с камък. Посредством специален механизъм този лост се изправял вертикално и отново се спускал, при което сложеният в пращката камък бил изхвърлян с голяма сила. Тези уреди били известни още и под името „диви магарета“, *onagri*. Неизвестно остава обаче какъв е бил споменатият тук „скорпион за хвърляне на стрели“. Вж. Златарски, История, I, 1, стр. 419—420. ³ Император Лъв V Арменец.

ки, лостове и кирки, овни и поставки за изхвърляне стрели,¹ огнехвъргачки и каменохвъргачки, скорпиони² за хвърляне на стрели, пращки — изобщо всякакви съоръжения срещу зъберите на стените, — за да преземе града откъм западната му страна, откъм Влахернската стена. Той искал да закара всички тия съоръжения там, където бяха хвърлени стрели срещу него. Той бил пригответил в оборите си хиляди волове, за да пренесе всички споменати оръдия, като ги натовари на обковани с желязо коли, на брой пет хиляди, които поръчал да направят. Като чул това, Лъв³ изпратил съгледвачи и щом узнал истината, събрал голяма войска и техници и започнал да строи друга стена вън от градските стени, като изкопал и широк ров. Той започнал да строи, но не завършил, за да покаже бог, който осуетява човешките желания, унищожава замислите на народите и намеренията на управниците, че хората не могат да направят нищо със собствените си възможности и сили. Преди да започне пролетта, както казват някои избягали от България пленници, на великия четвъртък пред Великден първият българин, прочутият Крум, който имал намерение да превземе столицата, завършил живота си, заклан от невидима ръка, като през устата, ноздрите и ушите му бликали потоци от кръв. Така в злини завършил той живота си. Прочее Лъв, възгордян, като че ли сам той, а не бог е сразил неприятеля, изпратил послания до всички градове и страни, в които известявал: „Намерих българите близо до града и благодарение на моята предвидливост, храброст и съобразителност ги прогоних всички, като пронизах със стрела първенеца им. И по такъв начин умря“, казал той, „нашият враг.“

IV. ЖИТИЕ НА НИКОЛАЙ СТУДИТ

В голям брой византийски месецослови е поместено под дата 24 декември кратко проложно житие за войника Николай, който взел участие в похода на византийската войска против българите през юни—юли 811 г. В житието са дадени някои интересни сведения за развоя на военните действия и за поражението на византийците. Това житие е било преведено твърде рано на старобългарски и се среща в множество славянски месецослови.

РЪКОПИСИ: Cod. Hierosolym. gr. 675 (XIII s.). — Cod. Bibl. Nat. Paris. 1582 (XIV s.).

ИЗДАНИЯ: *H. Delehaye*, *Synaxarium Ecclesiae Constantinopolitanae*, Bruxellis 1902, col. 341—342, 22; 343, 344, 35. — *L. Clugnet*, *Histoire de saint Nicolas, soldat et moine*, *Revue de l'Orient Chrétien*, VII, 1902, pp. 319 — 330. Текстът тук е даден и преведен по 1-то издание. Отделно издание: *Bibliothèque hagiographique Orientale*, N° 3, Paris, 1902, pp. 27—38.

КНИЖНИНА: *Ив. Дуйчев*, Нови житийни данни за похода на Никифора I в България през 811 г., СпБАН, LIV, стр. 179—186, с библиографски посочвания за ръкописи, издания и преводи. — *В. Бешевлиев*, Няколко бележки към българската история, ГСУИФФ, XXXII, 9 (1936), стр. 30 сл. — *Moravcsik*, *Byzantinoturcica*, I, p. 573.

VITA NICOLAI STUDITAE

Nicephorus contra Bulgaros arma movet

Ἦ ἑν ἁγίοις πατὴρ ἡμῶν Νικόλαος, στρατιώτης γέγονε καὶ Νικηφόρου τοῦ βασιλέως ἐπιστρατεύσαντος κατὰ τῶν Βουλγάρων, ἐξῆλθε καὶ αὐτὸς σὺν τῷ στρατοπέδῳ. Καὶ διερχόμενος πρὸς ἑσπέραν κατέλυσεν ἐν πανδοχείῳ καὶ συνδειπνήσας τῷ πανδοχεῖ καὶ προσευξάμενος, ἀνεκλίθη πρὸς ὕπνον. Καὶ περὶ δευτέραν ἢ τρίτην φυλακὴν τῆς νυκτὸς ἢ τοῦ ὑποδεξαμένου αὐτὸν θυγάτηρ, σατανικῶ ἔρωτι τρωθεῖσα, ἔνυξε τὸν δίκαιον πρὸς αἰσχρὰν μίξιν ἐφελκομένη. Ὁ δὲ ἅγιος πρὸς αὐτήν „Παῦσαι, γύναιον, τοῦ σατανικοῦ καὶ ἀθέσμου ἔρωτος καὶ μὴ θελήσης

ЖИТИЕ НА НИКОЛАЙ СТУДИТ

*Никифор I тръгва на поход
срещу българите*

Светият наш отец Николай бил войник. Когато император Никифор се отправил на поход против българите¹, излязъл и той заедно с войската. След като вървял до вечерта, отседнал в една странноприемница.² Той вечерял в странноприемницата, помолил се и легнал да спи. Към втората или третата ношна стража дъщерята на стопанина, уязвена от сатанинска страст, събудила праведника и го примамвала към гнусно смещение. Светият ѝ казал: „Остави, жено, сатанинската и непозволена страст и не

¹ Става дума за похода през юни — юли 811 г. ² Както може да се разбере от текста, „гостиницата“ или странноприемницата се е намирала на византийска територия.

χρᾶναι τὴν παρθενίαν σου, γὰμὲ τὸν ταλαίπωρον εἰς ἄδου πέτανρον ἀγαγεῖν.“ Ἡ δὲ πρὸς μικρὸν ἀνεχώρησε, καὶ μετ’ ὀλίγον ἔλθουσα πάλιν ὠκλεῖ τὸν δίκαιον. Ὁ δὲ ἅγιος ἀπεπέμψατο αὐτὴν τὸ δεύτερον ἐπιστίψας σφοδρῶς. Ἡ δὲ πάλιν ἀναχωρήσασα, ἐκβακχευομένη τῷ ἔρωτι ὑπέστρεψε πρὸς αὐτόν. Τότε ὁ ἅγιος λέγει πρὸς αὐτήν· „Ταλαίπωρε καὶ πάσης αἰσχύνης καὶ ἀναιδείας πεπληρωμένη, οὐχ ὄρας, ὅτι οἱ δαίμονές σε ταράσσοισιν, ἵνα καὶ τὴν ψυχὴν σου εἰς κόλασιν ἐμβάλωσι, καὶ τὴν παρθενίαν σου διαφθείρωσι, καὶ γέλωσ καὶ ὄνειδος πάσῃ τῇ συγγενείᾳ σοῦ ἀποκαταστήσωσι σε; Οὐ βλέπεις ὅτι κατὰ τὸν ὀλίγον πρὸς ἔθνη βάρβαρα καὶ πόλεμον καὶ αἰμίτων ἐκχύσεις πορεύομαι, τοῦ Θεοῦ ἐνδυναμοῦντος με; Πῶς οὖν μίανω τὴν σάρκα, πρὸς πόλεμον ἀπερχόμενος; Ταῦτα καὶ ἕτερα τοιαῦτα προσειπὼν αὐτῇ, ἀπεπέμψατο. Καὶ ἀναστὰς καὶ προσενξάμενος, εἶχετο τῆς ὁδοῦ. Καὶ τῇ ἐπελήθουσι νυκτὶ ἵπνουῦντος αὐτοῦ, ὄρα ἑαυτὸν εἰς εὖοπτον τόπον ἰστάμενον, καὶ πλησίον αὐτοῦ δυνάστην τινὰ καθεζόμενον καὶ τὸν δεξιὸν πόδα τῷ ἀριστερῷ ποδὶ ἐπιχειμένον ἔχοντα, καὶ φησὶ πρὸς αὐτόν· „Βλέπεις ἑκατέρου μέρους τὰ στρατεύματα;“ Ὁ δὲ ἀπεκρίνατο· „Ναί, Κύριε, ὄρω ὅτι οἱ Ῥωμαῖοι συγκόπτουσι τοὺς Βουλγάρους.“ Καὶ λέγει ὁ φαινόμενος πρὸς τὸν δίκαιον· „Βλέπον πρὸς ἡμᾶς.“ Καὶ προσβλεψάμενος εἶδεν αὐτὸν τὸν δεξιὸν πόδα τῇ γῆ προσερείσσοντα καὶ τὸν ἀριστερὸν ἐπάνω τοῦ δεξιῦν ἐπιθέμενον. Ὁ γεγομένον, πεφλεψάμενος πάλιν ὁ δίκαιος πρὸς τὸ στρατόπεδον, βλέπει τοὺς ὑπεναντίους ἀφειδῶς συγκόπτοντας τοὺς Ῥωμαίους. Καὶ μετὰ τὸ παύσασθαι τὴν συγκοπὴν, λέγει ὁ καθήμενος τῷ στρατιώτῃ· „Κατανόησον ἀκριβῶς τὴν συγκοπὴν τῶν σκηνωμάτων, καὶ λέγε μοι τί ὁρώμενον.“ Ὁ δὲ περιβλεψάμενος εἶδε πᾶσαν τὴν φαινόμενην αὐτῷ γῆν νεκρῶν σωμάτων πεπληρωμένην, καὶ μέσον πάντων μιᾶς κοίτης λιβαδιαίαν χλοερῶν. Καὶ λέγει αὐτῷ· „Κύριε, πᾶσα ἡ γῆ τῶν ἀφειδῶς κατακοπέντων Ῥωμαίων πεπληρωμένη ἐστὶν ἐκτὸς μιᾶς κοίτης“. Τότε ὁ φαινόμενος φοβερὸς εἶπε τῷ στρατιώτῃ· „Καὶ τί λογίζῃ εἶναι αὐτό;“ Ὁ δὲ ἀπεκρίνατο· „Ἰδιότης εἰμί, Κύριε, καὶ οὐ γνώσκω.“ Καὶ πάλιν πρὸς αὐτόν ὁ φησέσας· „Αὕτη ἡ γῆνὴ λιβάς ἔρ

искай да оскверниш девството си, па и мене, окаяния, да ме завлечеш в пѣкъла.“ Тя се отдалечила за малко, но наскоро дошла отново и започнала да безлокои праведника. Светият я пропѣдил повторно, като много я укорявал. Тя пак се отстранила, но обзета от силна страст, се върнала отново при него. Тогава светият ѝ рекъл: „Нещастнице, изпълнена от всякаква гнѣс и безсрамие, не виждаш ли, че бесове те измѣчват, та и душата ти да подхвърлят на наказание, и девството ти да погубят, да те направят за смях и укор на всички и да те отделят от рода ти? Не виждаш ли, че и аз, найнищожният, отивам против варварски народ¹ на война и кръвопролитие, подкрепен от бога? Как прочее да оскверня плътта си, когато съм се отправил на война?“ След като ѝ казал това и други подобни неща, той я отпратил, станал, помолил се и поел пътя си. На следната нощ, сънувайки, той се видял да стои на някакво открито място, а близо до него седи някакъв велможа, който държи десния си крак, поставен над левия, и му казва: „Виждаш ли войските от двете страни?“ Този отговорил: „Да, господарю, виждам, че ромеите избиват българите.“ Тогава явилият се казал на праведника: „Погледни към нас.“ И когато погледнал към него, той видял, че опрял десния си крак на земята, а левия поставил върху десния. След като това било направено, праведникът отново погледнал към бойното поле и видял, че неприятелите безпощадно избивали ромеите. След като избиването се прекратило, седналият казал на войника: „Разгледай внимателно изтреблението на военните станове и ми кажи какво виждаш.“ Този, след като погледнал наоколо, видял цялата обзрима за него земя, изпълнена с мъртви тела, а сред всички тях зелена полянка колкото едно легло. Той му казал: „Господарю, цялата земя освен място за едно легло е изпълнена от безпощадно избитите ромеи.“ Тогава явилият се страшен мъж казал на войника: „Защо, мислиш, е това?“ Той му отговорил: „Прост съм, господарю, и не разбирам.“ Отново страшният мъж му рекъл: „Тази празна полянка, която виждаш, че има дължина

¹ Под обозначението „варварски народ“ тук се разбират българите.

ὄρας μιᾶς κοίτης ἔχουσαν μῆκος, σὴ ἔστι καὶ ἐν αὐτῇ ὄφειλες συγκοπῆναι μετὰ τῶν συστρατιωτῶν σου καὶ τεθῆναι ἐν αὐτῇ καὶ ἀναπληρῶσαι τὸ λείπον· ἐπεὶ δὲ τῇ παρελθούσῃ νυκτὶ τὸν τρίπλοκον ὄφιν, τὸν εἰς αἰσχρὰν μίξιν τοισσῶς σοι προσπαλαίσαντα καὶ ἀποκτεῖναι μέλλοντα, εἰφρῶς ἀπὸ σοῦ ἀπεινάξας, ἰδοῦ σὺ αὐτός σεαυτὸν ἐκ τῆς συγκοπῆς ταύτης ἠλευθέρωσας, καὶ τῆς λιβάδος στρωμνὴν ἄμοιρον πεποίησας, καὶ τὴν ψυχὴν σὺν τῷ σώματι ἔσωσας. Λοιπὸν οὔτε φυσικός σοι θάνατός σου κυριεύσει, εἰάν γνησίως μοι δουλεύσης.“

Таῦτα ἐωρακὸς καὶ σύντρομος γενόμενος δι᾿ὕπνισθη, καὶ ἀναστὰς προσπῆξάτο. Καὶ ἰποστρέφας μιᾶς ἡμέρας ὁδοῦ διάστημα ἀνῆλθεν εἰς ὄρος καὶ προσευχόμενος ἐδέετο τοῦ Θεοῦ περὶ τοῦ στρατοπέδου. Καὶ εἰσελθὼν ὁ βασιλεὺς εἰς τὰς κλεισοῦρας, τῆς Βουλγαράς ἀνῆλθον οἱ Βούλγαροι εἰς ὄρος, ὀλίγους εἶσαντες εἰς παραφυλακὴν, πέντεκαίδεκα χιλιάδας μικρόν τι πλείον ἢ ἔλασσον. Οὗς καὶ κατασφάζαντες οἱ Ῥωμαῖοι ἐματαιώθησαν· ἀσυστρέφως γὰρ τῇ χώρᾳ προσυέντες, μικροῦ πᾶσα ἢ τῶν Ῥωμαίων παρτάξις φωνῶν ἂν ἐγεγόνει παρανάλωμα, σὺν τῷ βασιλεῖ Νικηφόρῳ. Τότε ὁ δίκαιος τῆς ὀπτασίας ἀναμνησθεὶς καὶ τῷ Θεῷ εὐχαρηστήσας, ἰπέστρεψεν ἐκεῖθεν κλαίων καὶ ὀδυρόμενος· καὶ ἀπελθὼν ἐν μοναστηρίῳ ἔλαβε τὸ ἅγιον σχῆμα καὶ τῷ Θεῷ γνησίως δουλεύσας ἐπὶ χρόνους ἰκανοὺς γέγονε διακριτικώτατος καὶ μέγας πατήρ. (pp. 323—325)

колкото едно легло, е твоя, и ти там трябваше да погинеш заедно с другите войници, твои другари, да паднеш на нея и да изпълниш празнината. Тъй като миналата нощ ти похвално отблъсна от себе си трикратно увита змия, която три пъти те тласкаше към гнусно смещение и искаше да те погуби, ето ти сам себе си избави от тази гибел и остави това легло в ливадата празно, като спаси душата си и тялото си. Прочее нито телесна смърт ще господствува над тебе, ако ти ми служиш вярно.“¹

Когато видял това, [светият] се разтреперал, събудил се, станал и се помолил. И като се завърнал на разстояние един ден път, той се възкачил на планината, започнал да се моли и молел бога за войската. Когато императорът навлязъл в теснините на България, българите се изкачили на планината, като оставили на стража малцина — около петнадесет хиляди.² Като ги избили, ромеите се обезумили. Те нахлули безредно в страната, но без малко цялата ромейска войска заедно с император Никифор щяла да погине. Тогава праведникът си спомнил за видението, благодарил богу, завърнал се оттам с плач и ридание, отишъл в манастир, приел светото одеяние и като служил вярно богу дълги години, станал много виден и велик отец.

¹ Житието образно очертава главните моменти в българо-византийската война, а именно първоначалната византийска победа и последвалото поражение на византийската войска. ² Числените подробности и изобило целият текст допълват данните на Анонимния Ватикански разказ.

ТЕОДОР СТУДИТ

Теодор Студит (759—826) е известен като виден църковен деятел и игумен на Студийския манастир. Като усърден защитник на иконопочитането той взел живо участие в църковно-политическите борби, които тогава разкъсвали Византия.

Теодор Студит е известен и като писател: оставил е много богословски литургически и канонически съчинения. За нуждите на своя манастир той е съставил и две ръководства, наречени *Μικρὰ κατήχησις* и *Μεγάλη κατήχησις*. В първото, което се състои от 134 беседи, той поощрява към изпълнение на монашеските добродетели. Във второто излага правилата на монашеския живот. За нас е важно само първото, в което има подробен разказ за пленените от Крум византийци, които били умъртвени през 814 г.

Твърде богата и интересна е и преписката на Теодор Студит, в която има някои важни сведения за българите.

РЪКОПИСИ: А. На *Μικρὰ κατήχησις*: С — Cod. Sobl. gr. 1018 (X s.). С = Cod. Coisl. gr. 271 (XI s.). — В. На преписката: Cod. Coisl. gr. 94 и 296 (ранни).

ИЗДАНИЯ: А. На *Μικρὰ κατήχησις*: А. Cozza-Luzi, Nova patrum bibliotheca, IX, Roma 1888 I, pp. 1—318 (= Е. Ауугау, Theodori parva cathechesis, Paris 1891). Настоящият превод е направен по изданието на Ауугау. В. На преписката: Migne, PGr, XCIX, col. 904—1680.

КНИЖНИНА: Krumbacher, GVL, pp. 147—151; 712—715. — В. Преображенский, Преподобный Феодор Студит и его время (759—826), М. 1896. — А. Я. Яцимирский, Написание о избяенныхъ блъгарѣхъ христианъ въ святые посты, ИзвОРЯСл. Имп. Ак. Наук, VII (1902), pp. 125—127. — V. Van de Vorst, La petite Cathéchèse de S. Théodore Studite, Analecta Bollandiana, XXXIII (1914), pp. 31—51. — F. Dvornik, Les Slaves, Byzance et Rome au IXe s., Paris 1925, pp. 101—102. — Ив. Гошев, Правилата на Студийския манастир, ГСУ, Богосл. фак., XVII (1940), стр. 1—70. — E. Werner, Die Krise im Verhältnis von Staat und Kirche in Byzanz: Theodor von Studion. Aus der byzantinischen Arbeit der Deutschen Demokratischen Republik, I (BVA 5), Berlin 1957, pp. 113—133. — Moravcsik, Byzantinoturcica, I, pp. 528—529. — А. П. Каждан: ВВр. XVI (1959), стр. 285.

A. PARVA CATECHESIS

De Romanis captivis in Bulgaria occisis (a. 814)

* *Ἱστορικὴ περὶ τῶν ἀναιρεθέντων ἐν Βουλγαρίᾳ χριστιανῶν ἐν τῇ τεσσαρακοστῇ ἔνεκα τῆς κρεοφαγίας*

Ἀδελφοὶ καὶ πατέρας, ἐν τῇ παρουσίᾳ κατηγήσει βούλομαι ὑμᾶς ἀπὸ διηγήματός τινος προτρέψασθαι εἰς παράκλησιν. Τὸ δὲ διηγήματός ἐστι τοιοῦτον: ἐν τῇ Βουλγαρίᾳ, ὡς ἀπήγγειλαν οἱ ἀκριβῶς εἰδότες, ἐξῆλθε δόγμα πονηρὸν παρὰ τοῦ ἐκεῖσε κρατοῦντος: τοὺς ἐν αἰχμαλωσίᾳ χριστιανούς καὶ ἀδελφοὺς ἡμῶν κατὰ τὰς ἡμέρας τῆς ἁγίας τεσσαρακοστῆς κρεοφαγῆσαι καὶ πειθομένους μὲν ἔχειν τὸ ζῆν, ἀπειθοῦντας δὲ ἀποκτείνεσθαι. Καὶ ὁ λόγος τοῦ δυσσεβοῦς ὑπερίσχυσε, καὶ ὁ λαὸς συνηθροίσθη, καὶ κλαυθμὸς καὶ ὄδυρμος σὺν γυναίξιν καὶ τέκνοις, πολὺς, πῆ μὲν ἀντεχομένων τοῦ χριστιανικοῦ νόμου, πῆ δὲ ὑποδειλιώντων τὸν τῆς σαρκὸς θάνατον τέλος, φεῦ τῆς ἔλεως ἑπαγγελίας! ἠτιθήθησαν ὑπεκλιθέντες τῷ ἀσεβεῖ προστάγματι. Δεκατέσσαρες γοῦν ἐξ αὐτῶν ἀπορραγέντες ἕστησαν ἀπ' ἐναντίας λέγοντες, μὴ εἴκειν μηδὲ πείθεσθαι μηδὲ παρὰ τὸν χριστιανικὸν νόμον κρεοφαγεῖν. Ἐν τούτοις προσβολαί, παρακλήσεις ὑπὸ τοῦ λαοῦ εἶξαι τῇ ἀνάγκῃ, μὴ ἀποθανεῖν ἀπλῶς, καὶ πάλιν διὰ μετανοίας ἀνακληθῆναι. Τοὺς δὲ οὐδὲν ἦν τὸ πείθον καὶ μαλακίζον ἀποσκοποῦντας εἰς Θεὸν καὶ τὴν ἐν ἐπαγγελίᾳ ἀποκειμένην μακαριότητα. Ὁ γοῦν Σκύθης ἐπεὶ εἶδεν ἀμείλικτον τὴν ἔνστασιν τῶν ἀνδρῶν, ἐσκόπησε δι' ἑνὸς χειρώσασθαι τοὺς ἄλλους, καὶ τοῦτον κτείνας εὐθύς τὰ τέκνα αὐτοῦ καὶ τὴν γυναῖκα διένειμε τοῖς Σκύθαις δουλικῶς, ὡς ἂν ἐντεῦθεν καταμαλακισθέντες ἐλκυσθῶσιν οἱ ἄλλοι: οἱ δὲ ἔμενον μᾶλλον ἀκαμπεῖς ἐπιβοῶντες. Χριστιανοὶ ἔσμεν καὶ τῆς μερίδος τοῦ τεθνηκότος ἀδελφοῦ ἡμῶν. Ταύτη γοῦν τῇ ὁμολογίᾳ ἀπειτυμπανίσθησαν καὶ αὐτοὶ τελειωθέντες ἐν Κυρίῳ. Ὅρατε τοίνυν, ἀδελφοὶ, καὶ νῦν ἐνεργοῦμενον τὸ εὐαγγέλιον τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ. „Ὁ φίλων, φησί, πατέρα ἢ μητέρα

A. МАЛЪК КАТЕХИЗИС

Византийски пленници, убити в България през 814 г.

Повествование за убитите в България християни на света Четиридесетница във връзка с месояденето¹

Братя и отци, в настоящото наставление искам чрез един разказ да ви ободря. Разказът е следният. В България, както разправят добре осведомените, излязло престъпно нареждане от тамошния владетел:² заловените в плен наши братя християни да ядат месо на светата Четиридесетница. Тези, които склонят, щели да запазят живота си, а онези, които не се подчинят, щели да бъдат убити. Когато нареждането на безбожника влязло в сила и народът се събрал, настанал голям плач и ридание [между тях] и жените и децата им. От една страна те отстоявали християнския закон, а от друга страна се страхували от телесната смърт. Накрая, о печална вест, те били победени, подчинявайки се на безбожната заповед. Прочее четиринадесет от тях се откъснали и се противопоставяли, казвайки, че не трябва нито да се подчиняват, нито да ядат месо против християнския закон. Народът се спускал към тях и ги увещавал да отстъпят пред необходимостта, да не отиват напусто на смърт, а [после] отново чрез покаяние да се обезвинят. Но увещанията и разколебането нямали никакво въздействие над тях, които били насочили поглед към бога и към обещаваното блаженство. Прочее скитът,³ като видял, че упорството на мъжете е несломимо, решил чрез едного да надвие останалите и, като го умъртвил, веднага направил децата му и жена му роби на скитите, та по този начин останалите да се разколебаят и да се подведат. Но те останали по-непреклонни, викайки: „Ние сме християни и ще споделим съдбата на нашия умрял брат.“ Прочее с тази изповед те претърпели мъченическа смърт и свършили и те в господата. Гледайте прочее, братя, че и сега има сила евангелието за царството божие: „Този, който обича майка

¹ Тези пленници били отведени в българските земи по време на Крумовите войни, главно през 813/814 г., когато от околностите на Адрианопол били пленени около 50 000 души. Вж. Златарски, История, I, 1, стр. 291 и 294—295. ² Т. е. Омуртаг. ³ Също Омуртаг. Скити са наречени българите навсякъде в съчиненията на Теодор Студит. Срв. *Moravcsik, Byzantinoturcica*, II, p. 280.

ὕπερ ἐμὲ οὐκ ἔστι μου ἄξιος· καὶ ὁ φίλων εἶδόν ἢ θυγατέρα ἢ γυναῖκα ὕπερ ἐμὲ οὐκ ἔστι μου ἄξιος· καὶ ὅς οὐ λαμβάνει τὸν σταυρὸν αὐτοῦ καὶ ἀκολουθεῖ ὁλόσω μου, οὐκ ἔστι μου ἄξιος.“ Καὶ πάλιν „Μὴ φοβηθῆτε ἀπὸ τῶν ἀποκτεννόντων τὸ σῶμα, τὴν δὲ ψυχὴν μὴ δυναμένον ἀποκτεῖναι· φοβήθητε δὲ μᾶλλον τὸν δυνάμενον καὶ ψυχὴν καὶ σῶμα ἀπολέσαι ἐν γεέννῃ.“ Ὑπήκουσαν τοίνυν τῶν εὐαγγελικῶν προσταγμάτων, ἐπειθήσθησαν Κερίω, καὶ ἀνεδήσαντο στέφανον μαρτύριον μιμησάμενοι τοὺς ἁγίους Μακκαβαίους καὶ διπλασιάσαντες τὸν ἀριθμὸν, εἶπερ ἐκεῖνοι μὲν ἐπτά, οἱ δὲ δεκάτεσσαρες· κακεῖνοι μὲν ὕπερ τοῦ μὴ γεύσασθαι εἰδῶν κρέων παρὰ τὸν νόμον, οἱ δὲ ὕπερ τοῦ μὴ μειασχεῖν τοῦ τυχόντος κρέατος παρὰ τὸν χριστιανικὸν κανόνα· ὅπερ δοκεῖ πῶς καὶ ἀκριβέστερον εἶναι, ὅτι ἐκεῖνοι μὲν πάντα ἀληθῶς μετασχεῖν ὄσ· τοῖς δὲ ἐξῆν κατὰ ἀνάγκην μεταλαβεῖν τοῦ τυχόντος κρέατος, καὶ μὴ κατακριθῆναι, καθὼς λέγει ὁ ἅγιος Βασίλειος. Ἄλλ’ ἐπειδὴ παρὰ Σκυθῶν ἢ προσταγῇ ἀποβλέπουσα πρὸς ἀθέτησιν πίστεως, οὐκ ἠνέσχοντο· ἀλλὰ πάντα δεύτερα ἠγήσαντο ὕπερ τῆς τοῦ Χριστοῦ ἀγάπης! Ὁ μακαρίων ἀνδρῶν! ὦ μακαρίας πραγματείας, ἐν μιᾷ καιροῦ ῥοπῇ ἀνταλλάξασθαι αἰωνίους ἀναπαύσεις! Τί φήσουσι πρὸς ταῦτα οἱ τὴν αἰρετικὴν κοινωνίαν καὶ λέγοντες εἶναι ἀθέτησιν; Εἰ γὰρ ἐκεῖ ἀθέτησις τοῦ λαοῦ ἐπὶ τῇ κρεοφαγίᾳ, πόσω γε μᾶλλον ὧδε ἐπὶ τῇ ἀσεβοδίᾳ κοινωνία. Ποῦ δὲ καὶ οἱ λέγοντες· μὴ εἶναι μαρτύριον ἐν τῇ Χριστοῦ εἰκόνι; Εἰ γὰρ ἐκεῖ μαρτύριον τοῖς μὴ κρεοφαγήσασιν, πόσω γε ὧδε λαμπρότερον τὸ μαρτύριον τοῖς μὴ ἐξαρηθεῖσιν. Ἄλλ’ ἐκεῖνοι μὲν ὡς σκοτεινοὶ ὄντες σκοτεινὰ καὶ φθέγγονται τοῖς οἰκείαις συμπτώμασι συμποδίζεν καὶ ἄλλους πειρώμενοι. (pp. 220, 1—223, 54)

си и баща си повече от мене — казвато, — не е достоен за мене. И този, който обича сина си, дъщеря си или жена си повече от мене, не е достоен за мене. И този, който не вземе кръста си и не ме последва, не е достоен за мене.¹ И пак: „Не се страхувайте от тези, които убиват тялото, но не могат да убият душата. А страхувайте се по-скоро от оня, който може да погуби в произподнята и душата, и тялото.“² Прочее те послушали евангелските наставления, подчинили се на господата и се увенчали с мъченически венец, подражавайки на светите Макавеи и удвоявайки броя им — ония били седем, а тия — четиринадесет; онези — загдето не вкусили свинско месо против закона, а тези — понеже не яли никакво месо против християнския закон. Тази постъпка изглежда някак по-съвършена, понеже онези изобицо не ядели свинско месо, а тези поради необходимост можели да ядат някакво месо, без да бъдат осъдени, както казва свети Василий. Но понеже нареждането от страна на скитите целяло да унищожи вярата, те не се съгласили, а от любов към Христа сметнали, че всичко друго е второстепенно. О блажени мъже! О блажено дело! В един миг да спечелиш вечен покой! Какво казват за това ония, които твърдят, че общуването с еретиците не е нарушение [на вярата]? Ако там яденето на месо е престъпване [на християнския закон] от народа, колко по-голямо е то тук поради общуването с нечестивци? А къде са тези, които казват, че няма мъченичество за образа Христов? Защото, ако в тези случаи мъченици са тези, които не яли месо, колко по-славни мъченици са онези, които не са се отрекли [от Христа]! Но онези, като тъмни хора, припяват тъмни слова, като се опитват да увлекат и други в своите жалки деяния.

¹ Вж. Мат., X, 37—38.   ² Вж. Мат., X, 28.

B. EPISTOLAE

Б. ПИСМА

1. *Theodorus Studites Thessalonicam
in exilium mittitur*I, 3. — *Τῷ αὐτῷ*

Ἐκ τῶν τῆδε τοίνυν ἀποπλεύσοντας ἐν φόβῳ, διὰ τὸ παρακείμενον, ἔθνος ἀντεπερῶσα-
μεν βορφοφόρον καὶ φοιζήδοντος ἐν δωδεκαωρίῳ
ἑκατὸν πενήκοντα μίλιων ὄν τὸ πέλαγος, ὀρ-
μίσαντες ἐν τῷ Κανάστρω ἐν τοῖς Θεσσαλο-
νίκης ὄροις· ἔπειτα εἰς Παλλήνην τὰ πρόσγεια
τοῦ κόλπου· εἶτα εἰς τὸ ἔμβολον. Ἐκ τῶν
ἐνθεν ζόοις πάλιν ἐπιβεβηκότες Σαββάτῳ
ἡμέρᾳ ἑορτῆς τοῦ Ἐυαγγελισμοῦ, ὥρα τρίτη
εἰσήχθημεν ἐν τῇ πόλει. Καὶ οἷα ἡ εἴσοδος!
Οὐδὲ γὰρ τοῦτο παρελθεῖν ἀναγκαῖον. Προ-
πεμφθεὶς τοίνυν παρὰ τοῦ ἐπάρχου τῶν ἐξόχων
εἰς μετὰ στρατιωτῶν, προσέμεγεν ἐν τῇ ἀνα-
τολικῇ πόρτῃ, καὶ ἐπιστάσιον ἐπάρτησαν ὄρθαι
διὰ σιγῆς. Καὶ μετὰ τὸ εἰσελθεῖν κλείσαντες
τὰς πύλας, ἤγον διὰ τῆς ἀγορᾶς, προπομπέοντες
ἐπὶ τῆς ὄψεως τῶν εἰς τοῦτο συνδεδραμηκότων
καὶ ἀπαγαγόντες εἰσήγαγον πρὸς τὸν ἄρχοντα.
Καὶ εὔγε τῷ ἀνδρὶ· εὐμενὲς γὰρ πρόσωπον
δείξας, μετὰ τὸ πεσεῖν χρηστὰ ἐφθέγγετο ἡμῖν.
Παρέπεμψε τε πρὸς τὸν ἀρχιεπίσκοπον, πρῶτον
προσευξαμένους ἐν τῇ ἁγίᾳ Σοφίᾳ. Καὶ ἐν τῷ
εὐκτηρίῳ τῷ παρ' αὐτοῦ ποιήσας εὐχὴν, ὁ
ἀγιώτατος ἐδέξατο καὶ κατηπάσατο ἡμᾶς,
ὀμιλήσας ἡμῖν τὰ δεόντα, καὶ παρ' αὐτὰ κρατήσας,
καὶ ἀναπαύσας διὰ τε λουτροῦ καὶ βρωμάτων.
Τῇ δευτέρῃ προῦθεν ἦσαν ἡμᾶς, καὶ δι' αἰτίσεως
ποιήσαντες εὐξασθαι εἰς τὸν ἅγιον Δημήτριον,
διεχώρισαν πάντας ἀπ' ἀλλήλων, προπεποιηκότες
εὐχὴν, καὶ ἀσπασαμένους ἀλλήλους. (col 914 A;
917 D)

1. *Теодор Студит изпратен
на заточение в Солун*I, 3. До същия¹

Прочее, като отплувахме от тамош-
ните места² със страх поради съсед-
ното племе,³ преминахме при силен се-
верен вятър за дванадесет часа морето
на разстояние 150 мили и стигнахме в
Канастрон,⁴ в Солунската област, след
това в Палене⁵, който се намира близо
до залива, а после до пристанището.
Оттам, качени отново на товарни жи-
вотни, влязохме в града в събота, на
Благовещение⁶, в третия час⁷. И какво
влизана! Наистина това не трябва да се
пропуска. Прочее началникът⁸ беше про-
водил един мъж от първенците с вой-
ници, който застана на източните врати.
Когато приближихме, те ни посрещнаха
прави с мълчание. След като влязохме,
те затвориха вратите и тържествено ни
водеха през площада, като вървяха
напред всред погледите на хората, които
се бяха стекли за това. След това те ни
заведоха при началника. Хвала на този
мъж! Като показа приветливо лице, той
се поклони и любезно ни приветствува.
Той ни изпрати при архиепископа, след
като предварително се бяхме помолили
в „Света София“⁹. Пресветият мъж, след
като отпрати молитва в параклиса си, ни
прие и настани. След като приказва с нас
по необходимите работи и положи големи
усилия за тях, той ни даде възможност
да си отпочинем, като се окъпем и на-
гостим. На другия ден сутринта ни от-
ведоха и ни оставиха по наша молба да
се помолим на св. Димитър. След това
ни разделиха всички, след като се бяхме
помолили и прегърнали едни други.

¹ Това писмо е отправено до Платон, сакудийския игумен, който бил близък на Теодор Студит и за когото той е оставил едно похвално слово. ² Става дума за остров Лемнос. Теодор Студит бил изпратен на заточение през 795 г., понеже се противопоставил на недопустимия от църковно гледище брак на Константин VI с Теодота. ³ Тук авторът загатва може би за славяните по Егейското крайбрежие. ⁴ Нос Канастрон се намирал в Касандрийския полуостров. ⁵ Градът Палене се наричал Касандра в античността. ⁶ Понеже празникът Благовещение (25 март) се падал в събота през 797 г., това писмо се датира именно през въпросната година. ⁷ Първият час на деня започвал при изгрев слънце, т. е. към 6 часа сутринта. Следователно третият час е към 9 часа сутринта. ⁸ Вероятно става дума за солунския градоначалник. ⁹ Църквата „Св. София“ била една от големите църкви в Солун. За датировката ѝ има много спорове. Вж. подробна литература у О. Tafrali, *Thessalonique des origines au XIVe s.*, Paris 1919, pp. 270—271.

2. *De Bulgaris qui et Scythae nominantur*

II, 49. Τοῖς διὰ Κύριον
πεφυγαδευμένοις πνευματικοῖς
ἀγίοις μου Πατράσι, Θεόδωρος
ἐλάχιστος πρεσβύτερος, καὶ
ἡγούμενος τῶν Στουδίου,
ἐν Κυρίῳ χαίρειν

Διὰ τοῦτο θρήνων καὶ κοπετῶν ὁ καιρός.
διὰ τοῦτο καὶ τοσοῦτοι οἱ ἐπιστάμενοι, οὐ μόνον
ἄνδρες, ἀλλὰ καὶ γυναῖκες· ὡς λογικῶς τε καὶ
πραγματικῶς ἀγνοούμενου Χριστοῦ· ὅπερ ἐπὶ τῶν
πάλλιν αἰρέσεων οὐκ ὄπται· λογικῶς μὲν, ἐν τῷ
λέγειν τοὺς ἀσεβεῖς, μὴ οἷόν τε ἐγγεγραφεῖν Χρι-
στοῦν σώματος χαρακτῆρι· πραγματικῶς δὲ, ὅτι
καθαιροῦσι πᾶσαν εἰκόνα ἀγίου Χριστοῦ, τῆς
Θεοτόκου, ἀγγέλων, ἀγίου παντός καὶ ἁγίας, ἐκ
πάσης Ἐκκλησίας, ἀπὸ παντός ἱεροῦ ἀναθή-
ματος, πυρὶ παραδιδόντες, ἐπιτωθάζοντες, γελῶν-
τες τὸ μέγα τῆς εὐσεβείας μυστήριον, βδέλυγμα
Χριστὸν ἐγγεγραμμένον σὺν Μητρὶ καὶ θερά-
πουσιν ἀποκαλοῦντες· ὅπερ φρονεῖν καὶ λέγειν
καὶ πράττειν, Ἰουδαίων ἐστὶ καὶ Ἑλλήνων. Οἱ
γὰρ Ἀραβες καὶ Σκύθαι αἰδοῖ χρώμενοι οὐδὲν
τοιούτων ἐφάνησαν πεποιηκότες. (col. 1256 A;
1257 AB)

3. *An Bulgaros interfici oporteat*

II, 155. Θεοφίλω τῆς Ἐφέσου

Ἐπειδὴ δὲ καὶ τὸν ἅγιον Συμεὼν τὸν τοῦ
θαυμαστοῦ ὄρους εἰλήφας, δέσποτα, συνάδειν
σοι μὴ τοῦτο οἷοι, ἱερὲ, ὡς μάχεται Χριστῶ,
ἢ τοῖς ὑπὲρ αὐτὸν διδασκάλοις. Ἀλλὰ τί· ἐπὶ
ἔθνει τραυματίζοντι τὸ Χριστιανὸν φῦλον ὁ λόγος
αὐτῶ τῆς πρὸς τὸν τηγικαῦτα βασιλέα παρα-
κλήσεως, ὡς ἂν μὴ πορθοῖντο ὑπὸ Σαμαρειῶν
οἱ Χριστιανοί. Καὶ εἶγε ἔχει. Καὶ νῦν ταυτὸ
τοῦτο παρακαλοῦμεν καὶ Σκύθας καὶ Ἀῤῥαβας
θανатоῦντας τὸν λαὸν τοῦ θεοῦ πολεμεῖν, καὶ
μὴ φεΐδεσθαι τοὺς βασιλέας. (col. 1481 C;
1485 AB)

2. *За българите, наричани и скити*

II, 49. На заточените ради бога
духовни свети мои отци от
Теодор, най-низшия презвитер
и игумен на монасите
от Студион, привет
в името на бога

Затова е дошло време на плач и
ридание,¹ затова са и толкова много-
бройни противниците, и то не само
мъже, но и жени, които със слово и на
дело отричат Христа — а подобно нещо
не се е виждало при старите ереси, —
със слово, понеже нечестивците твър-
дят, че не може да се изобрази Христос
в телесния му образ, а на дело — за-
щото те премахват от всяка църква и
от всеки свят олтар всеки свят образ
на Христа, на Богородица, на ангелите,
на всеки светия и светица. Те ги пре-
дават на огън, хулят и осмиват вели-
кото тайнство на благочестието и нари-
чат позор изобразяването на Христа с
майка му и угодниците му. Да се мисли,
говори и върши това е присъщо на
юдеи и на езичници, защото, както е из-
вестно, арабите и скитите поради срам
не са извършили нищо подобно.

3. *Трябва ли да се избиват българите?*

II, 155. До Теофил Ефески²

Понеже ти знаеш, владико, че свети
Симеон от Дивната планина³ е съгласен
с тебе, то не мисли, светителю, че той
се опълчва срещу Христа или срещу
учителите, които стоят по-високо от са-
мия него. Но що? Увещанието му до то-
гавашния император — именно христия-
ните да не бъдат погубвани от самари-
тяни — се отнася до един народ, който
измъчвал християнския народ. Това е
добре! Ние и сега настояваме за същото
това: да воюват царете срещу скити и
араби, които избиват божия народ, и да
нямат пощада.

¹ Загатва се за преследването на иконопочитателите. ² Теофил бил ефески архиепископ, горещ защитник на иконопочитането. ³ Симеон Дивногорец, наричан още Симеон Стълник Нови, живял през VI в. и прекарал дълги години на една височина близо до Антиохия, която била наречена „Дивна планина“ поради многото чудеса, които той извършил там. Писал е много писма до императорите Юстиниан I и Юстин II във връзка с теологически въпроси, за което вероятно Теодор Студит намеква тук. За него срв. ГИБИ, т. III, стр. 85.

4. De quodam Bulgaro Christiano facto

II, 163. Θεοδώρω πατρικίῳ

Ἀπὸ τοῦ τιμίον σου γράμματος εἰδομέν σου τὴν πανεύφημον ὑπεροχὴν, καὶ ἀπὸ ἀκροάσεως τῶν σηματομένων ἐπέγνωμέν σου τὴν καλὴν ψυχὴν. Τὸ γὰρ πρὸς ἡμᾶς τοὺς ἁματωλοὺς τοιοῦτοις χοίσασθαι τιμητικοῖς λόγοις, ἐπιθυμεῖν τε ἡμῶν ἰδεῖν τὸ εἰτελὲς πρόσωπον, εἶτα καὶ ἀκουισθῆναι λόγον σωτήριον, ἀνδρὸς ἐστὶν ὄντως ἐν Θεῷ, καὶ ψυχῆς ἐπιποθοῦσης Θεοῦ.

— — —

Καὶ ὡς θαυμαστὰ τὰ ἔργα τοῦ μεγάλου καὶ μόνου Θεοῦ ἡμῶν τῶν Χριστιανῶν· ὅτι ἐκάλεσέ σε ἐξ ἔθνους οὐχ ὀσίου εἰς τὴν σεπτὴν ἐπίγνωσιν τῆς ἀληθείας αὐτοῦ τρόπῳ τηλικούτῳ, δοκοῦντι μὲν ἀκουσίῳ, κενόδοξῳ δ' ὅτι μάλιστα, σὺν τοῖς συνεξελθούσιν ἀρχιερεῦσιν· ἐπέπεσε ἄλλως οὐ δεδοκίμασται τῇ θείᾳ οἰκονομίᾳ ἀφαρπάσαι ἡμᾶς τῆς ἀθεότητος. Ὡ τῆς θαυμαστῆς κλήσεως! ὦ τῆς ἐπαινετῆς ἀπολατρώσεως! ἠρέχθης ἐκ σκότους εἰς τὸ θαυμαστὸν αὐτοῦ φῶς· ἀπεκδυσάμενος τὸν παλαιὸν ἄνθρωπον, σὺν τοῖς ἀτόποις καὶ ἐθνικοῖς λογισμοῖς τε καὶ πράξεσιν, ἐνεδέσω τὸν Χριστὸν, Χριστιανὸς ἀντὶ ἐθνικοῦ χρηματίζων· υἱὸς φωτὸς καὶ ἡμέρας, ἀντὶ υἱοῦ σκότους καὶ νυκτὸς ἀσεβείας· ἓνα Θεὸν σέβων, τὸν ἐν Πατρὶ καὶ Υἱῷ καὶ ἁγίῳ Πνεύματι προσκυνούμενον· πεφευγὼς τῆς πολυθεΐας καὶ Βουλγαρικῆς εἰδωλολατρείας τὴν δυσσεβείαν· εἶτα καὶ ὁμολογῶν τὸν ἓνα τῆς ἁγίας Τριάδος, αὐτὸν τὸν Υἱὸν καὶ Λόγον τοῦ Θεοῦ, δι' ὑπερβάλλον ἔλεος τοῦ καθ' ἡμᾶς γένους, ἄνθρωπον γεγενῆσθαι ὅμοιον ἡμῖν κατὰ πάντα, μετὰ καὶ τοῦ εἶναι τὸν αὐτὸν Θεὸν τέλειον.

— — —

Ἦ γὰρ τῆς εἰκόνας αὐτοῦ τιμὴ ἐπὶ τὸ πρωτόν· τον διαβαίνει ὡσπερ καὶ ἡ ἄρνησις αὐτῆς εἰς αὐτὸν τὴν ἄρνησιν ἀναπέμπει. Ἐπεὶ οὖν, ὡς μαθητῶν, οὕτως καὶ αὐτὸς πέποιθας, καὶ διὰ τοῦτο στέλλῃ τῆς κοινωνίας τῶν Εἰκονομάχων· χαίρω καὶ συχαίρω σοι, εὐχαριστῶ καὶ συνευχαριστῶ σοι, ὅτι ὄρας τὴν ἀλήθειαν, καὶ τοι ὀψιμαθῆς ὢν, καὶ ἀστυγέννητος υἱὸς Θεοῦ.

— — —

4. Покръстен българин

II. 163. До патриций Теодор¹

От почтеното ти писмо научихме за твое всеславно превъзходство, а узнавайки съдържанието му, познахме прекрасната ти душа. Това, че ти си послужи към нас — грешниците — с такива почтени слова и че ти желаеш да видиш нашето незначително лице, а след това, че искаш и да чуеш спасителното слово, показва, че ти си боговдъхновен мъж и душа, жадуваща бога. — — —

И колко чудни са делата на нашия велик и единствен християнски бог! Защото от неблагочестив народ той те призова заедно с архиерите, които вярваха с теб, към възвишеното познание на неговата истина, и то по такъв начин, че то изглежда непринудено и съвсем доброволно. Защото иначе нямаше да се смята, че вие сте били изтръгнати от безбожието по божи промисъл. О чуден зов! О изкупление, достойно за възхвала! Ти беше изведен от мрак и въздигнат към чудната негова светлина. След като съблече от себе си някогашния човек с неуместните му и езически мисли и дела, ти облече Христа и се нарече християнин вместо езичник, син на светлината и на деня вместо син на мрака и на нощта на безбожието, почитайки единаго бога, комуто се покланяме в отца и сина и светия дух, след като си избягъл от неблагочестиято на многобожието и на българското идолопоклонство. А след това и като изповядваш единния бог в светата Троица — самаго сина и словото божие, който поради безгранична милост към нашия род е станал човек, подобен на нас във всичко, като същевременно сам е бил съвършен бог. — — —

Почитането на образа [Христов] отива към първообраза, също както отричането на образа му води към отричане на самия него. И тъй, понеже и ти, както научавам, си убеден в това и затова избягваш общуването с иконоборците, радвам се и ти сърадвам, благодаря за себе си и за тебе, защото виждаш истината, макар и да си просветен късно и да си току-що роден син на бога. — — —

¹ Както личи от съдържанието на писмото, този Теодор ще да е по произход българин. Титлата патриций показва, че той е станал византийски сановник. За съжаление не се знае нищо повече за това лице.

Таῦτά σοι, δέσποτα τιμώτατε, ὡς παρὰ Θεοῦ κινήθεις, κἄν ἁματωλός εἴμι, ἐφθραξάμην πρὸς βεβαίωσιν τῆς πίστεώς σου· ἐπειδὴ ἀδελφὸς οὐ ἡμέτερος, καὶ οὐ ξένος, καθὼς εἶρηκας. Εἰ δὲ ξένος τοῦ κόσμου, εὖ ἂν ἔχοι. Καὶ ἡμεῖς γὰρ οἱ ταπεινοὶ τὸ αὐτὸ ἔχομεν· καὶ διὰ τοῦτο ἔσμεν ἀπερῆμιμένοι ἐνταῦθα διὰ τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ. Καὶ μακάριος εἰ πιστεύων εἰς Χριστὸν ὀρθῶς, καὶ πάντα δεύτερα ὑπὲρ αὐτοῦ ἡγούμενος. Ἰδέσθαι δὲ ἀλλήλους δύσκολον διὰ τὴν ἐξουσίαν· εἰ μὴ τι Θεὸς κελεύει καθ' ὃν οἰκονομήσει τρόπον. Μεμνησθαι δὲ σὺν οὐ διαλειφόμεθα, καὶ ἀγαπᾶν σε ὡς ἀδελφὸν ἡμῶν· ὃν ποτε οὐκ ἐγνωρίσαμεν ἀπὸ σαρκὸς καὶ αἵματος· νῦν δὲ ἀπὸ τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἔχομεν ὡς σύγγονον· ἀποτεχθέντες ἀμφότεροι ἐκ μητρὸς τῆς νιοθετικῆς, κολυμβήθρας τοῦ βαπτίσματος. Εἰρήνη σοι, φίλε καὶ ἀδελφε· καὶ δέσποτα. Εἰρήνη καὶ τῷ οἴκῳ σου, καὶ πᾶσι τοῖς διαφέρουσί σοι, ἀπὸ τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος. (col. 1516 C—1517 A; 1517 C; 1517 D—1520 A)

Ето тези неща, преподобни господине за да затвърдя вярата ти, изрекох аз, сякаш подтикнат от бога, и макар и да съм грешник, понеже ти си наш брат, а не чужденец, както ти каза. Ако искаш да кажеш чужденец за света, добре! Защото и ние, смирените, сме също такива. И затова сме изхвърлени тук заради словото божие. Ти си блажен, щом вярваш правилно в Христа и поставяш всичко освен него на второ място. Да се видим двамата е трудно поради ограничението, освен ако бог заповяда по начин, по който той реши. Но няма да пропуснем да си спомняме за тебе и да те обичаме като наш брат, когото още не познаваме [като човек] от плът и от кръв, но сега те имаме като роднина чрез свети дух. Родени сме и двамата от майката-осиновителка, т. е. купела за кръщение. Мир на тебе, възлюблени и брате и господине, мир на дома ти и на всички твои близки, в отца и сина и светия дух.

¹ Ктитори се наричат обикновено лица, които са построили или са станали дарители на църкви и манастири. Но тук ктитори означава граждани, които притежавали имоти в Цариград. Вж. *Du Cange, Glossarium*, s. v. κτήτορες. ² У византийските автори от IX и X в. името Македония се дава обикновено на Източна Тракия. Срв. М. Дринов, Съчинения, I, София 1909, стр. 347.

VI. ЖИТИЕ НА НИКИФОР ОТ ДЯКОН ИГНАТИЙ

Житието на патриарх Никифор (806—815) е съставено от Игнатий (умрял през 817 г.), който първоначално бил дякон в Цариград, а после митрополит в Никея. Съставителят е бил близък на самия патриарх и добре запознат с делата на този горещ защитник на иконопочитането. Затова житието, макар и написано в обикновения за агиографската книжнина високопарен стил, съдържа подробни и достоверни данни за тази епоха.

За нас са интересни някои подробности около поражението на византийците при Версиникия през 813 г., нанесено им от българската войска. Много важни освен това са сведенията за обичаите на първобългарите при сключване договор и полагане клетва.

РЪКОПИСИ: V = Vatic. gr. 1809 (X s.).

ИЗДАНИЯ: Acta Sanctorum, Mart. II, pp. 704—726. — *Migne*, PGr C, col. 41—160. — *A. Tougaard*, De l'Histoire profane dans les Actes grecs des Bollandistes, Paris 1874, pp. 68—70 (извадки от житието). — *Nicephori archiepiscopi Constantinopolitani* Opuscula historica, Lipsiae 1880, ed. De Boor, pp. 139—217. Даденият тук превод е по последното издание.

КНИЖНИНА: П. *Никитин*: Mémoires de l'Académie impériale des sciences de Saint Pétersbourg, VIII, série I(1897), n° 1, pp. 16—21. — *Хр. Лопарев*, Византийския жития святих, ВВр, XVII (1910), стр. 109—114. — *Moravcsik*, Byzantinoturcica, I, p. 572. — *G. Da Costa-Louillet*: Byzantion, XXIV (1954), pp. 245—256.

VITA NICEPHORI
AUCTORE IGNATIO DIACONO

ЖИТИЕ НА НИКИФОР
ОТ ДЯКОН ИГНАТИЙ

*Bulgari victoriam de Romanis apud
Versiniciam reportant. De foederis
iciendi ritu apud Bulgaros*

*Победата на българите при Верси-
никия. Български обичаи при сключване
на договор*

Ὅς κατὰ τοῦ τετρακόντος αυτοκράτορος
(καὶ γὰρ ἐπ' αὐτοῦ δημαγωγὸς τοῦ πρώτου
καταλόγου τῆς στρατιωτικῆς τῶν λεγομένων

[Лъв] се обявил срещу императора,¹
който го почел — защото той бил поста-
вен от него за началник на първата

¹ Тук се загатва за бунта на Лъв V срещу Михаил I Рангаве. Като стратег на Анатоликската тема той бил изпратен срещу Крумовите войски в Тракия. Използувайки недоволството на войската от ежедневните несполуки на Михаил Рангаве, той преднамерено отстъпил при Версиникия и се насочил към Цариград, където свалил императора и бил коронясан на 11 юли 813 г. Вж. *Bury*, The later Roman empire, p. 351. — *Ostrogorsky*, History, p. 177. За боя при Версиникия вж. подробности у *Theophanes*, ср. cit., pp. 500,2—502,3. — *Scriptor incertus*, pp. 337—339. Тук стр. 16 сл. Срв. *Златарски*, История, I, 2, стр. 266—269.

θεμάτων καθίστατο φάλαγγος), εἰς οὐδέν τὴν τιμὴν καὶ τὸν τιμήσαντα θέμενος πρὸς τυραννίδος ἐξέπεσεν ἄλισθον. πρὸς γὰρ τοὺς ἐπὶ Θράκην Οὐννοὺς πολλὴν τὰ ἐκείνη πόλιστα τὴν βλάβην εἰσφέροντας πόλεμος τῷ βασιλεῖ συγκεκρότητο, ἐν ᾧ τῆς ἥττης Λέων πρωτοεργάτης γενόμενος παντὶ τῷ στρατοπέδῳ τὴν μετ' αἰσχόνης φυγὴν ἐμαιεύσατο. ὄθεν τὸν μὲν βασιλέα ἢ πόλιν εἶχε μηδὲν τῶν ἐκ τῆς νίκης καλῶν ἀπονάμενον· αὐτὸς δὲ λόγοις ἀνταρσίας τὸν λαὸν ὑποφθείρας καὶ κενῶς ἐλπίσων ὑποσυλήσας καὶ ὑφελόμενος διὰ τυραννίδος ἵπέδου τὸ τῆς βασιλείας ἀξίωμα. μετ' οὗ τάχει πολλῶν τὴν βασιλίδαν καταλαβὼν καὶ εἰσὼν τειχῶν (ὡς μὴ ὄφελεν) ὁ τάλας γενόμενος, ταῖς ἐξ ἔθους τιμαῖς διὰ τῆς λεωφόρου πρὸς τὴν βασιλείον ἀδελφὴν προεπέμπετο, καὶ τὸν μὲν πρὸς αὐτοῦ τῆς ἀξίας ἀπέπαυσεν ἄνδρα τῷ ἀπλοϊκῷ τῆς ἀκακίας ὑπερὶ τὴν προφροῖδα κοσμούμενον — — —

Καὶ ταῦτα μὲν περὶ τὰ θεῖα καὶ τοῖς διὰ τιμῆς ἄγοντας ταῦτα ὁ μισαλήθης ἐπεδείκνυτο Λέων· τὰς δὲ φιλοτησίας ἦτοι σπονδάς, ἅς πρὸς τοὺς ἀγχιτέρονας Οὐννοὺς ἐσπέισατο οὕτως αἰσχρῶς καὶ ἀκόσμως ἀποπερανθείσας, τίς οὐκ ἂν ἐπιδακρύσει θερμοτάτα; ὡς αὐτὸν μὲν τοῖς ἐκείνων, ἐκείνους δὲ τοῖς ἡμετέροις νομίμοις προσχρήσασθαι καὶ οὕτω τὰς πρὸς ἀλλήλους συμβάσεις πιστώσασθαι· ἐν αἷς ἦν ὄραν τὸν βασιλέα Ῥωμαίων χερσὶν ἐκ κύλικος ὕδαρ κατὰ γῆς ἐπιλείβοντα, ἐπισάγματα ἵππων αὐτουργῶς ἀναστρέφοντα, ἱμάντων ἐντρίτων ἀπτόμενον, καὶ χόρτον εἰς ὕψος αἴροντα, καὶ διὰ πάντων τοῦτον ἑαυτὸν ἐπαρούμενον· ἔθνη δὲ τῶν ἡμετέρων

войскова част от така наречените теми, — презрял и честта, и този, който го почел, и паднал по наклонената плоскост на узурпацията. Защото, когато императорът започнал война срещу хуните¹ в Тракия, които нанасяли много щети на тамошните селища, Лъв станал първопричина за поражението в нея, като предизвикал позорното бягство на цялата войска. Поради това императорът се върнал в столицата, без да е извлякъл някаква полза от победата. А той, като развратил войската с бунтовнически слова и като я подмамил и привлякъл с празни надежди, чрез узурпация се облякъл в царско достойнство. След това окаяникът стигнал с голяма бързина до столицата и, като влязъл вътре в града (дано това да не беше ставало!), преминал тържествено с обичайните почести по главната улица и отнел достойнството на този, който стоял над него и който над императорската багреница се красял с откровената си незлобивост. — — —

С тези дела се отличил Лъв, врагът на истината,² спрямо божествените работи и спрямо тези, които живеели с почит. А кой не би оплакал най-горещо приятелството или договора, който сключил със съседните хуни, като постъпил така срамно и безчинно?³ Защото той си послужил с техните обичаи, а те с нашите и по този начин се доверили на взаимните си споразумения. Тогава можело да се види императорът на ромеите със своите ръце да излива на земята вода от чаша, да обръща собственоръчно конски седла, да се докосва до тройна юзда, да вдига трева нависоко⁴

¹ С това име тук са наречени българите. Вж. *Moravcsik*, *Byzantinoturcica*, II, p. 202. ² Съставителят нарича Лъв V „враг на истината“, защото бил иконоборец. ³ Става дума за договора, сключен между Омуртаг и Лъв V през 814—815 г. след сражението при Буртудизум (Бабаески). Вж. *Златарски*, I, 199. ⁴ Според *В. Бешевлиев*, *Вярата . . .*, стр. 54—55, изливането на вода от чаша се правело в чест на земните духове или имало очистително значение; обръщането на конски седла и вдигането на ремъци има някакво значение във връзка с конете, но тяхното обредно значение не е установено с точност; тревата пък символизира сключването на съюз. *Ю. Трифонов*, Към въпроса за византийско-българските договори, *ИБАИ*, XI (1937), стр. 278, дава пък следното тълкуване на тези обреди: „ . . . логоворящите трябва да останат сблизени като трайно сплетени ремъци; ако пък престъпят клетвата, кръвта им да се пролее на земята като водата от чашата, седлата им да остият без всадници и да се преобърнат, и бог да си вземе тревата, та конете им да останат без храна.“

θείων συμβόλων ἀθεμίτοις χερσὶν ἐπαυόντα καὶ κατὰ τῆς αὐτῶν δυνάμεως ἐπομνύοντα ταῦτα οὐκ ὀμότητος ἔγγωνα; οὐχὶ σαφῆς κατὰ Χριστοῦ μαρία καὶ πήρωσις; οὐκ ἐπαγωγὰ τῆς τοῦ θεοῦ δικαίας ἐπιτιμήσεως; καὶ μαρτυρεῖ τοῦ τότε καιροῦ τὰ τερατώδη καὶ ἐξαίσιμα δείγματα, γῆς ἐντιναγμοὶ καὶ ἀνατιναγμοὶ καρδίαν προφητικῶς καταθραύοντες, αὐτάνδρους πόλεις βυθίζοντες, λιμοὶ ἐπὶ προσώπου τῆς γῆς πᾶσαν ἀπορίαν ἐνσπείροντες, γεωργοὶ τοὺς στάχυας οὐ δρεπάνας ἀλλὰ χερσὶ μαρσίπποις συλλέγοντες, ἀέρος φλογώσεις ἐοικυίας ῥάβδοις ἀφιέντος καὶ πᾶσαν τοῖς ὄρωσιν ἐκπληξιν φέροντος· θαλάσσης ἀκάρπου μενούσης καὶ πηγαζούσης σάλον ἀντ' ὄψωνίων καὶ κλύδωνας, λήθης περὶ τὸ συγγενὲς καὶ οἰκεῖον πανταχόσε διαθεούσης καὶ στάσεις ἐμφυλίους ἀνὰ πᾶσαν χώραν καὶ πόλιν ἀποτικτούσης. ἔξ ἐκείνου γὰρ καὶ μέχρι νῦν τὸ δεινὸν τῆς ἐμφυλίου συμφορᾶς ἐπικρατῆσαι συμβέβηκε νόσημα. (pp. 162, 31—163, 17; 206, 27—207, 22)

и да се гордее с всички тия неща,¹ а езичници да се докосват с нечестивите си ръце до нашите божествени символи² и да се кълнат в силата им. Това не е ли сродно с безчовечността? Не е ли явно безумие срещу Христа и заслепление? Не е ли призоваване на божие справедливо наказание? И за това свидетелствуват тогавашните удивителни и необикновени явления — земни трусове и разтърсвания, които пророчески късат сърцето и поглъщат градове заедно с хората; земеделци, които не със сѐрп, а с ръце събират класовете в торби; въздухът, изхвърлящ пламъци, подобни на пръчки и предизвикващи пълно смаяване у тези, които гледат; море, което е останало безплодно и вместо храна изхвърля буря и смутове; забрава към родно и свое, която се шири навсякъде и ражда междуособни смутове във всяка област и град. Оттогава и досега владее страшната болест на вътрешните бедствия.

¹ *Theophanes Continuatus*, p. 31, съобщава, че при сключването на този договор византийският император принесъл в жертва и кучета по български обичай. Различията у двамата византийски автори се тълкуват различно. Според едни тук са описани обичаи на два различни народа; вж. В. Златарски, Клетва у языческих болгар, стр. 251 сл. — *Същият*, За българската договорна клетва, История, I, 1, стр. 434—441 (притурка 14). — Г. Кацаров, Клетвата у езическите българи, стр. 115 сл. — Б. фон Арним, Принасяне кучета в жертва при цар Симеона, Български преглед, II, 1 (1883), стр. 91 сл. — V. Grumel, Sur les coutumes des anciens Bulgares dans la conclusion des traités, *REB.* XIV—XV 9 (1937), стр. 82 сл. — Според В. Бешевлиев, Няколко бележки към българската история, *СФУИФФ*, XXXII, (1925), стр. 3, двата разказа се отнасят за две различни събития. Според Ю. Трифоков, *СФУИФФ*, стр. 278—279, император Лъв V не се съгласил да коли кучета. У Бешевлиев, Вярата . . ., стр. 51—52, бел. 3, са посочени и други предположения: че може би дякон Игнатий е пропуснал да съобщи за принасянето на кучета в жертва; че Теофановият продължител е съобщил само за принасянето на кучета в жертва като по-очевидно нарушение на християнската вяра, а е пропуснал другите обреди като по-маловажни; че преписвачът на текста на дякон Игнатий е пропуснал това сведение, което може би е било дадено от житиенписеца. За тия обреди срв. и *Ив. Дуйчев*, Славяно-болгарские древности IX века, *Byzantinoslavica*, XI, 1 (1950), стр. 20. ² Сиреч евангелието, кръста и другите знаци на християнската вяра, в които се кълнели византийците като християни.

VII. ЖИТИЕ НА ГРИГОРИЙ ДЕКАПОЛИТ ОТ ДЯКОН ИГНАТИЙ

Житието на Григорий Декаполит е написано от дякон Игнатий и засяга събития от IX в. Григорий Декаполит бил роден около 780 г. в областта Исаврия, Мала Азия. След четиринадесетгодишно монашествуване той предприел едно дълго пътешествие, като посетил редица места на Балканския полуостров и някои градове на Италия. Особено интересни са данните, които се съдържат в житието, за славяните, обитаващи земите около Солун и областта към устието на Струма.

РЪКОПИСИ: A = Cod. Paris. gr. 501 (XII s.). — B = Cod. Paris. gr. 1525 (XII s.). — C = Cod. Paris. gr. 1549 (XIII s.).

ИЗДАНИЯ: F. Dvorník, *La Vie de Saint Grégoire le Décapolite et les Slaves Macédoniens au IXe siècle*, Paris 1926.

КНИЖНИНА: Хр. Лопарев, *Византийския жития святих*, ВВр, XVII (1910), стр. 99—114. — П. Мутафчиев: МПр, IV, 2(1928), стр. 141 сл. — S. G. Mercati, *Note critiche*, 10. *Per il testo della Vita di S. Gregorio Decapolita*, *Studi bizantini e neoellenici*, III (1931), pp. 295—297. — Ив. Дуйчев, *Славяни и първобългари*, ИИБИ, I—II, София (1951), стр. 197, 198, 204, 209, бел. 1. — *Същият*, *Въпросът за византийско-славянските отношения и византийските опити за създаване на славянска азбука през първата половина на IX век*, ИИБИ, VII (1957), стр. 242, 245, 247—250, 252. — ВИННУ, I, стр. 253—255. — K r u m b a c h e r, GBL, p. 73.

VITA GREGORII DECAPOLITANI AUCTORE IGNATIO DIACONO

1. *Slavi in regiones Strymoni adiacentes incursiones faciunt*

1. Ἐξ Αἰνωθεν δὲ πλοῖω ἐπιβάς τῇ Χριστοπόλει προσέσχεν. Ἐκ δὲ ταύτης ἀποβάς τοῦ πλοίου, κατήντησεν ἐπὶ τινι ποταμῶν, ἐν ᾧ Σκλαβίνοις λησταῖς περιέπεσεν, ἐπὶ λέμβου τὰς τοῦ ποταμοῦ παραμειβομένοις ὄχθας, καὶ τὰ

ЖИТИЕ НА ГРИГОРИЙ ДЕКАПОЛИТ ОТ ДЯКОН ИГНАТИЙ

1. *Славянско нападение около Стримон*

1. Той [Григорий]¹ потеглил с кораб от Енос² и пристигнал в Христопол³. Оттам, като слязъл от кораба, стигнал до една река⁴, гдето попаднал на славяни разбойници, който обикаляли с лодки бреговете на реката и грабели срещна-

¹ Това пътуване било предприето между 831 и 842 г., когато се приема, че е умрял Григорий Декаполит. Срв. Dvorník, *La Vie de Saint Grégoire le Décapolite*, pp. 25—26. — ВИННУ, I, стр. 254, бел. 1.
² Енос — град в Източна Тракия при устието на Марица. ³ Христопол (дн. Кавала) — на Via Egnatia между устието на Струма и Места. ⁴ От контекста може да се предположи, че това е реката Струма, която в долното си течение била плавателна.

προσπίπτοντα τῶν πλοίων ληϊζομένοις. Οὗς ἰδὼν ὁ ὄσιος μηδηνὶ θάμβει κρατηθεὶς, συνῆλθε καὶ συνεκάθισεν αὐτοῖς· οἱ δὲ τὸ τοῦ ἀνδρὸς θάρσος ἐν θαύματι θέμενοι, πρὸς ἀλλήλους ἐπινεύοντες ἔλεγον· „Τίς οὗτος; ὅς μὴδεμίαν τῷ προσώπῳ δειλίαν ἐποφαίναν, μηδὲ τῶν δραθέντων ὑφ' ἡμῶν λόγον ποιούμενος, ἐπὶ τοσοῦτο παρησίας ἤλασεν, ὥστε καὶ συνεῖναι ἡμῖν κατεθάροσεν; φανερὸς οἶν, ὡς διαπορθμεῦσαι τὸν ποταμὸν βουλῆς ἐστὶ“. Κόπαις οὖν χρησάμενοι, ἐπέκεινα τοῦ ποταμοῦ τόπον διεβίβασαν καὶ τὴν ὁδόν, δι' ἧς ὀδεύειν ἤμελεν, ὑποδείξαντες ἁσπῆ καὶ ἀλώβητον πορεύεσθαι εἶασαν. (pp. 54, 23—55, 3)

2. De seditione Slavorum in regione Thessalonicae incolentium

Βουλῆ ποτε τῷ ἁγίῳ γέγονε σὶν ἐνὶ τῶν μαθητῶν ὁρμησαὶ πρὸς τὰ τῶν Σκλαβηρῶν μερῶν ὄρη, ἠλπικότεν ἐν τοῖτοις ἡτυχίας τῆς ἐπιθυμουμένης τυχεῖν. Ἐπιλαβομενος οὖν τῆς ὁδοῦ, καὶ μικρὸν πρὸσω γεγρονώς, τάχει πολλῶ πρὸς τὸν ἐν ᾧ ἐξῆλθε τόπον ἀνθυλευρόσσει. Ὁ δὲ σὺν αὐτῷ τὴν πορείαν ποιούμενος, τὴν ἀθρόαν μεταβολὴν ἐωρακῶς ἔφη· „Πάτερ τίμιε, τίς ἢ ὀξεῖα αὐτῆ εἰς τοῦπίσω παραδρομῇ, εἰ γὰρ ταχυνῆν οὕτω διανύειν ὁδὸν ἐμέλλομεν, τίς χρεῖα καταλίπειν τὸν ἐν ᾧ τόπον ἤμεν“; Ὁ δὲ πρὸς αὐτὸν ἀπεκρίνατο· „Πόθος μοι ἦν, ἀδελφὲ, τὴν ὁρμὴν ἡμῶν εἰς τὰ ἐκεῖ γενέσθαι, ἀλλ' ὀρῶ, ὡς ἥλιος ἐν αὐτοῖς οὐκ ἐπιλάμπει“. Οὕτως εἰπὼν ἐπέστρεψε. Καὶ μεθ' ἡμέρας τινάς· στάσις οὐ μικρὰ τοῦ τῆς ἐκεῖνης Σκλαβηρίας ἐξάροχοντος γέγονε, καὶ πολλὴ χύσις αἱμάτων ποταμηδὸν ἐπερρούει, καὶ πυρρίκανστος ἢ περιχώρος ἐκεῖνη γέγονε καὶ σκοτοδεινίας μεστή. Διεβεβαιοῦτο δὲ τῷ λόγῳ καὶ τοῦτο, ὡς ἄνευ σφραγίδος καὶ νεύσεως βασιλικῆς οὐ ποτέ μοι γέγονεν ἐκ τόπου εἰς τόπον βιβάσαι τὸν πόδα. (pp. 61, 20—62, 4)

тите кораби. Преподобният, като ги видял, отишъл и седнал при тях, без ни най-малко да се уплаши. А те, като се учудили на смелостта на този мъж и като се спогледали, си казали един на друг: „Кой е този, който, без да издава някакъв страх на лицето си и без да обръща внимание на онова, което сме извършили, прояви такава дързост, че дори се осмели да се събере с нас? Явно е прочее, че той има желание да премине реката.“ Те почнали да гребат и го прекарали на другата страна на реката и след като му показали пътя, по който искал да върви, оставили го да продължи пътя си здрав и читав.

2. Бунт на славяни около Солун

Веднаж светият мъж поискал да се отправи с един от учениците си към планините в пределите на славяните¹, като се надявал да намери в тях желаното спокойствие. И тъй, като поел пътя и повървял малко напред, с голяма бързина се върнал към мястото, откъдето тръгнал. А онзи, който пътувал заедно с него, като видял внезапния обрат, казал: „Почтени отче, какво е това бързо връщане назад? Ако трябваше така бързо да свършим пътуването си, каква нужда имаше да изоставяме мястото, на което се намирахме?“ А той му отговорил: „Желанието ми беше, брате, да насочим към ония места нашия път, но виждам, че слънцето не свети над тях.“ Като казал това, той се върнал назад. След няколко дни бил вдигнат немалък бунт от управителя на същата онази Славиния.² Потоци от кръв потекли като река и цялата околност била опожарена и помрачена. В разказа си Григорий съобщил и това: „Никога не ми се е удавало без императорска грамота и съгласие да премина от едно място на друго.“³

¹ Става дума за славяните, които живеели по долното течение на р. Струма и в Солунската област. Срв. F. Dvornik, La vie de Saint Grégoire le Décapolite, pp. 35—36, 61—62. — P. Lemerle, Philippiques et la Macédoine Orientale, pp. 127—132. — M. Райкович, Област Стримона и тема Стримон, Забраник радова, кн. LIX, Византологички институт, кн. 5 (1958), стр. 1—6. ² Не е изяснено дали с изрече Σκλαβηρίας ἐξάροχοντος тук е означен местният славянски княз, или византийският административен управител. Срв. за това по-подробно у P. A. Наследова, Македонские славяне конца IX — начала X в., ВВр, XI (1956), стр. 86—89. ³ Тук имаме едно ценно сведение за начина, по който са преминали съобщенията във Византия през IX в. Всеки византийски гражданин трябвало да има специално императорско разрешение при преминаването от една област в друга.

VIII. ПОСЛАНИЕ НА ПАТРИАРХ ХРИСТОФОР

Във връзка с иконоборството александрийският патриарх Христофор (умрял през 836 г.), заедно с антиохийския патриарх Йов и ерусалимския Василий, отправил едно писмо до император Теофил (829—842). Това писмо у Migne е поставено между трудовете на Йоан Дамаскин като негово писмо до император Теофил. В писмото се споменава за войните на Лъв V с българите.

ИЗДАНИЯ: Migne, PGt. XCV, col. 346—385.

КНИЖНИНА: Krumbacher, GBL, p. 166. — Moravcsik, Byzantinoturcica, I, p. 232. — Златарски, История, I, 1, стр. 432—434.

CHRISTOPHORI EPISTOLA

*De Leone imperatore ensem suum in
media Bulgaria ad aeream eorum
aulae aream fixurus*

19. *Εἶτά φησιν ὁ πολυπράγμων βασιλεὺς τῷ προγνώστῃ καὶ μάντει Τί ποιήσω, καὶ τί πράξω, ὅπως ἐν εὐζωίᾳ καὶ εὐημερίᾳ καὶ τροπαιοφόρῳ νίκῃ διαβιώωαί με τὸν ἄπικντά μου χρόνον; Καὶ φησι πρὸς αὐτὸν ὁ Σαββάτιος· Σὺ μὲν, ὦ βασιλεῦ, ηὐτύχησας, καὶ ὀνομαστὸς ἔσῃ ἐν βασιλεῦσι τῆς γῆς. Εἰ δὲ θέλεις ζωὴν, καὶ ἀγαπᾶς ἡμέρας ἰδεῖν ἀγαθὰς, καὶ κυριεῦσαι ἐθνῶν καὶ βαρβάρων, πᾶσαν τὴν τῶν εἰκόναν ἐξαφάνισον μνήμην τέλειον. Καὶ ἰδοὺ μέλλεις ἐν ὅλοις τριακονταδύο χρόνοις μετὰ τοῦ νῆοῦ σου κυρίου Κωνσταντίνου ἄρχειν καὶ βασιλεύειν, καὶ τοὺς βουλγάρους καθυποτάξεις, καὶ πήξεις τὴν ῥομφαίαν σου μέσον τῆς Βουλγαρίας, εἰς τὴν χαλκῆν ἄλωνα τῆς αὐλῆς αὐτῶν. Ἄλλ'*

ПОСЛАНИЕ НА ХРИСТОФОР

*Императорът Лъв щял да забие меч
си сред България в медното
гумно на българския аул*

19. После любопитният император¹ казал на предсказателя и гадателя:² „Какво да сторя и какво да направя, за да преживея целия си живот в щастие, благоденствие и трофейни победи?“ И Саватий му казал: „Ти, царю, си имал щастие и ще бъдеш прочут между земните царе. Но ако искаш живот и желаш да видиш добри дни и да царуваш над племена и варвари, унищожи напълно всеки спомен за иконите.³ И ето ти заедно със сина си, господаря Константин, ще управляваш и царуваш цели тридесет и две години, ще подчиниш българите и ще забиеш меч си сред България в медното гумно⁴ на техния аул. Но което правиш, направи

¹ Лъв V Арменец (813—820). ² Прорицателят Саватий бил доведен от придворния Василий, който му заръчал да предсказва всичко в полза на императора. ³ Тук се намеква за иконоборческата политика на Лъв. ⁴ За значението на този израз вж. М. С. Дринов, Медно (бакърено) гумно, меден ток в словенските и гръцки умотворения, Съчинения, т. II, стр. 503—506. — Сръ. също В. Тълкова-Займова, Първоначалното българско селище и въпросът за аулите, стр. 443—444.

ὅπερ ποιεῖς, ποιήσον τάχιον· μήτε ἄνω ἀρίης εἰκόνα, μήτε κάτω.

20. Περιχαρῆς οὖν γενόμενος ὁ βασιλεὺς τὰ προσταχθέντα ἀνευδύατος ἐκπληρῶσαι ἐσπούδαζε, μήπως ἢ τῶν λ' χρόνων ὀρθοθεσία ὥσπερ ὄνον ἐκπετασθῆν ἐκ τῶν χειρῶν αὐτοῦ διαδράση. (col. 370 B — 372 A)

по-бързо и икона да не оставиш на мястото ѝ.“

20. И тъй императорът останал доволен и бързал да изпълни незабавно предписаното, за да не изхвъркне от ръцете му като птичка срокът от 30 години.¹

¹ Златарски, Известието за похода на Лъв V против българите и за 30-годишния мир в Посланието до император Тсофил, История, I, 1, стр. 432—434, превежда думата *ὀρθοθεσία* с „прокарването на пограничната линия“ (същата дума в латинския превод, Migne, PG, col. 371, е предадена с *factae imperis*). При нашата интерпретация, където превеждаме съответната дума със „срокът“, сведението би могло да се изгълкува в смисъл, че, след като е царувал вече две години, на Лъв V (813—820) е било предсказано, че ще царува всичко 32 години. Така се осмисля „срокът от 30 години“. Златарски свързва известието с тридесетгодишния мир между Лъв V и Омуртаг, сключен според него към края на 814 или началото на 815 г.

IX. ГЕОРГИ МОНАХ

Георги Монах, назоваван също Амартол (*Ἀμαρτωλός*), сиреч „Грешник“, съставил една световна хроника — *Χρονικὸν σύγγραμμον ἐκ διαφόρων χρονολογῶν τε καὶ ἐξηγητῶν συλλεγὸν καὶ συντεθέν*, — в която изложил събитията от „сътворението на света“ до 842 г. За живота на автора се знае свършено малко. От някои посочвания в текста се заключава, че той е писал по времето на император Михаил III (842—867). Предполага се, че е произхождал от Александрия в Египет. Като монах Георги Амартол естествено насочвал в изложението си своето внимание главно към събития, свързани с религиозния и църковния живот. Именно поради преобладанието на този елемент неговата хроника сполучливо бива окачествена като типична монашеска хроника, предназначена за монаси-четци. В изложението е отдадено сравнително малко място на събитията от светската история. За последната, именно деветата книга Георги Монах е използвал като основни свои извори съчиненията на Йоан Малала, Теофан, Теодор Анагност и патриарх Никифор. Сравнително по-самостоятелно е изложението на събитията от 813 до 842 г. Тук Георги Монах дава някои единствени по рода си и затова особено ценни сведения, използвайки разкази на свои съвременници или пък лични спомени. Поради своето съдържание и достъпността на стила хрониката намерила голямо разпространение във Византия. Към основния текст били направени няколко добавки, една от които достига до 948 г., а други дори до по-късно време. Още през средновековието хрониката е била преведена на старобългарски и оказала влияние върху развоя на старобългарската и изобщо на старата славянска историографска книжнина.

ИЗДАНИЯ: Хронограф Георгия Амартола. Греческий подлинник приготовлений к изданию Э. Г. Муральтом. СПб 1859 (Ученые записки второго отделения имп. Академии наук, VI, 1861). — *Migne, PG*, CX, col. 41—1260. — *Georgii Monachi Chronicon*, ed. C. de Boor, I—II, Lipsiae 1904.

Настоящият превод е направен по двете последни издания. Има издание и на старославянския превод: В. М. Истрин. Хроника Георгия Амартола в древнем славянорусском переводе, I—III, Петроград—Ленинград, 1920—1930.

КНИЖНИНА: *Krumbacher*, *GBL*, pp. 352—588. — *Moravcsik*, *Byzantinoturcica*, I, pp. 277—280 (с библиографски посочвания). — А. П. Каждан, Хроника Симеона Логофета, ВВр, XV (1959), стр. 125—143.

GEORGII MONACHI

ГЕОРГИ МОНАХ

CHRONICON

ХРОНИКА

1. Bulgari Vitaliani seditionis
participes fiunt1. Българи участвуват в бунта
на Виталиан

Ἐξ οὗ Βιταλιανὸς ὁ Θραξ ἀντάρας καὶ παραλαβὸν τὴν Θράκην ἅμα Σκυθία καὶ Μυσία ἤλθεν ἕως τοῦ Ἀνάπλου προαιδέων. ἀλλὰ τιμωμάχιστος αὐτῷ Μαρίνου τοῦ ἐπάρχου μετὰ θεῖον ἀπίου, οὗ κατεσκεύασε Πρόκλος ὁ φιλόσοφος, κατέφλεξε τὰς ναῦς τῶν βαρβάρων. βυθισθέντων δὲ πάντων σχεδὸν Οὐγγῶν καὶ Γότθων καὶ Βουλγάρων καὶ τοῦ λοιποῦ στρατοῦ ἐν τῷ Ρεύματι, Βιταλιανὸς ἔφυγε μετὰ τῶν ὑπολειφθέντων ὀλίγων. (pp. 619, 15—620, 2)

При [Анастасий]¹ се възбунтувал² Виталиан Тракиец³, завзел Тракия ведно със Скития и Мизия и, плякосвайки, стигнал до Анаплус⁴. Но в морското сражение с него епархът⁵ Марин опожарил корабите на варварите чрез течния огън, приготвен от философа Прокъл⁶. Издавили се почти всички хуни, готи и българи и останалата войска в Течението⁷, а Виталиан избягал с малцината останали.

2. De Moesiae terrae motu
Iustino imperante2. Земетресение в Мизия по времето
на Юстин I

Μετὰ δὲ Ἀναστάσιον ἐβασίλευσεν Ἰουστῖνος ὁ Θραξ ἔτη θ' — — γέγονε σεισμὸς φοβερότατος καὶ ἡ μὲν Κωνσταντινούπολις ἐν διαφόροις τόποις ἀπέλαβεν, ἡ δὲ μεγάλη Ἀντιόχεια πάθος ἔπαθεν ἀνεξήγητον. — — ἡ δὲ Πομπιούπολις τῆς Μυσίας διαρραγεῖσα μέσον, καὶ τὸ ἥμισυ καταποθὲν μετὰ τῶν οἰκητόρων, ἔκραζον ὑπὸ τὴν γῆν οἱ ἄνθρωποι ἐλεηθῆναι ζητοῦντες, καὶ διέμενεν ἡ γῆ διηρεκῶς σειρμένη τὸν ἐνιαυτὸν ὅλον ἐκεῖνον. (pp. 626, 4—5; 7—9; 15—19)

След Анастасий царувал Юстин Тракиец⁸ 9 години. — — Станал страшен земетръс: Цариград бил засегнат на различни места, а великата Антиохия изстрадала неописуемо страдание. . . Помпейопол в Мизия⁹ бил пресечен през средата, половината била погълната ведно с жителите и людете изпод земята крещели и търсели милост. Земята останала в непрекъснат трус цялата година.

3. Pontus Euxinus ripas
Thraciae inundat

3. Разливане на Черно море в Тракия

Μετὰ δὲ ταῦτα ἐπὶ τῆς αὐτῆς βασιλείας Ἰουστινιανοῦ ἐξεληθοῦσα ἡ θάλασσα ἐκ τῶν ὀρίων αὐτῆς ἐπὶ μίλια γ' πρὸς τὰ μέρη τῆς Θράκης

След това през време на царуването на Юстиниан морето излязло из своите предели на три мили към областите на

¹ Т. е. император Анастасий I (491—518). ² Бунтът на Виталиан избухнал през 513 г. и в него взели участие заедно с другите „варвари“ първобългари и славяни. За бунта общо вж. Кулаковский, История, I, стр. 508. — Успенский, История, I, стр. 347 сл. — Ostrogorsky, History, p. 62 sq. — E. Stein, Histoire du Bas Empire, II, Paris-Bruxelles-Amsterdam, 1949, pp. 178—181. ³ Трудно е да се реши с положителност, дали определението „тракиец“ тук означава жител на Тракия, или потомък на старото тракийско население. ⁴ Анаплус — местност близо до византийската столица, известна с намиращия се там храм „Св. Архангел Михаил“, съграден от Константин Велики. ⁵ Епархът — ἐπαρχος (ἐπαρχος) — е бил управител на столицата и се грижел за нейната защита. За длъжността вж. Ф. И. Успенский, Константинопольский епарх, ИРАИК, IV (1899), стр. 90 сл. ⁶ Откриването на т. нар. „течен“ или „гръцки огън“ се приписва на различни лица: например на архитекта Калиник от VII в. (срв. Ostrogorsky, History, p. 111) или, както е тук, на философа Прокъл от V в. Гръцкият огън имал свойството да гори и във водата, което представлявало голяма опасност за тогавашните кораби с тяхната дървена конструкция. Той се изстрелвал от специални съоръжения, наречени сифони. Съставът на гръцкия огън не е известен. Срв. Ostrogorsky, History, p. 111. Предполага се, че в състава му имало сяра, нефт и селитра. Срв. Bréhier, Les institutions, pp. 414—415. — G. Zengelis, Le feu grégeois et les armes à feu des Byzantins, Byzantion, VII (1932), p. 265 sq. ⁷ Под Рεύμα тук се подразбира Босфорът. ⁸ Т. е. император Юстин I (518—527). ⁹ Във връзка със сведението за разрушаването на Помпейопол в Мизия вследствие на земетръс вж. още: Io. Malalae Chronographia, p. 436, 17. — Theophanis Chronographia, I, p. 216, 16 sq. — G. Cedreni Hist. comp., I, p. 641, 21 sq., като събитието се отнася към деветата година на управлението на император Юстиниан I, значи към 536—537 г., докато Георги Монах датира това към времето на Юстин I. Градът не е локализиран с положителност. Срв. и E. Honigmann, A propos de Pompeiopolis de „Mysie“, Byzantion, XXII (1952), pp. 301—304.

χωρία πολλά καὶ προάστεια ἐξαφανίσασα ἀνθρώπων δὲ ἀναριθμήτους ἀποπνίξασα πάλιν ὑπέστρεψεν. (p. 628, 13—17)

Тракия, унищожило много села и имения, удавило безброй люде и отново се оттеглило.¹

4. De Tiberio e Thracia oriundo

4. За Тиберий Тракиец

Μετὰ δὲ Ἰουστίνου ἐβασίλευσε Τιβέριος ὁ Θραξ ἔτη δ'. — — — (p. 656, 13)

След Юстин царувал Тиберий Тракиец² 4 години. — — —.

5. Romani contra Avaros in Moesia pugnant

5. Аваро-византийска война в Мизия

Πολέμου ποτὲ συγκροτηθέντος μεταξὺ Ῥωμαίων τε καὶ βαρβάρων ἐπὶ τὴν Μυσίαν, ὑπέθετο Μανρίκιος ὁ βασιλεὺς, ὡς φασιν, τῶ στρατηγῶ τῶ καταπιστευθέντι τὸ Ῥωμαϊκὸν στρατεύμα παραδοῦναι τούτους τοῖς πολεμίοις διὰ τὴν ἀνταρσίαν αὐτῶν, ὅπερ τοῦ στρατηγοῦ ὑπακούσαντος καὶ γέγονεν, συνελήφθη οὖν λαὸς πολὺς. τῆς δὲ συγκλήτου παρακαλεσάσης τὸν βασιλέα τοῦ ἀγορασθῆναι αὐτούς, εἶξας ὁ βασιλεὺς ἀπέστειλε πρέσβεις πρὸς τὸν ἄρχοντα τῶν βαρβάρων, ἵνα τοὺς ὑπ' αὐτοῦ κρατηθέντας ἀπολύσῃ. ὁ δὲ ἐδήλωσεν ἀποδίδωμι πάντας κατὰ ψυχὴν νόμισμα κομιζόμενος. ὁ δὲ βασιλεὺς μὴ ἀνασχόμενος δοῦναι, πάλιν ὁ βάρβαρος ἀνὰ ἡμῖν λαβεῖν ἤξιώσεν. τοῦ δὲ βασιλέως μηδὲ τοῦτο καταδεξαμένου, θυμωθεὶς ὁ βάρβαρος ἀπέκτεινε πάντας ὁμοῦ χιλιάδας ιβ'. ὅθεν ἐκ τούτου μισηθεὶς Μανρίκιος, ἤρξαντο πάντες λοιδορεῖν αὐτὸν καὶ διαβάλλειν. (p. 658, 18—659, 10)

Когато някога избухнала война между ромеите и варварите в Мизия,³ императорът Маврикий⁴ възложил, както разказват, на пълководеца⁵, комуто била поверена ромейската войска, да я предаде на неприятелите поради нейната бунтовност — което пълководецът изпълнил и то станало. Заловена била [от неприятелите] многобройна войска. Когато сенатът помолил императора да откупи [плениците], императорът, отстъпвайки, изпроводил пратеници при вожда на варварите, за да отпусне пленените от него. А този отговорил: „Ще предам всички, като получа по номизма за човек.“ Тъй като императорът не се съгласил да даде, то варваринът отново поискал да получи по половин номизма, но императорът не приел дори и това. Разгневен, варваринът избил всичките, на брой 12 хиляди. Поради това Маврикий бил намразен и всички наченали да го хулят и обвиняват.

6. Mauricius copias in Thraciam ducit

6. Поход на император Маврикий в Тракия

Ἐπὶ τούτου Χαγάνος ὁ τῶν Ἀβάρων ἀρχηγὸς τὰς σπονδὰς διαλύσας, ἐπὶ τὴν Θρακίην χωρεῖ καὶ πολλὰ στρατεύματα τῶν Ῥωμαίων ἀναιρεῖ. τοῦ δὲ βασιλέως κατ' αὐτοῦ ἐξιόντος καὶ ἐν τῶ Παονίῳ γενομένου, τῇ νυκτὶ ἐκείνῃ γύναιον ἔεικτε καὶ οἰκτρὰς φωνὰς ἤφει. Ὁ δὲ

При него хаганът, вожд на аварите, като нарушил мирния договор, нахлул в Тракия⁶ и избил много ромейски войски. Императорът⁷ излязъл против него и стигнал Даонион. В същата нощ някаква жена раждала и надавала жалостни викове. Императорът изпроводил

¹ Срв. *Theophanis Chronographia*, 224, 29—33, който отнася това разливане на морето към 18-та година от управлението на император Юстиниан I, значи към 544—545 г., и добавя, че тогава пострадали градовете Одесос (дн. Варна) и Дионисопол (дн. Балчик). Срв. *Malalas*, *ibid.*, p. 481, 11 sq. — *Cedrenus*, *ibid.*, I, p. 657, 15 sq. ² Става дума за император Тиберий I Константин (578—582). ³ Отнася се до военните действия между византийци и авари през 600 г. Подробно вж. *Theoph. Simocattae Historiae*, p. 293, 12 sq. — *Theophanis Chronographia*, p. 278, 32 sq. ⁴ Император Маврикий (582—602). ⁵ Византийският пълководец Коментиол, обвинен в предателство в полза на аварите. Причините за недоволството от политиката на Маврикий са били много по-дълбоки и това обвинение е било само израз на общото бунтовно настроение; срв. *Ostrogorsky*, *History*, pp. 75—76. — *Н. Пугулевская*, *Византия и Иран на рубеже VI и VII вв.*, Л., 1947, стр. 63, 165—166. ⁶ Събитието е отнесено към осмата година от царуването на император Маврикий, значи към 590 г. Срв. *Theoph. Simocattae Historiae*, p. 235, 24 sq. — *Theophanis Chronographia*, p. 267, 31 sq. ⁷ Император Маврикий.

βασιλεὺς ἀπέστειλε μαθεῖν τὸ συμβάν, καὶ εἶδον παιδίον γεννηθὲν ἄνευ ὀφθαλμῶν καὶ βλεφάρων, μήτε χεῖρας μήτε βραχίονας ἔχον. πρὸς δὲ τὸ ἴσχιον (καὶ) ἰχθύος οὐρὰ προσπεφυκυῖα ὑπῆρχεν αὐτῷ.

Ἀλλὰ καὶ εἰς τὰ ἔξωθεν τοῦ Βυζαντίου χωρία ἐτέχθησαν δύο παιδιά, ἓν μὲν τετράπουν, καὶ ἕτερον δικόρυνον. Οἱ δὲ τὰς ἱστορίας γράφοντες λέγουσι μὴ σημναίνειν ἀγαθὰ ταῖς πόλεσιν ἐν αἷς τοιαῦτα τίκονται. (PGr., col. 813)

7. *Mauricius exercitum in Sclavorum terris hibernare iubet, quod militum seditionem excitat*

Τῆς τοίνυν μετὰ πικρῆς ὄρας καταλαβοῦσης, καὶ τοῦ βασιλέως προστάξαντος Πέτρω τῷ στρατηγῷ ἐν τῇ τῶν Σκλάβων χώρα τὸν λαὸν παραχειμάσαι, ἀντεῖπεν ὁ λαὸς μὴ καταδεχόμενος τοῦτο. ὅθεν οἱ ἐπίσημοι τῶν ἀρχόντων φυγόντες, καὶ εἰς ἐν τὰ πλήθη συναθροισθέντι προβάλλονται εἰς τὸ βασιλεύειν αὐτοῖς Φοκᾶν τὸν στρατηλάτην. τοῦ δὲ Πέτρου καὶ τῶν λοιπῶν ἀρχόντων ἐν τῇ πόλει παραγενομένων, Μавρικίος τὸ κατ' αὐτοῦ μῖσος τῶν πολιτῶν εἰδὼς μεσοῦσης νυκτὸς ἀποδυσάμενος τὴν βασιλικὴν ἐσθῆτα καὶ ἰδιωτικὴν ἐνδυσάμενος εἰσῆλθεν εἰς δρόμονα σὺν τῇ γυναικὶ καὶ τοῖς τέκνοις αὐτοῦ φεύγων τὴν ἐπιανάστασιν τοῦ λαοῦ. (pp. 661, 13—662, 3)

8. *Persae Avarisque Romanis bellum inferunt*

Ὁ τε γὰρ Χοσρόης ὁ τῶν Περσῶν βασιλεὺς τὴν εἰρήνην διέλυσεν, καὶ Ἄβαροι τὴν Θράκην ἐδήλωσαν, καὶ ἄμφω τὰ στρατόπεδα τῶν Ῥωμαίων διέφθειραν καὶ ἐξήλεψαν διὰ τὸ τὸν ἀνόσιον καὶ βέβηλον προτιμῆσαι τοῦ ἐννόμου καὶ εὐσεβοῦς βασιλέως. (p. 664, 8—12)

9. *Avares Thraciam invadunt*

Τότε καὶ οἱ Ἄβαροι πρὸς τὸν βασιλέα ἦλθον εἰρήνην αἰτούμενοι δῆθεν. οὗς δεξάμενος καὶ πρόκερσον πρὸς τὴν Ἡράκλειαν ποιησάμε-

да узнае що става и тогава видели родено дете без очи и без клепки, без ръце, без мишци, но което имало към таза израснала рибя опашка.

Обаче също и в някои села извън Византион се били родили две деца — едното четирикрако, а другото двуглаво. Историците разказват, че това не вещае добро за градовете, в които се раждат такива [изроди].

7. Император Маврикий заповядва на войската да презимува в земите на славяните и предизвиква бунта на войската

Когато¹ прочее настъпила есента и императорът повелил на пълководеца Петър да остави войската да презимува в земята на славяните, войската се противопоставила и отказала. Поради това видните началници избягали и тълпите, събрани вкупом, избрали да царува над тях стратилата² Фока. Петър и другите началници стигнали в столицата. Маврикий, знаейки омразата на гражданите против себе си, посред нощ свлякъл царската одежда, облякъл прости дрехи и се качил на кораб с жена си и децата си, за да избегне бунта на народа.

8. Нападения на перси и авари против Византия

Персийският цар Хозрой³ нарушил мира и аварите опустошили Тракия. Двете ромейски войски били разгромени и унищожени, поради това че бил предпочетен престъпният и скверният вместо законния и благочестив император.

9. Авари нахлуват в Тракия

Тогава⁴ се явили пред императора и аварите, като привидно молели за мир. Той ги приел, излязъл церемониално до

¹ Към същите събития вж. още *Theoph. Simocatta Historiae*, p. 293, 23 sq. — *Theophanis Chronographia*, p. 286, 14 sq. Събитието се отнася към 602 г. Споменатият стратег Петър е бил брат на император Маврикий. След детронирането на Маврикий властта посл Фока (602—610). Общо вж. *Фр. Баршиш*, Цар Фока (602—610) и подунавски аварословени, Сборник радова, САН, XLIX, Визант. институт, IV (1956), стр. 73—88. ² Стратилатът, или военният трибун, заемал един от най-ниските чинове във войската. Вж. *Bréhier*, op. cit., pp. 123, 340. ³ Към същите събития срв. *Theophanes*, *ibid.*, p. 290, 12 sq. Става дума за персийския цар Хозрой II Парвиз (590—628). Срв. *Ostrogorsky*, *History*, pp. 73—76. ⁴ Събитията се датират през 617 г. Срв. *L. H. Baynes*, *The Date of the Avar Surprise*, *BZ*, XXI (1912) pp. 110—128.

ρος τοὺς ἀποκριμαρίους ἀνέπαιεν. οἱ δὲ τὸ κακὸν ἐν ταῖς καρδίαις ἔχοντες τοῖς ὁμοφύλοις ἐδήλωσαν· τάχιστα φθάσατε· ἰδοὺ γὰρ ὁ βασιλεὺς καὶ ὁ πλοῦτος αὐτοῦ παρ' ἡμῖν ἔστιν. τῶν δὲ ἀγρόπινων δαιμόνων μηδ' ὄλως ἀμελησάντων, τὸν τόπον κατέλαβον. τότε τῇ προμηθείᾳ τοῦ φιλανθρώπου θεοῦ τοῦ σώζοντος τοὺς εὐθεῖς τῇ καρδίᾳ μόλις εἰς τὸ Βυζάντιον διαλαθῶν αὐτοὺς ἀποκαθίσταται ὁ βασιλεὺς. οἱ δὲ τοῦτον ἐπιδιώξαντες ἕως τόπου πολλοῦ καὶ μὴ φθάσαντες πᾶσαν τὴν ὑπερηστίαν αὐτοῦ εἰληφότες καὶ τὰ Θρακῶα μέρη δηώσαντες ἡχμαλώτευσαν ἄνδρας τε καὶ γυναῖκας χιλιάδας ὁ καὶ ἐπέστρεψαν εἰς τοὺς τόπους αὐτῶν.

Οἱ δὲ Ἄβαροι τὰς σπονδὰς διαλύσαντες, ὥσπερ Ἡράκλειος δώροις πρὸς αὐτοὺς βεβαιώσας ἐκίνησεν, τῶν τείχει τοῦ Βυζαντίου προσπελάζουσιν εὐθύς τε πάντα ἐνεπύριζον τὰ προάστεια, καὶ ὥσπερ ἀναμερισάμενοι Πέρσαι μὲν τὰ τῆς Ἀσιάτιδος γῆς κατεδήρουν, Ἄβαροι δὲ τὸν ἐπὶ Θρακῆς διεφθειρον τόπον. ὅθεν διαπονηθέντες οἱ πολῖται καὶ πρὸς τοὺς Ἄβαρους πόλεμον συνάψαντες καὶ πολλὰς χιλιάδας ἐξ αὐτῶν κατασφάξαντες πρὸς τὴν ἰδίαν γῆν ἐξήλασαν. (pp. 669, 7—20; 670, 18—671, 5)

10. *Bulgari ad ripam Danubii considunt*

Καθ' ὃν χρόνον τὸ τῶν Βουλγάρων ἔθνος ἀπὸ τοῖς ἀρκτέροις περσικοῖς μέρεσι τοῦ Εὐξείνου πόντου ἐκ τῆς λεγομένης Μασιώτιδος λίμνης ἐπῆλθε τῇ Θρακῇ μετὰ πολλῆς πτωχείας καὶ ἀπορίας. ὥσπερ μαθὼν Κωνσταντῖνος καὶ σφόδρα λυπηθεὶς ἐξώρμησε κατ' αὐτῶν μετὰ πλείστης ναυμαχίας τε καὶ πεζομαχίας, καὶ διὰ μὲν τῆς ἡπείρου τοῦ ποταμοῦ Δανούβη τὰ περικὰ παρατάξας, διὰ δὲ τῆς πλησιαζούσης ἀκτῆς τὰς ναῦς προσορμίσας, οἱ Βούλγαροι λίαν φοβηθέντες εἰς ὄχρωμα δυσάλωτον ἑαυτοὺς ἡσφαλίσαντο. τοῦ δὲ βασιλέως ὀξυπαθήσαντος ἐν ποδαλγίᾳ καὶ ἐπὶ Μεσεμβροίαν ἐκβιασθέντος ὑποστρέψαι χάριν βαλανείου μετὰ δρομῶνων ε', κατέλιπε τὸν λαὸν καὶ τοὺς στρατηγοὺς κελεύσας παρακαθέζεσθαι καὶ πολεμεῖν τὸ ἔθνος.

Хераклея и отпуснал пратениците. А те, имайки зло в сърцата, известили на своите съплеменници: „Пристигнете веднага, защото императорът и неговото богатство са в ръцете ни.“ Будните бясове съвсем не пренебрегнаха [това] и стигнали на мястото. Тогава поради предвидливостта на човеколюбивия бог, който спасява правите по сърце, императорът скрищом от тях едва се спасил във Византион. Те го преследвали на голямо разстояние и не го настигнали, [но] заловили цялата му прислуга, опустошили тракийските области, заробили 70 хиляди мъже и жени и се завърнали в своите земи. — — —

Аварите нарушили договора, който чрез дарове бил утвърдил с тях Ираклий, наближили стената на Цариград и веднага опожарили всички предградия. Сякаш се били разпределили, та персите опустошавали [мало]азийската земя, а аварите разорявали областта на Тракия.¹ Поради това гражданите, като се приготвили усърдно, завързали сражение с аварите, изтребили много хиляди от тях и ги пропъдили в тяхната земя.

10. *Българите се настаняват край Дунава*

В тази година [680] народът на българите от северните отвъдни области на Черно море из така назованото Меотидско езеро² нахлул в Тракия, бидейки в голяма нищета и затруднение. Когато Константин³ узнал това, силно се наскърбил и се отправил против тях с много голяма морска и сухопътна войска, нападнал с пешите отреди откъм сушата при река Дунав, а корабите устремил към ближния бряг. Българите, силно уплашени, се укрепили в непревземаема твърдина.⁴ Императорът страдал от силна подагра и бил принуден да се завърне с пет кораба в Месемврия заради бани. Той оставил войската и военачалниците, като [им] повелил да обсаждат и воюват с народа [на българите]. Но войската,

¹ Става дума за обсадата на Цариград от авари, славяни и перси през 626 г. Срв. ГИБИ, III (1956), стр. 41 сл. ² Дн. Азовско море. ³ Император Константин IV (668—685). ⁴ За събитията общо вж. Златарски, История, стр. 123 сл. — Ю. Трифонов, Известието на сирийския презвитер Константин за Исперихова победа над византийците, ИИД, XI—XII, (1931—1932), стр. 199—215. — I. Dujčev, Protobulgares et Slaves, Annales de l'Institut Kondakov, X (1938), pp. 145—154. — Г. Цанкова-Петкова, Бележки към началния период от историята на българската държава, ИИБИ, V (1954), стр. 319—350. — М. Войчов, За първия допир на Аспаруховите българи със славяните и за датата на основаването на българската държава, ИИБИ, VI (1956), стр. 453—480. — I. Dujčev: BZ, L (1957), p. 527.

ὁ δὲ λαὸς τὸν βασιλέα φεύγειν νομίσας εἰς τροπὴν ἔδωκε μηδενὸς διώκοντος. οἱ δὲ Βούλγαροι θεασάμενοι καὶ τοῦ ὀχυρώματος ὑπεξελθόντες ἐπεδίωξαν ὀπίσω αὐτῶν, καὶ πολλοὺς ἀνελόντες καὶ λαφυραγωγῆσαντες [τὰ αὐτῶν] ἐκράτησαν ἔκτοτε καὶ κατεκυρίευσαν τὴν τῶν χριστιανῶν χώραν. ὅθεν ἀναγκασθεὶς ὁ βασιλεὺς εἰρήνευσε μετ' αὐτῶν πάντα δούς ἐπ' αἰσχίνῃ τῶν Ῥωμαίων ὡς ληϊζομένους πᾶσαν τὴν Θράκην καὶ τὰ ἐπέκεινα ταύτης. (pp. 728, 15—729, 16)

11. Pax in provinciis Romanis restituitur

Ὡσαύτως καὶ οἱ τὰ ἐσπέρια οἰκοῦντες (Σκῆθαι ὁ τε χαγάνος καὶ οἱ ἐπέκεινα ῥῆγες καὶ καστάλδοι) δῶρα τῷ βασιλεῖ στείλαντες εἰρήνην ἠτήσαντο. Εἰξεν οὖν ὁ βασιλεὺς καὶ ἐκέρωσε εἰρήνην, καὶ ἐγένετο γαλήνη ἐν τε τῇ Ἀνατολῇ καὶ Δύσει. (PGI, col. 897)

12. Justinianus Rhinocorimenus Slaviniis invadit. Slavi in Asiam migrant

Μετὰ δὲ Κωνσταντῖνον ἐβασίλευσεν Ἰουστινιανὸς υἱὸς αὐτοῦ ἔτη ι'. οὗ ἐπιστρατεύσαντος ἐπὶ τὰ δυτικὰ μέρη πολλὰ τῶν Σκλάβων πλῆθη τὰ μὲν πολέμῳ, τὰ δὲ λόγῳ παραλαβὸν ἐπέστρεψεν. ἀφ' ὧν ἐπιλεξάμενος καὶ στρατεύσας χιλιάδας ἰ' λαὸν περιοίσιον αὐτοὺς ἐπονόμασεν, οὗς δὴ καὶ καθολκίσας καὶ ἰδιοποιησάμενος καὶ τῇ τοῦτον ἀνδρεία καὶ συμμαχίᾳ πεποικίως γράφει ταῖς Σαρακηνοῖς ὡς μὴ ἐμμένειν αὐτὸν τῇ ἐγγράφως συμφωνηθείσῃ μεταξὺ Ῥωμαίων καὶ Σαρακηνοῶν εἰρήνῃ, καὶ λαβὸν τὸν περιοίσιον ἐκεῖνον λαόν, μᾶλλον δὲ ἀνόσιον, καὶ τὰ λοιπὰ στρατεύματα πρὸς τὴν Σεβαστόπολιν ἀπῆρξεν· ἐν ἣ καὶ οἱ Σαρακηνοὶ παραγενόμενοι καὶ προμαρτυρούμενοι αὐτῷ τὰ

като помислила, че императорът бяга, се обърнала в бягство, без никой да я преследва. Когато българите видели, те излезли из укреплението, втурнали се да ги преследват, избили мнозина и оплячкосали техните имуществва. Оттогава те завзели страната на християните. Поради това императорът бил принуден да сключи мир с тях, като им дава дан¹, за срам на ромеите, тъй като [българите] опустошавали цяла Тракия и областите отвъд нея.

11. Установяване на мир в пределите на Византия

По същия начин и обитаващите на запад скити², хаганът и по-далечните владетели и касталди³ изпратили дарове на императора и молили за мир. Императорът се съгласил и утвърдил мира, та настанал покой на Изток и на Запад.

12. Юстиниан II Ринотмет напада земите на македонските славяни. Преселване на славяни в Азия.

След Константин⁴ царувал неговият син Юстиниан⁵ 10 години. Този се отправил на поход към западните области,⁶ покорил големи множества славяни — едни чрез война, други чрез преговори — и се завърнал. От тях той избрал 30 хиляди и образувал войска, която нарекъл „отбрана войска“⁷. Той ги въоръжил, взел ги под свое началство и като се уповавал на тяхната храброст и съратничество, написал на сарацините, че не ще спазва [повече] сключения писмен договор между ромеи и сарацини. След като взел тази „отбрана“ или по-добре да кажем нечестива войска и останалите военни отреди, отправил се към Севастопол⁸. Там пристигнали и сарацините и го увещавали да

¹ Тук *πάντα* данък *tributum*. ² Под *скити* трябва да се разбират очевидно първобългарите или славяните. ³ Под *ῥῆγες* и *καστάλδοι* са посочени владетелите на западни народи и племена. ⁴ Т. е. император Константин IV. ⁵ Юстиниан II Риятмет (685—695, 705—711). ⁶ За нападението против славяните в Македония през 688 г. вж. подробно *Златарски*, История, I, 1, стр. 159. — *A. Vasiliev*, An Edicte of the Emperor Justinian II, September 688, *Speculum*, XVIII (1943), pp. 1—13. — *H. Grégoire*, Un édit de l'empereur Justinien II, daté de septembre 688, *Byzantion*, XVII (1945), pp. 119—124. — *A. Vasiliev*, L'entrée triomphale de l'empereur Justinien II à Thessalonique en 688, *Orientalia Christiana periodica*, XIII (1947), pp. 355—368. — *Ив. Дуичев*, Славяни и първобългари, ИИБИ, I—II (1951), стр. 197 и бел. 2. ⁷ За израза *λαὸς περιοίσιος* срв. *Тит*, II, 14. За славяните в Мала Азия вж. подробно: *В. И. Ламанский*, О славянах в Малой Азии, Африке и Испании, СПб 1859. — *В. Панченко*, Памятник славян в Вифинии VII в., ИРАИК, VIII (1902), стр. 16—22. — *P. Charanis*, The Slavic Element in Byzantine Asia Minor in the thirteenth century, *Byzantion*, XVIII (1948), pp. 69—83. — ВИНЖ, I, стр. 227 сл. ⁸ Севастопол — град в подвластната на византийците Армения. Войната с арабите се отнася към 691—692 г.

μεθ' ὄρκων συμφωνηθέντα μὴ διαστρέψαι, ἐπεὶ τοί γε κριτὴς ὁ θεὸς καὶ ἔκδικος γενήσεται περὶ τούτων, οὐ κατεδέξατο παντελῶς τὰ τῆς εἰρήνης ὁ βασιλεὺς, ἀλλὰ πρὸς μάχην παρετάσσετο. καὶ δὴ παραντίκα λύσαντες οἱ Σαρακηνοὶ τὸν τῆς εἰρήνης ἔγγραφον χίρτην καὶ ἐπὶ δόρατος ἀναρτήσαντες ὤρμησαν κατὰ Ῥωμαίων, καὶ συμβολῆς γενομένης ἠτόμόλησαν ἐκ τῶν Σκλάβων ἐκείνων πρὸς τοὺς Σαρακηνοὺς χιλιάδες κ'. καὶ οὕτω τῶν Ῥωμαίων δεινῶς τραπέντων καὶ ἀναριθμητῶν σφαγέντων, ἡ δικαιοκρισία καὶ νίκη πρὸς τοὺς ἐναντίους ἐχώρησε διδάσκουσα μὴ παραβαίνειν θεῖον ὄρκον πάποτε, κἂν πρὸς ἐναντίους καὶ ἀπίστους γένηται. πεφευγὸτος δὲ τοῦ βασιλέως καὶ ἐν τῷ παραθαλασσίῳ τοῦ Λευκάτου μετ' ἀσχύνης πολλῆς καὶ ἥττης ἐλθόντος, ἀνείλε τὰς περιλειφθείσας δέκα χιλιάδας τῶν Σκλάβων σὺν γυναῖξί καὶ τέκνοις. ὅθεν ἐπὶ πλεῖον ἔκτοτε θρασυθέντες οἱ Σαρακηνοὶ σφοδρότερον διελυμαίνοντο τὴν Ῥωμαίων ἔχοντες μεθ' ἑαυτῶν καὶ τὰς κ' χιλιάδας τῶν προσφυγόντων Σκλάβων. (pp. 729, 18—731 2),

13. Iustinianus Rhinocorimenus auxilio Bulgarorum sibi regnum restituit

Τοῦ δὲ Ἰουστινιανοῦ ἐκ Χερσονοῦς φυγόντος καὶ πρὸς τὸν ἄρχοντα Βουλγαρίας ἐλθόντος, ἀφ' οὗ καὶ λαὸν ἄπειρον εἰληφότος διὰ πολλῶν ὑποσχέσεων καὶ πρὸς τὴν πόλιν ἐλθόντος, εἰσῆλθε σὺν ὀλίγοις ὁμοφύλοις διὰ τοῦ ἀγωγῶ κατὰ προδοσίαν. ὅπερ μαθὼν Ἀψίμαρος εἰς Ἀπολλωνιάδα φεύγει. (p. 732, 13—18)

14. Iustinianus Rhinocorimenus in exsilium mittitur

Τοῦτο δὲ γινὼς Ἰουστινιανὸς ἐν Χαζαρία φεύγει. Καὶ ἐξέδοτο αὐτῷ εἰς γυναῖκα (ὁ χάζαρος) τὴν ἑαυτοῦ ἀδελφὴν Θεοδώραν. Ταῦτα μαθὼν Ἀψίμαρος πέμπει πρὸς χαγάνον, πολλὰ δῶρα ὑποσχοόμενος αὐτῷ ἢ τὸν Ἰουστινιανὸν ζῶντα ἢ κἂν τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ ἀποστεῖλαι αὐτῷ. Ὁ δὲ Ἰουστινιανὸς, ταῦτα μαθὼν, κατελθὼν

не нарушава онова, що било установено чрез клетви, понеже наистина богу щял да бъде съдник и отмъстител за тези неща. Императорът съвсем не приел мира, но се опълчвал за война. Сарацините веднага разгънали хартията с мирния договор, наболи я на копие¹ и се устремили против ромеите. Когато станало сражение, 20 хиляди от славяните избягали при сарацините. Така ромеите претърпели страшно поражение и било избито [от тях] безчислено множество. Правосъдието и победата минали на страната на противниците като поука за това никога да не бъде пренебрегвана божествената клетва, дори когато е положена спрямо противници и неверни. Императорът избягал и с голям позор и поражение стигнал крайбрежното място Левката. [Там] той избил останалите десет хиляди славяни заедно с жени и деца. Поради това оттогава, бидейки одързостени още повече, сарацините още по-страшно опустошавали Романия, имайки със себе си и 20-те хиляди прибягнали славяни.

13. Юстиниан II Ринотмет си възвръща властта с помощта на българите

Юстиниан² избягал из Херсонес и пристигнал при владетеля³ на България. От него той получил благодарение на многото си обещания безчетна войска, пристигнал при столицата и заедно с малцина едноплеменници поради предателство можал да влезе [вътре] през един водопровод. Когато Апсимар⁴ узнал това, избягал в Аполониада.

14. Заточението на Юстиниан II Ринотмет

Юстиниан⁵ избягал в Хазария. Узнал това, хазарският владетел му дал за жена своята сестра Теодора. Когато узнал това, Апсимар изпратил до хагана [пратеници], като му обещавал много дарове, ако му прати или жив Юстиниан, или поне главата му. Юстиниан научил това, тайно се спуснал

¹ Относно поставянето на договор като знаме през време на сражение срв. *G. Acropolitae Historia*, ed. A. Heisenberg, p. 42, 7—8; за подобни действия на Иван Асен II в сражението при Клокотница, март 1230 г. срв. *Дуйчев*, Из старата българска книжнина, I (1943), стр. 224. ² За повторното заемане на властта от Юстиниан II през пролетта на 705 г. с помощта на българите вж. подробно у *Златарски*, пос. съч., стр. 163 сл. — ВИНН, I, стр. 229, като събитието неубедително е отнесено към есента на 705 г. ³ Хан Тервел (701—719). ⁴ Император Тиберий II Апсимар (698—705) ⁵ Към този текст срв. *Theophanis Chronographia*, p. 372, 26 sq.

ἐν Χερσῶνι λάθρα καὶ τινας ἀναλαβόμενος, ἀπέπλευσεν ἐπὶ τὸ στόμιον τοῦ Ἰστρου. Καὶ κλύδωνος γενομένου καὶ πάντων ἀπογνόντων διὰ τὸν κλύδωνα, οἰκεῖος αὐτῷ τις ἔφη: „Εἰ περισωθείσης, ὦ δέσποτα, καὶ σὲ τὴν βασιλείαν ὁ Θεὸς ἀποδῶ, δὸς λόγον μηδένα τῶν ἐχθρῶν ἀμίνασθαι.“ Ὁ δὲ ἐν θυμῷ καὶ ὀργῇ ἔφη: „Ἐνταῦθά με καταποτίσαι Κύριος, εἰ φείσομαι τινος ἐξ αὐτῶν.“ Διασωθεὶς δὲ ἐκ τοῦ κλύδωνος ἀπέστειλε πρὸς Τέρβελιν τὸν Βούλγαρον δοῦναι αὐτῷ συμμαχίαν τοῦ κρατῆσαι τὴν προγονικὴν βασιλείαν καὶ δῶρα πλείστα παρασχεῖν αὐτῷ. Ὁ δὲ οὐ μόνον συμμαχίαν, ἀλλὰ καὶ ἑαυτὸν ἐπιδέδωκεν. Ἄμα γὰρ αὐτῷ μετὰ πλείστης δυνάμεως ἐπὶ τὴν βασιλεύουσαν παρεγένετο· εἰσῆλθε δὲ Ἰουστινιανὸς σὺν ὀλίγοις ὁμοφύλοις διὰ τοῦ ἀγωγοῦ (κατὰ προδοσίαν τινῶν τῶν ἐν τῇ πόλει. Καὶ ἐξῆλθεν ἐν τῇ Ἁγίᾳ Ἄννῃ τὸ λεγόμενον ἔκτοτε δι' αὐτὸν τὸ Λεύτερον) καὶ κατεσκήνωσεν ἐν τῷ παλατίῳ Βλαχερνῶν (ἀπολαβὼν τὴν αὐτοῦ βασιλείαν), ὅπερ μαθὼν Ἀψίμαρος εἰς Ἀπολλωνιάδα φεύγει.

Ἰουστινιανὸς τὴν βασιλείαν τὸ δεύτερον ἀπολαβὼν, δῶρα πολλὰ τῷ Τέρβελι δὸς καὶ χώραν τῶν Ῥωμαίων ἐκκόψας, δίδωσιν αὐτῷ, τὰ λεγόμενα νῦν Ζαγόρια. (PGI, col. 905)

15. Romani contra Bulgaros proficiscuntur

Λύσας δὲ τὴν εἰρήνην τῶν Βουλγάρων, ἐπεσιράτευσε κατ' αὐτῶν, καὶ ἠττηθεὶς, καὶ ἐν φρουρίῳ καταφυγὼν, καὶ τοὺς ἵππους νευροκοπήσας, εἰς τὰ σκάφη ἐπιβὰς, μετ' αἰσχύνῃς ἦλθεν ἐν Κωνσταντινούπολει. (PGI, col. 908)

16. Bulgari Thraciari usque ad Constantinopolim vastant

Ἐφ' οὗ καὶ οἱ Βούλγαροι μέχρι τῆς Χρυσῆς πόρτης ἀρχαλωσίαν ποιήσαντες ὑπέστρεψιν. (PGI, col. 909)

¹ Сиреч мястото, откъдето той повторно влязъл в града като император. ² Събитието се отнася към 705 г. Срв. Златарски, История, I, 1, стр. 165—170. — *Ив. Дуйчев*, Проучвания върху българското средновековие, СбБАН, кн. ХLI, 1949, клон историко-филологичен, 21, стр. 5—8. Под името *Загора* се разбира според *Златарски*, История, I, 1, стр. 170, областта между Източна Стара планина, пограничния окоп Еркесия и градовете Сливен и Месемврия. Срв. обаче *В. Бешевлиев*, К вопросу о награде, полученной Тервелем от Юстиниана II в 705 г., ВВр, XVI (1959), стр. 8—13. ⁴ Става дума за византийския поход против българите през 708 г.; вж. *Theophanis Chronographia*, p. 376, 13 sq. — *Nicéphori Opuscula historica*, p. 43, 9 sq. Срв. *Златарски*, История, I, 1, стр. 174. ⁵ Император Филипик Вардан (711—713). ⁶ Става дума за нападение на българите през 712 г.; вж. *Theophanis Chronographia*, p. 382, 22. — *Nicéphori Opuscula historica*, p. 48, 15 sq. Срв. *Златарски*, пос. съч., стр. 175 сл.

в Херсон, взел малцина [от своите люде] и отплувал към устието на Дунава. Настъпила буря и всички се отчаяли поради бурята. Един служител му рекъл: „Ако се спасиш, господарю, и бог ти възвърне царството, дай дума, че не ще отмъстиш никому от враговете.“ А той казал с възмущение и гняв: „Нека тук ме потопи господ, ако пощадя някого измежду тях.“ Като се спасил от бурята, той изпроводил при Тервел българина, за да му даде помощ, та да завземе прародителското [си] царство, и му предложил множество дарове. Този дал не само военна помощ, а помогнал и лично. И наистина с преголяма войска пристигнал заедно с него при царстващия град. Юстиниан заедно с малцина едноплеменници влязъл в града през водопровода поради предателство на някои [свои привърженици]. Той излязъл при „Св. Анна“ [на мястото], наричано оттогава заради него „Девтерон“¹, и се разположил в двореца на Влахерните, като си възвърнал царството. Щом научил това Апсимар избягал в Аполониада.

Когато Юстиниан завзел царството за втори път,² той дал много дарове на Тервел и, като откъснал от ромеите земя, назована сега Загория³, дал му я.

15. Византийски поход против България

Като нарушил мира с българите,⁴ [Юстиниан] се отправил на война против тях, претърпял поражение, избягал в една крепост, прерязал жилите на конете, качил се в ладия и със срам пристигнал в Цариград.

16. Българите опустошават Тракия до Цариград

По негово време⁵ и българите, като опленили чак до Златната врата,⁶ се завърнали.

17. Arabes Thraciam populantur

Ὁ οὖν Μασάλμας — — — τῇ μὲν 15 τοῦ Αὐγούστου μηνὸς παρακαθίσας τὴν πόλιν καὶ τὸ χερσαῖον τεῖχος περιχαράκωσας ἐλυμαίνετο σφόδρα τὰ Θρακικὰ μέρη. — — — τῷ δὲ ἐαρινῷ καιρῷ λοιμικὴ νόσος εἰς αὐτοὺς ἐνσκήψασα μετὰ λιμοῦ πλήθος ἀναρίθμητον ἐξ αὐτῶν διέφθειρεν. ἐξ ὧν οἱ περιλειφθέντες πόλεμον μετὰ Βουλγάρων ἐν τῇ Θράκῃ συνάψαντες ἀηρέθησαν χιλιάδες κβ'. (pp. 744,19; 745,3—5; 16—19)

18. Romani a Bulgaris auxilium petunt

Νικήτας δὲ (ὁ πατριάρχος) ὁ Ἑνωτίτης μετὰ καὶ ἑτέρων πατριάρχων τὸν Τέρβελον διὰ γραμμάτων καὶ πολλῶν χρημάτων καὶ δώρων δεξιωσάμενος, παρόρμησεν ἐλθεῖν κατὰ Λέοντος, οὗς τινες τῶν Βουλγάρων παραδεδόκασι καταμηνύσαντες τῷ βασιλεῖ, καὶ πάντας ἐν φόνῳ μαχαίρας ἀνεῖλεν. (PGr, col. 925)

19. De Niceta Slavo patriarcha

Οὕτως οὖν τὸν ὑπ' αὐτοῦ χειροτονηθέντα καὶ δοξασθέντα πατριάρχην τιμήσας ἀνιχειροτονεῖ πάλιν τὸν εὐνοῦχον Νικήταν καὶ Σκλάβον. (p. 757,5—8)

20. Constantinus Copronymus adversus Bulgaros exercitum ducit

Πολλῶν τοίνυν ἀρχόντων καὶ στρατιωτῶν διαβληθέντων εἰκόνας προσκυνεῖν διαφόροις τιμωρίαις καὶ πικροτάταις αἰκίαις τούτους ὁ τρισάθλιος καὶ τῆς ἀληθείας ἐχθρὸς παραδοὺς κατὰ Βουλγάρων ἐστράτευσεν, καὶ ἐξοπλίσας ἐκ τῶν θεμάτων χελάνδια δυσχίλια ἑξακόσια ἐπὶ Ἀχελὸν ἀπέστειλεν. ἐν δὲ ταῖς ἀκαῖς προσορμισθέντα, καὶ τοῦ βορρᾶ βιαίως πνεύσαντος, ἅπαντα μικροῦ δεῖν συνετριβήσαν, καὶ ἐπνίγη λαὸς ἀναρίθμητος. ὅπερ μαθόντες οἱ Βούλγαροι

17. Араби оплячкосват Тракия

Масалма¹ прочее — — — на 15 август, като обсадил града и окопал с ров Херсийската стена, опустошавал жестоко тракийските области. — — — През пролетта между арабите се явила чумна болест заедно с глад и унищожила безчетно множество от тях. Останалите от тях завързали сражение с българите в Тракия и 22 хиляди били избити.

18. Византийци търсят помощ от българите

Патриций Никита Ксилинит² заедно с други патриции, след като почели с писма, много богатства и дарове Тервел, го подтикнали да излезе против Лъв. Някои от българите ги предали, като известили на императора, и той погубил всички, като ги посякъл.

19. Патриарх Никита Славянин

Така прочее той почел ръкоположения и прославен от него патриарх и на негово място пък ръкоположил скопеца Никита Славянин³.

20. Неуспешен поход на Константин V Копроним против българите

Прочее⁴ тъй като мнозина от началниците и войниците били обвинени, че почитат иконите, този трижди окаяният и враг⁵ на истината ги предал на разни мъчения и прелюти изтезания, после се отправил на поход против българите. Като въоръжил от темите две хиляди и шестстотин хеландии, той ги изпратил към Ахело⁶. Устремени към брега, понеже духал силен северен вятър, почти всички [ладии] били разнебитени и се издавила безбройна войска. Българите,

¹ Отнася се до нападението на арабите, предвождани от пълководеца Masalma, срещу Византия и до обсадата на Цариград през 717—718 г. За подробности вж. Vasiliev, Histoire, I, p. 313 sq. — Ostrogorsky, History, pp. 138—139. — Златарски, История, I, 1, стр. 184. ² Става дума за съзаклятие против император Лъв III (717—741) още в началото на неговото управление. Срв. Златарски, История, I, 1, стр., 185 сл. Вж. Nicephori Opuscula historica, p. 55, 19 sq. — Theophanis Chronographia, p. 400, 18 sq. ³ Патриарх Никита, от славянски произход, управлявал Цариградската църква от 16 ноември 766 г. до 6 февруари 780 г. Срв. Theophanis Chronographia, p. 440, 11, 13. Поради отрицателното отношение към него авторът го нарича не πατριάρχης, а подигравателно, φατριάρχης. Към това срв. J. Dujčev: BZ, XLI (1941), p. 486. ⁴ Към текста срв. Theophanis Chronographia, p. 437, 9 sq. — Nicephori Opuscula historica, p. 73, 10 sq. Отнася се до похода на Константин V срещу българите през 765 г. Подробно вж. Златарски, пос. съч., стр. 216. ⁵ Става дума за император Константин V Копроним (741—775) и действията му против иконопочитателите. ⁶ Ахело — Ахиаало, дн. Поморие (в старобългарския превод на Амартоловата хроника: Тутхон). Срв. подробности у Дуйчев, Из старобългарската книжнина, I, стр. 225.

πόλεμον πρὸς αὐτὸν συνάπτουσι καὶ τὰ πλήρη αὐτοῦ δεινῶς συγκόψαντες, ὑπέστρεψε μετ' αἰσχύνῃς μεγάλης καὶ ἥττης. (p. 758, 1—10)

узнали това, завързали сражение с него, войските му били страшно избити и той се завърнал с голям срам и поражение.

21. Bulgari in Bersitiam invadunt

21. Българите навлизат в Берзития

Δεξιωσάμενος δὲ φίλους κουπτοὺς ἐν Βουλγαρίᾳ, οἱ καταμνήνον αὐτῷ ἅπαντα τὰ τῷ ἄρχοντι αὐτῶν βουλευόμενα, οἱ καὶ δηλοῦσι τῷ βασιλεῖ, ὅτι ἀποστέλλει ὁ κύριος Βουλγάρων λαὸν πρὸς τὸ αἰχμαλωτίσαι τὴν Βερζητίαν. Ὁ δὲ βασιλεὺς, μετασχηματισάμενος κατὰ Ἀράβων κρεῖν, ἀποστέλλει τοὺς ἀποκρισιαρίους τοὺς διὰ εἰρήνην παραγενομένους ἐπὶ Βουλγαρίᾳ, καὶ ἐπισυνάξας πάντα τὸν στρατὸν, ἅμα τῶν ταγμάτων ἐπέπεσε τοῖς Βουλγάροις ἀσαλπικτὶ, καὶ τρέφας αὐτοὺς ἐποίησε νίκος μέγα. Καὶ ὑποστρέφας ἐν τῇ πόλει καὶ, θριαμβεύσας τεθωρακισμένος, τὸν πόλεμον τοῦτον ἐπωνόμασεν εὐγενῆ, ὡς μηδενὸς αὐτῷ ἀντιστάντος μηδὲ σφαγῆς Ῥωμαίων γενομένης.

След¹ като спечелил тайни приятели в България, които му известявали за всички намерения на техния предводител, те известили на императора също и това, че господарят на България изпроважда войска, за да оплени Берзития². Императорът се престорил, че отива на поход против арабите, изпроводил в България пратениците, дошли заради мира, събрал цялата войска заедно с отредите и нападнал неочаквано българите, нанесъл им поражение и спечелил голяма победа. Като се завърнал в града, той извършил победно шествие, облечен в броня, и назовал тази война „благородна“, защото никой не му се противопоставил, нито пък имало избиване на ромеи. Предводителят на България Телериг, като узнал, че императорът научава намеренията му от неговите собствени люде, с хитрост му писал: „Желя да избягам и да дойда при тебе, та чрез мене да покориш цяла България. Изпрати ми обаче обещание за невредимост и [събоци] кои приятели имаш тук, та да им се доверя да дойдат с мене.“ Той, обладан от лекомислие и безразсъдство, издал онези, които го осведомявали. Телериг, като узнал това, предал всички на страшна смърт. Когато нечестивецът научил това, оскубал брадата си.

Ὁ δὲ ἄρχων Βουλγάρων Τελέριχος, γνοὺς, ὅτι ἐκ τῶν οἰκείων αὐτοῦ τὰς βουλὰς ὁ βασιλεὺς μαθάνει, γράφει αὐτῷ (ἐν δολιότητι, ὅτι „Βουλόμενος) φυγεῖν καὶ ἐλθεῖν πρὸς σὲ ἵνα δι' ἐμοῦ ὑποτάξης πᾶσαν τὴν Βουλγαρίαν“) ἀλλὰ πέμψον λόγον ἀπειθείας καὶ τίνας ἔχεις φίλους ἐνταῦθα, ἵνα θαρρήσω αὐτοῖς ἐλθεῖν σὺν ἐμοί.“ Ὁ δὲ, κουφότητι γνώμης καὶ ἀνοίας κρατηθεὶς, ἔγραψε τοὺς καταμνηνόντας αὐτῷ ὅπερ κἀκεῖνος, μαθὼν, πᾶντα δεινῶ θανάτῳ παρέδωκεν· ὃ καὶ μαθὼν, ὁ ἀλάστως τὴν γενεάδα αὐτοῦ ἀπέτιλεν. (PGr, col. 948)

22. Constantinus Copronymus bellum adversus Bulgaros gerit

22. Поход на Константин V Копроним против българите

Ὁ δὲ τύραννος καὶ ἀλάστως ἐξελθὼν μετὰ ταῦτα πάλιν κατὰ Βουλγάρων καὶ δεινῶς κατὰ τῶν σκελῶν ἀνθρακωθεὶς καὶ πυρετῶ λάβρῳ καὶ διακαεῖ συσχεθεὶς κατὰ τὴν Ἀρκαδιούπολιν ἀνέστρεψεν ἐγκλίνιος, καὶ ἐλθὼν ἐν Συλμβρία καὶ ἐμπλοῖσας μέχρι τοῦ Στρογγύλου καστελλίου θνήσκει ψυχῇ καὶ σώματι βοῶν καὶ

Μъчителят и нечестивец след това излязъл отново против българите.³ Почувствувал страшен огън в краката, бил обзет от силна и изгаряща треска и на носилка се завърнал в Аркадиопол. Той стигнал в Силиврия, доплувал [с кораб] до крепостта Стронгилон⁴ и умрял ду-

¹ Събитията станали през 774 г. при Телериг (768—777). Подробности вж. у Златарски, История, I, 1, стр. 233 сл. ² Областта Берзития не е отъждествена с положителност. Златарски, пос. съч., стр. 230, приема, че това е Средна Македония. Други посочвания вж. във ВИИИ, I, стр. 189, бел. 7, с библиография. — Ostrogorsky, History, p. 151, говори за български поход в Тесалия през октомври 773 г. ³ Към събитията вж. Theophanis Chronographia, p. 448, 12 sq. Става дума за последния поход на император Константин V Копроним против българите през август 775 г. и за смъртта на императора (14 септември 775 г.). Срв. Златарски, История, I, 1, стр. 234. — Ostrogorsky, ibid., p. 151. ⁴ За Стронгилон — отъждествяван с една от външните кули на Едикуле — вж. Златарски, История, I, 1, стр. 234, бел. 2.

λέγων ὅτι ζῶν πνερὶ ἀσβέστῳ παρεδόθην διὰ τὴν Μαρτίαν· ἀλλ' ἀπὸ τοῦ νῦν ὑμείσθω καὶ τιμάσθω.

Περὶ οὗ καὶ ὁ θεῖος Νικηφόρος Κωνσταντινουπόλεως τοιάδε φησὶν· ἐπειδὴ δὲ τινα παρὰ τοῖς χριστομίχοις περιθουλλεῖται, ἅπερ αὐτοῖς ὁ τοῦ ψεύδους πατήρ ἐμπνεύσειεν, φέρε καὶ ταῦτα διασκευώμεθα. καταφεύδονται γὰρ διὰ τὴν εἰς Χριστὸν καὶ τὴν ἐκκλησίαν αὐτοῦ ὕβριν χρόνους μηρίστους καὶ παραπεισμένην ζωὴν καὶ βίον εὐπαιθῆ μεμετροῦσθαι τῷ Μαμωνᾷ, καὶ εὐημερίας εἰς ἄκρον ἐλάσαι, νίκας τε κατὰ βαρβάρων αὐτῷ καὶ ἀνδραγαθήματα ὡς πλεῖστα ἐπιγράφοντες, ἃ τοῖς σώφροσιν οὐδὲ εἰς ἀκρόασιν ἔρχεσθαι δίκαιον. ὡς δ' ἂν τῶν ἀπλουστέρων ἢ ἀμαθεστέρων τινὰς τοῖς ἐκ τῆς ἀπάτης ἀνυπλάστοις μὴ βλάπτειεν, τούτων διευθύνοντες ἕκαστα κενοῖς λόγοις ἑαυτοὺς φανακίζοντας ἀποφίνομεν τοὺς ματαιόφροντας. ὅτι μὲν γὰρ ὁ βίος ἐκείνου πάναισχος γέγονε βδελυκτὸς τε θεῷ καὶ ἀγγέλοις καὶ ἀνθρώποις τοῖς εὐσεβέσιν ὑπῆρχεν οὐκ ἀνυμφωνές. καὶ γὰρ εἰς τὰ σαρκὸς πάθη κατασφύρομενος καὶ τοῖς ἀπηγορευμένοις βαρβάροις καὶ Ἑλλησι σῶμα καὶ ψυχὴν ὁ δαίμονος ἐμμολνόμενος τὴν τῶν ἀλόγων ζῶων παρήλασε κτηνοδίαν. (pp. 760, 10—761, 17)

Ἄς δὲ περιπλάτουσιν αὐτῷ νίκας οἱ ἐμβρόντητοι καὶ λυσσώδεις ἁμόφρονες αὐτοῦ, ἵνα μᾶς τῶν κρατίστων αὐτῶν ἐπιμνησθῶμεν, τοιαῦτα εἰσιν. ἐπειδὴ παρεσκευάστο πρὸς τὸ ἐν δυσμαῖς ὤκισμένον Σκυθικὸν ἔθνος ἀμύνασθαι, συναθροίζει πᾶν τὸ ἐπ' αὐτὸν στρατεύμα, εἰς χεῖρας τε τοῖς πολεμίοις ἰὼν ὅπου ὄν αὐτῷ τὸ τοῦ πολέμου τέλος κατώρθωτο μαρτυρεῖ τὰ φαινόμενα. μέχρι γὰρ καὶ τήμερον τὰ κατὰ τὴν Ἀχελὸν καλουμένην πόλιν κοῖλα καὶ πεδιάσιμα χωρία, ἃ τῶν ἀνηρημένων ἐδέξαντο τὰ κῶλα, σαφῶς ὑποδεικνύουσιν. ἔργον γὰρ τῆς Σκυθικῆς μαχαίρας ἅπαν σχεδὸν τὸ στρατεύμα τῶν Ῥωμαίων γέγονεν. εἰ δὲ τι μικρὸν καὶ οὐ πάνυ ἀξιολογὸν ἔδρασεν, τοῦτό ἐστιν. τοὺς γὰρ πρὸς ἀνατολὰς οἰκοῦντας βαρβάρους ἀκηκοὼς περὶ τοὺς οἰκείους ἡγεμόνας διαστasiaζοντας καὶ πρὸς τὸν ἐμφύλιον πόλεμον ἀσχολουμένους, ἰηστρικώτερον πῶς μᾶλλον ἢ στρατηγικώτερον ὡς λήσων ἐπιὼν τοῖς τῆς Ἀρμενίας καὶ Συρίας χωρίοις τῶν ἐκείνη φρουρίων αἰρεῖ ὁμολογία τῶν προσοικούντων καὶ ἐπὶ

хом и тѣлом, като казвал: „Жив бидох предаден на неугасим огън поради Марія. Но отсега да бѣде възпяна и почитана [като истинска Богородица].“

За него и божественият цариградски [патриарх] Никифор¹ е казал следното: „Понеже от страна на христорборците се разгласяват някои неща, които им е вдъхнал бащата на лъжата, нека и тях да разгледаме. Защото те лъжливо твърдят, че той поради хулите към Христа и неговата църква бил удостоен от Мамона да живее дълги години, продължителен и щастлив живот. Те му приписват най-многобройни победи и славни дела против варварите, което не е право дори да стигне до слуха на благоразумните. За да не увреждат чрез измамните си измислици на някои измежду по-простите и по-неуките, нека покажем, че тези празнодумци са измамници и с празни слова направляват всяко от тези неща, защото не е скрито, че неговият напълно позорен живот е бил отвратителен за бога, ангелите и благочестивите люде и че той, тикнат към телесните страсти, осквернил е, окаяникът, тяло и душа с отречените варвари и езичници и е стигнал до глупавата тъпост на безсловесните животни. От онези победи, които му измислят неговите безумни и бесни единомисленици, нека припомним една от най-мощните, [защото всички] са такива. След като се пригответи да си отмъщава на обитаващия на запад скитски народ, събра цялата си подвластна войска, влезе в ръкопашен бой с враговете и какъв край на войната постигна — свидетелствуват очевидните неща. Това показват прочее ясно и досега долините и равнинните места около града, назован Ахело, които приютиха костите на избитите. Защото почти цялата ромейска войска стана жертва на скитския меч. Ако той е сторил нещо малко и не съвсем достойно за упоминание — това е. Когато прочее узнал, че обитаващите на изток варвари се бунтуват против своите вождове и са увлечени в междуособна война, то той някак си повече разбойнически, отколкото чрез война, скритом нападнал земите на Армения и Сирия, завзел някои крепости поради капитулация на жителите

¹ Привежда се текст от *Nicéphori Antirrhethica*, III, cap. 70: *Migne*, PGr, C, col. 504. Патриарх Никифор управлявал Цариградската църква от 805 до 816 г.; починал през 829 г. на заточение.

τὴν Θράκην αὐτοὺς μετήγαγεν. τοιαῦτα μὲν οὖν τὰ ἐκείνου ἀνδραγαθήματα καὶ τὰ κατ' ἐχθρῶν σχεδιαζόμενα τρόπαια, τοιαῦτα δὲ καὶ τὰ κατὰ τῆς ἀληθείας καὶ εὐσεβείας νεανιεύματα. (PGr, col. 762,25—763,20; PGr, col. 767)

23. *De Nicetae Slavi patriarchae morte*

Τοῦ δὲ Νικήτα πατριάρχου τοῦ ἀπὸ Σκλάβων τεθνηκότος, προχειρίζεται πατριάρχης Παῦλος ὁ τίμιος, ὁ λόγῳ καὶ πράξει τετιμημένος, Κύπριος τῷ γένει. (PGr, col. 956).

24. *Constantinus et Irena contra Bulgaros bellum gerunt*

Καὶ δὴ βαθείας εἰρήνης γενομένης, ἐξῆλθεν ὁ βασιλεὺς σὺν τῇ μητρὶ πρὸς τὰ μέρη τῆς Θράκης μετ' ὀργάνων καὶ μουσικῶν καὶ λαοῦ πλείστου· οἱ καὶ τὴν Βερρώνη καὶ Ἀχελὸν κτίσαντες ἐπέστρεψαν μετὰ πολλῆς χαρᾶς καὶ εὐφροσύνης. (367,14—18)

Σταυράκιον δὲ τὸν λογοθέτην ἀποστείλασα Εἰρήνη μετὰ δυνάμεως πολλῆς καὶ τῶν Σκλαβηνῶν ἔθνῶν, ὑπέταξε πάντας καὶ ὑποφύρους ἐποίησε τῇ βασιλείᾳ τῶν Ῥωμαίων.

Ἐξῆλθε δὲ καὶ ὁ βασιλεὺς σὺν τῇ μητρὶ πρὸς τὰ μέρη τῆς Θράκης μετ' ὀργάνων μουσικῶν καὶ λαοῦ πλείστου, καὶ ἀπῆλθεν ἕως Βερρώνης· καὶ ταύτην κτίσας Εἰρηνόπολιν ἐκάλεσεν, ἔκτισε δὲ καὶ τὴν Ἀγχιάλον, καὶ ἐπέστρεψε μετὰ πολλῆς χαρᾶς καὶ εὐφροσύνης. (PGr, col. 960)

25. *Romani contra Bulgaros arma movent*

Ὁ δὲ βασιλεὺς ἐξῆλθε κατὰ Βουλγάρων, καὶ τούτους ληϊσάμενος ὑπέστρεψε μετὰ νίκης. (PGr, col. 964)

и ги превел в Тракия¹.“ Такива са прочее неговите подвизи и измислените победи над враговете, такива са и дързостите му против истината и благочестието.

23. *Смъртта на патриарх Никита славянина*

Когато умрял патриарх Никита славянин², ръкоположен бил за патриарх почтеният Павел, заслужаващ почит на дума и дело, родом от Кипър.

24. *Поход на Константин и Ирина против българите*

Когато настанал дълбок мир, императорът³ излязъл заедно с майка си в тракийските области със свирки, музики и множество войска. След като застроили Бероя и Ахело, те се завърнали с голяма радост и веселие.⁴

Ирина изпратила логотета Ставракий⁵ с много войска против славянските племена. Той ги покорил всичките и ги направил данници на Ромейската империя.

Излязъл и императорът заедно с майка си към тракийските области със свирки, музика и многобройна войска и стигнал до Бероя⁶. Той я застроил и я назвал Иринопол. Застроил и Анхиало и се завърнал с голяма радост и веселие.

25. *Византийски поход против българите*

Императорът излязъл против българите, оплячкосал ги и се завърнал с голяма победа.⁷

¹ Откъсът представя извадка от *Nicethori Opuscula historica*, cap. 72: *Migne*, PGr, C, col. 508 A. Под *скити* тук се разбират българите. Загатва се за похода на Константин V Копроним против българите през 765 г. (срв. *Златарски*, История, I, 1, стр. 216). Във втората част от откъса става дума за поселване на еретици, сирийци и арменци, край югоизточната граница на българската държава. Вж. *Theophanis Chronographia*, p. 429, 19 sq. — *Nicethori Opuscula historica*, p. 66, 11 sq. — Срв. *Златарски*, История, I, 1, стр. 201 сл. — *Dujčev*, Un épisode de la première croisade, *Studia Serdicensia*, I (1938), p. 221 sq. ² Патриарх Никита Славянин починал на 6 февруари 780 г. Неговото място било заето от патриарх Павел IV (780—784). ³ Император Константин VI (780—797) и майка му Ирина, жена на Лъв IV (775—780), по-късно управителка на империята (797—802). Става дума за похода против българите през 784 г. Вж. *Theophanis Chronographia*, p. 457, 6 sq. ⁴ При този поход византийците възобновили двете крепости. Срв. *Златарски*, История, I, 1, стр. 241 сл. ⁵ Логотет Ставракий извършил похода си против македонските славяни през 783—4 г. Вж. *Theophanis Chronographia*, p. 456, 25. Срв. *Златарски*, История, I, 1, стр. 238. — ВИИНJ, I, стр. 234—235. ⁶ Дн. Стара Загора. ⁷ Сведението се отнася към похода през 784 г. Императорът е Константин VI.

26. *Cardamus a Romanis tributum exigit*

Ὁ δὲ Κάρδαμος, ὁ κύριος Βουλγάρων, ἔγραψε τῷ βασιλεῖ (ὅτι) „Ἡ τέλεσόν μοι πάντα, ἢ ἔρχομαι ἕως τῆς Χρυσῆς πόρτης.“ Ὁ δὲ βασιλεὺς (βαλὼν καβαλίνας ἐν μανδηλίῳ) ἔπεμψεν αὐτῷ δηλώσας αὐτῷ, ὅτι „Οἷα δὴ σοι πρέπει πάντα ἀπέστειλα γέρον δὲ εἶ, καὶ οὐ θέλω κοπωθῆναί σε ἕως τῶν ὧδε, ἀλλ' ἐγὼ ἔρχομαι πρὸς σέ.“ Καὶ λαὸν συναθροίσας καὶ ἐξελθὼν ὁ βασιλεὺς ἐδίωξεν αὐτὸν ἕως τὰ ἴδια. (PGr, col. 968)

26. *Кардам иска данък от Византия*

Кардам¹, господар на българите, написал на императора: „Или ми дай дан, или ще дойда до Златната врата.“ А императорът, като поставил конски тор в кърпа, му го изпратил и му съобщил: „Изпратих ти дан, каквато ти подобава. Стар си и не желая да се трудиш, да се измъчваш да идваш чак дотук, но аз ще дойда при тебе.“ И като събрал войска и излязъл, императорът го прогонил до неговата земя.

27. *Nicephorus cladem in Bulgaria accipit*

Εἶτα κατὰ Βουλγάρων ἐπιστρατεύσας ἐνίκησεν αὐτοὺς κατὰ κράτος ὥστε καὶ τὴν λεγομένην αὐλὴν τοῦ ἀρχηγοῦ αὐτῶν Κροῖμνον πυρπολῆσαι. ἐκείνου δὲ δηλώσαντος παρακλήσεως λόγους ἱκανούσθω σοι, ὦ βασιλεῦ καὶ τῆς νίκης ἐπώνυμε, ἕως τούτου. Ἴδου γὰρ λίαν νενίκηκας ἡμᾶς. οὐ προσήκατο παντελῶς τῆς εἰρήνης τὰ ῥήματα διὰ πολλὴν ἀπλησίαν. ἐφ' οἷς χαλεπήνας ὁ βάρβαρος τὰς τῆς χώρας εἰσόδους καὶ ἐξόδους περιπεφραγμένας ὀχυρώμασι ξυλίνοις πέμψας κατησφαλίσατο, καὶ μεθ' ἡμέρας β' συναθροίσας λαὸν ἄπειρον καὶ κατὰ τῆς τοῦ βασιλέως σκηρῆς ἐπελθὼν ἀναρεῖ τούτον καὶ πάντας τοὺς σὺν αὐτῷ μεγιστάνας καὶ ἄρχοντας τῶν θεμάτων καὶ στρατόπεδον ἀναρίθμητον. τὴν δὲ Νικηφόρου κεφαλὴν ἐκκόψας καὶ ἐπὶ ξύλον κρεμάσας ἡμέρας τινάς, εἶθ' οὕτω γυμνώσας τὸ ὄστον καὶ περιαιγυρώσας ἔξωθεν ἐκέλευσε πίνειν εἰς αὐτὴν τοὺς ἄρχοντας τῶν Βουλγάρων ἐγκανχώμενος κατὰ τοῦ ἀπληστευθέντος καὶ τὴν εἰρήνην μὴ θελήσαντος. ὅθεν ἡ γραφὴ προασφαλιζομένη τὸν τοιοῦτον φάσκει μὴ ἀπληστεύου, ὅτι δι' ἀπλησίαν πολλοὶ ἐτελεύτησαν. ὁ δὲ προσέχων ζωὴν προσθήσει. καὶ πολλοὺς ἀπώλεσε τὸ χρυσίον καὶ καυδίας βασιλέων ἐξέκλιεν. πόσοι γὰρ τοῦ πλείονος ἐπιθυμοῦντες τοῦ παντός ἐξέπεσαν, καὶ τὰ περιττά συναγαγόντες ἀπώλεσαν εἰκότως καὶ τὰ ὀλίγα καὶ ἀναγκαῖα, καὶ τοὺς νενομισμένους ὄρους ὑπερβάντες καὶ τῶν μετρίων ἐγυμνώθησαν. ὅθεν οἷον χοῆ περικόπτειν ἐμφρόνως τὰ περιττά, ἵνα καλῶς ἐν τοῖς ἀναγκαίοις πλουτῶμεν. οὐ γὰρ τὸ πλοῦτον ἔχει,

27. *Поражението на Никифор I в България*

След това [Никифор]² се отправил на поход против българите и ги победил напълно, та опожарил и така назования аул на техния вожд Крум. Този му отправил умолителни слова: „Задоволи се, царю, едноименни с победата, само с това. Защото, ето, ти здраво ни победи.“ Но той съвсем не обърнал внимание на думите за мира поради голяма алчност. Варваринът се разгневил, изпратил да укрепят входовете и изходите на страната с преградни дървени укрепления. За два дни той събрал безчетна войска, нападнал императорската шатра и погубил него самия и всички велможи и началници на отреда, които били с него, и безброй войска. Като отсякъл главата на Никифор, набучил я на дърво [и я оставил] няколко дни, а след това я оголил така, посребрил я отвън и накарал първенците на българите да пият от нея, като се самопрославял над оногова, който проявявал алчност и не желаел мира. Поради това и писанието, като [ни] предпазва от такъв човек, казва:³ „Не бъди алчен, защото поради алчност погинаха мнозина. Онзи, който [й] се отдава, живота си полага.“ Също: „Мнозина е погубило златото и отклонило сърцата на царете. Защото онези, които желаели повече, загубили всичко и, като натрупали излишни неща, изгубили естествено и малкото, и необходимото. Като излезли извън законните граници, били лишени от умерените неща.“ Поради това е необходимо

¹ Кардам, български хан (777—803). Към откъса за похода през 796 г. вж. *Theophanis Chronographia*, р. 470, 10 sq. Срв. *Златарски, История*, I, 1, стр. 243. ² Откъсът се отнася до похода на император Никифор I против българите през юни—юли 811 г. ³ Срв. *Cyrah*, XXXVIII, 29, 31; VIII, 2.

ἀλλὰ τὸ μὴ δεῖσθαι πλούτου πλούτος ἐστὶ μέγιστος. τὸν δὲ γε τρόπον τῆς τοῦ βασιλέως σφαγῆς οὐδεὶς τῶν περισσώτερων σαφῶς διηγήσατο. πλὴν ἔφασιν τινες τῶν ἀκριβεστέρων, ὅτι πεσόντα χριστιανοὶ τοῦτον ἀπέτροσαν ὡς αἴτιον τῆς τούτων παρωλεθρίας. ὁ δὲ υἱὸς αὐτοῦ Σταυράκιος πληρωθεὶς καιρώως κατὰ τοῦ δεξιοῦ μηροῦ καὶ μόγις ἐξεληθὼν τῆς μάχης φορεῖω τὴν πόλιν κατέλαβεν. (pp. 774,18—775,28)

28. *Michael Rangabe in bello contra Bulgaros cladem accipit et regnum aponit*

[1.] Κροῦμος δὲ, ὁ τῶν Βουλγάρων ἀρχηγός, ἔγραψε περὶ εἰρήνης ἐπιζητῶν καὶ πάμπολλα πάκια. Ὁ δὲ, κακοσυμβουλίας πεισθεὶς, οὐ προσήκατο τὴν εἰρήνην.

Οὗτος εἰς πάντα χρηστός ἦν καὶ ἐπιεικής, εἰς δὲ τὴν τῶν πραγμάτων διοίκησιν ἀκυβέρνητος παντελῶς ὑπῆρχε καὶ δεδουλωμένος ματαίων ἀνθρώπων βουλαῖς καὶ ἀπειροπόλεμος. Ὅθεν ἐκστρατεύσαντος αὐτοῦ κατὰ Βουλγάρων καὶ μετὰ μεγάλης ἥττης ὑποστρέψαντος ἀναγορεύεται Λέων πατριῆς καὶ στρατηγός τῶν Ἀνατολικῶν ὑπὸ τοῦ λαοῦ καὶ τῶν ἀρχόντων ἐν τῷ κάμπῳ τοῦ Τριβουναλίου.

Καὶ δὴ τοῦτο Μιχαὴλ ἀκούσας καὶ τὸ μοναδικὸν σχῆμα σὺν γυναικὶ καὶ τέκνοις ἀμφισάμενος εἰς τὸ πλησίον τῆς πόλεως νησίον περιορίζεται, ἐν ᾧ καὶ ἐτελεύτησεν. (PGI, col. 977—980)

[2.] Μετὰ δὲ Σταυράκιον ἐβασίλευσε Μιχαὴλ γαμβρός αὐτοῦ ἔτος α' μῆνας θ'. ὅς εἰς πάντα μὲν χρηστός ἦν καὶ ἐπιεικής, εἰς δὲ τὴν τῶν πραγμάτων διοίκησιν ἀκυβέρνητος παντελῶς ὑπῆρχε καὶ δεδουλωμένος ματαίων ἀνθρώπων βουλαῖς καὶ ἀπειροπολέμων. Ὅθεν ἐκστρατεύσας κατὰ Βουλγάρων καὶ μετὰ μεγάλης ἥττης ὑποστρέψας, ἀναγορεύεται Λέων ὁ πατριῆς καὶ στρατηγός τῶν Ἀνατολικῶν ὑπὸ τοῦ λαοῦ καὶ τῶν ἀρχόντων ἐν τῷ τριβουναλίῳ. (p. 776,13—20)

благоразумно да отхвърлим излишното, за да богатеем добре в необходимото. Най-голямото богатство е не богатството да притежаваш, но от богатството да не се нуждаеш. Никой от онези, които се спасили, не могъл ясно да разкаже по какъв начин било извършено убийството на императора. Някои обаче от най-точните казали, че когато паднал, християните го наранили като причина за тяхната гибел. Неговият син Ставракий, смъртно ранен в дясното бедро, едва излязъл от битката и стигнал столицата на носилка.

28. *Неуспехът на Михаил Рангаве във войната с българите и свалянето му от престола*

[1.] Вождът на българите Крум¹ писал за мир и искал също премного дан. [Императорът], убеден от зли съвети, не приел мира. Той във всичко бил добър и благосклонен, но в делата на управлението бил неспособен да управлява, поробен от съветите на суетни люде и неопитен във военните дела. Поради това той се отправил на поход против българите и се завърнал след голямо поражение. В полето на Трибунала² бил провъзгласен [за император] от страна на войската и началниците патрицият Лъв, стратег на Анатолик. Когато Михаил узнал за това, облякъл заедно с жена си и децата си иноческо одеяние и се затворил в близкия до града остров, гдето и починал.

[2.] След Ставракий царувал неговият зет Михаил една година и 9 месеца. Той във всичко бил благ и благосклонен, но бил напълно неспособен да ръководи управлението и бил поробен от съветите на суетни и неопитни във военните дела. Поради това той се отправил на поход против българите и се завърнал след голямо поражение. На Трибунала бил провъзгласен [за император] от страна на войската и началниците патрицият и стратегът на Анатолик Лъв.

¹ Български хан (803—814). Към текста вж. *Theophanis Chronographia*, p. 497, 16 sp. Отнася се до събитията през есента на 812 г. За подробности вж. *Златарски*, История, I, 1, стр. 262. Тук също *πάκια* = данък. Византийски император е Михаил I Рангаве, заместен от Лъв V през юли 813 г. ² Трибунал се наричала една голяма приемна зала в Големия дворец в Цариград. Вж. *Janin*, op. cit., p. 112—113.

29. *Crumus exercitum contra Romanos ducit*

Ὁ γὰρ νέος Σεναχερὶμ Κροῦμος, ἐπαρθεὶς τῇ πρώτῃ νίκῃ, καταλιπὼν τὸν ἴδιον ἀδελφὸν πολιορκεῖν τὴν Ἀδριανούπολιν, μετὰ ἕξ ἡμέρας τῆς αὐτοκρατορίας Λέοντος ἐπελθὼν τῇ πόλει, περιήει τὰ τεῖχη ἀπὸ Βλαχερνῶν ἕως τῆς Χρυσῆς πόρτης, ἐπιδεικνύων τὴν περὶ αὐτὸν δύναμιν, ἐπιτελέσας καὶ μισρὰς θυσίας ἐν τῷ λιβαδίῳ τῆς Χρυσῆς πόρτης· ἤτήσατο δὲ τὸν βασιλέα ποιῆσαι εἰρήνην ἢ τὸ δοῦν αὐτοῦ πῆξιν ἐν τῇ Χρυσῇ πόρτῃ. Τοῦ δὲ βασιλέως μὴ καταδεξαμένου, ὑπέστρεψεν εἰς τὴν ἰδίαν σκηνὴν, ὑπερθαυμάσας τὰ τῆς πόλεως τεῖχη καὶ τὴν εὐτακτον τοῦ βασιλέως παράταξιν. Ἐπὶ σύμβασιον οὖν εἰρήνης τρέπεται πειραστικούς λόγους ποιούμενος.

Ὁ δὲ γε βασιλεὺς ἀφορμῆς δραξάμενος, ἐπειράθη τοῦτον λογχεῦσαι, ἀλλ' εἰς πέρας ἀγαγεῖν τοῦτο ἐκωλύθη τῇ τῶν ὑποουρησάντων ἀφύτῃ, πληξάντων μὲν τοῦτον, καιρίαν δὲ μὴ ἐπαγαγόντων πληγῆν. Ἐπὶ τούτῳ μωεὶς ὁ ἀλάσιωρ, ἀποστείλας ἵππεῖς ἐν τῷ ἁγίῳ Μάμαντι τὸ ἐκείσε ὄν παλάτιον ἐνέπρησε· καὶ τὸν χαλκοῦν λέοντα τοῦ Ἰππικοῦ σὺν τῇ ἄρκτῃ καὶ τῷ δράκοντι τοῦ ὑδρείου καὶ μαρμάρους καλλίστοις ἐν ἀμάξαις φορτώσας ὑπέστρεψε, παρακαθίσας τὴν Ἀδριανούπολιν καὶ ταύτην ἐλόν· καὶ μετὰ λαοῦ πλείστον διαπερῶσας τῶν τε εὐγενῶν Μακεδόνων, κατεσκήρωσεν ἐν τῷ Λαυουβίῳ ποταμῷ. Ὁ δὲ Λέων τὰ τῆς ἀσεβείας ἔργα διεπράττετο ἐν τῇ πόλει. (PGr, col. 980—981)

30. *Bulgari auxilio Michaeli in bello contra Thomam Slavum exercitum mittunt*

Ἐπεὶ οὖν ἀποκαμῶν ὁ τάλας καὶ πεπλανημένος ἀνόητα πολεμῶν καὶ ματαιοπρονῶν καὶ μάλα δὴ ἀπογνοὺς ὡς τοῦ σχολοῦ διαμαρτήσας ἐκ διαμύτρου, καὶ τῶν πραγμάτων αὐτῷ κατόπιν προδήλως φερομένων ἡμέρα καὶ ἡμέρα, καὶ πρὸς τούτοις μαθὼν, ὅς ὁ βασιλεὺς Μιχαὴλ τοὺς Βουλγάρους εἰς συμμαχίαν κατ' αὐτοῦ προσεκαλέσατο, παραχοῆμα τὴν πόλιν ἐά-

29. *Поход на Крум срещу Византия*

Новият Сенахерим Крум,¹ като се възгордял за предишната победа, оставил собствения си брат да обсажда Адрианопол, шест дни след [установяване] самодържавието на Лъв² стигнал столицата и обградил стените от Влахернската до Златната врата. Като изтъквал своята мощ, той извършил също и скверни жертвоприношения на ливадата пред Златната врата. Той поискал императорът да сключи мир или да забие копието си върху Златната врата. Когато императорът не приел това, той се завърнал в собствената си шатра, като се удивлявал на градските стени и на добрия боен ред на [войската на] императора. Прочее той бил склонен да се сключи мир, като отправил [за това] изкусни слова. Императорът намерил случай и опитал да го прободее с копие, но не можал да постигне това поради неопитността на онези, които помагали [в това дело] и които го ударили, обаче не му нанесли смъртоносна рана. [Крум], разгневен поради това, изпроводил конници в Свети Мамант³, опожарил тамошния дворец и, като натоварил на коли медния лъв от Хиподрома заедно с мечката и дракона на фонтана както и прекрасни мрамори, завърнал се назад. Той обсадил Адрианопол и го превзел заедно с премногобройна войска, преселил благородните македонци и ги настанил при реката Дунав. А Лъв извършил дела на неблагочестие в столицата.

30. *Българите пращат помощ на Михаил II във войната му срещу Тома Славянин*

След като злощастникът⁴ и заблуден се измъчил, воювал безсмислено и напразно залягал и премного се отчаял, че, напротив, не е постигнал целта си, тъй като от ден на ден делата за него отивали явно назад. Освен това, когато узнал, че император Михаил е призовал на съратничество против него българите, той веднага изоставил столицата и бързо

¹ За събитията вж. *Scriptor incertus*, ed. Bonn, p. 342,2 sq. Отнася се до похода на хан Крум против Цариград през втората половина на юни 813 г. Вж. подробности у *Златарски*, История, I, 1, стр. 270 сл. ² Император Лъв V поел властта на 11 юли 813 г. ³ „Св. Мамант“ — квартал в Цариград. Вж. *Janin*, op. cit., pp. 431—432. ⁴ Става дума за император Михаил I Рагаве.

σας κατ'αὐτῶν θάπτον ἔρχετο. οὗς δὴ καὶ μαχησάμενος καὶ πολλοὺς αὐτῶν διαφθείρας εἰς Ἀρκαδιούπολιν ἑαυτὸν ἀσφαλίζεται δῆθεν τὴν κατὰ πρόσβασιν ἀλθένειαν αὐτοῦ καὶ ἐλάττωσιν ὑφορούμενος. ὅθεν οἱ περὶ αὐτὸν αἰσθόμενοι σαφέστερον τὴν τε δεινὴν οἰκείαν ἀπάτην καὶ τῆς κενῆς ἐλπίδος ἀποτυχίαν καὶ τὴν ἐκείνου πλησιάζουσαν πανωλεθρίαν ἤρξαντο κατὰ μικρὸν ὑποχωρεῖν καὶ ὑπορρέειν καὶ καταλιμπάνειν αὐτὸν ὡς μάταιον καὶ λαοπλάνον. (pp. 796,20—797,8)

отишъл против тях, влязъл в сражение, погубил мнозина от тях и се укрепил в Аркадиопол,¹ като несъмнено се опасявал от засилващата се своя слабост и упадък. Поради това онези, които били с него, като чувствували още по-ясно страшната своя измама, несполуката на своята напразна надежда и приближаващата се негова гибел, наченали постепенно да се отдръпват, да се оттеглят и да го изоставят като суетен и народоизмамник.

¹ Отнася се до дейността на бунтовника Тома Славянина през 823 г. и помощта, която император Михаил II (820—829) изисква от българите, за да смаже голямото въстание.

Ἐ Γръцки извори за българската история, IV

Х. ПАТРИАРХ ФОТИЙ

Патриарх Фотий (858 — 867; 877—886) се родил в Цариград между 815 и 827 г. Той произлизал от видно цариградско семейство, близко на императорския двор. Притежавайки блестящи умствени способности, Фотий получил добро образование и достигнал големи успехи в литературата, математиката, философията, медицината, юриспруденцията и богословието. Още твърде млад, Фотий започнал да преподава в Октагона (*Ὁκτάγωνον* — Осмоъгълник) — школа при църквата „Св. София“ в Цариград, а по-късно ходил като пратеник при арабите и заемал редица високи служби при византийския двор. През 858 г. Фотий бил избран за цариградски патриарх на мястото на сваления патриарх Игнатий (847—858). След смъртта на Игнатий през 877 г. Фотий за втори път заел патриаршеския престол.

Името на патриарх Фотий е тясно свързано с упоритата борба за първенство, която по това време се водела между Римската и Цариградската църква. По негово време Цариградската църква развила активна мисионерска дейност — Константин Философ (Кирил) бил изпратен при хазарите в Крим, а по-късно във Великоморавия заедно с брат си Методий. Тогава била организирана и Българската църква с богослужение на славянски език, подчинена на цариградския патриарх. Нарасналото влияние на цариградския патриарх станало причина за изостряне борбата с папата, в която Фотий се проявил не само като богослов, но и като голям политик.

Патриарх Фотий бил един от най-образованите за времето си хора. Той развил голяма книжовна дейност, като организирил събирането и предаването в съкратен вид на голям брой съчинения, предимно от гръцки автори, в т. нар. Мириобиблос (*Μυριόβιβλος*). По този начин до нас са достигнали извадки от редица съчинения, чиито оригинали са загубени.

Сведения за българската история се съдържат в неговите писма, като особено важно за нас е посланието му до българския княз Борис (*Φωτίου τοῦ ἀγιωτάτου πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως ἐκ τῆς πρὸς Μιχαὴλ τὸν ἄρχοντα Βουλγαρίας ἐπιστολῆς. Τί ἐστιν ἔργον ἄρχοντος*), писано по всяка вероятност непосредствено след покръстването на българите (865/866 г.). В него патриарх Фотий дава напътствия на Борис не само от църковно-религиозен, но и от политически характер.

В Окръжното послание на патриарх Фотий до източните патриарси (*Ἐγκύκλιος ἐπιστολὴ πρὸς τοὺς τῆς Ἀνατολῆς ἀρχιερατικοὺς Ἱερόνους, Ἀλεξανδρείας φημί, καὶ τῶν λοιπῶν, ἐν ἧ ἡ περὶ κεφαλαίων τινῶν διάλυσιν πραγματεύεται καὶ ὡς οὐ χρὴ λέγειν, ἐκ τοῦ Πατρὸς, καὶ τοῦ Υἱοῦ, τὸ Πνεῦμα προέρχεσθαι, ἀλλ' ἐκ τοῦ Πατρὸς μόνου*), писано през пролетта на 867 г., се съдържат сведения за дейността на папските пратеници, пристигнали в България през 866 г.

РЪКОПИСИ: Cod. Athous 4804 (XIV s.). — Cod. Athous 684 (XVI s.)

ИЗДАНИЯ: *Migne*, PGt, CII (1860), col. 585—989. — *J. N. Valettas*, Φωτίου τοῦ σοφωτάτου καὶ ἀγιοτάτου πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως Ἐπιστολαί, Londres 1864. — *A. Papadopoulos-Kerameus*, Sanctissimi patriarchae Photii archiepiscopi Constantinopoleos epistolae XLV, Petropoli 1896. — Тук е даден редактиран преводът на *митрополит Симеон*: Посланието на цариградския патриарх Фотий до българския княз Борис, Български старини, кн. V, София 1917, стр. 1—138. Гръцкият текст е даден по същото издание. Последното писмо е по изданието на *B. Laurdas*. A new Letter of Photias to Boris, *Ἑλληνικά*, XIII (1954), pp. 264—266.

КНИЖНИНА: *J. Hergenröther*, Photius, Patriarch von Constantinopel. Sein Leben, seine Schriften und das griechische Schisma, I—III, Regensburg 1867—1869. — *Idem*, Monumenta Graeca ad Photium eiusque historiam pertinentia, Ratisbonae 1869. — *И. С. Пальмов*, Цариградский патриарх Фотий и его отношение к современному ему славянству, СПб, 1891. — *Krumbacher*, GBL, pp. 73—79, 515—524. — *A. Papadopoulos-Kerameus*, Ὁ πατριάρχης Φώτιος ὁ πατὴρ ἅγιος τῆς Ὁρθοδόξου Καθολικῆς Ἐκκλησίας, BZ, VIII (1899), pp. 647—671. — *Idem*, Monumenta graeca et latina ad historiam Photii patriarchae pertinentia, I—II, Petropoli 1899—1901. — *Ф. М. Россейкин*, Первое правление Фотия, патриарха Константинопольскаго, Сергиев Посад 1915. — *В. Н. Златарски*, Посланието на цариградския патриарх Фотий до българския княз Борис в славянски превод, Български старини, кн. V, София 1917, стр. 1—64. — *Същият*, История, I, 2, стр. 75—84. — *F. Dvornik*, Les Slaves, Byzance et Rome au IXe siècle, Paris 1926. — *Idem*, The Photian Schism. History and Legend, Cambridge 1948. — *N. Iorga*, Médaillons d'histoire littéraire byzantine. Photius, Byzantion, III (1926), pp. 17—27. — *Moravcsik*, Byzantinoturcica, I, pp. 475—477. — *J. Dujčev*, Au lendemain de la conversion du peuple bulgare. L'épître de Photius, Mélanges de Science religieuse, 1951, pp. 211—226. — *А. П. Каждан*, Социальные и политические взгляды Фотия, Ежегодник Музея истории религии и атеизма, II (1958), М.—Л., стр. 107—136. — *А. П. Каждан*: ВВр, XVI (1959), стр. 284—285.

PHOTII PATRIARCHAE EPISTOLAE

ПИСМА НА ПАТРИАРХ ФОТИЙ

1. Epistola ad Michaellem Bulgariae principem

Φωτίου τοῦ ἀγιοτάτου πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως ἐκ τῆς πρὸς Μιχαὴλ τὸν ἄρχοντα Βουλγαρίας ἐπιστολῆς — Τί ἔστιν ἔργον ἄρχοντος

Из посланието на светейшия цариградски патриарх Фотий до княза на България Михаил¹. В какво се състои работата на един княз

α'. Αἱ μὲν ἄλλαι χάριτες, περιφανεῖσται καὶ ἠγαπημένε ἡμῶν υἱέ, μικρὰς καὶ προσωκαίρους, οἷς προσάγονται, τὰς ὀφελείας παρέχουσιν ὅσαι δὲ πεφύκασι ψυχὴν βελτίονα ἀπεργάζεσθαι, πλάνης μὲν καθαιρούσαι καὶ παιδῶν. τὴν αἵγλην δὲ καὶ λαμπρότητα τῶν ἀρετῶν, καὶ τῆς ἀληθείας δαυράζουσαι, αἷται δὲ ἄρα χάριτες εἰσιν ὡς ἀληθῶς. μεγάλα κέρδη καὶ ἀθάνατα ἀθάνατα καὶ θεοειδῆ πρόγμῃ, τῇ ψυχῇ. καὶ τὸν ἄσυχλον αἰτῇ καὶ οὐράνιον ἐμπορευόμεναι πλοῦτον ὧν ἡ τιμωτάτη καὶ τῶν ἄλλων προτεύουσα χάρις ἢ πρὸς τὸ θεῖον εἰσιν ἀπλάνης καὶ σωτήριος χειραγωγία, ἣν πρώτη καὶ μόνη

1. Едни добрини, пресветли и обични наш сине, малка и временна полза принасят на ония, на които те се правят. Но истински добрини са ония, които имат свойството да правят душата по-добра, като я очистват от заблуждения и страсти и я озаряват със сиянието и блясъка на добродетелите и на истината; защото те принасят на душата, която е нещо безсмъртно и богоподобно, големи и безсмъртни придобивки и неотемлимото и небесно богатство. От тия добрини най-ценна и първа от всички други е непогрешимото и спасително ръководство към бога, което се дава само и

¹ Българският княз Борис I (852—889) след покръстването си в 865 г. се нарекъл Михаил в чест на своя кръстник византийския император Михаил III (842—867).

χαρίζεται τῆς καθαρῆς καὶ ἀμωμήτου πίστεως ἡμῶν τῶν χριστιανῶν ἢ μάθησις καὶ μυσταγωγία.

β'. Αὕτη γὰρ τῆς πολυμόρφου πλάνης τὸν ἄνθρωπον [ἀπαλλάττουσα, καὶ τὰ τῆς καρδίας ὕμματα τῆς ἐκείθεν ἀχλύος ἀποκαθαίρουσα καθαρῶ ψυχῆς διανεία τῶ καθαρῶτάτῳ] κάλλει τῆς λατρείας καθαρῶς ἐνατενίζειν παρέχεται δι' ἧς εἰς τὴν ὑπὲρ νοῦν οὐσίαν καὶ πάντων αἰτίαν καὶ δημιουργὸν ἀναγόμενοι, τὴν ἐνοειδῆ καὶ ὑπέρθεν τῆς Τριάδος θεότητα, καθ' ὅσον ἐστὶν ἀνθρώπῳ δυνατόν. ἐνοπτριζόμεθα τῆς τηλικαύτης τοίνυν χάριτος καὶ δωρεᾶς τὴν ἔμφρονά σου ψυχὴν εὐρηκότες ἀξίαν (ἐρῶν γὰρ σε ἀρετῆς καὶ εὐσεβείας πεπεισμέθα), τῶ φιλουμένῳ δώρῳ καὶ μεγαλοπρεπεῖ δεξιούμεθα ἐν ᾧ τῆς ἀχράντου καὶ καθαρῆς ἡμῶν πίστεως τὸ ἱερόν καὶ θευσοφόν ἐντάξαντες μάθημα, τὰς ἀγίας οἰκουμενικὰς ἐπιτὰ Συνόδους, οἷον εἰ χάρακας τινὰς καὶ περιβόλους οὐσας τοῦ θείου τούτου καὶ ὀρθοδόξου μαθήματος, σαφεῖ τε καὶ συντόμῳ λόγῳ συμπαρατιθέμεθα οὐδ' ὅσα βίον ἰθύνει, καὶ μαρτυρεῖ τῆς πίστεως τὴν ὀρθότητα, παντελῶς ἀποσιγήσαντες. Ὡσπερ γὰρ τὸ πάντα κατ' ἀρχὰς πειρᾶσθαι λέγειν ἀπειρόκαλον, οὕτω καὶ τὸ μηδὲν εἰπεῖν ἀφιλόκαλον.

γ'. Δεῖ δὲ τὰς ἀρετὰς τῆ Πίστει παραπληγεῖναι, καὶ δι' ἀμφοῖν τὸν σπουδαῖον καταρτίζεσθαι. Καὶ γὰρ δογμάτων μὲν εὐθύτης πολιτείας προβάλλεται κοσμιότητα, πράξεων δὲ καθαρότης τῆς Πίστεως ἀπαγγέλλει θειότητα ὧν ἐκάτερον χωρὶς τοῦ ἑτέρου ῥᾶον εἶωθεν ὑποβρεῖν καὶ παρασύρεσθαι, μὴ ἀνεχόμενον κατὰ μόνας ψυχῆς ἀνθρώπων ἐγκατοικίζεσθαι. Ἀλλὰ περὶ μὲν τούτων καὶ ὑστερον νῦν δέ σοι τὸ ἱερόν καὶ θεόχρηστον τῆς ἱερᾶς ἡμῶν λατρείας ἀνατιθέμεθα μάθημα.

δ'. Πιστεύω εἰς ἓνα Θεόν, Πατέρα παντοκράτορα, ποιητὴν οὐρανοῦ καὶ γῆς ὁρατῶν τε πάντων καὶ ἀορατῶν. Καὶ εἰς ἓνα Κύριον Ἰησοῦν Χριστόν, τὸν υἱὸν τοῦ Θεοῦ τὸν μονογενῆ, τὸν ἐκ τοῦ Πατρὸς γεννηθέντα πρὸ πάντων τῶν αἰώνων φῶς ἐκ φωτός, Θεὸν ἀληθινόν, ἐκ Θεοῦ ἀληθινοῦ γεννηθέντα, οὐ ποιηθέντα, ὁμοούσιον τῶ Πατρί, δι' οὗ τὰ πάντα ἐγένετο. Τὸν δι' ἡμᾶς τοὺς ἀνθρώπους καὶ διὰ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν κατελθόντα ἐκ τῶν οὐρανῶν, καὶ σαρκωθέντα Πνεύματος

преди всичко от изучаването и посветяването ни в чистата, и непорочна наша християнска вяра.

2. Защото то, като освобождава човека от разнообразни заблуди и като очиства духовните очи от мъглата на заблудите, дава възможност на чистия разум да се взира ясно в пречистата красота на богопоклонението, чрез което се издигаме до същността — която стои над разума и е причина и творец на всичко, — и съзержаваме пребожествената и единообразната божественост на светата Троица, доколкото е възможно това за човека. Прочее, като намираме, че мъдрата ти душа е достойна за такава добрина и дар (защото сме убедени, че ти обичаш добродетелта и благочестието), удостояваме те с тоя любезен и великолепен дар. В него, като вложихме священото и богомъдрото учение за чистата и непорочна наша вяра, прибавихме още ясни и кратки сведения за светите седем вселенски събора, които са като преграда и ограда на това божествено и православно учение. Съвсем не премълчахме ние и това, което ръководи живота и свидетелствува за правотата на вярата. Защото, както е признак за неразбиране на доброто човек да се опитва да изкаже в самото начало всичко, така е признак на необичане доброто, ако не каже нищо.

3. Добродетелите трябва да бъдат свързани с вярата, и с помощта на двете неща да се образува добрият човек, защото правите догми произвеждат пристоеен живот, а чистите дела възвестяват божествеността на вярата. Всяко от тия две неща без другото обикновено твърде лесно отпада и се свлича, защото не може да се вселява поотделно в човешките души. Но за това ще говорим и по-сетне, а сега ти излагаме священото и богооткровено учение за священото ни богопочитане.

4. Вярвам в единия бог, отец, вседържител, творец на небето и земята, на всичко видимо и невидимо. [Вярвам] и в единия господ Исус Христос, сина божи, единородния, който е роден от отца преди всички векове: светлина от светлина, истински бог от истински бог роден, не сътворен, единосъщен на отца, чрез когото всичко е станало, който заради нас, човечите, и заради нашето спасение слезе от небесата и се въплъти от светия дух и дева

ἁγίου καὶ Μαρίας τῆς Παρθένου, καὶ ἐναν-
θροπήσαντα. Σταυρωθέντα τε ὑπὲρ ἡμῶν ἐπὶ
Ποντίου Πιλάτου, καὶ παθόντα, καὶ ταφέντα.
Καὶ ἀναστάντα τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ κατὰ τὰς Γρα-
φάς. Καὶ ἀνελθόντα ἐκ τοῦ οὐρανοῦ, καὶ
καθεζόμενον ἐκ δεξιῶν τοῦ Πατρὸς. Καὶ πάλιν
ἐρχόμενον μετὰ δόξης κρῖναι ζῶντας καὶ
νεκρούς· οὗ τῆς βασιλείας οὐκ ἔσται τέλος. Καὶ
εἰς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, τὸ κύριον τὸ ζωο-
ποιόν, τὸ ἐκ τοῦ Πατρὸς ἐκπορευόμενον, τὸ
σὺν Πατρὶ καὶ Υἱῷ συμπροσκυνούμενον, καὶ
συνδοξαζόμενον, τὸ λαλῆσαν διὰ τῶν προφητῶν.
Εἰς μίαν, ἁγίαν, καθολικὴν καὶ ἀποστολικὴν
ἐκκλησίαν. Ὁμολογῶ ἐν βάπτισμα εἰς ἄφεσιν
ἁμαρτιῶν. Προσδοκῶ ἀνάστασιν νεκρῶν. Καὶ
ζῶην τοῦ μέλλοντος αἰῶνος. Ἀμήν.

ε'. Οὕτω τοιγαροῦν φρονῶν καὶ πιστεύων
κατὰ τὴν παράδοσιν τῆς ἁγίας τοῦ Θεοῦ Κα-
θολικῆς καὶ Ἀποστολικῆς ἐκκλησίας, ᾧ καλὸν
ἄγαλμα τῶν ἐμῶν πόσεων, τὰς ἁγίας καὶ οἰ-
κουμενικὰς ἐπιτὰ Συνόδους, τὰς μὲν ὡς διδα-
σκάλους, τὰς δὲ ὡς προμάχους τῆς εὐσεβείας,
ἀποδέχων καὶ περιέπε. Λι' αὐτῶν γὰρ πᾶσα
καινοτομία καὶ αἵτεσις ἀπελαύνεται τὸ δὲ τῆς
ὀρθοδοξίας ἀκήρατον καὶ ἀρχαιοπαράδοτον φρό-
νημα ταῖς τῶν εὐσεβοῦντων ψυχαῖς εἰς ἀδίσ-
τακτον σεβασμιότητα καθιδρύνηται. Ὡν ἀπά-
ρχομαι τὴν ἀφήγησιν, καὶ τόπον, καὶ ἀριθμὸν,
καὶ τοὺς ἀρχηγοὺς ἐκάστης; χάριν εὐμαθείας,
ταῖς οἰκείαις συνυποτοπούμενος πράξεσιν.

ς'. Ἡ τοίνυν πρώτη καὶ οἰκουμενικὴ ἁγία
Σύνοδος ἐν τῇ κατὰ Βιδυνίαν Νικαίᾳ συνεκ-
ροτήθη· ὀκτωκαίδεκα δὲ καὶ τριακόσιοι, θείων
Ἀρχιερέων διήγουσι, τὴν ἀληθείας κρίσιν ἐνε-
χειρίζοντο· ὧν ἦσαν προέχοντες Ἀλέξανδρος τε
ὁ τὸν Κωνσταντινουπόλεως Ἀρχιερατικὸν θρό-
νον λαχὼν διευθύνειν, ἀνὴρ βαθεία μὲν πολιᾷ,
παραπλησίω, δὲ φρονήματι σεμννόμενος, βίου
δὲ λαμπρότητι, καὶ δαιμόνητι γνώμῃ καὶ πίσ-
τεως ἀκριβείᾳ τὴν εἰς τὸ θεῖον παρρησίαν πολ-
λὴν οἰκειούμενος καὶ δὴ καὶ Σίλβεστρος καὶ
Ἰούλιος, τῆς Ῥωμαϊκῆς ἐκκλησίας ἐπίσημοί
τε καὶ διαβόητοι πρόεδροι αὐτῶν μὲν οὐδέτε-
ρος παραγεγονώς, Βίτονα δὲ καὶ Βικέντιον
ἐκάτερος ἀντ' ἑαυτοῦ κατὰ τὸν οἰκεῖον τῆς
Ἀρχιερατείας χρόνον τῇ κοινῇ παρεῖναι συν-
ελεύσει προβαλλόμενοι, ἀνθρώπους ἀρετὴν τι-
μῶντας καὶ εἰς τὸ τοῦ πρεσβυτερίου ἀξίωμα

Мария и стана човек; който заради нас
бе разпнат при Пилат Понтийски и
страда и беше погребан; и възкръсна в
третия ден според писанията и се въз-
несе на небесата, и седна отдясно на
отца; и пак ще дойде със слава да съди
живи и мъртви, и неговото царство не
ще да има край. [Вярвам] в светия дух,
господа, който оживотворява, изхожда
от отца и е почитан и прославян с отца
и сина, и който е говорил чрез пророците.
[Вярвам] в една света, вселенска и апо-
столска църква. Изповядвам едно кръ-
щение за опрощение на греховете. Очак-
вам възкресението на мъртвите и живота
в бъдещия век. Амин.¹

5. Прочее, като мислиш и вярваш така
съгласно с преданието на светата божия
вселенска и апостолска църква, ти, о
хубаво украшение на моите трудове,
приеми и почитай светите седем вселен-
ски събора, едните като учители, а дру-
гите като поборници на благочестието.
Защото чрез тях всяко нововъвеждане и
ерес се прогонват, а и чистото учение на
православието тъй се утвърдява в ду-
шите на благочестивите, че добива не-
съмнена светост. Започвам да разказвам
за тях, като излагам за по-лесно изуча-
ване заедно с техните деяния мястото,
броя на събраните отци и предводителите
на всеки събор.

6. И тъй светият първи вселенски
събор се събрал в Никея, във Витиния.
На този събор от триста и осемнадесет
божествени архиереи било възложено да
се произнесе за истината. Между тях
пръв бил Александър², който управлявал
цариградския архиерейски престол, мъж,
уважаван еднакво за дълбоката си ста-
рост и благоразумие и за светлостта на
живота си, със светлите си мисли и точ-
ната си вяра придобил голямо дръзно-
вение пред бога. Освен това, именно то-
гава бяха знаменитите и чувовни предсто-
тели на Римската църква Силвестър³ и
Юлий⁴. Тъй като никой от тях не при-
съствувал на събора, през време на
архиерейството си те изпратили да при-
съствуват вместо тях в общото събра-
ние Витон и Викентий, добродетелни
мъже и по чин презвитери. Към тях се

¹ Това е „Символът на вярата“, изработен на Първия вселенски събор в Никея през 325 г. Съборът установил в „Символа на вярата“ окончателно християнската догматика. ² Цариградският патриарх Александър (317—340). ³ Папа Силвестър I (314—335). ⁴ Папа Юлий I (337—352).

παραγγέλλοντας· οἷς καὶ ὁ Κορδούβης ἐπίσκοπος συνετάκτο. Ὅς κατὰ τοὺς ἑλληνικοὺς διωγμοὺς τὴν κλήσιν ἐπαληθεύουσιν ἔδειξεν. Ὅσιος γὰρ ὀνομαζόμενος, ἀβέβηλον αὐτοῦ τὴν ὁμολογίαν τῆς εἰδωλικῆς λατρείας διετήρησεν. Ὁ μὲντοι Ἀλεξανδρείας Ἀλέξανδρος αὐτὸς τε παρῆν ἱεροῖς ἐνδιαπρέπων κατορθώμασιν ἤγε δὲ συναγωνιστὴν ἐναντῶ καὶ Ἀθανάσιον, ὅς τότε μὲν τοῦ τάγματος τῶν Διακόνων ἠγεῖτο μετ' οὐ πολὺ δὲ καὶ τοῦ Ἀρχιερατικοῦ θρόνου κατέστη διάδοχος. Ναὶ δὴ καὶ ὁ κλεινὸς Εὐστάθιος συμπαρῆν τῆς Ἀντιοχείων ἐκκλησίας τὸ ἐγκαλλώπισμα, πίστεως μὲν ἐναστροφίτων καθαρότητι, λόγων δὲ καὶ νοημάτων σωφροσύνη θαυμαζόμενος· μεθ' ὧν καὶ ὁ Ἱεροσολύμων Μακάριος, πολλὰς ἰδέας ἀρετῶν ἐνευθηνούμενος· ἄλλοι τε πλείστοι Ἀποστολικαῖς χαρίσμασι καὶ μαρτυρικοῖς παθήμασι διαλάμποντες· ὧν Παφνούτιος καὶ Σπυρίδων, Ἰακωβός τε καὶ Μάξιμος, ἀγαθοῦ καὶ θαυμασίου συστήματος ἀγαθοὶ καὶ θαυμάσιοι πρωτοστάται ἐγνωρίζοντο. Ἐφ' οἷς ἅπασι καὶ ὁ μέγας καὶ ἀξιάγαστος Κωνσταντῖνος τῆς Ῥωμαϊκῆς ἀρχῆς ἰθύων τὰ σκῆπτρα, διέπρεπε, τὴν τε Σύνοδον ἀθροίζων, καὶ λαμπροτέρων τῆ παρουσίας ἀπεργαζόμενος.

ζ'. Ἀλλ' ἐκ τοσούτων μὲν καὶ τοιούτων ὁ ἱερός ἐκείνος συνίστατο σύλλογος, Ἀρειὸν τινά νεωτεροποιὸν δυσσεβείας δίκας εἰσπραπτόμενος καὶ τὸ Ἀποστολικὸν καὶ θεῖον κρατύνοντες κήρυγμα. Ἦν δ' οὗτος ὁ δειλίαιος ἔλκων μὲν τὸ γένος ἐκ τῆς Ἀλεξάνδρου εἰς κλήρον δὲ καταλεγείς τῆς ἐκεῖσε Ἐκκλησίας, καὶ εἰς προεσβυτέρου βαθμὸν ἀνελθὼν, πρότερον μὲν κατὰ τοῦ ἰδίου ποιμένος ὑπερήφανον ἀνέλαβε φρόνημα· ἐκεῖθεν δὲ κατὰ τοῦ κοινῶ Ποιμένος καὶ Δεσπότου παρέτεινε τὴν ἀπόνοιαν. Τὸν γὰρ Υἱὸν καὶ Λόγον τοῦ Θεοῦ (ὃ τῆς τολμηρᾶς ἐκείνης καὶ γλώττης καὶ διανοίας!) εἰς κτίσμα καὶ ποίημα κατεβίβαζεν, οὐδὲ τοῦτο συνιδεῖν ἐθέλων, κοινὸν ὑπάρχον πάσι καὶ αὐτοδίδακτον ὁμολόγημα, ὡς ἅπας υἱὸς τῆς αὐτῆς ἐστὶ τῶ γεγεννηκότι οὐσίας καὶ φύσεως· καὶ ὁ τὸν Υἱὸν τάπτων ἐν κτίσμασι, καὶ τὸν Πατέρα κτίσμα προσηγόρευσεν· ὥσπερ ὁ τὸν Πατέρα δημιουργικῆς οὐσίας καὶ αἰδίου φύσεως εἰδώς, τῆς αὐτῆς εἶναι καὶ τὸν Υἱὸν συναπομολογήσειεν. Ποῦ δ' ἂν εἴη τὸ γνήσιον τῆς

присъединил и кордувският епископ, който във време на езическите гонения показал, че името му е истинско, защото, наричайки се Осий¹, запазил вероизповеданието си чисто от идолопоклонство. Александрийският пък епископ Александър, който се отличавал със свещени подвизи, сам лично присъствувал. Той водел като свой съратник преподобния Атанасий, тогава още дякон, а не след много приемник на архиерейския престол. Там присъствувало и украшението на Антиохийската църква, славният Евстатий, който сияел с чистата си вяра, а с мъдрите си думи и мисли вдъхвал удивление. Заедно с тях се подвизавали и Макарий Ерусалимски, богат с много добродетели, и твърде много други, блестящи с апостолски дарования и мъченически страдания, между които Пафнутий и Спиридон, Яков и Максим били призовани като добри и чудни предстоятели на това добро и чудно събрание. Над всички тях блестял управителят на Римската империя, великият и дивен Константин², който свикал събора и с присъствието си му давал по-голям блясък.

7. От толкова и такива отци съставен, този свещен събор осъдил някого си Арий³, любител на нововъведения, за нечестията му и утвърдил апостолската и божествена проповед. Този окаяник бил родом от Александрия и след като бил зачислен към клира на тамошната църква и достигнал до презвитерски чин, възгордял се първом против своя пастир, а после прострял безумието си и против общия пастир и владетел⁴. Защото понижавал (о дързък език и помисъл!) в създание и творение сина и словото божие, без да иска да разбере общоприетата и общоизвестна истина, че всеки син е от същността и естеството на онзи, който го е родил, и че онзи, който поставя сина в реда на творенията, той с това предварително е провъзгласил и отца за създание; както и онзи, който признава отца, че има творческа същност и вечно естество, той с това би изповядал, че и синът е от същото естество и същност.

¹ Ὅσιος на гръцки значи чист, благочестив. Александрийски свещеник, основател на арианството. В своето учение той изхождал от известни рационалистични съображения като не бил съгласен с догмата за сдиносьщието на бога. Според него „бог е съществувал по-преди, а синът се явил по-късно, поради което той не бил равен на баща си“. Учението на Арий предизвикало разкол сред църквата и големи борби, особено сред висшето духовенство. Арий бил осъден и лишен от свещенически сан на събора в Никея (325), а арианството било обявено за ерес.

⁴ Т. е. против Исус Христос.

² Сиреч Константин I Велики (306—337). ³ Александрийски свещеник, основател на арианството. В своето учение той изхождал от известни рационалистични съображения като не бил съгласен с догмата за сдиносьщието на бога. Според него „бог е съществувал по-преди, а синът се явил по-късно, поради което той не бил равен на баща си“. Учението на Арий предизвикало разкол сред църквата и големи борби, особено сред висшето духовенство. Арий бил осъден и лишен от свещенически сан на събора в Никея (325), а арианството било обявено за ерес.

υιότητος, ἄλλης μὲν οὐσίας τοῦ Πατρὸς, ἑτέρας δὲ τοῦ Υἱοῦ χρηματίζοντος; Πῶς δ' οὐ τῆς Ἑλληνικῆς πλάνης ἀνακύψει τὸ πολύθεον, εἰς ἐλάττω καὶ μείζω οὐσίαν τεμνομένης τῆς θεότητος, καὶ τῆς μὲν εἰς πρῶτον καὶ δημιουργὸν καὶ προσβύτερον θεὸν ἀφοριζομένης, τῆς δὲ εἰς δεύτερον Θεὸν διακρονομένης καὶ ὑπουργὸν καὶ νεότερον; Ταῦτα γὰρ τῆς τοῦ Ἀρείου πονηρᾶς σπορᾶς τὰ γεννήματα. Ἀλλὰ τοῦτον μὲν, ὡς χεῖλη βλάβσημα κατὰ τοῦ πεποιηκότος ὀπλισάμενον, τῆς ἱεροσύνης ὁ ἱερός ἀπεγύμνωσιν ὄμιλος τὴν δὲ δυσσεβεστάτην καὶ θεομάχον αὐτοῦ αἴρεσιν τῷ ἀναθέματι καθυπέβαλεν ὁμοῦσιον δὲ καὶ ὁμοφυῆ καὶ συναἰδιον τὸν Υἱὸν καὶ Λόγον τοῦ Θεοῦ τῷ γεγεννηκότι Πατρί, καὶ τῆς αὐτῆς ἐξουσίας καὶ κυριότητος, ὡς οἱ θεῖοι χρησμοί, καὶ τῶν εὐσεβοῦντων τὰ κοινὰ δόγματα, ἱερολογήσαντες διεισδράσαντες καλῶς εἰδότες, ὅτι, ὥσπερ τὸ εἰς ἐν συγκλείειν πρόσωπον τὴν Τριαδικὴν μοναρχίαν καὶ κυριότητα Ἰουδαϊκὸν ἔστι καὶ μισόχριστον, οὕτω καὶ τὸ κατατέμνειν εἰς ἀνίσους φύσεις καὶ ἄνομοίους οὐσίας τὴν ὑπερούσιον καὶ ὑπερφυῆ καὶ ἐνιαίαν θεότητα. Ἑλληνικὸν ὑπάρχει καὶ πολύθεον. Ἀλλ' ἐν τούτοις μὲν ἡ ἁγία καὶ οἰκουμενικὴ πρώτη Σύνοδος.

ἡ. Ἡ δὲ ἁγία καὶ οἰκουμενικὴ δευτέρα Σύνοδος τῶν μὲν ἱερῶν φροντισμάτων τὴν βασιλίδα πόλιν ἱερὸν ἐδείκνυ φροντιστήριον εἰς πενήτηντα δὲ καὶ ἑκατὸν ἱεροῦς ἄνδρας συνηγείροτο ἐξάρχους ἔχουσα Τιμόθεόν τε τὸν Ἀλεξανδρείας καὶ τὸν ἀξιοθαύμαστον τῆς Ἀντιοχείας Μελέτιον, Κύριλλον τε τὸν Ἱεροσολύμων, τοὺς ἱεραρχικοὺς θρόνους ἰθύνοντας καὶ δὴ καὶ Νεκτάριον, ὃς ἄρτι τῆς τῶν κατοχυρωμένων ἀγέλης ἀφορισθεὶς, καὶ τῷ θείῳ λουτρῷ τὸν τοῦ βίου ῥύπον ἀποπλυνάμενος, καθαρὸς ἤδη τὸ καθαρῶτατον τῆς Ἱεραρχίας ἀξίωμα περιβάλλεται, ψήφῳ μὲν κοινῇ τῆς Συνόδου, χειροθεσίᾳ δὲ τῶν προκρίτων, καὶ ἅμα τε τῆς βασιλευούσης ἐπίσκοπος καὶ τῆς Συνόδου ἐχρηματίζεν ἐξάρχος μεθ' ὧν Γρηγόριος ὃ τε τῆς ἐν Καππαδοκίᾳ Νύσσης ἐπίσκοπος, καὶ ὁ τῆς θεολογίας ἐς ἔργων ἐπώνυμος οἷς, οὐ πολὺς χρόνος, καὶ Δάμασος ὃ τῆς Ῥώμης τὰ αὐτὰ κρατύνων ἐγνωρίζετο, σύμφωνος τοῖς προλαβοῦσι καθιστάμενος.

Как би имало истинско синовство, ако отецът е от една същност, а синът от друга? Как няма да изпъкне лъжливото елинско многобожие, когато божеството бива разделено на по-малка и по-голяма същност и се смята едната същност пръв бог, творец и по-стар, а другата същност за втори бог, служител и по-млад бог? Прочее такива са плодовете на лошото семе на Арий. Но защото той отворил хулни уста против твореца, свещеният събор го лишил от свещенство, а пренечестивата му и богоборческа ерес предал на анатема, със свещените си решения изяснил, че синът и словото божие е единосъщен, единоестествен и присносъщен с родилия го отец и има същата власт и господство, както учат свещеното писание и общото учение на благочестивуващите. Съборът добре знаел, че както е юдейско и христоненавистно да се слива в едно лице троичното единоначалие и господство, така също е езическо и многобожеско да се разделя свръхестественото и единно божество в неравни естества и нееднакви същества. В това се състои светият вселенски първи събор.

8. Светият пък вселенски втори събор като място за свещените си съвещания избрал Цариград.¹ Събрали се до 150 свещени мъже. Водители в него били: Тимотей Александрийски, дивният Мелетий Антиохийски и Кирил Ерусалимски, които управлявали йераршеските престоли. Към тях трябва да се прибави и Нектарий². Той току-що излязъл от редовете на оглашените и умит чрез светото кръщение от скверностите на живота, чист вече, след като бил избран единогласно от събора и ръкоположен от първите му членове, облякъл се в пречистото достойнство на йерарх и бил поставен едновременно за епископ на столицата и председател на събора. Между тях се броели още Григорий, епископ на Ниса в Кападокия, както и нареченият поради своите съчинения Богослов³. Не след много време и римският епископ Дамас⁴ заявил, че е съгласен с горните и поддържа същите с тях мисли.

¹ Вторият вселенски събор е бил свикан в Цариград през 381 г. ² Цариградският патриарх Нектарий (381—397). ³ Григорий Богослов (ок. 329—390) е бил цариградски патриарх от 380 до 381 г. Той е известен църковен писател и един от видните представители на Цариградската църква. ⁴ Папа Дамас (366—384).

θ'. Οὗτος δὴ οὖν ὁ ἱεροφάντης χορὸς Μακεδόνιον τινα, τὸν Κωνσταντινουπόλεως θρόνον ἄρπαγμα πάλαι ποιησάμενον, ὅτι τὸ παράγιον καὶ ζωαρχικὸν ἐβλατφίμει Πνεῦμα ἐδίδνας ἐδικαίου δοῦναι. Ὡς γὰρ Ἄρειος κατὰ τοῦ Υἱοῦ, οὕτω καὶ αὐτὸς κατὰ τοῦ παραγίου παραιτιόμενος Πνεῦματος, εἰς δούλους καὶ ὑπηρέτας τὴν Δεσποτικὴν καὶ ὑπερκειμένην αὐτοῦ συνέταπτε κυριότητα. Καίτοι ἕξον ἦν, εἴπερ ἐβούλετο, τῷ ἀθλίῳ συνορᾶν, ὅτι καθάπερ οἱ τὸν Υἱὸν εἰς κτίσμα τάπτοντες, τὴν ὕβριν οὐδὲν ἦτιον προσάπτουσι τῷ Πατρὶ, οὕτω καὶ οἱ τὸ παράγιον αὐτοῦ Πνεῦμα τοῖς ποιήμασιν ἐναριθμοῦντες, τὴν ἴσην καὶ ὁμοίαν βλασφημίαν ἀτιᾶσι κατ' αὐτοῦ. Εἰ γὰρ τὸ Πνεῦμα κτίσμα, κακεῖνος, οὗ τὸ Πνεῦμα, μετὰ τῶν κτισμάτων. Εἰ δὲ καὶ ἀκοαῖς ἀφόρητον ἢ τῆς ἀθεότητος ταύτης ὑπερβολή, πῶς οὐ συνῆκεν ὁ ταλαίπωρος ἐκεῖνο φεύγειν, δι' οὗ πρὸς τοῦτους ἀνάγκη πεσεῖν τοὺς θεομάχους λογισμούς; Ἄθειεῖς τὸ Πνεῦμα εἶναι Θεόν; Πῶς ἐρευνᾷ τὰ βράθη τοῦ Θεοῦ, καὶ οὐδὲν κούφιον ἀπ' αὐτοῦ; Πῶς ἐστὶν ἄλλος παράκλητος; Πῶς συνάπτεται Πατρὶ καὶ Υἱῷ; Πορευθέντες γάρ, αὐτὸς φησὶν ὁ Υἱὸς μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη, βαπτίζοντες αὐτοὺς εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς, καὶ τοῦ Υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος. Εἰ ἐν τι τῶν τριῶν κτίσμα, ἐν οἷς φωτιζόμεθα, οὐδὲ τὰ λοιπὰ καθαρεύσει τῆς ὕβρεως. Ἀλλ' εἰ κτίσμα, πῶς κτίζει; πῶς ἀγιάζει; πῶς ζωοποιεῖ; πῶς διαορεῖ χαρίσματα; πῶς δὲ Θεός; Ἀλλὰ τούτων οὐδὲν ἐκεῖνος ὁ φρενοβλαβῆς ἐπὶ νοῦν βαλόμενος, τῆς μοναρχικῆς αὐτὸ καὶ μᾶς ἀδιδαιρέτου θεότητος διασπᾶν [τὸ Πνεῦμα] ἐτόλμα καὶ ἀπειθρασύνητο. Δι' ὃ καὶ τῆς ἀσεβείας ἐπάξια εἴληψε τὰ ἐπιχέτρια, αὐτὸς τε ἀφαιρέσει τῆς ἱεροσύνης ζημιωθείς, καὶ πάντες ὅσοι τῆς αὐτοῦ θεομαχίης τὸ ἀνίατον παρεζήλωσαν. Καὶ ὡς ἐκεῖνος τὸ παράγιον Πνεῦμα τῆς Τριαδικῆς μᾶς θεότητός τε καὶ κυριότητος ἀλλοτριοῦν ἐφυνάπτετο οὕτω αὐτὸν ἢ ἁγία καὶ οἰκουμένη Σύνδοδος καὶ τῆς ἱεροσύνης καὶ τῆς τῶν πιστῶν μερίδος καὶ συναυλίας οἷα δεῦτερον ἠλλοτριώσεν Ἄρειον τὸ δὲ παράγιον καὶ ζωαρχικὸν Πνεῦμα, ἅτε δὴ ὁμοφυῆς καὶ ὁμοούσιον ἰσοθενές τε καὶ παντοδύναμον, τῷ Πατρὶ καὶ τῷ Υἱῷ συμπροσκυ-

9. Този свещен опоявен лик намерил за справедливо някой си Македоний¹, който заграбил цариградския престол, да даде отчет за това, че хулил пресветия и живоначален дух. Защото, както Арий бил против сина, така и той, като се опълчвал срещу пресветия дух, поставял владелското му и превисшегосподство в положението на роб и слуга. А този окаяник могъл, ако искал, лесно да съзре, че както онези, които поставят сина в реда на създанията, нанасят еднаква обида и на отца, така и ония, които причисляват и пресветия му дух към тварите, наравно и еднакво богохулствуват против него — отца. Защото, ако [светият] дух е създание, в реда на създанията спада и оня, чийто дух е той. Но ако това крайно безбожие дори и слухът не може да понесе, как не е разбрал окаяният, че трябва да избягва от онова, чрез което по необходимост ще изпадне в тия богоборчески мисли? Отричаш ли, че светият дух е бог? Как тогава той издирва глъбините на бога и няма нищо скрито за него? Как той е друг утешител? Как е поставен на същия ред с отца и сина? „Идете — казва самият син, — учете всички народи, като ги кръщавате в името на отца и сина и светия дух.“ Ако едно от трите, в които се кръщаваме, е създание, то и останалите няма да останат чисти от хулите. Но ако то е създание, как създава? Как освещава? Как оживотворява? Как раздава дарования? Как е бог? Но онзи умоповреден, без да размисли поне върху някое от тези неща, дръзко се осмелил да отцепва светия дух от едното неразделно и единогоначално божество. Затова и получил заслуженото за нечестието си наказание, като бил лишен от свещенство самият и всички, които поддържали неизцеримото му богоборство. И както той се одързостявал да отчужди пресветия дух от едното троично божество и господство, така и светият и вселенски събор го отлъчил от свещенството, от числото на верните и от общението с тях като втори Арий и съгласно с учението на отците и на богословите прогласил, че пресветият и живоначален дух трябва да бъде почитан и прославян с отца и сина като

¹ Цариградският патриарх Македоний (342—360) изпаднал в ерес, подобна на арианството. Според македонианците св. дух се отличавал по същност от останалите две лица на св. Троица — той бил творение, а не бог.

νεῖσθαι, κατὰ τὰς Πατρικὰς τε καὶ Θεολογικὰς φωνὰς, ἀνεκήρυξαν, ἐκθερίσαντες τέλος καὶ εἴτι τῆς Ἀρειανῆς σκορᾶς ζιζάνιον ὑπεφύετο. Τηρικαῦτα δὲ τὰς τῆς βασιλείας ἡγίας ὁ μέγας ὡς ἀληθῶς καὶ μεγάλης εὐφημίας ἄξιος περιεζώννυτο Θεοδόσιος, πρόμαχος καὶ αὐτὸς τῆς εὐσεβείας γνωριζόμενος. Ἀλλ' ἐν τούτοις μὲν καὶ αὕτη ἡ ἁγία Σύνοδος.

1. Ἡ δὲ ἁγία καὶ οἰκουμένη τριτὴ Σύνοδος ἐν μὲν τῇ κατὰ τὴν Ἀσίαν Ἐφέσῳ συνεκροτήθη, εἰς διακοσίους δὲ ἐπληθύνετο. Ἐν οἷς ἡγεμόνες ἐγνωρίζοντο Κύριλλός τε ὁ ἐν Πατρῴσι περιώννυμος, ὃς δι' ἀρετὴν καὶ σοφίαν πλοῦτον τῆς Ἀλεξάνδρου μεγαλοπόλεως ἰθύνων τὸν θρόνον, καὶ τοῦ Ῥώμης Κελεστίνου τὴν καθέδραν ἀνεπλήρου καὶ τὸ πρόσωπον μεθ' ὧν καὶ Μένων, ὁ τῆς Ἐφεσίων ἐκκλησίας ἐμπεισιτευμένος τοὺς οἶκας καὶ δὴ καὶ ὁ τῶν Ἱεροσολύμων Ἰουβενάλιος οἵτινες σὺν παντὶ τῶ τῆς Συνόδου πληρώματι τὸν δυσσεβῆ Νεστόριον, ὧν ἡσέβει δίκας εἰσεπρόαιπτοντο. Ὅς ἐκ τῆς Ἀντιόχου, τῆς πρὸς τῶ Ὀρόντι, ὀρμώμενος, τὸν Κωνσταντινουπόλεως θρόνον οὐκ εὐαργῶς ἐγκεχείριστο· ἀλλ' ὃ γε ταλαίπωρος οὗτος ἐκ τῶν Διοδώρου καὶ Θεοδώρου θολερῶν τῆς ἀεβείας ἐκροφήσας ναμάτων, καὶ εἰς φρενῶν μέθην ἐμπεσὼν, ἀπηχεῖς καὶ ἐκτόπους φωνὰς ἐπὶ λύμῃ τοῦ ποιμνίου πολλῶν ἀκοαῖς ἐναπηρεύετο. Χριστὸν γὰρ τὸν ἕνα Θεοῦ Υἱόν, τὸν ἀληθινὸν Θεὸν ἡμῶν, ὃς δι' ἡμᾶς καὶ διὰ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν σαρκὸς ἡμῖν παραπλησίως κοινωνήσας καὶ αἵματος, καὶ εἰς ἑαυτὸν τὸ ἡμέτερον ὑποστησάμενος φύραμα, εἰς ἕκ δύο ἐχρημάτισε τῶν ἐναντίων, Θεὸς ὁ αὐτὸς ὑπάρχων καὶ ἄνθρωπος· εἰς Χριστός, εἰς Υἱός, ὁ αὐτὸς ἄνω ἐκ Πατρὸς ἀμῆτωρ, καὶ κάτω ἐκ μητρὸς ἀπάτωρ· ὁ αὐτὸς καὶ οὐκ ἄλλος· ἐν πρόσωπον, μία ὑπόστασις· τοῦτον δὴ τὸν ἕνα Κύριον ἡμῶν Χριστὸν εἰς δύο τέμνειν καὶ διαιρεῖν ὑποστάσεις ὁ τρι-

единоестествен и единосъщен, равномо-щен и всемогъщ. В същото време съборът изцяло ожънал и всички плевели, израснали от арианското семе. Тогава юздите на царството държал действително великият и достоен за велика слава Теодосий¹, който също така е известен като поборник на благочестието. В това се състои и този свети събор.

10. А светият и вселенски трети събор бил свикан в Ефес,² в Азия, и се състоял от двеста души. От тях като ръководители били признати: прочутият между отците Кирил³, който поради своята добродетел и голяма мъдрост управлявал престола на великия Александров град⁴ и представлявал лично Целестин Римски и неговата катедра; Мемнон, комуто било поверено кормилото на Ефеската църква, а също и Ювеналий Ерусалимски. Те заедно с цялия състав на събора съдили нечестивия Несторий за нечестията му⁵. Несторий, родом от Антиохия при Оронт⁶, заел по неблагочестив начин цариградския престол. Но той, окаяният, насмукал от мътните струи на проповядването от Диодор и Теодор⁷ нечестие и упоен до обезумяване, изказал пред мнозина думи, неуместни за слушане, във вреда на паството си. Защото Христос—единствения син божи и истински наш бог, който, като приел подобно на нас кръв и плът, заради нас и за наше спасение възприел нашето устройство, е бил един от две противоположности, бидейки едновременно бог и човек, един Христос, един син, същият горе от отца без майка, а долу от майка без баща, същият и не друг, едно лице, един ипостас, — тогава казвам, единствения наш господ, Исуса Христа, преокаяният [Несторий], без да се ужаси, разсякъл и разделил на

¹ Император Теодосий I (379—395).

² Третият вселенски събор бил свикан в гр. Ефес през 431 г.

³ Александрийският патриарх Кирил (412—444) бил противник на Несторий и несторианството. Като се борел срещу цариградския патриарх, той искал да утвърди първенството на александрийския патриарх над православния Изток.

⁴ Т. е. гр. Александрия в Египет.

⁵ Цариградският патриарх Несторий

(428—431) бил основател на ерес, която носела неговото име — несторианство. Под влиянието на Аристотелевата философия, в стремежа си да въведе известен рационализъм в християнската религия той стигнал до извода, че у Христос не може да има две природи — божествена и човешка, — както приема никейският Символ на вярата. Според него Христос се е родил като обикновен човек и поради това Мария трябвало да се нарича не Богородица, а Христородица. Той учел, че божествеността на Христос е дошла след неговата смърт. Несторианството се прекърнало в религия на сирийските търговско-промишлени слосве, врагове и съперници на цариградските търгоци. Срв. Д. Ангелов, История на Византия, I, София, 1959, стр. 92—94. ⁶ Река в Сирия. ⁷ Диодор (епископ на Тарс) и Теодор (епископ на гр. Мопсуестия в Киликия) живели през IV и първата четвърт на V в. и се смятали за снователи на ерес, която по-късно била възприета и доразвита от цариградския патриарх Несторий и наречена несторианство.

⁹ Гръцки извори за българската история, IV

σάθλιος ἐκεῖνος οὐ περιγράψας, τὸν μὲν ψιλὸν ἄνθρωπον, καὶ χωρὶς τοῦ προσλαβόντος λόγου, κατ' ἰδίαν ἐπίστασιν ἔπλαυτε, τὸν δὲ θεὸν ἀνὰ μέρος, καὶ γυνὸν τοῦ προσλήμματος· ὅσπερ δεδοικώς ὁ ἀνόητος, μὴ τι θεὸς πάθῃ, τὸ οἰκεῖον πλάσμα δι' ἄφατον φιλανθρωπίαν εἰς θεραπείαν καὶ ἀνάπλασιν ὑποδιόμενος· οὐδὲ τοῦτο συνιδὼν, ὡς οἷς τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν τῆς τοῦ Λόγου ἐδίχαζεν ὑποστάσεως ἀνίστατον αὐτὴν καὶ ἀθεράπευτον ἀνεκλήρουτε, καὶ τῆς ἰδίας ἕξαρτος σωτηρίας ἐγίγνετο. Ἀλλὰ γὰρ τοὺς λογιμοὺς ὅλως ἐκ τούτων διαστραφεῖς, οὐδὲ τὴν αὐτοῦ κατὰ σάρκα μητέρα, τὴν παναγίαν Παρθένον, τὴν κυρίως καὶ ἀληθῶς τὸν Θεὸν Λόγον σεσαρκωμένον τεκοῦσαν, οὐδὲ ταύτην καλεῖν θεοτόκον ἠγέσχετο, ἀλλ' ὡσπερ τὸν Υἱὸν ἀπεστέρει τῆς θεότητος, οὕτως ἠλλοτριῶν καὶ τὴν γεννησαμένην τῆς Θεοτόκου κλήσεως.

ια'. Λι' ὁ τοῦτον τῆς τηλικαύτης ἀπονοίας καὶ τῆς βλασφημίας γλώσσης τῶν μακαρίων Πατέρων ὁ σύλλογος πάσης τε ἱεροσύνης ἐγύμνωσε, καὶ σὺν τῷ οἰκείῳ καὶ βιδελυρωτάτῳ φρονήματι τῷ αἰωνίῳ παρέπεμψαν ἀναθέματι. Τὸν δὲ Κέριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν ἐν μιᾷ καὶ τῇ αὐτῇ ὑποστάσει πατροπαράδοτως καὶ ὁσιοπρεπῶς προσκυνεῖσθαι καὶ κηρύττεσθαι δογματίσαντες, ἀκολούθως καὶ τὴν πανάχραντον αὐτοῦ καὶ ἀειπάρθενον μητέρα κυρίως καὶ ἀληθῶς καλεῖσθαι καὶ ἀνευφημεῖσθαι Θεοτόκον παραδεδώκασιν· οἷς γὰρ τὸν Θεὸν Λόγον σαρκὶ γεννηθῆναι καταδεξάμενον τέτοκε, Θεοτόκος ἐνδίκως δοξολογεῖσθαι καὶ ὀνομάζεσθαι ἕξωσίωται. Ἀλλ' ἐπὶ τούτοις μὲν καὶ αὐτὴ τὸ τέλος ἔσχηκεν, ἥρκα τὸν νέον Θεοδόσιον ἢ Ῥωμαϊκῆ πολιτεία γαλήνοις ἑώρα ὀφθαλμοῖς τὴν πατρῶαν καὶ βασιλείαν Ἀρχὴν ἐκ τριγονίας διανύοντα.

ιβ'. Ἡ δὲ ἁγία καὶ οἰκουμένην τετάρτη Σύνοδος τὸν ἐν βασιλεῦσιν εὐσεβέστατον Μαρκεριανὸν συμπρόντα καὶ συμπνέοντα ἔχουσα, τῶν ἀληθινῶν μὲν δογμάτων ἀκροατήριον ἀτιέρου τὴν Χαλκηδόνα, πόλιν Βιθυνίας οὖσαν ἐπίσημον· ἐν τριάκοντα δὲ καὶ ἑξακοσίσι τὸν ἀριθμὸν ἐξετείνετο. Ἦς λογάδες ἐχορηγίαζον Ἀνατόλιως τε ὁ τῆς βασιλίδος πόλεως τοὺς ἱεραρχι-

два ипостаса,¹ така образувал отделен ипостас от простия човек без словото, което е възприело [плът], а бога отделно без възприетата [плът]. Като че ли безумният се страхувал да не би бог някак да пострада, като възприема от неизказано човеколюбие своето създание, за да го излекува и възсъздаде. Той не се досетил нито за това, че като отделя човешкото естество от ипостасиса на словото, признава човешкото естество за неизцериемо и неизлечимо и сам се отрича от спасението си. От това той така се развратил в мислите си, че Христовата по плът майка, пресветата дева, която действително и истински родила възплътения бог слово, дори и нея не приемал да нарича Богородица. Но както лишавал сина от божество, така той отнемал и на майка му името Богородица.²

11. За това негово толкова голямо безумие и хулен език съборът на блажените отци заслужено го лишил от всяко свещенство и заедно с прегнъсното му учение го предал на вечна анатема. И след като определил за догма, че господ наш Исус Христос трябва да да бъде почитан и проповядван в един и същ ипостас според преданието на отците и както подобава на благочестието, предал също всенепорочната му и приснодева майка точно и истински да се именува и прославя Богородица. Защото, като е родила бога-слово, който е възприел да се роди по плът, справедливо е тя да се прославя и да се именува Богородица. Така е свършил и този [събор], когато Теодосий Млади³, трети в рода си, спокойно държал останалата от баща му царска власт и управлявал Римската държава.

12. А светият и вселенски четвърти събор, на който присъствувал и съдействувал благочестивейшият император Маркиан,⁴ избрал Халкедон⁵, бележит град във Витиния, за място, гдето да се разгласят истинските догми. Броят на светите отци възлизал на шестстотин и тридесет. От тях по-видни били Анатолий⁶, комуто била поверена йераршеската власт в столицата; епископите

¹ Т. е. на две същности или природи — човешка и божествена. ² Срв. тук стр. 65, бел. 5. ³ Византийският император Теодосий II Млади (408—450). ⁴ Византийският император Маркиан (450—457). ⁵ Четвъртият вселенски събор бил свикан в гр. Халкедон през 451 г. ⁶ Цариградският патриарх Анатолий (449—458).

κοὺς θεσμοὺς ἐγκεχειρισμένους· καὶ δὴ Πασχασίνος τε καὶ Λουκίνσιος, ἐπισκοπῶν διαπρόεποντες ἀξιωμαί, σὺν Βενερατίῳ πρεσβυτέρῳ, τὸν τόπον ἐπέχοντες Λέοντος τοῦ ἀγιοτάτου Πάπα Ῥώμης, οὗ κλέος μέγα, καὶ πολλὸς ὁ ὑπὲρ τῆς εὐσεβείας ζήλος· μεθ' ὧν Μάξιμος τε ὁ Ἀντιοχείας καὶ ὁ Ἱεροσολύμων Ἰουβενάλιος. Οἵτινες Εὐτυχῆ τε τὸν δυστυχῆ, καὶ τὸν προαπιστήν αὐτοῦ τὸν ἀλαζόνα Διόσκορον δυσσεβημάτων εἰσπράξεις ἀπήτησαν. Καὶ γὰρ καὶ οὗτοι τὴν ἐκ διαμέτρου Νεστορίῳ πλάνην οἰκωσάμενοι, εἰς τὴν ὁμοίαν ἐκείνῳ ἐξέλεσαν ἀθλιότητα. Τὸν γὰρ ἓνα Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν, ἐκ θεότητος καὶ ἀνθρωπότητος γνωριζόμενον, καὶ ἐν ταύταις ταῖς δυοῖν προσκυνούμενον φύσεων, εἰς μίαν φύσιν τολμηρῶς καὶ ἀφρόνως ἀνεκίονον καὶ συνέχεον ἐξ ὧν τῆς τε πατρικῆς οὐσίας ἑτερόφυλον, καὶ τοῖς ἀνθρώποις ἑτεροφυᾶ, οὐ συνέσαν οἱ δείλαισι συμπεραίνοντες. Εἴ γὰρ μία ἡ τοῦ Χριστοῦ φύσις, ἢ θεία πάντως, ἢ ἀνθρωπίνη ἔσται. Ἄλλ' εἰ μὲν μόνη θεία, ποῦ τὸ ἀνθρώπινον; εἰ δὲ ἀνθρωπίνη, πῶς οὐκ ἔξαρονι τῆς θεότητος; εἰ δ' ἑτερόν τι παρὰ ταῦτα (τοῦτο γὰρ ὑπολείπεται, καὶ πρὸς τοῦτο μᾶλλον αὐτῶν νεύει τὸ φρόνημα), πῶς οὐκ ἑτεροφυῆς αὐτοῖς ὁ Χριστὸς καὶ τοῦ Πατρὸς καὶ ἡμῶν ἀναπλασθήσεται; οὐ τί ἂν δυσσεβέστερον ἢ ἀφρονέστερον; ἀνθρώπον γενέσθαι φάσκειν τὸν τοῦ Θεοῦ Λόγον καὶ Θεόν, ἐπὶ τε φθορᾷ τῆς ἰδίας θεότητος, καὶ ἐπὶ ἀνοιρέσει τῆς προσληφθείσης ἀνθρωπότητος; τοῦτο γὰρ ἔπεται πάντως τοῖς μηδετέρας φύσεως, ἀλλ' ἑτέρας παρὰ ταύτας, τὸν Χριστόν εἰπεῖν ἐπιτολήσασιν.

υγ'. Δι' ὃ καὶ τῆς τοσαύτης δυσσεβείας οἱ τῶν χριστομάχων τούτων δογματῶν εἰσηγηταὶ ἀξίαν τὴν δίκην δεδωκότες, ἀφηρέθησαν τε τῆς ἱερωσύνης, καὶ ἀπὸ πάσης τῆς ἐκκλησίας γεγόνασιν ἀνάθεμα, συναπελειθείσης αὐτοῖς καὶ τῆς χριστομάχου αἱρέσεως τὸ δὲ ὀρθὸν καὶ ἀπαράτρωτον τῆς Ὀρθοδοξίας φρόνημα ἔτι μᾶλλον

Пасхасин и Лукинсий с презвитер Бонифаций, заместници на светейшия римски папа Лъв¹, мъж с велика слава и с голяма ревност за благочестието, заедно с тях били Максим Антиохийски и Ювеналий Ерусалимски. Те [обвинили] злочестия Евтихий² и неговия защитник, надмения Диоскор³, за техните нечестиви мисли. Защото и те, като усвоили заблуда, противна на проповядваната от Несторий, изпаднали в същото окаяно положение подобно на него. Те дръзко и безумно смесвали и сливали в едно естество единствения наш господ Исус Христос, когото признаваме за бог и човек и му се кланяме в тези две естества. Те, окаяните, не разбирали, че с това достигат до заключение, че Исус Христос има същност, различна от същността на отца, и природа, различна от човешката, защото, ако Христовото естество е едно, то ще бъде или изцяло божеско, или човешко. Но ако е само божеско, де е човешкото? Ако пък е само човешко, как няма да отричаме божественото? Но ако е нещо друго извън това (защото това ни остава и към това клони повече мнението им), как няма да образуват Христа с естество, различно от онова на отца и от нас самите? Има ли нещо по-злочесто или по-безумно от това да се казва, че словото божие и бог е станал човек, за да унищожи собствената си божественост и да премахне възприетото човешко естество? Защото това следва да кажат ония, които биха дръзнали да твърдят, че Христос съвсем няма нито едното, нито другото естество, [а има] друго, различно от тези [две естества].

13. Затова внушителите на тия христорборчески учения били заслужено наказани за това голямо нечестие. Те били лишени от свещенство и отлъчени от цялата църква, като била изхвърлена заедно с тях и христорборческата им ерес, а правилното и непокуварено православно учение е било още повече провъзгласено и блеснало чрез свидетелства от свещеното писание и от отците. За-

¹ Папа Лъв I (440—461). ² Цариградският архимандрит Евтихий създаде през първата половина на V в. еретическо учение, според което Исус Христос имал само божествена природа, а не божествена и човешка, както учела официалната църква. Неговото учение се наричало евтихианство или монофизитизъм (от *Μόνη φύσις* — една природа). Монофизитизмът получил голямо разпространение в Египет, Сирия, Месопотамия и Палестина поради тежкото положение, в което се намирало населението там. Това учение отговаряло на създадените там антивизантийски настроения и на стремежа за откъсване от властта на Цариград. Монофизитизмът намерил почва както у бедните, така и у богатите слоеве на Изток. ³ Александрийският патриарх Диоскор (444—451) бил горещ привърженик на евтихианството или на монофизитизма.

ταῖς Γραφικαῖς τε καὶ Πατρικαῖς μαρτυρίαις ἀνεκκηρύχθη καὶ διέλαμψεν ἓνα τὸν Χριστόν, ἦτοι μίαν αὐτοῦ τὴν ἕποστασιν καὶ δύο τὰς φύσεις, θεότητα καὶ ἀνθρωπότητα, ἀσυγχύτως καὶ ἀδιαιρέτως ἐνθεωρουμένας, τῶν τρισυμμεμενῶν Ἀρχιερέων περιφανῶς θεολογησάντων, καὶ παραδεδοκότων ἀδιατάκτως ὁμολογεῖν καὶ κηρύσσειν εἰς πάντα τῆς οἰκουμένης τὰ πέρατα. Δῆλον δὲ ἐντεῦθεν, ὡς δι' ὧν μὲν χωλοῖς αἱ βάσεις ὠρθοῦντο, καὶ τυφλοῖς τὸ πάθος εἰς ὀμμάτων βλάβιστην ἐπεφύετο, νεκροὶ τε τῶν πυλῶν ἀνεσπῶντο τοῦ ἄδου, καὶ πρὸς τὸ ζῆν μετετάπτοντο, αἱ τε ἄλλαι θεοσημεῖαι, ἃς οὐ βράδιον ἀριθμεῖν, ἐπετελοῦντο καὶ ἐπεδείκνυντο τῆς θείας φύσεως ἑναργῶς παρεδηλοῦτο τὸ ἀξίωμα δι' ὧν δὲ κόπους καὶ πόνους, καὶ δίψαν καὶ πείναν, καὶ τὰ τούτοις ὑφίστατο συγγενῆ καὶ παραπλήσια, τῆς ἀνθρωπίνης οὐσίας ἐτρανοῦτο τὸ ἰδίωμα. Ὡν τὰ μὲν θεοπροεπῶς, τὰ δὲ ἀνθρωποπροεπῶς, ὁ αὐτὸς Χριστὸς ὁ ἀληθινὸς Θεὸς ἡμῶν, ἐπιτελέσας καὶ διαπραξάμενος, μίαν μὲν αὐτοῦ καὶ ἐνιαίαν τὴν ὑπόστασιν, δύο δὲ καὶ διαφερούσας τὰς φύσεις, ἐν ἀσυγχύτῳ ἐνώσει, σαφῶς τε καὶ ἀναντιρρήτῳ λόγῳ παρέστησε καὶ ἐπιστάσατο. Ἄλλ' ἐν τούτοις καὶ τὰ τῆς τετάρτης Συνόδου.

ιδ'. Ἡ δὲ ἅγια καὶ οἰκουμένη πέμπτη Σύνοδος, τέμενος μὲν ἱερὸν αὐτῇ ἢ Κωνσταντίνου μεγαλόπολις ἀφιέρωτο. πέντε δὲ καὶ ἑξήκοντα καὶ ἑκατὸν θεοφόρων Πατέρων παρουσία καὶ συνδρομῇ ἐκρατύνετο· ὧν ἠγοῦντο καὶ προέλαμπον Μηνᾶς τὴν ἀρχὴν, εἶτα δὲ καὶ Εὐτύχιος, τῆς αὐτῆς βασιλίδος ἐκ διαδοχῆς τοὺς Ἀρχιερατικοὺς πηδαλιουχῆσαντες οἴκας· καὶ Βιγίλιος ὁ τῆς Ῥώμης τὴν ἱερὰν λαχὼν ἐφορίαν, παρὼν μὲν τῇ πόλει, οὐ παρὼν δὲ τῇ Συνόδῳ· ὅς, εἰ καὶ μὴ πρόθυμος εἰς τὴν συνδρομὴν τῆς ἱεροῦς ὀμνήσεως κατέστη, ἀλλ' οὐδὲν ἔλαττον ὅμως τὴν κωνήν τῶν Πατέρων πίστιν ἐλεκέρου λιβέλλῳ. Σὺν οἷς Ἀπολιναριὸς τε ὁ Ἀλεξανδρείας, καὶ Δόμνος ὁ Ἀντιοχείας, τῶ Ἀρχιερατικῷ ἀξιώματι κεκοσμημένοι καὶ δὴ καὶ Διδυμος καὶ Εὐάγριος, Εὐστοχίου τοῦ Ἱεροσολύμων Ἀρχιερέως τον τόπον ἀναπληροῦντες. Τηρικαῖτα δὲ καὶ Ἰουστινιανὸς ὁ κραιπιστος ἐν βασιλεῦσι τῆς Ῥωμαϊκῆς Ἀρχῆς τὰς φροντίδας ἐχείριζε, καὶ τῶ ἐκκλησιαστικῷ συμφώνει φρονήματι. Αὕτη τοιγαροῦν ἡ ἅγια

щото триблажените архиереи блестящо богословствували и ни предали без колебание да изповядваме и възвестяваме във всички краища на вселената, че Христос е един, сиреч ипостасът му е един, а естествата две, божеско и човешко, неслято и неразделно съзерцавани. Че това е така, става явно и от следното: че нозете на хроми се изправяли, на слепци страданието в очите се премахвало, мъртви от адовите врата се извличали и в живота се възвръщали, а при това се извършвали и показвали и други божески знамения, които мъчно се изброяват. Това проявявало достойнството на божеското естество. С това пък, гдето той търпял трудове и мъки, жажда и глад и тям сродни и подобни страдания, изтъквал свойството на човешката същност. От друга страна, като извършил дела, от които едни подобават на бог, а други на човек, същият Христос, истинският наш бог, ясно и неопровержимо представил и удостоверил своя един и единен ипостас, а естествата, две и различни, неслято съединени. Това са деянията на четвъртия събор.

14. Светият и вселенски пети събор, за който великият град на Константин¹ бил отреден за свещено седалище, се състоял със съдействие и в присъствие на сто шестдесет и пет богоносни отци. Между тях се отличавали и блестяли първом Мина², а сетне Евтихий³, един след друг държали свещеноначалническото кормило на самата столица, и Вигилий⁴, комуто се беше паднал свещеният надзор върху Рим. Той присъществувал в града, но не и на събора. При все че не бил се показал усърден помощник на свещения събор, той все пак писмено потвърдил общата вяра на отците. Заедно с горните били Аполинарий Александрийски, Домн Антиохийски, украсени със свещеноначалническо достойнство, а също и Дидим и Евагрий, заместници на ерусалимския свещеноначалник Евстохий. Грижите пък на ромейската власт били възложени тогава на най-мощния между царете — Юстиниан⁵, — който бил съгласен с учението на църквата. И тъй този свети и вселенски събор напълно изпожънал отново поникналите

¹ Петият вселенски събор бил свикан в Цариград през 553 г. ² Цариградският патриарх Мина (536—552). ³ Цариградският патриарх Евтихий (552—565; 577—582). ⁴ Папа Вигилий (537—555). ⁵ Византийският император Юстиниан I (527—565).

καὶ οἰκουμένην Σύνοδος Νεστορίου πάλιν τὰ
 μυαρά παραρνούμενα δόγματα εἰς τὸ παντελὲς
 ἐξεθέριεν, ἅμα αὐτῶ ἐκείνῳ τῶ σπορεῖ τῶν
 ζιζανίων. Μεθ' οὖν Θεόδωρον καὶ Διόδωρον ὧν
 ὁ μὲν Ταρσοῦ πόλεως, ὁ δὲ Μοψουεστίας ἐπε-
 σκόπησεν. Οἱ Νεστορίου πρότερον τὴν τοιαύτην
 ὠδίνοντες αἴρεσιν καὶ ἔγγραφον ἀπολελοίπασιν,
 τῆς νόθου διανοίας τὰ νόθα καὶ ἔκφυλα κνή-
 ματα. Ἐπι δὲ κατεδίνασε καὶ ἀνεθέματίσεν
 Ὡριγένην, Δίδυμον, Εὐάγριον, παλαιὰ τῶν πι-
 σιῶν ἀρξῶ τήματα, ἄνδρας τὴν Ἑλληνικὴν
 μυθολογίαν ἐν τῇ τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίᾳ παρει-
 σενεγκεῖν φιλονεικήσαντας. Προσπύρχειν τε γὰρ
 οὔτοι τὰς ψυχὰς τῶν σωμάτων ἐλησφόδουν,
 καὶ πολλὰ σώματα τὴν αὐτὴν μετενδύεσθαι
 δόγμα μυαρόν καὶ κατάπτυστον, καὶ μόνων
 ὡς ἀληθῶς ἐκείνων τῶν ψυχῶν ἄξιον. Καὶ
 τέλος δὲ τῆς ἀτελευτήτου κολύσεως ἐφηρρίζοντο
 ἄλλη τοῦτο παρὶκλήσις πρὸς ἁμαρτίαν πᾶσαν
 καὶ ἀπώλειαν. Καὶ τοῖς πονηροῖς δαίμοσι τὸ
 ἀρχαῖον ἀξίωμα ἐχαρίζοντο, ἐπαναδραμεῖν αὐ-
 τοὺς εἰς τὴν ἀνωθεν δόξαν, ἐξ ἧς ἀναπλάττον-
 τες. Ἐπι δὲ οὐδὲ τὰ σώματα ταῖς ψυχαῖς
 ἐβούλοντο συναρίσασθαι· γυμνάς δὲ αὐτὰς σω-
 μάτων ἀνιστάσων· οὐκ οἶδ' ὅτι καὶ καλοῦντες
 ἀνάστασιν, εἴπερ τοῦ πεπρωκότος καὶ θανόντος
 ἢ ἀνάστασις, οὐχὶ δὲ τοῦ αἰεὶ ἔστώτος καὶ ἐν
 ἀφθαρσίᾳ διαμένοντος, οἷόν περ ἔστιν ἡ ψυχὴ·
 οὐδὲ τοῦτο δυσωπηθέντες οἱ ἄθλιοι, ἠλίκοι
 οἷον ἀδίκημα, δι' ὧν ληροῦσι, τοῦ δικαίου κρι-
 τοῦ κατηγοροῦσιν. Πῶς γὰρ οὐκ ἐσχάτην ἀδι-
 κίαν αὐτοῦ καταμαρτυροῦσι. τὰ μὲν συναθλή-
 σαντα σώματα ταῖς ψυχαῖς ἐν τοῖς κατ' ἀρετὴν
 πόνοις τῶν κοινῶν ἐπάθλων ἀποστερεῖν αὐτὸν
 βλασφημοῦντες, τὰ δ' αὖ πάλιν συνεξαμαρτόντα
 τῆς κοινῆς αἰτίας καὶ πράξεως ἀνεπιτίμητα κα-
 ταλιμπάνειν, μόναις δὲ τὰς ψυχὰς, χωρὶς τῶν
 συνδιατραξαμένων σωμάτων, ἢ διπλῆν εἰσπράτ-
 τειν τιμωρίαν, ἢ διπλῆς ἀξιοῦν μισθαποδοσίας.

ιε'. Οὐ μόνον δὲ τὰς τοιαύτας τῶν δυσφη-
 μιῶν ὁ ἱερός οὗτος τῶν Πατέρων χορός ἀπε-
 κήρυξεν. ἀλλὰ καὶ πρὸς τούτοις, οὐ πολλῶ

скверни издѣнки на Несториевото учение
 заедно със самия сеяч на плевелите, а с
 него заедно и Теодори Диодор, от които
 вторият бил епископ на град Тарс¹, а
 първият — на град Мопсуестия². Защото
 те преди Несторий се замъчили, родили
 и оставили писмено подобна ерес, неза-
 конородена и странна рожба на изопачен
 разум. Съборът осъдил и анатемосал
 още и старите недѣзи на верните —
 Ориген³, Дидим⁴ и Евагрий⁵, — които се
 постарали да вмъкнат в божията църква
 елинското баснословие.⁶ Защото те бле-
 дословели, че душите съществували преди
 телата и че една и съща душа обличала
 много тела — учение скверно, заслужа-
 ващо да бъде оплюто и достойно наистина
 само за техните души. Те учили
 още, че безконечният пъкъл има край, а
 това е друга подбуда към всякакъв грях
 и гибел. На лукавите демони подарявали
 предишното им достойнство, като измис-
 ляли, че щяла да им се върне предиш-
 ната слава, от която отпаднали. Те прие-
 мали също, че телата не щели да въз-
 крѣснат заедно с душите, а душите
 щели да възкрѣснат без тела. Но аз не
 разбирам какво наричали те възкресение,
 ако думата възкресение се употребява
 за паднал и умрял, а не за това, което
 всякога стои право и пребъдва нетленно,
 каквато е душата. Не се убояли окая-
 ните нито от това, че със своите празно-
 словия обвинявали праведния съдия в та-
 кава голяма несправедливост. Защото,
 как може да се каже, че те не го обви-
 няват в крайна несправедливост, като го
 хулят, че, от една страна, лишават от
 общата награда телата, които се подвиза-
 вали заедно с душите в усилията към
 добродетел, а, от друга страна, оставя
 телата ненаказани за общата виновност
 и за съдействието им при извършването
 на греха и че той или налага двойно
 наказание, или удостоява с двойна на-
 града само душите без телата, които са
 действували заедно с тях?

15. Този свещен лик на отците не
 само отхвърлил такива хули, но освен
 това не много време преди това низверг-

¹ Днешният град Тарс в Турция (в Мала Азия). ² Град в Киликия, дн. Мисис (Misis) в Мала Азия. ³ Ориген — известен александрийски богослов и философ. Той се стремил да съчетае християнските догми с гръцката философия. Написал е редица съчинения с богословски характер. Неговите схващания оказали голямо влияние върху други църковни дейци. ⁴ Дидим—александрийски богослов и един от най-изтъкнатите учени за времето си (308—395). Той бил ревностен последовател на Ориген. ⁵ Евагрий—църковен историк от VI в. (537—594). Вж. ГИБИ, т. II, стр. 59 сл. ⁶ Т. е. да внесат в християнството елементи от гръцката философия.

ἔμπροσθεν χρόνῳ, καθείλε καὶ ἀνεθεμίτισεν Ἀνθιμόν τε τὸν Τραπεζούντιον τοῦ Εὐτυχοῦς ὑποῦλλοντα φρόνημα καὶ Σεβήρον, Πέτρον τε τὸν Ἀπαμείας καὶ Ζωόραν, καὶ πᾶσαν τὴν πονηρὰν ἐκείνην καὶ πολυκέφαλον διασπορὰν καὶ συμμορίαν Ἀγαπητοῦ μὲν μάλιστα τοῦ Ῥώμης τῆς εὐαγοῦς προκατάρξαντος πρίξεως, συμψήφων δὲ καὶ συνεργῶν ἀναφανεντων τῶν περιωνύμων Ἀρχιερέων ὧν ὁ μὲν Εὐφραΐμιος ὁ κλεινός (τῆς Ἀντιοχου δὲ οὗτος), τῶν Ἱεροσολύμων δὲ Πέτρος ὁ ἱερός ἐπειτρόπεσεν. Τούτους οὖν ἅπαντας τὸ θεῖον τῶν Ἀρχιερέων συνάθροισμα ἐκκηρύξαντες τε καὶ ἀποβαλόμενοι τὰ ἀπλανῆ καὶ θεῖα τῆς Καθολικῆς καὶ Ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας ἐκράτουναν τε καὶ ἐπεκύρωσαν δόγματα. Καὶ τὰ μὲν τῆς οἰκουμενικῆς πέμπτης Συνόδου ἐν τούτοις.

15'. Ἡ δὲ ἁγία καὶ οἰκουμενικὴ ἕκτη Σύνοδος ἐν τῇ βασιλίδι μὲν τῶν πόλεων καὶ αὐτῇ τῶν μιστικῶν τῆς ἀληθείας θεαμάτων τὸ ἱερόν ἐπήγγυτο θέατρον, ἐβδομήκοντα δὲ καὶ ἑκατὸν θεοφόροις ἀνδράσι τὸν ἀγῶνα ὑποδυόμενοις λαμπρῶς νικῶσαν ἀπεδείκνυ τὴν εὐσεβείαν. Ταύτης ὁρχηγοὶ καὶ τῶν ἄλλων προνομεύειν ἐκρίνοντο ἄξιοι, Γεώργιος τε, ὃς τῆς βασιλίδος πόλεως ὁ Ἀρχιερατικὸς θεσμὸς ἐπήρχεν ἐγκεχειρισμένος, καὶ Θεόδωρος, καὶ Γεώργιος, ἐν πρεσβυτέρον ἀξιώματι κατειλεγμένοι, ἅμα Διακόνῳ Ἰωάννῃ, οἱ ἀπὸ Ἀγάθωνος τοῦ ἁγιωτάτου Πάπα Ῥώμης εἰς τὴν τῶν ἐξάρχων τάξιν ἠρωθυμοῦντο· καὶ τοῦ τῆς Ἀλεξάνδρου δὲ μεγαλοπόλεως θρόνου Πέτρος Μοναχὸς τὸν τόπον ἀνεπλήρου· μετ' αὐτῶν καὶ Γεώργιος Μοναχὸς καὶ Πρεσβύτερος εἰς τὸν βαθμὸν τῆς Ἀρχιερατικῆς τῶν Ἱεροσολύμων παρήγγελε καθέδρας. Οὗτοι δὲ σὺν τοῖς ἄλλοις ἱεροῖς καὶ ἁγίοις Πατράσι, Σεργίῳ, Πέτρῳ, Παύλῳ, Κωνσταντινουπόλεως κατάρξαντας, καὶ Ὀνόριον Ῥώμης, Κῦρον τε Ἀλεξανδρείας, καὶ Θεόδωρον τὸν τῆς Φαοίν, τὴν ἀλληλόπλοκον τοῦ ψεύδους σειρὰν διαβρῆξαντες (οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ Μακάριον Ἀντιοχείας, ἅμα Στεφάνῳ τῆς αἰρέσεως μαθητῆ, σὺν γέροντί τινι ἀθλίῳ τοῦ νομα Πολυχρονίῳ, ἐπιπλακέντας αὐτοῖς. καὶ τῆς ἐκείνων δυσσεβείας ἐπερμαχεῖν μελετήσαντας) ὑπὸ δικαίαν καταδίκην ἐποίησαντο· ὅτι μίαν θέλησαν καὶ μίαν ἐνέργειαν ἐπὶ Χριστοῦ, τοῦ ἀληθινοῦ Θεοῦ ἡμῶν, τοῦ ἐκ δύο πνευμάτων φύσεων, δυσσεβεῖ καὶ ἀλόγῳ φρονήματι

нал и анатемосал привърженика на Евтихийевото учение¹ Антим от Трапезунд и Севир, Петър Апамейски и Зоор и всичката оная лукава, многоглава и на много места пръсната шайка. Това свещено дело подел особено римският епископ Агапит² със съгласието и съдействието на именити архиереи, между които били славният Ефремиѝ, предстоятел на Антиохийската църква, а свещеният Петър — на Ерусалимската църква. Божественото събрание на архиереите, като отхърлило и осъдило всички тия лица, укрепило и потвърдило неизменните божествени догми на съборната и апостолска църква. Това извършил петият вселенски събор.

16. А светият шести и вселенски събор — и той в царския град³ — издигнал свещения театър за тайнствените представления на истината и с подвизите на сто и седемдесет богоносни отци помогнал на благочестието да добие бляскава победа. Водители на събора и достойни да първенствуват пред другите били смятани Георги⁴, коумо била връчена свещеноначалническата власт над царския град, и презвитерите Теодор и Георги, които заедно с дякон Йоан като представители на светейшия римски папа Агатон⁵ се броели в реда на ръководителите. Пълномощник пък на александрийския престол бил монах Петър. Заедно с тях бил и Георги монах и презвитер, който се домогвал до ерусалимския архиерейски престол. Тези заедно с други и свещени, и свети отци скъсали преплетената верига на лъжата, съставена от началствувалите над Цариград Сергий⁶, Пир⁷ и Павел⁸, както и от Хонорий Римски⁹, Кир Александрийски и Теодор Фарански. При това те сираведливо осъдили Макарий Антиохийски заедно с последователя на ереста Стефан и някой си окаян старец, на име Полихроний, които се били присъединили към спомнатите по-горе и смятали да защищават нечестието им. Зашото с нечестива и безумна мисъл дръзнали да кажат, че у Христа, истинския наш бог, който се състои от две естества, има една воля

¹ Сиреч привърженик на монофизитизма. ² Папа Агапит I (535—536). ³ Шестият вселенски събор бил свикан в Цариград през 680 г. ⁴ Цариградският патриарх Георги I (678—684). ⁵ Папа Агатон (678—681). ⁶ Цариградският патриарх Сергий I (610—639). ⁷ Цариградският патриарх Пир (639—642). ⁸ Цариградският патриарх Павел II (642—653). ⁹ Папа Хонорий I (625—638).

ἐτόλμησαν ἀποφίνασθαι μηδὲ τοῦτο λογισμοῖς ἀναλαβόντες οἱ ἀσύνετοι, ῥάδιον ὄν καὶ πρόχειρον εἰς κατάληψιν, ὡς οὐκ ἔστι τῆς αὐτῆς ἐνεργείας χωλὸν κατ'ἐξουσίαν ὀρθῶσαι, καὶ κόπους ὁδοπορίας μετέρχεσθαι οὐδὲ τυφλοὺς ὀμματῶσαι, καὶ γῆν σιάλω δακτύλων ἔργος φυράσαι, καὶ πηλὸν ποιῆσαι, καὶ ἐπιβαλεῖν τοῖς ὀμμασιν οὐδὲ νεκρὸν ἀναστῆσαι, καὶ δακρῖεν ἐπὶ τελευτίσαντι οὐ μὴν οἶδὲ τῆς αὐτῆς ἔστι θέλησεως παρελθεῖν αἰτεῖσθαι τὸ ποτήριον τοῦ θανάτου, καὶ δόξαν αὐτὸ καλεῖν πάλιν καὶ βούλεσθαι τὸ ἀθέλητον. Ἄλλ' ὅπως οὐχὶ συνήσθοντο διὰ τούτων καὶ τῶν φύσεων τὴν διαφορὰν ἐξαργυρούμενοι; Πᾶσα γὰρ φύσις πηγὴ ἐνεργείας, καὶ ταῖς διαφόροις ἐνεργείαις αἱ φυσικαὶ θέλησεις συνδιασχίζονται. Καὶ εἰ, κατὰ τὴν ἐν αὐτοῖς πλάνην, ἡ ἐνέργεια καὶ ἡ θέλησις μία, καὶ ἡ φύσις πάντως. Ἐξ ἧς ταῦτα, μία εἰ δὲ δύο αἱ φύσεις (οὐπω γὰρ εἰς τοῦτο μανίας ἐξώκειλαν, ἐν ὀφθαλμοῖς ἔχοντες τὴν διαφορὰν τῶν καταρξάντων καὶ ἀπόλειαν) πῶς οὐχὶ ἑκατέρω πηγᾶσει τὴν οἰκείαν ἐνέργειαν καὶ τὴν θέλησιν; Ἄλλ' οὗτοι μὲν τῆς ἰδίας αὐτῶν καὶ δυσφήμου δόξης οὐδὲν προτιμήσαντες, σὺν αὐτῇ ἐκείνῃ τῷ αἰωνίῳ καταδικάσθησαν ἀναθέματι δύο δε θέλησεις φυσικὰς, καὶ δύο ἐνεργείας ἐπὶ τοῦ ἐνὸς Χριστοῦ Θεοῦ ἡμῶν, τῶν θεοφόρων Πατέρων ἱερολογήσας ὁ σύλλογος, ταῖς ἀπανταχοῦ Ἐκκλησίαις τὸ διπλοῦν ὁμολογεῖν καὶ κηρύσσειν, ὥσπερ τῶν φύσεων, οὕτω καὶ τῶν ἐνεργειῶν καὶ θέλησεων, ὀρθοδόξως παραδεδώκασιν Κωνσταντῖνος δὲ τρικαῦτα, ὁ ἀπόγονος Ἡρακλείου, τὸν προγονικὸν τῆς βασιλείας κληρὸν ἐχορημάτιζεν ἀναδεδεγμένος, τά τε ἄλλα συμπράττων τῇ Συνόδῳ, καὶ τὸ ὀρθὸν τῆς Ἐκκλησίας φρόνημα πρεσβεύων. Ἄλλ' ἐν τούτοις μὲν καὶ ἡ ἕκτη.

ιζ'. Ἡ δὲ ἀγία καὶ οἰκουμένην ἑβδόμη Σύνοδος, Νίκαιαν μὲν, τῆς Βιθυνῶν μητροπόλιν, οὕσαν, καὶ τῶν ὀρθῶν δογμάτων δικα-

и едно действие.¹ Те, неразумните, не взели под внимание дори това, което е много ясно и лесно за разбиране, че не е признак на едно и също действие [Христос] да изправи самовластно хром човек и този да понася трудностите на пътуването; нито да отваря очите на слепи, като с пръсти смеси земя със слянка и направи кал и я постави на очите; нито да възкреси мъртъв и да пролива сълзи за покойника. Така също не е свойствено на една и съща воля, от една страна, да моли, за да отmine чашата на смъртта, а, от друга, да нарича същата чаша слава и да иска това, което е нежелано. Но как не са се догадили, че по тоя начин те отричат и разликата между естествата? Защото всяко естество е извор на действия и чрез различните действия се проявяват волите на различните естества. И ако според тяхната заблуда действието и волята са едно, тогава без друго ще бъде едно и естеството, от което те произтичат. Но ако естествата са две (защото те, като имали пред вид разпръсването и загиването на първите [учители на тази заблуда], още не са били достигнали до такава лудост), как всяко едно от тях няма да прояви своето действие и своята собствена воля? Но понеже са предпочели своето хулно мнение пред всичко друго, затова те заедно с последното били осъдени на вечна анатема, а съборът на богоносните отци, като определил, че у единствения Христос — бог наш — има волите на двете природи и две действия, предал на всички църкви православно да изповядват и проповядват, че той има две естества, две воли и действия. В това време наследник на праотческата си царска власт бил потомъкът на Ираклий² — Константин³, — който и във всичко друго съдействувал на събора и приемал правото учение на църквата. Това е извършил шестият [вселенски] събор.

17. Светият пък седми и вселенски събор за място, дето да се произнесе за благочестието, избрал и той Никея,⁴

¹ Тук патриарх Фотий говори за монотелитската ерес. Според нея Исус Христос имал две природи — божествена и човешка, — но е имал една воля *μόνη θέλημα*. Монотелизмът представлявал опит да се примирят диофизити (никеанци) и монофизити. Това учение било одобрено и възприето от император Ираклий (610–641), който искал да го използува за приобщаване източните провинции, настроени благосклонно към монофизитите. Срв. Ангелов, История на Византия, I, стр. 154–155. ² Византийският император Ираклий. ³ Византийският император Константин IV (668–685). ⁴ Седмият вселенски събор бил свикан в град Никея през 787 г.

στήριον πάλαι γεγονυῖαν, καὶ αὐτὴ τῆς εὐσεβείας κριτήριον ἔδειξεν, ἑπτὰ μὲν καὶ ἑξήκοντα καὶ τριακοσίων ἱερῶν ἀνδρῶν τῷ πλήθει πλατυνομένη, ταξάρχους δὲ καὶ πρωτοστάτας τῆς ἱερέας αὐτῶν καὶ μεγάλης φάλαγγος προβλημένη. Ταράσιόν τε τὸν ἐν Ἀρχιερεῦσι Θεοῦ περιβλητόν (θεῖος οὗτος καὶ πανάριστος ἀνὴρ, καὶ τῆς βασιλίδος πόλεως τοὺς ἱεραρχικοὺς οἰακκας, εἶπερ τις ἄλλος περιάγειν ἄξιος, καὶ δὴ καὶ Πέτρον τὸν εὐλαβέστατον Πρωτοπρεσβύτερον τῆς κατὰ Ῥώμην ἁγίας Ἐκκλησίας, καὶ Πέτρον ἄλλον, Πρεσβύτερον καὶ αὐτόν, καὶ τῆς ἐκεῖσε Μονῆς ἡγούμενον τοῦ ἁγίου Σάββα οἱ τῆς Ἀποστολικῆς καθέδρας διεκκληροῦντο τὸν τόπον. Ἀδριανοῦ τότε τὸ Ἀρχιερωπικὸν κοσμοῦντος ἀξίωμα ἅμα δὴ τούτοις Ἰωάννην καὶ Θωμᾶν ἀνδρας μοναδικῆ πολιτεία περιωνύμους, καὶ ἱερατικῆ τιμῆ διαλάμποντας, καὶ τῆς Ἀνατολικῆς ἀλάσης διοικήσεως τῶν Ἀποστολικῶν καὶ μεγάλων θρόνων τοποτηρητάς, καὶ τὸ τῶν Ἀρχιερέων προνομίον ἔχοντας λέγω δὴ Ἀπολλινάριον τε καὶ Θεοδορόν τε καὶ Ἠλία ὧν ὁ μὲν Ἀλεξανδρείας, ὁ δὲ Ἀντιοχείας, καὶ ὁ λοιπὸς δὲ Ἱεροσολύμων, ἱεροπρεπῶς τε καὶ πανσόφως προειστήκεισαν. Τότε Κωνσταντῖνος καὶ Εὐδόκη, Ὁρθοδοξίας στεφάνῳ κοσμούμενοι, τὴν Αὐτοκρατορία τῆς Ῥωμαίων Ἀρχῆς πορφυρίδα ἐστολίζοντο. Αὕτη τοιγαροῦν ἡ ἱερά καὶ μεγάλη Σύνοδος ἀστυφανῆ τε καὶ βάσβαρον αἴρεσιν, ὑπὸ δυσσεβῶν τε καὶ ἀνέρον ἀνδρῶν παρεισαχθεῖσαν, θεοκρίτῳ καὶ κοινῷ ψηφίσματι κατεδικάσε, καὶ τοὺς εἰσηγητάς καὶ προμάχους αὐτῆς τῷ αὐτῷ συνυλοβάλλουσα κρίματι. Οὗτοι γὰρ οἱ δειλοὶ Χριστόν, τὸν ἀληθινὸν Θεὸν ἡμῶν, βλασφημεῖν οὐχ ὁμολογοῦντες τοῖς ῥήμασι, διὰ τῶν ἔργων πᾶσαν ἐπενόουν ὕβριν καὶ βλασφημίαν καὶ ἀσεβείαν καὶ αὐτὸν ἐκεῖνον δυσφημεῖν ἀμέσως καὶ χωρὶς τινος παραπετάσματος οὐ θαρσύναντες διὰ τῆς σεπιῆς εἰκόνας τὸ πᾶν αὐτῶν τῆς χριστομάχου γνώμης ἐξεπλήρουν θέλημα. Εἰδωλον γὰρ (ὡ τολμηρῶς καὶ ἀθέου γλώσσης καὶ διανοίας ἀπήχημι!) τὴν προσκυνητὴν εἰκόνα τοῦ Χριστοῦ, δι' ἧς εἰδώλων πλάνη δρώκεται,

главен град на Витиния, който и по-рано бил станал съдилище на правите догми. Участващите в него свещени мъже били на брой триста шестдесет и седем. За вождове и първостоятели на тоя свещен и голям полк се явили Тарасий¹, чутовен между божиите архиереи (мъж божествен и преотличен и повече от всекиго другото достоен да управлява свещеноначалническото кормило на столицата²), и Петър, преблагоговейният протопрезвитер на светата Римска църква, и другият Петър, презвитер и игумен на тамошния манастир „Св. Сава“, които заемали мястото на апостолското седалище в това време, когато Адриан³ украсявал архиерейското достойнство. Заедно с тях били Йоан и Тома, мъже преименити поради монашеския си живот и сияещи със свещеническа чест, местоблюстител на апостолските и велики престоли в целия Източен диоцез и имащи пълномощия на следните архиереи: Аполлинарий, Теодорит и Илия, които премъдро и свещенолепно били представители — единият на Александрия, вторият на Антиохия, третият на Ерусалим. В това време императорската багреница на ромейската власт носели Константин и Ирина, украсени с венета на православието.⁴ Този прочее свещен и велик събор с боговдъхновено и общо решение осъдил една новопоявила се варварска ерес, въведена от злочестиви и скверни хора, като подвел под същата присъда и нейните внушители и поборници. Защото тези окаяници на дума не признавали, че хулят Христа, истинския наш бог, но на дело измисляли всякаква обида, хула и нечестие. Като не смеели направо и открито да хулят него самия, те, [хулейки] свещения му образ, удовлетворявали всичкото желание на христорборческия си ум.⁵ Хулейки като идол (о глас на дързък и безбожен език и ум!) почитания Христов образ, чрез който е прогонена идолската заблуда, и като го под-

¹ Цариградският патриарх Тарасий (784—806). ² Сиреч на Цариград. ³ Папа Адриан I (772—795). ⁴ Византийският император Константин VI управлявал заедно с майка си Ирина през периода 780—797 г. По тяхно време на събора в Никея (787) било осъдено иконоборството и възстановено православието (иконопочитанието). ⁵ Тук патриарх Фотий говори за иконоборството. Както е известно, иконоборството се явява като опит на централната византийска власт, подкрепяна от военната аристокрация, да ограничи забогатяването на манастирите. Срв. *K. Schwarzlose, Der Bilderstreit. Ein Kampf der griechischen Kirche um ihre Eigenart und um ihre Freiheit*, Gotha 1890.— *М. Я. Сюзюмов, Проблемы иконоборчества в Византии, Ученые записки Свердловского гос. пед. института, 1948, вып. IV по Кафедре истории древнего мира и истории средних веков, стр. 48—110. — Ostrogorsky, History, pp. 122, 135, 142—149 sq.*

καθυβρίζοντες, καὶ πάσαις αὐτὴν ἀτιμίαις περιβάλλοντες, ἀνὰ τὰς ἀγορὰς καὶ τὰς λεωφόρους ποτὶ κατεπάτον, περιέσυχον, πυρὶ παρεδίδοσαν θέαμα Χριστιανοῖς ἐλεεινὸν καὶ τῆς ἐλληνικῆς χριστομαχίας μόνῃς ἄξιον. Τὰ αὐτὰ δὲ καὶ κατὰ τῶν ἄλλων ἱερῶν εἰκονισμάτων ποσὶ ταχειοῖς ἐκχέαι αἷμα, χερσὶ τε παλαμναίαις, καὶ βεβήλοις χεῖλεσιν ἐνησέλαινον, καὶ κόρον οὐδένα τῆς τηλικαύτης μαρίας καὶ παραπληξίας οὐδαμῶς ἐλάμβανον οἱ ἀλάστορες ἀλλὰ τῶν ἐλληνικῶν βδελυγμάτων οὐδὲν ἔλαττον, εἰ καὶ μὴ μᾶλλον, τὰ Χριστιανῶν ἱερὰ σύμβολά τε καὶ ἐκτυπώματα διὰ μίσους ἄγοντες, ἐβδελύσσοντο· δι' ὧν αὐτοῖς καὶ ὁ ἄσπονδος πόλεμος κατὰ Χριστοῦ καὶ τῶν αὐτοῦ ἁγίων συνεκροτεῖτο καὶ ἐκραιύνητο. Δῆλον γὰρ ἅπασιν, ὡς ἡ τιμὴ τῶν εἰκονισμάτων τιμὴ γίνεται τῶν εἰκονιζομένων, ὥσπερ καὶ ἡ ἀτιμία εἰς αὐτὰ διαβαίνει τὰ εἰκονιζόμενα. Ἄλλ' οὗτοι, τὰ νέα τῶν χριστομάχων Ἰουδαίων γεννήματα, δι' ὧν μὲν τὴν σεπτὴν εἰκόνα Χριστοῦ καὶ τῶν αὐτοῦ ἁγίων ἐνύβριζον, τὸ προγονικὸν ἀνεπλήρουν ἕστέρημα εἰς τὰ τῶν Ἰουδαίων τολμήματα ἐκφερόμενοι, καὶ νικᾶν φιλονεικοῦντες τῇ ὑπερβολῇ τῆς προθυμίας τοὺς γεννήτορας δι' ὧν δὲ Χριστιανῶν ἐν μέσῳ οὐκ ἔσχον τολμηῆσαι τὸν Χριστὸν καὶ χεῖλεσιν ἀπαρηήσασθαι, καὶ αὐτοῦ ἐκείνου τοῦ Ἰουδαϊκοῦ καὶ πατρῶου ζήλου ἠλέγχοντο διακίπτοντες, καὶ νόθον καὶ ταύτην αὐτῶν δεικνύντες τὴν μίμησιν, καὶ μηδαμοῦ στάσιν ἔχοντες· ἀλλ' ὥσπερ τῷ κακῷ κρωθέντες τῆς αἰρέσεως, ὧδε κακέϊσε διεβριπτοῦντο καὶ παρεφύροντο. Χριστιανοὺς μὲν γὰρ ἑαυτοὺς ὀνομάζοντες, κατὰ Χριστοῦ ἐφρονάττοντο· καὶ τὴν Ἰουδαίων κλήσιν οὐ προσιέμενοι, τὸ χριστομάχον αὐτῶν παρεζήλουν διὰ τῆς εἰκονομαχίας, καὶ ὑπερέβαλλον οὐ μόνον δέ, ἀλλὰ καὶ τὸ τῆς εἰδωλολατρίας ἐκκλίνοντες ὄνομα, οὐδὲν εἰδωλολατρῶν ἀνεκπότερα εἰς τε Χριστιανοὺς αὐτοὺς καὶ εἰς τὰ τῶν Χριστιανῶν θεῖα καὶ ἄχραντα μυστήρια ἐπεδείξαντο. Δι' ὃ τούτους μὲν, ὅσοι μὴ τῆς μοιχαλίδος ταύτης καὶ πολυσπόρου καὶ συμπεφυρμένης δόξης φυγεῖν ἠθέλησαν τὴν δυσγένειαν, ὡς νόθα γέγη καὶ ἐκφυλα τῆς τῶν πιστῶν εὐγενείας, ἡ ἁγία καὶ οἰκουμένην διακρίνασα Σύνοδος, δεσμοῖς ἀλύτοις τοῦ ἀναθήματος καθυπέβαλε· τὴν δὲ εἰκόνα Χριστοῦ, τοῦ ἀληθινοῦ Θεοῦ ἡμῶν, κατὰ

лагали на всякакво безчестие, те го тъпчели с нозе и влачели по тържища и стъгди и на огън го предавали — зрелище, прескръбно за християните и достойно само за езическото христорство. Същото извършвали и против другите свещени изображения, като безчинствували с нозе, бързи да проливат кръв, с мръсни ръце, със скверни устни, и не могли злодейците никак да се наситят на този бяс и безумие. Но като мразели свещените християнски символи и изображения не по-малко, ако не и повече, отколкото езическите мерзости, гнусели се от тях и водели усилена и непримирима война против Христа и светиите му. Защото ясно е за всички, че почитта към изображенията е чест, отдавана на изобразяваните [лица], както и безчестието преминава върху самите изобразявани лица. Но те, новите изчадия на христорците юдеи, с това безчестили свещения образ на Христа и на светиите му, довършвали това, което не бяха направили праотците им, защото изпаднали в юдейска дързост и в прекаленото си усърдие се надпреварвали да надминат предците си. С това пък, че нямали смелостта сред християните да се отрекат и устно от Христа, доказвали, че били лишени от ревността на праотците си юдеи, че не са били добри техни подражатели и че не можали да се установят на едно, а като замаяни от еретическата злоба се разправяли и мятали тук-там. Защото християни се наричали, а против Христа беснеели и да се зоват юдеи не приемали, но с иконоборческите си постъпки те им съперничели и дори надминали тяхното христорство. Не само това, но отхвърляли името на идолопоклонството и към самите християни и към божествените пречисти християнски тайнства се отнасяли не по-добре от идолопоклонниците. Затова светият и вселенски събор осъдил и предал на вечно проклетие ония, които не искали да се откажат от това изродено, прелюбодейно, разносеменно и разбъркано учение като от рожба незаконна, чужда на благородството на верните¹. Той утвърдил и запечатал единогласно да се покланяме и почитаме образа на Христа, истинския наш бог, в чест и уважение на изобразявания съгласно с

¹ Т. е. на християните.

τας ἑκατέρωθεν Ἀποστολικὰς τε καὶ Πατρικὰς παραδόσεις, καὶ τὰς τῶν ἱερῶν λογίων ἐκφαντορίας, ἐπὶ τιμῇ καὶ σεβασμῳότητι τοῦ εἰκονιζομένου, προσκυνεῖσθαι καὶ τιμᾶσθαι ψήφοις ἀπάσαις ἐπεκύρωσέ τε καὶ ἐπεσφραγίσαιτο, τῆς προσκυνήσεως καὶ τιμῆς δηλονότι προσαγομένης, καθ' ὃν τρόπον καὶ τοῖς ἄλλοις ἱεροῖς τύποις καὶ συμβόλοις τῆς καθ' ἡμᾶς ἀγκυράτης λατρείας προσερχόμεθα. Οὐ γὰρ ἐν αὐτοῖς ἰστώμεν καὶ συμπερικλείομεν τὴν τιμὴν καὶ προσκύνησιν, οὐδ' εἰς ἑτερόφυλα καὶ διάφορα τέλη σχιζόμεθα· ἀλλὰ διὰ τῆς φαινομένης διαφόρου καὶ μεριστῆς αὐτῶν θεραπείας καὶ προσκυνήσεως ἱεροπρεπῶς τε καὶ ἀδιακρέτως εἰς τὴν ἀμέριστον ἐκείνην ἐνοειδῆ τε καὶ ἐνοποιὸν θεότητα ἀναγόμεθα.

ἡ'. Οὕτω τὸν τίμον Σταυρὸν προσκυνούμεν, ἐν ᾧ τὸ Δεσποτικὸν ἐξετανώσθη σῶμα, καὶ τὸ τοῦ κόσμου καθάρσιον ἀνέβλυσεν αἷμα, καὶ ἡ τοῦ ξύλου φύσις ταῖς ἐκεῖθεν ῥοαῖς ἀρδενθεῖσα, τὴν ἀγήρω ζωὴν ἐβλάστησεν ἀντὶ τοῦ θανάτου. Οὕτω τὸν τύπον τοῦ Σταυροῦ προσκυνούμεν, δι' οὗ δαιμόνων ἐλαύνεται σίφη, καὶ πάθη θεραπεύεται ποικίλα, τῆς ἅπαξ ἐν τῷ πρωτοτύπῳ χάριτος καὶ δυνάμεως ἐνεργηθείσης καὶ μέχρις αὐτῶν τῶν τύπων μετὰ τῆς ὁμοίας ἐνεργείας συμπροϊούσης. Τούτων τοιγαροῦν ἕκαστον τὴν τε Χριστοῦ εἰκόνα, φημί, καὶ αὐτὸν τὸν Σταυρὸν, καὶ δὴ καὶ τοῦ Σταυροῦ τὸν τύπον, παραπλησίως τῇ σεβασμῳότητι καὶ προσκυνήσει ἐξοσιούντες, οὐκ ἐν αὐτοῖς περιγράφομεν καὶ περιορίζομεν τὴν τιμὴν καὶ τὸ σέβας, ἀλλ' εἰς τὸν δι' ἡμᾶς ἐνανθρωπήσαντα πλῆτῳ φιλανθρωπίας ἄφατον, καὶ τὸν ὑπὲρ ἡμῶν ἐπονείδιστον θάνατον ἐκουσίως ὑπενεγκόντα, ταύτην ἀναφέρουμεν καὶ ἀνιεροῦμεν. Οὕτω δὴ καὶ ναοὺς Ἁγίων, καὶ τάφοις, καὶ λείψανα, πιστοῖς βρύοντα ἰάσεις, πιστῶς προσκυνούμεν, τὸν αὐτοῦς δοξάσαντα Χριστὸν τὸν Θεὸν ἡμῶν μεγαλύνοντες καὶ ἀνεφημοῦντες. Καὶ δὴ καὶ εἴ τι τούτοις κατὰ τὰς μυστικὰς καὶ ἁγίας ἡμῶν τελετάς ἐστὶ παραπλήσιον, διὰ τῆς ἐν αὐτοῖς ἐνεργουμένης δωρεᾶς τε καὶ εὐεργεσίας, τὸ ἀρχικόν τε καὶ πρωτουργόν αἷτιον ἐπιγνωσκόμεν τε καὶ δοξολογοῦμεν. Δι' ὃ καὶ τῶν μακαρίων ἐκείνων καὶ ἱερῶν ἀνδρῶν ἢ θεοφόρος καὶ ἁγία πανήγυρις οὐ μόνον τὴν εἰκόνα Χριστοῦ, καθ' ἅπερ ἔφημεν, ἀλλὰ γε δὴ καὶ τῆς παναχράντου καὶ ἀειπαρθένου Δεσποίνης ἡμῶν Θεοτόκου, καὶ πάντων τῶν Ἁγίων τὰς ἱερὰς εἰκόνας, κατ' ἀναλογίαν τῆς τῶν πρωτοτύπων ὑπεροχῆς καὶ σεβασμῳότητος, τιμᾶσθαι καὶ προσκυνεῖσθαι κοινῶν θεσπισμάτων ὅροις ἐπεσφραγίσέ τε καὶ ἐπεκύρωσεν. Καὶ γὰρ καὶ δι' αὐτῶν

древните апостолски и отчески предания и свидетелствата на свещеното писание, сиреч като отдаваме поклонение и чест по същия начин, както се отнасяме към другите свещени изображения и символи на нашето пресвето богопоклонение. Защото ние не се спираме и не ограничаваме почитта и поклонението [само върху образите], нито пък се делим на разнородни и различни обреди, но чрез привидно различно и частично служене и покаяние към тях ние свещенолечно и неразделно се въздигаме към божеството, което е неразделно, единообразно и обединително.

18. Така се покланяме на честния кръст, на който е било разпнато господнето тяло и отдето е бликнала очистителната за света кръв, та от естеството на дървото, напоено от потеклите там струи, произлязъл вместо смърт безсмъртен живот. Така ние се кланяме на изображението на кръста, чрез който се прогонват демонски пълчища и се изцеляват разни страдания с помощта на благодатта и силата, която се е проявила веднаж в първообраза и се простира със същото действие и върху самите изображения. И тъй, като отдаваме на всяко едно от тези, сиреч на Христовия образ и на самия кръст, както и на кръстното изображение, еднакво почитание и поклонение, ние не поставяме предели, нито ограничаваме почитта и уважението си със самите тях, но отнасяме и посвещаваме тази почит към оногова, който поради неизказано богатство на човеколюбие стана човек заради нас и доброволно претърпя за нас позорна смърт. Също така ние с вяра се покланяме на храмове, на гробове и мощи на светии, от които извира изцеление за верните, като величаем и славим Христа, бога наш, който ги е поставил. И ако в тайнствените и светии наши служби има нещо, подобно на горните чрез действущата в тях дарба и благодат, ние признаваме и славим първичната и първодействуваща причина. Затова богоносното и свето събрание на онези блажени и свещени мъже с общи решения скрепило и потвърдило да се покланяме и почитаме не само иконата на Христа, както казахме, но и свещените икони на пречистата и приснодева господарка наша Богородица и на всички светии съобразно с възвишеността и светостта на първообразите. Защото ние чрез тях се възви-

εις ἐνοποιὸν τινα καὶ συναγωγὸν ἀναγόμεθα θεωρίαν, καὶ τῆς πρὸς τὸ ἀκρότατον τῶν ὄρεκτων δι' αὐτῆς ἀξιούμεθα θείας καὶ ὑπερφυοῦς συναφείας. Ἄλλὰ ταῦτα μὲν σοφῶς τε καὶ θεαρέστως τελεσαμένη διώρισε· πᾶσαν δὲ αἵρετικὴν νόσον καὶ πᾶσαν ὀκοσμίαν τῆς λογικῆς ἀγέλης ἀπελάσασα, τὸν οἰκεῖον κόσμον καὶ τὸ κάλλος τῆν Ἐκκλησίαν ἐπαναλαβοῦσαν ἀπέδειξε· καὶ οἷα δὴ Νύμφην, οὐκ ἐν κροσσωτοῖς χροσοῖς, ἀλλ' ἐν ἱεροῖς ἐξωραϊσθεῖσαν εἰκονίσμασιν, ἐκ δεξιῶν τοῦ Νυμφίου Χριστοῦ παραστήσασα, ἰλαροῖς καὶ χαίρουσιν ὀφθαλμοῖς καθορᾶσθαι καὶ ἐναυλαΐζεσθαι παντὶ τῶ τῶν πιστῶν πληρόματι παρεσκεύασεν.

ω'. Αὕτη τῆς πίστεως ἡμῶν τῶν Χριστιανῶν ἢ καθαρὰ καὶ ἀμώμητος ὁμολογία· αὕτη τῆς ἀχράντου καὶ εἰλικρινοῦς λατρείας ἡμῶν καὶ τῶν περὶ αὐτὴν σεπτῶν μυστηρίων ἢ θεόσοφος μυσταγωγία· κατὰ ταύτην μέχρι βίου ὀνυμῶν καὶ φρονοῦντες καὶ πιστεύοντες καὶ πολιτευόμενοι, πρὸς τὴν ἀναπολὴν τοῦ νοητοῦ ἡλίου, τῆς ἐκεῖθεν ἀνεσπέρου ἀγῆς καὶ λαμπρότητος τρανώτερον τε καὶ τελεώτερον ἀπολαύσαντες. Ταύτην προσήκει καὶ τὴν ὑμετέρων θεοφροῦσητον σίνεσον, ἥδη πρὸς τὸν ἡμέτερον κλῆρον τῆς εὐσεβείας ἀφορᾶσαν, εἰλικρινεῖ διαθέσει, καὶ γνώμης εὐθύτητι, καὶ ἀδιστάκτω πίστει ἀποδέχεσθαι καὶ στέργειν, καὶ μήτε δεξιᾶ, μήτε ἀριστερᾶ, μήτε βραχὺ ταύτης ἀποκλίβειν· τοῦτο γὰρ τῶν Ἀποστόλων τὸ κήρυγμα· τοῦτο τῶν οἰκουμενικῶν Συνόδων τὸ φρόνημα. Δι' ὃ μόνον σέ αὐτὸν φρονεῖν οὕτω δεῖ καὶ δοξάζειν, ἀλλὰ καὶ τοὺς ὑπὸ σέ τεταγμένους εἰς τὸ αὐτὸ τῆς ἀληθείας φρόνημα χειραγωγεῖν, καὶ πρὸς τὴν αὐτὴν καταστίζειν πίστιν, καὶ μηδὲν τῆς τοιαύτης σπουδῆς καὶ ἐπιμελείας ἡγεῖσθαι τιμιώτερον Ἄρχοντος γὰρ ὡς ἀληθῶς μὴ τῆς ἰδίας μόνον σωτηρίας ποιῆσθαι φροντίδα, ἀλλὰ καὶ τὸν ἐμπιστευθέντα λαὸν τῆς ἴσης ἀξιοῦν προνοίας, καὶ εἰς τὴν αὐτὴν τῆς θεογνωσίας χειραγωγεῖν τε καὶ προσκαλεῖσθαι τελειότητα. Μὴ τοίνυν τῶν ἐλπίδων ἡμᾶς διαψευσθῆναι ποιήσης, ὡς ἢ σὴ περὶ τὰ καλὰ ῥοπή τε καὶ εὐηκοῖα παρέσχε προβάλλεσθαι μηδὲ τοὺς πόρους καὶ τοὺς ἀγῶνας, οὓς ὑπὲρ τῆς ὑμετέρας σωτηρίας ἀνεδεξάμεθα χαίροντες ματαίους ἐλέγξης· μηδ' ἄρχεσθαι μὲν προθυμία τοῦ θείου κηρύγματος ὑποδέχεσθαι τοὺς λόγους παντὸν ἐπιδείξης, εἰς ῥαθυμίαν δὲ τὴν προθυμίαν καταλύσης· ἀλλ' ὅμοιον μὲν τῇ ἀπαρχῇ τὸ τέλος, σύμφωνον δὲ τὴν πολιτείαν τῇ πίστει, κοινὸν δὲ ἀγαθὸν καὶ γένους καὶ πατρίδος τὴν σὴν διδοῦς ἐξουσίαν καθορᾶσθαι καὶ ὀνομάζεσθαι τὴν ἐμὴν ἐπὶ σοὶ χαρὰν καὶ εὐφροσύνην διατήρει ἀνεξάλειπτον.

шаваме до съзерцание, което ни обединява и събира, и чрез това се удостояваме да се съединим по начин божествен и преестествен с бога — крайното наше желание. Всичко това светият събор мъдро и богоугодно завършил и определил и като премахнал от словесното стадо всеки еретически недъг и всяка грозота, възвърнал украсата и красотата на църквата, която представил отдясно на жениха Христа като невяста, украсена не със златни ресници, а със свещени изображения, и я натъкмил така, че цялото множество на верните да я гледа с весели и радостни очи и да ѝ се радва.

19. Това е чистото и непорочно изповедание на нашата християнска вяра. Това е богомъдрото тайнство за пречистото и искрено наше богослужение и за свещените му тайнства. Като мислим и вярваме и живеем съгласно с него до края на живота си, ние се стремим към изгрева на духовното слънце, за да се насладим по-ясно и по-пълно на незалязващото му сияние и блясък. Това трябва да приеме и обича с искрено разположение, с права мисъл и непоколебима вяра също и ваше богохранимо благоразумие, след като се обърнахте вече към нашето благочестие, и не бива да се отклонявате от него налясно, нито наляво, нито дори за малко време. Защото това е проповедта на апостолите, това е учението на вселенските събори. Затова не само ти сам трябва да мислиш и вярваш така, но и подчинените си да ръководиш към същото истинско учение, за да ги упътваш към същата вяра и да не смяташ, че има нещо по-скъпо от това усърдие и грижа. Защото наистина един владетел е длъжен да се грижи не само за своето спасение, но и поверения нему народ да удостоява със същата грижа, да го ръководи и подтиква към съвършенството на богопознанието. И тъй не ощетявай нашите надежди, които твоята склонност към доброто и послушанието ти дадоха повод да се появят. Нито пък показвай, че са били напразни трудовете и старанията, които с радост предприехме за вашето спасение. Не показвай, че си започнал с усърдие да приемаш словата на божествената проповед, а ще завършиш усърдието си с леност. Като имаш край, подобен на началото, а живот, съгласен с вярата, и като упражняваш властта си така, че тя да се вижда и именува общо благо за род и отечество, в същото време пази незаличима радостта и веселието, които имам заради тебе.

καὶ ἄλλοις δὴ μοι φιλόχριστε καὶ πνευματικῶς ἑαυτὸν εἶε, καὶ εἴ τι ἄλλο κλεινὸν καὶ καλὸν περὶ τῆς ἄξιον ὄνομα, ὅρα τοιγαροῦν ὅσας παρατάξεις ὁ πονηρὸς κατὰ τῆς εὐσεβοῦς καὶ σωφροσύνης ἀληθινῆς τῶν χριστιανῶν θρησκείας ἐπαλαμίσσατο, αἰρέσεις διαφόρους καὶ στάσεις καὶ μάχας, καὶ πολέμους ἐπινοῶν. Ὅρα δὲ καὶ τοῦτο, ὅπως ἀπάσας αὐτὴ κατεστρέψατο, καὶ λαμπρὰ τὰ κατὰ πάντων ἀνέστησε τροβλαῖα καὶ μηδὲν θαυμάσης τὰς κατ' αὐτῆς λογιζόμενος ἐπινοίας καὶ ἐπιβουλάς. Πρῶτον μὲν γὰρ οὐκ ἂν περιφανῆς καὶ κραταιὰ καὶ ἐπίσημος διὰ τῆς νίκης ἐγίνετο εἰ αὐτῇ πολέμιον συνεπλέκετο ἔπειτα δὲ καὶ συνορᾶν ῥάδιον, ὡς ἐνθάπερ ὁ πονηρὸς σφοδρότερον πολεμεῖται ἐκεῖ καὶ αὐτὸς σπουδαιότερον τὰ τῆς κακίας αὐτοῦ βέλη πέμπει καὶ τὰ μηχανήματα ἴσθησιν. Ἐν γὰρ τοῖς ἄλλοις ἔθνεσιν, ἐπεὶ μεδεῖς ἐστικαὶ αὐτῶ σφοδρὸς πόλεμος, διὰ τοῦτο οὐδ' αὐτὸς κατ' ἐκείνων ὀπλίζεται ὁ δὲ Χριστιανισμὸς τοῦ Θεοῦ λαός, τὸ ἅγιον, τὸ βασιλεῖον ἱεράτευμα, ἐπεὶ καθ' ἑκάστην κραταιοῦμενοι τῇ πίστει, κατὰ τῶν πονηρῶν αὐτοῦ πράξεων καὶ ἐπιτηδευμάτων ἀνδρίζονται, διὰ τοῦτο καὶ κείνος μυρία ἐπιβολαῖς καὶ πάσαις μεθόδοις τινὰς ἐξ αὐτῶν ἵποσκελίζει, καὶ ἀντιλυπεῖν τὴν Ἐκκλησίαν Χριστοῦ ἀγωνίζεται εἰ καὶ εἰς αἰσχρότητα αὐτῶ οἱ ἀγῶνες καὶ τὰ πονηρέματα καταστρέφουσι. Ἄλλως τε δὲ, τὰ μὲν ἄλλα τῶν ἔθνῶν ἀδίκητα καὶ συγκεχυμένα τὰ ἐν δόγμασιν ἔχει φρονήματα, καὶ οὐδὲν καθαρὸν οὐδ' εἰς ἀκριβείαν δεδοκιμασμένον διὰ τοῦτο ἐν ἐκείνοις οὔτε τὸ διεστραμμένον φαίνεται. Ἐν δὲ τῇ καθαρῶτάτῃ καὶ ἀγιωτάτῃ, καὶ πολλὸν τὸ ἀκριβὲς ἐχούσῃ πίστει τῶν Χριστιανῶν, διὰ τὸ λίαν αὐτῆς εἰλικρινὲς καὶ εὐθὲς καὶ ἐξηρημένον καὶ ἀκήρατον, ἐπειδὴν τις καὶ μικρὸν τι διαστρωφῆς ἢ καινοτομίας παρεισένευκεν ἐπιχειρήσῃ, αὐτίκα τὸ διεστραμμένον καὶ κίβδηλον τῇ παραθέσει τῆς ἀληθείας καὶ τοῦ ὀρθοῦ λόγου καταφαίνεται τε καὶ διελέγχεται, καὶ οὐδ' ἐπιβραχὴν τὸ νόθον γέννημα οὐδ' ὑπὸ τὴν αὐτὴν ὀνομασίαν εἶναι τῶν εὐσεβῶν δογμάτων οὐδαμῶς ἀνέχεται ἢ εὐγένεια. Ὅσπερ γὰρ ἐπὶ τῶν κάλλει διαφερόντων σωμάτων καὶ μικρὰ τις ἐπιγενομένη κηλὶς θάπτον συνορᾶται καὶ πεφώροται τῇ παραθέσει τῆς λοιπῆς ἐν τῷ σώματι ὡραιότητος, τοῖς αἰσχροῖς τὴν ὄψιν οὐκ ἂν ἐξελεγχθεῖν ῥαδίως τὰ τῆς ἀσχημοσύνης πάθη ἐπισυνιστάμενα (ὑπολαμβάνει γὰρ τῆς ἀμορφίας τῶν συγγενῶν καὶ τῆς ὁμοιότητι), οὕτω καὶ ἐπὶ τῆς τῶν Χριστιανῶν ὡραιότητος ὡς ἀληθῶς καὶ ὑπερλάμπρου θρησκείας καὶ πίστεως, καὶ

20. Но виж, о христолюбиви и духовни наш сине и каквото друго славно и добро и обично име мога да употребя за тебе, виж колко спънки е изнамерил лукавият против благочестивата и единствена истинска християнска религия, като е измислил разни ереси, смутове, раздори и войни. А виж и това, как тя е унищожила всичко това и е издигнала паметници за бляскави победи над всички. И никак не се учудвай, като имаш пред вид нападките и измислиците против нея. Защото преди всичко [вярата] ни нямаше да стане чрез победата тъй славна, мощна и знаменита, ако не беше се изпречило нищо враждебно против нея. Сетне лесно е да се разбере, че гдето по-силно се води борба срещу лукавия, там и той с по-голямо усърдие хвърля стрелите на злобата си и противопоставя своите козни. Понеже сред другите народи никой не води против него жесток бой, затова и той не се въоръжава против тях. Но понеже христоименитите божии люде, светият народ, царското свещенство, всекидневно укрепявани с вярата, мъжествено се борят против лукавите му дела и козни, затова и той крои безбройни нападки и употребява всякакви способности, за да измами някого от християните и да смути Христовата църква, при все че всичките му старания и лукавства се свършват за негово посрамване. Вън от това догматичните учения на другите народи са неопределени и забъркани и нищо не е нито чисто, нито точно установено, та затова у тях изопаченото не се вижда. Но в пречистата, пресвета и много точна християнска вяра поради нейната ясност, правота, възвишеност и чистота, ако някой се опита да вмъкне дори някакво малко изменение или нововедение, веднага изопаченото и преправеното става ясно и се уличава само като се постави близо до истината и здравия разум и благородството никак не търпи нито за кратко време незаконната рожба дори да носи името на благочестивите догми. Защото, както едно малко петно, лепнато на тела, отличаващи се по хубост, много скоро се забелязва и открива в сравнение с останалата красота на тялото, а грозни белези, прибавени на грозни тела, не могат лесно да се схванат (защото се укриват от околното поради своето сродство с общата грозота). Така е и с действително прекрасната и пресветла християнска религия и вяра. Ако някой направи най-малкото отклонение от

τὸ βραχύτατον τις αὐτῆς παρατρέψῃ μεγάλην ἀσχημοσύνην ἐργάζεται καὶ παραντίκα τὸν ἔλεγχον δέχεται· τὰ δ' ἄλλα τῶν ἐθνῶν δόγματα, πολλῆς ἀκοσμίας καὶ ἀσχημοσύνης γέμοντα, οὐδεμίαν ἔχειν τοῖς οἰκείοις ἐρασταῖς συναίσθησιν δίδωσι τῆς ἐπιγυνομένης ἀίσχροτης. Οὐ μόνον δέ, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων πασῶν τεχνῶν καὶ ἐπιστημῶν τὸ αὐτὸ κατιδεῖν ἐστίν. Ἐν μὲν γὰρ ταῖς ἀκριβεστάταις καὶ τὸ βραχύτατον τῶν ἁμαρτημάτων ῥᾶστα κατάφωρον γίνεται ἐν δὲ ταῖς τυχούσαις πολλὰ παροράται, καὶ οὐδ' εἰς ἁμάρτημα κρίνεται. Εἰ βούλει δέ, καὶ ἐν μὲν τοῖς ἄρχουσι καὶ τῶν ἄλλων τῇ ἐξουσίᾳ προέχουσι, μάλιστα δὲ οἷς κατὰ πλειόνων τὸ κράτος καὶ τὸ μικρὸν τῶν πταισμάτων εἰς μέγεθος αἴρεται καὶ πᾶσι γίνεται περιβόητον· ἐν δὲ τοῖς ἀρχομένοις καὶ ταπεινοτέροις πολλὰ τῶν παραπλησίως διαμαρτηθέντων οὐδ' οὐτι ἐπράχθη συνεγνώσθησαν, ἀλλ' ἐναπεκρύβη καὶ ἔλαθε, τῇ σμικρότητι καὶ εὐτελείᾳ συναποσβεσθέντα τοῦ ἁμαρτήματος.

κα'. Ὅσον οὖν μεγέθει καὶ κράτει καὶ κάλει καὶ ἀκριβείᾳ καὶ καθαρότητι καὶ τῇ ἄλλῃ πάσῃ τελειότητι τῶν ἐν τοῖς ἔθνεσι δοξασμάτων ἢ τῶν Χριστιανῶν πίστις καὶ λατρεία ὑπερανέστηκε καὶ ἐξήρηται, τοσοῦτον ὅ τε πονηρὸς εἰς τὸν κατ' αὐτῆς ἀνερεθίζεται πόλεμον. καὶ τοσοῦτον πάλιν τὰ ἐξ ἀφρόνων καὶ κακοβούλων ἀνδρῶν ἁμαρτήματα ἐκ τοῦ εὐθέως καταφαίνεται. μὴδ' ἐπὶ βραχὺν χρόνον τοῦ λαθεῖν ἔχοντα, μηδέ τινα παρείσδυσιν ἐφευρίσκοντα. Ἀλλ' ὅμως ἢ τοῦ Θεοῦ Καθολικῆ καὶ Ἀποστολικῆ Ἐκκλησίᾳ (ὡς καὶ φθάσαντες ἔφημεν) καὶ τοῦ πονηροῦ πάντα τὰ μηχανήματα σαθρὰ καὶ ἄπρακτα διελέγχουσα, μᾶλλον δὲ κατ' αὐτοῦ ἐκείνου τοῦ μηχανουργοῦντος ἐπαναστρέφουσα, καὶ τῶν αἰρετιζόντων ῥαδίως ἀποσκευαζομένη τὸ βλάσφημον, καὶ κατασχύνουσα τὸ ἀναίσχυντον, κατὰ πάντων ἁμαχὸν τὸ κράτος καὶ ἀήτητον ἀναδέχεται, καὶ καλοῖς καὶ σωσικόμοις διὰ παντὸς θριάμβους ἐγκαλλωπίζεται.

κβ'. Σὺ τοίνυν (ὦ — τί σε προσειπὼν εἶπω τοῦ πόθος;) τῇ αἰγλῇ τοῦ θείου Πνεύματος τὴν ψυχὴν ἀγασθεῖς, καὶ πρὸς τὸ τῆς εὐσεβείας φέγγος ἀναχθεῖς, καὶ ἔργον ἐργασάμενος, δέοῦ πρὸς τὴν τοῦ μεγάλου Κωνσταντίνου προᾶξιν

нея, той причинява голяма грозота и веднага бива изобличен, когато, напротив, другите вери на народите, изпълнени с голямо безредие и грозота, не дават никаква възможност на своите последователи да забележат прибавената грозота. Не само в тях, но и във всички други изкуства и науки може да се види това нещо. Защото у тях, които се отличават с голяма точност, и най-малката грешка твърде лесно става явна, а у безредните много неща не се съглеждат, нито пък се считат за грешка. Ако щеш [същото трябва да се каже] и за началниците, и за тези, които превъзхождат другите по власт, а най-вече за ония, които имат власт над множество хора. Една малка тяхна грешка се преувеличава и става известна на всички, когато много подобни грешки на подвластните и на по-долните люде дори не се забелязват, че са извършени, но се прикриват и остават незабелязани поради своята маловажност и незначителност.

21. И тъй, колкото вярата и богопоколението на християните по величие, сила, красота, точност, чистота и всяко друго съвършенство превъзхождат и превишават разпространените между езичниците учения, толкова повече и лукавият се надига да воюва срещу тази вяра и, от друга страна, грешките на безумни и злонамерени хора веднага стават явни и не могат дори за малко време да останат незабелязани, нито пък да се промъкнат някак неусетно. Обаче божията съборна и апостолска църква (както вече казахме), като прави всички козни на лукавия слаби и безуспешни, дори нещо повече — обръща ги против самия кознодеец — и като отхвърля лесно богохулството на еретичествуващите и посрамва безсрамието им, придобива срещу всички необорима и непобедима сила и се украсява с хубави и светоспасителни победи.

22. Ти, прочее (о, как да те нарека, за да се изкажа според копнежа си!), който си озарен душевно с блясъка на божествения дух, възведен си към светлината на благочестието и си извършил дело, с което се издигаш до деянието и подражанието на великия Константин,¹

¹ Патриарх Фотий сравнява княз Борис с Константин Велики, понеже и той подобно на император Константин победил уж с силата на кръстния знак своите и на християнството врагове. Очевидно тук Фотий има пред вид победата на Борис над разбунтувалите се български боляри. Вж. Златарски. История, I, 2, стр. 71, бел. 2. — J. Dujčev, Au lendemain de la conversion du peuple bulgare. L'œuvre de Photius, Mélanges de Science religieuse (1951), p. 213, n° 5.

ἀνυψώθης καὶ υἱηται, ἔχον τῆς ἀπ' ἀρχῆς σου
 γνώμης καὶ βουλής καὶ συνέσεως· στήθι στεφάνου
 ἐν τῇ πέτρῳ τῆς πίστεως, ἐν ἧ καλῶς ὑπὸ Κυ-
 ρίου τευμελίωσαι ἐπιχοδόμει τῇ ὀρθῇ σου
 πίστι προΐξεις ἀγαθὰ καὶ βίου σεμνότητα, μὴ
 ξύλα καὶ χόρτον, μηδὲ καλάμην, εἴφλεκτον
 τῆς ἡμαρτίας ὕλην, καὶ πρὸς καῦσον μόνην,
 πρὸς οὐδὲν δὲ χρησιμεύουσαν ἕτερον· ἀλλὰ χρυ-
 σὸν καὶ ἄργυρον, τῶν κατορθωμάτων τὰ τίμια.
 Ταῦτα γὰρ καὶ παρὰ πειρασμῶν δοξαζόμενα,
 καθαρώτερα καὶ τιμιώτερα διαδείκνυται. Οὕτω
 Χριστὸς ὁ κοινὸς Δεσπότης ἐγμελεύεται, καρ-
 πὸν ἀρετῶν προβάλλειν, καὶ μὴ κατατῆναι
 τὴν πίστιν διὰ τῶν πράξεων. Οὕτω Παῦλος ὁ
 μέγας τῆς Ἐκκλησίας συμβουλεύει διδάσκαλος.
 Οὕτω Πέτρος ὁ κορυφαῖος τῶν Ἀποστόλων,
 καὶ τῶν οὐρανίων πυλῶν τὰς κλεῖς ἐμπεισι-
 τευμένος καὶ τὴν εἴσοδον. Οὕτω τῶν λοιπῶν
 Ἀποστόλων ὁ θεῖος χορὸς τὴν οἰκουμένην ἐμα-
 θήτευον. Οὕτως ἡμῶν οἱ πατέρες παρελήφα-
 σιν. Οὕτως ἡμῖν τοῖς μετ' ἐκείνους παραδεδώ-
 κασιν. Οὕτω καὶ ἡμεῖς σοι παραινόμεν καὶ
 συμβουλεύομεν, ἀρεταῖς κοσμεῖν τὴν πίστιν,
 καὶ τῇ πίστι τὰς ἀρετὰς λαμπροτέρας ἀπερ-
 γάζεσθαι. Ἐβουλόμην αὐτὸς ἐγὼ σοι παρεῖναι,
 καὶ ταῖς πράξεσιν ἐφιστάναί, ἵνα τῶν μὲν κα-
 λῶν ἔργων αὐτεπάγγελτον διὰ τῆς ὄψεως λαμ-
 βάνων τὴν γνώσιν, ἔτι μᾶλλον ἐν εὐθυμία καὶ
 χαρᾷ διακείμενος εἶην· εἰ δέ τι καὶ παράλογον
 συνέβη, μεθέλκειν ἔχοιμι ῥαδίως καὶ μεθαρ-
 μόζειν ἐκ τοῦ παραχρημα πρὸς διώθωσιν. Ἐπεὶ
 δὲ ἡ βούλησις τῆς δυνάμεως χηρεύει, καὶ πολ-
 λὰ τὴν ὁρμὴν ἀνακόπτοντα κωλύει, ὃ μοι λοι-
 πὸν ἔστι δυνατόν, γραφῇ τυπῶσαι τὰς παραι-
 νέσεις, ὡς καὶ κατ' ἀρχάς ὑπεσχόμεν, ἤδη πει-
 ράσομαι.

κγ'. Ὅτι μὲν οὖν χρὴ τὸ θεῖον εἰλικρινῶς
 ἀγαπᾶν καὶ θεραπεύειν, καὶ τὸ ὁμόφυλον ὡς
 ἑαυτὸν στέργειν καὶ φιλεῖν, ἐμφυτὸς πρὸς τοῖς
 ἀνθρώποις ἡ γνώσις καθέστηκεν· ἡ βούλησις
 δὲ μὴ συντρέχουσα τῇ γνώσει, εἰς θέσπισμα
 καὶ νόμον ἀναγραφῆναι τὴν κοινὴν ἐξεβιάσατο
 γνώμην. Ὅτι δὲ ὁ τοῦ θεοῦ εἰλικρινῆς ἔρωσ
 καὶ ἡ τοῦ πλησίον στοργὴ καὶ τελεία ἀγάπη,
 τῶν ἄλλων ἐντολῶν ἐν ἑαυταῖς περιέχουσι τὰς
 πράξεις, οὐ χαλεπὸν μὲν καὶ αὐτόθεν κατανο-
 ῆσαι· παρίστησι δὲ τοῦτο καὶ ὁ Δεσποτικὸς λό-
 γος ἐν οἷς φησι περὶ αὐτῶν. „Ἐν ταύταις ταῖς
 δυσὶν ἐντολοῖς ὅλος ὁ νόμος κρέμαται καὶ οἱ
 Προφῆται.“ Καὶ γὰρ ὁ τὸν θεῖον ἔρωτα ἐνεσ-
 τερονισμένος καὶ τὸν πλησίον ὡς στέργων καὶ
 φιλῶν, πατέρα μὲν καὶ μητέρα διαφερόντως

следвай първоначалното си мнение, же-
 лание и благоразумие. Стой твърдо вър-
 ху камъка на вярата, на който добре
 си утвърден от господа. Съграждай вър-
 ху правата си вяра добри дела и че-
 стен живот, не дърва и сено, нито тръст,
 вещество греховно, лесно запалимо и
 годно не за друго, а само за горене, но
 злато и сребро, подвизи ценни. Защото
 те, изпитани през искушения, стават по-
 чисти и по-скъпоценни. Така и общият
 ни господар Христос заповядва да дава-
 ме плодове на добродетели и да не по-
 срамваме вярата чрез делата. Така съ-
 ветва Павел, великият учител на църк-
 вата. Така и Петър, върховният от апо-
 столите, комуто са поверени ключовете
 и входът на небесната врата. Така е нау-
 чил вселената божественият сонм на ос-
 таналите апостоли. Така са приели на-
 шите отци. Така са предали те на нас,
 техните приемници. Така и ние те настав-
 ляваме и съветваме: да украсяваш вяра-
 та с добродетели, а добродетелите да
 правиш по-бляскави чрез вярата. Искях
 сам аз да бъда при тебе и да наглед-
 дам дейността ти, та като виждам сам
 с очите си добрите ти дела, да се рад-
 вам и веселя още повече; ако пък се
 случи да стане нещо неразумно, да мо-
 га лесно да пристъпя и веднага да го
 изправя. Но понеже желанието ми не
 може да се изпълни и много пречки
 възпират моя стремеж, затова ще се
 опитам сега да направя, което ми е въз-
 можно — писмено да изложя наставле-
 нията, както обещах в самото начало.

23. Вродено е у хората съзнанието,
 че трябва искрено да обичат бога и да
 му служат, а подобните си да обичат и
 любят като себе си. Но понеже волята
 не се съпътствува от съзнанието, затова
 стана нужда всеобщото мнение да се
 предписва като повеление и закон. Че в
 искрения копнеж за божественото и в
 съвършената любов и милост към ближ-
 ния се съдържат другите заповеди, това
 от само себе си лесно се разбира. Но
 същото изтъква и господнето слово, ко-
 гато казва за тях: „В тия две заповеди
 висят целият закон и пророците.“¹ За-
 щото, който има в сърцето си обичта
 към бога, а ближния си обича и люби
 като себе си, той много повече ще обик-
 не баща и майка и тях първи след бо-

¹ Мат. XXII, 38.

ἀγαπήσει καὶ τιμῆς τῆς πρώτης μετὰ γε Θεὸν ἀξιώσει αἱμάτων δ' ἐμφυλίων καὶ φόρων οὐ μόνον τὰς χεῖρας καθαρὰς φυλάξει, ἀλλὰ καὶ τὴν γλῶσσαν καὶ τοὺς λογισμοὺς μελέτης τοιαύτης. Οὐ μὴν οὐδὲ κλέψειεν οὗτος· οὐδεὶς γάρ, ὃν ὡς ἑαυτὸν φιλεῖ καὶ φυλάττει, τούτου κλέπτῃς ἐφωράθη. ἀλλ' οὐδὲ ἀλλοτρίους γάμους διόρυξει· οὐδ' ὄρκον ἐπίορκον ὁμόσει οὐ μὲν οὖν οὐδὲ μαρτυρίαν ψευδῆ κατὰ τοῦ πλησίον μαρτυρήσει καὶ ὅλως οὐ χειρῶν ἀδίκων ἄρξει, τύπτειν ἢ προπηλακίζειν ἐπιχειρῶν, ἢ τύραννος ἐραστὴς τῶν, ὅσα τῷ πλησίον ὑπάρχει, γινόμενος. Ὁ γὰρ τι τούτων κατατολμῶν αὐτόθεν λυμαίνεται, καὶ τὸν ἔρωτα τὸν θεῖον καὶ Δεσποτικόν, καὶ τοῦ ὁμοφυοῦς τὴν στοργήν· τῷ μὲν ἐπιβουλεύων καὶ περιβάλλων κακοῖς, τὸν δὲ πικρὰ φαῦλον ποιούμενος καὶ ὑπεροχῶν ἐξ ὧν εἰς οἷας ἀπαραιτήτους καὶ πικρὰς τιμωρίας ἐμβάλλει ἑαυτόν, πᾶσιν ἐστὶ φανερόν. Εἰ γὰρ ὁ τῶν ἀνθρωπίνων προσταγμάτων καὶ τῆς ἐπιστατούσης Ἀρχῆς ὑπερόπτης οὐ διαφεύγει τὴν δίκην, ἀλλὰ καὶ εἰς αὐτὸ τὸ ζῆν πολλάκις τὸν κίνδυνον ἔχει, ὃ τὸν Δεσπότην τῶν ὅλων καὶ βασιλέα καὶ δημονογόν διὰ τῆς εἰς τὸν ὁμόδουλον παρουσίας καὶ ἐπιβουλῆς ἠτιμάζων καὶ ἐξουθενῶν, καὶ τοῖς αὐτοῦ νόμους διαπαίζων καὶ χλεύην δεικνύς, ἠλίκην τινὰ τὴν τιμωρίαν δώσει; Δι' ὃ προσήκει παντὶ τρόπῳ καὶ πάσῃ σπουδῇ, μετὰ τῆς καθαρᾶς καὶ ἀμωμήτου ἡμῶν θρησκείας καὶ ταύτας διαφυλάττειν τὰς ἐντολάς· οὐ γὰρ ἔστιν, οὐκ ἔστι χωρὶς οὔτε τῆς τῶν πιστῶν καὶ φιλοθέων μερίδος γενέσθαι, οὔτε τῆς τῶν οὐρανῶν ἀξιολογεῖν βασιλείας.

κδ'. Ἀλλὰ ταῦτα μὲν ἀνθρώπων παντὶ πάσῃ δυνάμει παραφυλακτέον, ἄρχοντι καὶ ἀρχομένῳ, νέῳ καὶ πρεσβύτῃ πλουσίῳ καὶ πένητι· κοινὴ γὰρ ἡ φύσις, καὶ κοινὰ τὰ προστάγματα, καὶ κοινῆς τῆς παραφυλακῆς καὶ ἐπιμελείας δεόμενα. Ἄ δὲ μᾶλλον πρὸς τὴν τῶν ἀρχόντων ὄρεα παιδογωγίαν, καὶ τῇ σῆ φυλάττειν ἐπιτηδειότερα ἐξουσία, καὶ ἐξ ὧν ἔσται σοὶ καὶ περὶ τῷ ἄλλων πλείστη ἐμπειρία, ἐκεῖνά σοι νῦν εἰρησεται καὶ γὰρ πολλῆς τῷ ἄρχοντι δεῖ καλοκαγαθίας. τῆς τε ἄλλης, καὶ τῆς ἐν ἡθελον εὐκοσμίας. Δι' ὃ καὶ φάσιν „Ἀρχὴ ἄνδρα δεικνύει“ καὶ ὅτι „ὡσπερ ὁ χρυσὸς ἐν ταῖς λιθίναις ἀκόναϊς δοκιμάζεται, οὕτως ὁ ἀνθρώπινος νοῦς ἐν ταῖς ἀρχικαῖς ἐργασίαις καὶ ταῖς τῶν ἀρχομένων διανοίαις ἐξετάζεται“.

κε'. Σὺ δὲ μοι μάλιστα πρόσσεχε, ἵνα μὴ μόνον ἀκροατῆς, ἀλλὰ καὶ ποιητῆς γένη καλῶν

га ще почете и не само ръцете си ще запази чисти от междуособни кръвопротия и убийства, но и езика си от такива помисли. Той нито ще краде, защото никой не е бил изобличен, че краде от оногова, когото обича и пази като себе си. Той няма да посегне на чужд брак, нито ще положи лъжлива клетва, нито пък ще даде лъжливо свидетелство против ближния си и изобщо не ще върши неправди, като си позволи да бие или хули, или да стане страстен грабител на онова, което принадлежи на ближния му. Защото, който дръзне да стори нещо от горните деяния, с това той престъпва и двете неща — любовта към бога и господата и любовта към ближния, — като злоумишлява против последния и го обсибва със злини и като унижава и не зачита първия. Какви неизбежни и тежки наказания той си навлича, това е известно на всички. Защото, ако оня, който презира човешките заповеди и стоящата над нас власт, не избягва наказанието, но често излага на опасност и самия си живот, колко по-голямо наказание ще претърпи оня, който с грубостта и злоумишлението към себеподобния безчести и унижава царя, създателя и владетеля на всичко, подиграва се със законите му и им се присмива: затова трябва по всякакъв начин и с всяко усърдие да се пазят заедно с чистата ни вяра и тия заповеди. Защото без тях няма, не е възможно човек да съставя част от верните и боголюбивите, нито пък да се удостои и с небесно царство.

24. Но всичко това трябва да се пази с всички сили от всеки човек, управител и управляван, стар и млад, богат и беден. Защото природата на всички е еднаква, общи са и повеленията, та е необходимо всички да ги пазят прилежно. Сега ще ти кажа онова, което най-много се отнася до възпитанието на началниците и е полезно да бъде спазвано от твоята власт. От него ще добиеш много голяма опитност и в други неща. Защото един началник трябва да притежава голяма доброта и благонравие. Затова казват „властта показва човека“ и „и както златото се изпитва с пробен камък, така и човешкият ум се познава по делата в управлението и по разположението на управляваните“.

25. Но най-много внимавай да бъдеш не само слушател, но и извършител на

καὶ ἀξιαγάστον πράξεων· ἀρχὴ δὲ ἡμῖν καὶ τούτοις ἀπὸ τῶν θείων. Εὐχὴ μὲν οὖν Θεῷ συνάπτει καὶ οἰκειοῖ, ὁμίλια τις ἐνθεὸς οὖσα καὶ συνουσία νοερὰ τοῦ πάντων καλλίστου καὶ τιμιωτάτου· ἐξ οὗ πᾶσα μὲν οὐσίωσις καὶ συνοχή, πᾶσα δὲ πρόνοια καὶ χορηγία τῶν ἀγαθῶν, πᾶσα δὲ τελειότης καὶ διακάθαρσις τῶν παθῶν. "Ὅστε, εἰ, καὶ μὴ τι ἄλλο κέρδος ἐκ τῆς εὐχῆς ἐνεφύετο, αὐτὸ δὴ τοῦτο μάλιστα τοῖς φιλοθέοις καὶ τοῦ ἀγαθοῦ φιλοθεάμοτον ἀντὶ πάσης εὐφροσύνης ἦρκει, καὶ πάσης τῆς κατὰ τὸν βίον μακαριότητος καὶ εὐδαιμονίας. "Ὅτε δὲ καὶ τῶν ἡμαρτημένων ἄφεσιν λαμβάνομεν δι' αὐτῆς, καὶ τῶν ἄλλων αἰτημάτων ὅσα συμφέρουσι τὰς ἀγαθοειδεῖς καὶ τελειουργοὺς δωρεὰς προκαλούμεθα, ἀξιούμεθα τε τῶν ἀφάτων περὶ ἡμᾶς, ἔργων καὶ δώρων διὰ τῆς ἐν αὐτῇ εὐχαριστίας τὸν εὐεργέτην ἀμείβεσθαι, καὶ δὴ καὶ οἷας ἀπαρχὰς τινὰς αὐτῷ προσφέρειν, τὰς κατ' ἐκείνην τοῦ νοῦ κινήσεις καὶ δοξολογίας, τῆς νοερᾶς ἡμῶν καὶ λογικῆς οὐσιώσεως· ὅτε τοίνυν τοσαῦτα καὶ τηλικαῦτα τῇ εὐχῇ περιείληπται, πῶς οὐ χρὴ πρὸς αὐτὴν προθύμως ἐπεκτείνεσθαι, καὶ ταύτης ἐραῖν σφόδρα καὶ ἀντιλαμβάνεσθαι;

κς'. Σὺ τοίνυν προσεύχου μὲν εὐχὰς ἰδίαις διὰ παντός καὶ καθ' ἑαυτὸν τῷ Θεῷ, προσεύχου δὲ καὶ ἅμα τῷ πλήθει καὶ ἐν τῷ φανερῷ. Δι' ἐκατέρου μὲν γὰρ θεοφιλῶς πρατιομένου τὸ ὄσιόν ἐστιν ἀποδιδόναι· ὅσον δὲ τὸ πρότερον εἰς καθαριότητα διανοίας πλεονεκεῖ, τοσοῦτον τὸ δεύτερον εἰς μίμησιν τοὺς ὁρῶντας παρακαλεῖ· καὶ τὸ μὲν εἰς οἰκειὸν κέρδος συντελεῖ, τὸ δὲ καὶ τοὺς ἄλλους οἶδεν ὠφελεῖν· ὧν ἡ σωτηρία καὶ ἡ προκοπὴ μεγάλη πάλιν τῆς ἀρετῆς ἐστὶ τοῦ ἄρχοντος μαρτυρία.

κζ'. Ναοὺς ἐπ' ὀνόματι Θεοῦ καὶ τῶν αὐτοῦ Ἁγίων κατὰ τοὺς ἐκκλησιαστικοὺς θεσμοὺς οἰκοδόμησι. καὶ τούτοις τὸν λαὸν ἐκκλησιαζέσθαι ἔθιζε· ἵνα κοινῇ τὸ θεῖον ἐξιλεούμενοι, καὶ κοινῇ τὴν δοξολογίαν προσάγοντες, εἰς κοινῇ τε μᾶλλον ὁμόνοιαν συναυνῶνται, καὶ κοινῇ καρῶνται τὴν σωτηρίαν καὶ ὠφέλειαν.

κη'. Αἱ θυναὶ μὲν τῆς ἱερᾶς ἡμῶν λατρείας τοῖς ἱερεῦσιν ἀνάκεινται· οἷς ὑπηρετῶν προθύμως καὶ προσφέρων. πολλῆς τῆς διὰ τούτων ἀπολαύσεις καὶ εὐεργεσίας καὶ χάριτος. Δύναμις δ' ἂν καὶ σὺ, βουλευθεῖς, κάλλιστον αὐτουργῆσαι

добри и достохвални дела. За нас започват и тия дела от божествените. И тъй молитвата свързва и сближава човека с бога, защото тя е боговдъхновен разговор и умствено съединение с това, което е най-добро и най-ценно от всичко. Той осъществява и съдържа всичко, промишлява и подава всички блага, той е всяко съвършенство и очистване от страстите. Така че и да нямаме друга някоя печалба от молитвата, само горното вместо всяка друга радост и всяко блаженство и благополучие в живота е достатъчно за ония, които обичат бога и желаят да съзерцават в доброто. Но когато ние чрез молитвата получаваме прощанка за прегрешенията си, чрез нея предизвикваме да ни се изпълнят и всички други просби за благотворна и целесъобразна дейност. Чрез нея се удостояваме да изкажем благодарност към благодетеля ни за неизказаните му към нас дела и дарби. При това му поднасяме във време на молитва и на славословие движенията на ума си като един вид прояви на нашето умно и разумно естество. Когато прочее толкова много и толкова големи неща се съдържат в молитвата, бива ли да не я обичаме, да не се държим за нея и да не се стремим към нея с усърдие?

26. Ти прочее моли се всякога богу със свои молитви и насаме, но моли се и заедно с множеството наяве. Защото и по двата начина, ако те се извършват с обич към бога, може да се изкаже почит към него. Но колкото първият начин е по-пригоден за чистотата на ума, толкова пък вторият подканя присъстващите към подражание. Първият начин принася частна полза, а вторият ползува другите, спасението и преуспяването на които също е голямо свидетелство за добродетелта на началника.

27. Съграждай храмове на името на бога и на светиите му съгласно с църковните закони и приучвай народа да се черкува в тях, та като умилювава бога с общи молитви и му поднася общо славословие, да се стреми още повече към общо съгласие и да добива обща полза и спасение.

28. Жертвите на свещеното ни богослужение са възложени на свещениците, на които, ако служиш усърдно и давай приношения, ще получиш чрез тях голяма благодат и добрина. Но ако пожелаеш, би могъл и ти сам със собствени-

Θεῶ θῦμα καὶ ἐρασμιώτατον βίον αὐτῶ καλ-
λιερούμενος καθαρὸν, καὶ διανοίας ὀρθότητα.

28'. Εἰδὸς δέ, ὡς μεγάλη ῥοπή πρὸς τὴν
τῶν ὄλων διοίκησιν ῥώμη καὶ τάχος διανοίας
μηδὲ ταύτης ἀρίστωο τῆς ἐπιμελείας. Ἀγγί-
νον μὲν γὰρ οὐκ ἔστι γενέσθαι τὸν μὴ φύσει
τοῦτο πεφυκότα· μελέτη δὲ καὶ πραγμάτων
πεῖρα, πρόχειρον ἐμποιοῦσαι τὴν γνώσιν. πολλά-
κις ἐν αὐτοῖς τοῖς ἔργοις ὀξύτερον ἔδειξαν τὸν
ἐγγεγυμνασμένον, ἢ τοῖς ταύτης τῆς δυνάμεως
κατὰ φύσιν μετεσχηκότας. Δι' ὃ φρόνησιν ἀσκεῖν
προσῆκει διὰ βίον. Αὕτη δὲ παραγίνεται με-
λέτη μὲν καὶ μνήμη πράξεων πρεσβυτέρων,
ὀμιλία δὲ καὶ συνουσία τῶν περιόντων ἀνδρῶν
φρονίμων, καὶ ἐμπειρία δὲ τῶν κατὰ τὸν βίον
πρακτέων. Προῶς γὰρ μιμήσει καὶ βουλή καὶ
διαχειρήσει κράτος συλλαβοῦσα, τῆς ἄνωθεν
ῥοπῆς οὐκ ἀντιπραπτοῦσης, εἰς συμφέρον τέλος
ἀποβαίνει.

λ'. Μηδὲ τῶν περὶ τὸ σῶμα δὲ ἡθῶν καὶ
σχημάτων καὶ κινήσεων ὡς εὐτελῶν ὑπερόρα
καὶ γὰρ καὶ ἡ ἐν αὐτοῖς ἀρίστη τάξις καὶ κα-
τάστασις οὐκ ἐλάχιστον μέρος φρονήσεως ἔδοξεν
εἶναι· καὶ τῶν ἀνθρώπων ὅσοι μὴ συνιδεῖν
εἰσὶν ἐκ τοῦ ῥάστου δεινοὶ τὴν ἐν τῇ ψυχῇ δύ-
ναμιν καὶ τὸ κάλλος, οὗτοι τοῖς ἔξωθεν θεά-
μασι ξεναγούμενοι, καὶ τῶν ἀδήλων ἐρασταὶ
καὶ ἐπαινέται καθίστανται. Διὰ τοῦτο δεῖ καὶ
προσώπου διαθέσει, καὶ κόμης ἀσκήσει, καὶ πε-
ριβολῇ ἐσθῆτος, κόσμιον ὀραῖσθαι καὶ σεμνόν,
μήτε εἰς τὸ βλακῶδες καὶ περίεργον ἐκφερό-
μενον, μήτε πάλιν πέρα τοῦ μετρίου πρὸς τὸ
ἡμελημένον καθελκόμενον· ἐκάτερον γὰρ ἀπ-
ρεπὲς καὶ εὐκαταφρόνητον, καὶ ἀρχικῆς πολι-
τείας ἀλλότριον. Καὶ βαδίσματος δὲ πρόειπεν τῶν
ἄρχοντι εὐταξία, μήτε εἰς τὸ θηλυπρεπὲς καὶ
ἐκλυτον ἀσχημονοῦντι τὴν κίνησιν, μήτε μὴν
εἰς τὸ ἀθρόον καὶ τεταραγμένον καὶ ἀνόμαλον
ταύτην ἐκνεωτερίζοντι, καὶ ὅλως πᾶσι κινήσις
τάξει κοσμεῖσθαι.

λα'. Δεῖ δὲ καὶ τὸ ἐν λόγοις τάχος εὐλα-
βεῖσθαι ταχυλογία γὰρ ἐν μὲν ἀγωνιστικαῖς
διαλέξεσι καὶ ἀμίλλαις οὐκ εὐκαταφρόνητον
ἴσως, οὐδὲ ἀγενές, ἐν δημηγορίᾳ δὲ ἀνόητον καὶ
ἐπισφαλές· ἐν δὲ προστάγμασι, καὶ μάλιστα
τοῖς πολιτικοῖς καὶ κοινοῖς εὐτελές καὶ ταπεινόν.
Ἐντελέστερον δ' εἰπεῖν, ταχύτης ἐν πράξει καὶ
λόγοις καὶ κινήμασι, σὺν εὐταξίᾳ, θεῖον μὲν

те си рѣце да поднесеш богу прекрасна
и преугодна жертва, като му посветиш
чист живот и прави мисли.

29. Като знаеш, че силата и бързина-
та на ума имат голямо влияние върху
управлението на всички дела, не преста-
вай да се упражняваш в това отношение.
Не може да стане остроумен оня, който
не е роден такъв. Обаче изучаването на
нещата и опитността тъй улесняват зна-
нието, че много пъти упражненият се
оказва при самата работа по-сръчен, от-
колкото ония, които по природа са на-
дарени с остроумие. Затова трябва човек
да се упражнява през целия си живот в
благоразумие. А това може да постигне,
като изучава и си спомня делата на
по-старите, като разговаря и се среща с
живи благоразумни хора и като добие
опитност да прави през живота си това,
което трябва. Защото дейност, подкре-
пена с подражание, размишление и по-
хватност, достига до полезен край, ако не
попречи силата свише.

30. Не презирай като нещо нищожно
обичаите, обноските и движенията, свър-
зани с тялото. Защото добрият ред в тях
и приличното държане се считат като
немалка част от благоразумие. И ония,
които не са в състояние да схванат лес-
но присъщата на душата сила и красо-
та, водими от външни признаци, стават
ревнителни и възхвалители на неизвестно-
то. Затова трябва и от израза на лицето,
и от вчесването на косата, и от облича-
нето на дрехите да се вижда, че си бла-
гопристоен и почтен човек, без да бъ-
деш краен до глупост и прекаленост,
нито пък да прекрачваш границите на
умереността и да изпадаш в небрежност.
Защото всяка от тези крайности е не-
пристойна и за презиране и е несъобраз-
на с поведението на началника. Един на-
чалник трябва да има вървеж благопри-
стоен, да не се кърши срамотно като
жена, да не ходи като разслабен, нито
пък да се движи тромаво, неравно и не-
правилно като младеж и въобще всяко
негово движение трябва да е благочинно.

31. Не трябва да бързаш и когато го-
вориш. Защото бързото говорене при
словопренията и наддумванията може да
не е качество должно и за презиране, но
при публични речи е глупаво и опасно;
а пък при заповеди, особено при поли-
тически и общи, то е просташко и дол-
но. По-добре е да кажа, че бързината в
дела, думи и движения, съчетана с бла-

τινα καὶ ὑπερφυῖ ἀποφαίνει τὸν ἔχοντα σπάρμιον δέ, καὶ συνελθεῖν ἅμα πάντα χαλεπώτατον τὸ δὲ ἐν τοῖτοις σύμμετρον σὺν εὐταξία σεμνόν τε καὶ ἀξιάγαστον, καὶ μεστὸν ὄγκου σὺν εὐλαβείᾳ, ποιτικὸν ὁρᾶσθαι παρασκευάζει, καὶ ὄρχειν ἐπιτηδειότερον, εἴπερ καὶ ἐν τοῖς ἀρίστοις ἐστὶ τι τῷ πλήθει ἐρασιμότερον. Ταχύτης δὲ σὺν ἀταξία ἐμπληκτον καὶ μακρόν, καὶ παραδιορθοῦν ἐνίοτε μεγάλα, καὶ σφάλλον ὡς τὰ πολλὰ παραπλήσια. Ἡ δὲ σὺν ἀταξία βραδύτης κωθρόν καὶ ἡλίθιον καὶ σφάλλον μὲν ἐνίοτε καὶ μεγάλα, κατορθοῦν δὲ ἐλάχιστα, καὶ ταῦτα λίαν ταπεινά, καὶ πρὸς τὰς λοιπὰς ἐκείνου πράξεις μόνον παραμειρούμενα κατορθώματα.

λβ'. Τὸ πρὸς γέλωτας διαθρύπτεσθαι μετὰ τοῦ ἀσχημονεῖν τὴν μορφήν καὶ τοῦ ἡθους ἐστὶν ἐξυβρίζειν τὴν εὐσιτίαθειαν.

λγ'. Αἰσχροῤῥημοσίνης δὲ πάσης καὶ ἀκοῆ καὶ γλώσσα καθαρευέτω. Ἄ μὲν γὰρ τις ἀκούων ἡδεται, ταῦτα καὶ λέγειν οὐκ αἰσχύνεται· ἂ δέ τις λέγων οὐκ αἰσχύνεται, ὅτι καὶ πρῶπτεν οὐκ αἰσχυνθήσεται, μεγάλην παρέσχεν ἀπόδειξιν. Δι' ὄλου δέ, γλώσσης φυλάσσειν παρολισθηῖναι ῥήματι γὰρ βραχυτάτω πολλάκις ὑποφαλεῖσα, μεγάλην ἤνεγκε ζημίαν, αὐτοὺς τοὺς περὶ τὸ ζῆν ἐσχάτους ἀναῤῥίψασα κύβους.

λδ'. Ἐχε τὰ ὦτα τοῖς μὲν ἀδικουμένοις ἠνεωγμένα, πρὸς δὲ τὰς τῶν ἀδικούντων ἐπαγωγὰς καὶ πιθανολογίας ἀποκεκλεισμένα.

λε'. Χείλη δὲ κατήγορα καὶ συκοφαντίας ἀποστρέφου· πολλάκις γὰρ παῖδας κατὰ πατέρων καὶ πατέρας ἐξέμηγε κατὰ παίδων, καὶ βίον ἔσχισε συζυγίας, καὶ συγγενεῖς ἐπανέστησε κατ' ἀλλήλων· ναὶ τί λέγω; πόλεις ὄλας καὶ οἰκίας ἀνέτρεψε μία φωνὴ συκοφάντου.

λς'. Μὴ ταχὺς ἦσθα ζευγνίειν εἰς φιλίαν· συζεύξας δὲ παντὶ τρόπῳ τὸν δεσμὸν ἄλυτον συντήρει, ἅπαν τοῦ πλησίον ἀνέχων τὸ βῆρος, πλὴν εἰ μήπω ψυχῆς κίνδυνον ἐπάγει. Αἱ γὰρ πρὸς φίλους διαστάσεις τὴν ὄλην προαίρεσιν ἐκφραυλίζουσι τῶν ἀνθρώπων· καὶ οὐ τὸν ὑπαίτιον μόνον, ἀλλὰ καὶ τὸν ἀναίτιον εἰς τὴν αὐτὴν ὑπόνοιαν κατασπῶσιν. Ἐκείνοις δὲ κέχηρησο φίλοις, οἳ πρὸς ἑτέροισι κατὰ πάντα καιρὸν ἄδολον διεσώσαντο τὴν φιλίαν, καὶ μήτε εὐπραγοῦσι βασκανίας ἐπ-

γочинност, показва, че такъв човек има нещо божествено и свръхестествено. Но това е рядко, а всичко да се събере в едно е много мъчно. Уместната във всичко съразмерност, сериозността, свързана с любезност, тежкото, но почтително държане помагат, за да бъде началникът възделен и по-способен да управлява, ако и в отличните обноси има нещо, което пленява повече множеството. Безредната бързина е свойствена на блъснат и налудничав човек и е причина да се правят големи грешки и често криви разпоредби. Безредният пък бавеж е признак на мързелив и глупав човек, който понякога прави големи грешки, но извършва и незначителни подвизи, но и те се смятат за такива само ако се сравнят с другите му дела.

32. Да се кърши човек от смях, това не само обезобразява лицето, но и безчести сериозния характер.

33. Слухът и езикът да бъдат чисти от всяко сквернословие. Защото това, което човек слуша с удоволствие, той не се срамува и да го каже. А говори ли нещо, без да се срамува, това е голямо доказателство, че той няма да се засрами и да го извърши. Изобщо пази се да не ти се изплъзне езикът, защото много пъти като извърши грешка с някоя много къса дума, той причинява голяма вреда и излага самия живот на човека в опасност.

34. Дръж ушите си отворени за ония, които са онеправдани, а затворени за доносите и убедителните на глед доводи на ония, които онеправдават.

35. Отвърщай се от злоречиви и клеветнически устни. Защото много пъти една само дума на клеветник е подлудявала деца срещу бащи, бащи срещу деца, разкъсвала е съпружески живот и повдигала роднини едни срещу други и — какво казвам — цели градове и домове е сривала.

36. Не бъди бърз да свързваш приятелство. Но свържеш ли, пази по всякакъв начин неразкъсани връзките и носи товара на ближния, ако това не докарва опасност на душата ти. Защото свадите с приятели похабяват целия характер на хората и дават повод да се подозира еднакво не само виновният, но и невинният. Имай за приятели ония, които при всички обстоятелства са запазили искрено приятелство с другите и нито им са завиждали, когато са били честити,

έβαλον όφθαλμόν, μήτε ήμέλησαν δυσπραγούντων. Πολλοί γάρ κακώς μόν πράττουσιν έπεκούρησάν τε και συνήργησαν τοίς φίλοις, εϋ δέ φερομένων, όραν ούκ ήνεγκαν την εϋημερίαν και ούς ούκ ήλεγξε καιρός συμπαιθείας, τούτους έφώρασε τό πάθος τοϋ φρόνου. Κτω τοίνον φίλους, μή τους φαύλους, αλλά τους άριστους. εκ γάρ των φιλουμένων ως τά πολλά κρίνεται τά ήθη φίλων και διά μόν των σπουδαίων βήστον άν τις, και παρασφαλείς, επαναχθείη οί φαύλοι δέ και την προσοϋσαν λυμαίνονται καλοκαγαθίαν. Και οί μόν και τό λείπον εις άρετήν δι' έαντων έπιχειρίζοντες, ανελλιπές φαίνεσθαι ποιούσιν ή δέ προς τους φαύλους επιμυξία και όπερ εστιν υπόλοιπον άρετής, νόθον άποφαίνει. Μη ζητεί δέ παρά φίλων άκούειν τά ήδέυ, αλλά τά άληθή μάλλον. Εϋ γάρ έχθροίς μόν ούδ' άληθεύουσι πιστευτέον, φίλοις δέ διεφθορε τά της άληθείας και τό ήδοϋ λέγειν ζητοϋσι κάκεινοι, πόθεν ήμιν άλλαχόθεν ή της άληθείας έσοιτο γνώσις. και ή επιστροφή των ούκ εϋαγώς ενίοτε παρ' ήμων λεγομένων ή πρακτομένων; Δι' ό μέγιστον ήγοϋ φίλους κολάκων διαφέρειν. Οί μόν γάρ κατά πρόσωπον επαινούντες, σε τε των, ως εικός, άμαρτονομένων συναίσθησαν λαβεΐν ούκ εϋσι, και μείζω ταϋτα προς τους άλλους ταίς διαβολαίς αποτελοϋσιν. οί δέ και σε τω δια φίλιας έλέγχω συνιδεΐν τό παρανομηθέν μάλλον δυναμοϋσι, καν τι δέη προς τους έξω λέγειν, άντι κατηγορίας απολογία τοϋ πραχθέντος εκμηχανώνται. "Όσον οϋν τοϋ επί κακίαν προκόπτειν τό άρετήν άσκειν διενήνοχε, και τοϋ διαβάλλεσθαι εν τοίς άρχομένοις τό τας διαβολάς διαλύειν, τοσοϋτον δεΐ παρ' σοι τους εϋνους πλέον έχειν των κολάκων.

λζ'. Των αποβρήτων ά μόν την σήν άρετήν αυξάνει, κοινώνει τοίς φίλοις ά δέ την γνώμην φανλίζει, μητ' αυτός μετέρχου, μήτε τοίς φίλοις ανατίθει. "Αριστον μόν γάρ τοϋτο και χωρίς αίτίας έτέρας. πλην γε δή και εις κόρον, οία πολλά τά ανθρώπινα, τοϋ φίλτρον τραπέντος, μάλλον της παραινέσεως τό χρήσιμον καθοράται. Το μόν γάρ φαύλον των κρυφίων τό-

νито пък са ги пренебрегвали във време на злочестини. Защото мнозина помагат и подкрепят приятелите си, когато са зле, а не могат да ги гледат, когато благоденствуват. Така че завистта изкарва найве нрава на ония, които състраданияето [им] не е могло да изобличи. И тъй приемай за приятели не развалени, а добри човеци. Защото за нравите на един човек се съди обикновено по приятелите му. С помощта на сериозни хора човек и когато сгрещи, много лесно може да се поправи, а покварените развалят и съществуващата у него доброта. Първите прикриват чрез себе си липсата на добродетел и правят да не се вижда недостатъкът. Но сношенията с лоши приятели изтъкват като лъжливо и каквото е останало от добродетелта. Не искай от приятелите си да слушат приятни неща, а по-скоро истински. Защото, ако не бива да се вярва на враговете дори когато казват истината, а приятелите изопачават истината и желаят да говорят само онова, що е приятно, в такъв случай, откъде другаде ще познаем истината и как ще поправим това, което ние понякога говорим или вършим не добре? Затова смятай за нещо важно да различаваш приятели от ласкатели. Защото ласкателите, като те хвалят пред лицето, не само че не те оставят сам да съзнаеш, както трябва, грешките си, но и ги преувеличават с клевети пред другите. Когато, напротив, приятелите с приятелски натяквания ни дават възможност да съзнаем беззаконията си и ако стане нужда да се каже нещо на други, те — приятелите, — вместо да злословят, мълчат се да оправдаят извършеното. И тъй, колкото упражнението в добродетел стои по-горе от преуспяването на злото и колкото за предпочитане е опровержението на клеветите от разпространяването на клевета между подчинените, толкова повече и ти трябва да предпочиташ благосклонните приятели пред ласкателите.

37. Съобщавай на приятелите си ония тайни, които изтъкват твоята добродетел, а ония, които разващават волята, нито ти сам ги търси, нито на приятелите си ги поверявай. Вън от всяка друга причина това само по себе си е прекрасно. Но когато приятелството стигне до пресищане, както повечето човешки работи, тогава най-много се вижда ползата от този съвет. Защото лошите тайни най-много тогава ще се вмък-

τε μάλιστα τοὺς λογισμοὺς τοῦ συνεγνωκότος ἑπιτρέχον καὶ διακυμαῖνον, θάπτων τε καὶ σὺν αὐθενί ἄνω τῆς ἀγάπης ἀποστήσει, καὶ πρὸς ἐπιστροφὴν ἰδεῖν οὐκ ἔασει σοὶ τε διαβολὴν βαρεῖαν, ἐκφορὸν γεγονός, ἑποίσει, καὶ πρὸς τὸν ἐξηπτότα χαλεπώτερον διαθήσει. Τὸ δὲ χρηστόν τὸν τε συνεγνωκότα βραγῆναι τῆς φιλίας ἐπικαστήσει, δεσμῶ κριτίστω, τῇ ἀρετῇ βιαζόμενον, καὶ εἰς ἔπαινον τῆς σῆς σπουδαίας γνώμης ἐπινοῶν ἐρχόμενον διαναστήσει, καὶ σε δῆλον, ὅτι ταῦτα συνοροῶντα οὐκ ἀηδῶς ἀναλαβεῖν, εἴ τι παρηγήχθης, τὴν τε πρὸς αὐτὸν ὀμιλίαν καὶ τὴν ἐν τῷ πόθῳ σχέσιν ἀναπέσει. Ἄει μὲν οὖν φίλους εὐλόγει, μάλιστα δὲ τοὺς ἀπόντας ἐπὶ τῶν παρόντων· οὕτω γὰρ καὶ τὸ τῆς κολακείας διαφύγοις, οὐδ' ἴχνος αὐτῆς ἐν σοὶ φάινεσθαι παρασκηναζόν, καὶ τοῖς φίλοις ἔση πρώτων κεχαρισμένα, τοιοῦτον σεαυτὸν εἶναι τοῖς παροῦσι πιστώσας, οἷος αὐτοῖς περὶ τῶν ἀπόντων ἐγνώσθης.

λι'. Οὕτω δὲ σεαυτὸν φιλία περιγράφεις ἔση τοῖς μὲν εἰς ἑτέρους καὶ εἰς τὰ κοινὰ πλημμελοῦσιν ἀπαράιτητος, τοῖς δὲ εἰς σὲ ἁμαρτάνουσι συμπαιθέστατος. Διὰ μὲν γὰρ ἐκείνου εὐνομία ἔσται τῇ πολιτείᾳ καὶ ἡ σὴ περὶ τοὺς ἀρχομένους ἐπίδηλος σπουδὴ καὶ κηδεμονία· διὰ δὲ τούτου τὸ φιλάνθρωπον τῆς γνώμης ὁ βασιλεὺς ὡς ἀληθῶς ἀνακηρύσσεται τρόπος. Οἱ μὲν γὰρ τύραννοι τὰ κοινὰ τῶν ἀδικημάτων καὶ τὰ εἰς ἀλλήλους πολλάκις ὑπερορῶσι, πικρῶς δὲ τὰ εἰς ἑαυτοὺς ἐξετάζουσι· βασιλέως δὲ ἔστι καὶ Ἄρχῆς ἐννομοιάτης ἔργον, τὰ μὲν εἰς ἑαυτὸν φιλάνθρωπῶς φέρειν, τὰ δὲ εἰς κοινὰ καὶ εἰς ἀλλήλους δικαίως εὐθετεῖν καὶ διεξάγειν.

λθ'. Ὡσπερ πολλῶν ἐπάνων ἄξιος ὁ μεγάλην ἐξουσίαν τοῦ ἀδικεῖν λαβὼν καὶ τὰ δίκαια πρώτων, οὕτω πολλῶν ὑπεύθυνος φόβον ὁ μηδενὸς ἐνδεῆς τῶν ἀναγκαίων καὶ εἰς τὰ ἀλλότρια τὰς χεῖρας ἐκτείνων. Ἄνδρὶ μὲν γὰρ πενομένῳ πρόφασις εἰ καὶ παράλογος, τοῦ ἀδικεῖν ἢ πενία ἀνήρ δὲ δυναστείαν ἔχων καὶ ἀπορίαν οὐκ ἔχων, ἀναπολόγητον ἔχει τὴν τοῦ ἀδικεῖν ἁμαρτίαν.

нат в ума на приятеля, който ги знае, ще го развълнуват и ще го отстранят по-скоро и без стеснение от приятелството и няма да го оставят да погледне назад; освен това те, като излязат наяве, ще ти нанесат тежко обвинение излеше те разположат към тогова, който ги е изказал. Напротив, добрите тайни, които чрез твърде яка връзка ще сдържат онзи, който ги знае, принуждават към добродетел и като му дойдат на ум, ще го подбудят да хвали твоето благоразумие. Тебе пък, като виждаш всичко това, ще те убедят, ако нещо си се отдалечил, да подновиш с удоволствие срещите и любезните си сношения с приятеля. Пред присъстващите всякога похвалявай приятелите си, особено когато те отсъствуват. Защото по този начин ще избегнеш ласкателството, като направиш така, че да не се вижда и следа от него у тебе, а в същото време ще угодиш и на приятелите си. Защото ще докажеш, че ще бъдеш такъв и към присъстващите, когато отсъствуват, какъвто им се показва спрямо отсъстващите.

38. Като оградиш така себе си с приятелство, бъди неумолим към ония, които пакостят на другите и на обществото, а много състрадателен към тия, които прегрешават към тебе. С първото ще има законност в държавата и ще стане явно усърдието и грижата ти за управляваните от тебе, а с второто ще се проявява човеколюбивото ти разположение и действителното ти царствено държане. Защото тираните често пренебрегват несправдите към обществото и към другите, а сторените тям лично неправди строго наказват. Обаче подобава на царя и на законната власт греските спрямо тях да търпят човеколюбиво, а престъпленията против обществото и против другите да оправят и отстранят справедливо.

39. Както е достоен за много похвали онзи, който, ако и да е получил голяма власт и може да върши неправди, все пак е справедлив, така също заслужава много укор и тоя, който, ако и да не е лишен от нужните средства, пак простира ръка на чуждото. Защото бедността служи на сиромаха като предлог, ако и неразумен, за да върши неправди. Но човек, който има власт и не е беден, не може с нищо да извини греха си, задето върши неправди.

μ'. Ὅσῳ δὲ τις προέχει τῇ Ἀρχῇ, τοσούτῳ χρεωστεῖ πρωτεύειν καὶ τῇ ἀρετῇ. Ὁ δὲ τοῦ-ραντίον ποιῶν τρία ἅμα καὶ κάκιστα ἐπιτελεῖ ἀπόλλυσιν ἑαυτόν· τοὺς ὁρῶντας εἰς κακίαν παρακαλεῖ· βλασφημεῖσθαι παρασκευάζει τὸν Θεόν, ὅτι τοιούτῳ τηλικαύτην ἐνεχείρισεν Ἀρχήν. Λιὰ τοῦτο παντὶ μὲν ἀνθρώπῳ φευκτέον ἢ κακία, μάλιστα δὲ τοῖς ἐν τῇ Ἀρχῇ.

μα'. Ἀρχε τοίνυν ἐπιτρόων, μὴ πεποιθὸς τυραννίδι, ἀλλὰ τῇ τῶν ἐρχομένων εὐνοίᾳ. Εὐνοια γὰρ μεῖζον Ἀρχῆς βιάθρον καὶ ἀσφαλέστερον, ἢ φόβος. Τοῦτο δὲ ἀρετῶν το κτήσις ποιεῖ, καὶ οἱ περὶ τὸ ὑπήκουον πόνοι καὶ φροντίδες. Οὕτω δὲ αὐτός τε ὡς ἀληθῶς βασιλικῶς καὶ ἡδέως βιώσεις, κάκεινοις ἐλευθέρων ἐπιβουλῆς καὶ συμφορῶν ἀλογίστων τὴν πολιτείαν συντηρήσας, ἀέμνηστον σαυτοῦ κλέος τὸν ἅπαντα χρόνον καταλείψεις.

μβ'. Νόμων τοὺς ἀκριβεστάτους ἐπαίνει καὶ ἀποδέχον· καὶ πρὸς ἐκείνους βλέπων τὸν σεαυτοῦ ἡνθμιζε βίον· μὴ μέντοι κατὰ πῶς ἐκείνων ψήφους τὸ ὑπήκουον ἀπαραιτήτους εἰσπράττου τὰς τιμωρίας, ἀλλὰ διὰ τῶν φιλανθρώποτέρων μᾶλλον παιδαγωγεῖ· οὕτω τε γὰρ φοβερός, δι' ὧν σεαυτὸν ἀκριβολογεῖς, τοῖς ἁμαρτάνουσιν εἶναι δόξεις, καὶ ἀνεπαχθῆς τοῖς ὑπηκόοις.

μγ'. Δεῖ ἐγκρατῶς ἀρχεῖν, οὐ τῷ κολάζειν, ἀλλὰ τῷ δοκεῖν κολαστικὸν εἶναι. Τοῦτο δὲ ἡθος εὐσταθὲς ποιεῖ καὶ ἡ τῶν οἰκείων τρόπων σεμνότης καὶ ἐπιμέλεια· ὀργίλων δὲ μᾶλλον ἀνθρώπων ἢ φρονίμων αἱ κολάσεις· οὔτινες ἀπορίῳ τοῦ δημαγωγεῖν σωφρόνως, ἐπὶ τὸ κολάζειν τρέπονται ῥαδίως. Καὶ τὸ μὲν καὶ ὁ τυραννικώτατος πράξειεν ἄν, τὸ δὲ μόνος ὁ ἀρχικώτατος· εἴπερ ἄρχοντος ἀρετὴ μὴ φθείρειν, ἀλλὰ πλείους καὶ βελτίους ποιεῖν τοὺς ἀρχομένους.

μδ'. Ἀρχοντος μὲν τινες ἔφρασαν ἀρετὴν ἐκ μικρῆς μεγάλην πόλιν ποιῆσαι· ἐγὼ δὲ μᾶλλον ἄν φαίην τὸ ἐκ φαύλης σπουδαίαν παρασκευάσαι· τοῦ μὲν γὰρ καὶ καιρῶν πολλάκις φορὰ γέγονε παραίτια· τὸ δὲ οὐκ ἔστι μὴ οὐχὶ λιὰ τοῦ ἄριστα διοικοῦντος γενέσθαι. Ὅν σὲ παρα-

40. Колкото човек превъзходствува по власт, толкова е длъжен да бъде пръв и по добродетел. Който върши противното, прави три неща много лоши: себе си погубва, подбужда към зло ония, които го наблюдават, и кара да хулят бога, че на такъв човек е дал толкова голяма власт. Затова всеки човек трябва да отбягва от злото, но най-много тия, които имат власт.

41. И тъй управлявай поданиците си, като се уповаваш не на тиранство, а на благосклонността на управляваните. Защото благосклонността е по-добра и по-здрава основа на властта, отколкото страхът, а тя се добива с добродетели, с труд и грижи за поданиците. Така и ти сам ще живееш действително царски и приятно и като запазиш по отношение на тях държавата свободна от опасности и от неизброими злочестини, ще оставиш завинаги подир себе си вечна слава.

42. Похвалявай и приемай най-строгите закони и с оглед към тях уреждай собствения си живот. Обаче не налагай на поданиците си немилостиви наказания според постановленията на тия закони, но по-скоро ги упътвай според по-човеколюбивите [закони]. Така, като си вискателен към себе си, ще изглеждаш, че си страшен към престъпниците, а към поданиците си недосаден.

43. Трябва властно да управляваш не с наказания, а с това като изглеждаш, че си готов да наказваш. А това се постига с твърд характер и с почтени и вежливи обноски. Наказанията са свойствени не на благоразумни, но по-скоро на гневливи хора, които, като не могат да водят народа благоразумно, лесно прибегват към наказания. Това би могъл да направи и най-големият тиранин, а първото — само оня, който умее да употребява властта, защото достойнството на един началник се състои [в това] не да унищожава, а да умножава подвластните и да ги направи по-добри.

44. Някои са казали, че достойнството на един началник се състои в това — да направи един град от малък голям. Но аз по-скоро бих казал, че [по-голямо достойнство е] да го обърне от развален в сериозен, защото първото много пъти зависи от обстоятелствата, а второто може да направи само онзи, който управлява отлично. Като подражаваш на такъв, чрез делата, които вършиш, ще

ζηλῶν, δι' ὧν κατορθοῖς ἀρετῇ τὴν τῶν ἀρχομένων αὐξίαις πολιτείαν.

με'. Ὡσπερ τεῖχος σαθρόν, κὰν οἰκίας ἐνδον ἔχη λαμπράς, καὶ ἀέρων εὐκροσίαν, καὶ ὀνίων ἀφθονίαν, ὅμως τὴν πόλιν ἐξευτελίξει, οὕτως οἱ περὶ τὸν ἀρχοντα φαῦλοι καὶ τὸν ἐκείνου συνδιαβάλλουσι τρόπον· οἱ γὰρ ἐκείνων τῆς πονηρίας λαμβάνοντες πείραν καὶ τὸν ὑπ' αὐτῶν δορυφορούμενον παραπλήσιον ὑπολαμβάνουσιν εἶναι.

μς'. Μηδενὸς παρανομίαν, κὰν δοκεῖ δι' αὐτῆς εὐήμερεῖν, ἐπαινέσης· ἐκεῖνόν τε γὰρ μᾶλλον εἰς κακίαν ὑπαλείψεις, καὶ σεαυτὸν εἰς παραπλησίαν προᾶξιν καιρὸν ἐπιζητεῖν ἀπελέγξεις. Ὁ γὰρ πρὸ καιροῦ ταῦτα, δι' ὧν ἐπαινεῖ, προθυμούμενος καὶ τιμῶν, τί ἂν οὐ ποιήσει τοιούτου καιροῦ παραπεπτωκότος;

μζ'. Ὁ τῶν ἀρχόντων τρόπος νόμος γίνεται τοῖς ὑπὸ χεῖρα. Εἰ οὖν, εἴ τι τὸ πλῆθος ἐξαμαρτάνει, εἰς τὸν ἀρχοντα τὴν αἰτίαν ἀναπέμπει, πόσον οἶει σεαυτὸν [δεῖν] ἀρετῆς ἐπιμελεῖσθαι, καὶ χρεωστεῖν αἰετὶ ἐπὶ τοῖς καλοῖς ἐργηγορέναι;

μη'. Πάσης πράξεως βουλή προηγείσθω· αἱ γὰρ ἀνεπίσκεπτοι πράξεις ὡς τὰ πολλὰ σφαιραῖ· καὶ τὸ κατορθούμενον δικαίως ἂν αἰτίας ἄλλης ἔργον νομισθεῖν μᾶλλον, ἢ τῆς τοῦ πολλάκις παρασφαλέντος δομῆς καὶ περιπετείας.

μθ'. Ἀπερ χεῖρες πολλῶν, καὶ πολλάκις, οὐκ εἰργάσαντο, ταῦτα βουλή μία καὶ ἐφάπαξ κατεπράξατο. Λι' δ' εὐβουλίαν προτίμα πολυχειρίας.

ν'. Προνοίας ἐπίκουρος ἡ μετάνοια, ἢ τὸν ἐκείνην διέλαυθε καὶ ἐκπίπτει, αὕτη ταῦτα ἐπανελομένη διορθοῦσθω καὶ διασωζέτω.

να'. Ὁ φθόνος πάση μὲν ψυχῇ μεγάλη νόσος, μεγίστη δὲ μάλιστα τοῖς ἐν ἐξουσίᾳ· ἀνάγκη γὰρ, οἷς συνεργοῖς μέλλει χρῆσθαι καὶ βίου καὶ πόλεως πρὸς εὐδαιμονίαν, τούτοις δορᾶν ὡς ἐχθροὺς διὰ τὴν ἐνοῦσαν ἀρετήν, καὶ ἐπιβουλεύειν ὡς πολεμίοις. οὐ τί ἂν εἴη ὀλεθριώτερον ἢ ἀφρονέστερον;

νβ'. Ὅσον δὲ δεῖ φυγεῖν τὸ φθονεῖν, τοσοῦτον διώκειν τὸ φθονεῖσθαι· ἀρχοντι δὲ μά-

повдигнеш чрез добродетелта гражданския живот.

45. Както порутената около един град стена го загрозява, ако и да има в него великолепни къщи, добър въздух и стоки в изобилие, така и покварената свита около един началник дава повод да се осъжда и неговото поведение. Защото ония, които от опит знаят развалата на свитата, мислят, че и обкръженият от нея ѝ прилича.

46. Не похвалявай ничие беззаконие, ако и да изглежда, че чрез него благоденствуваш. Защото стова и беззаконника ще подтикнеш повече към злото, и себе си ще изтъкнеш, че дириш случай, за да извършиш подобно деяние. Който с похвалите си насърчава и зачита такива деяния, преди да му се падне удобно време, какво не би направил, като му се удаде такъв случай.

47. Поведението на началниците става закон за подчинените им. Ако прочее множеството отдава на началниците причината на своите грешки, колко, мислиш, трябва да се упражняваш в добродетели и да бъдеш винаги буден към всичко добро?

48. Всяко деяние трябва да се предхожда от размисляне, защото необмислените работи обикновено биват погрешни. Ако се постигне нещо добро, справедливо ще се помисли, че то е дело не на похватността и устрема на оногова, който много пъти не е сполучил, а на друга някоя причина.

49. Това, което не е било постигнато в много случаи с помощта на много ръце, се извършва из един път според един съвет. Затова предпочитай добрия съвет пред многото ръце.

50. Разкаянието помага на предвидливостта. Затова, каквото не е съгледала или пропуснала последната, разкаянието, като го подхване, нека го направи и спаси.

51. Завистта е за всяка душа тежка болест, а особено за властителите е най-тежка. Защото биват принудени да гледат като на врагове поради добродетелите им и да готвят гибел на ония, които те ще трябва да използват като свои сътрудници за своето частно и за общото — на държавата — благо. Може ли да бъде нещо по-пагубно и по-безумно от това?

52. Колкото човек трябва да отбягва да завижда, толкова повече трябва да се стреми да бъде предмет на завист. Това

λιστα πρόπει, ᾧ μηδ' ἐξ ἐτοίμου ἢ ἀπὸ τῶν φθονούτων φέρεται βλάβη. Εἰ δεῖ δὲ ὅμως τὸν φθόνον περιστέλλειν (πολυμήχανον γὰρ πάντολμον τὸ θηρίον), οὐκ ἀρετῆς ἐλαττώσει, μειωότητι δὲ φρονήματος, καὶ ἀφαιρέσει καὶ περικοπῇ τῆς ἐν τοῖς οὐκ ἀναγκαίοις ἐπιδείξεως καὶ πλεονεξίας τὰς αὐτοῦ βολίδας διακρουστέον.

νγ'. "Όταν τις ἄρχη ἑαυτοῦ, τότε νομιζέτω καὶ τῶν ὑπηκόων ἄρχειν ἀληθῶς. "Όταν γὰρ ἴδωσι τὸν ἐφρονηκότα ἄρχοντα παθῶν καὶ κρατοῦντα ἡδονῶν, τότε πόθῳ καὶ ἐκόντες καὶ αὐτοὶ ὑποταγήσονται ἂν δὲ ἀνδράποδον ἴδωσιν ἡδονῆς καὶ παθῶν, ἀφόρητον ἠγήσονται ἀνδραπίδῳ δουλεύειν αὐτοί.

νδ'. "Αριστον νόμιζε δικαστήν, ὅς τάχει μὲν λογισμῶν τὴν τοῦ δικαίου φύσιν θηρεῖται θηρεύσας δὲ σὺν ὀρθότητι προάγει· καὶ προᾶξει μὲν ἄνεσιν τοῖς ἀδικουμένοις ὀξύς, βραδύς δὲ κολάσαι τοὺς ἀμαρτάνοντας· καὶ κρείττων μὲν χρυσίου, οὐκ ἐλάττων δὲ δυναστείας· καὶ κρατῶν μὲν ὀργῆς, οὐκ ἠττώμενος δὲ συμπαιθεῖα· καὶ μόνην μὲν συγγένειαν καὶ φιλίαν καὶ δόξαν οἶδεν ἐν τῷ δικάζειν τὴν δικαιοσύνην, μόνην δὲ ἄλλοτριώσιν καὶ ἔχθραν καὶ ἀδοξίαν τὴν ἀδικίαν.

νε'. Μηδὲν τῆς πρὸς τὸ ὁμόφυλον διαθέσεως εὐχεροῶς καὶ χωρὶς ἐμφανοῦς αἰτίας μεταβάλλης. Εἰ γὰρ καὶ ὑπολανθάνουσαι παρ' αὐτῶν αἰτίαι τὴν πρὸς αὐτοὺς μεταβολὴν δικαίαν ποιοῦσιν, ἀλλ' οὖν οἱ ταύτας μὴ συνορῶντες οὐκ ἐκείνους αἰτιάσονται τῆς σῆς πρὸς αὐτοὺς ἀλλοιώσεως, σοῦ δ' ἀρβρωστίαν καὶ εὐχέρειαν κατηγορήσουσι γνώμης.

νε'. Οὐχ οὕτως ἢ ἐν πολέμῳ ἀνδρία τὸν ἄρχοντα κοσμεῖ καὶ σώζει, ὡς ἢ πρὸς τοὺς ὁμοφύλους εὐμένεια καὶ φιλανθρωπία. Πολλοὶ γὰρ πολεμίων κρατήσαντες ὑπὸ τῶν οἰκείων δι' ὀμότητα διεφθάρησαν· καὶ πολλοὶ παρὰ μικρὸν ἄλῶναι πολεμίοις κινδυνεύσαντες, ὑπὸ τῶν ὁμοφύλων διεσώθησαν, οὐδ' αὐτὸ τὸ ζῆν ὑπὲρ τῆς σωτηρίας προτιμησάντων τοῦ ἄρχοντος.

νε'. "Αρχοντας δεῖ καθιστάναι, μάλιστα μὲν πάσαις πλουτοῦντας ταῖς ἀρεταῖς· εἰ δὲ μή, πάντως γε δικαιοτάτους· καὶ γὰρ ἂ τοῖς ἄρχουσι παρανομεῖται, ταῦτα τὸ μῖσος καὶ τὴν ὀργὴν τοῦ πλήθους εἰς τὸν προχειρισάμενον ἀναφέρει.

подобава най-много на началник, комуто завистниците не могат лесно да пакостят. Ако обаче стане нужда да се противодействува на завистта (защото тя е много хитър и много дързък звяр), трябва да се отблъскват стрелите ѝ не с намаляване на добродетелта, но със скромност, с лишаване и отбъгване от суетност в ненужни неща и от алчност.

53. Когато някой владее себе си, тогава може да се мисли, че той наистина владее и поданиците. Защото, когато видят, че началникът е господар на страстите си и стои по-горе от сладострастието, тогава и те ще [му] се подчиняват с обич и доброволно. Ако обаче видят, че той е роб на сладострастие и страсти, в такъв случай те ще смятат за непоносимо да робуват на роб.

54. За най-добър съдия смятай оногова, който с бърза мисъл схваща естеството на правото и като го схване, провежда го открито, помага бързо на онеправданите, наказва бавно съгрешилите, стои по-горе от златото, не отстъпва на властители, сдържа гнева си, не се поддава на състрадание и като съди, признава справедливостта за единствено родство, приятелство и слава, а несправедливостта за единствено чуждо нещо, вражда и безславие.

55. Не променяй лесно и без явна причина разположението към съплеменниците. Защото, ако и да има скрити за тях други причини, които оправдават промяната към тях, обаче ония, които не могат да съгледат тези причини, няма да обвинят тях за тази промяна, а ще осъдят тебе в слабост и лекомислие.

56. Във време на война началникът не се украсява, нито се спасява толкова от своята храброст, колкото от благосклонността и човеколюбието си към съплеменниците. Защото мнозина, които са победили враговете си, са загинали от своите близки поради своята жестокост. Мнозина пък, които се намирали в опасност без малко да бъдат заловени от неприятели, били спасени от съплеменниците си, които са пожертвували дори и живота си, за да спасят началниците си.

57. За началници трябва да се поставят особено лица, които са богати с всички добродетели или пък най-справедливи. Защото беззаконията на началниците предизвикват омразата и гнева на множеството против оногова, който ги е назначил.

νη'. Πολλαχόθεν δεῖ τὸν ἄρχοντα θηρεύειν τῶν ὑπηκόων τὰς γνώμας, καὶ οὕτω κοινωνοῖς χρῆσθαι φιλίας καὶ ἀρχῆς καὶ βουλευμάτων· πρῶτον, ἐξ ὧν αὐτὸς τὰ κατὰ τὴν αὐτοῦ οἰκίαν οἰκονομεῖ· δεύτερον, ἐξ ὧν γυναικί τε καὶ παισὶ καὶ δούλοις συνδιατίθεται· τρίτον, ἐξ ὧν κέχρηται τοῖς φίλοις· τέταρτον, ἐκ ὧν πρὸς τοῖς ἐκ γειτόνων διάκειται· καὶ πέμπτον, ἐξ ὧν ἐχθροὺς τε ἀναδέχεται καὶ ἀμύνεται, καὶ πάλιν οἷς κατατίθεται καὶ διαλύεται. Ἰκανὰ γὰρ ταῦτα φέσιν ἀνδρὸς τεκμηριῶσαι, καὶ δεῖξαι γυμνὸν προσωπεῖον [καὶ] τοῖς ἐπὶ σκηνῆς ὑποκρίσεως τὸν ἄνθρωπον θεωροῦσιν.

νθ'. Τότε κριτῆς ἀριστος ἔσῃ τῶν ἄλλων, ὅτε τὰ σαυτοῦ ἐπισκοπῶν λόγον ἐκάστης πράξεως ἐπὶ συνειδότι κριτῆ δίδως, καὶ διόρθωσιν ἐπινοεῖς τῶν ἡμαρτημένων. Ἐπεὶ πῶς τοὺς ἄλλους ἐπιτιμῶν οὐκ ἐρυθραῖσιν ἐφ' οἷς αὐτὸς τὰ ὅμοια ἐξαμαρτάνεις; Πῶς δὲ ἐκείνους οἶει σοι διατεθῆναι, ἤνικα ἐν οἷς ἀνεύθυνόν σε καθορῶσιν, αὐτοὶ δίκας εἰσπράττεσθαι δικαιοῦνται;

ξ'. Ἐπαίνει τὰς ἀρίστας πράξεις· ἐπαίνει δὲ μὴ λόγῳ μόνον, ἀλλὰ δι' ὧν αὐτὸς τε μάλιστα τὰ ὅμοια πράττει, καὶ δι' ὧν τοὺς μιμητὰς τῶν λοιπῶν προκρίνων ἐντίμους ἀποδεικνύεις· τὸ μὲν γὰρ τῶν τυχόντων, τὸ δὲ τῶν ἄρχων ἀξίον.

ξα'. Προνοεῖ πάντων, τῶν ἐπιεικῶν, ὡς ἀριστοι γένωνται, καὶ τῆς ὀφειλομένης αὐτοῖς ἀπολαύσει τιμῆς καὶ τοῦ προνομίου· τῶν δὲ μὴ τοιούτων, ὡς ἂν βελτιωθῶσι τὰς γνώμας, καὶ τῆς ἀπὸ τῶν νόμων ἔρυσθῶσιν ἀτιμίας· τοῦτο γὰρ ὡς ἀληθῶς Ἀρχῆς ἐννόμου καὶ ἐπιστασίας ἔργον.

ξβ'. Τὰς πρὸς ἀλλήλους τῶν ἀρχομένων ἔρεις εἰς τοὺς πολεμίους τρέπων, ἐν τοῖς ὑπὲρ τῆς πατρίδος ἀγῶσι μετατίθει. Τυράννων μὲν γὰρ στασιάζειν τὰ πλήρη· ἐν γὰρ τῇ κοινῇ φθορᾷ διχοστασία ἢ τυραννίς τὴν ἀσφάλειαν ἔχει· ἄρχοντος δὲ καὶ βασιλέως ἀστασιαστον συντηρεῖν τὴν ὁμόνοιαν τῶν ὑπηκόων· ἐν γὰρ τῇ τῶν ἀρχομένων σωτηρίᾳ τὸ βᾶθρον αὐταῖς πέπηγε τῆς ἐξουσίας.

ξγ'. Ὡσπερ δεῖ τὸν ἄρχοντα φοβερὸν εἶναι τοῖς ἀδικοῦσιν, οὕτω φυλακὴν καὶ ἀσφάλειαν

58. По много начини един началник трябва да схваща мислите на поданиците си и тогава да ги прави съучастници в приятелство, във власт и в съвещание. Първо — по това, как те управляват домовете си; второ — по това, как се отнасят към жена, деца и слуги; трето — по това, как се отнасят към приятели; четвърто — по това, как са разположени към съседи; пето — как посрещат и се бранят от врагове и как се спогаждат и помиряват с тях. Всичко това стига, за да се прояви природата на един човек и да се покаже без маска, каквато носят актьорите на театралната сцена.

59. Най-добър съдия на другите ще бъдеш тогава, когато при разглеждане своите собствени дела си даваш сметка за тях, като имаш за съдия съвестта си и поправиш грешките си. Защото как няма да се червиш, когато наказваш другите за грехове, каквито и ти сам вършиш? И как, мислиш, ще бъдат другите разположени към тебе, когато виждат, че ти не подлежиш на отговорност за деяния, за които те се осъждат на наказания?

60. Похвалявай най-добрите дела. Похвалявай ги не само с думи, но и особено като вършиш ти сам дела, подобни на тях, и като предпочиташ подражателите [на такива дела] в сравнение с другите и ги имаш на почит. Защото първото може да направи всеки, а второто ония само, които са достойни да началствуват.

61. Грижи се за всички — за добрите, за да станат най-добри и да получат дължимата им чест и предимства, както и за ония, които не са такива, за да подорват своите мисли и да се избавят от безчестието, което им се полага по закон. Защото това е задачата на действително законната власт и надзор.

62. Междусобнните раздори на управляваните насочвай против неприятелите и ги обръщай в подвизи за отечеството. Свойствено на тирани е да внасят раздор сред народа. Защото тиранията намира своята безопасност в общата поквара и разединение, когато, напротив, истинският началник и цар се грижат, за да се запази ненарушимо съгласието между поданиците им, защото основата на властта им се крие в спасението на управляваните.

63. Както началникът трябва да вдъхва страх на ония, които вършат неправ-

των μηδὲν ἀδικοῦντων, ἀλλὰ κατὰ τοὺς νόμους ποιευσόμενων.

ξδ'. Τρία ἐστὶν ἐν ἀνθρώποις, τιμωρία, φόγος ἔπαινος· εἰ βούλει δέ, καὶ εὐεργεσία. Ἄλλὰ τῆς μὲν οἱ πολέμοι ἄξιοι φόγον δὲ οἱ μέτρια τῶν πολιτῶν ἀμαρτάνοντες ἔπαινον δὲ καὶ εὐεργεσίας οἱ διαφέροντες κατορθώμασιν. Εἰ δέ τις εἰς τὴν τῶν πολεμίων τόλμαν καὶ μίμησιν ἐξαχθείη, αὐτὸς καὶ τὴν ἐκείνων ποιεῖν εἰς ἑαυτὸν ἐπιστρέφει· ὁ δὲ τι τοῦτων ἀμείβων καὶ τὴν δαίταξιν ἐπαλλάσσει, οὗτος ἐχθρὸς τῆς πολιτείας πλέον ἢ οἱ πολέμοι· ὅ τε γὰρ τοὺς πολεμίους εὐεργετῶν προδότης, ὅ τε τοὺς φιλῶν ἐπαινῶν τὴν πόλιν ἀνατρέπει· ἐπὶ κακίαν γὰρ παρακαλεῖ τοὺς πολίτας· καὶ ὁ τοὺς κατορθοῦντας μὴ τιμῶν εἰς τὴν αὐτὴν ἀκοσμίαν τὴν πολιτείαν καταστρέφει.

ξε'. Χαλεπὸν μὲν φόβον ἀγάπη κερᾶσαι· οἱ γὰρ φιλοῦντες ὡς ἐπίπαν τὸ δέος οὐκ ἔχουσι, καὶ οἱ δεδιότες φιλεῖν οὐκ ἐθέλουσιν. Σὺ δὲ διέλε· καὶ τοὺς μὲν ἀρίστους φιλεῖν παρασκεύασον (οὐδὲν γὰρ δεῖ δέους ἐπὶ τοῖς τοιούτοις)· τοὺς δ' ἄλλους ἀνάγκη φοβεῖν, ἵνα τῶν φιλῶν ἀπέχωνται. Φοβήσονται δὲ χωρὶς μίσους, ἂν μὴ μετ' ὕβρησιν ὀρῶσι κολάζοντα ἀλλ' ὡς πατέρα παιδεύοντα· καὶ ἐν μὲν τοῖς ἀμαρτήμασιν οὐχ ἡδέως τιμωρούμενον, ἐν δὲ ταῖς συμφοραῖς καὶ τοῖς δυστυχήμασιν ἀπροφασίστως ἐπικουρεῖν προθυμούμενον.

ξς'. Οἱ χρώμενοι τοῖς ἐκ φύσεως πλεονεκτημασιν εἰς πονηρίας ὑπηρεσίαν, ἀλλὰ μὴ πρὸς τὴν τῶν πλησίων εὐεργεσίαν, οὗτοι καὶ τὴν φύσιν φανλίζουσι, καὶ τῶ δημοουργῶ τὴν περὶ αὐτοὺς φιλοτιμίαν εἰς ὕβριν καὶ ἀχαριστίαν περιτρέπουσιν.

ξζ'. Ὡσπερ αἰσχρὸν καὶ ταπεινὸν πρὸς ἡδονὴν ὀμιλεῖν τῶ πλήθει, οὕτως ἐπικάνδινον καὶ σφαλερὸν ἀεὶ σοβαρεύεσθαι καὶ ὑπέρογκον ὀρᾶσθαι. Δεῖ τοιγαροῦν ἑκάτερον ἄκρονφυγόντα, ὡς ἀρετὴν, τὴν μεσότητα διώκειν, καὶ καιροῖς ἰδίους τὸ πρόσφορον ἀπονέμειν.

ξη'. Προπειθὲς ὄρκος πρόχειρος ἐπιουρκία· ἄλλως τε δὲ καὶ τὸ ὀμνύειν ὅλως ἡθους οὐκ εἶ βεβηκότος, οὐδὲ φρονήματος εὐγενοῦς· ὁ δὲ εὐσταθὲς καὶ μεγαλόψυχος ἀνὴρ αἰσχυρῶνθησεται τοὺς λόγους ὄρκω πιστοὺς ἀποφαίνειν, καὶ τὴν διὰ τῶν οἰκείων τρόπον πίστιν ἀτιμάζειν. Λίαν

да, така той трябва да бъде страж и опора на ония, които не вършат никаква неправда, но живеят според законите.

64. Три неща са важни за хората: наказание, укор и похвала, ако щеш и благодеяние. Достойни за наказание са враговете; за укор — ония от гражданиците, които правят малки грешки; за похвала пък и благодеяние — ония, които се отличават с подвизи. Ако някой подражава на враговете и прояви тяхната дързост, тогава той си навлича наказание, което подобава на врагове. А който разменя някое от горните положения и ги прережда, той е по-голям неприятел на държавата, отколкото самите врагове. Онзи, който прави добро на враговете, е предател, а онзи, който възхвалява поквареността, обръща наопаки държавата, защото подканя гражданите към злосторство, и онзи пък, който не почита добротворците, хвърля държавата в същото безредие.

65. Мъчно е да се смеси страхът с обич. Защото тия, които обичат, повече пъти не се боят, а ония, които се страхуват, не искат да обичат. Но ти ги раздели и най-добрите настройвай към обич (защото за такива заплахата е излишна), а на другите вдъхвай страх, за да отбягват от злото. Те ще се боят без омраза, ако те видят, че не ги наказваш с гняв, а ги наставляваш като баща и че при погрешки не налагаш наказания с удоволствие, а при злополуки и нещастия си готов да помагаш неотложно.

66. Ония, които използват естествените си дарования в служба на злото, а не за добротворство на ближните, унижават природата и обръщат щедростта на създателя към тях в обида и неблагодарност.

67. Както е срамно и низко да говори човек на множеството, за да му угоди, така също е опасно и погрешно да бъде всякога надменен и да се държи тежко. Трябва прочее, като се отбягват тези две крайности, да се следва средината като добродетел и да се отдава на обстоятелствата съответното.

68. Необмислена клетва е готово клетвопрестъпление. Освен това никак не подобава на сериозен и благороден човек да се кълне. Който е постоянен и великодушен, ще се срамува да потвърди с клетва, че думите му са истинни, и да безчести доверието, което вдъхва поведението му. Следователно в наша

ἄρα συμφερόντως καὶ κηδεμονικῶς καὶ ὁ Λεσποτικὸς νόμος τὸν ὄρκον κωλύει.

ξθ'. Ἄ μὲν εὖ πάθους ἀεὶ μέμνησο ὦν δ' ἂν εἴ ποιήσῃς, θάπτον ἐπιλαθάνον· τὸ μὲν γὰρ χρηστότητος καὶ εὐγνωμοσύνης, τὸ δὲ καθαροῦ μεγαλοφυχίας, καὶ καθαροῦ φηλάπει τὴν εὐεργεσίαν.

ο'. Εὐεργεσίας καὶ συμφορὰς ὀνειδίζειν τῆς αὐτῆς εἶναι νόμιζε κομφότητος καὶ ἀπανθρωπίας.

οα'. Ἀπάτη μὲν πανταχοῦ ἀσθενείας ὁμολογία· ἀλλ' εἰ μὲν ἐν φίλοις, κακὸν τε ἔσχατον καὶ ὑπερβαλλούσης μοχθηρίας· εἰ δὲ πρὸς ἐχθροὺς καὶ πολεμίους, μηδὲν μὲν προειδόμενος οὐ πόρρω στρατηγίας κοινολογίας δὲ γενομένης, καὶ ταύτην οὐκ ἀθετοῦντας, πόρρω ἀριστερίας καὶ ἀνδραγαθίας. Λι' ὁ μὲν τοὺς πιστεύοντάς σοι πολεμίους ἀπάτη μετέρχου. Εἰ γὰρ καὶ πολέμοι, ἀλλ' ὅμως οὐδὲν ἔλαττον ἀπατεῶν καὶ πλάνος ὁ τοὺς πεπιστευκότας ἐξαπατήσας.

οβ'. Προδότην ὡς τὰ πολλὰ οἱ ἄνθρωποι προδιδόντα μὲν φιλοῦσι, προδεδωκότα δὲ μισοῦσιν. Σύ δ' ἐπισκόπει κἄν μὲν ἐπιβουλευθεὶς ὑπὸ τῶν οἰκείων, καὶ χαλεπὰ παθῶν, προὔδωκεν, οὐκ ἀνέλπιστόν ἐστι φίλον καὶ καλὸν γενέσθαι· ἂν δὲ μηδὲν, καὶ σαυτοῦ μηδὲν ἔλαττον νόμιζε προδότην. Τὸ μὲν γὰρ ἀμείψασθαι κακοῖς τοὺς λελυπηκότας ἀνθρώπων πάθος. τὸ δὲ τηλικαύτης ἄρξαι κακοουργίας ἀνιάτου μοχθηρίας.

ογ'. Χρυσὸς ἅπαντα τ' ἀνθρώπινα στρέφει. Φύλαττε τοιγαροῦν τὸ τῆς πατρίδος ἀνύβριστον ἔθος, ἄχρηστον καὶ νομίζων καὶ πᾶσιν ἐπιδεικνύς τὸν τοῖς φιλοῦσιν ἰσχυρὸν ἐπίβουλον χρυσόν.

οδ'. Δεῖ τὰ μὲν ἴδια συμπύπτοντα εὐχαρίστως καὶ γενναίως φέρειν, τὰ δὲ τῶν ὑπηκόων συμπαιθῶς καὶ οὐκ ἀναλήγτως· τὸ μὲν γὰρ κωτερίας καὶ φρονήματος ἀνδρείου, τὸ δὲ ὀλιγωρίας καὶ ἀνάξιον ἀρχικῆς προνοίας καὶ ἐπιστασίας.

οε'. Ἐχθροὺς ὁμοφύλους μὴ ἀμύναςθαι· ἐστὶ μὲν θεῖος καὶ φιλόανθρωπος νόμος, ἐστὶ δὲ καὶ πολὺ τὸ χρήσιμον ἐν αὐτοῖς τοῖς πράγμασι παρέχων. Ὁ μὲν γὰρ ἀμυνόμενος ἔχει

полза и закрила и господният закон забранява клетвата.

69. Всякога помни добрините, които би получил, а бързо забравяй благодеянията, които би направил. Първото доказва доброта и признателност, а второто — искрено великодушие и запазва благодеянието чисто.

70. Да се натяква някому за благодеяния и за злочестини е еднакво глупаво и безчовечно.

71. Измамата е навсякъде самопризнание на слабост. Но ако се употреби спрямо приятели, тя е крайно зло и извънредно голяма поквара, а спрямо неприятели и врагове, когато предварително нищо не знаят, тя не е далеч от военна хитрост. Ако обаче е имало сключено съглашение и неприятелите не са го нарушили, [измамата спрямо тях] е далеч от геройство и доблест. Затова не прибегвай до измама дори и спрямо неприятели, които ти се доверяват. Защото, ако и да са неприятели, но все пак е не по-малко измамник и лъжец онзи, който е измамил хора, които му са се доверили.

72. Хората обикновено обичат предателя, когато той извършва предателство, а след като извърши предателство, го мразят. Но ти разследвай: ако той е извършил предателство, защото ближните му са скроили нещо против него и е претърпял някакво зло, има надежда, че той ще стане приятел и добър човек. Ако обаче няма нищо подобно, смятай, че той не по-малко ще предаде и тебе, защото желанието да се отплати със зло на оскърбителите е човешка страст. Но да направи човек такава голяма злодеяние, това е [признак] на неизцерима поквара.

73. Златото развърщава всичко човешко. Затова пази непокварени нравите на отечеството си, като смятай ти сам и като показваш на всички, че златото е безполезно и голям пакостник на ония, които го обичат.

74. Своите собствени злополуки трябва да понасяш с доблест и благодарност, а ония на поданиците си — със съчувствие и не без мъка. Защото първото е признак на твърдост и мъжествен дух, а второто свидетелствува за немара и е недостойно за началника, който [е длъжен] да промишлява и надзирава.

75. Да не отмъщаваш на врагове съплеменници — това е божествен и човеколюбив закон, а при това е пък и голяма полза в самите [наши] дела, защото кой-

πάλιν χαλεπότερον ἐχθρόν, ὃ δ' εὐεργετῶν ἢ φίλον παρεσκεύασεν ἀντὶ ἐχθροῦ, ἢ πάντως προότερον ἐχθρόν.

οσ'. Μηδὲν, ὧν ἄλλοις ἔγνωσ ἐπαγγέλλειν, φαίνου παραβαίνων. Ἡ γὰρ ἐν τισι ψευδολογία τὸν ὅλον τρόπον ἄπιστον δεικνύει καὶ τοῖς διαψευθεῖσιν οὐκ ἔστιν αἰσχύνη μὴ ἀμείβεσθαι τοῖς ὁμοίοις. Παντὶ μὲν οἶν ἀνθρώπῳ δὲ αὐτοῦτο φευκτέον τὸ ψεῦδος, μάλιστα δὲ τοῖς ἐν δυναστείᾳ τοῖς μὲν γὰρ ἄλλοις τοῖς μὲν γὰρ ἄλλοις ἔσθ' ὅτε γίνεται ἀπολογία ἢ ἀδυναμία τοῖς δὲ οὐκ ἔστι καταφυγὴ μὴ οὐχὶ παντὶ τρόπῳ μοχθηροῦς τὰς γνώμας ἐλεγχθῆναι.

οζ'. Τὰς μετὰ σφοδρότητος ὑποσχέσεις εὐλαβεῖσθαι χρή. Εἴτε γὰρ παράσχους, τὴν πλείστην προαφεῖλες χάριν, τῇ σφοδρότητι τῆς ἐπαγγελίας ταύτην προκαταμερίσας, καὶ εἰς δύο τὴν μίαν δωρεὴν κατασμικρύνας· εἴτε μὴ παράσχους, διπλῆν ἀπήνεγκας τὴν αἰσχύνην, ὅτι τε σφοδρῶς ὑπέσχου, καὶ ὅτι μηδὲν ὧν ὑπέσχου παρέσχες· καὶ δυσμενῆς ὀφθῆς ἀντὶ φίλου ἀφεῖλες γὰρ ὃ παρέσχον αἱ ἐλπίδες. Ἄλλως τε δέ, καὶ αἱ σφοδραὶ ὑποσχέσεις ἀρμόζουσι τοῖς οὐλίαν πιστευομένοις· ἐλέγχουσι δὲ καὶ ὡς οὐ κηδεμονίας μᾶλλον, ἢ χρείας ὑποτεινόμεναι χάριν.

οη'. Ἄξιος χαρίτων ὁ εὐλαβούμενος αὐτῆς καὶ τὴν φύσιν καὶ προσηγορίαν, καὶ μὴ πανόμενος μελετᾶν, ἕως ἂν αὐτὴν ἀνταποδώσῃ. Ὡσπερ δὲ ἀνάξιος χαρίτων ὁ ἀχαριστία γνώμης ἀμείβων τὸν εὐεργέτην, οὕτως ἄξιος τοῦ τῆς εὐεργεσίας ἀξιώματος ὁ χαριζόμενος ἐφ' ᾧ μὴ ἀνταπολαβεῖν τὴν χάριν.

οθ'. Μηδὲν παράνομον μηδὲ φίλοις χαρίζου· ἂν γὰρ ἐπιεικεῖς ὦσι, μισήσουσι μᾶλλον παρανομοῦντα, ἢ φιλήσουσι χαριζόμενον· ἂν δὲ φαῦλοι, διπλῆν ζημίαν ἐπέμενας κακοῦς εὐεργετῶν καὶ ἀγαθοῖς ἀλεχθανόμενος. Καὶ χωρὶς δὲ τούτων, τέρπει προσκαίρω καὶ ἰδιωτικῇ αἰδίων ὄνειδος ἀλλάξασθαι καὶ κοινόν, μεγάλης ἀνοίας.

π'. Αἱ χάριτες ταῖς ἀναβολαῖς καὶ παρατάσεις τοῦ χρόνου, ὥσπερ εἰς γῆρας ἐλθοῦσαι, τὸ οἰκεῖον μαραινόνται κάλλος· τὸ γὰρ ἀνθος ἀποβαλοῦσαι τῆς προθυμίας, μετ' ἧς ἀμήχανόν

το отμъщава, добива отново още по-голям враг, а който прави добро, си създава приятел вместо враг или изобщо по-кротък неприятел.

76. Не се показвай, че нарушаваш нещо, което си намерил за добре да обещаеш на други. Защото лъженето в някои работи показва, че целият характер на човека е вероломен, и излъганите няма да считат за срамно да му възвърнат същото. И тъй затова всеки човек трябва да отбягва лъжата, а особено тия, които са на власт. Защото за другите понякога безсилието може да бъде оправдание, когато владетелите никак нямат средство да избягнат от укора, че са подли души.

77. От прекалените обещания трябва да се пазиш, защото, ако изпълниш обещанието, ти предварително отнемаш по-голямата част от благодеянието, като предварително си го разпокъсал с прекалеността на обещанието си и си разделил на две малки части единия дар. Ако пък не го изпълниш, ще си нанесеш двоен срам, че много си обещава и че не си дал нищо от обещаното. При това ще се окажеш враг вместо приятел, защото си отнел това, което са дали надеждите. Освен това прекалените обещания подобават на хора, които не вдъхват твърде много вяра. Защото доказват, че те се дават не толкова от загриженост, колкото за изгода.

78. Достоен за благодеяние е онзи, който почита и естеството, и името на благодеянията и не престава да мисли, докато не се отплати. И както незаслужава никаква добрина човек, който се отплаща на благодетеля си с неблагодарност, така е достоен да носи името благодетел оня, който прави добрини, без да чака отплата.

79. Не върши нищо беззаконно в угода дори на приятелите си. Защото, ако са справедливи, те още повече ще те намразят, като беззаконствуващ, отколкото ще те обикнат, като им угаждаш. Ако пък са подли, ще понесеш двойна щета, като правиш добро на зли хора и като ставаш омразен на добрите. Освен това голямо безумие е да замениш временно и частно удоволствие с вечно и общо порицание.

80. Благодеянията, отлагани и отсрочвани, като че остаряват, та увяхват и изгубват хубостта си. Защото, като загубват цвета на усърдието, поради кое-

τινα καὶ λαμπρὰν ἐποιοῦντο τὴν τέρφιν, οὐ καθ' ὄραν φέρουσι τὴν εὐφροσύνην.

πα'. Αἱ χάριτες, ἡμιτελεῖς οὖσαι, οὐκ ἐθέλουσι χάριτες εἶναι· ἔσονται δέ, ἐπειδὴν τετελειωμένοι ᾖσαν· ὁ δὲ ταύτας ἐξ ἡμισείας κατατιθεὶς ἑαυτὸν ἐζημίωσε, καὶ τὸν λαβόντα οὐκ εὐφρανεν· ὁ γὰρ ἡμίτομον τὴν χάριν ἀπειληγώς, οὐχ οὕτω τῷ ἡμίσει εὐφρανθήσεται, ὡς ὑπὲρ τοῦ ἀφαιρέματος ἀνιάσεται.

πβ'. Ὁ τὰς χάριτας ὀνειδίζων ὅμοιός ἐστι τῷ γεωργῷ, σπεύροντι μὲν προθύμως ἐπαφιέντι δὲ χοίρους καὶ θηρία τῷ σπόρῳ ὡς γὰρ ἐκεῖνος καὶ τὸ σπέρμα καὶ τὸν ἐξ αὐτοῦ λυμαίνεται καρπὸν, οὕτω καὶ οὗτος καὶ τὰ καταβληθέντα καὶ τὴν βλαστάνουσαν αὐτῷ προσαπόλλυσιν εὐχαριστίαν.

πγ'. Μηδὲ κατὰ πρώτας εὐεργετῶν, ἔπειτα δὲ ἀμελῶν, νόμιζε, τὴν ἐξ ἀρχῆς σοι εὐνοίαν τοὺς εὐεργετηθέντας διαφυλίπτειν. Πολλοὺς γὰρ αὐτὸς ἐγὼ πείρα διέγνων, ὅτι θαρρότητα τῷ πλήθει καὶ μεγέθει τῆς κατ' ἀρχὰς εὐεργεσίας, οὐδὲν ἐν τοῖς ἐφεξῆς ἐφρόντισαν ἐπιδείξασθαι τοιοῦτον. ἀρκέσειν γὰρ τοῖς εὐεργετηθεῖσι πρὸς τὴν διὰ βίου εὐχαριστίαν τὴν κατ' ἀρχὰς ἤλπισαν φιλοτιμίαν, καὶ χρόνον οὐδένα ἂν ἐγγενέσθαι λήθης τοῖς εὐπεπονθήσι τῆς ἀγαθοουργίας· τὸ δὲ οὐ μόνον οὐ κατὰ τὰς αὐτῶν ἐλπίδας ἀπέβη, ἀλλὰ καὶ εἰς τοῦναντίον ἐτρόπη. Ἀλλὰ περὶ μὲν τῶν φανῶν τὴν προαίρεσιν οὐδὲν θαυμαστόν· οἱ γὰρ τοιοῦτοι, οὐδὲ ξεούσης αὐτῆς εἰς χεῖρας ἴσως τῆς εὐεργεσίας, οὐδὲ τότε γλώσσας ἀνοθεῖτοις ἡμείβοντο τὰς εὐεργεσίας· πλὴν καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων, τοὺς μὲν καλοκαγαθίας ἐπιμελουμένους ἦν ἰδεῖν, ὡς εἶχον μὲν μνήμην ὡς ἔτυχον ἀπολελανκότες, καὶ εὐλογεῖν οὐκ ἐξίσταντο τὸν εὐεργέτην· ὅμως δέ, μὴ τῶν ὁμοίων τυγχάνοντες, οὐδ' αὐτοὶ καθαρὰν καὶ ἀκήρατον τὴν ἀρχαίαν διέσωζον εὐγνωμοσύνην· ἀλλὰ τῷ χρόνῳ τὴν χάριν (οὐ γὰρ εἶχον ἐπιβροχήν) ὑπομαραινόμενοι, τὸ σφοδρὸν καὶ ὠραῖον ἀπηνθίζοντο τοῦ φίλτρον. Οἱ δὲ μέσης νομιζόμενοι διαθέσεως, εὐεργετούμενοι μὲν εὐχαρίστως διέκειντο, ἀμεληθέντες οὐδ' αὐτοὶ τὴν προτέραν διάθεσιν εἰς τοῦναντίον μεταβαλεῖν ἐνησχύνθησαν, μάλιστα βλέποντες ἑτέρους φιλοτιμιῶν ἀπολαύοντας. Οὐ γὰρ ἂν πεπόνθασαν αὐτοί, καίτοι δέον, ἐλογίσαντο· οἷς δ' εὐπάθοιεν οἱ πλησίον, ἐνητένιζον· καὶ τούτοις παρακνιζόμε-

то причиняват голямо и бляскаво удоволствие, те не принасят навреме радост.

81. Благодеяния, наполовина сторени, не са благодеяния. Те ще бъдат такива, когато се завършат. И който ги прави наполовина, той и на себе си вреди, и облагодетелствования няма да зарадва. Защото който получи благодеяние наполовина, няма да се зарадва за полученото толкова, колкото ще се наскърби за отнетото.

82. Който натяква за сторени благодеяния прилича на земеделец, който сее с усърдие и сетне пуска върху посятото свине и зверове. Защото, както земеделецът поврежда и семето, и плода му, така и първият унищожавя стореното добро и породената към него благодарност.

83. Ако първо правиш благодеяние, а сетне занемариш, не мисли, че облагодетелствованията от тебе ще запазят първоначалната си благосклонност. Защото сам аз от опит зная, че мнозина, като се уповават на многобройните си и големи благодеяния, сторени в началото, не са се погрижили да направят и после нещо подобно. Те са се надявали, че първоначалното благодеяние ще бъде достатъчно, за да бъдат облагодетелствованията благодарни през целия си живот, и че те никога няма да забравят стореното им добро. Обаче в същност не само че не се сбъднаха надеждите им, но се случи и противното. Няма нищо чудно, че така постъпваха хора с развратено сърце. Защото такива хора дори и когато може би в ръцете им се стича благодеяние, и тогава не се отплащаха с искреност. Но ако погледне човек и на други, може да види, че и ревнителите на добродетелта помнят сторените им добрини и не престават да хвалят благодетеля си, докато им се правят тия добрини. Обаче като не получават вече благодеяния, такива дори и не запазват чиста и непристорена предишната благодарност, но с време захващат да я забравят, защото тя не се увеличава с нови благодеяния, и така прецъфтява силата и хубостта на благосклонността им. Ония пък, които се смятат, че имат умерено разположение, облагодетелствувани, остават благодарни, а пренебрегнати, не се срамуват да превърнат предишното разположение в противоположно чувство, особено когато виждат, че други се наслаждават от благодеяния. Защото те не взимат под внимание, както трябва, сторените им отпреди добрини, а се взират в онова, с кое-

νοι τὴν εὐφημίαν εἰς ἀχαριστίαν ἐτρέπον. Πολ-
λῶ ἄρα λυσιτελέστερον ἄρχοντι, καὶ ἐν πολί-
τειᾳ, καὶ κατὰ μέρος, διὰ βίου ταῖς δωρεαῖς,
ἢ ἀθρόον καὶ ἐγράψαξ, οἰκειοῦσθαι τὸ ἐπήκοον
τὸ δὲ πλῆθος καὶ βάρος τῶν χαρίτων ἀριόζει
μᾶλλον τοῖς ὑπέρογκόν τι καὶ παράδοξον ἐπι-
κοιῆ σσιτηρία κατορθωκόσιν, ἢ τοῖς εἰς τὸ
σπανιώτατον τῆς ἡμῶν ἐπικουρίας δεῖσθαι νο-
μισθεῖσιν.

πδ'. Θυμὸς ἐστὶν ἔκστασιος ἐκούσιος καὶ τῶν
ιδίωv φρενῶν ἀλλοτριόσις· ἢ γὰρ οἱ διὰ παν-
τὸς μελαγχολῶντες κατεργάζονται, παραπλήσει
τούτοις καὶ οἱ τῶ θυμῶ πληγέντες κατ' ἐκεῖνο
καιροῦ διαπράττονται.

πε'. Ὡσπερ τὸ πῦρ τὴν τρέφουσαν ὕλην
ἀφανίζει, οὕτω καὶ ὁ θυμὸς τὴν ἔχουσαν ψυ-
χὴν κατεσθίει· πολλάκις δὲ καὶ φθορὰν ὀλόκλη-
ρον εἰργάσατο τοῦ ζώου.

πε'. Μηδαμῶς μηδένα μηδὲ δικαίως θυμῶ
κολάσης· ὡς γὰρ ἂν ὁ πάσχων τὴν δίκην ὑφέ-
ξη, αὐτὸς ὅμως οὐδὲν ἔλαττον ἐξελεγχθήσῃ
σφαλερῶς τῇ πράξει κεχρημένος. Ἄδ' καὶ καλ-
λιστά τις τῶν ἀρχαίων ἀπειθέσπισε πρὸς τὸν
ἡμιορηκότα· „Ἐκόλασα ἂν σε, εἰ μὴ ἐθυμού-
μην.“

πεζ'. Τυφλὸν ἐστὶ πάθος ὁ θυμὸς, καὶ κρί-
νειν οὐκ ἔχων ἀπὸ τοῦ χειρόνος τὸ κρεῖττον.
Δι' οὐδενίᾳ ὄνησις παραίνεσις ὀργιζομένων
πεπανμένων δέ, τὴν διὰ τῶν ἐλέγχων θεραπείαν
προσενεκτέον κροάδαντι ἐπιεικείᾳ. Οὔτε γὰρ τὰ
δρομύτερα τῶν φαρμάκων ἄνευ μέλιτος τοῖς
κάμνουσι προσάγειν ἐγνώκασιν οἱ ἰατροί, οὔτε
τοῖς ἀκροίτους ἐλέγχους ἢ τῶν ἀπαιδεύτων δέ-
χεται ψυχὴ.

πη'. Ὡσπερ ταχὺν ἐν ταῖς ἀξίων εὐεργε-
σίαις εἶναι προσῆκεν οὕτω βραδὴν ἐν ταῖς τῶν
αἰτίων τιμωρίαις· καὶ χαίρειν μὲν τιμῶντα τοὺς
σπουδαίους ἀνιάσθαι, δὲ κολιάζοντα τοὺς ὑπευ-
θύνους.

πι'. Μηδενὶ μηδέποτε πιστεύσαντί σοι ἄλι-
στος ὀφθαίης· ἂν γὰρ ἄπιστοι γενώμεθα τοῖς
πεπιστευκόσι, τίνας τοῖς ἄλλοις δόξομεν; καὶ
μετὰ τίνων δὲ λοιπὸν ἀδεῶς καὶ ἠδέως βιώ-
σομεν;

πισ'. Οὐκ ἐθέλει τὸ εἶναι μετὰ τοῦ οἶεσθαι
συνεῖναι. Δι' ὃ ἐν οἷς ἂν τὴν οἴησιν ὄρας, τὴν

то са облагодетелствувани близките, и
подбудени от това, превръщат похвала-
та в неблагодарност. Следователно за
един началник е по-полезно в обществе-
ната и частната си дейност да спечелва
поданиците си чрез пожизнени дарения,
отколкото чрез такива, които се правят
вкупом и наведнаж. Подобава да се пра-
вят много и големи благодеяния повече
на ония, които са извършили някой ве-
лик и извънреден подвиг за общо спа-
сение, отколкото на хора, за които се
смята, че твърде рядко имат нужда от
нашата помощ.

84. Гневът е самоволно изстъпление и
отчуждаване на човека от собствения му
разум. Защото обладаните от гняв пра-
вят в това време такива дела, каквито
изобщо вършат умопобърканите.

85. Както огънят унищожавя материя-
та, която го храни, така и гневът подяж-
да душата, която той е обладал, често
и съвършено погубва човека.

86. В никой случай дори и справедли-
во не наказвай никого в гняв. Защото,
макар и да претърпи наказанието по-
страдалият, ти все пак не по-малко ще
бъдеш изобличен, че си сгрешил в тоя
случай. Затова много добре е казал един
от древните на едного, който е сгрешил:
„Щях да те накажа, ако не бях се раз-
гневил.“

87. Гневът е сляпа страст и не може
да различава доброто от лошото. Затова
наставленията не принасят никаква пол-
за на разгневилия се. Но след като се
успокои, той трябва да се лекува чрез
кротки изобличения. Защото нито лека-
рите имат обичай да дават на болни гор-
чиви лекарства без мед, нито пък душа-
та на невъзпитаните търпи строги изо-
бличения.

88. Както е необходимо бързо да въз-
награждаваш ония, които са достойни за
награди, така трябва бавно да наказваш
виновните; да се радваш, когато отда-
ваш на добрите почести, а да скърбиш,
когато наказваш виновните.

89. Никога не бъди вероломен към
оня, който ти се е доверил, защото, ако
бъдем вероломни към ония, който са ни
се доверили, какви ще изглеждаме спрямо
другите? И с кои най-после ще можем
да живеем без страх и с приятност?

90. Това, което е, не иска да бъде
наедно с онова, което се мисли, че е. За-
това, ако видиш че у някои има само-

προᾶξιν ὑπερόριον νόμιζε, καὶ διαπεφευγένοι τὸ εἶναι.

σα'. Λίσχρον ἔστιν ἀνδρῶν ἄρχοντα καὶ δεσπόζοντα γυναικῶν ἠττηθῆναι, καὶ δοῦλον ἠδονῶν ὀφθῆναι ἢν δέ τις νόμον βοηθὸν ἐκτίσαιο βίου, ταύτη συνοικῶν οὐχ ὁμαρτάνει. Ἄγαμία μὲν θεῖον προᾶγμα, καὶ ὑπερφυές, καὶ μείζον πολιτικῆς ἀρετῆς καὶ εὐνομίας· μονογαμία δὲ φύσεως ἀνθρωπίνης ἔργον εἰς τε γένους διαδοχὴν, καὶ εἰς κοινωνίαν ἡμέρου καὶ φιλανθρώπου βίου καὶ πολιτείας εὐνομούμενης· πολυγαμία δὲ ὑπέρισχρον καὶ μισαρόν, καὶ τῆς τῶν ἀλόγων ἀκολασίας καὶ ἀκαθαρσίας.

σβ'. Ἀλέξανδρος ὁ Μακεδῶν, Ἀσίας κύριος δόρατι γεγονώς, τὰς Περσίδας ἔλεγε βολίδας ὀμμάτων εἶναι ὁ δὲ σώφρων ὡς ἀληθῶς ἀνὴρ, καὶ δεσποτικῶν φύλαξ ἐπιτολῶν, οὐ τὰς Περσίδας μόνον, ἀλλὰ καὶ πάσης γυναικὸς ὄφιν, ὡς ὀξὺ ψυχῆς βέλος καὶ θανατηφόρον, φεύξεται καὶ ἀποστραφεῖται. Ἦχος μὲν φωνῆς ἐπληξεν ἀκοήν, καὶ δι' αὐτῆς ἐνετυπώθη τὸ πάθος τῇ ψυχῇ· κάλλος δὲ σωμάτων εἴλκυσε ὀφθαλμόν, καὶ δι' αὐτοῦ δέσμιον λαβὼν κατεδουλώσατο τὸν αὐτοδέσποτον λογισμόν.

σγ'. Ὡσπερ ἀδύνατον ἐκ θαλάσσης πλέοντα ταραχῆς καὶ ζάλης ἀπειρατον διαμεῖναι, οὕτως ἀμήχανον τὸν κάλλη σωμάτων ἐπισκοποῦντι καὶ περιεργαζόμενον τῶν ἐκεῖθεν κυμάτων καὶ κινδύνων ἐκπὸς καθεστάναι. Λιθὸν τὰς ἀρχὰς καὶ τὰς αἰτίας ἐκτρέπεσθαι χρὴ τῶν παθημάτων· τοῦτο γὰρ καὶ συμφέρον καὶ οὐ χαλεπόν. Ἐπειδὴν δὲ τοῖς λογισμοῖς τὸ κακὸν ἐνοικήσῃ καὶ τὸ εἶδωλον αὐτοῖς τῆς ἐπιθυμίας ἐντυπώσῃ, δυσἀπόβλητον γίνεται τὸ πάθος, καὶ χαλεπὸν ἀπαλλαγῆναι.

σδ'. Τινὲς τοὺς ἐρωῶντας ἔφασαν ἐν ἀλλοτρίοις σώμασι τὴν ψυχήν τὴν ἰδίαν ἔχειν· εὐλογώτερον δ' οἶμαι αὐτοὺς ἐν ἀλλοτρίοις σώμασι τὸν νοῦν τῇ ψυχῇ συναπολωλέκειναι.

σε'. Μέθην καὶ τρυφήν ἀρχόντων ναυάγιον νόμιζε τῶν ἀρχομένων· ὅτε γὰρ ὁ κυβερνήτης καταποντίζεται τῇ πλησμονῇ καὶ τῷ οἴνῳ, πῶς οὐχὶ μυρίοις κύμασι καὶ κλύδωσι ἐσχάτοις ἢ κυβερνωμένη προσαρᾶξει πολιτεία, καὶ τῇ τοῦ κυβερνήτου ὑποβρυχίῳ συγκαταποθήσεται ἀπώλεια;

ςς'. Μηδένα μηδέποτε ἀνθρώπων, μηδὲ τῶν τυχόντων, εἰς ἀπόγνωσιν συνελάσης ἰσχυρὸν γὰρ καὶ ἄμαχον ἀπόγνωσις ὄπλον· καὶ πολλά-

μнение, знай, че деянието е далеч от тях и действителността е пропъдена.

91. Срамотно е да бъде победен от жени и да бъде роб на страсти човек, който властвува и началствува над мъже. Никой не греша, като живее с онази, която по закон е взел за помощница на живота си. Безбрачието е нещо божествено, дивно и стои по-горе от подобавачтата на гражданина добродетел и законност. Еднобрачието пък е дело на човешката природа и има за цел да продължи рода и да даде възможност [на човека] да участва в живота облагороден и човеколюбив и в благоустроен обществен живот, а многобрачието е нещо твърде срамно, гнусно и свойствено на животинската невъздържаност и нечистота.

92. Александър Македонски, който с оръжие е завладял Азия, казал, че персийките са стрели за очите. Но истински целомъдреният мъж, който пази господните заповеди, ще избягва и ще страни не само от персийките, но и от вида на всяка жена като от остра и смъртоносна за душата стрела. Защото звукът на гласа удря на слуха и чрез него врязва в душата страстта, а телесната хубост привлича окоето и чрез него окувава и заробва самовластния разум.

93. Както е невъзможно плаващият по море да се не изложи на бури и вълнения, така не е възможно оня, който се взира в телесни хубости и се интересува от тях, да устои на техните вълни и опасности. Затова човек трябва да страни от началата и причините на страстите, защото това е и полезно, и лесно. Но когато злото налети върху мислите и им се запечата образът на желанния предмет, тогава е мъчно вече да се махне страстта и да се отърве човек от нея.

94. Казали са някои, че влюбените влагат душата си в чужди тела. Но мисля, че по-право е да се каже, че те са изгубили в чужди тела ума си заедно с душата.

95. Смятай пиянството и разпуснатостта на началниците за корабокрушение на управляваните, защото, когато кормчията потъва от преяждане и вино, как управляваната от него държава няма да се разбие от безбройни вълни и страшни бури и как няма да потъне заедно с управителя?

96. Никога не докарвай до отчаяние никого, дори и някой случаен човек. Защото отчаянието е силно и необоримо

κας ἀνάγκη στρατηγήσασα πράξεων παραβόλων ἀνεπίστους μεταβολὰς ἐξεργάσατο, καὶ πρὸν ἢ γενέσθαι μύθους νομιζομένης.

ζζ'. Ἄριστον μὲν ἀνθρώπων μὴ διαμαρτεῖν, μηδὲ τῆς ὀρθῆς κρίσεως ἀποσφαλῆναι· συνετοῦ δὲ καὶ περόντια θάπτον ἀνωπῆναι, καὶ χρῆσθαι τῷ πταίσματι πρὸς τὸ μὴ πάλιν πεσεῖν παραγγέλματι.

ζη'. Τὸ περὶ τοὺς πόνοὺς ἐκούσιον τῶν ἀκουσίον ἀφαιρεῖται τὸ ἀφόρητον καὶ χαλεπόν. Αἰδ' ἡ χροῖσιμος ἢ ἐν τοῖς ἐκούσιοις τριβὴ καὶ μελέτη.

ζθ'. Ἀρχικῆς ἀρετῆς καὶ τελείας μὴ μόνον τὸ πλῆθος αἰσχύνεσθαι πρὸς τὸ μὴ ἁμαρτάνειν, ἀλλὰ καὶ ἑαυτὸν πρὸ τοῦ πλῆθους.

ο'. Ἡ διὰ λόγων ὕβρις τοῖς ἐλευθέροις οὐ πολὺ παραλλάσει τῆς διὰ πληγῶν καὶ μαστιγῶν. Χρῆ οἷν παραφυλάττεσθαι τὸ προσηπῆς τὸ ἐν τοῖτοις· οὐ μέγα γὰρ δοκοῦν μεγάλης φέρει ζημίας.

οα'. Πολλοὺς ἐβλάψεν εὐτροπεία· ἀπὸ γὰρ γνώμης διεκπεσοῦσα παιζούσης, καιρία πληγὴ γέγονε τοῖς διαπαιχθεῖσι καὶ βραχεία τέρπει τῷ ἐπιτυχόντων μεγάλως ἔτεκεν ἔχθρας τῶν σπουδαίων· ἦν παντὶ μὲν ἔμφρονι παραφυλακτέον, ἄρχοντι δὲ μάλιστα τῶν ἄλλων· οὐ καὶ χυδαῖον, καὶ καταφρονεῖσθαι μᾶλλον ἢ χαριεντίζεσθαι παρασκνάζει.

οβ'. Εὐεργετῶν τὸ ὑπήκοον παρρησιάζει, ὡς τῆς ἀρχῆς νεῦρα καὶ οἰκεία μέλη· ἐκείνων γὰρ διασπασθέντων, κίνδυνος καὶ τὴν σὴν συγκαταλύεσθαι ἐξουσίαν.

ογ'. Τὰς μελετωμένας στάσεις, ὅσας μὴ σβέσαι ῥᾶον, ἄμεινον ἀγνοίας ὑποκρίσει δοῦναι, καὶ λήθη καλύψαι, ἢ θροαμβεύσαντα ἐπεξιέναι· τὸ μὲν γὰρ ἐστ' ὅτε καὶ πλέον ἀνῆψε τὴν φλόγα, καὶ χαλεποὺς ἤνευκε κινδύνους, καὶ πολλῇ καὶ τὸν διασωθέντα περιέβαλε ζημία· τὸ δὲ πρᾶεως κοιμίζεν καὶ μετὰ τοῦ ἀκινδύνου τὸ φιλόανθρωπον καὶ συνετὸν καὶ ἀξίμιον περιέχει.

οδ'. Δεῖ τὸν ἄρχοντα, φερομένων μὲν αὐτῷ κατὰ ῥοὺν τῶν πραγμάτων, καὶ εὖ συνεσιώ-

ορῆσι καὶ често нуждата кара хората да предприемат смели дела и да извършват неочаквани промени, които преди са били смятани за басни.

97. Най-добре е човек да не греши, нито да се отбива от здравия разум. Но свойствено е на благоразумен човек и когато падне, по-скоро да се вдигне и падането му да му послужи за урок, за да не падне отново.

98. Доброволният труд премахва непонимаността и трудността на принудителния труд. Затова полезно е да се занимава и привиква човек на доброволен труд.

99. [Свойствено е] на един началник, добродетелен и съвършен, да се срамува не само от множеството, за да не греши, но преди да се срамува от множеството — от себе си.

100. Обида с думи, нанесена на свободни хора, не се различава много от онази с удари и с бич. Затова трябва да се пази човек от необмислени думи. Защото, ако и да се мисли, че те не са голямо нещо, но причиняват големи пакости.

101. Шеговитостта мнозина е повредила. Защото, като е произлязла от игриво настроение, тя нанася тежка рана на осмените и заради кратко удоволствие на тоя и оня предизвиква голяма вражда между сериозните хора. Затова трябва да се пази от нея всеки разумен човек, но най-много от всички — един началник, защото тя е нещо просташко и става причина да се излага човек, по-скоро да се изложи на презрение, отколкото да разсмива другите с остроти.

102. Прави добрини на поданиците си и ги закриляй, защото те са нерви на властта и членове на тялото ти. Ако те се пръснат, опасно е заедно с тях да не пропадне и твоята власт.

103. По-добре е да се престориш, че не знаеш замислените бунтове, които не е лесно да се потушат, и да ги покриеш със забрава, отколкото да ги изваждаш наяве и да ги преследваш. Защото [гоненето] понякога разпаля още повече огъня, предизвиква големи опасности и причинява голяма пакост и на оновова дори, който е спасен. Когато, напротив, приспиването на заговорите с кротост е не само безопасно, но и човеколюбиво, и благоразумно, и безвредно.

104. Един началник, когато работите му отиват благополучно и стоят добре, трябва да ги крепи и се грижи за тях,

των, ὡς σαλευομένων ἀσφαλίσεσθαι καὶ ἐπιμελεῖσθαι ἀναιρεπομένων δὲ καὶ συρῆγγυμένων, ὡς ἂν ἐπαναχθείησαν καὶ ἐδρασθεῖεν, βουλευέσθαι καὶ φροντίζειν οὐδέτερον γὰρ τῶν ἐπὶ τῶν ἄντι φερντων ἢ πεῖρα δείκνυσιν ἀνέλιπτον· ἀλλὰ πολλάκις μικρὰ ξαστόνη μεγάλας ἀρχὰς καὶ ὑπερόγκους κατήγεγεν· καὶ πάλιν σπουδῇ σὺν εὐβουλίᾳ εἰς μέγα δυνάμειος ἕψος τοὺς κατενεχθέντας ἐπανήγαγεν.

ρε'. Οἱ ἔμφρονες καὶ εὐσυναιθεῖς τῶν ἀνθρώπων, κατορθοῦντες μὲν, οὐ φρασιῶνται, ἀλλὰ μετρίῳ φρονήματι τῆς εὐπραγίας κοσμοῦσι τὸν ὄγκον, καὶ τῶν φθονοῦντων διαπραῖνουσι τὸ φλεγμαῖνον· περιπταῖοντες δέ, φέρονσι γενναίως· καὶ τὸ συνενεχθῆν ἀρετῆς ὑπόθεσιν ποιούμενοι τῷ κράτει ταύτης δυναμοῦσι τὴν γνώμην, καὶ τὸ ἀθυμοῦν ἐξορίζουσι τῆς διανοίας· ἴσασι γὰρ τὸ ἐφ' ἑκάτερα τρεπτόν καὶ ἀβέβαιον τῶν ἀνθρώπων. Ἀφροσύνης δὲ καὶ κουφότητος καὶ ἀπειροκαλίας, τό τε ἐν ταῖς εὐπραγίαις ἐπαίρεσθαι καὶ ὀγκοῦσθαι, καὶ τὸ ἐν ταῖς δυσπραγίαις σφόδρα καταπίπτειν καὶ ἐνασχημοεῖν τῇ ἀθυμίᾳ.

ρς'. Ἀνδρῶν μὲν συνετῶν προνοῆσαι τὰ δυσχερῆ, καὶ ἀπόσασθαι δι' αὐβουλίᾳς οὐκ ἐλαττόνων δέ, καὶ τὰ συμβεβηκότα καλῶς διαθέσθαι καὶ οἰκονομῆσαι.

ρζ'. Οἶδα πράξεις ἀνθρώπων ἐπιστάσας, καὶ τῷ ἀδοκίμῳ τοῦ συμβεβηκότος ἐκπλαγέντας τοὺς τευθεαμένους, καὶ ἡσυχῆς ἐνεργόντας τὰ συνενεχθέντα, καὶ οὐδ' εἰς τὸ ἔπειτα διαναστάντας ἀποσεισασθαι τὸ βῆρος· μάλιστα δὲ τῆς ἐξ αὐτῶν συναυξομένης βλάβης, ἀλλὰ καὶ τρόποις ἄλλοις πραοτέροις ὑποχαλωμένης. Ἰδὼν γὰρ εἶδον ἐνίας οὕτως οἰκονομηθείσας, καὶ τῷ συνήθει κατ' ὀλίγον ἐπὶ πλεον συνεπικουφιζομένας, εἰς τὸ ἀλυπώτατον ἀποκριθείσας· ἄλλας δὲ τοῦναντίον καὶ τοὺς πρὸς ἀμέλειαν καὶ ἀτολμίαν ζῶντας κέντρον, ὡς ἐξ ὑπνου, διεγηγεγκίας. Τῷ γὰρ παραλόγῳ καὶ ἐξαφνηδίῳ τῶν προστυχόντων ἕκαστος ἀνηγεθισμένος, πᾶς ἀνήρ τοῖς πράγμασιν ἐγεγόνει καὶ οὐδ' ἐπὶ μιᾶς ἡμέρας ἀντέσχεν ἐπισχεῖν τῇ καινοτομίᾳ. Ἄλλαι δὲ, καὶ αὗται τῶν οὐκ ἐξ ἔθους, κατὰ μικρὸν ὑπεισιοῦσαι, καὶ τῷ ἠρεμεῖ καὶ ἀπαράχῳ συνδιαλέπουσιν τὴν συναίσθησιν τῆς καινοτομίας, παρεισέδυσαν τε οὐ σὺν πόρῳ, καὶ οὐδ' εἰ καινότερόν τι συνέβη μνήμην ἔδοσαν οὐδὲ τοῖς

като че ли са разклатени, а когато вървят наопаки и се сблъскват, трябва да се мисли и се грижи, за да се възстанови предишният им ред и да ги укрепи. Защото опитът доказва, че няма положение на нещата, което отива в противна посока, да е безнадежно. Но много пъти малка немара е събаряла силни и високомерни началства, а, наопаки, прилежанието и благоразумието са довеждали провалението до високо положение.

105. Благоразумните и твърди човеци във време на сполуки не се надуват, но украсяват размера на благополучието с умереност и с това уталожват огорчението на завистниците. Напротив, злополуките си те доблестно търпят и като използват обстоятелствата като повод за добродетел, със силата на последната подкрепват ума си и премахват душевното си униение. Защото знаят превратността, несигурността на човешките работи. Безумно, глупаво и просташко е да се гордее човек във време на благополучие, а при злополучие да отпада твърде много и с униението си да се държи срамно.

106. Умните хора предвиждат мъчнотиите и с благоразумие ги отстраняват. Но не стоят по-долу от тях ония, които добре уреждат случилите се неща и ги управляват.

107. Зная деяния, настанали тъй внезапно, че зрителите, смаяни от неочакваността на събитието, са ги посрещали спокойно и нито са въставали отпосле, за да се отърват от тежестта им. Това става особено тогава, когато щетата от тези деяния не се увеличава, а, напротив, чрез други, по-меки средства се намалява. С очите си видях как едни деяния бяха тъй добре устроени и постепенно благодарение на навика все по-леки за понасяне, че достигнаха да нямат неприятни сетнини. Други пък деяния, напротив, като някакво жило са събуждали сякаш от сън дори и ония, които са живели в безгрижие и малодушие. Защото всеки, раздразнен от неочакваността и внезапността на събитията, с всички сили се е противил и не е желал дори и за един ден да приеме нововъведението. Други пък деяния, също и те необикновени, като се привмъкнали малко по малко и по тих и безшумен начин като замъглили съзнанието, че са нововъведения, се прокарали без труд, така че и дори опитните са забравили, че е стана-

πεπειραμένους. Τινές δὲ ὁμοιον τρόπον ἐπιχειρήσασαι παρειθύνειν, καὶ τῷ μὴ τυραννίδι μηδ' αὐτοδεσπότῳ κράτει, καὶ ἐκ τοῦ ἐμφανοῦς, ὅσπερ ἐπισκήπτειν, δειλίῳ καταγνωσθεῖσαι, ἕαττον ἀνετρόπησαν ὑπὸ τῶν ἐπιτυχόντων· τῷ γὰρ κατ' ἑαυτὰς εὐλαβεστέρω εἰς θρόσος ἄσχετον καὶ παρόβολον τόλμῳ ἐξοπλίσασαι καὶ τοῖς πρὸ τούτου δόξαντας ἐπιεικεσιύτους, αὐτῇ συνεφθάρησαν τῇ ἐπιχειρήσει. Πῶς οἶν ἔστι τυχεῖν τοῦ σκοποῦ; τῶναντία γὰρ διὰ τῶν αὐτῶν ὁρᾶται συντετελεσμένα. Ἄμεινον μηδὲν μηδ' ἀσιάρχεσθαι τῶν τοιούτων· δειναὶ γὰρ αἱ καινότητες καὶ χωρὶς ἑτέρου λυπηροῦ, θορυβεῖν καὶ πλήττειν διανοίας, καὶ εἰς διαβολὴν καὶ ὕβρον ἐκκαλεῖσθαι τὸ πλήθος.

ρη'. Ἐπεὶ δ' ἔσθ' ὅτε χρεῖα κατεπείγει, καὶ δεῖται πράξεως ὁ προεστηκὼς καινότερας, ἂν μὲν μέγα ὄφελος καὶ εὐφροσύνη· ἐξ αὐτῆς τὸ κοινὸν εὐρίσκη, οὐδὲν δεῖ σκέψεως καὶ μελέτης· ἂν δ' ἄλλως καὶ λυπηρὰ εἴη, λόγῳ μὲν διελθεῖν ὅπως ἂν ὡς ἄριστα διανυσθεῖη, οὐ ῥᾶδιον οἶμαι τὰ γὰρ κατὰ τινὰς ἰδιωτάτας ἐπακολουθοῦντα περιστάσεις οὐκ ἔνεστιν ἀκριβῶς κοινοτέρῳ λόγῳ, καὶ τῶν ἔργων πρόβρωθεν, θηροῦσαι· Ἴπλην ὁ γε καλῶς ἐν τοῖς προειρημένοις ἐγγεγυμνασμένος, καὶ πρὸς τὰ τοιαῦτα τὴν ἄνωθεν ῥοπὴν ἐπίκουρον ἔχων, μεγάλην εἴσεται δύναμιν συνειλεγμένος.

ρη'. Ὀπλων καὶ ἀνδρείας καὶ στρατηγίας κραταιότερον καὶ ἀσφαλέστερον νόμιζε τὴν εὐνοίαν τῶν ἄρχομένων. Ταύτης μὲν γὰρ παρουσίας καὶ στρατηγούσης, κάκεινα χρήσιμα καὶ μεγάλην ῥοπὴν πρὸς πάντα παρέχει ἀνηρημένης δὲ τῆς εὐνοίας, ἄμεινον συνανηροῦσθαι κάκεινα. Θᾶπτον γὰρ ἐπὶ τὴν μισουμένην ἀρχήν, ἢ κατὰ τῶν πολεμίων ἐθέλει ταῦτα κινεῖσθαι.

ρι'. Λόγους μὲν ἤλεγξαν δόρατα πολλάκις ἤμβλωνε δὲ πολλαχοῦ καὶ λόγων ἰσχὺς ὀξύτητα πολέμου, καὶ μεγάλων ὁρμῆν διέλυσε στρατευμάτων. Χεῖρες ὕρα μετὰ λόγον διπλοῦν τροπαιον. Πόνους ἐλπίδες νευροῦσι, καὶ πόνοι τίκτουσαν ἐλπίδας. Σὺ δὲ ἐξιλεούμενος τὸ θεῖον,

ло нещо ново. Направен бил опит и други деяния да се привмъкнат по същия начин. Но понеже не са били наложени насилнически, самовластно, открито и ненадейно, затова били сметнати като плод на страхливост и твърде скоро са били осуетени от случайни хора, защото те, поради това че са били [извършени] по-предпазливо, са въоръжили против себе си с неудържима дързост и крайна смелост дори ония, които преди това се държели най-благосклонно, и се провалили когато са били още в самото начало. Как прочее може да се постигне целта? Защото, както се вижда, с едни и същи средства са били извършвани противоположни една на друга работи. По-добре е човек никак да не се залавя с такива работи. Защото нововъведенията са мъчна работа и освен другите неприятности безпокоят и смущават духовете и предизвикват народа да хули и клевети.

108. Но тъй като понякога нуждата налага и началникът е принуден да направи нововъведение, затова че обществото би добило от него голяма полза и радост, не трябва да се мисли много и да се разсъждава. Но ако нововъведението е неприятно, мисля, че не е лесно да се каже как може най-добре то да се извърши. Защото който е далеч от работите, не може да схване точно и да изкаже с общодостъпни думи това, което може да се случи при особени обстоятелства. Обаче оня, който е добре обучен в гореказаните неща и има в това отношение на помощ висша сила, ще може да добие голяма мощ.

109. Смятай, че благосклонността на управляваните е нещо по-силно и по-здрави, отколкото оръжията, храбростта и военната хитрост. Ако тази благосклонност съществува и предводителствува, то и другите неща са полезни и имат голямо влияние във всичко. Но изчезне ли благосклонността, по-добре да изчезнат заедно с нея и другите неща. Защото те по-скоро служат против ненавижданата власт, отколкото против враговете ѝ.

110. Много пъти словото е отстъпвало пред копието. Обаче силата на словото често е притъпявала остротата на войната и е спирала напора на голяма войска. Следователно силата, съединена със словото, е двоен победен паметник. Надеждите засилват трудовете, а трудовете раждат надежди. Но ти, като умиливяваш бога, не пренебрегвай нищо

μηδενός ἀμέλει τῶν πρακτέων, καὶ καλὰς καὶ μεγάλας ἐλπίδας θερίσεις.

ριβ'. Ἐπιζουρεῖν ἐν οἷς ἕκαστος ἔχει χρεῖαν ἀρχικῆς καὶ ἐχέφρονος διανοίας· μάλιστα δὲ τοῖς ἐν συμφοραῖς περιπεσιῶν. Μετὰ γὰρ τῶν ἄλλων καὶ ἀείμνηστον συντηρεῖν εἰώθησι τὴν εὐεργεσίαν.

ριβ'. Ἡ εὐδαιμονία τῶν ὑπεξουσίων ἀκρῶς ἀνακηρύττει σύνεσιν καὶ δικαιοσύνην τῆς ἐξουσίας.

ριγ'. Περί ὧν ἂν εἴ πράξης, εἴτε ἐν τῷ οἰκείῳ βίῳ, εἴτε ἐν τῷ κοινῷ τῆς πολιτείας, τῷ Θεῷ ἀνατιθέναι δικαίον τὴν αἰτίαν· οὕτω γὰρ μᾶλλον τε αὐτῶν ἐπίκουρον ἔξεις, καὶ θεοφιλῆς εἶναι δόξεις, καὶ κοῖτον σεαυτὸν καὶ ἀλαζονικὸν οὐκ ἐλέγξεις, καὶ τοῦ φθόνου δείξεις περιτθραυμένως τὰς ἀκίδας.

ριδ'. Ταῦτά σοι ἐκ πολλῶν ὀλίγα, ὧ τῶν ἐμῶν πνευματικῶν ᾠδῶν εὐγενὲς καὶ γνήσιον γέννημα, τῆς περὶ σὲ φιλίας καὶ νιοθεσίας, οἷονεῖ τινα θεῖα συμβόλαια καὶ ἀρετῆς ἀρχετύπους ἀνατίθημι πίνακας. Εἰς οὓς ἀφοροῦν, καὶ πρὸς ἐκείνους σεαυτὸν σχηματίζων καὶ διαμορφῶν, οὐ χαλεπῶς ἔξεις συνορῶν, τίνας τε τῶν πράξεων ἀνθεῖν τὴν ἐν τῇ ψυχῇ παρακενάζουσαν ὠραιότητα, καὶ τινες αὐτήν, ὥσπερ σπῖλοι καὶ ῥυτίδες, εἰς αἰσχρὰν ὄψιν καὶ ἀσχίμονα μετασκευάζουσιν· ὧν τὰς μὲν ἀπαλείφω, τὰς δὲ ἐγγραφόμενος, ἔμψυχον ὡς ἀληθῶς καὶ κάλλιστον θεοφιλοῦς πολιτείας σεαυτὸν ἐπιδείξεις ἄγαλμα, καὶ ἥδιστον ἐμοὶ καὶ πᾶσιν εὐσεβέσι καὶ θέαμα καὶ διήγημα. Δι' ὃ καὶ τὰς χεῖρας εἰς οὐρανοὺς ἐξαπλώσας, καὶ τὴν περὶ σὲ στοργὴν καὶ τὸν πόνον καὶ τὴν εἰς Θεὸν ἀναφερομένην δόξαν ἀνθ' ἱκετηρίας αὐτῷ προτείνων, ἐπεύχομαί σε τῶν ἐλπίδων καὶ παρανώσεων ἐργάτην δόκιμον καὶ πιστὸν φύλακα γενέσθαι. Καὶ εἴης μοι δι' ἀπάσης ἰδέας κατορθωμῶτον ἐπίσημος καὶ περίβλεπτος· ἄκρως μὲν σύνεσιν, μνήμην δ' ἀσφαλῆς· ἡδὺς ἐν λόγοις, τοὺς τρόπους ἡδύτερος· ἐράσμιος συντεχεῖν, τοῖς ἀεισυννοῦσιν ἐρασιμώτερος· κράτιστος τὸ παρὸν κοῖναι, καὶ ἀγαγεῖν εἰς διάταξιν, ὄξυς τὸ μέλλον ἰδεῖν, προμηθῆς φυλάσασθαι ἔτοιμος μεγάλας αὐτουργῆσαι πράξεις ἔτοιμότερος τὸ κατορθώθην διωσώσασθαι· δεινὸς μὲν τὸ συμφέρον κρύπτειν, κρείττων δὲ λανθάνειν, δεινότερος δὲ φωρᾶσαι τοὺς ἐπηρεάζοντας φοβερός μὲν τοῖς πολεμίσις, ποθεινὸς δὲ τοῖς ὑπηκόοις, ἀμφοῦν δὲ κοινὸς τὸ αἰδεῖσθαι καὶ θαυμάζεσθαι· κρείττων ἡδονῶν, ἥτιων σωφροσύνης· ὀργῆς κύριος, πραότητος φίλος· ταχὺς θηρεῦσαι τὸ δίκαιον, ἀδέ-

от това, което трябва да правиш, и ще пожънеш добри и големи надежди.

111. Да се помага на всекиго с това, от което той има нужда, а особено на падналите в злочестини, това е проява на началнически благороден дух. Защото покрай другото тези са свикнали винаги да помнят благодеянието.

112. Благодеянието на подвластните свидетелствува, че властта е извънредно разумна и справедлива.

113. Смятай за справедливо да отдаваш богу причината за благополучието в частния си живот и в обществения живот. Защото така и бог повече ще ти помага, и ти сам ще се покажеш боголюбив, а не глупав и надменен и ще пречупиш стрелите на завистта.

114. Това малко от многото ти поднасям, о благородна и истинска рожбо на духовните ми болки, като някакъв божествен знак за [моята] любов към тебе и за това, че те осинових и като първообрази на добродетел. В тях като се взираш, с тях като се съобразяваш, лесно ще можеш да видиш кои дела помагат, за да цъфти красотата на душата, и кои като петна и бръчки я загрозяват и обезобразяват. Като заличаваш последните и се украсяваш с първите, ти ще се покажеш наистина одушевен и прехубав образ на боголюбив живот, а за мене и за всички благочестиви ще бъдеш твърде приятно зрелище и повествование. Затова, като простирам ръце към небесата и като отправям към бога вместо молба подобаващата нему слава и любовта, и болката ми към тебе, молителствувам ти да бъдеш добър работник и верен пазител на надеждите и наставленията ми. И дано да ми бъдеш знаменит и чутовен за всякакъв вид подвизи; по благородумие отличен, а по памет крепък; сладък в думи, а още по-сладък в обноси; любезен в общуване, а още по-любезен към близките; най-способен, за да разсъдиш и уредиш настоящето; прозорлив, за да предвидиш бъдещето, а предвидлив, за да се предпазиш; готов, за да извършваш велики дела, а още по-готов, за да запазиш извършеното; изкусен, за да прикриеш полезното, а още по-изкусен, за да го постигнеш незабелязано, и много способен да уловиш пакостниците: страшен за враговете, а възделен за поданиците; едните и другите еднакво да те уважават, да се удивляват от тебе; неподатлив на удоволствия, на целомъдрие

καστος διανείμαι γνώμην εὐσταθῆς, ταῖς ὑποσχέσεσι βέβαιος· γενναῖος ἐν φόβοις, ἄτολμος πρὸς πᾶσαν παρουσίαν, καὶ μηδεμίαν ῥαστώτην καρτερίας καὶ καλῶν πόνων ἀνταλλασσόμενος· εὐεργετῆν πρόθυμος, κολάζων ὀκνηρὸς· φιλίας ἐραστής, ἐχθρας πολέμιος· ἐλέους πηγὴ, οἰήσεως μείζων, ταπεινοφροσύνης ἐλαττούμενος· ἱπερόπιης πλοῦτος, πενίας ἐπίκουρος· ἀληθείαν τιμῶν, ψεύδει μὴ σπενδόμενος· ἀταπεινότητος οὐκ εὐδοκιμῶν, εὐδοκιμῶν δὲ οὐ φουριούμενος· γλώσσης αὐτοκράτορος· ἀκοῆς φύλαξ· ἀφῆς καὶ τῆς ἄλλης αἰσθήσεως ἀδυσώπητος· ἐπιστάτης, καὶ μηδενὶ πάθει ἐνδιδοῦς, μηδὲ τοῖς ἐρεθισμοῖς κηλούμενος τῶν ὑρέξεων. Καὶ σύμπαν εἰπεῖν, εἴης μοι πίσης ἀρετῆς καὶ εὐσεβείας οὐ τοῖς ὑπὸ σὲ μόνον ἱπογραμμὸς καὶ παράδειγμα, ἀλλὰ καὶ τῷ μετὰ σὲ σπανί τῶν ἀνθρώπων γένοι καλὴ καὶ μεγάλη καὶ καλὰ καὶ μεγγάλα κατεργαζομένη παραίνεσις.

Δι' ἧ σοι μάλιστα καὶ ἡ τῶν οὐρανῶνα νέκφραστος καὶ ἀίδιος βασιλεία εἰς κλήρον ἀναφαίρετον, καὶ κατασκήνωσιν ἀδιάδοχον, καὶ ὑπερφυῆ καὶ θείαν τροφήν καὶ ἀπόλαυσιν μὴ λυομένην, παρασχεθήσεται.

2. Encyclica epistola ad archiepiscopales thronos per Orientem obtinentes

Ἐγκύκλιος ἐπιστολὴ πρὸς τοὺς τῆς Ἀνατολῆς ἀρχιερατικοὺς θρόνους, Ἀλεξανδρείας φημί, καὶ τῶν λοιπῶν, ἐν ἧ περὶ κεφαλαίων τινῶν διάλυσιν πραγματεύεται καὶ ὡς οὐ χρὴ λέγειν, ἐκ τοῦ Πατρὸς, καὶ τοῦ Υἱοῦ, τὸ Πνεῦμα προέρχεσθαι, ἀλλ' ἐκ τοῦ Πατρὸς μόνον.

γ'. Ἀλλά γε δὴ, καὶ Βουλγάρων ἔθνος βαρβαρικόν, καὶ μισόχριστον, εἰς τοσαύτην μετέκλιεν ἡμερότητα καὶ θεογνωσίαν, ὥστε τῶν δαιμονίων καὶ πατρῶν ἐκστάντες ὀργίων, καὶ τῆς Ἑλληνικῆς δεισιδαιμονίας ἀποσκευσάμενοι τὴν πλάνην, εἰς τὴν τῶν Χριστιανῶν παραδόξως μετενεκεντρίσθησαν πίστιν.

δ'. Ἀλλ' ὦ πονηρᾶς καὶ βουκόλου καὶ ἀθέου βουλῆς τε καὶ πρόξεως! Ἦ γὰρ τοιαύτη διήγησις, Ἐὐαγγελίων οἷσα ὑπόθεσις, εἰς

покорен; господар на гняв, приятел на кротост; бърз за издирване правото, неподкупен при раздаването му; твърд в мнението си, верен на обещанията си, храбър във времена страшни, нерешителен към всякакво беззаконие; неспособен да замениш полезни трудове и постоянство с мързел; усърден да благотвориш, муден да наказваш; поклонник на приятелство, противник на вражда; източник на милост, по-горен от гордост, предан на смиреност, надменен към богатство, защитник на сиромашията; почитател на истината, непримирим враг на лъжата; да не се унижаваш при несполуки, да не се гордееш при сполуки; господар на езика, пазигел на слуха; неумолим надзорник на осезанието и на другите чувства; да не се поддаваш на никоя страст, да не се прелъстваш от гъделичканията на страсти. С една дума, дано ми бъдеш образец и пример на всяка добродетел и благочестие не само за твоите подвластни, но също и за целия след тебе човешки род добро и велико назидание за извършване добри и велики дела.

За всичко това ще ти се даде неизказаното и вечно небесно царство за неотемлимо наследство, за трайно жилище и за свръхестествено и божествено веселие и непрекъснато наслаждение.

Окръжно послание до източните патриарси, александрийския и другите, в което се разглеждат някои въпроси, както и това, че не трябва да се казва, какво духът изхожда от отца и сина, а от отца само¹

3. Но и българите, народ варварски и христоненавистен, станаха толкова много наклонни към богопознание и питомност, че като се отказаха от отческите си бесове и оргии и отхвърлиха заблудата на елинското суеверие, по чуден начин се присадиха към християнската вяра.

4. Но, о помисъл и деяние, пълни с лукавство, завист и безбожие! Тоя разказ, който би трябвало да бъде предмет за радостни известия, дава място на тъга,

¹ Своето послание до източните патриарси Фотий изпратил през пролетта на 867 г. С него той ги канел на предстоящия църковен събор, който трябвало да вземе отношение към някои спорни догматични въпроси между Римската и Цариградската църква и към дейността на папските епископи в България.

κατήφειαν μετατίθεται, τῆς εὐφροσύνης καὶ χαρᾶς εἰς πένθους τραπέτης καὶ δάκρυα. Οὐπω γὰρ ἐκείνου τοῦ ἔθνους, οὐδ' εἰς δύο ἑνιαυτοὺς, τὴν ὀρθὴν τῶν Χριστιανῶν τιμῶντος ἕρησκειαν ἄνδρες δυσσεβεῖς καὶ ἀποτρόπαιοι (καὶ τί γὰρ οὐκ ἂν τις εὐσεβῶν τούτους ἐξονομάσειεν;) ἄνδρες ἐκ σκότους ἀναδίντες (τῆς γὰρ ἐσπερίου μοίρας ἱπῆρχον γεννήματα) οἴμοι πᾶς τὸ ὑπόλοιπον ἐκδιηγῆσομαι; οὗτοι, πρὸς τὸ νεοπαγῆς εἰς εὐσεβείαν καὶ νεοσύστατον ἔθνος, ὅσπερ κεραινὸς ἢ σεισμὸς ἢ χαλάζης πληθὸς, μᾶλλον δὲ οἰκειότερον εἰπεῖν, ὅσπερ ἄγριος μονιὸς ἐμπηδήσαντες τὸν ἀμπελῶνα Κυρίου, τὸν ἠρατημένον καὶ νεόφυτον καὶ ποσὴν καὶ ὀδοῦσαν, ἦτοι τρίβοις αἰσχρᾶς πολιτείας, καὶ διαφθορᾶς δογμάτων, τόγε εἰς τόλμαν ἦγον τὴν αὐτῶν, κατανεμησάμενοι ἐλυμῆναντο· ἀπὸ γὰρ τῶν ὀρθῶν καὶ καθαρῶν δογμάτων, καὶ τῆς τῶν Χριστιανῶν ἀμωμήτου πίστεως, παραφθείρειν τούτους, καὶ ὑποσπᾶν, κατεπανουργήσαντο.

ε'. Καὶ πρῶτον μὲν αὐτοὺς ἐκθέσμονς, εἰς τὴν τῶν Σαββάτων νηστείαν μετέστησαν. Οἶδε δὲ καὶ ἡ μικρὰ τῶν παραδοθέντων ἀθέτησις, καὶ πρὸς ὅλην τοῦ δόγματος ἐπιπίψαι καταφρόνησιν. Ἐπειτα δὲ τὴν τῶν νηστειῶν πρῶτην ἑβδομάδα, τῆς ἄλλης νηστείας περικόψαντες, εἰς γαλακτοποσίας, καὶ τυροῦ τροφήν, καὶ τὴν τῶν ὁμοίων ἀδδηφραγίαν καθείλκυσαν. Ἐντεῦθεν αὐτοῖς τὴν ὁδὸν τῶν παραβάσεων ἐμπλατύνοντες, καὶ τῆς εὐθείας τρίβου καὶ βασιλικῆς διαστρέφοντες, καὶ δὲ καὶ τοὺς ἐνθέσμονς γάμῳ πρεσβυτέρους διατρέποντας, οἱ πολλὰς κόρας χωρὶς ἀνδρὸς γυναῖκας δεικνύοντες, καὶ γυναῖκας παῖδας ἐκτρέφούσας, ὧν οὐκ ἔστι πατέρα θεάσασθαι, οὗτοι, τοὺς ὡς ἀληθῶς Θεοῦ ἱερεῖς, μυσάπτεισθαί τε, καὶ ἀποστρέφεισθαι, παρεσκεύασαν τῆς Μανοῦ γεωργίας, ἐν αὐτοῖς, τὰ σπέρματα κατασπείροντες, καὶ ψυχὰς ἄρι

защото радостта и веселието се обърнаха в скръб и сълзи. Нямаше още две години, откакто тоя народ беше захванал да почита християнската вяра, когато мъже злочестиви и отвратителни [с какво друго име би могъл да ги наименува един благочестив човек], мъже от мрак изпъкнали (защото били рожби на западните страни),¹ уви, как да разкажа останалото! Те като някоя мълния или тръс, или силна градушка, или, за да се изразя по-добре, като някой велър се нахвърлиха против наскоро утвърдения в благочестие и новоустановен народ и с нозе и зъби, т. е. с примери от срамно поведение и с изопачени догми, доколкото им допускаше смелостта, изпоядоха и опустошиха възлюбения и новосаден господен виноград². Защото се изхитриха да развратят българите и да ги отстранят от правите и чисти догми и от непорочната християнска вяра.

5. И най-напред против закона ги накараха да постят в събота. Но знае се, че едно дори малко незачитане на това, което ни е предадено, става причина да се презира цялата догма. Освен това откъснаха от постите първата неделя и им позволиха през нея да пият мляко, да ядат сирене и да се лакомят за други подобни ястия. По-нататък, като им отвориха широко пътя на закононарушенията и ги отбиха от правия и царски път, тези, които направиха много девойки да бъдат жени, без да имат мъже, а много жени да хранят деца, добити от незнайни бащи, те подсториха българите да се гнусят и отвращават от истинските божии свещеници — от презвитерите, които се отличават със законен брак — и по тоя начин посяха в България обработваните от Манес³ семена и с припосвявани плевели похабиха душите, в кои-

¹ Тук патриарх Фотий говори за епископите Павел Популонски и Формоза Портуенски, които били изпратени от папа Николай I по молба на българския княз Борис. Те пристигнали в България към края на 866 г. Патриарх Фотий нарича папските епископи, „мъже, изпъкнали от мрака“, като използва двоякото значение на думата *δύσις* — залез, вечер, а също запад. За дейността на споменатите епископи вж. Златарски, История, I, 2, стр. 107—110. ² Пс., 79, 14. ³ Манес (*Μάνης*, Мани, живял през III в. от н. е.) е основател на дуалистично-гностическо учение, наречено по неговото име манихейство. Според друга версия манихейството било създадено от някой си Кубрик, който се нарекъл Мани. Срв. Petrus Sicilius, тук стр. 111 Манихейците смятали, че в основата на света стояло добро и зло начало, между които се водела вечна борба. Човек трябвало да усъвършенствува своята душа (създаване на доброто начало), да се стреми към нравствена чистота, да се отдава на аскетизъм, за да победи тялото — създаване на злото начало. Ето защо манихейците отхвърляли брака. Тук патриарх Фотий обвинява папските пратеници в България, че разпространявали манихейското учение, защото според догмите на католическата църква свещениците за разлика от източноправославните не трябвало да се женят. За манихейството вж. Ст. Т. Мелик-Бахшян, Павликианско движение в Армения, Ереван 1955, стр. 33—34. — Д. Ангелов, Богомилството в България, София 1947, стр. 32, 41, 62. — D. Obolensky, The Bogomils, Cambridge 1948.

βλαστάνειν ἀρξαμένας τὸν σπόρον τῆς εὐσεβείας, τῇ τῶν ζιζανίων ἐπισπορᾷ λυμαινόμενοι.

ς'. Ἀλλὰ γε δὴ, καὶ τοὺς ἐπὶ πρεσβυτέρων μύρω χρισθέντας, ἀναμυρίζειν αὐτοὶ οὐ πεφρόκασιν ἐπισκόπους ἑαυτοὺς ἀναγορεύοντες, καὶ τὸ τῶν πρεσβυτέρων χρίσμα, ἀχρηστον εἶναι, καὶ εἰς μάτην ἐπιτελεῖσθαι, θεραπευόμενοι.

ζ'. Ἄρ' ἔστω, ὅς τηλικαύτην ἀκοῇ παρέληφεν ἄνοιαν, ἣν κατατολμῶν οἱ παράφρονες οὐκ ἐνάροκησαν; Τοὺς ἅπαξ μύρω χρισθέντας ἀναχρίοντες, καὶ τὰ τῶν Χριστιανῶν ὑπερφυῆ καὶ θεῖα μυστήρια εἰς λῆρον μακρὸν, καὶ πλατῶν ἐξορχούμενοι γέλασα. — — —

κδ'. Ταύτην τὴν ἀσέβειαν οἱ τοῦ σκοτίου ἐκείνοι ἐπίσκοποι (ἐπισκόπους γὰρ ἑαυτοὺς ἐπιφήμιζον) μετὰ τῶν ἄλλων ἀθεμίτων Βουλγάρων ἔθνος ἐνέσπειραν ἤλθεν ἡ τούτων φήμη εἰς τὰς ἡμετέρας ἀκᾶς ἐπλήγημεν διὰ μέσων τῶν σπλάγγων καιρίαν πληγὴν, ὡς εἴ τις τὰ ἔγκοινα τῆς κοιλίας αὐτοῦ, καθ' ὄφθαλμοῦ ἴδοι ὑπὸ ἐρπετῶν καὶ θηρίων παραρασσόμενά τε καὶ διασπώμενα. Καὶ γὰρ οἷς κόποι, καὶ πόνοι, καὶ ἰδρωῖτες, εἰς τὴν ἐκείνων ἀναγέννησίν τε καὶ τελείωσιν κατεβλήθησαν ἀναλόγως αὐτοῖς, συμπεσεῖν ἀφόρητον τὴν λύπην καὶ τὴν συμφορὰν, τῶν γεννημάτων παραπολλυμένων, ἐξεγένετο.

κε'. Οὕτω γὰρ ἐθρηνήσαμεν ἐπὶ τῷ συνεχεῖντι πανθήματι, ὅσον χαρᾶς ἐπληρώθημεν, τῆς παλαιᾶς πλάνης ἀπαλλαγέντας αὐτοῖς θεασάμενοι.

κς'. Ἀλλ' ἐκείνους μὲν ἐθρηνήσαμεν τε καὶ θρηνοῦμεν, καὶ ἀνορθωθῆναι τοῦ πτώματος, οὐ δώσομεν τοῖς ὄφθαλμοῖς ἡμῶν ὕπνον, οὐδὲ τοῖς βλεφάροις νυσταγμὸν ἕως ἂν αὐτοῖς εἰς τὸ τοῦ Κυρίου, κατὰ τὸ δυνατόν ἡμῖν, εἰσελάσωμεν σκῆνωμα.

κζ'. Τοὺς δὲ νέους τῆς ἀποστασίας προδρομους, τοὺς θεραπευτὰς τοῦ ἀντικειμένου, τοὺς μυρίων ἐνόχους θανάτων, τοὺς κοινὸς λυμεῶνας, τοὺς τὸ ἀπαλὸν ἐκείνο καὶ νεοσύστατον εἰς τὴν εὐσεβείαν ἔθνος, τοσοῦτοις καὶ τηλικούτοις σπαραγμοῖς διασπαράξαντας τούτους τοὺς ἀπατεῶνας καὶ θεομίχους συνοδικῇ καὶ θεῖα κατεκρίναμεν ψήφῳ οὐ νῦν αὐτῶν τὴν ἀπόφασιν καθορίζοντες, ἀλλ' ἐκ τῶν ἤδη συνόδων, καὶ ἀποστολικῶν θεσμῶν, τὴν προωρισμένην αὐτοῖς καταδίκην ὑλεκφαίνοντες καὶ πᾶσι ποιῶντες ἐπίδηλον.

то наскоро беше покарало семето на благочестието.

6. При това те не се ужасиха повторно да миропомажат миропомазаните вече от презвитери, като прогласиха себе си за епископи и чудовищно говореха, че извършеното от презвитери миропомазване било безполезно и се извършвало напразно.

7. Но има ли човек, който да е чул такава глупост, каквато, без да трепнат, са извършили тия безумци, като са помазали помазаните вече с миро и по тоя начин са обърнали преестествените и божествени християнски тайнства в крайно пустословие и са ги направили предмет за голям присмех...

24. Това нечестиво учение с други още беззакония са посели между бълварския народ епископите на мрака. (Те за епископи се величаеха.) Мълвата за всичко това достигна до нашите уши. Тежък удар ни удари в сърцето, като кога види човек зверове и змии да му раздират и разкъсват пред очи рожбите. Защото ония, които бяха положили трудове, мъки и пот за възраждане и усъвършенствование на българите, естествено беше да изпаднат съразмерно със старанията си в непоносима мъка и жалост при загиването на рожбите им.

25. Защото толкова плакахме за случилата се злочестина, колкото се бяхме преизпълнили с радост, когато ги видяхме, че се освободиха от предишната си заблуда.¹

26. Ние ги оплакахме и оплакваме и няма да дадем ня очите си сън и на клепките си дрямка,² додето не ги вдигнем от падането и не ги вкараме, доколкото зависи това от нас, в селението господне.

27. А новите предтечи на отстъплението,³ служителите на противника,⁴ повинните на многократно умирање, общите пакостници, които подложиха на толкова и такива терзания оня крехък и наскоро насочен към благочестие народ,⁵ тия измамници и богоборци осъдихме със съборна и божествена присъда. Не определихме ние сега решението против тях, а изнесохме предвидената в отколе съществуващите апостолски и съборни постановления при съда и я направихме известна на всички.

¹ Сиреч когато българите от езичници станали християни.

² Ис., 131, 4.

³ 2 Солун., 2, 3.

⁴ 2 Солун., 2, 4.

⁵ Т. е. българите.

λδ'. Τούτων τὴν γνῶσιν καὶ εἶδησιν, κατὰ τὸ παλαιὸν τῆς Ἐκκλησίας ἔθος, ἀνευγκεῖν τῇ ἡμετέρᾳ ἐν Κυρίῳ ἀδελφότητι, ἐδικαιώσαμεν καὶ προθύμους καὶ συναγωνιστὰς γενέσθαι, ἐπὶ τῇ καθαιρέσει τῶν δυσσεβῶν τούτων καὶ ἀθέων κεφαλαίων, παρανοοῦμέν τε καὶ δεόμεθα καὶ μὴ λιπεῖν τὴν πατρῴαν τάξιν, ἣν ἡμᾶς οἱ πρόγονοι, δι' ὧν ἔπραξαν, κατέχειν παραδεδώκασιν· ἀλλὰ σπουδῇ πολλῇ καὶ προθυμίᾳ, ἀντ' ἡμῶν, τοποτηρητὰς τινὰς ἐλέσθαι ἀποστεῖλαι, ἀνδρᾶς τὸ ὑμέτερον ἐπέχοντις πρόσωπον, εὐσεβεῖα δὲ καὶ ἱερωσύνη, καὶ λόγῳ καὶ βίῳ, κεκοσμημένους· ὡς ἂν τὴν ἀριφανῆ τῆς ἀσεβείας ταύτης ἐφερλύσασαν γαγγραῖναν, ἐκ μέσου τῆς ἐκκλησίας ποιησώμεθα· καὶ τοὺς ἐκμανέντας τοσαύτην ἐπισπορὸν πονηρίας εἰς τὸ νεοπαγῆς καὶ νεοσύστατον ἔθνος εἰσενευκεῖν, αὐταῖς ἀνασπᾶσαι ῥίζαις, καὶ τῷ πυρὶ παραδοῦναι, διὰ τῆς κοινῆς ἀποφάσεως· ὃ τοὺς κατηγορούμενους ὑποδέχεσθαι, τὰ κυριακὰ θεσπίζουσιν λόγια.

λε'. Οὕτω γάρ, τῆς μὲν ἀσεβείας ἐλαττωμένης, καὶ τῆς εὐσεβείας κραταιουμένης, ἐλπίδας ἔχομεν ἀγαθὰς, εἰς τὴν παραδοθεῖσαν αὐτοῖς ἐπαναστρέψαι πίστιν, καὶ τὸ νεοκατήχητον εἰς Χριστὸν καὶ νεοφώτιστον τῶν Βουλγάρων πλήρωμα· καὶ γὰρ οὐ μόνον τὸ ἔθνος τοῦτο, τὴν εἰς Χριστὸν πίστιν, τῆς προτέρας ἀσεβείας ἠλλάξατο· ἀλλὰ γε δὴ, καὶ τὸ παρὰ πολλοῖς πολλάκις θρυλλούμενον, καὶ εἰς ὁμότητα καὶ μιμηφονίαν πάντας δευτέρους ταπτόμενον, τοῦτο δὴ τὸ καλούμενον τορῶς,^α οἱ δὴ καὶ κατὰ τῆς Ῥωμαϊκῆς ἀρχῆς, τοὺς πέραξ αὐτῶν δουλώσαμενοι, καθ' ἑαυτὸν ἐπέρογκα φρονηματισθέντες, χεῖρας ἀντήσαν· ἀλλ' ὅμως νῦν καὶ οὕτοι, τὴν τῶν Χριστιανῶν καθαρὰν καὶ ἀκίβδηλον θρησκείαν, τῆς Ἑλληνικῆς καὶ ἀθέου δόξης, ἐν ἣ κατεῖχοντο πρότερον, ἀντηλάξαντο, ἐν ὑπηκόων ἑαυτοὺς καὶ προξένων τάξει, ἀντὶ τῆς προμικροῦ καθ' ἡμῶν λεηλασίας, καὶ τοῦ μεγάλου τολμήματος, ἀγαπητῶς ἐγκαταστήσαντες. Καὶ ἐπὶ τοσοῦτον αὐτοὺς ὃ τῆς πίστεως πόθος καὶ ζῆλος ἀνέφλεξεν, (Παῦλος πάλιν βοᾷ, Εὐλογητός, ὃ Θεὸς εἰς τοὺς αἰῶνας) ὥστε καὶ ἐπίσκοπον καὶ ποιμένα δέξασθαι, καὶ τὰ τῶν Χριστιανῶν θρησκευματα, διὰ πολλῆς σπουδῆς καὶ ἐπιμελείας ἀσπάζεσθαι.

34. Като намираме за благословно да уведомим и съобщим според древния на църквата обичай за всичко това на ваше с господа братство, съветваме и просим да ни станете усърдни сподвижници за премахване на тия злочестиви и безбожни въпроси и да не напуснете реда, дето бащите ни с делата си ви предадоха да стоите, но с голяма спешност и усърдие да изберете и изпратите за свои местоблюстителители мъже, украсени с благочестие и свещенство, със слово и живот, които да представят вашето лице, та да махнем от църквата тази новопоявила се и вмъкнала се в нея гангрена на нечестията, а тия, които са побеснели от желанието да внесат в крехкия и новостановен народ¹ такъв присев от лукавство [да изтръгнем от корен] и с общо решение да предадем на огъня, който трябва да очакват проклетите, според както заповядват думите господни.

35. Така, като се изгони нечестията и се укрепя благочестията, имахме блага надежда, че новоогласеното в Христа и новопросветено племе на българите ще се върне пак във вярата, която му е предадена. Защото не само тоя народ е заменил предишното си нечестие с вярата в Христа, но и така нареченият народ Рос,² за който многократно мнозина са разгласявали, че по жестокост и кръвожадност надминавал всички други, и който, след като е покорил околните народи и от това възгордян, дигнал ръце и против ромейската власт, и той е постъпил също така. И те замениха предишното си елинско и безбожно вярване с чистата и непримесена християнска вяра, прекратиха предишните си против нас плячкосвания и дръзки нападения и доброволно влязоха в реда на нашите поданици и приятели. И от толкова силно желание и от ревност за вярата се възпламениха (Павел пък вика: „Благословен Бог во веки“), та и епископ, и пастир да приемат и с голяма готовност и усърдие християнската вяра да обикнат.³

^α τὸ Ῥῶς ed.

¹ Сиреч сред българския народ. ² Патриарх Фотий има пред вид Киевска Русия. Вж. М. В. Левченко, Очерки по истории русско-византийских отношений, М. 1956, стр. 41—45. ³ След нападението на русите срещу Цариград през 860 г. Византия с цел да ги спечели на своя страна направила опит да ги християнизират. В периода от 860 до 867 г. част от русите били покръстени, а един византийски епископ се установил в Киев. Обаче успехът на Византия в налагането на своето църковно и политическо влияние в Киевска Русия бил краткотраен. Въпреки грижите на византийското правителство установената от Византия в Киев църковна йерархия не се задържала дълго. Условия за проникването на християнството сред русите възникнали след повече от един век; те се покръстили едва в 989 г. Вж. М. Jugie, Les origines romaines de l'Eglise russe, Echos d'Orient, XXXVI (1937), pp. 257—270. Срв. Левченко, пос. съч., стр. 57—90.

λς'. Τούτων οὖν οὕτω, τῇ τοῦ φιλανθρώπου Θεοῦ χάριτι, τοῦ πάντας ἀνθρώπους θέλοντος σωθῆναι, καὶ εἰς ἐπίγνωσιν ἀληθείας ἐλθεῖν, τῶν παλαιῶν αὐτοῖς δοξασμάτων μεταπέθεμένων, καὶ τὴν εἰλικρινῆ τῶν χριστιανῶν πίστιν ἐκείνων, ἀλλασσομένων εἰς διανασταίη καὶ ἡ ὑμετέρα ἀδελφότης συμπροθυμηθῆναι, καὶ συγκατεργάσασθαι, εἰς τὴν ἐκκοπήν καὶ καύσιν τῶν παραφνάδων, ἐν Κυρίῳ Ἰησοῦ Χριστῷ, τῷ ἀληθινῷ Θεῷ ἡμῶν πεποιυότες ἐσμέν, διὰ τοιοῦτον αὐτοῦ, ἐπὶ πλέον ἔτι μᾶλλον αὐξηθήσεται, καὶ πληρωθήσεται τὸ εἰρημένον, ὅτι Εἰδήσουσιν με πάντες ἀπὸ μικροῦ ἕως μεγάλου αὐτῶν, καὶ, Εἰς πᾶσαν τὴν γῆν ἐξῆλθεν ὁ φθόγγος τῶν ἀποστολικῶν διδαγμάτων, καὶ εἰς τὰ πέριτα τῆς οἰκουμένης τὰ ῥήματα αὐτῶν. (PGI, col. 721 A; 724 A—725 B; 732 B—733 A; 736 B — 737 B).

3. Arsenio monacho

Ἀρσενίῳ μονάζοντι καὶ ἡσυχαστῇ, μετὰ τὸ ἀποσταλῆναι πρὸς αὐτὸν τοὺς ἐκ Βουλγαρίας ζητοῦντας μονάσαι. (PGI, col. 904 C).

36. Понеже прочее тези народи с благодатта на човеколюбивия бог, който иска всички човеци да се спасят и в познание на истината да дойдат,¹ се отказаха от предишните си вярвания и ги замениха с истинска християнска вяра, затова, ако и ваше братство се накани да ни помогне с готовност и да ни съдействува, за да изсечем и изгорим издънките, убедени сме в господата Исуса Христа, истинския наш бог, че стадото му още повече ще се умножи и ще се изпълни казаното: „Ще ме познаят всички от мало до голямо“² и „По цялата земя се разнесе вещанието на апостолските учения и по краищата на вселената словесата им.“³

До монаха и исихаста Арсений, след като му са били изпратени ония из България, които искаха да станат монаси⁴

4. Michaeli principi Bulgariae

Μιχαήλ Ἀρχοντι Βουλγαρίας.

До Михаил, княз на България⁵

Ὅσακις ἂν τοῖς ποθεινοῖς καὶ ἡγαπημένοις τῆς ὑμῶν θεοφρουρήτου ἐξουσίας ἐντύχωμεν γράμμασι, τοσαυτάκις ἀναξωπυρούμεθα τῷ πνεύματι καὶ πλέον εἰς δόξαν τοῦ ἀγαθοῦ Θεοῦ καὶ σωτῆρος ἡμῶν διανοστάμεθα οὐχ ὅτι μόνον ἐξ ἡγαπημένου λίαν καὶ πεποθημένου νιοῦ δεχόμεθα γράμματα, οὐδ' ὅτι τὰς θεοδωρήτους αὐτοῦ ἰγείας δι' αὐτῶν ἐκμανθάνομεν καίτοι καὶ ταῦτα μόνα ἰκανά ἐστι ψυχὴν φιλόθεον καὶ φιλάρετον ἐμπλήσαι χάριτος καὶ εὐφροσύνης, ἀλλ' ὅτι καὶ καθ' ἕκαστον γράμμα προκοπῆς ἀρετῆν καὶ εὐσεβείας ἐπίδοσιν δι' αὐτῶν σημαυομένην καταμανθάνομεν, φροντίδα ψυχικῆς σωτηρίας, εὐχῶν ἐξαίτησιν, φρόνημα πρὸς τὰ ἐκεῖθεν φερόμενον, ἀνθρώπου, οἷον ἡ τοῦ δεσπότη καὶ πλάστου χεῖρ (εἶη δὲ φθόγγος ἅπας πόρρω τῆς σῆς ἀπερῆμιμένος πολιτείας) ἀπ' ἀρχῆς^a ἐπλαστούργησεν ἐν τῷ παρόντι βίῳ γνωριζόμενον. Ἄλλ' εἶη θεός, ὃ μέχρι τοῦ νῦν τούτοις σε κατακοσμήσας καὶ στηρίζων τοῖς κατορθώμασι, καὶ

Колкото пъти получим възделените и обични писма на богохранимата ви власт, всякога се възпламеняваме духом и се възбуждаме да прославяме всеблагия бог и спасител наш не само защото приемаме писма от твърде обичан и възделен син и се научаваме от тях за благодаруваното му здраве, ако и това само да е достатъчно, за да преизпълни с радост и веселие една любеща бога и добродетелна душа, но и затова че във всяко писмо виждаме да се забелязва преуспяване в добродетел, напредване в благочестие, грижа за душевно спасение, изпросване на молитви, разположение, насочено към отвъдния свят, човек, какъвто десницата на владиката и създателя (да не са уроци на живота ти) от самото начало е създаде и каквото се проявява в настоящия живот. Но дано бог, който те е украсил с тия подвизи

^a ἀπαρχῆς cod.

¹ Тим., 2, 4. ² Евр., 8, 11. ³ Рим., 10, 18; Пс., 18, 5. ⁴ Писмото на патриарх Фотий до монаха Арсений е било писано по всяка вероятност през периода от 878 до 886 г., когато Фотий е бил за втори път патриарх. То има подчертан църковно-религиозен характер и освен заглавието не съдържа нищо, което да представлява интерес за българската история. Вж. *Митрополит Симеон*, Посланието на цариградския патриарх Фотий до българския княз Борис, *Български старини*, кн. V, София 1917, стр. 22—24. ⁵ Вероятно писмото до княз Борис-Михаил е било писано между 865 и 866 г. (скоро след покръстването на българите), тъй като в него няма никакво споменаване за дейността на папските мисионери в България, които пристигнали в края на 866 г. Вж. *Митрополит Симеон*, пос. съч., стр. 25—27.

μέχρι τῆς ἀπαλλαγῆς τοῦ βίου ἐπὶ τοῖς αὐτοῖς καὶ μείζοσι μέτροις περιέπων καὶ συντηρῶν, ἵνα καὶ τῷ ὑπὸ τῆς σῆς θεοφρουρήτου ἐξουσίας διακυβερνωμένῳ ἔθνει καλὸν εἶης καὶ ἀείμνηστον διδασκαλίας ὑπόδειγμα καὶ τοῖς ἄλλοις ἅπασιν ἔθνεσιν ἀφορμὴ σωτηρίας καὶ ἐπιστροφῆς καὶ διορθώσεως καὶ ἡμῶν τῶν ταπεινῶν αἰώνιον σεμνολόγημα. (Paradopoulos-Kerameus, pp. 7, 25—8, 16).

и те подкрепя досега в тях, да те поддържа и съхранява до края на живота ти в същите и по-големи добродетели, за да бъдеш и за управлението от богохранимата ти власт народ добър и незабравим пример на поука, на всички други народи повод за спасение, обръщение и изправление, а за нас, смирените, вечна похвала.

5. *Michaëli principi Bulgariae*

Μιχαήλ ἐκ θεοῦ ἄρχοντι
Βουλγαρίας.

До Михаил, от бога княз
на България

Εἰ δάκρυσιν γράμματα, δάκρυσιν, ἂν χρῆσάμενος ἀντὶ μέλανος καὶ τοῖς μὴ παροῦσι παρέσχον ἵχνη τοῦ πάθους θεάσασθαι. Νῦν δ' οἴμοι καὶ ταύτης ἡ φύσις χηρεύει τῆς χάριτος. Ὡς πληγῆς βαρείας, ὡς τομῆς χαλεπῆς, τὸν μὲν ἐχούσης ὅσα γε τὰ ἀνθρώπινα μὴ αἰσθανόμενον, τὸν δὲ πικρῶς διατεμούσης καὶ ἀπολιπούσης ἐν ἡμιθνήτῳ σώματι ἀνιώμενον καὶ τῆς γλυκείας τοῦ φιλάτου συναφείας ἐλεινώως διασπώμενον. Πλήν γε τὸ πένθος, ὅπερ ἐνέτηξεν ἡμῶν ταῖς καρδίαις ὁ λιπὼν ἡμᾶς πνευματικὸς υἱός, ὁ πιστὸς ἐν βασιλεῦσιν, ὁ φίλος αἰδέσιμος, τοῦτο μὲν ἔστι τε συνέχον καὶ παρ' ὅλον οἴμοι τὸν βίον ἔσεται μὴ λυόμενον, κἂν ἡ τῶν εὐγενεστάτων τε καὶ εὐσεβεστάτων καὶ τῆς αὐτοῦ βασιλείας διαδόχων ἀρετῆ, οἷς ἐξευγενίζειν αὐτοῦ τὰς πράξεις ἐν τῷ μιμῆσθαι διανίσταται, καταπραΰνειν τε καὶ ἐπιμαλάττειν τὸ ἄλγος ἐπιχειρῆ. Ἐξ οὗ καὶ γράφειν τῇ σῇ περιβλέπτῳ ἀρχῇ τῆς πολλῆς καὶ βαθυτάτης ἀναφέροντες λύπης προήχθημεν. Πρῶτον μὲν γὰρ ἀγαθοῦ πατρὸς ἀγαθοὶ φύντες παῖδες οὐ μᾶλλον τῇ διαδοχῇ τῆς ἀρχῆς ἢ τῆς ἀρετῆς ἀνωραΐζονται καὶ ἄλλων χαυρόντων, οἷς ὁ πατήρ καὶ παρελθὼν ἐνευδοκίμει, αὐτοὺς ἀνία καὶ φόβος ἔχει, μήποτε τῶν ἐκείνῳ κατορθωμένων φανῶσιν ἐλάττους καὶ δεύτεροι νομισθῶσι τοῖς πολλοῖς τῆς ἄλλης ἐπιεικειᾶς καὶ τῆς εἰς πάντα, οἷς ἐκεῖνος τῶν ἄλλων ἐκράτει, συνέσειός τε καὶ τελειότητος. Λιόπερ οὐδὲ περὶ τῆς ὑμῶν περιβλέπτου μεγαλειότητος ὁ

Ако писма се пишеха със сълзи, сълзи бих употребил вместо мастило и бих позволил на онези, които не присъствуват, да видят следите на страданието. Него сега, уви, естеството е лишило и от тази благодат. О, тежък удар, о, мъчителна разлъка, която овладява единия така, щото да не чувства човешките дела, а другия горчиво разкъсва, оставя го да се мъчи в полумъртво тяло, откъснат жалко от сладката връзка с прелюбимия човек. Обаче жалостта, която вля в душите ни напусналият ни духовен син,¹ верният измежду царете, достойният за почит от страна на приятелите, тя ни обладава и, мисля, цял живот няма да се разпръсне, въпреки че добродетелта на преблагородните и преблагочестиви приемници на неговото царство,² които се надигат чрез подражанието да направят още по-благородни неговите деяния, се мъчи да успокои и омекчи страданието. Поради това и бяхме подтикнати да пишем на твоята славна власт, за да известим за голямата и предълбока скръб. Защото родените от добър баща добри чеда се украсяват не толкова чрез приемствеността на властта, колкото чрез добродетелта и другите неща, които радват и към които проявяваше благоволение и башата. А тях ги овладяват скръб и страх, да не би да се покажат по-малки в подвизите в сравнение с него и да не бъдат сметнати, че стоят на второ място в много неща, свойствени на кротостта, както и по благоразумието и съвършенството, чрез които той господствуваше над другите. Поради това също и към вашето славно величие не бе насочено обичайното

¹ Фотий съобщава на княз Борис за смъртта на византийския император Василий I, починал на 29 август 886 г. ² Става дума за синовете на Василий I, император Лъв VI и Александър, които отначало поели властта като съимператори, обаче наскоро Александър бил лишен от власт.

τυχών αἰποῖς ἐπῆλθεν ἀγών. ὅστε μὴ μόνον τῆς πρὸς ὑμᾶς ἐκείνου δευτέρου νομισθῆναι διαθέσεως, ἀλλ' ὅσα γε δυνατὰ καὶ κρείττους δοφθῆναι καὶ τὸ φίλτρον ἐπιδειξαι ἡλίγον οἷον ἄτε δὴ παρόθεν τε καὶ οἴκοθεν πολυπασιαζόμενον. Δι' ὅ καὶ ἀντίκα τῆς βασιλείας τὸ σκῆπτρον θεόθεν δεξιόμενοι ἀντὶ δεξιᾶς καὶ χειλέων οἷα δὴ τοὺς τῆς φιλίας θεσμούς ἐν γραμματεῖ προτεινόμενοι καὶ δι' αὐτῶν συνάπτοντες ἑαυτοῖς τὴν σὴν ἀρετὴν καὶ εἰς ὁμοφροσύνην συνάγοντες καὶ ὁμόνοιαν, μέγα κλέος ἠγοῦνται σχέσων ἀδελφικῆν καὶ φίλτρον ἄδολον, ὃ μετὰ τῆς γνώμης ἢ φύσις χαρίζεται, ἐν ἀλλήλοις δοῦσθαί τε καὶ παρὰ πάντων ἐπιγνώσκεισθαι. Δι' ὅ τιμῶσι μὲν τὴν ὑμετέραν ἀρετὴν ἐν λόγοις, θαυμάζουσι δὲ ἐν συλλόγοις καὶ τοῖς ἔργοις τοὺς λόγους προβάλλειν τὴν πίστιν πολλὴν σπουδὴν συνεισάγουσι, μεμφόμενοι μὲν τοὺς εἶ τινές ποτε αἰτίαν λύπης παρασχόντας ἢ παρασχεῖν ἐπιχειροῦντας τῇ ἡμῶν θεοκυβερνήτῳ ἀρχῇ, ἀποδεχόμενοι (δὲ) καὶ προσοικειούμενοι τοὺς συλλαμβάνοντας πᾶν σκάνδαλον ἐκ μέσου μέρους ἑκατέρου περιαιρεθῆναι, πᾶσαν δὲ εἰρήνην καὶ ὁμόνοιαν ἐμπλατύνεισθαί τε καὶ ἐμπολιτεύεισθαι καὶ τῶν ἔμπροσθεν εὐσταθέστερον τε καὶ κραταιότερον, ὃ καὶ θεοῦ χάριτι, ὡς φιλανθρωπίας ἀφάτῳ πλούτῳ μετὰ τῶν ὅλων παρ' ἡμῖν ὀνομάτων καὶ εἰρήνην κατηξίωσε καλεῖσθαι, τῶν σκανδάλων ἐκποδῶν καθισταμένων, οἷα δὴ κοινῇ συμφέρον καὶ σωτήριον ἀταλαιπώρως προελθεῖν. Χρὴ τοιγαροῦν καὶ τὴν ὑμετέραν θεοκυβερνήτην ἐξουσίαν τὴν ἴσην καὶ ὁμοίαν ἀναδεξαμένην διάθεσιν τῇ κοινῇ καὶ σωτηρίῳ συνεισενεργεῖν εἰρήνην ἢ τηλικαύτη πρέπει συνεισάγειν εὐσεβεῖα τε καὶ συνέσει καὶ τελειότητι, ὡς ἂν ἑκατέρωθεν τῆς καθαρῆς καὶ τελείας ἀναφρομένης ἀγάπης ὁ σύνδεσμος αὐτῆς καὶ ἡ συμπλοκὴ ἀρραγῆς καὶ ἀδιάλυτος εἰς τὸν αἰῶνα διαφυλαχθεῖη. Ἴσως μὲν οὖν περιττὴ ἢ παραίνεσις δόξει οἷς ὁ τῆς εἰρήνης δρόμος καὶ ὁ ἀγὼν πρὸ παντὸς ἄλλου σπουδάζεται, πλήν γε φίλον ἐστὶ πατράσι

тяхно усилие не само да не бъде сметнато, че те стоят по-долу от него в разположението си към вас, но и да се проявят колкото е възможно по-добре и да покажат онази обич, която имат от баща си и от самите себе си, многократно умножена. Затова и веднага след като от бога поеха скиптъра на царството, те предложиха в писма¹ — вместо, както подобава, десница и устни — обичайните за приятелството неща, привързаха чрез тях към себе си своята добродетел, приведоха я към единомислие и единомушие, смятайки за велика слава да видят помежду си и да бъде признато от всички братско отношение и честна любов, което нещо природата дарява заедно с разбирането. Поради това те с думи оказват почит към вашата добродетел, изразяват удивление към нея в беседи и полагат голямо старание думите да изтъкнат чрез делата вярата. Те укоряват онези, в случай че има такива, които някак са дали или сега се опитват да дадат повод за огорчение на богоуправляваната ваша власт, а, от друга страна, приемат и приобщават към себе си онези, които съдействуват да се отстранят между едната и другата страна² всяка разпра, да настъпи и се въдвори пълен мир и единомушие и това нещо занапред да бъде по-устойчиво и по-здраво. Това и по благодатта на бога, който поради неизказано богатство на човеколюбие се удостои да бъде назоваван редом с другите давани от нас имена и с името „мир“,³ след като бъдат отстранени разприте, нека преуспее без мъка като нещо общополезно и спасително. И тъй необходимо е също и вашата богоуправлявана власт, след като възприеме същото и еднакво разположение, да съдействува за общия и спасителен мир, както подобава на толкова голямо благочестие, разум и свършенство, така щото звеното и връзката на проявяваната от едната и другата страна чиста и свършена обич да се запази навеки неразкъсваема и неразривна. Може би прочее това увещание ще се стори излишно за онези, които преди всичко друго усърдствуват в борбата и залягането за мира, обаче при все това

¹ От този израз трябва да се заключи, че приемниците на Василий I веднага след смъртта на баща си и поемането на властта отправили до княз Борис послание, което обаче е загубено.
² Сиреч между Византия и България. ³ Срв. Лука, X, 6; Римл., XV, 33; XVI, 20 и др.

φιλιότων τέκνων, κἄν ἐγγὺς τύχῳσιν ἤκοντα τοῦ σπουδαζομένου, ἐνωραΐζεσθαι μὲν οἷς δοῶσι, τῆς δὲ τὸ τέλος καταλαβεῖν ἐπιταχυνούσης παριωνέσεως μὴ ἀφίστασθαι. " Ἄπερ οὖν ἐνταῦθα τοῖς φιλιότοις καὶ πνευματικοῖς ἡμῶν τέκνοις, τοῖς πανευσεβάστοις ἡμῶν καὶ θεοπροβλήτοις βασιλεῦσι, συνεισάγειν οὐ παραιτούμεθα, πρὸς αὐτὸ τοῦτο καὶ τὴν ὑμετέραν θεοφρούρητον καὶ δεδοξασμένην ἐξουσίαν προτρέπειν ἡμέτερον χρέος εἶναι λογιζόμεθα. " Ὡσπερ γὰρ ἀχωρίστους ἡμᾶς ἔχομεν τῇ εὐσεβείᾳ καὶ τῷ πνευματικῷ φίλτρῳ κἄν τῷ ὑπερέχεσθαι, οὕτω καὶ τὰς παριωνέσεις ἀχωρίστους εἶναι πρόπειν καὶ κοινὰς ἐν κρίσεως ἀδεκάστον νόμῳ καὶ πνευματικῆς φιλίας ὄρω τιθέμεθα.

присъщо е на бащите, които обичат чедата си, ако и [чедата] да се намират близо до онова, към което се стремят, те се украсяват с това, що виждат, обаче не се отказват от увещанието, което подтиква към достигане на целта. И тъй ние не се отказваме да внушаваме тези неща на прелюбимите и духовни наши чедата, преблагочестивите и богоиздигнати наши императори и смятаме, че е наш дълг да подтикнем към това същото и вашата богопазена и прославена власт. Защото, както имаме вас¹ неразлъчни в благочестието и в духовната обич и в молитвите си [за вас всички], така също смятаме, че подобава да бъдат неразделни и общи увещанията в името на закона на неподкупния [божи] съд и в определението на духовното приятелство.²

¹ Фотий винаги има пред вид българския княз и двамата византийски владетели. Мисълта му е, че той бил смятал Борис и двамата императори за еднакво благочестиви като християни и еднакво се молел за всички тях. ² Писмото не носи никаква дата. То трябва да се датира обаче с голяма вероятност към месец септември, непосредствено след смъртта на император Василий I (29 август) и преди детронирането на Фотий в началото на декември 886 г.

XI. ПЕТЪР СИЦИЛИЙСКИ

Петър Сицилийски (*Πέτρος Σικελιώτης*) напуснал в 830 г. родината си Сицилия, в която арабите нахлували по това време, и се преселил в Цариград. Като пратеник при павликяните в арменския град Тефрика той прекарал там няколко месеца през 869 г., за да уговори размяна на пленници, взети през войната от 867 г., когато павликяните и арабите действували срещу византийците. Там той се запознал подробно с учението на павликяните, което изложил в едно съчинение, озаглавено „История на манихеите“ и посветено на тогавашния глава на българската църква.

РЪКОПИСИ: V — cod. Vatic. gr. 511.

ИЗДАНИЯ: *Migne*, PGr. CIV col. 1231—1330.

КНИЖНИНА: *Krumbacher*, GBL, p. 78. — *Йорд. Иванов*, Богомилски книги и легенди, София 1925, стр. 17. — *H. Grégoire*, Les sources de l'Histoire des Pauliciens, Bull. de la Classe des Lettres et des Sciences morales et politiques de l'Académie royale de Belgique, XXII (1936), pp. 98—114. — *Idem*, Sur l'Histoire des Pauliciens, Ibidem, pp. 224—226. — *Idem*, Autour des Pauliciens, Byzantion, XI (1936), pp. 610—614. — *Idem*, Pour l'Histoire des Eglises pauliciennes, Orientalia Christiana Periodica, XIII (1947), pp. 509—514. — *Д. Ангелов*, Влияние на чужди ереси върху богомилството, Изв. сем. при Ист. - фил. фак. на университета „Св. Климент Охридски“, кн. I (1942), стр. 145—180. — *Е. Э. Лушиц*, Павликянское движение в Византии в VIII и первой половине IX вв., ВВр, V (1952), стр. 50—72. — *D. Obolensky*, The Bogomils, Cambridge 1948, pp. 28—58. — *Б. Примов*, Българското народностно име в Западна Европа във връзка с богомилите, ИИБИ, VI (1956), стр. 368—369. — *M. Loos*, Deux contributions à l'histoire des Pauliciens, Byzantinoslavica, XVI, 1 (1956), pp. 191 sq. — *Moravcsik*, Byzantinoturcica, I, p. 472. — *К. Н. Юзбашян*, К истории павликянского движения в Византии в IX в., Вопросы истории религии и атеизма, 4, 1956. — *А. П. Каждан*: ВВр, XVI (1959), стр. 284. — *Б. Примов*, Богомилският дуализъм, ИИИ, VIII (1960), стр. 81 сл. и др.

PETRI SICULI

ПЕТЪР СИЦИЛИЙСКИ

HISTORIA UTILIS ET REFUTATIO
ATQUE EVERSION HAERESEOS
MANICHAeorum QUI ET PAULICIANI
DICUNTUR BULGARIAE
ARCHIEPISCOPO NUNCUPATA

ПОЛЕЗНА ИСТОРИЯ И ОПРОВЕР-
ЖЕНИЕ НА ЕРЕСТА НА МАНИХЕИТЕ,
КОИТО СЕ НАРИЧАТ И ПАВЛИКЯНИ,
ПОСВЕТЕНА НА АРХИЕПИСКОПА
НА БЪЛГАРИЯ¹

1. De Paulicianis in Bulgariam missis

1. Павликяни, изпращани в България

I. *Ei καὶ χρησίμως ἢ ἀγροικία τῇ σιωπῇ συγκαλύπτεται, ἀλλ' ἀναγκαῖόν ἐστι μὴ μακροῦ σιωπῇ παραδοῦναι τὰ σιωπῆς οὐκ ἄξια. Κύριος γὰρ σοφοῦ τυφλοῦς, καὶ τῶν ἐκ πίστεως προερχομένων ἀπλῶν ῥημάτων μᾶλλον προσίεται τὰ ψελλίσματα, ἢ τῶν ῥητόρων τὰς ἐκ τῶν λόγων ἄρκης διελιπτομένας καθάπερ λαβύρινθον. Τοιγαροῦν καὶ γὰρ εἰ καὶ ἰδιότης τῷ λόγῳ τὴν ἁγίαν Τριάδα τὸν μόνον ἀληθινὸν Θεὸν ἡμῶν ἐπικαλεσάμενος, τὸν ἐπὶ πάντων καὶ διὰ πάντων καὶ ἐν πᾶσι δοξαζόμενον, καὶ πληροῦντα πᾶν στόμα δι' αὐτὸν ἀνοιγόμενον, καὶ τὰς ἑμετέρας εὐχὰς συμμάχους αἰτούμενος λήψεται ὡς ἀρχιποίμην τῆς νεολέκτου ἱερᾶς καὶ τιμίας τοῦ Κυρίου ποιμνῆς, σὺν πᾶσι τοῖς περὶ σὲ θείοις ποιμέσι, καὶ παντὶ τῷ τῆς Ἐκκλησίας πληρώματι, συνεῖδον καθεξῆς γράφαι ἡμῖν περὶ τῆς τῶν Μανιχαίων τῶν καὶ Παυλικιάνων λεγομένων μυσαρᾶς αἰρέσεως, ὅθεν τε καὶ ὅπως καὶ διὰ τίνων ἐπὶ ταύτην ἤλασε μανιωδῶς τὴν ἀποστασίαν· οὐ γὰρ ἄλλοι οὗτοι, καὶ ἄλλοι ἐκεῖνοι, ἀλλ' οἱ αὐτοὶ Παυλικιάνοι καὶ Μανιχαῖοι ἐπάροχουσι, τοῖς τῶν προηγησαμένων αἰρέσεσι τὰς ἐξευρεθείσας αὐτοῖς μυσαρᾶς αἰρέσεις ἐπισυνάφαντες, καὶ ἐν ἀπωλείας βάραθρον ἐπορεύσαντες· εἰ γὰρ καὶ τῶν αἰσχροουργῶν αὐτῶν εἰσιν, ὡς αὐτοὶ φασιν ἀμέτοχοι, ἀλλὰ τῶν αἰρέσεων αὐτῶν ἀκριβεῖς εἰσι φύλακες.*

II. Ἀναγκαῖως δὲ τοῦτο πεποίηκα, ἐπειδὴ δουλείας τινὸς βασιλικῆς ἐνεκεν ἐκεῖσε παραγενόμενος ἐν ἀρχῇ τῆς αυτοκρατορίας Βασι-

I. Макар и да е полезно невежеството да се покрива с мълчание, необходимо е обаче да не се покриват с голямо мълчание ония неща, които не трябва да се премълчават. Защото господ отвързва очите на слепите² и предпочита брътвите от прости слова, които идват с вяра, пред речите на ораторите, които плетат от слова мрежи като лабиринт. И аз прочее, макар и неопитен в словото, призовавайки светата Троица и единствения истинен наш бог, който се слави над всички и от всички и във всички неща и изпълва всяка уста, отворена за него,³ и като моля да имам за съюзници вашите молитви като на архипастир на новосъбраното свещено и честно господне стадо и на всички божествени пастири около тебе и на целокупната църква, реших да ви пиша поред за гнъсната ерес на тъй наречените манихеи и павликяни, откъде и как и по какви причини тя стигна безумно до такова отстъпничество. Защото едните не се различават от другите, а самите павликяни са и манихеи, като свързват изнамерените от тях гнъсни ереси с ересите на преждеспоменатите и изкопават гибелна пропаст.⁴ Защото, ако и да са, както самите те казват, непричастни в техните позорни дела, все пак те са грижливи пазители на ересите им.

II. Аз извърших това по необходимост, след като пристигнах тук по една императорска служба в началото на царуването на нашия велик богоизбран импера-

¹ Авторът не дава за съжаление по-подробни сведения за това лице. Тъй като съчинението е писано или поне завършено през 872 г. (вж. за това *H. Grégoire, Sur l'histoire des Pauliciens, Bull. de Classe des Lettres et des Sciences morales et politiques de l'Académie royale de Belgique, XXII (1936), p. 224.* — *M. Loos, Du contributions*), би могло да се предположи, че този духовен водач на българите е архиепископ Йосиф, който бил доведен в България след 865 г. — *Ив. Снегаров, Неизвестен досега пренис от разказа „Чудо с българина Георги“, ИИБИ, кн. 3 — 4 (1951), стр. 295 — 296, съобщава името Стефан.* ² Вж. Ис. CXLV, 8. ³ Вж. Ис. LXXX, 11. ⁴ Павликянството било социално движение под формата на ерес. В догматиката си то възприело главно дуалистичната основа на манихейството — две сили, двама създатели на видимия и на невидимия свят, на злото и на доброто, — но се придържало и към някои догми на християнството, отхвърляйки обаче богослужението на православната църква и църковната йерархия. С т. Т. Мелик-Бахшиян, Павликянское движение в Армении, Ереван 1955, стр. 240 — 265. — *Е. Э. Липшиц, Павликянское движение и Византия в VIII и первой половине IX вв., стр. 64 — 66.*

λείου τοῦ ἐκ Θεοῦ προεχειρισμένου μεγάλου βασιλέως ἡμῶν, τοῦ πᾶσι τοῖς θείοις χαρίσμασι ὑπερφυῶς κεκοσμημένου, τοῦ εὐσεβῶς καὶ θεοφιλῶς τὰ τῆς Ῥωμαϊκῆς, τὰντὸν δ' εἰπεῖν καὶ Χριστιανικότητις, ἀρχῆς τὰ σκῆπτρα διέποιτος· ἀλλὰ καὶ εἰς πολλὰς ἐτῶν περιόδους διέφυγτος ἅμα τοῖς ἁγίοις αὐτοῦ υἱέσι καὶ θεοστέτοις βασιλεῦσι ἡμῶν, ὧν ἀνεπίλητος καὶ ἄλληκτος καὶ αἰωνία ἡ μνήμη καὶ ἐν τῷ νῦν αἰῶνι καὶ ἐν τῷ μέλλοντι διαφυλαχθεῖη, εὐχαῖς καὶ προσβείαις τῆς ὑπεραγίας Δεσποίνης ἡμῶν Θεοτόκου καὶ ἀειπαρθένου Μαρίας, καὶ πάντων τῶν ἁγίων. Ἡ δὲ δουλεία ἡμῶν, ἀχμαλώτων ἦν ὑπαλλαγή, ἣτις καὶ καλῶς γεγένηται ἐν τῇ ζωῇ καὶ χαρᾷ τῆς ἁγίας βασιλείας αὐτῶν. Χρονοτριβήσας τοίνυν ἐν τῇ αὐτῇ δουλείᾳ πρὸς τοὺς Πавлиκίανους ἐν Τιβρικῇ, καὶ πολλάκις αὐτοῖς διαλεχθεὶς, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ παρὰ πολλῶν ὀρθοδόξων ἐκεῖσε κατοικούντων ἀκριβέστερον τὰ περὶ αὐτῶν μαθὼν· πάλιν δὲ καὶ τῶν ἀσεβῶν ἐκείνων ἀκούσας φληναφούντων ὡς μέλλουσιν ἐξ αὐτῶν ἐκείνων ἀποστέλλειν ἐν τοῖς τόποις Βουλγαρίας τοῦ ἀποστῆσαί τινας τῆς ὀρθοδόξου πίστεως καὶ πρὸς τὴν οἰκείαν καὶ μεμαμμένην αἴρεσιν ἐπισπᾶσασθαι, τῇ ἀρχῇ τοῦ θείου κηρύγματος θαρξοῦντες, καὶ οἰόμενοι ὡς εὐκόλως δυνησονται τῷ ἀδόλω καὶ ἀληθινῷ οἴτῳ τὰ οἰκεία σπείροι ζιζάνια εἰσῆθαι γὰρ τοῦτο πολλάκις ποιεῖν οἱ ἀνόσιοι καὶ πολλοὺς κόπους καὶ κινδύνους προθύμως, ἀναδέχεσθαι πρὸς τὸ μεταδιδόναι τῆς οἰκείας λοίμης τοῖς παρατυγχάνουσι, διὰ τοῦτο ἦλθον ἐγὼ ἐπὶ ταύτην τὴν ὑπόθεσιν· καὶ γὰρ μὲν ὁ εὐτελής καὶ πάσης ἀρετῆς ἀμέτοχος, τὰ γνωρισθέντα μοι πεπονημένως τῆς τῶν πολλῶν ἀσφαλείας ἐνεκεν, ὑμῖν τοῖς δοκίμοις τραπέζιταις προστίθημι. Αὐτὸς, ὦ θεία καὶ ἱερὰ κεφαλῇ, τὸ ἀκαλλῆς τῶν λέξεων παραδραμῶν, δέχοις τὴν πρόθεσιν ἡμῶν, μὴ τὰ πρὸς ἀξίαν ἐπιζητῶν· οὐδαμῶς γὰρ εὐρήσεις ἐν ἡμῖν ἀρετῆς ἔχρος, οὐδὲ καλλονὴν λόγου, καθὼς γνώσῃ ἐν τοῖς ὑποτεταγμένοις.

тор Василий,¹ който е извънредно много украсен с всички божествени благодати и благочестиво и боголюбиво държи скиптъра на ромейската, т. е. на най-християнската държава, а и дълги години ще го държи заедно със светите си синове, боговенчаните наши императори, на които да се пази безупречна и постоянна и вечна паметта и в сегашния век, и в бъдеще с молитвите и застъпничеството на пресветата наша владчица и приснодева Мария и на всички светии. Нашата служба беше за размяна на пленници; тя бе извършена добре за живот и радост на светото им царство. Прочее прекарах известно време за тази служба при павликяните в Тефрика, разговарях много пъти с тях, а при това научих по-точно за тях и от много православни, които живеят там. А освен това чух от ония безбожни безумствуващи, че щели да се изпратят някои от тях в земите на България,² за да откъснат някои люде от православната вяра и да ги привлекат към своята нечестива ерес, уповавайки се на началото на божествената проповед и мислейки, че лесно ще могат да посеят своя плевел сред чистото и истинско жито. Защото нечестните имат навик често да правят това и драговолно да понасят много мъки и опасности, за да предадат своята зараза на ония, които срещнат. Поради това дойдох до това решение. И аз, макар и незначителен човек и необладаващ никоя добродетел, ще предам на вас, благородните сарафи, заради сигурността на мнозинството това, което съм научил с много труд. А ти, божествени и свети човече, без да обръщаш внимание на неугледните наши речи, приеми нашия дар, като не търсиш дали е по достойнство. Защото не ще намериш у нас никаква следа от съвършенство, нито красива реч, както ще разбереш от следващото.

¹ Петър Сицилийски отишъл като пратеник на император Василий I (869) в Тефрика, дн Divrik, Divriği, на р. Чалта-Чай, горен приток на р. Ефрат, в промеждутъка между двете войни с арабите в 867 и 871—872 г., за да преговаря с арменските павликяни за размяна на пленници, както сам той съобщава по-долу. Вж. за събитията *A. Vassiliev, Byzance et les Arabes, III, Bruxelles 1934, p. 60.* — *Obolensky, The Bogomils, p. 29.*

² За разпространението на павликянството в нашите земи в края на VIII в. дават сведения Теофан и Никифор, именно че в 752 г. по времето на Константин V в Тракия били преселени сирийци и арменци, които разпространили там павликянството. Вж. *Theophanis Chronographia, p. 429.* — *Nicephori archiepiscopi Constantinopolitani Opuscula historica, ed. de Boor, p. 66.*

Τῷ προέδρῳ Βουλγαρίας Πέτρῳ

Πρόλογος

III. Φωτὸς παρουσία λύει σκότος· καὶ ποιμένων ἐπιστάσια ἀπελαύνει κλεπτῶν καὶ θηρίων συστήματα. Ποιμὴν λογικῶν ἀληθείης ἐκεῖνος ἐστὶν ὁ τοῦ ἀληθινοῦ ποιμένος ἀκόλουθος· ὁ τὴν ἰδίαν ὄσπερ ἐκεῖνος τιθεὶς ψυχὴν ὑπὲρ τῶν προβάτων αὐτοῦ· οὗ ἡ δικαιοσύνη ὡς φῶς ἐκπορεύεται· ὁ μεμεριμνημένη ψυχῇ, πάσῃ μηχανῇ ταῖς τοῦ διαβόλου κακίαις εὐστόχως ἀντιτεχνώμενος. Εἰ γὰρ καὶ πολλὰ τὰ ἐνεδρα τοῦ δολίου, ἀλλ' οὐκ ἀγνοεῖν τὰ νοήματα αὐτοῦ παρὰ τῆς θείας Γραφῆς ἐξεπαδεύθημεν, ὡς δὲ ἱστὸν ἀράχου τὰς αὐτοῦ ἠγεῖσθαι παγίδας, τῇ βοήθειᾳ τῆς ζωοχρητικῆς καὶ παννυμῆτου Τριᾶδος τοῦ μόνου Θεοῦ ποιητοῦ τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς, πάσης τε ἀοράτου καὶ ὄρατῆς κίσεως συνοχέως τε καὶ ἐξουσιαστοῦ νεομοθετήμεθα προσέχειν δ' ἄξιον, καὶ μὴ παρέργως τῶν ῥηθησομένων ἀκούειν. Γενήσεται γὰρ τοῖς μὲν τελειωτέροις τὴν ἕξιν προσθήκη νικητικῆ τῆς κατὰ τοῦ διαβόλου πάλης καὶ μάχης, ἐν τῷ τοῖς ἐναντίοις συμπλέκεσθαι δόγμασιν, καὶ ταῦτα ἐν τῷ ἐκκλησιαστικῷ τῶν θείων δογμάτων πελάγει ποιεῖν ὑποβρούχια· τοῖς δ' ἀπλουστέροις ἔτι καὶ γαλαποτιζομένοις, ἀποστολικῶς εἰπεῖν, ὡς νηπίοις ἀσφαλῆς ἔδρα τὸ μὴ περιπίπτειν, ὡς κηλοῖς τοῖς χείροσιν. Ἄριστη γὰρ αὕτη μηχανὴ τοῖς ἀπλουστέροις τὸ τοῖς μαροῦς ἐκείνους ἀποτρέπεσθαι μὲν καὶ βδελύττεσθαι μὴ πειρᾶσθαι δὲ ταῖς αὐτῶν πεύσεσιν ἀνταποκρίνεσθαι· ἀλλ' ἐν τῷ πυρῶν αὐτοῦ, σιγῶν καὶ φεύγειν εἰ δυνατὸν ἐξ αὐτῶν τὸν ἰδιώτην ἀκροατὴν ὡς ἐξ ὄψεως· οὐδὲν γὰρ ἀφελεῖ ὁ τοιοῦτος πρὸς αὐτοῦς διαλεγόμενος· διὰ τοῦτο γὰρ τοῖς ἰδιώταις προσδιαλέγονται, ὥστε τὰ ἅγια τοῖς ἑαυτῶν συμπαιεῖν ποσὶ, καὶ διασπαράττειν τὰ οὐράνια θεοπρεπῆ δόγματα, μὴ ὄντος τοῦ ἐμφρόνως ἀντιμαχομένου αὐτοῖς· πῶς γὰρ ὅλος ἀνθρώπων ἀκούσουσιν, οἱ τὸν μόνον θεὸν κατὰ πᾶσαν ἡμέραν τε καὶ ὄραν μυρίαυς ὑβρεσι καὶ ὄνειδισμοῖς καὶ ἀραῖς περιβάλλοντες; ἄριστον οὖν ἐστὶ τὸ διαγινώσκειν αὐτοῦς τὸν ἰδιώτην· εἰς λόγους δὲ αὐτῶν μὴ ἔρχεσθαι, μήποτε καὶ κινδυνεύσωσιν οἱ ἀπείρως πρὸς αὐτοῦς διαλε-

От Петър до предстоятеля
на България

Предисловие

III. Наличието на светлина разпръсва мрака. Грижата на овчарите прогонва тълпите от крадци и [глутниците] от зверовете. Истински пастир на разума е подражателят на добрия пастир, който като него залага душата си за своите овце.¹ Неговата справедливост се разпространява като светлина, той непогрешно се противопоставя със загрижена душа и с всякакви средства на злините на дявола. Защото, макар и многобройни да са козните на лукавия, то ние сме научени да познаваме кроежите му от свещеното писание примките му трябва да смятаме като паяжина с помощта на животворящата и всепрославена Троица, на едничкия бог, творец на небето и на земята, обединител и повелител на всяко видимо и невидимо творение. Прочее достойно е да обърнем мислите си и с внимание да слушаме това, което ще се каже. Защото тези, които са по-силни, ще дадат победна помощ в борбата и сражението срещу дявола в стълкновението с противните догми, та да ги потопят в църковното море на божествените догми. А на по-простите още и на сучещите мляко,² за да се изразя по апостолски, [да се даде] сигурна подкрепа като на младенци, та да не попаднат като добри под лошите. Защото този похват е най-добър за по-простите: да се отвърщат и отворачават от нечестивите; да не се опитват да отговарят на техните въпроси. Напротив, когато тези разпитват, обикновеният слушател, ако е възможно, да мълчи и да бяга от тях като от змия. Защото няма никаква полза, ако такъв разговаря с тях. Те затова влизат в разговор с обикновените хора, та да тъпчат светините с крака³ и да разкъсват небесните и богодостойни догми, ако наистина някой разумно не им се противопостави. Защото как изобщо ще се вслушат в хора те, които обсипват единия бог всеки ден и час с хиляди хули и обиди и проклетия. Прочее най-добре е обикновеният човек да ги разпознава, да не влиза в разговор с тях, та да не се излагат на опасност тези, които

¹ Вж. Йоан X, 11.

² Вж. I Кор. III, 2; I Петр. 2,2 — Мат. VII, 6.

³ Вж. Мат. VII, 6.

γόμενοι χαλεπὸν γὰρ τὸ μὴ συναρπασθῆναι ἐπὶ αὐτῶν τοὺς ἀπλουστέρους· διότι πάντα τὰ τοῦ Ἐβανγγελίου καὶ τοῦ Ἀποστόλου λόγια διαλέγονται καὶ μόνοι διαγνώσκουσι τὸν δόλον αὐτῶν, οἱ ἐν πολλῇ τριβῇ τῆς θείας Γραφῆς ἐπάροχτες.

IV. Ἐκεῖνοι γὰρ οἱ μαροῖ, ὅτε τινὲς ἐξ ἀρχῆς διαλέγονται, χρηστὸν σχηματίζονται ἔχειν τὸ ἦθος, καὶ πάντα τὰ παρὰ τοῖς ὀρθοδόξοις Χριστιανοῖς δόγματα ἐπικνηροῦσι δολίως καὶ ἀναφωνοῦσιν· ἀλληγοροῦντες ἀθέσμως καὶ λίαν ἀμαυρῶς τὴν ἁγίαν Τριάδα Θεὸν ὁμολογεῖν λέγουσι, καὶ ἀναθεματίζουσι τοὺς μὴ ὁμολογοῦντας αὐτήν· τὸν Κύριον ἡμῶν καὶ Θεὸν ἡμῶν ἐνανθρωπήσαι ἐν προθέτῳ λέγουσιν, εἰ καὶ ἀσεβῶς καὶ ἠθέως, καὶ ἀναθεματίζουσι τοὺς μὴ οὕτως ὁμολογοῦντας· καὶ πάντα τὰ τῆς ἐνανθρωπήσεως τοῦ Κυρίου ἰδιώματα, ἄλλως μὲν τῷ στόματι, ἄλλως δὲ τῇ καρδίᾳ λέγοντες, Μάνετα καὶ τοὺς σὺν αὐτῷ μαροῦς αἰρετικοῦς, ἔτι δὲ καὶ Παῦλον τὸν Σαμοσατέα, ἀναθεματίζουσι προθέτως· ἄλλους γὰρ ἔσχον πολὺν χεῖρους αὐτῶν τῆς κακίας διαδασκάλους καὶ ἀρχηγέτας ὑπάρξοντας, καθὼς μετὰ μικρὸν δηλωθήσεται καὶ ἀπλῶς δίκην πολέποδος ἢ χαμαιλέοντος τῷ καιρῷ καὶ τῷ τρόπῳ καὶ τῷ προσώπῳ συμμεταβάλλονται, ὅπως τὰ τῶν κωκυτέρων θηρεύσωσι καὶ ὅτε γνώσιν αὐτὸν προσέχοντα ταῖς ματαιολογίαις αὐτῶν, τότε μικρὸν παρεκφάνουσιν αὐτῷ καὶ τὰ παρ' αὐτοῖς μυστήρια. Διὰ τοῦτο χρησίμη καὶ ἡ τῶν βλαβερῶν διάγνωσις, οὐχ ἦπτον τῶν ὑγιεινῶν. Διαγνωστέον γὰρ ταῦτα, οὐχ ὅστε χροῶσθαι αὐτοῖς, ἀλλ' ὅστε διαφεύγειν τὸν δι' αὐτῶν προσγνώμενον ἕλεθρον· (col. 1240 B—1245 B)

2. De Manichaeorum haereseos propagatione

XXIV. — — — Οὗτος τοίνυν ὁ Κωνσταντῖνος, ὁ καὶ Σιλουανός, τὴν Μανιανῶν καταλείψας, ἐλθὼν κατώκησεν εἰς Κίβωσσαν τὸ κάστρον, πλησίον Κολωνείας, λέγων ἑαυτὸν εἶναι τὸν ἐν ταῖς ἐπιστολαῖς τοῦ Ἀποστόλου ἐμφερόμενον Σιλουανόν· ὃν ἀπέστειλεν ὡς πιστὸν μαθητὴν Παῦλος εἰς Μακεδονίαν. Ἐπεδείκνυε

неопитно разговарят с тях. Наистина трудно е по-простите да не бъдат увлечени от тях, защото те мълвят всички слова от евангелието и от апостола. И само ония, които много се занимават с божествено-то писание, разбират хитростта им.

IV. Прочее ония нечестивци, когато разговарят отначало с някого, се преструват, че имат добър нрав, и коварно одобряват и високо утвърждават всички православни християнски догми. Твърдят незаконно и твърде невежествено, че изповядват бог — светата Троица алегорично, и отправят проклетия към ония, които не я изповядват. Казват, ако и неблагочестиво и безбожно, че нашият господ и бог се въплътил в дева,¹ и анатемосват ония, които не изповядват това. Те говорят по един начин с уста, а по друг начин със сърцето си за всичко, отнасящо се до въплъщението на господата, и охотно анатемосват Манес² и другите с него нечестиви еретици, както и Павел Самосатски.³ Защото те са имали и други учители в злостното си учение и водачи, много по-лоши от тях, както ще се изясни след малко. И просто като мекотело или хамелеон си менят според момента, положението или лицето, та да хванат някого от по-лековерните. И когато намерят, че той стои близко до техните пустословия, тогава те малко по малко се разкриват пред него заедно със своите тайнства. Поради това не по-малко полезно е да се разпознават вредните неща от добрите. Защото тези работи трябва да се разпознават не за да си служим с тях, а за да се избегне гибелта, която произтича от тях.

2. Разпространение на павликянското учение

XXIV. Прочее този Константин, наречен и Силван,⁴ като напуснал Мананалис,⁵ дошъл да живее в крепостта Кивоса, близо до Колония, казвайки, че той е Силван, споменаван в посланията на апостола. Павел го бил изпратил в Македония като свой верен ученик. Той показвал на

¹ Според павликянското учение Христос само привидно се бил родил от дева Мария. Вж. у *Migne*, PGr., CIV, col. 1256. Срв. Д. Ангелов, Влиянието на чужди ереси върху боготелството, стр. 146 — 147.

² Кубрик, или Манес, живял в III в. в Месопотамия. Той бил един от основателите на манихейската ерес, на която оставил и името си.

³ Павел от Самосата (провинция на западния бряг на Ефрат) бил епископ на Антиохия в III в. и основател на секта, която според някои автори има известно сходство с павликянството. Вж. обаче *Obolensky*, op. cit., pp. 56 — 57.

⁴ Този Константин, преименуван Силван, бил началник на павликянската църква в Кивоса, в темата Колония, от 660 до 687 г. и загинал по време на гоненията срещу павликяните.

⁵ Мананалис се намирала на източния бряг на Ефрат. Там била основана една павликянска църква от Гегнезий, преименуван Тимотей.

δὲ τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ καὶ τὴν τοῦ Ἀποστόλου βίβλον ἤνευ εἴληφεν παρὰ τοῦ προμημονευθέντος διακόνου τοῦ αἰχμαλώτου, λέγων Ὑμεῖς ἐστε οἱ Μακεδόνες, ἐγὼ δὲ εἰμι Σιλουανὸς ὁ ὑπὸ Παύλου ὑμῶν ἀποσταλείς. Καὶ τοῦτο δὲ μετὰ χρόνους ἑξακοσίων τῆς μαρτυρίας Παύλου, ἀναφωνεὶς ἔλεγεν, ὡς γὰρ προεῖρηται ἐπὶ Κωνσταντίνου τοῦ ἔγγονος Ἡρακλείου. — — —

XXXVIII. — — — Καὶ πάλιν φησὶν Ἐπι δὲ λέγω, τὴν ἐν Κορίνθῳ Ἐκκλησίαν ᾠκοδόμησε Παῦλος τὴν δὲ Μακεδονίαν, Σιλουανὸς καὶ Τίτος λέγει δὲ Μακεδονίαν, τὸ συνέδριον τὸ εἰς Κίβρυσσαν — — — Τὴν τῶν Φιλιππησίων ἐκκλησίαν ἐλειπούρησεν Ἐπαφροδίτος λέγει δὲ τὸν ἐκ πορνείας Ἰωσήφ τὸν αἰπόλον, τὸν ὄντως ἀφρόνητον καὶ Φιλιππησίους ὀνομάζει τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ. — — —

XXXIX. Φράσον δέ μοι, συγκοιραντα, τῆς ἀληθείας κατήγορε Παῦλος ὁ ἀπόστολος ἀπὸ Ἱεροσολύμων μέχρι τοῦ Ἰλλυρικῶν καὶ τὰ περὶ κύκλῳ διδάξας, πῶς μόνην τὴν τῶν Κορινθίων Ἐκκλησίαν ᾠκοδόμησεν; — — — (col. 1277 D — 1280 A; 1297 ABC)

учениците си и книгата на апостола, която бил взел от преждеспоменатия пленен дякон, казвайки: „Вие сте македонци, а аз съм Силван, който ви е изпратен от Павел.“ И това [твърдял], макар че се явил шестстотин години след свидетелствуването на Павел, т. е. както се каза, по времето на Константин, Ираклиевия внук. — — —

XXXVIII. — — — [Сергий] казвал отново: „Аз твърдя още, че Павел изградил църквата в Коринт, а Силван и Тит¹ — църквата в Македония.“² Той наричал Македония църквата в Кивоса. — — — „А Епафродит обслужваше църквата на филипийците.“ Той наричал така незаконнородения козар Йосиф, който наистина бил Афронит, а филипийци наричал учениците му.³ — — —

XXXIX. Кажете ми, клеветнико, обвинителю на истината⁴, как може апостол Павел, който е просветил всички земи от Ерусалим до Илирик, да е основал само църквата на коринтяните? — — —

¹ Симеон, началникът на войската, изпратена от Константин IV срещу павликяните, сам минал на тяхна страна и станал заместник на Силван, като приел името Тит — име, което било носено от друг ученик на апостол Павел. ² Първата павликянска църква била наречена „Македония“, понеже павликяните, които се смятали за последователи на апостол Павел, тълкували по своеобразен начин израза: ἐκεῖθεν τε εἰς Φιλίππους, ἧς ἐστὶ πρώτη τῆς μερίδος τῆς Μακεδονίας πόλις κολωνία (Деяния, XVI, 2). Те смятали, че тук „колония“ е име на град и свързвали това име с името на града Колония в Понта. Вж. Grégoire, op. cit., pp. 102 — 103. ³ Тази „църква във Филипи“ с неизвестно местонахождение била основана от въпросния Йосиф, преименуван Епафродит по името на един ученик на апостол Павел, който проповядвал във Филипи. Тук авторът прави игра на думи, слагайки му прякора „Афронит“, който буквално значи „безумец“. ⁴ Авторът се обръща реторично към споменатия по-горе Сергий, един от разпространителите на павликянството.

ΧΙΙ. ΣΥΒΟΡΝΙ ΑΚΤΟΒΕ

Дадените тук откъси са част от протоколите на Осмия вселенски събор (869—870) и т. нар. „лъжлив събор“ на патриарх Фотий (879). Особено важни са данните около покръстването на българския народ. Ярво проличава острата борба между Цариградската и Римската църква за подчинение на България под църковната юрисдикция на цариградския патриарх или римския папа. Твърде интересни са и сведенията за християнизиранието на българския народ преди официалното му покръстване.

ИЗДАНИЯ: *D. Mansi, Sacrorum conciliorum nova et amplissima collectio*, t. XIV, XVI, XVIII — XVIII.

КНИЖНИНА: *K. J. Héfélé, Histoire des Conciles*, IV, Paris 1911, pp. 481 — 520. — *B. Златарски, История*, I, 2, стр. 152—201 — *Gy. Moravcsik, Die Namenliste der Bulgarischen Gesandten am Konzil vom J. 869—870*, ИИД, XIII (1933), стр. 8—23. — *Moravcsik, Byzantinoturcica*, I, p. 204.

ΑΣΤΑ CONCILIORUM

1. *Ex libello synodico*

Τελευτήσαντος οὖν ἐν πολέμῳ Βουλγα-
ρων Νικηφόρου, τὴν βασιλείαν ὁ υἱὸς αὐτοῦ
Σταυράκιος διεδέξατο. (XIV, col. 17 A)

2. *Sancta synodus octava*

Actio ποпа

4. Ἐν ὀνόματι τοῦ Κυρίου καὶ δεσπότου
πάντων Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ ἀληθινοῦ Θεοῦ,
βασιλείας τῶν θεοσιέπων ἡμῶν δεσποτῶν Βα-
σιλείου καὶ Κωνσταντίνου ἔτους γ', Λέοντος δὲ
πρώτου, ΙΝ. γ'. πρὸ μᾶς εἰδῶν Φεβρουα-
ρίων, προτεθέντων τῶν τιμίων ξύλων καὶ τῶν
ἀγίων εὐαγγελίων ἐν τοῖς δεξιοῖς μέρεσι τῆς
μεγάλης ἐκκλησίας, συνελθόντων τῶν τοποτη-
ρητῶν τοῦ πάπα Ἀδριανοῦ, καὶ Ἰγνατίου τοῦ
πατριάρχου, καὶ τῶν λοιπῶν τοποτηρητῶν τοῦ
Ἀλεξανδρείας, τοῦ Ἀντιοχείας, τοῦ Ἱεροσολύ-

ΣΥΒΟΡΝΙ ΑΚΤΟΒΕ

1. *От сборната книга*

Κοгато Νικифορ¹ умрял във война
с българите, синът му Ставракий приел
властта.

2. *Светият осми събор*

Заседание девето

4. В името на господата и владиката на
всички Исус Христос, истинен бог, през
третата година от царуването на бого-
увенчаните наши господари Василий и
Константин² и през първата [година от
управлението] на Лъв³, индикт трети, два-
надесети февруари, като били изложени
честният кръст и светите евангелия в дяс-
ната част на Великата църква⁴, събрали
се наместниците на папа Адриан⁵, на па-
триарх Игнатий⁶ и останалите наместни-
ци [на патриарсите] на Александрия, Ан-

¹ Става дума за византийския император Никифор I Геник. ² Имат се пред вид император Василий I Македонец и неговият син Константин. ³ Лъв VI Философ (886 — 912). ⁴ т. е. църквата „Св. София“ в Цариград. ⁵ Адриан II (867 — 872). ⁶ Патриарх Игнатий (847—858 и 867 — 878).

μων συμπαροῦσης καὶ τῆς ἱερᾶς συγκλήτου πρὸς δὲ τοῖτοις συνεκάθισαν ὀπισθεν ἐν τῷ δεξιῷ μέρει οἱ ἐνδοξότατοι ἄρχοντες τοῦ τε Μιχαὴλ τοῦ ἐξοχωτάτου καὶ λαμπροτάτου ἀρχοντος Βουλγαρίας. ἐν δὲ τῷ ἑτέρῳ μέρει ὁσαύτως ὀπισθεν ἐκάθισαν οἱ ἐνδοξότατοι ἄρχοντες Λουδοῦχου τοῦ περιηγουῦς Φράγκου. (XVI, 389 E — 392 A)

3. Domino papae Hadriano sancta synodus in domino salutem

Ὡς δὲ ὁ Φώτιος καὶ ἔτι ἐπέμενε τῇ οἰκείᾳ κακίᾳ, ἔμαθε δὲ, ὅτι καὶ τοποτηρητὰ τοῦ πάπα Ῥώμης εἰς Βουλγαρίαν ἀφικόμενοι ἀπεδοκίμασαν τοῦ Φωτίου τὸ μῦθον, καὶ πάντας ἄρχοντας τε καὶ ἀρχομένους τῆς Βουλγαρίας χώρας ἐξανειύρωσαν, οἰοτηλατηθεὶς οἰκουμένην ἀνέπλασε σύνοδον, καὶ τοὺς τηνικάδε κρατούντας δύο βασιλεῖς, Μιχαὴλ δηλαδὴ καὶ Βασίλειον τὸν ἡμέτερον, προκαθεσθέντας τῆς πεπλανημένης συνόδου, καὶ τοποτηρητὰς τῶν τριῶν ἀνατολικῶν θρόνων, καὶ πᾶσαν τῶν συγκλητικῶν τὴν πλῆθὺν, καὶ τοὺς τῆς ἐπαρχίας ἐπισκόπους, καὶ κατηγόρους παρέστησε, καταλογυζομένους, καὶ τὰς κακοπραγίας δῆθεν τοῦ πάπα Νικολίου κηρύττοντας, καὶ κρίσιν συνοδικὴν ἐξαποῦντας καὶ μάρτυρας προεβάλετο, βεβαιούντας τὰς κατηγορίας. (XVI, col. 417 B, C)

4. Epistola Styliani Neocaesareae episcopi ad Stephanum V papam

Παῦλον γὰρ καὶ Εὐγένιον τοὺς ἐπισκόπους παρὰ τοῦ πάπα Ἰωάννου ἀποσταλέντας πρὸς Ἰγνάτιον τὸν πατριάρχη περὶ τῆς Βουλγαρικῆς ἐπαρχίας, καὶ εὐρόντας ὅτι ὁ μακάριος Ἰγνάτιος τέθνηκε, παραλαβὼν ὁ Φώτιος, δώροις ἠπάτησε καὶ βασιλικαῖς ἀπειλαῖς, εἰπεῖν ἐνώπιον τοῦ κλήρου καὶ τῶν ἐπισκόπων, καὶ τοῦ λοιποῦ λαοῦ, ὅτι κατὰ Ἰγνατίου ἀλεσχάλησαν παρὰ τοῦ πάπα Ἰωάννου, ὥστε ἀναθεματίσαι μὲν αὐτόν, τὸν δὲ Φώτιον πατριάρχη ἀναγορεῦσαι. διὸ καὶ οἱ πλεῖστοι τῶν συλλει-

τιохия и Ерусалим заедно с целия свещен синклит.¹ Освен това отзад, от дясната страна, били седнали преславните велможи на Михаил², възвишен и пресветъл княз на България. На другата страна, също отзад, седнали преславните велможи на прочутия Людовик Франкски³.

3. Светият синод праща привет в гопода на папа Адриан

И тъй Фотий⁴ продължавал да стои на своето зломислие. Но когато разбрал, че и наместниците на римския папа, като пристигнали в България, отхвърлили мирото на Фотий и отново помазали с миро всички първенци и подвластни в земята на българите, вбесен, нагласил вселенски събор⁵ и управляващите тогава двама императори, сиреч Михаил и нашият Василий,⁶ председателствували лъжливия събор. [Там присъствували] наместниците на трите източни престола, целият синклит и епископите на епархията, [а Фотий] поставил обвинители, които се оплаквали и съобщавали мнимите злодеяния на папа Николай и искали синодален съд. [Той] подставил свидетели, които потвърждавали обвиненията.

4. Послание от Стиллан, епископ неокесарийски, до папа Стефан V

Прочее епископите Павел и Евгений⁷ били изпратени от папа Йоан⁸ при патриарх Игнатий относно българската епархия. Те разбрали, че блаженият Игнатий бил починал и Фотий чрез дарове и чрез заплахи от страна на императорите ги измамил да кажат пред духовенството, епископите и пред останалия народ, че са изпратени от папа Йоан срещу Игнатий, за да го подложат на проклятие и да провъзгласят Фотий за патриарх. Поради това и повечето от нашите

¹ Касае се за деветото заседание на църковния събор, свикан от Василий I Македонец на 5 октомври 869 г. в Цариград. Този събор бил свикан, за да отхвърли решенията на всички предишни събори, насочени против папа Николай I, да потвърди повторното избиране на патриарх Игнатий и да осъди Фотий и неговите привърженици. Срв. *Златарски*, История, I, 1, стр. 132. ² Българският княз Борис I (852 — 889). ³ Става дума за Людовик Немски (826 — 877). ⁴ Патриарх Фотий. ⁵ Касае се за събора, свикан от Фотий през ноември 879 г. в Цариград, известен в църковната история като „Лъжлив събор“. На този събор били потвърдени решенията на предишния събор от 869/870 г., като България оставала под юрисдикцията на Цариградската църква. Срв. *Златарски*, История, I, 2, стр. 188 — 193. ⁶ Василий I Македонец. ⁷ Павел Анконски и Евгений Остийски били пратеници на папа Йоан VIII за събора от 879 г., където трябвало да отстояват искането на папата за връщането на България под юрисдикцията на Римската църква. Срв. *Златарски*, История, I, 2, стр. 189 — 191. ⁸ Йоан VIII (872 — 882).

τουργῶν ἡμῶν ἠπατήθησαν. ἐκεῖνος δὲ καὶ τὸν ἡμέτερον ἀποστολικὸν θρόνον ἀπατήσαι βουλευθεῖς, γραμμῆτιον συνεγράφατο ὡς ἐκ προσώπου Ἰγνατίου τοῦ πατριάρχου καὶ τῶν αὐτοῦ ἀλλειτουργῶν, ὡς δῆθεν παρακαλοῦντων τὴν ἱερῶν ὁσιότητα τοῦ ἀποστολικοῦ θρόνου, ὥστε δεχθῆναι τὸν Φώτιον καὶ τοῦτο πρὸς ὑμᾶς ἐξαπέστειλεν. διὸ καὶ Πέτρος ὁ πρεσβύτερος ἐξ ὑμῶν εἰς τὴν βασιλεύουσαν ἀνελθὼν, καὶ συνελθὼν Παύλῳ καὶ Εὐγενίῳ, τὸν Φώτιον ὡς ἀποδεδεγμένον παρὰ τοῦ ἀποστολικοῦ θρόνου ἐκήρυξεν. ἐντεῦθεν ἀδείας δραξάμενος, καὶ πολιτικὰς φροντίδας εἰς ἑαυτὸν ἀνελάβετο, καὶ οὕτω καὶ αὐτὴν τὴν βασιλείαν ἐξουσίαν ὑφαπάσαι ἐπειρᾶτο. καὶ γὰρ Ἀββάδιον ἀγγυὲς καὶ ἄσημον, γοητικὸν τε καὶ μαγικὸν ὄρκειώσατο, οὗ ὁ πατήρ τὸ ἐπίκλην μὲν Σανταβαρηὸς, Μανιχαῖος δὲ τὴν αἴρεσιν, καὶ γόης τὸ ἐπιτήδευμα ἦν ὅς καὶ ἐπιγνωσθεὶς καὶ κινδυνεύων κρατηθῆναι, πρὸς τοὺς Βουλγάρους ἀπήλθεν ἔτι νοσοῦντας τὴν ἀθεΐαν τε καὶ ἀσέβειαν, ὅτε κἀκεῖνος τὴν τῶν Χριστιανῶν ἐξωμόσατο πίστιν. (XVI, col. 432 A—C)

5. *E synodica Hadriani papae epistola*

Ἐπιπέμπεται τὸν Φώτιον, ὅτι ἀπεπλάνησε τοὺς περὶ Εὐγένιον διὰ τὴν Βουλγαρίαν ἐλθόντας. (XVI, col. 449 A)

6. *Breviarium Synodi octavae*

Ὁ Ἰωάννης τοὺς περὶ Εὐγένιον διὰ τὴν πρόφασιν τῆς Βουλγαρίας ἀπέστειλεν ἔτι ζῶντος Ἰγνατίου τοῦ πατριάρχου καὶ κρατήσας αὐτοὺς ὁ Φώτιος, καὶ βιασάμενος ποικίλως, ἔεισε κοινωνῆσαι, πρὸς τὸ πλανῆσαι πάντας. (XVI, col. 452 B—C)

7. *Admonitio de pseudosynodo Photii*

Στέλλονται καὶ παρὰ βασιλέως προσηβευταί, πολλὰ τὸν πάπαν ἐκλιπαροῦντος κοινωνίας τε μεταδοῦναι τῷ Φωτίῳ, καὶ τὴν ἐκεῖνου προβολὴν αὐθεντικῶς ἐκικυρῶσαι ταύτῃ μόνον εἰρηνεύσειν διαβεβαιουμένου τὴν Κωνσταντι-

съслужители бяха въведени в заблуждение. А той, като желаел да заблуди и вашия апостолически престол, написал писмо уж лично от името на патриарх Игнатий и неговите съслужители и го изпратил до вас, та уж да призове светото благочестие на апостолическия престол той да приеме Фотий. Поради това и презвитерът Петър, като пристигна от ваша страна в столицата и се събра с Павел и Евгений, възвести, че Фотий е приет от апостолическия престол. Оттогава [Фотий], като се одързости от това, пое върху себе си грижата и за държавните работи и така се опитваше да заграби самата царска власт. Прочее той привлече на своя страна незнатния и неизвестен чародеец и магьосник Авадий, чийто баща носеше името Сантаварин, беше от манихейската ерес и се занимаваше с магьосничество. Той, като беше изобличен и се намираше пред опасността да бъде задържан, избяга при българите, които още боледуваха от безбожие и неблагочестие. Прочее и той сам се отрече от Христовата вяра.

5. Из съборното послание на папа Адриан

Йоан, въпреки че казал това, когато приел престола на Адриан, подложил на проклетие Фотий, понеже бил измамил Евгений и онези, които го придружавали във връзка с България.¹

6. Кратко изложение на Осмия събор

Йоан, още докато бил жив патриарх Игнатий, изпратил Евгений и неговите придружници по повод българските работи. И Фотий, като ги приел и като ги принуждавал по различни начини, ги убедил да влязат в общение, за да заблудят всички.

7. Пояснение за лъжливия събор на Фотий

Изпратени били пратеници и от императора,² който молел много папата да установи общение с Фотий и авторитетно да потвърди избирането му: той твърдял, че Цариградската църква, коя-

¹ Евгений Остийски и Павел Анконски били принудени от Фотий чрез заплахи и подкупи да твърдят, че са дошли да подкрепят избирането на Фотий повторно за патриарх. ² Касае се за пратениците на император Василий I до папа Йоан VIII през втората половина на 877 г., чрез които той целял да подобри отношенията между Източната и Западната църква. Срв. *Златарски*, История, 1, 2, стр. 159, 160.

νουπόλεως ἐκκλησίαν σχίσματι πολυχρονίῳ τεταραγμένην. ὁ γοῦν πάπας ταῖς βασιλικαῖς δεήσεσιν ἐπινεύσας, πρὸς εἰρηναίῳ τῆς ἐκκλησίας ἐκείνης κατάστασιν Φωτίῳ μὲν συγχωρεῖ διαδέξασθαι τὸν Ἰγνάτιον, προσδιορίζεται δ' οὖν ὁμοῦ ταῦτα: ἵνα συγγνώμην Φώτιος αἰτήσῃται ἐπὶ τῆς συνόδου, ἣν ἐπὶ τούτῳ ἔδει συγκροτηθῆναι καὶ ὥστε τὴν Βουλγαρικὴν ἐπαρχίαν ἀποδοῦναι τῇ Ῥωμαικῇ ἐκκλησίᾳ. (XVI, col. 461 E; 464 A)

2. Ἐπι πρὸς τοῦτοις λέγουσιν οἱ Φωτιανοὶ, ὅτι Φώτιος καὶ αἰρέσεων καὶ πλάνης ῥύσαιτο τοὺς ἀνθρώπους. Καὶ μάλιστα, φασὶν, ἡ Ἀρμενίων χώρα, ἣτε Μεσοποταμία, καὶ ἔθνη δλόκληρα βαρβαρικά: τοὺς Βουλγάρους ἴσως αἰνιτόμενοι καὶ τὸ καλούμενον Ῥώσ: τοῦτο γὰρ καὶ Φώτιος αὐτὸς ἐν τῇ ἐγκυκλίῳ αὐτοῦ ἐπιστολῇ σημαίνειν δοκεῖ. ἀλλὰ καὶ τοῦτοις αὐτὸς μὴ ἀληθεύειν, δῆλον ἐντεῦθεν: ὅτι οἱ μὲν Ἀρμένιοι καὶ ἐπὶ Φωτίου καὶ μετ' αὐτὸν τῇ κακοδοξίᾳ ἐνέμεναν, ἄχρις οὗ διὰ Νίκωνος τοῦ ἁγίου (ἤκμασε δὲ οὗτος μετὰ τὸν Φώτιον) τὴν ὀρθοδόξον πίστιν μετεδιδάχθησαν. τοὺς δὲ Βουλγάρους οὐχ ἢ Φωτίου διδασκαλία τῆς πλάνης ἀπήλλαξεν, ἀλλὰ δεήσεσι Μιχαῆλ ἀρχοντος τῶν Βουλγάρων Νικόλαος ὁ πάπας διὰ τῶν ὑπ' αὐτοῦ πρὸς ἐκείνους ἀποσταλέντων τὴν τῶν Χριστιανῶν θρησκείαν ἐμύησε. τοῦτου μάλιστα Ἀναστάσιος, καὶ αἱ Νικολάου, Ἀδριανοῦ καὶ Ἰωάννου ἱερωῶν ἀρχιερέων ἐπιστολαί. (XVI, col. 465 D—E)

3. Τρίτον κεφάλαιον, ὥστε τὴν ἐπαρχίαν τῆς Βουλγαρίας ἀποδοθῆναι παρὰ Φωτίου τῇ Ῥωμαϊκῇ ἐκκλησίᾳ. ἀποκρίνονται οἱ Φωτιανοὶ, τοῦτο ἀνῆκειν τῷ βασιλεῖ καὶ ταῖς βασιλικαῖς διοικήσεσιν: ἀλλὰ παρὰ τὸ πρέπον τοῦτο φασί. ποία γὰρ δέδοται τῷ βασιλεῖ ἐξουσία τοῦ διαστέλλειν τῶν ἐκκλησιῶν τὰς ἐνορίας, καὶ ταῦτα τῆς Βουλγαρίας τότε τῷ βασιλεῖ μὴ ἐποκειμένης; κακεῖνο δὲ ὁ προστιθέασιν, οὐχ ἐπὶ τὸ διαστέλλειν ἐνορίας συναθροισθῆναι ταύτην τὴν σύνοδον, οὐδὲν πρὸς τὸ προκειμένον. οὐ γὰρ ἐκεῖνο βούλεται ὁ πάπας, ἵνα σκέφηται ἡ σύνοδος περὶ τούτου. ἀλλὰ προστάττει, τὸν Κωνσταντινουπόλεως πατριάρχην μίτη χειροτονεῖν,

то е разстроена от дългогодишната разпра, ще пази мира само по този начин. Прочее папата се съгласил с молбата на императора и позволил на Фотий заради установяване на мира в тази църква да наследи Игнатий, обаче поставил условие Фотий да поиска прошка на събора, който трябвало да бъде свикан за тази цел, и българската епархия да бъде придадена към Римската църква.

2. А освен това привържениците¹ на Фотий казват, че Фотий е спасил хората от ереси и заблуди. Казват, че свидетел е земята на арменците или Месопотамия, както и всички варварски племена, като вероятно загатват за българите и т. нар. руси, защото и сам Фотий, изглежда, съобщава това в своето Окръжно послание². А и сам той и по тези неща не казва истината, [което] е ясно от това, че арменците и по времето на Фотий, и след него останали в своето зловерие, докато не били поучени в правата вяра от свети Никон (а той живял след Фотий). И не поучението на Фотий освободило българите от заблудата, но поради молбите на Михаил, княза на българите, папа Николай чрез пратениците си до тях ги посветил във вярата на християните. Свидетел за това е Анастасий³ и посланията на върховните архиереи Николай, Адриан и Йоан.⁴

3. Трета глава⁵ [гласи], че епархията на България се възвръща от Фотий на Римската църква. Привържениците на Фотий отговорили, че това зависи от императора и от императорските разпоредби. Но те непристойно поддържат това. Защото каква власт е дадена на императора за отделяне църковни енории и още повече че тогава България не била подчинена на императора? И онова, което прибавили, че този събор не е свикан за отделяне на енории и че това няма нищо общо с предназначението му. Защото папата не желае съборът да се занимава с това. Но наредил цариградският патриарх да не ръкополага, нито

¹ На „Лъжливия събор“ от 879 г. привържениците на Фотий твърдели, че благодарение на усилията на Фотий някои народи, между които и българите, били покръстени. ² Има се пред вид Окръжното послание на Фотий от 867 г., с което били поканени източните патриарси да устроят събор в Цариград, за да разгледат нововъведениите на Римската църква изобщо и по-специално да разгледат поведението на нейните пратеници в България през 866 г. ³ Касае се за Анастасий Библиотекар, виден деятел на Римската църква през втората половина на IX в. ⁴ Става дума за папите Николай I (858—867), Адриан II и Йоан VIII. ⁵ Касае се за едно от решенията на Осмия вселенски събор, според което България трябвало да се върне под църковната юрисдикция на Римската църква.

μήτε ὀμόφορον ἀποστέλλειν ἔξω τῆς ἑαυτοῦ ἐνορίας ἔξω δὲ ἦν ἡ Βουλγαρία. (XVI, col. 472 A — B)

4. Τρίτον ἱστορεῖ ὁ τὴν συλλογὴν πάσαι ποιησάμενος τῶν μετὰ τὴν ὀγδόην σύνοδον ἐπιστολῶν, τοὺς περὶ Εὐγένιον διὰ τὴν Βουλγαρίαν ἐλθόντας ἀποπλανηθῆναι ὑπὸ Φωτίου. (XVI, col. 476 B)

8. Pseudosynodus Photiana

Acta

Προκαθισθέντος Φωτίου τοῦ ἀγιοπάτου καὶ οἰκουμενικοῦ πατριάρχου, ἐν τῷ εὐαγγελίῳ μεγάλῳ σεκρέτῳ καὶ συγκαθισθέντος. . . Φιλίππου Ἀδριανουπόλεως . . . Νικηφόρου Τραϊανουπόλεως . . . Λέοντος Ῥηγίου . . . Βασιλείου Ἀρκαδιουπόλεως . . . Ἀγάθωνος Μωράβων, Λουκιανοῦ Λυβραχίου . . . Τιμοθέου Μεσημβρίας . . . Συμεὸν Σηλυβρίας . . . Μακαρίου Λέρκων, Πέτρου Βιζύης, Θεοδώρου Θεσσαλονίκης . . . Γαβριὴλ Ἀχρίδης . . . Κωνσταντίνου Βουλγαροφύγης . . . Νικηφόρου Διδυμοτύχου . . . Πέτρου Δρουγουβιτίας . . . Φιλίππου Χουσοπόλεως . . . Ἰάκωβου Περιπεωρίου . . . Θεοκτίστου Τιβεριουπόλεως . . . Βασιλείου Τζουρουλόης . . . Βαρδανίου Σκοπέλων . . . Παύλου Μοσηνοπόλεως . . . Νικόλεω Ἀγγιάλου . . . Συμεὸν Δεβελτοῦ . . . Ἰωάννου Δαρδάνου . . . XVII A — XVIII A, col. 373 B — D; 376 A—E; 377 A—E)

9. Ioannes VIII papa Photio patriarchae

Πέτρος ὁ εὐλαβεστάτος πρεσβύτερος καὶ καρδηγάλις εἶπε καὶ τοῦτο δὲ γέγραπται ἐν

да изпраща омофор¹ извън своята енория.² А България била извън нея.

4. Някогашният съставител на сборника от послания от времето след осмия събор разказва на трето място, че придружниците на Евгений, които пристигнали заради българските работи, били заблудени от Фотий.

8. Лъжлив събор на Фотий

Актове

Под председателството на пресветия и вселенски патриарх Фотий [се състоял събор]³ в благочестивия голям дворец, на който присъствували: . . . Филип [епископ] Адрианополски . . . Никифор [епископ] Траянополски⁴ . . . Лъв [епископ] Рягийски . . . Василий [епископ] Аркадиополски . . . Агатон [епископ] Моравски, Лукиан [епископ] Дирахийски⁵ . . . Тимотей [епископ] Месемврийски . . . Симеон [епископ] Силиврийски . . . Макарий [епископ] Деркоски⁶, Петър [епископ] Визийски⁷, Теодор [епископ] Солунски . . . Гаврил [епископ] Охридски . . . Константин [епископ] Булгарофигонски⁸ . . . Никифор [епископ] Димотишки . . . Петър [епископ] Другувитийски⁹ . . . Филип [епископ] Хризополски¹⁰ . . . Яков [епископ] Перитеорийски¹¹ . . . Теоктист [епископ] Тивериуполски¹² . . . Василий [епископ] от Чорлу . . . Варданий [епископ] Скопелски¹³ . . . Павел [епископ] Мосинополски¹⁴ . . . Никола [епископ] Анхиалски . . . Симеон [епископ] Дебелтски¹⁵ . . . Йоан [епископ] Дардански¹⁶ . . .

9. Папа Йоан VIII до патриарх Фотий

Преблагочестивият кардинал—презвитер Петър казал: „Също и това е на-

¹ Първоначално омофорът е служел за украшение на източноримските императори; състоял се от две тесни, не много дълги парчета плат, които се спускали отпред и отзад през раменете. По-късно и висшите административни служители добили правото да носят омофор като признак на административна власт. Постепенно и патриарсите на Източната църква почнали да носят омофор като признак на висша църковна власт. В случая папата искал да забрани на патриарх Фотий да изпраща омофор извън пределите на Византийската империя с цел да изтръгне българските земи от влиянието на Цариградската църква и да ги постави под влиянието на Западната църква. В Западната църква омофорът бил известен под името палиум. ² Т. е. патриархът да няма право да ръкопомага извън определените му граници, в които България не е влизала. ³ Става дума за т. нар. „Лъжлив събор“ свикан от Фотий през 879 г. ⁴ Траянопол — град в Южна Тракия, дн. Лъджакьой (Терма Лутра), южно от Фере. ⁵ Дирахиум — дн. Драч на Адриатическо море. ⁶ Дн. Деркос в Източна Тракия, на брега на Мраморно море. ⁷ Виза — град в Източна Тракия. ⁸ Булгарофигон, дн. Бабаески. ⁹ Има се пред вид вероятно епископът на Битоля, в чиято област е живяло славянското племе драговити. Драговитите, които били покръстени в края на IX в., през X в. имали епископ, подчинен на солунския митрополит. Срв. ВИИН, стр. 186, бел. 3. ¹⁰ Хризопол — дн. Кавала. ¹¹ Перитеорион — град в Портолагоския залив на Бяло море, дн. Бурукале. ¹² Става дума за епископа на Струмица. ¹³ Скопел — град в Източна Тракия, дн. Ескинолос. ¹⁴ Мосинопол — дн. Гюмюрджина. ¹⁵ Дебелт — дн. развалини при с. Дебелт, Бургаско. ¹⁶ Дардания обхващала земите приблизително на днешна Северна Македония.

τῷ κομμοντορίῳ ἡμῶν, ὅπως ἐν τῇ τῶν Βουλγαρίων χώρα μῆτε ὠμόφορον ἀποστείλητε, μῆτε χειροτονίαν ποιήσετε. Φώτιος ὁ ἀγιώτατος πατριάρχης εἶπεν· ἡμεῖς αἰεὶ τῆς ἀγάπης ὄντες καὶ τῆς εἰρήνης ἐρασταί, καὶ ταυτὶ πάντα χαρίζεσθαι, εἰ δυνατόν, καὶ τὰ οἰκεῖα μέλη προθυμία καὶ ἐπιμελεία ἔχοντες· καὶ μηδὲν ἐπιβρέπως, μηδὲ ἀπερισκέπτως πράττειν εἰωθότες, καὶ πρὸ τῆς ἐπιστολῆς τοῦ ἀγιωτάτου πάπα Ἰωάννου τοῦ ἀδελφοῦ καὶ συλλειτουργοῦ καὶ πνευματικοῦ πατρὸς ἡμῶν, οὔτε πάλα, οὔτε νῦν, καίτοι δικαιολογίας ἴσως καὶ τῆς πρὸς ἑτέρους μιμήσεως πάντα ἡμῖν εἰς κράτος ἐργειζούσης, ἤδη τοσοῦτον χρόνον ἐν τῷ ἀρχιερατικῷ θρόνῳ διανύοντες, οὔτε ὠμόφορον χειροτονίας ἀπεστείλαμεν· οὐ μὴν ἀλλ' οὐδὲ χειροτονίας τινὰς ἐποιησάμεθα, αἰεὶ τῆς ἀγάπης καὶ τῆς εἰρήνης, ὥσπερ ἔφθημεν εἰπόντες, τὸν ἔνθεον συνδιασώζοντες ἔρωτα, καὶ τὰ οἰκεῖα ἔτοιμοι ὄντες, ὅσον εἰς ἡμῶν ἀνῆκε γνώμην, θεσμῶν παλαιῶν οὐ λυομένων, τοῖς φίλοις χαρίζεσθαι. (XVII A—XVIII A, col. 417 D—E)

10. Epistola Ioannis VIII papae ad omnes episcopos

Παρακαλοῦμεν δὲ καὶ τοῦτο τὴν ὑμετέραν ἀδελφότητα, ἵνα τὴν ἐπαρχίαν τῆς Βουλγαρίας, ἣν ὁ Θεὸς διὰ πρεσβείας τοῦ μακαρίου Πέτρου τοῦ ἀποστόλου, καὶ τοῦ κόπου καὶ μόχθου τοῦ προηγησαμένου ἡμῶν, εἰς Χριστὸν ἐπέστρεψεν, ἀποδώσετε ἡμῖν. θέλομεν δὲ καὶ τοῦτο· ἵνα ἐὰν ἤ τις δεδιωγμένος, ἢ ἀποσχίστης, διὰ τοῦ ὑμετέρου κόπου μοχθήσαντες ἡμεῖς μετὰ τοῦ ἀγιωτάτου πατριάρχου Φωτίου, ὑπερὸ οὗ καὶ τὸν πόθον ὑμῶν διεχαράξατε, μετὰ πάντων ὑμῶν τῶν εὐσεβῶν ἔργων καὶ αὐτοὺς κερδήσετε. (XVII A—XVIII A, col. 453 B—C)

11. Pseudosynodus Photiana

Actio quarta

Κεφάλ. α' "Ὅστε μηκέτι εἰς Βουλγαρίαν χειροτονεῖν τὸν Κωνσταντινουπόλεως, μῆτε ὠμόφορον ἀποστέλλειν· μῆτε εἰ δεσμιήσομεν αὐτοὺς, καὶ καταφύγωσι πρὸς τὴν ὑμετέραν ἀγιωσύνην, συμπλαθείας ἀξιοῦσθαι. (XVII A — XVIII A, col. 488 A)

¹ Кардинал Петър донесъл писмо от папа Йоан VIII на събора от 879 г., с което се искало съборът да вземе решение патриарх Фотий да няма право да ръкополага в България. ² Кардинал Бароний смята, че това послание е фалшиво. Според Mansi писмото било нарочно съставено, за да повярват присъстващите на „Лъжливия събор“, от 879 г., че Фотий не е знаел за никакви решения на Осмия вселенски събор, според които той (Фотий) бил равен на римския папа и глава на Източната църква. Вж. Mansi, t. 17A — 18A, col. 450 E. Срв. ЛИБИ, II (1960), стр. 172—173. ³ Касае се за папа Адриан II.

писано в нашата паметна бележка, щото нито омофор да пращате в страната на българите, нито да ръкополагате.“¹ Пресветият патриарх Фотий казал: „Ние бидейки почитатели на обичта и на мира, всичко това да се прости, ако е възможно, и обхванати от желание и грижа, нямаме навик да вършим нещо нередно, нито необмислено, нито по-рано, нито сега преди писмото на пресветия папа Йоан, нашия брат, съслужител и духовен баща, макар че може би ние сме в състояние да предприемем всичко за защита на собствените си права и за пример на другите и заемайки толкова време първосвещеническият престол, ние дори омофор не изпратихме за ръкополагане и, разбира се, не извършихме никакви ръкополагания и винаги, както вече казахме, сме запазвали заедно боговдъхновена обич към любовта и мира и сме готови, доколкото това ни засяга, без да се нарушават старите закони, да отстъпим на приятелите си това, което е наше собствено.“

10. Послание на папа Йоан VIII до всички епископи

Подканяме ваше братство² освен това, щото да ни върнете епархията на България, която бог чрез застъпничеството на блажения апостол Петър и чрез труда и усилието на нашия предшественик³ обърна към Христа. Желаяме още и това: ако има някой да е преследван или пък е отцепник, вие, като се стараете чрез вашия труд заедно с преблагочестивия патриарх Фотий, за което ни изявихте и вашето желание, заедно с всички ваши благочестиви дела и тези хора да ги спечелите.

11. Лъжлив събор на Фотий

Заседание четвърто

I глава. [Съборът реши, щото] председателят на Цариград по-нататък да не ръкополага в България, нито да изпраща омофор, нито ако ги обвържем и избягат при ваша светост, да бъдат удостоени с милост.

ХІІІ. ЖИТИЕ НА ПЕТЪР ПАТРИЦІЙ

Петър Патриций е роден в края на VIII в. и умрял около 880 г. Той е бил domestik на схолите по времето на византийския император Никифор I (802—811). След това станал монах и основал Евандровия манастир в Цариград. Житието му, съставено от неизвестен автор, дава сведения за похода на Никифор I в България през 811 г., в който участвувал и самият Петър Патриций.

РЪКОПИСИ: A = Cod. Ambros. gr. 148.

ИЗДАНИЯ: ASS, Iulii, I, p. 290.

КНИЖНИНА: *Ив. Двѣчев*, Нови житийни данни... , стр. 156—157. — *В. Бешевлиев*, Няколко бележки към българската история, ГСУИфф (XXXII), 1936, стр. 25. — *Moravcsik*, Byzantinoturcica, I, p. 574.

VITA PETRI PATRICII

*Petrus Patricius in Nicephori exercitu
contra Bulgaros militat.*

Οὗτος ἦν ἐν τοῖς χρόνοις Εἰρηνης τῆς εὐσεβεστάτης ἀγούστης, καὶ Κωνσταντίνου τοῦ υἱοῦ αὐτῆς πλουσίων γονέων υἱός. Παιδύθη καὶ τῇ τῶν γραμματῶν προφοιτήσας σχολῇ, καὶ τὰ κάλλιστα συλλεξάμενος, παρ' ἐαυτῶ τέθηκε. Συσχεθεὶς καὶ γυνακί, καὶ πατριῆος, καὶ δομέστικος τῶν σχολῶν προβληθεὶς μετὰ Νικηφόρου τοῦ βασιλέως, ἐν Βουλγαρίᾳ παραγίνεται. Γεγομένου καὶ πολέμου, τὰ μὲν πρῶτα Ῥωμαῖσι τοὺς Βουλγάρους ἀναγκάτως νικῶσι. Τὰ καὶ μετὰ ταῦτα, καλὸν παραδραμεῖν ἠπιήτησαν γε, καὶ σὺν πενήκοντα ἄρχουσι κατασχεθεὶς ὁ Μακάριος, εἰρηθῆ πρός τῶν Βουλγάρων, ἀποτίθεται τιμωρηθησομένους. Εὐχομένων καὶ αὐτῶν ἐρίσταιται αὐτοῖς νύκτωρ Ἰωάννης ὁ εὐαγγελίστης καὶ θεολόγος, καὶ τῶν δεσμῶν λυτροῦται, καὶ τῇ Ῥωμαίων ἀποκαθίστησι γῆ. (p. 290 E)

ЖИТИЕ НА ПЕТЪР ПАТРИЦІЙ

*Петър Патриций участвува в похода
на Никифор I срещу България*

[Петър] живял по времето на преблаго-честивата императрица Ирина и на нейния син Константин¹ и бил син на богати родители. Още от дете той се учел в училището на писмо и като събрал най-хубавото, задържал го в себе си. Когато се оженил и като станал патриций и domestik на схолите,² заедно с император Никифор³ се отправил за България. Когато започнала войната, отначало ромейте напълно победили българите. Добре е да отминем с мълчание нещата, които станали след това. Те претърпели поражение и блаженият бил пленен заедно с петдесет първенци. Затворен от българите, той бил оставен, за да бъде наказан. Когато всички се молели, евангелистът и богословът Йоан им се явил през нощта: той бил освободен от оковите и се върнал в ромейската земя.

¹ Т. е. Константин VI.   ² Началник на част от императорската гвардия.   ³ Касае се за Никифор I Геник и за похода му в България през 811 г.

XIV. КРАТКА АНОНИМНА ХРОНИКА

Тази Кратка анонимна хроника (*Χρονολογία σύντομος*) е писана между 848—886 г. За автора на хрониката не се знае дали е бил светско, или духовно лице. В нея се съдържат сведения за авари и българи, които съставителят е черпил от хрониките на патриарх Никифор и Теофан. Особено интересно е сведението за преминаването на Аспаруховите българи отсам Дунава.

ИЗДАНИЯ: Anonymi Chronographia syntomos e codice Matritensi No 121 (nunc 4701), ed. A. Bauer, Lipsiae 1909.

КНИЖНИНА: *Krumbacher*, GBL, p. 352. — *Moravcsik*, Byzantinoturcica, I, p. 233.

ANONYMI CHRONOGRAPHIA SYNTOMOS

Notitiae de Bulgaria

1. Ἰουστῖνος ὁ Θραῦξ ἐβασίλευσεν ἔτη θ', μῆνας γ'. (p. 61, 10)

2. Κωνσταντῖνος, ὁ υἱὸς αὐτοῦ, ἔτη ιϛ'. ἐπὶ τούτου σύνοδος ἔκθη ἐν Κωνσταντινουπόλει τῶν ρο' ἁγίων πατέρων γέγονε τῷ ιγ' αὐτοῦ ἔτει. ἐπὶ τούτου οἱ Βούλγαροι τὸν ποταμὸν Δάνουβιν περάσαντες ἤκησαν ἐνθεν. (p. 64, 6—11)

3. Ἰουστινιανὸς ἀπὸ Χαζαρίας διὰ τῆς Βουλγαρικῆς δυνάμεως σὺν τῷ Τέρβελι ἐν τῇ πόλει φθάσα[γτε]ς καὶ διὰ τοῦ ἀγαθοῦ εἰσελθὼν παρέλαβε τὴν βασιλείαν. (pp. 64, 21—65, 1)

4. Τοὺς δὲ Βουλγάρους συμβαλὼν πόλεμον εἰς φυγὴν ἐτρέψατο καὶ πλείστους Βουλγάρους ἀνεῖλεν· αὐτὸς δὲ πόλεμον συμμίξας αὐτοῖς κατὰ Μαρκέλλ[λ]ους εἰς φυγὴν ἐτρέψατο καὶ πολλοὺς αὐτῶν ἔκτεινεν. (p. 66, 8—12)

5. Νικηφόρος ἐβασίλευσεν ἔτη η', μῆνας θ'. οὗτος φιλάργυρος ὑπάρχων πολλὰ κακὰ κατὰ τῶν Χριστιανῶν ἐμηχανήσατο, ὅπως ταπεινώσῃ αὐτούς. οὗτος ἐσφάγη ἐν Βουλγαρία. (p. 67, 9—12)

КРАТКА АНОНИМНА ХРОНИКА

Вести за българите

1. Юстин Тракиецът¹ царувал девет години и три месеца.

2. Константин², неговият син, [царувал] 17 години. По негово време, през тринадесетата година от [царуването] му, се събрал в Цариград шестият [вселенски] събор на 170-те [свети] отци. По същото време българите, като преминали реката Дунав, се поселили отсам [нея].

3. Юстиниан³ пристигнал при столицата от Хазария с българска войска заедно с Тервел и като влязъл през водопровода [в града], завзел властта.

4. [Константин VI], като започнал война срещу българите, обърнал ги в бягство и избил твърде голям брой българи. А сам, като влязъл в сражение с тях при Маркели⁴, обърнал ги в бягство и мнозина от тях избил.

5. Никифор⁵ царувал осем години и девет месеца. Той бил сребролюбец и скроил много злини срещу християните, за да ги унижи. Той бил убит в България.

¹ Става дума за Юстин II (565 — 578). ² Византийският император Константин IV, син на Констанс II (641 — 668). ³ Юстиниан II Ринотмет. ⁴ Маркели била гранична крепост между българските и византийските земи в началния период на българската държава. Според *Златарски*, История, I, 1, стр. 204, тя се намирала на върха Бакаджик, край с. Войник. По-правдоподобно изглежда отъждествяването ѝ с Карнобатския хисарлък, югозападно от Поляновград. Вж. К. *Jirecek*, Archäologische Fragmente aus Bulgarien, АЕМÖ, p. 158, Nr. 22. — К. *Шкорпил*, О земляных укреплениях и окопах, ИРАИК, X (1905), стр. 564. — В. *Аврамов*, Юбилеен сборник Плиска — Преслав, София 1929, I, стр. 197 — 200. — К. *Шкорпил*, Надписи от Първото българско царство в източната част на Балканския полуостров, Byzantinoslavica, III (1931), p. 336. ⁵ Никифор I.

XV. ФИЛОТЕЙ

Филотей бил протоспатарий при император Лъв VI (886—912). В 899 г. той написал съчинение, известно под името *Κλητορολόγιον*, за реда, по който били приемани византийските сановници и чуждите пратеници във византийския императорски двор. Измежду последните се споменават българите, хазарите и тюрките (днешните маджари).

Клиторологият на Филотей е важен извор за дипломатическите отношения между България и Византия в края на IX в. Запазен е изцяло и предаден дословно в съчинението на Константин Багренородни „*De cerimoniis aulae Byzantinae*“.

РЪКОПИСИ: I — Cod. Lipsiensis gr. I, 17 (XII s.) — H — Cod. Hierosolymitanus bibl. patr. 39 (XII/XIII s.).

ИЗДАНИЯ: *Constantini Porphyrogeniti imperatoris De cerimoniis aulae Byzantinae libri duo*, rec. I. Reiske, I—II, Bonnae 1829—1830. — *Migne, PGr*, CXII (1864), col. 73—1445. — *J. B. Bury, The Imperial administrative System in the ninth Century with revised text of the Kletorologion of Philotheos*, London 1911. Текстът е взет от това издание.

КНИЖНИНА: *Krumbacher, GBL*, p. 255. — *Ф. И. Успенский*, Византийская табель о рангах, ИРАИК, III (1898), стр. 98—137. — *V. N. Benešević*, Die byzantinischen Ranglisten nach dem Kletorologion Philothei (De Cer., I, II, p. 52) und nach den Jerusalem Handschriften zusammengestellt und revidiert, BNgJb, V (1926—1927), pp. 97—167. — *М. А. Андреева*, К вопросу о составе Клиторология Филофея. Seminarium Kondakovianum, II (Praha 1928), pp. 161—170. — *P. Maas*, Der Interpolator des Philotheos, BZ, XXXIV (1934), pp. 257—261. — *Ј. Ферлуга*, Прилог датирању платног списка стратега из „*De cerimoniis aulae Byzantinae*“, Зборник радова, кн. XLIX, Византолошки институт, IV (1956), стр. 63—70. — *Moravcsik*, Byzantinoturcica, I, pp. 474—475. — *Г. Острогорски*, Тактикон Успенског и Тактикон Бенешевича, Зборник Радова, XXXVI, Византолошки институт, 2, Београд 1953, стр. 39—57. — *R. Guillard*, Etudes sur l'histoire administrative de Byzance, Byzantina-Metabyzantina, I, 1 (1945), pp. 165—179. — *Idem*, Études de titulature byzantine, Revue des Études Byzantines, XIII (1955), pp. 50—84; XIV (1956), pp. 122—157.

PHILOTHEI

CLETOROLOGIUM

1. *De thematibus imperii Romani*

Ἔσσι ἐν ταῖς τῶν στρατηγῶν κατατάσσονται τάξεις εἰςί τὸν ἀριθμὸν κσ'. ὁ στρατηγὸς τῶν Ἀνατολικῶν ὁ στρατηγὸς τῶν Ἀρμενιάκων ὁ στρατηγὸς τῶν Θρακησίων ὁ κόμης τοῦ

ФИЛОТЕЙ

КЛИТОРОЛОГИЙ

1. *Византийски теми*

Онези служби, които се числят към службите на стратегите са 26 на брой: стратегът на Анатолик, стратегът на Армениак, стратегът на Тракезийската¹ [тема], комитът на Опсикион², стратегът

¹ Тракезийската тема се намирала в западната част на Мала Азия, около брега на Егейско море.
² Опсикион — тема в Северозападна Мала Азия, около брега на Мраморно и Егейско море.

᾽Οψικίου. ὁ στρατηγὸς τῶν Βουκελλαρίων· ὁ στρατηγὸς Καππαδοκίας· ὁ στρατηγὸς Харсианοῦ· ὁ στρατηγὸς Κολωνείας· ὁ στρατηγὸς Παφλαγονίας· ὁ στρατηγὸς τῆς Θράκης· ὁ στρατηγὸς Μακεδονίας· ὁ στρατηγὸς Χαλδίας. αὐταὶ οὖν αἱ στρατηγίαι τοῖς Ἀνατολικοῖς θέμισιν (συν)αριθμοῦνται. αἱ δὲ τῆς δύσεώς εἰσιν αὐταὶ ὁ στρατηγὸς Πελοποννήσου· ὁ στρατηγὸς Νικοπόλεως· ὁ στρατηγὸς Κιβυρραιωτῶν· ὁ στρατηγὸς Ἑλλάδος· ὁ στρατηγὸς Σικελτίας· ὁ στρατηγὸς Στρουμόνος· ὁ στρατηγὸς Κεφαλληνίας· ὁ στρατηγὸς Θεσσαλονίκης· ὁ στρατηγὸς τοῦ Δυρραχίου· ὁ στρατηγὸς τῆς Σάμου· ὁ στρατηγὸς τοῦ Αἰγέου πελάγους· ὁ στρατηγὸς Δαλματίας· ὁ στρατηγὸς Χερσονῶνος. (p. 138, 1—12)

2. Dignitates officiaque

ὁ πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως,
ὁ καῖσαρ,
ὁ νοβελήσιμος,
ὁ κουροπαλάτης,
ὁ βασιλεοπάτωρ,
ἡ ζωσιτὴ πατριμία.

εἰδέναι δὲ δεῖ, ὅτι αἱ ἐξ αὐτῶν μόναι ἀξίαι ἐν τῇ ἀποκοπῇ τραπέζῃ συνεσιῶνται τοῖς βασιλεῦσιν, αἱ δὲ λοιπαὶ πᾶσαι τῆς δευτέρας ὑπάρχουσι τάξεως, οἷον

на Вукеларии¹, стратегът на Кападокия, стратегът на Харсианската тема², стратегът на Колония³, стратегът на Пафлагония⁴, стратегът на Тракия⁵, стратегът на Македония⁶, стратегът на Халдея⁷. Прочее всички тези стратегии се числят към източните теми. А пък западните са следните: стратегът на Пелопонес, стратегът на Никопол⁸, стратегът на Кивириоти⁹, стратегът на Елада, стратегът на Сицилия, стратегът на Стримон¹⁰, стратегът на Кефаления, стратегът на Солун, стратегът на Дирахиум, стратегът на Самос, стратегът на Егейско море, стратегът на Далмация, стратегът на Херсон¹¹.

2. Чинове и служби

Патриархът на Цариград,
кесарят¹²,
новелисимът¹³,
куропалатът¹⁴,
василеопаторът¹⁵,
патриция зости¹⁶.

Трябва да се знае, че само тези шест лица, които имат тези достоинства, се угощават с императорите на отделна трапеза, а всички останали са от втори разред, а именно:

¹ По времето на Льв III (717—741) от западната част на тема Опсикон била образувана нова тема—Вукеларии. ² Харсианската тема се намирала в Източна Мала Азия, на юг от тема Армениак. ³ Тема в Североизточна Мала Азия, между Халдея и Армениак, с главен град Колония. ⁴ Пафлагония се намирала в северната част на Мала Азия, между темите Оптимати и Армениак. ⁵ Тема Тракия обхващала югоизточната част на Балканския полуостров между р. Места, Стара планина, Егейско и Черно море. ⁶ Тема Македония се простирала на запад от Места, по долното течение на реките Струма и Вардар, до Елада на юг. ⁷ Тема Халдея се намирала в Североизточна Мала Азия, край брега на Черно море, с главен град Трапезунд. ⁸ Тема в Южен Епир с главен град Никопол. ⁹ Тема Кивириоти се простирала край брега на Средиземно море в Югоизточна Мала Азия. ¹⁰ Тема Стримон била образувана през IX в. по долното течение на р. Струма и Места. Срв. *Острогорски*, *Постанок тема Хеллада*, стр. 74—75. — *Райковић*, *Област Стримона*, стр. 1—6. ¹¹ Тема Херсон се намирала в дн. Кримски полуостров. Основана била към 834 г. Срв. *Острогорски*, *Тактикон Успенског и Тактикон Бенешевића*, *Зборник Радова*, XXXVI, *Византолошки институт*, II, Београд 1953, стр. 43—44. ¹² Висша почетна титла, която се давала обикновено на приближени на императора или на най-близки негови родственици. Кесарят заемал при двора първото място след императора. Срв. *Bréhier*, *Les Institutions*, pp. 42—44. — *Н. Скабаланович*, *Византийское государство и церковь в XI веке*, СПб, 1884, стр. 149—150. ¹³ В реда на византийските чинове новелисимът се поставял обикновено след кесаря. Срв. *Bréhier*, *op. cit.*, p. 44. — *Скабаланович*, *пос. съч.*, стр. 151. ¹⁴ Куропалатът бил началник на дворецовата стража. Постепенно неговата длъжност (*δορυφόρος*) се превърнала в почетна титла (*ἀξιωμα*), която понякога се давала и на чуждестранни владетели. По значение куропалатът извал след новелисима. Срв. *Скабаланович*, *пос. съч.*, стр. 151—152. — *В. J. В. Vury*, *The imperial administrative system*, London 1911, pp. 84—85. — *Bréhier*, *op. cit.*, p. 98. ¹⁵ Василеопатор — висша почетна титла, създадена от император Льв VI специално за Стилиан Заува, за чиято дъщеря Льв се оженил около 894 г. Василеопаторът упражнявал общ надзор върху държавните дела. Вж. *Vury*, *op. cit.*, p. 115. ¹⁶ Висша почетна титла, която се давала на най-близките и доверени жени на императрицата. Първата известна *патриμία ζωστή* била Теоктиста, майката на императрица Теодора. *Vury*, *op. cit.*, p. 83, превежда тази титла с „mistress of the robes“, сиреч „дама, която се занимава с облеклото на императрицата“.

ὁ μάγιστρος, ὁ μάγιστρος
(εἰ δέ τις τούτων ὀφφίκιον τεύμεται,
προκρίνεται τοῦ ἑταίρου, καὶν τάχα ἔσχατος ἦ).
εἶτα

ὁ ῥαίκτης,
ὁ σύγκελλος Ῥώμης,
ὁ σύγκελλος Κωνσταντινουπόλεως

(εἰ δὲ καὶ τῶν τῆς Ἀνατολῆς πατριαρχῶν
τόχοειν σύγκελλοι, προκρίνονται τούτων κατὰ
τὰ ἴδια αὐτῶν πατριαρχία). εἶθ' οὔτως

ὁ ἀρχιεπίσκοπος Βουλγαρίας,
πατριῆκοι εὐνοῦχοι

(ὁ δὲ ὢν ἐξ αὐτῶν ἐν ὀφφίκιῳ προκρίνεται
τοῦ ἑτέρου)*

ὁ ἀνθύπατος πατριῆκος καὶ στρατηγὸς τῶν
Ἀνατολικῶν

ὁ ἀνθύπατος πατριῆκος καὶ δομέστικος τῶν
σχολῶν

ὁ ἀνθύπατος πατριῆκος καὶ στρατηγὸς τῶν
Ἀρμενιάκων

ὁ ἀνθύπατος πατριῆκος καὶ στρατηγὸς τῶν
Θρακησίων

ὁ ἀνθύπατος πατριῆκος καὶ κόμης τοῦ Ὀφι-
κίου

ὁ ἀνθύπατος πατριῆκος καὶ στρατηγὸς τῶν
Βουκελλαρίων

ὁ ἀνθύπατος πατριῆκος καὶ στρατηγὸς Καπ-
παδοκίας

ὁ ἀνθύπατος πατριῆκος καὶ στρατηγὸς τοῦ
Χαρσιανοῦ

ὁ ἀνθύπατος πατριῆκος καὶ στρατηγὸς Κο-
λωνείας

ὁ ἀνθύπατος πατριῆκος καὶ στρατηγὸς Πα-
φλαγωνίας

ὁ ἀνθύπατος πατριῆκος καὶ στρατηγὸς τῆς
Θράκης

ὁ ἀνθύπατος πατριῆκος καὶ στρατηγὸς Μα-
κεδονίας

ὁ ἀνθύπατος πατριῆκος καὶ στρατηγὸς Χαλ-
δίας

ὁ ἀνθύπατος πατριῆκος [καὶ στρατηγὸς] καὶ
δομέστικος τῶν ἔξσκουβίτων

ὁ ἀνθύπατος πατριῆκος καὶ ἑπαρχὸς τῆς
πόλεως

Μαγιστῆρῦτ, μαγιστῆρῦτ¹

(ако някой от тях получи почетна служ-
ба, той се предпочита пред другия,
дори и да е последен). След това:

ректорῦт²,

синкелῦт на Рим,

синкелῦт на Константинопол³,

(Ако пък присъствуват синкелите и на
източните патриарси, те се нареждат според
собствените им патриаршии.) След това:

архиепископῦт на България,

патриции евнуси,

(който от тях е на служба, предпочита се
пред другия),

антипатῦт⁴ патриций и стратег на Ана-
толик,

антипатῦт патриций и доместик на схо-
лите,

антипатῦт патриций и стратег на Арме-
ниак,

антипатῦт патриций и стратег на Траке-
зийската тема,

антипатῦт патриций и комит на тема
Опсикий,

антипатῦт патриций и стратег на тема
Вукеларий,

антипатῦт патриций и стратег на Капа-
докия,

антипатῦт патриций и стратег на Хар-
сианската тема,

антипатῦт патриций и стратег на Коло-
ния,

антипатῦт патриций и стратег на Пафла-
гония,

антипатῦт патриций и стратег на Тракия,

антипатῦт патриций и стратег на Ма-
кедония,

антипатῦт патриций и стратег на Халдея,

антипатῦт патриций, [стратег] и доме-
стик на екскувитите,

антипатῦт патриций и епарх на града,

¹ Магистър на официите -- началник на отделните служби (scrinia) при императорския двор. Тази длъжност била заемана от най-видните измежду патрициите. При управлението на Лъв III Исавър или малко по-късно във връзка с честите отсъствия на императора от столицата започнали да назначава двама магистри, единият от които бил *протомагистрос*. Срв. *Viry*, op. cit., pp. 31—32. — *Bréhier*, op. cit., pp. 94—95. ² Висша служба при императорския двор. Не е точно известно какви са били задълженията на ректора. Знае се с положителност само, че ректорῦт обикновено е бил духовник и че твърде често участвувал в походите. Срв. *Viry*, op. cit., pp. 115—116. ³ Синкелῦт бил приближен на епископа духовник, който изпълнявал службата на негов секретар. Синкелῦт на цариградския патриарх, наричан също и синкел на Цариград, бил същевременно на служба в двореца и по-всяка вероятност служел за връзка между патриарха и императора. Вж. *Viry*, op. cit., p. 116. ⁴ Титлата антипат отговаря на проконсул -- управител на провинция в Римската империя. При управлението на Михаил III титлата антипат се давала само на патриции. Срв. *Viry*, op. cit., p. 28. Стратегῦт, сиреч върховният управител на темата, носел по традиция и титлата антипат.

ὁ ἀνθύπατος πατριῆος καὶ στρατηγὸς Πελοποννήσου·

ὁ ἀνθύπατος πατριῆος καὶ στρατηγὸς Νικοπόλεως·

ὁ ἀνθύπατος πατριῆος καὶ στρατηγὸς τῶν Κιβυρραιωτῶν·

ὁ ἀνθύπατος πατριῆος καὶ στρατηγὸς Ἑλλάδος·

ὁ ἀνθύπατος πατριῆος καὶ στρατηγὸς Σικελίας·

ὁ ἀνθύπατος πατριῆος καὶ στρατηγὸς Στρυμόνος·

ὁ ἀνθύπατος πατριῆος καὶ στρατηγὸς Κεφαλληνίας·

ὁ ἀνθύπατος πατριῆος καὶ στρατηγὸς Θεσσαλονίκης·

ὁ ἀνθύπατος πατριῆος καὶ στρατηγὸς τοῦ Δυρραχίου·

ὁ ἀνθύπατος πατριῆος καὶ στρατηγὸς τῆς Σάμου·

ὁ ἀνθύπατος πατριῆος καὶ στρατηγὸς τοῦ Αἰγέου πελάγους·

ὁ ἀνθύπατος πατριῆος καὶ στρατηγὸς Δαλματίας·

ὁ ἀνθύπατος πατριῆος καὶ στρατηγὸς Χερσῶνος·

ὁ ἀνθύπατος πατριῆος καὶ σακελλάριος·
(pp. 145,35—147,9)

антипатът патриций и стратег на Пелопонес,

антипатът патриций и стратег на Никопол,

антипатът патриций и стратег на Кибироти,

антипатът патриций и стратег на Елада,

антипатът патриций и стратег на Сицилия,

антипатът патриций и стратег на Стримон,

антипатът патриций и стратег на Кефаления,

антипатът патриций и стратег на Солун,

антипатът патриций и стратег на Дирахиум,

антипатът патриций и стратег на Самос,

антипатът патриций и стратег на Егейско море,

антипатът патриций и стратег на Далмация,

антипатът патриций и стратег на Херсон,

антипатът патриций и сакеларий.

3. De Saracenis amicis, Bulgaris amicis et de Francorum legatis

Οἱ δὲ ἐξ Ἀγάρων φίλοι τῆ τῶν πατριῶν καὶ στρατηγῶν ὑποπίπτουσι τάξει ἐν ταῖς καθέδραις, οἱ μὲν ἀνατολικοὶ προκρινόμενοι τῶν ἐσπερίων· καθέζονται δὲ ἐν τῇ εὐωνύμῳ θέσει, ἢ τέταρτοι φίλοι, ἢ πέμπτοι, πρὸς τὸ αὐτοὺς ἐν τῷ δευτέρῳ μίση τῆς τραπέζης τυγχάνειν.

οἱ δὲ ἀπὸ τῶν Νούνων^a, ἧτοι Βουλγάρων, εἰσερχόμενοι φίλοι ἐν μὲν τῇ κλήσει τῶν κοινῶν κλητωρίων τέταρτοι ἢ πέμπτοι ἐν τῇ εὐωνύμῳ θέσει κληθήσονται, δηλονότι ὑποπίπτοντες καὶ αὐτοὶ τῆ τῶν πατριῶν καὶ στρατηγῶν καὶ πάντων τῶν ἐν τῷ βήλῳ πατριῶν τεταγμένων ἀρχόντων, ἀπολαύοντες καὶ αὐτοὶ τὸν δεύτερον μίση τῆς βασιλικῆς τραπέζης. ἐν δὲ τοῖς ἑσπερίων ἐσπερίων ἀκουσίτοις κλητωρεύονται ὄγδοοι καὶ ἔννατοι, δηλονότι ὑποπίπτοντες τῇ τάξει τοῦ προλεχθέντος βήλου.

οἱ δὲ ἐκ Φράγγων πρέσβεις, εἰ μὲν ἔχοιεν χειροτονίας, κατὰ ταύτας κληθήσονται. (p. 156, 5—19)

3. За приятелите сарацини, приятелите българи и пратениците на франките

Приятелите агаряни попадат на трапезата в реда на патрициите и стратегите, като източните се предпочитат пред западните. Те сядат отляво като приятели, на четвърто или пето място, така че да бъдат на трапезата при второто ястие.

Приятелите, които идват от хуните¹, сиреч българите, при поканването на общата трапеза ще бъдат повикани на четвърто или пето място от лява страна, понеже и те попадат в реда на патрициите, на стратегите и на всички първенци, които имат чин на стратеги. И те също вкусват от второто ястие на императорската трапеза. Между 19-те акувити² в угощението те ще бъдат поканени на осмо или девето място, понеже попадат в реда на споменатия чин.

Пратениците на франките, ако имат някакъв чин, ще бъдат повикани по същия ред.

a) Νούνων id est Οὐννων quod fortasse legendum est.

¹ С „хуни“ византийските автори често назовават българите. ² Акувити се наричали участниците в пиршествата; те полягали върху поставените за тази цел легла. Приемът се извършвал в т. нар. зала на 19-те акувити. Срв. *Jarín, Constantinople byzantine*, pp. 112—113.

4. *Festum Nativitatis Christi, in quo XIX accubituum dapes proponuntur*

Αεὶ γὰρ ὑμᾶς, ὦ φίλοι, ἐν ταύτῃ τῇ λαμπρῇ καὶ περιδόξῳ τῶν Χριστοῦ γενεθλίων ἡμέρᾳ ἡνίκα αἱ πολυσχεδεῖς καὶ ἐξαίσιαι τῶν ἰθ' προτίθονται ἀκουσίτων ἐκδόσεις, ἐν μὲν τῇ βασιλικῇ τραπέζῃ τοῦ κράματος τῆς μεγάλης ἐκκλησίας καλεῖν εἰς συνεσίαιον τῶν φιλοχρίστων ἡμῶν βασιλέων μεγιστάνων ἐκ τῆς βασιλικῆς συγκλήτου τὸν ἀριθμὸν ἰθ', οἷον μαγίστρος, πραιποσίτους, ἀνθυπάτους, πατρικίους, στρατηγούς, ὄφφικαλίους, οὓς ἂν δόξῃ τοὺς αὐτοκράτορας λαμβάνεσθαι εἰσάγειν δὲ αὐτούς, ἄνευ μέντοι τῶν οἰκείων χλαυίδων, ἡμφιεσμένους δὲ τὰ καμήσια καὶ μόνα. εἰ δὲ τύχοιεν στρατηγοὶ κεκλήμενοι, μετὰ τῶν οἰκείων σκαραμαγγίων εἰσαγέσθωσαν σὺν τῷ δρουγγαρίῳ τῆς βίβλης. ἐν δὲ τῇ τῶν ἰθ' ἀκουσίτων τιμιωτάτῃ τραπέζῃ δεῖ ὑμᾶς καλεῖν μαγίστρος δύο, ἀνθυπάτους πατρικίους στρατηγούς ἕξ, Βουλγάρους φίλους δύο, ὄφφικαλίους ἀπὸ τῆς τοῦ στρατιωτικοῦ λογοθέτου τάξεως καὶ κατοπέρω δύο, πρὸς τὸ συναγκληθῆναι τῷ βασιλεῖ εἰς τύπον τῆς ἀποστολικῆς δωδεκάδος, φίλους τὸν ἀριθμὸν ἰθ'. προκισεύειν δὲ αὐτοὺς δεῖ στιχηδὸν κατὰ τάξιν τῆς ἐκάστου ἀξίας, ἐνδεδυμένους τὰς οἰκείας αὐτῶν χλαυίδας ἐμπροσθεῖα τῷ σχήματι, ἵποδεδεμένους δὲ καὶ τὰ οἰκεῖα καμπάγια, καὶ εἰσαγαγεῖν αὐτοὺς μετὰ τὴν ἄφιξιν τῶν μελλόντων παραστᾶναι βασιλικῶν ἵπουρογῶν τε καὶ βουκαλίων, δηλονότι λαβόντος τὸ σχῆμα τοῦ καστρησίου τῆς βασιλικῆς τραπέζης παρὰ τοῦ ἄνωθεν παροσιᾶτος περιφανοῦς πραιποσίτου, καὶ συνανερχομένον αὐτοῖς μέχρι τοῦ τριβάθμιον τῆς βασιλικῆς εὐωχίας, καὶ ἰσιῶντος αὐτοὺς κύκλῳ τῆς τιμίας τραπέζης εἰς τὸ εἰδικῶς προσκαλεῖσθαι πλησιέστερον φίλους, οὓς ἂν δόξῃ τῷ βασιλεῖ. ἐν

4. *Рождество Христово, когато се слава трапезата за 19-те акувити*

Трябва вие, приятели, в този светъл и славен ден на Рождество Христово, когато се слава разнообразната и пищна трапеза на 19-те акувити на царската трапеза, когато става отговяването в Голямата църква¹, да извикате на обяд с нашите христолубиви императори дванадесет велможи от императорския сенат — магистри, препозити, антипати, патриции, стратези, официали, — които императорите са решили да приемат. Да ги въведете без собствените им хламиди², облечени само в камизии³. Ако има поканени стратези, да бъдат въведени със своите скарамангии⁴ заедно с друнгария на виглата⁵. На почетната трапеза на 19-те акувити трябва да поканите двама магистри, шест стратези проконсули патриции, двама приятели българи, двама официали⁶ с чин на военен логотет⁷ или с по-долен чин, така че при императора да бъдат поканени дванадесет приятели подобно на дванадесетте апостоли. Те трябва да се движат в редица по реда на достойнството на всеки един, облечени, както и преди това, в своите хламиди⁸, обути в своите обувки и да бъдат въведени след пристигането на определените да присъствуват императорски служители и музиканти. Разбира се, кастризият⁹ на императорската трапеза взема знак от горестоящия славен препозит¹⁰ и идва заедно с поканените до третото стъпало на императорската трапеза, като ги нарежда в кръг около почетната трапеза, за да бъдат лично поканени по-близо приятелите, които императорът би решил [да покани]. Между акувитите от едната и

¹ Сиреч в най-голямата цариградска църква „Св. София“. ² Връхна официална дреха, която се намятала над хитона и камизия и се прикрепяла отпред или на дясното рамо. ³ Обикновена дреха (туника), която се носела под хламидата. Срв. *Du Cange, Glossarium, s. v. καμίσιον*. — *R. Guiland, Etudes de titulature byzantine, p. 77.* ⁴ Връхна дреха у военните, употребявана при лошо време. Официалният скарамангий, употребяван при дворцови приеми, се отличавал от обикновения скарамангий, по цвят, материя и пр. Вж. *Du Cange, Glossarium, s. v. σκαραμαγγιον*. Срв. *N. P. Kondakov, Les costumes orientaux à la cour de Byzance, Byzantion, I, (1924), pp. 7—49.* — *F. Cumont, L'uniforme de la cavalerie orientale et le costume byzantin, Byzantion, II (1925), pp. 181—482.* ⁵ Вигла (от лат. *vigilia*) — военен отред, който охранявал императорския дворец. Друнгариът на виглата бил началник на императорската стража. ⁶ Длъжностни лица, които изпълнявали някаква служба (*ὄφφικιον*) в двореца. ⁷ Военният логотет заместил около края на VII в. преторианския префект. Негова главна задача била да се грижи за организацията на войската и за редовното раздаване на заплатите и храната на войниците, както и да води военните списъци. Срв. *Bury, op. cit., p. 90. Dölger, Beiträge, pp. 14, 16, 21.* ⁸ Сиреч били облечени с подобаващите за приема дрехи. ⁹ Кастризият бил началник на военен лагер (*castra*) и разпределял храната на войниците. По-късно така се наричал дворцовият служител, който се грижел за трапезата на императора. Вж. *Du Cange, Glossarium, s. v. καστρησίαι*. — *J. Reiskii, Commentarii ad Const. Porphyg. De cerim., I, II, p. 870.* — *Bréhier, op. cit., p. 98.* ¹⁰ Препозитът бил началник на кубикюлариите и надзорник на императорските покои. Срв. *Bury, op. cit., p. 123.* — *Bréhier, op. cit., p. 128.*

δὲ τοῖς ἑκατέροις τῶν μερῶν ἀκουσίτοις δεῖ ἡμᾶς καλεῖν ἐν ταύτῃ λαμπρῇ καὶ περιβοήτῃ ἡμέρᾳ τὴν ὑπὸ καμπάγῃ σύγκλητον πᾶσαν, οἷον ἀσηκρήτας, χαρτουλαρίους τῶν μεγάλων σεκρέτων, βασιλικούς νοταρίους τῶν λεχθέντων σεκρέτων, οἷον ἀπὸ τε σπαθαροκανδιδάτων καὶ κατωτέρω, ὑπάτων, δισηπάτων, κομήτων τῶν σχολῶν, σιλενταρίων, προκτικῶρων, εὐτυχοφόρων, σκηπτοφόρων, ἀξιωματικῶν τῶν διαφορῶν ταγμαμάτων τὸν ἀριθμὸν ρξή', Ἀγαθηρῶν τοῦ προκτικῶρου κδ', τῶν Βουλγάρων φίλων ἀνθρώπων ιβ', καὶ πένητας ἀδελφοὺς τὸν ἀριθμὸν ιβ'. προκκισσεύειν δὲ αὐτοὺς στιχηδὸν οὕτως: τοὺς μὲν συγκλητικὸς κατὰ τὰς οἰκείας αὐτῶν ἀξίας καὶ τὰς τῶν ὀφφικίων αὐτῶν διαφορὰς διαστελλόμενος ἐνθεν κἀκεῖθεν τοὺς δὲ Ἀγαθηροὺς κατένωπι τῆς ὄψεως τῶν βασιλέων ἐπὶ τῆς ἑκτης καὶ ἐβδόμης τραπέζης: τοὺς δὲ Βουλγάρων ἀνθρώπους ἐπὶ τῆς ἐνάτης τραπέζης τῆς αὐτῆς περιόδου: τοὺς δὲ πένητας καὶ αὐτοὺς προσκαλεῖσθαι ἐπὶ τῆς θ' τραπέζης τῆς εὐωνύμου θέσεως, ἐν ἣ παρὰστασις τοῦ ὄρουγγαρίου τυγχάνει. εἰσάγειν δὲ δεῖ ἅπαντας μετὰ τὴν ἀφίξιν τῶν προκτικῶρων φίλων τῆς βασιλικῆς τραπέζης οὕτως: τοὺς μὲν ἀξιωματικὸς ἅπαντας μετὰ τῶν οἰκείων ἀλλαξιμάτων, γλαμίδων τε καὶ καυπαρίων στιχηδὸν κατὰ τάξιν τοῦ αὐτοῦ ἀξιόματός καὶ ὀφφικίου (pp. 156, 35—157, 38)

Εἰ δὲ ἐν δ' ἢ πέμπτῃ ἡμέρᾳ τῆς ἐβδομάδος ἢ Χριστοῦ γέννησις καταστήσει, καὶ ἀπὸ ταύτης ἀρχῆται ἢ κλήσις τελεῖσθαι τῶν ἀκουσίτων, δεῖ ἡμᾶς ἐν τῇ κυριακῇ τῆς περιόδου τῆς αὐτῆς ἐβδομάδος πρὸ τῆς κλήσεως τοῦ πατριάρχου καὶ τῶν ἀβάδων ἐκτελεῖν τὸ λεγόμενον κλητώριον τὸν πολύτροχον, καὶ εὐτραπέζην εἰς συνεστίασιν φίλους ἐπὶ μὲν τῆς βασιλικῆς τρα-

другата партия¹ на този светъл и прославен ден вие трябва да поканите всички сенатори, обути в обувки — асекрити², хартуларии³ на главните служби, императорски нотариини⁴ на споменатите служби, а именно от спатарокандидатите⁵ и по-надолу, ипати, дисипати⁶, комити на схолите⁷, силенциарии⁸, протиктори⁹, евтихиофори¹⁰, скиптрофори¹¹, началници на различните отреди, на брой 168, двадесет и четири агаряни от претория, дванадесет души от приятелите българи и дванадесет на брой бедни братя. Те трябва да минат наредени в редица по следния начин: сенаторите, разпределени от едната и другата страна според своите достойнства и отличия в службите, агаряните — на шестата и седмата трапеца срещу императорите, българите — на деветата трапеца при същото обикаляне. Също и бедните да бъдат поканени на деветата трапеца от лявата страна, където се намира мястото на дунгария. След пристигането на първите поканени на императорската трапеца трябва да бъдат въведени всички други по следния начин: всички сановници със собствените си облекла, хламиди и обувки, наредени по степента на своето достойнство и служба.

Ако Рождество Христово се падне на четвъртия или петия ден от седмицата и оттогава започне да се извършва приеъмът на акувитите, то в неделята на същата седмица, преди да стане поканването на патриарха и на синодалните старци, вие трябва да устроите угощението, известно под името политрихон¹², и да се подберат приятели за съвместното

¹ Тук става дума за акувитите от партията на сините и партията на зелените (венети и прасини).

² Началници на отделните служби (scrinia, secreta) при императорския двор. Вж. *Bréhier*, op. cit., p. 167.

³ Длъжностни лица, които завеждали архивата на всяка служба. Хартуларии, подчинени на стратега, се грижели за военната архива. Срв. *Bréhier*, op. cit., p. 229.

⁴ Нотариите били един вид секретари при императорския двор. Срв. *Bréhier*, op. cit., pp. 99, 167. ⁵ По чин спатарокандидатите стояли по-високо от обикновените спатарии (оръженосци). Срв. *Bury*, op. cit., pp. 26—27. — *Bréhier*, op. cit., p. 118.

⁶ По традиция, завещана от Римската империя, някои сенатори носели титлата ипати (консули), а други — дисипати (два пъти консули). Втората титла се явява във Византия сравнително по-рядко, и то чак през VIII в. Срв. *Bury*, op. cit., pp. 25—27.

⁷ Началник на схолите, един от отредите на императорската гвардия, която се състояла от четири отреда: scholae, arithmi, excubiti и hikanati. *Bury*, op. cit., p. 56.

⁸ Силенциариите отначало изпълнявали длъжност, подобна на кубикларии (служители при императорските спални). По-късно те били причислени към сенаторското съсловие. Главното им задължение било да се грижат за реда и тишината при заседанията на сената и при императорските приеми (silentium nuntiare). *Bury*, op. cit., p. 24—25. — *Bréhier*, op. cit., p. 132.

⁹ Войници от императорската гвардия, които се числели към схолите. Срв. *Bury*, op. cit., p. 56. ¹⁰ Войници от императорската гвардия, числещи се към схолите. Те носели изображението на победата (εὐτυχία). Срв. *Bury*, op. cit., p. 56.

¹¹ Скиптрофорите също се числели към схолите. Скиптрите били особен род бойни бравди, наричани от някои автори алебарди. Вж. *Du Cange*, Glossarium, s. σκηπτροί. Според други те са по-скоро военни знамена. Срв. *Bury*, op. cit., p. 56.

¹² Сиреч угощение „на дългокосите“, понеже някои от чуждите гости, поканени на този приеъм, имали дълги коси.

πέξης μαγίστρους, ἀντιπάτους πατρικίους στρατηγούς ὀκτώ καὶ Βουλγάρους φίλους δύο καὶ τοὺς δύο δημάρχους Βενέτων τε καὶ Πρασίτων· εἰσάγειν δὲ καὶ ἐξάγειν αὐτοὺς χλαμιδοφόρους, καθὰ καὶ ἀνωτέρω δεδιήλωται. (p. 160, 19—27)

Ἐπὶ δὲ τῆς ἐννάτης ἡμέρας τῶν αὐτῶν ἀκοηβίων τελεῖται κλητήριον δείπνον, ὃ καὶ τραγητικὸν καλεῖται, καὶ δεῖ ἡμῶς προειπεῖν εἰς συνεστίασιν τοῦ δείπνου τῶ βασιλεῖ φίλους ἑβ', οἷον μαγίστρους, ἀντιπάτους πατρικίους στρατηγούς ὀκτώ, φίλους Βουλγάρων δύο, καὶ τοὺς ἑκατέρων δύο δημάρχους. προκαλοῦνται δὲ οὗτοι παρὰ τοῦ βασιλέως διὰ τοῦ ἀριτεκλήτου προΐας, καὶ μίνσον διδομένον συνεισέρχονται πάντες οἱ κεκλήμενοι εἰς συνεστίασιν τῶ βασιλεῖ πρὸς ἑσπέρας, καὶ εἰσάγονται καὶ ἐξάγονται πάντες μετὰ τῶν οἰκείων ἀλλαξημάτων καὶ καμπαρίων κατὰ ἀκολουθίαν καὶ τύπον τῶν προγραφέντων ἐν τοῖς ἄνω. (p. 161, 23—32)

Ἐπὶ δὲ τῆς προκειμένης ἐν τῶ περιβλέπτῳ χρυσῷ τρικλίνω χρυσοῦ τραπέξης, ἐν ᾗ καὶ τὸ περιφανὲς κτήμα τοῦ χρυσοῦ πενταπυργίου εἰς τιμὴν προετέθη, δεῖ ἡμῶς εὐτερεῖν εἰς συνεστίασιν τῶ βασιλεῖ φίλους ἐκ τῶν προλεχθέντων μαγίστρων, ἀντιπάτων, πατρικίων, στρατηγῶν, ὀφφικιαλίων σεκρετικῶν, ἀπὸ τῆς τάξεως τοῦ στρατιωτικοῦ καὶ κατωτέρω, ἀσηκητῶν τε ὁμοῦ καὶ κομήτων τῶν σχολῶν καὶ σκριβῶνων, σὺν τῶν δύο ἐκ Βουλγάρων φίλων, τὸν ἀριθμὸν λ'. ἐν δὲ ταῖς περιεξῆς τέσσαρσι τῶν καμαρῶν τραπέξαις ἀπὸ τῆς τάξεως τῶν βασιλικῶν κωνιδάτων βεστητῶρων τε καὶ σιλεντιαρίων, δρακοναρίων, σιηπτροφόρων, σημειοφόρων καὶ σενατόρων τὸν ἀριθμὸν λς'. Ἀγαρηνοὺς δεσμίους ἐκ τοῦ μεγάλου πραιπορίου τὸν ἀριθμὸν ιη', καὶ ἐκ τῶν Βουλγάρων φίλων ἀνθρώπους ιη'· εἰσάγειν δὲ αὐτοὺς καὶ προστιχίζειν πρὸ τῆς εἰσόδου αὐτῶν, τοὺς μὲν ἐπὶ τῆς χρυσοῦ βασιλικῆς τραπέξης περιφανεῖς δαιτυμόνας μετὰ τῶν οἰκείων ἀλλαξημάτων καὶ χλαμιδίων, προσκαλεῖσθαι δὲ τοὺς ἀπὸ τῶν Βουλγάρων φίλους ἀπὸ τῆς τάξεως τῶν στρατηγῶν ἐν τῶ δευτέρῳ μίνσῳ ἐπὶ τῆς εὐωνύμου θέσεως τῆς τραπέξης πρὸς τὸ ἀριθμεῖσθαι αὐτοὺς πέμπτους, ἢ καὶ ἕκτους φίλους, σιχίζειν

угощение на императорската трапеза, на брой осем души — магистри, антипати, патриции, стратежи, двама приятели българи и двамата димарси¹ на венетите и прасините. Трябва да бъдат въведени и изведени облечени в хламиди, както се каза и по-горе.

На деветия ден от празненството на акувитите се устройва угощение, известно под името тригитик², и трябва предварително да поканите да участвуват на императорското угощение 12 приятели, а именно осем магистри, проконсули, патриции, стратежи, двама приятели българи и двамата димарси на двете църковни партии. Всички те се поканват рано сутринта от императора чрез атриκλινия, а вечерта, след като бъдат сложени ястията, всички поканени влизат на угощение заедно с императора. Те идват и си отиват със собствените си премени и обувки според описания по-горе ред и образец.

На златната трапеза, сложена във великолепния златен триκλινий, където на почетно място е поставен разкошният златен бюфет с пет купола, трябва да поканите на угощение заедно с императора приятели от споменатите магистри, антипати, патриции, стратежи, секретници официали³ с военен и по-долен чин, асекрети заедно с комити на схолите и скрибони⁴ и с двамата приятели българи, всички 30 на брой. На четирите околни трапези в нишите да се поставят от чина на императорските кандидати веститори и силенциарии, драконарии⁵, скиптрофори, симиофори⁶ и сенатори — на брой 36 души. Пленени агаряни от големия преторий, на брой 18, и от приятелите българи 18 души. Да се въведат, като бъдат наредени в редица преди влизането им: видните сътрапезници на златната царска трапеза със собствените си дрехи и хламиди, а приятелите българи с чин на стратег да бъдат въведени при поднасянето на второто ястие от лява страна на трапезата, така че да се смятат пети или шести по ред приятели и да бъдат наредени от двете

¹ Водачи на двете църковни партии — венети и прасини. ² В стария Рим късно през есента се чествувал празник на гроздобера (Vinalia), който бил запазен и във Византия под името Тригитик. ³ Длъжностни лица от императорския съд (σεκρετόν), наричани още асекрити. Срв. тук бел. 36. ⁴ Императорски телохранители. Срв. *Du Cange, Glossarium, s. v. σκριβῶνες*. — *R. Grosse, Römische Militärgeschichte, 1920, p. 299 sq.* ⁵ Драконариите били войници от императорската гвардия, които се числели към ексувитите. Наричали се така, понеже носели изображение на дракон на военните си знамена. Срв. *Du Cange, Glossarium, s. v. δρακονάριος*. ⁶ Войници от императорската гвардия, които се числели към хиканатите. Вж. *Vury, op. cit., p. 56*. Срв. *Du Cange, Glossarium, s. v.*

δὲ ἅπαντας ἐνθεν κἀκεῖθεν κατὰ τὴν ἀριόζουσαν τῆς τάξεως ἐκάστῳ δόξαν. ἀπὸ δὲ τῆς στάσεως τῶν λεχθέντων τούτων σιχίζειν αὖθις ἐνθεν κἀκεῖθεν τοὺς ἀπὸ τῆς τάξεως τῶν κωνιδιάτων καὶ κατωτέρω πρὸς τὸ καθεσθῆναι ἐπὶ τῶν ἐκατέρων δύο προκρίτων τραπέζων. ἐπὶ δὲ ταῖς κατωτέραις τραπέζαις δεῖ προστιχίζειν, ἐπὶ μὲν τῆς ἐξ εὐωνύμου θέσεως τοὺς ἐξ Ἀγαρων δεσμίους, ἐπὶ δὲ τῆς ἐτέρας τραπέζης τοὺς τῶν φίλων Βουλγάρων ἀνθρώπους πάντας· εἰσάγειν δὲ αὐτοὺς ἅπαντας καὶ ἐξάγειν οὕτως· τοὺς μὲν ἀπὸ τῆς συγκλήτου πάντας καὶ τῶν ταγμάτων μετὰ τῶν οἰκείων ἀλλαξιῶν, τοὺς δὲ Ἀγαρηνοὺς λευκοφόρους, ἄζώρους καὶ ὑποδεμένους, τοὺς δὲ Βουλγάρων ἀνθρώπους μετὰ τῶν οἰκείων αὐτῶν σχημάτων. δεῖ δὲ προσέχειν τὴν ἐκφώνησιν καὶ ἀπήχησιν τῶν μουσικῶν ὀργάνων, καὶ ἥνικα τὸ ἀδόμενον ᾄσῃ μέλος, ἀνιστᾶν ἅπαντας εἰς εὐφημίαν τῶν δεσποτῶν καὶ αὖθις τὰς ἑαυτῶν ἐκδιδύσκεσθαι χλαμύδας, καὶ μετὰ τῆς ἀφίξεως τοῦ μύσου τῶν δουλείων πάλιν ταύτας ἀναλαμβάνειν πρὸς τὸ μετ' αὐτῶν ἐκπορεύεσθαι ἐν τῇ αὐτῶν ἐξόδῳ. (pp. 168,23—169,19)

Τῇ δὲ ἕκτη ἡμέρᾳ τῆς αὐτῆς περιόδου τελεῖται προέλευσις παρὰ μετὰ ἀλλαξιμάτων ἐνδον τοῦ παλατίου, καὶ εἰσάγονται οἱ ἐκ Βουλγάρων^a φίλοι μετὰ τῶν ἐκ Βουλγάρων δώρων. καὶ τελεῖται κλητώριον ἐν τῷ αὐτῷ περιβλήπτῳ τρικλίνῳ ἐπὶ τῆς αὐτῆς χρυσεῆς τραπέζης, καὶ δεῖ ἡμᾶς εὐτρεπίζειν εἰς συνεστίασιν τοῦ βασιλέως φίλους ἀπὸ τῆς τάξεως τῶν μαγιστρῶν, ἀνθυπάτων καὶ λοιποὺς σὺν τῶν ἐκ Βουλγάρων φίλων καὶ τῷ δρουγγαρίῳ τῆς βίγλης καὶ τῷ δομestikῷ τῶν ἰκανάτων, τὸν ἀριθμὸν λ'. σιχίζειν δὲ αὐτοὺς καὶ εἰσάγειν κατὰ τὸν λεχθέντα τύπον τῆς πρώτης ἡμέρας. ἐπὶ δὲ τῶν κάτω τραπέζων δεῖ συγκαλεῖν ἀπὸ τε κομήτων καὶ κεντάρχων τοῦ ἀριθμοῦ καὶ τῶν ἰκανάτων ἀνδρας νδ', καὶ ἐκ τῶν Βουλγάρων φίλων ἀνθρώπους ιη'. σιχίζειν δὲ δεῖ τοὺς Βουλγάρων ἀνθρώπους ἐπὶ τῆς κάτω τελευταίας μιᾶς τραπέζης μόνους· εἰσάγειν δὲ αὐτοὺς καὶ ἐξάγειν μετὰ τῶν οἰκείων αὐτῶν σκαριαγγίων. (p. 170, 25—38)

Τῇ δὲ ἑπταῖριον τοῦ αὐτοῦ δεξίμου τελεῖται ἐπόμενον ἱππικὸν ἀπολύσιμον, καὶ ἐξαπλοστέλλονται πρὸς τὰ οἰκεία οἱ ἀπὸ Βουλγάρων φίλοι, καὶ προτίθεται κλητώριον ἐν τῷ περιβλήπτῳ τρικλίνῳ τῶν καθισμάτων. (p. 171, 25—28)

^a Βουλγαρῶν Β.

¹ Кентархът бил началник на една центурия — военен отред, чиято численост била различна през различните епохи. В късноримската империя една центурия брояла 100 души. През IX—X в. началствуваният от кентарха отред се състоял от 40 войници. Срв. Grosse, Römische Militärgeschichte, p. 274. — Ф. Успенский, Военное устройство Византийской империи, ИРАИК, VI (1900), стр. 160, 166. С κεντάρχων τοῦ ἀριθμοῦ тук са означени началниците на т. нар. аритми — войници от императорската гвардия.

страни според достойнството, което се пада на чина на всеки един. От мястото пък на току-що споменатите да се наредят от двете страни с чина на кандидати и по-долен чин, така че да застанат на двете почетни маси от едната и другата страна. На по-долните маси трябва да се наредят отляво пленените агаряни, а на отсрещната страна всичките приятели българи. Те трябва да бъдат всички въведени и изведени по следния начин: всички от сената и тагмите със собствените си дрехи, агаряните, облечени в бяло, без пояси и обути, а българите — със собствените си облекла. Трябва да се внимава, когато започнат да свирят и да звучат музикалните инструменти и когато се запее обичайната мелодия, всички да станат на крака и да приветствуват императорите, като от своя страна свалят хламидите си, а след поднасянето на десерта отново да ги облекат, за да излязат с тях, когато си отиват.

На шестия ден от същата седмица се устройва вътре в палата светска процесия с дрехите и се въвеждат приятелите българи с даровете от България. Прави се прием в същия великолепен триклиний, на същата златна трапеца. Трябва да поканим за угощение заедно с императора приятели с чин на магистри, проконсули и други заедно с приятелите българи, друнгария на виглата и доместика на иканатите, на брой 30 души. Те трябва да се наредят и въведат според споменатия образец от първия ден. На по-долните маси трябва да се поканят 54 души от комитите, кентарсите¹ на императорската охрана и иканатите и 18 души от приятелите българи. Българите трябва да бъдат наредени сами на последната единствена маса долу. Те трябва да бъдат въведени и изведени със собствените им скарамангии.

На другия ден след този прием става заключителното конно състезание, приятелите от България се изпращат в страната им и се дава прием в разкошния триклиний на императорската зала.

XVI. НИКИФОР СКЕВОФИЛАКС

Известният агиограф от IX в. Никифор Скевофилакс е написал едно похвално слово на св. Теодор Сикиот, който бил галатийски архимандрит (590—613). Това похвално слово е написано въз основа на едно житие на светеца, съставено от неговия ученик Георги. В него се споменава Илирик като област, в която било проникнало християнството.

РЪКОПИС: М = Cod. Monac. gr. 3 (X s.).

ИЗДАНИЯ: *Conradus Kirch*, *Nicephori Scephylacis encomium in S. Theodorum Siceotam*, *Analecta Bollandiana*, XX (1901), pp. 249—272.

КНИЖНИНА: *Krumbacher*, *GBL*, pp. 191, 197.

ENCOMIUM IN S. THEODORUM SICEOTAM

Christiana fides in Illyrico propagatur

Παῦλος, τὸ σκεῖνος τῆς ἐκλογῆς, εἰς τὸν παράδεισον ἀρπαγείς καὶ τῶν ἀρρήτων ἐκείνων τὴν γνώσιν μυηθεὶς, ἀπὸ Ἱερουσαλήμ μέχρι τοῦ Ἰλλυρικοῦ τὸ τῆς εὐσεβείας ἅπασι διήγγειλε κήρυγμα. (p. 267, 9—11)

ПОХВАЛНО СЛОВО ЗА ТЕОДОР СИКИОТ

*Проповядване на християнството
в Илирик*

Избраният съсъд¹ Павел², като бил отнесен в рая и бил посветен в познанието на ония тайни, възвестявал сред всички учението на благочестието от Ерусалим до Илирик.

¹ Срв. Деяния, IX, 15.   ² Авторът говори за апостол Павел.

XVII. ЖИТИЕ НА ИГНАТИЙ ОТ НИКИТА ПАФЛАГОНЕЦ

Никита Пафлагонец, който живял в края на IX и началото на X в. бил известен оратор и съчинител на похвални слова. Той съставил и едно житие на патриарх Игнатий. Съставителят на житието се показва горещ защитник на Игнатий и не щади хулителните си епитети към Фотий. Гръцкият византолог А. Пападопулос-Керамевс е изказал мнение, че житието е подложно и е съставено през XIII—XIV в. въз основа на по-стари материали, но това мнение с основание е оспорено от руския византолог В. Г. Василевски.

Житието на Игнатий съдържа няколко вести за българо-византийските отношения през IX в., главно за войната между българи и византийци през 813 г., както и за покръстването на българите.

ИЗДАНИЯ: *Mansi*, Acta conciliorum, XVI, col. 209—292. — *Migne*, PGr, CV, col. 488—573. Латиният тук превод е направен по последното издание.

КНИЖНИНА: *Krumbacher*, GBL, pp. 167—168. — *Α. Παπαδόπουλος-Κεραμεύς*, *Ψευδοβικητής ὁ Παφλαγῶν καὶ ὁ νόθος βίος τοῦ πατριάρχου Ἰγνατίου*, ВВр, VI (1899), стр. 13—39. — *В. Г. Васильевский*, К защите подлинности жития патриарха Игнатия и принадлежности его современному автору Никите Пафлагону, пак там, стр. 39—56. — *Хр. Лопарев*, Византийския жития святых, ВВр, XIX (1912), стр. 143—151. — *G. Da Costa-Louillet*, Vie de S. Ignace (798—877), Byzantion, XXIV (1954), pp. 461—467. — *Moravcsik*, Byzantinoturcica, I, p. 565. — *Α. Π. Κάμδαν*: ВВр, XVI (1959), стр. 277.

VITA IGNATHI AUCTORE NICETA PAPHLAGONE

1. *Bulgari victoriam de Romanis apud Versiniciam reportant*

Ἰγνάτιος οὗτος ὁ μακαριότατος καὶ θεῖος ἱεράρχης πατρίδα μὲν ἔσχεν ἐπὶ τῆς γῆς Κωνσταντινούπολιν, ταύτην δὲ λέγω τὴν πάσης χώρας καὶ πόλεων περιφανεστάτην βασιλίδα πατέρας δὲ Μιχαὴλ καὶ Προκοπίαν, τοὺς εὐγενεστάτους καὶ πιστοτάτους βασιλεῖς. Ὡν ὁ Μιχαὴλ μὲν Θεοφυλάκτου πατρικίου μεγαλοπρεποῦς υἱὸς ἦν, Προκοπία δὲ Νικηφόρου θυγα-

ЖИТИЕ НА ИГНАТИЙ ОТ НИКИТА ПАФЛАГОНЕЦ

1. *Победата на българите при Версиникия*

Игнатий, този преблажен и свет священослужител, имал за родина на земята Константиновия град, сиреч най-прочутата столица на цялата страна и на всички градове. Родителите му били Михаил и Прокопия, твърде благородните и най-верни императори. Михаил бил син на велелепния патриций Теофилакт, а Прокопия била дъщеря на благочести-

της τοῦ εὐσεβοῦς ὑπῆρχε βασιλέως. Τούτου δὲ πρὸς τὰ ἄνωθεν χωρήσαντος βασιλεία, καὶ τοῦ υἱοῦ δὲ Σταυρακίου ὀλίγοντον χρόνον ἐπιβιώσαντος τῆ βασιλεία, καὶ αὐτοῦ μεταναστάντος, Μιχαὴλ ὁ προῖδηθεις οὗτος, ἅτε γαμβρὸς ὢν ἐπὶ θυγατρὶ τοῦ τετελευτηκότος Νικηφόρου, καὶ τὰ πρῶτα τῶν ἐν τῷ παλατίῳ τιμωμένων ἀποφερόμενος (κουροπαλάτης γὰρ ἦν), ψήφω μὲν Θεοῦ, ψήφω δὲ τῆς συγκλήτου πάσης, τὰ σκῆπτρα τῆς βασιλείας ἐγχειρίζεται. Τούτου τὴν περὶ τὸ Θεῖον εὐσεβῆ γνώμην, καὶ τὴν ἄλλην πᾶσαν ἀρετὴν καὶ δικαιοσύνην, τοῖς ἱστορεῖν κατὰ μέρος ἐθέλουσι παρήγομεν· ἡμῶν δὲ ἀρκέσει πρὸς ἔπαινον ἢ τοῦ ἠθους πραΰτης τε καὶ ἐπιείκεια ἦν ἔργοις ἐκεῖνος, καὶ οὐ πλάσματι μόνον ἐπεδείξατο· διετῆ γὰρ ὀλίγον δεῖν χρόνον εὐσεβέστατα τὴν βασιλείαν διθύνας, ἐκουσίως αὐτῆς ἐξέστη, καὶ τῷ τυραννικῶς ἐπιθεμένῳ, Λέοντι δὴ τῷ Ἀρμενίῳ, φημι, στρατηγῷ μὲν πρῶτον ἐπ' αὐτοῦ τῶν Ἀνατολικῶν προχειρισθέντι, κατὰ Βουλγάρων δὲ στρατευσαμένῳ, κάκειθεν τὴν ἐπανάστασιν βουλευσαμένῳ, ὑπαχωρεῖ τῆς ἀρχῆς ὁ μικάριος ἐκὼν, καὶ τῆς κοσμητικῆς ἀλαζονείας, καὶ τῶν ἐμφυλίων πολέμων καὶ φθόνων (col. 489 C — 492 A)

2. Bulgari christiani fiunt

Ἀύγουστος ἐνίστατο μὲν, καὶ σειμοῖς ἐξαιρίοις ἢ βασιλεύουσα κατεδονεῖτο· — — — Ἐν ἡμέραις δὲ τεσσαράκοντα μηχανόμενος ὁ σεισμὸς ἐπὶ τοσοῦτον αὐτῶν τὴν ὁμότητα καὶ ἰαμότητα κατέκαμψεν. — — — Ἐνθὺς οὖν καὶ ὁ σεισμὸς ἔστη. Καὶ Βούλγαροι δὲ τότε προνοίας Θεοῦ, βιαίῳ κατακέντες λιμῷ, ἅμα δὲ καὶ τοῖς δώροις τοῦ αὐτοκράτορος θελχθέντες, τὰ ὄπλα καταθέμενοι, τῷ ἁγίῳ προσήεσαν βαπτίσματα. (col. 525 AB)

вия император Никифор¹. Когато той отишъл в небесното царство, а синът му Ставракий го преживял на престола за съвсем кратко време, след което и той си отишъл, казаният Михаил, понеже бил зет по дъщеря на покойния Никифор и бил въздигнат до първите почести в двореца (той бил куропалат), станал обладател на императорската власт по решение на бога и на целия сенат. Ние ще оставим [разказа] за благочестивата му мисъл към бога и за цялата му друга добродетел и справедливост на онези, които искат да разправят подробно. Нам ни стига да възхвалим кроткия му нрав и умереност в делата му, които [качества] той показал не само на вид. Защото, след като държал преблагочестиво императорската власт почти две години, блаженият се отказал доброволно от нея и по собствено желание я отстъпил на оня, който се стремял да я узурпира, сиреч на Лъв Арменец. Той бил назначен преди това от него за стратег на Анатолик, а когато воювал срещу българите, там замислил бунт². Така блаженият [Михаил] доброволно [се оттеглил] от властта, от световната суета и от междуособните войни и зависти.

2. Българите приемат християнството

Настъпил месец август и столицата започнала да се тресе от извънредно силни трусове³. — — — Земетресението продължило четиридесет дни, докато сломило жестокостите и безсрамието им⁴. — — — Прочее земетръсът спрял веднага. А тогава по божи промисъл и българите, измъчвани от силен глад, а освен това привлечени и от даровете на императора, сложили оръжието и пристъпили към светото кръщение.

¹ Става дума за император Никифор I Геник, който загинал в сражението на 26 юли 811 г. Синът му Ставракий бил тежко ранен по време на сражението и поради своята немощ бил заместен на престола от зетя си Михаил Рангаве, който бил коронясан за император през нощта на 1 срещу 2 октомври 811 г. Ставракий умрял на 12 януари 812 г. в манастир. Срв. тук стр. 17. ² Тук се загатва за бунта на Лъв V срещу Михаил I Рангаве и за победата на българите при Версиникия в 813 г. ³ Събитието се отнася към 863 г. ⁴ Става дума за привържениците на Фотий. За борбата между двамата патриарси — Фотий и Игнатий — срв. J. Hergenrother, Photius, Patriarch von Konstantinopel, Regensburg 1867—69. — F. Dvornik, The Photian Schism: History and Legend, Cambridge 1848. — J. Hefélé, Histoire des Conciles, IV, 1, Paris 1911, pp. 252—284; 326—343; 420—454; 481—612. За събитията, които предшествували покръстването на българите, вж. подробно у Златарски, История, I, 2, стр. 1 сл.

XVIII. ЖИТИЕ НА ЙОАНИКИЙ

Йоаникий бил роден в 754 г. във Витиния и умрял към средата на IX в. Той се подвизавал дълги години в различни манастири на Мала Азия и станал известен със своя аскетически живот.

Житието на Йоаникий е запазено в две редакции от IX в. Първата е писана от един монах, на име Сава, а втората от друг монах, на име Петър. И двамата съставители са използвали поотделно едно друго житие, писано от Евстратий, игумен на Агавърския манастир в Мала Азия. Това житие днес е загубено. Житието, съставено от Сава, е написано по-стегнато, докато Петър е по-цедър на изразни средства.

Третото житие на Йоаникий, от X в., е от Симеон Метафраст, който и използвал само житието, съставено от Сава.

И в трите жития на Йоаникий се говори за похода на византийския император Константин VI в България през 796 г., в който поход участвувал и самият Йоаникий, преди да стане монах. Житията дават и някои кратки сведения за поражението на Никифор I през 811 г., както и за войната на Михаил I Рангаве с българите през 813 г.

РЪКОПИСИ: А. На първата редакция: P = Cod. Paris. gr. 1519 (XI s.).—V = Cod. Vind. bibl. Caesar. Aug. 5 (XI s.); В. На втората редакция: P = Cod. Coisl. 303 (X s.).

ИЗДАНИЯ: А. На първите две редакции: ASS, Novembris IV, Bruxellis 1894, pp. 335—435. В. На третата редакция: *Migne*, PG, CXVI, col. 36—92.

КНИЖНИНА: А. Рудаков, Очерки византийской культуры по данным греческой агиографии Москва 1917, стр. 240. — В. Бешевлиев, Няколко бележки към българската история, ГСУИфф, 9 София 1936, стр. 29—30. — *Moravcsik*, Byzantinoturcica, I, p. 567.

VITA IOANNICII

ЖИТИЕ НА ЙОАНИКИЙ

A. AUCTORE SABA MONACHO

A. ОТ МОНАХ САВА

1. *Romani contra Bulgaros bellum gerunt*

1. *Византийците воюват с българите*

II, 6. Οὕτως νεανικῶς ἐν χρόναις ἐξ τῶ μακαρίτη πικτεῖοντι, ἐβδόμην ἄγοντι ἤδη τὴν ἡλικίαν, ἤπερ δὴ ἔτος τρίτον καὶ τεσσαρακοστὸν ἀριθμεῖται, ἔκταρ ἔτει τῆς αὐτῆς κρατορικῆς

II, 6. Така блаженият се подвизавал усърдно шест години, а когато вече идвала седмата, която се брои за негова четридесет и трета, в шестата година от

βασιλείας Κωνσταντίνου τοῦ νεωτέρου, υἱοῦ Λέοντος ἐγγόνου Κωνσταντίνου, ἀπεκγόνου Λέοντος τοῦ ἐξ Ἰσαύρων, τὸ τῶν Βουλγάρων ἔθνος πρὸς τὴν Θρακῶν χώραν ἐξώρμησε ληϊζόμενον. Καθ' οὗ ἀντιπαρατάξασθαι ἐξιόντος σὺν πολλοῖς στρατεύμασι τοῦ κρατοῦντος, συμβολῆς γενομένου πολέμου ἐν τῇ Μαρκέλλα, καὶ κοπῆς ἰσχυρᾶς, οἴμοι, τοῦ χριστιανύμου φύλου ἀνωμένου, οἷα Δαυὶδ ἀλλόσπερο ὁ δίκαιος κατατέμνων τοὺς ἄλλοφύλους, κεφαλὰς δυναστῶν αὐτῶν εὐσθενῶς διακόπτων σὺν μυριάσι, καὶ πλείστους ῥυόμενος τῶν ὁμοφύλων, ὡς καὶ ἓνα τότε τῶν μεγιστάνων ὑπὸ μηχανῆς τινος ἱμαντώδους κατασχεθέντα καὶ μικροῦ δεῖν χειρὸν ἔθνῶν ἀνόμων ζῶντα παραδιδόμενον, δυνάμει Χριστοῦ ἐλυτρώσατο, μαχαίρῃ τε καὶ διακόψας τὴν μηχανὴν αὐτῶν. Ὅθεν δὴ τότε θαυμάσιος ὁ βασιλεὺς τὸ ἀνδρεῖον τοῦ στρατιώτου ὃ παῖ καλέ, φησί, ποίας χώρας καὶ στρατίας εἶ σύ, καὶ τί σου ὑπάρχει, λέγε, τὸ ὄνομα; Ὁ δὲ εἰρηκῶς ὡς χώρας μὲν ἐστὶ Βιθυνῶν ἐπαρχίας, κώμης δὲ τῶν Μαρκάτου καὶ γένους τῶν Βοϊλαδῶν, τὴν τε κλῆσιν πέλει Ἰωαννίκιος, καὶ τὴν στρατείαν ἐξοκουβίτωρ, ἐν τύπῳ ταῦτα εὐθύς πρὸς μνήμην διὰ γραφῆος χειρὸς ὁ βασιλεὺς ἐνέβαλεν, προσφιλῆ αὐτὸν καὶ οἰκεῖον ἀεὶ βουλευθεὶς ἔχειν. (p. 337 C — 338 A)

2. De Nicephori in Bulgaria clade

V, 15. Τῷ οὖν ἐννάτῳ ἔτει Νικηφόρου τοῦ βασιλέως, οἱ τὸν Λίβα^a οἰκοῦντες βάρβαροι Οὐννοὶ^b στρατοπεδεύσαντες καθ' ἡμῶν καὶ τὴν Θρακῶν γῆν ἐξελθόντες λεηλατῆσαι, τοῦ βασιλέως αὐτοῦ σὺν πολλοῖς στρατεύμασιν ἀντιπαραταξαμένου καὶ κατὰ κράτος ἠττήσαντος, πρὸς αὐτὰ τε αὐτοῦς^c τὰ βασίλεια αὐτῶν εἰσελάσαντος καὶ συγκόψαντος, κάκεισε ἀβουλήτως προσδιατρίψαντος, ἐπισυστήσαντες ἑαυτοῦς οἱ κατάλοιποι καὶ τὰ ὄμορα μισθωσάμενοι ἔθνη

управлението на Константин Млади¹, син на Лъв², внук на Константин³ и правнук на Лъв Исаврийски⁴, българският народ нападнал тракийската земя и плячкосвал. Императорът излязъл с голяма войска, за да му се противопостави — завързало се сражение при Маркели и, уви! настана ла голяма сеч сред измъченото християнско племе. Праведникът като втори Давид⁵ избивал инородците, сечейки силно с десетки хиляди главите на велможите им, и освобождавал твърде много от съплеменниците си, така че благодарение на Христовата сила спасил и едного от велможите, който бил заловен с някаква примка от ремък и за малко щял да бъде предаден жив в ръцете на беззаконните езичници, като бързо прерязал с меча си примката им. Именно поради това императорът се удивил тогава на храбростта на войника. „Мили сине — казал той, — от коя страна си, в коя войска служиш и как се казваш?“ А той казал, че е от провинция Витиния, от село Марикат и от рода на Воиладите⁶ и че се нарича Йоаникий, а във войската е екскувитор⁷. Императорът веднага наредил това да се запише чрез ръката на секретаря, за да се помни, понеже искал да го има за приятел и близък.

2. Гибелта на Никифор I в България

V, 15. През деветата година от царуването на Никифор,⁸ варварите хуни, които живеят в Либа⁹, излезли с войска срещу нас и като нападнали тракийската земя, опустошавали я. Самият император излязъл насреща им с много войски и я разгромил напълно. А освен това, като проникнал в столицата им и я разрушил до основи и пребивавал там неразумно, останалите [българи], като се събрали и взели за наемници съседните народи, противопоставили му се на съ-

^a Λίβα ^b Vatic 1256 ^c αὐτοῦ Vatic 807.

¹ Константин VI, който управлявал самостоятелно от 790 до 797 г. Следователно посочената шеста година от царуването му е 796. Според Теофан обаче сражение при Маркели е имало през 792 г., а през 796 г. станала само среща между Константин VI и Кардам при Авролева, след което Кардам се върнал с войската си. Вж. *Theophanis Chronographia*, p. 470, 10—21. — За събитията срв. *Златарски*, История, I, 1, стр. 243—244, и *В. Бешевлиев*, Няколко бележки към българската история, ГСУИФФ, XXII (1935—36), стр. 29—30 (отпечатък 9). ² Лъв IV (775—780). ³ Константин V Копроним. ⁴ Лъв III. ⁵ Загатва се за библейския разказ, според който Давид нанесъл победа над филистимлянина Голиат. Вж. Царства, XVII. ⁶ Тук вероятно не става дума за първобългарските боили или боилаци; срв. обаче *Moravcsik*, *Byzantinoturcica*, II, p. 93. ⁷ Екскувиторите били гвардейската войска на византийската столица. Те били създадени през 468 г. от император Лъв I. Вж. *L. Bréhier*, *Les institutions*, p. 336. ⁸ Т. е. през 811 г. ⁹ Името „Либа“ е неясно. В житието на Николай Студит се съобщава, че „хуните“, т. е. българите, били нахлули до „Либа“ — предградие на Цариград (вж. *Migne*, Pgr, CV, pp. 877, 910).

ἀνδρήτησαν τοῦτον ἐπ' αὐτοῦ τοῦ τόπου, τοσοῦτον ὡς αὐτὸν δὴ τὸν βασιλέα Νικηφόρον στόματι μαχαίρας πανστρατὶ καὶ αἰχμαλωσίᾳ περιπεσεῖν. Ὁ διορατικώτατος εἰδὼς ὁ ὄντως Θεοῦ προφήτης Ἰωαννίκιος, ὑπὸ τῶν τοῦ βασιλέως συγγενῶν δυσωπούμενος αὐτοῦ παρόντων τοὺς βασιλέας τοῦ εὔχεσθαι Ἐπὲρ μὲν τῶν βασιλέων ἤδη, φησὶ διαφόρως, ἠὺξάμην, ὁ ὄσιος, ὑπὲρ δὲ τοῦ βασιλέως εὔξομαι νῦν. Οἱ δὲ τὸ ἀπόρητον τοῦ λόγου ἀπλῶς αὐτοῖς δηλῶσαι παρακαλέσαντες ἀκούουσι φανερώτατα ὡς ὅτι ὁ βασιλεύς, Θεοῦ συγχωρήσαντος, ἐν τῷ πολέμῳ νῦν πέπτωκε τραυματίας, ὁ δὲ αὐτοῦ υἱὸς πρὸς τὴν αὐτοῦ βασιλείαν ἐπανέρχεται τερωμένος. Ταῦτα ἀκηκοότες καὶ θαμβηθέντες σὺν τάχει καὶ φόβῳ πολλῷ τὴν βασιλεύουσαν τῶν πόλεων κατειλήφασιν τὸν ὄσιον συνταξάμενοι. Ὡδὲ τὰ προρηθέντα πάντα ὑπὸ τοῦ πατρὸς ἐνεργῶς μεθ' ἡμέρας ἔβεβαιώθησαν, τῆς ἐν αὐτῷ οὐσίας θείας χάριτος τὸ κοσμοπερίβλεπτον ἐθαύμασαν καὶ ἀλάλητον. — — — Εὐθὺς γὰρ τότε τελευτήσαντος Σταυρακίου μεταβαίνει τὸ σκῆπτρον εἰς Μιχαὴλ τὸν γαμβρὸν αὐτοῦ.

16. Ὅς καὶ εὐσεβῶς διέπων τὴν βασιλείαν, τῷ δευτέρῳ αὐτοῦ τῆς ἀρχῆς χρόνῳ, πανπληθεὶ μέλλων ἐξιέναι κατὰ τῶν Οὐννων Λέοντα τὸν Ἀμιληκίτην στρατηγὸν τῶν Ἀνατολικῶν προχειρίζεται. Οὗ ἀδελφιδὸς πέλων τις συγκλητικός, Βουένης ὀνομαζόμενος, εὐχῆς χάριν, πρὸς τὸν ὄσιον ἦλθεν, ὃν καὶ μετὰ τὴν συνήθη εὐχὴν ἠρώτα Ἄρα ἐπίσταται, λέγων, προβάτων ἐπιστατεῖν ὁ ἀδελφιδός σου Λέων, εἰαῖρε, ποιμαίνειν μέλλον μετὰ μικρὸν ποιωντὴν προβάτων. Ὁ δὲ μὴ νοήσας ὅτι μυστικώτερόν ἐστι τὸ λεχθέν· Καὶ πῶς δυνατόν, πάτερ, ἔφη, στρατηγὸν αὐτὸν ὄντα πειμαντικὴν ἐπιστήμην ἀτίμως μεταχωρῆσαι; Ὁ δὲ πατὴρ μὴ ἐπιλύσας αὐτῷ τῆς κατὰ Μιχαὴλ τοῦ πιστοῦ βασιλέως σατανικῆς μελλούσης γενέσθαι τυραννίδος ὑπὸ τοῦ Λέοντος, μετ' εἰρήνης αὐτὸν ἐκπέμπει. Ὡς δὲ ἠτοίμαστο ὁ κατέχων τὰ σκῆπτρα θεοσεβέστατος Μιχαὴλ πρὸς τὴν Θρακῶν χώραν κατὰ Οὐννων ἐξώρμησεν. Παρεμβολῆς δὲ μεγίστης τῶν μερῶν ἀμφοτέρων γενομένης εἰς δαίξιν, ὁ τοῦ διαβόλου υἱὸς καὶ διώνυμος Λέων καὶ τῆς Ἀνιχρίστου ὄντως ἀντιθέας ἀντίμιμος τῷ βα-

щото това място, така че самият император Никифор станал жертва на меча и с цялата си войска паднал в плен. Йоаникий, истинският пророк божи, който ясновидски бил видял станалото, бил помолен настоятелно от близките на императора, които се намирали там, да се моли за императорите. Преподобният казал двусмислено: „Аз се молих вече за императорите, а сега ще се моля за императора.“ А те, като го призовали да им обясни простичко неразбираемото в речта, чули съвсем ясно, че императорът по божие решение е паднал тогава във войната мъртъв от рана и че синът му се връща в столицата ранен. Те, като чули това и се разтреперили, бързо и с голям страх стигнали до столицата слушайки светеца. Когато всичко предсказано от отца се потвърдило действително след няколко дни, те се удивили на божията благодат, която била в него, необикновена и всеведуща. — — — Прочее веднага след смъртта на Ставракий скиптърът преминал в ръцете на шурей му Михаил.

16. Когато Михаил благочестиво държал царската власт, на втората година от управлението си трябвало да излезе срещу хуните¹ с цялата си войска и поставил за военачалник стратега на Анатолик Льв Амалекит². Той бил братовчед на един сенатор, на име Вриений, който дошъл при светеца за молитва. След обичайната молитва той го попитал: „Нима може, друже, твойт братовчед Льв да пасе овце, щом като не след дълго ще трябва да пасе стадо овце? А той, като не разбрал, че казаното е със скрит смисъл, рекъл: „Как може, отче, той, който е военачалник, да се заеме унизително с овчарска работа?“ Но отецът, като не му разкрил сатанинското насилие, което щял да извърши Льв срещу верния император Михаил, го изпратил с мир. Преблагочестивият държател на скиптъра Михаил, като се приготвил, тръгнал срещу хуните в тракийската земя. Когато от двете страни се завързало голямо сражение за чудо и приказ, синът на дявола и негов едноименник Льв и истински подражател на безбожието на Антихриста, който се бил заклей в божествените зна-

¹ Така са наречени българите навсякъде в текста. Срв. *Moravcsik*, *Byzantinoturcica*, II, p. 234.

² Амалекитите били древен арабски народ, който живеел ю.-з. от Палестина, приблизително в дн. пустиня Ег-ти. Те се смятали за жестоки и често воювали с юдеите. По тази причина е прикачен епитетът „Амалекит“ на Льв Арменец.

σιλεῖ Μιχαὴλ ἐπὶ τῶν θείων συμβόλων μὴ τυραννῆσαι ὁμωμοκῶς ταύτην ὀδίνων τὴν νόσον ὁ παραβάτης κατὰ διάνοιαν νῶτα δίδωσιν. Εὐθὺς μετὰ συμβολὴν πολέμου τοῖς ἐναντίοις ἐθέλοντι ἰσχὺν μὲν ἐκείνοις παρέχων ἐν τούτῳ, τοῖς δὲ Ῥωμαίοις ἤπταν καὶ ἑαυτῷ σολὴν τυραννικὴν πολυσύμφορον χριστιανικοῖς αἵμασι βεβαμμένην ὑφαίνων. Τότε γὰρ τότε ὀλίγων τινῶν τῶν μὴ συμφρονησάντων ἐκείνου τῇ ἀνταρσίᾳ σὺν τῷ βασιλεῖ Μιχαὴλ πρὸς τὴν βασιλεύουσαν πόλιν διασωθέντων, τῶν λοιπῶν πάντων χριστιανῶν μαχαίρα καὶ αἰχμαλωσίᾳ περιπεσόντων, κρεμῶν αὐτὸς κατὰ πόδας τοῦ τυραννῆσαι, τὴν βασιλείαν παραγενόμενος, μεθίστησι τῆς βασιλείας τὸν ἀγγελώνυμον, σύζυγον καὶ τέκνα τῇ μοναδικῇ παραδοῦς πολιτεία, διχάσας αὐτοὺς ἀπ' ἀλλήλων ἀπανθρωπία, καὶ μηδὲ ὄραν αὐτοὺς ὄλωσ ἑαυτοὺς συγχωρήσας. (pp. 346 B — 347 C)

3. Ioannicius Romanos a Bulgaris captos eripit

VIII, 29. Τῷ οὖν πέμπτῳ ἔτει τῆς βασιλείας Μιχαὴλ καὶ Θεοφίλου υἱοῦ αὐτοῦ, τέσσαρεσκαδεκάτῳ δὲ ἀπὸ τῆς ἐπὶ Νικηφόρου εἰς Βουλγαρίαν γενομένης πτώσεως καὶ αἰχμαλωσίας, ὅκτω καμφθεῖς ὁ καθ' ἡμᾶς Μωσῆς θεοφόρος Ἰωαννίκιος διὰ Κύριον, μετὰ τὸ εἰς ὕψος ἀρειῶν ὡς ἐν Σινᾷ ἀνεληλυθῆναι, καὶ ἀντὶ λιθίνων πλακῶν τὸ πνεῦμα πεπλουτηκέναι, πλοτῆσαι τε πολλοὺς τοῖς θεοσημείοις καὶ τέρασιν, καὶ τοῖς ἐν εἰρηταῖς καὶ ἀλύσει δις ἐπὶ χρόνοις ὑπὸ τῶν Βουλγάρων κατεχομένους χριστιανοὺς ἀπήει, ἐπισκευόμενος καὶ παραδόξως τούτους ῥυσόμενος. Καὶ γὰρ ἐκεῖσε καταλαβὼν, ὡς ἐβούλετο, ἀπέναντι στὰς μιᾶς παμπληθοῦς φρουρᾶς, τῶν φρουραίων προεστηκότων καὶ ἀσφαλῶς αὐτῶν τηρούντων, ὑπ' αὐτῶν ὄλωσ, κατὰ τὸν μέγαν προφήτην Ἐλισσαῖον, οὐ καθορώμενος, ὡς μόνον εὐξάμενος, τῷ τοῦ σταυροῦ τύπῳ τὴν φρουρὰν καὶ τοὺς φρουραίους ἐσημειώσατο. Οἱ μὲν σκοτομηνίας εὐθὺς βαθείας καὶ ἀχλύος ἀνεπληρώθησαν, ἡ δὲ αὐτομάτῃ αὐτῷ ἠνοίγη, καὶ τῶν δεσμοτῶν τὰ δεσμὰ ἐλύθη. Καὶ αὐτοῖς εἰσιὼν συνεξήει ἀορασία πραπορευόμενος, ἕως εἰς αὐτὰ τῶν χριστιανῶν τὰ ὀρθόθεια αὐτοὺς ἤγαγεν ἐκπληκτομένους καὶ χαίροντας. (p. 359 B — C)

ци да не става узурпатор, той — отстъпникът, страдащ от тая болест, — обърна гръб по свое желание. Веднага след започването на сражението той по своя воля предал войската на неприятелите, а на ромеите [докарал] поражение и на себе си изтъкал узурпаторска дреха, носеща много беди и потопена в християнска кръв. Защото тогава, именно тогава, малцина от тия, които не били съгласни с неговия бунт, се спасили заедно с император Михаил в столицата, а всички останали християни паднали жертва на меча или били пленени. А той, надявайки се веднага да узурпира властта, стигнал в столицата и съборил от властта носещия ангелско име,¹ предавайки жена му и децата му на монашески живот, като жестоко ги разделил едни от други и не им позволил изобщо да се виждат.

3. Йоаникий спасява византийци, пленени от българите

VIII, 29. Прочее в петата година от царуването на Михаил и син му Теофил и в четирнадесетата, откакто Никифор паднал в България и бил пленен,² Йоаникий, нашият богоносен Моисей, смазан от скръб и след като стигнал до върха на добродетелите като в Синай³ и вместо да обогати каменни скрижали, обогатил духа, пък обогатил и мнозина чрез божите личби и чудеса, а ония християни, които четирнадесет години били оковани и държани в тъмници от българите, посещавал, за да ги нагледва и избави по неочакван начин. Когато според желанието си стигнал там и застанал пред една твърде голяма тъмница, понеже пазачите стояли пред нея и старателно ги пазели, той, изобщо без да бъде виден от тях като великия пророк Елисей⁴, само се помолил и направил кръстен знак на зазора и пазачите. Пазачите били обзети веднага от дълбоко зашеметяване и помрачение, а вратата сама се отворила пред него и веригите паднали от вързаните. Той влязъл при тях и ги извел по невидим начин, като вървял напред, докато ги завел удивени и радостни до границите на християнската държава.

¹ Т. е. Михаил I Рангаве. ² Т. е. през 825 г. Михаил II царувал от 820 до 829, а Никифор загинал през 811 г. ³ Според библейския разказ Моисей получил десетте божии заповеди на планината Синай. ⁴ Елисей бил ученик на пророк Илия.

B. AUCTORE PETRO MONACHO

1. Romani contra Bulgaros bellum gerunt

I. 5. Ἐν δὲ τοῖς χρόνοις ἐκείνοις κινεῖται μὲν πρὸς πόλεμον κατ' ἡμῶν τῶν χριστιανῶν τὸ τῶν Ὀγγῶν ἔθνος, ἡγρὸν τῶν Βουλγάρων. Ἀντικινεῖται δὲ κατ' αὐτῶν καὶ ὁ τότε σκηπτουῆχος καὶ εὐσεβέστατος βασιλεὺς Κωνσταντῖνος τοῦνομα, υἱὸς γεγονὼς τῆς μακαριωτάτης καὶ ὀρθοδόξου βασιλίσης Εἰρήνης. Καὶ δὴ ἀμφοτέρων παραταξαμένων ἐν τοπῷ προσαγορευομένῳ Μαρκέλλαις, συγκρούσεώς τε μεταξὺ αὐτῶν γενομένης, ἠτήθησαν μὲν κατὰ τὰς ἀμιορίας ἡμῶν καὶ νῶτα τοῖς ἐχθροῖς δοῦναι τὸ τῶν χριστιανῶν φύλον, καὶ τῶν ἐχθρῶν ὀπίσω ἐπιδοκόντων καὶ πῶσιν σφοδρὰν εἰσπρατιομένων, ὡς καὶ αὐτὸν ἤδη τὸν βασιλέα ὑπὸ τινος μηχανήματος σωκισθέντα ὑπὸ χείρας ἀλόντα ἔλκεσθαι καὶ κραθεῖσαι ὑπὸ τῶν ἀσεβῶν ἐκείνων. Τοῦτο θρασυμένῳ ὁ γενναϊότατος ἐκεῖνος Ἰωαννίκιος, ζήλω τε Θεῶν κινηθεὶς καὶ, προφητικῶς εἰπεῖν, περιζωσάμενος δύναμιν ἐξ ὕφους, εὐθαρσῶς εἰς μέσον αὐτῶν εἰσεπήδησε καὶ τὴν παγίδα ἐκείνην ἣν εἶπον καὶ διαβολικὴν τεχνουργίαν τῷ ξίφει τάχιστα διατέμνων τὸν μὲν βασιλέα παραδόξως διέσωσεν, αὐτὸς δὲ ὑπὸ τῆς θείας χάριτος σκεπασθεὶς, τῆδε κάκεισε, τοὺς ἐχθροὺς διασκεδάσας, ἀβλαβῶς διὰ μέσου αὐτῶν παρελθὼν σέσωσθη. Ὡς οἶν τοῦ πολέμου μικρὸν διέστη, καὶ τὴν πορείαν ἐπὶ τὸ πρόσω ἐποιεῖτο μετὰ καὶ ἄλλων ἐπὶ συνεταίρων αὐτοῦ, ὁρᾷ πάλιν ἓνα ἐκ τῶν βηθέντων ἐθνικῶν ἰστάμενον καὶ ἀφειδῶς ἐκκεντοῦντα τοὺς ἐκεῖσε διερχομένους χριστιανούς. Κλεισοῦρας γὰρ, ὡς οἶμαι, τῆς εἰρημένης διαβάσεως παρεμπесούσης, ἀλλαχόθεν τοὺς ἐκεῖσε πορευομένους οὐκ ἦν διελθεῖν, εἰ μὴ ἐκεῖθεν. Αὐτίκα γοῦν τὸν θεὸν εἰς συμμαχίαν ἐπικαλεσάμενος καὶ ἐλπίδι πίστεως θαρρήσας μᾶλλον ἢ ὄπλοις, ἀνδρικότατα χωρεῖ κατὰ τοῦ ἀλάστορος, καὶ τῇ χειρὶ τὸ ξίφος ἀπενθύνας ἐπὶ τῷ ἀνόμῳ ἐκείνῳ τραχήλῳ, οἰάλετο Δαυὶδ πρότερον κατὰ τοῦ Γολιάθ, ἀνδραγαθήσας τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ τὴν δόστηνον ἐξέτεμεν καὶ νίκην ἀναδησάμενος σωτηρίαν μεγάλην, ἄλυπον τε καὶ ἀκίνδυνον ἐπιπόρευσιν ἔκτοτε τοῖς ἐκεῖσε διερχομένοις πεποίηκε.

6. Τὴν οὖν γενομένην συμφορὰν καὶ ἦταν ἀνιστορῶν καὶ λύπης βαρυτάτης πεπλησομένος δακρύων τὴν ὁδὸν διήρπεν. (p. 386 C — 387 B)

B. OT MONAX PETP

1. Византийците воюват с българите

I, 5. В онези времена народът на хуните, сиреч българите, започнал война срещу нас — християните. Срещу тях се опълчил тогавашният скиптроносец и преблагочестив император, на име Константин, син на преблажената и православната императрица Ирина. Когато и двете войски се наредили една срещу друга при селището, наречено Маркели, и се завързало между тях сражение, християнското племе било победено поради нашите грехове и обърнало гръб на враговете. Враговете ги преследвали в тил и направили страшна сеч, та и сам императорът бил хванат с някаква примка, влачен като пленник и попаднал във властта на онези безбожници. Като съзрял това, онзи твърде смел Йоаникий, подтикван от божествена ревност и за да кажем като пророка, като се въоръжил със сила свише¹, храбро скочил сред тях и като разрязал веднага с меч тази примка, за която казах — това дяволско изобретение, — спасил императора по неочакван начин. А самият той, закрилян от божията милост, разпръснал неприятелите насам и натам и като преминал сред тях невредим, спасил се. Прочее, когато малко се поотдалечил от сражението, той вървял напред със седмина свои другари и гледа, един от казаните езичници отново стои и безпощадно промушва християните, които минавали там. Защото, както мисля, казаният път минавал през клисура и нямало откъде да се мине от другаде, а само оттам. Прочее, призовавайки отново бога на помощ и уповавайки се и надявайки се на вярата си повече, отколкото на оръжието си, много мъжествено се отправил срещу злосторника, насочил с ръка меча си към онзи безбожен врат както някога Давид срещу Голиат, проявявайки храброст отрязал ужасната му глава и увенчан с победа, спечелил голямо спасение, направил спокоен и безопасен пътя на ония, които след това минавали оттам.

6. И тъй, като разпитвал за станалото нещастие и поражение и изпълнен с дълбока скръб, [Йоаникий] със сълзи продължил пътя си.

¹ Ps., XVII.

2. De Nicephori in Bulgaria clade

14. Τὸ δὲ δεύτερον ὁποῖον ἐστὶ μαθήσεθε. Ἐν τοῖς καιροῖς ἐκείνοις κεκίνηται πάλιν, ὡς ἀνώτερον εἴρηται, πρὸς πόλεμον τὸ τῶν Βουλγάρων ἔθνος στρατοποιεῖται δὲ κατ' αὐτῶν καὶ ὁ τότε τὰ σκῆπτρα τῆς βασιλείας περιέπων εὐσεβέστατος βασιλεὺς, Νικηφόρος τοῦνομα. Καὶ τούτου γενομένου, ἄδειαν λαβόντες οἱ λεγόμενοι συμπένθεροι τοῦ βασιλέως πρὸς τὸν ὄσιον παρεγένοντο, ἔχοντες μετ' αὐτῶν καὶ τὸν ἀοίδιμον Εὐστράτιον, τὸν τοῦ ὄσιου προσφιλέστατον. Θεασάμενοι οὖν αὐτὸν καὶ ὑπ' αὐτοῦ εὐλογηθέντες, ἐζήτησαν καὶ ὑπὲρ τῶν βασιλέων ἐμμελέστατα εἶχεσθαι. Ὁ δὲ καθαρώτατος νοῦς ἐκεῖνος γνοὺς τὸ μέλλον γενήσασθαι, φησὶν Ἐγὼ μὲν, ὦ τέκνα, ὑπὲρ τῶν βασιλέων ἤδη ἠὲξάμην ὑπὲρ δὲ τοῦ βασιλέως τὰ νῦν προσεύξομαι. Τῶν δὲ δηχθέντων μὲν, ἀναύδων δὲ ἐπὶ τῇ ἀσφαλείᾳ μεινάντων, οὐ γὰρ ἔγνωσαν τὸ λαληθέν πλὴν μόνου Εὐστρατίου, καὶ γὰρ ἦν ὁ ἀνὴρ ἀγχνύους, προσβλέπει μὲν πρὸς αὐτὸν ὁ ἅγιος καὶ αἰγῶν ἐπινεύσας πρὸς αὐτοὺς πάλιν ἐπιστραφεὶς καὶ τούτους εὐλογήσας ἀπέστειλεν. Τῶν δὲ ἐκ τοῦ ὄρους κατιόντων, ἀκουβέστατα μαθεῖν ἐπηρότων παρὰ τοῦ εὐλαβεστάτου Εὐστρατίου τί ἂν εἴη τὸ λαληθέν. Ὁ δὲ φησὶν Ἰν' ἰδῆτε ὅτι, τοῦ θεοῦ παραχορηήσαντος, ὁ μὲν βασιλεὺς ἐν τῷ πολέμῳ πέπτωκε καὶ διὰ τοῦτο εἶπεν ἡμῖν ὅτι περὶ μὲν τῶν βασιλέων ἤδη ἠὲξάμην, περὶ μὲν τοῦ μέλλοντος ἀναδείκνυσθαι βασιλέως τὰ νῦν προσεύξομαι. Οἱ δὲ ἄνδρες λίαν καταπλαγέντες, δειλία τε καὶ φόβῳ συσχεθέντες, τοὺς ἴππους πλήξαντες τάχιστα τὴν ὁδὸν διήκνον. Ὡς δὲ πλησίον τῶν πυλῶν ἐφθάσαν, ἀκούουσι τὴν ἑλευνὴν ἐκείνην φωνὴν καὶ κατηγορίας πεπλήρωμένην τὴν τοῦ βασιλέως, ὡς εἴρηται, πιῶσιν παρὰ πάντων ἐπιβοσώμενην, καὶ τὸ λοιπὸν τῆς ὁδοῦ σὺν δέει καὶ θρήνους καταπλεύσαντες πρὸς τὴν βασιλευούσαν πόλιν προσωρμίσθησαν. (p. 391B—C)

C. AUCTORE SYMEONE
METAPHRASTE

1. Romani contra Bulgaros bellum gerunt

VI. Ἐν τούτοις οὖν ἐκείνου σχολάζοντος ἔφ, ὅλοις ἔτεσιν ἕξ, τὸ τῶν Βουλγάρων ἔθεισιν ἔθνος τὴν τῶν Θρακῶν ληξόμενον. Ἀντιστρατοπεδεύεται τοίνυν αὐτοῖς ὁ τῆς Ῥωμαίων τότε κρατῶν, χεῖρα πολλὴν καὶ μάχimon συναθροίσας, οἷς δήπου συνεξητάζετο καὶ ὁ νεανικὸς τὴν εὐσέβειαν οὗτος πόλεμος τε μέγας αὐτοῖς συν-

2. Губелта на Никифор I в България

14. Ще научите какво беше второто [чудо]. В онези времена, както се каза, се вдигнал на война народът на българите. А срещу тях се опълчил преблагочестивият император, на име Никифор. Когато това станало, казаните сватове на императора се осмелили да отидат при преподобния, като с тях бил и почитаният Евстратий¹, прелюбим на преподобния. И тъй, като го видели и получили благословия от него, те поискали [той] да се помоли много усърдно и за императорите. А онзи пречист ум, като разбрал какво ще стане, казал: „Аз, чеда, вече се молих за императорите; сега ще се моля за императора.“ А те, като убодени, останали безмълвни поради неясния отговор и не разбрали казаното с изключение на Евстратий, защото този мъж бил съобразителен. Светецът погледнал към него, кимвайки му да мълчи, отново се обърнал към тях, благословил ги и ги отпратил. Когато слезли от планината, те поискали от пребогобоязливия Евстратий да разберат какъв бил смисълът на казаното. А той казал: „За да видите, че с божие разрешение императорът е паднал във войната — поради това той ви каза „вече се молих за императора, а сега ще се моля за този, който ще бъде провъзгласен за император“. А мъжете, много смутени, обзети от трепет и страх, катошибнали конете си, бързо тръгнаха по пътя. Щом стигнали близо до вратите, чули онзи жален глас, изпълнен със скръб, с който всички викали за падането на императора, и продължили пътя си към царствения град, изпълнени със страх и плачейки.

C. OT CИМЕОН МЕТАФРАСТ

1. Византийците воюват с българите

VI. И тъй докато [Йоаникий] подвижничествувал така цели шест години, българският народ излязъл [на поход], като опустошавал тракийската земя. Прочее този, който владее тогава земята на ромеите,² излязъл насреща им, като събрал многобройна и боеспособна войска, в която именно се числял и младежът, който показвал такова благочестие. Завързало

¹ Евстратий бил игумен на Агавърския манастир.

² Т. е. Константин VI.

εὐφράγη, καὶ κατὰ πλῆθος αἱ φάλαγγες πίπτουσι τῶν Ῥωμαίων. Τί οὖν ὁ μέγας ἐν ἀριστεύσει, καὶ μείζων ἐν ἀσκηταῖς οὗτος Ἰωαννίκιος; Οἷα Δαυὶδ ἄλλος ἦν διακόπτων μὲν τοὺς ἄλλοφύλους σὺν μυριάσι, πλείστους δὲ ἑνὸς τῶν ὁμογενῶν, ὥστε καὶ τινα τῶν ἐπιφανῶν Ῥωμαίων, μηχανῇ μὲν ὑπὸ τῶν Βουλγάρων ἱμαντώδει ληφθῆναι, τὸν δὲ ταύτην τῶ ξίφει διατεμόντα τῆς πολεμίας χειρὸς τὸν ἄνθρωπον ῥύσασθαι. Ταῦτα δὴ τότε καὶ αὐτὸς ὁ βασιλεὺς θεασάμενος, καὶ τὸ γενναῖον τοῦ ἀνδρὸς ἐκπλαγεὶς, τὴν πατρίδα καὶ τὴν τοῦ ὀνόματος κλησὶν ἐζήτηε μαθεῖν. Ὁ δὲ πρὸς τούτοις καὶ τὴν τῆς στρατείας ἐδίδασκε τάξιν. Καὶ ὁ βασιλεὺς πάντα εὐθύς, ὡς ἂν μὴ τὴν μνήμην αὐτοῦ διαφύγει, γράμμασιν ἐκτίθεσθαι τῶ ὑπογραφεῖ κελεύει, καὶ τῇ φιλοτιμίᾳ τῶν ἀντιδόσεων τὴν τοῦ καλοῦ τούτου στρατιώτου χεῖρα καμοῦσαν ἐπέβρωσεν. Ἐντεῦθεν καὶ πλείονι τῇ ῥοπῇ χρησάμενος, ἔνα τινα τῶν ἐχθρῶν ἐπὶ στενῆς ἐστηκότα ὁδοῦ, καὶ πολλοὺς ἀναιροῦντα Ῥωμαίων ὁ γενναῖος οὗτος ἐπεισπεσὼν, κεφαλῆς ἐστέρει τὸν πολλῶν ἑτέρων κεφαλὰς ἀφελόμενον. Οὕτως αἱ κατὰ τῶν ὀρωμένων ἐχθρῶν ἀριστεῖαι σύμβολον ἦσαν αὐτῶ τῶν μελλόντων κατὰ τῶν οὐφαινομένων δυσμενῶν τροπαίων. (col. 41 A — C)

2. De Nicephori in Bulgaria clade

XVIII. Ἐν τούτῳ δὲ διατρίβων τῶ ὄρει, καὶ τοῖς τοῦ γένους κοινωνοῦσι τῶ βασιλεῖ (Νικηφόρος δὲ τότε τὴν Ῥωμαίων διεῖπεν ἀρχὴν) τὴν αὐτοῦ τελευταίαν μικρῶ ὕστερον ἤξειεν προαγορεύει. Ἐνάτω τοίνυν ἔτει τῆς αὐτοῦ ἀρχῆς τὸ Οὐννικὸν ἐξορμησάν τὴν Θρακῶν ἐληήξειο. Στρατεύμα οὖν λόγου ἄξιον ὁ κρατῶν συναγείρας, πρότερον μὲν αὐτοὺς ἠπτησε¹ μετὰ δὲ ταῦτα κατὰ συστάσεις οἱ Οὐννοι γενόμενοι, καθὼς ἐποίουν Ῥωμαίους, ἔνθα δὴ καὶ αὐτὸς ὁ βασιλεὺς τραυματίας γενόμενος σὺν τῇ ἀρχῇ καὶ αὐτὸν καταλύει τὸν βίον κληρονόμον δὲ τῶν τε σκήπτρων καὶ τῆς ἐξουσίας τὸν υἱὸν Σταυράκιον καταλείπει. Τοῦ γοῦν Σταυρακίου ἐπὶ τῆς ἀρχῆς καταστάντος, οἷς τὰ περὶ τῆς τελευταίας τοῦ αυτοκράτορος Νικηφόρου παρὰ τοῦ θαυμαστοῦ Ἰωαννικίου προήγγελλο, οὗτοι, ὡς μετὰ βραχὺ ὁ βασιλεὺς ἐτελεύτησεν, εἰς μνήμην τῶν προσαγορευθέντων ἐλθόντες, τῶ μεγάλῳ τούτῳ καὶ αὐθις Πατρὶ προσῆλθον,

се голямо сражение между тях и фалангите на ромеите падали масово. И тъй какво направил този Йоаникий, велик между храбреците и още по-велик между подвижниците? Като втори Давид той посичал иноплеменниците с десетки хиляди, а от съплеменниците си спасявал още по-голям брой, така че когато един от видните ромеи бил заловен от българите с една примка от ремък, той го разсякъл с меча си, за да освободи човека от неприятелска ръка. Тогава и самият император, като видял това и се удивил на храбростта на този мъж, поискал да научи родното му място и името му. А той му съобщиц освен това и войсковата си част. Императорът пък незабавно, като че ли за да не забрави, заповядал на секретаря си да изложи всичко това писмено и с щедрата си отплата подкрепил уморената ръка на този добър войник. Като добил от това още по-голяма устремност, този храбец връхлетял върху едного от неприятелите, който бил застанал на един тесен път и избивал много ромеи, и отсякъл главата на онзи, който бил отрязъл главите на мнозина други. Така подвизите срещу видимите врагове били за него знак за бъдещите му победи срещу невидимите врагове.

2. Гибелта на Никифор I в България

XVIII. Докато пребивавал в тази планина¹, той предрекъл пред роднините на императора (тогава Никифор управлявал ромейската държава), че смъртта му ще настъпи не след дълго. Прочее през деветата година от управлението му хуните нахлули в тракийската земя и я опустошавали. Владетелят събрал значителна войска и отначало ги победил. Но след това хуните се събрали и причинявали злини на ромеите. Тогава и самият император бил ранен и загубил както управлението, така и живота си. Той оставил сина си Ставракий за наследник на скиптъра и на управлението. И тъй Ставракий взел властта. Същите ония, на които дивният Йоаникий предрекъл края на император Никифор, си спомнили за предсказанието, когато наскоро след това императорът умрял. Те отново отишли при този велик отец и го запитали за сина

¹ Името на тази планина или хълм не се споменава в текста. Намирала се е близу до Агавърския манастир, в Мала Азия.

καὶ περὶ τοῦ παιδὸς Σταυρακίου ἀνεπυνθάνοντο, εἰ πολὺν τίνα χρόνον τῇ ἀρχῇ ἐπιβιώσει. Ὁ δὲ ταχεῖαν ἔσεσθαι καὶ πάλιν τὴν μεταβολὴν προηγορεῦε, καὶ ὅ φασιν, ἐπὶ ξυροῦ ἐστάναι τὰ πράγματα. Βραχὺ δὲ τὸ μεταξὺ, καὶ τῆς ἀρχῆς ἐπὶ Μιχαὴλ τὸν γαμβρὸν τοῦ βασιλέως μεταπεσοῦσης, ἐξέβαινε τὰ προηγγελμένα. Ὁ δὲ Μιχαὴλ οὗτος πρὸ τῶν σκήπτρων τὸ τοῦ κουροπαλάτου ἦν ἀξίωμα ἔχων. Οὐ πολλῶ τοίνυν ὕστερον καὶ Οἰννοὶ τὰ Θρακῶν αἰθῆς πεδία κατέτρεχον· φροντίς δὲ τὸν βασιλέα εἶχε πολλή, ὅπως τε τούτοις βαρεῖ ἐπέλθοι στρατῶ, καὶ ὅπως αὐτοὺς κακῶς διωθῆι. Ἐν τοσοῦτῳ δὲ καὶ Λέοντα τὸν Ἀρμένιον ἐκεῖνος μὲν τοῖς τῆς Ἑλλάδος τάγμασιν ἀρχηγὸν ἐφιστᾷ· ὁ δὲ, περὶ τὴν βασιλείαν ἐκ πολλοῦ ἐρωτικῶς ἔχων, μόνον τοῦτο ἔστρεφε κατὰ νοῦν, πῶς ἐγκρατῆς γένηται ταύτης, καὶ πᾶν ὃ μὴ πρὸς τοῦτο ἔφερε, πάροργον ἐλογίζετο.

XIX. Πολέμου τοίνυν μετὰ τῶν Οἰννων αὐτοῖς συμβραχέντος, οὐδὲ τὴν πρώτην ὁ Ἀρμένιος προσβολὴν ἐνεγκὼν, ἐκονὰ νῦντα δοῦς, αἰσχύνῃ περιέβαλε τὰ Ῥωμαίων, ὡς ἂν τῷ Μιχαὴλ ἅμα μὲν μῶμον προστρίψῃ, ἅμα δὲ καὶ ἀθυμία τοῦτον περιβάλοι δεινῇ. Οὕτως οὖν καὶ βουλευσάμενος ὁ Λέων, καὶ δράσας τῷ τε τοῦ ἡθους ὑπούλω καὶ δολεροῦ, τὰς τῶν στρατιωτῶν γνώμας οἰκειωσάμενος, αὐτῶ τε προσανέχειν, καὶ μόνῳ σαλεύειν τὰς ἐλπίδας τῆς σωτηρίας παρέπεισεν, οἷα περὶ ταῦτα διακειμένους ἀσκεπτότερόν πῶς καὶ ἀβουλότερον, καὶ τῶν ἐν χερσὶν ἀγαθῶν ἀνοήτως τὰ προσδοκώμενα προτιμῶντας. Εὐνοίας οὖν ὁ Λέων τῆς περὶ τὸν βασιλέα προσωπεῖον ὑπελθὼν, περὶ παντός τε ποιῆσθαι καὶ θεοπεύειν ὑπεκρίνετο τούτον. Μετὰ οὖν τὴν ἐπ' αὐτοῦ γεγενημένην ἤτιαν τὴν ἐθελούσιον, τοῦ βασιλέως Μιχαὴλ πρὸς τὸ Βυζάντιον ὑποστρέψαντος, κατὰ κινρὸν ἐκεῖνος τὴν ἀδύνα τῆς καρδίας ἐκφήνας, καὶ τὸν ἐντός ἀνακαλέψας Λέοντα, τοὺς τὰ Ῥωμαίων ληΐζουένους καταλιπὼν, εὐθύς, ὡς εἶχε τάχους, ὀπλίζεται κατὰ τῶν οἰκείων, καὶ βασιλεὺς ἐπὶ τῶν παρόντων ἀναγορευέται, καὶ τὴν περιώνυμον τῶν πόλεων καταλαμβάνει. (col. 52 C — 53 C)

му Ставракий, дали дълго време ще преживее на престола. А той предрекъл, че отново ще има бърза промяна и че, както казват, работите са на косъм. Малко по-късно, когато властта преминала у Михаил, зетя на императора, предсказанието се сбъднало.¹ А този Михаил, преди да вземе скиптъра, имал длъжност куропалат. И тъй не много след това хуните отново опустошавали тракийските полета. Императорът бил много загрижен как да ги нападне със силна войска и как да им причини зло. Между това той поставил Лъв Арменец за началник на източните отреди. А този отдавна жадувал за царската власт: само това мислел — как да я завладее и смятал за второстепенно всичко, което не се отнасяло до това.

XIX. Прочее, когато започнала война между тях и хуните, Арменецът не удържал дори и на първото им нападение, а доброволно обърнал гръб и покрил ромейската държава с позор, та донесъл срам и на Михаил и го хвърлил същевременно в страшно отчаяние. Лъв, като бил с такива замисли и като постъпил така, с коварния си и лукав нрав спечелил духовете на войниците. Той ги склонил да поддържат него и само нему да възлагат надеждите си за спасение, понеже в тези неща те се държали някак твърде необмислено и безразсъдно и пред благата, които имали на ръка, неразумно предпочитали онези, които очаквали. И тъй Лъв, като надянал маската на благоразположение към императора, преструвал се, че го уважава повече от всички и че му служи. След доброволното поражение, което претърпял, когато император Михаил се върнал във Византион, той проявил в този момент скритите замисли на сърцето си и разкривайки истинската си душа, оставил онези, които опустошавали ромейските земи, и веднага, колкото можел по-бързо, се въоръжил срещу своите, провъзгласен бил за император от присъстващите и стигнал в най-известния между градовете.

¹ Ставракий, който бил ранен в похода в България, наистина царувал само около два месеца. Той бил свален от престола от зетя си Михаил Рангаве и не след дълго умрял от раните си.

3. *Ioannicius Romanos a Bulgaris captos eripit*

XXXIII. *Αὐτίκα ὁ μὲν Μιχαὴλ πέμπτον ἐπὶ τῆς Ῥωμαίων ἀρχῆς ἔτος ἦγε, τεσσαρεσκαίδεκατον δὲ ἀπὸ τῆς κατὰ Βουλγάρων ἐκστρατείας καὶ τελευτῶντι τῷ Νικηφόρῳ ἠνύετο, ἐξ ὅσων Ῥωμαίων πολλοὶ μετὰ τῆς πατρίδος καὶ τὴν ἐλευθερίαν ἀποβαλόντες, αἰχμάλωτοι Βουλγάρων χερσὶ κατεείχοντο. Εἰσήει τοιγαροῦν ἔννοια τὴν φίλονθρωπον ἐκείνην ψυχὴν, εἶπὼς αὐτοῦς τῆς ἐπιπόνου καὶ μοχθηρᾶς ἐκείνης διαγωγῆς ἐξεργεῖν δυναθεῖν. Καὶ πυνθανόμενος ἐμόνηθαι τὴν εἰοκτὴν ἣ τοὺς ἄνδρας κατεῖχε, ζωφώδη τε εἶναι καὶ πνιγηρὰν, ὡς συμβαίνει αὐτοῦς, ὅτι μὴ θάττον συναποβάλλουσι τῇ πατρίδι καὶ τὰς ψυχὰς ἀνιάσθαι ὃ καὶ μᾶλλον τὸν ἄνδρα ἐπέθραπεν. Εὐθὺς οὖν δεύτερα πάντα τοῦ προκειμένου σκοποῦ θέμενος, καταλείπει μὲν τὴν φίλην ἐκείνην καὶ συνήθη διατριβὴν, ἀφειδεῖ δὲ σφαλερᾶς καὶ κινδυνώδους πορείας καὶ τὴν ἐν μέτρῳ τρίβον διηφυκῶς, τῶν περικαθημένων αὐτοῦς φρουρῶν οὐκ ἐφρόντισεν, ἀλλ' οὕτως ἀφανῶς ἐπιστὰς τοῖς ἀνδράσι, εὐθέως ἀντιπίσης δυνάμει τῷ τοῦ σταυροῦ κέχρηται τύπῳ, καὶ τούτῳ δεσμοὺς καὶ κλεῖθρα τῶν θυρῶν φιαρῆξας ὡσπερ ἐξ ἄδου καὶ σκιᾶς θανάτου κατὰ τὸν ἐμὸν Ἰησοῦν τοὺς ἐκεῖσε καθημένους ἀνακαλεῖται, ποτίζει τε, οὐχ ὕδασι, ἀλλὰ λόγοις σωτηρίοις νᾶμα τῆς διδασκαλίας, μὴ γενέσθαι κατὰ τοὺς αὐτῶν πατέρας νοσητεῶν, γενεῶν σκολιὰν παραπικραίνουσαν, ἀλλὰ τὸ ἀπ' ἐκείνου ἐπὶ τὸν Θεὸν τὴν ἐλπίδα θέσθαι, καὶ τῶν αὐτοῦ ἀνταποδόσεων μὴ ἐπιλανθάνεσθαι πρὸς δὲ γνωρίσαι καὶ τοῖς υἱοῖς τὰ ἐκείνου μυστήρια. Εἶτα ἐν φωτὶ, καθὰ Μωσῆς, τὴν νύκτα τούτους διαγαγὼν, μέχρσι καὶ τῶν ἡμετέρων ὁρίων παραπέμπων ἦν καὶ διασωζόμενος. Ἐκβιασβεῖς οὖν παρὰ τῶν σωθέντων, καὶ, Τίς εἶ, ὦ τοῦ Θεοῦ ἄνθρωπε, πολλάκις ἐρωτηθεῖς, τὴν κλήσιν μὲν οὐκ ἀπέκρουσε, τὴν χάριν δὲ μόνῳ ἐπιγράφειν εἶπε Θεῷ. (col. 68 C — 69 A)*

3. *Йоаникий спасява ромеи, пленени от българите*

XXXIII. Михаил вече пета година управлявал ромеите, а била настъпила четиринадесетата година от похода срещу българите и смъртта на Никифор, когато мнозина ромеи изгубили едновременно и родината, и свободата си и паднали като пленници в ръцете на българите. И тъй човеколюбивата душа на Йоаникий била обладавана от мисълта, дали не може да ги избави от това трудно и бедствено съществуване. Като разпитвал, той узнал, че затворът, в който се намирили тези мъже, бил мрачен и задушен, така че можело да се случи твърде скоро те да изгубят заедно с родината и живота си. Това именно безпокояло най-много този човек. Прочее пред предстоящата цел той сложил веднага всичко [друго] на второ място и изоставил онзи приятен и обичаен живот. Пренебрегвайки несигурността и опасността от пътуването, той изминал пътя, който водел за там. Без да го е грижа за стражите, които стояли при затворниците, той застанал така невидим пред мъжете и веднага си послужил с кръстния знак вместо с каквато и да е друга сила. С него той разчупил оковите и ключалките на вратите. Като моя Исус той призовавал като от ада и от сянката на смъртта намиращите се там и струята на поучението ги напоявала не с вода, а със спасителни слова. Той ги наставлявал да не станат като бащите си извратено и гневливо поколение, но занапред да възложат надеждите си на бога и да не забравят въздаянията му, а освен това да запознаят и синовете си с неговите тайнства. След това като Моисей той ги извел през нощта на светлина и ги прекарал до нашите предели, закриляйки ги. И тъй по настояване на спасените и понеже многократно бил запитван „кой си ти, човече божи?“, той не скрил името си, но казал, че това благодеяние трябва да се отдаде само на бога.

ХІХ. ЖИТИЕ НА ТЕОДОР СТУДИТ

Теодор Студит (759—826) бил известен византийски църковен писател и защитник на иконопочитането. За него са съставени няколко жития, чиито автори били повече негови ученици и по-млади съвременници.

Първото житие, което даваме тук, е било съставено през втората половина на ІХ в. от студийския монах Михаил. Като автор на второто житие, което в същност е само нова редакция на първото, в някои ръкописи неправилно се посочва пак името Михаил, в други — Теодор Дафнопат, а в трети — някой си Йоан. То е било съставено през Х в., ние го даваме като писано от неизвестен автор. Третото житие, което даваме тук, малко се различава от първите две, но личи, че и трите са черпили от един и същ първоизточник. То е от ІХ в. и е съставено от непознат автор.

В Синаксара на Цариградската църква и в Менология на император Василий ІІ също има две кратки жития на Теодор Студит, които ние ще дадем на съответното място в тези две сборни съчинения.

РЪКОПИСИ: Второто житие е препечатано от Migne по изданието на *De la Beaune Sirmondii Opera varia*, v. V, Paris 1696, първото по *A. Mai, Nova patrum bibliotheca*, t. VI, Romae 1853, според Cod. Vatic. 68, Cod. Vatic. 1256 и др. Към второто са направени поправки и допълнения от *Латышев*: ВВр, XXI (1914), стр. 223—254, според Cod. Monac. 467 (XI s). Третото е предадено в М=Cod. Mosqu. bibl. Len. 128 mus. Rumianz. 520 (XII s).

ИЗДАНИЯ: А. На първото житие: *Migne, PGr*, XCIX, col. 233—328. В. На второто житие: *Migne PGr*, XCIX, col. 113—232. С. На третото житие: *B. Latyshev, Vita S. Theodori Studitae in codice Mosquensi musei Rumianzoviani № 520*, ВВр, XXI (1914), pp. 255—304.

КНИЖНИНА: *Krumbacher, GBL*, p. 151. — *X. Лопарев*, Византийския жития святых, ВВр, XVII (1910), стр. 161—185. — *Moravcsik, Byzantinoturcica*, I, pp. 576—577.

VITA THEODORI STUDITAE

ЖИТИЕ НА ТЕОДОР СТУДИТ

A. AUCTORE MICHAELE MONACHO

А. ОТ МОНАХ МИХАИЛ

1. *De Nicephori in Bulgaria clade*

2. *Гибелта на Никифор І в България*

28 Ἄλλ' οὐκ εἰς μακρὰν αὐτῷ τὰ τῆς ἀπονοίας ἀπέβη· συντόμως γὰρ ἡ θεία δίχη καὶ τοῦτου μετελθοῦσα πανστρατὶ ἐπὶ τῆς ξένης

28. Но не за дълго го оставило безумието му.¹ Скоро божието наказание постигнало и него и го изпратило с цяла-

¹ Става дума за император Никифор І Геник.

παρέλυσεν πρὸς Σκίθας γοῦν ὁ μάταιος στρατοπηδεύσας Νικηφόρος, πολεμικῆς αὐτόθι ἔργον γίνεται χειρός· ὅπως οἶμαι καὶ τούτω προφανῶς ἀποδειχθῆ, ὡς ἢ τοῦ θεοφόρου Πατέρος ἡμῶν ὑπὲρ ἀληθείας ἐνστάσις, οὐκ εἰκαία οὐδ' ἀπρονόητος, ἀλλ' ὑπὸ Θεοῦ μαρτυρουμένη καὶ πάλαι καὶ νῦν καὶ τὸ βέβαιον αὐτόθεν ἔχουσα οὕτως οὖν πεπωκώς ὁ δαίμων ἄναξ, μεγάλης μὲν τραγωδίας ὑπόθεσις, μείζονος δὲ κομωδίας ἢ Ῥωμαϊκῆ γέγονεν ἀρχή· — — — Ὅπερ δὲ εἰς αὐτὸν προεφήτευσεν καὶ ὁ μέγας οὗτος Θεόδωρος, τοῖς εἰρημένοις ἄξιον ἐπιπινάσαι· ἐπειδὴ γὰρ ἐπῆστο μέγα φρονεῖν, καὶ ὑπὸ τῶν ἰδίων ἱπασπιστῶν καὶ ὑπὸ τοῦ φυσικοῦ φρονήματος ὁ Καῖσαρ Νικηφόρος, καὶ τὴν ὁρμὴν εἶχεν κατὰ τῶν Σκυθῶν ἀνεπίσχετον, μεταστειλόμενος τὸν ἱερὸν πατέρα ἡμῶν Θεόδωρον ἐν τοῖς πρὸ τῆς πόλεως τόποις, ἠξίου καὶ κατεβιάζετο αὐτὸν διὰ μέσου τινῶν μεγαϊάνων ἐπιδοῦναι ἑαυτὸν τῇ ὑπ' αὐτοῦ ἐφευρεθείσῃ δῆθεν οἰκονομίᾳ· ὁ δὲ ὅσιος ἐνθους ὥσπερ τῷ Πνεύματι γενόμενος, δηλοῖ αὐτῷ τάδε· Σὲ μὲν χρεῶν ἐφ' οἷς πεποίηκας μεταμελεῖσθαι, καὶ μὴ προστιθῆναι τι τοῦ καὶ ἡμᾶς πρὸς τὸν ὅμοιον ἐφέλκειν ὄμιλον· ἐπεὶ δὲ μηδὲν τοιοῦτον βεβουλευμένος τῶν ὧδε ἀποτρέχεις, τάδε λέγει Κύριος παντοκράτωρ, Ὡς ἐπιστρέφων οὐκ ἐπιστρέφεις τῇ ὁδοῦ ἢ σὺ πορεύῃ σήμερον ἐκεῖ. Ἀμέλει τοῦ ἀπειθεῦς τούτου μέδοντας κατὰ τὴν προφητείαν τοῦ θεοφόρου ποιμένος ἡμῶν, ἐν τῇ τῶν Βουλγάρων χώρα τὸ ζῆν μεταστρέψαντος, καὶ Σταυρακίου τοῦ υἱοῦ μόλις ἐκεῖθεν τραυματία πρὸς τὴν βασιλεύουσιν ἀνακάμψαντος, καὶ ἐν ὅλοις δύο μηνσὶ τῆς ἀρχῆς κρατήσαντος καὶ παρελθόντος, ὁ τοῦτου ἐπ' ἀδελφῇ γαμβρὸς ἀρχαγγελάωνυμος τὴν τοῦ κουροπαλάτου ἀμφέπων ἀξίαν, τὸ βασιλείον διεδέξατο. (col. 270 D -- 272 A; 272 B — D)

2. Leo Armenius in Thracia contra Bulgaros pugnat

30. - - - Λέων γὰρ ὁ τῆς Ἀνατολῆς στρατηγός, ἐκτετιμηκώς μᾶλλον τὸ ἔξω φέρεσθαι τοῦ καθήκοντος, τὸν ὑπὸ χεῖρα αὐτοῦ δωροδοκήσας στρατὸν, καὶ τοὺς τούτων ἀρχηγούς ταῖς ὑποσχέσεσι τῶν μείζονων σύμφρονος ἑαυτοῦ καταστησάμενος ἀξιωματῶν, ἀνταρσίαν ὀδίνει κατὰ τοῦ φιλοχρίστου ἀνακτος Μιχαήλ· ἐλθὼν δὲ

та му войска в чужда страна.¹ И тъй, когато безумният Никифор тръгнал на поход срещу скитите², станал жертва на неприятелската войска. Това станало, мисля, за да му бъде ясно показано, че отстояването на истината от страна на богоносния наш отец не било напразно, нито необмислено, а било с божие признание и имало потвърждение от бога някога и сега. Прочее, като паднал, нещастният император дал повод за голяма трагедия, а ромейското царство — за още по-голяма комедия. — — — А това, което му предсказал великият Теодор, е достойно да се прибави към казаното дотук. Тъй като телохранителите на император Никифор и собственият му характер го накарали да се възгордее и той с неудържим устрем тръгнал срещу скитите, повикал светия ни отец Теодор в предградията на столицата и чрез посредничеството на неколцина велможи го карал и принуждавал да се съгласи с изнамерения уж от него начин на управление. А преподобният, като че ли вдъхновен от светия дух, му заявил следното: „Ти трябва да се разкаеш за делата си, а не да прибавяш и други към тях и да теглиш и нас към същата хлъзгава почва. Въпреки че не си мислил такава нещя, ти бързо се отдалечаваш оттук. Това казва господ вседържител: „Няма да се върнеш по пътя, по който днес вървиш.“ Прочее този владетел, като не повярвал, изгубил живота си в земята на българите според пророчеството на нашия богоносен пастир. Синът му Ставракий едва се върнал оттам в столицата, тъй като бил ранен. Той управлявал всичко два месеца и се поминал. Шурейт му, който носел името на Архангела³ и изпълнявал длъжността куропалат, получил царската власт.

2. Лев Арменец воюва с българите в Тракия

30. - - - И тъй Лев, стратегът на Анатолик, който си бил позволил повече, отколкото трябва [във властта си], като подкупил с подаръци подчинената си войска и привлякъл на своя страна военачалниците ѝ с обещания за по-големи отличия, разбунтувал се срещу христорлюбивия император Михаил. А като отишъл в тра-

¹ Авторът обяснява гибелта на Никифор като последица от антимонашеската му политика.
² Т. е. българите, които навсякъде в текста са наречени „скити“ или „варвари“. ³ Т. е. Михаил I Рангаве.

ἐπὶ τὰ Θρακῶα μέρη οὐ πόρρω τῆς βασιλευούσης, ἀνακηρύττεται ἐπὶ τῶν δῆθεν Μακεδονικῶν ἐπιστάθειας ἐπιδεικνυμένων, Ἀύγουστος ἐκεῖθεν τε ἀπάρας, μηδενὸς ἀντιπράττοντος εἰσελαίνει εἰς τὰ βασίλεια, βασιλεὺς εἰκονοκλάστης πρὸς τῶν ἰδίων δορυφόρων ἀναφανδὸν φημιζόμενος· οὕτω τοίνυν ἐπιδοξαζόμενος τῆς βασιλικῆς ἀρχῆς ὁ βίαιος οὗτος Θραξ, ἅτε ὅλως τῷ τῆς ὑποκρίσεως τεθηρακισμένος προβλήματι (col. 276 A—B)

B. AUCTORE ANONYMO

1. De Nicephori in Bulgaria clade

Τῶν βαρβάρων γὰρ τηλικαῦτα ἀδεῶς ληϊζόντων, καὶ τοῦτου φρονήματι ὑπερόγκω τὴν πρὸς ἐκείνους φέρουσαν ἀπιόντος, ἵπποις τε καὶ ὄπλων δυνάμει αἰρήσειν πάντας ἐκ τοῦ παρῶν τῆς ἀπειλουμένου, ἔγνω κατ' αὐτοῦ μᾶλλον ἢ κατ' ἐκείνων τὸ ξίφος κινήσας ὁ ἀλιτήριος· ἀθλίως ἐν τῷ πολέμῳ πελὼν, καὶ τῇ τε βασιλείᾳ Ῥωμαίων καὶ τῷ στρατῷ αἰσχύνην. οὐδ' ὅσην εἶπεῖν, καὶ μυρίον προστριψάμενος ὄνειδος.

Ἄξιον δὲ μηδὲ τὴν τοῦ Πατρὸς ἐπὶ τῷ παλαμναίῳ πρόρρητων παρελθεῖν· ἐπεὶ καὶ προεῖπε τὸ μέλλον αὐτῷ καὶ τὸν κίνδυνον προεμήνυσεν· εἴ καὶ μηδ' οὕτω συνῆκεν ὁ ἀσίγητος. Ἐπεὶ γὰρ ἐξώρμα οὗτος κατὰ τὴν Σκυθῶν, καὶ μέγα ἐπῆροτο καὶ ἐβρονθύετο, αἰσχυρόμενος ὥσπερ τὴν παρὰ τοῦ ὀσίου ἦταν, καὶ μηδὲ τὴν ἐκεῖσε βαδίζων ἔχων, εἴ μὴ αὐτὸν ἔλοι καὶ παραστήσοιτο πρότερον· πέμπει τινὰς τῶν ἐπ' ἐξουσίας, τοῦτο μὲν πειθοῖ, τοῦτο δὲ καὶ βία ἔλξειν τὸν ἅγιον, καὶ τοῖς αὐτῷ πεπραγμένοις θήσειν ὁμόφρονα. Ἀλλὰ τότε καὶ μᾶλλον ζήλω θερμοτέρῳ ὁ θεοφόρος ληφθεὶς, καὶ ὥσπερ ἐνθους τῇ ἐπιπνοίᾳ γεγονώς τοῦ πνεύματος, ἐκεῖνα μηνύει τῷ ἀλαζόνι, ὃ καὶ δέους αὐτὸν καὶ ἀγωνίας ἐνέπλησεν ἄν, εἴ γε μὴ παντελῶς παράκοπον εἶχε τὸν λογισμόν. Ἐχρῆν μὲν καὶ σέ, βασιλεῦ, μετὰμελόν τε ὄν διεπραξῶ λαβεῖν, καὶ τὸ κακὸν ἀθεράπευτον μὴ λιπεῖν, ὡς ἂν μὴ τῷ χρόνῳ δυσίατον ἢ καὶ ἀνίατον γένηται παντελῶς. Ἐπεὶ δ' οὕτως ἀναλγήτως ἔχεις, ὡς μὴ μόνον σαυτὸν τῇ πάγῃ ὠθεῖν, ἀλλὰ καὶ ἄλλους ταύτη ἀλῶναι ἐπείγῃ, καὶ ἀνάγκην τοῖς μὴ βου-

кийските земи, недалеч от столицата, провъзгласен бил за император от тия, които уж осигурявали реда в Македония¹. И като се дигнал оттам, стигнал в двореца, без някой да му се противопостави, възвеличаван открито от своите оръженосци като император-иконоборец. Прочее този насилник-тракиец² заграбил императорската власт, тъй като бил изцяло въоръжен с ризницата на лицеме-рието.

B. OT HEИЗBECTEH ABTOP

1. Гибелта на Никифор I в България

Понеже варварите безнаказано плячкосвали, той тръгнал надменно срещу тях и въпреки че се заканвал да ги унищожи веднага всичките с конница и със силата на оръжието, злосторникът разбрал, че е вдигнал оръжие по-скоро срещу себе си, отколкото срещу тях. Като паднал окаяно във войната, той докарал неизречим позор и на ромейското царство, и на войската, както и извънредно голямо безчестие.

Не трябва да се изпуска и предсказанието, което отецът направил на нечестивеца. Защото той му предрекъл бъдещето и му разкрил опасността, ако и неразумният и тогава да не се вразумил. И наистина, когато императорът се отправил срещу страната на скитите, много се надувал и гордеел, но като се засрамил, като че загдето бил победен от светеца, той не искал да върви по този път, ако не го спечелел и привлечел предварително. Той изпратил някои служители, които да доведат светеца, било като го убедят, било насила, и да го накарат да се съгласи с направеното от него. Но тогава богоносецът, обзет от още по-голяма и пламенна ревност и като че ли вдъхновен от светия дух, разкрил на самохвалца тези неща, които биха могли да го изпълнят със страх и ужас, ако не бил напълно обезумял. „Трябваше и ти, царю, да се разкаеш за това, което си направил, и да не оставяш непоправено злото, та да не би с времето то да стане мъчноизлечимо или съвсем неизлечимо. А понеже си толкова безмилостен, че не само ти тичаш към примката, а тикаш и други да бъдат хванати в нея и готвиш нещастие на тези, които не си го желаят, то окото,

¹ Т. е. в Източна Тракия. ² Лъв Арменец е наречен тук „тракиец“ вероятно, защото бил изпратен да воюва в Тракия и там вдигнал бунт.

λομένοις περιούσιαν, ταῦτά σοι ὁ πάντα ἐφορῶν ὀφθαλμός, δι' ἐμοῦ προαγορεύει τοῦ ἐπιτελοῦς ἴσθι ὡς οὐκ ἐπιστρέφῶν οὐκ ἐπιστρέφεις ἐφ' ἣν σὺ ὁδὸν πορεύῃ ἐκεῖ. Ἀμέλει καὶ κατὰ τὸν τοῦ δικαίου λόγον βαρβαρικαῖς ἀλοῦς χερσίν, οὐ μόνον αἰσχρῶς ἀφήρητο τὴν ζωὴν, ἀλλὰ καὶ τὴν ἀποτμηθεῖσαν κεφαλὴν παίγνιον κατέλιπε τῷ Βουλγάρων γένει, φιλοτιμίας ταύτης προπίπτουσι, καὶ τὴν ἥτιαν καὶ τὸν ὄνειδισμόν ἐν παντὶ συμποσίῳ τῷ ἀθλίῳ ἐπιχλευάζοντι. (coll. 164 A—C)

2. Leo Armenius in Thracia contra Bulgaros pugnat

Λέων γὰρ ὁ δυσσεβὴς Ἀρμένιος, στρατηγὸς πρὸς τοῦ αὐτοκράτορος Μιχαὴλ τῆς Ἐφῶς προχειρισθεὶς, καὶ τὴν Θρακῶν παροδεύειν ἐπιτραπέις, διὰ τὸν τηρικᾶντα συρξάγента πόλεμον τοῖς Βαρβάροις, μείζον ἑαυτοῦ ὁ ἀλαζὸν ἐπαυθεὶς, καὶ ἀπόνοιαν ὠδινήσας ἐσχάτην, ὑποποιησάμενός τε δόλω καὶ τὸν ὑπὸ χεῖρα στρατὸν, καὶ ἄλλους οὓς εἶρε τῶν κουφοτέρων, τοὺς μὲν δώροις, τοὺς δ' ἐπισχέσσειν ὑπελθόν, βασιλέα ἑαυτὸν ἀναδείκνυσι, καὶ τὸ τῆς ἀρχῆς κράτος ὁ τοῦ Θεοῦ, φεῦ! καὶ τῆς εἰρήνης πολέμιος πρὸς ἑαυτὸν μετατίθησιν. (col. 169 C)

C. AUCTORE ANONYMO

1. De Nicephori in Bulgaria nese

31. - - - Αὐτὸς δὲ ὡς εἶχεν ὀριμῆς τῆς πρὸς Σκυθῶν ἐκστρατείας εἶχετο. ἀλλὰ τοῦτον ἡ θεία καταλαβοῦσα δίκη τὰ ἐπίχειρα τῶν ἔργων ταχέως εἰσέπραξεν, οὐ μόνον ἠττηθέντα αἰσχρῶς, ἀλλὰ καὶ μαχαίρας ἔργον ἐν τῷ πολέμῳ γεγόμενον. ἄξιον δὲ μηδὲ τὴν τοῦ πατρὸς ἐπ' αὐτῷ πρόορσιν σιωπῇ παρελθεῖν ἐπειδὴ γὰρ ἐκεῖνος ἐξώρμα κατὰ Σκυθῶν καὶ μέγα ἐπῆροτο καὶ ἐβρενθύετο, μεταστειλάμενος τὸν ὄσιόν που πρὸ τοῦ ἄστεος πέμπει τινὰς τῶν ἐπ' ἐξουσίας τοῦτο μὲν πειθοῖ, τοῦτο δὲ βία ἐνδόσιμον ποιῆσαι αὐτὸν καὶ τῷ κρατοῦντι ἐπικλινῆ. ἀλλ' ὥσπερ ἐνθους ὁ θεοφόρος γενόμενος καὶ ὅλος τοῦ πνεύματος δηλοῖ αὐτῷ τάδε: „Ἐχοῖν μὲν καὶ σέ, βασιλεῦ, μέταμελον ὧν ἐπεπράχεις λαβεῖν καὶ

което вижда всичко, ти предсказва тези беди чрез мене, безупречния. Знай, че никога няма да се върнеш по пътя, по който сега вървиш.“ И тъй според предсказанието на праведника той бил заловен от варварски ръце и не само позорно загубил живота си, а и отрязаната му глава останала за подигравка у българския народ, който пиел наздравница от нея и на всеки пир се гаврел с поражението и позора на нещастника.

2. Лъв Арменец воюва с българите в Тракия

Лъв, безбожният арменец, който бил назначен от император Михаил за стратег на Изтока, получил нареждане да мине през Тракия поради войната с българите, която избухнала тогава¹. Но самохвалецът се възгордял още повече и стигнал до върха на безумието; той подмамил с хитрост и подчинената си войска, и други хора, по-лековерни, които намерил, като подкупил едни с подаръци, а други с обещания, и така се провъзгласил за император. И уви, този неприятел на бога и на мира завзел в ръцете си върховната власт.

C. OT HEИЗBECTEH ABTOP

1. Гибелта на Никифор I в България

31. - - - Самият той с целия си устрем тръгнал на поход срещу скитите. Но божията справедливост, която го настигнала, бързо наложила наказание за делата му: той не само че бил позорно победен, но станал и жертва на меча във войната. А не бива да се премълчава и предсказанието на отеча за него. Защото, след като той тръгнал срещу скитите и много се гордеел и хвалел, извикал светеца някъде пред града, като изпратил някои служители, за да го накарат било с увещание, било със сила да се подчини и да сведе глава пред властника. Но богоносецът станал като вдъхновен и цял обладан от светия дух, му казал следното: „Трябваше и ти, царю, да се разкаеш за това, което си направил, и да не ос-

¹ Става дума за войната през 813 г. и за поражението, което византийците претърпели при Версиникия.

μη παρόψεσθαι τοσοῦτον κακὸν ἀθεράπευτον. ἐπεὶ δὲ οὐ μόνον αὐτὸς ἀναλγήτως ἔχεις, ἀλλὰ καὶ ἡμᾶς πρὸς τὸν ὁμοιον ὑποσύρεις ὄλισθον, ταῦτά σοι ὁ παντοκράτωρ δι' ἐμοῦ λέγει κύριος ἰσοθι, ὡς ἐπιστρέφω οὐκ ἐπιστρέφεις τῇ ὁδοῦ, ἢ σὺ πορεύῃ σήμερον ἐξεῖ.“ ἀμέλει καὶ κατὰ τὴν τοῦ δικαίου προφητείαν ἀθλίως ἐν τῷ πολέμῳ ἀναμρεθεῖς ὄνειδος μὲν τῇ Ῥωμαίων, γέλωτος δὲ καὶ τρωθασμὸν τοῖς ἑσπερίοις γέγονεν. (p. 276, 18—34)

2. Leo Armenius in Thracia pugnat

34. Ἄλλ' ἐν τούτοις ὄντων αὐτῶν καὶ πᾶσιν εὐθηνουμένων καλοῖς ἐξαίφνης ἐφίσταται πονηρόν τι πνεῦμα καὶ ὀλέθριον, Λέων ὁ δὲσπυρος Ἄρμενιος, πᾶσαν διαταράττων τὴν περὶ τὸ θεῖον εὐσέβειαν. τῆς γὰρ Ἑράας οὗτος στρατηγῶν, ἀπόνοιαν ἰδωνήσας καὶ τὸν ἰπὸ χειρῶν στρατῶν δώροις κλέψας καὶ ἄλλους οὐκ ὀλίγους συναρπάσας, ἀποσιάνης καὶ πολέμιος τοῦ αυτοκράτορος γίνεται Μιχαὴλ καὶ δὴ πρὸς τὰ μέρη τῆς Θράκης εἰσβαλὼν καὶ πλησίον τῶν βασιλείων γενόμενος βασιλεὺς πρὸς τῶν Μακεδόνων ἀναγορεύεται, ἐκεῖθεν τε ἀπάρας, μηδενὸς ὄντος τοῦ ἀντιπράπτοτος, ἅτε τοῦ εὐσεβοῦς Μιχαὴλ ἐκκεχωρηκὸτος καὶ τὸν μονήρη βίον ὑπελθόντος ἀνόσιον ἠγησαμένου αἵματι δημοφύλῳ ἑαυτὸν καταχραίνειν, χειρὸς βία καὶ παραπληξία φρονῶν ὁ τύραννος ἐγκρατῆς τῶν ὅλων καθίσταται. (p. 278, 13—24)

тавящи непоправено таково зло. Защото не само ти няма да намериш изцеление, но и нас влачиш към подобна гибел. Това ти казва чрез мене господ вседържител. Знай, че няма да се върнеш по пътя, по който ти вървиш.“ Прочее и според предсказанието на праведника той бил жалко убит във войната и станал за срам на ромеите и за смях и подигравка на ония, които живеят на запад.

2. Лев Арменец, воюва в Тракия

34. Но докато те се намирали в това положение и благоденствували във всички блага,¹ внезапно се приближил някакъв лош и пагубен дух. Лев, окаяният арменец, смутил всяко почитание към божеството. Той бил стратег на Изтока и като изпаднал в безумие и подкупил подчинената си войска, а събрал и немалък брой други хора, станал бунтовник и неприятел на император Михаил. Като нападнал тракийските области и стигнал близо до столицата, той бил провъзгласен от македонците за император. И той се дигнал оттам, без някой да му се противопостави, понеже благочестивият Михаил се отказал [от престола] и прегърнал монашеския живот, смятайки, че е безбожно да се опетнява с проливане братска кръв. Така насилникът завладял властта с насилническата си ръка и побъркания си ум.

¹ Михаил Рангаве прекратил политиката на Никифор по отношение на монасите и според съставителя на житието било настъпило известно успокоение сред поданиците на Византийската империя.

XX. ЕПАРХИЙСКИ СПИСЪЦИ ОТ IX ДО СРЕДАТА НА X В.

I. От IX в. познаваме няколко епархийски списъка, които още не са достатъчно проучени, а някои от тях не са издадени критично. Както е известно, Цариградската църква е имала официален списък от края на VII и началото на VIII в., който отчасти е запазен в т. нар. Псевдоепифаниев списък.¹ От него в покъсно време са произлезли две групи списъци: а) списъците № 8 и 5 + 6 + 9 по изданието на Parthey. Тези списъци са от времето на патриарх Никифор (806—815). От тези списъци пълн е само № 8, докато в списък № 6 има само първата част (на автокефалните архиепископи), а в списък № 9 намираме само втората част (на епископите, подчинени на митрополити). В списък № 5 изложението е направено във вид, съвсем различен от вида на другите списъци — то е съвсем кратко и засяга само Илирик; б) списък № 1, който е от времето на патриарх Фотий (858—867 и 878—886). Той е известен под името *Василиев списък* (*Notitia Basilii*). Бил е съставен от някой си Василий от Армения, който живял около средата на IX в. Първата част на този списък (ред 1—529) прилича на всички други съчинения от този вид, където се споменават митрополитите, автокефалните архиепископи и епископите, подчинени на митрополитите. Но втората част (ред 530—1110) има подчертано светски характер; там е използвано вероятно и някое географско съчинение, може би самият *Synecdemus* от Хиерокъл. Освен това както в първата група списъци, така и във Василиевата notiция има и известни добавки, които стоят извън Псевдоепифаниевия списък, но за които не може да се определи с точност, дали винаги имат връзка със създаването на нови епископски центрове, или са взети от друг, непознат извор.

II. През първата половина на X в., след отпадането на Илирик от духовната власт на Цариградската патриаршия, император Лъв VI (886—912) и патриарх Николай Мистик съставили нов списък на митрополитите и епископите, които зависели от цариградския патриарх.

В много тясна връзка с горния списък стои и списъкът, наречен *Νέα ταξις*, вероятно от времето на Константин Багренородни. В него няма никакви съществени промени, а само някои изменения в броя на митрополитите и епископите.

Епархийските списъци от IX и първата половина на X в. представляват голям интерес за българската история. Вярно е, че с тях трябва да се работи много внимателно, защото на много места те не отразяват действителното положение, а просто преповтарят данните на по-ранния извор, по който са съставени. Все пак в тях има ценни данни за промените, които настъпват в нашите земи, когато българската църква става автокефална, както и за политическите промени,

¹ Сря. Гръцки извори за българската история, т. III, стр. 184—196.

които настъпват след многобройните войни между Византия и България през IX и X в. и особено по Симеоново време. Те са също и един от изворите за християнизацията на македонските славяни и за опитите на империята да ги приобщи.

РЪКОПИСИ: А. На списък № 8: Cod. Taurinenses gr. 1749 CV; IV, 21. — В. На списък № 6. Cod. Vatic. gr. (без означение на сигнатура). — С. На Василиевия списък: А=Cod. Barocc. gr. CLXXXV (XI s.). — В=Cod. Coisl. gr. CCIX (XI s.); С=Cod. Vindob. gr. CCCXXII (XIV s.). — D=Cod. Coisl. gr. CCCLVI (XI s.). D. На списъка от времето на Лъв VI: Cod. Athon. 522. — Е. На списъка *Νέα τακτικά*: В=Cod. Coisl. gr. CCIX (XI s.).

ИЗДАНИЯ: G. Parthey, Hierocles Synecdemos et Notitiae graecae episcopatum, Berolini 1866, pp. 162—180 (Notitia № 8); pp. 138—145 (Notitia № 5) — издаден по по-стари издания, а не по ръкописи; pp. 145—149 (Notitia № 6); pp. 181—197 (Notitia № 9) — издаден по по-стари издания, а не по ръкописи; pp. 55—94 (Notitia № 1). — H. Gelzer, Georgii Cyprii Descriptio Orbis Romani; accedit Leonis imperatoris Diatyposis genuina adhuc inedita, Lipsiae 1890, pp. 1—83. — H. Gelzer, Ungedruckte und ungenügend veröffentlichte Texte der Notitiae episcopatum, Abh. der k. bayer. Akademie der Wiss., I Cl., XXI Bd., III Abt., 1901, pp. 549—567. Преводите на списъци № 5, 6 и 8, 9 са направени по изданието на Parthey, на т. нар. Василиев списък и *Νέα τακτικά* — по Gelzer, Georgii Cyprii Descriptio, а на списъка на Лъв VI — по Gelzer, Ungedruckte und ungenügend veröffentlichte Texte.

КНИЖНИНА: H. Gelzer, Zur Zeitbestimmung der griechischen Notitiae Episcopatum, Jahrbuch für Protestantische Theologie, 1886, pp. 337—575. — Idem, Die kirchliche Geographie Griechenlands vor dem Slaveneinbruch, Zeitschrift für Wissenschaftliche Theologie, XXXV (1892), pp. 419—436. — C. de Boor, Zeitschrift für Kirchengeschichte, XII (1890), pp. 303—322. — L. Duchesnes, Les anciens évêchés de la Grèce. Mélanges d'archéologie et d'histoire, XV (1915), pp. 238—278. — N. Bees, Beiträge zur kirchliche Geographie Griechenlands im Mittelalter und Neueren Zeit, Oriens Christianus, 1914, pp. 238-278. — Златарски, История, I, 2, стр. 323—325. — Н. Бенешевич, Заметки к текстам Notitiae Episcopatum, Seminarium Kondakovianum, 1 (1927), pp. 65—72. — Н. Бенешевич, Monumenta Vaticana ad ius canonicum pertinentia, Studi Bizantini II (1927), pp. 127—186. — E. Gerland, Corpus Notitiarum episcopatum, I, Einleitung, Chalcedonensis 1931. — V. Laurent, Les sources à consulter pour l'établissement des listes épiscopales du patriarcat byzantin, Échos d'Orient, XXX (1931), p. 65—83. — F. Dvornik, Les légendes de Constantin et de Méthode vues de Byzance, Paris 1933, pp. 160—161. — Γ. Κοινδάκης: ΜΕΕ, XXII, s. v. „Τακτικά“ ἢ „Ἐκθέσεις“. — V. Laurent, La Notitia de Basile l'Arménien, Échos d'Orient, XXXIV (1935), p. 439 sq. — F. Gerland—V. Laurent, Corpus Notitiarum episcopatum, I, Les listes conciliaires, Chalcedonensis 1936. — V. Laurent: Échos d'Orient, XL (1937), pp. 377—379. — E. Honigmann, Le Synecdème d'Hieroclès et l'Opuscule géographique de Georges de Chypre, Bruxelles 1939, pp. 4—5. — Μ. Σταμούλης, Ἡ τάξις τῶν Θερακικῶν ἐπαρχίῶν εἰς τὰ συντάγματα, Θερακικά, XIV (1940), pp. 7—213. — Moravcsik, Byzantinoturcica, I, pp. 463—465. — L. Bréhier, Les institutions, pp. 466—468. — R. Janin, La hiérarchie ecclésiastique dans le diocèse de Thrace, REB, XVII (1959), pp. 136—149.

A. NOTITIA 8

A. СПИСЪК 8

Τάξις προκαθηδόνων μητροπολιτῶν

Ред в предстоятелството на митрополитите:

γ'. Ἐπαρχία Ἑυρώπης ὁ Ἰεροκλείας

3. в епархия Европа¹ митрополитът на Хераклея² [дн. Ерегли]

Ἀπὸ τούτων οἱ ἀρχιεπίσκοποι

От тях архиепископи са:

δ'. Ἐπαρχία Ἰλλυρικοῦ, α' Μακεδονίας ὁ Θεσσαλονίκης

в епархия I Македония³ от Илирик митрополитът на Тесалоника⁴ [дн. Солун]

Καὶ οἱ λοιποὶ

А останалите са:

εη'. Ἐπαρχία Θράκης ὁ Φιλίππουπόλεως

28. в епархия Тракия⁵ митрополитът на Филипопол⁶ [Пловдив]

κθ'. Ἐπαρχία Ῥοδόπης ὁ Τροϊανουπόλεως

29. в епархия Родона⁷ митрополитът на Траянопол [дн. Терма Лутра — Лъджакьой, ю. от Фере]

λα'. Ἐπαρχία Αἰμίοντος ὁ Αδριανουπόλεως

31. в епархия Хемимонт⁸ митрополитът на Адрианопол⁹ [дн. Одрин]

λβ'. Ἐπαρχία τῆς αὐτῆς ὁ Μαρτιανουπόλεως

32. в същата епархия митрополитът на Марцианопол¹⁰ [дн. развалини при с. Река Девня]

λδ'. Ἐπαρχία Ἑλλάδος ὁ Λαρίσης

36. в епархия Елада митрополитът на Лариса

λε'. Ἐπαρχία Μακεδονίας α' ὁ Φιλίππου

37. в епархия I Македония митрополитът на Филипи¹¹ [дн. развалини между Кавала и Драма]

¹ Преди въвеждането на темното устройство във Византийската империя провинциите като административни единици имали приблизително същия териториален обхват, както и църковните епархии. Затова тук даваме границите на провинциите. Така провинция Европа била част от диоцеза Тракия и обхващала земите около Цариград, край Мраморно море и Галиполския полуостров. Вж. *Ив. Снегаров*, Кратка история на съвременната българска църква, I, София 1944, стр. 476—477.

² По-старото име на града е Perinthus. Наречен бил Хераклея в началото на IV в. ³ Провинция Първа Македония била част от диоцеза Илирик и обхващала приблизително земите на дн. Гръцка Македония. ⁴ За името на град Тесалоника вж. *B. Gerov*, Zur Frage nach der altbulgarischen Form des Namens der Stadt Saloniki, Сб. Ников (— ИИД, XVI—XVII), 1940, стр. 126—133. Общо за историята на града вж. *O. Tafrali*, Thessalonique des origines au XIVe s., Paris 1919. ⁵ Провинция Тракия била част от диоцеза Тракия и обхващала земите по средното течение на р. Марица с областта на градовете Филипопол (дн. Пловдив) и Бероя (дн. Стара Загора).

⁶ Градът бил наречен Pulprudeva от траките. Вж. *D. Detschew*, Die thrakischen Sprachreste, Österr. Akad. der Wissenschaften, Phil.-hist. Kl., Wien 1957, p. 377. Името си Филипопол той получил в чест на Филип II Македонски (386—382).

В активността и средновековието се среща и името Trimontium. Вж. *G. Kazanow*, Über die Namen der Stadt Philippopol, PhW, 1901, №. 50. — *Danoff*: PWRE, XIX, col. 2244—2263, s. v. Philippopolis. — *B. Беневлиев*, Античната топонимия у нас като исторически извор, ИИБЕ, III (1954), стр. 346 и бел., стр. 354.

⁷ Провинция Родона била част от диоцеза Тракия и обхващала областта на Родоните и земите на Беломорското крайбрежие между реките Места и Марица, приблизително дн. Западна Тракия. ⁸ Провинция Хемимонт или Thracia Secunda била част от диоцеза Тракия и обхващала земите между Стара планина, р. Тунджа, Черно море и Странджа планина, както и областта на град Адрианопол (дн. Одрин).

⁹ Градът бил наречен Адрианопол в чест на император Адриан (117—138). Тракийското му име е Uscudama. Вж. *D. Detschew*, op. cit., p. 349. Наричал се е и Orestias. Вж. *Oberhummer*: PWRE, VII, col. 2174, s. v. Hadrianopolis.

¹⁰ И тук както в Псевдоепифаниевия списък Марцианопол е митрополия в провинция Хемимонт. У *Hierocles*, 636,2, той е главен град на провинция Втора Мизия. В списъка изк от времето на Исаврийската династия (вж. ГИВИ, т. III, стр. 190) Марцианопол е посочен като митрополия в провинция Хемимонт, а Одесос е посочен като митрополия на провинция Втора Мизия. Този град бил наречен Марцианопол от император Траян в чест на сестра му Марция. За литературата вж. *Ив. Дуйчев*, За наименованието на Марцианопол — Девня, ИИД, XIX—XX (1944), стр. 51—55.

¹¹ За историята на този град вж. *P. Collart*, Philippes, ville de Macédoine, Paris 1937. — *P. Lemerle*, Philippes et la Macédoine orientale à l'époque chrétienne, Paris 1945.

Τῶν αὐτοκεφάλων ἀρχιεπισκόποι

Автокефални архиепископи:

¹ Επαρχία Μισίας ὁ Ἀσσοῦ ἤτοι λέγεται καὶ Βάρνα	в епархия Мизия архиепископът на Одесос, който се нарича и Варна ¹ [дн. Варна]
² Επαρχία Σκωθίας ὁ Τομιῆς	в епархия Скития ² архиепископът на Томи [дн. с.-и. от Кюстенджа]
³ Επαρχία Εὐρώπης ὁ Βιζύης	в епархия Европа архиепископът на Виза [дн. Виза]
⁴ Επαρχία Ῥοδόπης ὁ Μαρονίας	в епархия Родопс архиепископът на Марония [дн. Марония]
⁵ Επαρχία Ῥοδόπης ὁ Μαξιμιανουπόλεως	в епархия Родопс архиепископът на Максимианопол ³ [дн. Месинкалеси до Гюмюрджина]
⁶ Επαρχία Εὐρώπης ὁ Ἀρκαδιοπόλεως	в епархия Европа архиепископът на Аркадиопол ⁴ [дн. Люлебургас]
⁷ Επαρχία Θράκης ὁ Βερόης	в епархия Тракия архиепископът на Вероя ⁵ [дн. Стара Загора]
⁸ Επαρχία Θράκης ὁ Νικοπόλεως	в епархия Тракия архиепископът на Никопол ⁶ [дн. Горни Хисарлък при гр. Гоце Делчев]
⁹ Επαρχία Ῥοδόπης ὁ Ἀνχιάλου	в епархия Родопс архиепископът на Анхиало ⁷ [дн. Поморие]
¹⁰ Επαρχία Εὐρώπης ὁ Σιλιβρίας	в епархия Европа архиепископът на Силимврия [дн. Силиврия]
¹¹ Επαρχία Εὐρώπης ὁ Ἀπριου	в епархия Европа архиепископът на Апри ⁸ [дн. Кермиен]
¹² Επαρχία Ῥοδόπης ὁ Κιψέλου	в епархия Родопс архиепископът на Кипсела [дн. Ипсала]

¹ Античният град Одесос е бил старогръцка колония на брега на Черно море при дн. град Варна. От VII в. нататък се среща вече името Варна. Вж. *K. Miller, Itineraria Romana, Stuttgart 1916, col. 512—513.* За името вж. *Ив. Дуйчев, Проучвания върху българското средновековие, СБАН, ХLI, 1 (1945), стр. 163, бел. 1.* За историята на града в античността и ранното средновековие вж. *Хр. Данов, Западният бряг на Черно море в древността, София 1947, стр. 100—124.* — *В. Велков, Бележки върху социално-икономическото развитие на Одесос през късноантичната епоха, ИВАД, X (1956), стр. 97—109.*

² Провинция Малка Скития била част от диоцеза Тракия и обхващала земите на дн. Добруджа.

³ Старото име на града е Porsule. Наречен бил Максимианопол в началото на VI в. ⁴ Старото име на града е Bergule. Наречен бил Аркадиопол в чест на император Аркадий (395—408). ⁵ В римско време градът бил известен с името Augusta Traiana. В средновековието той пак се наричал

Βερόη — *Веруй*, като за кратко време в края на VIII в. бил преименуван *Κιστηρόπολις* от императрица Ирина.

⁶ Става дума за Nicopolis ad Nestum, който се намирал по-точно на левия бряг на р. Места, на мястото на дн. Долни Хисарлък. Вж. *К. Иречек, Пътвания по България, Пловдив 1899, стр. 389 — Кап. К. Николов, По горното течение на р. Места, сп. Минало, кн. 5—6 (1911), стр. 160—162.*

⁷ В средновековието градът се наричал *Τυτχων*. Срв. *Златарски, История, I, 1, стр. 217—218.*

И тук както в Псевдоеципаниения списък Анхиало неправилно е поставен в провинция Родопс вместо в Хемимонт. Срв. *Ив. Снегоров, Епархийските списъци като извор за християнизирването на балканските славяни, ИИБИ, VI, (1956), стр. 653.* ⁸ В текста името Априос стои вместо Апри. Среща се и името Теодосиопол в чест на Теодосий Велики, който бил „основал“, т. е. възстановил града в IV в. Срв. *Θωμάς, XIV (1940), рр. 83—84.* За отъждествяването на Апри с Кермиен вж. *Γ. Λαμπουράδης,*

“Απριος—Κερμιέν, Θωμάς, II (1920), р. 323. У *Miller, op. cit., col. 526* — Инеджик.

° <i>Επαρχία Ῥοδόπης ὁ Αἴνου</i>	в епархия Родопа архиепископът на Енос [дн. Енос]
° <i>Επαρχία Εὐρώπης ὁ Δριζιπάρων</i>	в епархия Европа архиепископът на Дризипара [дн. Буюк Каращиран]
° <i>Επαρχία Αἰμιμόντος ὁ Μεσημβρείας</i>	в епархия Хемимонт архиепископът на Месемврия ¹ [дн. Несебър]
— — —	— — —
° <i>Επαρχία Θράκης ὁ Δέρκων</i>	в епархия Тракия архиепископът на Деркос [дн. Деркос]
— — —	— — —
<i>Καὶ ὅσοι ἐπίσκοποι ὑπὸ μητροπολίτας</i>	<i>Κοι ἐπίσκοποι са подчинени на митрополити:</i>
° <i>Επαρχία γ'. Εὐρώπης</i> ° <i>Ἡρακλείας</i> ° <i>τοῦ Πανίου</i>	3. В епархия Европа на митрополита на Хераклея [дн. Ерегли] епископът на Панион [дн. Панизо—Барбарос]
° <i>Καλλιουπόλεως</i>	епископът на Калипол [дн. Галиполи]
° <i>Κερσονήσου</i>	епископът на Херсонес ² [дн. неуточнено]
° <i>Κύλας</i>	епископът на Кила ³ [дн. неуточнено]
° <i>Ῥεδεστοῦ</i>	епископът на Редесто [дн. Родосто]
° <i>Λίζικος</i>	епископът на Лизик [дн. неуточнено]
° <i>Τζωρούλλον</i>	епископът на Цурулум [дн. Чорлу]
° <i>Θεοδορουπόλεως</i>	епископът на Теодоропол ⁴ [дн. неуточнено]
η'. ° <i>Επαρχία Βιθυνίας</i>	8. В епархия Витиния
° <i>Νικαίας</i>	на митрополита на Никея [дн. Никея]
— — —	— — —
° <i>Γορδουστέρων</i>	епископът на Гордосерба ⁵ [дн. неуточнено]
— — —	— — —
° <i>Ἀπὸ τούτων οἱ ἀρχιεπίσκοποι</i>	<i>От тях архиепископи са:</i>
— — —	— — —
° <i>Επαρχία Μακεδονίας τοῦ Ἰλλυριοῦ</i> ° <i>Θεσσαλονίκης</i>	В епархия Македония в Илирик на митрополита на Тесалоника [дн. Солун]
— — —	— — —
ιζ'. ° <i>Επαρχία Πόντου Πολεμονιακοῦ</i> ° <i>Νεοκесαρείας</i>	17. в епархия Полемониака от Понт на митрополита на Неокесарея [дн. Неокесарея — Никсар]
— — —	— — —
° <i>Κομάνων</i>	епископът на Комани ⁶ [дн. неуточнено]
κη'. ° <i>Επαρχία Θράκης</i> ° <i>Φιλιππουπόλεως</i>	28. в епархия Тракия на митрополита на Филипопол

¹ Името Несебър се среща още през XI в. във „Видението на пророк Исая“. Вж. В. Бешевлиев, Античната топономия у нас като исторически извор, ИИБЕ, III (1954), стр. 347. ² Този град се намирал някъде в Херсонския полуостров. Вж. *Bücher*: PWRE, III, col. 2251, s. v. Chersonesos 2. ³ *Honigmann*, Le Synecdèmos d'Hiéroclès et L'Opuscule géographique de Georges de Chypre, Bruxelles 1939, p. 12, отъждествява Кили с Килитбахар, а *Miller*, op. cit., 525 — с Черибан. ⁴ Този град се споменава и в *Procopii De aedificiis*, IV, 7,5. Срв. *Honigmann*: PWRE, Va, col. 1920—1, s. v. Θεοδορούπολις. ⁵ Този град в посочената малоазийска провинция се свързва от някои автори с името на сърбите. Вж. *H. Gelzer*, Ungedruckte Texte, p. 538. — *F. Dvornik*, Les Slaves, Byzance et Rome au IXe s., pp. 18, 103. ⁶ Този град в посочената Малоазийска провинция се свързва може би с името на куманите.

δ Διοκλητιανουπόλεως	епископът на Диоклетианопол ¹ [дн. може би при Чирпан]
δ Σερβαστουπόλεως	епископът на Севастопол [дн. неуточнено]
δ Διοσπόλεως	епископът на Диоспол ² [дн. може би при Ямбол]
κθ'. Ἐπαρχία Ῥοδόπης	29. в епархия Родопа
δ Τραϊανουπόλεως	на митрополита на Траянопол [дн. Терма Лутра — Лъджакьой, ю. от Фере]
δ τοῦ Πήρου	епископът на Топир ³ [дн. развалини при устието на р. Места]
δ Ἀναστασιουπόλεως	епископът на Анастасиопол ⁴ [дн. неуточнено]
λα'. Ἐπαρχία Αἰμίμοντος	31. в епархия Хемимонт
δ Ἀδριανουπόλεως	на митрополита на Адрианопол [дн. Одрин]
δ Μεσεμβρείας	епископът на Месемврия [дн. Несебър]
δ Σωζουπόλεως	епископът на Созолол [дн. Созопол]
δ Πλουτινουπόλεως	епископът на Плотинопол ⁵ [дн. при Димотика]
δ Ἀναστασιουπόλεως	епископът на Анастасиопол ⁶ [дн. неуточнено]
δ Τζοῖδων	епископът на Цоида ⁷ [дн. неуточнено]
λβ'. Ἐπαρχία Αἰμιόντου	32. в епархия Хемимонт
δ Μαρτιανουπόλεως	на митрополита на Марцианопол [дн. развалини при с. Река Девня]
δ Ῥοδοσιόλου	епископът на Доростол [дн. Силистра]
δ Τραμαρίσκων	епископът на Трансмариска [дн. Тутракан]
δ Νόμων	епископът на Нове [дн. м. Стъклен при Свищов]
δ Ζεкеδέλων	епископът на Зекедепа [дн. неизвестно]
δ Σμαρίας	епископът на Апиария ⁸ [дн. Ряхово, Русенско]

¹ Местоположението на града не е определено със сигурност. Според *Π. Μυταφчиев*, Към църковно-историческата география на Пловдивско, Юбилярен сборник в чест на митрополит Максим, 1931, стр. 90—91. Той се отъждествява с Хисаря от *Д. Дечев*, Античното име на Хисаря, ГПНБМ, 1935/6, стр. 47—51. ² Последните два града не са отъждествени със сигурност. — *Ireček*, Die Heerstrasse, p. 145, изказва мнение, че Диоспол е идентичен със средновековния Diampolis, дн. Ямбол, но по-късно се отказва от това си мнение (АЕМÖ, X, 1886, p. 135. — Пътувания, стр. 382). *Д. Яранов*, Името на гр. Ямбол, МПр, IX, 2 (1934), стр. 17—25, предполага, че Diospolis е съкратена форма от Dionysopolis, ³ Поправката е според *E. Gerland*, Corpus notitiarum episcopatum, I Einleitung, Calcedonensis 1931, p. 17. Този град бил превзет през 549 г. от славяните. Вж. *Procopii De bello Gothico*, III, ed. Haury, p. 38, 9—12. — *T. Tafel*, De via Romanorum Egnatia, II, Tubingae 1941, p. 37 sq. отъждествява Πόρος с развалините Бурукалеси. Вж. също *Στ. Κροκίδης*, Βυζαντινὰ μελέται. Θεσσαλονίκη 1939, pp. 40, 110. ⁴ Този град се намирал ю.-з. от Димотика, но точното му местоположение не е определено. Според *В. Регел*, О городе Анастасиополе . . . , стр. 147—152, градът се намирал при дн. Бешиккьой. Кантакузин (вж. *I. Cantacuzeni Historia*, ed. Bonn, I, p. 542, 10—15), твърди, че Перитеорион бил основан от Андроник III на мястото на Анастасиопол. И според *Σ. Κροκίδης*, Θρακικά ταξίδια, Περυολόγου Μεγ. Ἑλλάδος, 1931, pp. 195—222, тези два града са тъждествени. Но *Иречек*, Пътувания, стр. 389, бел. 1, отбелязва, че това твърдение е неправдоподобно, понеже в епархийския списък от времето на Лъв VI двата града се срещат едновременно. Тези два града тук са поставени в епархия Родопа, както и в Списъка от времето на исаврийците, докато в Псевдоисифаниевия списък те се намират в епархия Европа. ⁵ Обикновено се приема, че Плотинопол се намирал близо до дн. Димотика. Вж. *В. Регел*, О городе Плотинополе, Сборник в чест Помяловского, СПб 1897, стр. 145—151. — *Oberhummer*: PWRE, XXI, col. 471, s. v. Plotinopolis — *Ν. Βαφειδης*, Ἡ ἐκ Λιδυμωσίζου ἀναθηματικὴ στήλη Πλουτινοπολιτῶν, Θρακικά, III (1937), pp. 196—210. — *Κ. Ἀποστολίδης*, Σημειώματα περὶ Πλωτινοπόλεως καὶ Λιδυμωσίζου, Ibid., IX (1938), pp. 407—444. ⁶ Този Анастасиопол вероятно не е идентичен със споменатия по-горе в провинция Родопа. ⁷ Според *Г. Баласчев*, Новия данни за историята на греко-болгарските войни при Симеоне, ИРАИК, IV, 2 (1899), стр. 212—213, Цоида се намирала някъде около Анхиало. ⁸ За тази форма срв. *E. Honigmann*: Byzantion, XI (1936), p. 448.

B. NOTITIA 5

B. СПИСЪК 5

Ἀνακεφαλαίωσις τῶν ἁγιωτάτων πατριαρχῶν, τῶν ὁροῦσειῶν, καὶ συνάρονθμῆσις τῶν ἀποστολικῶν θρόνων

Обобщение за светите патриарси, за границите [на църковните им области] и за броя на апостолските престоли

Ὁ πρῶτος θρόνος τοῦ κορυφαίου τῶν ἀποστόλων Πέτρου, τῆς πρεσβυτέρας Ῥώμης προέδρου, διέποντος τὸν ἀποστολικὸν καὶ πατριαρχικὸν θρόνον ἄχρι τῶν ὁρίων

Първият престол на първовърховния апостол Петър¹, председателя на стария Рим, който държи апостолския и патриаршески престол, [чиято власт се простира] до границите

Σάξων καὶ

Γάλων καὶ

Κάμπιον^a καὶ

Φράγκων καὶ

Ἰλλυρικῶν^b, καὶ μέχρι

Γαδείρων καὶ

Ἡρακλείων στηλῶν καὶ ὠκεανοῦ, ἀρχὴν ἔχόντων ἐκ δυσμῶν τοῦ ἡλίου — — — ἄχρι

Ῥιβέρνης καὶ

Λογγιβάρδων καὶ

Θεσσαλονίκης,

Σκλάβων^c καὶ

Ἀράβων^d καὶ

Ἀβάρων καὶ

Σκυθῶν καὶ

Λανγβίου τοῦ ποταμοῦ, — — —

на саксите²,

галите³,

сикамбрите⁴,

франките,

илирийците⁵ и чак

до Гадира⁶,

до Херкулесовите стълбове⁷ и океана⁸, като започва от запад — — —

до Равена,

до лангобардите,

до Солун,

до славяните⁹,

до арабите,

до аварите,

до скитите¹⁰,

и до р. Дунав, — — —

C. NOTITIA 6

C. СПИСЪК 6

Τάξις προκαθηδῶν μητροπολιτῶν

Ред в предстоятелството на митрополитите :

λ. Ἐπαρχία Εὐρώπης ὁ Ἡρακλείας

3. в провинция Европа митрополитът на Хераклея [дн. Ерегли]

a) for. Κάμβριον marg. G b) καὶ Ἰλλυρικῶν om. CG c) Σκλάβων] sic S et marg. CG, Ἀθλάβων CG d) Ἀράβων CG Ἀραβισκοί, gens Pannoniae Ptol. 215.

¹ Става дума за апостол Петър, който се смята за основател на християнската църква в Рим. ² Саксонските племена населявали територията между долното течение на реките Рейн, Елба и Айдер. Между 772 и 804 г. те били включени в територията на франкската държава и покръствени. ³ Галите заемали Северна Италия още от V в. пр. н. е. и постепенно се пръснали из земите на днешна Франция, Испания, Северна Италия, Британия и Ирландия. ⁴ Сикамбрите били едно от западногерманските племена, които образували по-късно племето франки. ⁵ Тук „илирийци“ е употребено метонимично. Става дума за Източния Илирик, който до 732 г. имал около 20 епархии, подведомствени на римския папа. Император Лъв III ги подчинил на Цариградската патриаршия. ⁶ Гадира е днешният град Кадикс, който се намира на един остров до северния африкански бряг, недалеч от Гибралтар. ⁷ Херкулесовите стълбове е днешният Гибралтарски проток, където според античната митология стигнал Херкулес при един от подвизите си. ⁸ Тук съставителят едва ли е имал пред вид само Атлантическия океан, тъй като по това време още съществувала представата за един общ „океан“ — водна маса, която обхващала целия познат свят. ⁹ Вероятно става дума за западните славяни, част от които заедно с аварите заемали земите на Панония. ¹⁰ Не е ясно какво точно е имал пред вид съставителят, като е употребил името „араби“. Издателят Parthey припомня едно място у Ptol. 2,15, където се казва Ἀραβισκοί, gens Pannoniae. Може би тук имаме едно повторение с метатеза на името Ἀραβοί: или пък става дума за сарацините, които в началото на VIII в. вече заемали Испания. ¹¹ Под „скити“ вероятно тук трябва да разбираме в най-общ смисъл племената, които обитавали земите на север от Дунава.

Ἀπὸ τούτων οἱ ἀρχιεπίσκοποι

Ἐπαρχία Ἰλλυρικῆς Μακεδονίας ὁ Θεσσαλονίκης

κθ'. Ἐπαρχία Θράκης ὁ Φιλίππουπόλεως

λ'. Ἐπαρχία Ῥοδόπης ὁ Τραϊανουπόλεως

λβ'. Ἐπαρχία Ἐμμοντίου ὁ Ἀδριανουπόλεως

λγ'. Ἐπαρχία τῆς αὐτῆς ὁ Μαρτινουπόλεως

λδ'. Ἐπαρχία Ἑλλάδος ὁ Λαρίσσης

λη'. Ἐπαρχία Μακεδονίας ὁ Φιλίππων

Τῶν αὐτοκεφάλων ἀρχιεπισκόπων

α'. Ἐπαρχία Μυσίας ὁ Ὀδυσσοῦ ἦτοι καὶ Βάρης λέγεται

β'. Ἐπαρχία Σκυθίας ὁ Τομῆς

γ'. Ἐπαρχία Εὐρώπης ὁ Βιζύης

ζ'. Ἐπαρχία Ῥοδόπης ὁ Μαρωνίας

θ'. Ἐπαρχία Ῥοδόπης ὁ Μαξιμιανουπόλεως

ια'. Ἐπαρχία Εὐρώπης ὁ Ἀρκαδιουπόλεως

ιβ'. Ἐπαρχία Θράκης ὁ Βερόης

ιγ'. Ἐπαρχία Θράκης ὁ Νικοπόλεως

ιδ'. Ἐπαρχία Ῥοδόπης ὁ Ἀρχιάλου

κε'. Ἐπαρχία Εὐρώπης ὁ Σηλυμβρίας

κς'. Ἐπαρχία Εὐρώπης ὁ Ἄπρου

κδ'. Ἐπαρχία Ῥοδόπης ὁ Κυφέλων

λα'. Ἐπαρχία Ῥοδόπης ὁ Αἴνου

λβ'. Ἐπαρχία Εὐρώπης ὁ Λοξιελάρων

λγ'. Ἐπαρχία Ἐμμόντου ὁ Μεσημβρίας

μβ'. Ἐπαρχία Θράκης ὁ Δέρκων

От тях архиепископи са:

в епархия Македония от Илирик митрополитът на Тесалоника [дн. Солун]

29. в епархия Тракия митрополитът на Филипопол [дн. Пловдив]

30. в епархия Родоп митрополитът на Траянопол [дн. Терма Лутра-Лъджакъой, ю. от Фере]

32. в епархия Хемимонт митрополитът на Адрианопол [дн. Одрин]

33. в същата епархия митрополитът на Марцианопол [дн. развалини при с. Река Девня]

37. в епархия Елада митрополитът на Лариса [дн. Лариса]

38. в епархия Македония митрополитът на Филипи [дн. развалини между Кавала и Драма]

Автокефални архиепископи:

1. в епархия Мизия архиепископът на Одесос, който се нарича и Варна [дн. Варна]

2. в епархия Скития архиепископът на Томи [дн. с.-и. от Кюстенджа]

3. в епархия Европа архиепископът на Виза [дн. Виза]

7. в епархия Родоп архиепископът на Марония [дн. Марония]

9. в епархия Родоп архиепископът на Максимианопол [дн. Месинкалеси до Гюмюрджина]

11. в епархия Европа архиепископът на Аркадиопол [дн. Люлебургас]

12. в епархия Тракия архиепископът на Бероя [дн. Стара Загора]

17. в епархия Тракия архиепископът на Никопол [дн. до Гоце Делчев]

19. в епархия Родоп архиепископът на Анхиало [дн. Поморие]

20. в епархия Европа архиепископът на Силимврия [дн. Силиврия]

23. в епархия Европа архиепископът на Апри [дн. Кермиен]

24. в епархия Родоп архиепископът на Кипсела [дн. Ипсала]

31. в епархия Родоп архиепископът на Енос [дн. Енос]

31. в епархия Европа архиепископът на Дризипара [дн. Буюк Караширан]

33. в епархия Хемимонт архиепископът на Месемврия [дн. Несебър]

42. в епархия Тракия архиепископът на Деркос [дн. Деркос]

μγ'. Ἐπαρχία τῆς αὐτῆς ὁ Μεσίνης

μδ'. Ἐπαρχία . . . ὁ Γαριάλλων

D. NOTITIA 9

Ἡ τάξις τῶν μητροπολίτων, καθὼς ἀναγγεγραπται ἐν τῷ χαρτοφυλακίῳ, καὶ ὅσοι ἐπίσκοποι τῶν ἐπὶ μητροπόλεως

γ'. Ἐπαρχία Ἐβρώτης

Ἡρακλείας

ὁ τοῦ Πανίου

ὁ Καλιπύλειος

ὁ Ἀδρανείας

ὁ Χερσονήσου

ὁ Κύλας

ὁ Ῥοδοστοῦ

ὁ Λιζίκου

ὁ Τζουρούλλου

ὁ Θεοδορουπόλεως

η'. Ἐπαρχία Βιθυνίας

ὁ Νικαίας

— — —

ὁ Γορδουσερβων

Ἀπὸ τούτων οἱ ἀρχιεπίσκοποι

— — —

Ἐπαρχία Μακεδονίας ὁ τοῦ Ἰλλυρικοῦ

ὁ Θεσσαλονίκης

— — —

ιζ'. Ἐπαρχία Ποντοπολεμονιακῆς

ὁ Νεοκαισαρείας

— — —

ὁ Κομάνων

κη'. Ἐπαρχία Θράκης

ὁ Φίλιππουπόλεως

— — —

ὁ Διοκλητιανουπόλεως

— — —

ὁ Σεβαστουπόλεως

— — —

ὁ Διοσπόλεως

κθ'. Ἐπαρχία Ῥοδόπης

ὁ Τραϊανουπόλεως

— — —

ὁ τοῦ Πήρου

43, в същата епархия архиепископът на Месина¹ [дн. Буюк Карациран]

44. в [същата] епархия архиепископът на Гариала [дн. Гарела — Харалагоне, Одринско]

D. СПИСЪК 9

Редът на митрополитите, както са записани в хартоφυлакията, и кои епископи са подчинени на митрополити

3. в епархия Европа

на митрополита на Хераклея [дн. Ерегли] епископът на Панион [дн. Панизо—Барбарос]

епископът на Калипол [дн. Галиполи]

епископът на Адрания [дн. неуточнено]

епископът на Херсонес [дн. неуточнено]

епископът на Кила [дн. неуточнено]

епископът на Редесто [дн. Родосто]

епископът на Лизик [дн. неуточнено]

епископът на Цурулум [дн. Чорлу]

епископът на Теодоропол [дн. неуточнено]

— — —

8. в епархия Витиния

на митрополита на Никея [дн. Никея]

— — —

епископът на Гордосерба [дн. неуточнено]

От тях архиепископи са:

— — —

в епархия Македония в Илирик

на митрополита на Тесалоника [дн. Солун]

— — —

17. в епархия Полемониака от Понт

на митрополита на Неокесарея [дн. Неокесарея — Никсар]

— — —

епископът на Комани [дн. неуточнено]

28. в епархия Тракия

на митрополита на Филипопол [дн. Пловдив]

— — —

епископът на Диоклетианопол [дн. може би при Чирпан]

— — —

епископът на Севастопол [дн. неуточнено]

— — —

епископът на Диоспол [дн. може би при Ямбол]

29. в епархия Родопа

на митрополита на Траянопол [дн. Терма Лутра — Лъджакьой, ю. от Фере]

— — —

епископът на Топир [дн. развалини при устието на Места]

¹ Дризишара или Друзишара бил стар тракийски град, столица на одризите. Вж. Jireček, Die Herstrasse, p. 50 — Д. П. Димитров, Пътуването на св. Александър Римски през Тракия, ИБАИ, VIII (1934), стр. 135. Името Месина се е давало на Дризишара обикновено през по-късното средновековие. Но тук очевидно има известна обърканост: ако Месина е отъждествена с Дризишара, то тя се посочва втори път, а освен това този град не може да влиза в епархия Тракия.

δ Ἀναστασιουπόλεως	епископът на Анастасиопол [дн. не- уточнено]
λα. Ἐπαρχία Αἰμιμόντου δ Ἀδριανουπόλεως	31. в епархия Хемимонт на митрополита на Адрианопол [дн. Одрин]
δ Μεσημβρίας	епископът на Месеμβрия [дн. Несебър]
δ Σωζουπόλεως ^a	епископът на Созопол [дн. Созопол]
δ Πλουτινουπόλεως	епископът на Политинопол [дн. до Ди- мотика]
δ Τρωϊδων ^b	епископът на Цоида [дн. неуточнено]
δ Ἀναστασιουπόλεως	епископът на Анастасиопол [дн. не- уточнено]
λβ' . . . ^c Μαρτιανουπόλεως	32. . . . ¹ на митрополита на Марцианопол [дн. развалини при с. Река Девня]
δ Ῥοδοστόλου	епископът на Доростол [дн. Силистра]
δ Τραμαρίσκων	епископът на Трансмариска [дн. Тутра- кан]
δ Νόβων	епископът на Нове [дн. м. Стъклен при Свищов]
δ Ζεκεδέπων	епископът на Зекедепа [дн. неизвестно]
δ Σκαρίας	епископът на Апиария ² [дн. Ряхово, Русенско]

E. NOTITIA BASILII

E. ВАСИЛИЕВ СПИСЪК

Ι. Τάξις προκαθηδρίας μητροπολιτῶν καὶ αὐτοκεφάλων καὶ ἐπισκόπων τελούντων ὑπὸ τὸν ἀποστολικὸν θρόνον ταύτης τῆς θεοφυλάκτου καὶ βασιλίδος πόλεως

1. Ред на предстоятелството на митрополитите, автокефалните архиепископи и епископите, които се намират под властта на апостолския престол на този богохраним и царствен град [Цариград]

γ. ἐπαρχία Εὐρώπης δ Ἡρακλείας Θράκης

3. в епархия Европа митрополитът на Хераклея в Тракия [дн. Ерегли]

κη. ἐπαρχία Θράκης δ Φιλίππουπόλεως

28. в епархия Тракия митрополитът на Филипопол [дн. Пловдив]

κθ. ἐπαρχία Ῥοδόπης δ Τραϊανουπόλεως

29. в епархия Родопа митрополитът на Траянопол [дн. Терма Лутра—Лъджакьой, южно от Фере]

λα. ἐπαρχία Αἰμιμόντου δ Ἀδριανουπόλεως

31. в епархия Хемимонт митрополитът на Адрианопол [дн. Одрин]

λβ. ἐπαρχία τῆς αὐτῆς δ Μαρτιανουπόλεως

32. в същата епархия митрополитът на Марцианопол³ [дн. развалини при с. Река Девня]

a) Σωσουπόλεως C b) Τρωϊδων] sic marg. CG Τρωϊδων CG c) excidit Ἐπαρχία Αἰμιμόντου

¹ Тук очевидно е пропуснато името на провинция Хемимонт. ² Последните три града са влизали в провинция Втора Мизия, чийто митрополит тук не се споменава. ³ Както в Псевдоепифаниевия списък и в списъците № 6 и 8 и тук Марцианопол е поставен като митрополия в провинция Хемимонт наред с Адрианопол. У Hierocles, 636, 2, той е главен град на провинция Втора Мизия. В списъка пък от времето на Исаврийската династия Марцианопол е посочен като митрополия в провинция Хемимонт, а Одесос е посочен като главен град на провинция Втора Мизия. Според Κοτιδάκης, Αἱ μητροπόλεις, pp. 48—49, тези промени настъпили в провинция Мизия през втората половина на VII в., т. е. през последните години на византийската власт по тези земи.

II. Μέχρι τούτων μητροπολίται καὶ λοιπὸν ἐντεῦθεν ἄρχονται οἱ αὐτοκέφαλοι

ἐπαρχία Μυσίας ^a	ὁ ᾽Οδύσσου ^b
ἐπαρχία Σκυθίας	ὁ Τομῆς ^c
ἐπαρχία Εὐρώπης	ὁ Βιζύης
— — —	— — —
ἐπαρχία ᾽Ροδόπης	ὁ Μαρωνείας ^d
— — —	— — —
ἐπαρχία ᾽Ροδόπης	ὁ Μαξιμανοπόλεως
— — —	— — —
ἐπαρχία Εὐρώπης	ὁ Ἀρκαδιουπόλεως
ἐπαρχία Θράκης	ὁ Βερόης ^e
— — —	— — —
ἐπαρχία Θράκης	ὁ Νικοπόλεως
— — —	— — —
ἐπαρχία ᾽Ροδόπης ^f	ὁ ᾽Αγγιάλου
ἐπαρχία Εὐρώπης	ὁ Σηλυβρίας ^g
— — —	— — —
ἐπαρχία Εὐρώπης	ὁ ᾽Απρου ^h
ἐπαρχία ᾽Ροδόπης ⁱ	ὁ Κυψάλων ^j
— — —	— — —
ἐπαρχία ᾽Ροδόπης ^k	ὁ Αἴνου
ἐπαρχία Εὐρώπης	ὁ Δριζιπάρων ἢ τοι Με- σίης ^l
ἐπαρχία ᾽Ημιμόντου ^m	ὁ Μεσημβρίας

II. Дотук митрополитите, а напачък автокефалните :

в епархия Мизия архиепископът на Одесос [дн. Варна]
в епархия Скития архиепископът на Томи [дн. с.-и от Кюстенджа]
в епархия Европа архиепископът на Виза [дн. Виза]
— — —
в епархия Родопа архиепископът на Марония [дн. Марония]
— — —
в епархия Родопа архиепископът на Максимианопол [дн. Месинкалеси до Гюмюрджина]
— — —
в епархия Европа архиепископът на Аркадиопол [дн. Люлебургас]
в епархия Тракия архиепископът на Бероя [дн. Стара Загора]
— — —
в епархия Тракия архиепископът на Никопол [дн. до гр. Гоце Делчев]
— — —
в епархия Родопа архиепископът на Анхиало [дн. Поморие]
в епархия Европа архиепископът на Силиврия [дн. Силиврия]
— — —
в епархия Европа архиепископът на Апри [дн. Кермиен]
в епархия Родопа архиепископът на Кипсела [дн. Ипсала]
— — —
в епархия Родопа архиепископът на Енос [дн. Енос]
в епархия Европа архиепископът на Дризипара или Месина [дн. Буюк Карациран]
в епархия на Хемимонт архиепископът на Месемврия [дн. Несебър]

a) Μυσίας] μυσίας B b) ᾽Οδύσσου] οδύσσου post ᾽Οδύσσου : ᾽Αρχιεπίσκοπος λ'ε' add. F. c) Τομῆς] τόμης BF τομῆς E d) ὁ Μαρωνείας] ὁ μαρωνείας B ἀμαρωνείας C e) Βερόης] Βερώης B f) ᾽Ροδόπης] ῥοδώη B g) Σηλυβρίας] σιλυβρίας B σηλυβρίας AE h) ᾽Απρου] άπρου B i) ᾽Ροδόπης] ῥοδώπης B j) Κυψάλων] κυψάλλων C k) ᾽Ροδόπης] ῥοδώπης B l) Δριζιπάρων] δριζηπάρων CG Μεσίης] μεσίο B μεσίο C m) ᾽Ημιμόντου] ἡμιμόντου AC ἡμιμοντοῦ B Αἰμιμόντου C.

III. Τάξις καὶ διαίρεσις τῶν μητροπολιτῶν
σὺν τοῖς ὑπ' αὐτοῖς ἐπισκόποις

III. Ред и разпределение на митропо-
литите заедно с подчинените им епи-
σκοпи.

Γ. Ἐπαρχία Εὐρώπης
ὁ Ἡρακλείας Θράκης^a
α. ὁ τοῦ Πανίου

3. в епархия Европа
митрополитът на Хераклея в Тракия
1. епископът на Панион [дн. Панизо —
Барбарос]

β. ὁ Καλλιπόλεως^b

2. епископът на Калипол [дн. Галиполи]

γ. ὁ Χερσονήσου^c

3. епископът на Херсонес [дн. неуточнено]

δ. ὁ Κίλας

4. епископът на Кила [дн. неуточнено]

ε. ὁ Ῥαιδεστοῦ^d

5. епископът на Редесто [дн. Родосто]

Η. Ἐπαρχία τῆς αὐτῆς [Βιθυνίας]
ὁ Νικαίας

9. в същата епархия [Витиния]
митрополитът на Никея [дн. Никея]

ε. ὁ Γορδουσέρβων

5. епископът на Гордосерба [дн. неуточ-
нено]

ΙΣ. Ἐπαρχία Πολεμονιακῆ

16. в епархия Πολεμονιακα

δ. ὁ Νεοκαισαρείας

митрополитът на Неокесарея [дн. Нео-
кесарея]

ὁ Κομάνος

4. епископът на Комани [дн. неуточнено]

ΚΖ. Ἐπαρχία Θράκης

27. в епархия Тракия

ὁ Φιλιππουπόλεως

митрополитът на Филипопол

α. ὁ Διοκλητιανουπόλεως^e

1. епископът на Диоклетианопол [дн.
може би при Чирпан]

β. ὁ Σεβαστουπόλεως

2. епископът на Севастопол [дн. неуточ-
нено]

γ. ὁ Διοσπόλεως

3. епископът на Диоспол [дн. неуточнено]

ΚΘ. Ἐπαρχία Αἰμιμόντου^f

29. в епархия Хемимонт

ὁ Ἀδριανουπόλεως

митрополитът на Адрианопол

α. ὁ Μεσημβρίας

1. епископът на Месемврия [дн. Несебър]

β. ὁ Σοζουπόλεως

2. епископът на Созопол [дн. Созопол]

γ. ὁ Πλουτινουπόλεως^g

3. епископът на Плотинопол [дн. до Димо-
тика]

δ. ὁ Ζοΐδων

4. епископът на Цоида [дн. неуточнено]

Λ. Ἐπαρχία τῆς αὐτῆς

30. в същата епархия

ὁ Μαρκιανουπόλεως

митрополитът на Марцианопол

α. ὁ Ῥοδοστόλου^h

1. епископът на Доростол [дн. Сили-
стра]

β. ὁ Τραμαρισκοῦ

2. епископът на Трансмариска [дн. Ту-
тракан]

γ. ὁ Νόβων

3. епископът на Нове [дн. м. Стъклен
до Свищов]

δ. ὁ Ζεκεδέπων

4. епископът на Зекедепа [дн. неизвестно]

ε. ὁ Σαρχάρης

5. епископът на Апиария¹ [дн. Ряхово,
Русенско]

a) ὁ Ἡρακλείας] ἠράκλειο A b) Καλλιπόλεως] καλλιπόλεω B c) от. B d) Ῥαιδεστοῦ] ῥοδιαστοῦ C (ῥοδιαστοῦ B superius, ubi in fine Asiae provinciae suffraganeos Heracleenses repetit) e) Διοκλητιανουπό-
λεως] διοκλειτιανουπόλεω C f) Αἰμιμόντου] ἐμμοῦνωτ B αἰμιμόντου G g) от. B h) Ῥοδοστόλου] ῥοδιαστόλου C

¹ В същност последните шест града са били в провинция Втора Мизия.

(ΔΑ.) Ἐπαρχία τῆς αὐτῆς
δ Τρωϊανούπολεως
(α.) δ τοῦ Πήρου

(β.) δ Ἀναστασιουπόλεως^a

(ΔΒ) Ἐπαρχία Φρυγίας Καπατιανῆς.

[ς. δ Μαρτιανουπόλεως

ζ. δ Ῥοδοσιόλου

η. δ Τραμαρίσκων

θ. δ Νόβων

ι. δ Ζεκεδέπων

α. δ Σκάρης]^b

F. IMPERATORIS LEONIS NOTITIA

Τάξις τῶν ὑποκειμένων μητροπόλεων τῶ
ἀποστολικῷ καὶ πατριαρχικῷ θρόνῳ τῆς θεοφυ-
λάκτου καὶ βασιλίδος Κωνσταντινουπόλεως.

Αὕτη ἡ τάξις ἐκ συνοδικῆς διασκέψεως τὸ
ἀκριβὲς εἰλήφει, καθὼς σήμερον ἐν τῷ ἱερῷ
χαρτοφυλακείῳ ἀναγράφεται.

Αἱ Μητροπόλεις

γ. ἡ Ἡράκλεια^c

ισ. ἡ Θεσσαλονίκη^d

λδ. ἡ Λάρισα

λε. ἡ Νάυπακτος

λς. ἡ Φιλιππούπολις

λζ. ἡ Τρωϊανούπολις

λθ. ἡ Φιλίππου

λι. ἡ Ἀδριανούπολις

μβ. τὸ Δυρράχιον^e

31. в същата епархия
митрополитът на Траянопол
[1.] епископът на Топир [дн. развалини
при устието на р. Места]
[2.] епископът на Анастасиопол [дн. не-
уточнено]
32. в епархия Капатианска Фригия
6. епископът на Марцианопол [дн. раз-
валини при с. Река Девня]
7. епископът на Доростол [дн. Силистра]
8. епископът на Трансмариска [дн. Ту-
тракан]
9. епископът на Нове [дн. м. Стъклен
до Свищов]
10. епископът на Зекедепа [дн. неизве-
стно]
11. епископът на Апиария [дн. Ряхово,
Русенско]

F. СПИСЪК ОТ ВРЕМЕТО НА ЛЪВ VI

Ред на митрополитите, подчинени на
апостолския и патриаршески престол
в богохранимия и престолен град и сто-
лица Цариград

Според съборния преглед същият спи-
сък е точен, както е записано днес в
свещената хартофилакия¹

Митрополи:

3. Хераклея [дн. Ерегли]
16. Тесалоника [дн. Солун]
34. Лариса [дн. Лариса]
35. Навпакт [дн. Навпакт]
36. Филипопол [дн. Пловдив]
37. Траянопол [дн. Терма Лутра—Лъджа-
кьой, ю. от Фере]
39. Филипи [дн. развалини между Кавала
и Драма]
40. Адрианопол [дн. Одрин]
42. Дирахиум [дн. Драч]

a) om. B, qui duarum ultimarum provinciarum numeros non addidit. b) Emblema illud, ex provincia XXX repetitum, a libro C omittitur G habet: „Μαρτιανουπόλεως. Ῥοδοσιόλου. Τραμαρίσκων . . . „ita punctis inclusa cernebantur haec vocabula paulo supra scripta“. (Goar in margine F. c) Ἡράκλεια cod. d) θεσσαλονικαία cod. e) δυρράχιον cod.

¹ Така се нарича патриаршеската канцелария.

Τάξις τῶν ἀρχιεπισκοπῶν αἱ τῷ τῆς
βασίλειδος θρόνῳ ὑπόκεινται

Ред на архиепископите, които зави-
сят от столичния престол:

α. ἡ Βιζύη
δ. ἡ Μαρόνεια
ζ. ἡ Ἀρκαδιοῦπολις
ια. ἡ Σηλυβρία
ιγ. τὸ Ῥούσιον
ιδ. τὰ Κύπελα
κ. ἡ Μεσήγη
κα. ἡ Γαρέλλα
κβ. ἡ Βρούσις
κγ. ἡ Λεοκούς
κδ. αἱ Σέρραι^а
μα. ἡ Αἶνος
μβ. ἡ Μεσημβρία
μδ. ἡ Γοθία

1. Виза [дн. Виза]
4. Марония [дн. Марония]
7. Аркадиопол [дн. Люлебургас]
11. Силиврия [дн. Силиврия]
13. Русион¹ [дн. Рускьой]
14. Кипсела [дн. Ипсала]
20. Месина [дн. Буюк Караширан]
21. Гарела [дн. Гарела — Харалагюне, Од-
ринско]
22. Врисис [Бунархисар]
23. Деркос [дн. Деркос]
24. Серес [дн. Сяр]
41. Енос [Енос]
42. Месемврия [дн. Несебър]
44. Готия [дн. област в Кримския п-ов]

Ἅσοι ἐκάστη μητροπόλει ὑπόκεινται θρόνοι

Κοι престоли са подчинени
на всяка митрополия:

† Τῇ Ἱερικλείᾳ Εὐρώπης Γ.
α. ὁ Θεοδορουπόλεως

3. на Хераклея в Европа
1. епископът на Теодоропол [дн. неуточ-
нено]
2. епископът на Редесто [дн. Родосто]
3. епископът на Панион [дн. Панизо —
Барбарос]
4. епископът на Херсонес [дн. неуточ-
нено]
5. епископът на Калипол [дн. Галиполи]
6. епископът на Хариупол² [дн. Айребол]
7. епископът на Халкидос³ [дн. неуточ-
нено]
8. епископът на Даонион⁴ [дн. Еские-
регли]
9. епископът на Мадит⁵ [дн. Майдос]
10. епископът на Памфил⁶ [дн. неуточ-
нено]
11. епископът на Мидия⁷ [дн. Мидия]
12. епископът на Лизик [дн. неуточнено]
13. епископът на Сергеца⁸ [дн. Саракини]
14. епископът на Метре [дн. Чаталджа]
15. епископът на Цурулум [дн. Чорлу]

β. ὁ Ῥαιδεστοῦ^б

γ. ὁ Πανίου^с

δ. ὁ Χερσονήσου

ε. ὁ Καλλιπόλεως

ς. ὁ Χαριωνπόλεως

ζ. ὁ Χαλκίδος

η. ὁ Δαυίου

θ. ὁ Μαδίτου

ι. ὁ Παμφύλου

ια. ὁ Μηδείας

ιβ. ὁ Λίζικος

ιγ. ὁ Σεργέτιζης

ιδ. ὁ Μέτρου

ие. ὁ Τζουρουλλοῦ^д

а) σέρραι cod. б) ραιδεστοῦ cod. в) πανίου cod. д) τζουρουλλοῦ cod.

¹ У Hierocles, 634, 9, към Τόπειρος се среща формулата τῆς Ῥούσιον, т. е. „сега Русион“. Tafel, op. cit., p. 19, смята, че в този случай има по-късна интерполация и че името се среща за пръв път през X в. Срв. Honigmann op. cit., p. 12. ² В античността градът се наричал Buaticum. Срв. Miller, Itineraria Romana, col. 514. ³ Според М. Σαράνδης, Μεσαιωνικά γράμματα, II (1935), pp. 156—170, Халкидос се намирал при Метри (Чаталджа). ⁴ Отъждествяването е според Janin, La hiérarchie, p. 148. ⁵ В актовете на VII вселенски събор (787) — Acta conciliorum XIII, col. 144 А. Мадит се отъждествява с Кила, което у Honigmann, op. cit., p. 12, е дн. Килитбахар, а у Miller, Itineraria Romana, col. 525, Черибан. ⁶ Този град се намирал между Димотика и Редесто, може би при дн. Узункюпрю. Срв. Златарски, История, II, стр. 189, бел. 2. Janin, La hiérarchie, p. 148, дава под въпрос Ravloky. ⁷ В античността градът се наричал Salmudessus. Вж. Miller, op. cit., col. 514. ⁸ Името на града изглежда славянско. За отъждествяването вж. Θρακικά, XIV (1940), p. 165.

† Τῆς Θεσσαλονίκης Θεσσαλίας^a ἱε.

α. ὁ Κίτρος

β. ὁ Βερούης

γ. ὁ Δρουγουβιτίας

δ. ὁ τῶν Σερβίων

ε. Κασσανδρείας

† Τῆς Λαρίσσης τῆς Ἑλλάδος ΛΔ

α. ὁ Δημητριάδος

β. ὁ Φαρσάλου

γ. ὁ Θαυμακοῦ

δ. ὁ Ζητουνίου

ε. ὁ Ἐζεροῦ^b

ς. ὁ Λοιδορικίου

ζ. ὁ Τρίκκης

η. ὁ Ἐχίνου

θ. ὁ Κολύδρου

ι. ὁ Σταγῶν

† Τῆς Ναυπάκτου Νικοπόλεως ΔΕ

β. ὁ Ἄετοῦ α. ὁ Βουνδιάζης

γ. ὁ Ἀγγελῶου

δ. ὁ Ῥογῶν

ε. ὁ Ἰωαννίνων

ς. ὁ Φωτικῆς

ζ. ὁ Ἀνδριανουπόλεως

η. ὁ Βοθρωτοῦ

† Τῆς Φιλίππου πόλει τῆς Θράκης ΔΖ.

α. ὁ Ἀγαθονικείας

β. ὁ Δουνιάζης

γ. ὁ Σκουταρίου

δ. ὁ Λεύκης

ε. ὁ Βλέπτου

16. на Тесалоника в Тесалия

1. епископът на Китрос [дн. Китрос]

2. епископът на Верея [дн. Бер]

3. епископът на Другувития¹ [дн. неуточнено]

4. епископът на Сървия [дн. Селфидже]

5. епископът на Касандрия [дн. Касандрия]

24. на Лариса в Елада

1. епископът на Димитриада [дн. Ἴστα Δόντια, з. от Волоския залив]

2. епископът на Фарсала [дн. Фарсала]

3. епископът на Тавмак² [дн. Домокос]

4. епископът на Зитунион [дн. Зейтун]

5. епископът на Езерос³ [дн. Незерос]

6. епископът на Лидорикион [дн. неуточнено]

7. епископът на Тринки [дн. Трикала]

8. епископът на Ехинос [дн. Ахинос]

9. епископът на Колиндрос [дн. Колиндър]

10. епископът на Стаги [дн. Стаг]

35. на Навпакт Никополски⁴ [дн. Навпакт]

1. епископът на Вундица⁵ [дн. Воница]

2. епископът на Аетос [дн. Аетос]

3. епископът на Ахелой [дн. неуточнено]

4. епископът на Роги⁶ [дн. с. от Кампостис Артис]

5. епископът на Йоанина [дн. Янина]

6. епископът на Фотика [дн. при Парамития]

7. епископът на Адрианопол [дн. при Либохово]

8. епископът на Вотрот [дн. Вутринто]

36. на Филипопол в Тракия

1. епископът на Агатоники⁷ [дн. Оряхово, Свиленградско]

2. епископът на Лютица [дн. Лъджа, Ивайловградско]

3. епископът на Скутари [дн. може би Щит, Свиленградско]

4. епископът на Левка [дн. Левка, Свиленградско]

5. епископът на Влептон [дн. неуточнено]

а) *θεσσαλονίκη θεσσαλίας cod.* б) *ζεροῦ cod.*

¹ Името на тази епархия се свързва с името на славянското племе драгувити, които живеели около Солун. Може би тя е идентична със селището *Δραγουβιζοῦ*, което се среща в IX в. западно от Солун, вж. *Rouilland-Collomp, Actes de Lavra, Paris 1937, № 40.* За драговитите общо вж. *Дринов, Съчинения, т. I, стр. 187.* — *Niederle, SS I, 1, p. 425.* Подробна книжка вж. във ВМАН, I стр. 186—187. ² Името на града в античността е Магнезия. ³ Името на града е славянско. Вж. *M. Vasmer, Die Slaven in Griechenland, Berlin 1941, p. 121.* ⁴ Тук става дума за Никополската тема в Егир. ⁵ Името на града е славянско, среща се и под формата *Βόνιτζα, Μοῦνδιαζα.* Името се извежда от **Vodunica.* Вж. *Vasmer, op. cit., p. 67—68.* По-правилно у *H. Grégoire: Byzantion, XXII (1952), pp. 166—168,* който го извежда от старобългарското ждница. ⁶ За този епархийски център срв. *Й. Иванов, БСМ, стр. 560.* ⁷ Този град е бил граничен според договора от 814 г. Вж. *В. Бешевлиев, Първобългарски надписи, ГСУифф., кн. XXX, I (1934), стр. 17, № 21.*

- ς. ὁ Δραμίτζης
 ζ. ὁ Ἰωαννίτζων
 η. ὁ Κωνσταντίας
 θ. ὁ Βελικίας
 ι. ὁ Βουκοίβων
- † Τῆ Τραϊανουπόλει Ῥοδόπης ΑΖ.
 α. ὁ Διδυμοτείχου^α
 β. ὁ Μάκρης
 γ. ὁ Μοσινοπόλεως
 δ. ὁ Ἀναστασιουπόλεως
 ε. ὁ Πόρων
 ς. ὁ Ξανθίας
 ζ. ὁ Περιθεωρίου
- † Τῆ τῶν Φιλίππων^β Μακεδονίας ΔΘ.
 α. ὁ Πολυτίλου
 β. ὁ Βελικίας
 γ. ὁ Χριστουπόλεως
 δ. ὁ Σμολαίνων
 ε. ὁ Καισαροπόλεως
 ς. ὁ Ἀλεκτροπόλεως
- † Τῆ Ἀνδριανουπόλει^γ Αἰμιμόντος Μ.
 α. ὁ Σωζοπόλεως
 β. ὁ Ἀγαθουπόλεως
 γ. ὁ Δεβελτοῦ
 δ. ὁ Τραποβιζύης
 ε. ὁ Καράβου
 ς. ὁ Βουκέλλου
 ζ. ὁ Προβάτου
 η. ὁ Σκοπέλου
 θ. ὁ Βρύσεως
6. епископът на Драмица [дн. с. Малък манастир, Тополовградско]
 7. епископът на Йоаница [дн. неуточнено]
 8. епископът на Констанция [дн. може би градището Асара, Харманлийско]
 9. епископът на Великия [дн. неуточнено]
 10. епископът на Буково¹ [дн. Хасковските бани].
37. на Траянопол в Родопа
 1. епископът на Димотика [дн. Димотика]
 2. епископът на Макри [дн. Макри]
 3. епископът на Мосинопол [дн. Гюмюрджина]
 4. епископът на Анастасиопол [дн. неуточнено]
 5. епископът на Топир [дн. развалини при устието на Места]
 6. епископът на Ксантия [дн. Ксанти]
 7. епископът на Перитеорион [дн. при Буругьол]
39. на Филипи в Македония
 1. епископът на Полистил [дн. развалини Булустра, Ксантийско]
 2. епископът на Великия² [дн. неуточнено]
 3. епископът на Христопол³ [дн. Кавала]
 4. епископът на Смолен [дн. неуточнено]
 5. епископът на Кесаропол⁴ [дн. може би Черепляни, Зъхненско]
 6. епископът на Алектриопол [дн. Левтера]
40. на Адрианопол в Хемимонт
 1. епископът на Созопол [дн. Созопол]
 2. епископът Агатопол [дн. Ахтопол]
 3. епископът на Дебелт [дн. Дебелт]
 4. епископът на Траповиза [дн. при Ковчас]
 5. епископът на Каравон⁵ [дн. неуточнено]
 6. епископът на Вукели⁶ [дн. Маточина]
 7. епископът на Проват⁷ [дн. Провадия, Одринско]
 8. епископът на Скопел [дн. Ескиполос]
 9. епископът на Врисис [дн. Бунархисар]

a) διδυμοτείχου cod. b) loco τοῖς Φιλίπποις cod. c) τῆ ἀνδρινοπόλεως αἰμιμόντος cod.

¹ За отъждествяването на тези градове, повечето от които носят славянски имена, вж. *C. Jireček Die Heerstrasse*, p. 71. ² Името на града е славянско. ³ В средновековието градът е носел и славянското име Морънць. Вж. *Й. Иванов, Богомилски книги и легенди, София 1925*, стр. 286.

⁴ Става дума вероятно за *Καισαροπόλις*, което селище се среща в XI в. като зависещо от Бачковския манастир. *L. Petit, Le typicon de Grégoire Raourianos pour le monastère de Pétritzos, ВВр, XI, 1; БСМ, стр. 6.*

⁵ Според *Ἰγνάτιος Σαράφογλου: Θρακικά, II (1929)*, p. 82. Каравон се отъждествява с Хавса. ⁶ *Ἰγνάτιος Σαράφογλου: Θρακικά, II (1929)* pp. 81—82, отъждествява неправилно Вукели с Бергуле (Люлебургас).

⁷ Тук става дума за с. Провадия, Одринско, а не за гр. Провадия в Северна България, който в средновековието се наричал Овечь

ι. δ Βουλγαροφύγον

10. епископът на Булгарофигон¹ [дн. Бабаески]

ια. δ Τροϊδων

11. епископът на Цоида [дн. неуточнено]

† Τῷ Δυρραχίῳ ΜΒ

42. на Дирахиум

α. δ τῶν Στεφανιάδων

1. епископът на Стефаниака [дн. при Пешкопия]

β. δ Χουναβίας

2. епископът на Хунавия [дн. Мат]

γ. δ Κροῶν²

3. епископът на Кроа [дн. Круа]

δ. δ Ἐλισσοῦ

4. епископът на Елисос² [дн. Леж]

G. NOVA TACTICA

G. НОВ ЕПАРХИЙСКИ СПИСЪК

Ταῦτα μὲν τὰ παλαιὰ τακτικά. Σκόπει
δὲ καὶ τὰ νέα

Дотук е старият епархийски списък,
виж и новия.

(Τάξις τῶν μητροπόλεων τῶν ἐποκειμένων
τῷ τῆς Βασιλίδος θρόνῳ)

Ред на митрополитите, подчинени
на столичния престол:

γ. ἡ Ἡράκλεια

3. Хераклея [дн. Ерегли]

ισ. ἡ Θεσσαλονίκη

16. Тесалоника [дн. Солун]

λδ. ἡ Λάρισα

34. Лариса [дн. Лариса]

χε. ἡ Ναύπαιτος

35. Навпакт [дн. Навпакт]

λς. ἡ Φιλιπούπολις

36. Филипопол [дн. Пловдив]

λζ. ἡ Τροϊνούπολις

37. Траянопол [дн. Терма Лутра — Лъджакъой, ю. от Фере]

λθ. ἡ Φίλιπποι

39. Филипи [дн. развалини между Кавала и Драма]

μ. ἡ Ἀδριανούπολις

40. Адрианопол [дн. Одрин]

μβ. τὸ Δυρράχιον

42. Дирахиум [дн. Драч]

Τάξις καὶ τῶν ἀρχιεπισκοπῶν, αἱ τῶν
αὐτῶν τῆς Βασιλίδος ἐπόκεινται θρόνῳ

Ред на архиепископите, които са
подчинени на същия столичен престол:

α. ἡ Βιζύη

1. Виза [дн. Виза]

δ. ἡ Μαρόνεια

4. Марония [дн. Марония]

ζ. ἡ Ἀρκαδιοῦπολις

7. Аркадиопол [дн. Люлебургас]

ια. ἡ Σηλυμβρία

11. Силимврия [дн. Силиврия]

ιδ. ἡ Ἄπρος

14. Апри [дн. Кермиен]

ιε. τὸ Ῥούσιον

15. Русион [дн. Рускъой]

ισ. τὰ Κύφαλα

16. Кипсала [дн. Ипсала]

κβ. ἡ Μεσίνη

22. Месина [дн. Буюк Караширан]

κγ. ἡ Γάρελλα

23. Гарела [дн. Гарела — Харалагюне]

κδ. ἡ Βρόσις

24. Врисис [дн. Бунархисар]

a) βροσῶν cod.

¹ Златарски, История, I, I, смята, че крепостта Hostudizium получила името Βουλγαροφύγον след победата на Лъв V над българите, което събитие според него станало именно там. Но предположението на Златарски е погрешно. Името се среща още в актовете на VII вселенски събор (787). Вж. Г. Т. Κολλίας, Ἡ παρὰ τὸ Βουλγαροφύγον μάχη καὶ ἡ δὴθεν πολιορκία τῆς Κωνσταντινουπόλεως (896), Ἀρχεῖον τοῦ Θεολογικοῦ Διοργανισμοῦ καὶ Γνωστικοῦ Θεσηυροῦ, VII (1940--1941), pp. 341--362. - - В. Тълкова-Займова, Крепости и укрепени градове през Първото българско царство, Военно-исторически сборник, III (1956), стр. 41, бел. 1. ² Както отбелязва издателят в критическия апарат, тези шест града погрешно са повторени като намиращи се в провинция Фригия Пакатиана.

κε. ἡ Δέρκος
 κς. αἱ Σερραί
 μυ. ἡ Αἶνος
 μδ. ἡ Μεσημβρία³
 υς. ἡ Γοτθία

25. Деркос [дн. Деркос]
 26. Серес [дн. Сяр]
 43. Енос [дн. Енос]
 44. Месемврия [дн. Несебър]
 46. Готня [дн. област в Кримския п-ов]

Ἐἰσὶ δὲ καὶ ὅσοι ἐκάστη μητροπόλει
 ἐπόκεινται θρόνοι

Κοι престоли са подчинени на всяка
 митрополия:

Γ. Τῇ Ἡρακλείᾳ τῆς Εὐρώπης
 α. ὁ Θεοδορουπόλεως

3. на Хераклея в Европа

1. епископът на Теодоропол [дн. неуточнено]

β. ὁ Ραιδεστοῦ

2. епископът на Редесто [дн. Родосто]

γ. ὁ Πανίου

3. епископът на Панион [дн. Панизо — Барбарос]

δ. ὁ Χερσονήσου

4. епископът на Херсонес [дн. неуточнено]

ε. ὁ Καλλιπόλεως

5. епископът на Калипол [дн. Галиполи]

ς. ὁ Χариουπόλεως

6. епископът на Хариупол [дн. Айребол]

ζ. ὁ Χαλκηδόνος

7. епископът на Халкидос [дн. неуточнено]

η. ὁ Πανίου

8. епископът на Панион¹ [дн. Панизо-Барбарос]

θ. ὁ Μадύτου

9. епископът на Мадит [дн. Майдос]

ι. ὁ Πамφύλου

10. епископът на Памфил [дн. неуточнено]

ια. ὁ Μιδείας

11. епископът на Мидия [дн. Мидия]

ιβ. ὁ Λίζηκος

12. епископът на Лизик [дн. неуточнено]

ιγ. ὁ Σεργέντζης

13. епископът на Сергеца [дн. Саракини]

ιδ. ὁ Μέτρου

14. епископът на Метре [дн. Чаталджа]

ιε. ὁ Τουρούλλου

15. епископът на Цурулум [дн. Чорлу]

Η. Τῇ Νικαίᾳ τῆς Βιθυνίας

8. на Никея във Витиния

γ. ὁ Γορδοσέρβων

3. епископът на Гордосерба [дн. неуточнено]

Ισ. Τῇ Θεσσαλονίκῃ τῆς Θεσσαλίας

16. на Тесалоника в Тесалия

α. ὁ τοῦ Κίτρου^b

1. епископът на Китрос [дн. Китрос]

β. ὁ Βερούας

2. епископът на Верея [дн. Бер]

γ. ὁ Δουργουβίτου

3. епископът на Другувития [дн. неуточнено]

δ. ὁ τῶν Σερβίων

4. епископът на Сървия [дн. Селфидже]

ε. ὁ Κασανδρείας.

5. епископът на Касандрия [дн. Касандрия]

ΙΗ. Τῇ Νεοκαισαρείᾳ Πόντου Πολεμοναϊκου

19. на Неокесарея в Полемониака от Понт

γ. ὁ Κομάνων

3. епископът на Комани [дн. неуточнено]

ΛΔ. Τῇ Λαρίσσει τῆς Ἑλλάδος

34. на Лариса в Елада

α. ὁ Δημητριάδος

1. епископът на Димитриада [дн. Ἐστὶ Λόγγια при Волоския залив]

β. ὁ Φαρσαίλου

2. епископът на Фарсала [дн. Фарсала]

γ. ὁ Θανμακοῦ

3. епископът на Тавмак [дн. Домокос]

a) μεσημβρία Β b) κίτρον Β

¹ Тук Панион стои очевидно вм. Даонион.

- δ. ὁ Ζητουνίου
 ε. ὁ Ἐξερῶν
 ς. ὁ Λιδωρικίου
 ζ. ὁ Τρίκκης
 η. ὁ Ἐχίνου
 θ. ὁ Κολίνδρου
 ι. ὁ Σταγῶν
 ΑΕ. Τῆς Ναυπάκτου Νικοπόλεως
 α. ὁ Μουνδιτίτζης^α
 β. ὁ Ἀετοῦ
 γ. ὁ Ἀχελῷου
 δ. ὁ Ῥογῶν
 ε. ὁ Ἰωαννίνων
 ς. ὁ Φωτικῆς ἤτοι Βελᾶς
 ζ. ὁ Ἀδριανουπόλεως
 η. ὁ Βοθροτοῦ
 ΔΣ. Τῆς Φιλίππουπόλεως τῆς Θράκης
 α. ὁ Ἀγαθονικείας
 β. ὁ Δουντίτζης
 γ. ὁ Σκορταρίου
 δ. ὁ Λεύκης
 ε. ὁ Βλέπτον
 ς. ὁ Δραμίτζης
 ζ. ὁ Ἰωαννίτζων
 η. ὁ Κωνσταντείας
 θ. ὁ Βελικείας
 ι. ὁ Κουκούβων
 ΔΖ. Τῆς Τροϊανουπόλεως Ῥοδόλης
 α. ὁ Διδυμοτείχου
 β. ὁ Μάκρης^β
 γ. ὁ Μουσινουπόλεως
 δ. ὁ Ἀναστασιουπόλεως^γ
 ε. ὁ Πόρων
 ς. ὁ Ξανθείας
4. епископът на Зитунион [дн. Зейтун
 5. епископът на Езерос [дн. Незерос]
 6. епископът на Лидорикион [дн. неуточнено]
 7. епископът на Тринки [дн. Тринкала]
 8. епископът на Ехинос [дн. Ахинос]
 9. епископът на Колиндрос [дн. Колиндър]
 10. епископът на Стаги [дн. Стаг]
 35. на Никополски Навпакт [дн. Навпакт]
 1. епископът на Вундица [дн. Воница]
 2. епископът на Аетос [дн. Аетос]
 3. епископът на Ахелой [дн. неуточнено]
 4. епископът на Роги [дн. с. от Кампостис Артис]
 5. епископът на Йоанина [дн. Янина]
 6. епископът на Фотика или Вела [дн. при Парамития.]
 7. епископът на Адрианопол [дн. при Либохо]
 8. епископът на Вотрот [дн. Вутринто]
 36. на Филипопол в Тракия.
 1. епископът на Агатоники [дн. Оряхово, Свиленградско]
 2. епископът на Лютица [дн. Лъджа, Ивайловградско]
 3. епископът на Скутари [дн. може би Щит, Свиленградско]
 4. епископът на Левка [дн. Левка, Свиленградско]
 5. епископът на Влептон [дн. неуточнено]
 6. епископът на Драмица [дн. с. Малък манастир, Тополовградско]
 7. епископът на Йоаница [дн. неуточнено]
 8. епископът на Констанция [дн. може би градището Асара, Харманлийско]
 9. епископът на Великия [дн. неуточнено]
 10. епископът на Буково [дн. Хасковските бани]
 37. на Траянопол в Родопа
 1. епископът на Димотика [дн. Димотика]
 2. епископът на Макри [дн. Макри]
 3. епископът на Мосинопол [дн. Гюмюрджина]
 4. епископът на Анастасиопол [дн. неуточнено]
 5. епископът на Топир [дн. развалини при устието на Места]
 6. епископът на Ксантия [дн. Ксанти]

ΛΘ. *Τῆ τῶν Φιλίππων Μακεδονίας**α. ὁ Περιθεορίου**β. ὁ Πολυστύλου^a**γ. ὁ Βελικείας**δ. ὁ Χριστοπόλεως**ε. ὁ Σμολένων**ς. ὁ Καισαροπόλεως**ξ. ὁ Ἀλεξτροπόλεως***Μ.** *Τῆ Ἀδριανουπόλει Αἰμιμόντου**α. ὁ Σωζοπόλεως**β. ὁ Ἀγαθοστόλεως**γ. ὁ Λεβεῖτου**δ. ὁ Τραπευιζέης^b**ε. ὁ Καράμου**ς. ὁ Βουκέλλου**ζ. ὁ Προβάτου**η. ὁ Σκοπέλλου**θ. ὁ Βρούσεως**ι. ὁ Βουλγαροφύγου**ια. ὁ Τζωϊδῶν***ΜΒ.** *Τῶ Δυρραχίῳ**α. ὁ τῶν Στεφανιακῶν**β. ὁ Χουναβίας**γ. ὁ Κροῶν**δ. ὁ Ἐλισσοῦ***39.** на Филипи в Македония

1. епископът на Перитеорион [дн. Буругьол]

2. епископът на Полистил [дн. Булустра]

3. епископът на Великия [дн. неуточно]

4. епископът на Христопол [дн. Кавала]

4. епископът на Смолен [дн. неуточно]

5. епископът на Кесаропол [дн. може би Черепляни, Зъхненско]

6. епископът на Алектриопол [дн. Левтера]

40. на Адрианопол в Хемимонт

1. епископът на Созопол [дн. Созопол]

2. епископът на Агатопол [дн. Ахтопол]

3. епископът на Дебелт [дн. Дебелт]

4. епископът на Траповиза [дн. при Ковчас]

5. епископът на Каравон [дн. неуточно]

6. епископът на Вукели [дн. Маточина, Свиленградско]

7. епископът на Проват [дн. Провадия, Одринско]

8. епископът на Скопел [дн. Ескиполос]

9. епископът на Врисис [дн. Бунархисар]

10. епископът на Булгарофигон [дн. Бабаески]

11. епископът на Цоида [дн. неуточно]

43. на Дирахиум [дн. Драч]

1. епископът на Стефаниака [дн. при Пешкопия]

2. епископът на Хунавия [дн. Мат]

3. епископът на Кроа [дн. Круа]

4. епископът на Елисос [дн. Леж]

a) πολλοτύλου B b) τραποβιζῆ B

XXI. ЛЪВ VI ФИЛОСОФ

Император Лъв VI (886—912) е автор на многобройни съчинения — догматически, астрологически, стихове, епиграми, съчинения по военно изкуство и пр. По-важни от неговите съчинения са:

1. *Problemata* — военно ръководство, което представя преработено под формата на въпроси и отговори извлечение от Стратегикона на Псевдомаврикий;
2. *Tactica* — ръководство по военното изкуство, в което авторът разглежда организацията, въоръжението и дисциплината на войската.

Според някои по-раншни изследвачи автор на това съчинение бил Лъв III (717—741). Това мнение сега е напълно изоставено, още повече че в „Тактика“ Лъв VI споменава своя баща Василий I (867—886).

Не може да се каже с положителност, кога е съставена „Тактика“. Сигурно е само, че тя е писана след нападението на арабите над Солун (904).

Лъв VI черпи сведения от съчиненията по военно изкуство на Елиан, Ариан, Онозандър, Полиен и от Стратегикона на Псевдомаврикий. Като император той е имал възможност да използва писма, доклади и други документи от архивен характер. В XVIII книга на своята „Тактика“ Лъв VI дава ценни сведения за военното изкуство и нравите на народите, които влизали в досег с империята. Особено важни за нас са данните за аварите и турките, които според автора не се отличавали много от българите.

РЪКОПИСИ: М = Cod. Medic. — Laurent. gr. LV, 4 (X s.). — W = Cod. Vindob. phil. gr. 275 (XI s.). — A = Cod. Ambros. gr. 189 (XI s.). — P. = Cod. Vatic. Barber 276 (XI s.). — V = Cod. Vatic. gr. 1164 (XI s.).

ИЗДАНИЯ: *Migne*, PGr, CVII, col. 672—1120. Непълно критично издание: *Leonis imperatoris Tactica*, ed. R. Vari, I—II, Budapestini 1917—1922. Дадените тук откъси са взети от изданието на *Migne*.

КНИЖНИНА: *K. E. Zachariä v. Lingenthal*, Zum Militärgesetz des Leo, BZ, II (1893), pp. 606—608. — *Idem*, Wissenschaft und Recht für das Heer vom 6 bis Anfang des 10 Jahrhunderts, BZ, III (1894), pp. 437—457. — *Ю. Кулаковский*, Лев Мудрый, или Лев Исавр был автором „Тактики“?, ВВр, V (1898), стр. 398—403. — *Ф. И. Успенский*, Военное устройство Византийской империи, ИРАИК, VI, 1 (1900), стр. 154—207. — *Ю. Кулаковский*, Византийский лагерь конца X века, ВВр, X (1903), стр. 63—90. — *A. Dain*, La „Tactique“ de Nicéphore Ouranos, Paris 1937. — *Idem*, Sylloge tacticorum quae olim „Inedita Leonis Tactica“ dicebatur, Paris 1938. — *Gy. Gyomlay*, Bötes Leó taktikaja, mint magyar történeti kútforrás, Budapest 1902. — *Idem*, La Tactique de Léon le Sage comme source historique hongroise, Acta historica Acad. scientiarum Hungaricae, I (1952), pp. 161—184. — *K. Krumbacher*, GBL, 636—637. — *L. Bréhier*, Les Institutions de l'empire byzantin, pp. 269—273. — *A. П. Каздан*: ВВр, XVI (1959), стр. 283 — *Gy. Moravcsik*, Byzantinoturcica, I, pp. 400—409.

LEONIS PHILOSOPHI

ЛЪВ VI ФИЛОСОФ

TACTICA

ТАКТИКА

1. *De tribolis ligneis a Nicephoro Phoca contra Bulgaros repertis*1. *Никифор Фока изнамира дървени триболи във войната срещу българите*

XI, 26. Κατὰ δὲ τὴν Βουλγάρων ἐκστρατείαν καὶ ἕτερον αὐτῶ ἐπενοήθη πρὸς φυλακὴν ἀπλόκτου χρήσιμον, ὅπερ χροὴ μὴ λήθῃ παραπεμφθῆναι ὁμοῦ τε γὰρ ἐλαφρὸν εἰς βυσταγὴν καὶ ἀναγκαῖον εἰς φυλακὴν ἐγνωρίσθη. Ἦν δὲ τοιοῦτον Κωνῶνια δύο σύμμετρα λαβὼν ξόλινα τριῶν ποῦ σπιθαμῶν, ἢ ὀλίγω πλέον λαβδαράϊα συνέμιξεν. Ἐτερον δὲ κωνόνιον ὁμοίως ἔχον σπιθαμῶς πέντε, ἢ καὶ ἕξ, τάξιν μενάβλου ἐν τῇ συμμίξει τοῦ διακελίου ἐπιθεῖς, τρισκέλιον ἐποίησεν ἰστάμενον ἰσχυρῶς διὰ τῆς ἑπ' ἀλλήλων τῶν σκελῶν συγκροτήσεως. (col. 800 B)

XI, 26. По време на войната си срещу българите той¹ изнамери и друго средство, полезно за охрана на стана, което не бива да се отдава на забравя, защото се оказва едновременно и леко за носене, и необходимо за отбрана. А то беше следното: като взе две неголеми дървени пръчки, приблизително по три педи или малко по-големи, той ги съедини във форма на буквата Λ. Взе също и една друга пръчка, дълга пет или шест педи, сложи копие там, където беше съединил двете пръчки, и направи триножник, който стоеше здраво, понеже пръчките бяха устойчиво сглобени една с друга.

2. *De acie moribusque Turcorum*2. *Боев ред и нрави на турките*

XVIII, 42. Ἐπεὶ δὲ Τούρκων ἐμνήσθη, οὐκ ἀδόκιμον κρίνομεν, καὶ ὅπως αὐτοὶ παρατάσσονται, καὶ ὅπως αὐτοῖς ἀντιπαρατάσσασθαι δεόν, διασαφήσαι, διὰ μετρίας πείρας ἀναμνηθόντες, ὅτε συμμάχοις αὐτοῖς ἐχρησάμεθα, Βουλγάρων τὰς εἰρηνικὰς παραβεβηκότων σπονδᾶς, καὶ τὰ τῆς Θράκης χωρία καταδραμόντων. Οἷς ἢ δίγκη ἐπεξελθούσα τῆς εἰς Χριστὸν τὸν Θεὸν παρουσίας τῶν ὅλων τὸν βασιλέα τάχος ἔφθασεν ἐπιθεῖναι τὴν τιμωρίαν. Καὶ γὰρ τῶν ἡμετέρων δυνάμεων κατὰ Σαρακηνῶν ἰσχυρομένων Τούρκους ἢ θεῖα Πρόνοια ἀπὸ Ῥωμαίων κατὰ Βουλγάρων ἐστράτευσε, πλοῦσιμου στόλου τῆς ἡμῶν βασιλείας τὸν Ἰστρὸν αὐτοὺς διαπεράσαντός τε καὶ συμμαχήσαντος, καὶ τὸν κικῶς κατὰ Χριστιανῶν ὀπισθέρτα Βουλγάρων στρατὸν τρισὶ

XVIII, 42. Понеже се споменава за турките², смятаме за уместно да поясним как се построяват [за сражение] и самите те и как трябва да се строява срещу тях войската. Ние знаем това от известен опит, понеже ги имахме за съюзници, когато българите нарушиха мирния договор и нападнаха селищата в Тракия.³ Срещу тях се насочи справедливостта поради извършеното към Христа бога, господаря на вселената, клетвонарушение⁴ и бързо им наложи наказание. Когато нашите войски бяха заети срещу сарацините, божественият промисъл опълчи срещу българите вместо ромеите турките, които флотата на нашето царство прекара през Истрия, и им даде военна помощ. Те победиха напълно в три сражения въоръжената за зло срещу християни

¹ Тук става дума за византийския военачалник Никифор Фока, който в 895 г. бил изпратен от Лъв VI с войска срещу българската граница, като същевременно от Цариград потеглила по брега на Черно море към Дунава флота начело с друнгария Евстатий, за да прехвърли маджарите през Дунава в България. Вж. подробности у *Златарски*, История, I, 2, стр. 295—297. ² С „турки“ тук са означени маджарите. Срв. *Moravcsik*, Byzantinoturcica, II, pp. 321. — *Златарски*, История, I, 2, стр. 295—305.

³ Тук става дума за първия поход, който Симеон предприел срещу Византия през 894 г. поради преместването на българското тържище от Цариград в Солун. Срв. *Златарски*, История, I, 2, стр. 285—288.

⁴ Лъв V обвинява българите, че нарушили скрепления с клетва мирен договор между Византия и България от 865 г.

μάχαις κατὰ κράτος νενικηκότας, ὡς ἂν εἰ δημίους ἐξαποστείλασα κατὰ αὐτῶν, ἵνα μὴ ἐκόντες Ῥωμαῖοι Χριστιανοὶ Χριστιανῶν Βουλγάρων αἵμασι χραίνοντο.

43. Τὰ Σκυθικὰ τοίνυν ἔθνη μᾶς εἰσίν, ὡς εἰπεῖν, ἀναστροφῆς τε καὶ τάξεως, πολύαρχά τε καὶ ἀπράγμονα νομαδικῶς ὡς ἐπίπαι βιοῦντα. Μόνα δὲ τὰ τῶν Βουλγάρων προσέτι δὲ καὶ τὰ τῶν Τούρκων τῆς ὁμοίας φροντίζουσι τάξεως πολεμικῆς ἰσχυροτέρας τῶν ἄλλων Σκυθικῶν ἔθνων τὰς κατὰ σύστασιν μάχας ποιούμενά τε καὶ μοναρχούμενα.

44. Ἀλλὰ Βουλγάρων τὴν ἐν Χριστῷ εὐρήνην ἄσπαζομένων, καὶ κοινωνούντων τῆς εἰς αὐτὸν πίστεως Ῥωμαίοις, μετὰ τὴν ἐκ τῆς παρορκίας πεῖραν οὐχ ἠγούμεθα κατὰ αὐτῶν χεῖρας ὀπλίξειν, ἐπὶ τὸ Θεῖον ἤδη τὰ κατὰ ἐκείνων ἀναστῶντες στρατηγήματα διόπερ οὔτε τὴν αὐτῶν καθ' ἡμῶν παρατάξιν, οὔτε τὴν ἡμετέραν καθ' ἐκείνων, ἄτε διὰ τῆς μᾶς πίστεως ἁδελφῶν ὑπαρχόντων, καὶ ταῖς ἡμετέραις εἴκειν ἐπαγγελιομένων εἰσηγήσει, διαγράφειν τέως προθυμούμεθα.

45. Περὶ δὲ τῆς τῶν Τούρκων διαθέσεώς τε καὶ παρατάξεως, μικρῶ τῆς Βουλγάρων ἢ οὐδὲν διαφερούσης, ἤδη ἐροῦμεν. Ὅτι πολὺανδρὸν ἐστὶ καὶ ἐλεύθερον τοῦτο τὸ ἔθνος, μελέτην μόνον ποιούμενον, παρὰ τὰς ἄλλας πολυτελείας καὶ τὴν εὐπορίαν, τὸ ἀνδρείως διακεῖσθαι πρὸς τοὺς ἰδίους ἐχθρούς.

46. Τοῦτο τοίνυν ὡς μοναρχούμενον, καὶ ἀπηνεῖς καὶ βαρείας τὰς ποινὰς ἐπὶ τοῖς ἀμαρτανομένοις παρ' αὐτῶν ἐκ τῶν ἀρχόντων αὐτῶν ὑφιστάμενον, οὐκ ἀγάπη, ἀλλὰ φόβῳ κεκρατημένον, τοὺς πόνους καὶ μόχθους γενναίως φέρουσι. Πρὸς δὲ κάματα καὶ πρὸς ψύχος ἀντέχονται, καὶ τῆς λοιπῆς τῶν ἀναγκαίων ἐνδεΐας νομαδικὸν ὑπάρχον.

47. Περίεργα δὲ εἰσι τὰ τῶν Τούρκων φῦλα, καὶ κρύπτοντα τὴν βουλὴν αὐτῶν, ἀφιλα δὲ καὶ ἀπιστα ὄντα, καὶ διὰ τῆς ἀπληστίας τῶν χρημάτων κρατούμενα, ὄρκου περιφρονοῦσι, μήτε

войска на българите,¹ като че ли [божественият промисъл] беше изпратил палачи срещу българите, та ромеи християни да не се опетняват доброволно с кръвта на българи християни.

43. Прочее скитските племена² имат, така да се каже, един и същ ред и строй. У тях има многовластие и живеят безгрижно и изобицо като номади. Само племето на българите, а също и това на турките имат подобен военен строй, по-здрав, отколкото у другите скитски племена, понеже се бият в редовните сражения и се управляват еднолично³.

44. Но понеже българите възприеха мира в Христа и в негово име приеха една и съща вяра с ромеите, след стълкновението поради нарушаване на клетвата⁴ ние вече не мислим да се въоръжаваме срещу тях, тъй като против бога вече бихме предприели военните действия против тях. Затова сега не желаем да описваме нито техния строй срещу нас, нито нашия срещу тях, понеже те са наши братя поради еднаквата вяра и обещават да слушат нашите съвети.

45. Сега ще говорим за уредбата и строя на турките, който малко или никак не се отличава от [този на] българите. Това племе е многочислено и свободолюбиво и има само една грижа, пренебрегвайки останалите удобства и благополучие — да проявява мъжество спрямо своите врагове.

46. Прочее това племе се управлява еднолично; то понася жестоки и тежки наказания от управниците си за своите прегрешения и понеже се управлява не с любов, но със страх, храбро понася мъките и лишенията. Издържат на жегата и студ и като номади — на липсата и на други необходими неща.

47. Племената на турките са прекалено лукави и потайни в намеренията си, недружелюбни и неверни, обхванати са от алчност за пари, престъпват клетвите

¹ Изворите дават различни сведения за броя на сраженията между българите и маджарите. Така например от хрониката на Симеон Логотет може да се заключи, че е имало само едно сражение, в което Симеон бил напълно разбит (*Sym. Magistri Chronographia*, apud: Theoph. Cont., ed. Bonn., p. 773, 15). От „Чудото на св. Георги“ личи, че е имало две сражения, и двете несполучливи за българите (срв. Б. Ангелов, Нов препис на старобългарския разказ „Чудото с българина“, ИИБЛ, III, 1955, стр. 171—173. — *Ив. Луйчев*, Из старата българска книжнина, I, София 1943, стр. 71—72), а в приведеното тук сведение се говори за три сражения. Срв. *Златарски*, История, I, 2, стр. 298—299. ² Със събирателното име „скити“ византийските автори обикновено назовават различни тюркски племена: хуни, турки, авари, хазари, първобългари, печенег и др. Срв. *Moravcsik*, *Byzantinoturcica*, II, p. 279 sq. ³ С други думи, подчиняват се на един вожд в противоположност на племената, у които има многовластие. ⁴ Вж. тук бел. 4, стр. 167.

συνθήκας φυλάττοντα, μήτε δόροις ἀρκούμενα, ἀλλὰ πρὶν τὸ δοθὲν δέξονται, ἐπιβουλήν μελετῶσιν καὶ ἀνατροπὴν τῶν συνθηκῶν.

48. Καὶ τοὺς ἐπιτηδείους καιροὺς δεινῶς στοχάζονται, καὶ σπουδάζουσιν οὐ τοσοῦτον χειρὶ καὶ δυνάμει τοὺς ἐχθροὺς καταπολεμῆσαι, ὅσον δι' ἀπάτης, καὶ αἰφνιδιασμοῦ, καὶ διὰ τῆς τῶν ἀναγκαίων στενώσεως.

49. Ὀπλίζονται δὲ σπαθίοις, καὶ λωρικόις, καὶ τόξοις, καὶ κονταρίοις. Ὅθεν ἐν ταῖς μάχαις διπλοῦν ἄρμα οἱ πλείονες αὐτῶν ἐπιφέρονται, ἐν τοῖς ὅμοις τὰ κοντάρια ἀναβαστάζοντες, καὶ τὰ τόξα ἐν ταῖς χερσὶ κατέχοντες, καὶ ἀμφοτέροις κατὰ τὴν ἀπαντῶσαν χρεῖαν κεχρημένοι. Διωκόμενοι δὲ μᾶλλον προτεροῦσι τοῖς τόξοις.

50. Οὐκ αὐτοὶ δὲ μόνον ὄπλοφοροῦσιν, ἀλλὰ καὶ οἱ ἵπποι τῶν ἐμφανῶν σιδήρω ἢ κενδούκλω τὰ ἔμπροσθεν μέρη σκέπονται.

51. Πολλὴν δὲ μελέτην καὶ ἀσκησιν ποιοῦνται περὶ τὴν ἐπὶ τῶν ἵππων τοξείαν.

52. Ἀκολουθεῖ δὲ αὐτοῖς καὶ πλῆθος ἀλόγων ἵππαρίων καὶ φοραδίων, ἅμα μὲν πρὸς ἀποτροφὴν καὶ γαλακτοποσίαν, ἅμα δὲ καὶ διὰ πλῆθους φαντασίαν.

53. Ἀπικεύουσι δὲ οὐκ ἐν φροσάτῳ, ὥσπερ οἱ Ῥωμαῖοι, ἀλλὰ μέχρι μὲν τῆς τοῦ πολέμου ἡμέρας διεσπαρμένοι κατὰ γένη καὶ φυλάς, τοὺς ἵππους βόσκοντες διηρηκῶς ἐν θέρει καὶ χειμῶνι. Ἐν δὲ καιρῷ πολέμου τοὺς ἀναγκαίους ἵππους κατέχοντες, καὶ πεδικλοῦντες πλησίον τῶν Τουρκικῶν τεγτῶν φυλάττουσι μέχρι καιροῦ τῆς παρατάξεως, ὑπὸ νύκτα τῆς παρατάξεως ἀπαρχόμενοι.

54. Τὰς δὲ βίγλας αὐτῶν ἀπὸ μακρόθεν ἀλλεπαλλήλους ποιοῦσιν, εἰς τὸ μὴ εὐκόλως αὐτοὺς ὑπομένειν αἰφνιδιασμούς.

55. Ἐν δὲ τῇ μάχῃ οὐχ ὡς οἱ Ῥωμαῖοι παρατάσσουσιν ἐν τρισὶ μέρεσιν, ἀλλ' ἐν διαφόροις μοίρας δρουγγιστὶ συναπτοντες ἀλλήλαις τὰς μοίρας μικρὸν ἀπ' ἀλλήλων δισταμένας, ὥστε μίαν φαίνεσθαι παρατάξιν.

56. Ἐχουσι δὲ ἔξω τῆς παρατάξεως δυνάμιν τινα ἐκ περισσοῦ, ἣν πρὸς ἔγκρουμα ἐκπέμπουσιν κατὰ τῶν ἀμελῶς ἀντιτασσομένων αὐτοῖς, ἢ καὶ εἰς βοήθειαν τοῦ βαρουμένου μέρους φυλάττουσι. Τὸ δὲ τοῦλδον αὐτῶν ὑπὸ τῆς παρατάξεως ἔχουσι πλησίον, ἢ δεξιᾷ

и не спазват договорите, не могат да бъдат задоволени с подаръци, но още преди да са взели онова, което им се дава, те замислят коварство и нарушение на договорите.

48. Те ловко използват сгодния случай и се стремят да надвият неприятелите си не толкова със сила и войска, колкото чрез измама, внезапни нападения и лишаване от припаси.

49. Въоръжени са с мечове, ризници, лъкове и дълги копия. Поради това повечето от тях имат двойно въоръжение в битките, като носят копията на раменете си и държат лъковете в ръце, служейки си и с едните, и с другите според случая, който им се представя. Когато са преследвани, те надвиват главно с лъковете си.

50. Не само самите те са въоръжени, а и конете на знатните са покрити отпред с желязо или плъст.

51. Обръщат голямо внимание и много се упражняват да стрелят от конете си.

52. Придружават ги много коне и добитък, които им дават храна и мляко, а същевременно им дават вид на по-многобройни.

53. Те стануват не в укрепен лагер както ромеите, но разпръснати по родове и колена чак до деня на сражението, като пасат непрестанно конете си и лете, и зиме. По време на война те задържат необходимите коне и като спъват краката им около туркските шатри, пазят ги чак до времето на сражението, което те започват нощем.

54. Стражите си поставят надалеч, но [нагъсто] едни до други, за да не бъдат лесно изненадвани от внезапни нападения.

55. В сражение не се нареждат в три мери¹ както ромеите, но в отделни отреди и се приближават плътно едни до други, като отредите имат малко разстояние помежду си, така че образуват една бойна линия.

56. Те имат в запас вън от строя известна войска, която изпращат в засада срещу онези, които непредпазливо ги нападат, или пък я пазят за подкрепа на [някоя] обременена [от неприятеля] войска част. Военния си багаж държат

¹ Византийската войска обикновено се построивала за сражение в три части: ляво, дясно крило и център. За организацията на византийската войска при управлението на император Лъв VI вж. Bréhier, op. cit., pp. 369—371. Срв. Ф. Успенский, Военное устройство Византийской империи, ИРАИК IV (1900), стр. 159—168.

ἢ ἀριστερᾷ τῆς παρατάξεως, ὡς ἀπὸ ἐνὸς ἢ δευτέρου μιλίου, ἀφιέντες ἐν αὐτῷ καὶ ὀλίγην παραφυλακὴν.

57. Πολλάκις δὲ καὶ συζευγνύντες τοὺς περὶ τοὺς τῶν ἵππων κατὰ νότον, ἤγουν ὀπισθεν τῆς παρατάξεως αὐτῶν ποιοῦσιν εἰς φυλακὴν αὐτῆς, καὶ τὰ μὲν βάρη τῶν ἀκῶν τῆς παρατάξεως, ἤγουν τοὺς στίχους ἀορίστως ποιοῦσι, διὰ τὸ παχεῖαν εἶναι τὴν παρατάξιν βάρους μᾶλλον φροντίζοντες, καὶ ἴσον ποιοῦσι καὶ πυκνὸν τὸ μέτωπον.

58. Χαίρουσι δὲ μᾶλλον ταῖς ἀπὸ μήκωθεν μάχαις, καὶ ἐνέδραις, καὶ ταῖς κυκλώσεσι κατὰ τῶν ἐναντίων, καὶ ταῖς ἐσχηματισμέναις ἱποχωρήσεσιν, καὶ ἀντιστροφαῖς, καὶ ταῖς διεσπασμέναις τάξεσιν.

59. Ὅταν δὲ τρέψωσι τοὺς ἐχθροὺς αὐτῶν, πάντα ἐν δευτέρῳ τιθέασιν, καὶ ἀφειδῶς ἐπιτίθενται, οὐδὲν ἕτερον λογιζόμενοι, ἢ τὸ διώκειν. Οὐκ ἀρκοῦνται γὰρ, ὅσπερ οἱ Ῥωμαῖοι καὶ τὰ ἄλλα ἔθνη, τῇ μετρίᾳ καταδιώξει, καὶ τῇ τῶν χρημάτων ἀρπαγῇ ἀλλὰ μέχρι τοσοῦτου ἐπίκεινται, ἕως ἂν τελείως τὴν τῶν ἐχθρῶν κατάλυσιν ποιήσονται, πάσῃ μεθόδῳ εἰς τοῦτο κεχρημένοι.

60. Ἐὰν δὲ τινες τῶν ἐχθρῶν αὐτῶν διωκόμενοι εἰς ὄχυρμα καταφεύγῃσι, σπουδάζουσι ἀκριβῶς κατανοοῦντες τὴν τῶν ἀναγκαίων ἐνδειαν καὶ τῶν ἵππων καὶ τῶν ἀνδρῶν, καὶ προσκαρτεροῦσιν ἵνα τῇ στενότητι τούτων χειρῶσονται τοὺς ἐχθροὺς, ἢ εἰς τὰ ἀρέσκοντα αὐτοῖς σύμφωνα τούτους ἀγάγῃσι, πρῶτως μὲν ἐλαφρότερα ἐπιζητοῦντες, καὶ τότε συντιθεμένων αὐτοῖς τῶν ἐχθρῶν ἕτερα μείζονα προστιθέασιν.

61. Ταῦτα μὲν τὰ τῶν Τούρκων ἤδη τοσοῦτω μόνῳ διαφέροντα τῶν Βουλγάρων, ὅσα τὴν Χριστιανῶν οὗτοι ἀσπασάμενοι πίστιν, καὶ τοῖς Ῥωμαῖκοῖς ἐπ' ὀλίγον μετεβάλλοντο ἤθεσι, τό τε τὸ ἄγριον καὶ νομαδικὸν τῶ ἀλίστῳ συναποβαλόντες.

62. Ἐναντιοῦται δὲ πολεμίοις Τούρκοις ἐνδεία βοσκῆς διὰ τὸ πλῆθος ὧν ἐπιφέρονται ἀλόγων.

63. Καὶ ἐν καιρῷ δὲ συμβολῆς τάξις πεζικὴ συντεταγμένη μάλιστα αὐτοῖς βλάβει, ὡς ἐναντία αὐτῶν καβαλλαρίων ὄντων, καὶ μὴ καταβαινόντων ἀπὸ τῶν ἵππων· οὐδὲ γὰρ στήναι πεζῇ καρτεροῦσιν ὡς συντραφέντες ἐποχεῖσθαι τοῖς ἵπποις.

64. Ἐναντιοῦται δὲ αὐτοῖς καὶ τόπος ὀμαλὸς καὶ γεγυμνασμένος, καὶ δὴ καὶ τάξις καβαλλαρικὴ, καὶ πεπυκνωμένη, καὶ ἀδιαστάτως αὐτοῖς ἀκολουθοῦσα.

наблизо зад бойния строй, отдясно или отляво на бойните редици на една-две мили, като му отделят неголяма охрана.

57. Често те свързват излишните коне в тила, сиреч зад бойния си строй, и ги превръщат в охрана; дълбочината на редиците на бойния им строй, сиреч отредите, е неопределена; те обръщат по-голямо внимание на дълбочината, за да бъдат плътни редиците им и правят равен и сгъстен фронта.

58. Те предпочитат сраженията от разстояние срещу противниците си, засадите, обкръжаванията, привидните отстъпления, обръщанията и разпръснатия строй.

59. Когато обърнат в бягство неприятелите си, те остават всичко друго настрана и безпощадно нападат, без да мислят за нищо освен за преследването. Защото те не се задоволяват както ромейците и останалите народи с умерено преследване и с разграбване на имуществото, но нападат по всички възможни начини дотогава, докато напълно унищожат враговете си.

60. Ако някой от неприятелите им, когато бъдат преследвани, се приютят в укрепление, те се стремят да разузнаят точно какъв недостиг имат от припаси, коне или хора и изчакват, та поради липсата на тия неща да надвият неприятелите си или да ги доведат до какъвто те желаят договор. Отначало те предлагат някакви по-леки условия, а след това, когато неприятелите им се съгласят, те предявяват и други, по-големи [изисквания].

61. Такива са [нравите] на турките, които се различават от българите само по това, че последните са възприели вярата на християните и малко са се приближили към ромейските нрави, загубвайки заедно с неверието си и дивотията и скитнишкия начин на живот.

62. Вредна е за враждебните нам турки липсата на пасбища поради многото коне, които водят със себе си.

63. По време на сражение за тях е много вреден сбитият пехотен строй. Той е опасен за тях, понеже са конници и не слизат от конете си. Те дори не могат да стоят [изправени] на краката си, понеже са свикнали от малки да се движат с коне.

64. Опасна е за тях също равна и открита местност и сгъстени конни редици, които ги следват без разстояние.

65. Ἐναντιοῦται δὲ καὶ ἐκ χειρὸς συμπλοκῇ μετὰ τῶν ὀπλων, καὶ ἔφοδοι νυκτεριναὶ ἀσφαλῶς γινόμεναι, οἷον ἵνα οἱ μὲν οἱ προσβάλλοντες αὐτοῖς ἐν μὲν ἔχωσι μέρος τεταγμένον, τὸ δὲ ἕτερον μέρος ἐγκρουπτόμενον.

66. Λυπεῖ δὲ αὐτοὺς σφόδρα καὶ ὅταν τινὲς ἐξ αὐτῶν προσφύγῃσι τοῖς Ῥωμαίοις. Γινώσκουσι γὰρ ὅτι ἄστατον ἔχει γνώμην τὸ ἔθνος αὐτῶν, καὶ φιλοκερδεῖς εἰσιν, καὶ ἐκ πολλῶν φυλῶν συγκείμενοι, καὶ ὅτι διὰ τοῦτο οὐ ποιοῦνται λόγον συγγενῶν καὶ τῆς εἰς ἀλλήλους ὁμονοίας.

67. Ὀλίγων δὲ τάχα τοῦ προσφυγεῖν ἀπαρχομένων καὶ φιλοφρονουμένων παρ' ἡμῶν, πλῆθος αὐτοῖς ἐπακολουθεῖ. Διὸ καὶ βαρέως φέρουσιν ἐπὶ τοῖς ἀπ' αὐτῶν ἀναχωροῦσιν.

68. Ὅταν οὖν βουλευθῆ τις πρὸς αὐτοὺς ἐγγίσει πρὸς μάχην, πρό γε πάντων ἔχειν αὐτὸν δεόν τὰς βίβλας ἐπιμελῶς καὶ συνεχεῖς ἀπὸ διαστημάτων ὀλίγων, εἶτα μεριμνῆσαι καὶ προευντρεπίσαι τὰ εἰς δευτέραν τύχην τυγχάνοντα ἥγουν μήποτε τροπὴ γένηται τῶν ἀντιπολεμοῦντων αὐτοῖς, ἵνα καὶ ὀχυρὸν τόπον κατανοήσῃ ἐν καιρῷ περιστάσεως, καὶ δαπάνην ἐφευρη ὀλίγων ἡμερῶν, εἰ μὲν δυνατὸν ἔστι καὶ τῶν ἀλόγων, ἐπὶ παντὸς τῶν ἀνδρῶν, καὶ μάλιστα τὴν τοῦ ὕδατος εὐπορίαν, εἶτα καὶ τὸ τοῦλδον διαθήσει, ὡς ἐν τῷ περὶ αὐτοῦ κεφαλαίῳ ἡμῖν εἴρηται.

69. Καὶ ἐὰν μὲν σύνεσι πεζικὸς στρατὸς ἐν τῇ πρώτῃ μάλιστα μάχῃ, ἐν ὅσῳ ὁ στρατὸς ἐν συνηθείᾳ τοῦ ἔθνους γίνεται, ἐκτάξει αὐτὸν κατὰ τὸν δηλωθέντα ἡμῖν ἐν ἄλλοις τρόποις, τοῦτ' ἔστιν, ὅστε ἔχειν τοὺς καβαλλοῦρους ἔπο- τεταγμένους τοῖς πεζοῖς.

70. Εἰ δὲ μόνον καβαλλοῦροι εἰσιν οἱ ἀντι- τασσόμενοι αὐτοῖς, καὶ ἀξιόμαχοι πρὸς τὴν ἐκείνων δύναμιν, κατὰ τὸν λεχθέντα τρόπον καὶ αὐτὸν ἐν τῷ περὶ τάξεως λόγῳ τάξει αὐτοῦς.

71. Πλείονας δὲ ἐν τοῖς πλαγίοις ἀφορίσει καὶ χρησίμους. Ἐν τῷ νῶτῳ γὰρ αὐτῶν ἀρκοῦσιν οἱ λεγόμενοι διφένσορες καβαλλοῦροι, ἧτοι οἱ ἐκδικοί. Τοὺς δὲ κούρσωρας, ἧτοι προμάχους μὴ πλέον τριῶν, ἢ τεσσάρων σαγιτοβόλων τῆς

65. Опасен е за тях и ръкопашният бой с [тежки] оръжия и добре подготвените нощни нападения. Така например, когато се предприема нападение срещу тях, една част от войската трябва да бъде построена, а другата скрита [в засада].

66. Голяма вреда им се причинява, когато някои от тях прибягват към ромеите. Защото те знаят, че племето им е непостоянно, че са користолюбиви и че са съставени от много колена и поради това не обръщат голямо внимание на родствените връзки и на взаимното съгласие.

67. Понякога малцина от тях започват да преминават на наша страна, а след като бъдат облагодетелствувани от нас, мнозина ги последват. Затова са много недоволни, когато някои се отделят от тях.

68. Когато някой има намерение да се приближи до тях за сражение, той трябва преди всичко да има готови стражи — чести и на малки разстояния; след това да се погрижи и подготви необходимото за в случай на несполука. Все пак (дано да не се случи!), ако бъдат обърнати в бягство противниците им, трябва да се определи укрепено място в случай на опасност, да се пригответи продоволствие за няколко дни, ако е възможно и за конете, но преди всичко за хората, главно изобилие от вода, и да се устрои обозът така, както казахме в съответната глава.

69. А ако има пехотна войска, особено в първото сражение, и ако войниците са родственици¹ на племето [на неприятелите], да се наредят по начина, изложен от нас на друго място, сиреч да има конници, наредени зад пехотата.

70. Ако ония, които се строят срещу тях, са само конници и по боеспособност не отстъпват на тяхната военна сила, ти ще ги наредиш по начина, упоменат в книгата за строяването.

71. За фланговете да отделиш по-голям брой и способни [войници]. За тила са достатъчни така наречените „защитници“ конници или „отмъстителите“. Разузнавачите или предните бойци² да не

¹ Льв отправя това предупреждение до восначалниците, понеже, както е известно, във византийската войска от старо време служели като наемници много чужденци — готи, славяни, хуни и т. н. Срв. *Grosse, Römische Militärgeschichte* pp. 257—258. ² Тези войници били изпращани напред с разузнавателна цел и за плякосване и били известни още с името корсари или хусари. Срв. *Bréhier, op. cit.*, p. 369.

παρατάξεως τῶν διαφορῶν ἐν ταῖς διώξεσι χωρίζεσθαι μηδὲ κατατρέχειν αὐτῶν. Πάντως δὲ καὶ σπουδὴν ποιήσεται ἵνα ἐν γυμνῶ καὶ ἴσῳ τόπῳ κατὰ τὸ δυνατὸν αὐτῶ τὴν παρατάξιν ἐκτάξῃ, ἔνθα μῆτε ὕλαι εἰσὶ δασεῖς, μῆτε πάλματα, μῆτε δὲ κοιλάδες ἐνοχλοῦσι, διὰ τὰ παρὰ τῶν Τούρκων ἐπινοούμενα ἐγκρούματα.

72. Καὶ τὰς βίγλας δὲ ἐκ διαστήματος κατὰ τεσσάρων μερῶν τῆς παρατάξεως ποιήσεις.

73. Ἐὰν δὲ ἐνδέχεται, καλὸν ἔστιν ἵνα ἢ δύσβατον ποταμὸν, ἢ πάλματα, ἢ λίμνην κατὰ νότου τῆς παρατάξεως ἔχῃ, ἵνα ὁ νότος ἀσφαλῶς φυλάττεται.

74. Καὶ ἐὰν καλῶς τὰ τοῦ πολέμου ἐξέλθῃ, μῆτε κατατρέχειν αὐτῶν ἀπλήστως, μῆτε ἀμελῶς διακεῖσθαι οὐδὲ γὰρ ὡς τὰ λοιπὰ ἔθνη τὴν πρώτην ἠτιώμενα μάχην ἀπολήγουσι τοῦ πολέμου, ἀλλὰ μέχρις ἂν κατὰ κράτος ταπεινωθῶσιν, ἐπιτηδεύουσι διὰ πολλῶν τρόπων κατὰ τῶν ἐχθρῶν αὐτῶν ἐγχειρεῖν. Ἐὰν δὲ σύμμικτός ἐστὶν ἢ τάξις, καὶ πλείους εἰσὶν οἱ πεζοί, δεόν πρόνοιαν ἐν τοῖς τοιούτοις ποιεῖσθαι τῆς ἀποστροφῆς τῶν ἀλόγων. Οὐ γὰρ πάντως συγχωροῦνται οἱ καβαλλάριοι, ἐγγιζόντων τῶν ἐχθρῶν, χορτάσματα τῶν ἀλόγων συναγεῖν.

75. Αὕτη τοίνυν ἡ πολεμικὴ τε καὶ συνήθης τῶν Τούρκων συνάσκησις διαφέρει Βουλγάρων, ὡς εἴρεται, κατὰ τινα μικρὰ, τὰ δὲ ἄλλα ἔξωμοίωται. (col. 956 C—964 A)

3. Quomodo bellum in terris Sclavorum et Antarum gerendum sit

XVIII, 79. Καὶ γὰρ καὶ Σκλαβοὶ ἦν ποτε ὅτε πέραν κατοίκουν τοῦ Ἰστρου, ὃν καὶ Δανούβιον καλοῦμεν. Οἷς καὶ προσεπολέμουν Ῥωμαῖοι ἐπιτιθέμενοι, νομαδικῶς καὶ αὐτῶν τότε διαζώντων πρὶν ἢ περαιοθῆναι τὸν Ἰστρου, καὶ ὑπὸ τὸν ζυγὸν τῆς Ῥωμαϊκῆς ἐξουσίας τὸν αὐτῶν ἀγένην ὑποκλῖναι. Οὐδὲ τούτων δὲ τὰ ἔθνη πρὸς τὰς μάχας καὶ τὴν ἄλλην συνήθειαν ἀγνωστά σοι καταλείψω, ἀλλ' ὅπερ μοι εἴρηται πάντα συλλέξας διαγράψω, καθόσον ἡμῖν ἢ δύναμις ἐγχαρεῖ, ἵνα πανταχόθεν μελίττης δίκην ἐρωτίζῃ καὶ συλλέγῃς τὰ χρήσιμα. (col. 964 D — 965 A).

99. Καὶ τὰ Σκλαβικὰ δὲ ἔθνη ὁμοδίαιτά τε ἦσαν καὶ ὁμοίροπα ἀλλήλοις, καὶ ἐλεύθερα, μηδαμῶς δουλοῦσθαι ἢ ἄρχεσθαι πειθόμενα, καὶ μάλιστα ὅτε πέραν τοῦ Δανουβίου κατοίκουν ἐν τῇ ἰδίᾳ χώρᾳ. Ὅθεν καὶ ἐνταῦθα περαιο-

се отделят при преследването от строя на „защитниците“ на повече от три-четири хвърлея на стрела и да не нападат неприятеля. Да се положат усилия изобщо да се построи войската по възможност в голо и равно място, където няма нито гъсти гори, нито блата и пропасти поради замислените от турките засади.

72. Стражи ще поставяш на четири места на [известно] разстояние от боевия строй.

73. Ако е възможно, добре е да имаш в гърба на боевия строй мъчнопребродима река или блата, или езеро, за да има тилът ти сигурна защита.

74. При благополучен изход на сражение не трябва нито да ги преследваш ожесточено, нито пък да бъдеш нехаен. Защото те не прекратяват войната, ако бъдат победени в първото сражение, както останалите племена, а се нахвърлят според обичая си по различни начини срещу своите врагове, докато бъдат напълно унищожени. Ако бойната редица е смесена и пехотинците преобладават, трябва при такова положение да се помисли за изхранването на конете. Защото при приближаването на неприятелите конниците нямат изобщо възможност да събират храна за конете.

75. Такива са обичайните военни похвати на турките. Както казах, те в някои дребни неща се различават от тия на българите, а в останалото са едни и същи.

3. Как трябва да се воюва в земята на славяните и антите

XVIII, 79. Било е време, когато и славяните са живеели отвъд Истър, който наричаме и Дунав. Ромеите ги нападали и воювали с тях, когато те живеели още като номади, преди да преминат Истър и да превият врат под ярема на ромейската власт. Мисля, че трябва също да те запозная с техните военни похвати и останалите им обичаи и както казват, ще събера и ще опиша подробно, доколкото ми стигат силите, та като пчела да можеш да събереш и подбереш от всякъде полезното.

99. Славянските племена имат еднакъв начин на живот и еднакви нрави. Те са свободолюбиви и никак не се поддават да бъдат поробени и управлявани, главно когато са живели отвъд Дунава в собствената си страна. След като пре-

θέντα, καὶ οἶονεὶ βιασθέντα δέξασθαι τὴν δουλείαν, οὐχ ἑτέρω ἠδέως πείθεσθαι ἠθέλον, ἀλλὰ τρόπον τινὰ ἑαυτοῖς· κρείττον γὰρ ἠγοῦντο ἀπὸ τοῦ ἄρχοντος τῆς αὐτῶν φυλῆς φθειροῦσθαι, ἢ τοῖς Ῥωμαϊκοῖς δουλεύειν καὶ ὑποκλίνεσθαι νόμοις. Οἱ δὲ τοῦ σωτηρίου βαπτίσματος τὸν ἁγιασμὸν καταδεξάμενοι ἄχρι τῶν ἡμετέρων χρόνων τοῦτο, ὅσον κατὰ αὐτοῖς, εἰς ἀρχαίας ἐλευθερίας συνήθειαν διατηροῦνται.

100. Πολύανδρά τε ἦσαν καὶ κακοπαθείας ὑπομένοντα, εὐκόλως δὲ πρὸς καύσωνα, καὶ ψύχος, καὶ βροχὴν, καὶ σώματος γυμνότητα, καὶ τὴν τῶν σαπαραημάτων ἔνδειαν καρτεροῦντα.

101. Ταῦτα δὲ ὁ ἡμέτερος ἐν θεῖα τῇ λήξει γεγόμενος πατήρ καὶ Ῥωμαίων αυτοκράτωρ Βασίλειος τῶν ἀρχαίων ἐθνῶν ἔπεισε μεταστῆναι, καὶ γραικώσας, καὶ ἄρχουσι κατὰ τὸν Ῥωμαϊκὸν τύπον ὑποτάξας, καὶ βαπτίσματι τιμήσας, τῆς τε δουλείας ἠλευθέρωσε τῶν ἑαυτῶν ἀρχόντων, καὶ στρατεύεσθαι κατὰ τῶν Ῥωμαίους πολεμούντων ἐθνῶν ἐξεπαίδευσεν, οὕτω πως ἐπιμελῶς περὶ τὰ τοιαῦτα διακείμενος, διὸ καὶ ἀμερίμνους Ῥωμαίους ἐκ τῆς πολλῆς ἀπὸ Σκλάβων γενομένης ἀνταρσίας ἐποίησε, πολλὰς ὅπ' ἐκείνων ὀχλήσεις καὶ πολέμους τοῖς πάλαι χρόνοις ὑπομείναντας.

102. Ἦσαν δὲ, οὐκ οἶδ' ὅπως εἰπεῖν, τῇ φιλοξενίᾳ κατακόρως χρόμενα τὰ Σκλάβων φύλα, ἦν οὐδὲ νῦν καταλιπεῖν ἐνδιχαίωσαν, ἀλλ' ἔχουσαν ὁμοίως.

103. Τοῖς γὰρ ἐπιξενουμένοις ἐν αὐτοῖς ἦπιοι καὶ πρᾶοι ἐγίνοντο, φιλοφρονούμενοί τε αὐτὰ καὶ δεξιούμενοι, διασώζοντες, καὶ κατὰ διαδοχὴν ἐκ τόπου εἰς τόπον παραπέμποντες, καὶ ἀβλαβεῖς διατηρεῖσθαι, καὶ ἀδιαλείπτους δαπάνας ἀλλήλοις παρεγγυώμενοι. Ὡς εἶγε δι' ἀμέλειαν τοῦ ὑποδεχομένου συμβαίη τὸν ξένον βλαβῆναι, πόλεμον κατὰ ἐκείνου τοῦτον παραθέμενος ἐκείνω, ἀντὶ πίστεως σεβασμίας ἠγούμενος τοῦ ξένου τὴν ἐκδίκησιν.

104. Ἐδόκει δὲ αὐτοῖς καὶ ἕτερον συμπαιθεστερόν ποτε εἶναι. Τοὺς γὰρ ἐν αἰχμαλωσίᾳ παρ' αὐτῶν λαμβανομένους οὐκ ἀορίστως, ἕως ἂν βούλωνται, πρὸς δουλείαν κατεῖχον, ἀλλὰ μᾶλλον ἐν τῇ γνώμῃ τῶν αἰχμαλώτων ἐποίουν,

минали отсам и били принудени, така да се каже, да приемят робството, те не искали да се подчинят драговошно другиму, но се подчиняват, така да се каже, само на себе си. Те смятали впрочем, че е по-добре да търпят насилия от княза на собственото си племе, отколкото да бъдат подвластни и да се подчиняват на ромейските закони. А ония, които са приели светото и спасително кръщение, го спазват, доколкото зависи от тях, чак до наши дни според обичая на старата си свобода.

100. Те са многолюдни, издържат лишенията, леко понасят жега и мраз, дъжд и телесна голота, също и недостиг на припаси.

101. Нашият блаженопаметен отец, ромейският император Василий¹, ги склонил да се откажат от старите си права и ги погърчи и подчини на началници по ромейски образец, удостоил ги с кръщение², освободил ги от властта на техните князе и ги обучил да се бият срещу враждующите с ромейците племена. Той имаше присърце грижите за тия неща и затова осигури ромейците, които в старо време бяха претърпели много щети и поражения от славяните, против честите им нападения.

102. Славянските племена са били, така да се каже, извънредно гостоприемни, от което качество не са се отказали и до днес, но го пазят непроменено.

103. Те били любезни и внимателни към своите гости, приемали ги благосклонно и ги пазели, а след приема ги препращали от едно място на друго, като поемали помежду си грижата да ги пазят невредими и да не бъдат лишени от храна. Ако се случело гостът да пострада поради небрежността на домакина, онзи, който му го е предал, потеглял на поход срещу [виновния], като смятал за свой свещен дълг да отмъсти за гостенина си.

104. Те смятали че е подходящо да постъпват по следния начин: не държали в робство неопределено време, докато биха искали, онези, които са взели в плен, но като давали определен срок

¹ Василий I Македонец, баща на Льв VI.

² Тук авторът има пред вид християнизаторската дейност на Василий I сред непокръстените славянски племена, които живеели в пределите на Византийската империя — пелопонеските славяни (езерити и милинги) — и сред сръбските славяни. Срв. *Ив. Дуичев*, Въпросът за византийско-славянските отношения и византийските опити за създаване на славянска азбука през първата половина на IX в., ИИБИ, VII (1957), стр. 254—256. — *G. Radojičić*, La date de la conversion des Serbes, Byzantion, XXII (1952), pp. 225—160. — *G. Ostrogorsky*, History, p. 210.

ὀρίζοντες αὐτοῖς ῥητόν τινα τῆς δουλείας χρόνον, ἵνα μετὰ τοῦτον τὸν ὀρισθέντα χρόνον, εἴαν θέλωσιν, ἐν τοῖς ἰδίοις ἀναχωρήσῃ μετὰ τινος ὀρισμένου μισθοῦ, ἢ εἴαν βούλωνται παρ' αὐτοῖς εἶναι, μένειν ἐλευθέρους καὶ φίλους.

105. Ἐσωφρόνουν δὲ καὶ αἱ θήλειαι αὐτῶν μάλιστα κραταιῶς, ὥστε τὰς πολλὰς αὐτῶν τῶν ἰδίων ἀνδρῶν τελευτὴν ἰδίαν ἠγεῖσθαι, καὶ ἀποπνίγειν ἑαυτὰς, μὴ δυναμένας φέρειν τὴν ἐκ χειρὸς ζωὴν.

106. Ἐχρῶντο δὲ δαπάνῃ κέγκρω, μάλιστα ἐφίλουν δὲ καὶ ὀλιγάρεϊαν, δυσχερῶς φέροντες τοὺς ἄλλους τῆς γεωργίας πόρους, διὰ τὸ ἐλευθεριωτέραν μᾶλλον φιλεῖν αὐτὰ τὴν διαγωγὴν ποιῆσθαι καὶ ἄπονον, ἢ σὺν πολλῷ κόπῳ πολυτέλειαν βρωμάτων ἢ χρημάτων ἐπικτήσεσθαι.

107. Ὀπλίζοντο δὲ ποτε μικροῖς ἀκοντίοις, ἦγον ῥικταρίοις δυσὶν ἕκαστος ἀνὴρ, τινὲς δὲ καὶ σκουταρίοις μεγάλους ἐπιμήκεον, οἷον θυρεοῖς, ἐκέχρητο δὲ καὶ τόξοις ξυλίνοις, καὶ σαγίτις εἶχον κεχοισμένας φαρμάκω, ὅπερ ἐστὶν ἐνεργητικόν, εἴαν μὴ ὁ λαβὼν τὴν πληγὴν ἢ θηριακὴν ποιῇ, ἢ καὶ ἕτερον βοήθημα ἀντιφάρμακον, ἢ καὶ παρενθὺ πεαρικόπη τὴν πληγὴν, πρὸς τὸ μὴ διαδραμεῖν. Πάντως γὰρ ἂν καὶ τὸ ὅλον σῶμα ἀπόλλυται, καὶ δάσει δὲ καὶ δυσβάτοις οἴκειν καὶ καταφυγεῖν φιλοῦσιν.

108. Ὅπως δὲ κατὰ αὐτῶν ἐποιοῦντο τὰς ἐπιδρομὰς καὶ ἐφόδους Ῥωμαῖοι τότε, διηγησάμην ἔμπροσθεν ἐν τῇ περὶ ἀδοκίμων ἐφόδων διατάξει, ἵνα καὶ αὐτὸς, ὡς στρατηγὸς, εἰ καὶ μὴ κατὰ αὐτῶν νῦν, ἀλλ' ἢ κατὰ τῶν ὁμοίων αὐτῶν, ἢ κατὰ ἑτέρων βασιλέων ποιούμενος ἀδοκίμους ἐφόδους, εἴγε ἄρα χρήσιμόν τι ἐκ τῆς διατυπώσεως ἐκείνης εἴρεθῇ, ἔχῃς καὶ τοῦτο ἐξ ἐτοίμου πρὸς τὴν δέουσαν χρείαν ὡς προγεγυμνασμένον. (col. 968 D — 972 B)

за робство на пленниците, предоставяли на волята им, ако искат, да се върнат след този срок в земята си, като дадат един определен откуп, или ако искат, да останат при тях като свободни хора и приятели.

105. Също и жените им били извънредно скромни: по-голямата част от тях смятали смъртта на мъжа си за своя собствена смърт и се самоубивали, не можейки да понасят живот на вдовици.

106. За храна употребявали просото и обикновено се задоволявали с малко, понеже трудно понасяли другите тежести на земеделието. Те предпочитали да прекарват времето си свободно и без труд, отколкото с голяма мъка да се сдобиват с разнообразно ядене и пиене.

107. В миналото били въоръжени всеки един с по две малки, сиреч метателни копия, а някои [носели] големи и дълги щитовете, подобни на врати. Употребявали също така и дървени лъкове и стрели, намазани с отрова, чието действие може да бъде предотвратено само ако раненият приготви териак¹ или друго противоядие или пък веднага изреже раната, за да не се разпространява, защото иначе действува пагубно върху цялото тяло. Имали навик да живеят и да търсят закрила в гористи и мъчнопроходими местности².

108. Аз разказах по-рано, в раздела за неочакваните нападения, как ромейците тогава предприемали срещу тях походите и нападенията си, та ако се намери нещо полезно от настоящето изложение, да го имаш на ръка, военачалнико, ако стане нужда, като нещо, което предварително е изпитано, ако и сега да не правим неочаквани нападения срещу тях, но [потегляш] срещу подобните им или срещу други варварски племена.

¹ Териакът бил специална мазилка за предназначение на тялото от отровни стрели. За неговата употреба срв. *Геновева Цанкова-Петкова*, Материалната култура и военното изкуство на дакийските славяни според сведенията на Псевдомаврикий, ИИБИ, VII (1957), стр. 341. ² В разказа си за славянските племена Льв VI в повечето случаи преразказва съкратено сведенията на Псевдомаврикий. Срв. *Arriani Tactica et Mauricii Artis militaris libri XII*, Upsalae 1664, XI, 5, pp. 272—289.

XXII. ЛЪВ ХИРОСФАКТ (МАГИСТЪР)

Лъв Хиросфакт (*Χοιροσφάκτης*), или Лъв Магистър, е един от изтъкнатите представители на византийската култура от края на IX и началото на X в. Той се е родил около 845—850 г., а е починал около 919 г. Лъв Хиросфакт получил солидно образование по философия, астрология, медицина, проявил се като писател, а по-късно станал учител по математика.

Лъв Хиросфакт се намирал в родствени връзки с император Василий I Македонец, при двора на когото заемал важни длъжности. По времето на Лъв VI Лъв Хиросфакт бил изпращан на няколко пъти с дипломатически мисии при българите и арабите. Скоро след 907 г. той паднал в немилост пред императора и бил изпратен на заточение, от което се върнал едва след неговата смърт (912).

Особен интерес за нас представлява кореспонденцията на Лъв Хиросфакт. От запазените общо 27 писма 14 са разменени между него и българския цар Симеон. Те се отнасят за времето, когато Лъв Магистър като пратеник на византийския император е бил затворен от Симеон в крепостта Мундрага (895—896). В кореспонденцията на Лъв Магистър се съдържат извънредно ценни известия за българо-византийските отношения от края на IX и началото на X в. Дават се сведения за войната между България и Византия през 894—896 г., за проникването на българите към Адриатическо море, както и за техния опит да заемат Солун непосредствено след изтеглянето на арабските пирати, които го опустошили в 904 г. Поради личното му участие в събитията и широката му осведоменост сведенията, които Лъв Хиросфакт дава, се отличават с голяма точност и достоверност.

РЪКОПИСИ: P = Cod. Patmiacus gr. 178 (X s.).

ИЗДАНИЯ: J. Sakkelion: *Λέωντος μαγίστρου, ἀνθυπάτου, πατρικίου, Συμεὸν ἄρχοντος Βουλγαρίας καὶ τῶν ἄλλων ἐπιστολαί, Δελτίον τῆς ἱστορικῆς καὶ ἐθνολογικῆς ἐταιρείας τῆς Ἑλλάδος*, 1 (1883—1884), pp. 377—410. — G. Kolias, Léon Choerosphactès, magistre, proconsul et patrice. Biographie — Correspondance, (texte et traduction) (Texte und Forschungen zur byzantinisch-neugriechischen Philologie 31), Athen 1939. — Тук е даден редактиран преводът на В. Н. Златарски, Известията за българите в хрониката на Симеона Метафраста и Логотета, СбНУК, XXIV (1908), стр. 122—136, сверен и допълнен по последното издание.

КНИЖНИНА: C. De Boor, Vita Euthymii, Ein Anecdoton zur Geschichte Leo's des Weisen A. 886—912, Berlin 1888, p. 189 sq. — Krumbacher, GBL, p. 723. — И. Кузнецов, Писмата на Льва Магистра и Романа Лакапина и словото 'Επί τῇ τῶν Βουλγάρων συμβάσει като извор за историята на Симеоновска България, СбНУК, кн. XVI—XVII (1900), стр. 179—245. — М. А. Шангин, Византийские политические деятели первой половины X в. Византийский сборник, М — Л, 1945, стр. 228—248. — Ив. Дуйчев, Из старата българска книжнина, I, София 1943, стр. 74—75; 213—214. — Е. Э. Липшиц, Византийский ученый Лев Математик, ВВр, II (1949), стр. 106—149. — А. П. Каждан, К истории политической борьбы в Византии в начале X века, Ученые записки Тульского пединститута, вып. 3, 1952. — Moravcsik, Byzantinoturcica, I, pp. 397—398.

LEONIS CHOEROSPHACTIS

EPISTOLAE

1. Συμεών, ἄρχων Βουλγαρίας,
Λέοντι μαγίστρω πρεσβεύοντι ἐκεῖ-
σε τὴν ἀ' πρεσβείαν

Τὴν ἡλιακὴν ἐκλειψιν καὶ τὸν ταύτης καιρὸν, οὐ μόνον μέχρι μηνὸς τινος, ἑβδομάδος καὶ ἡμέρας, ὥρας τε καὶ στιγμῆς αὐτῆς, ὃ σὸς ἡμῖν προπέρουσι βασιλεὺς μηνύσας ἐφάνη θαυμασιώτατος, ἀλλὰ δὴ καὶ ὅσον χρόνον ἢ ἡλίου ἐκλειψις ἐπικρατήσει δεδήλωκε. Καὶ ἄλλα δὲ τοῦτον λέγουσιν εἰδέναι πολλὰ οὐρανίου κινήσεως καὶ φορᾶς. Εἰ δ' ἀληθῆ ταῦτα γε, καὶ περὶ τῆς αἰχμαλωσίας, οἶδε καὶ εἰδὼς εἶπεν ἄν σοι, ὡς ἢ ἀπολυθῆσεται παρ' ἡμῶν ἢ κατασχεθῆσεται. Μήνυσσον οἶν τῶν δύο τὸ ἕτερον, καὶ εἰ τὴν ἐνδιάθετον ἡμῶν γνώμην γνώῃς, ἄθλον καὶ προγνώσεως καὶ πρεσβείας ἔξεις, οἶδε κύριος, τὸ τὴν αἰχμαλωσίαν λαβεῖν. *Ἐρῶσο. (p. 77)

2. Λέων, μάγιστρος, ἄρχοντι
Βουλγαρίας

Μηνύσας ἐφθης, ἀρχόντων φιλανθρωπότητε, ἀ καὶ μεμήνηκας. Τοῖνον διὰ ζώσης φωνῆς οὐ μηνύομεν, ἐπισφαλεσιότη γὰρ ἢ δι' ἐρμηνέως ἐξ ἑτέρας εἰς ἑτέραν μεταμοζομένη φωνή. Τὴν δὲ γραφίδα κινῶντες προλέγομεν, ὡς τὴν Ρωμαίων αἰχμαλωσίαν ἀποστελεῖς, οὐδαμῶς κατέχων αὐτήν, μᾶλλον δὲ ἀποδώσεις, οὐ δώροις δὲ ἢ τιμήσασιν· καὶ τοῦτο ποιήσεις ἀντιμιμούμενος τῷ σῶ θειοτάτῳ πατρί. Τίς γὰρ δυνήσασθαι ἄν βιάσασθαι σε πρὸς τοῦτο, τὸν ἐνδιάθετον, καὶ αὐθαίρετον ἔχοντα πόλεμον, καὶ τὴν ἀντικαθεζομένην γνώμην κακοῖς; *Ἐχεις τὴν πρόγνωσιν, καὶ τελέσεις τοιαῦτα. *Ἐρῶσο. (p. 77)

ЛЪВ ХИРОСФАКТ (МАГИСТЪР)

ПРЕПИСКА

1. Симеон, княз на България, до Лъв Магистър, изпроводен в България като пратеник за първи път

По-миналата година твоят цар¹ се показва премного достоен за учудване, като ни събщи за слънчевото затъмнение и времето му: той посочи не само месеца, седмицата и деня, часа и минутата, но така също и колко време ще трае това затъмнение. Казват, че той знае и много други неща за движението и хода на небесните тела². Ако това е истина, разбира се, той знае и за пленниците; и понеже знае, той би могъл да ти каже дали ние ще ги пуснем, или ще ги задържим. И тъй обади ни едно от двете и ако познаеш нашата скрита мисъл, то като награда както за предсказанието, тъй и за пратеничеството, бог ни е свидетел, ще получиш пленниците.³ Здравей!

2. Лъв Магистър до княза на България

Ние вече узнахме това, о най-човеколюбиви от князете, което си ни извещил. Обаче ние не съобщаваме чрез жива реч, защото речта, която се превежда от един език на друг чрез преводач, е най-несигурна. Но движейки писалката, предсказваме, че ти ще изпратиш ромейските пленници, по никакъв начин няма да ги задържиш, но ще ги предадеш, и то не срещу дарове или откупи. И това ти ще извършиш по подражание на твоя пребожествен отец⁴. Защото, кой би могъл да те принуди на това тебе, който срещу злото водиш вътрешна и доброволна борба и имаш мнение, противно на него? Ето ти предсказанието и ти ще изпълниш това. Здравей!

¹ Става дума за византийския император Лъв VI. ² Лъв VI се занимавал с астрология и изобщо минавал за много учен. ³ Сиреч за тия пленници, които Симеон взел във войната с Византия през 894 г. Тук Симеон се подиграва на учеността на византийския император Лъв VI. Изобщо с това писмо той затруднява Лъв Магистър в изпълнението на мисията му. Вж. Златарски, История, 1, 2, стр. 305. ⁴ Тук под „божествен баща“ някои учени (вж. например И. Кузнецов, Писмата на Льва Магистра и Романа Лакапина и словото *Ἐπὶ τῇ τῶν Βουλγάρων συμβάσει, СбНУК, XVI—XVII, 1900, стр. 212, бел. 2) мислят, че става дума за византийския император, който се смятал за духовен баща на българския владетел. На нас по-вероятно ни изглежда мнението на Златарски, че тук Лъв Магистър е имал пред вид родния баща на Симеон — Борис-Михаил, който се намирал в мир с Византия. Вж. В. Златарски, Известията за българите в хрониката на Симеона Метафраста и Логотета, СбНУК, XXIV (1908), стр. 124 и 136, бел. 1.

3. Συμέων, ἄρχων Βουλγαρίας,
Λέοντι μαγίστρω

Ἔγνων, ὦ μάγιστρε Λέον, οὐδόλωσ τὰ μέλλοντα καὶ ἀπόρρητα, γράψας ἡμῖν, ἃ καὶ γέγραφας. Οἶδε δὲ καὶ ὁ σὸς βασιλεὺς καὶ μετεωρολόγος οὐδαμῶς τὸ μέλλον λοιπόν. Εἶχον οὖν κατὰ νοῦν εἶχον, οἶδε κύριος, τὸ τὴν αἰχμαλωσίαν ἐξαποστεῖλαι. Τοῖνυν οὐκ ἀποστελῶ, ἐπεὶ μὴ τὸ μέλλον ἐπέγνων, μηδ' ἀποσταλῆναι ταύτην ψευδῶς ἐνόησας· μηδ' ἄθλον προγνώσεως λαβεῖν ἠδυνήθης. Ἐρῶσο. (p. 79)

4. Λέων, μάγιστρος, Συμεῶν,
ἄρχοντι Βουλγαρίας

Εἶπερ γραμματεῖς, καλῶς ἀναγνώσκοντας εἶχες, ἀρχόντων φιλανθρωπότες, εἶπερ τοῖς στιγμῆν προσήκουσαν ποιουμένοις εὐπόρεις, ἔγνων ἂν ἔγνων ἀναλεγόμενος τὴν ἡμετέραν ἐπιστολήν, ὡς τὸ μέλλον γνόντες, δι' αὐτῆς σοι τοῦτο κατεγνώρισάμεν. Ἐχει γὰρ ὧδε: „Τὴν αἰχμαλωσίαν ἀποστελεῖς οὐδαμῶς κατέχων αὐτήν.“ Εἰ τοῖνυν οἱ σοὶ μέχρη τοῦ „ἀποστελεῖς ἔστιξαν, τὸ δὲ „οὐδαμῶς“ συνῆψαν πρὸς τὸ „κατέχων αὐτήν“, εἰ τὸ „ἀποδώσεις“ μὴ, κακῶς ποιοῦντες, ἄχρι τοῦ ἀρνητικοῦ μορίου διήλθον στίξαντες, ἀλλὰ τὴν „οὐ“ ἀρνησιν τῷ „δώσεις“ δὲ ἢ τιμήμασιν“ ἐπιφέροντες ἦσαν, καὶ δὴ καὶ εἰ τὸ „ἦτα“, συνδεικτικῶν νῦν δυνάμιν ἔχον, διαζευκτικόν, μηδ' ὀπωσοῦν παρελήφασιν, ἔμαθες ἂν, ὡς ἄνευ δώρων καὶ τιμῶν τιμημάτων ἐγράψαμεν, τὴν αἰχμαλωσίαν ὡς οὐ δώσεις, ἀλλ' ἀποδώσεις. Καὶ ἵνα δηλώσω τὰ λείποντα εἰ τὸ „ἀντιμμούμενος“ καὶ τὸ „βιάσασθαι“ καὶ τὸ „ἀνθαίρετον“ „ἐνδιάθετον“ καὶ τὸν „πόλεμον“ καὶ τὴν „ἀντικαθεζομένην γνώμην κακοῖς“, τὸ μὲν „ἀντι“ τοῦ ἴσου, ἀλλὰ μὴ τοῦ ἐναντίου, τὰ δὲ λοιπὰ μὴ περὶ θυμοῦ καὶ πολέμου κακῶς ἐπενόησαν, ἀλλὰ περὶ γνώμης πολεμούσης καὶ καταβαλλούσης τὸ σκληρόν τε καὶ ἀφιλόνητον τῆς σῆς προτέρας προθέσεως, εἶχον ἐπαινεῖσθαι ἂν ἔγωγε ὡς γνοὺς τὸ μέλλον τε καὶ ἀπόρρητον, καὶ οὐκ ἐπαινεῖσθαι μόνον, ἀλλὰ δὴ καὶ προγνώσεως ἄθλον τὴν αἰχμαλωσίαν ἀπολαβεῖν. Ἐχεις τὴν προλεκτικὴν παρ' ἡμῶν δυνάμιν, ἣν ἡμεῖς ἐκ τοῦ ἡμετέρου

3. Симеон, княз на България, до Льв
Магистър

Никак не позна, о магистре, бъдещето и тайната, като ни написа това, що си написал. А и твоят цар¹ прочее, който се занимава с небесните движения, никак не знае бъдещето. Наистина имах на ум, имах — бог ми е свидетел, — да възвърна пленниците. Обаче няма да [ги] върна, тъй като ти не позна бъдещето и лъжливо помисли, че няма да бъдат изпратени, нито можа да получиш награда за предсказанието. Здравей!

4. Льв Магистър до Симеон, княз
на България

Ако имаше секретари, които четяха добре, о най-човеколюбиви от князете, ако разполагаше с люде, които да умееха да поставят запетая там, дето трябва, то ти, като четеше писмото ми, щеше добре да разбереш, наистина щеше да разбереш, че ние сме познали бъдещето и че чрез писмото сме ти го известили. Защото там стои така: „τὴν αἰχμαλωσίαν ἀποστελεῖς οὐδαμῶς κατέχων αὐτήν.“ Ако прочее твоите секретари бяха поставили препинателен знак след думата „ἀποστελεῖς“, а думата „οὐδαμῶς“ бяха отнесли към „κατέχων αὐτήν“ и ако не бяха прескочили погрешно „ἀποδώσεις“, до отрицателната частица, поставяйки там препинателен знак, но бяха отнесли отрицанието „οὐ“ към „δώσεις“ δὲ ἢ τιμήμασιν“, а освен това, ако не бяха схванали някак си частицата „ἦ τα“ разделително, когато тя тук има съединително значение, то ти би разбрал, че сме ти писали, че без дарове или някакъв откуп ще ги възвърнеш, а не ще ги дадеш. Нека да изясня и останалото. Ако бяха разбрали правилно думите: „ἀντιμμούμενος — βιάσασθαι — ἀνθαίρετον — ἐνδιάθετον — πόλεμον — ἀντικαθεζομένην γνώμην κακοῖς“, а именно, ако бяха схванали „ἀντι“ в смисъл на „равно“, но не в смисъл „против“, а другото не че се отнася до гняв и война, но до мисъл, която се бори и отхвърля жестокостта и безчовечието на твоео предишно разположение, то тогава аз щях да бъда възхвален, понеже съм познал бъдещето и истината, и не само щях да бъда възхвален, но и като награда за предсказа-

¹ Сиреч Льв VI.

βασιλέως προγνωστικῶς ἠπιστάμεθα. Ἀπόδος τῷ προφήτῃ πατρὶ τὸ ζητούμενον εἰπας γάρ ποτε περὶ αἰχμαλώτων, εἴ γε μὴ λέληθέ σε, ὡς ἀποστελεῖς αὐτούς, καθὼς οἱ σοὶ νῦν μοι λέγουσιν. Ἐρῶσο. (pp. 79 — 81)

5. Συμέων, ἄρχων Βουλγαρίας,
Λέοντι μαγίστρῳ

ᾠ μάγιστρε Λέον, οὐχ ὑπεσχόμεν περὶ αἰχμαλώτων οὐ σοὶ ἐλάλησά τι οὐκ ἐξαποστελεῶ, καὶ μάλιστα ὡς μὴ τὸ μέλλον γνοὺς καθαροῦς (p. 81)

6. Λέων, μάγιστρος, Συμεῶν
ἄρχοντι Βουλγαρίας

Ἀνελεξάμην κατὰ χεῖρας τὴν σὴν ἐπιστολήν, ᾧ ἀρχόντων μέγιστε, τὴν οὕτω περιέχουσαν: „οὐχ ὑπεσχόμεν περὶ αἰχμαλώτων οὐ σοὶ ἐλάλησά τι οὐκ ἐξαποστελεῶ“. Ποιήσομαι οὖ εἰς συγκαταθέσεως γραφὴν τὴν τῆς σῆς ἀνανεύσεως ἀφορμὴν, τοῦτο μὲν τὸ πρῶτον κῶλον μέχρι τοῦ δευτέρου ἀρνητικοῦ μορίου στίζων ἐπὶ τελείᾳ, οἷον: „οὐχ ὑπεσχόμεν περὶ αἰχμαλώτων οὐ“, ἀντὶ τοῦ οὐχ ὑπεσχόμεν τὸ „οὐ“, ἀλλὰ τὸ „ναί“, μίαν, κατὰ τὸν Σταγειρίτην, κατάφασιν τῶν δύο θελουσῶν ἀποφάσεων: τὸ δὲ „σοὶ ἐλάλησα“ συγκαταθετικῶς ἀνταναγνωστέον, ὡς εἰ ἔλεγες, „οἶδας, ὅτι κατεθέμην λαλῆσαί σοι“· εἶτα τὸ μὲν „τί“ πευστικῶς, ἀπαδοῦς, τὸ δὲ „οὐκ ἐξαποστελεῶ“ ἐν εἰρωνεῖα περιελθόν, ὅλην τὴν δύναμιν τῶν σαῖ συλλαβῶν εἰς τὴν σὴν συνήθη φιλάνθρωπον ἐνποιῖαν ποιήσομαι. Ἄλλ' εἴποι τις ὅτι ἀμφίβολον ἀνάγνωσιν ποιέι. Αὐτὸ δὲ τοῦτο καγὼ εἴποισι πρὸς τὸν τοῦτο λέγοντα. Ἀμφίβολον οὖν, ὡς πολλάκις ἀνταναγνωσκόμενον. Εἰ δ' ἀμφίβολον νικάτω τὸ φιλάνθρωπον. Φιλάνθρωπον δὲ τὸ τὴν αἰχμαλωσίαν ἀπολυθῆναι. Ἀπολύθητω δὴ.

нието щях да получа пленниците¹. Ето ти нашата предсказателна сила, която ние предварително бяхме узнали от нашия цар. Върни на баща си-пророка² исканото. Защото ти вече веднаж си казал за пленниците, ако не си забравил, че ще ги изпратиш, както и твоите хора сега ми казват³. Здравей!

5. Симеон, княз на България, до Лъв
Магистър

О магистре Лъве, не съм обещавал за пленниците; нищо не съм ти казвал; няма да ги изпратя и особено понеже не позна бъдещето точно.

6. Лъв Магистър до Симеон, княз
на България

Прочетох намиращото се в ръцете ми твое писмо, о най-велики от князете, което съдържа следното: „οὐχ ὑπεσχόμεν περὶ αἰχμαλώτων οὐ σοὶ ἐλάλησά τι οὐκ ἐξαποστελεῶ.“ И тъй аз ще превърна в съгласително писмо това, което дава повод да изглежда отрицателно, а именно като отделя с точка първата част от изречението чак до втората отрицателна частица включително, така „οὐχ ὑπεσχόμεν περὶ αἰχμαλώτων οὐ“, сиреч не съм обещавал отрицателно, а положително, тъй както според Стагирита⁴ двете отрицания имат значение на едно утвърждение, а пък изразът „σοὶ ἐλάλησα“ трябва да се прочете утвърдително, както ако ти беше казал: „οἶδας, ὅτι κατεθέμην λαλῆσαί σοι.“ После, като се придаде на частицата „τί“ въпросително значение, а пък „οὐκ ἐξαποστελεῶ“ би схванал иронично, тогава целия смисъл на твоите думи ще превърна в благодеяние, присъщо за твоето човеколюбие. Но някой би рекъл, че това прави четенето двусмислено. А и аз бих рекъл същото за оногова, който казва това. И тъй двусмислено е, понеже се чете по различен начин. Но ако е двусмислено, то нека човеколюбието надвие, а пък човеколюбие е да бъдат освободени плен-

¹ Лъв Магистър се опитва да изтълкува отрицателния отговор на Симеон за връщането на пленниците, като стоварва вината върху неговите секретари, които били изтълкували погрешно смисъла на някои изразив писмото. Вж. Златарски, История, I, 2, стр. 308—309.² Срв. стр. 176, бел. 4.³ Лъв Магистър напомня на Симеон за обещанието, което той дал да върне пленниците в преговорите с друнгария Евстатий, водени при устието на р. Дунав през 895 г. Вж. Златарски, История, I, 2, стр. 300—302; стр. 308—309. ⁴ Става дума за гръцкия философ Аристотел (384—322), който бил роден в гр. Стагира (в Халкидическия полуостров). Както е известно, Аристотел е създател на формалната логика.

Ἔχεις γὰρ τὸ δίκαιον μετὰ τοῦ φιλανθρώπου ἐπὶ πάντων σαφῶς μαρτυρούμενον. Εἰ δὲ τὸ ὄλον ἐν ὑποκριτικαῖς ὑποστιγμαῖς διελθεῖν βουλεύσοιτό τις τῆς σῆς ἐπιστολῆς τὸν νοῦν, οὐκ ἄκομψον εὔρε καὶ οὕτως τὴν πρὸς κατάνευσιν ἐπιχείρησιν. (pp. 81 — 83)

7. Δέων, μαγιστρος, Συμεῶν ἄρχοντι Βουλγαρίας

Δεξάμενος τὰς ὑπ' ἐμοῦ διατὰς ἀνταναγνώσεις, τὰς ἀποτρεπούσας τὴν ἀπαξ σου καὶ μετ' ἀμφιβολίας ἀνάγνωσιν, δέχου καὶ τρίτην τῶν ἄλλων ἀνομοίαν. Τὸ γὰρ „οὐχ ὑπεσχόμην“, μετὰ σαρκασμοῦ διελθὼν, τὸ δὲ „περὶ αἰχμαλώτων“ μέχρι τοῦ „σοὶ ἐλάλησα“ μετὰ βαρύτητος ἀναγνούς, τὸ λειπόμενον „τί οὐκ ἐξαποστελῶ“ νοήσω πάντως ἐρωτηματικῶς, ὡς, ἅπερ ἔλαβες, ἀποστελεῖς ἅπαντα, καὶ οὕτως σοὶ τὴν ἀφιλόανθρωπον τοῖς ἀμαθέσιν ἐπιστολὴν φιλανθρωποτάτην νοήσαιμεν, ὁμοίαν ἀλλ' οὐκ ἀνομοίαν οὔσαν τῆς σῆς γνώμης καὶ φύσεως. Ἐρῶσο. (p. 83)

8. Τοῦ αὐτοῦ, Συμεῶν ἄρχοντι Βουλγαρίας

Οἶδεν, ὦ ἀρχόντων θαυμασιώτατε, οἶδε θεὸς πρὸς τάναντία τὴν γλῶτταν παραφέρειν, ὅτε τῆς ἀληθείας προκρίνειν τὸ ψεῦδος βουλοίμεθα, καὶ τῆς φιλανθρωπίας τὸ ἀφιλόανθρωπον καὶ τοῦτο βίβλοι φέρουσι, καὶ βίος γνωρίζει πολλάκις πράγμασι. Νῦν δὲ οὐ γλῶσσαν μόνον, οὐδὲ τὴν πρὸ ταύτης διάνοιαν, ἀλλὰ καὶ χεῖρα γράφουσιν τὰ μὴ δίκαια εἰς ἑτέραν γραφὴν θεὸς μετετάξατο· ἔστι γὰρ καὶ γράφειν ἀναμφιβόλως, καὶν τις βιάζοιτο τὰ γεγραμμένα μεταβάλλειν πρὸς ἕτερον νοῦν. Τὸ δὲ δύναμιν ἔχον, ἀντὶ μαῖς, τρισσῶς ἀναγνωσθῆναι τῆς πρώτης σου κατανεύσεως, ἔστιν ἐκ προνοίας ἔλεγχος, ἢ πᾶσιν ἐφορᾶ, κατὰ τὸν ποιητὴν, εὐνομίαν καὶ ὕβριν. Ἔχεις ἐλέγχοντά σε θεόν, καὶ αὐτὴν τὴν χεῖρα τὴν ὑπ' αὐτοῦ παρακηθηθεῖσαν ἀντ' ἄλλον ἄλλα δι' ἀμφιβολίας κατὰ σοῦ, μᾶλλον δ' ὑπὲρ σοῦ πως γράφασθαι. Ἐρῶσο. (pp. 83 — 85)

ниците. И наистина нека бъдат освободени. Защото ти, както ясно е засвидетелствувано от всички, притежаваш справедливост и човеколюбие. Ако пък изобщо някой би намислил с лицемерни запетаи да обясни смисъла на твоето писмо, то и в такъв случай опитът да те склони би се оказал труден¹.

7. Льв Магистър до Симеон, княз на България

След като си получил моите две различни четения, които отхвърлят твоето единствено и двусмислено четене, приеми и трето, несходно с другите. Защото като обясних „οὐχ ὑπεσχόμην“ със сарказъм и „περὶ αἰχμαλώτων“ включително до „σοὶ ἐλάλησα“ разбрах утвърдително, то останалото „τί οὐκ ἐξαποστελῶ“ бих разбрал изобщо въпросително, че ти ще изпратиш всичко, каквото си взел, и по тоя начин твоето нечовеколюбиво за неуките писмо бихме разбрали като най-човеколюбиво, понеже то е сходно, но не и несходно с твоето разположение и естество. Здравей!

8. Същият до Симеон, княз на България

Знае, о най-дивни от князете, знае бог да обръща езика към противоположното, когато бихме пожелали да предпочетем лъжата пред истината и нечовеколюбивото пред човеколюбието; и това говорят книгите, па и животът често го проявява с дела. Сега обаче бог не само езика, нито преди него разума, но и ръката, която пише несправедливи работи, насочва към друго писание. Защото може да се пише и без да се поражда съмнение, ако и някой да би се мъчил да изменя написаното в друг смисъл. А възможността да се изтълкува първото ти съгласие тройко вместо по един начин е изпитание от страна на провидението, което според поета наблюдава всяка справедливост и престъпление. Ти виждаш, че бог те изпитва, а самата ръка, която е била движена от него, е написала едно вместо друго с двусмислие против тебе или по-добре за тебе. Здравей!

¹ В това писмо Льв Магистър чрез разместване препинателните знаци в писмото, а и като апелира към човеколюбието и справедливостта на Симеон, се опитва да го склони да пусне пленниците. Вж. Златарски, История, I, 2, стр. 310—311.

9. Τοῦ αὐτοῦ, Συμεῶν ἄρχοντι
Βουλγαρίας

Ἔγνων τῆς ἐπιστολῆς, ᾧ ἀρχόντων μέγιστε, τὸ ἀπόρρητον, εἰ καὶ κατὰ σέ τὴν ἀνάγνωσιν ποιησάμεθα. Φιλεῖς ὡς ἀληθῆς καὶ ζῶν ἀρετῇ τὸ πάντως ὑπὸ πάντων πιστεύσθαι, καὶ δοκιμάζεις πρὸς ὃν καὶ γράφεις. Καὶ εἰ μὲν πιστεύσει τις τὰ μὴ φιλανθρώπως γραφόμενα, ὅτι μὴ νοῦν ἔχει, καὶ ὅτι μὴ χρηστὸν σε ὑπέλαβε, δικαίως ἀπεχθανόμενος ὡς ὑβρεὶ πλυνόμενος οὐδ' ὑπακούεις. Εἰ δ' ἀπιστήσῃ τὰ οὕτως γραφόμενα, ὅτι νοῦν ἔχων ἐστὶ, καὶ ὅτι χρηστὸν σε εἶναι πεπίστευκεν, ὡς τιμώμενος, φιλία θελγόμενος ὑπακούειν ἐπίστασαι. Ἐπιστήσαμεν οὖν κακὸν σε εἶναι, καὶ διὰ τοῦτο φιληθησόμεθα. φιλούμενοι δὲ τὰ ἡμῖν φίλα εὖροιμεν φίλον δὲ ἡμῖν τὸ τὴν αἰχμαλωσίαν ἀπολυθῆναι. Ἐξήρωσο. (p. 85)

10. Τοῦ αὐτοῦ, Συμεῶν ἄρχοντι
Βουλγαρίας

Διπλοῦς ὁ ἄνθρωπος, ᾧ ἀρχόντων μέγιστε, ἐκ σώματος φημί καὶ ψυχῆς. Διπλοῦς δὲ καὶ ὁ λόγος, ὁ μὲν προφορικὸς καὶ ἐγγράμματος ὁ δὲ νοερός τε καὶ ἐνδιάθετος. Ἐνθα δὴ ἐνθα ὁ προφορικὸς καὶ ἐγγράμματος ἀκολουθεῖ τῷ ἐνδιαθέτῳ καὶ ψυχικῷ, ἀληθεύειν πιστεύσοιμεν, καὶ πιστεύσαντες στέργοιμεν ὅπου δὲ μὴ ἀκολουθεῖ, ἀπιστήσοιμεν μὲν καὶ ἀπολεμώμεθα. Τοίνυν μὴ ἀκολουθοῦντα τῷ ἐνδιαθέτῳ καὶ νοερῷ τὸν προφορικὸν καὶ ἐγγράμματον ἐπιγνόντες μὴ στέργαντες ἀνανεύοιμεν. Ἄλλ' εἴποι τις, „πῶς γνώσκεις τὸν ἐν διάθετον:“. „Ἐκ τῶν χρηστῶν πράξεων“, εἴπομι ἄν. Ὅπου δὲ χρηστὰ πράξεις ἀνδρός, χρηστὰ νοεῖται καὶ τὰ γραφόμενα. Εἰ δὲ χρηστὸς μὲν κατὰ ψυχὴν ὁ πέμπας, καὶ τοῦτο μετὰ τῶν πραγμάτων πάντες ὁμολογοῦσι, μὴ χρηστὰ δὲ τὰ ποτὲ καὶ ἅπαξ γραφόμενα, δοκιμασίαν ἀλλ' οὐκ ἀλήθειαν, καὶ παιδιὰν ἀλλ' οὐ σπουδὴν, ἢ σφάλμα τοῦ τὸ γράμμα γράψαντος, ἀλλ' οὐχὶ τοῦ τὸ γράφειν προστάξαντος εἴποιμεν οὐδεὶς γὰρ τῶν καλῶν αὐτὸς ἐαυτῷ οἶδε μάχεσθαι, οὐδὲ τὸν προφορικὸν τοῦ ἐνδιαθέτου φέρειν πολέμιον, οὐδὲ τῆς ὁσημέραι πράξεως τὴν τιμὰ πρᾶξιν καὶ ἰδιάζου-

9. Същият до Симеон, княз
на България

Узнах, о най-велики от князете, тайната на писмото, ако и да го прочетохме, както искаш. Като правдив и живееш добродетелно, ти обичаш да се ползуваш с доверието на всички във всичко и изпитваш оногова, комуто и пишеш. И ако някой повярва, че писмото е написано нечовеколюбовиво, и понеже те е смятал за недобър, ти справедливо ще го ненавиждаш, бидейки обиден, и 'не ще го слушаш. Ако пък не повярва, че е така написаното, понеже има ум и понеже вярва, че ти си добър, то ти като достоен с чест, очарован от приятелство, знаеш да го слушаш. И тъй ние не повярвахме, че ти си лош, и затова ще бъдем обичани, а като обичани, бихме могли да получим това, което ни е приятно, а приятно ни е да бъдат отпуснати пленниците. Здравей!

10. Същият до Симеон, княз
на България

Човек се състои от две части, о най-велики от князете: сиреч от тяло и душа. А двойно е словото, от една страна, устно и писмено, а, от друга — умствено и вътрешно. Именно когато устното и писменото слово следва вътрешното и душевното, ние бихме повярвали, че се говори истината, а като повярваме, бихме го приели с удоволствие. А когато не го следва, не ще го повярваме и ще го отхвърлим. Следователно, като знаем, че устното и писменото слово не следва вътрешното и умственото, ние не ще го приемем и ще го отхвърлим. Но може би някой би казал: как можеш да познаваш вътрешната мисъл? По добрите дела, бих казал. А когато делата на човека са добри, то и написаното се смята за добро. Ако тоя, който праща писмо, е добър по душа и това всички признават по с делата му, а ако пък онова, което някога и един път е написано, не е добро, то ние бихме казали, че това е изпитание, а не истина, и шега, а не сериозност, или грешка на оногова, който е написал писмото, а не на оногова, който е заповядал да го напишат. Защото никой от добрите не може да се бори сам със себе си, нито да противопостави устното слово на вътрешната мисъл, нито пък някое, и то случайно, дело на ежеднев-

σαν τοῦτο γὰρ τῶν στασιαζόντων ἐκ κακίας πρὸς σφᾶς τε αὐτοὺς καὶ ἄλλους. Ἐρῶ σο, ἔρῶ σο μοι ὁ μὴ διπλοῦς τῷ λόγῳ καὶ διπλοῦς τῷ κράματι. (pp. 85 — 87)

11. Τοῦ αὐτοῦ, Συμεὼν ἄρχοντι
Βουλγαρίας

Τὸ λευκὸν καὶ καθαρόν, ὃ ἀρχόντων μέγιστε, ὅπερ εἰς βιάθος μὲν φυσικῶς ἔχεις, γνώμη δὲ κυροῖς καὶ αὐξάνεις ὁσημέραι, ὑπὸ γραμμάτων τῶν ἐκ μέλανος νικηθῆναι οὐ δύναται τὸ μὲν γὰρ σύμφυτόν τε καὶ δυσσιπόβλητον, τὸ δὲ τέχνη σὺν ἐθιτηδειότητι ἐγγιγνόμενον, καὶ διὰ τοῦτο ἐξίτηλον καὶ ὕδατι ἐκπλυνόμενον. Εἰ οἶδα, μενεῖ τὸ φυσικόν, ἀπαλειφθήσεται δὲ τὸ θέσει καὶ τεχνικόν τῆς τοιαύτης γραφῆς· οὐδὲ γὰρ ὕαλος νικῆσαι δύναται τιμίον λίθου διαύγειαν, οὐδὲ βαφή ἄνθος, οὐδ' εἰκὼν ζῶον, οὐδ' οἶκος οὐρανόν. Οὕτως οὐδὲ γράμμα τὸ ἐκ μέλανος νικῆσει, ὅπερ φησῶσας κατὰ ψυχὴν ὁ λόγος ἐδήλωσεν, ἐπεὶ μὴ δύναται τὰ θέσει καὶ τέχνη ἔξιν καὶ φύσιν νικῆσαι. Ἐρῶ σο. (p. 87)

12. Τοῦ αὐτοῦ, Συμεὼν ἄρχοντι
Βουλγαρίας

Θαῤῥεῖς πρὸς ἀλήθειαν, ἀρχόντων ὁ ἀληθέστατος, θαῤῥεῖς πρὸς τὰ λίαν ἐπαινετὰ θέλεις δὲ καὶ τὸ σὸν οὐχὶ ἐν ἴσῳ τοῦ τῶν ἄλλων πιστεύεσθαι, ναί, καὶ τὴν δοκοῦσαν κατὰ παιδιὰν ἄρησιν, ὁμοίαν εἶναι τε καὶ νομίζεσθαι τῆς ἐτέρων ἀληθοῦς καταπέυσεως. Δείκνυται οὖν ἢ ἐπιστολῇ ἀληθεύουσα πράγματι. καὶν δοκῇ τῷ γράμματι ψεύδεσθαι, ἵν' ἢ ὑπὲρ τὴν τῶν ἄλλων ὑποπτευομένην ἀλήθειαν ἢ σὴ σοφῶς ὑποπαίζουσα καὶ κομικευομένη ψευδομυθία. Καὶ τοῦτο θαυμαστόν, καὶ τοῦτο γέμον φιλανθρωπίας, ἵνα, εἰ δοκῶν ψεύδεσθαι ἀληθεύεις, ἐπαληθευοντός σου τίς ἔσται ὁ πιστεῦσαι δυνάμενος, ὡς ψεύση πάποτε; Ὡ ψεύδους ἐγγράμματος, ἀληθείας ἐμπράκτου γέμοντος! Οὕτω δοκῶν ψεύδεσθαι ἀληθεύεις, καὶ ἀληθεύων οὐκ εἰς ψεῦδος αὐθις ἀποκλίνεις. Ἐρῶ σο.

ната си дейност. Защото това е свойствено на ония, които поради злоба сами бунтуват против себе си и против другите. Здравей, здравей ми ти, който си недвоен по разум и двоен по състав!

11. Същият до Симеон, княз
на България

Светлото и чистото, о най-велики от князете, което ти дълбоко притежаваш по природа и което ти укрепяваш с ум и увеличаваш всекидневно, не може да бъде победено от писма, написани с черно мастило. Защото едното е вродено и трудно отстранимо, а другото се добива чрез изкуство и прилежание и затова се заличава и отмива с вода. Аз добре зная, че ще остане естественото, а ще се заличи прибавеното и изкуственото в това писмо; защото нито стъклото може да надвие блясъка на драгоценния камък, нито баграта — цветето, нито изображението — живото същество, нито пък домът — небето. Така нито писмо, написано с мастило, не ще надвие онова, що речта от душа вече е обявила, тъй като прибавеното и изкуственото не може да надвие същественото и естественото. Здравей!

12. Същият до Симеон, княз
на България

Ти се уповаваш на истината, о най-справедливи от князете, ти се уповаваш на най-похвалните дела; искаш пък на твоето да се вярва не еднакво с онова на другите. Да, ти искаш, щото и привидният за шега отказ да е и да се счита за еднакъв с истинското съгласие на другите. Следователно писмото на дело се показва правдиво, ако и на хартия да изглежда лъжливо, та твоите мъдросте-говити и остроумни измамни слова да бъдат по-горе от предполагаемата истина на другите. И това е чудно, и това е пълно с човеколюбие, та ако и ти, когато изглеждаш, че лъжеш, говориш истината, то кога заговориш право, кой ще може да повярва, че ти някога си го лъгал? О написана лъжа, пълна с действителна правда! Така, когато ти изглеждаш, че лъжеш, ти говориш истината, а като говориш истината, ти няма пък да се обърнеш към лъжата. Здравей!

13. Λέων, μάγιστρος, ἀνθύπατος,
πατρικίος, Συμεῶν ἄρχοντι
Βουλγαρίας

Μεμήνηκας τῷ σῷ πατρί τε καὶ βασιλεῖ,
ὡς ἀποστελεῖς, ἣν ἔχεις αἰχμαλωσίαν, καθὼς
ἄρτι μανθάνειν ἔχω. Ἐγραψας δὲ καὶ ἡμῖν,
ὡς οὐκ ἀποστελεῖς, ἵνα καὶ κατὰ σὲ ταύτην
ἀναγρόντες νοήσωμεν. Τήρησον οὖν τὴν πρὸς
σὸν πατέρα φιλανθρωποτάτην ὑπόσχεσιν, ἀλλὰ
μὴ τὴν πρὸς τὸν ἐκείνου δοῦλον, ὡς ἐγῶμαι,
παίζουσαν ἄρνησιν, ὁμοῦ μὲν ἐπάξια τελῶν τῆς
σῆς ἀρετῆς, ὁμοῦ δὲ τὸ καλὸν καὶ πρῶτον ὑπὸ
τοῦ ἐσχάτου καὶ κακοῦ μὴ νικᾶσθαι βουλόμε-
νος. Οὕτω γὰρ σεαυτὸν καὶ τὸν πατέρα δείξεις
πάντως ἀνύβριστον, καὶ μισθὸν ἀγήρω κληρο-
νομίσεις· ἡμᾶς δὲ οὐ μόνον ἀλύτους ὡς μὴ
παραγκωνισθέντας δείξεις, ἀλλὰ καὶ καλῶς προε-
βουσαμένους τιμὴν προξενήσεις. Ἐρῶσο. (p. 89)

13. Льв Магистър, проконсул, патриций
до Симеон, княз на България

Ти си известил, както току-що науча-
вам, на твоя отец и цар¹, че ще из-
пратиш пленниците, които притежаваш.
А нам пък писа писмо, че няма да ги
изпратиш, та да го разберем и ние, като
го прочетем, както ти искаш. Прочее за-
пази най-човеколюбивото обещание спря-
мо твоя отец, но не и насмешливия, както
аз мисля, отказ спрямо неговия раб²,
като, от една страна, вършиш достойни
за твоята добродетел дела, а, от друга —
като желаяш, щото доброто и първото
да не бъде победено от последното и
лошото. Защото по такъв начин ти ще
покажеш себе си и баща си съвсем не-
погубени и ще наследиш непреходна на-
града; а нас не само ще направиш неоскър-
бени, тъй като не ще бъдем пренебрегнати,
но дори ще ни окажеш чест, че добре
сме изпълнили пратеничеството си. Здра-
вей!

14. Λέων, μάγιστρος, ἀνθύπατος
καὶ πατρικίος, Συμεῶν ἄρχοντι
Βουλγαρίας

Ἐδεξάμην σου τὴν ἐπιστολὴν, κατὰ τὴν
ἀρχὴν τὸν σταυρικὸν τύπον οὐ περιέχουσαν (ὡς)
συνήθως, καὶ θαυμάζω τῆς σῆς ἀληθείας τὸ
μέγα καὶ περιβόητον, πῶς τῷ ἀμφιβόλῳ τῆς
μικρᾶς ἐκείνης γραφῆς, καὶ τῷ μὴ προχαραχ-
θέντι κατὰ τὴν ἀρχὴν τύπῳ, τὸ μὴ ἀληθὲς
αὐτῆς ἠρέμα πως ὑπεδήλωσας. Πιστεύσομεν
οὖν τοῖς προγεγραμμένοις, ὅτι μὴ μόνον φιλαν-
θρωπότατα καὶ ἀναμφίβολα καὶ πρὸς πατέρα
καὶ βασιλέα, ἀλλ' ὅτι καὶ τῷ κατ' ἀρχὴν, ὡς
ἔθος, ἐσταυρωμένα ἀπιστήσομεν δὲ ταύτην σου
τὴν ἐπιστολὴν, μᾶλλον δὲ τὴν κατὰ παιδιὰν
μικρὰν ἀναβολὴν, ὅτι τἀναντία πάντα τῆς προ-
τέρας κекτημένη φαίνεται. (p. 91)

14. Льв Магистър, проконсул, патриций
до Симеон, княз на България

Получих писмото ти, което нямаше,
в началото, както е обичаят, кръстния
знак, и се учудвам на величието и сла-
вата на твоята справедливост, как ти с
двусмислеността на онова малко писмо
и с неначертания в началото знак някак
незабелязано даде да се подразбере неист-
тинност. И така ние ще повярваме на
онова, което е написано по-рано, не само
защото е най-човеколюбиво и недвусмис-
лено и отправено до баща и император,
но и поради това че в началото имаше
кръстния знак; както е обичайно, обаче,
не ще повярваме на това твое писмо,
ли по-скоро на тази малка отсрочка на
шега, защото изглежда, че то съдържа
всичко противоположно на предното.

¹ Сиреч на Льв VI. Византийският император се е смятал за духовен баща на българския владетел. Вж. F. Dölger, Der Bulgarenherrscher als geistlicher Sohn des byzantinischen Kaisers, Сб. П. Ников, София 1940, стр. 219—232. ² Сиреч спрямо самия Льв Магистър.

15. Γενέσιος, μάγιστρος, ἀνθύπατος
καὶ πατρικίος, Λέωντι μαγίστρω,
ἀπὸ τῆς πόλεως εἰς τὸ Βαγδά

Καὶ πῶς ἂν αἰ καὶ ἡμῖς ἐλπίδες μὴ οὕτως νῦν εἶχον, ὡς τὰ τῆς ἐπιστολῆς σου μηνύματα, ἀνάμνησον φέροντα τῶν πρὶν ὑπὸ σοῦ ἐπιδεξίως γεγενημένων; Τῶν εἰς Βουλγαρίαν τριῶν πρεσβειῶν λέγω, καὶ τῆς μεγίστης διαφορίας ἐκείνης καὶ εὐτυχίας, ᾧ μέγιστε πρεσβευτῶν, ἔφ' αἷς καὶ τότε, καὶ νῦν εὐτυχοῦντά σε γνόντες χαίρομεν, καὶ μάλιστα ἐπὶ τῇ κατὰ τὸ προσῆκον ἀριτίᾳ εἰς σὲ τιμῇ, εἰ καὶ ἔφ' ἐνὶ μόνῳ, τῇ σῇ νόσῳ, λυπούμεθα· ἀλλὰ καὶ ταύτης ἐλπίζομεν θεοῦθεν ἱπερισχῦσαί σε, καὶ μετ' εὐετηρίας καὶ ταχείας ἐπανόδου εὐδαιμονοῦντά σε ὄψεσθαι. Ἐρξώσο. (p. 93)

16. Λέων, μάγιστρος, ἀνθύπατος
καὶ πατρικίος Λέωντι αὐτοκράτορι
Ῥωμαίων

Εἰ μὴ τῶν προτέρων ἐπιστολῶν τὸ παρακλητικὸν εἰς συμπάθειαν τὸ σὸν ἐκίνησε κράτος-δέσποτα, φέρε, τὰς τρεῖς πρεσβείας ἀνθ' ἱκετηρίας, τὰς ἐν Βουλγαρίᾳ φημί, μέσον προθήσω σοι, καὶ ἦν ἅπαξ ἐν Συρίᾳ πελοῖημα, δέκα πράξεις ἔχουσαν· ἐν αἷς τοῦτο μὲν, εἴκοσι καὶ ἑκατὸν χιλιάδας αἰχμαλώτων ἐκεῖθεν λαβῶν, καὶ σπονδὰς ἐγγράφους εἰρηνικὰς ποιήσας ἐπαυρήλυθα· τοῦτο δέ, τὰ τοῦ Δυρράχιου τριάκοντα φρούρια σὺν αὐτῷ πλούτῳ καὶ αὐτοῖς οἰκήτορσι τῇ βασιλείᾳ σου δῶρον προσήνευκα, „ἀλοπάσας“, προφητικῶς εἰπεῖν, „ὡς λοβὸν ἐκ λέοντος στόματος“, ταῦτα· καὶ τρίτη πρεσβεία τὴν ἀλωθεῖσαν ὑπ' Ἀγαθηρῶν Θεσσαλονίκηην κατοικη-

15. Генезий¹, магистър, проконсул
и патриций, от столицата до Лъв
Магистър в Багдад²

И защо ли нашите надежди сега не бяха такива, както известията на твоето писмо, които припомнят за твоите някогашни, умело извършени дела? Сиреч за твоите три пратеничества в България, за онази твоя извънредно голяма мъдрост и благополучие, о най-велики измежду пратениците, за които неща и тогава, и сега, след като узнахме, че си успял, се радваме, и особено за честта, която заслужено неотдавна ти бе отдадена, ако и да сме наскърбени единствено само за твоята болест. Но ние се надяваме, че с божия помощ ти и нея ще надмогнеш и че ще те видим щастлив след твоето благополучно и бързо възвръщане. Здравей!

16. Магистър, проконсул и патриций
Лъв до императора на ромеите Лъв

Ако призивът на моите предишни писма не е подтикнал към състрадание твоето величие, господарю,³ нека ти предлага за обсъждане вместо молби именно трите пратеничества в България и това, което направих един път в Сирия и което имаше десет последици. Между тях беше, от една страна, това, че като получих оттам сто и двадесет хиляди пленници и като заключих писмен мирен договор,⁴ се завърнах; и, от друга страна, това, че поднесох като дар на твоето царство тридесет крепости в областта на Драч заедно с тяхното богатство и жителите им, след като — нека кажа с думите на пророка — ги изтръгнах като ухо из устата на лъв;⁵ най-сетне при третото пратеничество, когато българите искаха

¹ Генезий, виден сановник в Цариград, бил приятел на Лъв Магистър. ² Лъв Магистър бил изпратен при багдадския халиф в 904/5 г., за да води преговори. Той сполучил да освободи пленниците, откарани от Солун в 904 г., и да сключи мирен договор. ³ Лъв Магистър бил наклеветен пред император Лъв VI и бил изпратен на заточение в Петра. За да си възвърне императорското благоволение и да бъде помилван, той отправил редица писма до императора, като изтъквал своите минали заслуги. Императорът обаче не обърнал внимание на неговите молби и Лъв Магистър се върнал в Цариград едва след неговата смърт (912). Вж. С. De Boor, Vita Euthymii, p. 189 sq. Срв. М. А. Шангин, Византийские политические деятели первой половины X в., Византийский сборник, М. — Л. 1945, стр. 232—233. ⁴ Лъв Магистър успешно изпълнил мисията си в България — именно да върне пленниците. Той успял да сключи и мирен договор с българите. Вж. Златарски, История, I, 2, стр. 314—316. ⁵ За второто отиване на Лъв Магистър в България, което е имало за цел уреждането на териториални спорове между Византия и България, няма сведения, но по всяка вероятност то е станало между 896 и 904 г. Вж. Златарски, История, I, 2, стр. 324—325.

κῆσαι βουληθέντων Βουλγάρων πείσας καὶ διώξας ἀπέλαβον. (p. 113, 1 — 13)

17. Προκόπιος, σπαθάριος καὶ τοῦ ἀσηκρητίσι ἀνεπιός, Δέοντι μαγίστρω, ἀπὸ τῆς πόλεως εἰς τὸ Βαγδά

Ἔμελλε πάντως μηδὲ τὴν ἕω τῶν σῶν θαυμάτων ὑπολειφθῆναι κενὴν, ὧ σοφῶν ἀνδρῶν ἀκροθίνιον καὶ γέρας σοφίας αὐτῆς. Ἔμελλε ταῖς μηδὲν ἐν βίῳ προσποιουμέναις θαυμάζειν μεγαλοφροσύναις Ἀγαρηῶν σὲ μόνον ἀντὶ θαύβους ὀφθῆναι παντός, οὐ διὰ σοφίας μόνον ὑπερβολὴν, καὶ νοῦ καὶ λόγου πικρότητα, „μιφάδεσιν ἑοικότων“, ὡς φησὶν Ὅμηρος ἃ δὴ Πάλλαι καὶ Σκυθῶν διανοίας τρίτον ἐξέπληξεν, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν ταῖς ἀπάντων γλώσσαις περιλαλουμένην μεγαλοφροσύνην καὶ φρόνησιν καὶ τὴν περὶ ταύτας οἰκονομίαν δι' ὧν ἀμφοτέροις τοῖς ἔθνεσιν ἄριστος μεσίτης γινόμενος, πλεον μὲν ἡμῖν, ἑκατέρωθεν δ' ὅμως τὸ προσῆκον ἀπένειμας, οὐ μόνον κῆρυξ ἐλευθερίας ὀφθῆεις, ἀλλὰ δὴ καὶ εἰς τέλος αὐτὴν ἀγαγὼν, καὶ πρὸ πάντων τοῖς τὴν ἐκκλησιαστικὴν εἰρήνην οἰκονομήσοντα ἀρχιερέας ἔρχη φέρων μετὰ σουτοῦ. (pp. 95 — 97)

да се заселят в превзетия от агаряните Солун,¹ след като ги убедих и изгоних, го получих обратно.

17. Прокопий, спатарий и племенник на асикрита, от столицата до Лъв Магистър в Багдад

Дори Изтокът не трябваше по никакъв начин да остане лишен от твоите чудни дела, о първенец на мъдрите мъже и слава на самата мъдрост. Ти трябваше като някакво голямо чудо сам да се покажеш на агарянското високомерие,² което се преструва, че не се удивлява на нищо в живота, не само поради изобилието на мъдростта и силата на ума и словото, „подобни на снежни бури“, както казва Хомер, които някога три пъти бяха изненадали духа на скитите, но и чрез благородството, прославяно от езиците на всички, и мъдростта и тяхното приложение. Благодарение на тези качества ти, като стана най-добър посредник за двата народа — повече нам, обаче също и на двата народа въздаде онова, което им подобаваше, като се показва не само вестител на свободата, но най-сетне доведе и нея и идваш, като водиш със себе си преди всичко архиереите, които укрепват църковния мир.³

¹ На 31 юли 904 г. Солун е бил превзет и оплячкосан жестоко от арабски пирати, водени от византийския ренегат Лъв Триполит. Цар Симеон направил опит непосредствено след оттеглянето на арабите да завладее града заедно със славяните, които живеели в околността. Вж. Златарски, История, I, 2, стр. 339. — Р. А. Наследова, Македонские славяне конца IX — начала X в. по данным Иоанна Камениаты, ВВр, XI (1956), стр. 92. ² Тук се намеква за мисията на Лъв Магистър при арабите в Сирия. Срв. тук стр. 183, бел. 2. ³ Лъв Магистър ходил при източните патриарси във връзка с въпроса за четвъртия брак на Лъв VI, като успял да доведе антиохийския, ерусалимския и алеасандрийския патриарх за събора в Цариград през 907 г.

XXIII. ПАТРИАРХ НИКОЛАЙ МИСТИК

Николай Мистик бил роден в Цариград през 852 г. Той е заемал патриаршеския престол от 901 до 907 и от 912 до 925 г., когато умрял.

Като регент по времето на малолетния император Константин VII Багренородни той е играл голяма роля в политическия живот на Византия. От него са запазени 163 писма, от които 26 до българския цар Симеон, две писма до българския архиепископ, едно до „първия човек“ на Симеон и едно до стратега на Стримон. Писмата на патриарх Николай Мистик съдържат извънредно ценни сведения за българо-византийските отношения през първата четвърт на X в. — за кръвопролитните и изтощителни войни, водени между България и Византия през този период, които се отразили тежко и на двете страни.

Сведенията, които Николай Мистик ни съобщава, трябва да се използват внимателно. В неговите писма личи пристрастност, понеже с тях той е преследвал определени политически цели — да спре нападенията на българите.

РЪКОПИСИ: P = Patmiacus 178 gr. (X/XI s.). — V = Vatic. 1780. — B = Vindob. phil. 342 (XI/XII s.).

ИЗДАНИЯ: A. Mai: Specilegium Romanum, X, 2 (1844), 161—440. — Migne, PGr, CXI (1863), col. 9—392. Тук е даден редактиран преводът на В. Н. Златарски, Писмата на цариградския патриарх Николая Мистика до българския цар Симеон, СбНУК, X (1894), стр. 372—428, XI (1894), стр. 3—54, XII (1895), стр. 121—211. Текстът е даден по изданието на Migne. Преводът на Златарски е допълнен с три писма, преведени от Ив. Дуйчев: Прометей, год. III, 1939, кн. 4, стр. 26—28; кн. 5, стр. 23—27.

КНИЖНИНА: Krumbacher, GBL, pp. 158—159. — I. Gay, Le patriarche Nicolas Mystique et son rôle politique, Mélanges Ch. Diehl, I, Paris, 1930, pp. 91—101. — B. Arnim, Prinzipielle zur Frage nach Sprache und Volkstum der Urbulgaren, Zeitschrift für slavische Philologie, X (1933), pp. 349—351. — В. Бешевлиев, Един нов извор за вярата на първобългарите, ГСУифф, XXXII, 9 (1936), стр. 19—27. — Ив. Дуйчев, Из писмата на патриарха Николая Мистика, ИБИБ, XVI—XVIII (Сборник в памет на проф. Петър Ников), София, 1940, стр. 212—218, 569. — Moravcsik, Byzantinoturcica, I, pp. 278, 455—456.

NICOLAI CONSTANTINOPOLITANI ARCHIEPISCOPI

НИКОЛАЙ, КОНСТАНТИНОПОЛСКИ АРХИЕПИСКОП

ERISTOLAE

ПИСМА

1. *Ad Symeonem Bulgariae principem*

Τῷ ὑπερφυστάτῳ μεγαλοδόξῳ πνευματικῷ τέκνῳ Συμεῶν ἄρχοντι Βουλγαρίας

До превъзходния велеславен духовен наш син Симеон, княз на България

Ἴσως περιττόν τι ποιεῖν δοκοῦμεν, τέκνον ἡμῶν, δυσωπεῖν σε βουλόμενοι τουνύτην, δυσώπησιν, ἥτις καὶ χωρὶς τῶν ἡμετέρων λόγων ἐν τῇ σῇ θεοφιλεῖ ψυχῇ ἐναπόκειται παντὶ γὰρ ἀνθρώπῳ γνώμην συμπαιθῆ φέρειν ὀφειλομένου τυγχάνοντος, μάλιστα χρέος ἐστὶν ἀπαραιτήτων τοῖς ἀναβεβηκόσιν εἰς ἀρχῆς ἕως, τοῦτο διασώζειν, ἐπεὶ καὶ παρὰ τοῦ πάντων ἀρχοντος Θεοῦ παρεσχέθη τοῖς ἀρχουσιν ἢ ἀρχῇ, οὐδενὸς ἄλλου χάριν, ἢ ἵνα πρὸς μίμησιν τοῦ τιμήσαντος, καὶ εἰς τὸ ἀρχεῖν ἀναβιβάσαντος ἀναφαίνωνται διαβιοῦντες. Πάντως δὲ νουνεχῆς ὢν καὶ συνετὸς ἐπίστασαι τὴν τοῦ Θεοῦ φιλανθρώπιαν καὶ τὴν χρηστότητα, καὶ τὸ συμπαιθῆς ὅς καθ' ὅσον ἀπέχουσιν ἀνατολαὶ ἀπὸ δυσμῶν, τοσοῦτον ἡμῶν μακρύνει τὰς ἀμαρτίας ἀπ' ἡμῶν. Καὶ τοῦτο δὲ λίαν ἐπίστασαι, ὅτι γε ὡς ἀληθῶς ἄξιοι τῆς παρὰ Θεοῦ δεδομένης αὐτοῖς ἀρχῆς. πλείστων ὑπαρχόντων δι' ὧν ἔστιν αὐτοῖς θεραπεύειν Θεὸν, ταύτην μάλιστα τὴν ἐξείρετον θεραπείαν προσφέρουσι, τὸ φιλανθρώπον ὡς εἶπον καὶ τὸ ἀνεξίκακον, καὶ τὸ πρὸς τοὺς ὑποχειρίους ἀόργητόν τε καὶ συμπαιθῆς. Οὐ γὰρ διὰ τοῦτο τῶν λοιπῶν προεκρίθησαν, ἵνα τῇ ἐξουσίᾳ πρὸς θυμὸν ἀποχρῶνται καὶ κάκωσιν τῶν ἀνθρώπων, ἀλλ' ἵνα σπλάγγνοις πατρικοῖς, κἄν πολλάκις τινὰ συμβῆ ἑξαμαρτῆσαι, τὸ ἀμάρτημα μεθοδεύωσιν. Ἄρχει ἐπὶ τοσοῦτον προσιμιάζεσθαι, αὐτὴν σοι λοιπὸν ἐκτιθέμεθα τὴν ἐπόθεσιν, περὶ ἧς δυσωποῦμεν.

Може би, чедо наше, ще ти се стори, че вършим нещо излишно, като желаем да те помолим с такава молба, която и без нашите слова се таи в твоята боголюбива душа. Защото всеки човек е длъжен да проявява снизхождение, а особено неотменимо задължение е да се спазва за ония, които са се възкачили на висотата на властта, тъй като и от бога, господаря на всичко, е била дадена властта на властелините не за друго, но за да показват, че живеят за подражание на онзи, който ги е почел и ги е въздигнал до властта. Все пак, бидейки разумен и разсъдителен, ти познаваш човеколюбието, добротата и снизходителността на бога, който толкова отстранява нашите грехове от нас, колкото изток отстои от запад. И това знаеш много добре, че ония, които наистина са достойни за дадената им от бога власт, понеже разполагат с извънредно много възможности да служат на бога, те извършват тази отлична служба — сиреч човеколюбие, хладнокръвие, кротост и състрадание към подчинените си. Защото те не са поставени по-високо от другите, за да използват властта си, та да се гневят и да вредят на хората, но за да поправят с бащинско състрадание грешките, дори ако се случи някой често да греши. Но достатъчно е това предисловие. По-нататък аз ще ти изложа самата причина, за която те молим.

Ἀνθρώπος τις οὐκ οἶδα δίκαιος ὢν ὑποσχεῖν τιμωρίαν, οὐκ οἶδα οἷα τὰ ἀνθρώπινα εἰς περίστασιν ἐμπεσῶν, ἔνεκεν τοῦ φοβεῖσθαι τὴν ὑμῶν ἐξουσίαν, τῷ γὰρ τοῦ Θεοῦ, ὢν πᾶς ὁμολογεῖ Χριστιανὸς ὀφθαλμὸν εἶναι τῆς οἰκουμένης προσπέφυγεν, ἐν ᾧ ἡμεῖς, εἰ καὶ ἀχρεῖοι νύκτα καὶ ἡμέραν τὴν λατρείαν προσφέρομεν ὄντος, ἐπειδὴ ἀπαραιτήτως εἴλετο τοῦ γαοῦ, πολλὰ τό τε ἅγιον ἱλαστήριον ἐπιβοώμενος, καὶ τὴν κοινῶς πᾶσι Χριστιανοῖς ὀφειλο-

Някой си човек — не зная заслужаваше ли той наказание, или като човек, изпаднал в зло, понеже се страхуваше от вашата власт, — прибегна в божия храм,¹ който всеки християнин счита като око на вселената и в който ние, ако и безполезни, извършваме нощем и денем богослужение. Понеже безжалостно бе измъкнат от храма, той ни трогна, като многократно призоваваше светия олтар и почитанието, дължимо изобщо от всички християни към божествените свети-

¹ Става дума за църквата „Св. София“ в Цариград.

μένην τοῖς θεοῖς ἱεροῖς σεβασμιότητα, καὶ τὴν τῶν ἐν αὐτοῖς προσφευγόντων ἀσυλίαν, ἐκίνησεν ἡμᾶς. Καὶ τί γὰρ ἄλλο ἔδει ποιεῖν λειτουργοὺς ὄντας, εἰ καὶ ἀναξίους, τοῦ ἁγίου θυσιαστηρίου, εἰς τὸ μηδὲ τὴν ἀρχὴν συγχωρῆσαι τοῖς βουλομένοις αὐτὸν ἔλκειν; Τοῦτο παριδεῖν ἐκτελέσαι, καίτοι χαλεπαινότων, καὶ σκληρῶς ἡμῖν διὰ τὴν σὴν χάριν προσφερομένον, ὅμως ἐπαγγελλομένων καὶ πᾶσι τρόποις βεβαιούντων ἡμᾶς, ὡς οὐδὲν δεινὸν ἀπεργάσῃ, τέκνον ἡμῶν, ἀλλὰ συγγνώμης ἀξιωθήσεται παρὰ σοί, καὶ τῆς ἐπὶ τῷ πταίσματι συγχωρήσεως, ἐξηγάγομεν αὐτὸν τοῦ ναοῦ καὶ ἀπεστείλαμεν Θεὸν ἐπιμαρτυρούμενοι καὶ τὸ πανάγιον αὐτοῦ ἱλαστήριον καὶ κατὰ τὸν παρόντα αἰῶνα καὶ κατὰ τὸν μέλλοντα, μὴ περιδεῖν αὐτὸν ἀνεκδίκητον, εἴ τι ληπρὸν αὐτῷ καὶ δυσχερὲς, ὅπερ μὴ γένοιτό σε, τέκνον ἡμῶν, διαπραξασθαι, ἀπαντήσῃ. Μὴ νόμιζε οὖν τοῦτον ἐκ χειρὸς λαμβάνειν τῶν πρὸς σὲ παραγνομένων, ἀλλ' ἐμὲ λογίζου αὐτὸν παρεῖναι, ὅς τοῦτον ἐξείλκυσα τοῦ θεοῦ ναοῦ, καὶ χειρὶ τῇ ἐμῇ τῇ σῇ παραδίδόναι χειρὶ. Σκόπει δὴ ὅπως καὶ τὸ ἱερόν τοῦ Θεοῦ τιμήσῃς, καὶ διὰ τούτου πρὸς αὐτὸν τὴν τιμὴν ἀνεύγκης, καὶ σεαυτῷ τὴν ἄνωθεν αὐτοῦ εὐμένειαν ἐπισπάσῃ, καὶ τὴν ἡμῶν ταπεινότητα διὰ τῆς πρὸς τὸν ἄνθρωπον συμπαιθείας ἕξης ὑπερευχομένην σοι τὰ ἀγαθὰ καὶ σωτήρια, ἀλλὰ μὴ καταβοῶσαν ἀντὶ τῆς εἰς τὸν θεῖον ναὸν ὕβρεως, εἴ τις, ὅπερ μὴ γένοιτο, τιμωρία καὶ κόλασις τὸν ἄνθρωπον ὑποδέξεται.

Χωρὶς δὲ τούτον ἀναμνήσθητι, τέκνον ἡμῶν, ὡς καὶ αὐτὸς ἐπὶ τοῖς οἰκείοις πταίσμασι τῆς θεϊκῆς χρηστότητος καὶ φιλανθρωπίας κοίτῃς, ἧς οὐκ ἔστιν ἐπιτυχεῖν μὴ ἀφιέντα τοῖς ὀφείλουσι τὰ ὀφειλήματα. Καλὸν οὖν ὡςπερ τινα καταβολὴν δοῦναι θεῷ τὸν εἰς τὸν ἄνθρωπον ἔλεον, ἵνα καὶ αὐτὸς τύχῃς τῆς θεϊκῆς ἐλεημοσύνης· καὶ τοῦτο δὲ ἀξιὸν σε συνιδεῖν, ὅτι καὶ φιλανθρωπῶ γενομένῳ σοι, καὶ ὅπερ μὴ συγχωρήσει θεὸς εἰς τὸ ἐναντίον τρεπομένῳ πολλαπλάσιος ἔσται ἢ τῆς φιλανθρωπίας ἢ τῆς κολάσεως ἢ ἀντίδοσις.

лица, и неприкосновеността¹ за ония, които прибегват в тях. Какво друго трябваше да правим ние, служителите на светия олтар, ако и недостойни, освен още в самото начало да не позволим да го извлекат онези, които искаха да сторят това? Но те пренебрегнаха да изпълнят това, като се сърдеха и се отнасяха сурово към нас заради тебе, обаче ни обещаха и по всякакъв начин ни уверяваха, че ти, чедо наше, няма да извършиш нищо лошо, а че той ще бъде удостоен да получи от тебе прошка и помилване за постъпката си. Ние го изведохме от храма и го отпратихме, като призовавахме за свидетели бога и неговия всесвет олтар, щото той да не го остави без отмъщение както в настоящия, тъй и в бъдещия живот, ако го сполети нещо печално и лошо, което, чедо наше, ти дано да не извършиш. И тъй не мисли, че ти го получаваш от ръцете на ония, които са се явили при тебе, но смятай, че съм присъствувал самият аз, който го извлякох от божествения храм, и със собствената си ръка го предавам на твоята ръка. Гледай как и храма божи да почетеш и чрез това му отдадеш почит — за самия себе си ще спечелиш свише неговото благоволение и ще направиш, щото наше смирение заради проявеното към този човек състрадание да измолва за тебе благо и спасение, а не да обвинява заради поруганието към божествения храм, ако някакво наказание и мъчение — дано това не стане — сполети този човек.

Освен това спомни си, чедо наше, че и ти сам се нуждаеш заради собствените си прегрешения от божията доброта и човеколюбие, които няма да се получат, ако не се прости дължимото на длъжниците. И тъй добре е да се отдаде на бога като някаква отплата милостта към този човек, та и ти сам да получиш божиято милосърдие. И това трябва да съобразиш, че ако постъпиш човеколюбиво или пък — дано не позволи бог — извършиш противното, то възмездието за човеколюбието ти ще бъде многократно по-голямо, отколкото за жестокостта ти.

¹ Николай Мистик говори за т. нар. азилно право (право на прибежище), според което потърсилите убежище в храма „Св. София“ в Цариград били неприкосновени. Обаче това право неведнаж е било нарушавано, а бегълците, обикновено роби или политически престъпници, бивали наказвани. За азилното право вж. *Bréhier*, op. cit., pp. 241—243. — *Z. von Lingenthal*, *Geschichte des griechisch-römischen Rechts*, Aalen in Württemberg, 1955, p. 326.

Οὐ γὰρ ἀπλοῦν, ὡς ὄρας, πραχθήσεται σοι τὸ ἁμάρτημα· ὁ τε γὰρ ναὸς ὑβρίζεται τοῦ θεοῦ, καὶ ὁ τοῦτου ἀρχιερεὺς, εἰ καὶ ἐλάχιστος, καὶ δόγματα κατασφαλίζόμενα τὴν ἀσυλίαν τοῖς εἰς τὸ μέγα τοῦτο καταρύγιον καταφεύγουσιν. Ἄλλὰ ταῦτα μὲν τὰ ἐκ τῆς τοῦ λόγου παρανώσεως ἡμῶν προσείρηται· ὑπόλοιπον δὲ καὶ ἔτι δεσμῶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος τὰ εἰρημένα ἐπὶ πλεον ὀχυρῶσαι, καὶ σὲ, τέκνον ἡμῶν, εἰς τὸ μὴ ἀνάξιόν τι παιθεῖν τῆς σῆς μεγαλοτίμου ἀρετῆς, μηδὲ ἐξαμαρτεῖν διασφαλίσασθαι· καὶ λοιπὸν ἐν Πατρὶ καὶ Υἱῶ καὶ ἁγίῳ Πνεύματι, παρ' οὗ ἡμῶν τοῖς ταπεινοῖς ἐξουσία δέδοται δεσμεῖν ἐπὶ σωτηρίᾳ ψυχῆς τοὺς ἐν χρεῖα τοῦ δεσμοῦ καθισταμένους, ἀπαγορεύομέν σοι μηδὲ μίαν κόλασιν ἢ τιμωρίαν ἐπαγαγεῖν τῶ ἐκ τοῦ ἱεροῦ οἴκου τοῦ θεοῦ ληφθέντι, μηδ' εἰς πειρᾶν τινος κακώσεως αὐτὸν καταστῆσαι, ἀλλ' οἰκτιροῦν ἀξιῶσαι καὶ συγγνώμης, ὡς ἂν καὶ αὐτὸς εὖροις ἐπὶ ταῖς ἐξαιτήσεσι πεθόμενον τὸν πάντων ἄρχοντα καὶ Δεσπότην, ἀλλὰ μὴ ὀργιζόμενον, καὶ προτεινοντά σοι τοὺς λόγους ἐκείνους, οὓς ὁ τῶν πολλῶν ὀγλημάτων τῆς λήσεως οἰκείτης ἀξιωθεὶς ἐπέειπε τῶ πλησίον ὄφθη ἀσυμπαθῆς, σὺν ἀπειλῇ ἀποφρηναμένου τοῦ δεσπότην διήκουσεν. (III, col. 40 B—43 A)

Както виждаш, от тебе ще бъде извършен не някакъв прост грях: защото охулва се храмът божи и неговият архиерей, ако и най-нищожен, както и правилата, които обезпечават неприкосновеност за ония, които прибегват в това велико убежище. Но това ти казваме като наставление; остава още с печата на светия дух да закрепим по-яко казаното, а тебе, чедо мое, да предпазим, за да не претърпиш нещо недостойно за твоята високочтимата добродетел, нито да извършиш грях. Прочее „в името на отца и сина и светия дух“, от когото ние, смирените, сме получили власт да обвързваме за спасение на душите ония, които се нуждаят от обвързване, забраняваме ти да налагаш каквото и да било мъчение или наказание на изведения от храма божи и нито пък да го подлагаш на някакво зло испытание, но да го удостоиш със съжаление и прошка, та и ти чрез молитвите си да спечелиш милостта на вседържителя и господата, а не гнева му и ония [укорителни] думи, които освобожденият от много дългове роб, понеже се е показал несъстрадателен към ближния си, е чул заедно със заплахата от господаря.

2. *Ad archiepiscopum Bulgariae*

Τῶ τιμωτάτῳ θεοφιλεστάτῳ συλλειτουργῶ καὶ τέκνῳ ἡμῶν ἀρχιεπισκόπῳ Βουλγαρίας

До препочтения боголюбим съслужител и чедо наше, архиепископа на България

Καὶ ἄλλως ἡμῶν ἐπιθυμητῆς ὑπαρχούσης τῆς πρὸς τὴν σὴν ὁσιότητα διὰ τοῦ γράφειν συνομιλίας, νῦν ἐπειδὴ καὶ πράγματος ἀναγκαίου ὑπόθεσις προελθοῦσα πρὸς τὸ γράφειν ἐκίνησεν, ἅμα μὲν καὶ τὴν ἐπιθυμίαν παρηγοροῦντες, καὶ τῶ ἀναγκαίῳ τοῦ πράγματος συγκινούμενοι, τὸ παρὸν σοι γράμμα διαχαράττομεν. Ἄλλ' ἐκεῖνο προλαβεῖν δεήσει περὶ τῆς κατὰ μέρος τοῦ πράγματος διηγήσεως, ὅτι, καταξιωθέντες τῶ ἁγίῳ θυσιαστηρίῳ παρίστασθαι καὶ μεσιτεύειν ἑπὲρ ἀνθρώπων ἐν γῆι στρεφόμενοι πρὸς τὸν ἐν οὐρανοῖς Δεσπότην κατασταθέντες, ὡς τῆς φοικτῆς καὶ ὑπὲρ λόγον δωρεᾶς καὶ φιλοτιμίας, ὀφείλομεν συντόνῳ λογισμῶ τὴν τάξιν, ἐφ' ἣν κατέστημεν ἐννοεῖν. Καὶ ἐπεὶ τὰ πρὸς θεὸν ἁμαρτανόμενα τοῖς ἀνθρώποις παραιτούμεθα, πολλῶ πλεον τὰ εἰς ἀλλήλους πταίσματα τῶν ἀνθρώπων διαλέειν σπουδάζειν, καὶ τὰς πολλάκις ἐπαγομένας παρὰ τῶν ὑπερεχόντων

И без това имахме желание да влезем в общение с твоята светост чрез писма. Сега, понеже се яви и една належаща работа, възникна повод да ти пишем. Едновременно, като задоволяваме и своето желание и сме подбудени от необходимостта на работата, пишем ти настоящото писмо. Но относно това, което ще разкажем поред за делото, ще трябва да се приеме предварително, че ние, които сме удостоени да присъствуваме при светия олтар и като обитатели на земята да посредничим за хората, застанали пред небесния господ — о ужасен и надсловесен дар и чест, — длъжни сме с напрегната мисъл да промишляваме за чина, в който сме поставени. И понеже умоляваме за прегрешенията, извършени от хората спрямо бога, много повече трябва да се стараем за премахването на грешките на хората едни спрямо други и да умоляваме за наказанията, нала-

παρατεῖσθαι τιμωρίας, ὅτε δὴ καὶ ἀσυγκρίτου ἡμῖν τῆς πρὸς ἀνθρώπους παρρησίας ὑπαρχούσης, καὶ εὐλόγου παραιτήσεως. Τί γὰρ ἂν εἴη ἄνθρωπος ἐξημαρτηκὸς εἰς ἄνθρωπον, ὃ μὴ κατὰ πολὺν ἔλαττον ἀποφαίνεται τῶν πρὸς θεὸν καθ' ἑκάστην ἁμαρτανουμένων, ὧν οἱ τῶ ἁγίῳ θυσιαστηρίῳ παριστάμενοι πρέσβεις καὶ παραιτητα καθεστήκασι; Διὰ τί ταῦτα εἶπον; Ἴνα καὶ ἡ σὴ θεοφιλῆς ὁσιότης, ἱερατεύειν λοχοῦσα τοῦ Βουλγάρων ἔθνος, τῇ δεδομένῃ σοι παρὰ τοῦ ἁγίου Πνεύματος παρρησία τὸν τὴν ἀρχὴν ὑμῶν κεκτημένον, φημι δὴ τὸ ἠγαπημένον ἡμῶν τέκνον, ἐπειδὴν οἷα τὰ ἀνθρώπινα πρὸς ἀγανάκτησίν τινος ἐξαχθείη, τοῦτο μὲν παρικῶς παραινῶν, τοῦτο δὲ καὶ ἀρχιερατικῶς παρρησιαζόμενος, ἀναδιδάσκῃς μέτρα εἰδέναι τῆς ἀγανάκτησεως, μᾶλλον δὲ τὰ πολλὰ νικῶν τῶ φιλανθρώπῳ τὴν ἀγανάκτησιν, καὶ παρορᾶν τὴν τιμωρίαν, ὡς εἰδότα ὅτι παντὶ μὲν ἀνθρώπῳ κατὰ πολὺν κρείττον ἔστι τοῦ λαβεῖν τιμωρίαν τὸ δοῦναι συγγνώμην, μάλιστα δὲ τοῖς ἀρχὴν καὶ ἐξουσίαν εἰληφόσι παρὰ θεοῦ, οὓς τοσοῦτον ἀποφαίνει θαυμαστοὺς καὶ τιμίους τὸ συγγνωμονικόν, ὅσον, ἐξουσίαν ἔχοντες κολάσαι, τὴν συγγνώμην προέκριναν τῆς κολάσεως.

Ἄλλ' ἐπεὶ ταῦτα ὑπεμνήσαμεν, φέρε δηλώσωμεν καὶ τὴν ὑπόθεσιν δι' ἣν τὸ γράμμα διατυποῦται. Ἀνθρώπος τις προσπέφυγε τῇ καθ' ἡμᾶς ἁγιωτάτῃ Ἐκκλησίᾳ, ὅς φησιν, οὔτε τοῦ Βουλγάρων τυγχάνων γένους, οὔτε τινὸς τῶν ἐν Βουλγαρίᾳ χρηματίας οἰκέτης, καὶ νῦν ὡς δραπέτης οἰκέτης ἐπιζητούμενος· τοῦτον προσφυγόντα τῶ ἱερῷ τοῦ θεοῦ πρὸς χάριν τοῦ ἐκ θεοῦ ἄρχοντος ἦγον ἀποσπᾶσαι βουλόμενοι τοῦ ναοῦ, οἷς ἡμεῖς πολλὰ χαλεπαίνουσι καὶ σκληρῶς προσφερομένοις πεισθῆναι οὐκ ἐβουλόμεθα, οὐδὲ συγχωρεῖν ἀποσπᾶσαι τοῦ ναοῦ τὸν ἰκέτην, ἕως οὔ, πληροφορίαν παρασχόντες ὡς οὐδὲν πείσεται δεινὸν παρὰ τοῦ ἐκ θεοῦ ἄρχοντος, τοῦ παναγίου ἔλαβον θυσιαστηρίου πολλὰ καὶ θεὸν ἐπιμαρτυρομένων ἡμῶν, καὶ τὸ ἅγιον ἱλαστήριον, ὡς εἰ κακόν τι ἀπαντήσῃ αὐτῶ, οὐ μὴ ἀνῆσωμεν ἕως ἂν ἐν ζῶσι σφερόμεθα, ἀλλὰ καὶ μετὰ τὴν ἐκ τοῦ βίου ἀπαλλαγὴν, εἴ τις ἡμῖν ἀχρεΐσις οὔσι παρασχεθείη τόπος ἐντεύξεως πρὸς θεὸν, κατὰ τοῦ ὑβριστοῦ τοῦ ἁγίου θυσιαστηρίου τὰς ἐντεύξεις ποιῆσθαι καὶ τῆς τούτου τιμωρίας. Πάντως δὲ δῆλός ἐστιν ὃ ὑβριστής· οὐδεὶς γὰρ ἕτερος ἢ ὃ τὴν κόλασιν καὶ τὴν τιμωρίαν ἐπενέγκαι τολμήσων, ὅπερ μὴ δοίη θεὸς τῶ ἐκ τοῦ ναοῦ ληφθέντι ἀνθρώπῳ. Οἱ μὲν γὰρ πείσαντες ἡμᾶς ἐξαγα-

гани често от властвуващите, тъй като имаме и несравнимо дръзновение пред хората, и право на справедливо застъпничество. Що би сгрешил човек спрямо човека, което да не изглежда много по-дребно от всекидневните прегрешения спрямо бога, за които служителите на светия олтар са поставени като пратеници и застъпници? Защо казах това? Та и твоята боголюбива светост, натоварена да свещенодействува на народа на българите, с даденото ти от светия дух дръзновение да посъветва бащински вашия владетел, сиреч възлюбеното наше чедо, когато той по човешки се разгневи някому, и със свещенослужителско дръзновение да го поучиш да знае мяра на гнева, повече усърдно да побеждава гнева с човечност и да пренебрегва наказанието, като знае, че за всеки човек е много по-добре да прощава, отколкото да наказва, особено за онези, които са получили началство и власт от бога и които милостта представя толкова достойни за учудване и уважение, колкото, имайки власт да наказват, са предпочели милостта пред наказанието.

Но след като припомнихме това, нека съобщим и причината, поради която пишем писмото. Някакъв човек е прибягнал в пресветата наша църква. Той, както казва, не е нито от рода на българите, нито пък е бил служител на някого в България, но сега се търси като служител-беглец. Дойдоха хора, които за угода на [въздигнатия] от бога владетел искаха да измъкнат от храма тогава прибягналия в храма божи. На тези хора, които силно негодуваха и свирепствуваха, ние не пожелахме да се покорим, нито да им позволим да измъкнат от храма молителя, докато не ни увериха, че не ще изпати нищо лошо от страна на [въздигнатия] от бога владетел. Тогава го взеха от всесветия олтар, като ние горещо ги заклинахме и в бога, и в светото светилище, че ако му се случи нещо лошо, не ще престанем, докато сме живи, па дори и след смъртта — ако нам, бидейки безполезни, ни бъде представена възможност за застъпничество пред бога, — да се застъпваме против оскърбителя на светия жертвеник и за неговото наказание. Оскърбителят е напълно явен: никой друг, разбира се, освен онзи, който ще дръзне да наложи наказанието и мъчението — да не даде бог! — на взетия от храма човек. Онези, разбира се, които

γεῖν αὐτὸν οὐκ ἂν εἴησαν ὑβρισταί, διότι μηδ' αὐτοὶ γίνονται τιμωροὶ, ἀλλὰ μᾶλλον χαριζόμενοι τῷ ἐκ θεοῦ ἄρχοντι τὴν τοιαύτην κατεβάλλοντο σπουδῆν, καὶ ἄξιοι χαριζόμενοι ὡς φίλων τυχεῖν χάριτος φιλικῆς, ἀλλ' οὐχὶ διὰ τῆς ἐκείνου εἰς τὸν ἄνθρωπον τιμωρίας ἔνοχοι κατακρίσεως ὀφθῆναι, οἷς τε παρέπεισαν ἡμᾶς, καὶ οἷς τὸν προσπεφευγότα τῷ θυσιαστηρίῳ λαβόντες ἀπέστειλαν πρὸς αὐτόν.

Ἐγὼ δὲ, εἴ τις ἐστὶ νοερά διάβασις καὶ παρουσία ψυχῆς καὶ ἔνωσις ἀνθρώπου πρὸς ἀνθρώπους, καὶ τοῦτό σοι γράφω τῷ θεοτιμῆτῳ ἡμῶν καὶ φιλαρέτῳ τέκνῳ προσειπεῖν, τέκνον ἐμὸν, αὐτόν με νόμιζε τοῖς σοῖς ὄραν ὀφθαλμοῖς, καὶ τὸν ἄνθρωπον τῇ ἐμῇ χειρὶ ἐκ τοῦ θυσιαστηρίου ἐξαγαγόντα τῇ σῇ χειρὶ παρατίθεσθαι. Μηδεὶς σε παραπέσῃ, μὴ παραλογίσῃ, μήτε τὸν ἐν τῷ ἁγίῳ κατοικοῦντα ναῶν, ὅς τὸν οὐρανὸν πληροῖ καὶ τὴν γῆν, μήτε τὸν ἀχρεῖον τοῦ ναοῦ ἱερέα μηδέ τι πράξης ἀνιαρὸν εἰς τὸν παρ' ἡμῶν ἐκ τοῦ ἱεροῦ ναοῦ ἐξενηνεγμένον καὶ σοι παραπεμφθέντα. Προμαρτύρομαί σοι ὡς οὐχὶ τοῦ θεοῦ ἡ δίκη νυστάξει, ἀλλὰ πολλῶν βαρυτέαν ἀπαιτήσει τὴν δίκην, ἧς ἂν αὐτὸς ἐπιθήσῃ τῷ ταλαιπώρῳ ἀνθρώπῳ καὶ τοῦτο δὲ τῇ σῇ ἀρχιερωσύνῃ μὴ γενέσθω ὑποστολή προσειπεῖν αὐτῷ, ὅτι μὴ μέγα τὸ ἀνελεῖν, μηδέ τὸ τιμωρεῖσθαι τοῦτο γὰρ καὶ τοῦ τυχόντος ληστὰς γὰρ καὶ καταποντισταὶ καὶ τὸ ἄλλο μυρίον τῶν κακούργων γένος, εἰ βούλει δὲ καὶ ὄφεις καὶ λύκοι καὶ ἄρκτοι καὶ λέοντες, καὶ τὰ ἄλλα ἀνήμερα ζῶα δυνατὰ εἰς τὸ ἀνελεῖν καὶ λυπεῖν τὸ ἀνθρώπων. Ἀλλ' ἐκεῖνο μέγα ὡς ἀληθῶς τὸ εὐεργέτην ὀφθῆναι, τὸ ψυχὴν παρασφαλεῖσαν ἐπανορθώσασθαι ἢ κεκακωμένην ἰάσασθαι καὶ τούτου χρὴ πάντι μὲν τὸν μὴ ἀγνοοῦντα ὅτι καὶ εἰκόνα τετίμηται τοῦ θεοῦ φροντίδα ποιεῖσθαι, μάλιστα δὲ τοὺς οὐ μόνον ἐκ τῆς πλάσεως, ἀλλὰ καὶ διὰ τοῦ ἄρχειν τῶν ὁμοδούλων πλέον τι φιλοτιμηθέντας, τὸ φέρειν τοῦ πλάσαντος τὴν ὁμοίωσιν. Πολλὰ εἶχομεν καὶ ἕτερα γράφειν, ἀλλὰ τοῦτο μὲν τῆς σῆς ἀρχιερατικῆς τελειότητος ἱκανῆς οὐσῆς καὶ οἴκοθεν τὰ πρόποντα παραινεῖν, τοῦτο δὲ καὶ τοῦ λόγου φεύγοντος διὰ τὸ μῆκος τὸ ὀκλήρον, τοῖς εἰρημένοις ἠρκέσθημεν, ἐκεῖνο μόνον προσεπιλέγοντες, ὡς παράσχοι θεὸς μηδὲν ἐναντίον τῆς ἡμετέρας παρακλήσεως καὶ τῆς ἐλπίδος γενέσθαι ἵνα μήτε τὸ πνευματικὸν ἡμῶν τέκνον ὃ ἐκ θεοῦ ἄρχων ὑπόδικος αἰώ-

ни убедиха да го изведем, не биха били оскърбители, тъй като те не са мъчителни, а повече за угода на владетеля, [поставен] от бога, проявиха такова старание и са достойни, като му угаждат като на приятел, да получат приятелска благодарност. Но нито заради нанесеното от него наказание на човека ще се смятат виновници за осъждане за това, че са ни убедили и че като взеха прибягналия при олтаря, го изпратиха при него.

Аз пък, ако съществува някаква умствена връзка и откровение на душата и единение на човека с човечите, пиша ти и това да кажеш на богопочтеното наше и добролюбиво чедо: „Чедо мое, мисли, че виждаш самия мене с очите си и че като извеждам човека от олтаря с моята ръка, предавам го в твоята ръка. Никой да не те измами, нито да излъже нито тебе, нито оногова, който обитава в светия храм и изпълва небето и земята нито дори нищожния свещенослужител на храма, та да стори нещо нечестиво на оногова, когото ние изведохме из светия храм и изпратихме при тебе. Свидетелствувам ти предварително, че и божията справедливост не спи, но ще изисква много по-тежко наказание от онова, което ти би наложил на нещастния човек. И нека твое светителство не се побои да му каже, че не е голямо нещо да се убива, нито да се наказва, защото това е присъщо на простолудиято: разбойници и пирати и другите многобройни злосторници, а ако искаш, и змии, и вълци, и мечки, и лъвовете, и другите диви зверове могат да убиват и безпокоят човечите. Обаче това е наистина велико — да се покажеш благодетел, да се спаси заблудена душа или да се изцели погубена. И затова трябва изобщо да се грижи онзи, който знае, че е създаден по подобие на бога. Особено пък онези трябва да се стараят да подражават на създателя, които не само от съзнанието, но и поради това че властвуват над съроби са удостоени с някаква по-голяма почит. Имахме и много други неща да пишем, но понеже твоето свещенослужителско съвършенство може от себе си да посъветва онова, което подобава, па и понеже смисълът се губи поради отегчителната дължина [на писмото], задоволихме се с казаното, като добавяме само това: да даде бог да не се случи нищо противно на нашата молба и надежда, та нито духовното наше чедо, владетелят

νίου γένηται κρίματος, μήτε οἱ κοινωνέσαντες αὐτῷ τῆς βουλῆς καὶ τῆς πράξεως κοινωνοὶ καὶ τῆς κατακρίσεως γένωνται. (IV, col. 44 A—45 D)

от бога, да стане подсъден на вечно осъждане, нито съучастниците му в съвет и дело да станат съобщници на осъждането.

3. Ad Symeonem Bulgariae principem

Συμεὼν ἄρχοντι Βουλγαρίας

До Симеон, княз на България

Ἄ γραφομεν ἡμῶν, μὴ νόμιζε μέλανι, ἀλλὰ τοῖς ἡμῶν δάκρυσι γεγράφθαι εἰς τοῦτο γὰρ, ὡς εἶοικε, περιέστασαν ἡμᾶς αἱ ἁμαρτίαι ἡμῶν ἵνα τοιαύτας περὶ σοῦ ἀκούσωμεν ἀγγελίας, αἱ τὸ ἡμέτερον πρὸς σὲ γράμμα τὰ δάκρυα ἔξουσαν ὑπουργοῦντα πρὸς τὴν γραφήν. Φεῖσαι ἡμῶν, Κύριε ὁ Θεὸς ἡμῶν, καὶ μὴ παραχωρήσης ἐν ἡμέραις τῆς ταπεινότητος ἡμῶν καὶ ἀναξιότητος τοῦ σοῦ θυσιαστηρίου τοιαῦτα ἐνεργηθῆναι ὑπὸ τοῦ πονηροῦ πράγματα, ἃ μὴ διαλείψει πάντα αἰῶνα μεμπτοῦς καὶ ἐπονειδίστους παντὶ τῷ κόσμῳ ποεῖν τοὺς ταῦτα πράττειν ὁρμήσαντας. Ἄλλὰ μέχρι τίνος φεύγει ὁ λόγος καὶ ἀναβάλλεται τὴν πονηρὰν ἀγγελίαν, καὶ θεῶ μισητὴν καὶ ἀνθρώποις ἀποτρόπαιον ἐμφανῶς σοι λέγειν; Ἄνῆγγειλαν ἡμῖν, ὡς ὁ φρόνιμος, ὁ συνειώτατος, ὁ χριστιανικώτατος, ὁ πολλὰ μετακλαυσάμενος τὴν πονηρὰν ἐκείνην ἐκστρατεῖαν ἣν ἐποίησας κατὰ Χριστιανῶν, νῦν πάλιν χεῖρον ἐκστρατεῖα καὶ θεῶ μισητοτέρα ἐκείνην ἀποκρίπτειν ἐπιχειροῖς, κινήσαι βουλόμενος καὶ τυραννικῶς ἐπεκτεθεῖν κατὰ τοῦ μηδὲν ἀδικήσαντος, κατὰ τοῦ μηδὲν ὄλως λυπήσαντος νηπίου καὶ ὀρφανοῦ, καὶ παιδὸς βασιλέως, οὔτε τῆς τυραννίδος ἔννοιαν λαβὼν, ὡς βδελυρὰ παρὰ θεῶ καὶ ἀνθρώποις. Τίς γὰρ οὐκ οἶδεν ὅτι καὶ θεὸς τυραννίδα μεμίσηκε, καὶ ἀνθρώποι τὸν αἰῶνα πάντα τοὺς τυράννους ὡς κοινούς ἀλάστορας διαβάλλουσιν; Ἄλλὰ γὰρ οὔτε ταῦτα εἰς ἔννοιαν ἔθου, οὔτε τὸν Πατέρα τῶν ὀρφανῶν ἐνεθυμήθης, ὅς καὶ τὴν κατὰ τοῦ τυχόντος ὀρφανοῦ ἀδικίαν δυσχεραίνει καὶ βδελύσσεται, καὶ ἀτιμώρητον οὐκ ἔσῃ, μὴ ὅτι γε τὴν κατὰ βασιλέως, ὃν αὐτὸς κρίμασιν οἷς ἐδικαίωσε, τῶν σκήπτρων τῆς αὐτοῦ κληρονομίας κατέστησε δεσπότην καὶ κύριον. Ἄλλ᾽

Знай, чедо наше, че това писмо¹ е написано не с мастило, а с нашите сълзи, понеже, както ми се струва, нашите грехове са ни довели дотам, щото ние да получаваме за тебе такива известия, които предизвикват сълзи, когато ти пишем това наше писмо. Пощади ни, господи боже наш, и не допускай в дните на наше смирение, което е недостойно за твоя олтар, да се извършат от лукавия такива дела, които не ще престанат във всички времена да показват пред целия свят като достойни за порицание и поругание ония, които са се осмелили да сторят това. Но докога ще се отклонява речта ми и ще отлага да ти каже открито лошото известие, омразно на бога и отвратително за хората? Известиха ни, че ти, благоразумният, най-разсъдителният, най-истинският християнин, който много съжаляваше за онзи престъпен поход², предприет против християните, сега пак предприемаш да затъмниш с друг поход, много по-ужасен и по-ненавистен на бога, като желаш да тръгнеш и тиранически да нападнеш детето-сираче и царски син³, което с нищо не те е оскърбило и не ти е причинило изобщо никаква обида, без да помислиш, че тиранията и пред бога, и пред хората се смята за гнусно дело. Защото кой не знае, че и бог ненавижда тиранията и че хората във всички времена порицават тираните като злодеи и виновници на общите нещастия? Но ти и това не си взел под внимание, нито си помислил за бога — баща на сираците, — който мрази и порицава несправедливостта изобщо към всяко сираче и не я оставя ненаказана, а още повече, ако тя е извършена над цар, когото той сам по своя висш справедлив съд е поставил за владика и господар на скиптѣра на свое-

¹ Това писмо е било написано в началото на юли 913 г. Вж. В. Н. Златарски, Писмата..., СбНУК, X, стр. 403—404. ² Николай Мистик имал пред вид похода на Симеон срещу Византия през 894 г. ³ Т. е. малолетният Константин VII Багренородни.

οὐδὲ τῶν κοινῶν συμφάτων ἐποιήσω λόγον, ἃ τὴν εἰρήνην ἐξ ἀρχῆς, ἀφ' οὗ τῷ βασιλείῳ προσεληλύθατε, Ῥωμαίοις ἐμεσίτευσαν καὶ Βουλγάροις· οὐδὲ πάλιν τῶν δευτέρων ἢ τῆς πρώτης κακῶς διαλελυμένης εἰρήνης, εἰς ἀνακαινισμόν καθιστῶντες αὐτὴν ὑπὸ σοῦ αὐτοῦ γεγενημένα ὄρκους φρικτοῖς κατησφαλίσθησάν τε καὶ ὠχυρώθησαν.

Τί τοῦτο, τέκνον ἡμῶν; Ποῦ μοι τὸ περὶ σὲ καύχημα; Ποῦ ἐκεῖνα τὰ καλὰ, ὅσα ἢ ἀγαθὴ περὶ σοῦ φέρουσα ταῖς ἀκοαῖς ἡμῶν φήμη, ὡς ὁ ἐκ θεοῦ ἄρχων, ἀγαθός, φιλόθεος, δίκαιος, μισοπόνηρος, ἐραστής ἀληθείας, πολέμιος ψεύδους; Καὶ τί μὴ δεῖ καθ' ἕκαστον λέγειν, ὅσα καμίζουσα ἡμῖν ἢ καλὴ ἐκείνη καὶ δεξιὰ φήμη ἐποίει χαίρειν ἐπὶ σοί, εὐφραίνεσθαι, σεμνύνεσθαι, εὐχαριστίαν θεῷ ἀναφέρειν, δοξάζειν τὸν τῶν ὅλων ἄρχοντα καὶ θεὸν καὶ Δεσπότην, ὅτι τοιοῦτον ἄνδρα τῷ γένει τῶν Βουλγάρων κεφαλὴν καὶ ἄρχοντα ἔδωκε; ποῦ ταῦτα, δι' ὧν καὶ νυκτὶ καὶ ἡμέρα χαίρων ἐπὶ σοὶ εὐχὰς ἀνέφερον, εἰ καὶ ταπεινός, εἰ καὶ ἀχρεῖος τοῦ ἀγίου θυσιαστηρίου παραστάτης, μὴ ἐπιλιπεῖν τὸ σὸν σπέρμα ποτέ τοῦ ἄρχειν τῶν Βουλγάρων τοῦ ἔθνους, μηδὲ τῆς κληρονομίας τῶν σῶν κατορθωμάτων τὰ σὰ ἐκπεσεῖν τέκνα; Ποῦ μοι ἐκεῖνα τὰ καλὰ καὶ σεμνὰ διηγήματα; πόθεν δὲ ταῦτα τὰ ἐναντία, τὰ σκυθρωπά, τὰ μεμισημένα θεῷ καὶ ἀνθρώποις, τὰ εἰς αἰσχύνην ἀπάγοντα, τὰ ποιοῦντά μοι ἄρτον τὰ ἐμὰ δάκρυα; Τίς γὰρ μὴ ὅτι γε, ὡς ἐγὼ τὴν σὴν φιλήσας καὶ φιλῶν ἀρετὴν, ἀλλὰ καὶ ἄλλος δίκαια λογιζόμενος, καὶ χωρὶς τοῦ σε φιλεῖν ἀκούων ταῦτα, οὐχὶ πλήττεται τὴν καρδίαν, οὐ σκυθρωπάζει, οὐκ ἀνιάται, οὐχ ὅλος γίνεται τῶν δακρύων; Τί γὰρ ἐπωδυνώτερον ἀνθρώποις; Τί δὲ μᾶλλον ἀξιώτερον θρηνεῖσθαι τοῦ ἀνθρώπου ἐν ἀρετῇ διανοητὸν ὄντα, καὶ ὀνόματος ἀειμνήστου τυχόντα, καὶ οἷον παράδειγμα καὶ τοῖς κατ' αὐτὸν καὶ ταῖς μετέπειτα γενεαῖς τρόπων καὶ βίου φιλοθέου γενόμενον, ἐξαίφνης τοῦτον μὲν ἐκπεσεῖν καὶ ἀλλοτριωθῆναι, πρὸς δὲ τὰ χεῖρα δέξασθαι τὴν μετάπτωσιν; Οἴμοι ἐμῶν συμφυρῶν, τῆς ἐμῆς ταλαιπωρίας, τῶν ἐμῶν, ὡς ἔοικεν, ἀπείρων ἁμαρτιῶν! Φεῦ τῆς ἐπηρείας τοῦ ἐξ ἀρχῆς μισανθρώπου, τοῦ τοῖς

то наследие. Но аз няма да говоря нито за онова споразумение, което още отначало, откак сте приели християнството, установи 'мира между ромеи и българи,¹ нито пък за второто споразумение,² което, след като първият мир бе зле нарушен, го възстанови и го обезпечи и утвърди с положените от тебе самия клетви.

Какво е това, чедо наше? Где е моята гордост зарад тебе? Где е всичко онова добро, което славната за тебе мълва донасяше до нашия слух — това, че ти си от бога поставен владетел, добър, боголюбив, справедлив, че мразиш злото, обичаш истината и си противник на лъжата. И защо аз не трябва на всекиго да казвам колко онази достигнала до нас добра и благоприятна мълва ни кара да се радваме за тебе, да се веселим, да се гордеем, да отдаваме благодарност на бога, да прославяме владетеля на всичко — бога и господата — за това, че той е дал на българския народ такъв мъж за началник и владетел? Где е всичко това, за което аз, макар и смирен и недостоен служител на светия олтар, изпълнен с радост, възнасях за тебе ден и нощ молитви, та да не престане твой род никога да властвува над българския народ, нито твоите чедата да загубят наследията на твоите успехи? Где са онези мои прекрасни и горди думи? Отгде е всичко това противно, печално, омразно на бога и на хората, което ме кара да потъвам от срам и превръща сълзите ми в хляб? Защото кой ли — не като мене, който обикнах и обичам добродетелта ти, но и всеки друг, който мисли справедливо и слуша това, без да те обича — не ще се уязви в сърцето си, не ще се изпълни с печал, не ще се отегчи от горест и не ще се облее цял със сълзи? Защото какво друго е по-мъчително за хората? А какво е по-достойно за плач от това, че един човек, добродетелен, който се ползува с незабравимо име и е станал по характера си боголюбив пример не само за съвременниците си, но и за потомците, изведнаж е паднал, променя се и възприема по-лошото? О, мое нещастие! О, горко ми! О, безбройни, както изглежда, мои прегрешения! О, козни на оногова, който от начало е враг на

¹ Патриарх Николай Мистик намеква за мира, който е бил сключен между българи и византийци след приемането на християнството от княз Борис през 864/5 г. Вж. *Златарски*, Писмата... , СБНУК, X, стр. 396 и бел. 3. ² Тук се разбира мирът, който Симеон сключил с византийците през 896 г. Вж. *Златарски*, История, I, 2, стр. 318—323.

καλοῖς ἀεὶ διαφθονοῦντος, τοῦ πᾶσαν σπουδὴν ποιουμένου ἐπὶ τὰ χεῖρα τοὺς ἀνθρώπους ἀπάγειν!

Ἐγὼ, τέκνον ἐμὸν, τὸ σὸν ἐκάστη τε ἀναμανθάνων εὐγενὲς φρόνημα τῆς ψυχῆς, καὶ ὅτι μηδὲν ἕτερον οὕτω σοι διασπουδάζεται ὡς τὸ παραστήσαι τὴν σὴν ἀρχὴν ἀκατάκριτον καὶ ἀνεύθυνον, οὐκ ὀλίγων καὶ πρὸν τα νῦν λεγόμενα φημιζόντων, λῆρον ἐποιούμην τοὺς λόγους, καὶ ἐχθροὺς ὑπελάμβανον τῆς σῆς ἀρετῆς, καὶ διὰ τοῦτο ταῦτα λογοποιεῖν, ἵνα σε μωμητὸν καταστήσωσι, καὶ πολλοῖς ἔλεγον, ὡς οὐδαμῶς ἔχει χώραν ἢ τοιαύτη κατηγορία κατὰ τοῦ ἐκ θεοῦ ἀρχοντος. Ἐλεγον γὰρ ὡς ἄνθρωπος τιμῶν εὐσέβειαν, ἀληθεία χαίρων, δικαιοσύνην τιμῶν, ὀνόματος ἀγαθοῦ καὶ μνήμης ἐφιέμενος, οὐκ ἔν ποτε τυραννίδος ἐπιθυμίαν ἔξει. Ὁ γὰρ τύραννος, τούτων μὲν πάντων ἀλλότριος ὑπάρχων, πεπληρωμένος δὲ τῶν ἐναντίων τὴν ἀθλίαν ψυχὴν, πρὸς ταύτην ἀναφλέγεται τὴν ἐπιθυμίαν. Καὶ γὰρ πᾶς τύραννος καὶ ἄπιστος, καὶ ψεύστης, καὶ παράνομος, καὶ ἄδικος, καὶ τὸ κεφάλαιον τῆς κακίας, μὴ νομίζων εἶναι θεοῦ πρόνοιαν, μήθ' ὑπὸ τῆς ἐκείνου κριτεῶς τε καὶ νεύσεως τὰ ἀνθρώπινα διοικεῖσθαι, καὶ ἀρχὰς καὶ ἐξουσίας διανέμεσθαι τοῖς ἀνθρώποις, ἀλλὰ μόνη τεθάβρηκεν τῇ ἑαυτοῦ μαρία καὶ ἀθεότητι καὶ ἀπειροία. Ἐλεγον δὲ πρὸς τοὺς σὲ διαβάλλοντας ὡς τυραννίδος ἐπιθυμοῖς, ἄνθρωποι, ἀλαλα ὑμῶν εἶη τὰ χεῖλη τὰ δόλια, τὰ λαλοῦντα κατὰ τοῦ ἐμοῦ θεοφιλοῦς τέκνου, κατὰ τοῦ εὐσεβεστάτου, κατὰ τοῦ πιστοτάτου, κατὰ τοῦ δικαίου ἀνομίαν καὶ ἀδικίαν. Καὶ τοῦτο οὐχ ἁπλῶς, ἀλλὰ προσπιθεῖς ταῦτα: „Ὁ πονηρὸς ἄνθρωπος ἐκ τοῦ πονηροῦ θησαυροῦ τῆς καρδίας προβάλλει τὰ πονηρά· ὁ ἀγαθὸς ἄνθρωπος ἐκ τοῦ ἀγαθοῦ θησαυροῦ τῆς καρδίας προβάλλει τὰ ἀγαθά.“ Τὸ ἐμὸν τέκνον ἀγαθότητι χαίρει· ἀληθινὸς γὰρ, καὶ ψεῦδος πάση δυνάμει ἐκ τοῦ οἰκείου ἔθρους διώκει καὶ ἀπελαύνει καὶ πιστότατος δὲ, ὅτι πάντως ἀκούω τοὺς ὑμῶν ἑαυτὸν πᾶσι τρόποις ἐν τῇ πίστει ὅτι δὲ καὶ δικαιοτάτος, οὕτω πάντες κεκοράσων· οὐδεὶς γὰρ ἄδικος τὴν ἐκείνου κωχῆσεται μωκτηρίζειν δικαιοσύνην. Πῶς οἶν

хората, вечен завистник на доброто и който полага всичкото си старание, за да насочи хората към злото!

Слушам, чедо мое, всекидневно за благородния стремеж на душата ти и за това, че за нищо друго не се стараетш толкова много, колкото да направиш управлението непорочно и безукорно, макар че мнозина и по-рано са ми разказвали за това, за което сега говорят,¹ обаче аз смятах думите им за празнословие и тях — за врагове на твоята добродетел. Тъй като си мислех, че те измислят тези неща само за да те укорят, аз на повечето казвах, че такава обвинение е неуместно спрямо един от бога поставен владетел. Аз казвах, че човек, който почита благочестието, обича правдата, уважава справедливостта и се стреми [да остави подире си] добро име и добър спомен, никога няма да се стреми към тирания, защото само тиранинът като чужд на всичките тези качества, но изпълнил жалката си душа с противното, се обхваща от тази страст. И наистина всеки тиранин е неверен, лъжец, законопрестъпник и несправедлив, а главното зло се заключава в това, че той не признава съществуването на божественото провидение и не мисли, че всичките човешки дела зависят от неговото решение и благоволение и че то разпределя на хората властта и господаруването, обаче той [тиранинът] се доверява само на собственото си безумие, безбожие и безразсъдство. По-нататък аз тъй казах на онези, които те клеветяха, че се стремиш към тирания: „Нека замлъкнат вашите коварни уста, които изричат противни и несправедливи думи срещу моето боголюбиво, най-благочестиво, най-вярно и най-справедливо чедо!“ И аз казах не само това, но и добавих: „Лукавият човек от лукавото съкровище на сърцето произнася лукави неща, а добрият човек от доброто съкровище на сърцето произнася добри неща.“² Моето чедо се радва на доброта, защото той е истинолюбив и с всички сили преследва и прогонва лъжата от своя народ. Той е най-вярващият, защото аз отвсякъде чувам, че неговите поданици във всичко са твърди във вярата — тъй казват всички, — защото няма ни един несправедлив човек, който не ще се хвали, че се е подиграл с негова-

¹ Т. е. за намерението на Симеон да започне война срещу Византия. ² Мат., XII, 30.

ἔχει λόγον τὸν ἀληθινὸν ἀνθρώπου, τὸν πιστό-
τατον, τὸν δικαιοτάτον, τὸν ἄλλους ταῦτα παι-
δεύοντα, καὶ λόγοις καὶ ἔργοις αὐτὸν γενέσθαι
φεύστην, ἢ ἄπιστον, ἢ ἀδικώτατον; Οὐκ αἰσ-
χυνθήσεται αὐτὸς ἑαυτὸν τοὺς μὲν ὑπηκόους
ἀρετὴν ἐκπαιδεύων, αὐτὸς δὲ χάριτι θεοῦ ἄρ-
χων καθιστάμενος πρὸς κακίαν καὶ τότε μα-
ρωπιάτην; Τί γὰρ μαρώτερον τυραννίδος, ἀπο-
κρίνων; Οὐκ ἔστι ταῦτα, μὴ γένηται οὐ μᾶλ-
λον ἢ ὁ ἥλιος ἀπὸ τοῦ φωτίζειν τοὺς ὑπὸ
αὐτοῦ λαμπομένους σκοτίζειν διαλαμπούμενος.

Οὕτως ἐγὼ δυσχυρίζομαι, οὕτω καὶ πρὸς
βασιλέα καὶ πάντας ἀντέλεγον, ὁπότε, τέκνον
ἐμὸν περὶ σοῦ τυραννικὴν ἐπιθυμίαν, καὶ τυ-
ραννίδος ἐπέβαλλον λόγους. Νῦν δὲ τί εἶπω;
καὶ γὰρ ἐκεῖνα πάντα, ὅσα πρότερον ὑπὲρ σοῦ
ἔλεγον, ὅσα ἐπῆνον, ὅσα πρὸς σύστασιν τῆς
σῆς διεβεβαιοῦμαι ἀρετῆς, εἰς τὸ ἐναντίον με
περίστησιν, ἀποφράττει μοι τὸ στόμα, κατασ-
χύνει, καὶ οὐδε βλέπειν μοι συγχωρεῖ πρὸς
οὐδὲ πρότερον ἀντέλεγον ὑπὲρ τῆς σῆς ἀρετῆς.
Τί τοῦτο, τέκνον ἐμὸν; Ποῖος πονηρὸς δαίμων
τῇ σῇ δόξῃ φθονήσας εἰς τοῦτο κατέστησεν,
ἵνα τυραννίδος ὄνομα κληρονομήσῃς; Πόσω
ἄμεινον ἐκ θεοῦ ἄρχοντα κεκλησθαι ἢ τύραν-
νον; Ποῖος ὄφεις ἠρεῦξαιτο εἰς τὰς ἀκοὰς τοῦ
νμοῦ τέκνου; Οὐ πεφρόκαμεν τὴν θείαν δι-
ξαιοσύνην; Οὐ φοβερόν ποιούμεθα τὸ ἄσπλαγμα
κομίζειν ποιεῖσθαι, ἣν ὁ Χριστὸς ἐπὶ γῆς ἐμε-
νάλυνε βασιλείῳ; Ὅρα, τέκνον ἐμὸν, ποῦ φε-
ρόμεθα; ποῦ ὀρμηῆσαι διανοήθημεν; Μισεῖ τὰς
ρπαρσεις ὁ θεὸς, καταβάλλει τοὺς ἐπαιρομένους
ἐὰν ὑψηλὰ φρονήματα εἰ καὶ πρὸς ὀλίγον συγ-
τωρεῖ δοκεῖν ἵστασθαι, ἀλλὰ πάλιν ἀνατρέπει
χυτὰ. Οὐδεὶς δυνατὸς παρ' ἑαυτοῦ τι λαβεῖν
αἰ φρόνιμος ὢν οἶδας καὶ χωρὶς τῶν ἡμετέ-
ρων λόγων ὡς πολλοὶ, πεισθέντες ἀβούλως,
ρακῶς ἀπήλλαξαν καὶ μετέγνωσαν, καὶ πολλὰ
κῆς ἀβουλίας ἑαυτοὺς κατεμέμψαντο. Καὶ ἵνα
πάντα ἔασω τὰ προλαβόντα, τίς οὕτως φιλό-
πεικος, καὶ ὑπὸ τῆς οἰκείας ἐπιθυμίας ἐξαγό-
νμενος, καὶ πρὸς τόλμαν ἔτοιμος, ὃν οὐ διδάσκει
ὁ χθὲς καὶ πρὸ τῆς χθὲς ἐπιστάς αὐτοῖς τοῖς
βασιλείοις τύραννος, καὶ σύντομον εἰσπραχθεὶς
δίκην τῆς δυσσεβεστάτης αὐτοῦ καρδίας ἐπα-

та справедливост. И тъй, как е възмож-
но да се говори, че истинολюбивият,
вярващият, най-справедливият човек, кой-
то учи другите на това, е станал лъжец
на думи и дела, невярващ или несправед-
лив? Нима няма да се посрами от това
сам той, който учи поданиците на доб-
родетел и по милост божия е поставен
за владетел, за да води борба със зло-
то и при това с най-гнузното? И какво
може да бъде по-отвратително от тира-
нията? — отговарях аз. Не е възможно
това да се случи, както е невъзмож-
но слънцето, оскърбено, да изгасне,
наместо да свети на ония, на които свети.

Тъй аз твърдах, тъй аз възразявах и
на императора, и на всички, когато, чедо
наше, подхвърляха думи за твоя стре-
меж към тиранията и изобико за тира-
нията. А сега какво да кажа? Нали всич-
ко това, което по-рано говорех за тебе,
което хвалех и което изтъквах за по-
твърждение на твоята добродетел, нали
всичко това ме довежда до противополо-
жното, затваря ми устата, посрамва ме
и не ми позволява дори да гледам оне-
зи, с които аз по-рано се препирах за
твоята добродетел? Какво е това, чедо
мое? Кой зъл демон от завист към сла-
вата ти те е насочил към това, та да
придобиеш името тиранин? Колко по-
добре е да се наричаш княз по милост
божия, отколкото тиранин? Каква змия
е съскала в ушите на моето чедо? Ни-
ма ние не се боим от божията правосъ-
дие? Нима ние не се страхуваме да за-
мислим грабването на онази власт, която
Христос е възвеличил на земята? По-
гледни, чедо мое, накъде отиваме! Накъ-
де сме намислили да се насочим! Бог
мрази надменността и събаря тия, които
се превъзнасят с горделивите си помис-
ли; а пък ако им позволява за малко да
заемат уж известно положение, то от-
ново го разрушава. Никой не е в съ-
стояние да постигне каквото и да било
със своите сили. И ти като благоразу-
мен знаеш и без нашите думи, че мно-
зина, след като са решили необмислено
за нещо, свършвали са лошо. Разкайвали
са се после и много са осъждали сами
себе си за необмислеността си. Най-пос-
ле, като изоставям всичко минало, кой е
толкова свадлив, увлича се от страстта
си и е готов на дързост, че да не го
вразуми примерът на оня тиранин, кой-
то вчера и завчера въстана срещу самия
трон и който получи бързо наказание,

ξίαν καὶ τοῦ θράσους καὶ τοῦ τολμήματος;
 "Ὅτι οὐδεὶς λαμβάνει, καὶ μάλιστα τοιοῦτον
 ἐπερμέγεδες δόρημα, ἐὰν μὴ ἢ αὐτῷ ἄνωθεν
 εἶτα οὐκ αἰσχυρόμεθα ἑαυτοῖς ἄλλους ὅτι ψεύ-
 δονται τιμωρούμενοι, αὐτοὶ δὲ ἀδικοῦντες καὶ
 παράνομα πράττοντες; Τὴν δὲ παράβασιν τῶν
 φοικτῶν ὄρκων ποῦ θήσομεν; οὐκ ἔστι πίσ-
 τεως ἄρνησις; οὐκ ἔστιν εὐσεβείας ἀλλοτριώ-
 σις; οὐκ ἔστιν αὐτοῦ τοῦ Χριστιανῶν πληρώ-
 ματος ἀνατροπή; "Ὅταν γὰρ τὰ φοικτὰ τῶν
 Χριστιανῶν τις ἐνυβρίσῃ μυστήρια, πῶς ἐν
 Χριστιανὸς ἐκεῖνος κεκλήσεται;

Ἀναγκάζομαι ἐπὶ τῆς σφοδροτάτης τῆς
 ψυχῆς ὀδύνης καὶ τοῦ περὶ σὲ διαπύρου φίλ-
 τρου, ὃ ἐξ ὀρχῆς ἀνεφλέχθη ἐν τῇ ἐμῇ ψυχῇ
 καὶ ἐν δὲ ἀναφλέγεται, μακρύνει τὸν λόγον
 πάλιν δὲ ἐπὶ τῆς ἀπροσδοκίτου ταύτης συμ-
 φορᾶς καὶ τῆς ἐπηρείας τοῦ πονηροῦ δαίμονος,
 ὅς τῇ σῇ βούλεται λυμῆνασθαι μεγαλειότητι,
 ἀνακόπτομαι τοῦ λέγειν, θαμβούμενος ἐπὶ τῷ
 παραλόγῳ τοῦ ἐγχειρήματος. Ὅμως ἐν προσ-
 θείς παλαιάν τινα ἱστορίαν σιγήσομαι. Ἀκούεις
 τὴν Περσῶν βασιλείαν, ὅση μὲν τὴν δύναμιν,
 ὅση δὲ τὸν πλοῦτον, καὶ ὡς οὐ διέλιπον ἐξ
 ὀρχῆς Πέρσαι Ῥωμαίοις πολεμοῦντες; ἄλλ'
 οὔτοι οἱ διηγεκῶς τὰ ὄπλα πρὸς Ῥωμαίους
 ἐπαίροντες, ἐπειδὴ Ἀρκάδιος ὁ τῷ Ῥωμαίων
 βασιλεὺς τὸν βίον καταλιπὼν τῷ παιδὶ Θεοδο-
 σίῳ τριετῆ ὄντι κατέλιπε τὴν βασιλείαν, ἀδικον
 καὶ ἀπάνθρωπον εἶναι νομίσαντες βασιλεία πο-
 λεμεῖν, ἣν ὁ κατέχων τῶν ἀνθρωπίνων πραγ-
 μάτων καὶ διοικήσεων διὰ τὴν νηπιότητα ἦν
 ἀνεπαίσθητος, οὐ μόνον τὸν πόλεμον ἔπαυσαν,
 ὄν πρὸς Ἀρκάδιον ἐνήργουν, ἀλλὰ καὶ πρὸς
 τοὺς ἐνταῦθα τῆς συγκλήτου προέχοντας ὁ βα-
 σιλεὺς ἀπέστειλε τῶν Περσῶν. Χοζρόης δὲ ἦν
 ὁ πάντων Περσῶν ἐπὶ μαιφρονία διαβόητος
 ἀλλὰ γὰρ οὗτος ἀπέστειλε πρὸς τοὺς τῆς συγ-
 κλήτου λογάδας, δηλῶν ὡς καὶ τὸν πόλεμον
 καταλύει, καὶ τοῦ νηπίου βασιλέως προστήσεται,
 καὶ εἴ τις ἀντῆραι χεῖρας πολεμικὰς τολμήσει,
 πάσῃ ἀμυνεῖται δυνάμει, καὶ χωρήσει καὶ κατ'
 αὐτῆς τῆς πόλεως σὺν τῷ οἰκείῳ στρατῷ, καὶ

достојно за неговото нечестиво сѐрце,
 за неговата жестокост и дѣрзост? Защото
 никој не получава особено такъв голям
 дар, ако не му се даде свише. После
 нима ние няма да се посраим сами пред
 себе си, когато наказваме другите за то-
 ва, че лъжат, когато сами постъпваме
 несправедливо и вършим беззакония? Где
 ще поставим нарушението на страшните
 клетви? Не е ли това отричане на вя-
 рата? Не е ли отчуждаване от бла-
 гочестието? Не е ли падение за християн-
 ськото множество? Защото как да се
 нарича християнин онзи, който похули
 страшните тайнства на християните?

Да продължавам писмото си, ме карат
 силната душевна скръб и горещата ми
 любов към тебе, която още отначало се
 разпали в душата ми и сега още плам-
 ти. От друга страна, тази неочаквана
 беда и козните на лукавия демон, който
 иска да опозори величието ти, ме удър-
 жат да говоря — мене, когато неочак-
 ваността на твоето начинание привежда
 в ужас. Обаче аз ще разкажа още една
 стара история и тогава ще млъкна. Ти
 си чул за царството на персите, колко то
 било могъщо и богато, а тъй също и за
 това, че персите още отначало непре-
 станно воювали с ромеите, но след като
 императорът на ромеите Аркадий¹ по-
 чинал и оставил царството си на три-
 годишния си син Теодосий,² те, които
 постоянно вдигали оръжие против ро-
 меите, сметнали за несправедливо и без-
 човечно да воюват с империята, чийто
 владетел поради своето малолетие бил
 неопитен в човешките работи и в дѣр-
 жавното управление. Затова те не само
 прекратили войната, която водели с Ар-
 кадий, но даже персийският цар изпра-
 тил посланици до първенците на тукаш-
 ния сенат. А Хозрой³ бил прочут между
 всичките перси по своята жестокост.
 Именно той изпратил пратеници до пър-
 венците на сената, като съобщил, че пре-
 кратява войната и ще защитава малолет-
 ния цар и че ако се осмели някой да
 вдигне вражеска ръка срещу него, той
 ще го защитава с всички сили и ще се
 отправи със собствената си войска срещу

¹ Източноримският император Аркадий (395—408). ² Източноримският император Теодосий II Млади (408—450). ³ Тук вероятно има някаква грешка, тъй като съвременник на император Теодосий бил Издигерд (399—420), а Хозрой I е управлявал през VI в. (умр. 578 г.). Според *Златарски*, *Писмата*... , СбНУК, X, стр. 400—401, бел 9., грешката се дължи не на Николай Мистик, който бил добре запознат с историята, а на преписвача. Последният вероятно не е разбрал добре името Издигерд и е написал Хозрой — име, станало нарицателно у византийците за персийския цар.

πάσαν σπουδὴν θήσεται καὶ ἀγῶνα τοῦ καὶ τὰ θεμέλια ταύτης ἀναστρέψας εἰς θάλασσαν ἐμβαλεῖν.

Ἄκούεις βασιλέως βαρβάρου καὶ δυσσεβῆς φιλανθρωπίαν; Ἄκούεις κρίσιν διανοίας κατὰ γε τοῦτο δικαιοσύνης; Καὶ γὰρ ὥσπερ ὁ ἐπιτρέχων ὄρφανοῦ παιδὸς πράγμασι ληστής ἐστι καὶ ἄρπαξ, καὶ οὐχ ἀπλῶς ἄδικος, οὕτω καὶ ὁ τυραννεῖν βουλευθεὶς ὄρφανὸν βασιλέα καὶ γήπιον οὐ μόνον ἔργον τυράννου ποιεῖ, ἀλλὰ ληστοῦ καὶ ἄρπαγος, καὶ πάντων ἀνθρώπων βαιοτάτου ὅπερ ἐκεῖνος ὁ βάρβαρος συνιδὼν βασιλεὺς, ὁ μὴ τὸν Χριστὸν καὶ θεὸν ἡμῶν γνώσκων, ἠσχύνθη ἀπὸ τῆς βασιλικῆς αὐτοῦ τιμῆς πρὸς ἄρπαγος καὶ ληστοῦ ἀτιμίαν ἑαυτὸν ἐμβαλεῖν λέγων τοῖς πρὸς τοῦτο διερεθίζουσιν αὐτὸν (καὶ γὰρ ἦσαν καὶ τότε πολλοὶ μαροὶ καὶ λησταὶ ὄντως, πρὸς τοῦτο ὑποκινουῦντες, ὥσπερ καὶ νῦν εἰσιν οἱ τὴν σὴν σύνεσιν πρὸς τοῦτο ὑπάγειν σπουδάζοντες), ἀλλ' ἐκεῖνος ἔλεγεν οὔτε δίκαια οὔτε συμφέροντα συμβουλεύειν αὐτῷ· τὸ μὲν γὰρ προσλαβεῖν τυχὸν πλοῦτον ἢ δυναστείαν ἐστὶ καὶ τῶν πονηρῶν ἀνθρώπων, τὸ δὲ ὄνομα ἐνδοξὸν κτήσασθαι, ἢ κτηθὲν διαφυλάξαι καὶ μὴ ἀπολέσαι, μόνων ἐστὶ φρονίμων καὶ ἀρετῆν τιμώντων, καὶ μνήμην ἀγαθῆν καταλιπεῖν τῷ βίῳ σπουδαζόντων. Τί λέγεις; Ἄρα καλῶς ἔχει σοι, τέκνον ἐμὸν, δι' ἐπιθυμίαν τυραννίδος χεῖρα γενέσθαι Χριστιανὸν ὄντα καὶ τῆς ἐκεῖνου δόξης κληρονομίαν ἐλπίζοντα, ἀνδρὸς βαρβάρου καὶ ἀθέου καὶ πρυσολάτρου καὶ ἡλίου καὶ σελήνης θεοὺς νομίζοντος; Καὶ πῶς οὐκ ἄμεινον καταδῦναι εἰς τὴν τὸν οὕτω φρονούντα ἢ βλέπειν τὸν ἥλιον;

Ἐγὼ, τέκνον ἐμὸν, ὅπερ προλαβὼν εἶπον, ἐξ ὅλης σε φιλήσας ψυχῆς, φιλίαν τοῦ πνεύματος καθαρὰν, ὡς χριστιανικώτατον, ὡς δικαιοτάτον, ὡς συνετώτατον, ὡς κατὰ πάντα θεοῦ θεράποντα, καὶ αὐτῷ ἀρέσκειν μελετῶντα· μάλιστα γε καὶ ὑπὸ πολλῶν ἀκούω ὅτι νυκτὶ καὶ ἡμέρᾳ οὐ λήγεις θεοῦ δεόμενος ὑπὲρ τῆς προτέρας σου κατὰ Χριστιανῶν ἐκστρατείας, καὶ πᾶσι τρόποις ἐκείνης τῆς ἁμαρτίας ἑαυτὸν ἐκκαθαίρων νηστείας καὶ δάκρυσι καὶ συντρι-

самия град и ще положи всяко старание и усилие, за да разруши основите му и да го потопи в морето.

Виждаш ли човеколюбието на варварския и нечестив цар? Чуваш ли колко е разумно и справедливо това решение? Прочее както този, който насилствено завладява имотите на дете-сираче, не само е несправедлив, но е и разбойник и грабител, тъй и този, който се стреми да върши насилия над император, сирак и малолетен, не само постъпва като тиранин, но и като разбойник и грабител и най-голям насилник между всички хора. Като съзнавал всичко това, онзи цар-варварин, който не признавал Христа и бога наш, засрамил се да не навлече на себе си вместо царска почест безчестието на разбойник и грабител. А на тези, които го подбуждали към това (понеже и тогава имало много нечестиви хора и разбойници, които го подтиквали към такива работи, както и сега има такива, които се стараят да увлекат твоя разум в заблуда), той казал, че те му дават погрешни и безполезни съвети, понеже случайно да получат богатство или власт могат дори най-лошите хора, а да се добие славно име или да се запази придобитото и да не се загуби, свойствено е само на благоразумни хора, които почитат добродетелта и се стараят да оставят с живота си добър спомен. Какво ще кажеш? Нима ти е приятно, чедо мое, че ти, който се надяваш да достигнеш славата на истински християнин, заради стремежа си към тиранията си паднал по-долу от тоя варварин и безбожник и огнепоклонник, за когото слънцето и луната са били богове? И не е ли по-добре за този, който така разсъждава, да потъне в земята, отколкото да гледа слънцето?

Аз, чедо мое, както ти казах по-горе, те обичам от цялата си душа с чиста духовна любов като най-верен християнин, като най-справедлив, като най-благоразумен, като служител на Бога във всичко, стремейки се да му угодиш, особено като чувам от мнозина, че ти денем и нощем не преставаш да молиш бога да ти прости за предишния ти поход¹ против християните и по всякакъв начин — с пост, със сълзи, със съкрушение на сърцето — се стараеш да очи-

¹ Тук Николай Мистик намеква за похода на Симеон срещу Византия през 894 г.

πει καρδίας. Ἀλλὰ γὰρ ταύτην τὴν καλήν σου προαίρεσιν μανθάνων, καὶ τὴν ἄλλην ἀρετὴν, ὅσῃν διεξῆλθεν ὁ λόγος, ὀλοφύχως ἐφίλησα. Καὶ νῦν δὲ τὴν αὐτὴν πρὸς σὲ διασώζων φιλίαν, καὶ τὴν ἀπαίσιον καὶ πονηρὰν ταύτην ἀκούσας ἀγγελίαν, οὐκ ἤνεγκα σωπῆσαι, ἀλλὰ δακρύων καὶ στενάζων τὸ γράμμα ἀπέστειλα· πρῶτον μὲν δεόμενος τοῦ θεοῦ τῆς σῆς ἄψασθαι καρδίας καὶ μεταστρέφαι αὐτὴν πρὸς τὸ εὐάρεστον αὐτοῦ καὶ σωτήριον, καὶ σὲ δεικνύον ἀκατάκριτον καὶ ἀκατάγνωστον θέλημα. Ἐπειτα δὲ διανοῖξαι καὶ τὰ ὄτα, καὶ ἠρεμίαν τῶ λογισμῶ παρασχεῖν ἐκ τῶν ἔξωθεν θορόβων καὶ ταραχῶν διακοῦσαι τῶν ἡμετέρων λόγων, καὶ πείσει οἷον ἐλπίζομεν γενέσθαι, καὶ ἀκοῦσαι ἡμᾶς ἀντὶ τῶν νῦν πονηρῶν λόγων, καὶ ὀδύνην μὲν ἡμῖν ἐμποησάντων, σὲ δὲ ὅσον ἐφ' ἑαυτοῖς δόξης μεγάλης ζημιωσάντων τὰ καλὰ καὶ συμφέροντα, καὶ μὴ ἀσχόνοντα τὴν σὴν ἀρετὴν, μήτε ἐν τῶ νῦν αἰῶνι μήτε ἐν τῶ μέλλοντι ποιῶντα ὑπόδικον αἰωνίου ἀδοξίας καὶ ἀτιμίας, καὶ ἀπαρηγορήτου κολάσεως, ἣ τοῖς ἀθετοῦσι τὸ μέγα ὄνομα τοῦ Χριστοῦ καὶ θεοῦ ἡμῶν ἐποφείλεται.

Πάντως δὲ οὐκ ἀμφιβάλλεις ὡς ἀθέτησίς ἐστι τοῦ μεγάλου ὀνόματος ἢ τῶν συμφώνων καὶ τῶν ὄρκων ἀθέτησις, καὶ τὸ βουλευθῆναι ἄρπάζαι βασιλείαν τὴν κατὰ μηδὲν τῶ σῶ γενεῖ προσήκουσαν. Ἐπὶ πᾶσι τοῖς εἰρημένοις καὶ ὡς πατὴρ κατὰ πνεῦμα, εἰ καὶ ἐλάχιστος, καὶ ὡς ἱερεὺς καὶ τοῦ ἁγίου θεσιαστηρίου παραστάτης, εἰ καὶ ἀνάξιος, καὶ λαβὼν ἐξουσίαν παρὰ τοῦ παναγίου Πνεύματος δεσμῶ ἐποβαλεῖν τοὺς ἀξιαμαρτάνοντας, εἰ καὶ πάντων ἁμαρτωλῶν ἐγὼ πρῶτος, δεσμῶ ἠποβάλλομέν σε ἐν Πατρὶ καὶ Υἱῶ καὶ ἁγίῳ Πνεύματι, ἵνα, εἴ τι τοιοῦτον βεβούλησαι, καὶ ὡς ἡ φήμη προέδραμεν, ἐπὶ τυραννίδι πρὸς τὴν πόλιν διέγνως καταργήσης τὸ ὄρημα, καὶ πρὸς τὴν οἰκείαν ἐξουσίαν ὑποστρέψης, καὶ τὴν ἐξ ἀρχῆς εἰρήνην στέρεξης, καὶ μηδὲν καινοτομήσαι τολμῆσης· γυνώσκων ὡς, εἰ τοῦτο πράξεις, ἀλύτοις δεσμοῖς τὸν πάντα αἰῶνα τοῦ παναγίου Πνεύματος ὑποβεβλημένος ἔσῃ, καὶ τῶν ἱερῶν καὶ ἀχράντων μυστηρίων ἀκοινωνήτος. Καὶ τῶ αἰωνίῳ βήματι μετὰ σοῦ παραστήσομαι, ἐξελέγχων σε, ὅτι ὅσον τὸ ἐπ' ἐμοὶ οὐκ εἰσέγησα, οὐδὲ πρὸς τοιαύτην

стиш себе си от този грях. И като зная това твоє прекрасно желание и другите ти добродетели, за които беше думата аз те обикнах от цялото си сърце. А сега, като спазвам същата си любов към тебе и като чух това зловещо и лошо известие, аз не можах да замълча, но със сълзи и ридание ти изпращам това писмо. Моля бога преди всичко той да трогне сърцето ти и да го насочи към онова, което е спасително и угодно нему, и да те направи чист и неукорен; после той да отвори ушите ти, да даде на разсъдъка ти спокойствие от външни вълнения и смутове, за да изслушаши нашите думи; да те убеди да станеш такъв, какъвто ние се надяваме [да те видим], и да слушаши нас вместо сегашните лоши съветници, които и на нас причиниха скръб, а на тебе — доколкото зависи от тях — нанесоха вреда, като отнеха красотата и ползата от твоята слава. [Дано] да не опозориш своята добродетел и да не осъдиш сам себе си нито в настоящия, нито в бъдещия живот на вечно безславие, безчестие и неутешимо наказание, каквото заслужават ония, които отхвърлят с презрение великото име на Христа и бога наш.

Но във всеки случай не се съмнявай, че отхвърлянето на договорите и клетвите, а тъй също и желанието да грабнеш царската власт, която няма никакво отношение към твой род, е отхвърляне на великото име. На основание на всичко казано аз като духовен баща, макар и най-нищожен, като свещеник и служител, ако и недостоен, на светия олтар, но [служител] с власт от пресветия дух да свързва греховете, ако и да съм първият от всички грешници, „в името на отца и сина и светия дух“ те задължавам с това, щото ти, ако имаш някое подобно намерение и както донесе мълвата, се стремиш да се отправиш към столицата като тиранин, да усмириш своя устрем и да се ограничиш в своята власт, да спазваш първоначалния мир¹ и да не се осмеляваш да извършиш някаква промяна. Знай, че ако ти извършиш това, ще бъдеш навеки свързан с нерушимите връзки на пресветия дух и отлъчен от светите и пречисти тайнства. И ще се изправя аз заедно с тебе пред вечния престол, за да те изоблича, че доколкото зависеше от мене, аз не мъл-

¹ Т. е. мирът от 896 г.

φερόμενον ἀπορίαν παρεΐδον, οὐδὲ τῆς σῆς ἡμέλησα σωτηρίας, ἀλλὰ σπουδὴν ἐθέμην καὶ ἀνενεγκεῖν σε καὶ ἀποστρέψαι τοῦ ἀσυμφόρου κινήματος τῆς ψυχῆς σου, καὶ τοῦ ὑπόδικου γενέσθαι καὶ τοῦ δεσμοῦ καὶ τοῦ ἀλύτου κατακρίματος. Πρὸ δὲ τούτων καὶ νῦν τὰς ἀναξίους μου χεῖρας οὐ κατασπάσω τοῦ οὐρανοῦ, δεόμενος τῆς θείας δυνάμεως μέχρις ἂν δικαιοσύνη δικαίαν κρίσιν μεταξὺ τῆς τε σῆς ἐπιτηρείας καὶ τῶν ἀδίκως ἐπιηρεαζομένων. (V, col. 45 D—55 C)

чах, нито те изоставих, когато ти се стремеше към това безумие, нито пък занемарих спасението ти, но, напротив, се постарах да те повдигна, да те отвърна от вредния стремеж на душата ти и да те избавя от веригите и неумолимата присъда. Освен това и сега няма да престана да въздигам недостойните си ръце към небето, като ще умолявам божествената сила дотогава, докато тя не отдаде справедлива присъда на твое-то насилие и на ония, които ти несправедливо си обидил.

4. Ad eundem

Τῷ αὐτῷ

До същия

Καὶ πρότερον ἃ ἐγράφη, τέκνον ἐμὸν, ὑπὲρ τοῦ κοινῆ συμφέροντος Ῥωμαίων καὶ Βουλγάρων καὶ ἐγράφη, καὶ νῦν δὲ τὰ γραφόμενα τῆς αὐτῆς ὑπάρχει προαιρέσεως καὶ σπουδῆς· εἰδότες γὰρ ἀσύμφορον ὑπάρχειν ἐκατέρω ἐξουσία καὶ τοῖς ὑπ' αὐτῇ λαοῖς τὸ διαστασιάζειν καὶ τὸ ἀνειρήνευτον, καὶ σφόδρα τὴν ψυχὴν ἐπὶ τοῦτο συνεχόμενοι, οὐ μόνον ὅτι λειτουργοὶ τοῦ ἁγίου θυσιαστηρίου, εἰ καὶ τῆς τῆς τοιαύτης ἀνάξιοι λειτουργίας, ἀλλ' ὅτι καὶ τῷ μακρῷ χρόνῳ τῆς ταλαιπόρου ζωῆς ἡμῶν, οὐκ ὀλίγη συνελεξάμεθα ἔκ τε τῶν ἱστορημένων τοῖς παλαιοῖς, καὶ τῶν κατὰ τοὺς ἡμετέρους καιροὺς γεγονότων μάθησιν τῶν συμβαινόντων ἐν τῇ στάσει χαλεπῶν. Ἐπὶ γὰρ εἰδότες τὰ καταλαμβάνοντα τὸ ἀνθρώπινον ἐκ φιλονεικίας καὶ ἔριδος λυπηρὰ καὶ ἐπώδυνα πράγματα, καὶ νῦν γράφομεν χαλεπὸν γὰρ καὶ ἐνὸς ἀνδρὸς πρὸς ἓνα φιλονεικία. Καὶ γὰρ οὕτως ἐχόντων, εἰ μὴ φηθῆσασα εἰρήνη τὸ φιλονεικὸν διαλύσει, κίνδυνος περιστῆναι ἢ τοῦτον ἢ ἐκεῖνον εἰς ἐσχάτην βλάβην· χαλεπότερον δὲ καὶ οἶκον πρὸς οἶκον, καὶ πόλιν πρὸς πόλιν οὕτω διακείσθαι ἔθνος δὲ πρὸς ἔθνος φιλονεικῶς ἔχειν, καὶ μὴ ἐθέλειν καταλλάττεσθαι, πόσω χαλεπότερον οὐκ ἔστιν ἐμὲ διδάσκειν; Ἐπὶ γὰρ πᾶς τις συνίησι, μὴ ὅτι γε ἢ σὴ ἐμφρονειάτη καὶ τελεωπάτη σύνεσις. Οὐκ ἔχω τι πλέον εἰπεῖν, διότι καὶ πρότερον εἴρηται, καὶ ὅτι καὶ χωρὶς τοῦ ἐμὲ λέγειν ἱκανὸς, εἰ τέκνον ἐμὸν, καὶ ἄλλους περὶ τοῦ συμφέροντος καὶ τοῦ καλοῦ καὶ τῆς εἰρήνης διδάσκειν, μὴ ὅτι γε σεαυτῷ ποιῆσθαι παροΐνεσιν.

Това, което ти бях писал преди, чедо мое, писах го за обща полза на ромей и българи, а сегашното писмо¹ изразява същото намерение и стремление. Като знаем, че разногласието и размирието са вредни и за едната, и за другата власт, и за поданиците им, ние силно се измъчваме душевно заради това не само като служител на светия олтар, ако и да сме недостойни за такава служба, но и защото през дълговременния и нещастен наш живот не малко знания придобихме от древната история, а тъй също и от съвременните събития, какви злополучия поражда несъгласието. Но като знаем също и ония скърби и страдания, които постигат човешкия род поради съперничество и омраза, ние ти пишем и сега. Защото дори враждата на един човек с друг е нещо тежко и в такъв случай, ако мирът не предвари да прекрати враждата, то опасността застрашава с преголяма загуба и единия, и другия. Но по-тежко е, когато семейство със семейство и град с град враждуват така. А не е моя работа да те уча колко пък по-пагубно е, когато един народ враждува с друг и не иска да се помири. Но всеки разбира това, а не по-малко твойт най-благоразумен и свършен разум. Няма какво повече да кажа, защото вече и по-рано ти говорих и защото и ти без моите думи, чедо мое, си в състояние да научиш другите на онова, което е полезно, прекрасно и за мира, а съвсем не се нуждаеш да бъдеш увещаван.

¹ Това писмо е било писано в края на юли 913 г. Вж. Златарски, Писмата..., СбНУК, X, стр. 407.

Ἡ δὲ εἰς βουλὴν προήχθη καὶ οἷς διακονούμενοι τὴν πρὸς ὑμᾶς ἐστειλάντο πορείαν οἱ τὸ ἡμέτερον γράμμα κομίζοντες, διηγήσονται μὲν καὶ αὐτοὶ χεῖρα ἰδίοις, ἀπαγγελεῖ δὲ σοὶ καὶ τὸ ἡμέτερον γράμμα, ὥστε, εἰ ἀμεταθέτως ἔχεις τοῦ σοῦ φρονήματος, καὶ μὴ ἐπαυλεῖν ἐθέλης εἰς τὴν προτέραν τάξιν, ἔνορκον ἀσφάλειαν γενέσθαι τοῦ μὴ τοὺς Βουλγάρων ἀσύμφορον τι πράττειν, καὶ τελεῖσθαι μὲν καθὼς ἐξ ἀρχῆς καὶ τὸ λεγόμενον κομβέντον, στέλλεσθαι δὲ καὶ τὰ ἐκ τῆς Ῥωμαϊκῆς βασιλείας ὡς ἔθος πρὸς σὲ στελλόμενα μέχρι τῆς Δεβελτοῦ, ἐκεῖθεν τε διὰ τῶν ἡμετέρων ἀνθρώπων κομίζεσθαι πρὸς τὴν σὴν ἐξουσίαν, καὶ ἀρκεῖσθαι τούτων οὕτω γνωμένων, καὶ μηδὲν πλέον ἐπιζητεῖν, μηδὲ τὴν τῶν βασιλικῶν ἀνθρώπων πρὸς σὲ ἀφιξίν τε καὶ προσκλήσιν. Τούτων οὕτω δοξάντων, ἐγράψαμεν καὶ ἡμεῖς παρακαλοῦντες καὶ δυσωπῶντες φείσασθαι μὲν τῆς καταλαμβάνουσης ἀμφοτέρω τὰ γένη Ῥωμαίους τέ φημι καὶ Βουλγάρους, συμφροῦς, εἰ τὰ τῆς εἰρήνης, ὅπερ μὴ δοίη θεὸς, ἐκποδὸν γένηται φείσασθαι δὲ καὶ τῆς οἰκείας τιμῆς τε καὶ δόξης, καὶ μὴ τῷ βίῳ καταλιπεῖν ἀφορμῶς πρὸς διαβολὴν τε καὶ μέμψιν τοῦ σοῦ περιδόξου ὀνόματος, μηδὲ ἀνθ' ὧν μέλλουσιν ὑποστῆναι συμφορῶν τὰ ἀμφοτέρω ἔθνη, ἀρᾶς ἐπαφίεσθαι κατὰ σοῦ ὑπὸ τῶν περιπιπτόντων ταῖς συμφοραῖς. Ταῦτα δυσωπῶ, ταῦτα παραινῶ, καὶ ὡς πατὴρ τέκνον, καὶ ὡς λειτουργὸς, εἰ καὶ ἀνάξιος τῆς θείας δόξης παρὰ θεοῦ σε δεδοξασμένον, καὶ μέλλοντα λόγον ὑφ᾽ ἑξῆς αὐτῷ, εἴ τι ἀνάξιον καὶ παρὰ τὸ ἐκείνου ἄγιον θέλημα ὀφθείης διαπραξάμενος.

Ἐπεὶ δὲ οἱ πρὸς σὲ μετὰ τοῦ ἡμετέρου γράμματος πρότερον καταλαβόντες, ὑποστρέψαντες, ἀπήγγειλαν πρὸς ἡμᾶς ὡς, εἰπόντων ἡμῶν ἐν τῷ γράμματι ὅτι ἀδύνατον χωρὶς χύσεως αἱμάτων τὴν σὴν ὀρμὴν γεγενῆσθαι, αὐτὸς ἀνθυπέφερες ὡς τοῦτό φημεν, ὅτι μετὰ τῆς τῶν αἱμάτων χύσεως δυναθήσῃ ἐπιτελέσαι τὸ ἐπιχείρημα, μεγάλως μὲν ἐξεπλάγημεν, μεγάλως δὲ ἠνιάθημεν ἐπὶ τοῖς τοιούτοις ῥήμασι, καὶ ἐθαύμασα εἴ γε ἀληθῆ λέγουσιν, ἀλλὰ μὴ τὸ ὅλον ἐστὶ

Това, което е решено в сената и за което са изпроводени при вас пратеници с нашето писмо, те със собствените си уста ще ти предадат, а тъй също и нашето писмо ще те уведоми за това, ако ти неизменно поддържаш своето намерение и ако не искаш да се върнеш към предишното положение — да се даде клетвено уверение, че няма да се предприема нищо вредно от страна на българите, да съществува, както и по-напред тъй нареченият *κομβέντον*¹, да ти се изпраца това, което ти се праща по обичая² от Ромейската империя до Дебелт и оттам чрез вашите хора да се донесе до твое господство и ти да се задоволяваш от тия неща и да не искаш нищо повече, нито да пристигат при тебе царски хора и да ти се покланят. Като мислим така, подканяме те и те уговаряме да отклониш бедствието, което би постигнало и двата народа — ромейте и българите, — ако — не дай боже — мирът не бъде сключен; да пощадиш собствената си чест и слава и да не оставиш подир себе си повод за злословие и порицание на твоето славно име; да не бъдеш за бедствията, които ще постигнат и двата народа, предаден на проклятие от ония, които ще претърпят нещастия. Затова аз те увещавам и подканям като баща чедото си и като служител божи, ако и недостоен за божествената слава, тебе, прославения от бога, комуто ти ще бъдеш длъжен да дадеш отчет, ако извършиш нещо недостойно и противно на неговата свята воля.

Тези пък, които по-напред бяха изпратени до тебе с нашето писмо, след връщането си ни съобщиха следното: понеже ние бяхме казали в писмото си, че походът ти не може да бъде извършен без кръвопролитие, ти си отговорил, че ние сме казали, че с кръвопролитие ще можеш да изпълниш предприятието си. Ние бяхме силно смаяни и много огорчени от тия думи, дори аз се учудих дали те говорят истината, не е ли всичко това лъжа и измислица на

¹ *Κομβέντον* е елинизираната латинска дума *conventum* = сговор, договор, т. е. Николай Мистик иска да каже: „да бъде в сила мирният договор“. За думата *κομβέντον* вж. *Златарски, Писмата...*, СбНУК, X, стр. 409 и бел. 2. — *Д. Моравчик, Komenton* — Печенежское или русское слово? (*Acta Antiqua Academiae Scientiarum Hungaricae*, t. I, fasc. 1—2, pp. 225—233). — *М. Андреев-Д. Ангелов, История на българската държава и право*, София 1958, стр. 80. ² Византийската империя откушвала мира със Симеон чрез богати подаръци, които периодически му били изпращани. Срв. *Златарски, Писмата...*, СбНУК, X, стр. 409 и бел. 4.

φρεῦδος καὶ ἀνάπλασμα τῆς τῶν εἰπόντων προαιρέσεως. Πῶς μὲν ἐνεθυμήθης τοιοῦτον; πῶς δὲ τὸ ῥῆμα προσήνεγκας; Ἡμεῖς γὰρ, πρὸς τὰς συμφορὰς ἀποσκοπήσαντες, ὅσαι καταλαμβάνουσι τοὺς μαχομένους καὶ στασιάζοντας, ἔφημεν ὡς ἀδύνατον μὴ οὐχὶ αἵματα χυθῆναι τῆς σῆς ἐξορμήσεως γινομένης καὶ τῆς φιλορειακίας κρατούσης. Οἴτοι δὲ οὐκ οἶδα, εἴτε ἀπ' ἑαυτῶν, εἴτε τῆς σῆς ἀκούσαντες γλώσσης, ἀπερθέγγαστο λόγον, ὃν οὐχ ὅτι γε ἡμεῖς πρεσβῦται ὄντες καὶ ἀρχιερεῖς, εἰ καὶ ἀνάξιοι, ἀλλ' οὐδ' ἂν παῖς φθειγῆσθαι βουλευθῆι. Τίς γὰρ οὐκ οἶδεν ὅτι, στάσεως ἀναμεταξύ των γενομένης, ἀνάγκη καὶ πληγὰς ἀκολουθῆσαι καὶ φόνους; Οὐ πάντοις δὲ ἀνάγκη καὶ τοῦ σκοποῦ τυχεῖν ἐκείνου, δι' ὃν κεκμημένος τις ἀπίος ὑπῆρξε τῆς τῶν αἱμάτων ἐκχέσεως. Ἡ οὐχ ὁρᾷς τοὺς καθ' ἑκάστην γινομένους πολέμους; Ἐκστρατεύονται μὲν γὰρ οὗτοι ἐπιθυμοῦντες τὰ τῶν πολεμίων προσκλήσασθαι ἀντεπεξέρχονται δ' ἐκεῖνοι ὑπὸ τῆς ἴσης ἐπιθυμίας τοῦ τὰ τῶν πολεμίων λαβεῖν, καὶ συμβαίνουσι μὲν πάθη παρ' ἑκατέρους, οἷα συμβαίνουσιν, οὐ πάντως δὲ κατ' ἐλπίδας ἀμφοτέρους ἐκβαίνει τὰ πράγματα, ἀλλ' οἱ μὲν ἐφεύσθησαν καὶ διέπεσον τῶν ἐλπίδων, τοῖς δὲ τυχὸν συνέπεσε παντελής ὄλεθρος καὶ ἀπώλεια.

Μὴ οὖν τὸν ἡμέτερον λόγον μήτε συ, τέκνον ἡμῶν, ἐπηρεάζης, μήτε τις ἄλλος, πρὸς τὸ οἰκεῖον αὐτὸν διαστρέφων βούλημα, ἠπολαμβάνετω λέγειν ἡμᾶς ὃ μήτε ἴσμεν, μήτε διανοήθημεν, μήτε εἰρήκαμεν μᾶλλον δὲ ὃ μὴδ' ἂν ἕτερός τις εἴποι, μὴ δυστυχῶν ἐσχάτην δυστυχίαν εἰς φρένας. Ὡς οὖν προέφημεν, σφόδρα τὴν ψυχὴν ἐπλήγημεν ἐπὶ τῇ τοιαύτῃ τῶν εἰπόντων ματαιολογία. καὶ εἴθε μόνον ἦν τὸ εἰρημένον ματαιολογία, ἀλλὰ μὴ καὶ ὑπόδικον κρίματος αἰωνίου! Εἰ γὰρ λόγος ἀργός οὐκ ἀνεύθυνος παρὰ τῷ βήματι τοῦ Χριστοῦ, πόσῳ μᾶλλον τοιαύτη συγκοφαντία; Ἀλλ' εἰ μὲν οἱ πρὸς ἡμᾶς εἰπόντες ἐκ τῆς ἑαυτῶν καρδίας τοῦτο ἠρεῦξαντο, οὐ τοσοῦτον λυποῦσιν, εἰ καὶ λυπηρὸν τὸ ῥηθέν. Διότι, φρονήματος ἀτελοῦς καὶ ἐσφαλμένου τυγχάνοντος, εἰκὸς καὶ ἀτελεῖ καὶ ἐσφαλμένα καὶ διανοεῖσθαι καὶ φθέγγεσθαι· εἰ δὲ τῆς σῆς ἐστὶ σύνεσις φιλοῦσης καὶ μεγαλοτίμου ἐξουσίας τὸ γέννημα, ἡμῶν μὲν ὁ θεὸς ἡμῶν φείσεται καὶ ῥύσεται ἀπὸ συγκοφαντίας, σοὶ δὲ γένοιτο εὐμενῆς νῦν τε καὶ μετέ-

разказвачите. Как ти можа да помислиш това? Как можа да произнесеш тези думи? Като имахме пред вид бедствията, които постигат ония, които се сражават и враждуват, ние казахме, че не може да се мине без кръвопролитие, когато предприемеш похода си и започнеш враждата. Тези пък — не зная по собственото си ли подбуждение, или са чули от твоите уста — произнесоха тези думи, които не само ние, старец и архиерей, ако и недостоен, но дори и едно дете не би искало да произнесе. Па и кой не знае, че когато настане вражда между някои, то неизбежно ще последват удари и убийства? Но във всеки случай не трябва нарочно да търсим повод, поради който някой да излезе виновник на кръвопролитие. Нима ти не виждаш всекидневните войни? Едните захващат война с цел да завладеят имуществата на неприятелите, другите пък тръгват срещу тях със същото желание да заграбят имотите на неприятелите. И така настъпват нещастия за едните и другите, както обикновено, защото нещата не се развиват според надеждите на едните и на другите, но едните биват излъгани и губят надеждите си, а пък другите може би ги сполита пълно разорение и гибел.

И тъй нито ти, чедо мое, не извращавай думите ни, нито пък някой друг да стори това, като ги изопачава по желанието си, та да не се помисли, че ние говорим туй, което нито знаем, нито сме помислили, нито сме говорили, а още повече такава, което не би казал никой друг, освен ако не е изпаднал в крайно умопомрачение. Прочее, както казахме по-горе, ние силно бяхме смаяни при голямото пустословие на ония, които ни казаха това. О, да беше казаното само едно пустословие и да не беше подложено на вечно осъждане! Ако всяка празна дума не е безотговорна пред олтаря на Христа, то колко повече такава клевета. Но ако тези, които ни казаха, са изригнали това от сърцето си, то ние не толкова скърбим, макар казаното и да е тежко, защото, когато някоя мисъл е несъвършена и погрешна, то естествено е, че тя се замисля и изказва несъвършено и погрешно. Ако пък това е рожба на твоето високочтимото господство, което обича благоразумието, то нека нашият бог ни пощади и избави от клеветата, а към тебе бъде благо-

πειτα, καὶ διδοὺς ἐκεῖνα καὶ φρονεῖν καὶ λογίσεσθαι καὶ πράττειν, ἃ καὶ ἀνθρωπίνης μέμφεως ἐκτὸς δείξει, καὶ τῷ αἰωνίῳ κοιτῇ ἀκατάκοιτον παραστήσει. (VI, col. 55 D—60 C)

склонен както сега, тъй и в бъдеще, като ти дава възможност да обмисляш, да обсъждаш и правиш това, което ще бъде свободно от всяко човешко порицание и което ще те представи безукоризнен пред вечния съдия.

5. Ad eundem

Τῷ αὐτῷ

До същия

Ἐπλήγημεν τὴν καρδίαν πληγὴν ὀξυτάτην, τέκνον μου πολυέραστον, ὑπὸ δεινῆς ἀγγελίας, καὶ τοῦτο μὲν ὑπὲρ σοῦ καὶ τῆς σῆς δόξης, τοῦτο δὲ καὶ ὑπὲρ ἡμῶν ἐγρούσαμεν ἃ προεγράψαμεν κνούμενοι παιρικῶς, καὶ νῦν μὲν παρακαλοῦντες, νῦν δὲ ἐπιτιμῶντες, οἷα τὰ παιρικὰ σπλάγγνα θαρξοῦντα καὶ συγκινούμενα οἶδε πρὸς τὰ τέκνα ποιεῖν. Ὅστε, εἰ ἐνέτυχες τοῖς προλαβοῦσι γράμμασι, τέκνον ἡμῶν, ἐγνώρισας πάντως νῦν ἐπὶ πλέον τὸ διάπυρον πρὸς σὲ φίλτρον ἡμῶν, καὶ ὅπως περικαίμεθα σοῦ ἔνεκεν καὶ τῆς ἐν γῆ τιμῆς τε καὶ δόξης, καὶ τῆς ἐν οὐρανοῖς σωτηρίας καὶ ἀπολαύσεως. Ἀλλὰ ταῦτα μὲν ὑπὲρ τῶν προγεγραμμένων, νῦν δὲ διὰ τοῦ πεμφθέντος γράμματος πρὸς τὸ τέκνον ἡμῶν τὸν φιλόχριστον βασιλέα τὰ διοικηθέντα μεμαθηκότες, τῆς προκατασχούσης ἡμᾶς βαρυτάτης ἀνείδημεν θλίψεως, καὶ γράφομεν ἵνα καὶ σὺ, τέκνον ἡμῶν, εἴ τι ἐπὶ τῇ παιρικῇ ἐπιπλήξει λελύπησαι πρότερον, τὴν λύπην ἀποξέψῃς· τοῦτο εἰδὼς ὅτι καὶ ἡ ἐπιπλήξις οὐκ ἦν μίσους ἀλλὰ πολλῆς ἀγάπης, καὶ οὐ μόνον πολλῆς, ἀλλὰ καὶ παιρικῆς ἀληθῶς· καὶ εἰ μὲν παρήμην αὐτὸς ἐγὼ, ἄλλως ἂν τὴν σὴν ἐπισχεῖν σπουδὴν ἐποιησάμην ὁρμὴν. Πῶς καὶ τίνα τρόπον; Λαμβανόμενος τῶν χειρῶν, περιπτυσσόμενος κεφαλὴν καὶ τὰ ὄμματα καὶ τὰ μέλη πάντα τοῦ ἐμοῦ υἱοῦ· φιλονεικοῦντος δὲ σου, πάντως ἂν ἠψάμην καὶ τῶν ποδῶν. Ἐπεὶ δὲ παρὼν αὐτὸς ἐγὼ κωλύειν οὐκ ἔδυνάμην, ἀνάγκη δὲ ἀπόντι μοι σπουδὴν ποιεῖσθαι ὑπὲρ τοῦ ἐπισχεθῆναι σε

Получихме, чедо мое многолюбимо, твърде тежък удар в сърцето си от ужасното известие¹. Едно заради тебе и твоята слава и друго заради нас ти писахме онова, което ти написахме порано, подбуждани от бащинска любов, като ту те подканяхме, ту те заплашвахме, както обикновено постъпва с чедата си бащинското сърце, изпълнено с дързост и вълнение. Така, ако ти си прочел предишните ни писма, чедо наше, то ти още повече си можал да узнаеш нашата гореща любов към тебе и как ние горим от усърдие за тебе, за твоята чест и слава на земята и за спасението и блаженството ти на небесата. Но това се отнася до писаното вече от нас. Сега пък, когато узнахме от писмото, изпратено до нашия син, христоролюбивия цар, за твоите разпоредби,² сърцето ми се облекчи от много тежката скръб, която го угнетяваше, и ти пишем,³ та и ти, чедо наше, ако преди си се оскърбил от нашето отческо порицание, да забравиш това оскърбление, още повече като знаеш, че това порицание бе извикано не от омраза, а от голяма любов към тебе, и не само голяма, но и истински бащинска. И ако сам можех да бъда при тебе, непременно бих се опитал да удържа похода ти. Как и по какъв начин? Като хвана ръцете ти, прегърна главата и очите и цялото тяло на моя син. Ако пък и тогава ти би захванал да упорствуваш, то аз бих се хвърлил в краката ти. Но тъй като аз не можах да ти попреча лично, а за мене беше необходимо поне отдалеч да се опитам да

¹ Т. е. известието за похода на Симеон в края на юли 913 г. През август същата година той достигнал Цариград и го обсадил, като го обиколил с окопи от Влахерните до Златната врата, т. е. от Златния рог до Мраморно море. Вж. *Златарски*, *Писмата...*, СбНУК, X, стр. 413. — *Същият*, *История*, 1, 2, стр. 364—365. ² Както се каза в по-горната бележка, през август същата година Симеон обсадил Цариград, но след като видял, че не ще може да го превземе, той изпратил писмо до византийския император с предложение за започване на мирни преговори. Вж. *Златарски*, *Писмата...*, СбНУК, X, стр. 413. ³ Това писмо било написано през втората половина на август 913 г. Вж. *Златарски*, *Писмата...*, СбНУК, X, стр. 413.

τῆς ὀριμῆς, ἐδέησεν ἡμῖν καὶ πρὸς ἐπιπλήξω καταστήναι οἷα δὴ πατρὶ, καὶ τῷ θαρξεῖν ἔχοντι ἐπιπλήττειν σοι, τέκνον ἡμῶν, οὐ μόνον διότι τέκνον ὑπάρχεις, ἀλλὰ διότι καὶ λίαν φιλεῖς· πεφύκασι γὰρ οἱ λίαν φιλοῦντες ἠδέως τὰς ἐπιπλήξεις τῶν φίλων φέρειν· πόσῳ δὲ μᾶλλον τέκνα πατέρων, καὶ τότε τῆς πλήξεως ὑπὲρ τιμῆς καὶ σωτηρίας γυνομένης τῶν ἐπιπληττομένων; Ἐχει δὲ καὶ ἄλλως τῶν φρονίμων ἀνθρώπων οὕτως ἡ φύσις τὸ φέρειν ἠδέως τὰς ἐπιτιμώσεις τῶν φίλων· διὰ τι; Ὅτι τῶν μὲν ἐχθρῶν οὐδεὶς ἐπιτιμῆσει κακῶς τινι πράττοντι, ἀλλὰ μᾶλλον, εἰ δύναιτο, καὶ πίστεως ἀξιοῖτο, αὐτὸς ὑποθήσει τὰ χεῖρῳ· λείπεται οὖν τοὺς φίλους ἐπιτιμᾶν· καὶ διὰ τοῦτο, καθὼς ἔφημεν, χαίρουσιν, οὐ λυποῦνται, ὅταν ἐπὶ τὰ χεῖρῳ φέρονται οἱ παρὰ τῶν φίλων ἐπιτιμώμενοι. Ἐῖτε οὖν ὡς φιλοῦντος ἐπιτιμώσεις, εῖτε ὡς πατρὸς δεξάμενος, πάντως χαίρειν ὀφείλεις· πεποιθήμεν γὰρ ἐν θεῷ τῷ πάντων Σωτῆρι καὶ ἄρχοντι καὶ Δεσπότῃ ὡς ὀνήσουσιν, οὐ βλάψουσι τὰ γραφέντα, καὶ τὴν ἐν τῇ εὐημερίᾳ δωροῦμενα, εἰ προσέξω αὐτοῖς ἐθέλῃσεις, καὶ τὴν οὐράνιον δόξαν, ἣστινος χωρὶς τὰ ἐν γῆ δοκοῦντα καλὰ καὶ δόξα καὶ ἀρχὴ καὶ πᾶσα ἐξουσία χαλεπὰ καὶ ἐπάδυνα τῷ κτησαμένῳ γίνεται, καθ' ὅτι διὰ τούτων ἡ ἐκεῖθεν ἀπομειοῦται ἀπολαύσις· ἣς γένοιτό σε μὴ ἐκπεσεῖν, καὶ ἦν παράσχοι σοι Χριστὸς ὁ Θεὸς ἡμῶν προσβείαις τῆς παραγίας ἀχράντου Δεσποίνης ἡμῶν τῆς ἐλπίδος τῶν Χριστιανῶν καὶ σωτηρίας, καὶ πάντων τῶν ἁγίων. (VII, col. 60 D—61 C)

удържа похода ти, то се принудих да прибягна до порицания, както подобава на баща, който смее, чедо наше, да те порицае, не само за това, че ти си ми чедо, но и за това, защото много те обичаме, защото тези, които силно обичат, са способни благосклонно да понасят порицанията на приятелите си, а още повече порицанията на родители към чедо, особено когато порицанието се отнася до честта и спасението на порицаваните. Освен това природата на разумните хора е такава, че тя понася благосклонно укорите на приятелите. Защо? Защото никой от враговете не би порицавал този, който постъпва лошо, а, напротив, ако би могъл и ако би придобил доверието му, сам би го насочил към по-лошото. И тъй на приятелите се пада да го укоряват. И затова, както ние казахме, те се радват, а не скърбят, когато тези, които се стремят към лошото, биват порицавани от приятелите. Прочее, когато биваш порицаван било от приятел, било от баща, ти във всеки случай трябва да се радваш. Ние в името на бога, спасителя и управителя и владетеля на всичко сме убедени, че нашите писма ще принесат полза, а не вреда и ще ти даруват благоденствие на земята — ако пожелаеш да им обърнеш внимание, — както и небесна слава. Без тази слава всичко, което на земята се показва добро и славно, всяка власт и мощ за този, който ги е придобил, стават тежки и мъчителни дотолкова, доколкото заради тях се намалява и небесното блаженство. Дано ти да не се лишиш от него, с което да те награди Христос, бог наш, чрез молитвите на пресветата и пречиста владичица наша — надежда и спасение на християните — и чрез молитвите на всички светии!

6. Ad eundem

Τῷ αὐτῷ

Ἄ πολλάκις τέκνον ἡμῶν, μετὰ συνοχῆς καρδίας, μετὰ δακρύων ἐγράψαμεν, ταῦτα καὶ νῦν σοι πενθοῦντες καὶ δακρῦοντες γράφομεν. Πῶς γὰρ οὐχὶ πενήθω; Πῶς δὲ οὐ δακρῶσω καὶ κόψομαι ὁ ταπεινὸς ἐγὼ, καὶ ἀρχιερατεῖαν θεῶ δι' οὓς οἰκτιρμοὺς ἐκεῖνος οἶδε καταξιοθεῖς, ὅποτε καὶ ἄλλος ὅποισοῦν μὴ μόνον ἐν πόλει διατρέβων, ἀλλὰ καὶ τῶν ἀνθρώπων κε-

До същия

За това, за което тъй често, чедо наше, със съкрушение на сърцето, със сълзи ти писахме, за него и сега със скръб и плач ти пишем. Та как да не тъжа? Как да не плача и да не се измъчвам аз, смиреният, който съм удостоен да слъжа на бога — поради колко страдания, той знае, — когато и всеки друг, който живее не само в някой град, но и далеч от хората и който пребивава

χωρισμένος, καὶ ἐν ὄρει διάπαν ἔχων καὶ ἐρημία τοιαῦτα πράγματα διακούων, οἷα ἐν τοῖς παροῦσι συμπέτωκε καιροῖς, οὐ δύναται χωρὶς δακρύων τὴν ἀκοὴν ὑποδέξασθαι; πῶς οὐ δακρύσω, ὅταν λυπῆ μὲν τὰ πράγματα θεὸν τὸν τῶν καλῶν αἴτιον, εὐφραίνῃ δὲ τὸν πατέρα τῆς κακίας, καὶ τὸν δημιουργὸν τῶν σκανδάλων διάβολον; Ἡ οὐκ ἔστι, τέκνον ἐμὸν, σκάνδαλον χαλεπώτατον ἢ νῦν γεγενημένη μεταξὺ Ῥωμαίων καὶ Βουλγάρων ἀντὶ τῆς φιλίας, ἀντὶ τῆς εἰρήνης, ἀντὶ τῆς ἐνώσεως ἔχθρα καὶ διάστασις καὶ δυσμένεια; Ἦν ποτε καιρὸς ὅτε δίσταντο Ῥωμαῖοι καὶ Βούλγαροι, ὅτε πρὸς ἀλλήλους μεθ' ὅπλων ἐπήεσαν, διατειχίζοντος αὐτοῦς τοῦ μεσοτοιχοῦ τῆς ἔχθρας, ὃ ἢ κατέχουσα ὑμᾶς ἀσέβεια ὑπέβαλεν θεοῦ δὲ τοῦ τὸν κόσμον ἀγαπήσαντος, τοῦ τὸ οἰκεῖον πλάσμα διὰ τοῦ σταυροῦ καὶ τοῦ θανάτου τοῦ Υἱοῦ αὐτοῦ πρὸς ἑαυτὸν ἐπιστρέψαντος, καὶ ὑμᾶς ἐλλαμφθῆναι τῷ φωτὶ τῆς ἐπιγνώσεως αὐτοῦ εὐδοκήσαντος, καὶ καταλύσαντος μὲν τὸ μεσότοιχον τῆς ἔχθρας, προσκεκληνός δὲ ὑμᾶς εἰς τὸν φωτισμὸν τῆς δόξης αὐτοῦ, καὶ συνάψαντος Ῥωμαίους ὡσπερ τῇ πίστει, οὕτως καὶ τῇ ἀγάπῃ, κατήργητο μὲν ἡ ἔχθρα, πέπαντο δὲ τῶν ὅπλων ἡ κίνησις, καὶ τὴν διάστασιν ἡ ἀγάπη, καὶ ἡ ἐνωσις, καὶ ἡ πρὸς ἀλλήλους οἰκειώσεις διεδέχето.

Νῦν δὲ τι; Φεῦ τῆς τοῦ πονηροῦ δαίμονος ἐπηρείας! μετὰ τοσοῦτων χρόνων παρέλευσιν, ἀφ' οὗ τῆς τοιαύτης ἠξιώθητε χάριτος, μετὰ μακρὰν οὕτως ἀγάπην, μετὰ πολὺν οὕτως φιλίαν, χάραν ἐυρηκῶς ὁ πονηρὸς δαίμων, πάλιν διάστασιν, πάλιν ἔχθραν ἀντὶ τῆς φιλίας καὶ τῆς ἐνότητος ἐπεισήγαγε, καὶ οὐκ ἔφριξεν ὁ παμμύαρος ὅσον ἐπ' αὐτῷ τοσοῦτον ἔργον θεοῦ τῆς Ῥωμαίων καὶ Βουλγάρων ἐνώσεως καταλύειν ἐπιχειρεῖν. Οὐδὲ τὸν χρόνον ἐδυσωπήθη, οὐδὲ τὴν ὡσπερ τὴν ἀνάκρασιν ἐκ τοσοῦτου χρόνου ἀμφοτέρων τῶν ἐθνῶν, ἀλλ' ἐφιλονέκησε καὶ φιλονεικεῖ ταῦτα μὲν παρ' οὐδὲν θέσθαι, πρὸς δὲ τὴν φίλην αὐτῷ δυσμένειαν, καὶ ἥς αὐτὸς ἐχρημάτισε πατὴρ, Ῥωμαίους καὶ Βουλγάρους συγκρούων, τὴν μακαρίαν καὶ θεοποιὸν διαλύειν ἀγάπην. Ταῦτά μοι, τέκνον ἐμὸν, πένθους καθ' ἐκάστην ἰπόθεισι γίνεται ταῦτά μοι ἄριστον τὰ δάκρυα ποιεῖ. Διὰ τοῦτο καὶ πρότερον παρήγουν, ἐδυσώπουν, παρεκάλουν σεαυτοῦ γενέσθαι, καὶ φείσασθαι δὲ καὶ τῶν κοινῶν συμφορῶν, ὅσας ἀνάγκη Ῥωμαίους καὶ Βουλγάρους ἐκ τῆς τοιαύτης ἔχθρας καὶ δια-

в планината и пустинята, като чува за тези работи, които стават сега, не може без сълзи да приеме този слух? Как да не плача, когато тези работи оскърбяват бога, причина на [всички] добрини, а радват бащата на злото, създателя на съблазните, дявола? Нима, чедо мое, не са най-страшната съблазън съществуващите сега между ромеи и българи вражда, омраза и несъгласие вместо дружба, мир и единение? Било е време, когато ромеи и българи не са живели в съгласие, когато с оръжие са се нападали помежду си, тъй като тях ги разделяла преградата на враждата, издигана от нечестието, което господствувало над вас.¹ Но откак бог, който е възлюбил света и е привлякъл към себе си своето създание чрез кръста и смъртта на своя син, благоволи да посвети и вас чрез светлината на познанието за него, като разруши преградата на враждата, призова ви към светлината на своята слава и ви съедини с ромеите както по вяра, тъй и по любов премахна се враждата, прекрати се движението на оръжията и разединението се замени с любов, единение и взаимно общуване.

А какво е сега? О козни на злия демон! След изтичането на толкова години — откакто се удостоихте с такава милост, след толкова продължителна любов, след толкова стара дружба злият демон намери случай и отново пося разединение и омраза вместо приятелство и единство. Нечестивецът не се стресна — доколкото това от него зависи, — като се опитваше да унищожи това толкова велико божие дело — единението на ромеи и българи! Той не се уплаши нито от времето, нито от толкова продължителното, така да се каже, смесване между двата народа, но упорито настояваше и настоява, щото всичко това да се обърне в нищо. Поради любимата си вражда, на която той е баща, той желае, като сблъска ромеи и българи, да унищожи [тяхната] щастлива и създадена от бога дружба. Всичко това, чедо мое, е причина на моята всекидневна печал. Това превръща сълзите ми в хляб. Затуй аз и преди те наставях, умолявах и призовавах да дойдеш на себе си, да избягваш общите нещастия, които непременно ще сполетят ромеи и българи поради тази вражда и раздор.

¹ Т. е. когато българите са били още езичници.

στάσεως συναντήσκειν· καὶ νῦν δὲ τὰ ὅμοια καὶ παλαιῶ καὶ δυσωπῶ, τέκνον ἐμὸν· ἀναμνήσθητι τῆς τοῦ Κυρίου παλαιέσεως, ἣν ἐκεῖνός φησι „Συμφέρει τῶ σκανδαλίζοντι ἓνα τῶν μικρῶν, μῦλον ὄνικόν δεδέσθαι περὶ τὸν τράχηλον, καὶ εἰς τὴν θάλασσαν ἐξέριπθαι“. Προσχῆς νουνεχῶς· εἰ τῶ σκανδαλίζοντι ἓνα τῶν μικρῶν τοῦτο συμφέρει, τί ἐροῦμεν περὶ τοσοῦτου σκανδάλου ὃ οὐ πρὸς ἓνα διαβαίνει, οὐδὲ πρὸς πέντε καὶ δέκα καὶ ἑκατὸν, ἀλλὰ τίς ἂν ἀριθμήσοι τὸ πλῆθος; οὐδὲ πρὸς τινα τῶν μικρῶν, ἀλλὰ πρὸς βασιλείαν τὴν ἐπάνω πάσης ἐπιγείου ἀρχῆς, ἣν μόνην ἐν γῆ ὁ τοῦ παντός ἐπηξε βασιλεύς. Ἐγγόει, τέκνον ἡμῶν, τίνος ὁ λόγος· οὐκ ἄγγελος ταῦτα λέγει, οὐκ ἄνθρωπος τις τῶν χάρον θείαν πλουτούντων, οὐκ ἀπόστολος, οὐ προφήτης, ἀλλ' αὐτὸς ὁ μέλλων πᾶν το πλάσμα συναγαγεῖν, καὶ τῶ ἑαυτοῦ φρικτῶ βήματι παραστήσει. Ἐκείνην ἀναλογίζου μοι τὴν ὄραν, ὅτε τοὺς λόγους τούτους εἰς τὸ μέσον προσενεγκῶν, τὸ μέγα τοῦτο σκάνδαλον τῆ ἑαυτοῦ δοκιμάσει δικαιοσύνην. Τί ἐροῦμεν τότε; Τί ἀπολογησόμεθα; Ποίαν ἀφορμὴν προβαλούμεθα εἰς ἀπολογία τῆς φρικτῆς κατακρίσεως; Εἶτα ἐὰν καὶ τοῦτο προενέγκῃ τὸ „Τί ὠφελήσει ἄνθρωπον ἐὰν τὸν κόσμον ὅλον κερδήσῃ, τὴν δὲ ψυχὴν αὐτοῦ ζημιωθῇ;“ τί ποιήσομεν; Τί γενοίμεθα; Τίνα παράκλησιν εὐρήσομεν; Ἐγὼ, τέκνον ἐμὸν, καὶ πρὸ τῆς ὄρας ἐκείνης ταῦτα νῦν λέγων ὅλος πληροῦμαι φρίκης, ὅλος ἐντρομός εἰμι. Σὺ δὲ οὐκ οἶδα εἰ μὴ φρίττεις καὶ τρέμεις συνετός ὢν καὶ φρόνιμος· καὶ ὅσον τῆς ἐπιγείου δόξης ὀρέγῃ τῆς νῦν μὲν ἀνθούσης, αὔριον δὲ μαρτυρομένης, πολλῶ πλέον τῆς ἐπουρανίου καὶ ἀμαράντου.

Ἀναγκάζομαι, τέκνον ἐμὸν, καὶ ὑπὸ τῆς συνεχούσης με ἀθυμίας καὶ ὑπὸ τῆς περὶ σὲ φιλίας ἐπιπλέον τὸν λόγον ἐκτείνειν· καὶ ἀνεπαχθῶς ἄκουε. Ἐθετο ἐκάστῳ ἔθνει ὁ θεὸς ὡσπερ ὄριον οὕτως καὶ τιμὰς καὶ κλήσεις· καὶ ὅσοι μὲν ἐνέμειναν ταῖς παρ' αὐτοῦ δεδομέναις, οὗτοι καὶ διήρκεσαν· ὅσοι δὲ τῶν μὲν θείων δωρεῶν καὶ τιμῶν ὡσπερ ἠλόγησαν, ἐφιλονέκησαν δὲ πλέον τι παρ' ἑαυτῶν προσλαβεῖν οὗτοι, κἄν ἐπὶ μικρὸν ἔδοξαν εἰς αὔξησιν προελθεῖν, ἀλλ' οὐ πολὺ τὸ ἐν μέσῳ καὶ πάντων ἐξέπεσον. Καὶ, εἰ βούλει, ἔξεστιν ἡμῖν τοῦτο ἐκ τῶν οἰκείων συνορᾶν πραγμάτων· καὶ σκόπει

И сега за същото те наставям и умолявам, чедо мое! Спомни си наставлението на господата, който казва: „Оня, който съблазни един от тези малките, по-добре е да се окачи на врата му воденичен камък и да се хвърли в морето.“ Помисли разумно: ако това се отнася към този, който съблазнява „един от тези малки“, то какво пък ние трябва да кажем за такава съблазън, която засяга не едного, не пет, не десет, не сто души, но безбройно множество? И не кого да е „от малките“, а царската власт, която стои по-горе от всяка земна власт и при това е едничката, която е установил на земята царят на вселената. Помисли си, чедо наше, чии са тези думи. Не ангел говори това, не някой човек, изпълнен с божия благодат, не апостол, не пророк, а самият онзи, който ще събере всичките си създания и ще ги постави пред страшния си престол. Помисли си за онзи час, когато той, като изтъкне пред всички тези думи, ще разследва тази голяма съблазън чрез своето правосъдие. Какво ще кажем тогава? С какво ще отговорим за защита? Какъв довод ще приведем за оправдание пред страшната присъда или ако той произнесе следващото: „Каква полза ще има човек, ако спечели цял свят, а душата си загуби?“ Какво ще правим? Какво ще бъде с нас? Какво утешение ще намерим? Аз, чедо мое, като говоря това още преди този час, цял се обземам от ужас, цял треперя! И не разбирам как ти като благоразумен и разсъдителен не се ужасяваш и не трепериш! Ако пък се стремиш толкова към земната слава, която днес цъфти, а утре увяхва, то колко повече трябва да се стремиш към небесната слава, която не увяхва.

Скръбта, която ме обзема, и моята любов към тебе ме принуждават да удължавам още повече писмото си. Изслушай го без досада. Бог е дал на всеки един народ както място, тъй и почести и звания и ония, които се задоволяват с дадените от бога почести, те се запазват, а онези, които пренебрегват божите дарове и почести и упорито сами настояват да придобият нещо повече, те, ако и да им се струва, че за малко време са се възвеличили, обаче не след много веднага падат сред всички. И ако искаш, ние имаме възможност да видим това по собствените си дела. Обърни внимание на думите ми: ако

ὁ λέγω. *Εἴ τις ἡμετέρον ὑποχειρίων, τιμῆς τινος ἀξιωθεὶς παρ' ἡμῶν, μὴ ταύτην ἀγαπᾷ μηδὲ στέργει, ἀλλὰ καὶ φιλονεικεῖ πλέον τι ἑαυτῷ περιθέσθαι, οὐκ ἀγανακτῆσομεν, οὐ μισήσομεν, οὐκ ὀργιούμεθα κατ' αὐτοῦ; Εἴτα ἡμεῖς μὲν, ἄνθρωποι ὄντες θνητοὶ καὶ ἐπίκηροι, ἦν ἂν δοίμεν ἀνθρώπῳ ἴσῳ τὴν φύσιν, εἰ μὴ ταύτην ἀγαπήσῃ, μηδὲ εὐχαρίστως ἐμμεῖνῃ τῇ δωρεᾷ, ἀλλὰ παρ' ἑαυτοῦ προσφιλονεικήσῃ, καὶ περιεργάσῃται καινότερός τις εἶναι καὶ δοκεῖν, ἀγανακτῆσομεν παντελῶς τὴν δεδομένην αὐτῷ παρ' ἡμῶν τιμὴν, καὶ ἀτιμον μᾶλλον ποιήσομεν ἀνθ' ὧν ἐνόμισεν οἰκεία περινοία πλέον τοῦ δέοντος ἑαυτὸν τιμᾶν τὸν δὲ θεὸν οὐχ οὕτως ὑποληφόμεθα τοῖς μὴ βουλομένοις ἐμμένειν τῇ παρ' αὐτοῦ δεδομένῃ τούτοις τιμῇ ἕξειν; οὐδ' ὀργεῖσθαι ἂν τοῖς ὄρους ὑπερβαίνειν βουληθεῖεν τῆς δόξης καὶ τῆς τιμῆς οἷς αὐτὸς ἐδωρήσατο; Μὴ ὑπολάβῃς ταῦτα σοφιστικῶς γράφειν ἡμᾶς· οὔτε γὰρ σοφιστὴς ἐγὼ οὔτε πηθανολόγος, ἀλλ' εἰ καὶ ἀνάξιος τοῦ ἁγίου θυσιαστηρίου λειτουργός, καὶ τῆς πάντων σωτηρίας ὑπερευχόμενος· καὶ ὑπολαμβάνω ὡς, ἐμαντὸν πείθω ἀληθῶς, ὅτι μὴ τοῖς τοιούτοις ἐπιχειρήμασιν ἀρέσκειται ὁ θεός.*

Χαίρει δὲ τούτων κάκεινό σε δεῖ, τέκνον ἡμῶν, διενθυμεῖσθαι, ὅτι πέρυσιν, εἰς ὧν ἀλλήλων καταστάτων ἡμῶν, ἐπηγγείλω πάντα εἰρηνικά, πάντα φιλίας καθαρᾶς καὶ ὡς ἀπὸ γε τοῦ νῦν λυθῆσεται μὲν πᾶσα ἔρις, πᾶσα πρόφασις σκανδάλων, παύσεται δὲ πᾶσα στάσις, καὶ βραβευθήσεται σὺν Θεῷ μετὰ τῶν Ῥωμαίων καὶ Βουλγάρων εἰρήνη ὄντως σταθιρὰ, καὶ οἷα οὔπω πρότερον γέγονεν, οὐδ' ἐπειράθησαν οἱ παρ' ἡμῶν ἐν βίῳ γεγονότες. Ποῦ μοι, τέκνον ἐμὸν, ἢ τότε γλυκεῖα διάθεσις; Ἴί γέγονεν ἡ τῆς εἰρήνης ἐπόσχεσις; Ποῦ ἐκεῖνα τὰ ῥήματα οἷς ἔχαιρε μὲν Θεός, ἔχαιρον δὲ οἱ ἀκούοντες ἄνθρωποι; Ποῦ ἐχώρησαν αἱ χρησταὶ ἐλπίδες ὡς εἶχομεν ἀδιστόκτως, ὡς οὐκέτι μετὰ τῶν Ῥωμαίων καὶ Βουλγάρων ἰσχύσει ὁ πονηρὸς δαίμων ὑποβαλεῖν σκάνδαλον, οὐδὲ συνταράξει τὴν καθαρὰν αὐτῶν

някой от нашите поданици, удостоен от нас с някоя почест, не я харесва и не е доволен от нея, а упорито се стреми да придобие нещо повече, то нима ние няма да възнегодуваме и няма да го намразим и не ще се разгневим срещу него? После даже ние, смъртните и немощните, ако окажем почест на човек, равен по природата си [на нас], и ако той не бъде доволен от нея и не остане благодарен от нашия дар, а захване от себе си упорито да настоява и да се мъчи прекомерно да бъде и да изглежда нещо повече, ние [казвам аз] ще възнегодуваме силно за дадената нему от нас чест и по-скоро ще го лишим от нея, затова защото той по собственото си решение е намислил да почете себе си повече, отколкото трябва. Нима не ще предположим, че бог няма да се отнесе също тъй към ония, които не желаят да се задоволят с дадената им от бога чест, нима не ще се разгневи на ония, които се стремят да преминат границата на славата и честта, която той им е дал? Не мисли, че ние пишем това като някакъв софизъм, защото аз не съм нито софист, нито пък искусен в убеждаването, но съм, ако и недостоен, служител на светия олтар и усърдно се моля за спасението на всички. Аз мисля искрено, че такива предприятия не са угодни богу.

Освен това ти, чедо наше, трябва да обсъдиш следното: миналата година, когато ние се срещнахме лично един с друг,¹ ти ми обеща пълен мир и искрена дружба и ме уверяваше, че от сега нататък се премахват всякаква разпра, всякакъв повод за съблазън, че ще престане всяко разединение и ще се установи с божия помощ между ромеите и българите наистина здрав мир, какъвто преди не е имало и какъвто не са знаели ония, които са живели преди нас. Где остана, чедо мое, онова предобро разположение? Какво стана с обещанието за мир? Где са ония думи, от които се възрадва бог, както и хората, които са ги чули? Къде отидоха добрите надежди, които ние несъмнено имахме, че лукавият демон не ще бъде повече в състояние да все съблазън между ромеи и българи, нито да смути чистата им

¹ Става дума за срещата между цар Симеон и патриарх Николай Мистик в Цариград по време на преговорите за мир в края на август 913 г. За подробности около тая среща вж. *Златарски, Писмата...*, СБНУК, X, стр. 413—417. — *Същият*, История, I, 2, стр. 366—374.

ἀγάπην; Σκόπει φρόνιμος ὢν χάριτι Θεοῦ, καὶ ὀξύς συνιδεῖν τὸ καλὸν, τὰς μαθοδείας τοῦ ποιητοῦ· πολύτροπός ἐσσι καὶ πάσῃ μηχανῇ κατὰ τῆς σωτηρίας τοῦ θείου πλάσματος ἀγωνίζεται· φθονεῖ μὲν παντὶ ἀνθρώπῳ, πλεον δὲ τοῖς μειζόνως χάριν λαβοῦσι παρὰ Θεοῦ. Εἶδεν οὖν καὶ σὲ, τέκνον ἐμὸν, φρονήσει, συνέσει, χρηστότητι, ἐπεικεία, καὶ ἄλλοις πλείστοις καλοῖς φιλοτιμηθέντα παρὰ Θεοῦ, καὶ πρὸς φθόνον ὀξύτερον κατὰ σοῦ ἀναφλέγεται, καὶ βούλεται πάσῃ μηχανῇ τὸν κατὰ σοῦ φθόνον πληροφωρήσειν. Ἄλλὰ μὴ λανθανέτω σε ἢ ἐκείνου ἐπιβουλή, μᾶλλον δὲ ὅσῳ τοῖς καλοῖς πλουτεῖς, τοσοῦτω ταπεινότερος γίνου, ἵνα τὴν ἐκείνου ἐπιβουλήν διαφύγῃς. Ἐδόθη σοι ἐπὶ γῆς τιμὴ καὶ δόξα παρὰ Θεοῦ, σπούδασον ἐπὶ ταύτῃ καὶ τὴν οὐράνιον προσλαβεῖν· προσλήψῃ δὲ ταπεινοφρονῶν, μὴ μετεωριζόμενος, μὴ τὴν καρδίαν ὑψούμενος, μὴ ὑπὲρ ὃ προσῆκεν ἐπαιρούμενος, μὴ σπονδὰς καὶ ὄρκια παραβαίνων. Ἄ ἔθεντο μὲν οἱ πατέρες σου πάλαι καὶ πρόπαλαι, ἔθου δὲ καὶ αὐτὸς χθὲς καὶ πρόην. Εἴ τις ὄρκον τὸ σὸν ὄνομα ποιήσαιο, εἶτα παραβῆναι τὸν ὄρκον τολμήσας, ἀπαραιτήτως θάνατον ἰπέχει τὴν δίκην· ὃ δὲ τὸν πάντων Θεὸν καὶ Δημιουργὸν καὶ Δεσπότην εἰς ὄρκον προθέμενος, εἶτα παραβάτης γινόμενος, οὗ μυρίων θανάτων ἔνοχος; Ἄλλὰ τί; Διότι μὴ παρανίκα ὑπὸ φιλιανθρωπίας καὶ ἀφάτου μακροθυμίας ἐπάγει τὴν δίκην, διὰ τοῦτο καταφρονήσωμεν; Ἄλλ' αὐτὸ τοῦτο, οἶμαι, χαλεπωτέραν ἡμῖν τὴν ποινήν ἐποίσει· καὶ ὅσῳ πλεον μακροθυμεῖ, τοσοῦτον ἀλγειωτέραν.

Ἄλλὰ γὰρ ἴσως τὸ γράμμα πλεον ἐξέτεινα· διὰ τοῦτο, ἐν εἰπὼν, σιωπήσομαι. Οὐκ εἰμι προφήτης οὐδὲ τῶν προορῶν τὰ μέλλοντα χάριν λαβόντων, ὡς δὲ λειτουργὸς τοῦ ἀχράντου ὑψιστασιηρίου, εἰ καὶ ἀνάξιος, καὶ ὡς πατὴρ τέκνον τὴν σωτηρίαν κηδόμενος, προασφαλίζομαι καὶ προλέγω. Ἐὰ τὴν τῶν σκανδάλων αἰτίαν

любов? Помисли си ти като човек благо-разумен по милост божия и ясно разпознаващ добродетелта от козните на лукавия, който е хитър и всякак се бори против спасението на божията твар. Той завижда на всеки човек, а още повече на ония, които са получили в по-голяма степен божията милост. И тъй той вижда, че и ти, чедо мое, си надарен от бога с разум, разсъдителност, добрина, снизходителност и други много добри качества, и затова той пламва с още по-голяма завист към тебе и иска по всякакъв начин да задоволи своята завист срещу тебе. Но нека да не се скрият от тебе неговите козни и колкото по-големи качества ти обладаваш, толкова по-смирен бъди, за да избегнеш козните му. Дадена ти е от бога чест и слава на земята, постарай се да придобиеш заедно с нея и небесната, а това ти ще получиш, като бъдеш смирено мъдър, като не се възгордяваш и бъдеш надменен в сърцето си, като не се издигаш повече, отколкото подобава, и не нарушаваш договорите и клетвите, които са утвърдили твоите отци още преди и по-преди и които ти сам неотдавна потвърди. Ако някой се закълне в името ти и после дръзне да наруши клетвата, той неизбежно ще бъде наказан със смърт. А не заслужава ли хиляди пъти повече да бъде наказан със смърт оня, който се е закълел в името на бога и твореца и господаря на всичко и след това наруши клетвата? Но какво? Нима ние ще злоупотребяваме с това, че бог по своето човеколюбие и неизказано дълготърпение не им налага изведнаж наказание? Мисля, че той ще ни подложи на по-тежко наказание и колкото повече той търпи, толкова по-мъчително ще бъде то.

Но може би аз твърде много съм разтегнал писмото си и заради това ще кажа още едно нещо и ще млъкна. Аз не съм пророк и не съм от тези, които са получили дарба да предвиждат бъдещето, но като служител, ако и недостоен, на пречистия жертвеник и като баща, който постоянно се грижи за спасението на сина си, предпазвам те и предсказвам. Остави настрана причините за съблазни;

ἀπόστηθι τοῦ φρονήματος δι' οὗ ἡ κατάλυσις ἐνεργεῖται τῆς οἰκοδομῆς τοῦ ἁγίου Πνεύματος, ἣτις ἐστὶν ἡ ἀναμεταξὺ Ῥωμαίων καὶ Βουλγάρων ἐπὶ τοσοῦτον χρόνον κατασχοῦσα εἰρήνην καὶ ἀγάπην ἐπ' ἀνελθε πρὸς τοὺς ἐξ ἀρχῆς λογισμοὺς, μεθ' ὧν χάριτι Θεοῦ εὐδαιμόνως χωρὶς δακρύων καὶ συμφορῶν ἑκάτερον ἔθνος ἐπολιτεύετο· ἐπεὶ, εἴ τι ἐγὼ συνίημι τῆς τοῦ Θεοῦ ἐγέρσεως, ἀναστήσεται εἰς ἐκδίκησιν, καὶ οὐδεὶς ἔσται ὁ ἐκ τῶν χειρῶν αὐτοῦ ἐξαιρούμενος. (VIII, col. 61 C — 68 C)

отстъпи от своя помисъл,¹ с който се разрушава строителството на светия дух, сиреч мира и любовта, които съществуваха толкова дълго време между ромеи и българи. Върни се отново към предишните си мисли, благодарение на които единият и другият народ по милост божия щастливо, без сълзи и бедствия, живееха Понеже ако аз колко-годе имам понятие за наказанието божие, то той ще се вдигне за отмъщение и никой не ще бъде в състояние да те изтръгне от ръцете му.

7. Ad eundem

Τῷ αὐτῷ

До същия

Τίνας ποταμοὺς εὐρήσω δακρύων; Ποίους ἐπὶ τοῖς ἑμοῖς πάθεισιν ἀναλάβωμαι θρήνους; Ἐμὰ γὰρ τὰ πάθη ὅσα τὸν λαὸν τοῦ Χριστοῦ καὶ Θεοῦ μου κατέλαβε, τὴν ἁγίαν αὐτοῦ περιπόθητον κληρονομίαν, δι' ἧς ὑπέμεινε τὸν σταυρὸν καὶ τὸν θάνατον. Πῶς οὖν ἀποκλαύσωμαι ταῦτα; Ἡ τίνα εὐρῶ τῆς ἐμῆς ὀδύνης καὶ τῶν σπαραγμῶν τῆς καρδίας παράκλησιν; Ὡ τῆς κακίας τοῦ ἀπ' ἀρχῆς μισανθρώπου, τοῦ τὸν μικρὸν φθόνον κατὰ τοῦ τῆς θείας παλάμης πλάσματος ἐξοπλίσαντος, τοῦ ἕλ τὸν ἄνθρωπον πρὸς ὄλεθρον καὶ ἀπώλειαν ἄγοντος. Ἀπ' ἀρχῆς γὰρ ὁ μαρὸς, ὁ ἀρχέκακος, ἐκμανεῖς κατὰ τοῦ ἀνθρώπινου γένους οὐ παύεται μέχρι καὶ σήμερον, μᾶλλον δὲ μέχρις ἂν ἐπὶ γῆς πολιτεύηται ἄνθρωπος, ἀνασοβῶν καὶ κατ' ἀλλήλων ἀνεγείρων ἴνα, ἐπεὶ αὐτὸς μὴ συγκεχώρηται προφανῶς ἐπιβουλεύειν ἡμῖν, αὐτοὶ δι' ἀλλήλων τὰς ἐπιβουλὰς καὶ τὴν ἀναίρεσιν διαπραττωμέν' ἐκ ταύτης τῆς ἀπ' ἀρχῆς μανιώδους αὐτοῦ προαιρέσεως, καὶ ἀδελφοὶ ὄπισσαν χεῖρας κατὰ τῶν ἐκ τοῦ αὐτοῦ σπέρματος καὶ τῆς αὐτῆς προελθόντων γαστρῶς· καὶ πατέρες ἀπέκτειναν παῖδας, ὑπὲρ ὧν ἠῤῥξαντο πολλάκις τὰς ψυχὰς προαφεῖναι, καὶ φίλοι φίλους ἠγνόησαν· ἐκείνου τοῦ

Какви потоци от сълзи да намеря? Какви оплаквания да подема за моите страдания? Защото моите страдания са толкова големи, като тия, които постигнаха народа на Христа и на моя бог, неговото свето и възлюбено наследство, за което той претърпя кръст и смърт. И тъй как да ги оплача? Или какво утешение да намеря за моето страдание и за гърчовете на сърцето си? О, злоба на отколешния човеконенавистник, който е въоръжил горчивата завист срещу творенията на божията ръка и който води винаги човека към унищожение и погибел. Защото изначало нечестивият, родоначалникът на злото, побеснял срещу човешкия род, не престава и до ден днешен — а може би и докато на земята управлява човек — да заплашва и да подбужда един срещу друг. Затова, понеже той не може сам явно да злоумишлява против нас, [кара ни] ние сами да кроим козни едни през други и да се изстребваме. Вследствие на това отколешно негово безумно желание и братя са въоръжавали ръката си срещу своите еднокръвни и едноутробни братя, и бащи са убивали децата си, за които често са обещавали да дадат душите си, и приятели са се отказвали от приятелите си.

¹ През февруари 914 г. Зоя, майката на Константин VII, взела властта в свои ръце, като отстранила от регентството патриарх Николай Мистик. Цар Симеон се обърнал към новото правителство с предложение за сключване брак между дъщеря му и младия император. Както изглежда, по този начин той е искал да придобие влияние във византийския двор. Обаче след като получил отказ, той се подготвил за война, нахлул в Тракия и през септември 914 г. обсадил Одрин. Византийското правителство се опитало да предотврати военните действия, като използва влиянието на Николай Мистик над Симеон. То се обърнало към Николай Мистик, който, макар и отстранен от регентството, написал настоящото писмо с цел да спре похода на българите. Това писмо било написано в края на юли или в началото на август 914 г. Вж. *Златарски*, Писмата..., СбНУК, стр. 422—429. — *Същият*, История, I, 2, стр. 375—380.

ἀλάστορος οἶμοι δαίμονος καὶ τὰ νῦν ἐμὲ καταλάβοντα πάθη καὶ οἱ θρηνοί, καὶ τὰ δάκρυα ἐκείνου τῆς κακομηχανίας ἢ διάβρηξις τοῦ συνδέσμου τῆς ἀγάπης τῶν τοῦ Χριστοῦ καὶ Θεοῦ μου τέκνων, τῆς τε Ῥωμαϊκῆς καὶ τῆς Βουλγαρικῆς ἐξουσίας·

Ἄφ' οὗ γὰρ ὁ βραβεῦσαι βουληθεὶς εἰρήνην τῷ κόσμῳ διὰ τῆς ἐκ τῶν πατρικῶν κόλπων κενώσεως, τὸ τῶν Βουλγάρων γένος πρὸς ἑαυτὸν ὤκειώσατο, καὶ εἰς ἀδελφότητα τῷ Ῥωμαϊκῷ γένει συνῆψε, καὶ τὴν αὐτὴν παρέσχε τιμὴν τῷ καλεῖσθαι τούτους Χριστιανούς, ὡσπερ καὶ ἡμῖν, οὗ φέρων τὴν τοσαύτην γεγενημένην εἰς ὑμᾶς εὐεργεσίαν ὁ αἰεὶ φθονῶν τοῖς καλοῖς, ἀκατάπαντον δὲ ἀγῶνα ποιούμενος τοῦ ὄσον' ἐπ' αὐτῷ λυπηῖσαι μὲν τὸν Χριστὸν καὶ Θεὸν ἡμῶν τὸν κοινὸν εὐεργέτην ζημιῶσαι δὲ τὸ Βουλγάρων γένος τῆς παρ' αὐτοῦ δεδομένης τιμῆς, εὖρεν, ὡς ἔοικεν, ὁψέ ποτε τὴν ἐκβασιν τῆς ἐπιβουλῆς, καὶ εὖρον σκευή, κατὰ τὸν μακάριον Ἀπόστολον, κατηρημένα εἰς ἀπώλειαν, ἃ μὲν ἐκ τοῦ ἡμετέρου γένους, ἃ δὲ ἐξ ἡμῶν, ἐνήργησε τὸ ἐλεεινὸν τοῦτο καὶ πολυδάκρυτον ἡμῖν τε καὶ ὑμῖν ἔργον, καὶ τοσοῦτον φόνον καὶ ὄλεθρον τῆς τοῦ Χριστοῦ ἐξετέλεσε κληρονομίας, χειρῶν ἐργασαμένων τὸν φόνον, οὐχὶ ἀκαθάρτων, οὐδὲ τῇ ἀσεβείᾳ δουλεύειν ἐπισταμένων, ἀλλὰ τῶν κεκαθαρμένων τῷ ἁγίῳ βαπτίσματι, καὶ πρὸς τὸν οὐράνιον Πατέρα ἐπιστοιμένων, καὶ τῷ τοῦ σταυροῦ σημείῳ ἑαυτοὺς κατασφαλιζομένων ἐκ τῆς τοῦ πονηροῦ ἐπηρείας. Τίς γένωμαι πρὸς ταῦτα; τί διαπραξώμαι; τίνας ἀποκλαύσωμαι, τοὺς κατ' ἀλλήλων συγκινηθέντας, καὶ τῷ οἰκείῳ φόνῳ καὶ ταῖς σφαγαῖς μολύναντας μὲν τὴν γῆν, μολύναντας δὲ τὸν αἶρα σκυθρωπάσαι δὲ οὐ μόνον τοὺς ἀκούοντας ταῦτα Χριστιανούς ἐν ὅλῃ τῇ οἰκουμένῃ ποιήσαντας, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἐν οὐρανῷ ἀγγέλους· σκυθρωπάσουσι καὶ αὐτοὶ πάντως, καὶ, εἰ παρεῖχε δάκρυα ἢ φύσις, ἐθρήνησαν ἄν, τοῦ τῶν ὄλων Δεσπότου ἐπὶ τῷ γεγονότι ἀλγοῦντος. Εἰκάξεις γὰρ πάντως, τέκνον ἐμὸν, οἷον τὸ ἀλγῆμα τοῦ μὴ βουλομένου τὸν θάνατον τοῦ ἁματωλοῦ, ἀλλὰ τὸ ἐπιστρέψαι καὶ ζῆν αὐτὸν, ἐπὶ τοσοῦτοις θανάτοις, οὓς οὐδεὶς ἄλλος ἢ διάβολος ὁ τῆς ἁμαρτίας γεννήτωρ, καὶ οἱ ταύτην ἀγαπῶντες εἰργάσαντο.

Ἄλλὰ μέχρι ποῦ ταῦτα θρηνῶ καὶ ἀποκλαίωμαι; Δέον τὰ μὲν γεγονότα χαλεπὰ λιπεῖν, ἐπεὶπερ ἀναβίωσις οὐκ ἔστι τῶν τεθνηκότων, πρὸς δὲ τὰ ἤδη ἀπὸ γε τοῦ νῦν πράγματα μεταφέρειν τὸν λόγον, τέκνον ἐμὸν, σπλάγγρον ἐμὸν. Εἰ γὰρ καὶ τὴν καρδίαν ἐπληξας, εἰ καὶ

От този злосторен демон идват, уви, обзелите ме сега страдания, оплаквания и сълзи. От неговото злоумишление произтича разкъсването на връзките на обич между чедата Христови и божии, между ромейската и българската власт.

Откак бог, като напусна бащините си недра, пожела да утвърди мира в света, приобщи към себе си рода на българите, свърза го в братство с ромейския род и го удостои със същата чест да се наричат и те християни, оттогава вечният завистник на всичко добро, като не можа да понася това толкова велико благодеяние, оказвано на вас, води непрестанна борба, за да наскърби колкото може Христа и бог, нашия общ благодетел, а българския род да накаже заради оказаната му почит. Той намери, както изглежда, най-сетне изход на своите козни и като откри съсъди — както казва блаженият апостол, — пригответни за гибел, едни от вашия род, а други от нашия, предизвика това жалко и достойно за оплакване от вас и от нас дело, извърши толкова много убийства и такава гибел сред Христовото наследство. Изтреблението беше извършено не от ръце нечисти, нито от такива, които са свикнали да служат на безбожието, но от ръце, очиствени чрез светото кръщение, които се въздигат към небесния отец и са укрепени с кръстното знамение срещу злото на нечестивия. Как да се отнеса към това? Що да сторя? Кой да оплаквам — тези ли, които се вдигат едни срещу други и със своето изтребление и убийства оскверняват земята, а оскверняват и въздуха? Те правят да се наскърбяват не само християните по цялата вселена, като чуват за това, но и ангелите на небето. Те и сега всякак скърбят и ако природата бе им дала сълзи, те биха заплакали, тъй като господарят на всичко е опечален за това, което става. Защото ти, чедо мое, можеш всячески да си представиш колко се измъчва за толкова избивания, които е извършил само дяволът — родоначалникът на греха, — както и обичащите греха, онзи, който не желае смъртта на грешника, а желае той да се обърне и да живее.

Но докога аз ще проливам сълзи и ще оплаквам това? Трябва да изоставим тежкото минало — защото умрелите не могат да бъдат съживени, — а да насочим словото си към предстоящите събития, чедо мое, утробо моя. Въпреки

ὀδύνης ἐπέπλησας δι' ὧν ἔπραξας τὰ πατριᾶ σπλάγγνα συστρέφεται ἐπὶ σοί. Ἀρκέσθητι τοῖς εἰργασμένοις, μέχρι τούτου στήτω ἢ τοῦ πονηροῦ δαίμονος κατὰ τῆς κοινῆς τῶν Χριστιανῶν μαιφονίας ἐνέργεια, μηδέ τι πλέον ἰσχύση αὐτὸς μὲν ἐξορχεῖσθαι καὶ χαίρειν ἐπὶ τῇ κοινῇ συμφροῦ, τῷ Χριστῷ δὲ καὶ Θεῷ ἡμῶν περιποιεῖν τὸ σκνυθροπάζειν, καὶ τοῖς φιλονθρώποις ἀγγέλοις, καὶ πᾶσιν ὅσοι τὸ εὐσεβεῖν ἐκλήρωσαντο· ἀγαθὸν μὲν γὰρ μηδὲν λαβεῖν ἀρχὴν ἔργον πονηρὸν, μηδὲ τοῦ πρόποντος ἀποσφαλῆναι τὸν ἄνθρωπον· ἐὰν δὲ ἄρα καὶ γένηται τι τοιοῦτον, οἷα συμβαίνειν ἀνάγκη· τῷ πολυμαρτήρῳ καὶ πολυπλανεῖ βίῳ, ἀλλὰ πάλιν ὡς μοίρας Θεοῦ μίξιν ἔχουσιν, ὀφειλόμενόν ἐστι τῷ παιᾶσμαι προσάγειν τὴν ἐπανόρθωσιν. Γέγονε τὸ ἤδη γεγονός ἐλεεινὸν καὶ πολυπενθὲς μεταξὺ Βουλγάρων καὶ Ῥωμαίων παιᾶσμα, ὃ τίς χρόνος δώση λήθην καὶ μὴ πάντα τὸν αἰῶνα εἰς κοινὴν στήλην καὶ ὄνειδος εἶη διαμνημονεύμενον, τὸ μὲν τι καὶ ἡμῶν πταισάντων, τὸ δὲ καὶ ὑμῶν; Ἀλλὰ τὸ μὲν ὑμέτερον καὶ χωρὶς τῶν ἡμῶν λόγων αὐτοὶ ἐπιγινώσκετε· πάντως γὰρ φρόνιμος ὢν καὶ τὴν οἰκείαν συνείδησιν κριτὴν καθιστάνων, ἐπιγνώσῃ τὴν αἰτίαν καὶ πρὸ τῶν ἡμετέρων λόγων.

Τὸ δὲ τοῦ ἡμετέρου λαοῦ παιᾶσμα, φεῦ τῆς τῶν πονηρῶν ἀνθρώπων ἰσχύος! οὐκ οἶδα εἰπεῖν ἀκριβῶς, ὅπως ἀπῆντησεν, ἐπεὶ οὐδ' ἔχω οὔτε τῶν βεβουλευμένων ἀκριβῆ τὴν εἰδησιν· Ἀ μὲν γὰρ προεμελετήθη καὶ προκατεσκευάσθη, δεῖ γὰρ κατηγορεῖσθαι, τὴν ἀλήθειαν τιμῶντας ἡμᾶς, καὶ τῶν ἐνταῦθα λαχόντων ἀρχεῖν, οὔτε συνέγνωμεν, οὔτε εἰς μάθησιν ἔσχομεν οὐδ' ὅπως ἢ κίνησις τῆς τοσαύτης ὑπῆρξε στρατιᾶς, ἐπεὶ δὲ τὰ ἐνταῦθα κατέλαβον ὡς εἰκὸς ἦν, οὐδ' ἡμᾶς τὸ πρῶγμα διέλαθε, πῶς γὰρ τοσοῦτου πλήθους ἐνταῦθα συνειλεγμένου, ἀλλὰ τὸ τηρικαῦτα, εἰ καὶ μὴ παρὰ τῶν τὰ πράγματα διοικούντων, ἀλλὰ παρὰ γε τῶν ἄλλων τὴν αἰτίαν τῆς συλλογῆς τοῦ στρατοῦ ἐξεδιδασκόμεθα, ὡς ἔνεκα τῆς πρὸς Βουλγάρους ἐκστρατείας ἢ τοσαύτη γέγονε κίνησις, τότε δὴ, τότε, τὴν εἰς τὰ βασίλεια ζητήσαντες εἰσοδοῦν, ἐπέειπε τοῖς ἀρχουσιν ἐνετύχομεν, οἰκεία γλώσση μαθεῖν ἐξητοῦμεν τοῦ στρατοῦ τὴν συγκίνησιν, καὶ ὥσπερ ἔχοῦν καὶ ἐμεμφάμεθα καὶ ὀνειδίσαμεν τοσοῦτου πράγματις ἐπισκόπου ἡμᾶς ὄντις τῆς πόλεως μὴ λαβόντας κοινωνὸν τῆς βουλῆς τῶν

че ти порази сърцето ми, ако и да ме изпълни с болка с това, което извърши, то бащиното ми сърце ме тласка към тебе. Задоволи се с извършеното. Нека оттук да спре дейността на лукавия демон за общото изтребление на християните. Нека той да не бъде повече в състояние да тържествува и да се радва на общото нещастие. Нека той да не бъде повече в състояние да причинява скръб на Христа, нашия бог, и на човеколюбивите ангели и на всички, които са изпълнени с благочестие. Добре би било, ако това лукаво дело никак не бе започвало, а човекът не бе изоставил пътя на благоприличието. Но ако действително е станало нещо такова, което е трябвало да се случи в многогрешния и изпълнен със заблуждения живот, то ние, които сме свързани с божие жребие, длъжни сме да изкупим прегрешенията си чрез исправление. Случило се е вече печално и многоскръбно деяние — сблъскване между българите и ромеите. Кое време би могло да го предаде на забвение и нима няма да се сломенава през всички времена като общо петно и позор, по-неже и ние, и вие сме еднакво виновни за него. Но ти прекрасно знаеш и без моите думи грешката си, защото като благоразумен човек и такъв, който смята съвестта си за съдия, съзнаваш преди нашите думи вината си. А грешката на нашия народ — уви, сила на лукави люде! — не мога да кажа точно как тя е произлязла. Защото нямам точни сведения за съвещанията. Защото ние, които почитаме истината, сме длъжни да порицаем и тукашните управници. Защото ние не знаехме това, което по-рано е било решено и подготвено, нито пък научихме как е станало придвижването на толкова голяма войска. Но след като разбрахме, както е естествено, тукашните работи и не остана скрито за нас, че е била събрана тук толкова голяма войска, тогава ние се осведомихме относно причината за събирането на войската, и то не от тези, които управляват държавните работи, но от други, а именно, че такава голямо придвижване е станало заради похода срещу българите. Тъкмо тогава потърсихме достъп в двореца, а след като се срещнахме с управниците, опитахме се да узнаем от техните уста за движението на войската и както подобаваше, и ги укорихме, и ги порицахме, че ние, които сме епископ на града, не

δὲ ἢ μὲν ἄλλη ἀπολογία προήρχετο μὲν ὡς ἦν δυνατόν ἀπολογεῖσθαι αὐτοῖς, καὶ τὴν αἰτίαν διαλύειν τῆς μέμφεως· ἔλεγον δὲ πρὸς ἡμᾶς ἐκστρατεύειν οὐ πολέμου χάριν, οὐδὲ φόρων ἐνεκεν καὶ αἱμάτων ἐκχύσεως, ἀλλ' ἅπερ ἀπήγγελλον, ταῦτά σοι, τέκνον ἡμῶν, ἤδη γνωρίζομεν.

Ἐπίστασαι πάτερ καὶ δέσποτα, τοὺς τῆς Μακεδονίας καὶ τῆς Θράκης στρατηγοὺς. Οὗτοι δὴ οὖν ἔλεγον, οὐ διαλείπουσι καθ' ἑκάστην τὰ μὲν γράμματα δηλοῦντες, τὰ δὲ καὶ γλώσση τῶν οἰκείων ἀποκρισίων, καὶ διαβεβαιούμενοι ὡς ἀληθῆ λέγοιεν, καὶ οὐδεμία τοῖς λόγοις πρόσεστιν ἀμφιβολία, ὅτι περὶ ὃ τῶν Βουλγάρων τοιοῦτος εἶη σκοπὸς, ὅστε τὴν ἡμετέραν χώραν σκυλεῦσαι παντελῶς καὶ λαφυραγωγῆσαι. Καὶ προσεπέφερον πίστιν τοῖς λόγοις αὐτῶν, ὅτι μὴ ψεύδονται, ἀλλ' ὡς ἀληθῶς τοιαῦτα σκέπτονται Βούλγαροι ποιεῖν τὴν τῶν γεγενημένων συμφώνων ξίψιν, ἣν ἔλεγον ποιήσασθαι Βουλγάρους, ὡς οὐκέτι βουλομένων ἐμμένειν τοῖς ἤδη συμπεφωνημένοις. Εἶτα καὶ τούτοις προσετίθεσαν λέγοντες ἡμῖν, ὡς οὐδὲ τὸν Βωργᾶν ἀγνοεῖς, ὅτι τῆς Χερσονοῦς τέτακται στρατηγεῖν. Οὗτος δὴ ὁ τῆς Χερσονοῦς στρατηγὸς οὐ διαλιμπάνει διηνεκῶς ἀναφέρων ὡς πᾶσαν σπουδὴν τίθενται Βούλγαροι, καὶ Πατζηνακίτας, καὶ εἴ τινα ἕτερα ἐν ἐκείνοις ἔστι τοῖς τόποις ἔθνη, προσλήψεσθαι εἰς τὴν κατὰ Ῥωμαίων ἔφοδόν τε καὶ τὸν πόλεμον. Καὶ οὐχὶ ταῦτα νῦν μὲν λέγει, νῦν δὲ σιγᾷ, ἀλλὰ διηνεκῶς καὶ καθ' ἑκάστην τοιούτοις γράμμασι καὶ ῥήμασι τὰς ἀκοὰς ἡμῶν καὶ τὰς καρδίας παρενοχλεῖ· ἐπὶ τούτοις καὶ ἀποκρισίων ἔλεγον μέχρι τῶν ἐξκαίδεκα ἠκοντάς τοῦ τῶν Πατζηνακίτων γένους τοιαῦτα προσαγγέλλειν, ὡς ἐξαπεστάλησαν πρὸς αὐτοὺς ἐκ Βουλγαρίας ἀποκρισίων οὐχ ἅπαξ οὐδὲ δις, ἀλλὰ καὶ πλειστάκις προσκαλούμενοι τούτους εἰς τὴν πρὸς ἑαυτοὺς ἔνωσιν καὶ τοσοῦτον τὸ πρᾶγμα σπουδάζεται Βουλγάρους, ὥστε καὶ γάμου κοινωνία τῶν οἰκείων παίδων σπουδάζειν ἐνώσαι καὶ συνδῆσαι τὴν πρὸς ἑαυτῶν συμμαχίαν Πατζηνακίτων. Ὡς οὖν τοιούτοις λόγοις διαταρασσόμενοι, ἐπειδὴπερ προλαβόντες καὶ δηλώσειν ἐγγράφοις, καὶ μηνύμασιν ἀγράφοις σπουδὴν ἐποίησάμεθα τὸ εἰρηρικὸν φρόνημα

сме взели участие в съвета за една такава голяма работа. Те се оправдаваха различно, доколкото им беше възможно да се оправдаят и да премахнат причината за моето негодувание. Те ми казваха, че отивали на поход не заради война, нито за убийства и проливане на кръв, но това, което известяваха, чедо наше, вече ще ти го съобщя.

„Ти познаваш, отче и владико, военачалниците на Македония и Тракия. И тъй те казваха, че не престават всекидневно да донасят ту писмено, ту пък устно чрез пратениците си и като твърдяха, че били казвали истината и че не може да има никакво съмнение в техните думи, какво целта на българите била да разграбят и разорят изцяло нашата страна. И в потвърждение на своите думи те добавиха, че не лъжат, но че българите наистина целят да направят това — да отхвърлят сключените съглашения, което — казваха те — българите вече били извършили, тъй като не желали повече да се придържат о сключените по-рано договори.“ После към това те прибавиха и следното:

„Ти знаеш добре, че Вогас¹ е назначен за стратег на Херсон. Този именно стратег на Херсон не преставаше да донася постоянно, че българите полагат голямо старание да привлекат също и печенегите, и някои други народи и племена по онези места за нападение и война против ромеите. И не може да се рече, че за тези работи той ту казва, ту мълчи, но непрекъснато и всеки ден досаждаше с тези писма и речи на нашите уши и сърца. Освен това — казваха те, — че са пристигнали около шестнадесет пратеници от племето на печенегите с това известие, че били изпратени при тях от България пратеници не веднаж, нито два пъти, но много пъти да ги подканят да се съюзят с тях. И тази работа е постоянна грижа на българите, така че те се стремят да свържат чрез бракове децата си и да установят съюз с печенегите.² И тъй ние, като бяхме смутени от тези думи, понеже вече бяхме се опитали и чрез писмени предупреждения и неписмени напомнания да затвърдим мир-

¹ Вогас (Вωγᾶς) бил назначен за стратег на Херсон още през регентството на патриарх Николай Мистик. Той предложил да уреди съюз с печенегите за война срещу българите, като в замяна на това искал от императора титлата патриций. Вж. Златарски, Писмата..., СбНУК, XI, стр. 6, бел. 2. — Същият, История, I, 2, стр. 383—384, 386, 825—826. ² Симеон също се стремил да привлече печенегите на своя страна и да сключи съюз с тях.

μεταξὺ τρόπῳ Βουλγάρων καὶ ἡμῶν ριζῶσαι, οὐκ ἠδυνήθημεν δὲ, ἤλθομεν καὶ ἄκοντες εἰς τοιαύτην περινοίαν, ὥστε στρατείας κατ' αὐτῶν σχηματίσαι, καὶ πειραθῆναι τῶν τοιούτων Βουλγάρων τὴν δομὴν ἐπισχεῖν, ἀλλ' οὐχὶ πρὸς αἵματα καὶ σφαγὰς τὸν λαὸν χωρῆσαι, εἴ πως δοίη Θεὸς διὰ τῆς τοιαύτης περινοίας ἐλκύσαι ἡμᾶς πρὸς ἀγαπὴν αὐτοῦς, καὶ ἀσφαλῆ τὸν δεσμὸν ἐξεργάσασθαι τῆς φιλίας.

Ἔχεις τὴν ἀπολογία, ὦ Πάτερ καὶ δέσποτα, καὶ μὴ δογίζου μηδὲ ἀγανάκτει. Ἐγὼ δὲ ἀπιστεῖν οὐκ εἶχον, πλὴν καὶ οὕτως ἐπέτιμων, ἐπέπληττον, ἐξωνείδιζον, καὶ ὡς ἔδει ἔλεγον, καὶ ἔτι μνηῦσαι ταῦτα διὰ γραφῆς. Καὶ οἱ μὲν ἠξίουσαν ἐμὲ γράφειν, ἐγὼ δ' ὁ μάταιος, ὁμολογήσω γὰρ τὴν ἑμῆν ἀμαρτίαν, καὶ κατηγορήσω τῆς ἑμῆς ἀθλιότητος, οὐκ οἶδα πῶς ὀκνηρὸς ἐγενόμην πρὸς ταύτην τὴν διακονίαν, τὸ μὲν τι, ὡς ἔοικε, τῶν ἐμῶν ἀμαρτιῶν τὸν ὄκνον ἐμποησαμένον, τὸ δὲ καὶ ὑπολαβόντων ἡμῶν, ὡς ἐπέπερ κατὰ τοὺς ἐκείνων λόγους εἰς σχῆμα μόνον καὶ φαντασίαν μάχης ἢ τοῦ λαοῦ συγκίνησις ἐπνευόηται, οὐ προκόψει πρὸς ἀληθῆ πόλεμον, οὐδὲ πρὸς σφαγὰς καὶ χύσεις αἱμάτων ἢ τοιαύτη δομὴ, καὶ διὰ τοῦτο οὐδ' ἢ τοῦ ἡμετέρου γράμματος ἀποστολῇ ἔδοξε περισπούδαστος. Ταῦτα τὴν ἐμὴν ἀνέστειλε γνώμην τοῦ πρὸς σὲ, τέκνον ἡμῶν, γράφειν πρὸ τῆς πολυωδύνου τοῦ πολέμου συμβάσεως. Ἄλλ' εἶπέ μοι καὶ σὺ, τέκνον ἡμῶν δυσωπῶ, ἀπορρίψας τὸν θυμὸν καὶ τῆς ψυχῆς τὴν πικρίαν, καὶ ὡς συνετὸς ὀρθῶ λογισμῶ κρίνον ταῦτα ὁπότε δὴ τῆς Μακεδονίας καὶ τῆς Θρακίας οἱ στρατηγοῦντες, καὶ Βωγᾶς ἐτέρωθεν καὶ οἱ ἐκ Πατζηνακίας ἀποκρισιῶρι πάλιν διεβεβαοῦντο, καὶ τοιούτοις ῥήμασι τὰς καρδίας αὐτῶν ἐσάλευνον τί φρονεῖν αὐτοὺς ἔδει καὶ ποιεῖν, τοιαῦτα, πανηραῖς ἀγγελίας ἐκταρασσομένους; Οἶδα δὲ ὅτι κρίνειν πράγματα συνετὸς ὢν, πάντως ὁμολογήσεις, ὡς ἐκεῖνα φρονεῖν ἔδει καὶ ποιεῖν, ἃ ὑπὲρ σωτηρίας εἰκὸς ἦν διαροεῖσθαι.

Τούτου ἕνεκεν, ὅσον ἐμὲ πεισθῆναι εἰκὸς ἦν ἐξ ὧν διαβεβαοῦμενοι ἐπληροφόρησαν, ἢ τοῦ στρατοῦ γέγονεν συλλογὴ καὶ συγκίνησις, καὶ ἢ πρὸς Πατζηνακίτας διάπεμψις, οὐχ ἵνα πό-

ните отношения между българите и нас, но не успяхме, затова, макар и против волята си, прибъгнахме до тази предпазливост, за да устроим привидно поход срещу тях¹ и по този начин да се опитаме да задържим напора на българите, а не да подлагаме народа на кръвопролития и кланета. Дано да би дал бог чрез тази предвидливост да ги привлечем към обич и да завържем трайни връзки на приятелство. Ето нашето оправдание, отче и владико. Не се сърди и недей негодува.“ Аз не можах да не им вярвам, но все пак ги укорявах, мъмрех и гълчях, като казвах, че трябва тази работа да се извести и с писмо. И те поискаха аз да напиша това писмо. Но аз, наивникът — признавам грешката си и укорявам моето нещастие, — не зная как се забавих за тази поръчка, изглежда, заради някои от моите грехове, които ме накараха да се забавя, отчасти и понеже предполагах, че тъй като съгласно техните думи придвижванията на войските стават само привидно и външно, не ще се дойде до истинска война, нито пък това раздвижване ще доведе до кланета и кръвопролития. Заради това именно на мене ми се струваше, че изпращането на нашето писмо е прибързано. Ето какво задържаше желанието ми, чедо мое, да ти пиша още преди началото на тази пагубна война. Но и ти, сине, кажи ми, като отхвърлиш гнева и горчивината на душата си, обсъди правилно, както си свикнал, това: когато именно военачалниците на Македония и Тракия и, от друга страна, Вогас и печенегките пратеници отново твърдяха и с такива думи раздвижиха сърцата им, какво трябваше да мислят те и да вършат, смутени от такива лукави известия? А аз зная, че ти, който си способен добре да обсъждаш работите, ще признаеш напълно, че те е трябвало да обмислят и да вършат онези работи, които е трябвало да обмислят, за да [постигнат] спасение.

Поради това, доколкото беше естествено да се убедя от това, в което те ни уверяваха съгласно получените сведения, че събирането и придвижването на войската е станало и пратеничеството на печенегите е било проведено не за

¹ Патриарх Николай Мистик, след като научил за поражението на византийските войски при р. Ахелой (20 август 917 г.), написал настоящото писмо, за да спре по-нататъшното движение на Симеон. Писмото на патриарха е било написано вероятно към края на август 917 г. Вж. *Златарски, Писмата...*, СбНУК, XI, стр. 11 — 12. За сражението при Ахелой вж. *Златарски, История*, I, 1, стр. 385. — *Българското военно изкуство*, стр. 177 — 183.

λεμον συγκροτήσωσιν, οὐδ' ἵνα τοῦ σοῦ λαοῦ σφαγὰς ἐνεργήσωσιν, ἀλλ' ὥστε τοῦτο μὲν ἑαυτοῖς περιποιήσασθαι τὸ ἀσφαλές, τοῦτο δὲ ὥστε ἡμῶν ἀνακόψαι τὴν ὁρμὴν μόνον, ὡς φασί, καὶ συστεῖλαι πρὸς τὸ μὴ ἐπιδραμεῖν τὴν Ῥωμαϊκὴν χώραν, καθὼς ἢ τῶν ἀθλίων ἐκείνων ἀνθρώπων τοῦ τε Βογαῖ καὶ τῶν ἐκ Παϊζηναίων ἀποσταλέντων, προσέτι καὶ τῶν ἄλλων στρατηγῶν οἱ λόγοι αὐτοῖς πίστιν παρέχοντο. Τοῦτον εἶπον ἡμῖν γενέσθαι σκοπὸν αὐ τοῖς τῆς τοῦ στρατοῦ συναθροίσεως ταύτην αἰτίαν εἶναι τῆς πρὸς τοὺς Παϊζηναίτας διαπέμψεως· καὶ ἐγὼ τούτοις ἐπειθόμεν, ἐκεῖνο ἐνθυμηθεῖς, ὅτι ἔστι τις καὶ τοιαύτη ἀνθρώποις ἐπίνοια· ἦν οὐδὲ αὐτὸς τέκνον ἡμῶν, ἀγνοεῖς ὡς ἐπειδὴν τέκνα πρὸς τοὺς γονεῖς διαστasiaζῶσιν, εἶτα οἱ πατέρες πάντα δι' ἑαυτῶν πράττοντες, μὴ δύνανται ταῖς οἰκείαις σπουδαῖς καταλύσαι τὴν στάσιν τῶν τέκνων, ἀναγκάζονται τῷ πρὸς αὐτοὺς ἐνίοτε πόθῳ, καὶ ἔξωθεν ἄλλους τινὰς προσλαμβάνεσθαι εἰς βοήθειαν, ὥστε δι' ἐκείνων φοβῆσαι, καὶ πρὸς ἑαυτοὺς ἐπισπίσασθαι καὶ ἄκοντα τὰ τέκνα, ὅπερ καὶ γὰρ ὑπέλαβον καὶ τούτους πρὸς ὑμᾶς ἐπινοῆσαι. Ἐπειδὴ ἐκ τοῦ πονηροῦ δαίμονος διαστάσεως γεγενημένης Βουλγάρων καὶ Ῥωμαίων οὐκ ἠδύναντο πῶλλον δι' ἑαυτῶν ἐλκύσαι πρὸς ἑαυτοὺς οἱ γεγονότες πατέρες, ἀλλ' οἱ μὲν οὕτως διανοήθησαν σχῆμα πολέμου ἡμῖν μόνον ἐπισεῖσαι, βουλόμενοι, ὡς φασίν, ἐνεκεν τοῦ προσλαβέσθαι καὶ ἐναγκαλίσασθαι, ἀλλ' οὐχὶ πόλεμον περιστήσαι ἀληθῆ, οὐδὲ μέχρι σφαγῶν καὶ αἱμάτων χωρῆσαι, ὡς διατείνονται· ἔλαθον δὲ ἄρα τῷ πονηρῷ δαίμονι πρόφρασιν παρασχόντες τοιαῦτα πάθη καὶ τοιαῦτας πικρὰς ὀδύνας πᾶσι χριστιανοῖς ἀπεργάσασθαι· ὅς πολλάκις μὲν, καὶ μηδεμιᾶς προφάσεως ἐξ ἀνθρώπων οὔσης, αὐτὸς παγγάλεπα κατεργάζεται· πολλάκις δὲ, καὶ μικρᾶς τινος δραξάμενος ἀφορμῆς τῇ παρ' ἑαυτοῦ ἐπινοίᾳ, μέγιστα κακὰ ἐκτελεῖ, οὗ καὶ νῦν τὸ μέγα τοῦτο κακὸν καὶ οὐκ ἔχον ὑπερβολὴν μεταξὺ Βουλγάρων καὶ Ῥωμαίων, ὅ τῶν ἡμῶν ἀμαρτημάτων! χώραν εὔρεν εἰς ἐξεργασίαν.

Οἶδα ὅτι ἐρεῖς, καὶ δίκαια πάντως ἐρεῖς, εἰ μὴ ἄλλη τις καὶ παρ' ἡμῶν ἀφορμὴ τῷ δικαίῳ τούτῳ ἐνοστήσεται· φήσεις γὰρ πάντως, ὅτι περ, εἰ τὸν πόλεμον ἐσχημάτιζον, καὶ πρὸς τοῦτο ἔβλεπεν αὐτοῖς ὁ σκοπὸς, τί δήποτε εἰς τὴν

да водят война и за да избиват твоя народ, но за да си обезпечат сигурност, а, от друга страна, само за да възпрат вашия поход, както казват, и да ти попречат да нахлуеш в ромейската земя, както пратениците на тези нещастни люде, на Богас и на печенежките пратеници, а също и на другите военачалници ги накураха да повярват. Тази била целта, казваха ни те, за събирането на войската, тази била причината за изпращането на пратеници при печенегите. Аз повярвах на това, като си помислих също, че е възможно у хората да съществува такава измислица. Ти сам, сине мой, много добре знаеш, че когато чедата въстанат против родителите си, а после бащите, ако действуват във всичко сами, не могат да усмирят със собствените си усилия въстанието на чедата си, те понякога биват принуждавани поради обич към тях да повикат и някои други отвън на помощ, та чрез тях да ги уплашат и да привлекат към себе си чедата си дори против волята им. Такова нещо, както разбирам аз, бяха намислили да направят спрямо вас. Защото след като по вина на лукавия демон между българите и ромеите настана раздор, то тези, които станаха ваши бащи, не можаха отново да ви привлекат към себе си. Тогава те така намислиха под вид на война само да ви изплашат, като желаеха, както казваха, да ви привлекат към себе си и да ви приемат в своите обятия, а не да водят истинска война, нито, както твърдяха, да стигнат до убивания и кръвопролития. Обаче те забравиха, че дават на лукавия демон повод да причини такива страдания и толкова тежки мъки на всички християни, когато той често пъти дори без да съществува някакъв предлог от страна на хората, сам им причинява всякакви злини. А често пъти, като използва някакъв малък повод за своите намерения, причинява най-големи злини. От него и сега това голямо и ненадминато зло — о мои прегрешения! — намери почва за осъществяване между българите и ромеите.

Аз зная, че ще кажеш — и съвсем справедливо ще кажеш, ако, разбира се, от наша страна не бъде противопоставена на тази справедливост някаква друга причина, — защото във всеки случай ще речеш, че ако те привидно са водели война и целта им е била насочена към това, то защо са нахлули в земята на

Βουλγάρων εἰσῆλασαν γῆν, καὶ πρὸ τοῦ πολέμου τὰ τῶν πολεμίων διεπράττοντο; Εἶπον αὐτοῖς καὶ ἐγὼ, τέκνον ἡμῶν, ταῦτα καὶ πρὸ τῆς τῶν σῶν λόγων ἀπαντήσεως, καὶ ἐμεμφάμην καὶ ἐπέπληξα. Ἀλλὰ καὶ πρὸς ταῦτα οὐκ ἠπόρησαν ἀπολογίας· εἰ δὲ ἀληθὴς ἢ ἀπολογία σὸν ἂν εἰδείης. Ἐφησαν γὰρ ὅτι τῶν Βουλγάρων πόλεμον νόμον ἐξελασάντων κατὰ τῶν ἐν Λυβύαχίῳ Ῥωμαϊκῶν τόπων, καὶ κατὰ τῶν ἐν Θεσσαλονίκῃ, γέγονεν ἀφορμὴ τοῦ πρὸς τὴν γῆν τῶν Βουλγάρων τὰ Ῥωμαϊκὰ στρατεύματα εἰσελθεῖν· καὶ οὐδ' οὕτως ἐπιδρομὰς, οἷας οἶδεν ὁ πόλεμος, ἔγνωσαν διαπράξασθαι ταῦτα εἰ οὕτω γέγονεν, ἐγὼ μὲν οὐκ ἐπίσταμαι· οὗτοι δὲ δυσχυρίζονται, σὸν δὲ ἔστιν εἰδέναι καὶ τῆς σῆς ἔμφρονος συνειδήσεως τὸ μὴ ἀπαρνεῖσθαι τὸ γεγονός. Ἀλλὰ, τέκνον ἡμῶν, ὅποιαί ποτ' ἂν αἱ ἀπολογίαι τῶν ἐνταῦθα γεγονάσιν, οὐκ εὐλόγους αὐτὰς ἠγησάμην, καὶ διὰ τοῦτο καὶ ὀνειδισμοῖς, καὶ μέμψεσιν, καὶ ἐπιτιμήσεσιν ἠμυνάμην, καὶ ἔτι σὸν διαλείψομαι ἀμυνόμενος. Σὲ δὲ οἷα παρῶν καὶ τῷ σῷ τραχίλῳ περιχρῆθεις, ταῦτα παρακαλῶ πανσάσθω ἕως τούτου τὰ χαλεπὰ γνωρίζωμεν ἑαυτοῖς, ἀναλογιζώμεθα ὅτι Χριστοῦ ἔσμεν κληρονόμοι καὶ εἰ καὶ τοῖς γένεσι διηροῦμεθα, ἀλλ' ἐν σῶμα τῇ πίστει ἔσμεν, καὶ μίαν κεφαλὴν κεκτῆμεθα τὸν Χριστόν, καὶ ἀλλήλων ἔσμεν μέλη, καὶ οὐκ οἶδε τὰ μέλη καθ' ἑαυτῶν στασιάζειν ἀλλὰ κατὰ τὸν μακάριον Ἀπόστολον. „Εἰ πάσχει ἐν μέλος, πάντα τὰ μέλη συμπάσχει.“ Χριστιανοί ἔσμεν, μὴ ψευδόμεθα τὴν κλῆσιν· οἷμοι τῶν ἀφορήτων κακῶν! Τοὺς διδασκομένους εἰρήνην μετὰ πάντων διώκειν, ἐξεπολέμωσε καθ' ἑαυτοῖς ὁ διάβολος· τοὺς ὀφείλοντας προεῖς εἶναι πρὸς πάντας ἀνθρώπους, κατ' ἀλλήλων ἐκμαίνεσθαι πεποίηκεν ὁ τῆς ματίας ἀρχηγός.

Νάλαι μὲν οἱ τὸν Χριστόν ἐγνωκότες, οἱ τῷ ἐκείνου ἀγίῳ ὀνόματι ἐπικεκλήμενοι, τὴν γῆν τοῖς οἰκείοις ἠγάσαν ἀίμασι, τὸν ἀέρα εὐωδίας ἐπλήρωσαν, τὸν διάβολον σὸν τοῖς αὐτοῦ κατήσχυναν δαίμοσι, τοῖς ἀγγέλοις χορεύειν ἐδίδωσαν καὶ σκιρτᾶν, τὸν Δεσπότην ταῖς οἰκείαις ἐδόξαζον σφαγαῖς· νῦν δὲ τί; Οἱ τοῦ Χριστοῦ ἐπώνυμοι ἐμίαναν τὴν γῆν τοῖς οἰκείοις ἀίμασι, δυσωδίας ἐπέπλησαν τὸν ἀέρα, χορεύειν τοῖς δαίμοσιν ἔδωκαν, ὑπόθεσιν τοῦ σκυθρωπάξιν τοῖς ἀγγέλοις παρέσχον, τῷ Δεσπότην προσξένησαν ἄλλος, οἷον οὐδ' οἱ ἐπὶ τοῦ ξύλου

българите и защо преди самата война са извършили вражески действия? Казах им и аз, чедо наше, това, и то още преди отговора на твоите думи, и ги смъмрих. Но и за това те не останаха без оправдание, а дали тяхното оправдание е истинно, то сам ти би могъл да знаеш. Те казаха впрочем, че тъй като българите нахлули враждебно в ромейските области, Драчката и Солунската, това вече беше повод за ромейските войски да навлязат в българската земя, обаче те не са и мислили да направят такива нападения, каквито са свойствени на една война. Тъй ли е станало това, аз не зная, те твърдят, пък твоя работа е да знаеш и работа на твоята разумна съвест е да не отричаш това, което е станало. Но, сине мой, каквито и да са били техните оправдания, аз сам ги смятам за недостатъчни и затова ги отблъсвах с укори, мъмрения и порицания и няма да престана да упорствувам. Тебе пък, сякаш съм лично при тебе и обгръщам шията ти, моля те за следното: нека дотук се прекратят бедствията; нека познаем сами себе си и помислим, че ние сме наследници на Христа и ако и да се различаваме по произхождение, обаче ние по вярата съставяме едно цяло и имаме една глава — Христос, — а ние сме членове помежду си; а пък членовете не трябва да въстават един срещу друг, защото според думите на блажения апостол, „ако страда един член, с него страдат всички членове“. Ние сме християни и няма да се посраим с това име. О непоносими бедствия! Тези, които са наставали да пазят мир с всички, дяволът самите тях ги е подбуждал към междусобна война! Тези, които са задължени да бъдат кротки с всичките хора, родоначалникът на безумието ги е накарал да беснеят един срещу друг!

Някога си ония, които бяха познали Христа и които носеха неговото свето име, осветяваха земята с кръвта си, изпълваха въздуха с благоухания, унижаваха дявола заедно с демоните му, а пък на ангелите даваха да ликуват и се радват и прославиха господата със заколението си. А сега какво? Тези, които носят името Христово, оскверниха земята с кръвта си, изпълниха въздуха със зловония, допуснаха дявола да се радва, а на ангелите дадоха повод да скърбят, на бога пък причиниха такава горест, каквато не са му причинили ония,

τοῦτον σταυρώσαντες. Καὶ ὅτι ἀληθῆ λέγω, πρό-
οχος καὶ μάνθανε. Ἐκεῖ μὲν γὰρ εἰ καὶ ἦλγει
διὰ τὰς πληγὰς, ἀλλ' ἔχαιρε διὰ τὴν σωτηρίαν
τῶν ὑπὲρ ὧν αἱ πληγαί· ἐνταῦθα δὲ τὸ μὲν
ὀδυνᾶσθαι πάρεστι, τὸ δὲ χαίρειν οὐδαμοῦ. Ἄρ'
οὐκ εἰκότως ἀπ' ἀρχῆς ὁ λόγος ποταμοὺς ἐξήτει
δακρύων, τοιούτων συμφροδῶν τὴν ἐμὴν ἀθλίαν
περισταμένον ζωὴν; Ὡς εἶθε προαπολώλειν,
καὶ μὴ τοιούτοις ἀλγεινοῖς πράγμασιν ἢ ἐμὴ
συντετήρητο ζωὴ! Ἄλλ' εἴ τι σοι μέλει, τέκ-
νον ἡμῶν, τοῦ ἄλυπον εἶναι τὸν Χριστὸν καὶ
Θεὸν ἡμῶν τὸν δι' ἡμᾶς ἐκ τῶν πατρικῶν
κερωθέντα κόλπων, τὸν ὑπομείναντα πάθη ἵνα
παθῶν ἡμᾶς ἐλευθερώσῃ· εἴ τίς σοι φροντὶς τοῦ
μὴ σκινθωπάξῃ τοὺς φιλανθρώπους ἀγ-
γέλους, τοῦ μὴ χαίρειν καὶ σκιοῦν τοὺς μισαν-
θρώπους δαίμονας· προσθήσω δὲ καὶ τὸ ἐμὸν εἴ
τι τῆς ἐμῆς τεταπεινωμένης εὐχῆς ὡς πατρὸς ἐν
χρείᾳ καθίστασαι, μηκέτι διανοηθῆς ἐπηρεάσαι,
μηδὲ πόλεμον ἀναλαβέσθαι κατὰ τοῦ σοῦ πνευμα-
τικοῦ Πατρὸς, τοῦ θεοστεφοῦς ἡμῶν βασιλέως· οὐ
εἰ καὶ μὴ πείραν ἔλαβες τῆς ἀγάπης διὰ τε τὸ
ἄωρον τῆς ἡλικίας, καὶ διὰ τὰ φθίσαντα παρει-
σελθεῖν ἐκ τοῦ πονηροῦ σκάνδαλα, ἀλλὰ λίψῃ
πάντως βραβευοῦσης σὺν Θεῷ τῆς εἰρήνης,
καὶ μαθήσῃ πείρα, ὅτι ὡσπερ τῶν σκήπτρων
γέγονε κληρονόμος τοῦ μακαρίου πατρὸς αὐτοῦ,
οὕτω καὶ τῆς στοργῆς, καὶ ἀγάπης, καὶ τῆς γλυ-
κειίας πρὸς σὲ διαθέσεως.

Ἐπὶ πᾶσι δὲ, τέκνον ἡμῶν, οἷς παρεκαλέ-
σαμεν, καὶ ὄρα μὴ καταφρονήσης· τοῦ Χριστοῦ
καὶ Θεοῦ ἡμῶν φωνὴ ἐστίν. „Ὁ ἀθετῶν ἡμᾶς,
ἐμὲ ἀθετεῖ“ οὐ, εἰ καὶ ἁμαρτωλὸς, τῷ θυσια-
στηρίῳ παρέστηκε καὶ παρὰ τοῦ ἁγίου Πνεύματος
λύειν καὶ δεσμῆν ἔλαβον ἐξουσίαν. Ὅρα οὖν,
πάλιν φημί, καὶ μὴ καταφρονήσης, δεσμῶ σε
καθυποβάλλομεν ἄλλω καὶ ἀβήρῃ ἐν Πατρὶ,
καὶ Υἱῷ, καὶ ἁγίῳ Πνεύματι, τοῦ μὴ τῆς σῆς
εἶτι χώρας ἐξελάσαι, μήτε σε, μήτε τὸν σὸν λαόν,
μηδὲ βλάβην τινὰ ἢ ἐπήρειαν καὶ αἰχμαλωσίαν
ἐπενεγκεῖν ταῖς χώραις ἢ τοῖς, λαοῖς ὧν ἢ ποκλή-
ροσις καὶ ἐξουσία πέχει τοῦ νῦν ὑπῆρχε τοῖς Χρισ-
τιανῶν σκήπτροις, ἀφ' οὗ χρόνου τοῖς Βουλγά-
ροις ἐξεγένετο διὰ τοῦ παραχράντου βαλτισματος
τὸν Χριστὸν καὶ Θεὸν τῶν ὄλων ἐπιγνώσκειν, καὶ τὰ
γεγενημένα τότε σύμφωνα τῶν τε Ῥωμαίων καὶ

които го разпънаха на дърво. А че аз
говоря истината, ти сам разбираш и
съзнаваш. Защото там, ако и той да
страдеше поради раните си, радваше се
заради спасението на ония, за които му
се нанасяха рани. А тук той се измъчва,
но съвсем не може да се радва. Нима
още от самото начало писмото ми не
търсеше справедливо реки от сълзи при
толкова големи бедствия, които обхва-
щат от всички страни нещастния ми жи-
вот? Не би ли било по-добре по-напред
да загинех и да не бях доживял такива
мъчителни нещастия? Но ако ти, сине
мой, се грижиш да не опечалиш Христа
и бога наш, който за нас слезе от ло-
ното на баща си, претърпя страдания,
за да ни избави от страдания, ако ти
се грижиш да не оскърбяваш човеколю-
бивите ангели, а ненавиждащите хората
дяволи да не се веселят и радват, ще
прибавя и за себе си — ако обръщаш
внимание на моята най-смирена просба
като на просба от баща — то ти няма да
помислиш да нанесеш вреда и да наче-
неш война срещу духовния си баща и
срещу боговенчания император. А ако
пък ти още не си изпитал неговата обич
поради незрялата му възраст, а тъй съ-
що по причина на съблазните, които не-
давна възникнаха по насъскването на
лукавия, то ти ще я изпиташ, когато с
божия помощ мирът настане, и от опит
ще узнаеш, че той е станал наследник
както на скиптѐра на блаженопамятния
си баща, тъй и на неговата любов, при-
вързаност и разположение към тебе.

Всичко това, чедо мое, за което те
уговорях, гледай да не го пренебрегнеш,
понеже думите на Христа и бога наш
гласят: „Който отблъсва вас, отблъсва
мене.“ Аз, ако и грешник, служа при
светия олтар и съм получил от светия
дух власт да отпускам и свързвам на
земята. И тъй гледай, повтарям, и не
пренебрегвай моите думи. Ние те под-
лагаме на неразвързаните и неизречените
връзки в името на отца и сина и светия
дух, щото нито ти, нито твойт народ да
не излезете от земята си, да не нанася-
те вреда, нито оскърбление, нито опле-
няване на онези страни и народи, управ-
леннето и властта на които и до днес
се държат от християнски скиптри, отто-
гава откак за българите стана възмож-
но чрез всесветото кръщение да познаят
Христа и бога на всичко; сключеният
още тогава договор определи погранич-

Βουλγάρων τὴν ἐπικράτειαν διορίζοντα συμπεφώνηται. Ἀπεστείλαμεν δὲ οὐχ ὡς δῶρον, ἀλλ' ὡς μεσίτην καὶ οἰκειοῦντι τὴν ἡμῶν, τέκνον ἐμὸν, παραίνεσον τῇ σῇ φρονίμῃ καὶ πραείᾳ, ὡς ἐγὼ πείθομαι, καρδίᾳ, εἰ καὶ τὰ τοῦ πονηροῦ σκάνδαλα ταύτην ἐξετράχυνε, τὰ θεῖα τοῦ Χριστοῦ καὶ Θεοῦ μου λόγια: δι' ὧν ὡσπερ ἐν ὀφθαλμοῖς ἔχων τὰ ἐκείνου σωτήρια τῶν ἀνθρώπων πάθη, τὸ ἐκείνου κενωθὲν ἄγιον αἷμα ὑπὲρ εἰρήνης τοῦ κόσμου, μὴ τοῖς ἐμοῦς ἀτιμίας λόγους, ἀλλὰ δέξαι ὡς τέκνον τιμῶν πατέρα, εἰδὼς τὰς ἡμετέρας παρααινέσεις, καὶ κατέλιπε τῷ βίῳ παράδειγμα εἰς δόξαν μὲν τοῦ μεγάλου Θεοῦ καὶ Σωτήρος ἡμῶν, εἰς καύχημα δὲ σὸν, βούλει λέγω, καὶ τὸ ἐμὸν, καὶ εἰς σεμνολόγημα ἐμοί, ὅτι τοιοῦτον ἔσχον υἱὸν εὐπειθῆ καὶ τὴν ἐμὴν πολὺν τιμῶντα, ὅς ποτε τοῦ πονηροῦ δαίμονος σκάνδαλα δεινὰ καὶ μέγιστα ἐμβαλόντος, καὶ τούτοις ὡσπερ πυρκαϊᾶν ἀναφλέξαντος ἀκατάσβεστον, οὐκ ἔδωκεν χώραν τῷ πονηρῷ δαίμονι ἐπὶ πολὺν ἐγκαιρῶσαι τῇ παρ' αὐτοῦ ἐξαφθείσῃ πυρκαϊᾷ: ἀλλὰ γέροντος πατρὸς τοῖς δάκρυσι προσχῶν καὶ τοῖς ὀδυρμοῖς καὶ τοῖς ἀλγήμασι, τῷ πρῶτον καὶ ἐπιεικεῖ ἔδωκε νικῆσαι τῆς ψυχῆς τὴν πικρίαν, καὶ τὸ πῦρ ἀποσβέσας τοῦ θυμῷ, τὰ τῆς μάχης χαλεπὰ καὶ τοῦ πολέμου, μετέβαλεν εἰς εἰρήνην καὶ ἀγάπην καὶ φιλίαν. Ἦν παράσχοι Θεός, εἰ καὶ μέγροι τοῦ νῦν, φεῦ τῆς τοῦ πονηροῦ ἐπηρείας! οὐκ ἀφῆκεν ἀνεπηρέαστον, ἀλλ' ἀπὸ γε τοῦ παρόντος διατελέσαι ἀνωτέραν οὐτὴν πάσης βλάβης καὶ διχοστασίας, καὶ τοῦ φθόνου τοῦ δαίμονος κρείττονα διαμένουσιν, καὶ κατησφαλισμένην τῇ ἀσφαλείᾳ τῆς εἰρήνης ἐκείνης, ἦν κατέλιπεν ὁ Χριστὸς καὶ Θεὸς ἡμῶν, καὶ Πατὴρ, τοῖς ὁμολογοῦσιν αὐτὸν Πατέρα, καὶ τὴν αὐτοῦ ἐπιποθοῦσι δόξαν καὶ κληρονομίαν.

Ὁ δὲ τοῦ γραμματος ἀποκομιστῆς ἀπολαυσάτω τῆς σῆς ἐπιεικείας, τοῦτο μὲν διὰ τὴν προσοῦσαν αὐτῷ ἀρετὴν, καὶ γὰρ ὁ ἄνθρωπος ἐστὶ μὲν τῶν ἐν Ὀλύμπῳ ἀσκητῶν καθηγούμενος, οὐ μὲν ἀλλὰ καὶ τὸν λόγον τῆς πίστεως ἐν Ἀλανοῖς οὗτος ἐν τῇ δυνάμει τοῦ παραγίου ἔσπειρε Πνεύματος, καὶ ἴσα τοῖς θείοις ἀποστόλοις λειτουργῆσαι παρὰ Θεοῦ ἀποκεκλήρωται. Ἔστι μὲν οὖν ταῦτα μέγιστα πρὸς τὸ συστήσαι αὐτὸν καὶ οἰκειῶσαι, τέκνον ἡμῶν, τῇ σῇ θεοτιμῆτι ἐξουσίᾳ: εἰ δέ τις ἐστὶ, καὶ ἡμῶν παρὰ σοὶ λόγος, οὐκ ἀμφιβάλλω δὲ πάντως ὅτι ἐστὶ, καὶ διὰ τοῦτο ἀξιοθῆτω τῆς σῆς ἐπιεικείας ἀπο-

ните владения на ромеите и българите. Ние ти изпратихме това не като дар, а като посредник, който да направи нашето наставление приемливо за твоето сърце, сине мой, което е разумно и кротко (в това съм уверен), макар съблазните на лукавия и да са го направили жестоко— собствени думи на Христа и бога наш. Затова, като имаш винаги пред очите си неговите спасителни за хората страдания и неговата света кръв, пролята заради спасението на света, не пренебрегвай моите думи, но по-добре като син пожелай до почетеш баща си, понеже ти разбираш нашите наставления, и послужи с живота си като пример за слава на великия бог и спасител наш, за похвала на себе си и ако искаш, ще кажа и за моето прославяне, че съм имал такъв послушен син, който е уважавал белите ми коси и който, когато злият демон пося ужасната и велика съблазн и с това разпали сякаш неугасим пожар, не даде на злия демон повече да се хвали с пламналия пожар, но след като обърна внимание на сълзите, оплакванията и горестта на стария си баща, позволи на кроткото и доброто си [влечение] да надвие на душевния гнет и като угаси огъня на душата си, промени ужасите на сражението и войната в мир, разположение и любов. Нека бог запази мира и ако и до ден днешен — о козни на лукавия! — и да е допускар да се наруши, обаче отсега нека той го тури по-високо от вреда и раздор, за да си остане той [мирът] винаги по-силен от завистта на дявола и да бъде обезпечен с якостта на оня мир, който е оставил Христос и бог наш и баща на ония, които го признават за баща и които желаят неговата слава и наследство.

Нека този, който ти връчи настоящото писмо, изпита милосърдието ти и поради присъщата му добродетел, понеже той стои начело на аскетите в Олимп, а тъй също и поради това, че той с [помощта на] чудотворната сила на пресветия дух е посял словото на вярата между аланите и е избрал да служи на бога заедно с божествените апостоли. И тъй това е доста, за да го препоръчам и да го приближа към твоята боготима власт, сине мой. Ако имаш нещо да ни кажеш (а че има, аз никак не съм съмнявам), то нека той и в това се удостои да изпита твоята снисходителност

λαῦσαι, καὶ διὰ τάχους τὴν πρὸς ἡμᾶς ἐπανέ-
λευσιν ποιήσασθαι. Ἐξῆρωμένον σε φυλάξοι Χρισ-
τὸς ὁ Θεὸς ἡμῶν καὶ ψυχῇ καὶ σώματι, ἐκεῖνα
καὶ φρονούντα καὶ μελετῶντα καὶ πρῶτοντα, ὅσα
ἐν τῷ μέλλοντι αἰῶνι τῆς ἐκείνου κληρονόμου
καταστήσοι δόξης, τῆς ὄντως μακαρίας δόξης
καὶ τελοπνῆς γλυκείας, ὅτε τῶν εὐαρεστησάντων
αὐτῷ ἐν μέσῳ Θεὸς ὢν ὡς θεοῖς καθιστάμενος
τὰς διανομὰς παρέξει τῶν ἀφθάρτων ἀπολαύ-
σεων. (IX, col. 68 C — 80 D)

и колкото може по-скоро да се върне
при нас. Да съхрани Христос, бог наш,
твоео телесно и душевно здраве, а тъй
също и тебе, който мислиш, грижиш се
и извършваш това, което в бъдещия жи-
вот ще те направи наследник на него-
вата слава, на неговата блажена и въз-
хитителна слава, когато бог, стоящ сред
своите угодници, ще им раздава като на
богове нетленно блаженство.

8. *Ad eundem*

Τῷ αὐτῷ

До същия

Αὐτὸ τοῦτο τῆς καλῆς καὶ φρονίμης ἐπι-
στολῆς σου τὸ προηγούμενον ῥῆμα. καὶ γὰρ προη-
γούμενον τίθημι, τέκνον ἡμῶν, εἶπερ δεῖ τέκνον
καλεῖν τὸ ὑβρίζον πατέρα τέκνον, πατήρ δὲ σὸς,
ἂν τε βούλη ἂν τε μὴ βούλη, ἐπίσκοπος εἶ
καὶ ἐλάχιστος ὁ τὴν εἰς Θεὸν μὴ ἀπληρημένος
εὐσέβειαν. Καὶ γὰρ εἰ καὶ ἁμαρτωλοὶ, ἀλλ' οὐχ
ὑμᾶς ἐπίσκοποι κριτὰς ἔχουσιν ὑμῶν κριτὰι τυ-
χάνουσιν οἱ ἐπίσκοποι, εἴ γε τῆς Χριστοῦ ἀγέ-
λης ἐστέ, καὶ μὴ τῆς ἐκείνου ποίμνης πλανώ-
μενοι· ἀλλ' ἐμωράνθημεν, ὡς ἔφησ ὁ φρόνιμος
σὺ εὐχαριστοῦμεν τῷ Θεῷ ἡμῶν τῷ χάρι τῶν
ἁμαρτιῶν ἡμῶν εἰς τὸ ἔδαφος ἡμᾶς τῆς ὑβ-
ρεως ῥιπαῖν. Ἄλλ' εἶπέ μοι, ὁ σοφὸς σὺ καὶ
φρονιμώτατος, εἰ ἐγὼ μαρὸς ὁ γηραιὸς πατήρ,
καὶ δυσωπῶν παῖδα νεανίαν ὑπὲρ εἰρήνης, ὑπὲρ
διαλλαγῆς, ὑπὲρ τοῦ λῆξαι κενούμενα Χριστια-
νῶν αἵματα, τίς ἂν εἶη νεανίας υἱὸς ὁ τὸν
πατέρα εἰρηρικὰ δυσωπῶντα μαρὸν ἀποκαλῶν;
Πρόσχεσ οἷα φρονεῖς, οἷα λέγεις, οἷα γράφεις.
„Εἶδον, ἔλεγεν ὁ προφήτης ὑπερνοούμενον καὶ
ἐπαιρόμενον (τὸ παραλειφθὲν ἡμῖν αἰδοῖ τῆ
πρὸς σὲ παραλέλειπται σὺ δὲ οὐκ ἠγνοήκας),
καὶ παρῆλθον, καὶ ἰδοὺ οὐκ ἦν, καὶ ἐζητήσα
αὐτὸν, καὶ οὐχ εὐρέθη ὁ τόπος αὐτοῦ.“ Ἄλλὰ
τοῦτο τὸ μέρος τοσοῦτον ἔχεται τὸ γράμμα τὰ
δὲ ἐφεξῆς ἄκουε. Μὴ νόμιζε τὴν γεγενημένην
ἦταν τῶν σῶν ματαίων λογισμῶν ἐπὶ τελειώ-
σει γεγενῆσθαι, μὴ τοῦτο ὑπολάμβανε· εἰ δ' ὑπο-
λαμβάνεις, ὡς φλυαρίαν ἀπυστράφηθι τὴν ὑπό-
ληψιν. Ἄλλὰ νενίκηται ὁ πρὸς σὲ λαὸς ἐκστρα-

Същото слово, което стои в началото
на твоето хубаво и разумно послание, и
аз турям в началото, чедо мое, ако, раз-
бира се, трябва да нарека чедо чедото,
което е оскърбило баща си; но аз съм
твой баща и щеш не щеш, епископ, кой-
то, ако и най-незначителен, не е отхвър-
лил почитанията към бога. Прочее на
епископите, ако и да са грешници, вие
не сте съдии; напротив, епископите са
ваши съдии, ако, разбира се, сте от ста-
дото Христово и не сте се отклонили
от това стадо. Но ние сме оглупели,
както казваш ти, разумният. Ние благо-
дарим на нашия бог, който заради нашите
грехове ни е хвърлил в нозете на ос-
кърблението. Но кажи ми ти, мъдрият,
ти, най-умният: ако аз, старият баща,
съм глупав, като умолявам сина-мла-
деж за мир, за спогодба, за прекратява-
не кръвопролитията между християните,
то какъв трябва да бъде младежът-
син, който нарича глупав умоляващия
за мир баща? Внимавай какво мислиш,
какво вършиш и какво пишеш. „Видях—
казва пророкът — човек горд и надме-
нен (изпуснатото изпуснахме от уваже-
ние към тебе; ти го твърде добре
знаеш) и отминах, и ето той повече не
съществуваше, и го подирях, и мястото
му не се намери.“ Но нека бъде това
доста за тази част на това писмо. Слу-
шай по-нататък. Не мисли, че станалото
поражение¹ е произлязло за изпълнение на
твоите суетни помисли, не предполагай
така, а ако пък предполагаш така, от-
хвърли това предположение като праз-
нословие. Обаче победен бе народът, кой-
то беше излязъл на поход срещу тебе:

¹ Тук патриарх Николай Мистик има пред вид поражението на византийците при р. Ахелой на 20 август 917 г.

τεύσας, πρῶτον μὲν κρίμασιν ἀποβήτοις τοῦ
ἐξ ἀποκρύφων ταμείων τὰς ἐαυτοῦ κρίσεις ὅποτε
βούλοιο προάγοντος· δεύτερον δὲ, ὅσον ἔστι
καὶ ἀνθρώποις εἰδέναι τῶν οἰκείων ἔνεκεν σφαλ-
μάτων. Κακῶς ποιεῖς καὶ οὐ περισκεμμένως
τὴν νίκην πρὸς τὴν ἰδίαν ἀρπάξων ἐπιθυμίαν,
καὶ ὑπολογιζόμενος ὡς ἔνεκεν τοῦ σὲ τῶν Ῥω-
μαίων κατασχεῖν ἐξουσίαν, τὸ γεγονός ἀμάρ-
τημα τῷ Ῥωμαϊκῷ συνέβη λαῶ. Νέος εἶ· καὶ
εἰ μὲν οὐκ ἤκουσας, μάνθανε· εἰ δὲ ἀκούσας
ἐπιλέλησαι, ἀναμνήσθητι.

Πάλαι ποτὲ ἡ Περσικὴ στρατιὰ μέχρι τῶν
ἐνταῦθα ἠϋλίσατο, καὶ ὡς ἀπειλεῖς πυρκαϊὰς
καὶ οἰκοδομημάτων καταστροφὰς διεπράξατο.
Ἄλλ' οἱ μὲν ἀπώλοντο, καὶ ὅσον εἰς μνήμην
ὀνόματος περιλείπονται ἢ δὲ Ῥωμαϊκὴ βασιλεία
ἐπὶ τῆς οἰκείας ἔστηκε κρηπίδος. Ἄλλὰ καὶ
ἄνω τούτων τὰ τῶν Ἀβάρων γένη, ὧν ὑμεῖς
ἀποσπάδες (καὶ μηδὲν σοι πρὸς βᾶρος ὁ λ. γος),
καὶ δοῦλοι καὶ δραπέται γέγονατε, ἐπὶ πλεῖστον
τὴν μεγάλην ταύτην καὶ ὑπὸ τῆ πάντων δεσ-
ποίνῃ καὶ κυρία στρατηγουμένη πόλει, μέχρι καὶ
τῶν τειχῶν ἐπέδραμον· ἀλλὰ καὶ οὗτοι ἀπώλοντο,
καὶ οὐδὲ λείψανον τοῦ γένους ὑφίσταται, αὕτη
δὲ σὺν τῇ λαχούσῃ αὐτῇ ἐξ ἀρχῆς καὶ δόξῃ
καὶ βασιλείᾳ φραδρύνεται. Βούλει σοι καὶ ἄλλην
γράψωμεν τυραννικὴν ἐφοδον, καὶ οὐδ' ὅσον
καὶ ἀξίαν συγκρίνεσθαι τῇ ὑμετέρᾳ ἐφόδῳ;
Τὸ Σαρακηνῶν γένος νασι μὲν μωραῖον ἱπ-
πότην δὲ καὶ πεζῶν λαῶν ὑπερβάλλοντι, τὴν με-
γάλην ταύτην καὶ ὡς ἀληθῶς τοῦ Θεοῦ πόλιν
ἐπὶ χρόνοις ἑπτὰ περιεκύκλωσαν, καὶ πάντας
εἶδεν ἀπώλεια, καὶ παντελῶς ὀλίγοι πρὸς τὴν
ἰδίαν παρτίδα ἐπέστρεψαν· αὕτη δὲ δια-
μένει καὶ διασώζεται τῆς ἐξ ἀρχῆς εὐδο-
κίας φρουρουμένη ταῖς πτέρυξιν. Ἠγάπησα
καὶ ἀγαπῶ σε, τέκνον ἡμῶν, ὁ μωρανθεὶς ὡς
σὺ λέγεις, πατήρ, καὶ συμβουλεύω σοι, σὺ μὲν
ὡς νομίζεις, μωρὰ, πάντως δὲ οὐ μωρὰ·
κατάλιπε τῶν σε πλανησάντων τὴν πλάνην·
ρίψον τὰς ματαίας ἐλπίδας, ἀρκέσθητι τῇ ἐξου-

първо, по неизречената присъда на оно-
гози, който изважда от съкровени хра-
нилища своите присъди, когато му е
угодно, а, второ — доколкото е въз-
можно и на хората да знаят, — поради
собствените му грешки. Постъпваш зле
и необмислено, като приписваш победа-
та на собственото си желание и като
предполагаш, че станалото поражение,
което постигна ромейския народ, е ста-
нало за това, щото ти да завладееш
властта над ромейците.¹ Млад си и ако
не си чул, то узнай, а ако си чул, но си
забравил, то спомни си.

Отдавна някога персийската войска е
стояла на стан чак до тукашните ме-
ста,² причинявала пожари и разрушения
на сгради, с които ти сега заплашваш;
но тя погина и само името ѝ остана за
спомен, а Ромейската империя стои на
собствените си основи. Но и преди тях
аварските племена, от които, нека думи-
те ми никак да не те обиждат, сте из-
дънка и бяхте техни роби и бежан-
ци,³ извършваха нападения до стени-
те на този велик град, защищаван от
владичицата и господарка⁴ на всички;
но те погинаха и не съществуват даже
и следи от тяхното племе, а пък този
град се украсява с отколе падналата му
се слава и царска власт. Искаш ли да
ти напиша и за друго тиранско наше-
ствие, което не може да се сравни нито
по големина, нито по значение с вашето?
Сарацинското племе обсади с множество
кораби и с още по-голям брой конница и
пехота този велик и наистина божи град
цели седем години, но всички ги споле-
тя погубел и съвсем малко се завърнаха
в отечеството си,⁵ а градът си остава
и се запазва, охранен под крилата на
изначалното благоволение божие. Обик-
нах те и обичам те, чедо наше, аз, оглу-
пелият, както казваш ти, баща, който ти
дава, както ти мислиш, глупави съвети,
а в същност — съвсем неглупави: ос-
тави заблудата на ония, които те за-
блуждават, отхвърли суетните надежди,
задоволи се с властта, която си насле-

¹ След победата си над византийците при Ахелой Симеон открито изявил своите претенции над императорския престол. Вж. *Златарски*, Писмата..., СбНУК, XI, стр. 20—23. ² Става дума за голямата обсада на Цариград от перси, авари и славяни през 626 г. Персите начело с Шахрбараз се намирили на малоазийския бряг, а аварите и славяните начело с аварския хаган — на европейския бряг. ³ Николай Мистик намеква за времето, когато прабългарите се намирили под властта на аварите. ⁴ Т. е. от Богородица, смятана за покровителка и спасителка на Цариград. ⁵ Арабите начело с Моавий обсаждали Цариград в продължение на седем години (669 — 676). Всяка пролет те се явявали със своята флота под стените на византийската столица и прекъсвали обсадата през есента. За тия събития вж. *Ostrogorsky*, History, p. 111.

σία ἦν ἐκ τῶν σῶν πατέρων ἐκληρονόμησας, μὴ βούλου δεσπόζειν ὑφ' ὧν ἐδιδάχθης ἐπιγνώσκων τὸν τῶν ὄλων Δεσπότην· οὐδεὶς δοῦλος ὑπάρχων τινός, εἶτα ὑφ' ἑτέρου τῆς δουλείας ἀπηλλάγμενος, καὶ σωφρονῶν, ἐπιζητεῖ γενέσθαι δεσπότης τοῦ τῆς δουλείας αὐτὸν ἀπαλλάξαντος. Ἐνθυμήθητι καὶ σὺ, ὅτι δοῦλοι δαυμονίων ἦτε, καὶ τῆς ἐκείνων ἀπηλλάγητε δουλείας ὑπὸ τῶν Θεοῦ χάριτι διεπόντων τὴν Ῥωμαϊκὴν ἔξουσίαν· μὴ διανοήσθε τῶν ὑφ' ὧν τῆς ἐλευθερίας ἠξιώθητε, δεσπότης γενέσθαι· μὴ ἐπὶ τοσοῦτον ἀγνωμονήσητε, μηδὲ καταλίπης μνήμην τοιαύτην, ὡς γέγονέ τις Βουλγάρων ἀρχηγός, ὃς ἐβουλήθη τοὺς ἐλευθερώσαντας τὸ Βουλγάρων γένος ἐκ τῆς τοῦ διαβόλου δουλείας, ὑφ' ἑαυτὸν δουλώσαι, καὶ γενέσθαι τῶν ἐλευθερωσάντων δεσπότης. Ταῦτά σοι γέγραφα ὁ μοῦρος κατὰ τὴν σὴν δόξαν ὡς φρονίμω· σὺ δὲ οὐκ ἀγνοεῖς ὡς σοφός, τό „Αἶδου σοφῶ ἀφοριμὴν, καὶ σοφώτερος ἔσαι.“ (X, col. 80 D—84 B)

дил от предците си, не пожелавай да господаруваш над ония, от които ти си се научил да познаваш господаря на всичко! Никой, който е бил някому роб, а след това е бил освободен от робията от друго и е разумен, не ще поиска да стане господар на тогози, който го е освободил от робство. Помисли тъй също и ти, че вие бяхте роби на бесове и че бяхте избавени от тяхното робство благодарение на ония, които по милост божия управляваха ромейското царство. Не помисляйте да станете властители на ония, чрез които вие се удостоихте със свобода.¹ Не бъдете дотолкова неблагоразумни, нито пък оставяй такъв спомен, че е имало един български управител, който пожелал да покори под властта си онези, които са освободили българския род от робството на дявола, и да стане господар на освободителите. Това ти написах аз,² глупавият според твоето мнение, на тебе като разумен, а ти твърде добре знаещ, ако си мъдър, следното: „Дай на мъдрия повод и той ще стане още по-мъдър.“

9. Ad eundem

Τῷ αὐτῷ

До същия

Εἰ μὲν δυνατὸν ἦν αὐτὸν ἐμὲ πρὸς σέ, τέκνον ἡμῶν, παραγενέσθαι, οὐκ ἂν παρητησάμην τοῦτο ποιῆσαι· ἀλλὰ καὶ τῆς ὁδοῦ τὸ μῆκος, καὶ τοῦ χειμῶνος τὴν πικρίαν ἐν δευτέρῳ ἂν ἐδέμην, καὶ τὴν πρὸς τὴν μεγαλόδοξόν σου ἀρχὴν οὐκ ὄκησα πορείαν ποιήσασθαι. Νῦν δὲ ὅτι καὶ τὸ γῆρας ἐπίκειται, καὶ ἡ τούτου βαρύτης μικροῦ καὶ τοῦ ἐκ τῆς κλίνης ἡμῶν ἀνίστασθαι ἀπόρως διατίθησι, καὶ ἄγοντες ἐπεχόμεθα τῆς τοιαύτης ὁμιλίας, ἣν οἶδα ὡς εἶπερ ἦν ἐνδείξασθαι, οὐκ ἂν ἀπέτυχον τοῦ σκοποῦ· οὐ γὰρ ἂν ἐπανσάμην. τοῦτο μὲν ῥήμασι δυσωπῶν, τοῦτο δὲ τὴν κεφαλὴν καὶ τὰ ὄμματα, καὶ τὸ φίλον ἐμοὶ πρόσωπον, καὶ τὰς χεῖρας καταφιλῶν, τοῦτο δὲ καὶ γονάτων ἀπτόμενος, τυχὸν δὲ καὶ τῶν ποδῶν, ἕως ἂν τὸ σπονδαζόμενον κατεπραξάμην. Ἀλλ' ἐπέχει με τῆς τοιαύτης ὁμιλίας τὸ χαλεπὸν γῆρας, καὶ ἡ ἀπαράιτητος τυραννὶς τῆς ἀσθενείας· διὰ ταῦτα προσ-

Ако беше възможно самият аз да се явя при тебе, чедо наше, не щях да се откажа да направя това: щях да пренебрегна дългия път и суровата зима и не щях да се поколебая да предприема пътуване към твоята преславна власт. Сега пък, когато и старостта ни е налегнала и нейното бreme едва ми позволява да ставам за малко от леглото си, ние против волята си се въздържаμε от такова пътуване, за което зная, че ако можех да го предприема, то щях да постигна целта си. Защото нямаше да престана ту с думи да те умолявам, ту да ти целувам главата, очите, милото лице и ръцете, ту да обгръщам коленете ти и даже краката ти дотогава, докато не постигна желаното. Но мене ме въздържа от такова пътуване тежката старост и неумолимата тирания на бол-

¹ Тук авторът на писмото има пред вид покръстването на българите. ² Вероятно това писмо е написано през 918 г.

δεόμενα γράμματος. Ἀλλὰ πρῶτον κατανόησον, τέκνον ἡμῶν, ὑπὲρ τίνος ἢ πρεσβεία, καὶ εἰ τυχὸν ἐγὼ διὰ τὰς ἐμὰς ἁμαρτίας ἀνάξιος εἰ τακούεσθαι, ἀλλὰ τὸ μέγεθος τοῦ πράγματος, ὑπὲρ οὗ πρεσβεύομεν, τὴν σὴν φιλόχριστον δυσωπησάτω ψυχὴν, ὅπερ οἶμαι, καὶ αὐτὸς ἐπιθυμεῖς καὶ ζητεῖς, καὶ οἷα τὰ ἐξ ἀνθρώπων ἀναντιώματα τὴν καλὴν ταύτην ἀνακρούει ἐπιθυμίαν. Ἀλλὰ τί μὴ τάχιον λέγω τὸ βούλημα τῆς ψυχῆς καὶ τὸ πρᾶγμα; Προπαρασκευάζομεν δὲ καὶ οἷον προοδοποιῶ τὴν προσαγωγὴν τῇ ἱκετηρίᾳ: ἱκετεύομεν καὶ δεόμεθα, τέκνον ἡμῶν, ἐκεῖνην σοι τὴν δέησιν φέροντες, ἧς ὁ Πατήρ καὶ Θεὸς τῶν ὄλων τὸν μονογενῆ αὐτοῦ Υἱὸν ἀπόστολον καὶ πρέσβυν εἰς τὸν κόσμον ἀπέστειλεν: ἀπέστειλε γὰρ ἐκ τῶν ἀχράντων καὶ θείων κόλπων τὸν ὁμότιμον αὐτοῦ καὶ ὁμόδοξον Υἱὸν ἐπὶ τὸ καταλῦσαι μὲν τὸ μεσότοιχον τῆς ἐχθρας βραβεῦσαι δὲ τὴν εἰρήνην τοῖς κατ' ἀλλήλων ἐκπεπολεμημένοις. Δυσωποῦμεν ἡμεῖς οἱ ταπεινοὶ καὶ παρίστασθαι τῷ ἁγίῳ θυσιαστηρίῳ καταξιοθέντες, οὐδὲ δι' ἐν ἡμέτερον κατόρθωμα, ἀλλὰ διὰ τὴν ἄφατον ἀγαθότητα τοῦ ταύτης ἡμᾶς τῆς χάριτος καταξιώσαντος: ἀλλὰ δυσωποῦμέν σου τὴν φιλόχριστον ψυχὴν, ὅπερ καὶ Θεὸν τῷ θυσιαστηρίῳ παριστάμενοι δυσωποῦμεν, ἐπεὶ εἰρηρικῆς καταστάσεως.

Ἔως τίνος ὁ ἀπ' ἀρχῆς ἐχθρὸς τοῦ πλάσματος τῆς θεϊκῆς πολάμης ἐλευφρανθήσεται ταῖς ἡμῶν συμφοραῖς; Ἔως τίνος ἡ γῆ Χριστιανῶν αἵμασι μιάνεται ὑπὸ Χριστιανῶν χειρῶν κενουμένοις; Ἔσφαξε Κάϊν Ἀβελ τὸν ἀδελφόν, καὶ ὅμως σφαγέντος ἐνὸς ἐβόα αἷμα πρὸς τὸν Θεόν. Τί λογίζῃ, τέκνον ἡμῶν; Τί διανοῆ τοσοῦτων αἱμάτων μέχρι τοῦ νῦν κενουμένων; Πόσῃν εἰκὸς τὴν βοῆν ἀναφέρεσθαι πρὸς τὸν Θεόν; Καὶ οὐπω λέγω περὶ τῶν ζώτων, τοὺς ὄφρανοὺς παῖδας, τὰς χηρευούσας γυναῖκας, τοὺς ἀδελφῶν ἔστερημένους, τοὺς τέκνων ἐρήμους, τὰ ἄγια θυσιαστήρια, τῶν μοναζόντων τὸν σκεδασμὸν, τῶν παρθένων τὴν διαφθοράν, ὧν

навостта, та затова трябва да ти пиша.¹ Но най-напред помисли, чедо наше, за какво се отнася пратеничеството² и ако аз случайно поради моите грехове съм недостоеен да бъда изслушан, то поне важността на работата, за която се застъпваме, нека да смекчи твоята христолюбива душа, което, аз мисля, и ти сам желаеш и търсиш и само препятствия от страна на хората задържат това прекрасно желание. Но защо ли аз да не изкажа по-скоро душевното си желание и [същността на] работата? Аз предварително се приготвям и като че предварително подготвям достъпа за молбата си: умоляваме и просим, чедо наше, като ти представяме онази молба, заради която бог и отец на всичко изпрати в света единородния си син като апостол и пратеник, понеже той изпрати от своето пречисто и божествено лоно своя равночтим и равнославен син, за да разруши преградите на враждата и да укрепил мир между враждуващите едни срещу други. Умоляваме те ние, смирените и удостоени да стоим пред свещения олтар, и не само заради един наш успех, но заради неизказаната добрина на онзи, който ни е удостоил с тази благодат, умоляваме твоята христолюбива душа за установяване мира, за което, застанали пред олтаря, молим бога.

Докога изначалният враг на творението на божествената ръка ще се радва на нашите злополучия? Докога християнската земя ще се обагрят от кръви, пролени от християнски ръце? Каин уби брата си Авел и макар да беше убит само един човек, все пак кръвта му надигна глас към бога. Какво мислиш, чедо наше? Какво смяташ, когато толкова кръви досега са пролени? С какво στενание трябва да се вика към бога? Аз вече няма да говоря за живите: за деца-сирачета, за жени-вдовици, за тези, които са се лишили от братя, за тези, които са загубили чедо, за свещените олтари, за разпръсването на монасите, за изнасилването на девиците, чиито непрекъс-

¹ През 919 г. великият дунгарий на флотата Роман Лакапин отстранил от регентството Зоя, майката на Константин VII Багренородни, и взел властта. Той оженил дъщеря си за младия император и се обявил за василеопатор, т. е. за баща на василевса, а малко по-късно — и за съимператор. След тия събития Симеон видял своите планове разстроени. Тъй като може би е искал да се възползува от вътрешните неуредици във Византия, той започнал да се готви за война. Това писмо на патриарх Николай Мистик (от 919 или 920 г.) е било изпратено с цел да се предотврати войната. Вж. *Златарски, Писмата...*, СбНУК, XI, стр. 27—30. ² За да се предотврати войната, от Цариград е било изпратено и специално пратеничество до цар Симеон.

οἱ διηνεκεῖς στεναγμοὶ καὶ τὰ δάκρυα ἐντυγγά-
 ρουσι διὰ παντός τῷ Θεῷ. Οἶδα ὅτι καὶ χωρὶς
 τῶν ἡμετέρων λόγων φρόνιμος ὢν, καὶ εἴπερ
 τις ἀνθρώπων φρονιμώτατος, ἐνθυμῆ ταῦτα
 ἀλλ' οἶμοι! δαίμονος ἐπηρεία καὶ ἀνθρώπων
 κακοβουλία τῇ σῇ πραεῖα ψυχῇ ἐμπλοῦσα πι-
 κρία, ἀνθρώπον ὄντα διερεθίζει καὶ φιλονεικεῖ
 μὴ συγχωρῆσαι γενέσθαι τῆς εὐτυχοῦς ἡμερότητας.
 Ἄλλὰ, τέκνον ἀγαπητὸν, εἴτε δαίμονος τὸ ἔρ-
 γον, μὴ ἐπὶ πλέον παρασχῶμεν αὐτῷ καταρ-
 χεῖσθαι καθ' ἡμῶν· εἴτε ἀνθρώπων κακοβου-
 λίας ἀπήντησε τὰ ἐλεεινὰ ταῦτα καὶ δυσχερῆ
 πράγματα, ἀρκεσθῶμεν ταῖς κατ' ἀλλήλων ἐπι-
 θέσεσιν ἠρξάν τοῦ πονηροῦ ἐπιχειρήματος οἱ
 προκατάρξαντες προελύπησαν τὴν σὴν ψυχὴν
 δι' ὧν κατὰ σοῦ προκεκάνηται. Ἐχεις ἱκανὴν τὴν
 τιμωρίαν· ἀναλόγισαι τὰ συμβεβηκότα πάθη, καὶ
 σβέσον τὸν θυμὸν τῆς ψυχῆς οἷς ἔπαυον οἱ σὲ
 κακῶς ποιήσαντες ἐπιχειρήσαντες.

Ἔστιν ὁ νόμος οὗτος κρατῶν οὐ μόνον ἐν
 ἀθρώποις, ἀλλὰ καὶ ἐν θηρίοις. Ἔστι γὰρ πολ-
 λάκις ἰδεῖν θηρία ὑπὸ θυμοῦ κατ' ἀλλήλων
 ἐφορμήσαντα· εἴτα τοῦ ἐνὸς ἐλατωθέντος, τὸ
 ἕτερον καταπραΐνεται. Μὴ βουλευθῶμεν ἡμεῖς
 καὶ θηρίων φέσιν παρεξελθεῖν, μηδ' ἄσβεστον
 ἔχειν θυμὸν, μηδὲ τὴν πικρίαν ἀκατάληκτον.
 Ἄλλ' ἐπὶ λογισμοὺς ἐλθόν ἀνθρώπινους, καὶ
 μάλιστα τῇ σῇ πρέποντας φρονήσει, ἔασας τοὺς
 πολέμους, τὰς σφαγὰς καὶ τὰς τῶν αἱμάτων
 χύσεις, ἀπόβλεπον πρὸς τὸ μέγα πρᾶγμα τῆς
 εἰρήνης, τὴν ἀτίμητον κληρονομίαν, ἣν κατέ-
 λιπεν ἡμῖν ὁ ἀδελφὸς ἡμῶν γενέσθαι καταξιώ-
 σας, ἵνα εἰρηνοποιήσας εὐδοτήσῃ ἡμᾶς τῷ
 Θεῷ καὶ Πατρὶ. Ἐκεῖνον, τέκνον, νόμισον ὄραν
 μεταξὺ Ῥωμαίων καὶ Βουλγάρων ἐστῶτα, καὶ
 τὰ οἰκεῖα τραύματα ὑποδεικνύοντα, τὴν σφραγὴν,
 τῆς πλεῦρας, τὰς τρήσεις τῶν χειρῶν καὶ τῶν
 ποδῶν, τοιαῦτα λέγειν. Τί τοῦτο, τέκνα ἐμέ,
 λαὸς ἐμὸς, κληρὸς ἡγαπημένος, ἂν μοι ἔδωκεν
 ὁ Πατὴρ ἀντὶ τῆς ἐμῆς ὑπακοῆς, καὶ τῆς μέχρι
 σταυροῦ καὶ τοῦ θανάτου συγκαταβάσεως; Τί
 τοῦτο; Πῶς ἐπελάθεσθε τῆς ἐμῆς ἐντολῆς; Πῶς
 ἀμνημονεῖτε τῶν ἐμῶν παλαιήσεων; Ποῦ μοι
 ἀπώλετο ἡ ἀγάπη ἣν κατέλιπον ὑμῖν; Τί γέγονεν
 ἡ εἰρήνη, ἣ ἐδίδαξα ὑμᾶς; Πῶς ἐμὲ κεφαλὴν
 ὁμολογοῦντες, καὶ μέλη ἐμέ φιλοῦντες κατανομάζε-

нати стонове и сълзи постоянно дости-
 гат до бога. Зная, че ти, който и без
 нашите слова си разумен и дори извън-
 редно разумен, размисляш за това. Но,
 уви, поради злобата на дявола и зло-
 умишлението на хората попадналата в
 кротката ти душа горчивина те раздрава,
 бидейки човек, и те подбужда, щото ти
 да не допуснеш да се прояви твоята
 кротост. Но, възлюблено чедо, ако това
 е работа на дявола, то нека не му поз-
 волим повече да се подиграва с нас. Ако
 пък тези достойни за съжаление и не-
 приятни неща са произлезли от зло-
 умишлението на хората, то нека се задо-
 волим с тези взаимни нападения. Пре-
 дишните управници¹ започнаха недобро
 дело: те предварително опечалиха ду-
 шата ти с това, което повдигнаха срещу
 тебе. Ти им доста отмъсти; помисли за
 станалите бедствия и угаси душевния
 си гняв, защото ония, които се бяха
 заловили да ти вредят, са вече наказани.

Съществува закон, който има сила не
 само между хората, но и между зверо-
 вете. Често се случва да виждаме как
 зверовете в гнева си се нахвърлят един
 върху друг, но когато единият бива по-
 беден, другият се укротява. Нека не се
 стремим да надминем природата на зве-
 ровете, нито да имаме неугасим гняв,
 нито безкрайно озлобление. Но ако пре-
 минеш към човешки разсъждения, и осо-
 бено такива, които подобават на твоето
 благоразумие, и като оставиш войните,
 убийствата и кръвопролитията, обърни
 поглед към великото дело на мира, на
 безценното наследство, оставено ни от то-
 гова, който счете за достойно да ста-
 не наш брат, за да ни направи, след ка-
 то въдвори мир, синове на бога и отца.
 Представи си, чедо, че той стои между
 ромеите и българите и като показва
 своите рани, прободената си страна, про-
 битите си ръце и крака, казва следното:
 „Що е това, чедо мои, народе мой, въз-
 люблено наследство, което ми даде отец
 заради моето послушание и за това, дете
 съм стигнал до кръста и смъртта? Що
 е това, как забравихте моята заповед?
 Как не си спомняте моите наставления?
 Къде изчезна любовта, която аз ви ос-
 тавих? Що стана мир, на който аз ви
 научих? Как вие, които ме признавате
 за своя глава и които обичате да се на-

¹ Под „предишни управници“ Николай Мистик разбира византийското правителство начело с императрица Зоя. Вж. тук, стр. 219, бел. 1.

σθα, καὶ ἀλλήλων ὀπλίξεσθε; Οὐκ ἔστι τοῦτο μελῶν τὴν αὐτὴν κεφαλὴν ἔχόντων, ἀλλ' ἀνάγκη χωρίζεσθαι καὶ ἑτέραν ζητεῖν κεφαλὴν. Ταῦτά μοι νόμιζε τὸν Χριστὸν καὶ Θεὸν ἡμῶν πλεον ὀδυνώμενον ἢ ὅτε τῷ σταυρῷ προσήλοῦτο λέγειν· οὗ ὡς ἀληθῶς ἀκούοντες δυσωπηθῶμεν τοὺς λόγους, αἰδεσθῶμεν τὰ τραύματα, φοβηθῶμεν τὴν λύπην αὐτῷ ἐμπαρέχειν καὶ ὡς ἔστι καιρὸς θεραπεύσωμεν τὰ εἰς ἀλλήλους σφάλματα, ἀπαλλάξωμεν δὲ κἀκεῖνον τῆς ἐφ' ἡμᾶς ὀδύνης καὶ τοῦ ἀλγήματος, καταστήσωμεν εὐμενῆ τὴν θείαν δίκην, πάλιν πρὸς τὸ εἰρηρικὸν μεταβεβλημένοι, καὶ τὴν ἀρχαίαν ἀγάπην ἀναλαμβάνομεν, καὶ μὴ ἀναμείνωμεν ἐκεῖθεν ὑπὲρ ὧν εἰς ἀλλήλους ἐξεπολεμήθημεν, μᾶλλον δὲ εἰπεῖν ἐξεμάνημεν, κριθῆναι ὅτε καὶ ἡ ἀπολογία ἀπρόσδεκτος, καὶ πᾶσα πρόφρασις ἀνεύρογητος, καὶ ἡ κατάκρισις ἀσυγχώρητος. Μὴ καταγνῶς ἡμῶν ὡς ἀδολεσχοῦντων, εἰ πλεον τὸν λόγον ἐκτείνωμεν· τὰ γὰρ κοινὰ πάθη, καὶ οἱ σπαραγμοὶ τῆς καρδίας πρὸς τοῦτο βιάζονται. Καὶ εἶπερ ἦν μοι, κατὰ τὸν παλαιὸν λόγον, πλειόνων εὐπορήσαι γλωσσῶν, τοῦτο ηὐξάμην ἄν, ἵνα ἴσως οὕτως ἱκανῶς ἀπεκλαυσάμην, καὶ τὰς δεήσεις μὴ πολὺν τῶν κακῶν λειπομένας καὶ πρὸς Θεὸν ἐποιησάμην, καὶ πρὸς τὴν σὴν μεγαλοφυῆ ἐξουσίαν. Ἄλλ' ἐπεὶ μὴ πλειόνων ἔστι μοι γλωσσῶν εὐπορία, τῇ δεδομένῃ τέως παρὰ τῆς φύσεως ἀποχρήσομαι, καὶ, ὡσπερ εἶπον, ὑπὸ τοῦ ἄλγους τῆς ψυχῆς βιαζόμενος, μακρότερον τὸν λόγον ποιήσομαι. Ἐνθυμήθητι, τέκνον ἔμῳν, πρὸ τοῦ μέλλοντος κριτηρίου, πρὸ τῆς φοβερᾶς ἐκεῖ παραστάσεως, ὅτι διάκρισις οὐκ ἔστιν ἀρχόντων καὶ πενήτων ἐκ τῆς κοσμικῆς ταύτης περιφανείας, ἀλλ' ἀπὸ μόνων τῶν ψυχικῶν κατορθωμάτων· λάβε μοι κατὰ νοῦν καὶ πρὸ τῆς παγκοσμίου ἐκείνης συναγωγῆς ἐπὶ τοῦ ἀδεκάστου κριτοῦ, τὰ ἐν τῷ παρόντι βίω μετὰ τὸν ἡμέτερον θάνατον ὑπὸ τῶν τότε στρεφόμενων ἐν τῇ ζωῇ ταύτῃ, περὶ ἡμῶν εἰς μνήμην ἐσόμενα. Τίς γὰρ τῶν μετὰ ταῦτα τασαύτην ἀκούσας Χριστιανῶν μαιφονίαν οὐ λοιδορήσεται, οὐκ ἐπαράσεται, οὐ πᾶν εἴ τι πονηρὸν ὄνομα εἰς τοὺς τὰ τοιαῦτα πεπραχότας ἀναθήσει;

Ἐγένοντο πολλοὶ πλειστάκις ἐχθροὶ πρὸς ἀλλήλους, ἀλλ' ὅσοι ἐπεικέστεροι, ὅσοι τὸν τρόπον

ричате мои членове, се въоръжавате един срещу друг? Това не е свойствено на членове, които имат една глава: тям им е необходимо да се разделят и да си търсят друга глава.“ Представи си, че това говори сам Христос и бог наш, опечален повече, отколкото тогава, когато той беше прикован на кръста. Нека се побоим от думите му, сякаш наистина го слушаме, нека се засраим от раните му, нека се побоим да му причиним печал и навреме да оправим взаимните грешки! Нека го освободим от скръб и мъка заради нас, нека направим благосклонно божественото правосъдие, като се възвърнем отново към мира и възобновим предишната любов! Нека не чакаме, щото това, за което ние започнахме да воюваме, или по-добре да кажем, започнахме да беснеем един срещу друг, да бъде осъдено [от него], когато и защитата бъде неприемлива, и всяко оправдание недействително, а присъдата неотменна! Не ни осъждай като хора, които бръщолевят, ако проточваме надълго словото, защото общите бедствия и гърчове на сърцето ми ни принуждават към това и ако за мене беше възможно съгласно древния израз да разполагам „с много езици“, то аз бих пожелал това, та по този начин може би щях да се наплача достатъчно и щях да отправя към бога и към твое великодушно господство просби, които не биха отстъпвали много на самите нещастия. Но понеже аз не разполагам с много езици, то ще се възползувам от този, който засега ми е даден от природата, и затова, както вече казах, принуден от душевна горест, ще разтегна словото си. Помисли си, чедо мое, преди бъдещия съд и преди тамошното страшно представяне, че не се прави разлика между управници и бедни според тяхната светска знатност, а само според техните духовни заслуги. Вземи пред вид и това, че преди онова всеобщо явяване пред неподкупния съдия делата в настоящия живот ще бъдат споменавани след нашата смърт от ония, които ще живеят тогава. Кой прочее от по-сетнешните поколения, като чуе за толкова голямо изстребление на християните, няма да порицава, няма да проклина, няма да нарече с най-лошото име онези, които са извършили това.

Твърде често мнозина са ставали врагове помежду си, но ония, които са

ἀνθρωπικώτεροι, ἔδωκαν ὄρον τῇ ἔχθρᾳ, οὐκ ἐνέμειναν διαπαντός τῷ κακῷ, ἀλλὰ συνειδότες ὡς ἀνθρωπίνης φύσεως ἀλλότριον τὸ ἀχθραίνειν, μετέβαλον εἰς εἰρήνην τὴν ἔχθραν. Καὶ οὐ λέγω τέκνα πρὸς πατέρας, ἀδελφοὺς πρὸς ἀδελφοὺς ποιήσαντας, μαθητὰς πρὸς διδασκάλους, ἀλλὰ καὶ τοὺς πόρρω τῆς τοιαύτης συναφείας καὶ σχέσεως. Τὸ δ' ὑμέτερον ποταπὸν; Τέκνα πρὸς πατέρας ἔχθραν ἄσπονδον ἔχετε, ἀδελφοὶ πρὸς ἀδελφοὺς, μαθηταὶ πρὸς διδασκάλους, καὶ τότε πηλίκης διδασκαλίας! ἦτις ὑμῶν ἀνέσχε τὰ ὄμματα τῆς ψυχῆς, ὠδήγησε πρὸς τὸ φῶς, τῆς τοῦ διαβόλου δουλείας ἐρρύσατο· καὶ τὸ ἐπὶ τούτοις ἀσύγκριτον, υἱοὺς Θεοῦ ἀπειργάσατο. Τίς οὖν τῶν μεταγενεστέρων ταῦτα μέλλον ἀναμανθάνειν, οὐχὶ πάντα ὄνειδη, οὐχὶ πάσας βλασφημίας ἐπαρήσει κατὰ τῶν οὕτως ἀθάνατον ἔχθραν ἀραμένων. Εἶτα τί τὸ κέρδος τῆς ἐντεῦθεν περιφανείας, τῆς δόξης, τῆς ἀρχῆς, τῆς ἐξουσίας, ὅταν ἀπερχόμενοι τῆς ζωῆς ταύτης, ὄνομα πονηρὸν καταλείψωμεν, ὅταν ὑβριζόμεθα, ὅταν ἐξονειδιζώμεθα παρὰ τῶν μισούντων τὴν πονηρίαν, ὅταν ἐπαρῶνται ἡμῖν οἱ τὸ τῆς εἰρήνης καλὸν ἀγαπῶντες, καὶ τὰς σφαγὰς καὶ τὰς μαιφονίας βδελυσσόμενοι; Κρεῖσσον ἀγαθὸν ὄνομα, τέκνον ἐμὸν, οὐ μόνον ὑπὲρ πλοῦτον πολὺν, ἀλλὰ καὶ ὑπὲρ πᾶσαν δόξαν καὶ βιοτικὴν περιφάνειαν.

Ἐνόει μοι ταῦτα καὶ ὅπερ παιδὸς ὄνομα καλὸν ἐπεπόθησας, μνήμην ἔντιμον καὶ λαμπράν. Ταύτην μὴ ἀπολέσωμεν διὰ φιλονεικίαν καὶ πικρίαν ψυχῆς· καλὸν ἐφόδιον πρὸς τὸν μέλλοντα βίον τὸ συναπάραι μετὰ τῶν τῆς ἀρετῆς ἐγκωμίων· καλὸν δὲ καὶ τὸ καταλιπεῖν τοῖς σοῖς χρηστοῦ πατρὸς τέκνα καλεῖσθαι, ἐπιεικοῦς, πρᾶου, ἡμέρου, φιλανθρώπου, ἀλλὰ μὴ τὰ τούτων ἐναντία μηδὲ γένοιτο, τέκνον ἐμὸν, οὕτω τοὺς σοὺς υἱοὺς, τὰ ἐμὰ γλυκύτατα δυστυχήσαι τέκνα, ὥστε ἀνθ' ὧν εἶπον καλῶν ὀνομάτων, κληρονομηῆσαι τῶν ἐναντίων. Ἐκεῖνος ὁ κληρὸς τιμιώτερος τῆς μελλούσης αὐτοῖς παρὰ σοῦ καταλιμπάνεσθαι ἀρχῆς καὶ ἐξουσίας· ὧν σὺ φροντίδα ποιούμενος, ὡς ὄντως παρὰ Θεοῦ τοῦ σοῦ ἔθνους ἄρχειν καταστάς. Καὶ προσέτι τῆς ἐξ ἀρχῆς σου ἐπιεικειᾶς καὶ ἡμέρου ψυχῆς μὴ ἐξιστάμενος, ἀνοιξὸν ἡμῖν τὰ ὄτια, καὶ πρὸ

били по-снизходителни и по-човеколюбиви по нрав, са слагали предел на враждата, не са упорствували изцяло в злото, но като са съзнавали, че ненавистта е чужда на човешката природа, са превръщали омразата в мир. Аз не говоря за чеда, които са извършили това спрямо бащите си, братя — спрямо братята си, ученици — спрямо учителите си, но и за ония, които са далеч от подобно родство и отношение. А какво е вашето поведение? Вие, деца, питаете непримирима вражда към бащите си, братя — към братята си, ученици — към учителите си, и то на какво учение! — на учение, което отвори очите на вашата душа, приведе ви към светлина, освободи ви от робството на дявола и освен това — което несравнено [стои] най-високо от всичко — направило ви е синове божии. И тъй кой от потомците, като узнае за това, няма да зачерни с всякакви порицания и хули ония, които са предизвикали по този начин безсмъртна вражда? После каква е ползата от земната знатност, слава, власт и мощ, когато като си отидем от този живот, ние оставяме подире си позорно име, когато ще бъдем охулвани, когато ще бъдем порицавани от онези, които мразят злото, когато онези, които обичат доброто на мира и се отвращават от убийствата и кръвопролитията, ще ни проклинат? Доброто име, чедо мое, стои по-високо не само от голямо богатство, но и от всяка слава и земна знатност.

Иде ми на ум, че ти още от детинство желаеше добро име, почетен и славен спомен. Нека да не го загубиш заради честолюбие и суровост на душата! Добре е човек да замине за онзи свят, като отнесе със себе си възхвала за своята добродетел, а добре е да оставиш своите да се наричат чеда на отличен, справедлив, кротък и човеколюбив баща, а не противното на това. Да не се случи, чедо мое, щото твоите синове, моите пресладки чеда, да бъдат тъй злополучни, че вместо тия хубави имена, които споменах, да наследят противните. Такова наследство е по-ценно от оная власт и мощ, която ти ще им оставиш. За тези неща постоянно се грижиш, тъй като наистина си поставен от бога да управляваш своя народ. Освен това, като не се отказваш от своята изначална справедливост и кротост на душата си, обърни слуха си към нас, а преди слу-

των ὧτων τὴν καρδίαν, καὶ πρόσχες τοῖς λεγομένοις ὡς παρὰ φίλου λεγομένοις καὶ πατρὸς^a πρὸς ἀγαπῶντος. Εἰ μὴ νομίξης ἀνάξιον τὸ καλεῖν πατέρα, εἰ καὶ ἁματωλὸν, ὅμως δὲ πρεσβύτερον, καὶ ἐπισκόπου τάξιν λαχόντα, οὗς ὁ Χριστὸς ἡμῶν καὶ Θεὸς πνευματικὸς ὑμῖν παρέσχε πατέρας, πολλῶν τῶν κατὰ σάρκα γνησιωτέρους· ἐπεὶ τὰ μὲν τῆς σαρκὸς λύεται, τὰ δὲ τοῦ πνεύματος ἄλυτα. Ἄλλ' εἰς εὐχὴν ὁ λόγος ἡμῶν τελευτάτω· καὶ τί ἕτερον ἢ τοῦτο φαμέν; Ὡς εἶη Χριστὸς ὁ ἀληθινὸς Θεὸς ἡμῶν, ὁ ἐλθὼν εἰς τὸν κόσμον ἐκκαθάσαι τὰ σκάνδαλα, ἐξομαλίζων τὴν σὴν εὐγενῆ ψυχὴν, καὶ εἴ τι σκάνδαλον ἐν αὐτῇ παραπέπτωκεν ἀνακαθαίρων, καὶ τὸ ἐξ ἀρχῆς θειοτάτης φῶς ἀγάπης, ὅπερ ἐσπούδασεν ὁ τοῦ σκότους πατὴρ ἀποσβέσαι, πάλιν ἐν ὑμῖν ἀνάπτων καὶ ποιῶν ἀναλάμπειν· ὁ τὴν ἔχθραν ἀποκτείνας ἐν τῇ σαρκὶ αὐτοῦ, καὶ συνάψας τὰ διεστῶτα, ὁ εἰρηνοποιήσας τὰ πάντα διὰ τοῦ ἁγίου καὶ παραχράντου αἵματος, αὐτὸς καὶ νῦν πᾶσαν διχόνοιαν, πᾶσαν διάστασιν, πᾶσαν ἔχθραν ἐξορίσαι ἔκ τε Βουλγάρων καὶ Ῥωμαίων, καὶ πάλιν εἰς ἐν συνάψοι, καὶ ἐν ἀπολαύσει δοίη γενέσθαι τῶν τῆς εἰρήνης καλῶν, συντριβέντος ἐν τάχει τοῦ τῶν σκανδάλων σπορέως καὶ τῆς κακίας γεννήτορος. (XI, col. 84 B — 89 C)

ха — и сърцето си и обърни внимание на онези слова, които ти се казват като от приятел и любещ баща. Ако, разбира се, не смяташ за недостойно да ни наречеш баща, ако и грешник, все пак аз съм старец и епископ по сан. Тях Христос наш и бог ви е дал за духовни бащи и са много по-истински, отколкото плътските, защото плътската връзка се разкъсва, а духовната е неразривна. Но нека речта ми се свърши с молитва. Пък и какво друго ние ще кажем освен следното? Дано Христос, истинният наш бог, който е дошъл в света да изчисти съблазните, смекчи твоята благородна душа и ако някоя съблазън е попаднала в нея, да я очисти и отново да запали у вас и да направи да блесне изначалната светлина на пребожествената обич, която бащата на тъмнината се стараеше да угаси. Онзи, който е унищожил враждата в плътта си и е съчетал разделеното, който е умиротворил всичко чрез своята света и пречиста кръв, той и сега да прогони всяко разномислие, всеки раздор между ромеите и българите и отново да ги съчетае в едно, като им даде да се наслаждават от благостта на мира, след като бъде смазан бързо сеячът на съблазните и родоначалникът на злото!

10. Ad archiepiscopum Bulgariae

Τῷ ἀρχιεπισκόπῳ Βουλγαρίας

До архиепископа на България

Ἐπιστάμεθα τὴν ὑμῶν ἀρχιερατικὴν τελειότητα περὶ τοῦ πράγματος οὗ γράφειν προήχθημεν, τὰ αὐτὰ φρονεῖν ἂν καὶ ἡμεῖς φρονοῦμεν, τὴν ἴσην ὀδύνην φέρειν ἐν τῇ καρδίᾳ, τοῖς ὁμοίως διαζαίνεσθαι σπαραγμοῖς. Καὶ διὰ τοῦτο γράφομεν οὐ παραίνεσιν οὐδὲ διδασκαλίαν, ἀλλ' οἷον συνομιλίαν καὶ ὅσα εἰ παρόντες ὁμοῦ καὶ συνδιατρίβοντες, κοινῶς ἂν διεσκεψάμεθα. Ταῦτα δὲ ἔσσι περὶ τῶν καταλαβόντων κακῶν τὸν ἕνα μὲν Χριστοῦ λαόν, Ῥωμαίους φημι καὶ Βουλγάρους, διαμερισθέντας δὲ ἐξ ἀλλήλων ὑπὸ τοῦ ἐξ ἀρχῆς τὸν ἄνθρωπον ἀπὸ Θεοῦ διατεμνόντος καὶ διαμερίσαντος τὸν λαόν. Ὑπὲρ ταύτης γράφομεν τῆς κοινῆς φροντίδος, ἣν ὡσπερ ἡμεῖς ἀδιαλείπτως φέροντες στενάζομεν καὶ θρηνοῦμεν,

Знаем, че ваше първосвещеническо съвършенство мисли същото, което мислим и ние относно делото, за което се захем да пишем,¹ носи в сърцето същата болка и се разкъсва от същите гърчове. И затова не пишем нито увещание, нито поучение, но нещо като разговор и неща, които, ако бихме били събрани заедно и съпребивавахме, общо бихме обмислили. Това се отнася до злините, които са сполетели единния Христов народ, сиреч ромеите и българите, разделени едни от други от оногова, който изначало е откъснал човека от бога и е разделил народа. Пишем за тази обща грижа, носейки я непрестанно, въздишаме и плачем, а зная, че и самият

a) locus corruptus

¹ Датата на това писмо не е известна.

οἶδα ὅτι καὶ αὐτὸς ὁμοίως φέρεις, καὶ ἄριστος σοὶ τὰ δάκρυα γίνεται ἐκ τῶν ἡμετέρων γὰρ τὰ ὑμέτερα διδασκόμεθα· ὦν γὰρ τὸ ἔργον καὶ ἡ διακονία κοινῇ, τούτων εἰκὸς κοινὰ γίνεσθαι τὰ πάθη καὶ τοὺς καμιάτους· ἀλλ' ὅτι μὲν ἡ αὐτὴ συνοχὴ καὶ τὰ ὅμοια κεντεῖ ἄλγη τὴν σὴν καρδίαν, οἷα καὶ ἡμᾶς, ἀρκεῖ τοσοῦτον ἐπίμνησθῆναι.

Λοιπὸν δὲ ἤδη τῆς οἴον συνομιλίας καὶ τῆς κοινῆς ἀπαρχόμεθα συνδιασκέψεως· ἄλλοι μὲν ἄλλαις ἀπετάγησαν διακονίαις ἐν τῇ παρούσῃ ταύτῃ ζωῇ, βασιλεῖς λέγον καὶ ἄρχοντας πόλεων, ἐπιστάτας πραγμάτων ἄλλων, οἰκονόμους τῆς διοικήσεως, ὧν ἕκαστος πρὸς ἣν ἔλαβε τάξιν ἀφοροῦν, τὸ οἰκεῖον ὅστις ἔμφρων σπουδάζει ἀμέμπτως ἔργον ἐπιτελεῖν· ἡμεῖς δὲ οἱ παρίστασθαι τῷ ἁγίῳ ἀποτεταγμένοι θυσιαστηρίῳ, εἰ καὶ πολλῶν ἄλλων χρεώσται καθεστίγμεν ἐπιτελεῖν τὴν διακονίαν, ἀλλὰ γε πρὸ παντὸς ἑτέρου τὸ τῆς εἰρήνης ἔργον καὶ τὸ διώκειν ἐκ μέσου τὰ σκάνδαλα καὶ τὴν ἐχθρὰν, εἰς ὑπουργίαν ἐλάβομεν. Ἡ γὰρ τῆς φρικτῆς ἱερουργία θυσίας, ἦν εἰς ἀνάμνησιν ἐπιτελοῦμεν τοῦ ἵνα καταλύσῃ τὴν αἰώνιον ἐχθρὰν, τὴν βιαίαν ἐκείνην πρὸς θεὸν τῶν ἀνθρώπων μανίαν καὶ ἀνέλπιστον εἰς σπουδὰς εἰρήνης συμβῆναι ὑπομείναντος ὅσα ἐπέμεινε, τὰ ἐμπτύσματα, τὰ βραπίσματα, τὸν θάνατον τῶν κακοῦργων, τοῦτο ἡμῖν παρακελεύεται διὰ παντὸς τὸ πάσῃ δυνάμει, πάσῃ περινοίᾳ παντὶ λόγῳ τῆς εἰρήνης εἶναι σπουδαίους συμμάχους, τῆς ἐχθρᾶς πολεμίους, καὶ πάσῃ ψυχῇ ἀποκλείειν τὴν εἴσοδον τῶν σκανδάλων· ἐπίπερ οἶον ἐπ' ὧν ἡμῖν τοῦτο δὴ τὸ μέγα τῆς ἱερουργίας μυστήριον ὑποδείξαντες, αὐτὸν τὸν Υἱὸν τοῦ φιλανθρώπου Πατρὸς ὅς τοσοῦτον ἠγάπησε τὸν κόσμον, ὥστε τοῦτον ἐξαποστείλαι πρὸς ἡμᾶς· ἀλλὰ γὰρ τὸν Μονογενῆ τοῦτον, τὸν ἀγαπητὸν τὸν Ἄμυνον τοῦ Θεοῦ θυόμενον καὶ ἐξίλασμα γινόμενον τῆς ἡμετέρας ἐχθρᾶς πρὸς τὸν Θεὸν καὶ Πατέρα, τοῖς ὀφθαλμοῖς ἡμῶν ὥσπερ ὁρώμενον τὸ πανάγιον τοῦτο μυστήριον παρίστησιν, ὅς κληρονόμος ὢν τῆς θεϊκῆς δόξης, κατεφρόνησεν αἰσχύνῃς τσαύτης καὶ ἀδοξίας ὑπ' ἀνθρώπων ὑπ' αὐτῷ τολμηθείσης; Ἴνα τοὺς διεστῶτας, τοὺς ἐχθροὺς, τοὺς πολεμίους διὰ τῶν οἰκείων παιδῶν, διὰ τῶν τραυμάτων, διὰ τῆς αἰσχύνῃς ἀπαλλάξῃ καὶ συνάψῃ τῇ εἰρήνῃ, καὶ οἰκείους ἀπεργάσῃται τῷ Θεῷ. Τί οὖν, ἀδελφεὲ καὶ ἀνιερεῦ, δεῖ πράττειν ἡμᾶς; Ποταπὴν ἔχειν καρδίαν, ὁποῖαν μέριμναν, ἠλίκην ἀγανίαν, ὅταν τινας ὁρῶμεν κατ' ἀλλήλων ἐκ-

ти също така я носиш и сълзите ти стават хляб: от нашите чувства, разбира се, узнаваме за вашите. Защото онези, които имат общо дело и обща служба, за тях подобава да станат общи страданията и трудовете. Но понеже същото безпокойство и еднаквите болки измъчват твоето сърце, както и нас, достатъчно е да се припомни това.

Прочее да наченем вече разговора, така да се каже, и общото обмисляне. Различните лица са отредени за различни служби в настоящия живот, сиреч царе и началници на градове, предстоятели на други дела, управители на области, от които всеки, като се насочва към поверената му служба, се старее, бидейки разумен човек, да извършва делото си безукорно. Ние пък, които сме отредени да служим на светия олтар, ако и да сме нищи в много неща, поставени сме да изпълняваме тази служба, но преди всичко друго сме натоварени да подпомагаме делото на мира и да прогонваме гнева и омразата между нас. Свещенослуженето на страшната жертва, която извършваме в помен на оновова, който претърпя онова, което претърпя, именно заплювания, удари, смърт на злодеец, за да разруши онова насилническо безумие на хората спрямо бога, за което нямаше надежда да се превърне в усърдие за мира ни подканва винаги да бъдем с цяла сила, с всяка мисъл, с всяко слово усърдни съратници на мира, врази на омразата и с цяла душа да преграждаме достъпа на гнева, тъй като вече сякаш пред очите ни са показали това велико тайнство на свещенослуженето: показани са ни самия син на човеколюбивия отец, който толкова възлюби света, че го изпрати при нас. Но, разбира се, тогава той представи пред нашите очи единородния си син, възлюбения, пожертвувания агнец божи, който стана изкупител на нашата омраза към бога и отца, сякаш видимо за нас всесвето тайнство, оновова, който, бидейки наследник на божествена слава, пренебрегна такъв срам и опозоряване, което дръзнаха да му нанесат хората. Той го стори, та чрез собствените страдания, чрез раните, чрез опозоряването да примири смразените, враговете, неприятелите и да ги съчетае в мир и да ги направи близки богу. Що прочее, брате и съслужителю, трябва да правим ние? Какво сърце да имаме, каква грижа, какво безпокойство, когато виж-

μαινομένους, καὶ τὴν ἐχθρὰν ἀντὶ τῆς ἀγάπης ἀλλασσομένους; Καὶ ταῦτά φημι περὶ τῶ καθ' ἓνα τέως καὶ ἀνὰ μέρος. Πόσην οὖν κεραιωστήκαμεν πρόνοιαν φέρειν, ὥστε οὕτω διακευθιμένους τὰς ψυχὰς ὑπὸ τοῦ πονηροῦ συμβιβᾶσαι, καὶ εἰρηνοποιῆσαι, καὶ πείσαι πάλιν διὰ τῆς ἀγάπης εἰς ἐνότητα συνελθεῖν; "Ὅταν δὲ οὐχ εἷς, οὐδὲ δύο, οὐ δέκα, οὐδὲ πολλῶν τούτων πλείους ὀλόκληρος οἰκία καὶ πόλις, ἀλλ' ἔθνος ὅλον πρὸς ὅλον ἔθνος καὶ τότε ὁμόπιστον οἴμοι τῶν ἐμῶν παθῶν τὸ βαρύτερος, ὑπὸ τῆς τοῦ δαίμονος ἐνεργείας εἰς τὸ κακὸν τοῦτο περιπέχθησαν, τί ποιήσωμεν; τί διανοηθῶμεν; τί φρονήσωμεν; ποῖα ἡμέρα ἢ νύξ ἀναπαύσει ἡμῶν ἀπὸ τῆς τοιαύτης μερίμνης, ἢ τῆς συνοχῆς;

Προῆλθε μὲν ἄχρι τούτου ὁ λόγος, ὥσπερ προῆλθεν· ἄρι δὲ, ὥσπερ αὐτὰ τὰ πράγματα ἀναλάβοντα φωνὴν, τρανότερον φθέγγεται. Ἐκίνησεν ὁ τῆς κακίας πατὴρ διάβολος, ὁ τῆς εἰρήνης πολέμιος, μεταξὺ Ῥωμαίων καὶ Βουλγάρων ὄπλα καὶ ξίφη. ἐξέμηνεν αὐτοὺς κατ' ἀλλήλων, ἐνήργησεν ὅσα ἐνίργησεν μέχρι τῆς σήμερον· φεῦ τοῦ πλήθους ἐμῶν ἁμαρτιῶν! Τίς δυσωπήσει; τίς γενήσεται μεσίτης; τίς Θεοῦ συναντιλαμβανομένου στήσει τὸν τοσοῦτον ὄλεθρον τῶν ἀνθρώπων; τίς μαινομένην τὴν γῆν ἐξ αἱμάτων Χριστιανικῶν ἀποπαύσει; καὶ τίς ἕτερος; τοῦτο ἐμὸν καὶ σὸν τὸ χρεώστημα· ἀλλ' ἡμεῖς μὲν αὐτὸς, ᾧ παρίσταται πᾶσα καρδίας ἐνθύμησις, ἐξεπίσταται ὅτι καὶ τὴν ἀρχὴν ἀπειρέψαμεν τὴν τοῦ πολέμου ἐγχείρησιν· καὶ τοῦ κακοῦ ἐκνικήσαντος παραινούντες οὐ διελείψαμεν, ὥστε ῥίψαι μὲν τὰ ὄπλα, ἀντιλαβέσθαι δὲ τῆς πρὸς Βουλγάρους εἰρήνης καὶ ἀγάπης. καὶ τῆς πατρικῆς πρὸς αὐτοὺς διαθέσεως· καὶ Θεοῦ τῶν καρδιῶν αὐτῶν ἀπαμένου, καὶ οἷς ἠπειθήσαν πρότερον μετεφρόνησαν, καὶ οἷς μετὰ ταῦτα παρηγέσαμεν, πρόθυμοι ποιεῖν τὰ παραινθέντα γεγόνασιν, καὶ ἐξ ἐκείνου καιροῦ καὶ μέχρι τοῦ νῦν τὰ τῆς εἰρήνης ἐπιζητοῦσι, καὶ τὸν σύνδεσμον τῆς ἀγάπης, καὶ τὰ τοῦ πρὸς ὑμᾶς πολέμου μεμισήκασι πράγματα. Ἄλλὰ τί εἶπω; Ὁ ἐξ ἀρχῆς φθονήσας τῷ ἀνθρωπίνῳ γένει, δοκίμην ἔσχε καὶ νῦν τὸν φθόνον κατὰ τῆς ἐνώσεως Βουλγάρων καὶ Ῥωμαίων, καὶ ὅτι ἐφθασεν ἀνάψαι τὴν πυρκαϊάν τῆς ἐχθρας, χαίρει τῷ ψυχοφθόρῳ τούτῳ πυρὶ, καὶ πολλὴν τὸν ἀγῶνα ποιεῖται τῆς τούτου ἀνάψεως, καὶ οὐ συγχωρεῖ τῷ καλῷ καὶ ἀγαπητῷ υἱῷ μου τῷ φρονιμοπάτῳ, τῷ δεσπόζοντι Βουλγάρων λαχόντι, τῆς ἑαυτοῦ γενέσθαι καλοκαγαθίας, καὶ

даме някои хора разярени един на друг и проявяващи омраза вместо обич? И това обаче казвам за тях поотделно и поредно. Каква грижа в същност трябва да проявяваме, та да съединим така разделените от нечестивия души, да ги помирим и да ги убедим отново чрез обичта да се съчетаят в единство? Когато пък не един, не двама, не десет или много повече от тези — цял дом и град, — но цял народ срещу цял народ, и то единовен — уви, бreme на моите страдания — под въздействието на демона са доведени до това зло, що да сторим? Що да мислим? Що да чувствуваме? Кой ден или нощ ще ни успокои от такава грижа или безпокойство?

Стигна, както стигна, словото ми дотук, а сега сякаш самите неща, като поемат глас, по-ясно въззовават. Дяволът, отецът на злото, неприятелят на мира, раздвижи оръжия и мечове между ромеи и българи: вмеси ги едни срещу други, стори, що стори, до днес. О множество мои грехове! Кой ще умолява? Кой ще стане посредник? Кой с божията помощ ще спре тази гибел на хората? Кой ще успокои осквернената от християнски кръви земя? И кой друг? Това е мой и твой дълг. Но онзи, за когото е явен всеки размисъл на сърцето, знае, че ние и в началото препятувахме да започне войната и даже когато злото надделя, не престанахме да увещаваме да се захвърлят оръжията и да се прегърне мирът и обичта към българите и бащинското разположение към тях. И когато бог докосна техните сърца и те обърнаха мисълта си към онова, в което порано не вярваха, и към онова, за което после ги увещавах, станаха готови да изпълнят нашите увещания и оттогава и досега търсят мира и връзката на обичта и възневидяха делата на войната срещу вас. Но що да кажа? Изначалният завистник на човешкия род и сега таи горчива завист срещу единението на българи и ромеи и като успя да запали пожара и омразата, радва се на този душегубен огън и води голяма борба за неговото разпалване и не позволява на добрия и възлюбен най-благоразумен мой син, на когото се е паднало да подарува над българите¹, да прояви своята доброта, да се възвърне към доброто

¹ Николай Мистик има пред вид цар Симеон.

πρὸς τὸ καλὸν τῆς εἰρήνης ἐπιστραφεῖναι, καὶ τῆς ἀρχαίας γενέσθαι γλυκύτητος· ἀλλ' αἰεὶ τι ὁ φθονερός, ὁ τῶν καλῶν διώκτης ὑποβάλλων πικρὸν ἐνθύμημα ἐν τῇ γλυκειᾷ τούτου ψυχῇ σπουδάζει τὴν γλυκντάτην διώκειν εἰρήνην.

Ἄλλὰ τὰ μὲν τοῦ πονηροῦ δαίμονος τοιαῦτα. Ἡμεῖς δὲ Θεῷ πεποιθότες, καὶ τῇ τοῦ ποθεινοῦ υἱοῦ μου ἡμερότητι ὡς οὐκ ἀποτευξόμεθα τοῦ σκοποῦ, γράμματα πρὸς αὐτὸν ἐξεπέμψαμεν, ἐκεῖνα παρακαλοῦντες, ἐκεῖνα δυσωποῦντες, ὅσα τῆς αὐτοῦ φιλαγάθου ἐστὶ ψυχῆς οἰκεία, ὅσα τῆς ἐκείνου καρδίας. Καὶ γὰρ εἰ καὶ βραχὴν χρόνον, ἀλλ' ὅμως καὶ ἡμεῖς, ὅτε εἰς ὄψιν αὐτῷ κατέστημεν, ἐλάβομεν πείραν τῆς αὐτοῦ φύσεως καὶ ἔγνωμεν τὴν σύνεσιν, τὴν προαίτητα, τὴν ἐπιείκειαν τὴν χρησιότητα, καὶ ὡς πάσης ἀπηνείας καὶ ἰταμότητος ἀλλοτρία ἢ τούτου φύσεως καθέστηκεν. Ἐγράψαμεν οὖν προσβεύοντες ὑπὲρ εἰρήνης, καὶ ἐδέλτιδες ἔσμεν, ὡς δυσωπήσει μὲν πρῶτον τοῦτον ὁ δοὺς αὐτὸν Βουλγάρων δεσπότης Θεός, δυσωπήσει δὲ καὶ τὸ οἰκεῖον ἡμερον καὶ φιλαγάθον· δυσωπηθήσεται δὲ καὶ ὑπὸ τῆς ἡμετέρας παρακλήσεως. Τὸ μὲν ἡμέτερον τοιοῦτον, καὶ ἀποσαλεύομεν ἐν τοιαύταις ἐλπίσιν. Ἔστι δὲ καὶ τῆς ἡμῶν ἀρχιερωσύνης ἐπὶ τοῖς κοινοῖς πάθεσιν ἀλγυνομένης, ταῖς κοιναῖς συμφοραῖς, τῇ τοσαύτῃ τῶν κακῶν περιλύσει, καὶ ὡς οἰκοθεν κεκλιμένης τὸ τοῦ πράγματος χρεώστημα, συνεπιλαβέσθαι τῇ ἡμετέρῃ προσβείᾳ ἐξευμενίσασθαι, καθιζετεῖσαι τὸν ἡγαπημένον υἱὸν ἡμῶν.

Ἐχεις πολλὰς ἀφορμὰς συνεργούσας πρὸς τὴν ἐκείνου δυσώπησην· πρῶτον μὲν, ὅσα ὁ λόγος προλαβὼν εἶπε, τοῦ Χριστοῦ καὶ Θεοῦ ἡμῶν τὸ ἀπαραμύθητον ἄλγος, ἐφ' οἷς οἱ τὸ ἐκείνου τίμιον φέροντες ὄνομα ὡς πρόβατον ἐπὶ σφαγὴν ἀχθέντος, ἵνα τοῦτο ἡμῶν τὸ ὄνομα χαρίσθαι, καὶ ἀλλήλων ἐξεθροιώθησαν, τοὺς ἱεροὺς ναοὺς ἐν οἷς πρὸς ἐντευξιν εἰσέρχεται τοῦ Θεοῦ ὑπὲρ ἑαυτοῦ, ὑπὲρ παιδῶν, καὶ ὅλου φημί τοῦ ἔθνους, οὗ δεσπότης κατέστη, τὸ ἅγιον καὶ πανάχραντον σῶμα καὶ αἷμα, ὃν ἐσθίον καὶ πίνων ἀδιστάκτους ἐλπίδας ἔχει ἁγιασμοῦ μέτοχος γίνεσθαι. Παράστησον αὐτῷ διὰ τῶν σῶν λόγων λόγων ἐν ὀφθαλμοῖς ὅσα ἐκεῖνος οἰκείαις ὄψεσι καὶ πρὸ τῶν σῶν λόγων τεθεαμένος οὐκ ἀγνοεῖ, τῆς γῆς ὅσην διήλθε τὴν ἐρημίαν τὴν ἀντὶ τῆς ὀρωμένης ἄχρη τοῦ νῦν ὠραιότητος, τῶν χορῶν ὅση ἐκ τῶν σταχῶν, ὅση ἐξ ἀμπέλων, ὅση ἐκ τῶν ἄλλων ἀχρο-

на мира и да прояви по-раншната си благост, но винаги завистникът, преследвачът на доброто, като подхвърля някаква горчива мисъл в неговата блага душа, се старая да прогони преблагия мир.

Но такива са делата на злия демон. Ние пък с упование в бога и в кротостта на възлюбения мой син, че ще сполучим в намерението си, изпратихме му писмо, като го съветвахме, като го умолявахме за това, което е свойствено на неговата добролюбива душа и на неговото сърце. И наистина, ако и за късо време, но все пак и ние, когато бяхме изправени пред неговия лик,¹ изпитахме неговата природа и узнахме неговото благоразумие, кротостта, милостта, добротата му и че неговата природа е чужда на всяка жестокост и дързост. И така писахме, застъпвайки се за мира, и храним добри надежди, че ще го умилостиви първом бог, който му е дал да властвува над българите, ще го умилостиви и собствената му кротост и добролюбие; ще се умилостиви и от нашето увещание. Такова е нашето положение и на такива надежди се уповаваме. Трябва също и ваше първосвещенство, измъчвано от общите страдания, от общите злочестини, от това обилие от злините и като съзре от само себе си наложителността на делото, да подпомогне нашето застъпничество, да умилостивява, да умолява възлюбения наш син.

Имаш множество средства, които да съдействуват за неговото умилостивяване. Първо, както вече се каза, неутешимата мъка на Христа и бога наш за това, че онези, които носят неговото честно име — за да им бъде подарено това име, той биде отведен като овца на заколение, — са се озверили едни срещу други; после светите храмове, в които той влиза замолба към бога за самия себе си, за чедата си, за целия, казвам, народ, над който е поставен да господствува; светото и всечисто тяло и кръв, от които, като яде и пие, храни несъмнени надежди да стане съпричастник на освещението. Представи пред очите му чрез твоите слова онова, което той знае и преди твоето слово, като го е видял със собствен поглед, пустошта на земята, която е обходил, вместо съзираната досега красота, жалката грозота на земята без класове,

¹ Тук се говори за една от срещите между цар Симеон и патриарх Николай Мистик.

δούων ἔλεινὴν ἀμορφίαν. Ἀνάμνησον αὐτὸν τῆς καταστροφῆς τῶν ἁγίων τοῦ Θεοῦ οἴκου, οὗς εὐσεβῶν χεῖρες εἰς δόξαν Θεοῦ μετὰ πολλῶν καμάτων ἀνήγειραν. Πρόσθε τὴν ἀπώλειαν τῶν σεμνῶν διατημάτων, ἐν οἷς μονάζοντες, ἐν οἷς παρθένοι διὰ παντὸς ὕμνους ἀνέπειπον τῷ Θεῷ, καὶ νῦν ἐν ἐρειπίοις λέλειπται κατακείμενα· πρόσθε ἐπὶ τούτοις τὰς πολυτρόπους τῶν ἀνθρώπων σφαγὰς, οἵμοι τῆς τοσαύτης τοῦ πονηροῦ δαίμονος ἰσχύος, τῶν ἱερῶν, τῶν μοναζόντων ἀνδρῶν, γυναικῶν ἐξῆμιμένα σώματα, καὶ μηδ' αὐτὸ τοῦτο ταφῆς ἠξιωμένα, ἀλλὰ κισὶ καὶ θηρίοις εἰς βρώσιν προτεθειμένα.

Καὶ τί λέγω ταῦτα; Ἔχεις πολλὴν καὶ ἀμύθητον ἐκ τῆς ἀνιστορήτου ταύτης τραγωδίας τὴν εὐπορίαν, καὶ ἐπὶ πᾶσι τὴν τοῦ δυσωπημένου ἡμερότητα, καὶ τὴν τελειοτάτην φρόνησιν εἰς τὸ συγκαταπράξασθαι τὴν πρεσβειῶν· ἀλλὰ γὰρ κινούμενος ταῖς κοινῶς ἐμὲ τε καὶ σὲ ἀπαραιτήτοις συνεχούσαις ὑδύναϊς καὶ ταῖς ἐχούσαις ἡμᾶς ὀφειλέτας μερίμναις ὑπὲρ τῆς κοινῆς σωτηρίας καὶ εἰρήνης, ἐπίδειξαι μὲν καὶ τὰ παρ' ἑαυτοῦ πλήρωσον δὲ καὶ ἀνθ' ἡμῶν τὰ ἡμέτερα ὅσα εἰ παρόντες ἂν αὐτοὶ διεπραξάμεθα· χεῖρας περίπτυσαι, λαβοῦ γονάτων, εἰ δεήσει καὶ τῶν ποδῶν, καὶ ἀπλῶς λόγοις καὶ πράγμασι μὴ ἀπόσχῃ πάντα ποιῶν, ἕως ἂν τῇ ἠνωθεν εὐμενείᾳ πρὸς τὸ τῆς εἰρήνης καλὸν ἢ γλυκεῖα τοῦ ἡμετέρου τέκνον συνέλθῃ ψυχῇ, καὶ ἄνθρωποι παρ' αὐτοῦ ἐξαποσταλῶσι, δι' ὧν ἀνακακισθήσεται μὲν τὰ τῆς εἰρήνης, καταργηθήσεται δὲ τὰ τῶν πολέμων καὶ τῆς ἐχθρας, ἀπελαθήσεται δὲ καὶ διάβολος ὁ ταῖς κοινῶς συμφοραῖς Βουλγάρων καὶ Ῥωμαίων ἐπορχούμενος, παρῆρησιόσεται δὲ πάλιν ἡ τιμωπότη ἀγάπη, καὶ τὰ ἐκείνης τίμια πράγματα, ἐξ ὧν εὐφροσύνη καὶ τῶν καλῶν ἀπόλαυσις ἀμφοτέροις τοῖς λαοῖς προσγενήσεται, τῶν χαλεπωτάτων δὲ πραγμάτων ἢ πείρα καὶ κατήφεια καὶ ἡ σκυθρωπότης τῶν προσώπων ἀφανισθήσεται. (XII, col. 89 D — 96 D)

без лозя, без плодни дървета. Спомни му за разрушението на светите божии домове, които благочестиви ръце с много труд са издигнали за слава божия. Припомни разрухата на светите обители, в които иноци, в които девиси всякога изпращаха песнопения богу, а сега са останали да лежат в развалини. Добави към това и различните убийства на хора — уви, каква сила на злия демон, — на свещениците, на мъжете-иноци, захвърлените трупове на жени и при това нито удостоени с гробове, но подхвърлени за плячка на псета и зверове.

Но защо казвам това? Ти имаше голямата и неизчерпаема сила на тази неописуема трагедия и над всичко кротостта на този, когото увещавах, и съвършената негова разумност, за да съдействуват на това застъпничество. Но подтикван от страданията, които общо и неумолимо ни обладават, мене и тебе, и от обхващащите ни нас, длъжниците, грижи за общото спасение и мира, покажи онова, което засяга самия него. Изпълни вместо нас онова, което самите бихме сторили, ако присъствувахме; прегърни му ръцете, хвани му колената, ако трябва, и нозете му и просто с думи и дела не пропускай да сториш всичко, докато по благоволение свихе благата душа на нашето чедо не се склони към доброто на мира и докато хора не се изпратят от него, чрез които ще се поднови мирът, ще се премахнат войните и омразата, ще се прогони и дяволът, който се радва на общите злочестини на българи и ромей, ще се възстанови отново пречестната обич и нейните честни дела, от които и двата народа ще получат радост и наслада от добрините, ще изчезне изпитанието на суровите дела и униятието и скръбта по лицата.

11. Ad primum Symeonis hominem

Τῷ πρώτῳ ἀνθρώπῳ τοῦ Συμεῶν

До първия човек на Симеон

Τῶν μεγάλων ἐξουσιῶν οἱ ἐπηρέταις μεγίσταις ἀρεταῖς, τέκνον ἡμῶν, κοσμοῦνται καὶ κατορθώμασι, καὶ τοσοῦτῳ μᾶλλον, ὅσον καὶ οἰκειότεροι ὄντες γνωρίζονται. Τοιοῦτόν σε ὄντα ἐπιστάμενοι, καὶ τοῦτο συνεπιστάμεθα ὅτι καὶ χωρὶς τῶν ἡμετέρων λόγων ἐκεῖνα διανοῇ ὅσα τῷ μεγέθει πρόκειται τῆς σῆς ἀρετῆς. Ἐπεὶ οὖν οὕτως ἔχομεν περὶ σοῦ, εἰς τὴν παροῦσαν ὑπό-

Служителите на големите владетели, чедо наше, се украсяват с най-големи добродетели и успехи, и то толкова повече, колкото се знаят, че са им по-близки. Като знаем, че ти си такъв, знаем и това, че и без нашите слова мислиш онова, което подобава на величието на твоята добродетел. Като мислим наистина така за тебе, захемме се да ти изло-

θεσιν τοῦ γράμματος ἐκινήθημεν μεγάλην τε οὔσαν, καὶ διὰ τῆς σῆς φρονήσεως κατορθωθῆναι ὀφείλουσαν. Ἔστι δὲ αὕτη περὶ τῆς εἰρήνης, ἣν ἔδωκεν ἡμῖν Χριστὸς ὁ Θεὸς ἡμῶν, περὶ τοῦ παῦσαι τὰς σφαγὰς καὶ τὰς χύσεις τῶν αἱμάτων καὶ τῆς ἄλλης κακώσεως, ὅση ἐκ τῶν πολέμων γνωρίζεται ὧν οὐδὲν μεῖζον, οὐδὲ φρονίμων ἀνθρώπων καὶ μέγιστον κλέος ἐχόντων ἔργον ἐστὶν ἰδεῖν οἰκειότερον. Περὶ τούτου ἐγράψαμεν καὶ τῷ μεγαλοδόξῳ καὶ πεποθημένῳ ἡμῶν υἱῷ, καὶ οὐκ ἀγνωστοῦμεν, ὡς ἡ ἐκείνου φιλάγαθος ψυχὴ ἢ πραεῖα καὶ ἡμερος εἰ καὶ τὸ πλῆθος τῶν ἐμῶν ἁμαρτιῶν ταύτη πικρίας ἐνέθηκα σπέρματα, προσέξει τοῖς ἡμετέροις λόγοις εὐμενῶς. Ὅμως καὶ σὲ κινούμεν διὰ τοῦ γράμματος συνεπιλαβέσθαι καὶ ὡς εὖνον αὐτοῦ καὶ οἰκεῖον θεράποντα τὴν ὄντως μεγάλης δόξης αὐτῷ πρόξενον ὑπουργίαν ἐξυπηρετήσασθαι. Ἐν πολλοῖς μὲν γὰρ ἄλλοις, ὡς καθαρόν σώζων τὸ φίλτρον πρὸς αὐτόν, ὡς τῆς αὐτοῦ ἐφιέμενος τιμῆς τε καὶ δόξης ἐξυπηρετεῖσθαι τούτῳ σπουδάξεις, ἀλλ' οὐδενὶ ἐπ' ἄλλῳ πράγματι, ὡς ἐν τούτῳ γνωρισθῆσθαι ἐξυπηρετούμενος τὰ εἰς τιμὴν καὶ δόξαν αὐτῷ, οὐδὲ τὸ πρὸς αὐτόν φίλτρον ἐπιδεικνύων καὶ τὸ τοῦ ἔρωτος διάπυρον πρὸς τὸν οἰκεῖον ἱεσπότην.

Ἐνθυμήθητι γὰρ, τέκνον ἡμῶν, τὰ τοῦ πολέμου κακὰ, τὰ ἐκεῖθεν τοὺς ἀνθρώπους καταλαμβάνοντα ἀλγεινὰ, καὶ πάλιν τὰ τῆς εἰρήνης καλὰ, καὶ τὴν ἐξ αὐτῆς ἐγνωμένην τοῖς ἀνθρώποις ἀπόλαυσιν. Καὶ ταῦτα συγκρίνων, σκέψαι πόσης αὐτῷ γενήσῃ πρόξενος τιμῆς καὶ δόξης, εἰ Θεοῦ συνεπιλαβάνοντος ἀντὶ τῶν πολέμων, ἀντὶ τῶν σφαγῶν, ἀντὶ τῶν αἰχμαλωσιῶν, ἀπλῶς ἀντὶ τοῦ μεγάλου τῶν ἀνθρώπων ὀλέθρου, ἐξυπηρετήσεις αὐτῷ ταύτην τὴν ἔνθεον ὑπηρεσίαν, τὸ ἐπαινεῖσθαι διὰ τὰ ἀγαθὰ τῆς εἰρήνης, καὶ δοξάζεσθαι, ἀλλὰ μὴ τὰ ἐναντία πορίζεσθαι διὰ τὰ ἐκ τῶν πολέμων κακὰ. Οὐ μὴ δεηθῆς λόγων πολλῶν, οὐδ' ἀποστραφήσεται σου τὴν δέησιν ἢ καλὴ ἐκείνου φιλάρετος ψυχὴ, μόνον προθυμήθητι, μόνον δυσωπῆσαι βουλήθητι καὶ πέπεισμαι ὡς ἔτοιμον ὄντα ὄφει τὴν θείαν εἰρήνην ἐπιζητοῦντα. Τοῦτο δὲ οὐχ ἀπλῶς λέγω, ἀλλὰ πεπεισμένος ἐξ ὧν ὁ φιλόανθρωπος Θεὸς εἰργάσατο τοὺς γὰρ αἰτίους τοῦ πολέμου, καὶ τῆς τῶσαύτης μακροφρονίας, κρίμασιν οἷς αὐτὸς οἶδε δικαίους, ἐκ μέσου πεποίηκε, τὴν ἀξίαν

жим предмета на настоящото писмо¹, понеже това нещо е голямо и нуждаещо се от твоето благоразумие, за да се изпълни. Отнася се за мира, който ни даде Христос, нашият бог, за прекратяване на убийствата и кръвопролитията и другите злини, които произтичат от войните — защото няма нищо по-велико от това дело, нито по-присъщо на хора благоразумни и притежаваци голяма слава. Относно това писахме и на многославния и възлюбен наш син² и знаем, че неговата добролюбива, блага и кротка душа, въпреки че множеството наши грехове вложиха в нея семена на горчицина, ще се отнесе благосклонно към нашите слова. Все пак чрез писмо подтикваме и тебе да съдействуваш и като привързан и близък негов служител да му послужиш ревностно в делото, което ще му създаде наистина велика слава. Защото, като спазваш чиста обичта към него в много други дела, стараяш се да му служиш, като съдействуваш за неговата чест и слава, но в никое друго дело, както в това, не ще се прочуеш, че служиш за негова чест и слава, или пък ще засвидетелствуваш така предаността си към него и горещината на обичта си към своя господар.

Помисли, чедо наше, за злините на войната, страданията, които сполетяват хората от нея, и, от друга страна, добрините на мира и ползата, която произтича за хората от него. И като ги сравниш, виж сътрудник на каква негова чест и слава ще станеш, ако с божия помощ вместо войните, вместо убийствата, вместо заробванията, с едно слово вместо голямата човешка гибел, ще му служиш в тази боговдъхновена служба да бъде възхвален заради добрините на мира и да се прослави, а не да придобие противното поради злините от войните. Не се нуждаеш от много слова, нито неговата добра и добролюбива душа ще отблъсне твоята молба, само се постарай, само пожелай да помолиш и аз вярвам, че ще го видиш готов да потърси божественния мир. Не казвам това просто така, но съм убеден от онова, което човеколюбивият бог стори: защото той отстрани причинителите на войната и на това изтребление по своите неведоми и справедливи присъди, като им въздаде

¹ Датата на това писмо не е известна.

² Т. е. на цар Симеон.

δίκην καὶ ἀρμόζουσαν τῇ τοσαύτῃ αὐτῶν πονη-
ρία ἐπιθείς. Διὰ τοῦτο οὐδ' ἡμεῖς πλέον ἐγνώ-
καμεν ἐκτείνειν τὸν λόγον, οὐδ' ἐνοχλεῖν σε τῷ
μήκει τοῦ γράμματος, ἀλλὰ μόνην εὐχὴν προσ-
επιτιθέαμεν, ὡς εἶη Χριστὸς ὁ Θεὸς ἡμῶν
κακεῖνον τιμῶν καὶ δοξάζων καὶ ἐν τῷ παρόντι
βίῳ καὶ ἐν τῷ μέλλοντι ἐκ τοῦ τὴν εἰρήνην
ἐπιτελέσαι, καὶ σέ, τέκνον ἡμῶν, ἐπιπλέον οἰ-
κεῖον δεικνύς τῷ οἰκείῳ δεσπότη καὶ ἐπ' αὐτοῦ
ἀγαπώμενον, καὶ ὑπὲρ τῆς τοιαύτης προαιρέσεως
καὶ σπουδῆς τῶν αἰωνίων καταξιῶν ἀγαθῶν.
(XIII, col. 96 D — 97 D)

наказание, достойно и съответно на тази
тяхна злоба. Заради това и ние не смя-
таме повече да продължаваме словото,
нито да те отегчаваме с дължината на
писмото, но само една молба ще доба-
вим, щото Христос, нашият бог, и него
да го почете и прослави и в настоящия
живот, и в бъдещия чрез сключването
на мира, като направи тебе, чедо наше,
още по-близък на твоя господар и лю-
бимец негов и за този стремеж и стара-
ния те удостои с вечни блага.

12. Ad Symeonem Bulgarum

Συμεὼν Βουλγάρω

До Симеон българина

Τέκνον ἡμῶν ποθεινότατον, καὶ φίλων ἀρ-
χαίων καὶ νέων ὁ γλυκύτατος φίλος, ἀκουσον
ὡς τέκνον καὶ φίλος ῥήματα πατρὸς ἐξ ἀρχῆς
σε φιλήσαντος καὶ φιλοῦντος καὶ σώζοντος στορ-
γὴν γνησίαν πρὸς σέ ἐν ἀγίῳ Πνεύματι, πρόσχες,
τέκνον ἐμὸν, οἷς γράφομεν πεποιθήαμεν γὰρ ἐν
Θεῷ ὅτι τὰ συνευφραίνοντα καὶ συνήδοντα γρά-
φομεν, καὶ ἐπὶ τοῖς ἔργοις τὸ ὄνομα τῆς φιλίας
βεβαιοῦντες. Ἀκουσον καὶ πάλιν φημι ὡς τοῦ
Θεοῦ ἄνθρωπος συντόμως εἶπεῖν, εὐαγγέλια ψυ-
χὴν θεοφιλῆ θεραπεύοντα· εἰ γὰρ καὶ πρὸς τὴν
κοσμικὴν ἐξουσίαν τοῦ Σατανᾶ τὰ σκάνδαλα
κεκνηκότος δι' ὧν κατὰ τῆς σῆς ἠγωνίσαντο
τιμίας ἐμοὶ κεφαλῆς ἐξετραχύνθης, καὶ ἄλλως
ἢ ὡς ἔστιν, εὐχὴ μοι διαίθεσαι, ἀλλ' ἐπίσταμαι
ἀκριβῶς ὅτι ἐπὶ τῷ πάθει τῆς Ἐκκλησίας λέγω
δὴ τῷ σπαραγμῷ καὶ τῇ διαστάσει τῶν τέκνων
αὐτῆς, καὶ συνήλγεις, καὶ συνείχου μεθ' ἡμῶν
πικραῖς ταῖς ὀδύναϊς, τιμῶν καὶ ἐν τούτῳ Χρι-
στὸν τὸν Θεὸν ἡμῶν, παρ' οὗ σοὶ καὶ τὸ ἄρχον
καὶ τὸ σώζεσθαι, καὶ ἢ ἐν τῷ μέλλοντι αἰῶνι
ἀποκείσεται σωτηρία, καὶ τιμὴ ἀτελεύτητος, ὡς
γε εὐχόμεθα καὶ ἐλπίζομεν.

Твърде възделено наше чедо и най-
мил приятел от всички стари и нови прия-
тели! Като чедо и приятел изслушай ду-
мите на баща си, който отколе те е
обикнал, обича те и слазва искрена любов
към тебе в името на светия дух. Обърни
внимание, сине мой, на това, за което
пишем, понеже се уповаваме на бога, че
пишем за радостно и приятно нещо и
на дело уякчаваме името на приятел-
ството. Изслушай ни, повтарям, като бо-
жи човек — да кажа накратко — ра-
достното известие, което ще облекчи
благолюбивата ти душа. Наистина сата-
ната причини съблазни за светската власт
чрез ония, които се бореха срещу почи-
таемата твоя глава, та ти се ожесточи и
не си разположен, както аз желая. Но
все пак аз зная точно, че ти, когато
страдаше църквата, сиреч когато нейни-
те чедо бяха разделени и разединени,
ти също страдаше и бе обзет заедно с
нас от горчиви мъки, почитайки и чрез
това Христа, бога наш, от когото зависи
твоята власт, твоето здраве, спасението
ти в бъдещия век и безкрайната ти слава,
за което се молим и се надяваме.

Εὐαγγελίζομεθά σοι, τέκνον ἡμῶν, εὐαγγέλια,
ὧν καὶ σοὶ τὸ ἀκοῦσαι πάντων ἡδύτατον, καὶ
ἡμῖν τὸ εὐαγγελίσασθαι προεπωδέστατον πάν-
των καὶ οἰκειότατον. Ἦνωται ἢ τοῦ Θεοῦ
Ἐκκλησία, ἐπαύθη τοῦ ἐξ ἀρχῆς πονηρευσα-
μένου ταύτην ἐκταράσσειν ἢ καταγιγῆσθαι,
δὲ πῶς καὶ ἢ καταγιγῆσθαι πέπανται. Οἱ μὲν ἐξ

Известяваме ти, чедо наше, радостни
известия, които и на тебе е най-приятно
да чуваш, и на нас е най-прилично и
свойствено да съобщаваме. Обедини се
църквата божия!¹ Престана да я въл-
нува бурята, причинявана от оногози,
който отколе действува престъпно! Но
щом тя се обедини и бурята престана.

¹ На схизмата, която възникнала в Цариградската църква заради четвъртия брак на Лъв VI Мъдри през 906 г., бил турен край със събора в Цариград през юли 920 г. Тогава привържениците на патриарх Евтимий, които намирали подкрепа от правителството на Зоя, след неговото падане се при-
мирили с патриарх Николай Мистик и единството в църквата било възстановено. Вж. J. Héféfé, Histoire
des Conciles, IV, 2, pp. 750 — 751.

ἡμῶν κεχωρισμένοι καὶ τοῦ ἰδίου ἀντεχόμενοι χωρισμοῦ ἀπετάξαντο τῷ οἰκείῳ φρονήματι, μετέγνωσαν ἐφ' οἷς ἐφιλονείκουν, καὶ συνῆλθον χάριτι Θεοῦ τῷ ἡμετέρῳ φρονήματι· καὶ ὁ τῇ Ἐκκλησίᾳ ἐζητεῖτο, κοινῇ τούτοις συναμολογήθη· καὶ συντόμως εἶπεῖν τὸ οἰκεῖον ὁμολογήσαντες πταῖσμα ταῖς ἀγκάλαις προσῆλθον τῆς Ἐκκλησίας φιλανθρωπῶς ὑπανοιγείσας αὐτοῖς. Ἀπέκλειε μὲν γὰρ μέχρι τοῦ παρόντος ἡ Ἐκκλησία τὰς ἀγκάλας, οἷα τὰ ἀνθρώπινα κάκεινων ἀνθρώπινως διακειμένων, καὶ οὐκ οἶδα ποίας αἰτίας ἀγαπώντων τοῦ ἀντιλέγειν. Ἐπεὶ δὲ πάντα ἐκεῖνα Θεοῦ εὐδοκίᾳ γέγονεν ἐκποδῶν, τῆς θείας μεσιτευσάσης εἰρήνης, συνήλθομεν εἰς ἐνότητα καὶ προσελάβομεν τοὺς τέως ἐξ ἡμῶν διασταμένους ὡς οἰκεῖα τέκνα, καὶ ὡς μέλεσιν ἰδίοις συνήφθημεν, καὶ λοιπὸν ἔστιν ἡ τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησία μία κεφαλὴ τῷ πρώτῳ ἀρχιερεῖ καὶ Θεῷ ἡμῶν, καὶ ἡμῖν τοῖς ἀναξίοις, ὅμως δ' οὖν ἀρχιερατεύειν ἡξιωμένοι, καὶ συναμολογουμένη, καὶ ἀταράχως διευθυνομένη. Πλὴν ὀλίγων τινῶν, οἱ τὸ γνωρίζεσθαι ἔχοντες ἐξ ἀγαθοῦ τρόπου, ἵνα μὴ τὸν βίον ἀνόνημον διαπερῶσιν, ἐκ τῆς ἑαυτῶν περιουσίαν κακίας τὸ δῆλοι τυγχάνειν ὅσον ἐπ' αὐτοῖς τῷ οἰκείῳ μερισμῷ λυπεῖν τὴν ἐνότητα οὐ διευλαβοῦνται τῆς Ἐκκλησίας. πλὴν καὶ οἱ τοῖς πάντως εἰ τῆς κεφαλῆς ἡμῶν εἶσι τοῦ μεγάλου Θεοῦ καὶ ἀρχιερέως ἡμῶν, ἀγαπήσουσι τυχόν μὲν νῦν, τυχόν δὲ μετὰ τοῦτο συναμωσθῆναι τῇ ἑαυτῶν κεφαλῇ· εἰ δὲ μὴ, πράγμα οὐδὲν· οἱ μὲν γὰρ κείσονται εἰς ἣν ἡ τούτων ἀπόνοια ἐξελέξατο χώρα ἡ δὲ ἀγία τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησία τῆς παραπτώσεως αὐτῆν αἰτίας ἀπηλλαγμένη, ἔχει τὴν ἰδίαν τάξιν εὐσταθῆ, εὐχαριστοῦσα Χριστῷ τῷ νυμφίῳ αὐτῆς, ὑπὲρ ὧν τε τῶν σκανδάλων ἀπήλλακται, καὶ ὑπὲρ ὧν τὰ οἰκεῖα κύκλω αὐτῆς παριστάμενα καθορᾶ τέκνα, ὅσους μὴ ὁ ἐξ ἀρχῆς ἀποσυλήσας ἀνθρώπων τῆς μακαρίας οἰκειότητος καὶ νῦν ἀποσυλήσαι τοῦ ἱερατικοῦ πληρώματος δεδύνηται.

Ταῦτά σοι, τέκνον ἡμῶν, τὰ εὐαγγέλια, οἷς πέπεισμαι τὴν σὴν εὐφρανθῆναι ψυχὴν ὅσον

Ония, които се бяха отцепили¹ от нас и твърдо стояха за отделянето си, отказаха се от самомнението си, разкаяха се за ония неща, за които враждуваха, и по милост божия пак се съгласиха с нашето мнение. Това, което искаше църквата, те приеха единогласно. С една реч, като признаха заблуждението си, отново се върнаха в обятията на църквата, които човеколюбиво се откриха за тях. Досега църквата затваряше своите обятия, защото те според свойството на човешката природа чувствуваха по човешки и не зная по какви причини обичаха да противоречат. Но когато по благоволение божие всичко това беше отстранено и настана божествен мир между нас, ние се съединихме в едно, приехме като собствени чедра ония, които досега бяха отделени от нас, и отново се съединихме като със собствени членове. Най-после църквата божия има една глава чрез първия архиерей и бог наш и чрез нас, недостойния, но все пак удостоения да бъдем архиерей, обединена е и се управлява спокойно. Изключение правят малцина, които имаха възможност да разберат всичко правилно, та да не прекратят живота си безславно, но подбудени от своята злоба, не се страхуват открито да проявяват — доколкото това зависи от тях — своето разделение и да нарушат единството на църквата. Но и те, ако действително принадлежат към нашия глава — великия наш бог и пръв свещеник, — или сега, или после с радост ще се присъединят към него; ако пък не [се присъединят], нищо от това, защото те ще легнат на мястото, което им е избрало тяхното безумие. А пък светата църква божия, освободена от причината, която я смущаваше, придобива твърде добро устройство и въздава благодарност на Христа, своя жених, за това, че той я избави от съблазните, и вижда отново събрани около себе си своите чедра, които и сега не можа да лиши от пълнотата на свещенството онзи, който отначало е лишил човека от собственото му блаженство.

Ето ти радостните известия, чедра наше, които, убеден съм, че ще възрадваат душата повече от всичко друго, което

¹ Сиреч привържениците на патриарх Евтимий, които признали за законен четвъртия, противоречещ на източноправославните църковни догми, брак на император Лъв VI Мъдри.

ἐπ' οὐδενὶ ἄλλω τῶν ἐν ἀνθρώποις παρέχων εὐφροσύνην εἰδότων. Τὸ δ' ἀπὸ τούτου τίς μοι τῶ λόγῳ συνεπιλήφεται; Τίς συλλαλοῦντί μοι τῆ φιλανθρωπῶ καὶ γλυκυτάτῃ ψυχῇ συμπάρεσται κοινωνῶν τῶ λόγῳ; Καὶ ἀναμνήσομέν σε Θεοῦ διδόντος οὐ μὲν οὖν ἐπιλελησμένον τῆς οἰκειᾶς ἡμερότητος, ἀλλ' ὑπὸ ἀνθρώπων οὐκ οἶδα τί περὶ αὐτῶν εἶπω, πλὴν ὅτι κακῶς διαθέσθαι τὰ Βουλγάρων καὶ Ῥωμαίων πράγματα διανοηθέντων, εἴτε οἴκοθεν, εἴτε ὑπὸ δαίμονος πονηροῦ πρὸς τοῦτο κεκωημένον, τέως παρεξελθεῖν βιασαμένον, καὶ εἰς πράγματα καταστῆσαι ἢ μηδέποτε οὔτε αὐτὸς ἤλπισας, υἱέ μου φιλανθρωπότατε, οὔτε ἡμεῖς, οὔτε τις ἄλλος τῶν τὴν σὴν γενασκόντων ἢ ἀκούοντων φιλάνθρωπον καὶ ἡμερωτάτην ψυχὴν. Τίς γὰρ τοῦτο ποτὲ πρὶν γενέσθαι προσεδόκησεν, ὅτι Συμεὼν ὁ διὰ φρόνησιν μεγάλην, ὁ διὰ τὸ θεοφιλῆς εἶναι εἰς μέγα δόξης τὸ Βουλγάρων ἔθνος ἀγαγὼν, ὁ πονηρίαν εἶ τίς ποτε ἀνθρώπων μισῶν, ὁ δικαιοσύνην τιμῶν, ὁ βδελυσσόμενος, ἀδικίαν, ὁ κρεῖττων ἡδονῶν, ὁ τὴν γαστέρα κατάγχων οὐδὲν ἤπιον οἷς ἐν ὕρσειν ἢ ζωῇ, ὁ οἴνου ἄγαιστος, ὁ κατ' οὐδὲν παραλλάσσων τῶν ἔξω τοῦ κόσμου ζῆν ἐπαγγελλομένων, ἢ ἐν μόνῃ τῇ κυβερνήσει τῆς παρὰ Θεοῦ δεδομένης αὐτῷ ἀρχῆς. Τίς ἂν οὖν προσδοκίαν ἔσχεν ὡς ὁ ποιοῦτος καὶ οὕτω θεοφιλῆς ἀνθρώπος εἰς τὰ νῦν καταλαβόντα χαλεπὰ Ῥωμαίους παριστήσει καὶ Βουλγάρους, καὶ τὴν ἀπειρον τῶν αἱμάτων χύσιν καὶ τὴν τοσαύτην ἐρημίαν οἷμοι ἐρημίαν ἐκκλησιῶν Θεοῦ, διατημάτων παρθένων, αἱ πολλάκις καὶ τὸ ἀναπνεῖν τὸν ἀέρα ἐφείδοντο, μοναστηρίων ἀνδρῶν, οὗ νύκτα ἡμέραν Θεὸς ὑμνολογεῖτο καὶ ἐδοξάζετο.

Τί με δεῖ λέγειν πόλεων, χώρας ἄλλης, οἴκων, ὅσα τοῖς ἀνθρώποις εἰς παραμυθίαν σπουδάζεται τῆς ζωῆς, τὴν ἄλλην συμφορὰν, ὅση τὸ ἀνθρώπινον συνέσχε, χηρείαν φημί, ὄρφανίαν, ἀδελφῶν ἀποστέρησιν, αἰχμαλωσίαν, δουλείαν, καὶ ἀπλῶς ἀντὶ τῆς πρώην Βουλγάρων καὶ Ῥωμαίων εὐζωίας, τὴν ἐλεεινὴν ταύτην μεταβολήν, εἰς ἣν ἐκ τῶν τοῦ πολέμου κακῶν περιέστησεν; Οὐκ ἐχθρῶν τοῦτο διαπραξαμένων, οὐ τῶν ἔξω τῆς μάκρας τοῦ ἀληθινοῦ ποι-

може да донесе на хората радост. Но кой след това ще помогне на речта ми? Кой ще бъде с мене, като вземе участие в думите ми, когато беседвам с човеколюбива и пресладка душа? И ние ще напомним, че по божия воля ти не си забравил своята кротост, но си принуден от хора — не зная какво да кажа за тях освен това, че са намислили да влошат отношенията между българи и ромеи било по собствено подбуждение, или пък подтикнати към това от лукавия демон, — достигна дотам и да дойдеш до такива работи, които нито ти сам, най-човеколюбиви ми сине, нито ние, нито пък някои други от тия, които знаят и чуват за твоята човеколюбива и кротка душа, сме очаквали. Защото кой можеше по-рано да очаква да се случи някога, че Симеон, който със своя велик ум и благолюбие е довел българския народ до голяма слава, който повече от всички хора мрази злото, почита справедливостта и се отвращава от несправедливостта, който побеждава страстите, въздържан е в храненето си не по-малко от ония, които се подвизават в планините, който не вкухва вино и с нищо не се отличава от ония, които са дали обещание да живеят въвн от този свят, освен по дадената нему от бога власт да управлява, кой прочее може да предположи, че един такъв и толкова боголюбив мъж ще докара ромеите и българите до сегашните бедствия,¹ до безкрайното кръвопролитие и до такова опустошение — уви, опустошение! — на божиите храмове, на обителите на девите, които често се въздържаха дори да дишат въздух, и на мъжките манастири, гдето бог се възхваля и прославя ден и нощ?

Какво пък да кажа за градовете, селата, къщите и за всичко, което съставя за хората утешение в живота, за другите нещастия, които постигнаха човешкия род, сиреч за овдовяване и осиротяване, лишаване от братя, пленяване, робство и, с една реч, за това, което е заместило предишното благоденствие на българи и ромеи, за тази печална промяна, която те претърпяха от бедствията на войната? Всичко това извършиха не врагове, не тия, които се намират въвн от кошарата

¹ През 920 г. Симеон предприел поход срещу Византия, като изпратил една войска към Тесалия, а друга — в Източна Тракия. Българските войски нахлули чак към Коринт и извършили опустошения, за които Николай Мистик говори в писмото си. Вж. *Златарски*, Писмата..., СбНУК, XI, стр. 35—37. — *Същият*, История, 1, 2, стр. 403—412.

μένος Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ ἡμῶν, οὐ τῶν ἄλλοτριῶν τῆς κληρονομίας τῆς πίστεως, ἀλλὰ τίνων; Αἶ, αἶ τῶν ἐμῶν βαρυτάτων παθῶν! φεῦ τοῦ ἔλεεινοῦ διηγήματος! πρὸς τοὺς ἐν Χριστῷ πατέρας ἐξεβαρβαρώθη τὰ τέκνα, καὶ τὰ πρόβατα τοῦ Χριστοῦ κατ' ἀλλήλων ἐξεθροιώθησαν, οἱ κληρονόμοι τῆς πίστεως καὶ συγκληρονόμοι τῆς δόξης τοῦ Χριστοῦ πρὸς ἑαυτοὺς ἐξεπολεμώθησαν. Τίς ἂν ποτε ἤλπισε πάλιν ἔρῳ τοιαῦτα πάθη, καὶ τοιούτων συμφορῶν πράγματα, πρὸ τοῦ ἐν ὄψει ταῦτα ἰδεῖν, Ῥωμαίους καὶ Βουλγάρους καταλαβεῖν; Ἀλλὰ γὰρ, τέκνον ἡμῶν θεοφροῦνητον εἰ καὶ κατέλαβε τοιαῦτα, ὡς εἶθε μὴ ὄφελε, κατέλαβεν ἐξ ἐπιφροσύνης τοῦ πονηροῦ δαίμονος, κατέλαβεν ἐκ φθόνου τοῦ πᾶσι μὲν ἀνθρώποις φθονοῦντος, μάλιστα δὲ Χριστιανοῖς· κατὰ χριστιανῶν γὰρ μᾶλλον πρὸς φθόνον ἐξάπτεται ὁ διάβολος, διότι τοίτους οἶδε πολεμιωτάτους αὐτῷ, διότι παρὰ Χριστιανῶν ἐκ πάσης ἀπηλλάθη τῆς οἰκουμένης, καὶ Χριστιανοὶ μέχοι καὶ σήμερον τὴν δυναστείαν αὐτοῦ ταπεινοῦσι, καὶ ἦν κακῶς ὠκοδόμησε τυραννίδα, ταύτην διὰ παντὸς καταλύουσι. Διὰ ταῦτα μαίνεται κατὰ Χριστιανῶν, διὰ ταῦτα παντοῖς γίνεται εἰς τὸ καθ' ὅσον δύναται ἀντιλεπεῖν καὶ συμφοραῖς περιβάλλειν αὐτούς. Ἦκε μὲν οὖν, ὡς εἶπον, ἐκ τῆς τοῦ διαβόλου κακίας τὰ δεινὰ ταῦτα καὶ πέρα δεινῶν· ἦκε δὲ καὶ ἐξ ἀνθρώπων, τοῦτο μὲν τῇ ἐκείνου κακίᾳ ὑπουργούντων, τοῦτο δὲ καὶ δυστυχούντων εἰς φρένας, καὶ τὴν ἐκλογὴν μᾶλλον τῶν καλῶν ποιούμενων· οἱ καὶ τὸν πρὸς σὲ ἀνήσαντο πόλεμον, εἴτε τῷ πονηρῷ δαίμονι συνεργοῦντες, εἴτε διὰ φρενῶν δυστυχίαν τοῦτο βουλευθέντες, καὶ τὴν σὴν γλυκεῖαν, ψυχὴν οὕτω διατεθεικότες. Ἐπεὶ καὶ πέφυκε πολλάκις καὶ μικρὸς σπινθὴρ ἄσβεστον φλόγα ἐξάπτειν, οὕτω καὶ τῶν ἀνθρώπων ἐκείνων ὁ ἐξ ἀφροσύνης ἐμπροσθεν σπινθὴρ εἰς τὴν σὴν καρδίαν ἀνήψε τὴν μεγάλην ταύτην φλόγα, καὶ τέως ἄχρι τοῦ νῦν ἀκατάσβεστον.

Ἀλλὰ μὴν, τέκνον μου ποθενὸν, μὴ οὕτω νικῆσωσι τὰ κακὰ· μηδὲ θεοφιλὴς ἄνθρωπος ὅποις εἶ συ, καὶ μὴ ἔχων ἐν φρονήσει παρισπούμενον τῇ καθ' ἑαυτῶν γενεᾷ, καὶ εἰς ψυχῆς εὐγένειαν ἀσύγκριτος, ἀνθρώπων χυδαίων, καὶ τί ἄλλο ἢ μηδὲ ὀβολοῦ ἀξίον, ἠττηθῆς τῆς

на истинския пастир, Христа, бога наш, не ония, които са чужди в наследията на вярата, но кои? О твърде тежки ми бедствия! Уви, достойно за съжаление повествование! Децата се ожесточиха срещу бащите си во Христа и овцете Христови станаха зверове едни срещу други, а наследниците на вярата и сънаследниците на славата Христова водят война помежду си! Кой, ще кажа пак, ако не види със собствените си очи, би могъл да се надява, че такива страдания, такива бедствия са постигнали ромей и българи? Но, чедо наше богохранимо, ако и да ни е постигнало това — о, да не беше станало, — то ни постигна поради козните на лукавия демон, постигна ни поради неговата завист към всички хора и особено към християните, понеже дяволът повече пламва против тях от завист, понеже знае, че те най-много водят борба с него, че той е бил изгонен от цялата вселена от християните, че християните и до ден днешен отслабват неговата мощ и постоянно разрушават въдворената от него гибелна тирания. Затова той беснее против християните, затова всякак се старае — доколкото може — да ги наскърби и отрупа с нещастия. И тъй тези ужаси и даже повече от ужаси са произлезли, както казах, от злобата на дявола, а тъй също и от хората, които, от една страна, сами спомагат на неговата злоба, а, от друга страна, поради своето слабоумие все повече отблъсват от себе си добрите [хора]. Те повдигнаха и войната срещу тебе,¹ било като съдействуваха на лукавия демон, било като желяеха това поради своето слабоумие и така разположиха твоята блага душа. Понеже често малка искра подпалва неугасим пламък, то и искрата, която произлязла от безумието на тези хора, запалила в сърцето ти тоя голям пламък, който оттогава и до днес не угасва.

Но, желани ми сине, дано не вземат връхнина нещастията! Дано и ти както всеки боголюбив човек, който няма равен на себе си по ум между съвременниците си, несравнен по благородството на душата си, дано не отстъпиш на злоумието на долни хора, които не струват

¹ Николай Мистик тук загатва за византийските управници, които предприели похода срещу България през 917 г. Той не споменава причините за новия поход на Симеон, но представя работата така, като че ли този поход е бил продължение на неговото отмъщение за 917 г. Вж. *Златарски*, Писмата... , СбНУК, XI, стр. 36 — 37.

κακίας, μηδ' ὅτι ἐπίκραναν ἄνθρωποι τοιοῦτοι, διὰ τοῦτο βουλευθῶμεν ἀθάνατον ἔχειν πικρίαν κατὰ τῆς Ῥωμαϊκῆς ἐξουσίας, ἧς ἐπίστασαι πολλῶν καὶ μεγάλων εὐεργεσιῶν ἐν ἀπολαύσει γενόμενος. Τί γὰρ πρὸς τὴν Ῥωμαϊκὴν ἀρχὴν καὶ τὸν ὑποχείριον αὐτῆς λαόν, εἰ ὁ δεῖνα καὶ ὁ δεῖνα λόγου μηδενὸς ἀνθρωπάκια εἰς τὸ κατὰ σοῦ ἐξηνέχθησαν θράσος; Τί ταῦτα πρὸς τὸν βασιλέα τὸν μηδὲν συνειδότα, εἰ ἄνθρωποι τὰ ἐκείνου πράγματα κακῶς διοκοῦντες, τὴν αὐτὴν γνώμην περὶ σοῦ ἀνελάβοντο; Πλὴν ἐλυπήθης· ἔχεις ἱκανὴν τὴν δίκην κατὰ τῶν λυπησαντιῶν μᾶλλον δὲ πολὺ τοῦ ἱκανοῦ ὑπεραίρουσαν. Ὅταν γὰρ τις τὸν ἀδικῆσαι μελετήσαντα κατὰ τὸ ἴσον ὑποβάλη τῆς ζημίας, μὴ λίαν πικρὸς ᾖν, ἔχει τὸ ἱκανόν· ὅταν δὲ καὶ εἰς τὸ ἀπειροπλάσιον, πῶς ἔχει χώραν ἔτι χαλεπαίνειν καὶ πλεον λυπεῖν βούλεσθαι τὸν λυπήσαντα; Καὶ οὐ λέγω περὶ τινος τοῦ κατὰ σὲ ἡμέρον καὶ φιλανθρώπου, ἀλλ' οἷος ἂν ἦ ἀφιλόανθρωπος καὶ ἀνήμερος παύσεται πάντως τῆς πικρίας, καὶ κατασβέσει τὸ πῦρ τοῦ θυμοῦ, καὶ σπείσεται πρὸς τὸν ἄρξαι χειρῶν ἀδίκων ἀπονοηθέντα. Καὶ δὴ, τέκνον ἡμῶν, λῆξον καὶ αὐτὸς τῆς ὀργῆς, καὶ πρὸς τὸ οἰκεῖον ἡμέρον ἐπάνελθε, καὶ δὸς παῦσαι ταῖς ἀνθρωποφονίαις, καὶ ταῖς ἄλλαις συμφοραῖς, ὅσαι παρὰ Χριστιανῶν εἰς Χριστιανούς μέχρι τοῦ παρόντος γεγονάσι.

Λέγω σοι ταῦτα, τέκνον μου γλυκύτατον, νῦν μὲν διὰ μέλανος· εἰ δὲ Χριστὸς ὁ Θεὸς ἡμῶν, ἡ πάντα νοῦν ὑπερέχουσα εἰρήνη, διὰ τῆς αὐτοῦ παρακλήσεως τὴν σὴν ἐπὶ τούτῳ ψυχὴν, ἵνα καὶ ἡμεῖς αὐτοὶ κατὰ πρόσωπόν σοι ἐμφανισθῶμεν, καὶ οἰκεία γλώσση ταῦτά τε καὶ εἴ τι ἕτερον ἐπιζητήσῃ τὰ πράγματα εἴπωμεν, ἔτοιμοί ἐσμεν πρὸς σε ἦκειν. καὶ οὐ δειλιῶμεν τὰ γῆρας, οὔτε τὴν ἀσθένειαν, οὔτε τὴν ἐκ τῆς ὀδοπορίας ταλαιπωρίαν, ἂν μόνον πρὸς εἰρήνην ἐπινεύειν ἢ σὴ ἀγαπήσῃ ἀρετή. Διήλου τοίνυν ἡμῖν, εἰ τοῦτο Θεὸς ἐπὶ νοῦν σοι τέθεικε τὸ μέγα καὶ σωτήριον πρᾶγμα Ῥωμαίοις καὶ Βουλγάρους πρὸς τὸ αὐτὸν ἐμὲ παραγενέσθαι, καθ' ὃν ἂν δυνατὸν ἔστι γενέσθαι

ни обол. И заради това, че са те огорчили подобни хора, да не питаем вечен гняв спрямо ромейското царство, чиито многобройни и големи благодеяния ти знаеш, понеже си ги изпитал! Какво отношение има към ромейските власти и подвластния им народ това, че някакви си недостойни човечета са дръзнали да въстанат против тебе? Какво отношение има това към императора, който още нищо не разбира, ако хората, които лошо управляват делата му, са взели такова решение спрямо тебе?¹ Но ти си оскърбен. Нека ти бъде достатъчно, че са наказани ония, които са те оскърбили — и при това много повече, отколкото те заслужаваха. Защото, когато някой е подложил на съответно наказание оня, който е тъкмял да нанесе обида, то той, ако не е твърде жесток, се задоволява с това. Когато пък отмъщението е много по-голямо, нима той може да се гневи повече и да желае още повече да наскърби тоя, който го е оскърбил? Аз тук не казвам за някой кротък и човеколюбив [човек], подобен на тебе, но за такъв, който, макар и да е бил жесток и необуздан, все пак ще прекрати своята жестокост, ще угаси огъня на гнева си и ще склочи мир с тоя, който несправедливо е намислил да повдигне ръка. Тъй и ти, чедо наше, прекрати гнева си, върни се пак към собствената си кротост и тури край на човекоубийствата и на другите бедствия, които търпят досега християни от християни.

За това, най-любезно ми чедо, сега ти съобщавам писмено.² Но ако Христос, бог наш, мирът, който превъзхожда всеки ум, със своето наставление насочи душата ти така, щото ние сами лично да се явим при тебе и със собствените си уста да поговорим с тебе за това и за друго, ако това поискат обстоятелствата, то ние сме готови да се явим при тебе. И не се страхуваме нито от старостта си, нито от немоцта, нито от трудността на пътуването си, стига само твоята добродетел да поиска да се съгласи на мир. И тъй събщи ни дали бог ти е внушил това велико и спасително за ромейте и българите дело, т. е. да се явя сам при тебе там, гдето е въз-

¹ Патриарх Николай Мистик се стреми да убеди цар Симеон, че императорът не е имал никакво отношение към предприятия от византийците поход срещу България през 917 г. ² Това писмо Николай Мистик е написал вероятно в края на юли или началото на август 920 г. Вж. Златарски, Писмата..., СбНУК, XI, стр. 35.

τόπον, καὶ θεάσασθαί σε τὸ ἐμοὶ ποθεινότατον θέαμα, καὶ συλλαλήσαι τὰ πρόσφορα καὶ συμφέροντα περὶ τῆς ἐν Θεῷ ἀπὸ γε τοῦ νῦν εὐρήνης καὶ τῆς κοινῆς καταστάσεως. δῆλον δὲ διὰ τοῦ ἀποστεῖλαι τοὺς κατασχεθέντας Ῥωμαϊκοὺς ἀποκρισιάρχους, καὶ τοῦ ἦκειν διὰ τῆς αὐτῶν γλώσσης σὺν τῷ γράμματί σου τὴν ἀπαγγελίαν τῆς φιλοθέου σου προαιρέσεως, ἵν' οὕτω μετὰ πληροφορίας ἑαυτοὺς ἐκδεδωκότες προθύμως, εἰ καὶ ὑπὲρ δυνάμιν ἡμῶν τὸ πρᾶγμα πρὸς τοὺς πόλους τῆς πορείας, εἴτε πρὸς τὴν Μεσημβρίαν^{α)}, ἢ ἄλλοθι οὐ ἂν ἀρέσῃ καταλάβωμεν. Καὶ ὅσα συμφέροι Ῥωμαίοις καὶ Βουλγάρους εἰπεῖν καὶ ἀκοῦσαι, ρηθήσεται, δι' ὧν λήξει μὲν τὰ τοῦ πολέμου, βραβευθήσεται δὲ εὐρήνη ἐφ' ἣ δοξασθήσεται ὁ Θεός, κατασχυνθήσεται δὲ διάβολος καὶ οἱ τοῦτο ἐξυπηρετησάμενοι μεγαλυνθήσεται δὲ καὶ τὸ σὺν ὄνομα ἐν τε τῷ παρόντι αἰῶνι καὶ ἐν τῷ μέλλοντι καὶ βιώσουσιν ἐν ἀναπαύσει καὶ ἀπαλλαγῇ τῶν κακῶν ὃ τε ὑπὸ τὴν σὴν χεῖρα δεδομένος λαός, καὶ οἱ τελοῦντες ὑπὸ τὴν βασιλείαν ἧτις σὺν Θεῷ καὶ διδάσκαλός σοι καὶ ὁδηγός καὶ πρὸς σωτηρίαν ἐγένετο, καὶ τῶν ἀρχαίων ἐθνῶν ἀναλαβομένη, πρὸς τὰ πολλῶν κρείττονα καὶ ὑπερέχοντα μετέστησε, καὶ τοῦ δοξάζεσθαι καὶ σεμνύνεσθαι, καὶ οἷτως τοῦ Χριστοῦ ἀρχικὴ μοῖρα γνωρίζεσθαι τὰς ἀφορμὰς ἐμπαρέσχετο. (XIV, col. 97 D — 105 B).

можно да се назначи място, и да видя тебе — тоя многожелан за мене образ — и да поговорим за това, което е нужно и полезно относно общото положение. Яви ми чрез задържаните от тебе ромейски апокрисиарии¹, които ти ще изпратиш назад и които ще дойдат тук, устно и с писмо за твоего боголюбиво намерение, та така с пълна увереност и на драго сърце да предприемем това трудно пътуване, ако и да не е според силите ни, като пристигнем или в Месемврия, или другаде, гдето ти се нрави. И онова, което трябва да се каже и чуе за ромеите и българите, ще бъде казано и с това войната ще се прекрати и ще се закрепим мирът, с който ще се прослави бог, а дяволът пък и ревностните му слуги ще се посрамят, ще се възвеличи и името ти в настоящия и бъдещия живот и ще живеят в спокойствие и далеч от бедствията подвластният под твоята ръка народ и ония, които са подчинени на империята. Тя с божия помощ ти е служила като учителка и пътеводителка към спасението и като възстанови предишните обичаи, ще те насочи към доброто и най-възвишеното, ще ти даде възможност да се прославиш и да добиеш чест и по този начин да познаеш първоначалното предопределение на Христа.

13. Ad eundem

Τῷ αὐτῷ

До същия

Τὰ γράμματά σου, θεοτίμητε ἡμῶν ἐνέ, δεξάμενοι χαρᾶς ἀληθοῦς καὶ πνευματικῆς ἐπλήσθημεν ἠδονῆς, καὶ ἐπυξάμεθα, εἰ καὶ ἁματωλοί, ἀνθ' ὧν οὕτω πρόθυμος ἐγένου εἰς πρόσωπον ἐλθεῖν τῆς ἐμῆς ταπεινότητος, ἀξιωθῆναί σε τοῦ προσώπου θεατῆν γενέσθαι μετ' εὐπαρρησιάστου συνειδήσεως του Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὅταν ἐρῇ τοῖς ἀξίοις τῆς μακαρίας ἐκείνης φωνῆς: „Δεῦτε, οἱ εὐλογημένοι τοῦ Πατρός μου, κληρονομήσατε τὴν ἡτοιμασμένην ὑμῖν βασιλείαν ἀπὸ καταβολῆς κόσμου.“ Τοῦτο μὲν ἠδξάμεθά σοι καὶ εὐχόμεθα, διότι ἐμφανισθῆναι αὐτίκα τῇ δηλώσει τῷ ἡμετέρῳ προεθυμήθης προσώπου· παράσχοι δὲ ὁ αὐτός

Когато получихме писмото ти, боготими наш сине, се изпълнихме с истинска радост и духовно наслаждение и се помолихме, ако и да сме грешни, загдето ти изказа такава готовност да дойдеш на свиждане с мое смирение и да се удостоиш да видиш с чиста съвест лицето на господата наш Исуса Христа, когато той е казал на достойните за неговото блажено слово: „Елате вие, благословени от моя отец, и наследете присъденото за вас царство от сътворението на света.“ За това се молихме и се молим, тъй като, след като получи известието [ни], ти на драго сърце пожела незабавно да се явиш пред нашето лице. Нека господ

α) *μσημβρίαν loco Μεσημβρίαν in ed.*

¹ Т. е. задържаните византийски пратеници. За апокрисиарии изобщо вж. А. Emeriau, Apocrisiaires et apocrisariat. Notion de l'apocrisariat; ses variétés à travers l'histoire, Échos d'Orient, XVII (1914), pp. 289 — 297. — *Idem*, Les apocrisiaires en Orient, *ibid.*, pp. 542 — 548.

Κύριος ἡμῶν, Ἰησοῦς Χριστὸς, ἡ ὑπερέχουσα πάντα νοῦν εἰρήνη, ἡ ἀγάπη, ἡ ἀλήθεια, ἡ σωτηρία ἡμῶν, καὶ ἔτι μᾶλλον προσεύξασθαι ὑμῖν διὰ βίου παντὸς ὅσαι τῆς ταπεινῆς ζωῆς ἡμῶν αἱ βραχεῖαι ἡμέραι ὑπὲρ ὧν καὶ ἔτι πρόθυμος κατανεύειν ὀφθήσῃ τοῖς ἡμετέροις λόγοις, οἷς ἦγοντες πρὸς σὲ φθεγξόμεθα σὺν Θεῷ τῷ διδόντι λόγον συνέσεως ὑπὲρ τῆς κοινῆς εὐζωΐας καὶ ἀναπαύσεως τοῦ Βουλγάρων καὶ Ῥωμαίων γένους. Ἄλλ' οὕτω μὲν ἡ ἀρχὴ τοῦ γράμματος, τέκνον ἡμῶν, ἐξ ἱερᾶς ἀπάρχεται ἡμῖν εὐχῆς ὑπὲρ δὲ τῶν λοιπῶν, καὶ ἃ μεταξὺ τοῦ γράμματος ἐνεφέρετο, χάρον τοῦ μὴ ὀχλήροισι γενέσθαι τῷ μήκει τῶν λόγων, μάλιστα ὅτι ἐλπίζομεν Θεοῦ βουλομένου στόμα πρὸς στόμα λαλήσαι, περιττὸν ἠγησάμεθα γράφειν.

Ἐκεῖνο δὲ μόνον ὡς ἀναγκαῖον γράφομεν, ἠγαπημένε μου νιὲ καὶ δεδοξασμένε, ὡς καὶ τὸ γῆρας ὀπίσω ῥίπτομεν, καὶ τὸ ἀσθενὲς παρεῶμεν τῆς φύσεως, καὶ τὰ ἐκ τῆς ὁδοῦ ἐπιπονα καὶ λυπηρὰ, καὶ τὴν ὄλην ταλαιπωρίαν οὐχ ἱπολογιζόμεθα, εἰ μόνον πληροφορίαν παράσχῃς ἡμῖν, ὅτι παρακέκληται ἡ σὴ τιμία ψυχὴ μὴ ἀτιμάσαι τὸν κόπον ἡμῶν, μηδὲ τὴν προσβείαν ἣν ποιεῖται πρὸς σὲ, τέκνον ἡμῶν, γηραιὸς πατήρ καὶ συντετριμένος, ἀνήκοον ἀποστρέψῃς καὶ παραλελογισμένην. Ποιήσομαι δὲ πάντως προσβείαν καὶ σοὶ, τέκνον ἡμῶν, ἐπωφελῆ, καὶ τοῖς Ῥωμαίοις οὐ παντάπασιν ἐπιβαρῆ καὶ ἀφύρητον. Εἰ οὖν, ὡς εἶπον πάντως οὕτως παρακέκλησαι, πρῶτον μὲν ὑπὸ τοῦ Θεοῦ, δεύτερον δὲ ὑπὸ τῆς σῆς ἐμφρονεσιότητος διασκέψεως, καὶ τρίτον, εἴ τίς σοι λόγος καὶ τῆς ἡμῶν ταπεινότητος, ὑπὸ τῆς ἡμετέρας δεήσεως ἐλεύσομαι πρὸς δὲ καὶ ψυχῇ περούμενος καὶ τῷ σώματι, τῶν βαρυνόντων πάντων τὴν ἐμὴν ζωὴν καὶ τὸ γῆρας ἐπιλελυμένος.

Εἰ δ' ὅπερ ἀπενχόμεθα, ἔτι κάκεινα τὰ προλαβόντα σκάνδαλα (ἀλλὰ μὴ συγχωρήσοι Θεός!) ἐν τῇ σῇ διαμένουσι ψυχῇ, καὶ αἱ βουλαὶ καὶ σκέψεις αἱ ἀθλίους εἰργάσαντο Ῥωμαίους καὶ Βουλγάρους, καὶ ἔτι περὶ τῆς Ῥωμαϊκῆς βασιλείας τοὺς ἀρχαίους ἐν σεαυτῶν λογισμοῦς φέρεις, αὐτὸν σοι προβάλλομαι μεσίτην, αὐτὸν ἄγγελον τὸν τῆς βουλῆς τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς, ἣν τοῖς ὑπὸ τοῦ ἀνθρωποκτόνου δαίμονος ἐκπεπολεμημένοις ἀπ' ἀρχῆς ἠγγεῖλε, καὶ τῇ φιλανθρωπῶ ἀγγελίᾳ ἔπαυσε μὲν τὸν αἰώ-

наш Исус Христос — мирът, превъзхождащ всеки ум, любовта, истината и нашето спасение, — нека ни сподоби още по-усърдно да се молим за вас през целия ни живот, колкото и да бъдат кратки дните на нашето смирено съществуване, та ти да се покажеш готов да се съгласиш с нашите думи, които, като дойдем при тебе, ще произнесем с помощта на бога, внушителя на разумна реч, за общото благоденствие и успокоение на българския и ромейския народ. По този начин, чедо наше, началото на писмото ни начева със света молитва; а относно другите неща и за това, което се намира вътре в писмото [ти], сметнахме за излишно да ти пишем, за да не ти дотегне дългата ни реч и особено защото се надяваме, че с божия воля ще поговорим лично.

Пишем само за едно като нещо необходимо, обични и прославени ми сине, а именно за това, че аз забравих старост, че не обръщам внимание на слабостта на тялото си и че никак не мисля за трудностите и мъките на пътуването и за цялата умора, стига само ти да ни дадеш пълна увереност, че твоята честна душа не ще пренебрегне нашия труд и няма да върнеш назад, без да изслушаш и без да обърнеш внимание, пратеничеството, което изпраща до тебе, чедо наше, твоят стар и немощен баща. Аз ще изпратя във всеки случай посолство, което и за тебе, чедо наше, е полезно, и за ромеите не е тъй тягостно и неизгодно. И тъй, ако ти, както казах, си така разположен, на първо място от бога, а после от твоята твърде благоразумна мисъл и най-сетне от нашата молба, ако ти колко-годе обръщаш внимание на нашето смирение, то аз ще дойда при тебе, като хвърча с душата и тялото си и като забравя всичко, което отегчава моя живот и старостта ми.

Но ако — дано не е така — предишните съблазни се таят още в душата ти, което да не допуска бог, а тъй също и ония желания и стремления, които направиха нещастни ромеите и българите, ако още носиш в себе си първоначалните помисли за ромейското царство, то призоваваме за посредник самия известител на волята на бога-отца, която той извести на нападаните още отначало от човекоубица-демон, и със своето човеколюбиво известие прекрати вечната война, унищожи преградата на враждата

νιον πόλεμον, ἐξεῖλε δὲ τὸ τῆς ἐχθρας μεσότοιχον, καὶ εἰς ἐνότητα καὶ εἰρήνην συνήγαγε τὸ ἀνθρώπινον. Ἄλλ' αὐτόν σοι προβάλλομαι εἰς δυσώπησιν τὸν Κύριον τῶν κυρίων, τὸν Βασιλέα τῶν βασιλευόντων, καὶ ἐξουσιάζοντα πάσης ἐξουσίας, φανερὰν ἡμῖν τὴν σὴν ποιῆσαι προαίρεσιν δι' ὧν ἀντιπέμψεις γραμμάτων ὥστε με μῆτε κόπον ὑπομεῖναι διακενῆς, μῆτε παραγεγονότα ματαίους φθέγγασθαι λόγους εἰς αἰσχύνην μὲν τὴν ἐμὴν, εἰς γέλωτα δὲ τῶν πολλάκις φιλοῦντων κατακερτομεῖν καὶ γελᾶ τὰ ἡμέτερα. Οἶδας δὲ, φρόνιμος ὢν Θεοῦ χάριτι, ὡς πολλοὶ τῶν ἀνθρώπων, οἵμοι τῆς ἀνθρωπίνης ἔλλεινότητος! τοιαύτης ὑπάρχουσι διαθέσεως· τυχὸν δὲ καὶ εἰς κατάκριμα τῆς σῆς τιμωτάτης ψυχῆς. Τὸ γὰρ μάτην κινήσαι ἄνθρωπον γέροντα, ἐξησθηνημένον, ἀρχιερέα, εἰ καὶ ἀνάξιον, καὶ μέχρι τοῦ σοῦ προσώπου τοῦτον ἀγαγεῖν εἶτα διακενῆς ἀποστρέψαι μάταιον ὑπομεμενηκότα πόνον καὶ κάματον, γέλωτα δεδειγμένον τοῖς προαίρεσιν ἔχουσι καταγελάων ἡμῶν, σκέψαι, τέκνον μου ἠγαπημένον, μὴ οὐκ ἔστιν ἀκατάκριτον τῇ σῇ φιλοθέῳ ψυχῇ. Τὰ δ' ἄλλα ἐξῆρωμένον σε διαφυλάξοι Χριστὸς ὁ Θεὸς ἡμῶν, καὶ νῦν μὲν ἀπὸ πάσης κακώσεως ὄρωμένης τε καὶ ἀοράτου ὑψηλότερον συντηροῶν, καὶ ἐν τῷ μέλλοντι αἰῶνι τῆς ἀναπαύσεως καὶ δόξης τὴν κοινωνίαν παρεχόμενος. (XV, col. 105 C—108D)

и отново събра човешкия род в единство и мир. Призовавам да те убеди господарят на господарите, царят на царуващите и господстващият над всяка власт да ни изявиш намерението си чрез писмата, които ще ни пратиш. Така аз нито напразно ще се моря, нито след като се явя, ще произнасям напразни думи за мой срам, за посмешище на ония, които често обичат да се подиграват и подсмиват над нашите дела — а ти знаеш като благоразумен по милост божия, че мнозина от хората, о човешка окаяност, са разположени към това, — и може би и за осъждане на твоята пречестна душа. Защото да раздвижиш напразно стар човек, съвършено омаломощен, архиерей, ако и недостоеен, и да го докараш при себе си, а после да го върнеш назад напразно, след като е понесъл напразно труд и мъки и е станал за присмех на ония, които обичат да ни се присмиват — помисли, възлюбено ми чедо, че това не ще остане, без да бъде осъдена твоята боголюбива душа. Прочее да те запази невредим Христос, бог наш, и да те предпази сега от всяко зло, видимо и невидимо, а в бъдещия живот да те направи съпричастник в своя покой и слава.

14. Ad eundem

Τῷ αὐτῷ

До същия

Πάλιν ἐπὶ τὸ γράφειν, υἱέ μου θεοφροῦρητε, ἀναγκαίως κεκίνημαι, τοῦτο μὲν ὑπὸ τῶν ἀληθόνων καθεκástην νυτιόμενος τὴν ψυχὴν, αἰ διὰ τὰ κοινὰ πάθη καὶ τὰς συμφορὰς Ῥωμαίων καὶ Βουλγάρων συνέχουσαν ἡμᾶς, τοῦτο δὲ καὶ διὰ τὴν ἐκεῖθεν φοβερὰν τιμωρίαν, ἐὰν ἐπὶ τοσοῦτοις κακοῖς σιγῶντες διατελέσωμεν. Σκοποὶ γὰρ τεθέντες, εἰ καὶ ἀνάξιτοι, τῆς τῶν ἀνθρώπων σωτηρίας, οὐ δυνάμεθα σιωπᾶν, ἵνα μὴ τὸ αἷμα τῆς σφαγῆς Ῥωμαίων καὶ Βουλγάρων

Отново, богохраними ми сине, съм принуден да пиша,² защото, от една страна, всекидневно душата ми се раздира от страдания, на които сме подложени поради общите нещастия и бедствия на ромеите и българите, а от друга пък, защото се боя от страшното наказание в отвъдния мир, ако продължаваме да мълчим пред толкова големи злини. Понеже ние, които [сме] поставени, ако и недостойни, за блюстителите на човешкото спасение, не можем да мълчим, за да не би бог, който ни е поставил за блюстител, не зная по какво свое решение, да поиска от нас кръвта на убитите ромеи и българи. Заради това, ако и да се от-

¹ Това писмо е било написано между края на август и 24 септември 920 г. Бързото съгласяване на Симеон да води преговори за мир с византийците възбудило у тях недоверие, затова Николай Мистик прави редица уговорки около срещата, която щяла да се състои в Месемврия. А цар Симеон, както изглежда, е целял да спечели време, за да може изпратената към Дарданелите войска да превземе гр. Лампсак и да се закрепни на малоазийския бряг. Вж. Златарски, Писмата..., СбНУК, XI, стр. 39 — 42. — Същият, История, I, 2, стр. 412 — 414. ² В. Н. Златарски отнася това писмо към началото на 921 г. (Писмата..., СбНУК, XI, стр. 45 — 47).

ἐξ ἡμῶν ἀπαιτήσῃ ὁ κρίμασιν οἷς οἶδε Θεὸς σκοπὸν καταστήσας ἡμᾶς. Διὰ τοῦτο, εἰ καὶ πλειστάκις γράψαντες παρελογίσθημεν, ὅμως καὶ νῦν γράφομεν, δεόμενοι τοῦ Θεοῦ τοῦ πάντων αἰτίου τῶν ἀγαθῶν, καὶ ἐν τῷ παρόντι προσχεῖν σοι δοῦναι τῷ λόγῳ ἡμῶν, ἀλλὰ μὴ ῥίψαι τοῦτον εἰς παραλογισμόν, οἷα ἐπὶ τῶν προλαβόντων συμβέβηκε. Γράφω δὲ, τέκνον ἡμῶν, οὐχ οἷα πρότερον μόνον περὶ εἰρήνης σε δυσωπῶν, ἀλλ' ἕτερόν τινα τρόπον ἀγωνιῶν καὶ πενθῶν ὑπὲρ τῶν μελλόντων κινεῖσθαι κακῶν μεταξὺ Ῥωμαίων καὶ Βουλγάρων. Πάλιν γάρ, οἷμοι τῆς ἐπηρείας τοῦ πονηροῦ δαίμονος! στρατευμάτων παρασκευὴ καὶ πανταχόθεν συλλογὴ καὶ κίνησις μυριάθρωπος, οἷαν οὐ δύναμαι παραστήσαι τῷ λόγῳ. Καὶ διὰ τοῦτο στενάζω καὶ ὀδύρομαι προβλέπων καὶ κατανοῶν ὅσα ἐκ τῆς τοιαύτης κινήσεως τῶν στρατοπέδων μεταξὺ Ῥωμαίων καὶ Βουλγάρων συμβήσεται χαλεπὰ, ὧν πάντως ἡ σύμβασις κοινὴ Χριστιανοῖς συμφορὰ, καὶ πικρὸν ἄλγος Χριστῷ τῷ Θεῷ ἡμῶν, τῷ περιποιησάμενῳ ἑαυτῷ εἰς κληρονομίαν τὸ τῶν Χριστιανῶν γένος διὰ τοῦ αἵματος τῆς ἀγίας πλευρᾶς αὐτοῦ. Εἴτε γὰρ τὸ Βουλγάρων ἔθνος ἀπολωλέναι γένοιτο, τῷ Χριστῷ καὶ Θεῷ ἡμῶν περιγίνεται τὸ ἀλγεῖν· εἴτε ὁ Ῥωμαϊκὸς λαὸς, οἷα τὰ τοῦ πολέμου πράγματα, εἰς ὄλεθρον περιστῆ, καὶ οὕτως ἡ πάντων κεφαλὴ Χριστὸς ὁ Θεὸς ἡμῶν ἐπὶ τούτοις ὀδυνώμενος ἔσται. Εἴτα οἱ τῶν τοσούτων αἴτιοι συμφορῶν τίνα ἔξουσι προσδοκίαν; Ποίαν καὶ ἐν τῷ παρόντι βίῳ διανύσουσιν, εἴ γε τὸ ζῆν αὐτοῖς περιέσται; Καὶ ἐν τῷ μέλλοντι βίῳ πορευόμενοι, μετὰ ποίας ἐλπίδος ἐκεῖ πορεύονται; Πῶς τῷ προσώπῳ τοῦ Θεοῦ παραστήσονται; Πῶς τὴν ἐκδεχομένην ὑπομενοῦσιν αὐτοὺς τιμωρίαν; Τίνα εὐρήσουσιν ἀπολογίαν; Τίνα πρόφασιν προβαλοῦνται τῆς τοσαύτης τῶν Χριστιανῶν ἀπωλείας;

Ταῦτά με συνέχει, τέκνον ἐμὸν, καὶ ἐν ἡμέρᾳ καὶ ἐν νυκτί· διὰ ταῦτα σπαράσσομαι τὴν ψυχὴν, καὶ σιγᾶν μὴ δυνάμενος τὸ γράμμα σοι διαπέμπομαι. Ἀναλόγισαι, υἱέ μου, ἄξια ποιῶν τῆς σῆς μεγάλης συνέσεως, τὰς χύσεις τῶν αἱμάτων Ῥωμαίων καὶ Βουλγάρων, αἵ τὴν γῆν ἐμόλυναν, ὅτε ὁ παγκάλεπος ἐκείνος συνέστη πόλεμος μεταξὺ τῶν γενῶν ἑκατέρων. Ἐνθυμήθητι ὅση τότε συμφορὰ Βουλγάρους καὶ Ῥωμαίοις ἀπῆντησεν, καὶ μὴ βουληθῆς ἔτι τοιαύτην ἡμέραν ἀποτρόπαιον ἐπιδεῖν. Μὴ τοῦτό σε δόξῃ ἐπαίρειν ὅτι Βούλγαροι μὲν, εἰ καὶ πλείστοι μαχαίρας ἔργον γεγόνασιν, ὅμως περιεγέγοντο, Ῥωμαῖοι δὲ τὴν ἤτταν καὶ τὸ ἔλαττον

насяш с презрение към нашите многобройни послания, ние все пак пишем, както молим бога, причинителя на всички блага, да ти внуши да обърнеш внимание сега на нашето писмо, а не да го отхвърлиш, както се случи с предишните. Пиша, чедо наше, не като те моля, както по-рано, само за мир, но и като страдам и плача по друг начин за бъдещите злини, които ще настъпят между ромеи и българи. Защото отново — о козни на злия демон! — има приготвление на войски и отвсякъде сбор и движение на хиляди души, което аз не мога да изразя с думи! И заради това аз охкам и скърбя, понеже предвиждам и си представям какви злини от това движение на войските ще произлязат между ромеите и българите. Те ще бъдат общо нещастие за християните и горчиво страдание за Христа и бога наш, който чрез кръвта на своите свети ребра е направил за свое наследство рода на християните. Защото, ако се случи да погине българският народ, това ще причини страдания на Христа и бога наш. Ако пък ромейският народ изпадне в гибел, както става на война, и тогава също главата на всички, Христос, бог наш, ще бъде опечален. Заради тях после виновниците на всички тези страдания какво могат да очакват? Какъв живот ще прекарат те тук на земята, ако животът им бъде оставен, и когато се преселват в бъдещия живот, с каква надежда ще се явят там? Как ще застанат пред лицето на бога? Как ще понесат наказанието, което ги чака? Какво оправдание ще намерят? Каква причина ще изтъкнат за толкова голяма гибел на християните?

С това съм зает, чедо мое, ден и нощ. От това душата ми се терзае и като не мога да мълча, аз ти пращам писмо. Разсъди, сине мой, ти, който извършваш дела, достойни за великия ти разум, за кръвопролитията между ромеи и българи, които оскверниха земята, когато избухна оная най-ужасна война между двата народа!¹ Помисли си какви бедствия сполетяха българи и ромеи и не пожелавай да видиш такъв отвратителен ден! Не се гордей с това, че българите, ако и мнозина от тях да станаха жертва на меч, все пак удържаха връх, а ромеите претърпяха поражение и бяха надвити!

¹ Патриарх Николай Мистик има пред вид кръвопролитния бой при Ахелой.

ἀπηνέγκαντο· οὐ γὰρ αἰεὶ τοῦ πολέμου τεταγμένα τὰ ἔργα, ἀλλ' ἔχουσιν ἄδηλον τὴν ῥοπὴν, καὶ πολλὰς τὰς ἐφ' ἑκάτερα μεταβολὰς. Μὴ πάλιν οἶον τὴν νίκην μετὰ σοῦ γενέσθαι, ἀλλ' ἄνθρωπος ὢν σκόπει καὶ τὰ ἀνθρώπινα. Διότι πολλοὶ ἐστῶτες, ὡς ἐνόμιζον, ἐπ' ἀσφαλείας, ἔπεσον κτῶμα ἐξαίσιον· καὶ πολλοὶ κείμενοι ἀνωρθώθησαν· πολλοὶ, νενικηκότες καὶ δόξαντες εἶναι ἀκαταμάχητοι, αὐθωρὸν ἠττηθέντες ἀπόλοντο. Οἶδα ὅτι καὶ χωρὶς τῶν ἐμῶν λόγων, τέλειος ἐν φρονήσει τυγχάνων, ταῦτα γνώσκεις· πλήν καὶ ἡμεῖς γράφομεν οὐκ ἔξω γράφοντες τοῦ εἰκότος. Δός μοι, τέκνον ἐμὸν, τὴν σὴν εὐσύνητον ἀκοίην, μᾶλλον δὲ πρὸς τῆς ἀκοῆς τὴν σὴν φρονίμην καὶ φιλάτην ἐμοὶ ψυχίην. Δόσεις δὲ προσέχων τοῖς ἐμοῖς ζήμασιν, ἀκούων λόγους πατρὸς, καὶ πατρικῶς συμβουλευόντος καὶ συμφερόντος, ὡς γε πεποιθήμεν ἐν Θεῷ, καὶ πρὸς σὴν δόξαν καὶ ἐν τῇ παρούσῃ ζωῇ καὶ ἐν τῇ μελλούσῃ, ἐν ἣ ἡ μάλιστα ἡ δόξα ἐπέραστος τοῖς ὄντως ἐπιποθοῦσι τοῦ δοξάζεσθαι. Μὴ βουλευθῆς τὴν συγκίνησιν τῶν νῦν στρατευμάτων εἰς παρόταξιν σοι καθισταμένην ἰδεῖν, μηδὲ πάλιν πολυάνθρωπον σφαγὴν Ῥωμαίων καὶ Βουλγάρων γενέσθαι, μηδ' ὥσπερ ἀνακαινισμόν ἰδεῖν ἐκείνου τοῦ πολέμου τῶν συμφορῶν, μή ποτε πρὸς μεταμέλειαν καταστῶμεν, ὅτε τυχὸν ἐξ αὐτῆς οὐδὲν ἀπαντήσεται ὄφελος.

Φρονίμων ἀνθρώπων ἐστὶ, καὶ μάλιστα ὁποῖος αὐτὸς εἶ, προσορᾶν καὶ προασφαλίζεσθαι τῶν κακῶν τὴν ἐπέλευσιν, ἀλλὰ μὴ ἐπιβρίπτειν ἑαυτοῦς ὥσπερ μύουσιν ὀφθαλμοῖς εἰς τὴν πείραν αὐτῶν. Δόξης ἐπιθυμεῖς, τέκνον ἐμὸν, πλούτου καὶ λαμπροῦ ὀνόματος; ἔξεστί σοι πευδομένῳ τοῖς ἡμετέροις λόγοις μὴ τῆς ἐπιθυμίας ἀποτυχεῖν. Καὶ πρόσχες οἷς λέγομεν· κρίμασιν οἷς ἔξεπίσταται ὁ Θεὸς, εἰς τὸν θρόνον τῆς βασιλείας ἐνίδρυσεν, ὡς γε καὶ αὐτὸς, οἶμαι, διέγνωσ, τὸν κύριον Ῥωμανόν· συνάρθητι κατ' ἐπιγαμίαν αὐτῷ, εἴτε πρὸς ἄρσενα παῖδα ἐκείνου θυγατέρα προσαρμόζων, εἴτε πρὸς τὴν θυγατέρα ἐκείνου υἱὸν εἰς νυμφίον δεχόμενος. Καὶ τούτου γνωμένου οὐδενὸς ἀποτεύξη τῶν καταθυμίων, ὅσα πρὸς δόξαν τὴν πρέπουσαν καὶ πρὸς τὴν σὴν ἀπόλαυσιν ἀφορᾶ, καὶ παντὶ τῷ Βουλγάρων

Тъй като не винаги делата на войната вървят по установен ред, но изходът на войната е неизвестен и везните се накланят ту на едната, ту на другата страна. Не мисли, че победата пак ще бъде твоя; но като човек имай предвид и човешките дела, защото мнозина, които са мислели, че стоят на здрава почва, са паднали със страшно падане; и мнозина които са лежали паднали, са се вдигнали; трети, които са удържали победа и са се смятали непобедими, са претърпявали поражение и веднага са загивали. Аз знам, че ти всичко това и без моите думи разбираш със своя съвършен ум; пък освен това и ние не пишем за неща неправдоподобни. Насочи към мене, чедо мое, твоя благоразумен слух или по-добре преди слуха разтвори ми твоята разсъдлива и многообична душа. Но ти ще я разтвориш, ако се отнесеш с внимание към думите ми и изслушаш думите на своя отец, който, уповавайки се на бога, бащински с полза те съветва заради славата ти както в настоящия, така и в бъдещия живот, в който славата е особено приятна за желаещите действително да се прославят. Не пожелавам да видиш движението на сегашните войски, изправени срещу тебе, нито да настане пак многобройно избиване на ромеи и българи, нито пък да видиш като че се подновяват бедствията на предишната война, за да не се разкайваме после, когато от нея не се получи никаква полза.

На благоразумните хора и особено на такива, какъвто си ти сам, е свойствено да предвиждат и да се предпазват от настъпването на бедствията, но не да се хвърлят като със затворени очи, за да ги изпитат. Слава ли желаеш, чедо мое, богатство и славно име? Ти можеш, ако послушаш думите ми, да постигнеш желанието си. Но обърни внимание на това, което ти казвам. Бог по решение, което той сам знае, постави на императорския престол господаря Роман¹, както мисля, и ти сам вече знаеш. Сроди се с него чрез брак, било като дадеш дъщеря си за неговия син, било като ожениш своя син за неговата дъщеря. Ако стане това, ти нищо няма да загубиш от това, което желаеш и което се отнася до надлежната слава и твоята полза — нито за целия български род, нито за подчинения ти

¹ Роман Лакапин.

γένει καὶ ὑπὸ σὲ τελοῦντι λαῶν. Ἐπεξίτεις πρὸ
τούτου κηδεῖσαι βασιλεῖ, καὶ τὴν σὴν ἐξαίτησον
παρὰ φραῦλον ἐποιήσαντο οἷς ἔδοξε τοῦτο ποιεῖν·
νῦν ἔξεσί σοι τῆ τοιαύτῃ κηδεῖα σεμνύνεσθαι.
Ἐπειθύμεις συγκηδεστῆς γενέσθαι Ῥωμαίων
βασιλέως, νῦν τοῦτό σοι φέρων χαρίζεται ὁ και-
ρός. Καὶ μηδὲν σοι δόξῃ ἐναντίον τὸ νεωστὶ
τοῦτον πρὸς τὸ ὕψος τῆς βασιλείας ἀναδραμεῖν,
ἀλλὰ μᾶλλον ἐκεῖνο κατανοῶν διὰ τῶν πραγ-
μάτων ὅτι, ὥσπερ χειραγωγούμενος ὑπὸ Θεοῦ,
εὐκόλως οὕτως καὶ ὡς οὐδεὶς ἄλλος σχεδὸν
εἰπεῖν ἐπὶ τὸ βασιλεύειν κατέστη. Προθυμότερος
γενοῦ πρὸς τὴν τοιαύτην τοῦ γένους συνάρειαν·
γεγόνασι πολλοὶ βασιλεῖς, ἀλλ' ἔσχον τινὰ παρα-
κολονηθῶντα τῆς βασιλείας ἀνάξια οὗτος δὲ, κα-
θὼς ἔφη, ὥσπερ ὑπὸ τοῦ Θεοῦ χειραγωγη-
θεὶς ἐπὶ τὴν τοιαύτην ἦλθεν ἀρχήν.

Εἰ δὲ μοι καὶ τῆς Ἐκκλησίας τὴν κατάστα-
σιν εἰς ἐνθύμησον ἀναλαβεῖν βουλήθῃς, πλεον
γνώσῃ τὴν ἐπὶ τῷ ἀνδρὶ τοῦ Θεοῦ εὐδοκίαν.
Οἶδε γὰρ σου ἡ τελειότης ὅσον πόρον ὁ κύριος
Λέων ὑπέστη ὁ βασιλεὺς, εἶτα καὶ οἱ ἐξ ἐκεῖνου
τὰ κοινὰ πράγματα διακρίσαντες, ἀλλ' οὐκ εἶδον
τέλος τῆς ἑαυτῶν σπουδῆς, ὅτι μηδ' ἦν, ὡς
ἔοικε, βούλημα τοῦ Θεοῦ· τοῦτου δὲ καταστάτος
ἐπὶ τῶν κοινῶν πραγμάτων τῆς διοικήσεως,
ἐλύθη μὲν ἐκεῖνα τὰ πολυχρόνια σκάνδαλα, καὶ
ὁ τῆς Ἐκκλησίας πολὺς κλύδων καὶ ταραχος,
καὶ ἀντὶ τούτων ἐν γαλήρῃ καὶ εἰρήρῃ τὰ τῆς
Ἐκκλησίας ὁρᾶται, καὶ οἱ μαχόμενοι διεστῶτες
τῆ τοῦ ἁγίου Πνεύματος χάριτι συνῆλθον πρὸς
ἑνώσειν. Πόθεν ἐτέρωθεν ἢ πάντως τῆς θείας
ἡμῶν συναραμένης Προνοίας καὶ τοῦτο ἐν ταῖς
ἡμέραις ταύταις εὐδοκησάσης καταπραχθῆναι;
Ταῦτα προστεδείκαμεν, ἵνα καὶ αὐτὸς εἰδῆς ὅτι
μὴ ἀθεεὶ ἐγκεχείρισται τὰ σκῆπτρα τῆς βασι-
λείας, καὶ ἵνα τοῦτο εἰδὼς, ἦν ἐξ ἀρχῆς εἶχες
ἐπὶ τὸ κηδεῖσαι τῷ βασιλεῖ τῶν Ῥωμαίων
ἔφρασι, νῦν, εἰ βούλοιο, τελειομένην ἔξῃς, καὶ
καταστῆς ἀληθῶς εἰς ἑνώσειν τῆ Ῥωμαϊκῇ
βασιλείᾳ. Καὶ διὰ τῆς τοιαύτης ἐνώσεως πάντα
μὲν τὰ χαλεπὰ, πάντα δὲ τὰ ὀδυνηρὰ Ῥωμαίων
καὶ Βουλγάρων ἐκποδῶν γένηται· πᾶσα δὲ ἄνε-
σις καὶ ἀπόλαυσις, καὶ ὅση τὸν βίον τοῦτον
ἡδονὴν φαιδρύνει, ἀμφοτέροις τοῖς γένεσιν ἐπι-
δαφιλευθήσεται. Καὶ γὰρ τῶν τέκνων ἡμῶν εἰς
γάμον συναπρομένων, πεποιθήσων ἔχομεν πρὸς

народ. Още по-рано ти поиска да се срод-
диш с императора, но твоето искане не
се почете от ония, които решиха да по-
стъпят така. Сега ти имаш възможност да
се украсиш с такава родство. Ти искаше
да станеш тъст на ромейския император,
сега тебе ти се представя удобен за това
случай. Не трябва да ти бъде никак не-
приятно това, че Роман недавна се въз-
качи на върха на империята, но, напротив,
като имаш пред вид, че той, като че ли
ръководен от бога, така лесно, както
никой друг, може да се каже, беше по-
ставен да царува, бъди готов да се сродиш
по този начин. Мнозина са ставали им-
ператори, но [тяхното възцаряване] се е
придружавало с нещо недостойно за цар-
ското достойнство; а той, както казах,
сякаш ръководен от бога, достигна до
такава власт.

Ако пък пожелаеш да обърнеш вни-
мание и на състоянието на църквата, то
още повече ще разбереш благоволениято
на бога към този мъж. Защото твое съ-
вършенство знае колко труд е положил
господарят император Льв,¹ а после и
следните след него управители на дър-
жавата, но те не видяха края на грижите
си,² защото, както изглеждаше, не беше
такава волята на бога. Когато пък този
[мъж] пое управлението на държавните
работи, то ония многогодишни съблазни,
голямото вълнение и смут в църквата се
прекратиха³ и вместо това църквата видя
тишина и мир, а ония които се бяха от-
цепили и които се бореха [срещу цър-
квата], по милостта на светия дух отново
се възвърнаха към единство. Откъде дру-
гаде това е произлязло, ако не от бо-
жественото провидение, което ни е съ-
действувало и в тия дни продължава да
благоволи към нас? Това ние прибавихме,
та и ти сам да знаеш, че не без волята
божия е връчен нему скиптърът на цар-
ството, и като знаеш това, сега, ако
искаш, можеш да изпълниш отколешното
си желание — наистина да влезеш в еди-
нение с Ромейската империя. Чрез това
единение всички бедствия и всички скърби
на ромей и българи биха били отстранени
и покой и щастие на онова, което донася
радост на този живот, в изобилие биха
били дадени на двата народа. И наистина,
когато вашите деца встъпят в брак, ние

¹ Льв VI.² Сиреч не са могли да видят³ Вж. тук стр. 229, бел. 1.

църквата умиротворена след схизмата от 906 г.

τὸν Θεόν, ὡς πᾶν εἶ τι καλὸν καὶ ἡδὺ καταλή-
ψεται ὑμᾶς, εἶ τι δὲ ἐναντίον καὶ ἀνιστῶν δια-
φρεύξεται, μηκέτι χρόνον ἔχοντος τοῦ πονηροῦ
δαίμονος, ἢ τῶν μιμουμένων τὴν ἐκείνου πονη-
ρίαν ἀνθρώπων, τὰ οἰκεῖα πράττειν καὶ ἐνεργεῖν. (XVI, col. 108 D — 113 A)

се уповаваме на бога, че всичко, което е най-добро и най-приятно, ще ви свърже, а всичко пък враждебно и неприятно ще бъде отблъснато от вас, тъй като злият демон или пък които му подражават в лукавството, не ще могат повече да извършват и осъществяват своите зли дела

15. Ad eundem

Τῷ αὐτῷ

До същия

Εἰ καὶ πολλάκις ἐγράψαμεν τὰς κοινὰς ἀπο-
δυσόμενοι συμφορὰς, ὅσαι Βουλγάρους καὶ Ῥο-
μαίους συνέχουσιν, εἴέ μου ἠγαπημένε καὶ
μεγαλόδοξε, εἰ καὶ πολλάκις ἐδ' σωπήσαμεν, καὶ
συγγὰς προσηνέγκαμεν παρακλήσεις, καὶ προσ-
ελθεῖν τῷ ὀπίω σου οὐκ ἐξεγένετο τοῖς λόγοις
ἡμῶν· ἀλλὰ χαμαὶ τούτους ἀπέβρυξας, καὶ οὔτε
ταπεινοῦ καὶ ἁμαρτωλοῦ πατρὸς ἐδυσώπησέ σε
τὸ γῆρας, οὔτε ἀρχαία φίλια, οὔτε τὸ τῆς ἱερο-
σύνης αἰδέσιμον, ἦν, εἰ καὶ ἀνάξιοι, κατηξιώ-
θημεν φέρειν οὔτε τὸ πάντων ἀναγκαιότατον
αὐτὸ τὸ πρᾶγμα ὑπὲρ οὗ πρεσβεύομεν, ὑπὲρ ἀγά-
πης, ὑπὲρ εἰρήνης, ὑπὲρ ἀνικοπῆς αἱμάτων
Χριστιανικῶν λύσεως καὶ σφραγῆς· καίτοι, τέκνον
ἡμῶν, μετὰ τῆς ἄλλης σου ἀρετῆς, καὶ τὰ θεῖα
λόγια μελετῶν, οὐκ ἀγνοεῖς ἃ πρὸς τοὺς μα-
θητὰς ὁ Κύριος ἔλεγεν· „Ὁ ἀθετῶν υἱὸς ἐμὲ
ἀθετεῖ,“ ὧν ἡ διαδοχὴ ἐξ ἐκείνου καὶ μέχρι
τοῦ νῦν εἰς ἡμᾶς κατέβη τοὺς ἀχρεῖους, οἷς
κρίμασιν ἐπίσταται ὁ Θεός. Ἀλλὰ γὰρ, εἰ καὶ
πλειστάκις ὑπὲρ οὗτω μεγάλου πράγματος καὶ
σωτηριώδους Ῥωμαίοις τε καὶ Βουλγάρους εἰς
κερὸν ἐδυσώπησα, τί ποιήσω; Πάλιν ἀναγκά-
ζομαι δυσωπεῖν, ἐπεὶ ἐτέθην εἰς τοιαύτην τάξιν
τοῦ μεσίτης εἰρήνης εἶναι, τοῦ πάση δυνάμει
τοὺς διεστῶτας συνάπτειν, τοῦ σκοπεῖν τὰ σκάν-
δαλα τοῦ ἐχθροῦ καὶ τὰς ἐπιβουλάς, καὶ ἀπαγ-
γέλλειν τοῖς ἐπιβουλενομένοις τὴν ἐκ τούτων
προσγινομένην βλάβην.

Ако и да сме често писали, оплаквайки общите нещастия, които постигат българите и ромеите, сине мой възлюбени и велеславни, ако и да сме често умолявали и постоянно сме отправяли увещания, обаче моите думи не са достигали до твоя слух. Ти си хвърлял писмата ми на земята и не те е трогвала нито старостта на смирения и грешен баща, нито старата дружба, нито величието на духовния сан, който ние, ако и недостойни, устояхме да носим, нито даже онова твое важно дело, за което ние се застъпваме, т. е. любовта, мирът и прекратяване на кръвопролитие и изтребление на християните. Обаче, чедо наше, ти покрай другата си добродетел, като изучаваш божествените слова, твърде добре знаеш онова, което господ е казал на учениците си: „Който презира вас, той мене презира“; а пък приемници на неговите ученици оттогава и до днешен ден по изволение божие сме ние, непотребните. Но ако и многократно да те умолявах напусто за това важно и спасително за ромеи и българи дело, [сега] какво да правя? Отново съм принуден да моля,¹ тъй като съм поставен на този чин, за да бъда посредник на мира, за да обединя всички сили разединените, за да следя за съблазните и козните на врага и да възвестявам на ония, които се поддават [на козните], вредата, която произтича от това.

Ὅσαί γάρ μοι ἐστὶν ἐὰν μὴ οὕτω φρονῶ
ἐὰν μὴ τοῦτο πράττω, ἐὰν μὴ φέρω ταύτην
τὴν διηνεκῆ σπουδὴν· Φρίττω τὴν ἀπειλὴν ἣν
ἠπέλησεν ὁ Θεός καὶ πλάστης τοῖς ὑπ' αὐτοῦ
τεθειμένοις εἰς τὴν ὑψηλὴν ταύτην σκοπιᾶν, καὶ
τῷ ὑφεί ἀνάλογον ἐχούσῃ τὸν κίνδυνον. Δοκῶ
μοι, τέκνον εὐσεβέστατον, καὶν τέως τῷ ἐπικλήρῳ

Горко ми, ако не мисля тъй, ако не правя това, и ако не проявявам постоянна грижа! Аз не се боя от заплахата, с която бог и създателят заплашва възведените от него на този висок чин. Мене ми се струва, чедо мое преблагочестиво, че аз, ако и да пребивавам в този скоро-

¹ През 921 г. българите отново навлезли в пределите на Византия и стигнали до Катасирти. Известие за това нападение на българите накарало византийците да вземат мерки за отблъсването им. Била изпратена войска към град Термопол, а патриарх Николай Мистик, за да спре българите, написал настоящото писмо на Симеон. Това писмо е било писано през пролетта на 921 г. Вж. *Златарски, Писмата...*, СбНУК, XI, стр. 51—54. — *Същият, История, I, 2, стр. 416—422.*

τούτω βίω συναστροφέρομαι, τῷ ἐκεῖθεν παύσασθαι κριτηρίῳ, καὶ τοὺς λόγους ἐξαπατεῖσθαι τῆς διακονίας ἢν διακονεῖν προσετάχθημεν· καὶ τὴν φοβερὰν ἐκείνην καταδίκην τρέμω καὶ ἀπαράιτητον, ἣτις ἐκδέχεται τοὺς βραδυότερον πρὸς τὴν εἰρήνην συνάγοντας τοῦ Χριστοῦ καὶ Θεοῦ ἡμῶν τοὺς ὑπὸ τοῦ πονηροῦ δαίμονος εἰς τὸ ἐχθραίνειν ἀπενεχθέντας. Διὰ τοῦτο καὶ νῦν ὀδυρόμενος γράφω, διὰ τοῦτο πάλιν τῆς πρὸς σὲ δεήσεως ἐπιλαμβάνομαι. Καὶ γὰρ, οἴμοι! τὰ μέλλοντα πάλιν Χριστιανοῖς ἀπαιτῶν μικροῦ τοῖς ὀφθαλμοῖς θεωρῶ, καὶ συγκέχυμαι ὄλος ὑπὸ τοῦ ἀπεικταίου ἐκείνου θεάματος καὶ τῶν σκηνθρωπῶν πραγμάτων, ἃ εὐχομαι πρὶν ἰδεῖν, τῆς παρούσης ζωῆς ἐξελθεῖν. Καὶ γὰρ καὶ τὸ ἐνὸς ἀνθρώπου μόνον σφραγὴν ἰδεῖν, ὅστις ἴν ἢ ὁ ὑποπίπτων τῇ σφραγῇ, ἐλευθὸν θέαμα. Πῶς γὰρ οὐκ ἐλευθὸν ἀνθρώπος ὑπ' ἀνθρώπου σφραζόμενος τοῦ τῆς αὐτῆς μετέχοντος πλάσεως τοῦ τελοῦντος ὑπὸ αὐτὴν φύσιν, τοῦ ἐκ τοῦ αὐτοῦ πηλοῦ γεγονότος, τοῦ τὸν αὐτὸν κεκτημένου πλάστην καὶ χορηγὸν τῆς παρούσης ζωῆς, καὶ συνάγοντα πάλιν, ὅταν ἐκείνω δοκῇ ἐξ ἴσου τὸ πλάσμα πρὸς τὴν ἐκεῖθεν ζωὴν; Ὡταν δὲ οἱ σφάζοντες καὶ σφραζόμενοι οὐ μόνον καθ' ὃν εἶπομεν λόγον ἔχουσι κοινότητα, ἀλλὰ καὶ πατέρες τυγχάνουσι καὶ τέκνα καὶ ἀδελφοί, καὶ δὴ καὶ κληρονομία τοῦ Χριστοῦ καὶ Θεοῦ ἡμῶν, τοῦ τὸ αἷμα τῆς ἁγίας αὐτοῦ πλευρᾶς τὸ ἀσύγκριτον τοῦτο τίμημα δεδοκότος, ἵνα ἡμᾶς ἐξωνήσῃται καὶ κληρὸν οἰκεῖον ἀποδείξῃ, ὅταν οὗτοι καθ' ἀλλήλων ὀπλίζονται, ὅταν τὴν γῆν καὶ τὰς χεῖρας μιάνωσι ταῖς σφραγαῖς, τί ἴν τις εἶποι; Ποῖος Ἰερεμίας θρηνήσει τὰ τοιαῦτα πάθη; Ποῖα ἐξισωθήσεται δάκρυα τῇ οὕτω χαλεπῇ συμφορᾷ;

Ταῦτα καὶ, πάλιν φημι, κινεῖ με πρὸς τὸ γράφειν καὶ δυσωπεῖν, ὅτι σπυράσσομαι τὴν ψυχὴν, τῶν ἐσομένων πραγμάτων ἐνθυμούμενος τὴν ἀπάντησιν· καὶ οὐ δύναμαι σιωπᾶν, οὐδ' ἐν ἡρεμίᾳ διατελεῖν. Πάλιν γὰρ στρατοπέδων συγκίνησις, καὶ πανταχόθεν ἐκστρατεία, καὶ λαοῦ ἀναριθμήτου συνέλευσις· οὐκ οὐκ οἶδα ποῖα ὑποδέξεται χώρα, ἢ τίς χωρήσει τόπος εἰς ἐν συνηλυθότας. Εἴτα ἐπὶ πᾶσι τούτοις αὐδεὶς ἄλλος ὁ στρατηγῶν, οὐκ ἐξηγούμενος τοῦ τοσοῦτου πλήθους, ἀλλ' αὐτὸς ὁ βασιλεὺς μετὰ πάσης τῆς ἑαυτοῦ δορυφορίας. Αὐτὸς γὰρ στρατηγὸς τοῦ πολέμου, αὐτὸς ἐξηγεῖται τῶν στρατοπέδων, αὐτὸς ἀναλαμβάνει τὰ ὄπλα καὶ συστρατιότης ἄμα καὶ συναγωνιστῆς καὶ ἀγωνοθέτης καθίσταται. Τοιαύτης οὖν γυγνομένης τῆς παρασκευῆς, τοιαύτης τῆς συγκινήσεως, οὕτω μυριολέκτου

преходен живот, стоя пред отвѣдния съд и че от мене се иска отчет за службата, която ние сме били назначени да изпълняваме. Аз се боя от неговата страшна и неумолима присѣда, която очаква ония, които много безгрижно се отнасят към мира на Христа и бога наш и са вмъкнати във вражда от лукавия демон. Затова и сега със сълзи пиша, затова отново се обръщам към тебе с молба. И наистина — горко ми! — аз виждам като че с очи онова, което ще постигне християните, и цялото ми същество се възмушава от онова омразно зрелище и ония ужасни дела; преди да ги видя, аз бих желал да се махна от този живот, тъй като убиването дори на един само човек, който и да бъде убитият, представя жално зрелище. Как да не е жално човек да се убива от човек, който представя същото творение, има същата природа, сътворени са от една и съща пръст и имат един и същ създател и в този живот един и същ ръководител, който, щом му бъде угодно, ще призове всичките си творения към отвѣдния живот? Но когато пък убиващите и убиваните не само, както вече е казано, имат обща връзка, но още биват бащи, деца, братя, с една реч наследие на Христа и бога наш, който чрез кръвта от своите свети ребра ни е дал тази несравнена чест, за да ни изкупи и да ни направи свое наследие, когато те се въоръжават едни срещу други и оскверняват земята и ръцете си с убийства, то какво тогава може да каже някой? Какъв Еремия ще оплаче тези бедствия? Какви сълзи ще се сравнят с това ужасно нещастие?

Ето, повтарям, какво ме кара да ти пиша и да те моля; тъй като душата ми се терзае, като предчувствувам изхода на предстоящите събития, и аз не мога да мълча, нито да бъда спокоен. Понеже пак се начева движение на войски, отвсякъде тръгват на поход и се събират безбройни войски. Аз не зная коя страна ще ги приеме или кое място ще позволи да се съберат на едно място! После началствува и предводителствува това множество не някой друг, а сам императорът с всичката си свита. Той сам е главнокомандуващ във войната, сам началствува войските, сам се хваща за оръжие и заедно с това е и войн, и сподвижник, и разпоредител на сражението. Когато става такава подготовка, такава раздвижване и се събира такава

στρατιᾶς ἀφορμώσης, τί δεῖ λογίζεσθαι ἡμᾶς; ποταπὴν ἔχειν τὴν ψυχὴν; Οἶδα μὲν οὖν, τέκνον ἡμῶν, ὡς καὶ ἡ σὴ ἐπίσταται σύνεσις, ὅτι ἔστιν ὄρισμένος ὁ πόλεμος, οὐδ' ἐπίδηλόν ἐστι μεθ' ὧν ἡ νίκη γενήσεται, ἀλλ' ἐν ἀδήλοις κεῖται τὸ τέλος. Ἄλλὰ τοῦτο οὐκ ἀδηλον, κἂν τε ἐπὶ Ῥωμαϊκῆς μαχαίρας τὸ Βουλγαρικὸν ἀναλωθῆσεται, κἂν τε ἐπὶ τῆς τῶν Βουλγάρων Ῥωμαῖοι καταμηθῆσονται Χριστιανικὰ αἵματα ὑπὸ Χριστιανῶν χέεται, καὶ γῆ τοῖς Χριστιανῶν αἵμασι μολύνεται, καὶ ὁ Χριστὸς καὶ Θεὸς ἡμῶν, οὗ λαὸς ὑμεῖς τε καὶ οὗτοι περιοῦσιος καὶ τέκνα καὶ κληρονομία, ἐπὶ τῇ τῶν σφαζομένων ὀδυνήσεται ἀπωλεία. Ἡ οὖν τοῦτο νομίζεις ὅτι μεγίστη ὀδύνη τῶ Χριστῶ καὶ Θεῶ ἡμῶν, ἂν τε Βούλγαροι ἢν τε Ῥωμαῖοι ἔργον μαχαίρας γενήσονται; Καὶ τίς ὅλως εἰς ἄγνοιαν τούτου καθίσταται; Τίς οὐχὶ συνομολογήσει τὴν κατ' ἀλλήλων ἐπανάστασιν τῶν Χριστιανῶν διὰ μέσον τῶν φιλανθρώπων σπλάγγων τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν τὴν πληγὴν διελιώνειν;

Δάξομεν εἰκόνα πατρὸς πολυπαιδία χαίροντος, εἶτα ἐξαίφνης τῆς κατ' ἀλλήλων τῶν παιδῶν ἐπαναστάσεως. Πῶς οὕτω διάκειται, ὅταν, ἀντὶ τοῦ εἰρηνεύειν, ἀντὶ τοῦ ὁμονοεῖν τὰ ἑαυτοῦ τέκνα, βλέπη ἔχθραν ἀλλαξαμένους, καὶ κατὰ τῆς ἀλλήλων σφαγῆς τὰ ἑαυτῶν ξίφη βάπτοντας; Οὐ μεταβαλεῖ τὴν χαρὰν εἰς θρήνους; οὐχὶ κοπητὸν μὴ δυνάμενον ρηθῆναι λόγῳ ποιήσεται; οὐ χανεῖν ἑαυτῶ τὴν γῆν εὐξεται μᾶλλον ἢ βλέπειν τὸν ἥλιον; Εἶτα πατέρες μὲν, οἳ μηδένα κόπον εἰς τὴν ἡμῶν κατεβάλλοντο γένεσιν, ἃ εἶπον, ἐξ ἀνάγκης ὀφθῆσονται πάσχοντες, ὅταν ὀρῶσι τὰ τέκνα πόλεμον πρὸς ἀλλήλους ἀραμένους, ὁ δὲ Χριστὸς καὶ Θεὸς ἡμῶν, ὅς, ἵνα κτήσεται ἡμᾶς, ἵνα υἱοποιήσῃ, τῶν πατρικῶν ἑαυτὸν ἐκένωσε κόλπων, καὶ σαρκὸς μετέσχε καὶ αἵματος παραπλησίως ἡμῖν, καὶ σταυρὸν ὑπέστη καὶ θάνατον, ἵνα υἱὸς ἀπεργάσῃται, ὀρῶν τὰ οἰκειὰ τέκνα, Βουλγάρους φημι καὶ Ῥωμαίους, οὕτω κατ' ἀλλήλων ἐκμεμηνότας, καὶ ἐπιλελησμένους μὲν τοῦ τοιούτου Πατρὸς καὶ τῆς υἱότητος, ἀντὶ δὲ τῆς ἀδελφικῆς σχέσεως εἰς θηριώδη καὶ ἀνήμερον διάθεσιν καταστάντας, οὐ μᾶλλον ἀσυγκρίτους ἔσται φέρων τὰς ὀδύνας; οὐ πολλῶ κεντεῖται δοιμύτέρῳ ἀλγῆματι; Ἔχει πολλὴν εὐπορίαν ὁ λόγος, υἱέ μου ποθεινότετε καὶ φίλε, καὶ εἴ τι ἄλλο οἰκειότερον ὄνομα καὶ γλυκύτερον ἐν ἀνθρώ-

μногохилядна армия, то за какво ние трябва да помислим и какво душевно настроение трябва да имаме? И тъй аз зная, че до наше, както добре е известно и на твоя разум, че изходът на войната не е определен, нито е известно чия ще бъде победата, а също и краят ѝ не е известен. Обаче известно е, че или българската войска ще бъде изтребена от ромейския меч, или пък ромей ще бъдат изсечени от българския меч. Във всеки случай християнска кръв ще се пролива от християни; земята ще бъде опетнена от християнска кръв и Христос и бог наш, чийто народ, чеда и наследие сте както вие, така и ние, ще бъде дълбоко наскърбен от гибелта на убитите. Или ти не помисляш, че много голяма ще бъде скръбта на Христа и бога наш, ако българите или ромейте станат жертва на меча? Кой изобщо не знае за това? Кой няма да се съгласи, че повдигането на християните едни срещу други нанася силен удар на човеколюбивото сърце на нашия спасител?

Нека вземем за пример баща, който се радва на много деца, но ето тези синове изведнаж въстават едни срещу други. Как може той да остане в такова положение, когато вместо мир и съгласие между децата си вижда, че тях ги разделя вражда и че обагрят мечовете си с братска кръв? Няма ли да обърне радостта си в плач? Нима него няма да го обземе неизказана скръб? Нима той няма да пожелае по-скоро земята да го погълне, отколкото да гледа слънцето? И тъй бащите, които не са понесли никакво страдание при нашето раждане, по необходимост ще започнат да страдат, както казах, когато видят, че децата им са повдигнали война едни срещу други. А Христос и бог наш, който, за да ни придобие и да ни осинови, остави отческото си лоно, прие плът и кръв подобно на нас и претърпя кръст и смърт, за да ни направи [свои] синове, нима няма да търпи несравнено по-големи скърби, като вижда, че собствените му деца, сиреч българите и ромейте, тъй свирепствуват едни срещу други, че са забравили такъв един баща и синовния си дълг, и наместо да се държат като братя, са преминали към зверски и груби отношения? Нима той не понася несравнено по-големи страдания? Нима не се уязвява от много по-голяма болка? Възделени ми сине и приятелю — и с какво друго по-подходящо

ποις ἐκ τῶν ἀνθρωπίνων προσφέρειν σοι τὴν παραινέσιν, εἰς τὸ συνιδεῖν ὡς τοιαῦτα πράττομεν, κατ' ἀλλήλων τὰ ὄπλα κινουῦντες, οἷα πᾶς ἀνθρώπος τίθησιν εἰς ἀρὰν, καὶ τοὺς τῶν κακῶν τούτων ἐργάτας ἀλάστορας ἤγηται. Τίς γὰρ φρονήσει κοσμούμενος, τίς ἐπιστάμενος τὴν φύσιν, τίς γνωρίζων τὸν Πλάστην, τίς ἀπλῶς ἀνθρωπίνης φύσεως ὑπάρχων καὶ λογισμοὺς ἑτέρων ἀνθρώπινους, ὁρῶν τοὺς τῆς αὐτῆς καὶ μιᾶς πίστεως ὄντας, τὸν αὐτὸν Θεὸν σεβομένους, ὄπλα κατ' ἀλλήλων ἐπαίροντας, εἴω γὰρ νῦν λέγειν τέκνα πρὸς πατέρας, πατέρας πρὸς τέκνα, καὶ ἀδελφοὺς ἀδελφοῖς πολεμοῦντας, οὐ σκυθρωπὴν ἀναλαμβάνει διάθεσιν, καὶ πάσας ἀρὰς ἀφίησι κατὰ τῶν οὕτως εἰς ἀπάνθρωπον προαίρεσιν ἐλασάντων.

Ἐχει μὲν οὖν, ὡς εἶπον, ἐκ τῶν κάτω ἀνθρωπίνων πολλὴν ὁ λόγος παρὰ κλήσιν εἰς τὸ λῆξαι μὲν ἡμᾶς τῶν σφαγῶν καὶ τῶν πολέμων, ἐπιστραφεῖν δὲ πρὸς τὴν σωτήριον καὶ θείαν εἰρήνην. Ἀλλὰ σύ μοι, τέκνον ἕμῳν, κατάλειπε τὰ κάτω καὶ τὰ ἀνθρώπινα, καὶ τὰς ἐκ τούτων παραινέσεις καὶ τοὺς λόγους, καὶ τὸ σὸν ὄμμα τῆς ὀπτικωτάτης ψυχῆς ἔπαρον πρὸς τὸν οὐρανὸν καὶ κατάστηθι πρὸς ἀναθεώρησιν τῶν ἁγίων δυνάμεων, ὅσαι τῷ Χριστῷ παρεστήκασιν, ὅτι καὶ αὐταὶ σκυθρωπάξουσιν, καὶ εἰκότως ὁρῶσαι γὰρ τὸν Ἀεσπότην ὀδυνώμενον ἐπὶ τῇ ἀπωλείᾳ τοῦ λαοῦ αὐτοῦ, λαὸς γὰρ ἐκείνου ἡμεῖς τε καὶ ἡμεῖς ἐπὶ τῇ ἀπωλείᾳ τῶν τέκνων καὶ ἀδελφῶν, καὶ ὡς πατὴρ τάξιν ἔθειο τέκνων, καὶ ὡς ἀδελφοὺς συγκληρονόμους παρέλαβεν, εἰς πείραν τοῦ τοιοῦτου πάθους καθίστανται. Τί λέγεις, οὕτω μέχρις οὐρανοῦ τῶν ἡμετέρων ἀναβαινόντων κακῶν, οἷς ὁ ἀπ' ἀρχῆς ἀνθρωποκτόνος διάβολος Ῥωμαίους ἐφιλονέκησε καὶ Βουλγάρους περιβαλεῖν; Οὐ λαμβάνομεν λογισμὸν τὸν πρόποντα Χριστιανοῖς; Οὐκ ἐπιστρεφόμεθα πρὸς ἑαυτούς; Οὐκ ἐννοοῦμεν τὴν τοῦ πονηροῦ κακομηχανίαν, δι' ἧς λυμαίνεται ἡμῖν, καὶ πρὸς ἐπανόρθωσιν τῶν οἰκείων κακῶν ἀνανήψομεν;

Ἐβουλόμην ἐπὶ πλέον ἐκτείνεω τὸ γράμμα· καὶ γὰρ πέφυκέν πως ὀδυνωμένη καρδία τῇ μακροτέρᾳ διοξόδῳ τῶν λόγων ὡσπερ ἀναπνεῖν καὶ κουφίζεσθαι τοῦ πιέζοντος βάρους· ἀλλὰ τοῦ λόγου παραστήσαντος ὡς καὶ μέχρι τῶν οὐρανῶν αἱ μεταξὺ Ῥωμαίων καὶ Βουλγάρων ἔφθασαν συμφοραὶ, ἔγνων τοῦ λόγου τὸ μῆκος

и по-приятно за човешките име [да те наречем], — словото има голяма възможност да те увещае чрез човешките дела, за да съзнаеш, че ние, като вдигаме оръжие едни срещу други, извършваме такива дела, които всеки човек предава на проклятие и счита за нечестивци ония, които извършват такива злини. Защото кой [човек], надарен с разум, който знае природата и познава създателя, който просто има човешка природа и човешки понятия, като вижда, че хора от една и съща вяра, които почитат същия бог, повдигат оръжие едни срещу други — аз сега няма да говоря за деца, които воюват против бащите си, бащи — срещу децата си, братя — срещу братята си, — кой няма да бъде в мрачно разположение и няма да отпрати всякакви клетви против ония, които са дошли до такива безчовечни решения?

И тъй, както вече казах, словото може да приведе от земните човешки дела много увещания да прекратите убийствата и войните и да се обърнете пак към спасителния и божествен мир. Но ти, чедо мое, остави земните и човешките дела и ония примери и наставления, които произтичат от тях; обърни окото на проницателната си душа към небето и почни да съзерцаваш светлите сили, които стоят пред Христа, за да видиш, че и те самите се наскърбяват, и то с право, тъй като те виждат, че господ скърби за загиването на своя народ (а негов народ сме ние и вие), за загиването на децата и братята (като баща той ни е нарекъл свои деца и като братя ни е взел за сънаследници) — естествено те изпитват същата скръб. Какво ще кажем, когато достигнат по този начин до небето всичките тези наши бедствия, на които изначалният човекоубиец — дяволът се е стараел да подхвърли ромей и българи? Няма ли и ние да разсъждаваме, както подобава на християни? Няма ли да се осъзнаем? Нима не схващаме зломислието на лукавия, с което той ни причинява вреда, няма ли да се стремим, за да поправим собствените си злини?

Аз бих пожелал още повече да продължа писмото си, защото опечаленото ми сърце при по-продължително течение на мислите сякаш че си отдъхва и се облекчава от потискащото бремене; но понеже стана дума за това, че нещастията на ромей и българи са достигнали до небето, реших да съкратя размера на

ἐπισχεῖν. Τοῦτο μόνον φημί, τοῦτο παρακαλῶ, τοῦτο δυσωπῶ, δός μοι τὴν σὴν ἀκοήν, ἣν ἔδει καὶ ἀπ' ἀρχῆς ἡμῖν παρασχεῖν· οὐ γὰρ ἂν συνέβη τὰ τοιαῦτα χαλεπά· ἀλλ' εἰ καὶ μὴ πρότερον, ἀλλ' ἐν τε τῷ παρόντι δός μοι, καὶ πάλιν ἔρω, τὴν σὴν, νίε μου ἐρασμιώτατε, ἀκοήν, καὶ δέξαι ταπεινοῦ πατρὸς βουλήν καὶ εἰσῆγησιν. Πεποίθαμεν ἐν Θεῷ ὡς οὐ μεταμεληθήσῃ τοῦτο ποιῶν· δέξαι ταπεινοῦ ἀρχιερέως δυσώπησιν ὑπὲρ τοῦ κοινοῦ δυσωποῦσαν συμφέροντος, καὶ περὶ μνήμης καὶ ὀνόματος τοῦ σε δοξάζειν ἐν γῆ καὶ ἐν οὐρανῷ μέλλοντος τὴν σπουδὴν ποιουμένου. Μὴ τὴν ἀναρίθμητον ταύτην στρατιὰν πάλιν προσπελάσαι τοῖς τῶν Βουλγάρων βουλευθῆς ὁρίοις, μηδὲ γυμνῶσαι τὰ ὅπλα πατέρας πρὸς τέκνα, καὶ τέκνα πρὸς πατέρας, οὗς τὸ πανάγιον Πνεῦμα τῆ τοιαύτη συνῆψε σχέσει μηδὲ τὴν στυγητὴν ἐκείνην ἡμέραν καὶ ὄραν θελήσωμεν ἰδεῖν, ἐν ἣ τῶις χριστιανῶν αἵμασι καὶ πάλιν ἡ γῆ μολυνθήσεται. Ὡς γὰρ ἄνωθεν εἶπομεν, εἰ γὰρ καὶ ἀμφιβάλλεται ἡ νίκη μεθ' ὧν στήσεται, ἀλλὰ τοῦτό γε οὐκ ἀμφίβολον, ὅτι αἵματι μυρίῳ ἡ γῆ φουραθήσεται, καὶ δάκρυα ὄμβρους νικῶντα Ῥωμαίων καὶ Βουλγάρων κατακλύσει τὰ πρόσωπα. Καὶ, τέκνον ἡμῶν, πείσθητι συμβουλῇ ταπεινοῦ γέροντος, οὐ μᾶλλον Ῥωμαίων ἢ Βουλγάρων τὴν σωτηρίαν ἐπιζητοῦντος, οὐδ' ἦπτον φλεγόμενον τὰ σπλάγχνα καὶ κηδομένου τῆς τῶν Βουλγάρων εὐζωΐας, καὶ εὐπαιθείας ἢ τοῦ λαοῦ ὧν ἀρχιερατεύειν ἐλάχομεν, καὶ ὑπὲρ ὧν ταῖς φροντίσιν ἀδιαλείπτως ἐπαγορευνοῦμεν.

Ἀλλὰ τὰ μὲν παρ' ἡμῶν ὑπὲρ τοῦ μὴ ὅπλα κινήθῃναι εἰς παράκλησιν καὶ δυσώπησιν τῆς σῆς ἐμφρονεστάτης εἰρημένα ψυχῆς τοσαῦτα. Πεποίθαμεν δὲ τῷ πάντων Βασιλεῖ καὶ Θεῷ, παρ' οὗ πᾶσα ἐξουσία καὶ ἀρχή, δι' οὗ ὁ αἰώνιος καταλέλυται πόλεμος, καὶ εἰρήνη τῷ κόσμῳ δεδώρηται, ὡς ἐκεῖνος τὰ λείποντα ἐν τῇ σῇ λαλήσει καρδίᾳ καὶ αὐτὸς σε δι' ἑαυτοῦ τὸ καλὸν τῆς εἰρήνης ἀναδιδάξει, καὶ πείσει πρὸς τὴν ἀρχαίαν κατάστασιν ἐπανελθεῖν, καὶ ἀγαπήσῃ μὲν ἐκείνην τῆς ζωῆς ἐφ' ἧς ἡμᾶς κατέστησε διὰ τῆς ἁγίας κολυμβήθρας, καὶ τῆς ἐν αὐτῇ ἀναγεννήσεως, ἐνώσας ὡς υἱὸς πατρός· τῷ Ῥωμαίων γένει, μισῆσαι δὲ τὰ ἐκ τοῦ πονηροῦ ἐπεισελθόντα σκάνδαλα, καὶ ὅσα ἐκ τῶν τοιούτων σκανδάλων. Ἴδοὺ χρόνος ὅσος ὄλεθροῦς Ῥωμαίους καὶ Βουλγάρους διέθηκε· τοσοῦτον δὲ καὶ ἔτι προσθεῖς, ἀποπαύσομαι ὡς,

писмото си. За едно само ще кажа, за едно и ще моля, за едно умолявам: да ме изслушаш, което трябваше още отначало да сториш, и тогава не биха се случили такива злини. Ако не по-рано, то поне сега — пак ще кажа — изслушай ме, сине мой многолюбими, и приеми съвета и предложението на смирения си баща. Уповаваме се на бога, че ти няма да се разкайваш, ако направиш това. Приеми от смирения архиерей молбата, която се отнася до общата полза, понеже той се грижи за добрия спомен и името ти, та да се прославиш сега на земята и в бъдеще на небето. Не пожелавай тази неизброима армия пак да се приближи към границите на България, нито бащи да вдигнат оръжие срещу децата си, нито деца срещу бащите си, които всесветият дух е свързал с такова родство, нито да пожелаем да видим оня страшен ден и час, в който отново земята ще се опетни с християнска кръв. Защото, както вече погоре казахме, още е съмнително чия ще бъде победата, във всеки случай несъмнено е това, че земята ще се смеси изобилно с кръв и потоци от сълзи ще потекат по лицата на ромеи и българи. Да, чедо наше, послушай съвета на смирения старец, който желае спасението на ромеите не повече, отколкото на българите и не по-малко се съкрушава в сърцето си и се грижи за благосъстоянието и спокойствието на българите, отколкото за народа, чийто архипастир сме и за който непрестанно бдим и се грижим.

Но всички тези неща казахме, за да убедим и измолим от твоята преблагоразумна душа да не се вдига оръжие. Уповавам се на царя на всичко и бога, от когото иде всичката власт и началство, от когото е прекъсната вечната война и мирът е даден на света, че той ще внуши на твоето сърце това, което не достига. Той сам ще те настави в благо на мира и ще те убеди да се върнеш пак към предишното положение и да обикнеш този живот, в който той ни постави чрез свещения купел и чрез възраждането в него, като ви съедини с ромеите като синове с бащи¹ и ви научи да мразите съблазнителите, внушавани от злия демон, и техните сетнини. Ето вече колко време се изтребват ромеи и българи. Като прибавя още това, ще свърша. Ако с божия по-

¹ Пак се намеква за покръстването на българите.

εἰρήνης σὺν Θεῷ γνωμένης, ὃ ἂν βούλη Ῥωμαίους ἐπιζητεῖν ἀντὶ τῶν ὕπλων καταθέσεως, εἴτε φόρους εἴτε τι ἕτερον, δῆλον ἡμῖν ποιήσον· μόνον φορητὸν ἔστω τὸ ζητούμενον, καὶ μὴ τῶν λίαν βαρυνόντων καὶ ὑπὲρ δυνάμιν καὶ πᾶσαν ποιήσομαι πρεσβείαν, πᾶσαν ἰκεσίαν, πᾶσαν μηχανὴν συγκινήσω πρὸς τὴν σὺν Θεῷ κυβερνήσαντα Ῥωμαίων βασιλείαν τε καὶ ἐξουσίαν, μέχρις ἂν τὸ ζητούμενον παρ' ὑμῶν εἰς τέλος προέλθοι. Ὁ δὲ Θεὸς τῆς εἰρήνης, ὃ τὸ μεσότοιχον τῆς ἔχθρας πόνοις καταλύσας οἰκείοις, ὃ τὰ διεστῶτα ἐξ αἰῶνος συνάψας, αὐτὸς καὶ νῦν τοὺς ἐπηρεία δαίμονος ἐκπεπολεωμένους εἰς εἰρήνην καταστήσει, καὶ τὴν ἐν Πνεύματι ἁγίῳ ἐνότητά καὶ δοίη τῶν ἐκ ταύτης μὲν φροσόμενων ἀγαθῶν τε καὶ ἠδυνόντων τὴν ἀπόλαυσιν, ἀπαλλαγὴν δὲ τῶν ἐκ τῆς ἔχθρας καὶ τῶν σκανδάλων χαλεπῶν τε καὶ θλίψεων. (XVII, col. 113 B — 121 A)

16. *Ad eundem*

Τῷ αὐτῷ

Ἦκε πρὸς ἡμᾶς, τέκνον ἡμῶν ἠγαπημένον, ἦκεν, εἰ καὶ βραδύτερον, ἢ πληροφορία τῆς σῆς πρὸς ἡμᾶς ἀγάπης· οὕτως γὰρ ἐπληροφόρησας τὴν ἡμετέραν ταπεινώσειν, ὅτι σώζεις ἔτι διάθεσιν υἱοπρεπῆ πρὸς ἀχρεῖον μὲν πατέρα, ποθήσαντα δὲ τὸν υἱὸν πόθῳ ἀληθινῷ καὶ πνευματικῷ. Ἐγὼ μὲν γὰρ ὑπελάμβανον ἐν τῷ βραδύνειν τὸν ἀποκρισιῶριον ἡμῶν ὡς ἔθου παρὰ φαῦλον ἡμᾶς, καὶ οὐκέτι σώζονται παρὰ σοὶ ἢ θεομὴ ἐκείνη ἀγάπη καὶ τοῦ πνεύματος ἢ στοργή. Ἀλλ' ὡς ἔοικεν, ἡμεῖς μὲν ἐπλανώμεθα, σὺ δὲ, τέκνον μου γλυκύτατον, ἐφύλαττες παρὰ σεαυτῷ ἄσβεστον τῆς ἀγάπης τὴν λαμπάδα, καὶ νῦν ἔδειξας ὅτι σώζεται διὰ τῆς τοῦ γράμματος καὶ τῆς τοῦ ἀποκρισιῶριου ἀποστολῆς, καὶ ἤλεγξας τὴν ἡμετέραν ὑπόνοιαν. Καὶ χάριν ὁμολογῶ τῷ Θεῷ, τέκνον μου ἠγαπημένον, ὅτι ἐγὼ μὲν ἠλεγχθὴν πεσῶν εἰς τοιαύτην ὑπόνοιαν, σὺ δὲ τὸ λαμπρὸν τῆς σῆς ἀγάπης, ὅτε Θεὸς τὴν σὴν ἐκίνησε καρδίαν, ὡσπερ πάντοτε, καὶ νῦν διέδειξας. Ἀλλ' ἢ τοῦ σοῦ γράμματος ὑποδιχῆ οὕτω, τέκνον μου ἀγαπητὸν, διέθηκεν ἡμᾶς, καὶ τοιαύτης γλυκύτητος κατέστησεν εἰς ἀπόλαυσιν.

Ἐκεῖνο δὲ οὐκ ἀποκρύψομεν πρὸς σέ, υἱέ μου ἀγαπητέ, ὅτι παρεμίγη καὶ λύπη τις τῇ τοῦ γράμματος ἠδονῇ, καὶ οὐκ ἀφῆκε τὴν ψυχὴν ἡμῶν χαίρειν ἐπὶ τῷ γράμματι καθαρῶς. Διὰ τί; Ὅτι ἐγράψαμεν τὴν εἰρηνικὴν σου παρακαλοῦντες καρδίαν, πανθῆναι μὲν τὰ σκάνδαλα τοῦ πονηροῦ, ἀνακαινισθῆναι δὲ τὴν ἐξ ἀρχῆς εἰρήνην Ῥωμαίων καὶ Βουλγάρων. Καὶ οὐχ

μοῦχ настане мир, то каквото и да поискаш от ромейте за прекъсването на войната — било дан или нещо друго, — събщи ни. Само нека твоето искане бъде изпълнимо, а не твърде тежко и непосилно. Аз пък всякак ще ходатайствувам и всякак ще моля, ще употребя всяко средство пред царската държава с божия помощ, докато твоето искане не се изпълни. Богът на мира, който е разрушил със страданията си преградата на враждата и е съединил разделеното от векове, той нека доведе до мир и единство в светия дух въввлечените във война по подбуда на дявола. Нека той ни даде да се насладим от богатата и сладостите на мира и да се освободим от бедствията и угнетенията — сетнини на враждата и съблазните.

До същия

Получихме най-последно, любимо ни чедо, получихме, ако и малко късно, уверение в твоята любов към нас. По тоя начин ти напълно увери наше смирение, че още пазиш синовното чувство към немощния си баща, който обича сина си с истинска и духовна любов. Поради забавянето на нашия апокрисиарий аз предположих, че ти си се отнесъл с пренебрежение към нас и че няма вече в тебе предишната гореща обич и душевна привързаност. Но се оказа, че ние сме се заблудили и че ти, наше пресладко чедо, си запазил в себе си неугасено светилото на любовта и сега с изпращането на писмото и апокрисиария показва, че ти още я пазиш, и с това обори нашето подозрение. Изказваме благодарност богу, любимо ми чедо, загдето аз, който бях паднал в такава подозрение, бях опроверган, а пък ти, след като бог трогна сърцето ти, показа и сега, както винаги, силата на любовта си. Но получаването на твоето писмо, любимо ми чедо, толкова ни разчувствува и ни даде да вкусим от тази сладост.

Обаче аз няма да скрия от тебе, любезни ми сине, че край удоволствието от писмото ти се примеси и известна скръб и не позволи на душата ни искрено да се радва на писмото ти. Защо? Защото ние писахме, като призовавахме твоята миролюбива душа, да прекрати съблазните на лукавия и да възобнови първоначалния мир между ромей и българи, и

ἀπλῶς οὕτως, ἀλλὰ δηλωθῆναι ἡμῖν παρὰ ὑμῶν θεοδωρήτου δόξης ἀπλῶς καὶ καθαρῶς τὰ πράγματα, δι' ὧν προβήσεται ἡ εἰρήνη, καὶ ὥστε μὴ ἀμήχανον καὶ ἀδύνατον εἶναι τὴν αἴτησιν, ἀλλὰ τοιαύτην ἥτις καὶ Βουλγάρους ὠφελήσει, καὶ Ῥωμαίους οὐκ ἀπολέσει· σὺ δὲ, τέκνον ἡμῶν, καταλιπὼν τὰ περὶ τούτου γράφει, ἔγραφας, τοῦ ἐμοῦ γήρους κατειρωνευόμενος, ὡς οὐκ ἀδύνατα ἐπιζητεῖς· οὐδὲ γὰρ τῶν τεθηκότων Βουλγάρων τὴν ἀνάστασιν ἐπιζητεῖς, ἀλλὰ ζητεῖς πράγματα, ὧν ἔστι δυνατόν τὴν τελείωσιν προελθεῖν. Καὶ ταῦτα λέγων ἐκεῖνο ὑπέφρανες, τὸ τὸν ἤδη παρὰ Θεοῦ εἰς τὸν θρόνον ἀνηγμένον τῆς βασιλείας ἐκεῖθεν ἀναχωρεῖν. Καὶ τί τούτου ἀδυνατώτερον, τέκνον ἡμῶν; Πῶς ἔχει λόγον τὸν δικαιομασίαν οἷς οἶδεν ὁ Θεὸς τῆς μεγάλης αὐτοῦ κληρονομίας τὴν κυβερνήσασιν λαχόντα τοῦτον ἐκστῆναι τῆς κυβερνήσεως; Μὴ, τέκνον ἐμὸν, μὴ κατειρωνεύου τῆς ἐμῆς πολιᾶς· ἐπίστασαι γὰρ καὶ χωρὶς τῶν ἐμῶν λόγων, ὅτι ἀδύναστος αὕτη ἡ ἐπιζήτησις. Κατάλιπε οὖν ταύτην, καὶ μὴ ὡς δυνατὴν ἐπιτελεσθῆναι λογίζου· οὐδὲ γὰρ δυνατόν οὐμενοῦν τοῦτο γενέσθαι· πρὸς ἀλλὰ δὲ μετάβηθι ἐξαιτήματα, ὅσα φύσιν ἔχει τὸ πέρας λαμβάνειν· οἷόν τι λέγω, χρυσοῦ ποσότητα, ἱματίων, τυχὸν δὲ καὶ γῆς τι μέρος. Τούτων, εἴ τίς σοι θεῖος λογισμὸς τῆς τοῦ Χριστοῦ εἰρήνης ἐμπεριιστρέφεται, ὃ βούλει δῆλον κατάστησον ἡμῖν. Ἐγὼ λέγω, τέκνον ἐμὸν, τοῦτο εἶναι ἀντὶ παντὸς κέρδους, τοῦτο ἀντὶ πάσης προσκλήσεως, τὸ βουλευθῆναι τὰς τῶν αἰμάτων ἀναστεῖλαι χύσεις· τί γὰρ τοιοῦτον πρὸς ἄνθρωπον Χριστιανὸν καὶ θεοφιλῆ, καὶ μάλιστα οἷος σὺ τυγχάνεις, τέκνον ἐμὸν; τὸ καταπράξασθαι τοῦτο, καὶ κερδηθεῖσαι ἀνακοπήν τῶν σφαγῶν, ἀπόπαυσιν τῶν πολέμων, λῆξιν χύσεως αἱμάτων Χριστιανικῶν. Πλὴν ἔστω μετὰ τοῦ μεγάλου τούτου κέρδους καὶ ἀσυγκρίτου καὶ κέρδη ἕτερα προσγινόμενα, ὃ φθάσας εἶπον, χρυσοῦ ποσότητα, ἱματίων, ἢ καὶ γῆς τινος μέρος ἐπίδοσις, ὅση τυχὸν δυνατὴ καὶ ὑμᾶς ὠφειλεῖν, καὶ Ῥωμαίους μὴ ζημίαν ἐπάγειν ἀφόρητον. Ναὶ, τέκνον μου καὶ ἄνθρωπε τοῦ Θεοῦ, πρὸς τοιαύτην ἀπόβλεψον εἰρήνην, πρὸς τοιαύτην μετάθου γνώμην, καὶ ἄφες ἐκείνους τοὺς λογισμοὺς, οἳ μηδὲν συμβάλλονται πρὸς τὴν εἰρήνην, ἀλλὰ μᾶλλον ἐρεθίζουσι τοὺς πολέμους καὶ τὰς σφαγὰς.

не току-тъй просто, но да ни се извести от вас, комуто бог е дарувал слава, просто и ясно условията, при които ще се склучи мирът, и то искането да не бъде трудно изпълнимо и невъзможно, но такава, което и на българите да принесе полза, и за ромеите да не бъде пагубно. Обаче ти, чедо наше, без да ми отговориш на това, написал си, като се надсмиваш на староста ми, че не искаш нещо невъзможно. Защото не искаш възкресяването на умрелите българи, но искаш нещо, изпълнението на които било възможно. Като казваш това, по-нататък даваш да се разбере, че онзи¹, който вече е от бога възведен на престола на империята, трябва да слезе оттам. А какво може да бъде, чедо мое, по-невъзможно от това? Как е възможно онзи, който по решение, известно само на бога, е получил управлението на неговото велико наследство, да остави управлението? Не, чедо мое, не се присмивай на белите ми коси, защото ти и без моите думи знаеш, че това искане е невъзможно. И тъй остави това искане и не мисли, че то може да бъде изпълнено, защото съвсем е невъзможно това да стане. Премини към други искания, които по своето естество могат да се изпълнят, като: известно количество злато и одежди и може би някаква част земя. Ако пък у тебе се яви някакъв друг план за мира Христов, съобщи ни за това, което ти желаеш. Аз казвам, чедо мое, че желанието да се прекратят кръвопролитията стои по-високо от всяка изгода, по-високо от всяка печалба. Защото какво значи за един християнин и за човек боголюбив, а особено за такъв, какъвто си ти сам, чедо мое, да направи това и да постигне да се прекратят убийствата, да спрат войните и да се прекъсне проливането на християнска кръв? Освен това нека се постигнат заедно с тази велика и несравнена изгода и други придобивки, както вече казах, а именно: известно количество злато и одежди или част земя като добавка, която и на вас може да принесе полза, и на ромеите няма да причини непоносима загуба. Да, чедо мое и човече божи, обърни погледите си към такъв мир, възприеми такава мнение и отхвърли ония мисли, които съвсем не водят към мир, а още повече възбуждат войни и убийства.

¹ Т. е. Роман Лакапин.

Ἐμνημόνευε τὸ γράμμα καὶ περὶ τῶν εὐνούχων ὡς ἐκεῖθεν ἢ τῶν κακῶν αἰτία καὶ φανερόν τοῦτο καὶ πᾶσιν ἐγνωσμένον καθέστηκε. Καὶ τί, τέκνον μου, πρὸς ἡμᾶς τὰ τῶν εὐνούχων; Ἐκεῖνοι μὲν κακῶς πεφρονηκότες συνετάραξαν καὶ συνέχεσαν, ὥσπερ τὰ κοινὰ Ῥωμαίων πράγματα, οὕτω καὶ τὴν κοινὴν ἀγάπην καὶ ὁμόνοιαν Ῥωμαίων καὶ Βουλγάρων. Ἄλλ' οὐ χοῆ κληρονόμους ἡμᾶς εἶναι τῆς ἐκείνων κακίας, μᾶλλον δὲ ἂ κακῶς ἐξ ἀφροσύνης ἐκεῖνοι διέθηκαν, ταῦτα τὴν τε σὴν φρόνησιν, καὶ τὴν τῶν Ῥωμαίων διάσκεψιν διορθώσασθαι. Ἐξεμάνησαν ἐκεῖνοι; Μὴ γένοιτο τὴν ἐκείνων μανίαν μιμεῖσθαι ἡμᾶς. Ἄδικα ἐκεῖνοι κατὰ σοῦ ἐμελέτησαν; Οὐκ ἀγνοεῖς, τέκνον ἡμῶν, ὡς ἐστράφη εἰς κεφαλὴν αὐτῶν ἡ ἀδικία αὐτῶν. Ἀρκέσθητι τῇ τοῦ Θεοῦ κρίσει, καὶ ἀπόδεξαι τὴν ἐκδίκησιν, ἣν ὁ Θεὸς ἐπ' αὐτοὺς κατεπράξατο, καὶ μὴ ἐπιμένης διὰ τὴν ἐκείνων ὕνοιαν ἢ μανίαν, εἰ βούλει, τὸν ἐκδικήσαντά σε παραλυτῶν. Ἦ οὐ νομίζεις, τέκνον ἡμῶν, παραλυτεῖν τὸν Χριστὸν καὶ Θεὸν ἡμῶν τοσοῦτου φόρου ἐνεργηθέντος τοῦ περιουσίου αὐτοῦ λαοῦ, τῆς κληρονομίας αὐτοῦ, τοῦ Χριστιανῶν λέγω γένους τοῦ τε Βουλγαρικοῦ καὶ Ῥωμαϊκοῦ; ἢ οὐ λογίζῃ ἀλγεῖν τὸν φιλόανθρωπον ἐπὶ τῇ τοσαύτῃ τῶν ἀνθρώπων ἐρημία, ἐπὶ τοσοῦτων πόλεων, ἐπὶ τῷ πλήθει τῶν ἐκκλησιῶν, ἐπὶ τῷ πλήθει τῶν μοναστηρίων, ἐπὶ τῷ πάντων τούτων ἀφανισμῷ; Ναὶ οἶδα, τέκνον ἐμὸν, ὡς οὐδὲν σε διαλανθάνει τούτων καλῶς οὖν ποιῶν καὶ ὅπερ ἐν τῷ σῷ γράμματι ἀπεμνημόνευσας, τὴν μίμησιν τοῦ Χριστοῦ καὶ Θεοῦ ἡμῶν δεῖξον καὶ ἐνταῦτα παρὰ σοῦ τιμωμένην, καὶ ῥίψον εἰς λήθην ὅσα παρὰ τῶν εὐνούχων λελύπησαι, καὶ γενοῦ σεαυτοῦ καὶ τῆς ἰδίας πραότητος καὶ τῆς εἰρηρικῆς καταστάσεως, καὶ στρέψον εἰς πένθος τῷ πονηρῷ δαίμονι, ὅσα ταῖς κοιναῖς δυστυχίας Ῥωμαίων καὶ Βουλγάρων ἐπευφράνθη καὶ ἐξωρχήσατο πανσάσθῳ τῶν ὅπλων ἢ κινήσις κατὰ τῶν ἀδελφῶν καὶ πατέρων.

Εἴ τις οὖν ἔστι σοι λογισμὸς θεόθεν καὶ φρόνημα τοῦ Χριστοῦ καὶ Θεοῦ ἡμῶν τοῦ εἰρημικοῦ καὶ ἀμάχου περὶ τοῦ τὴν εἰρήνην, ἣν διεσπάρραξεν ὁ τῆς ἐχθρας γεννήτωρ διάβολος, πάλιν ἀνακαινισθῆναι, γράψον ἡμῖν ὀπλᾶ καὶ σαφῆ τὰ πράγματα δι' ὧν ἡ εἰρήνη Θεοῦ βουλομένου εἰς ἑαυτὴν ἐπανήξει καὶ μὴ γράφης

В писмото си ти споменаваши още и за евнусите¹ като за причина на нещастията. Това е ясно и на всички е станало известно. Но какво отношение имат делата на евнусите, чедо мое, към нас? Те със своите зли помисли разбъркаха и смутиха както общите работи на ромеите², тъй и общата любов и съгласие между ромеи и българи. Обаче ние не трябва да бъдем наследници на тяхната злина, а, напротив, това, което те по своето неблагоразумие са извършили лошо, нека твоят ум и разсъдливостта на ромеите да го поправят. Безумствували ли са те? Нека ние не подражаваме на тяхното безумие. Нещо несправедливо ли са намислили те срещу тебе? Но ти твърде добре знаещ, чедо наше, че тяхната несправедливост се обърна върху главите им. Бъди доволен от божие решение, приеми наказанието, което бог им е наложил, и не чакай заради тяхната глупост, или ако искаш, заради тяхното безумие да оскърбиш оногова, който е отмъстил за тебе. Или ти не мислиш, чедо наше, че опечаляваш Христа и бога наш с таково избиване на неговия избран народ, на неговото наследство, сиреч на християнския род — българите и ромеите? Или не мислиш, че той, човеколюбецът, не страда за таково изстребление на хората, на толкова градове, на таково множество църкви, на множеството манастири, за унищожението на всичко това? Да, чедо мое, зная, че нищо от това не се укрива от тебе. И тъй, като постъпваш добре, както споменаваши в писмото си, подражай и тук на Христа и бога наш, предай на забравя всичко онова, с което ти беше опечален от евнусите; дойди на себе си и се обърни към предишната си кротост и миролюбие; доведи в скръб лукавия демон, който се радваше и ликуваше от общите нещастия на ромеите и българите. Нека престане движението на оръжието против братя и бащи!

И тъй, ако имаш някой план свине и желание от миролюбивия и невойнствения Христос и бог наш за подновяване на мира, който беше нарушен от дявола, родоначалника на враждата, напиши ни просто и ясно условията, при които мирът по волята божия ще бъде възстановен; и не пиши както по-рано за нищо съмнително

¹ Така тук се наричат привържениците на Зоя, които водели враждебна политика спрямо българите. ² Т. е. управлението на ромейската държава.

οἷα γράφεις ἀμφίβολα καὶ ἀδύνατα, λέγω δὴ τὴν ἐκ τοῦ ὕψους τῆς βασιλείας κατάβασιν τοῦ παρὰ Θεοῦ πρὸς ταύτην ἀναβεβηκότος. Καὶ ἔτι, τέκνον ἡμῶν, ἄνθρωπον ἄξιον τῆς σῆς δόξης, ἀγαπῶντα εἰρήνην, ἀλήθειαν τιμῶντα ἐξαπόστειλον· δῆλον ὅτι καὶ ἐντεῦθεν ἀποστελλομένου ὁμοίου καὶ ἰσοτίμου ἀνδρός, δι' ὧν οἱ λόγοι τῆς εἰρήνης τραυῶς τῇ τε σῇ μεγαλοπρεπείᾳ καὶ τοῖς τῶν Ῥωμαίων βασιλεῦσι παραστήσονται. Καὶ τότε Θεοῦ εὐμενοῦς γινομένου, ὡς γε εἰ καὶ ἁμαρτωλοί, ἐλπίζομεν, ἡ εἰρήνη προβήσεται· ἐπεὶ, ὡς γε νῦν λόγοι ἀσαφεῖς καὶ ἀμφίβολοι ἀλλήλους δέχονται, οὐδὲν σωτήριο οὐδὲ κοινωφελὲς γενήσεται. Ἄλλ' εἰ μὲν ὅλως ἐνθύμιον εἰρήνης ἐν τῇ σῇ καρδίᾳ στρέφεις, ἀγαπητέ μου υἱέ, ἱκανὰ τὰ εἰρημένα· εἰ δ' ἅπαξ οὗτος ὁ λογισμὸς τὴν σὴν κατέχει καρδίαν, ὡς ἐν τῷ θρόνῳ τῆς Ῥωμαϊκῆς ἰδρονθήσῃ βασιλείας, καὶ τοιαύτην ἔδοξας οὐκ οἶδα ὅθεν τὴν πληροφορίαν λαβεῖν, ὅτι τοῦτο ἔδοξε τῷ Θεῷ, καθὼς ἐκεῖνος οἶδε καὶ βούλεται ἀγαγεῖν εἰς πέρας, καὶ μὴ πολέμοις καὶ σφαγαῖς νόμιζε τυχεῖν τοῦ βουλήματος· ἃ γὰρ ὄριστα παρὰ Θεῷ, ἀμήχανον μὴ πρὸς πέρας ἐλθεῖν. Ἐκεῖνο οὖν προσδέχου ὅπερ νομίζεις παρ' αὐτοῦ ὄρισθαι τὸ ὄρισμένον σοι παρασχεῖν. Καὶ τί χραίνεις αἵμασι τὴν γῆν καὶ τότε Χριστιανικοῖς; Τί πορθεῖς ἐκκλησίας Θεοῦ; Τί τᾶλλα ἢ μηδὲ θέμις λέγειν ἡμῶς, τέκνον ἡμῶν, ἐπιτελεῖσθαι ποιεῖς, δι' ὧν καὶ λύπην Θεῷ προξενεῖς, καὶ σεαυτὸν οὐκ ἔξω κρίματος καθιστᾷς; Τὸ ἐντεῦθεν προσκείμενον εὐχὴ τῶν διηρηκῶς ἡμῶν ἀναφερομένων Θεῷ εἴης ἡμῶν ἐβρωμένος καὶ φρονῶν καὶ διανοούμενος, ὅσα πρὸς τὴν ἐξ ἀρχῆς ἐπανάγει σε θείαν εἰρήνην, τὴν διὰ τοῦ ἁγίου βαπτίσματος δεδομένην Ῥωμαίοις καὶ Βουλγάροις· καὶ ὅσα πρὸς πολέμους καὶ σφαγὰς ἐρεθίζει, τοῦτα σὺν τῷ πονηρῷ δαίμονι καὶ τούτων ἐργάτῃ τῆς σῆς ἀπελαύνων τιμίας καὶ φρονίμης ψυχῆς. (XVIII, col. 121 A—125 C)

и невъзможно, сиреч за свалянето от висотата на царската власт на онзи, който е от бог възкачен там. Още, чедо мое, изпрати ми достоен за славата ти човек, който обича мира и почита истината, като, разбира се, и оттук се изпрати подобен човек и също тъй почтен мъж. От тях ще бъдат ясно представени на твоето велелепие и на ромейските императори условията за мира. И тогава по милост божия ние, ако и грешни, се надяваме, че ще настане мир, защото, като се разменят неясни и двусмислени думи, нищо спасително, нито общополезно няма да се постигне. Но ако в твоето сърце има ясно желание за мир, любими ми сине, достатъчно е казаното. Ако ли пък веднаж сърцето ти е обвзето от мисълта да седнеш на престола на ромейското царство и си сметнал, че си получил — не зная откъде — уверение, че това е богу угодно, понеже той знае и желае да докара делото до края, то не мисли, че с войни и убийства ще достигнеш желанието си, защото това, което е определено от бога, не е възможно да не се осъществи. И тъй чакай това, което, както ти мислиш, е определено от него да ти се даде. И защо оскверняваш земята с кръв, и то християнска? Защо разрушаваш църквите божии? Защо правиш още много друго, което на нас, чедо наше, не е позволено да кажем и с което ти причиняваш на бога скръб, а себе си предаваш на осъждане? Към гореказаното нека бъде приложена и молитвата, която постоянно възнасяме към бога: да бъдеш здрав — да обмисляш и съзнаваш това, което те води към първоначалния божествен мир, даден на ромей и българи чрез светото кръщение, и да изгониш от своята честна и разумна душа всичко, което подбужда към войни и убийства заедно с лукавия демон — техния причинител.¹

17. Ad eundem

Τῷ αὐτῷ

Τοῦ ἀποκρισιαρίου ἡμῶν, λέγομεν δὴ τοῦ ἀποσταλέντος μοναχοῦ παρὰ τῆς ἡμῶν ταπεινότητος, ἐπαναστρέψαντος, τέκνον ἡμῶν ἠγαπημένον, μετὰ τῶν σῶν γραμμάτων, εἰπόντος δὲ

До същия

Когато нашият апокрисиарий — аз говоря за изпратения от наше смирение монах — се върна назад, любимо ми чедо, с твоето писмо и ни предаде със собствените си уста това, което имаше да

¹ Това писмо е било написано към началото на лятото на 921 г. Вж. Златарски, Писмата..., СбНУК, XII, стр. 125.

καὶ οἰκεία γλώσση, ὅσα ἡμῖν ἀπήγγειλεν, ἀντεγράφη πάλιν ὅσα καὶ οἱ λόγοι ἀπήτουν, καὶ τὸ σὸν ἐπεζήτει γράμμα, καὶ ἀπεστάλη πρὸς τὴν ὑμῶν θεοτίμητον ἔξουσίαν διὰ τοῦ αὐτοῦ μοναχοῦ. Ἀλλ' ἐκεῖνος μὲν, ὡς νομίζομεν, τὴν Βουλγαρίαν κατέλαβε, καὶ ἔστι διάγων ἐκεῖ· σοῦ δὲ πρὸς τὰ μέρη ταῦτα ἐξεληλυθότος, οὐκ οἶδαμεν πότε γενήσεται ἀμφοτέροις ἐνωθῆναι καὶ μαθεῖν τὴν ὑμῶν θεοτίμητον ἔξουσίαν τὰ γραφέντα σοι παρ' ἡμῶν καὶ δι' αὐτοῦ κομιζόμενα. Λιὰ τοῦτο ἐδεήθημεν τοῦ παρόντος γράμματος, καὶ γράφομεν, τέκνον ἡμῶν, τὴν σὴν ὥσπερ καὶ πρότερον παρακαλοῦντες φρονίμην ψυχὴν πανθῆναι τὰς τῶν αἱμάτων χύσεις, σβεσθῆναι τῆς ἐχθρας τὴν πυρκαϊάν, ἣν ἀπ' ἀρχῆς ἀνῆψεν ὁ τῆς ἐχθρας γεννήτωρ διάβολος, καὶ βραβευθῆναι πάλιν μεταξὺ Ῥωμαίων καὶ Βουλγάρων τὴν μακαρίαν εἰρήνην, τὴν δοθεῖσαν κληρὸν Χριστιανοῖς παρὰ Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν· καὶ γραφῆναι καὶ δηλωθῆναι ἡμῖν, εἴ γε παρακέκληταί σου ἡ θεοφιλῆς ψυχὴ πρὸς τὸν ἀνακαισμὸν τῆς εἰρήνης, μὴ πάλιν ἐκεῖνα οἷα πρότερον ἐδηλοῦτο ἀδύνατα ὄντα καὶ ἀτέλεστα, ἀλλ' ὅσα δυνατὰ καὶ πρὸς τὸ τέλος ἐκβῆναι οὐκ ἀνεμπόδιστα.

Τί οὖν ἐστὶν ὃ φημι; Μὴ δηλώσης, καταλιπέτω τὴν βασιλείαν ὃ πρὸς τὸν θρόνον ἀναβεβηκὸς τῆς βασιλείας, τοῦτο γὰρ ἀμήχανον μὴ γράφει τοῦ δέξασθαι σε βασιλέα καὶ κύριον τοὺς ἄρχοντας τῆς Ῥωμαϊκῆς βασιλείας καὶ τὸν λαὸν, ἀμήχανον γὰρ τοῦτο γενέσθαι, καὶ οὐδεὶς τοῦτον τὸν λόγον ἀνέχεται ἀκοαῖς παραδέξασθαι ἀλλὰ γράφον χρυσίου λαβεῖν ποσότητα, ἱματίων, ἢ καὶ γῆς ἐπίδοσιν μέρους, ὅση δυνατὴ καὶ Βουλγάρους ὠφελεῖν, καὶ Ῥωμαίοις μὴ ἐπάγειν ζημίαν ἀφόρητον. Ναί, τέκνον μου καὶ ἀνθρώπε τοῦ Θεοῦ, πρὸς τοιαύτην ἀπόβλεπον εἰρήνην, πρὸς τοιαύτην μετάθου γνώμην καὶ ἄφες τοὺς λογισμοὺς οἱ μηδὲν συμβάλλονται πρὸς τὴν εἰρήνην, ἀλλὰ μᾶλλον ἐρεθίζουσι πρὸς τοὺς πολέμους καὶ τὰς σφαγὰς. Στήτωσαν οἱ στεναγμοὶ καὶ τὰ δάκρυα, ὅσα Ῥωμαίων καὶ Βουλγάρων μέχρι τοῦ παρόντος ἐξεκενώθη, οἴμοι τῶν ἐμῶν παιθῶν! καὶ ἔτι διαμένει κενούμενα. Ναί, υἱέ μου ἠγαπημένε, καὶ τῶν φίλων ὃ φίλατος· αἰδέσθητι τὴν δια χρόνου τ. σούτου πρὸς σὲ γνομένην δέησιν ἡμῶν, δυσωπήθητι τὸν σπαραγμὸν τῆς καρδίας ἡμῶν, ὃς ἰδοὺ τέταρτον ἔτος νύκτα

ни съобщава, аз отново отговорих на исканията, предадени устно и в писмото ти, и изпратих писмо до вашата богочтима власт чрез същия монах. Той, както ние предполагаме, е пристигнал вече в България и там пребивава. Но понеже в това време ти вече беше тръгнал за тези места, то ние не знаем кога вие ще се срещнете и кога ще може вашата богочтима власт да прочете онова, което сме ти писали и е донесено от същия [монах]. Затова се наложи [да ти пишем] настоящото писмо¹ и ние пишем, чедо наше, като призоваваме, както и по-рано, благоразумната ти душа да прекрати кръвопролитие, да угаси огъня на враждата, запален отдавна от родоначалника на враждата — дявола, — и да утвърди отново между ромей и българи щастливия мир, даден на християните в наследство от Христа, бога и спасителя наш. Да напишеш и ни известиш съгласява ли се твоята благочестива душа да възобнови мира, при това не с ония невъзможни и неизпълними условия, които бяха обявени [от тебе] по-рано, а с такива, които са възможни и безпрепятствено ще могат да бъдат изпълнени.

И тъй за какво аз говоря? Не казвай „нека остави царството онзи, който вече се е възкачил на царския престол“, понеже това е невъзможно. Недей писа управителите на ромейското царство и народът да те признаят за император и господар, защото това не може да стане и никой няма да се съгласи даже да изслуша подобна реч. Но пиши да получиш известно количество злато и одежди и да ти бъде отстъпена част земя, което и за българите може да бъде полезно, и на ромейте няма да причини непоносима загуба. Да, чедо мое и човече божи, погледни към такъв мир и се насочи към такова искане. Остави мислите, които нищо не допринасят за мира, а, напротив, подбуждат към война и убийства. Нека се прекратят стенанията и сълзите, които досега са проливали ромей и българи — о, мои страдания! — и продължават да се проливат. Да, любими ми сине и най-любим от приятелите ми! Посрами се от нашата така продължителна просба, убой се от съкрушението на сърцето ни, което вече

¹ Тъй като Симеон тръгнал на поход и писмото (18-о) на патриарха не го сварило, то Н. Мистик написал веднага (пак през лятото на 921 г.) настоящото писмо. Вж. *Златарски, Писмата . . .* СБНУК, XII, стр. 125. — *Същият, История, I, 2, стр. 424 — 425.*

καὶ ἡμέραν, μᾶλλον δὲ πᾶσαν ὥραν, οὐκ ἀνίησι διαζαίνων ἡμᾶς.

Γράφω ταῦτα, λάβε Θεὸν αὐτὸν μάρτυρα τῶν λεγομένων οὐκ ἔλαπτον φροντίζων τῆς τῶν Βουλγάρων σωτηρίας καὶ τῆς σῆς τιμῆς ἢ Ῥωμαίων καὶ τῶν βοσιλεύειν λαχόντων αὐτῶν. Εἴ τις οὖν ἔστι λογισμὸς τῆς σωτηρίου εἰρήνης, τέκνον ἡμῶν, γράφον ἡμῖν, ἀπλᾶ καὶ ἀναμφίβολα καὶ πάντως, εἰ τοῦτου δείξει, αὐτὸς ἐγὼ ἐλεύσομαι πρὸς ὑμᾶς, δηλονότι πρὸς Ἱερὰ κλειαν ἐρχομένου σου, ἢ πρὸς Σιλμβρίαν, καὶ περὶ τῆς εἰρήνης κοινολογήσομαι, καὶ σὺν Θεῷ εἰπεῖν, ὅσα δυνατὰ ἐστὶ ζητούντων ὑμῶν παρασχεθήσονται. Καὶ πάλιν ἀνακαταστήσεται ἡ εἰρήνη, καὶ οἱ πατέρες πρὸς τὰ τέκνα, καὶ τὰ τέκνα πρὸς τοὺς πατέρας, ὡσπερ ἐστὶν ὀφειλόμενον, διατεθήσονται ἀπολαύοντες τῶν τῆς ἀγάπης καλῶν, καὶ ζωὴν ἀπηλλαγμένην ἔχοντες τῶν χιλεπωτάτων συμφορῶν, ἃς ἐξεγέννησεν ὁ τῆς ἐχθρας πατήρ διάβολος, καὶ ἡ τῶν ἐκείνου σκανδάλων ὀλεθριωτάτη ἐπισπορά. Τὸ λοιπὸν εὐχὴ προσκείσθω ἡμῖν, ἣν προσφέρομεν διὰ παντὸς τῷ Θεῷ καὶ σοῦ ἀγροῦντος· εἴης ἡμῖν ἐρρωμένος, καὶ ὑπεράνω τῶν παγίδων τοῦ πονηροῦ διπτάμενος, ὅσα κληρονόμον σε ἀναδείξει τῆς αἰωνίου καὶ βασιλείας καὶ ἀπολαύσεως, καὶ ἀκατάκροτον παραστήσει τῷ φρικτῷ βήματι τοῦ Χριστοῦ καὶ Θεοῦ ἡμῶν. (XIX, col. 125 C—128 D)

четвърта година денем и нощем и даже всеки час не престава да ни терзае.

Аз пиша това — нека сам бог бъде свидетел на казаното, — като се грижа не по-малко за спасението на българите и за твоята чест, отколкото за спасението на ромеите и честта на техните императори. И тъй, ако има в тебе мисъл за спасителния мир, чедо наше, напиши ми просто и недвусмислено. И, разбира се, ако е нужно, аз сам ще дойда при вас, именно когато ти пристигнеш в Хераклея или в Силимврия и сам ще поведе преговорите за мир¹ и ще кажа с помощта божия, че ще бъдат приети ония от вашите искания, които са възможни. И тогава ще бъде отново възстановен мирът и бащите към чедата и чедата към бащите ще се намират в такива именно отношения, в каквито подобава, като се наслаждават от богатата на любовта и заживеят живот, свободен от ужасните бедствия, които са породени от бащата на враждата — дявола — и от най-губителния посев на неговите съблазни. Най-после нека прибавим молитвата, която ние постоянно възнасяме към бога, без дори да знаеш ти: да бъдеш здрав, да избягваш козните на дявола, за да те издигне той като наследник на вечното царство и блаженство и да те представи безукорен пред страшния съд на Христа и бога наш.

18. Ad eundem

Τῷ αὐτῷ

Ἦλιπον, νιέ μου δεδοξασμένε, τοῖς σοῖς γράμμασιν ἐντυγχάνων παραυχήν εὐρεῖν τοῦ σπαράσσοντος ἄλγους· ἀνέμενον ἦκειν μοι παραμύθιον τῆς διαζαίνουσης με νύκτα καὶ ἡμέραν ὀδύνης. Ἐνεθυμούμην γὰρ ὅτι, καὶ εἰ μὴ πρότερον δι' ὧν ἐγράψαμεν πολλάκις παρεκλήθη σου ἡ ψυχὴ, ἀλλά γε νῦν δι' ὧν προεθυμήθην πρὸς σέ παραγενέσθαι, καὶ γήρους καταφρονῶν, καὶ ἀρθενείας, καὶ πόνων τῶν ἐκ τῆς ὁδοιπορίας, ὅτι παρακληθήσῃ καὶ προσδέξῃ με δυσωποῦντα καὶ οὐχ ὑπομενεῖς ἀποστρέψαι διακενῆς τὴν πρὸς σέ θεποιημένην πορείαν· γενήσεται δὲ

До същия

Аз се надявах, сине мой прославен, като получа писмото ти, да намеря в него облекчение за страданието, което ме терзае. Очаквах да получа утешение за измъчващата ме денем и нощем печал. Мислех поне, че твоята душа се е трогнала ако не с това, за което често ти бях писал по-рано, то поне с това, че ние сме се решили сега да се явим при тебе, като пренебрегваме и старостта, и слабостта, и трудностите на пътуването; че ти ще склониш и ще ме приемеш като просител и няма да допуснеш да извърша напразно това пътуване при тебе, но, напротив, моето идване при тебе ще послужи, за

¹ Патриарх Николай Мистик смятал, че Симеон ще тръгне към Хераклея и Силимврия, и затова изявил желание да се срещнат, за да го склони да преговаря за мир. Той обаче се излъгал в предположенията си. Цар Симеон, преди да тръгне за Цариград, обсадил Одрин. Вж. *Златарски, Писмата...*, СбНУК, XII, стр. 127. *Същият*, История, 1, 2, стр. 425 — 426.

μᾶλλον ἢ πρὸς σὲ ἀφίξεις ἡμῶν, ἀπόπαυσις τῶν τοῦ πονηροῦ δαίμονος σκανδάλων, ἃ ἐφιλονείκησε Ῥωμαίων καὶ Βουλγάρων μεταξὺ ἐμβαλεῖν. Ταῦτα δὲ ἤλπιζον οὐχ ἀπλῶς οὕτως, ἀλλὰ καὶ προηγουμένης αἰτίας εὐλόγου· ἐνεθυμούμην γάρ κατ' ἑμαυτὸν ὅτι ἀπελεύσομαι πρέσβυς καὶ τὴν ἰκεσίαν φέρον, οὐ πρὸς ἀνθρώπον οἷοι πολλοὶ τῶν ἀνθρώπων, ἀλλὰ πρὸς ἀνθρώπον ἐκ Θεοῦ λαβόντα ἐθνους ἐξουσίαν, καὶ διὰ τοῦτο πολὺν ἐν συνέσει, πολὺν ἐν διανοήσει, καὶ εἰδότα κρίνειν καὶ τὴν ἡμετέραν παρουσίαν ὅση τίς ἐστὶν ὅτι, καὶ εἰ ἁμαρτωλοὶ, ἀλλ' οὖν ἀρχιερεῖς οἷον καὶ ὅσον λαοῦ, ὁποίας πόλεως, τῆς ἀρχιερατεύεσθαι ὑφ' ἡμῶν λαχούσης, ἡλικίας ἐξουσίας πατῆρ, εἰ καὶ ἀνάξιος, προβέβλημαι, ἦν μόνην ἐπὶ γῆς ὁ Χριστὸς ἀντ' αὐτοῦ τῶν ἐπὶ γῆς ἔθετο ἐξουσιάζειν. Ἀλλ' ἐνενόουν ὅτι, πρὸς τοιοῦτον ἀνθρώπον μέλλων πρεσβεύειν, τελέσω τὴν πρεσβείαν, διαπράξομαι τὸ κοινῇ συμφέρον, καὶ ἀνασώσομαι τὴν εἰρήνην ἀπολωλυῖαν πρῶτον μὲν δαίμονος συσκευῇ ἔπειτα δὲ καὶ ἀνθρώπων κακοβουλία καὶ χαίρων ὑποστρέψω, φέρον μὲν τὴν εὐχαριστίαν Θεῷ, ἐκδιηγούμενος δὲ πᾶσι τὴν σὴν ἀρετὴν, καὶ μεγαλύνων τοῖς ἐπαῖνοις αὐτήν, εἶπερ τίς ἐστὶ λόγος ταπεινοῦ γέροντος καὶ ἀρχιερέως τοὺς σοὺς διεξιόντος ἐπαίνους· φέρον δὲ τι καὶ αὐτὸς ἐν μοίρᾳ κέρδους, ὃ πάντων κερδῶν ἐμοὶ τιμιώτατον, τὴν Ῥωμαίων καὶ Βουλγάρων ὡς τὸ ἀπ' ἀρχῆς ὁμόνοιαν καὶ εἰρήνην.

Νῦν δὲ οὐχὶ ταῦτά μοι τὸ σὸν ὑπισχεῖται γράμμα, ἀλλ' ὅσον ἐκ τῶν ῥημάτων ἄλλα διδάσκομαι, ὅτι ματαιοπονήσω, ὅτι οὐδὲν ἐκτελέσω τῶν δι' ἃ κοπιᾶν προαιροῦμαι, οὐδ' ἀπαντήσει μοι παρὰ σοῦ χάρις, οὐδὲ δυσωπήθήσῃ ὁ ἀγαπητός μου ὁ υἱὸς τὸ τοῦ πατρὸς γῆρας, οὐδὲ ταπεινοῦ ἀρχιερέως αἰδεσθήσῃ παρουσίαν, ἀλλ' ἠγήσῃ με τῶν ἄλλων ὅσοι πρὸς σὲ παραγεγόνασι πρέσβεις μηδὲν διαφέρειν. Εἶτα βουλόμενος οὕτω με δέχεσθαι, οὕτω με, τέκνον ἠγαπημένον, τὸν πατέρα, τὸν ἀρχιερέα, τὸν γέροντα τιμᾶν, προτρέπεις ἤκειν, παρα-

да се прекратят съблезните на лукавия демон, които той се е вече постарал да всели между ромеи и българи. На това аз се надявах не току-тъй, а защото имаше вече основателна причина. Мислех си, че ще отида като пратеник и просител не при човек, каквито са повечето хора, а при такъв, който е получил от бога власт да управлява народ и поради това има много по-голям ум и разсъдък и знае да отсъди какво значение има нашето присъствие. Прочее аз, ако и грешник, но все пак архиерей на толкова голям и велик народ, на такъв един град¹, комуто се падна да има нас за архиерей, макар и недостоен, съм отреден да бъда баща на такава голяма власт, която единствено Христос е установил на земята, и да я изпълнявам вместо него над тия, които са на земята. Но аз предпологах, че възнамерявайки да отида като пратеник при такъв един човек, ще изпълня мисията си, ще постигна обща полза и ще възстановя мира, който беше унищожен най-напред от хитростта на демона, а после от безумието на хората. [Предпологах], че аз с радост ще се върна, като въздавам към бога благодарност, като прославям пред всички твоята добродетел и я възвеличавам с похвали, ако само думите на смирения старец и архиерей, който те хвали, имат значение, [надявах се] и аз да получа някаква печалба, която за мене е по-скъпа от всички печалби, а именно — предишното съгласие и мир между ромеи и българи.

Обаче сега нищо подобно не ми обещава писмото ти.² Напротив, доколкото научавам от думите ти, ти говориш съвсем друго, а именно, че аз напразно ще се трудя, че няма да постигна нищо от това, за което съм решил да се потрудея, че ти няма да проявиш към мене никаква благосклонност, че моят любим син няма да се съжали над старостта на баща си, нито ще се засрами от идването на смирения архиерей, но ще сметнеш, че аз по нищо не се отличавам от другите пратеници, които са идвали при тебе. После, като желаяш по такъв начин да ме приемеш, така, любимо ми чедо, да почетеш мене, бащата, архиерея и стареца

¹ Сиреч Цариград. ² Докато цар Симеон обсаждал Одрин, сърбите начело с княз Павел Бранович под влиянието на Византия се отделили от съюза си с българите и започнали враждебни действия. Разгневен от политиката на византийското правителство, Симеон изпратил войска срещу сърбите и писал на Николай Мистик остро писмо, в което отхвърля молбите на патриарха за мир. Вж. Златарски, Писмата..., СбНУК, XII, стр. 128, 134—135. — Същият, История, I, 2, стр. 426—428.

θαβρύνεις καταφρονῆσαι γήρους καὶ πόνον καὶ
ταλαιπωρίας, ὅσα ἐκ τῆς ὁδοῦ ἡμῖν ἀπαντήσῃ;
Τί πρὸς ταῦτα εἶπω; Τί διανοήσομαι; Τίς
ποτε υἱὸς ὠφθη πρὸς πατέρα μηνύων ἢ
πρὸς ἡμᾶς, ὦ πάτερ, ἵνα τοὺς σοὺς λόγους
φραυλίσω; Ἐλθέ, ἵνα μηδὲν ὦν ἐπιζητεῖς ἀνύ-
σης, ἵνα πόνον ἀκερδῆ ὀφθαίης ἀναδεξάμενος;
Οὐκ ἤκουσα μέχρι καὶ σήμερον τοιούτους πέμ-
ποντα λόγους υἱόν. Καὶ πάλιν φημί, τέκνον
ἡμῶν, ἄξια ταῦτα τῆς σῆς μεγαλονοίας, τῆς
σῆς θαυμαζομένης φρονήσεως μηνύειν τῷ πατρὶ
ὅτι Τалаιπωρίαν ματαίαν ἀναλαβοῦ, πάτερ, καὶ
ἦκε πρὸς τὸν υἱόν, ἵνα κενὸς ὑποστρέφῃ τῶν
σῶν ἐλπίδων, ὄνειδος εἶης ἅπασιν τοῖς ταῦτα
μανθάνουσι; Ἀφήμι γὰρ τέως τὸ σὸν, τέκνον
ἡμῶν, οἷα οἱ πανταχοῦ γῆς ἄνθρωποι περὶ
σοῦ ἐροῦσιν, ὅταν εἰς ἀκοίην ταῦτα λάβωσιν·
ἀλλὰ καὶ ὁ λόγος μεθ' οὗ ἡμᾶς προσκαλή, καὶ
πρὸς τὴν ὁδὸν παρορμῆς, ὡς θαυμαστός
καὶ λίαν ἐπαινετός. Λέγεις γὰρ ὡς οἱ ἀπόστολοι,
τρέχοντες ἐπ' ἀδήλοις καὶ τὸ ἐκβησόμενον οὐκ
εἰδότες, ὅμως ἔτρεχον καὶ ἐκοπίων διὰ τὴν
ἄνωθεν μισθαποδοσίαν.

Ἀγαπῶ τὴν παραίνεσιν, τέκνον μου ἀγαπη-
τόν· καὶ γὰρ ἐξ ὧν λέγεις συνομολογεῖς, ὅτι
καὶ ἡμεῖς κατὰ βούλησιν Θεοῦ, ὥσπερ ἐκεῖνοι,
προθυμούμεθα κοπιᾶν. Πῶς γὰρ ἄλλως ἀπο-
κείσεται ἡμῖν ὁ μισθός, εἰ μὴ κατὰ Θεοῦ
βούλησιν ὁ κόπος ἡμῶν; Ὡσπερ γὰρ ἐκεῖνοις
ἦν ὁ κόπος ἀρέσκων Θεῷ, διότι κατὰ τὸ θέ-
λημα τούτου ἐκοπίων, καὶ παρ' αὐτοῦ ἐλάμβαν-
ον τὸν μισθόν· οὕτω πάντως καὶ ὁ ἡμέτερος
κόπος, εἰ μισθὸν ὑπὲρ αὐτοῦ λαμβάνομεν παρὰ
Θεοῦ, καθὼς εἰς φρονῶν ὁμολογεῖς, κατὰ βού-
λησιν γίνεται Θεοῦ. Εἶτα οὐ φοβῆ τὸν κόπον
ἡμῶν, ὃν ὁ Θεὸς ἀποδέχεται, ὡς κατὰ τὸ
αὐτοῦ γινόμενον θέλημα; πῶς γὰρ ἂν, εἰ μὴ
τοῦτο ἦν, τὸν ὑπὲρ αὐτοῦ ἐδίδου μισθόν; μὴ
ἀποδεχόμενος σὲ, μηδὲ τιμῶν, ὥσπερ ἐστὶ πρό-
πον, καὶ παρέχων συγκατάθεσιν εἰρήνης δι' ὧν
κοπιῶμεν, ἀλλ' ἀποστρέφεις κοπιῶντας διακενῆς.
Καὶ πῶς ἔχει λόγον, Θεὸν μὲν ἀποδέχεσθαι
τὴν ἐμὴν ταλαιπωρίαν, καὶ ἀντὶ ταύτης διδόναι
δόσαν τῆς ἑαυτοῦ ἀγαθότητος, σὲ δὲ φιλόθεον
ὑπάρχοντα, τέκνον ἡμῶν, μὴ τῷ θεῷ βουλή-
ματι συντρέχειν, ἀλλὰ φρονεῖν ἐναντία; καὶ
ὄνπερ ἐκεῖνος πόνον ἡμῶν, ὡς ὑπὲρ αὐτοῦ
γινόμενον, ἄμισθον οὐκ ἔα, σὲ τοῦτον ὡς φαῦ-
λον παρορμῶν, καὶ οὐδενὸς ἄξιον λόγου νομί-

все пак ме насърчаваш да дойда и ме
караш да пренебрегна старост, трудности
и бедствия, които ще ме сполетят по пътя.
Какво да кажа на това? Какво да помисля?
Где се е видяло син да съобщава на баща:
„Ела при нас, татко, за да пренебрегна
думите ти. Ела, за да не постигнеш нищо
от онова, което искаш, и за да се по-
кажеш, че си се нагърбил с безполезен
труд?“ Аз не съм чул и досега син да
се е обръщал [към баща] с подобни думи!
Повтарям, чедо наше! Нима е достойно
за твоя велик ум и за твоето удивително
благоразумие да съобщаваш на баща си:
„Отче, предприеми напразно тежък труд
и дойди при сина си, за да се завърнеш
излъган в надеждите си и да станеш за
присмех на всички, които знаят това!“
Аз вече, чедо наше, не говоря за това,
което се отнася до тебе, за това, което
навсякъде ще кажат за тебе хората, ко-
гато чуят тези неща. Но колко е чудна
и похвална речта ти, с която ти ме каниш
и подбуждаш към пътуване! Понеже ти
казваш, че и апостолите, ако и да са оти-
вали в неизвестност и не са знаели за
резултата на своето дело, все пак са хо-
дили и страдали заради мъздовъздаение
свише.

Мене ми се нрави този съвет, любезно
ми чедо, защото с тези думи ти призна-
ваш, че и ние по волята божия, както и
апостолите, искаме да се мъчим. Че как
ли иначе ще ни бъде дадена награда, ако
нашият труд не беше според божията
воля? Защото ако техният труд е бил
угоден богу, тъй като са се трудили по
негова воля и от него са вземали на-
града, то и нашият труд, ако за него
получим награда от бога, както ти бла-
горазумно признаваш, става по божия
воля. И наистина, не уважавах ли на-
шият труд, който бог приема като ста-
ваш по волята му? Защото как иначе
той щеше да ни даде награда за него, ако
не би било така? Ти пак не само не го
приемаш, нито го уважавах, както подо-
бава, и не даваш съгласие за мира, за
който ние се борим, но ни връщаш на-
празно, когато ние се трудим. Та и как
може бог да приеме моя тежък труд и
за него да ни дава като дар своята бла-
годарност, а ти, чедо наше, който си бого-
любив, да не се съгласяваш с божестве-
ната воля, но да мислиш противното?
Докато той не оставя без награда нашият
труд, който извършваме в негово име,
ти го презираш като нещо празно и го

ζειν; Σκέψαι εἰ ἄξιον τοῦτο φιλοθέου ψυχῆς, καὶ οὐχ ἐτέρωθεν τοῦτο συνάγεται ἀλλ' ἢ ἐκ τῶν σῶν ἀληθῶς φρονίμων λόγων. Ἐφης γὰρ, καὶ καλῶς ἔφης, ὡς τοῖς ἀποστόλοις ἐκ Θεοῦ ὁ μισθὸς ἐδίδото κοπιῶσι, καὶ πρὸς οὓς ἀπήσαν ἐνίοτε μὴ πείθειν ἠδύναντο.

Ἀλλὰ τίνας οἱ μὴ πειθόμενοι, καὶ τοῦτο εἰπέ' πάντως ἔρεῖς, ὅτι ὅσοι μὴ ἠδύσαν καὶ Θεοῦ βούλησιν εἶναι τὸν κόπον τῶν ἀποστόλων, οὐδ' ἄξιους αὐτοῖς ἠγοῦντο μισθαποδοσίας, ἀλλὰ μᾶλλον κολάσεως καὶ τιμορίας· διὰ τοῦτο ἐδίωκον καὶ ἐτιμοροῦντο αὐτοῖς· ὁ δὲ ὁμολογῶν λήψεσθαι μισθὸν πρῶτος πρότερον ὁμολογεῖ ὅτι ἀποδέχεται κοπιῶντας ἡμᾶς ὁ Θεός, καὶ τοῦτον χάριν δίδουσι τὸν μισθόν· καὶ Θεὸς μὲν ἀποδέχεται τὴν ἐμὴν ταλαιπωρίαν, καὶ ἄνταμείβεται τῆς δικαίας κρίσεως αὐτοῦ τῇ μισθαποδοσίᾳ σὺ δὲ ἄνθρωπος ὢν οὐκ ἀποδέχῃ; Ὁ δεσπότης οὐρανοῦ καὶ γῆς οὐκ ἀτιμάζει τὸν κόπον ἡμῶν· πῶς γὰρ, εἰ ἀτιμάζει, δίδουσι τὸν μισθόν; Σὺ δὲ, εἰ καὶ δεσπότης λαοῦ ὅσον ποτὲ καὶ δεσπότης, ἀλλὰ γὰρ μετ' ὀλίγον γυνὸς πάντων ἀνθρώπων παρίστασθαι μέλλον τῷ δεσπότη τῶν ὄλων, παρ' οὐδὲν τίθης τὴν ἡμετέραν ταλαιπωρίαν; Καὶ ποῦ προσῆκον τοῦτο γὰρ ἢ τῇ συνέσει σου, ἢ τῇ φιλοφειᾷ σου, ἢ ἄλλῃ βουμένῃ τῶν τρόπων σου καταστάσει; Τοῦτα οὐκ ἀνατρέποντες λέγομεν τὸ σὸν πρόβλημα, τέκνον ἡμῶν, ἀλλ' ὑπομνησκόντες καὶ διδόντες ἀφορμὴν φρονίμῳ Θεοῦ χάριτι ὄντι, φρονιμοτέρῳ γενέσθαι. Βούλομαι σε, νιέ μου ἠγαπημένε, καὶ εἶ τι τῷ λόγῳ προσαγαγεῖν σεαυτὸν, καὶ ὥσπερ εἰ παρόντων ἡμῶν ἤκουες ὢν νουνεχῶς τῶν λεγομένων, οὕτω φυλάξαι τὸ νουνεχὲς τῷ λόγῳ. Πλὴν οὐκ ἀγνοεῖν οἴομεθά σε, ἃ μέλλομεν γράφειν, μᾶλλον δὲ φέρομεν ὑπόληψιν ὡς ἐπίστασαι ταῦτα καὶ χωρὶς τῶν ἐμῶν λόγων, διότι σπουδαῖον ὄντα ὑπολαμβάνω, καὶ εἰς τὸ τὰς ἱστορίας ἀναλέγειν τῶν παλαιῶν τὴν αὐτὴν διασώζων σπουδῆν.

Ἀλλ' εἰ καὶ μὴ ἀγνοεῖς, ὅμως καὶ ταῦτα ὡς πρὸς εἰδότη ἐν ὑπομνήσεως τάξει προστίθῃμι. Ἐκράτει τῶν Ῥωμαϊκῶν σκήπτρων Ἀρκαδίος, καὶ πολὺς ἦν Γαῖνας ἐμείνος ἀπείρου

смяташ за съвсем недостоеен! Виж, достойно ли е това за една боголюбива душа и дали не произлиза от другаде, а не от твоите наистина благоразумни думи, понеже ти добре каза, че на апостолите бог е дал награда за трудовете им, макар понякога те да не са могли да убедят ония, при които са идвали.

Но кажи ми кого не са убедили те? Ти ще кажеш: всички ония, които не са знаели, че трудът им се извършва по божията воля, и са мислили, че апостолите са достойни не за мъздовъздаяние, а, напротив, за наказание и отмъщение. Затова са ги преследвали и наказвали. Но онзи, който признава, че ще се даде награда, предварително вече признава, че бог одобрява моята тежка работа и затова ми дава награда. И ако бог приема моя труд и ми въздава отплата според своето справедливо решение, нима ти, човек, не одобряваш? Повелителят на небето и земята не пренебрегва нашия труд, понеже ако би го пренебрегнал, то би ли давал награда? А ти, ако и да заповядваш на един народ, който ти е подчинен, но подир малко време, отделен от всичките хора, ще се представиш пред господаря на всичко, нима ти смяташ нашия труд за нищо? Как може да се съгласува всичко това с твоя ум, благочестие или другите прославени качества на твоя характер? Всичко това ние говорим с цел не за да те отклоним от предназначението ти, чедо наше, но за да спомним и дадем на тебе, благоразумния вече по милост божия, възможност да станеш по-благоразумен. Аз желая, щото ти, любими ми сине, да вникнеш в тази реч и както ти би слушал внимателно тези думи от нас лично, тъй да съблюдаваш и тяхната разумност. Освен това ние мислим, че ти отлично знаеш за какво ще пишем, дори нещо повече, ние предполагахме, че всичко това ти е известно и без нашите думи, тъй като предполагаме, че ти, като си усърден, спазил си това усърдие и в четенето на старата история.

Обаче ако и да знаеш това прекрасно все пак аз прилагам следното за напомняне на знаещия. Аркадий¹ владее ромейския скиптър. Известният Гайна² с

¹ Източноримският император Аркадий. ² Гайна, гот по произход, бил на военна служба при цариградския двор по времето на император Аркадий. В Цариград той оглавявал готската партия, ползуваща се с голямо влияние в управлението, но поради нарасналата омраза на населението към готите той напуснал столицата и започнал да опустошава Тракия. Разбит от византийските войски, той преминал отвъд Дунава и паднал убит в сражение с хуните (ок. 400 г.).

πλήθει ταύτην δὴ τὴν γῆν πυρπολῶν καὶ αἰχμαλωτίζων, ὡσπερ καὶ ὑμεῖς, πάντα τόπον οὗ ἂν ἐπίοι καλύπτων τῷ πλήθει, καὶ οὐκ ἦν χεῖρας πρὸς αὐτὸν ἀνταίρειν, οὐ μᾶλλον ἢ πρὸς τοὺς ἐξ οὐρανοῦ ἀφιεμένους σκηπτοῦς. Ὡς οὖν ἐν τοιούτοις πράγμασιν ἀπήεσαν πρὸς αὐτὸν πρεσβεῖαι τοῦ βασιλέως, ἐκεῖνος ἀπέφρατε τὰ ὦτα, καὶ πρὸς πάντα λόγον ἀνένευεν, ἄκαμτός τις ὢν καὶ ἀμείλικτος. Ἀντέφρατε γὰρ ἡ ἐπιθυμία ὑφ' ἧς ἐκινεῖτο, καὶ ἦν ἀκατάσχετος ἐν ταῖς σφαγαῖς καὶ τοῖς φόνοις, ὡσπερ καὶ ὑμεῖς. Ἦλγει πρὸς ταῦτα ὁ τοῦ Θεοῦ ἀρχιερεὺς, ἐσπαράσσειτο τὴν ψυχὴν, ὡσπερ καὶ ἡμεῖς οἱ ἀχρεῖοι καὶ ταπεινοί· οὗτος δὲ ἦν Ἰωάννης ὁ Χρισόστομος τὸ ἐπώνυμον. Ἀλγῶν οὖν διανοήθη πρᾶγμα γελώμενον τοῖς πολλοῖς· τὸ δὲ ἦν ἀντὶ πάντων ἑαυτὸν δοῦναι, καὶ πρὸς τὸν Γαῖνᾶν ἐπελθεῖν, καὶ τὴν ἀνήμερον ἐκείνου παρακαλέσαι ψυχὴν, καὶ τοῦ θυμοῦ τὸ ἄσβεστον πῦρ τῶν λόγων αὐτοῦ τῇ δρόσῳ πειρᾶσθαι κατασβεन्नύειν. Ἀλλ' ὁ μὲν ἀρχιερεὺς οὕτω διανοήθη· ἐγγέλων δὲ, ὡσπερ ἔφην, πολλοί. Τίς γὰρ ἤλπιζεν ἐπισχεθῆναι τοῦ Γαῖνᾶ τὴν ὀρμὴν, τοῦ μωρίου ἐκείνου πλήθους τὴν κίνησιν, ὑπ' ἀνδρὸς γυμνοῦ, καὶ μηδὲν ἄλλο φέροντος πλὴν τὴν τῶν λόγων παραίνεσιν; Ὅμως παραγίνεται πρὸς τὸν ἀνθρώπον, καὶ οὐδὲν ἕτερον ἢ μόνον περιπίσσειται τοῦτον, ταῦτα λέγων· Ἀρκέσθητι, ἄνθρωπε, τοῖς μέχοι τοῦ παρόντος δεινοῖς, παῦσαι ἀνθρωπίνους αἵμασι ποτίζων τὴν γῆν, ἐνθυμήθητι ὅτι οὐ πολὺ τὸ ἐν μέσῳ, καὶ τοῖς οἰκείοις ὑποδέξεται σε κόλποις· ἀρχὸν λαοῦ κατέστης, οὐχ ἵνα πρὸς φόρους ἄγῃς, ἀλλ' ἵνα τῆς αὐτῶν προνοῆ σωτηρίας. Τί πρὸς ἄλλοτριῶν ἐλαύνεις χώραν; Ἀρκέσθητι τῇ παρὰ Θεοῦ δεδομένῃ σοι. Τί πλεονεκτεῖν ἐπιζητεῖς ἢ μὴ ἀσφαλῶς ἴσως ἔξεις; Κατάλιπε τοὺς Ῥωμαίων τόπους, τῆς ἀξίας τυχῶν φιλοφρονήσεως, καὶ πρὸς τὰ οἴκοι ἐπάνελθε. εἶδε τὸν ἀρχιερέα ὁ Γαῖνᾶς, ἤκουσε τῶν αὐτοῦ λόγων, καὶ ἀπίκα δυσωπεῖται, καὶ καταλείπει μὲν τὸ ἀγριον καὶ ἀπάνθρωπον, γίνεται δὲ τῆς ἀνθρωπίνης ἡμερότητος, παίει τὰς τῶν αἱμάτων χύσεις τοῖς προλαβοῦσι κακοῖς ἀρκεσθεῖς, καὶ συμβαίνει πρὸς εἰρήνην τῷ βασιλεῖ, λαβόμενος μὲν τῶν ποδῶν τοῦ ἀρχιερέως, φιλοφρονηθεῖς δὲ ὅσον ἦν ἄξιον, καὶ πρὸς τὰ οἰκεῖα ἐπαναστραφεῖς.

многобройна войска опустошавал с огън тая страна и пленявал, както и вие. Всяко, място, гдето той нападаше, покорявал със своята войска и не било възможно да му се противопостави някой, както на ударите на мълнията, изпращана от небето. И тъй, когато при такива обстоятелства се явили при него пратеници от императора, той си запушил ушите и отказвал на всяко предложение. Той бил грубо неумолим, понеже страстта, от която бил подбуждан, се противяла, и не могъл да се въздържа от убийства и изтребление, както и вие. За това скърбял архиереят божи и се терзаел душевно, както и ние, ненужният и смирен [архиерей]. Името му било Йоан Златоуст¹. И тъй в скръбта си той се решил на един подвиг, на който се подсмивали мнозина. Той решил да пожертвува себе си за всички, като отиде при Гайна, за да убеди неговата сурова душа и да се опита да угаси неугасимия огън на гнева му с кротките си речи. Тъй бил разсъдил архиереят. Мнозина пък, както казах, му се смеели, понеже кой се надявал, че походът на Гайна и движението на неговата хилядна тълпа ще бъдат спрени от един беззащитен човек, невъоръжен с нищо друго освен със словесно увещание. При все това той се явил при този човек, като не мислел за нищо друго, освен да го прегърне и да му каже: „Задоволи се, човече, с досегашните ужаси! Престани да напояваш земята с човешка кръв! Помисли, че подир няколко време тази земя ще приеме и тебе в своите недра! Ти си поставен за началник на войската не за да я водиш за убийства, а за да се грижиш за спасението ѝ. Защо нападаш чужда страна? Задоволи се с тази, която ти е дал бог? Защо се стремиш да увеличиш това, което може би ти няма да владееш безопасно? Остави земята на ромеите и като бъдеш почетен с достойна награда, върни се в своята!“ Гайна видял архиерея, чул думите му. Той веднага се уплашил, изоставил суровостта и безчовечието, придобил човешка кротост, прекратил кръвопролитие, като се задоволил с дотогавашните злини, склонил да се помири с императора, прегърнал нозете на архиерея и приет радушно, доколкото е заслужавал, се върнал в земята си.

¹ Йоан Златоуст заемал патриаршеския престол в Цариград от 388 до 401 г.

Οἶδα ὅτι γινώσκεις ταῦτα, καὶ λυποῦμαι ὅτι πρὸς ἄνθρωπον εἰδότα, καὶ δύναμιν ἔχοντα διδάσκειν τὸ καλὸν ἑτέροισι, ταῦτα φθέγγομαι. Πλὴν ἀναγκαῖον ἠγησάμην τὸ γράφειν, ἵνα καὶ ἀφ' ἧς γνώσεως σὺ φέρεις, καὶ ἀφ' ὧν ἡμεῖς λέγομεν, αὐτὸς κατὰ σεαυτὸν γενόμενος, καὶ τὸν Γαῖνᾶν ἐκεῖνον κατὰ διάνοιαν παραστησάμενος ἐγνοήσης εἰ πρότερον τῇ σῇ μεγαλοδόξῳ ἀρετῇ ἐκεῖνον ὀφθῆναι λειπόμενον ἐν ταύτῃ τῇ ὑποθέσει. Ὁ μὲν γὰρ οὐκ ἐδειήθη προσβείας δευτέρως, ἀλλ' ἅπαξ μόνον προσελθόντι ἐπέισθη τῷ ἀρχιερεῖ, καὶ τὰ ὅπλα ῥίπτει, καὶ τοὺς πολέμους παύει, οὐκ ἠγησάμενος πρότερον αὐτῷ χαρίζεσθαι τῷ θυμῷ, οὐδ' ὥσπερ θηρίον μόνον ἀντέχεσθαι τῆς ἰδίας ὀργῆς, ἀλλὰ μᾶλλον ἐπέσχεεν ἐκεῖνο τὸ ψυχόλειθρον ὄζυμμα οἷόν τι χαλινῷ τοῖς εἰρηνικοῖς τοῦ ἀρχιερέως λόγοις· ἡμεῖς δὲ παραγενέσθαι πρὸς σὲ μέλλοντες μετὰ τοσαύτας προλαβούσας δεήσεις, ἀπόφρασιν ἐδεξάμεθα μηδὲν πλέον ἔξω παραγενομένοι, ὧν καὶ ἀπόντες ὀφθῆμεν δεηθέντες. Τί λέγεις, νίε μου τευμημένε, συνετώτατε ἀνθρώπων; Ὁ δόξης εἶπερ τις ἄλλος ἔφρων κεκτημένος, ὑπομένεις ἠττάσθαι τῆς τοῦ Γαῖνᾶ ἐπιεικείας καὶ ἡμερότητας; Ὁλοῦς ἀνέχη δευτέρως ἐκεῖνου ἀπελέγχεσθαι; Ἐγὼ ἀντὶ σοῦ ἐρυθριῶ καὶ αἰσχύνομαι. Εἴτα οὐκ ἐνθυμῆ τὰς ἐκ τῶν ἀνθρώπων μέμψεις, ὅταν εἰς σύγκρισιν ἢ σὴ τιμιότης εἴτε τῷ βίῳ παρόντος σου, εἴτε καὶ τεθνηκότος παρὰ τῶν εἰδόντων τὰς ἱστορίας προάγησθε; Τίς γὰρ δὴ Ῥωμαίων ἢ Βουλγάρων ἐν τῷ μετέπειτα ἔσομένῳ καιρῷ, διηγήσεως τοιαύτης ἀκούων, ὅτι, σκανδάλων μεταξὺ Ῥωμαίων καὶ Βουλγάρων γεγονότων, προσβύτης ἀρχιερέως ὀργισθῆναι προσβεύτης γενέσθαι εἰς τὸ παῦσαι τοὺς κατ' ἀλλήλων πολέμους, συναγαγεῖν ἀμφοτέρω τὰ γένη πρὸς τὴν ἀρχαίαν εἰρήνην, ὃ δὲ τῶν Βουλγάρων δεσπόζον οὐκ ἤξιωσε δέξασθαι τὴν προσβείαν, οὐ κατηγορήσει καὶ εἶποι κατὰ σοῦ, ὅσα ἐγὼ μὲν οὐκ ἂν φαίην; μηδὲ συγχωρήσει Θεός· ἐκεῖνοι δὲ πάντως ἐροῦσι καὶ πλείονα λυθέντος τοῦ φόβου τοῦ λέγειν ἕκαστον περὶ σοῦ, ὅπως ἔχει φρονήσεως ὅπου γε καὶ νῦν, ἵνα μὴ λέγω πάντες, ἀλλὰ πολλοὶ, ὡς γε ἀκούομεν, τοῦ σοῦ λαοῦ, τοῦ σοῦ γένους, μέμφονται τοῦ ἀπαύστου πολέμου, καὶ τοῖς γινομένοις ἐπιστενάζουσιν.

Αἰσθάνομαι πλέον τοῦ δέοντος εἰπὼν· ἀλλὰ τί πράξω; Εἰς τοῦτο, εἰ καὶ ἀνάξιος, προκεχείρισμαι ὑπὸ Θεοῦ μεσίτης εἰρήνης, διδάσκαλος εἰρήνης. Καὶ μέχρις ἂν ἡ προῆ ἐπαρκῆ, ταῦτά μοι φθέγγεσθαι ἀνάγκη διὰ παντός, καὶ μάλιστα

Аз зная, че всичко това ти е известно и тъжа, като говоря това на човек, който знае и е способен да научи на добро другите. Все пак смятам за необходимо да напиша, за да [можеш] ти сам, като се опомниш чрез знанията и думите ни и като си спомниш за този Гайна, сам да обмислиш дали подобава на твоята велеславна добродетел да се покажеш по-долен от него в това дело. За него не е било нужно второ пратеничество, понеже той веднага послушал пристигналия архиерей, хвърлил оръжието, прекъснал войната и като разсъдил, че не трябва да отстъпва на гнева си и да се предава на увлечението си като някой звяр, но, нещо повече, поради миролюбивите речи на архиерея той задържал като с някакви юзди губителния поход. Ние пък, понеже след всичките си предишни просби имахме намерение да се явим при тебе, сега решихме, че и с присъствието си няма да постигнем повече от това, за което бихме те молили, когато се намираме далеч от тебе. Какво казваш ти, най-почтени и най-разумни от хората сине мой? Нима ти, който се стремиш повече от всеки друг към слава, ще допуснеш да бъдеш по-долу по снизходителност и кротост от Гайна и ще понесеш ли да бъдеш изтъкнат втори след него? Аз се червя и срамувам за тебе. После нима ти не мислиш за укорите от страна на хората, когато твоята честност ще бъде изправена — приживе ли или след смъртта — пред съда на ония, които знаят историята? Че кой от ромеите или българите в бъдеще, като чуе такъв разказ, а именно че във време на раздорите между ромеи и българи старец-архиерей отишъл като пратеник, за да прекрати войните между тях и да доведе двата народа към предишния мир, а повелителят на българите не е благоволил да приеме пратеничеството му, кой няма да осъди и да каже срещу тебе това, което аз не се решавам да кажа? Да не дава бог! Те ще кажат това и много други неща, когато изчезне страхът им, и всякой ще каже за тебе това, което той мисли. Даже и сега, да не кажа всички, но както чуваме, мнозина от твоя народ и твоя род порицават непрестанната война и скърбят за станалото.

Чувствувам, че казах повече, отколкото трябваше, но какво да правя? Аз, ако и недостоеен, затова съм поставен от бога за посредник и учител на мира. И докато дишам, трябва да говоря за това посто-

νῦν ὁπότε τέκνα πρὸς πατέρας, ἀδελφοὶ ἀδελφοὺς καὶ ἀλλήλων ἐκμανέντες ἀποσφάπτουσι· ὅτε τὸ ἐν σῶμα τοῦ Χριστοῦ καὶ Θεοῦ ἡμῶν, ὡσπερ τῆς ἰδίας ἐπιλαθόμενον κεφαλῆς ἐφ' ἣ σινηρομολογήθη, καθ' ἑαυτὸ στασιάζει, καὶ τὰ τῶν μαινομένων, οἳ τὰ οἴκεῖα κατεσθίονσι μέλη, ἐπιτελεῖ· ναὶ δὴ σοῦ χάριν τοῦ παλαοῦ καὶ νέον φίλον ἡμῶν καὶ υἱοῦ, κἄν μὴ πείθωμεν, κἄν εἰς τὸ μηδὲν ριπτόμεθα, τὸν λόγον ἐκτείνωμεν· ὃν εὐχομαι καὶ κατὰ τὸν παρόντα βίον ἐκεῖνα πράττειν, ὅσα μέλλει πάσης ἐλεύθερόν σε μέμψεως ἀνακηρύττειν, καὶ ἐν τῇ μακαρίᾳ τῶν ἁγίων ζωῇ συναρθμηθῆναι. Ἐλεγε δὲ τὸ γράμμα τῆς ἐμῶν τιμότητος καὶ περὶ ἀλλαγίου, καὶ διερχόμενος τὸν τόπον τοῦ γραμμίτου ἐπιπλέσας ἐδάκρυσα, ὅτι τοσοῦτον ἴσχυεν ὁ διάβολος ὥστε Χριστιανὸς ποιῆσαι Χριστιανῶν ἀνταλλάττειν· ὅσπερ εἰ τὸ ἐν σῶμα τοῦ ἀνθρώπου αὐτὸ καθ' ἑαυτοῦ κεννημένον τῶν ἑαυτοῦ μελῶν ἐπιζητεῖ ποιῆσαι ἀνταλλαγὴν τί λένεις; πῶς νομίζεις τὴν καρδίαν ἡμῶν τὸν Χριστὸν καὶ Θεὸν ἡμῶν ἐπὶ τοῖτοις ἔχειν; Ἐγὼ νομίζω πλέον ἐπὶ τοῦ παρόντος ἢ ἐπὶ τοῦ σπανοῦ ἐπομένειν τὰς ὁδύνας.

Πλὴν ἐπεὶ τοιαῦτα ἐλεεινὰ καὶ δυστυχῆ Ῥωμαίους καὶ Βουλγάρους κατέλαβε πράγματα, καὶ τοσοῦτο ὁ πονηρὸς κατέλαβε κράτος, καὶ ἔστιν ἄλλως εἰρήνης μεσιτευούσης ἕκαστον Βουλγάρου καὶ Ῥωμαῖον φιλικῶς καὶ ἀδελφοπρεπῶς εἰς τὰ οἴκεῖα ἐπανελεῖν, εἰ οἶν τοσοῦτο ὡσπερ εἶπον ἐκράτησε τὸ κακὸν καὶ ἀμήχανον διὰ τῆς φιλῆς καὶ γλυκυτάτης εἰρήνης πάντας ὄσους ἢ τοῦ πονηροῦ ἐπήρεια τῶν οἴκειων ἐποίησε ἀναστάτους, ἀπλῶς οὕτω καὶ ἀδελφικῆ ἀπολύσει. πρὸς τὰ οἴκεῖα πάλιν ἐπανατρέχειν. Ἀλλὰ τοιαύτης δεῖσθε ἀναλλαγῆς, ἣν ἢ τῶν πολεμίων ἐπίσταται ψῆφος· φοβήσονται μὲν καὶ Θεὸν, αἰδούμενοι δὲ καὶ τοὺς μετέπειτα ἐσομένους ἀνθρώπους, ἢ Ῥωμαϊκῆ συγκатаβαίνει πολιτεία. Προβήσεται δὲ πάντως τὸ τοιοῦτον ἀλλάγιον, ὡσπερ ἔστι νόμος τῆς τῶν ἀλλαγίων καταστάσεως· οὐκοῦν δεήσει καὶ ἐξ ὑμῶν τινὰς τὰ ἐνταῦθα καταλαβεῖν, καὶ πάλιν πρὸς ὑμᾶς παραγενέσθαι Ῥωμαίους, ὥστε κοινῆς γενομένης σκέψεως τοῦ πῶς δεῖ καταλλαγῆναι τοὺς μέλλοντας ὑπαλλάττεισθαι, κατὰ τὸ καλῶς ἔχον καὶ συμφέρον καὶ Βουλγάρους καὶ Ῥωμαίους οὕτω γενέσθαι καὶ τὸ ἔλλάγιον. (XX, col. 128 D—137 B)

янно и особено сега, когато синове свирепствуват срещу бащи, братя срещу братя и се избиват помежду си; когато единното тяло на Христа и бога наш като че забравя своята глава, с която е свързано, въстава срещу себе си и върши дела на безумци, които изяждат собствените си членове. Да, заради тебе, нашия стар и нов приятел и син, ако и да не сме те убедили, ако и да се унижаваме, пак продължаваме речта си. Моля те да вършиш в настоящия живот онова, което ще те покаже свободен от всяко порицание и ще те причисли към блажения живот на светиите. Писмото на твоя честност съобщаваше още и за размяна [на пленници]. Аз, като четох това място на писмото ти, много плаках за това, че дяволът е толкова силен, че кара християните да се разменят с християни, като че ли тялото на човека, като се бунтува само против себе си, иска да направи размяна на своите членове. Какво казваш ти? Как, мислиш ти, ще се чувствува нашият глава, Христос и бог наш, при такива обстоятелства? Аз мисля, че в сегашно време той понася много поголеми страдания, отколкото на кръста.

Но тъй като такива беди и нещастия са постигнали ромей и българи и лукавият е получил такава сила, та не е възможно, освен като се сключи мир, всеки българин и ромей приятелски и братски да се завърне в своята земя, щом като, както вече казах, злото е добило такава сила и е невъзможно на всички, които козните на дявола бяха накарали да излязат от земите си, да се разотидат приятелски и в приятен мир, така просто и в братско помирение. Но вие искате такава размяна, каквато познават неприятелите. Като се бои от бога и срамува от бъдещите поколения, ромейската власт е съгласна, но все пак тази размяна¹ ще стане по закона, според който се извършва размяна. Затова ще трябва няколко [души] от вас да дойдат тук и от своя страна ще се явят при вас ромей, та като се обсъди общо как трябва да се извърши размяната, тя да стане добре и да бъде полезна както за ромей, така и за българи.

¹ Става дума за размяна на пленници от двете воюващи страни. Златарски, Писмата..., СбНУК, XII, стр. 136, смята, че тук се имат пред вид пленниците — българи, които били взети от византийците през пролетта на 921 г. в сражението при гр. Термопол.

19. Ad eundem

Τῷ αὐτῷ

До същия

Πολλάκις ἐγράψαμεν, τέκνον ἡμῶν, καὶ πῶς εἶπω διὰ τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν, οὐκ ἐγένετο ἡμῖν ἀπολαῦσαι τῆς ὠφελείας τῶν λόγων· πολλάκις ἐσπείραμεν εἰς τὴν γῆν καρδίας σου, νίέ μου ποθεινότητε, καὶ πάλιν φημι διὰ τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν οὐκ ἐθερίσαμεν οὐδὲ ἐποθοῦμεν καρπούς· πλὴν ἀλλ' οὐ διὰ τοῦτο σιωπήσω ἀπελπίζων, ἀλλὰ γράφω καὶ τῆς χρηστοτέρας ἐλπίδος γενόμενος, καὶ φέρων ἐπὶ Θεῷ τὴν πεποιθήσιν ὡς καρπώσομαί τι τῶν σωτηρίων καὶ ὠφελίμων. Καὶ εἶη ὁ πάντων αἴτιος τῶν καλῶν, τὴν ἐλπίδα πρὸς τὸ τέλος ἄγων, καὶ διδοὺς καὶ ἡμῖν ἀφ' ὧν γράφομεν ὠφελήθηται, καὶ τῷ πνευματικῷ μου νίῳ ἐξ ὧν τοῖς τοῦ Πατρὸς γράμμασι προσομιλεῖ. Ἐκινήθημεν δὲ πρὸς τὸ γράφειν τῷ σῷ γράμματι ἐντυχόντες, καὶ εὐθύς ἐκ προσομιλίων εὐρόντες ἐπαγγελίαν, Θεοῦ ταπεινώσων μιμουμένην· ἐξ ὧν ἔλεγες ὅτι, μιμούμενος Θεόν, ἄνδρα ταπεινὸν καὶ εὐτελεῖ οὐκ ἀπεστράφη, ἀλλὰ κατὰ πρόσωπον ἤγαγες, καὶ τῆς σῆς ἠξίωσας ὀμιλίας. Δι' οὗ καὶ τὸ γράμμα πρὸς τὰ γράμμα πρὸς τὰ ἐνταῦθα ἐπέτειλα· αὕτη γοῦν ἡ ἐπαγγελία τῆς ταπεινώσεως προετρέφατο ἡμᾶς γράφειν, ἐκεῖνο ἐνθυμηθέντας ὅτι ψυχὴ ἅπαξ ταπεινὸν φρόνημα κτησαμένη, καὶ πρὸς Θεοῦ μίμησιν ἀποβλέπουσα, πᾶν ὃ τι καὶ προπέπονθε παρὰ τινος λυπηρὸν, τοῦτο εἶσει, καὶ τὸ πικρὸν τῆς καρδίας κενώσει, καὶ τὸ φιλόνηκον ἀποθήσει, καὶ καταστήσεται μὲν καὶ ἀφ' ἑαυτοῦ καὶ πρὸς τοὺς πρόποντας λογισμοὺς, ἀκούσεται δὲ καὶ ἐτέρων εὐμενῶς τὰ ὠφέλιμα καὶ σωτήρια ὑποτιθεμένων.

Γράφομεν οὖν διὰ ταῦτα οἷα γράφομεν· καὶ εἰ μὲν τις γένηται ὠφέλεια, εὐχαριστήσομεν τῷ τὴν ἑμετέραν φρονίμην ψυχὴν οὕτω διαθέντι, καὶ ταπεινοῦ καὶ ἁματωλοῦ ἀρχιερέως καὶ Πατρὸς πείσαντι δέξασθαι σωτηρικῶδη παραίνεσιν· εἰ δὲ μὴ ὠφελήσωμεν, καὶ οὕτως εἴργασται τὸ ἡμέτερον, καὶ ὃ χρεωστοῦμεν πληροῦμεν. Τὸ δὲ σὸν, τέκνον ἡμῶν, ὡς φρόνιμος κατανόει, εἰ ἔστι καὶ παρὰ Θεῷ ἀκατάκριτον καὶ παρὰ ἀνθρώποις ἀνεπίμωμον· ἀλλὰ καλὴ τοῦ γράμματος ἡ ἀρχὴ, ταπεινώσων μιμούμενος Θεοῦ, ἤγαγες κατὰ πρόσωπον ἀνθρώπου ταπεινὸν, καὶ

Често сме ти писали, чедо наше, и може би заради нашите грехове не ни се падна да изпитаме ползата от нашите думи. Често ние хвърляхме, любезни ми сине, семе в твоето сърце и, повтаряме, заради нашите грехове не събрахме желаните плодове. Но при всичко това аз все пак няма да мълча и да се отчайвам и пак ти пиша с много по-голяма надежда и упование в бога, че ще достигна нещо спасително и полезно. Нека творецът на всички блага помогне да се осъществи тази надежда и ни даде възможност да извлечем полза от това, за което пишем, както и духовният ми син да извлече полза от това, за което му говорят писмата на стария баща. Като прочетохме твоето писмо, ние бяхме подтикнати да ти пишем, тъй като още в самото встъпление ние намерихме известие за подражание на смирението божие. Там ти казваш, че като подражаваш богу, не си върнал назад смирения и прост мъж, но си го допуснал при себе си и си го удостоил да беседваш с него, поради което си ми пратил това писмо. Именно това известие за твоето смирение ни подбуди да ти пиша, като имам пред вид, че една душа, ако е придобила смирени мисли и се е насочила да подражава богу, ще забрави заедно с това и всичко тягостно, което е претърпяла по-преди от някого, ще премахне горчивината на сърцето си, ще отстрани свадливостта, ще се обърне сама по себе си към надлежните мисли и ще изслуша ония, които благосклонно предлагат полезното и спасителното.

И тъй, ето защо ти пишем. И ако се получи някоя полза, то ние ще възблагодарим оногова, който така е настроил вашата благоразумна душа и ви е убедил да приемете спасителния съвет на смирения и грешен архиерей и баща; ако ли пък не извлечем никаква полза, то и тогава ние ще изпълним, доколкото зависи от нас, своя дълг. Колкото се отнася до тебе, чедо наше, то ти като умен човек обмисли няма ли нещо, което да бъде осъдено от бога и порицано от хората. Но прекрасно е началото на твоето писмо, гдего се говори, че подражавайки на божиято смирение, ти си допуснал при себе си един смирен човек, че величието на

οὐκ ἐπῆρέ σε τὸ μέγεθος τῆς ἀρχῆς, οὐδὲ σεαυτοῦ ἠγήσω ἀνάξιον ὁμιλῆσαι οἰκείῳ στόματι τῶ ἀσυγκρίτως ἀπολειπομένῳ τοῦ σοῦ μεγέθους τῆς δόξης. Τοῦτο ἐπαινετόν, καὶ ἦν ἀκόλουθον καὶ τὰ ἐξῆς τοῦ γράμματος τῇ αὐτῇ συνυφανθῆναι ταπεινότητι, καὶ μὴ παρεξελθεῖν τῆς τοῦ Θεοῦ ὡς ἔφησ μιμήσεως. Νῦν δὲ ἄλλον ἔχει χαρακῆρα τὰ μετὰ ταῦτα τοῦ γράμματος· οὐ ταπεινότητος, οὐκ ἐπεικειας οὐ φιλοφροσύνας, ἀλλὰ τινος ἑτέρας διαθέσεως. Φεῦ τοῦ πονηροῦ δαίμονος τοῦ τοῖς ἀγαθοῖς ἐξ ἀρχῆς διαφθινομένου, καὶ αἰεὶ τὴν οἰκείαν κακίαν προσεπιμυγνύειν φιλονεικοῦντος τοῖς ἀγαθοῖς. Καὶ πολλὰς μὲν τὸ γράμμα, τέκνον ἡμῶν, περιπλοκὰς ἐδίηλον ἡμῖν, καὶ νῦν μὲν ἐντεῦθεν στρέφεται, νῦν δὲ ἐκεῖθεν. Εἰς δὲ ὁ σκοπὸς αὐτῶ τὸ βούλεσθαι τὴν ἡμετέραν προαίρεσιν μὴ ἀρκεῖσθαι τοῖς ἰδίῳις, μηδ' ἐμμένειν τοῖς ἐξ ἀρχῆς δεδομένοις ἡμῖν· ἀλλ' ἐπιπηδᾶν πράγμασιν ἀλλοτρίοις, καὶ τότε τίνων; Πατέρων τῶν γεννησάντων ἡμᾶς, καὶ προνομίῳ βασιλείας ἢ πᾶν ἔθνος ὑπὸ πόδας ἔθηκε· καὶ οὐδὲν ἔθνος ἐξ οὗ Ῥωμαίων κράτος ἐγνωρίσθη, καυχῆσασθαι μὴ οὐχὶ τὸν αὐχένα κλίνει αὐτῶ.

Εἰρήνην ἐπιζητεῖς· καλὸς ὁ λόγος, δεῖξον καὶ τῶ ἔργῳ τὸν λόγον ἀκόλουθον. Ἡ εἰρήνη οὐ τῶν ἀλλοτρίων ἐφίεται, οὐ τοῖς μηδὲν προσήκουσιν ἐπιπηδᾶ, οὐ χεῖρας αἰρεῖ πρὸς ὄπλα, οὐ παρέχει προφάσεις πολέμων, οὐ χαίρει χύσεσιν αἱμάτων, οὐκ οἶδεν αἰχμαλώτους ἀνθρώπους ποιεῖν. Εἰ τοιαύτην εἰρήνην ποθεῖς, εἴη Χριστὸς ὁ Θεὸς ἡμῶν ὁ τὸ οἰκείον αἷμα ὑπὲρ τῆς εἰρήνης τοῦ κόσμου κενώσας τὸ σὸν θῆλημα, μᾶλλον δὲ τὸ κοινὸν καὶ Βουλγάρων καὶ Ῥωμαίων ἐκπληρῶν· εἰ δὲ πρὸς ταύτην οὐ βλέπεις τὴν εἰρήνην, τί τοῦ ῥήματος ὄφελος, ὅταν τὰ πράγματα τυγχάνη πόλεμος; Κατάθες τὰ ὄπλα, πανέσθωσαν τῶν αἱμάτων αἱ χύσεις, τῶν αἰχμαλώτων αἱ συμφοραὶ, τῶν ὀρφανῶν, τῶν χηρῶν τὰ δάκρυα, ἢ ἐπιθυμία τοῦ πλεονεκτεῖν, τοῦ τῶν ἀλλοτρίων βούλεσθαι ἄρχειν. Ταῦτα γενέσθω, καὶ ὄντως εἰρήνη Θεῶ ἀρέσκουσα βραβευθήσεται. Τὸ δὲ λέγειν τοὺς πατέρας τοὺς ἐκ τῆς δουλείας τοῦ σκότους μετὰ γε Θεὸν ἐλευθερώσαντας ἡμᾶς, τούτους ὑποχειρίους λαβεῖν, πῶς

властта ти не те е прелъстило и че не си смятал като нещо недостойно за себе си да се разговаряш лично с оногова, който е поставен много по-ниско от твое славно величие. Това е похвално, а беше необходимо и продължението на писмото ти да отговаря на същото смирение и да не се отклонява от подражанието, както сам ти каза, на бога. В същност обаче продължението на писмото има друг характер. Това вече не е смирение, не е снизходителност, не е човеколюбие, но съвсем друго душевно състояние. О, лукави демоне, който още отначало завиждаш на всичко добро и всякак се стараеш винаги да смесиш собственото си зло с доброто! Това писмо, чедо наше, съдържа много неясности и тегли ту насам, ту нататък. Целта на дявола е една: той иска твоето стремление да се не ограничава със собствените ти владения, нито да останеш с онова, което ти е дадено отначало, но да навлезеш в чужди владения — и при това в чии владения? — във владенията на бащи, които са ви родили, и да се стремиш към привилегиите на онази царска власт, която е поставяла всеки народ под краката си. Прочее ни един народ, откакто се знае ромейската държава, не може да се похвали, че не е преклонил врат пред нея.

Ти искаш мир. Прекрасна дума! Покажи и на дело, че следваш съобразно с тази дума. Мирът не се домогва до чуждото, не напада на ония земи, които никак не му принадлежат, не вдига ръце за оръжие, не дава повод за война, не се радва на кръвопролитие, не знае да взема пленници. Ако ти желаеш такъв мир, то нека Христос и бог наш, който е пролял собствената си кръв за мира, да изпълни твоето желание, още повече че то е общо желание на българи и ромей. Ако ли пък не желаеш такъв мир, то каква полза ще има от думи, когато отношенията са враждебни. Сложи оръжие! Нека престанат кръвопролитията и бедствията на пленените! [Нека се спрат] сълзите на сираци и вдовици! [Нека изчезне] страстта към користолюбие и желанието да се завладява чужда собственост! Нека бъде всичко това и тогава действително мирът, угоден богу, ще бъде утвърден. Ако пък захванеш да говориш, че искаш да подчиниш под властта си бащите, които подир бога са ви освободили от робството на тъмнината, няма това е мир? Не е ли това свой-

ἔστιν εἰρήνης; Ἄλλ' οὐχὶ τῶν πρόποτε πολέμοις, καὶ μηδέποτε εἰρήνην εἰδότες;

Ἄλλὰ λέγεις, τέκνον ἡμῶν, οὕτω βούλεσθαι τὸν Θεόν. Μέχρι τίνος τῶν ἀπατεόνων προἴξεις τοῖς λήροις φρόνιμος ὢν; Ἔως ποτε παραχωρήσεις τοῖς ἀγαπῶσιν ἐκ τοῦ πονηροῦ φθέγγεσθαι πνεύματος, ταῖς σαῖς ἀκοαῖς τὴν πονηρίαν αὐτῶν ἐκαστλεῖν; Οὐκ ἔστι τοῦτο, τέκνον ἡμῶν, ἀληθές, οὐδὲ βούλεται τοῦτο Θεός, ἀλλ' ὁ ἀπ' ἀρχῆς ἀνθρωποκτόνος διάβολος, ὁ ἀεὶ χαίρων ταῖς στάσεσι, ταῖς μάχαις, τοῖς πολέμοις, ταῖς ἀνδροφονίαις, καὶ εἴ τι ἄλλο κακὸν ἐν τῷ ματαίῳ βίῳ τῶν ἀνθρώπων γνωρίζεται. Οὗτός ἐστιν ὁ ταῦτα καὶ βουλόμενος καὶ διαπρατιόμενος, ἐκεῖθεν ταῦτα, οἵμοι τῶν ἡμῶν παθῶν, ἐπεισῆλθε τὰ κακὰ μέσον Ῥωμαίων καὶ Βουλγάρων, μεταξὺ τῶν πατέρων καὶ τῶν τέκνων, οὓς οὐχ αἷμα καὶ σὰρξ, ἀλλὰ τὸ πανάγιον Πνεῦμα υἱὸς καὶ πατέρας ἀπέδειξε. Θάνατον γὰρ ὁ Θεός οὐκ ἐποίησεν, ἀλλ' ἀπάτη δαίμονος καὶ ἐπιθυμία παραλόγως τῆ ἀπάτη ἐξακολουθήσασα, ἐξ ἧς καὶ τὰ νῦν συμβαίνοντα χαλεπὰ προῆλθεν εἰς γένεσιν. Εἰ μὴ γὰρ ἄνθρωποι διαφθααρμένοι, καὶ πλάνοι τὴν σὴν φρονίμην ψυχὴν ἐξηπάτησαν, καὶ τῆς ἐκ τῶν πατέρων συνηθείας τοῦ βίου καὶ τῆς διαγωγῆς ἀπέστησαν, οὐκ ἂν οὐδὲ πολεμεῖν πρὸς Χριστιανούς ἠγάπησας Χριστιανὸς ὢν οὐδὲ εὐσεβεῖν χάριτι Θεοῦ ὁμολογῶν, εὐσεβεῖς εἰλκεσ αἰχμαλώτους· καὶ ἀπλῶς εἰπεῖν οὐκ ἂν εἰς ἐρημίαν κατέστησας οἴκους καὶ τόπους, ἐν οἷς τὸ τοῦ Χριστοῦ θεῖον ὄνομα ἐδοξάζετο, ἀλλ' ὅπερ ἔφη διαβόλου φθόνος καὶ τῶν ἐκείνου μιμουμένων τὴν κακίαν ἀνθρώπων τοῖς χαλεποῖς τούτοις ἔδωκαν προελθεῖν.

Ἄλλὰ γὰρ καὶ τοῦτο ἐνεφέρετο ἐν τῷ γράμματι, ὡς ἀγαπῶν τὸ ὁμόψυχον καὶ τὸ εἰρηνεύειν, πάντα πράττεις ἢ πράττεις. Καὶ τὸ μὲν ὁμόψυχον καὶ τὸ εἰρηνεύειν ἔργον τοῦ ἀγαθοῦ, τὸ δὲ πράττειν ἢ πράττεις, ἔργον τοῦ πονηροῦ. Οὐδεὶς εἰρήνην ἐπιζητῶν ἐπιβουλεύει ἐκείνου μεθ' οὗ εἰρηνεύειν ἐπιζητεῖ· οὐδεὶς ὁμόψυχον ἔχειν βουλόμενός τινα, τῆ σφαγῇ τούτου μαίνει τὰς χεῖρας, ἀλλὰ θεραπεύει, ἀλλ' ἀγαπᾷ, ἀλλὰ παντὶ τρόπῳ τὰ τῆς ἐκείνου ἀνέσεως ἐπιτελεῖν ἀγωνίζεται. Τὰ δὲ ὑμετέρα οὐ τοιαῦτα, οὐκοῦν οὐδὲ ὁμοψυχεῖν, οὐδὲ εἰρηνεύειν ἐπιζητούντων, ἀλλὰ τοῦναντίον μᾶλλον ἐχθροανόντων καὶ μαχομένων, καὶ μηδ' ὅτι τί ποτέ ἐστιν εἰρήνη συνιέντων. Καὶ ταῦτα γράφομεν, τέκνον ἡμῶν,

σθενό на непримирими и никога незнаещи мир врагове?

Но ти казваш, чедо мое, че бог така желае. Докога ти, разумни човече, ще слушаш празнословията на измамниците? Докога ще отстъпваш на ония, които предпочитат да говорят по насъскването на злия дух, и ще се вслушваш в тяхното лукавство? Това, чедо наше, не е истина. Не бог желае това, а изначалният човекоубиец — дяволът, — който всякога се радва на разприте, сраженията, войните, човекоубийството и изобщо на всяко зло, което го има в суетния живот на хората. Ето кой желае да се домогва до това! Ето откъде — о мои страдания! — са произлезли тези бедствия между ромей и българи, между бащите и чедата, които не кръв и плът, а всесветият дух е направил синове и бащи. Не бог е създал смъртта, а измамата на дявола и страстта, която безразсъдно следва подир измамата и поради която са произлезли между народите настоящите ужаси. И наистина, ако покварени хора и измамници не бяха измамвали твоята благоразумна душа и не бяха те отклонявали от навика и начина на живота на бащите ти, ти, който сам си християнин, не би предпочел да воюваш против християните. Ти, ако изповядаш, че по милост божия си благочестив, не би откарвал в плен благочестиви хора, с една реч, не би опустошавал жилища и места, гдето се е прославяло божие име на Христа, обаче, както казах, завистта на дявола и на подражателите на злословието му е станала причина за тези бедствия.

Но в писмото си ти казваш, че всичко, което е извършено от тебе, ти си направил от любов към съгласието и запазването на мира. Наистина съгласието и запазването на мира са дела на добрия дух, но това, което ти извършваш, е дело на лукавия. Никой, който иска мир, няма да мисли зло против оня, с когото желае да живее в мир. Никой, който желае да има съгласие с някого, няма да осквернява ръцете си с неговото убийство, но го уважава, обича го и всякак се старее да направи това, което е необходимо за неговото успокоение. А вашите дела не са такива и не са даже дела на ония, които не искат нито съгласие, нито запазване на мира, а по-скоро са дела на ония, които враждуват и воюват и даже не разбират какво нещо е мир. И аз пиша това, чедо наше, не за

οὐχὶ διδάσκοντες ὡς ἀγνοοῦντα, ἀλλ' οὐ διὰ τῶν τοιούτων ῥημάτων, οὐκ οἶδα τίνας δοκεῖ τὸ γράμμα παραλογίζεσθαι. Ἐροπῶμέν σε, καὶ ἀποκρίθητι. Εἴ τις ἢ ἀδελφὸς ἢ τῶν τέκνων αὐτῶν παρελθὼν, πάντα πράττει ὥστε λαβεῖν τὴν σὴν κυριότητα καὶ τὴν ἀρχὴν τοῦ ἔθνους, εἶτα λέγει ὡς Πράττω ταῦτα καὶ ἀγωνίζομαι χάριν τοῦ εἶναι ὁμόψυχός σοι καὶ τοῦ εἰρηνεύειν, ἄρα τοῦτον ἀποδέξῃ τῆς τοιαύτης προαιρέσεως, ἢ ὡς ἐπίβουλον καὶ ἐχθρὸν παντὶ τρόπῳ καὶ τῆς ὅλης αὐτὸν ἐκδιώξεις χώρας; Καὶ τίς ἐστὶν ὃς τοῦτο ἀγῆοχε; Μὴ τοίνυν μηδὲ σὺ ἐκ τοιούτου φρονήματος ὁμόψυχος εἶναι, μηδὲ ἐπιζητεῖν τοιαύτην εἰρήνην τὸ γὰρ ἰδιοποιεῖσθαι τὰ ἀλλότρια, τὸ βούλεσθαι τῶν μὴ προσηκόντων ἐπιβαίνειν, τυραννίδος ἐστὶ καὶ μαχομένου τρόπου, ἀλλ' οὐχὶ ὁμοψυχίας, οὐδὲ εἰρηρικῆς καταστάσεως. Ἡ δὲ περὶ τῶν κοσσοφῶν καὶ τῶν πιθήκων καὶ τῶν κισσῶν χρεῖα οὐκ οἶδα εἰς τί σοι προβέβληται. Ἄνθρωπος μὲν γὰρ εἰκὼν ἐστὶ Θεοῦ, καὶ τὴν θείαν μιμούμενος ἀρετὴν, γίνεται κρείττων πάσης κακίας, καὶ ὅσον ἀνθρώπῳ δυνατὸν Θεός, καὶ διὰ τοῦτο παρὰ Θεοῦ δεδημοσίωγεται· ἃ δ' ἔφησ ζῶσα, εἰ καὶ μιμηλὸν τι πρὸς ἀνθρώπον ἐπιδείκνυται, ἀλλ' οὐδὲν πρὸς τὰ ἀνθρώπινα πράγματα· οὔτε γὰρ ἀνθρώπου ἀρετὴν ἀναλαβεῖν ἰκανὰ, οὔτε ἀνθρώπος λέγεσθαι καθ' οἰονδήποτε τρόπον, ὥσπερ ἐκ προκοπῆς ὁ ἀνθρώπος παρὰ Θεοῦ λαμβάνει τὸ καλεῖσθαι Θεός

Πλὴν καὶ τοῦτο, τέκνον ἡμῶν, τὸ παράδειγμα εἰ βούλοιо συνορῶν τοῖς ἔμπροσθεν εἰρημένοις, ὅμοια παραινεῖ· εἰ γὰρ ἐν τούτῳ γνωρίζονται Χριστιανοί, ἐν τῷ φυλάττειν τῶν ἀποστόλων τὰς διατάξεις ἐν τῷ ἀγαπᾶν εἰρήνην, ῥίψον τὰ ὅπλα, κατάθου τὸν πόλεμον, κάθαρον τὰς χεῖρας ἐκ τῶν Χριστιανικῶν αἱμάτων, ἐπάνηκε εἰς τὴν ἀρχαίαν κατάστασιν, ἐπίγνωθι τοὺς πατέρας καὶ ἀδελφοὺς, ἀναλαβὼν διάθεσιν ἣν ἢ ἐκ τοῦ πνεύματος συγγένεια βούλεται, καὶ κατάλιπε τὴν γνώμην πρὸς ἣν βασκανία δαίμονος καὶ ἀνθρώπων πονηρία κατεσκεύασεν. Αὕτη ἐστὶν ὡς ἀληθῶς εἰρήνη, ἣν οὐκ ἰσχύει πλάνη ἐξάραι, τὸ πανθῆναι τοὺς πολέμους, τὸ ἀνακοπῆναι τὰς τῶν αἱμάτων χύσεις, τὸ ἀρκεῖσθαι ἀνακοπῆναι τὰς τῶν αἱμάτων χύσεις, τὸ ἀρκεῖσθαι σε τῇ παρὰ Θεοῦ ἐξ ἀρχῆς καὶ ἐκ τῶν πατέρων δεδόμενῃ σοι ἐξουσίᾳ καὶ τιμῇ, τὸ μὴ ἐπερβαίνειν ὅρια ἃ ἔθεντο οἱ πατέρες σου, καὶ τὴν μεταξὺ Βουλγάρων καὶ Ῥωμαίων,

да те науча, като че си неук, а защото поради такива [твои] думи не зная кого повидимому писмото лъже. Ние те питаме и отговори. Ако някой — или брат, или по-големият от синовете ти — би направил всичко, за да вземе твоето господство и власта над народа и после би казал „Всичко това правя и се старая да живея с тебе в съгласие и мир“, то ще одобриш ли такава желане, или пък всякак ще го прогониш от цялата страна като зломишленник и враг? И кой би започнал да действува така? Не, дори и ти самият не с такава намерение искаш съгласие и не към такъв мир се стремиш, защото присвояването на чуждото и желанието да се посяга на неща, които не ти принадлежат, е свойствено на тиранията и на враждебните отношения, а съвсем не на съгласието и на мира. Аз не зная защо ти е потрябвало да говориш за дроздовете, маймуните и свраките. Човек е образ божи и като подражава на божествената добродетел, става по-силен от всяко зло и доколкото е възможно за човека, става бог и затова е създаден от бога. А животните, за които ти говориш, ако и да проявяват наистина някое подражание на човека, но никак не подражават на човешките дела, тъй като те нито са способни да възприемат човешката добродетел, нито могат да бъдат наречени хора, докато човекът, като преуспява, получава от бога названието бог.

И тъй този пример, чедо наше, ако ти би поискал да обърнеш внимание на горекананото, представя нещо подобно. Но ако християните се познават по пазенето на апостолските наставления, по любовта към мира, захвърли оръжието, прекрати войната, очисти си ръцете от християнската кръв, върни се пак към предишното положение, познай отците и братята си, като възстановиш ония отношения, които се изискват от духовното родство, откажи се от намерението, към което те подбужда завистта на дявола и лукавството на хората. Ето това е истински мир, който заблудите не могат да премахнат. Това значи да прекратиш войната, да спреш кръвопролитията, да се задоволяваш от властта и честта, които са ти дадени от бога изначало и са ти оставени от прадедите, да не преминаваш границите, които са установени от твоите отци, и да спазваш мира между ромеи и българи, мир, сключен, ко-

ὅτε τὸν Χριστὸν ἐπέγνωτε καὶ Θεὸν, συμπεφωνημένην εἰρήνην. Εἰ οὕτως φρονοῦμεν, ὅντως οὐδὲ αὐτὸς ὁ διάβολος μετὰ πάσης αὐτοῦ τῆς στρατιᾶς κεκνημένος παρατρέψαι τὴν πρὸς σὲ εἰρήνην ἡμῶν δυνησεται. Ναὶ, ἀλλὰ βούλημα Θεοῦ τὴν τῶν Ῥωμαίων ἐξουσίαν ὑμᾶς λαβεῖν· ἐπισημαίνεις οἱ λογισμοί, οἳκ ἐδραστής ἢ ἐνθύμησις, ἄδηλον τὸ τέλος εἰς ὃ κατατήσεται. Πολλοὶ τοῖς τέως παροῦσι μὴ ἐπαρκοῦμενοι, ἀλλὰ πρὸς πλείονα ὑπερεκτείνοντες ἑαυτοὺς, καὶ ἂ τέως εἶχον προσαπόλεσαν. Οὕτως ἐστὶ τὰ ἀνθρώπινα πράγματα, οὕτως ἐπισημαίνῃ καὶ ἀβέβαια· πλὴν εἰ βούλημα Θεοῦ, δεῖ τὸν οὕτω πεποιθότα ὡς λήφεται τι παρὰ Θεοῦ, ἐκείνου περιμένειν τὴν κρίσιν, ἐκεῖθεν ἐκδέχεσθαι τὴν ἀπόληψιν τῶν ἐλπίζομένων, ἀλλὰ μὴ τὰς σφραγῆς, πρὸς τοὺς φόνους, πρὸς ἃ μεμίσηκεν ὁ Θεὸς ἐφορμῶν. Καὶ τότε πρὸς τίνας; Οὐ πρὸς ἔθνη μὴ εἰδότα Θεὸν, οὐ πρὸς λαὸν ἀλλότριον τοῦ Χριστοῦ, οὐ πρὸς ἀνθρώπους διακειμένους πολεμίως πρὸς ὑμᾶς, ἀλλὰ πρὸς πατέρας, πρὸς ἀδελφοὺς, πρὸς τοιοῦτους ἀνθρώπους, οἱ ὡς τέκνων ὑμῶν ἐτίθεντο πρόνοιαν, πρὸς τοιοῦτους ἐξεβαρβαρώθητε, ἐξεπολεμώθητε, καὶ ἠγγήσασθε τὸ ἐν τοῖς ὑμετέροις ὕλοις κεῖσθαι, καὶ ἐκχύσει τῶν Χριστιανικῶν αἱμάτων παρελέσθαι τὴν ἀρχὴν καὶ βασιλείαν, ἀδυνάτοις μὲν ἐπιχειροῦντες.

Ἐβουλόμεθα καθέκαστον ἐπεξιέναι τῷ γραμματι, ἀλλ' ὅτι συνειδόμεν τὴν τοῦ γραμματος ὑμῶν πολυλογίαν πρὸς ἓνα καὶ τὸν αὐτὸν σκοπὸν συντιένουσαν, ὅνπερ ἀπὸ ἀρχῆς μέχρι τοῦ νῦν ἀνεδέξασθε, οἳκ ἔδοξεν ἔχειν καλῶς πρὸς ἕκαστον ἀποκρίνεσθαι τῶν γεγραμμένων, ἵνα μὴ ἀντὶ γραμμάτων βίβλον φανῶμεν γράφοντες, καὶ συγκόπτοντες μὲν σὲ τῇ πολυῤῥημοσύνῃ μηδὲν δὲ ἴσως ὠφελοῦντες. Διὰ τοῦτο καταλιπόντες τὸ πλείονα γράφειν, τοῦτό σοι γράφομεν· Μνήσθητι τέκνον ἡμῶν, ἡμερῶν ἀρχαίων ἐκείνων ὅτε τῷ δεσμῷ τοῦ ἁγίου Πνεύματος συνδεδεμένος ἐτύγχανες τῇ τοῦ πατρὸς καὶ βασιλέως ὡς υἱὸς ποθεινὸς ἀγάπῃ· μνήσθητι τῆς καλῆς ἐκείνης καὶ ἁγίας μεταξὺ Ῥωμαίων καὶ Βουλγάρων εἰρήνης, τῆς γλυκείας συναναστροφῆς, τῆς ἀπαράχου ζωῆς ὅτε Θεὸς ἔδοξάζετο μιᾷ καὶ ψυχῇ καὶ γνώμῃ Βουλγάρων καὶ Ῥωμαίων τὸ πανάγιον ὄνομα δοξαζόντων, ὅτε διάβολος καὶ οἱ σὺν αὐτῷ δαίμονες ὄρῳντες τὴν ὑμῶν σωτηρίαν, τὸ φιλάδελφον, τὸν εὐσεβῆ καὶ ὅσιον τρόπον, ἐθρόνουν τε καὶ ὠδύροντο, ὅτε Βουλγάρων πρὸς τὴν γῆν τῶν Ῥωμαίων

гато вие познахте Христа и бога. И ако ние мислим така, тогава действително даже сам дяволът с всичкото си войнство не ще бъде в състояние да наруши нашия мир с тебе. Но ти казваш, че бог желае вие да завземете властта над ромеите. Погрешни съждения, неблагопристройни мисли! Неизвестен е краят, до който ще се стигне! Мнозина, като не се задоволяват от настоящото си положение и като отиват твърде далеч в своите стремления, са загубвали и това, което са имали до тогава. Такива са човешките дела! Ето доколко са те нетрайни и несигурни! Затова, ако бог желае, то онзи, който вярва, че ще получи от него нещо, длъжен е да чака неговото решение и от него да получи очакваното, а не да се хвърля в истребление, убийства — в онова, което бог ненавижда. И то срещу кого? Не против племена, които не признават бога, не против народ, чужд на Христа, не против хора, враждебни вам, но против бащи, против братя и против ония, които постоянно са имали попечение за вас като за чеда — ето против кого вие проявявахте варварщина, водите война и смятате със своите оръжия и чрез проливане на християнска кръв да завладеете властта и царството. Но вие се залавяте за нещо невъзможно.

Аз исках да разгледам поотделно всяко нещо в писмото, но видях, че многословието на вашето писмо е насочено към една и съща цел, която преследвате от началото и до сега; стори ми се, че не е добре да отговарям поотделно на всичко, което е писано, та да не излезе, че вместо писмо пища книга, и да не ти досаждам с многоглаголство, което може би няма да принесе полза. Затова, като се въздържахме да пишем обстойно, пишем ти следното: спомни си, чедо наше, за онова старо време, когато ти, свързан с връзките на светия дух, се наслаждаваше като любим син от любовта на бащата император, спомни си за онзи прекрасен и свет мир между ромеи и българи, за ония добри отношения и безметежен живот, когато бог се прославяше единодушно и единомислено от българи и ромеи, които прославяха неговото всевето име; когато дяволът и неговите демони, виждайки вашето спасение, братолюбие и братолюбивите и побожни нрави, плачеха и ридаеха; когато ромеите приемаха българите, които иде-

εἰσιόντων, ὡς τέκνα, ὡς ἀδελφοὶ ὑποδεχόμενοι τούτους Ῥωμαῖοι ἔχαιρον καὶ εὐφραίνοντο, ὅτε πάλιν Ῥωμαίων πρὸς Βουλγάρους παραγινόμενων ὑμεῖς τῆς ἴσης χαρᾶς καὶ ἀγαλλιάσεως ἀπελαύετε.

Ταῦτα ἐνθυμήθητι, τέκνον ἡμῶν, τὴν κοινὴν εὐφροσύνην, τὴν πνευματικὴν ἐκείνην καὶ μακαρίαν ἡδονὴν, ἧς ἀπήλαυον οἱ τότε Ῥωμαῖοι καὶ Βούλγαροι, δι' ἣν ὁ διάβολος ἐξεμαίνεται, δι' ἣν ἐσκυθρόπαζε καὶ κατηφῆς καὶ ἄλυνον ἐπορεύετο, καὶ πάντα τρόπον ἐμηχανᾶτο πᾶσαν πορείαν ἠλαύνετο τοῦ συγγέαι καὶ συνταράξει τὴν τριπόδητον ἐκείνην διαγωγὴν, ὃ καὶ ἐξενίκησε, φεῦ τῆς ἀμάχου κακίας, ὡς ἐνόμισε καταπράξασθαι. Ἀλλὰ μὴ συγκεχωρήσῃς τῷ πονηρῷ ἐπὶ πλέον ἐγκαυχᾶσθαι, μηδὲ ἐξορχεῖσθαι κατὰ τῆς Βουλγάρων καὶ Ῥωμαίων διαστάσεως· ἀλλ' ὡς ρουνεχῆς, ὡς φρόνιμος, ἀφείς τοὺς συνέχοντας λογισμοὺς, ἀποπράξας τὰ ὅσα τοῖς ὑποβάλλουσι τὰ πονηρὰ βουλευματα, γενοῦ σεαυτοῦ καὶ τῆς σοι προπούσης ἀρετῆς, ἐπάνελθε πρὸς τὴν ἀρχαίαν εἰρήνην, ἐπάνηκε πρὸς τὸ ἡμέρον καὶ ἐπιεικὲς τῆς ἐμφρονίς σου ψυχῆς· ἀντιστραφήτωσαν οἱ στεναγμοὶ καὶ τὰ δάκρυα Ῥωμαίων καὶ Βουλγάρων, ἃ προσεξένησεν ὁ Σατανᾶς, ἐπ' ἐκείνον αὐτὸν τὸν εὐρετὴν τῆς κακίας, πορευέσθω πάλιν οἰμώζον καὶ κόπτον ἑαυτὸν ἐπὶ τῇ πρὸς τὴν εἰρήνην συμβάσει καὶ θεοφιλεῖ ὁμοφυχία τῶν οὗς ἐξ ἀλλήλων διαστήσαι κακομηχάνως δεδύνηται. Ἐπὶ πάντι δὲ τοῖτοις τὸ ἐκεῖθεν κριτήριον, τέκνον ἡμῶν, καὶ τὸν φροβερὸν δικαιοτήν ἀναλογιζόμεθα, καὶ τὴν κοινῶς μετὰ πάντων ἐπὶ τοῦ φοικτοῦ βήματος παρᾶστασιν, ὅτε οὔτε βασιλεῖς οὐκ ἀρχῶν οὐκ ἰδιώτης διακρίνεται, ἀλλὰ πάντες γυμνοὶ καὶ τετραχηλισμένοι παριστησόμεθα, οὐ μόνον τὰς πράξεις, ἀλλὰ καὶ τὰς ἐνθυμήσεις καὶ τὸ συνειδὸς εἰς ἔλεγχον παριστάμενα ἔχοντες, ὅταν καὶ αὐτὰς τὰς ἐπονοραίους δυνάμεις τρόμος καὶ φρίκη καταλήφεται.

Ταῦτα ἐνθυμηθῶμεν, καὶ λήξωμεν τῶν ἔργων τῶν μέχρι τοῦ νῦν λυπούμενων μὲν τὸν Χριστὸν καὶ Θεὸν ἡμῶν, χαίρειν δὲ παρισκευάζοντων τοὺς φθονοῦντας τῇ σωτηρίᾳ ἡμῶν δαίμονας, καὶ εἰς ἐπονόρθωσιν καταστήσωμεν ἃ παρισφάλημεν, μηδὲ βουλευθῶμεν ἐπιμεῖναι, διότι συνηροπάσθημεν ἐπὶ τοῖς εἰργασμένοις κακοῖς μὴ ἀναμείνωμεν τὴν ἐσχάτην ἡμέραν, ὅτε καὶ βουλόμενοι χρηστόν τι φρονεῖν ἴσως, οὐδὲν δινησόμεθα, περισπωμένης τῆς ψυχῆς

ха в земята им, като синове, като братя, радваха се и ликуваха, когато вие от своя страна изпращайте със същата радост и веселие ромеите, които идеха при вас!

Помисли, чедо наше, за това, за общата радост, за онова духовно блаженство, от което се наслаждаваха тогавашните ромеи и българи. Поради това дяволът беснееше, огорчаваше се, мрачен и опечален се луташе и прибъгваше до всякакви средства и търсеше всякакъв път, за да наруши и смути онзи твърде много желан живот, което — уви, о непобедимо зло! — той сполучи да извърши така, както мислеше. Обаче нека не бъде позволено на лукавия повече да ликува и да скача от радост поради раздора между българи и ромеи! А ти като човек умен и благоразумен, след като отстъпиш от мислите, които те обладават, запуши ушите си за онези, които ти внушават лоши съвети, дойди на себе си, запази подобаващата ти добродетел, върни се към предишния мир, върни се към спокойствието и кротостта на благоразумната си душа. Нека стенанията и сълзите на ромеите и българите, които е причинил сатаната, се струпват върху самия виновник на нещастията. Нека той да се отдалечи със стенание и мъка поради споразумението за мир и поради боголюбивото единодушие на ония, които се опитва злобно да раздели едни от други. Освен това помисли, чедо наше, и за онзи съд, за страшния съдия и за общото представяне заедно с всички пред страшния престол, когато няма да има различие между цар, управител и обикновен човек, но ние всички ще се представим голи и открити и ще се явят на съд не само нашите дела, но и нашите помисли и съвест; и страх и трепет ще обземе даже самите небесни сили.

Нека помислим и за това и нека прекратим ония дела, които досега оскърбяват Христа и бога наш и дават възможност на завиждащите на нашето спасение демони да се радват, и нека пристъпим към исправление на това, което сме прегрешили. Нека не желаем да упорствуваме в злото, поради това че сме били увлечени от извършените злини. Нека не чакаме последния ден, когато може би ще поискаме да помислим за нещо добро, но ние не ще бъдем в състояние да сторим това, тъй като ду-

καὶ πρὸς μόνην τὴν ἐκδημίαν ἀποβλεπούσης τοῦ σώματος, καὶ ἀγωνιώσης ἐφ' οἷς μέλει ὑπὸ τῶν τότε παρισταμένων. Ὡ τοῦ φοβικοῦ θεάματος θείων ἀγγέλων καὶ πονηρῶν δαιμόνων διερευνᾶσθαι καὶ ἐξετάζεσθαι. Μὴ ἀπέλθωμεν οὕτως ἐκ τῆς παρουσίας ζωῆς, ὅτι φοβερὸν τὸ ἐμπεσεῖν εἰς χεῖρας Θεοῦ ζῶντος· μηδέ γένοιτο ἡμᾶς ἀκοῦσαι τῆς ὀδυνηρᾶς ἐπὶ τοῖς ἀδιορθώτως ἐφ' οἷς ἐπλημμελήσαμεν ἐκ τῆς παρουσίας ζωῆς ἀπιοῦσιν ἀποφάσεως, ὅτε οὐκέτι περιλείπεται προσδοκία μετανοίας, οὐκ ἔλεους τοῦ ἀπροσωποῦ κριτοῦ· οὐδ' ἔχει τέλος ἢ ἀπόφασις, ἀλλὰ ἀπέραντος διαμένει ἐλεεινῶς τὸν πάντα αἰῶνα τοὺς ὑπ' αὐτῷ πεσόοντας κολάζουσα καὶ τιμωρουμένη.

Ἐμνημόνευε δὲ τὸ γράμμα καὶ περὶ ἀποκρυσιασίων ἀποστολῆς. Καὶ ἦν μὲν, τέκνον ἡμῶν, ἠγαπημένον, ἀπλοῦν καὶ ἀνυπονόητον τὸ τοὺς παρ' ὑμῶν κατεχομένους ἀποστεῖλαι, καὶ δι' ἐκείνων δηλῶσαι τὰ δοκοῦντα· εἰ δὲ μὴ τοὺς δύο, τέως τὸν ἕτερον μετὰ τινος ἀνθρώπου ὑμῶν, καὶ τότε ἕτεροι ἐν ἀπεστάλησαν οὓς ἐπιζητεῖν ἐγνώκετε. Νῦν δὲ τὸ κατέχεσθαι παρ' ὑμῶν τοὺς προαποσταλέντας, οὐ δίδωσι χώραν τὸ ἕτερος ἐξαποστελλέσθαι. Εἰ οὖν ἀληθῶς ὁ τῆς εἰρήνης μεσίτης Χριστὸς ὁ Θεὸς ἡμῶν λογισμοὺς ἀγίους περὶ τῆς εἰρήνης ὑπέβαλεν ἐν τῇ σῇ ψυχῇ, ἀποσταλήτωσαν οἱ κατεχόμενοι, ἢ τῶν δύο ὁ ἕτερος μετὰ ἀνθρώπου τῆς σῆς μεγαλοδόξου ἀρχῆς, καὶ καταλαμβανόντων αὐτῶν, καὶ τοὺς λόγους ἀποκομιζόντων, οὓς ἂν ἐπιτρέψητε, ἐξαποσταλήσονται οἱ τὰ παρὰ τοῦ θεοστεφοῦς βασιλέως ἡμῶν καὶ τῆς συγκλήτου ἀπαγγελοῦντες. (XXI, col. 137B—148 A)

шата ще се отдели, ще гледа само раздялата си от тялото и само ще се страхува от онова, което ще настане тогава. О ужасно зрелище — човек да бъде изпитван и издирван от божествени ангели и лукави демони! Да не си отидем от този живот така, че да бъде страшно да попаднем в ръцете на живия бог; да не ни се случи да чуем мъчителното наказание на ония, които са оставили този живот без изкупване на греховете си, когато вече няма да има надежда за разкаяние и милост от безпристрастния съдия. Това наказание няма край. То вечно ще трае, ще убива и ще мъсти навеки безжалостно на ония, които бъдат подложени на него.

В писмото си ти споменавах още за изпращане на посланици. Би било, любимо ни чедо, по-просто и вѣн от всяко подозрение да се изпратят назад задържаните от вас пратеници и чрез тях да ни известия за това, което мислиш, или ако не двамата, то поне единия, с някой ваш човек. И тогава само ще бъдат изпратени други, които си намислил да искаш. Засега, поради това че вие задържате изпратените по-рано, не е възможно да бъдат изпратени други. И тѣй, ако наистина посредникът на мира, Христос, богът наш, е вложил в душата ти свети мисли за мира, нека бъдат изпратени назад задържаните или пък един от двамата наедно с пратеник от твоята всеславна власт. Когато те пристигнат и ни съобщят онова, което вие им възложихте, тогава ще бъдат изпратени и ония, които ще ви възвестят решенията на нашия боговѣнчан цар и на сената.¹

20. Ad eundem

Τῷ αὐτῷ

До същия

Ἐλυπήθημεν μὴ δεξάμενοι γράμμα τοῦ ἡμῖν πεποθημένου τέκνου, καὶ ὡς εἰκὸς ἐλογισάμεθα ὅτι ἐν καταπεφρονημένῃ μοίρᾳ κείμεθα παρὰ σοὶ, καὶ διὰ τοῦτο καὶ γράφειν πρὸς ἡμᾶς οὐκ ἠξίωσας. Τί γὰρ με ἄλλο ἔδει λογίζεσθαι; Οὐδὲ γὰρ ἐνδέχεται υἱὸν ἀγαλῶντα

Понеже не получихме писмо от нашето любимо чедо, ние се опечалихме и, както подобава, помислихме, че ти си се отнесъл към нас с пренебрежение и поради това не ни удостои да ни пишеш. Защото какво друго трябваше да помисля? Не е възможно, щото син, който

¹ От настоящото писмо се вижда, че Симеон е направил предложение за мирни преговори с византийците. Обаче това писмо, както и следващото (22-о) представлявали дипломатическа маневра от негова страна. Той искал да заангажира цариградското правителство с преговори, докато получи резултат от пратеничеството, което изпроводил при арабите в Египет. Както е известно, той търсил съюз с тях, за да може да използва флота им при обсадата на Цариград. Вж. *Златарски, Писмата . . .*, СбНУК, XII, стр. 145—148. — *Същият, История, I, 2, стр. 431 — 440.*

πατέρα καὶ στοργὴν ἀποσώζοντα τὴν ὀφειλομένην, γράμματα παρὰ τοῦ πατρὸς δεχόμενον, μὴ πάλιν ἀντιπέμπειν τὰ παρ' ἑαυτοῦ γράμματα. "Ὁμως οὖν, τέκνον ἡμῶν, εἰ καὶ σὺ γράψαι πρὸς ἡμᾶς οὐκ ἠξίωσας, ἡμεῖς καὶ πάλιν γράφομεν, οὐδέν τι διὰ τὸ παραλογισθῆναι τὴν πρὸς σέ πατρικὴν στοργὴν ἀλλοιώσαντες, ἀλλ' ἔγγιθ' σώζοντες τὴν σχέσιν ἡμῶν τὴν πρὸς σέ, καὶ τὴν πατρὶ ἐφ' υἱῶ πρόπονσαν διάθεσιν.

Ἐνετύχομεν τοῖς βασιλικοῖς γράμμασι, καὶ κατενόησαμεν ἐν αὐτοῖς τὴν σὴν ἀγαθὴν προαίρεσιν, καὶ ὅτι Θεοῦ εὐδοκοῦντος φρόνημα κατέστη τοιοῦτο ἢ σὴ φιλάνθρωπος καὶ ἡμερωτάτη ψηχί' ὥστε πανθῆναι τοὺς πολέμους, λῆξαι τὰς σφαγὰς, ἡρεμῆσαι τὰς τῶν αἱμάτων χύσεις καὶ ἀνεκαινοθῆναι πάλιν τὴν σὴν εἰρήνην μεταξὺ Ῥωμαίων καὶ Βουλγάρων, ἣν ἔδωκεν μὲν ὁ Χριστὸς καὶ Θεὸς ἡμῶν ὁ κοινὸς Πατήρ, ὁ πάντων Δεσπότης, ἐφιλονείκησε δὲ ὁ ἀπ' ἀρχῆς ἀνθρωποκτόνος διάβολος λύσαι, καὶ ἀντὶ τῆς κληρονομίας ἐκείνης καταστῆσαι εἰς πράγματα Βουλγάρους καὶ Ῥωμαίους, δι' ὧν καὶ ἐν τῇ παρουσίᾳ ζωῆ πολλὴ ἀπήντησε χαλεπότης καὶ ἀπώλεια, μεταβολὴν εἰς τὸ κρεῖττον οὐκ ἔχουσα. Εὐχαριστοῦμεν οὖν τῷ Θεῷ τῷ λογισμὸν τοιοῦτον ἐν τῇ ἐμφρονί σου καὶ συνεισότητι καρδία θεμένῳ, καὶ εὐχόμεθα, εἰ καὶ ἁμαρτωλοὶ, ἔτι καὶ ἔτι τῷ εἰρηρικῷ πνεύματι τὴν σὴν τιμίαν ψυχὴν ἐμπνέεσθαι, καὶ δοῦναι τῶν σωτηρίων καρπῶν τῆς εἰρήνης κοινῶς ἀπολαῦσαι Ῥωμαίους καὶ Βουλγάρους, εἰς δόξαν μὲν τοῦ οἰκεῖον ὀνόματος, εἰς δόξαν δὲ σὴν, τέκνον μου ἠγαπημένον ἀείμνηστον, καὶ εἰς αἰσχύνην τοῦ δαίμονος ὅς τῇ ἑαυτοῦ κακοτροπία ἐπὶ τοσοῦταις ἔτεσιν ἐξέμηρε κατ' ἀλλήλων, Χριστιανὸς πρὸς Χριστιανούς, φίλος πρὸς φίλους, καὶ ἵνα συντόμως εἴπω, ἀδελφοὺς πρὸς ἀδελφοὺς, καὶ τέκνα πρὸς πατέρας. Ταῦτα εὐχόμεθα καὶ πεποιθήμεν καὶ Θεῷ καὶ τῇ σὴ ἀγαθῇ συνειδήσει, ὅτι οἱ τῆς εἰρήνης λογισμοὶ ἐν τῇ σὴ καρδίᾳ ὥσπερ νῦν φαίνονται ἀνατέλλοντες, οἷτω καὶ τὸ οἰκεῖον φῶς τέλειον διαυγάσον ἡμᾶς. Ἐπειδὴ δὲ, τέκνον ἡμῶν, τὸ σὸν ἔλεγε γράμμα καὶ ἄνθρωπον ἀποσταλῆναι, δι' οὗ ὁ τρόπος τῆς εἰρήνης τελείως σοι γνωρισθήσεται, πρὸς τὸ μηδαμῶς ἔτι ἀμφιβολίαν τινὰ ὑπάρχειν ἡμῖν, ἀπεστείλαμεν ἄνθρωπον ὃς τέκνον ἡμῶν οἰκεῖον καθέστηκε καὶ γὰρ καὶ ὀνόχων ἐξ ἀπαλῶν ἡμῖν συνεγένετο, καὶ παρ' ἡμῶν ἐκπεπαίδευται καὶ τοῦ ἀγγελικοῦ σχήματος ἠξίωται, καὶ τὸ εἶναι ἀρχιερεὺς ἐν ἀγίῳ Πνεύματι παρὰ τῆς ἡμετέρας ταπεινῆς χειρὸς ἐδέξατο, καὶ ἀπλῶς τοιοῦτό ἐστι τέκνον ἡμῶν

обича баща си и запазва дължимата към него обич, след като получи от него писмо, да не му отговори със свое писмо. Но, чедо мое, ако и да не си ни достоил да ни пишеш, ние пак ти пишем, без да изменим ни най-малко поради това пренебрежение бащината си обич към тебе, но запазваме добрите си отношения към тебе и подобаващото бащинско разположение.

Ние случайно прочетохме писмото ти до императора и от него узнахме за това, че по божие изволение твоята човеколюбива и кротка душа има намерение да прекрати войната, да тури край на убийствата, да прекрати кръвопролитията и да възобнови отново мира между ромеите и българите, който е дарувал Христос и бог наш, общия отец и господар на всичко. [Тоя мир] изначалният човекоубиец — дяволът — се постара да наруши и вместо това наследство той се помъчи да тури българите и ромеите в тежко положение, поради което в настоящия живот настанаха много трудности и гибел, без надежда да се промени към по-добро. И тъй ние благодарим на бога, който е вложил такава мисъл в благоразумното ти и много разсъдително сърце, и се молим, ако и да сме грешници, той да вдъхнови твоята честна душа все повече и повече с миролюбив дух и да позволи на ромеи и българи общо да се наслаждават от спасителните плодове на мира за вечна слава на неговото име и за твоя слава, незабравимо и любимо чедо мое, за позор на демона, който със злобата си през толкова години враждебно настройва християни против християни, приятели против приятели и, накратко да кажа, братя срещу братя и чедо против бащи. Затова ние молим бога и се уповаваме на него и на твоята добра съвест, че мислите за мир постоянно, както и сега, ще се проявяват в твоето сърце и ще пръскаат своята пълна светлина. Тъй както, чедо наше, твоето писмо съобщаваше за изпращането на човек, чрез когото да ти бъде съобщен точно начинът за сключване на мира, за да няма никакви недоразумения, ние изпратихме човек, който е наше собствено чедо. Той е живял с мене заедно от самото си детинство, от мене е възпитан и се е удостоил с ангелска одежда, приел е в името на светия дух от моята смирена ръка архиерейски сан, с една реч, той ми

οἷον ἐν νυκτὶ καὶ ἡμέρα πρὸ τῶν οἰκείων ἔχοντες ὀφθαλμῶν τὴν ἐπ' αὐτῷ πνευματικὴν χαρὰν κεκτῆμεθα.

Τοῦτον οὖν, ἐπειδὴ ἐπεζήτησας, ἄνθρωπον πιστὸν καὶ μηδὲν ἔξω τῆς ἀληθείας φθέγγεσθαι εἰδότα, ἀπεστείλαμεν, ἵνα πᾶσαν τὴν ἀλήθειαν ἀπλῶς καὶ ἀπανουργεύτως παρ' αὐτοῦ μάθῃς, ὅπως περὶ τῆς σὺν Θεῷ μελλούσης ἔσεσθε εἰρήνης οἷ τε λαχόντες τοῦ βασιλεύειν, καὶ πᾶσα ἡ σύγκλητος αὐτῶν, καὶ βουλὴν ἔθεντο, καὶ τὴν βουλὴν εἰς ἔργον μέλλουσιν ἄγειν, εἰ μὴ τι αὐτὸς τέκνον ἡμῶν, ὅπερ μὴ δοίη Θεός, ἄλλο τι διανοηθεῖν ἐμπόδιον τῇ εἰρήνῃ ἐσόμενον. Ἀλλὰ ταῦτα μὲν οὐκ ἐπὶ τοσοῦτον. Αὐτὸν δὲ τὸν πάντων Κύριον καὶ Θεὸν καὶ βασιλέα ἐνορκίζομεν σε τοῦ μὴ κατασχεῖν αὐτὸν, μηδὲ λυπῆσαι τὸ γῆρας ἡμῶν ἐπὶ τῇ κατασχέσει αὐτοῦ, ἀλλὰ μέχρι πέντε καὶ δέκα ἡμερῶν ἂ βούλει περὶ τῆς εἰρήνης ἀνακοινώσασθαι αὐτῷ, καὶ, τῆς πεντεκαδεκάτης ἡμέρας τὸ τέλος λαμβανούσης, ἀκωλύτως, ἀλύπως, ἀβλαβῶς, ἀποστείλαι αὐτὸν πρὸς ἡμᾶς. *Ναί, τέκνον μου, αὐτὸν δυσωπήθητι τὸν οὐρανοῦ καὶ γῆς Ποιητὴν, τὴν ἡμῶν τῶν ταπεινῶν πρὸς σὲ στοργήν. Προσθήσομεν εἰ βούλει καὶ τὴν λειτουργίαν, ἣν λειτουργοῦμεν παριστάμενοι τῷ θυσιαστηρίῳ τοῦ Θεοῦ· καὶ δὴ καὶ τὸ ταπεινὸν ἡμῶν γῆρας, καὶ μὴ λυπήσῃς ἡμᾶς· ἐν Πατρὶ καὶ Υἱῷ καὶ ἁγίῳ Πνεύματι τῇ τῶν ὅλων δημιουργῷ Τριάδι, δεσμὸν ἐπιβάλλομεν σοὶ μηδὲ ποιήσης ἡμᾶς στενάζειν διὰ παντὸς κατὰ σοῦ καὶ προσεντυγχάνειν Θεῷ μέχρις ἂν ἐν τῇ ζωῇ ταύτῃ ἀναστρεφώμεθα, καὶ τὴν ματαιότητα τῶν ἀνθρωπίνων πραγμάτων ἀναθεωροῦντες ἐπάρχωμεν.* (XXII, col. 148 B—149 C)

е такава чедо, щото, като го имахме нощем и денем пред очите си, чрез него получавахме духовна радост.

Тъй като ти именно пожела такъв човек, ние изпратихме верен и истинен човек, за да узнаеш от него просто и без хитрости цялата истина за това, как се отнасят към очакван с помощ божия мир управителите на държавата, целият им сенат, които вече са взели решение и имат намерение да го изпълнят, ако ти сам, чедо наше, — което да не дава бог, — не си намислил нещо друго, което да попречи на мира. Но едва ли може да се боим от това. В името на самия господар на всичко, бога и царя, заклеваме те да го не задържаш и с това да не оскърбиш нашата старост, но да му съобщиш в продължение на петнадесет дни всичко, което ти искаш, относно мира, и след изтичането на петнадесетия ден безпрепятствено и без оскърбление да го изпратиш назад при нас невредим.¹ Да, чедо мое, убой се от самия създател на небето и земята и се засрами от любовта на нашето смирение към тебе. Ние от своя страна, ако искаш, ще добавим и литургия, която ние отслужваме, застанали пред божия олтар, а също добавяме и смирената ни старост; и не ни огорчавай. Ние те обвързваме в името на отца и сина и светия дух и на животворящата Троица, създателка на всичко. Не ни принуждавай постоянно да ридаем заради тебе и да прибъгваме към бога, докато още се движим в този живот и ни е позволено да гледаме суетността на човешките дела.

21. Ad eundem

Τῷ αὐτῷ

До същия

Ἐγὼ καὶ πρότερον ἔγραψον τῇ τιμότητι σου, τέκνον ἡμῶν, καὶ γράφων παρεχόμενῃ πληροφορίαν τῇ συνέσει σου, ὅτι οὐχ ἔνεμεν τῆς τῶν Ῥωμαίων κακώσεως, ἀλλὰ χάριν τῆς κοινῆς σωτηρίας Βουλγάρων καὶ Ῥωμαίων τοὺς λόγους ποιῶμαι καὶ τότε ἴσως ἐδόκουν ἄλιστα λέγειν ὑμῖν, καὶ νῦν δὲ γράφω τῆς αὐτῆς προαιρέσεως ἐπάρχων, καὶ τὴν αὐτὴν ἔχων κηδεμονίαν ὑπὲρ ἑκατέρου γένους, Βουλ-

И по-напред бях писал аз на твоя честност, чедо наше, и в писмата си уверявах твое благоразумие, че аз говоря не заради нещастията на ромеите, но заради общото спасение на българи и ромеи. И може би тогава речта ми да ви се е показала, че не заслужава доверие, а и сега аз лиша със същото намерение, като имах същата грижа и за двата народа, сиреч за българите и ромеите, та ако е възможно, поне сега

¹ Византийското правителство, изглежда, повярвало на предложението за мир от страна на цар Симеон и затова изпратило специален пратеник.

γράφων φημί καὶ Ῥωμαίων ἵνα εἰ δυνατόν, ὅπερ ἐξ ἀρχῆς ἔδει γενέσθαι ἐπιηρέα δὲ τοῦ δαίμονος οὐ γέγονε, καὶ νῦν δέξεται γένεσιν. Ποῖον δὴ τοῦτο; Φημί τῆς εἰρήνης τὸ μέγα πρᾶγμα, τὸ ἀγαπώμενον καὶ τῷ Χριστῷ καὶ Θεῷ ἡμῶν, καὶ πρὸς συμφέρον ἐσόμενον τοῖς μέχρι τοῦ παρόντος ἑλεηνῶς καὶ ἀθλίως τὸν βίον διεξανύσασιν, τὸ λῆξαι τῶν αἱμάτων τὰς χύσεις ὅσαι παρὰ Χριστιανῶν εἰς Χριστιανούς ἐνεργοῦνται. Καὶ ταῦτα ἔγραψον μὲν πρότερον, ὡς εἶπον, μετ' ὀδύνης καρδίας, καὶ νῦν ἐπιστέλλω μετὰ κέντρον τῆς ὀδύνης πληκτικωτέρου. Πόθεν δὲ τὸ αἴτιον τοῦ νῦν σφοδρωτέρῳ πλήττεισθαι ἡμᾶς κέντρῳ ἀκούέ μου, ἠγαπημένε συγκίνησις δυνατωτάτη, ὅσον ἔστιν ἐμὲ ὑπολαβεῖν, ἐκ τῆς βασιλικῆς σπουδῆς κατὰ τῆς ἐμετέρας ἐξουσίας καὶ τοῦ σοῦ γένους, ἢ παρεσκεύασται, ἢ παρασκευασθήσεται, τῶν τε Ῥῶς, καὶ σὺν ἐκείνοις τῶν Πατρίστικῶν, ἔτι δὲ καὶ Ἀλανῶν, καὶ τῶν ἐκ τῆς Δύσεως, Τούρκων, πάντων ὁμοφρονησάντων, καὶ τὸν κατὰ σοῦ πόλεμον ἀραμένων.

Ταῦτα ἐπειδὴ ταῖς ἐμαῖς ἀκοαῖς προσῆλθον, ὄλωσ' συνεχύθη, καὶ πλήρης ἐγενόμην δακρύων, καὶ τὰς ὀλίγας καὶ πονηρὰς τῆς ἐμῆς ζωῆς ἐμειψάμην ἡμέρας, ὅτι πρὸς σύμβασιν τοιούτων πραγμάτων, καὶ τὴν ἐξ αὐτῶν ἀλγηδόνα τῆς ἐμῆς καρδίας παρέτεινε ὁ βίος ἡμῶν, καὶ οὐ προαπολώλειν οὐδ' ἀπῆλθον ἐκ τῆς παρουσίας ζωῆς πρὶν ἢ ταῦτα γενέσθαι, καὶ ταῖς ἐμαῖς ἀκοαῖς τοὺς περὶ αὐτῶν προσελθεῖν λόγους οὕτως οὖν διατεθειμένος καὶ τοῖς φιλοχριστοῖς ἡμῶν βασιλεῦσιν, ἃ τὸ ἄλλο ἐμῆς ἐπέτρεπε καρδίας προσεπειῖν οὐκ ἀπόκησα, καὶ πρὸς ὑμᾶς δὲ ἃ γράφειν προεθυμήθην γράφω. Ἄ μὲν οὖν πρὸς τοὺς ἐκ Θεοῦ λαχόντας τοῦ Ῥωμαίων βασιλεύειν γένους ἐφθελγέσθην, ἃ ἐδυσώπησα, ὅσην παραίνεσιν ἐποίησάμην, ταῦτά ἐστιν ἐπισχεῖν τῶν ἐθνῶν ἐκείνων τὴν καθ' ἑμῶν συγκίνησιν μακροθυμῆσαι, καὶ ἔτι ἐπὶ πᾶσιν οἷς ὑπέστησαν παρ' ἡμῶν ἀνιστοῦσθαι μηδὲ τοσοῦτον κινήθῃναι πικρία ψυχῆς καὶ ἀγανακτήσει τυχόν εὐλόγῳ τοῦ τοσαύτην ἄμυναν πρὸς τὸ Βουλγάρων ἐπιδείξασθαι γένος, ὥστε παντὶ τρόπῳ φέρειν σπουδὴν τοῦ ἔθνη ἀθεῖα συζῶντα συγκόπτειν ἐπιτρέψαι τοῖς ὀνόματι μὲν τοῦ Χριστοῦ καὶ Θεοῦ ἡμῶν ἐπικεκλημένους, ἀδελφοὺς δὲ καὶ τέκνα ὑπάρχοντα, εἰ καὶ διαβόλου ἐπινοήμασιν ὀλεθροῖς εἰς ἐχθροὺς καὶ πολεμίους κατέστησαν.

да се сбъдне това, което трябваше да стане още отначало, но поради злобата на демона не стана. А какво именно е то? Аз говоря за великото дело на мира, което е угодно на Христа и бога наш и ще бъде полезно за ония, които досега жалостно и бедствено влачеха живота си, а именно за прекратяването на кръвопролитие, извършвано от християни срещу християни. Писах аз за това и преди, като казах с болка на сърцето, а сега изпрацам ти писмо с още по-тежка болка. Изслушай [ме], любими сине, защо аз сега съм уязвен от още по-силна болка. Защото, доколкото мога да разбера, поради императорското старание да се противопоставя срещу вашата власт и твой народ подготвя се или пък ще се подготви твърде силно раздвижване на русите и заедно с тях на печенегите, па още и на аланите и на западните турки¹, които всички се споразумели и са започнали война срещу тебе.

Когато това дойде до моя слух, аз силно се смутих и се облях със сълзи, проклинах малкото и нещастни дни на живота си, загдето нашият живот се продължи до такива събития, а поради тях — до такова страдание на моето сърце и загдето предварително не погинах, нито се магнах от този живот, преди това да се случи и преди да дойдат до моя слух известията за тия неща. В такова състояние на духа аз не се поколебах да изкажа и пред нашите христолубиви императори² всичко, което ми внуши скръбта на сърцето ми, а на вас пиша това, за което силно желая да пиша. А това, което казах на избраните от бога да царуват над ромейския народ и за което ги умолявах и толкова увещавах, е следното: да не позволяват да се разпростира нашествието на тези народи срещу вас, без да гледат злините, нанесени от вас; да не се предават до такава степен на злобата и ненавистта си, ако и под благовидния предлог, че се бранят от българския народ, но всякак да се стараят да внушат на тези племена, живеещи в безбожие, че те изтребват наречените братя и чеда по името на Христа и бога наш, макар че поради губителните внушения на дявола са станали врагове и неприятели.

¹ Западни турки били наричани малжарите. Вж. *Moravcsik, Byzantinoturcica*, II, p. 321. ² По това време във Византия формално имало няколко императори (Константин VII Багренородни, Роман Лакапин и неговите синове Константин, Христофор и Стефан), но фактически властта била в ръцете на Роман Лакапин. Срв. *Ostrogorsky, History*, pp. 239 — 241.

Τοιαῦτα καὶ ὅσα ἄλλα περιτόν ἐστι τῶν γραμματι συντάττειν, πρὸς τοὺς φιλοθέους ἡμῶν ἐφθεγγάμην βασιλεῖς, καὶ τὸ γε φιλόανθρωπον αὐτῶν καὶ ἐπιεικὲς ἀντίκα τῶν ἡμετέρων προσέσχε λόγων, καὶ οὐκ ἀντεῖπον οὐδ' ἐφιλονεΐησαν πρὸς ἡμᾶς τοῦ ἄμυνα γενέσθαι πρὸς Βουλγάρους τοὺς οὕτω κακώσαντας τὴν Ῥωμαϊκὴν ἐξουσίαν, ἀλλὰ πρὸς τὴν ἐξ ἀρχῆς παρ' αὐτῶν ἐπιζητουμένην εἰρήνην ὅλην τὴν προαίρεσιν ὠφθῆσαν ἐπικλίναντες, καὶ εἶπον τοιαῦτα πρὸς ἡμᾶς: „Ὁ πάτερ καὶ ποιμὴν τῆς τοῦ Χριστοῦ ποιμνῆς, οὐκ ἐξέστημεν τῆς οἰκείας γνώμης, ὅποσα δ' ἂν τὸ Βουλγάρων γένος εἰργάσατο εἰς ἡμᾶς χαλεπὰ, οὐδὲ λογιζόμεθα τὰ κεχυμένα παρ' αὐτῶν αἵματα τοῦ ἡμετέρου λαοῦ καὶ τὴν ἄλλην πανωλεθρίαν, ὅσην τῶν πονηρῶν δαίμονι ἐνεργούμενοι κατὰ τῶν ἡμετέρων εἰργάσαντο ὑπηκόων, οὐ μὴν ἀλλ' οὐδὲ τὴν καινοτομίαν ὅσην ἐπήστημεν ὑπὸ χρόνοις τοσοῦτοις εἰς τὴν τῶν νῦν ἀποκεκνημένων ἐθνῶν ἀποκίνησιν, οὐδ' ὅσα ἔτη μέλλομεν καινοτομεῖσθαι, εἰς ἀριθμοῦ λόγον ποιούμεθα. Ἄλλ' ἐπεὶ ταῦτα τὴν ἡμῶν διανοήθησιν παρακαλεῖν βασιλείαν, ἐκείνω εἰ βούλει ἐπίστεilon, ἀντὶ τοῦ πολέμου καὶ τῶν σφαγῶν τὴν εἰρήνην ἐπιζητῆσαι, καὶ εἰ γε λάβοις αὐτὸν τοῖς σοῖς πειθόμενον λόγοις, ἡμᾶς ἔχεις τῇ σῇ παρακλήσει μὴ ἀντιλέγοντας.“ Ταῦτα μὲν ἂ ἢ ἐκείνων χρηστότης, καὶ ἢ τοῦ καλοῦ πράγματος τῆς εἰρήνης ἔφεσις πρὸς τὴν ἡμετέραν ὑπεφθέγγεσθαι δέησιν. Τὸ λοιπὸν ἐπὶ σὲ τέκνον ἡμῶν προβόλλομαι τὴν παρακλήσιν, καὶ ὅπερ ἐξ ἀρχῆς, τοῦτο καὶ νῦν γράφω μετὰ θρήνων καὶ ὀδυμῶν ἀπόβλεπον πρὸς τὸ τῆς εἰρήνης ἀγαθόν, ἀπόβλεπον πρὸς τὴν τοῦ σοῦ γένους σωτηρίαν, μὴδ' ἐπιμείνης ἐπι τῇ κακίστῃ φιλονεικίᾳ, μὴδὲ προτιμήσης τὰς σφαγὰς καὶ τὰ αἵματα, τὰς χηρείας, τὰς ἀπαιδείας, ἀπλῶς τῆς γῆς τὴν ἐρημίαν, τῶν καλῶν πραγμάτων καὶ ἡδίστων ὅσα ἐκ τῆς εἰρήνης Ῥωμαίοις περιγίνεται καὶ Βουλγάρους.

Γίνωσκε γὰρ φημί καὶ πάλιν εἴ τι ἐγὼ τὰ τῆς βασιλικῆς κινήσεως καθ' ὑμῶν κατενόητα πράγματα, πᾶν γένος οὐ μὴ λήξωσιν εἰς τὸν καθ' ὑμῶν ὄλεθρον συγκινούντες, οὔτε Τούρκους, οὔτε Ἀλανοὺς, οὔτε Παζινακίτας, οὔτε Ῥῶς, οὔτε τὰ ἄλλα Σκνυδικὰ γένη, μέχρις ἂν τὸ τῶν Βουλγάρων εἰς τέλος ἐξαπολέσωσι γένος. Καὶ οὐκ ἔχω πᾶς ἐπὶ τοῦτο ἀμφίβολον ἀναλήφομαι γνώμην, ὅτι μὴ πρὸς ἔργον ἢ καθ' ἐκάστην αὐτοῖς σπουδαζομένη μελέτη οὐκ ἀπο-

С такива и други подобни думи, за които излишно ще бъде да говоря в писмото си, аз се обръщах към боголюбивите наши царе и те поради своето човеколюбие и снисходителност веднага обърнаха внимание на думите ми. Те не възразиха и не се постараха да се защитят пред нас по отношение на българите, които са причинили толкова злини на ромейската държава, но се показаха благосклонни към търсения отначало мир и ни казаха следното: „Отче и пастирю на стадото Христово! Каквито бедствия и да ни е причинил българският народ, ние няма да отстъпим от собственото си решение; ние не държим сметка за проляната от тях кръв на нашия народ и другата обща загуба, която те [българите], подбуждани от лукавия демон, са причинили на нашите поданици. Но ние даже не вземаме пред вид онова напрежение, което претърпахме през толкова години при изгонването на отблъснатите вече племена, нито пък ония [промения], на които още ще трябва да се подложим. Но тъй като ти имаш желание да молиш нашата царска власт за това, то, ако искаш, извести му да поиска мир вместо война и убийства и, ако ти сполучиш да го убедиш със своите думи, ние няма да противоречим на просбата ти.“ Ето какво по добрината си и от стремеж към благото на мира те отговориха на нашата просба. Най-после и аз ще прибавя просбата си към тебе, нашето чедо, и ще пиша, както и преди, със сълзи и ридания. Погледни към благото на мира, погледни към спасението на своя народ, не упорствуй в това най-лошо съперничество, не предпочитай убийствата, кръвите, овдовяването, безчудието, с една дума, опустошението на земята пред ония добри и приятни дела, каквито произтичат за ромейте и българите от мира.

Знай, повтарям, че ако аз колко годе съм разбрал смисъла на царското движение срещу вас, то те [императорите] няма да престанат да подбуждат за вашето погубване всеки народ — нито турците, нито аланите, нито печенегите, нито русите и други скитски племена — дотогава, докато последните не изтребят българския народ свършено. Аз не зная защо би било съмнително моето предположение, че тяхната [на императорите] всекидневна усърдна грижа няма да се осъществи на дело. Ако да бях

βήσεται. Εἰ μὲν γὰρ ἑώρων τὰ σὰ πράγματα μετὰ τοῦ δικαίου τυγχάνοντα, καὶ πρὸς Θεοῦ ἀρέσκειαν προβαίνοντα, τάχα ἂν περὶ τῆς τῶν βασιλείων καθ' ὑμῶν σπουδῆς καὶ τῆς ἐπικρατείας ἔσχον λογισμοὺς ἀμφιβόλους παρέχοντας, ὡς τυχόν οὔτε τῶν ἐθνῶν ἢ συγκίσεις, οὔτε τὸ τῆς Ῥωμαϊκῆς βασιλείας ἐπιμελὲς καὶ πεφροντισμένον ἰσχύσει κατὰ Βουλγάρων, τῆς δικαιοσύνης συστρατευομένης ὑμῖν, καὶ τῆς ἄλλης παρὰ Θεοῦ παρ' ὑμῶν θεραπευομένης ῥοπῆς. "Ὅταν δὲ εἰς ἐνθύμησιν ἔλθω τῶν τοσοῦτων ἐκκλησιῶν τοῦ Θεοῦ τῆς καταστροφῆς, τῶν ἐπισκοπείων, τῶν μοναστηρίων, τοῦ φόρου τῶν ἱερέων, τῆς φθορᾶς τῶν παρθένων, τῶν μοναζόντων τῆς ὑβρεως, τίς ἔστι λογισμὸς, ὅτι ταῦτα παρόψεται ὁ Θεός; καὶ οὐχὶ τὴν μακροθυμίαν ἣν ἐπεδείξατο μέχρι τοῦ παρόντος, ὡς φιλάνθρωπος, ὡς ἀνεξίκακος ζητῶν ἡμῶν τὴν ἐπιστροφὴν, οὐχὶ πρὸς ὀργὴν καὶ θυμὸν τὸν κατὰ Βουλγάρων ἐπιστρέφει, καὶ τὴν ἐκδίκησιν τῆς τοσαύτης ἐπάξει μαφονίας; Ταῦτα, νίε μου ἀγαπητέ, ὁ Θεὸς γὰρ οἶδεν ὅτι ἀγαπῶ ὑμᾶς, τὴν ταπεινήν μου σπαράσσει ψυχὴν, καὶ ὅτι μαυθάνω καὶ νῦν τὴν τοσαύτην συγκίτησιν τῶν καθ' ὑμῶν ἀποκεκνημένων ἐθνῶν καὶ ἀλγῶ καθὼς ὑπὲρ τῶν Ῥωμαίων, αὐτῶ καὶ ὑπὲρ τῶν Βουλγάρων, μὴ ποτε φιλονεικούντων ὑμῶν καὶ ἔτι καὶ πολέμους ἐπιζητούντων ἀναλωθῆτε, οἷα πολλάκις συνέβη ἐν πολλοῖς ἔθνεσιν, αὐξήσιν μὲν κατὰ χρόνους λαβόντων, τῇ δὲ φιλοπολέμῳ προαιρέσει τελείων δεξαμένων ἀπώλειαν.

Τοιαῦτα μὲν πολλὰ καὶ πολλάκις κατὰ τοὺς ἰδίους συνέβη καιρούς. Νῦν δὲ ἀπενχόμενος μὴ τοῦτο καὶ ἐφ' ὑμῖν συμβῆναι, μηδὲ Χριστιανούς ὑμᾶς ὄντας πρὸς τοιοῦτον καταστῆσαι τέλος, ἐπὶ πᾶσιν οἷς προλαβὼν τὴν σὴν φρονίμην καὶ ἡμερον ψυχὴν ἐδυσώπησα, καὶ νῦν δυσωπῶ, καὶ ὡς παρὼν περιπτύσσομαι, καὶ ὡς νίψῃ ἡγαπημένῳ τὰ συμφέροντα παραινῶ τέκνον ἡμῶν, ἀρκετὸς ὁ χρόνος, ὃν ἐξωρχήσατο κατὰ τῶν Ῥωμαίων καὶ τῶν Βουλγάρων ὁ κοινὸς ἐπίβουλος καὶ ἐχθρὸς, ἱκανὴ παρ' αὐτοῦ ἡ γενομένη ἐπήρεια, ἀρκεῖ τὰ μέχρι τοῦ παρόντος εἰς κοινὴν ἀπώλειαν γεγεννημένα Βουλγάρων καὶ Ῥωμαίων, καὶ εἰς ἀλγηδόνα τοῦ Χριστοῦ καὶ Θεοῦ ἡμῶν οὐ τινος καὶ Ῥωμαῖοι καὶ Βούλγαροι σῶμα τυγχάνουσιν ὡς μιᾶς κεφαλῆς. Οἶδα ὅτι καθ' ἑκάστην τοῖς ζωοποιοῖς νόμισι τῆς διδασκαλίας τῶν τοῦ μακαρίου Ἀποστόλου τὴν σὴν καλὴν καταρδεύῃ ψυχὴν. „Μὴ νικῶ ὑπὸ τοῦ κακοῦ, ἀλλὰ νίκα ἐν τῷ ἀγαθῷ τὸ κακὸν, ὃ ἥλιος μὴ ἐπιδυέτω ἐπὶ τῷ παρογισμῷ ὑμῶν.“ Τί τοῦτο; πῶς ταῦτα μελετῶν; πῶς ἐκ παιδότην τούτοις ἐντραφεῖς; Οἶδα γὰρ ὅτι

видял, че делата ти са съединени с правда и насочени за угода на бога, то аз по-скоро бих се усъмнил в старанието и силата на императора срещу вас, а именно че нито раздвижването на тези племена, нито обмислените и пресметнати мерки на ромейското царство ще могат да надвият българите, тъй като справедливостта воюва на ваша страна и изобщо волята божия ви благоприятствува. Но когато си спомня за разорението на толкова църкви божии, епископии, манастири, избиването на свещениците, насилието над девиците, поруганието на монасите, то с какво ще докажеш, че бог ще пренебрегне всичко това, че дълготърпението, което той е показал досега по своето човеколюбие и търпеливост, очаквайки нашето покаяние, няма да се преобърне в гняв и негодувание срещу българите и да навлече отмъщение за такова изтребление? Ето какво, обични ми сине, — богу е известно, че те обичам — терзае смирената ми душа, а също и това, че зная за толкова голямо раздвижване на народите против вас. Страдам както за ромеите, тъй и за българите, да не би, като си съперничите помежду си и търпите войни, да погинете, както често се е случвало с много народи, които са се засилвали за известно време, обаче поради наклонност към война окончателно са загивали.

Много подобни примери често са ставали в наше време. Сега обаче се моля да се не случи това и с вас, да не постигне и вас, християните, същият край, въпреки че аз съм молил по-рано благоразумната ти и кротка душа и сега пак [те] моля, като че ли съм при тебе и те прегръщам и те съветвам като любим син за онова, което е полезно. Чедо наше, доста вече време се е подигравал над ромеите и българите общият зломишленик и враг, достатъчно е злото, причинено от него, доста е и това, което досега се е извършило за обща гибел на българи и ромеи и за наскърбление на Христа и бога наш, чието тяло съставят ромеи и българи като под една обща глава. Зная, че ти всекидневно напояваш своята прекрасна душа с животворящата влага на учението на блажения апостол. „Не се оставяй да бъдеш победен от злото, но побеждавай злото с добро. Залезът на слънцето да не те сварва разневен! Какво значи това? Как разбираш ти това? Не си ли възпитан от детин-

ὅσπερ φυτόν ἐν διεξόδοις ὑδάτων εὐθαλές, οὕτω καὶ ἡ σὴ ἐν τούτοις ἀνετρόφη ψυχὴ. Διὰ τί τοσοῦτον ἐκράτησεν ἡ τῆς ψυχῆς πικρία; διὰ τί ἐπὶ τοσοῦτον ἐξέτεινεν ἡ ὄργη, καὶ βλέπειν ἐδάκαμεν τῷ ἡλίῳ ἐπὶ τοσοῦτον μακρὸν χρόνον τὰ ἐλεεινὰ ταῦτα θεάματα ὅσα τὰ κινούμενα ὄπλα μεταξὺ Ῥωμαίων καὶ Βουλγάρων θεάσασθαι παρέσχευ αὐτῷ;

Ἄρχεῖ οὖν ὅσα μέτροι τοῦ νῦν ἐθεάσασθε πονηρὰ καὶ χαλεπὰ πράγματα. Λεῖξον μεταβολὴν τὴν πρόποντον Χριστιανισμῷ καὶ τῇ σῆ φρονήσει ἐπιστρέφηθι πρὸς τὴν ὁμιλίαν τῆς εἰρήνης χοῖβον· κατέλιπε τὴν τραχεῖαν τοῦ πολέμου ὁδὸν καὶ ἀκανθοροτόρον, μᾶλλον δὲ ἀνθρωποφθόρον, ἣν ὁ τοῦ ἐξ ἀρχῆς ἀνθρωποκτόνου καὶ πονηροῦ δαίμονος ἐπέδειξε φρόνος. Ἔτα καὶ νῦν ὁ φιλόχριστος βασιλεὺς ἐτοιμὸς τῷ συνδέσμῳ τῆς εἰρήνης ὡς νῦν σοὶ καὶ ἀδελφῶν συνδεσθῆναι, καὶ πάντα χαρίζεσθαι καὶ πράττειν ὅσα μετὰ τοῦ πρόποντος λόγον τὴν ἡμετέραν οἶδε θεραπεύειν ἐξουσίαν. Μὴ βουληθῶμεν ἐπιμένειν ταῖς ἐπιβλαβέσιν ἐπινοίαις· μηδὲ πρὸς τοσοῦτον πλῆθος ἐθνῶν ἐτοιμῶν ὄντων, ἢ τὰς ἐαυτῶν ἀφεῖναι ψυχὰς, ἢ παγενηὴ ἐξολέσαι Βουλγάρους, προσηρθῶμεν παρατάξεις ἰνιστῶν καὶ πολέμων. Ἄδηλος ἡ τοῦ πολέμου ἐκφρασις· μᾶλλον δὲ οὐκ ἄδηλος, ὅσον ἐστὶ καὶ ἀνθρώπινως λογίζεσθαι, καὶ πρὸς τὴν τοῦ Θεοῦ δικαίαν νέμεσιν ἀφορῶντας ἐλπίζειν. Σκεψάμεθα τὸ ἀσφαλές, καὶ μὴ προπετῶς ἐμβῶμεν εἰς τὰς πρὸς ἐκείνους συμπλοκάς καὶ τὰς μάχας καὶ τὰς σφαγὰς, μὴ ποτε μετ' ἐκείνων τῆς νίκης γενομένης περιπέσης κινδύνους καὶ πράγματων, ἐξ ὧν ὕστερον ἀπαντήσεται μὲν βλάβη καὶ ἀσχήνη καὶ μεταμέλεια. Οὐκ οἶδα δὲ εἰ καὶ μεταμελόμενος ἐπιτεύξῃ τινὸς τῶν δυναμένων παραμυθίαν τινὰ τῶν περιστοιχιζόντων χαλεπῶν περιποιήσασθαι ἡμῖν.

Ταῦτα, τέκνον ἡμῶν, ἔγραφα δακρῶων καὶ ὀδυρόμενος καὶ ἀγωνιῶν καὶ φόβῳ πολλῶν συνεχόμενος, μὴ πως καταλάβοι τὸ Βουλγάρων γένος τοιαῦτα πάθη οἷα πολλοὺς κατέλαβε, δόξαντας μὲν πρὸς καιρὸν εὐτυχίαν τινὰ περιβιλέσθαι, μετέπειτα δὲ τῇ ἐσχάτῃ δυστυχίᾳ περιπεσόντας. Ἀφίημι τὰ παλαιὰ, καὶ ὧν ἐξ ἱστορίας καὶ ἀναγνώσεως τὴν γνῶσιν κεντήμεθα, ἀλλ' ὅπερ νῦν γέγονε, πάντως δὲ νομίζω

ство в такава учение? Аз зная, че както добре разцъфтява дървото при изворите на водите, тъй и душата ти е възпитана в такава [учение]. Защо обаче толкова много надделява душевната злоба? Защо дотолкова се продължи гневът и толкова дълго време ние оставихме слънцето да гледа тези жалостни зрелища, които му дават възможност да вижда как между ромей и българи се повдига оръжие?

И тъй доста лоши и ужасни работи е видяло досега слънцето. Покажи промяна, подобаваша на християнството и благоразумието ти; върни се пак по гладката пътека на мира, остави неравния и трънлив, а още повече и пагубен за хората път към войната, по който те е насочила завистта на изначалния човекоубиец и лукавия демон. И сега още христоролюбивият цар е готов с връзките на мира да се съедини с тебе като със син и брат и да даде всичко и да извърши онова, с което би могъл да удовлетвори ваше господство, както е уместно. Да не настояваме да упорствуваме в пагубните си намерения, нито пък да предпочетем въоръжението и войната, когато едно толкова голямо множество от народи е готово или душата си да положат, или наистина да изтребят българите. Изходът на войната е неизвестен, но твърде добре е известно, доколкото е възможно по човешки да се разсъждава и очаква, че ние не ще избегнем справедливото божие наказание. Нека имаме пред вид сигурното и нека не започваме необмислено сблъсквания, сражения и убийства с тях, за да не се подложим, в случай че те спечелят победата, на опасности и такива обстоятелства, от които след това ще последва вреда, позор и разкаяние. Аз не зная дали ще намериш, дори ако почнеш да се разкайваш, някого от тях, които могат да ти дадат някакво утешение при бедствията, които те заобикалят.

Ето какво, чедо наше, аз написах със сълзи, ридание и стенание, понеже много се боя да не би да постигнат българския народ същите такива страдания, каквито постигнаха мнозина, които сметнаха, че за известно време се радват на някакво щастие, а след това изпаднаха в такава бедствие. Оставям настрана древните неща, за които знаем от четене на историята, но аз ще кажа само това, което сега се случи и което, разбира се,

καὶ μέχρι τῶν σῶν ἀκοῶν φθάσαι τὸν λόγον. Λέων ἐκεῖνος ὁ Τριπολίτης ὁ ἐπὶ τῇ ἀλώσει τῆς Θεσσαλονίκης διὰ τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν ὄνομα κτηράμενος μέγα, καὶ ἀναβεβηκῶς πρὸς ὄφρων εἰς οἷαν οὐκ οἶδα εἴ τις ἄλλος ἐν ταῖς ἡμέραις ταύταις, ἐξεστράτευσε τοιαῦτα καυχώμενος, ὡς „Μέχρι τῆς βασιλίδος ἀφίξομαι πόλεως, καὶ τυχὸν μὲν ἐλῶ καίτην· εἰ δὲ μὴ τοῦτι, ἱκανόν μοι καυχῆσασθαι ὅτι πρὸς τὴν βασιλίδα τῆς Ῥωμαϊκῆς ἐξουσίας παρεγενόμην πόλιν, καὶ βέλη κατ' αὐτῆς ἐξεκένουσα.“ Ἄλλὰ γὰρ οὗτος ὁ τοιαύτην λαβὼν φαντασίαν, ὁ οὕτως ἐστημιένος, ἤλασε μὲν μέχρις οὗ τοῦτον ἢ τοῦ Θεοῦ συνήλασε ψῆφος. Ἔστι δ' ὁ τόπος νῆσος ἢ λεγομένη Λῆμος· ἐκεῖ τοίνυν καταλαβὼν, καὶ φανταζόμενος οἷα ἐφαντάζετο, ἔτυχε τῆς παρὰ τοῦ Θεοῦ δικαίας ἀποποδύσεως. Καὶ ὄρα μοι ὅσος ὁ χρόνος τῆς τοῦ Θεοῦ ἀνοχῆς καὶ μακροθυμίας, τέκνον μου ἠγαπημένον· καὶ γὰρ ἐπερήλασεν ἔτος πρὸς δέκατον καὶ ἐπὶ τοῦτο ἔβδομον ἢ ὄγδοον· ἀλλὰ γὰρ μετὰ τὴν τοιαύτην παρολκῆν τοῦ χρόνου, οὐκ ἐξέφυγε τοῦ Θεοῦ τὴν κρίσιν, οὐδ' εἰς τέλος συνεχωρήθη τοῖς ματαίοις λογισμοῖς ἐγκανχᾶσθαι. Πλοῖμον γὰρ στόλου νῦν ἐπ' αὐτὸν ἐξαποσταλέντος, ἀπίρησεν αὐτῷ τοιαύτη ἀπροσδόκητος κακαστροφὴ καὶ ἀπώλεια· καὶ γὰρ ὁ μὲν ἐν τῇ ρηθείᾳ νῆσῳ διέτριβε πορθῶν καὶ ληϊζόμενος ἄδεῶς τὰ κατὰ τὴν χώραν ἅπαντα ὡς ἐνόμιζε. Τοῦτον δὲ οὕτως διὰ τὰς ἡμετέρας ἐντροφῶντος ἁμαρτίας καὶ φαντασσοσκοποῦντος τὰ τῶν οὐκείων λογισμῶν, καταλαμβάνει ὁ πλοῖμος τῶν Ῥωμαίων στόλος, καὶ πάντας ἐκεῖσε καὶ πλοῖα καὶ μαχητὰς, καὶ ἅπλῶς τὴν ἀγαρηνὴν ἐκείνην δύναμιν μετὰ τῆς ἀνωθεν εὐμενείας καὶ δικαίας τοῦ Θεοῦ ἐπιβλέψεως τῷ ὀλέθρῳ παρέδωκεν.

Ὡρᾶς, νιέ μου ἀγαπητέ, μετὰ πόσον χρόνον διάβασιν τὸν ἀλαζόνα καὶ ὑπέροφρον ἐταλείνωσεν ὁ Θεός; Τοιαύτη γὰρ ἡ Θεία χρηστότης, ἢ φιλανθρωπία· οὐκ αὐτίκα τὴν αὐτοῦ Ῥωμαίων ἐπάγει κατὰ τῶν ἐπαιρομένων καὶ ἀλαζόνων, ἀλλὰ σίλλβει μὲν αὐτὴν, ἐπέχει δὲ τὴν ἐπιστροφὴν ἀναμένων καὶ τὴν ἐπὶ τὰ χρηστότερα μεταβολὴν τῶν τέως ἀγαπῶντων τὰ πλημμελῆ πράττειν, καὶ τὰ ἐκεῖνον λυποῦντα. Μὴ γένοιτο δὲ καὶ πρότερον νῆχόμεν καὶ νῦν

е дошло вече до твоя слух. Известният Лъв Триполит, който си придоби велико име с превземането на Солун¹ заради нашите грехове и с това се прочу повече, отколкото друг някой в наши дни, тръгна в поход, като се хвалеше със следните думи: „Ще дойда аз до царския град и може би ще го превзема; ако пък не, то доста ще бъде да се похваля, че съм ходил срещу столицата на ромейската държава и съм насочвал срещу нея стрелите си“. Обаче с такава мечта и самохвалство той нападнаше до тогава, докато съд божи не се разрази над него. Има остров, наречен Лемнос. Там именно той, след като пристигнал и си въобразявал това, получил справедливо божие въздаяние. И виж сега, любимо ми чедо, колко време се продължава въздържанието и дълготърпението божие, защото от тогава се измениха приблизително 17 или 18 години,² но и след изтичането на толкова време той не избягна божия съд, нито пък накрая му беше дадено да се хвали със своите суетни помисли. Когато срещу него беше изпратена въоръжена флота, него го постигна неочаквана катастрофа и гибел в това време, когато, пребивайки на поменатия остров, той по своя обичай опустошаваше и плячкосваше безпощадно цялата страна. Докато по такъв начин поради греховете ни той се подиграваше и се предаваше на мечтанията си, настига го ромейската флота и по благоволение свише и по справедливо божие решение предава на погибел всичките намиращи се там кораби и войници, с една реч, цялата агарянска сила.³

Виждаш ли, любими ми сине, след изтичането на колко време бог усмири самохвалеца и горделивеца? Такава е божията кротост и човеколюбие. Бог изведнаж не отправя своя меч върху ония, които се въздигат и се гордеят, но блясва с него и го задържа, та да се обърнат и променят към това, което е по-добро, ония, които обичат да извършват и прегрешения и да го оскърбяват. Аз преди се молих, моля се и сега и постоянно

¹ На 31 юли 904 г. Солун бил превзет чрез неочаквано и дръзко нападение от арабски пирати, предвождани от византийския ренегат Лъв Триполит. Срв. тук стр. 184, бел. 1. ² Поражението на Триполит при остров Лемнос е станало в края на август или началото на септември 922 г., а това писмо на патриарх Николай Мистик било написано след това — в края на 922 г. Вж. *Златарски, Писмата...*, СБНУК, XII, стр. 154. ³ Хората на Лъв Триполит били предимно от арабски произход, т. е. мюсюлмани (агаряни), затова тук се наричат *агарянска сила*.

εὐχομαι, καὶ διὰ παντὸς τὴν εὐχὴν ταύτην ποιήσομαι, τοιαῦτα ἑμᾶς καταλαβεῖν, ἀλλὰ παρασχεθῆναι μὲν ἑμῖν ὑπὸ Θεοῦ ἐπὶ λογισμὸν ἐλθεῖν τῆς ἀγάπης καὶ τοῦ πόθου τῆς εἰρήνης, καὶ Χριστὲ Σῶτερ ἡμῶν καὶ Θεέ, καὶ σβεσθῆναι μὲν τὴν ἐχθρὰν, ἀπελαθῆναι δὲ τὸν φιλοπόλεμον δαίμονα, καὶ διὰ τῆς ἡμετέρας ἐπιστροφῆς πρὸς τὰ καλὰ καὶ σωτήρια γενέσθαι ἀποστρόφους ἐκ τοῦ καθ' ἑμῶν πολέμου, τοὺς οὕτω συγκληθέντας καὶ ἔτι συγκνεῖσθαι καθ' ἑμῶν μέλλοντας, καὶ ἀπειροῦτους συντηρηθῆναι ἡμᾶς πάσης βλάβης καὶ χαλεπότητος, ὅσην τοῦ πολέμου οἶδεν ἢ φύσις ἐπιφέρειν τοῖς ἐπὶ μοῖραν δυστυχεστέρον διὰ τῶν ὀπλῶν καταλινομένοις. (XXIII, col. 149 C — 157 B)

22. Ad eundem

Τῷ αὐτῷ

Πολλάκις ἔγραφα πρὸς υἱὸν ἀγαπώμενον, ὡς πατὴρ ἐβουλόμην εἰπεῖν ἀγαπώμενος, ἀλλ' οὐ δίδως μοι τοιαύτην ἀναλαβεῖν παρρησίαν, καὶ τοῦτο φηδέγξασθαι, δι' ἄλλην οὐδεμίαν αἰτίαν ὡς ἔοικεν, ἢ διὰ τὰς ἑμὰς ἁμαρτίας. Γράφω καὶ νῦν τὴν αὐτὴν σὺν τῆς ἀγάπης πρὸς σέ, τέκνον ἡμῶν, διάθεον, καὶ τὴν αὐτὴν φροντίδα ἔχων ἐν τῇ ἐμῇ ταπεινῇ ψυχῇ περὶ τῆς δόξης καὶ τῆς σωτηρίας τῆς κοινῆς τοῦ γένους τῶν Βουλγάρων καὶ Ῥωμαίων ἀνέσεως, καὶ τῶν κακῶν ἀποπαύσεως. Οὐ δύναμαι δὲ σιωπᾶν ἐπὶ κοινοῖς πάθεσι, δι' ὧν οὐ μόνον ἡ παροῦσα ζωὴ τοῦ κοινοῦ γένους ἀφανίζεται Ῥωμαίων καὶ Βουλγάρων, ἀλλὰ καὶ ἡ μέλλουσα ζωὴ ἀλλοτρίους ἀποδείκνυσι αὐτοὺς τῆς ἰδίας μετοχῆς, καὶ θάνατος καλύπτει οὐδέποτε λύσιν δεχόμενος· ἢ γὰρ τῆς τοῦ Θεοῦ βασιλείας ἔκπτωσις καὶ τῆς γλυκείας αὐτοῦ ἀπολαύσεως ἀποστέρησις, καὶ ἡ πρὸς κόλασιν αἰώνιον κατάκρισις· οἶδας, τέκνον μου ἀγαπητὸν, ὅτι θάνατός ἐστιν ἁμαρτολῶν πονηρός. Διὰ τοῦτο καὶ νῦν ἐπὶ τὸ γράφειν κεκίνημαι, δεόμενος καὶ προσπίπτων, καὶ τῶν σῶν γονάτων ἀπόμενος ἀκοῦσαι κἂν ὀρέε ποτε καὶ μὴ ἀτιμᾶσαι τὴν δέησιν ἡμῶν, ἀλλὰ παρασχεῖν Πατρὶ ταπεινῷ ἔτι παρόντι μοι ἐν τῷ βίῳ ἰδεῖν μεταξὺ Ῥωμαίων καὶ Βουλγάρων εἰρήνην, ἰδεῖν τὴν ἀνακοπὴν τῶν χριστιανικῶν αἱμάτων τῆς ἐκχύ-

ще извършвам тая молитва: да не постигне и вас това същото, но бог да ви внуши и насочи към любов и желание за мир — да, Христе спасителю и боже наш — и да угаси враждата, а войнолюбивият дявол да бъде изгонен и чрез вашето обръщане към онова, което е добро и спасително, да бъдат отвърнати от войната срещу вас конните [народи],¹ които са раздвижени и ще се раздвижат срещу вас, та и вие да бъдете запазени от всякаква вреда и беди, причинявани обикновено от войната на ония, които чрез оръжието изпадат в по-нешастна участ.

До същия

Често съм писал до любимия си син — исках да кажа като любим баща, но ти не ми даваш да говоря с тебе тъй откровенно и както ми се струва, не по друга някоя причина, а заради моите грехове. Пиша обаче и сега,² като спазвам същото разположение към тебе, чедо наше, и като имам в смирената си душа същата грижа за твоята слава, за общото спасение [и] успокоение на българите и ромеите и за прекратяването на бедствията. Аз не мога да мълча при общите страдания, от които не само сегашният живот на двата народа, ромеи и българи, се погубва, но и в бъдещия живот те ще бъдат лишени от своето наследство и безкрайна смърт ще ги покрие, именно ще отпаднат от царството божие, ще бъдат лишени от сладката наслада от него и ще бъдат осъдени на вечна мъка. Ти знаеш, любимо мое чедо, че смъртта на грешниците е лоша. И затова аз се заех сега да пиша, като прося и умолявам, обгръщам твоите колена, за да изслушаш, ако и късно, нашата просба и да не я пренебрегнеш, но да дадеш възможност на мене, смирения баща, докато съм още жив, да видя мир между ромеи и българи, да видя прекратяването на проливането на християн-

¹ Авторът има пред вид споменатите по-горе печенеги, алани и маджари. След като Одрин бил превзет в 922 г., нямало друга голяма крепост, която би спряла движението на българската войска към Цариград. Византийското правителство схванало опасността и, за да забави появяването на българите под стените на столицата, прибягнало до открити заплахи — че срещу България щели да бъдат насочени печенеги, алани, маджари и други племена. Вж. Златарски, Писмата... СбНУК, XII, стр. 155—156. — Същият, История, I, 2, стр. 440—442. ² Настоящото писмо е било написано в началото на 923 г. Вж. Златарски, Писмата..., СбНУК, XII, стр. 162.

σεως ὑπὸ χριστιανικῆς δεξιᾶς ἐνεργουμένην. Καὶ μὴ βουληθῆς, νιέ μου ἀγαπητέ, ἀπελθεῖν ἡμᾶς ἐκ τῆς παρούσης ζωῆς, ἥδη γὰρ εἰς τὸν τάφον προκύπτομεν, μετὰ τοῦ ἄλγους, μετὰ τοῦ σπαραγμοῦ τῆς ταπεινῆς ἡμῶν καρδίας, ὃν ἐπιπερόμεθα ἐπὶ τῇ τοσαύτῃ κακώσει τοῦ κοινοῦ λαοῦ τοῦ Χριστοῦ καὶ Θεοῦ ἡμῶν, ἐπὶ τῇ τοσαύτῃ οὐκ οἶδα πόθεν ποιηλασία, ἣν ὁ ποιηρὸς δαίμων ἐμβαλὼν εἰς τὸ μέσον οὐ δύναται κόρον λιβεῖν τῆς ἀφορήτου κακώσεως.

Μὴ βουληθῆς, καὶ πάλιν φημί, τὸ ἀπελθεῖν ἡμᾶς τοὺς πενοὺς ἐκ τοῦ παρόντος βίου κακακομένους, καὶ τὴν ψυχὴν ὅλην διεσπαραγμένους ἐπὶ ταῖς κοιναῖς συμφοραῖς, αἵ, χρόνος ὁρᾶς ὅσος, Ῥωμαίους καὶ Βουλγάρους διαμερίζονται. Ἄλλὰ τὸ μὲν ἐμὸν τοιοῦτον· δὸς δέ μοι καὶ περὶ σοῦ εἰπεῖν ἀλύπως καὶ ἀνεπαχθῶς, καὶ μηδὲν ἐφ' οἷς λέγομεν ἀγανακτήσης. Ἀστάνθητός ἐστιν ἡ ἀνθρωπίνη ζωὴ, τέκνον ἡμῶν· οὐ μόνον οἱ γενηρακότες οἷος ἐγὼ ἐπὶ τοῦ θανάτου ταχέως καταλαμβάνονται, ἀλλὰ καὶ πολλοὶ τῶν ἀκμαζόντων ἐν αὐτῇ τῇ ἀκμῇ τοῦ θανάτου τῷ δρεπάνῳ ὑπέπεσον, καὶ ἐν αὐτῷ τῷ ἄνθει τῆς ἡλικίας διεδέξατο τὸ ἀνθηρὸν ἢ τομῆ. Τίς οἶδεν εἴ γε οἶα πολλὰ τὰ ἀνθρώπινα καὶ ἐπὶ τῆς ἐμῶν θεοτιμῆτον ἀρχῆς καὶ ἐξουσίας συμπεσεῖται; Εἴτα προσθήσω γὰρ καὶ τοῦτο τῆς σῆς ψυχικῆς φροντίζων καὶ σωτηρίας καὶ τῆς ἐν τῇ μελλούσῃ βιωτῇ ἀναπαύσεως· „Τί ὠφελήσει ἄνθρωπον, ἐὰν τὸν κόσμον ὅλως κερδήσῃ, καὶ τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ζημιωθῇ;“ Τίς δὲ ἀμφιβάλλει, θεοτίμητέ μου νιέ, ὅτι ἀδελφὸς ἀδελφὸν ἀποκτείνας, οὐ ζημιοῦται τὴν οἰκείαν ψυχὴν; Ἐνθουήθητι οὖν τὴν ἐν Χριστῷ ἀδελφότητα Βουλγάρων καὶ Ῥωμαίων, καὶ ὅσοι ἀδελφοὶ ἐξ ἑκατέρου γένους ἐπὶ ἀδελφικῆς ἐσφάγησαν δεξιᾶς.

Καὶ τούτων οἶδαμεν ὡς ἑαυτὸν ἕξω ποιεῖς αἰτίας, καὶ λέγεις ἄλλους ἄρξαι τῶν τοσοῦτων κακῶν· καὶ ἀληθῆ λέγεις καὶ ἡμεῖς ὁμολογοῦμεν, ὡς ἀνθρώπων ἀφροσύνη τῶν κατὰ καιροὺς εἰς τοῦτο συνελαθέντων ὑπὸ τοῦ δαίμονος παρέχετο τοῦ πολέμου τὴν αἰτίαν. Ἄλλ' ἐκείνους μὲν ἡ θεία δίκη δικάσασα ὡς ἐβούλετο, τῶν πεπραγμένων ἀπήτησε τὴν ποιήν, σοὶ δὲ παρέσχετο πολλαπλοῖσι ὡν ἔπαθες ἀντιδράσει αὐτούς. Ἀρκεσθῶμεν, τέκνον ἡμῶν, μέχρι τοῦ νῦν εἰς κοινὴν βλάβην διαπεπραγμένοις· οὐ κατὰ ἀσεβῶν ὀπλίξῃ, οὐ κατ' ἐχθρῶν τοῦ

ска кръв извършвано от християнска десница. Не пожелавай, любезни ми сине, ние, които вече се приближаваме към гроба, да се разделим от настоящия живот със страдание и терзание на нашето смирено сърце, което ние понасяме поради такова голямо бедствие на общия народ на Христа и бога наш, поради такова велико — не зная защо — наказание, което лукавият демон наложи на нас, без да може да се насити в непоносимата си злоба.

Не пожелавай, повтарям, щото ние, смирените, да се разделим от настоящия живот обидени и изтерзани в цялото си сърце заради общите бедствия, които ти виждаш, че вече от толкова време разделят ромей и българи. Това е тъй, колкото се отнася до мене. Позволи ми да кажа и за тебе без докачение и омраза и никак не се сърди за това, което казвам. Неустойчив е човешкият живот, чедо наше! Не само остарелите вече като мене бързо биват грабвани от смъртта, но и мнозина, пълни със сила, в цветущата си възраст са падали под косата на смъртта. Нейният удар унищожавя в разцвета на годините всички техни сили. Кой знае какво според общата човешка съдба ще се падне и на твоята богочтимая власт и сила? Сетне, като се грижа постоянно за твоето душевно спасение и упокоение в бъдещия живот, ще добавя и следното: каква полза за човека, ако спечели цял свят, а погуби душата си? Кой се съмнява, богочтими ми сине, че брат, като убива брата си, вреди на собствената си душа? И тъй, спомни за братството во Христе между ромей и българи и за това, колко много братя от двата народа са били избити от братска десница!

Аз зная, че ти снемаш от себе си вината и казваш, че други са турили начало на тези толкова големи бедствия. Ти казваш истината и ние признаваме, че безумието на ония хора,¹ които бяха подбудени към това по внушение на дявола, даде повод за война. Но съдът божи, като ги наказва, както трябваше, поиска наказание за техните дела, на тебе пък беше предоставено многократно да им отплатиш за онова, което претърпя. Нека се задоволим, чедо наше, с това, което досега се извърши за обща вреда! Ти се въоръжаваш не срещу не-

¹ Тук става дума за управниците на Византия, преди Роман Лакапин да вземе властта.

σταυροῦ τοῦ Χριστοῦ, οὐ κατ' ἔθνων μὴ εἰδότητων τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ κατὰ πατέρων, κατὰ ἀδελφῶν, ἀπλῶς, κατὰ συγγενείας, ἦν οὐ σὰρξ καὶ αἷμα, ἀλλὰ τὸ πανάγιον Πνεῦμα ἠνώσε τοῦ Θεοῦ. "Ἐως πότε χορεύει τῷ διαβόλῳ καὶ τοῖς αὐτοῦ παρέξομεν δαίμοσι; Οὐκ ἀγνοεῖς δὲ ὅτι χορεία ἐκεῖνος συνίστηεν ἐπὶ τῇ τῶν Χριστιανῶν πρὸς ἀλλήλους ἐκπολεμώσει καὶ τῇ τῶν αἱμάτων αὐτῶν ἐπὶ ἀλλήλων γινομένη χύσει. Καὶ σιγῶ τὰ λοιπὰ, τῶν Ἐκκλησιῶν τὴν ἀπάλειαν, τῶν μοναζόντων τὸν σκεδασμὸν, τῶν παρθένων τὴν διαφθορὰν, τῶν γινομένων ἕμων καὶ δοξολογιῶν ἐν τοῖς ἱεροῖς ναοῖς τὴν ἀπόσβεσιν. "Ἐως πότε τῷ Χριστῷ καὶ Θεῷ ἡμῶν τῷ διὰ τὴν ἡμῶν σωτηρίαν πτωχεύσαντι, τῷ ὑβρισθέντι, τῷ σταυρωθέντι, καὶ τοῖς φιλανθρώποις ἀγγέλοις αὐτοῦ ὑπόθεσιν λύπης καὶ κατηφείας διδόμεν; "Ἡ ἀμφιβάλλεις, υἱέ μου, ἀλλ' οἶδα ὅτι οὐκ ἀμφιβάλλεις, ὡς ἐπὶ τούτοις μεγάλην ὀδύνην, καὶ, ἵνα εἴπω, μείζονα τῶν ἐπὶ σταυροῦ ἦλον ὁ Χριστὸς καὶ Θεὸς ἡμῶν ὑπομένει, καὶ σκυθρωπότης ἀσύγκριτος τὰς ἀγγελικὰς περιτρέχει δυνάμεις; Ἐἴ καὶ κρίμασιν οἷς εἶδε χρηστεύεται καὶ μακροθυμεῖ, καὶ τέως ἀνέχει τὴν τιμωρίαν, καὶ τὴν ἐπιβρωμένην αὐτοῦ ἔρομφαίαν κατὰ τῶν λαπούντων οὐκ ἐπαφίησι.

Τί με δεῖ πλέον πρὸς ἄνθρωπον χάριτι Θεοῦ πεπληρωμένον φρονήσεως γράφειν; Οὐκοῦν ἐνταῦθα πεπαύσομαι καὶ γὰρ εἰ μόνον βουλευθείης πρὸς τὸ σὺν ἡμερον καὶ φιλάνθρωπον ἐπανελθεῖν, οὐ μόνον ταῦτα, ἀλλὰ πολὺν ἀνθρωπινώτερα καὶ κοίτιονα κατὰ σεαυτὸν καὶ ἀνασκέψη, καὶ τὴν ἐξ αὐτῶν ὠφέλειαν ἀναθεωρήσεις. Διὰ τοῦτο προσκείσθω ἦν διὰ παντὸς ἀναφέρομεν εὐχὴν τῷ Θεῷ, καὶ πλέον οὐδέν· ὁ Θεὸς καὶ Πατὴρ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὁ εἰς τὴν κόσμον ἐξαποστείλας αὐτὸν ἵνα λύσῃ τὸ μεσότοιχον τῆς ἔχθρας διὰ τοῦ αἵματος τοῦ Υἱοῦ αὐτοῦ, καὶ εἰρηνοποιήσῃ τὰ πάντα, αὐτὸς καὶ νῦν βραβεύων εἰρήνην ἐν τῇ σῇ καρδίᾳ συντρέφοι τὸν Σατανᾶν ὑπὸ τοὺς πόδας ὑμῶν, καὶ στρέφοι τὴν ἀπὸ τῶν σκανδάλων γινομένην κάκωσιν μεταξὺ Ῥωμαίων καὶ Βουλγάρων εἰς τὴν ἐκεῖνον κεφαλὴν καὶ δοίη πάλιν τῷ συνδέσματι τῆς γλυκειᾶς εἰρήνης ὡς τὸ ἀπ' ἀρχῆς ἐνωθῆναι ὑμῶν καὶ ἀποκαθιστῶν εἰς τὴν πρόπευσαν πατράσι καὶ τέκνοις καὶ ἀδελφοῖς ἀγάπην τε καὶ στοργήν, οὕτως ἡμᾶς μὲν τῆς ταλαιπώρου ταύτης ἐξάγων ζωῆς, ὑμῖν δὲ μετὰ τῆς εἰρήνης μακρότητα ἡμερῶν παρέχων, καὶ τῆς ἐκεῖθεν αἰωνίου ζωῆς τὴν ἀπόλαυσιν. (XXIV, col. 157 C — 161 B)

честиви, не срещу врагове на кръста Христов, не срещу народи, които не знаят името божие, но срещу отци, срещу братя, с една реч, срещу родството, което са създали не плътта и кръвта, а пресветият дух божи. Докога ние ще позволяваме на дявола и на неговите демони да ликуват? Ти твърде добре знаеш, че той ликува, когато християните воюват един срещу друг и проливат братска кръв. Аз ще премълча другото: разрушаването на църквите, разпръсването на монасите, обезчестяването на девиците, прекъсването на песнопенията и славословията в свещените храмове. Докога ние ще причиняваме скръб и печал на Христа и бога наш, който е приел заради нашето спасение образ на беден, поруган и разпнат на кръст? Докога ние ще наскърбяваме неговите човеколюбиви ангели? Нима ти се съмняваш, сине мой (но аз зная, че ти не се съмняваш), че поради това Христос и бог наш претърпява голямо страдание и, нека кажа, много по-голямо, отколкото от гвоздеите на кръста, и че несравнима тъга обзема ангелските сили? Обаче той по своето решение, което сам знае, още е добър и дълготърпелив, та и досега сдържа наказанието и не повдига своя огнен меч върху тях, които го наскърбяват.

Какво повече трябва да пиша на човек, който по милост божия е изпълнен с благоразумие? И тъй тук ще прекъсна, защото, ако ти само би пожелал да се възвърнеш към кротостта и човеколюбието си, ти би постигнал не само това, но и нещо много по-добро и по-съгласно с човешката природа и би извлякъл полза от това. Затова нека бъде приложена молитвата, която ние винаги възнасяме към бога, и нищо друго: нека бог и отец на господата наш Исуса Христа, самият той, който го е пратил в света, за да разруши с кръвта на сина си преградата на враждата и да въдвори мир във всичко, нека той и сега, като даде мир на твоето сърце, да съкруши сатаната под вашите нозе, да обърне върху главата му злобата, която възникна между ромеи и българи поради неговите съблазни, и да даде пак да се съедините чрез връзката на сладкия мир, както това беше отначало. И като възстанови той подобащата на бащи, деца и братя любов и обич, тогава да ни изведе от този тежък живот, а на вас да даде заедно с мира дългоденствие, а и благоденствие в отвъдния живот.

23. *Ad eundem*

Τῷ αὐτῷ

До същия

“Ὅπερ ἐν ταῖς κοιναῖς συντυχίαις ὁρῶ συμβαῖνον, τέκνον μου θεοτίμητον, ὅταν πολλάκις θόρυβος προσπίπτων ταῖς ἀκοαῖς τὸν λόγον τοῦ προσομιλοῦντος οὐ συγχωρεῖ ἐξακούεσθαι τοῦτο καὶ ἐφ’ ἡμῶν γινόμενον κατανοῶ. Καὶ γὰρ καὶ νῦν ὡς ἔοικεν ὁ θόρυβος τῶν ἐμῶν ἁμαρτιῶν ἀποκολλᾷ τοὺς λόγους ἡμῶν ταῖς σαῖς προσελθεῖν ἀκοαῖς, καὶ δι’ αὐτῶν εἰς τὴν ἡμερόν σου καὶ φιλόφρονον ψυχὴν διελθεῖν. Εἰ γὰρ μὴ τοῦτο ἦν, πῶς ἔχει λόγον τὰς τοσαύτας ἡμῶν δεήσεις ὑπὲρ τοῦ καλοῦ καὶ συμφέροντος Βουλγάρους καὶ Ῥωμαίους ἀνηνύτους μέχρι καὶ σήμερον διαμεῖναι; Πλὴν καὶ οὕτως ἔχοντος τοῦ πράγματος, ἐπειδὴ ἀνάγκη μοι ἐπίκειται μὴ σιωπᾶν, οὐαὶ γὰρ μοι ἔστιν ἔαν τὸ μεσιτεύειν ὑπὲρ τῆς εἰρήνης καταλείπω, καὶ πάλιν γράφω καὶ οὐ παύσομαι γράφειν, ὥσπερ οὐδὲ τοῦ δέεσθαι τοῦ Θεοῦ, μέχρις ἂν αἱ ὀλίγα τῆς ζωῆς ἡμῶν ἡμέραι διατρίβειν ἡμῖν ἐν τῷ παρόντι βίῳ διδώσι.

Τέκνον ἐμὸν, σπλάγγνον ἐμὸν, νιὲ ποθεινότατε, μετὰ τῆς ἄλλης ἣν ἔχεις τῶν σῶν πράξεων ἀναθεωρήσεως, καὶ τοῦτο ἐπίσκεψαι, ὅτι ἀφ’ οὗ τὸ Βουλγάρων γένος τὸν ἀρχεῖνα ὑπέκλινε τῷ Χριστῷ καὶ Θεῷ ἡμῶν, δεύτενος σὺ τυγχάνεις ὁ τούτων δεσποτεῖαν ἐγκειρισμένος. Καὶ δίκαιόν ἐστιν ὥσπερ κληρονόμος γέγονας τῆς ἀρχῆς τοῦ σοῦ μακαρίου πατρὸς, οὕτω καὶ τῆς ἐκείνου κληρονόμον εἶναι σε εἰρηρικῆς ψυχῆς, καὶ τῆς ἄλλης χριστιανικῆς καταστάσεως. Ἐκεῖνος ἐπηξε σὺν Θεῷ τὸν θεμέλιον, σὲ πρόπον ἐστὶν οἰκοδομεῖν, ἀλλ’ οὐχὶ καταλύειν, οὐδὲ τὸν θεμέλιον ἐξορύσσειν ἔκεῖνος συνέδησε τὸν δετμόν τῆς πρὸς Ῥωμαίους ἀγάπης, σὺ ὀφείλεις συσφίγγειν, ὅση δύναμις, ἀλλ’ οὐχὶ διατέμνειν ἔκεῖνος διὰ τῆς ἀνωθεν ἐπιπνοίας ἀπέστρεψε τὰ ὅπλα τῆς κατὰ Χριστιανῶν σφαγῆς, σὺ ὡς τιμῶν τὸν πατέρα, ὡς ἐκείνου ὑπάρχον γνήσιος υἱὸς καὶ κληρονόμος τοῦ φιλοθέου τρόπου, ὀφείλεις παντελῶς αὐτὰ ῥίπτειν ὡς ἀχρησίαν τῆς τοιαύτης ἐνεργείας. Ταῦτο προσῆκόν ἐστι φρονεῖν τῇ σῇ μεγαλοδόξῳ

Това, което аз виждам, мое богочтимото чедо, че става в обществените събрания, когато често пъти шумът, като поразява слуха, не позволява да се чуе речта на говорещия, това същото, аз мисля, става и с мене. Сега, както ми се струва, шумът на моите прегрешения пречи на речите ми да достигнат до твоя слух и чрез него да дойдат до кротката ти и човеколюбива душа; понеже, ако не беше така, как може да си обясним, че толкова много наши просби за доброто и ползата на българи и ромей до днешен ден остават неизпълнени? Но тъй като работата се намира в такова положение и тъй като върху мене лежи обязаност да не мълча (горко ми, ако престана да ходатайствувам за мир), аз пак пиша и не ще престана да пиша, както не ще престана да моля бога дотогава, докато малкото дни от нашето съществуване ми позволяват да остана още в този живот.

Чедо мое, сърце мое, сине мой прежелани, със свойствената на тебе строгост към действията си вземи пред вид и това, че откак българският народ е преклонил врат пред Христа и бога наш, ти си вторият от ония, които са получили власт над него.¹ И справедливо е, както си станал наследник на властта на блажения си баща,² така да бъдеш наследник и на неговата миролюбива душа и на другите християнски качества. Той с божия помощ положи основата, на тебе пък подобава да градиш (по-нататък), а не да разрушаваш, нито да подкопаваш основата. Той завърза връзки на любов с ромейте, а ти пък трябва да ги затегнеш, доколкото имаш сила, а не да ги скъсаш; той по внушение свихе отвърна оръжието от убийствата на християните, а ти като почиташ баща си и си негов роден син и наследник на неговия боголюбив нрав, дължен си съвсем да го захвърлиш като вредно нещо. Това, що трябва да мисли твоята велеславна добродетел, това трябва да пра-

¹ Очевидно патриарх Николай Мистик смята цар Симеон за втори християнски владетел на България, след Борис, като прескача управлението на Владимир (889 — 893). Златарски (Писмата..., СбНУК, XII, стр. 164, бел. 1) предполага, че причина за това е краткото управление на княз Владимир или пък че през неговото царуване не се е случило някакво събитие в отношенията между България и Византия. По-вероятно е управлението на Владимир да се игнорира поради опита му да възвърне езичеството. ² Т. е. на княз Борис (852 — 889).

ἀρετῇ, τοῦτο ποιεῖν καὶ χωρὶς τῆς ἐτέρωθεν παρακλήσεως, ἀλλ' οὐχὶ τοιαῦτα οἶά περ νῦν ἐλεεινὰ πράγματα γίνεται. Ἐρωτῶ σε, τέκνον ἐμὸν, καὶ ἀποκρίθητι ἀξίως τῆς σῆς ἐπιεικείας καὶ ἀγαθότητος· εἰ τῷ βίῳ ἔτι παρῆν ὁ νῦν μετὰ τῶν ἁγίων ἐν οὐρανοῖς συνδιαπτόμενος, καὶ ταῦτα ἐώρα σε διαπραπτόμενον καὶ τὰς σφαγὰς καὶ τοὺς πολέμους ἐνεργοῦντα, τίνας ἂν ἔφη πρὸς σὲ λόγους; Πῶς οἶει τοῦτον διατεθεῖσθαι τὴν ψυχὴν. Ἄρ' οὐκ ἂν ἐπληροῦντο δακρύων; Οὐχὶ σκνυθροπότητος ἐγεγόνει πλήρης καὶ κατηφείας, καὶ ἀβίωτον εἶχε τὸν βίον; οὐχὶ τὰς τιμίας τρίχας τῆς κεφαλῆς καὶ τοῦ πρόγονος τίλλων ἀμφοτέραις χερσὶ μετὰ θρήνου τοιαῦτα ἐκέκραγε· Τί ποιεῖς, τέκνον ἐμὸν; τί τὴν δόξαν ἡμῶν καθαιρεῖς; Τί τὸ ἔργον ὃ σὺν Θεῷ εἰργασάμην, καὶ ἔφ' ᾧ τὸ καύχημα ἦν ἐμοὶ καὶ σοὶ καὶ παντὶ τῷ ἡμετέρῳ γένοι καταλύεις; Τί τοὺς ἡμετέρους ἀγῶνας δι' ὧν ὁ σύμπας τῶν ἀνθρώπων βίος ἔμελε μακαρίζεω ἐμέ τε καὶ τὴν ἐμὴν γενεὰν κενόσ ἀπεργάζη, καὶ ζημίαν οὕτως ἀσύγκριτον σεαυτῷ καὶ ἡμῶν ἐπάγεις;

Τι οὖν; Εἰ μὲν ἐνταῦθα παρῆν καὶ σὺν ἀνθρώποις εἶχε τὴν διαγωγὴν, οὕτως ἂν διέτέθη, καὶ τοιαῦτα θρηγῶν ἐκεκράγει νῦν δὲ τοῖς ἁγίοις σὺν καὶ Θεῷ παριστάμενος, καὶ πολλῆς ἀποδοχῆς ἠξιομένος ἐνεκεν τοῦ ἔργου, ὃ μετὰ Θεὸν Βουλγάροις εἰργάσατο, καὶ τοῦ θεμελίου τῆς πίστεως, καὶ εἰκότως ἐπ' αὐτῷ σεμνυνόμενος, καὶ τῶν νῦν ἐναντίων πραγμάτων λαμβάνων τὴν αἴσθησιν, πάντως δὲ οὐκ ἀμφιβάλλεις, τέκνον ἐμὸν, ὡς ἔστι τοῖς ἐκεῖθεν βιοῦσιν ἁγίους ἢ τῶν ἐν κόσμῳ γινομένων αἰσθησις, οὐ πολλῶ πλέον καὶ τοι λύπης ἀπάσης, ἀνοπέρας τῆς ἐκεῖθεν ζωῆς τυγχανούσης, ὀδυνήσεται, καὶ μεταξὺ τῆς ἀνεκδιηγῆτου ἐκείνης φαιδρότητος σκνυθροπάζων ὀφθῆσεται· Τοῦτο μὲν, καὶ τὸ οἰκεῖον ἔργον ὑπὲρ οὗ τὴν ψυχὴν αὐτὸς ἔθηκεν, εἰ καὶ διὰ τῆς θείας δυνάμεως ὑπέρτερος γέγονε τῶν φορευτῶν· ταῦτο δὲ καὶ ὑπὲρ τοῦ οἰκείου τέκνου, ὑπὲρ οὗ δυσωπεῖ τὸν Θεόν, πᾶν, εἴ τι καλὸν καὶ ἀρετῆς ἐνδειξῶν ἔχον, παροσχεθῆναί σοι, καὶ μετὰ τοῦτο καὶ τῆς ἄνω δόξης προσεπικτήσασθαι τὴν κληρονομίαν. Αὐτὸν παρεῖναί σοι νόμιζε, τέκνον ἐμὸν, οὕτως ἐλεεινῶς διατεθειμένον, καὶ ἅ γραφομεν μὴ λόγους ἡμετέρους εἶναι, ἀλλ' ἐκεῖνον ὡς ἀληθῶς ταῦτά σοι δια-

ви и без чуждо наставление, а не да стават такива достойни за съжаление дела, каквито произлизат сега! Питам те, чедо мое, и ти ми отговори, както е прилично на твоята кротост и доброта: ако беше жив още онзи, който сега се намира при светиите на небето, и те види, че действуваш така и вършиш убийства и войни, с какви думи би се обърнал той към тебе? Какво, мислиш, би било неговото душевно настроение, нима той не би се облял със сълзи, не би ли се изпълнил с печал и униние и не би ли сметнал живота си за непоносим? Нима той, като скубе с двете си ръце космите от побелялата си глава и брада, с ридание не би извикал: „Какво правиш, чедо мое! Защо унищожаваш нашата слава? Защо разрушаваш това, което аз с помощ божия създадох и което е станало похвала и за мене, и за тебе, и за целия наш народ? Защо осуетяваш моите трудове, за които цялото човечество ще облажава мене и моя род, и с това нанасяш на себе си и на нас несравнима щета?“

Е, какво? Ако той присъствуваше тук и живееше заедно с хората, то той би се трогнал и с ридание би възкликнал така. Но сега той се намира със светиите и стои пред бога, удостоен с голяма похвала за делото, което с помощта на бога е направил за българите, а именно за това, че е турил основата на вярата, заради което и справедливо се почита.¹ Той чувства сегашните противни дела (разбира се, ти не се съмняваш, чедо мое, че живеещите там светии чувствуват всичко, което става в света). Нима той, ако и животът на светиите да е по-горе от всяка печал, не ще скърби много повече и не ще ли се яви сред онова неизказано сияние мрачен, първо, за собственото си дело, за което той сам е положил душата си, въпреки че поради божествената сила стои по-горе от убийствата; второ, за собственото си чедо, за което моли бога да му дарува всяко благо и всичко, което е проява на добродетел, та след това ти да придобиеш като наследство небесната слава? Представи си, чедо мое, че той сам присъствува при тебе в такова достойно за съжаление положение и че това, за което ние пишем, не са наши думи, а той

¹ След като се отрекъл от престола в 889 г., княз Борис се оттеглил в манастир. След смъртта си бил обявен за светец.

λέγεσθαι. Τίς γάρ ὅλως ἀμφιβάλλει, ὡς ὁ τοῦ Θεοῦ ἄνθρωπος ἐκεῖνος ἐπὶ τοῖς σήμερον γινομένοις παρὰ σοῦ οὐ σφοδρῶς ἀνιάται; Καὶ εἴ γε δυνατὸν ἦν ἐκ τῆς ἐκεῖθεν μακαρίας ζωῆς πρὸς τὴν ἀθλίαν ταύτην καὶ ἡμετέραν παραγενέσθαι, ἦκεν ἂν οὐ μόνον τοιαῦτα πρὸς σέ, οἷα ἔφημεν λέγων, ἀλλὰ καὶ πολλὸν πλείω τούτων, ἃ τε καὶ πολλὴν ἔχων εὐπορίαν, ὡς ἀπηλλαγμένος τῆς ματαίας ταύτης περιστροφῆς, καὶ τῷ πρώτῳ νοῦ πλησιάζων, καὶ ὅλως τῆς ἐκεῖθεν πεπληρωμένος ἐλλάμψεως.

Προέφερον, υἱέ μου θεοτίμητε, τὸ σὸν γράμμα τὸν μέγαν Μωσοῦν, καὶ τῇ ἐκείνου μνήμῃ ἔγραψας οἷα δὴ καὶ ἔγραψας. Καὶ τίνα πρὸς τὸν Μωσοῦν ἔχει τὰ ἡμέτερα κοινωνίαν; Ποίους ἐδέξω παρὰ Θεοῦ χρησμούς; Ποῦ δὲ τὴν θεῖαν ἐθεάσω δόξαν τοιαῦτα ποιεῖν προτροπομένην οἷα πράττεις; Ποίας δουλείας, ποίας κακώσεως λυτρωτῆς ἀνεφάνης τῷ λαῷ τοῦ Θεοῦ; Ἐγὼ γὰρ λέγειν, ἐπεὶ πολλάκις αὐτὰς ἐξετραγωδήσαμεν, ὅσαι κακώσεις παρ' ἡμῶν καὶ κατέλαβον καὶ καταλαμβάνουσι καθ' ἐκάστην τὸν λαὸν τοῦ Θεοῦ· μὴ, τέκνον ἡμῶν, οὐκ ἔστι ταῦτα Θεοῦ προτροπῆς, οὐδ' ἀποστολῆς, ἀλλ' ἀνθρωπίνης οἴμοι πῶς εἴπω ἐπιτηρείας καὶ πράττειν ἀπειραντία τοῦ θεϊκοῦ θελήματος προαιρουμένης. Ἐλεγε δὲ καὶ τὸ γράμμα καὶ ὅτι τῶν προπατόρων καὶ πατέρων πεπονηκότων, ἡμεῖς ἀπολαύομεν τῶν ἐκείνων πόνων· καλῶς· καὶ ἦν ἀρμόδιον, τέκνον ἡμῶν, τοῦ σοῦ ἁγίου Πατρὸς ἐν τοῖς ὑπὲρ τῆς εἰρήνης πράγμασι τῆς μεταξὺ Ῥωμαίων καὶ Βουλγάρων πολλὰ καμόντος ἀπολαύειν ὑμᾶς ἀκολούθως τῶν ἐκείνων καμάτων, ἀλλ' οὐχὶ πρὸς ἐναντίαν τρέπεσθαι γνώμην, οὐδ' ἐν ἐκείνοις στρέφεσθαι καὶ νομίζειν ἀπόλαυσιν ὑπὲρ ὧν ἐκεῖνος, ἵνα σὸν Θεῶ καταργηθῇ μακροὺς ἐνεδείξατο πόνους.

Εἶπον ταῦτα ἐκ τοῦ τὸ σὸν ἀναλέγεσθαι γράμμα, διδοὺς τὴν ἀπόκρισιν· λέγομεν δὲ πάλιν, ἃ καὶ πρότερον πολλάκις εἰρήκαμεν· Ῥίψον τὰ ὅπλα, τέκνον ἐμόν· παῦσον τοὺς πολέμους καὶ τὰς τῶν αἱμάτων χύσεις, ζήτησον εἰρήνην καὶ δίωξον αὐτὴν μετὰ τοῦ μακαρίου προφήτου, εἰ καὶ ἀνάξιος παρανωῶ, καὶ ἀντὶ ταύτης τῆς προαιρέσεως ἐπιζήτησον ἃ ἴσως καὶ σὲ δίκαιον λαβεῖν, καὶ Ῥωμαῖοι δώσουσι προθύμως. Χρυσὸν εἰ βούλει καὶ ἄργυρον, γῆς τὴν ἐνδεχομένην ἀπόμοιραν, ἕλλων τινῶν πραγμάτων δόσεις, ὅσα καὶ Βουλγάρους εὐφρανοῦσι, καὶ Ῥωμαίοις οὐκ ἔσται ἡ δόσις ἀφόρητος·

в действительност разговаря с тебе. Защото изобщи кой ли би могъл да се съмнява, че тоя божи човек няма да започне силно да скърби за онова, което се върши днес от тебе? И ако беше възможно да се завърне той от оня блажен живот в този наш жалък живот, не само казаното [по-горе] от нас, но и много повече би ти казал, защото той като свободен от тази суетна превратност, приближен към висшия разум, изпълнен с божествена светлина има по-голяма възможност за това.

Писмото ти, богочими ми сине, споменава за великия Мойсей и това, което си написал, е написано в спомен за него. Но какво общо има нашето дело с Мойсея? Какви предсказания ти си получил от бога? Где си ти видял божията слава, която да заповядва да правиш такива дела, каквито ти правиш? От какво робство, от какво зло си избавил божия народ? Аз няма да повтарям, тъй като много пъти вече описвам със скръб, какви бедствия поради вас са постигнали и постигат всеки ден божия народ. Всичко това става, чедо наше, не по божия подбуда и внушение, а по човешко — уви! как да кажа — злорадство, което предпочита да се правят противни на божията воля дела. В писмото се говореше още, че ние след подвижите на праотците и отците се ползуваме от трудовете им. Добре! Но в такъв случай следвало би, чедо наше, тъй като твоят свети отец много се е трудил за мира между ромеи и българи, и вие да се ползвате съответно от неговите трудове, а не да се обръщате към противното мнение, не да се занимавате с такива дела и да смятате за нещо добро онова, за прекратяването на което той с божия помощ е положил много трудове.

Ето какво ти възразявам, като прочетох писмото ти. Ще кажа пак, както вече много пъти по-рано сме казали: захвърли оръжието, чедо мое, прекрати войните и кръвопролитията, потърси мира и се устреми към него, съветвам те аз, ако и недостоен, заедно с блажения пророк. Вместо сегашните домогвания поискай онова, което може би справедливо би било да получиш и което ромеите на драго сърце ще ти дадат. Злато ли желаш, или сребро, или подходяща част земя, или да ти се дадат други неща, които са за българите приятни, а за ромеите неотегчителни. Срещу роме-

γεγόναισι πλειστάκις καὶ Πέρσαις πόλεμοι πρὸς Ῥωμαίους, καὶ Βουλγάροις τοῖς ὑμῶν προγόνοις, ὡσαύτως καὶ ἐπὶ χρόνοις νῦν μὲν πλείοσι νῦν δὲ ἐλάττωσιν ἀλλὰ τέλος ἔλαβον, καὶ πρὸς σπονδὰς κατήντησαν εἰρηρικὰς, ὠρισμένων τελῶν χορηγημένων, ποτὲ μὲν ἐξ ἐκείνων πρὸς Ῥωμαίους, ποτὲ δὲ Ῥωμαίων ὑποτελούντων ἐκείνοις. Καὶ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον τοιαύτη ἐστὶ τῶν πολέμων ἡ φύσις. Τὸ δὲ φιλονεικεῖν παντελῶς ἀρχὴν λαβεῖν ἄλλοτριαν, καὶ Κύριον αὐτὸν καταστήσαι τοῦ ὅλου γένους καὶ τῆς ἐξουσίας, τοῦτο τῶν πάνυ δυσχερεσιμάτων, πρὸς δὲ τὴν Ῥωμαϊκὴν βασιλείαν καὶ παντελῶς ἀδύνατον. Ταῦτα ἐπειδὴ πλειστάκις ἐγράφη, ἴσως καὶ νῦν οὐκ ἔδει γραφῆναι, ἀλλ' ὅμως τὸ γράμμα διὰ βραχέων ἀπεμνημόνευσεν ἐν δὲ προσθεῖς ἔτι τοῦ γράφειν πελαύσομαι.

Οὐδὲν οὕτως ἀρχῆς καὶ ἐξουσίας ἴδιον, ὡς τὸ ἀτάραχον καὶ γαλήναϊον τῆς ψυχῆς καὶ τὸ καθάριον ἐν τε λόγοις καὶ πράξεσι. Διὰ τί οὖν, τέκνον ἡμῶν, ἀνάξια ποιῶν τῆς σῆς ἀρχῆς ὑβριστικῶς γράφεις πρὸς τοὺς ἐγχεχειρισμένους ὑπὸ τῆς ἀνωθεν ψήφου τὴν βασιλείαν, ἣν μόνην ὁ Θεὸς ἀκατάλυτον ἐπὶ γῆς ἐπηξεν; Εἰ καὶ κρίμασιν οἷς οἶδε παραχωρεῖ τοῖς νομίζουσιν ἐπιτίθεσθαι, μέχρις ἂν ὁ παρ' αὐτοῦ διωρισμένος καιρὸς ἐπιστῇ καθ' ὃν πάντες καὶ ἐκόντες καὶ ἄκοντες ὑποκλινοῦσι τὸν αὐχένα, καὶ τὴν αὐτῆς κυριότητα, καὶ ὁμολογήσουσι καὶ προσκυνήσουσι γράφεις ὡς εἰκὸς ὅς οἱ πολέμοι ἀντιλογίας προβάλλονται γράφε ἀντιλέγων καὶ μὴ ὑβρίζων, ἀλλὰ φυλάττων τὴν ἐξ ἀρχῆς πρέπουσαν τοῖς ἄρχουσι μεγαλοπρέπειαν, καὶ μὴ καταβαίνης πρὸς τὸ εὐτελὲς καὶ ταπεινὸν τῆς σῆς ἐξουσίας ἀνάρμοστον. Εὐτελῶν γὰρ ἀνθρώπων ὑβρίζεις, καὶ ἔν' εἶπω μὴ γνωριζόντων εὐσχημοσύνην, ἀλλ' οὐχὶ τῶν ἀναβεβηκότων καὶ εἰδότην ἑτέρως εὐσχήμονας ἀποτελεῖν. Ἡ ἀγνοεῖς, τέκνον ἡμῶν, ὅτι ὡς ἐπίπαν οὐ μόνων τῶν ἄρχων λαχόντων, ἀλλὰ καὶ ὅσοι τῶν ἄλλων ἀνθρώπων σεμνότητος ἀντιποιοῦνται, τὰς ὑβρεῖς ὡσπερ τι ῥύπασμα διωθοῦνται καὶ ἀποστρέφονται, καὶ φείδονται τὸ καθάριον τῆς γλώττης καὶ τῶν λόγων καὶ πρό γε τούτων τῆς γνώμης ἐν τῷ ῥυπάσματι περισύρειν τῶν ὑβρεων.

Τί με δεῖ λέγειν ἀρχαίους τε καὶ νέους Πέρσας, Ἀγαρηνοὺς, ἄλλους πρὸ τούτων, ὅσοι ἀρχὰς ἐπιστεύθησαν; Ὡς πολλάκις πολέμων ἀναμεταξὺ κινουμένων, τὰ μὲν τοῦ πολέμου ἐνήργουν, ὑβρεων δὲ καλῶς καὶ ἀρχικῶς φρο-

ите обаче са имали често пъти войни персите и българите, вашите прадеди, войни малко или много продължителни, но все пак те са се свършвали с мирни договори, според които била установявана дан, плащана понякога от другите на ромеите, а понякога от ромеите на другите. Такова е обикновено естеството на войните. Но да се съперничи изобщо, за да се заграби чужда власт — да станеш господар на цял народ и държава, — това е едно от най-тежките дела, а спрямо ромейското царство е и съвсем невъзможно. Може би и сега не трябваше да се пише, понеже много пъти се е писало за това, но все пак трябваше накратко да се спомене в писмото. Ще прибавя още едно и ще свърша.

Нищо тъй не е свойствено на един началник и владетел, както невъзмутимостта и спокойствието на душата и искренности в думи и дела. И тъй, чедо наше, защо извършваш недостойни за твоята власт дела и пишеш хулно на ония, на които от висшата воля е поверено царството, което единствено бог е учредил на земята като неразруσιμο. Макар той по свое произволие и да отстъпва на ония, които имат обичай да вършат нападения, обаче това ще бъде до определеното от него време, когато всички щат-нещат ще преклонят врат и ще признаят неговото господство и ще се поклонят. Ти справедливо пишеш, че враговете обикновено си противоречат един на друг. Пиши, като [ни] противоречиш, но не обиждай, а запазвай достойството на владетелите, което от древно време подобава, и не изпадай в простота и низост, които са несъобразни с твоята власт. Понеже да се хули е свойствено на долните хора и, тъй да кажа, на незнаещите приличие, а съвсем не на ония, които са издигнати и, от друга страна, знаят да проявяват приличие. Нима ти не знаеш, чедо наше, че обикновено не само самодръжците, но и ония хора, които претендират за почтеност, странят и се отвърщат от хулите като от нещо скверно, съблюдают чистотата на езика и речта си и най-много се грижат да не осквернят помислите си с хули.

Какво трябва да кажа за старите и новите перси, за агаряните и други предишни [народи], на които им беше дадена власт? Те, когато са имали войни помежду си, изпълнявали са свойственото на войната, но разсъждавайки добре и по

νοῦντες ἀπείχοντο Καὶ μέχρι τοῦ νῦν οἷτε
 ὁρᾶται γινόμενον. Γράφουσιν Ἀγαρηνοὶ τὰ μὲν
 ἄλλα ὅσα ὑποβάλλουσι τῶν πραγμάτων αἱ ὑπο-
 θέσεις, τὴν ὀφειλομένην δὲ καὶ προσηγορίαν
 καὶ τιμὴν ἀποσώζοντες τῇ βασιλείᾳ. Οὕτω καὶ
 σὺ, τέκνον ἡμῶν, τὸ πρόπον τῇ σῇ μεγαλοπρε-
 πείᾳ σώζων, ἀπέχου τῶν ὑβρεων, ὅταν γράφης·
 μάλιστα γὰρ καὶ τοῦ πρὸς σὲ στελλομένου βασι-
 λικοῦ γράμματος μηδὲν ὑβριστικὸν ἔχοντος,
 ἀλλ' ἐπεικῶς προσδιαλεγόμενον, καὶ τὴν ὀφει-
 λομένην σοι τιμὴν διαφυλάττοντος. Καὶ γὰρ
 οἶδας ὡς εἶ τι καὶ πολλάκις πρὸς σὲ τραχύτε-
 ρον οἶ τὴν Ῥωμαϊκὴν βασιλείαν διέποντες σὺν
 Θεῷ ἔγραψαν, οὐ παρ' ἑαυτῶν εἰς τοῦτο κε-
 κίνηνται, ἀλλὰ σοῦ γράψαντος ἃ μὴ προσῆκον
 ὑπῆρχε, καὶ αὐτοὶ πρὸς τὸ τραχύτερον διατυπῶ-
 σαι τὸ γράμμα ἐξεβιάσθησαν· ὥστε ἡ μὲν τρα-
 χύτης ἐκ τῶν σῶν ὑβρεων λαμβάνει τὴν ἀφορ-
 μὴν. Ἡ δὲ βασιλικὴ διάθεσις δυνασώζουσα τὸ
 οἰκεῖον, ἀδελφόν σε ὀνομάζει καὶ φίλον ἠγα-
 πημένον, καὶ ὅσα στοργῆς καὶ ἀγάπης ἐστὶν
 ἀληθινῆς· καὶ ἵνα τὸ πᾶν εἶπω, ἀγκάλιζομένη
 φιλοφρόνως οἷα πατὴρ οἰκεῖον υἱόν.

Χρὴ οὖν καὶ σὲ τὴν ὁμοίαν διάθεσιν ἐπι-
 δείκνυσθαι, καὶ ὡς εἶπον τὰ μὲν ἄλλα τοῦ
 πολέμου γράφειν οἷα βούλει, τὰς δὲ ὑβρεις
 ἀφιέναι, καὶ προσάγειν τοιαύτην τιμὴν ἐν τῷ
 σῷ γράμματι, ὅποιός καὶ αὐτὸς παρὰ τοῦ βα-
 σιλέως ἀξιούμενος διαδείκνυσαι. Ταῦτά σοι γρά-
 φω, τέκνον ἐμὸν, ἵνα καὶ διὰ τοῦτο γνῶς, ὅτι
 ὡς πατὴρ ἀληθῶς φίλων, καὶ τῆς σῆς δόξης
 καὶ τιμῆς κηδόμενος, ἐν οἷς τι κατανοῶ τῇ
 σῇ δόξῃ ἀπροεπὲς καὶ ἀνάρμοστον οὐ βούλομαι
 σιωπᾶν, ἀλλὰ παντὶ τρόπῳ ὅσον εἰς ἐμὴν ἦκεν
 δύναμιν πειρῶμαι τὴν ἑμετέραν συνιστᾶν εὐδο-
 ξίαν. Ὁ δὲ Θεὸς τῆς δόξης ὁ τῆς παρουσίας
 καὶ τῆς μελλούσης ζωῆς χορηγός, αὐτὸς πάναν
 προᾶξιν ὅση πρὸς ἀδοξίαν ἀπάγει ποιήσειεν
 ἐκποδῶν, καὶ κατασχόνου τὸν πονηρὸν δαίμονα,
 ὃς ἐξ ἀρχῆς καὶ μέχρι τοῦ νῦν κατασχένειν
 οὐκ ἔλλείπει διαγωνιζόμενος τὸ τετυγμένον τοῦ
 Θεοῦ πλάσμα· καὶ δόξῃ εὐδόξως υἱᾶς καὶ τῆς
 παρουσίας μεταστῆναι ζωῆς καὶ δόξης ὅποτε
 τῷ ἁγίῳ αὐτοῦ βουλήματι παραστῆ, εἰς τὴν
 ἀμάραντον δόξαν κατασκηνώσαι σὺν πᾶσι τοῖς
 ἀπ' αἰῶνος ὑπ' αὐτοῦ δοξαζομένοις. (XXV,
 col. 161 B — 168 D)

царски, удържали се от обиди. И досега
 не се е видяло да става нещо такова.
 Агаряните пишат всичко друго, което им
 налага положението на работите, но спаз-
 ват подобаващата за царската власт
 чест и уважение. Тъй и ти, чедо наше,
 като запазваш достойнството на своето
 величие, удържай се от обиди, когато
 пишеш, а особено когато изпращаното
 до тебе царско писмо не съдържа нищо
 обидно, но като запазва дължимото към
 тебе почитание, представя от себе си
 само благосклонен отговор. И ти знаеш,
 че ако управляващите по божия воля ро-
 мейското царство и да са ти писали че-
 сто пъти грубо, то това са сторили не
 по свой почин, а защото ти си сам писал
 това, което не подобаваше, и те са били
 принудени да прибегнат към по-сурови
 изрази. Така щото суровостта е била пре-
 дизвикана от твоите обиди. Императори-
 те, оставайки верни на своето разполо-
 жение към тебе, те наричат брат и лю-
 бим приятел. И тази любов и разполо-
 жение са истински. С една реч, тук се
 проявява същата искреност, каквато про-
 явява баща към собствения си син.

И тъй, трябва и ти да показваш подобно
 разположение. Както казах, пиши по ра-
 работите на войната каквото искаш, но
 остави обидите и отдавай в писмото си
 същото почитание, с което се удостоя-
 ваш от императора. Това ти пиша, чедо
 мое, за да узнаеш и по тоя начин, че по-
 неже аз искрено те обичам като баща и
 се грижа за твоята слава и чест, не ис-
 кам да мълча, ако чуя нещо неприлично
 и несъответно на славата ти, но според
 силите си всякак се старая да поддър-
 жам вашата добра слава. А пък бог на
 славата, подателят на настоящия и бъде-
 щия живот, нека сам да отблъсне всяко
 действие, което води към безславие; да
 посрами лукавия демон, който от начало
 и до сега не престава да унижава в по-
 стоянна борба украсеното божие създа-
 ние; да ви даде славно да преминете от
 този живот и слава, когато бъде угодно
 на неговата света воля, и да се посели-
 те в неувяхваща слава заедно с всички
 прославени отвеки от него.¹

¹ Това писмо е било написано в отговор на едно писмо от цар Симеон до Роман Лакапин, което е загубено. По всяка вероятност писмото на Николай Мистик е било писано през първата половина на 923 г. Вж. Златарски, Писмата . . . , СбНУК, XII, стр. 168.

24. Ad eundem

Τῷ αὐτῷ

До същия

Εἰ καὶ πλειστάκις ἔγραφα, τέκνον ἡμῶν, ὑπὲρ τῆς κοινῆς εἰρήνης καὶ σωτηρίας τῶν τοῦ Χριστοῦ καὶ Θεοῦ ἡμῶν τέκνων, τέκνα γὰρ ἐκείνου Ῥωμαῖοι καὶ Βούλγαροι, καὶ τῷ τιμίῳ τῆς πλευρᾶς αὐτοῦ αἵματι ἐξηγορασμένοι, καὶ λαὸς αὐτῷ περιούσιος ἀνατεθειμένος ἀλλὰ γὰρ εἰ καὶ πλειστάκις ἔγραφα περὶ τοῦ κοινῆ συμφέροντος ἑκατέρῳ γένει, καὶ εἰς οὐδὲν ἐλογίσθη τὰ παρ' ἡμῶν γεγραμμένα, οὐκ ἀφίσταμαι τοῦ γράφειν, οὐδ' ἀποστήσομαι τὸ ἐμοὶ κεχρεωσθημένον πληρῶν, καὶ ὅσον ἐμοὶ δυνατὸν τῆς ἀπειλῆς ἐκείνης ἔξω καθιστῶν ἑμαυτὸν τῆς ἀπειλούσης τῷ σκοπεῖν τεταγμένῳ, ὅταν μὴ τὴν ἐπερχομένην ῥομφαίαν ἀναγγείλῃ κατὰ τοῦ ταύτην δεχομένου, ἔξ αὐτοῦ τὸ αἷμα ζητεῖσθαι τοῦ διὰ τῆς ῥομφαίας ἀπολωλότος. Οὗτος ὁ φόβος καὶ πρότερον καὶ νῦν ποιεῖ, τέκνον μου ἠγαπημένον, μὴ σιωπᾶν· αἷμα δὲ καὶ λογισμὸς τις ἐπὶ τοῦ παρόντος εἰσηλθέ με, ὅτι εἰ καὶ μὴ πρότερον, ἀλλὰ γε νῦν ἢ σὴ καλὴ καὶ ἡμερος ψυχῇ, ὅσα ἐγὼ τὴν σὴν φύσιν ἐνόησα τὴν ὀλίγην ἐκείνην ὥραν ἐν ἣ ἐνωθῆναι ὑπῆρξε, δέξεται πατὴρ τὸν υἱὸν ἀγαπῶντος παραίνεσιν, καὶ σβέσει τὸ πῦρ καὶ τὴν φλόγα τὴν τέως ἀνάπτειν φιλονεικοῦσαν καὶ διαλημαινομένην Ῥωμαίους καὶ Βουλγάρους. Πάλιν οὖν δυσωπῶ, πάλιν οὖν παραινῶ, πάλιν αἵματι δακρῶν τὰ παρόντα γράμματα ἐπιστέλλων. Καὶ γὰρ εἰ δάκρυσιν ἀντὶ μέλανος δυνατὸν ὑπῆρχε γράφαι τὰ γράμματα, ἐθεάσω ἂν τὴν τῶν ἐμῶν δακρῶν φύσιν ὡς οὐ παρὰ πολὺ αἵματος ἀποδέουσι. Καὶ πῶς γὰρ οὐ μέλλω τοιαῦτα δάκρυα φέρειν, ὅταν ἐπὶ νοῦν ἀνανήψωμαι τὰ πάθη καὶ τὰς συμφορὰς, τὴν οὐκ ἔχουσαν παρὰδειγμα τῶν κακῶν τραγωδίαν, ἣν ἐφιλονεικῆσεν ὁ Σατανᾶς ἐξ αἱμάτων Χριστιανικῶν, καὶ σφαγῶν, καὶ ὀλέθρου τοσοῦτου ἐπισκοπεῶν, μοναστηρίων, ἰδιωτικῶν οἴκων, εἰς τὸν βίον εἰσαγαγεῖν, καὶ τῷ μετέπειτα γένει τὴν τοιαύτην παραπέμπει διήγησιν;

Διὰ τοῦτο, νίε μου ἠγαπημέε, ἃ πρὸς τοὺς θεοστεφεῖς ἡμῶν βασιχεῖς γλώσση προσφθέγγομαι, ταῦτα καὶ σοὶ τῷ γράμματι διαλέγομαι. Ἀποβλέψατε πρὸς τὸ τῆς εἰρήνης ἀγαθόν, ἀποβλέψατε πρὸς τὴν τῶν ὑπηκόων σωτηρίαν, μὴ ἐπιμείνητε τῇ κακίστῃ φιλονεικίᾳ μηδὲ προτιμήσητε τὰς σφαγὰς καὶ τὰ αἵματα, τὰς

Ако и вече много пъти да съм писал, чедо наше, за общия мир и за спасението на чедата на Христа и бога наш, понеже ромеите и българите като изкупени с драгоценната кръв на неговата плът са негови синове, а като посветени нему са негов избран народ; ако и много пъти да съм писал за общага полза на двата народа и моите писма да са били оставяни без внимание, все пак аз не се отказвам да пиша и няма да престана да изпълнявам дълга си. Доколкото [ми] е възможно, ще заставам вън от заплахата, която виси над поставения да бди, за да не би да пропусне да извести за надвисналия меч срещу онзи, който ще понесе удара, та да се иска от него сметка за кръвта на онзи, който погине от меч. Този страх, както и преди, тъй и сега не ми позволява, любимо ми чедо, да мълча, а освен това сега ми е дошла мисъл, че ако не преди, то поне сега твоята прекрасна и кротка душа — доколкото аз узнах характера ти през нашето непродължително свиждане — ще приеме наставленията на един баща, който обича сина си, и ще угаси огъня и пламъка, който със силното си избухване вреди на ромеи и българи. И тъй, отново умолявам и пак увещавам, и пак се обливам с кървави сълзи при изпращането на това писмо. Ако да беше възможно да се пише със сълзи вместо с мастило, то ти би видял, че сълзите ми по същество никак не се отличават от кръвта. Че и как да не проливам такива сълзи всеки път, когато ми идват на ум ония страдания и злополуки, оная безмерно гибелна трагедия, която сатаната се стараеше да въведе в нашия живот чрез християнска кръв, убийства, чрез толкова голямо опустошение на епископства, манастири и частни домове и оставя на бъдещото поколение такава [печална] история!

Затова, любими сине, аз ще ти изложя писмено онова, което устно говорих с нашите боговенчани императори: обърнете внимание на благоот от мира, погледнете на спасението на поданиците, не упорствувайте в това най-лошо съперничество, не предпочитайте убийствата, кръвопролитията, овдовяването и безчадията; спомнете си ония прекрасни и приятни

χρησίας, τὰς ἀπαιδεΐας· ἀναμνήσθητε τῶν καλῶν πραγμάτων καὶ ἡδίστων, ὅσα ἐκ τῆς εἰρήνης Ῥωμαίοις καὶ Βουλγάροις περιεγίνετο. Ἄλλ' οἱ μὲν τῶν Ῥωμαίων βασιλεῖς φασιν ἔτοιμοι πειθαρχεῖν τῇ παρανέσει, καὶ δέχονται τὴν παράκλησιν, καὶ οὐ μνησικακοῦσιν οὐδ' ἐπιζητοῦσι τὸν πόλεμον ἔτι, κἂν δευρὰ παρὰ Βουλγάρων πεπόνθασιν, κἂν ἐλπίδα φέρουσιν ἐξ ὧν ἀδίκως ὑπέστησαν παρ' ὑμῶν, καὶ ἐξ ὧν ἱκανοὶ μάλιστα μετὰ τῆς ἄνωθεν δικαιοσύνης ἀνακαλεῖσθαι τὴν ἐαυτῶν ὡς ἡμεῖς νομίζετε κάκωσιν. Σὲ δὲ πρὸς τὴν ὁμοίαν καταστῆναι γνώμην δυσωπῶ, καὶ ἀναλαβεῖν ὄμιον φρόνημα, καὶ ἀρκεσθῆναι τοῖς φθάσασιν χαλεποῖς. Ἰκανὸς γὰρ ὁ παρεληλυθὸς χρόνος, μᾶλλον δὲ καὶ πέρα τοῦ ἱκανοῦ τοσαύτας δημιουργήσας συμφορὰς ἀνεπιλήστους μεταξὺ Ῥωμαίων καὶ Βουλγάρων. Ἐνθυμήθητι, τέκνον μου, τῶν Ἐκκλησιῶν τοῦ Θεοῦ τὴν ἀπώλειαν, ὅσαι εἰς τάξιν ἐπισκοπεῖων, ὅσαι μοναστηρίων, τὸν φόνον τῶν ἱερέων, τὴν φθορὰν τῶν παρθένων, τῶν μοναζόντων τὴν ἔβρον. Μὴ ταῦτα παρόψεται ὁ Θεός; Οὐχὶ τὴν μακροθυμίαν ἦν ἐπεδείξατο μέχρι τοῦ παρόντος ὡς φιλάνθρωπος, ὡς ἀνεξίκακος τὴν ἐπιστροφὴν ἀναμένων, πρὸς ὁργὴν ἐκκαίσει; καὶ τὴν ἐκδίκησιν τῆς τοσαύτης ἐπάξει μισοφονίας; Καὶ τίς ὦν λογικὴν σίνεσιν ἀποσιώζων οὐ συνθήσεται; Ἐπάκουσον ἡμῶν, ἄνθρωπε τοῦ Θεοῦ, ἀκουσον Πατρὸς ἀγαπῶντίς σε καὶ τὸ σὸν ἔθνος· ὁ Θεὸς γὰρ οἶδεν ὅτι ἀγαπῶ ἡμᾶς, καὶ ἀλγῶ καθὼς ὑπὲρ τῶν Ῥωμαίων, εἴτως καὶ ὑπὲρ Βουλγάρων.

Ἄλλὰ περὶ μὲν τῶν Ῥωμαίων ἔχω τινὰς ἐλπίδας κρηστοτέρας, ἀποβλέπων ὡς ἄδικα πάσχουσι, καὶ εἰδὼς ὅτι ἀεὶ τοῖς ἀδικουμένοις Θεὸς ὑπερέχει βοηθείας χεῖρα, ὁπότε παραστῆ τῇ τοῦτου ὑπερσώφῳ κρείσει. Καὶ ἐνίοτε ἀναβάλλεται τὴν ὑπομονὴν, ἐκκαλύπτει βουλόμενος τῶν πασχόντων τὰ ἄδικα. Περὶ Βουλγάρων οὐκ ἔχω τινὰ κρηστοτέραν ἐλπίδα θεωρουμένην· ἐδόξατε γὰρ εὐτυχίαν τινὰ περιβαλέσθαι. Ἄλλὰ τί τὸ εὐτύχημα ὅταν οὐκ ἔχει στρατηγούσαν τὴν δικαιοσύνην; Συνέβη καὶ ἄλλα ἔθνη κατὰ καιροῖς τινὰς εὐτυχήσαι, καὶ ὡς ἐνόμισαν αἰξήσιν τινα προσλαβεῖν, ἀλλὰ τῇ φιλοπολέμῳ προαιρέσει κατέστησαν εἰς τελείαν ἀπώλειαν, καὶ οὐδ' ὄνομα περιλείπεται αὐτῶν τὰ νῦν ἐν ἀνθρώποις γνωσκόμενον, πλὴν ὅσα οἱ τὰς ἱστορίας ἀναλεγόμενοι τὴν μνήμην αὐτῶν περιφέρουσιν. Οἶδα ὅτι καὶ αὐτὸς, νῆέ μου ἠγαπημένε, φιλομαθῆς ὢν καὶ τῶν παλαιῶν διερχόμενος τὰς βίβλους ἐπιγνώσκεις ἢ γράφομεν. Ἀπειχόμεαι τοίνυν, φοβοῦμαι δὲ μή,

дела, които от мира се паднаха на ромеите и българите. Но ромейските императори казаха, че са готови да послушат [нашите] наставления и да приемат съвета ни, не злопаметствуват и не искат повече война, ако и да са жестоко изпатили от българите, и се надяват, че за всичко, което са несправедливо претеглили от вас, те, особено с помощта на висшето правосъдие, ще бъдат способни да прекратят своята според вашето мнение злина. Но аз те моля и ти да имаш същото мнение, да покажеш същото благоразумие и да се задоволиш със станалите вече бедствия. Защото достатъчно, повече от достатъчно време се измина, през което станаха сред ромеи и българи толкова незабравими нещастия. Спомни си, чедо мое, за унищожението на божиите църкви, епископии, манастири, за избиването на свещенослужители и за насието над девиците и поруганието на монасите. Нима бог няма да види това? Нима онова дълго търпение, което като човеколюбив и незлобив е проявявал досега, очаквайки поправление, той няма да обърне в гняв и няма да отмъсти за такова кръвопролитие? Та и кой човек със здрав смисъл няма да се съгласи с това? Послушай ни, човече божи, послушай баща си, който обича тебе и твоя народ! Защото бог знае, че аз ви обичам и страдам както за ромеите, така и за българите.

Обаче относно ромеите аз имам някои по-добри надежди, като виждам, че те несправедливо страдат, и като зная, че бог всякога протяга своята помагаща ръка на онеправданите, когато той реши с премъдрия си съд. И понякога той по-дълго време чака, като иска да разкрие неправдите спрямо страдащите. Относно пък българите аз не виждам никаква добра надежда, защото вие мислите, че ви съпътствува някакво щастие. Но какво значение има щастиято, когато няма справедливост? Случвало се е и други народи понякога да бъдат щастливи и те са помисляли, че са достигнали до известно величие, но окончателно са загивали поради войствената си наклонност и дори името им не е известно днес между хората и за тях сега знаят само ония, които четат историята. Аз зная, мили ми сине, че и ти като любознателен читател на съчиненията на древните разбираш за какво пишем. И тъй, умолявам те, но в също-

ἐπιμενόντων ὑμῶν ταῖς σφραγαῖς καὶ τοῖς πολέμοις, ἄπρακτος ἢ εὐχὴ καταστῆ, τοῦτο καὶ ἐφ' ὑμῶν συμβήσεται. Ἀλλὰ μὴ εἴη τοῦτο, μηδὲ γένηται, μηδ' ἀπαντήσῃ Χριστιανοῖς οὕτω ὑμῶν πρὸς τοιοῦτον καταστῆσαι τέλος, ἀλλὰ μᾶλλον ἐκ μέσου γενέσθαι τὰ σκάνδαλα ἃ ἠπέβαλεν ὁ πονηρὸς, καὶ τῆς σπορᾶς ἐκείνου τὰ ζιζάνια· καὶ τὸ Βουλγάρων ἔθνος πάλιν τῆρ τοῦ Χριστοῦ εἰρήνην ἐπανελομένους ἐν εὐπαθείᾳ, ἐν εὐζωίᾳ διατελεῖν τῇ μιᾷ κεφαλῇ τῷ Χριστῷ καὶ Θεῷ ἡμῶν, οὐτινος καὶ Ῥωμαῖοι καὶ Βούλγαροι σῶμα τυγχάνουσι, καὶ φυλαττομένους καὶ ἀνξανομένους. (XXVI, col. 168 D — 172 B)

то време се боя да не би просбата ми да остане неизпълнена, да не би и вас да постигне същото, тъй като вие упорствувате да вършите убийства и войни. Но да не стане това, да не се случи и да не постигне и вас, християните, такъв край, а, напротив, нека бъдат изтръгнати съблазните и плевелите, посеяни от лукавия. Нека прочее българският народ, като приеме отново мира Христов, живее в доволство и благополучие, запазван и умножаван от единствения глава, Христос и бог наш, чиито членове са ромеи и българи.¹

25. *Ad eundem*

Τῷ αὐτῷ

До същия

Ὅσακις ἐν ὁμιήσω πρὸς σέ, υἱέ μου θεοτίμητε, γράφειν, ἐλπίδες χρησιότεροι τὴν ἐμὴν περιλαμβάνουσι ψυχὴν, ὅτι πάντως τὴν σὴν ἡμερότητα καὶ φιλανθρωπίαν τὸ γράμμα παρακαλέσει, καὶ πρὸς εἰρήνην ἐκκαλέσεται, καὶ τὸ πέρας τῆς αἰτήσεως ἔξομεν, ὥσπερ τινὸς γλυκείας αἰσθάνομαι διαθέσεως, καὶ τὴν ψυχὴν ἐλαφρύνομαι τῆς ὀδύνης ἣν ἐπὶ ταῖς κοιναῖς συμφοραῖς Ῥωμαίων καὶ Βουλγάρων φέρω, ὡς ὁ μυσάνθρωπος δαίμων εἰς μέσον αὐτῶν ἀπέξβαλε, καὶ τὸ σκνῆρωπὸν καὶ ἡ κατήφεια ἢ ἐπὶ τούτοις ὥσπερ δοκεῖ ἀνασιτέλλεσθαι. Ὅταν δὲ τὸ γράμμα τῆς σῆς μεγαλοδόξου ἀρχῆς ἀναγνώσκων διέρχωμαι, πολλαπλασιάζεται μετὰ τὸ ἄλγος, καὶ βαθυτέρος ὁ γνόφος τῆς ἀθυμίας τὴν ἐμὴν ἐπιπάμπει ψυχὴν. Καὶ γὰρ οὕτως ἔχει. Ἐπεὶ καὶ ἰατρὸς φάρμακον ἐπιτιθεὶς κατὰ τραύματος, καὶ βλέπων τὴν φλεγμονὴν ἐπὶ πλέον ἀγριανομένην, πληροῦται ἀθυμίας καὶ συγχύσεως· καὶ ἡμεῖς οἷν οἱ ταπεινοῖ, κρίμασιν οἷς ἐπίσταται ὁ Θεὸς, εἰς τὸ τὰ τῶν ψυχῶν πάθη θεραπεύειν κατασταθέντες, ἐπεὶπερ ὀρώμεν τὴν κατὰ δύναμιν προσαγομένην θεραπείαν ὠφελούσαν οὐδὲν, ἀλλὰ τὸ τραῦμα οἶμοι τῷ ἀθλίῳ, καὶ ἠλίκον τραῦμα, ἐπὶ τὸ κεῖρον προκόπτον, ὅλως κατηφείας καὶ σκνῆρωπότητος καὶ συγχύσεως, οὔμενον οὐκ ἔστιν εἰπεῖν, ὅσον πληρούμεθα· μάλιστα μὲν τὴν σὴν, υἱέ μου θεοτίμητε, μεγάλην φρόνησιν, οὐ φήμας, ἀλλ' αὐτῇ πείρᾳ γινώσκοντες· καὶ

Всеки път, когато се залавям да ти пиша, благочтими ми сине, душата ми се обзема от все по-добри надежди, че писмото ми² ще произведе впечатление върху твоята кротка и човеколюбива душа и ще я склони към мир, че ние ще достигнем целта на молбата си. Чувствувам известно приятно разположение на духа и душата ми се облекчава от скръбта, която ме обхваща поради общите нещастия на ромеи и българи, причинени от човеконенавистника дявол, а съкрушението и мрачността като че ли изчезват. Но колчем прочитам писмото на твоята всеславна власт, скръбта ми отново се увеличава и още по-дълбок мрак на отчаяние обзема душата ми. Така обикновено бива. Както един лекар, като тури лекарство на раната и види, че възпалението се усилва, се отчайва и смущава, тъй и ние, смирените, поставени по божие решение за лекуване на душевните страдания, като виждаме, че лекуването, което ние прилагаме според нашите сили, не принася никаква полза, а раната — горко на мене, клетия, и то каква рана! — отива към още по-лошо, се изпълваме от неизразима печал, мрачност и смущение! Това изпитваме, още повече че знаем, богочтими ми сине, твоего голямо благо-разумие и не по слух, а от опит, защото онова време, когато ние беседвахме по-

¹ Това писмо на Н. Мистик било написано около средата на 923 г. Планът на Цар Симеон за съюз с африканския халиф е бил разстроен поради залавянето на българските и арабските пратеници от византийците. Византийското правителство смятало, че моментът е благоприятен и че Симеон след своя неуспех щял да бъде склонен да сключи мир. Вж. Златарски, Писмата. . . , СбНУК, XII, стр. 173. — Същият, История, I, 2, стр. 448—451. ² Настоящото писмо било написано около средата на 923 г. Вж. Златарски, Писмата. . . , Сб НУК, XII, стр. 172, 177—179.

γὰρ ἐκεῖνος ὁ καιρὸς, καθ' ὃν ἀλλήλως πρὸς ὀμίλιαν συνήλθομεν, εἰ καὶ ὀλίγος ἦν, ἀλλ' οὖν ἱκανὴν παρέσχεν ἡμῖν γνῶσιν τῆς σῆς τελειοτάτης φρονήσεως.

Καὶ λαμβάνει μὲν ἡμᾶς ἐκπληξίς, δραμνιότης δὲ συνέχει ὀδύνη πῶς ἄνθρωπος τοσοῦτος καὶ τηλικούτος, οἷον ἐγὼ καταμαθεῖν ἔσχον, οὐ μόνον ὑπὸ τῆς οἰκείας φρονήσεως τοῦ πονηροῦ δαίμονος κατανοεῖς τὴν ἐπήρειαν, καὶ μετὰ τῆς ἀνωθεν δυνάμεως τὰ ἐκείνου καταπατεῖς μηχανήματα, καὶ τὰ σκάνδαλα εἰς τὸ πρόσωπον αὐτοῦ ἀπορρίπτεις, καὶ γίνῃ τῆς σοι προπέουσης ἀρετῆς καὶ τῆς ἐξ ἀρχῆς ἀγίας εἰρήνης, ἦν διὰ τοῦ σοῦ ἀγίου Πατρὸς ὁ πάντων Πατὴρ καὶ Θεὸς μεταξὺ Ῥωμαίων καὶ Βουλγάρων ἐφύτευσεν. Ἀλλὰ καὶ ἡμῶν τῶν ταπεινῶν πολλάκις δυσωπησάντων, ἰκετευσάντων, ἢ καὶ, ἔν' οὕτως εἶπω, δακρύοις τὰ γράμματα γεγραφότων, εἰς τὸ μηδὲν ἐλογίσθη ὅσα μέχρι τοῦ παρόντος δυσωποῦντες ἐγράψαμεν. Καίτοι, τέκνον ἡμῶν, εἰ καὶ τινος τῶν ἄλλων μὲν Θεῶ ὑπουργοῦντων, ἐν γωνίᾳ δὲ καθημένων, τοσαύτη δυσώπησις ἐγεγόνει, οὐκ ἔστιν ἄξιον οὐδὲ πρόπον τῇ σῇ ἀρετῇ χριστιανικότητι οὔση τὴν δέησιν παρὰ φαῦλον ποιεῖσθαι. Εἰ δὲ τοῦτο, σκέψαι τὸ ἡμέτερον, οὗς εἰ καὶ ἀχρεῖους ἔθηκεν ὁ Θεὸς λειτουργεῖν μὲν τῷ ἀγίῳ θυσιαστηρίῳ χρεῖν δὲ καὶ λειτουργοὺς τῆς αὐτοῦ ὑπηρεσίας καὶ καταστάσεως, Ὡς εἶπον, ἐκπληξίς ἡμᾶς ἐπὶ τοῦτοις κατέχει καὶ δραμνιότης ὀδύνη.

Ἄλλ', υἱέ μου ἠγαπημένε, φίλε πεπονημένε, στήσον τὴν ἐκπληξίν παῦσον τὴν ὀδύνην δός μοι τὴν σὴν εὐσύνητον ἀκοὴν δέξαι ῥήματα ταπεινοῦ τὰ ἀχρεῖας καὶ γέροντος Πατρὸς, καὶ ἰποτιθεμένου τὰ συμφέροντα εἰσηγουμένου τὰ σωτήρια, καὶ ἃ δοξάσει καὶ μεγαλυνεῖ τὸ σὸν ὄνομα, καὶ ἐν τῷ παρόντι αἰῶνι καὶ ἐν τῷ μέλλοντι μετὰ τῶν παρὰ Θεοῦ δοξαζομένων συναριθμήσει. Δός μοι τὴν σὴν ἡμερωτάτην ψυχὴν ἡμερωτάτη γὰρ ἔστιν, ὅσον ἐγὼ ταύτην κατενόησα, καὶ εἰ πονηρὸς δαίμων ἐφιλονείκησεν ἀλλοιωῖσαι ταύτης τὸ ἡμερον δός μοι οὖν τὴν σὴν φιλόανθρωπον ψυχὴν, καὶ δέξαι τοὺς τῆς παρακλήσεως λόγους, οὗς ὑπὲρ Χριστοῦ παρακαλοῦντες προσάγομεν. Ὑπὲρ ἐκείνου δυσωποῦμεν, ὅτι ἐκείνου λαὸς καὶ κληρονομία Ῥωμαῖοι καὶ Βούλγαροι, καὶ τῷ τιμίῳ αὐτοῦ αἵματι ἐσφραγισμένοι τυγγάνουσι, ὡς τῶν ἐμῶν παιδημάτων οἱ νῦν τῷ αἵματι τῆς κατ' ἀλλήλων σφαγῆς μολύνοντες ἑαυτούς· στήσον τὸν ὀλεθρον ἐκατέρου γένους ἐν τῷ τὴν εἰρήνην ἀνακαινίσει, ἦν ὁ ἀπ' ἀρχῆς ἀνθρωποκτόνος κατέλυσεν· ἀνακαινισθήσεται δὲ πάντως, υἱέ μου

между си, ако и да беше непродължително, все пак ни даде възможност да се запознаем с твоето превъзходно благоразумие.

Наистина, мене ме обзема ужас и ме мъчи най-силна скръб, че ти — един такъв и толкова велик човек, какъвто аз узнах в тебе — не само със собствения си ум не разбираш козните на лукавия дявол, но и при помощта на небесната сила не ги потъпкваш и не отхвърляш явно съблазните му, а тъй също не търсиш подобаващата ти добродетел и оня първоначален свещен мир, който чрез светия ти отец бог, бащата на всичко, установи между ромеи и българи. Но въпреки че ние, смирените, често сме се унижавали и молили или, тъй да кажа, със сълзи сме писали писмата, всичко, което сме писали досега с молба, бе оставено без внимание. А при това, чедо наше, ако някой от угодниците божии и от живеещите в усамотение би се обърнал към тебе със същата просба, би било неприлично и недостойно за твоята християнска добродетел да се отнесеш с презрение към неговата молба. Ако това е така, то обърни погледите си и към нас, ако и недостойни, но от бога поставени да служим на свещения олтар, а тъй също да помазваме ония, които служат нему и управляват [църквата]. При това положение мене ме обземат, както казах, ужас и най-силна скръб.

Но, любими ми сине, желани приятелю, тури край на моя ужас, прекрати моята скръб! Насочи към мене благоразумния си слух, приеми думите на смирения архиерей и стария баша, който внушава онова, което е полезно, предлага спасителни неща и това, което ще прослави и възвеличи твоето име и в настоящия, и в бъдещия живот и ще те включи в числото на прославяните от бога! Обърни към мене своята прекротка душа, понеже тя е прекротка, доколкото аз я познах, при все че коварният демон се постара да промени нейната кротост. Обърни към мене човеколюбивата си душа и приеми уваженията, които ние привеждаме в името на Христа. Заради него ние те умоляваме, тъй като негов народ и наследство са ромеи и българи, които са запечатани с драгоценната му кръв, а сега — мои страдания! — те сами се оскверняват с кръвта на взаимното си избиване. Спри гибелта на двата народа и с това възобнови мира, който отколе е

ποθεινότητα, τῶν προτάσεων τῶν βαρυτάτων ἅς προβάλλεις πρὸς τὸ ἐπιεικέστερον μεταβαλλομένων.

Οἶδας γὰρ φρόνιμος ὢν, ὅτι ἐπὶ πάντων τῶν πρὸς μάχην καὶ φιλονεικίαν ὑπὸ τοῦ πονηροῦ διαστασιασάντων οὐκ ἔστιν ἄλλως τὴν ἔχθραν καὶ τὴν ἔριν καταπαυθῆναι, εἰ μὴ συγκαταβατικώτερον πρὸς ἑαυτοὺς συνέλθωσιν οἱ ὑπὸ τῆς ἔχθρας διαστασιάσαντες, ἐπεὶ τό γε ἀπὸ ἐξουσίας τὸ ἕτερον μέρος τοὺς οἰκείους λόγους προτείνειν καὶ τὰ αὐτῶ δοκοῦντα ζητεῖν, οὐκ οἶδεν εἰρήνην οὐδὲ ἀγάπην βραβεύειν. Φανερόν γὰρ ὅτι ὁ ζητῶν ἀδύνατα οὐκ εἰρήνην ἐπιζητεῖ, ἀλλὰ μᾶλλον τὸ ἀκατάλυτον τῆ ἔχθρα προνοεῖται. Καὶ σὺ οὖν, υἱέ μου ἀγαπητέ, ὡς τῆς εἰρήνης υἱός, υἱός γὰρ εἶ τῆς εἰρήνης, ὅτι ἐν καιρῷ τῆς εἰρήνης ἀπεγεννήθης τῷ ἁγίῳ σου Πατρὶ, ὡς παρὰ Χριστοῦ τοῦ τὴν εἰρήνην δωρησαμένου τῷ κόσμῳ τὴν ἀρχὴν τοῦ οἰκείου ἔθνους λαβὼν, τὰ τῆς εἰρήνης ἐπιζητῶν, εἰρηνικὰς προτείνου καὶ τὰς ὑπὲρ ὧν ἔπαισαν εἰς σέ Ῥωμαῖοι ἀποτίσεις¹ λέγομεν δὲ οἷα καὶ πάσαι προεγράφη, χρυσίου συνεισφορὰν, ἀργύρου, χρημάτων ἄλλων, τυχόν καὶ μέρους τινὸς γῆς ἀποκλήρωσιν, καὶ μὴ τοιαῦτα οἷα προβάλλεις ἀδύνατα. Καὶ γὰρ οὔτε ἢ εἰς τὴν πόλιν εἴσοδος ἀνεκτὴ, οὔτε τὸ ἕτερον ὅπερ λέγεις τῆς πάσης Δύσεως ἢ κυριότης τῆ Ῥωμαϊκῆ βασιλείᾳ τυγχάνει. Ὡστε ταῦτα καταλιπὼν, τὰ δύνατα προβαλοῦ, καὶ ἂ σὺν Θεῷ καὶ σέ θεραπεύσει, πάντως γὰρ θεραπεύσει, ἐκεῖνά σοι προσγενόμενα· ἂ μήτε οἱ πρὸ σοῦ τὴν Ῥωμαϊκὴν βασιλείαν ἔσχον ὑποτελοῦσαν μήτε ὑμεῖς, μέχρι τοῦ παρόντος καιροῦ τοιαῦτα κέρδη ἐγνωρίσατε. Παρέξουσι δὲ καὶ οἱ τὸ βασιλεύειν λαχόντες καὶ ἢ τούτων σύγκλητος χωρὶς βαρίτητος καὶ ὅλη προαιρέσει καὶ σὺν Θεῷ τῆς ἁγίας εἰρήνης τὰ δεσμὰ πάλιν συνάψουσι Βουλγάροι καὶ Ῥωμαῖοι καὶ γενήσεται ὁ Σατανᾶς μὲν ἐκποδὼν, εὐφρανθήσεται δὲ ὁ Χριστὸς καὶ Θεὸς ἡμῶν, καὶ ὅσοι τῆς ἐκείνου μερίδος καὶ ἢ ἐξ ἀρχῆς εὐδαιμονία καὶ γλυκεῖα κατάστασις πάλιν μεταξὺ Ῥωμαίων καὶ Βουλγάρων πλατυνθήσεται.

Περιεῖχε δὲ καὶ τὸ νῦν ἀποσταλὲν γράμμα σου, τέκνον ἡμῶν, καὶ πρὸ τοῦτου ἕτερα γράμ-

нарушил човекоубиецът. А и мирът напълно ще бъде възобновен, възделени ми сине, само когато промениш тежките условия, които предлагаш, в по-снизходителни.

Κατο благоразумен човек ти знаеш, че за да се прекъснат враждата и раздорът-между всички, които водят война и си съперничат поради насъскването на лукавия, не е възможно иначе, освен ако враждуващите не проявят по-голяма отстъпчивост помежду си. Зашото, ако [само] едната от двете страни по своя воля предлага свои условия и търси това, което ѝ се струва [приемливо], едва ли тя е в състояние да утвърди мира и дружбата. Ясно е прочее, че онзи, който иска невъзможното, не желае мир, но се старая [да има] непрестанна вражда. Тъй и ти, любими ми сине, като син на мира, — и наистина, — ти си син на мира, понеже си се родил от светия си баща във време на мир, — като си получил властта над своя народ от Христа, който е дал мир на света, като искаш мирни отношения, предложи условия за мир, и ще получиш удовлетворение за загубите, които ромеите са ти нанесли. Ние говорим за това, за което вече отдавна е писано, а именно да ти се даде злато, сребро и други неща, а тъй също и да ти се отстъпи и някоя част от земя, а съвсем не за такива невъзможни неща, които ти предлагаш. Нито влизането ти в столицата е приемливо, нито другото, за което ти говориш, тъй като целият Запад¹ се намира под ромейската власт. И тъй, остави всичко това, предложи изпълними условия и такива неща, които с помощ божия ще ти принесат полза, и наистина ще те ползват, ако ги получиш. Нито твоите предшественици са получавали дан от Ромейската империя, нито вие досега сте знаели за такива придобивки. Обаче императорите и техният сенат, без мъка и единодушно ще се съгласят на това и с помощ божия ромей и българи отново ще се съединят пак с връзките на свещения мир. И сатаната ще бъде отритнат, а Христос, бог наш, и всички ония, които са с него, ще се възрадват и предишното благополучие и щастие отново ще настанат между ромей и българи.

В своите писма — последното и предишното — ти молиш да се изпратят

¹ Под Запад се разбират балканските владения на империята.

ματα, ὡς ἀποσταλήναι τινας οἱ περὶ τῆς εἰρήνης συνομιλήσουσαν ὑμῖν καὶ ἀπεστέλη ἐπὶ τούτῳ ἄνθρωπος θεία χάριτι καὶ συζῶν εὐλαβεία καὶ ἀρετῇ καὶ τῆς Θεομήτορος καὶ Ἰεσοποιῆς ἡμῶν τοῦ ἐν Βλαχέρναις νοοῦ σκευοφύλαξ, ὃν ὑποδεχόμενος τὰ δοκοῦντά σοι γνώρισον καὶ μετὰ τὴν ἐκείνου ἐπαναστροφήν, εἴ γε ἡ σὴ ἀγαθὴ καὶ ἡμερος ψυχὴ πρὸς τὸ καλὸν εἰρήνης ὅλη ψυχῇ ἀποβλέψει, ἀποσταλήσονται καὶ τῆς Ἐκκλησίας ἄνθρωποι καὶ τῆς πολιτείας τῶν προκρίτων. δι' ὧν οἱ λόγοι τὸ βέβαιον καὶ πάγιον λήφονται. Εἶη δὲ Χριστὸς ὁ Θεὸς ἡμῶν, ὃν οἶδα ὅτι θεραπεύειν γνώμην ἀδιάλειπτον ἔχεις, ὡς τῆς ἐκείνου δόξης ἐφιέμενος ἐκεῖθεν κληρονόμος γενέσθαι, ἡ γὰρ ποροῦσα δόξα ἄνθος χρότον, ἐκεῖνα ἐμπνέων, ἐκεῖνα εἰς λογισμοὺς σου φέρον, ὅσα τὴν εἰρήνην βραβεύσει ὑπὲρ ἧς τὸ ἄχραντον αὐτοῦ αἷμα κἀκεῖνος ἐξέχεε, καὶ τὰ λοιπὰ ὑπέστη πάθη, δι' ὧν τὸν πατέρα τῆς ἐχθρας κατήργησε τὸν διάβολον. (XXVII, col. 162 C — 176 D)

някои при вас за мирни преговори. За това е изпратен един мъж, по божия милост предаден на благочестието и добродетелта, скевофилакът¹ на храма на Св. Богородица и владичица наша във Влахерните.² Като го приемеш, съобщи мнението си. И след завръщането му, ако твоята добра и кротка душа напълно бъде склонена към благото на мира, ще бъдат изпратени духовни лица и държавни сановници, чрез които преговорите ще добият тежест и сигурност. Нека пък Христос, бог наш, комуто аз знаая, че ти си винаги готов да служиш — тъй като ти се стремиш да станеш на небето наследник на неговата слава, понеже земната слава е като градинско цвете, — нека внуши и всели в тебе мисли за онова, което ще затвърди мира, зарад който той е пролял своята пречиста кръв, като приел върху себе си страданията на другите и с това унищожи дявола — бащата на враждата.

26. Ad eundem

Τῷ αὐτῷ

До същия

Πάλιν γράφομεν πρὸς υἱὸν ἀγαπώμενον παρ' ἡμῶν, εἰ καὶ παραλογιζόμεθα ὑπὸ τοῦ υἱοῦ, ἀλλὰ γράφομεν πρὸς τὴν ἀγάπην μᾶλλον τὴν κεχρεωστημένην τοῖς πατράσι πρὸς τὰ τέκνα ἀποβλέποντες, ἀλλ' οἱ πρὸς τὸν σὸν παραλογισμόν, ὃν ποιῆ πρὸς ἡμᾶς γράφομεν δὲ τὸ μὲν τι κινούμενοι ἐξ ἑαυτῶν, τὸ δὲ τι καὶ παρὰ τοῦ ἀγιωτάτου Πάπα τοῦ ἀδελφοῦ ἡμῶν καὶ συλλειτουργοῦ. Οὗτος γὰρ, ἐπειδὴ πρὸς πᾶσαν ἐξηπλώθη τὴν γῆν καὶ πανταχῶν λαλεῖται τὰ μεταξὺ Βουλγάρων καὶ Ῥωμαίων ἐλεεινὰ πράγματα, καίτοι μὴ θεασάμενος τοῖς ὀφθαλμοῖς τὴν τσαύτην συμφορὰν, τὴν αἰχμαλωσίαν, τὴν πυρκαϊάν, τὴν ἀπόλειαν τῶν ἐκκλησιῶν, τὴν διαφθορὰν τῶν παρθένων, τὴν χηρείαν, τὴν ὀρφανίαν, μὴ θεασάμενος ταῦτα ἀλλ' ἀπὸ μόνης τῆς ἀκοῆς δξείαν φέρον ἐν τῇ καρδίᾳ τὴν πληγὴν, καὶ μὴ δυνάμενος τὰς δοιμείας ἐποφέρειν ὀδόντας, ἀπέστειλεν ἱεροῦς

Отново пишем³ до възлюбления наш син. Макар той и да ни пренебрегва, но ние пишем, като имаме пред вид повече любовта, която бащите дължат на децата, а не пренебрежението, което ти проявяваш към нас. Ние пишем отчасти по собствено желание, а отчасти по подбуда на пресветия папа⁴, нашия брат и служител. Понеже се е разнесло по цялата земя и навсякъде говорят за достойните за оплакване работи, които стават между ромей и българи, той, ако и да не е видял със собствените си очи това толкова голямо бедствие, пленение, опожаряване, разрушение на църкви, насилия над девици, овдовяване, осиротяване, без да е видял всичко това, но като дълбоко се съкрушавал в душата си само от слуховете и понеже не бил в състояние да понася горчицата печал, е изпратил свои свещени

¹ Скевофилак (σκευοφύλαξ) се наричало лицето, което съхранявало черковните одежди, черковната посъда и др. Той се грижел да доставя и всичко необходимо за литургия (вино, зехтин, восък, жито). Т. нар. велик скевофилак стоял в „Св. София“ в Цариград и пазел патриаршеското съкровище, скъпо обковани книги и др. Вж. *Bréhier*, op. cit., p. 501. ² Храмът „Богородица Влахернска“ в квартала Влахерни (αἱ Βλαχέρναι) се намирал в северната част на Цариград между Златния рог и градската стена. Вж. *Janin*, Constantinople byzantine, pp. 303 — 304. ³ Това писмо е писано през лятото на 923 г. Вж. *Златарски*, Писмата. . ., СбНУК, XII, стр. 182 — 184. ⁴ Римският папа Йоан X (914 — 928).

αὐτοῦ ἀνθρώπους ἀρχιερεῖς κατὰ πάντα Θεῶ
εὐαρέστους, τὸν μὲν πρῶτον ἰπάρχοντα τῶν
ἑαυτοῦ ἐπισκόπων. Θεοφύλακτος δὲ οὗτος κα-
λεῖται· ἕτερον δὲ καὶ αὐτὸν ἐπίσκοπον οὐ πολὺ
τῆς ἐκείνου λειπόμενον τάξεως, Κάρος καὶ
οὗτος καλεῖται. Ἀλλὰ γὰρ τούτους ἐπέστειλε
πρὸς σὲ γράμμα κομίζοντας, οὗ ὁ σκοπὸς καὶ
ἡ σπουδὴ τὰ χαλεπὰ ταῦτα τὰ μεταξὺ Βουλ-
γάρων καὶ Ῥωμαίων ἐκ μέσου γενέσθαι, καὶ
τὸν πατέρα τῶν κακῶν διάβολον κατασχυνθῆ-
ναι, εἰρήνην δὲ βραβευθῆναι, ἣν ἐχαρίσατο τοῖς
ἐπικεκλήμενοις τῷ τοῦ Χριστοῦ ὀνόματι αὐτὸς
ὁ Χριστὸς ἡμῶν, ἣ ἐπερέχουσα πάντα νοῦν
εἰρήνη, ὁ τῆς ἐχθρας καθαρότης καὶ τῶ συν-
δέσμῳ τῆς ἀγάπης συνδεδεμένους εἶναι βουλό-
μενος, τοῖς ἐκεῖνον ὁμολογοῦντας Λεσλότην
καὶ Κύριον. Ἀλλ' ὅπερ εἶπον οὕτως ἐκ μόνης
τῆς ἀκοῆς πεπληγμένους τὴν καρδίαν, ὁ τῶν
Ῥωμαίων ἀγιώτατος ἀρχιερεὺς, καὶ πάντες οἱ
τελοῦντες ὑπ' αὐτὸν ὑποχείροι, ἀπέστειλαν πρὸς
ἡμᾶς γράφοντες καὶ ἡμῖν τούτους παντὶ τρόπῳ
δι' ἡμῶν ἐκπεμφθῆναι πρὸς Βουλγαρίαν, ἐλπί-
ζοντες ὡς πάντως πεισθήσῃ ἢ τῇ δεσμῶ.
Παρακελεύσατο γὰρ τοῦτο τοῖς ἑαυτοῦ ἀποστό-
λοις ὁ ἀγιώτατος Πάπας, ἵνα ἐάν περ πρὸς
τὴν παραίνεσιν κλείσῃς τὰ ὄτια, δεσμῶ ἀλύτῳ
σε τοῦ ἀγίου Πνεύματος συνδεδεμήσῃσι. Τού-
τους οὖν ἐπὶ τούτῳ πρὸς σὲ ἀπεσταλμένους,
ἐβουλήθημεν καὶ ἡμεῖς πρὸς σὲ ἀποστεῖλαι
ἀλλ' ἐκεῖνο ἐνθυμηθέντες, ὡς οὐκ οἶδα πόθεν,
τέκνον ἠγαπημένον, μετὰ τῶν ἄλλων καὶ τοῦτο
ποιεῖν διέγνωσ οὐ καλῶς, τὸ τοῖς ἀποκρισια-
ρίους κατέχειν, ὅπερ ἐν οὐδενὶ τῶν ἄλλων
ἔθνῶν οὐδ' ἐν τοῖς ἀπίστοις ὁράται γινόμενον, ὑπε-
στάλημεν ὥστε μὴ τοὺς ἄνδρας μετὰ τῆς ἄλλης
ταλαιπωρίας, ἣν ὑπέστησαν τοσοῦτον μῆκος
ὁδοῦ ἐκπονήσαντες, καὶ εἰς τὴν παρὰ σοῦ στε-
ροχωρίαν καὶ κάκωσιν ἐμπεσεῖν. Διὰ τοῦτο τὸ
μὲν γράφην πρὸς σὲ γράμμα παρὰ τοῦ ἀγιωτά-
του Πάπα ἐξεπέμφθη· τῶν δὲ ἀνθρώπων φει-
σάμενοι τῆς κακώσεως, ἵνα μὴ λέγω τοῦ θανά-
του, τῆς πρὸς σὲ ἀφίξεως ἐπέσχομεν αὐτούς. Τί
οὖν φημι, τέκνον ἡμῶν; Σκόπει καὶ μὴ βουλή-
θῃς ὡς περ ἡμῶν καταφρονῆσαι, οὕτω καὶ τοῦ νῦν
πρὸς σὲ γράφαντος τοῦ Ῥωμαίων ἀρχιερέως.
Ἀλλ' εἰ καὶ ἡμᾶς ἐν οὐδενὶ ἔθνου καὶ τὰς
ἡμετέρας παραινέσεις, τίμησον ἐκείνου τὴν νο-
θεσίαν, μὴ ποτε ἀτιμαζομένου αὐτοῦ, οἰκείαν
οἱ κορυφαῖοι ἀπόστολοι τὴν ἀτιμίαν ποιησάμε-
νοι, ὡς ἐν νυκτὶ καὶ ἡμέρᾳ τούτοις ἐξυπηρε-
τουμένου, δομῶν ἐπιβλέψωσιν ἐπὶ σέ· καὶ οὐκ

мъже архиереи, угодни богу във всич-
ко: първия от епископите си, на име
Теофилакт, и другия, тъй също епископ,
който по достойнствата си не отстъпва
на първия, на име Кар. Но той ги е из-
пратил да ти донесат писмо, целта и на-
мерението на което е да се премахнат
раздорите между ромеи и българи, да
бъде посрамен дяволът, баштата на злини-
те, да се утвърди мирът, превъзхождащ
всеки разум, който дари на наречените с
негово име самият наш Христос, разру-
шителят на враждата, желаещ да съеди-
ни с връзките на любовта ония, които
го изповядват за господар и господ. По
този начин, както вече казах, потресен
само от слуха, светейшият римски пър-
восвещеник и всички нему подвластни
епископи изпроводиха споменатите архи-
ереи до нас с писмо, за да ги отправим в
България, като се надяват, че ти ще по-
слушаш или техните увещания, или тех-
ните заплахи [анатема], защото светей-
шият папа заповядал на своите пратени-
ци, в случай, че ти не обърнеш внима-
ние на техните увещания, да те вържат
с неразривните окови на светия дух. И тъй,
ние решихме да ти изпратим тези хора,
пратени до тебе с тая цел. Но ние помис-
лихме, любимо чедо, не зная защо, да
не си решил да постъпиш зле с тях, как-
то и с другите и да задържиш пратени-
ците — [нешо], което не става у никой
друг народ, дори сред неверните. Ние се
побояхме да не би тези мъже покрай
другите неприятности, които са претегли-
ли, като са изминали толкова дълъг път,
да се подложат и от твоя страна на при-
теснения и оскърбления. Поради това
пратихме писмото, написано от светей-
шия папа до тебе, а хората, като ги
запазваме от оскърбления, за да не кажа
от смърт, задържахме ги да не идват
при тебе. И тъй, какво мога да кажа,
chedo наше? Внимавай и не мисли да се
отнесеш с пренебрежение както към нас,
тъй и към римския първосвещеник, кой-
то сега ти пише. Но ако ти не смяташ
за нищо и нас, и нашите увещания, то
отнеси се с почит към неговото внуше-
ние, та да не би, за непочитането ти към
него, върховните апостоли, като сметнат
това за свое безчестие, да ти се разгне-
вят, тъй като той денем и нощем им слу-
жи, и аз не зная, дали ти ще бъдеш в

οἶδα εἰ δινηθήσῃ τὴν δοξασίαν ὑποστῆναι.
 Ἐναλόγησαι Πέτρον, ὅπως Ἀνανίαν καὶ τὴν
 ἐκείνου σύζυγον τῷ θανάτῳ παρέδωκεν ἐκ
 μόνης ἀγανακτήσεως· ἐνθυμήθητι Παῦλον, ὅπως
 Ἐλύμα τοῦ μάγου τοὺς ὀφθαλμοὺς ἠμαύρωσεν,
 ἐπειδὴ μόνον ἔδοξεν ὁ ταλαίπωρος ἐκεῖνος πρὸς
 ἐναντιότητα φέρεσθαι τοῦ Ἀποστόλου. Ταῦτα
 οὖν ἐνθυμήθητι, τέκνον ἡμῶν, καὶ πάλιν φημι,
 καὶ φόβον καὶ φόβον ἀναλαβοῦ εἰς τὸ καθὼς
 ἡμᾶς, οὕτω καὶ τοῦ Πάπα τὴν διδασκαλίαν
 παραλογίσασθαι· μάλιστα ὅτι καὶ αὐτὸς σὺ ὡς
 γε μανθάνομεν περὶ πολλοῦ ποιῆ τοῦ τιμᾶν
 τοὺς ἁγίους καὶ κορυφαίους τῶν μαθητῶν,
 οὓς εἰ ἀληθῶς τιμᾶς, πάντως οὐκ ἀτιμάσεις
 τὸν ἐν τῷ θρόνῳ τούτων καθήμενον. Ἀλλὰ
 ταῦτα μὲν γράφομεν περὶ τῶν Ῥωμαίων ἕνεκα
 τῆς πρὸς σὲ ἀποστολῆς. Γνωρίζομαι δέ σοι
 καὶ τοῦτο, ὅτι χάριτι Θεοῦ τὰ ἐνταῦθα καταλα-
 βόντες, εἴ τι σκάνδαλον ἐκ τοῦ τειάρτου γάμου
 ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ συμβέβηκε, τοῦτο μετὰ τῆς
 ἡμῶν ταπεινότητος τῷ ἀναδείματι παραδεδώκασι,
 καὶ πάντα ὅσα ἔδειτο θεραπείας, ἔλυχε τῆς
 ὀφειλουμένης ἰάσεως, καὶ λοιπὸν κοινῇ τοῖς ἀχρά-
 ντοις ὑπηρέτησαμεν μυστηρίοις, καὶ τῆς κοινωνίας
 αὐτῶν μετέσχομεν καὶ τοῦ ἁγιασμοῦ, καὶ γέγονε
 λοιπὸν ἡ Ῥωμαίων καὶ ἡ Κωνσταντινουπολιτῶν
 Ἐκκλησία μιᾶς συμπνοίας καὶ ὁμονοίας. Ἐγρά-
 φομεν οὖν καὶ περὶ τούτου, τοῦ μὲν ἵνα καὶ
 αὐτὸς χαίρει ἔχης, ὡσπερ καὶ ἡμεῖς, ἐπὶ τῇ
 καταστάσει τῶν ἐκκλησιῶν. Οἶδα γὰρ ὅτι περὶ
 εἰ καὶ ὁ Σατανᾶς τὰ ἄλλα κακῶς διέδθηκε
 μεταξὺ Ῥωμαίων καὶ Βουλγάρων, ἀλλ' ὁμοῦς
 ὡς τοῦ Χριστοῦ λατρευτῆς, χαίρεις ἐπὶ τῇ κα-
 ταστάσει τῆς αὐτοῦ Ἐκκλησίας.

Ἐκεῖνο δὲ θαυμάζω, τέκνον ἡμῶν, πῶς
 τοσαύτη συνέσει διατρέπων, πρᾶγμα πειεῖς
 ἀνάξιον τῆς σῆς συνέσεως. Λεχόμενος γὰρ
 γράμμα παρὰ τῶν λαχόντων ἐκ Θεοῦ βασιλεύειν
 τοῦ Ῥωμαϊκοῦ λαοῦ, ἀντιγράφεις οὐ πρὸς
 ἐκείνους, ἀλλὰ πρὸς τὴν σύγκλητον. Ὁ καὶ πα-
 ράδοξον ἀκοῦσαι καὶ ἀπρεπές, καὶ σὲ εἰς μέμ-
 ψιν ἐμβάλλον. Τίς γὰρ ποτε τῶν πάντων ἀν-
 θρώπων, ἐκ τοῦ λαχόντος ἄρχειν γράμμα
 δεχόμενος, ἐκεῖνον μὲν καταλείπει, γράφει δὲ
 πρὸς τοὺς ὑπὸ χεῖρα τελούοντας; Τίς ποτε, τὸν
 δεσπότην ἀφείς, ὡς κέριος ἐπάσχει περὶ τῶν

състояние да понесеш гнева им.¹ Спом-
 ни си, как апостол Петър предаде на
 смърт Анания и неговата жена само по-
 ради негодувание [от тяхната постъпка];²
 спомни си как апостол Павел ослепи влъх-
 ва Елима, когато този нещастник само по-
 видимому се отнесъл враждебно към апо-
 стола³. И тъй, чедо наше, повтарям, имай
 пред вид всичко това, бой се и страху-
 вай се да пренебрегнеш както нашите,
 тъй и папските наставления, особено за-
 щото и ти сам, както знаем, много дър-
 жиш да почиташ светите и върховни уче-
 ници [на Христа]. Заради тях, ако ти на-
 истина ги почиташ, ще се отнесеш с на-
 длежното почитание и към онзи, който
 седи на техния престол. Но това ние пи-
 шем за римляните поради пратеничество-
 то до тебе. Съобщавам ти и за това, че
 по милост божия те наредиха и тукаш-
 ните работи. Ако и да произлязоха козни
 в църквата поради четвъртия брак,⁴ обаче
 те заедно с наше смирение ги предадоха
 на анатема и всичко, което се нуждаеше
 от лечение, получи надлежното целение.
 Прочее ние служихме заедно [с тях] в
 пречистите тайнства, участвувахме в об-
 щението и освещението заедно с тях и
 по този начин бидоха възстановени едино-
 душието и единомислието между Римска-
 та и Цариградската църква. И тъй, ние пи-
 сахме и за това, та и ти заедно с нас да
 се радваш поради съединението на цър-
 квите. Понеже знаей, че ако и да е раз-
 валил сатаната отношенията между ромей
 и българи, все пак ти, като служител на
 Христа, се радваш поради успокоението
 на неговата църква.

Мене ме учудва само това, чедо наше,
 как ти, надарен с такъв разум, извър-
 шваш дела, недостойни за твоя разум!
 Защото, като получи писмо от тия, кои-
 то са поставени от бога да царуват над
 ромейския народ, ти отговаряш не пред
 тях, а пред сената — нещо, което е
 странно да се чува и е неприлично, и те
 излага на укор. Понеже кой от хората,
 като получи писмо от владетеля, оставя
 го [без отговор] и пише до поданиците
 му? Кой, след като остави без внимание
 повелителя, който като господар опре-
 деля какво да се говори и дали да се

¹ Николай Мистик искал да използва авторитета на папата, за да склони цар Симеон към мир. Затова освен с писмото на папата той се опитал да му внуши страх и от бъдещо духовно наказание. Вж. Златарски, Писмата. . ., СБНУК, XII, стр. 184. ² Деяния, V, 1 — 5. ³ Деяния, XIII, 6 — 12. ⁴ Става дума за четвъртия брак на Лъв VI, който предизвикал разцепление в Цариградската църква.

λεγόμενων καὶ καταγεύειν καὶ μὴ, τοῖς δούλοις διαλέγεται, καὶ παρ' ἐκείνων ἀξιοῖ γνώμην λαμβάνειν; Ποῦ τοῦτο γινόμενον ἤκουσας ἐν πᾶσιν ἀνθρώποις; Οὐ γέγονε μέχρι καὶ νῦν οὐδαμοῦ τὸ παράλογον τοῦτο, οὐδ' ἔστιν ὅς, τοῦτο ἀκούσας, οὐχὶ πολλὴν κατάγνωσιν κατὰ τοῦ τοιαῦτα φρονοῦντος ποιήσεται. Κατάλιπε οὖν, τέκνον ἡμῶν, τὴν τοιαύτην ἐπίνοιαν· οὐ γάρ ἐστι σπουδαζόντων, ἀλλὰ παιζόντων. Καὶ σὺ οὖν, εἴ γε λαβὼν θεόθεν δύνοιαν εἰς κατάγνωσιν ἤλθες καὶ μεταμέλειαν τῶν παρὰ σοῦ γεγομένων, τῶν φόνων, τῶν πυροπολήσεων, τῆς ἄλλης ἐρημώσεως, καὶ τὰ τῆς εἰρήνης φρονεῖς ἀληθῶς· γράφε πρὸς τοὺς λαβόντας παρὰ Θεοῦ καὶ τὴν βασιλείαν καὶ τὴν πρόνοιαν τοῦ λαοῦ αὐτοῦ· καὶ εἴ γε τοῦτο δοκεῖ, καὶ τὸν τόπον ἐν ᾧ συναφθήσονται οἱ τὰ τῆς εἰρήνης συνθησόμενοι.

Καὶ εἰ μὲν αὐτὸς βούλει διὰ σεαυτοῦ παραγενέσθαι, καὶ τοῦτο ποιήσον δῆλον· ὅστε καὶ ἐμὴν ταπεινότητα, εἰ καὶ γέρον καὶ ἀσθενῆς, ἀλλ' ὅμως ὑπεριδεῖν τούτων καὶ πρὸς σὲ παραγενέσθαι, μετ' ὧν ἂν δοκιμάσωσι προκρίτων τῆς πολιτείας οἱ φιλόχριστοι βασιλεῖς ἡμῶν. Τοῦτο ποιήσον, εἰ ἀληθῶς μεμίσηκας πολέμους καὶ τὰς σφαγὰς, καὶ τῆς εἰρήνης ἐν ἐπιθυμίᾳ κατέστης. Εἰ δ' ἂν γράφεις οὐκ ἔστι σπουδαζόντος, οὐδὲ τὴν εἰρήνην ἐπιζητοῦντος, ἀλλὰ προφάσεις καὶ λόγοι παιδιᾶ μεμιγμένοι, κρεῖττον ἔστι σιωπῆν κτήσασθαι, καὶ μῆτε γράφειν τοιαῦτα, μῆτε ἀντὶ ματαιολογίας παρ' ἡμῶν γραφομένης, ἀντιγράφεσθαι σοι ματαιολογίας ἐπιζητεῖν. Τὰ δ' ἄλλα ἐρῶμενον σε διαφυλάξοι Χριστὸς ὁ Θεὸς ἡμῶν, πλέον ἐπεκτεινῶν τὴν χεῖρα εἰς βοήθειαν τοῦ καλῶς τὸν βίον περάσαι καὶ ἀκατακρίτως, ὅσω πλέον ἡμῶν τὸ φορτίον τῶν κοσμικῶν πραγμάτων ἐπέθηκε, καὶ μὴ συγχωρήσοι τῷ τούτων βάρει τοῦ νοῦ χαλασθῆναι τὸ ἔντονον, καὶ διὰ τοῦτο πρὸς ἀπρεπῆ πράγματα ἐξερευθῆναι, ὅπερ ὡς τὰ πολλὰ συμβαίνει τοῖς τὰς ἀρχὰς διέπουσι, καὶ δυναστείαν κοσμικὴν καὶ ἐξουσίαν ἐγκρατισμένους. (XXIX, col. 176 C — 181 A)

даде съгласие или не, преговаря със служителите му и иска да получи мнение от тях? Къде си чул да става това сред хората? Досега никъде не е ставала такава несъобразност и няма такъв, който, като чуе това, да не осъди строго оня, който мисли така. И тъй, остави, чедо наше, този начин на действие, защото това не е свойствено на сериозни хора, но на ония, които се подиграват. И тъй, ако ти, след като получи от бога внушение, се опомниш и се разкаеш за извършеното досега от тебе, т. е. за убийствата, опожаряванията и другите опустошения, и ако действително мислиш, пиши на ония, които от бога са получили управлението и полечението над неговия народ. И ако това е така, определи място, гдето трябва да се съберат онези, които ще установят условията на мира.

Ако пък и сам желаеш лично да присъствуващ, кажи открито, та и мое смирение, ако и стар и немощен, като пренебрегна всичко това, да се явя при тебе заедно с ония от високопоставените в държавата, които ще бъдат определени от нашите христоролюбиви императори. Направи това, ако наистина ти си намразил войните, убийствата и си обладан от желание за мир, ако пък онова, което пишеш, не са думи на човек сериозен и на такъв, който иска мир, а са хитрини и приказки, смесени с шега, то тогава по-добре е да се мълчи и да не се пише подобно нещо, нито пък да се стараем да отговаряме на твоето пустословие. Прочее нека Христос, бог наш, те пази невредим и нека толкова повече ти простре ръката си за помощ, за да прекараш добре и безукорно живота си, колкото по-голямо бремене на светските работи ви е наложил той. Нека не позволи той поради тяхната тежест да се отслаби силата на ума ти и поради това да се предадеш на непристойни дела, което често се случва с ония, които управляват и на които е поверена светска власт и мощ.

27. Ad eundem

Τῷ αὐτῷ

До същия

Ἐσιωπήσαμεν, τέκνον ἡμῶν πεποθημένον, χρόνον ἰκανόν, καὶ συνεσιτάλημεν τοῦ πρὸς ἡμᾶς γράφειν, τοῦτο μὲν βαρεῖα διεζόμενοι θλίψει, ὅτι ἐκ τῶν συγχῶν γραμμάτων, ὧν προεγράψαμεν οὐδεμίαν εἶδομεν ὠφέλειαν ἀπαντήσα-

Доста време, любимо ни чедо, ние мълчахме и се въздържахме да ви пишем, отчасти угнетени от тежката печал, загдето от честите си писма, които ти прасяхме, ние не видяхме никаква полза,

σαν, τοῦτο δὲ καὶ πρὸς τὸν τοῦ Θεοῦ τὸν τῆς εἰρήνης αἴτιον καὶ χορηγὸν τὰς ταπεινὰς ἡμῶν δεήσεις ἀνατεθεικότες καὶ πρὸς μόνην τὴν παρ' ἐκείνου ἀφορῶντες εὐμένειαν, καὶ τὴν σωτηριώδη πρόνοιαν, ἣτις ἐπ' οὐδενὶ ἄλλῳ, ὅσον ἐπὶ τῇ τοῦ κόσμου θεραπείᾳ εἰρήνη. Νῦν δὲ, τέκνον ἡμῶν, ἐπειδὴ ὡσπερ τὸ πολὺ βῆρος ἐκείνο τῆς θλίψεως ἐκ τῆς καρδίας ἡμῶν ἀπογεγεννημένον ἠσθόμεθα, καὶ πρὸς ἐλπίδας ἀγαθὰς κατέστημεν, καὶ εἶη μὴ διαρεσθῆναι ἡμᾶς τῆς ἄνωθεν εὐδοκίας τοῦτο προμηθημένης, πάλιν ἐπὶ τὸ γράφειν πρὸς τὴν ὑμῶν μεγαλόδοξον ὀρμήσαμεν τιμιότητα, τέκνον ἡμῶν, σὺ μὲν ἀγαπητέ· ἀγαπῶμεν γὰρ σε, καὶ σὺ τὸν πατέρα οὐκ ἀγαπᾷς· εἰ γὰρ ἠγάπας, ἤκουσας ἂν παρανέσεως πατρικῆς Ἰλλά, τέκνον μου ἠγαπημένον, μέχρι τίνος οὔτω διακισόμεθα, λυποῦντες μὲν Θεὸν, ἐφ' οἷς ὄλεθρον προξενούμεν τῇ ἁγίᾳ τούτου κληρονομίᾳ, εἰς ὄνειδος δὲ ἐμῶν, ὅτι χρόνον ἐπὶ τοσοῦτον ταῖς κατ' ἀλλήλων σφραγαῖς Χριστιανοὶ μολύρονται οὐκ ἐννοήσαμεν τὸ φοβερὸν κριτήριον τοῦ Θεοῦ;

Οἶδα ὅτι, ἐὰν βούλη, οὐδενὸς τῶν ἐπὶ φρονήσει διαβοωμένων τὸ τοῦ Κριτοῦ γνώσκεις κατὰκριμα. Ἔως πότε προστίθεμεν κατὰ τοῖς κακοῖς; Ἔως τίνος παραχωρήσομεν κατορχεῖσθαι τῷ διαβόλῳ ταῖς τῶν Χριστιανῶν κατ' ἀλλήλων σφραγαῖς; Ἐνθυμήθητι, τέκνον ἡμῶν, ὅτι τάχα καὶ τῆς ζωῆς ἡμῶν ὁ χρόνος παρήλασε, καὶ ἴσως οὐ μακρὰ προθεσμία τοῦ διαλυθῆναι τὴν ψυχὴν ἐκ τοῦ σώματος. Εἴτα μετὰ ποίας ἀπαύρομεν συνειδήσεως ἐκ τῆς παρούσης ζωῆς, ἐὰν τοῦτο συμβῇ οἷα τὰ ἀνθρώπινα; Κἂν ἐλπίδες ἀπατῶσι πολλάκις μάταια, ὅτι προσμενοῦμεν ἐπὶ πλεῖον τῇ παρούσῃ ζωῇ τί ἐροῦμεν τότε; Τί διανοηθῶμεν, ὅτε στενὸς ὁ καιρὸς, καὶ τὴν ψυχὴν ἀπαιτοῦντες ἄγγελοι ἐφρεστήκασιν, ὅτι οὐ μόνον ζῶντες ἐπράξαμεν, σὶα ἐπράξαμεν; Οἶδας δὲ πάντως οἷα ἐπράχθη, ὅση Βουλγάρων καὶ Ῥωμαίων ἀπώλεια, τῶν υἱοθετηθέντων Θεῷ διὰ τοῦ βαπτίσματος· ὅση τῶν ἐκκλησιῶν τοῦ Θεοῦ ἐρημία, καὶ τῆς ἐκείνου δοξολογίας καὶ τῶν τελουμένων μυστηρίων εἰς ἀποκάθαρσιν τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν, οἴμοι τῶν ἐμῶν παιδῶν τὸ βαρύτατον, ἀφανισμὸς καὶ ἀπόπαισις. Ἀναλογίζου μοι τῶν μοναστηρίων τὴν ἀπώλειαν, τῶν ἐπισκοπειῶν τὴν ἐξολόθρευσιν, τῶν ἄλλων ὅσαι κατὰ χώρας ἐπὶ ἡχοῦ ἐκκλησίαι, καὶ τῆς ἐν αὐταῖς γινόμε-

а отчасти понеже възнасяхме своите сми- рени молитви към бога, твореца и пода- теля на мира, и се надявахме сами на неговото благоволение и спасителен про- мисъл, който не се грижи за нищо друго освен за мира в света. Но сега, чедо наше, почувствувахме, като че ли това голямо бремене на мъчението се махна от сърцето ни и бяхме обвзети от добри на- дежди — дано с помощта на висшето благоволение не бъдем излъгани, — та решихме пак да пишем¹ до ваша веле- славна чест, чедо наше, сине мой лю- бими! Защото ние те обичаме, а ти не обичаш баща си, понеже ако го обичаше, щеше да послушаш бащинското увеща- ние. Но, любимо ми чедо, докога ще се намираме в такова положение и ще на- скърбяваме бога за това, че навличаме гибел на неговото свето наследство, и за наш срам, че християните се оскверняват с взаимни убийства толкова време, без да помислят за страшния съд божи!

Зная, че ти, ако искаш добре да раз- береш, нито един от твоите помисли няма да избегне осъждането на върхов- ния съдия. Но докога ние ще прибавяме злини към злините? Докога ще позво- ляваме на дявола да ликува от взаим- ните убийства на християните? Помисли, чедо наше, че и времето на нашия живот бързо измина и може би определеният за раздяла на душата от тялото ден не е далеч. После, с каква съвест ние ще заминем от този живот, ако това се случи, както обикновено бива с хората, въпреки че често празни надежди ни мамят, че уж ние още дълго ще останем в този живот? Какво ще кажем тогава? За какво ще мислим, когато настане страш- ният час и ангелите, като поискат ду- шата, ще прегледат какво сме направили през живота си? Тебе пък ти е добре известно какво е било извършено, каква гибел на българи и ромеи, осиновени от бога чрез кръщението, какво опустоше- ние на божиите храмове, какво изчезване и прекратяване на славословието към бога и на извършването на тайнствата за очи- стване на нашите грехове — о най-тежка моя скръб! Помисли за разрушението на манастирите, за унищожението на епи- скопиите, запустяването и на другите църкви, които се намираха в страната, и за прекратяването на богослужението,

¹ Това писмо е било написано през лятото на 923 г. Вж. Златарски, Писмата..., СбНУК, XII, стр. 172.

на 923 г. Вж. Златарски, Писмата..., СбНУК,

νης εἰς δόξαν Θεοῦ λατρείας τὴν ἐξεομήωσαν. Ἐὼ τὰ ἄλλα, τὴν φθορὰν τῶν παρθένων, τῆς ὀφειλομένης μονάζουσιν εὐλαβείας τὴν ἐκπτωσιν, τῶν ἱερέων τοῦ Θεοῦ τὴν, ὡς εἰκὸς διὰ τὴν αἰχμαλωσίαν, οἷα τὰ ἀνθρώπινα, τῆς ἱερατικῆς τάξεως καταφρόνησιν καὶ τούτων πάντων, ὅσπερ οὐχ ἰκανῶν ὑπαρχόντων εἰς θλίψιν τοῦ Χριστοῦ καὶ Θεοῦ ἡμῶν, πάλιν μετὰ τὴν σὴν ἀποβίωσιν ὑπὸ σοῦ καταλιμπανομένου σκανδάλων ἀνείτων καὶ ἀθεραπεύτων. Ἦδη τὴν νεότητα ὑπερήλασας ἀπιστος μὲν γὰρ νεότητι τὸ παραμένειν τῷ βίῳ ἢ ἐλπίς ὁπότε δὲ τὴν νεότητα ὑπερβῶμεν, καὶ μάλιστα πρὸς ἐξηκοστὸν κατατήσωμεν ἔτος, ὅτι καὶ σὲ τιχὸν ἢ πλησιάζεις ἢ οὐ πολὺ πόρρω ἀρέστηκας, τί δεῖ λογίζεσθαι; Πρὸς γὰρ τὸ ἑβδομηκοστὸν σπάνιοι τῶν ἀνθρώπων ἀναβαίνουσιν, ὡς ἐπὶ πλεῖστον δὲ ὀρῶμεν τὸ ἀνθρώπινον γένος κάτωθεν τούτου τὴν ζωὴν καταστρέφον.

Τίς οὖν ὀφέλεια ἐν τῷ σε καταβῆναι εἰς διαφθορὰν τοῦ κατ' ἀλλήλων πολέμου Ῥωμαίων τε καὶ Βουλγάρων τῆς παραμονῆς; Τί ἄλλο ἢ τὸ μὴ μόνον ἐν τῇ ζωῇ ἡμῶν τῶν κακῶς γεγενημένων ἐν τῷ ἐκεῖθεν τοῦ Θεοῦ κριτηρίῳ τὰς δίκας ὑποσχεῖν, ἀλλὰ καὶ τῶν μετὰ θάνατον ἄλλοιςπρατομένων ἡμῖς ὑποστήναι τὴν κόλασιν; Διὰ τοῦτο, τέκνον ἡμῶν, οἷα παρὼν προσπύσσομαι, καταγίλῳ τὸ στόμα, τοὺς ὀφθαλμοὺς, καὶ πᾶν ἄλλο μέλος ἐφάπτομαι τῶν γονάτων καὶ δυσωπῶ ἐπικαμφθῆναι τὴν σὴν ἡμερωτάτην ψυχὴν, εἰ καὶ πραγμάτων κακία ταύτην ἐξέστησε τοῦ οἰκείου αὐτῆς ἰδιώματος, πρὸς τὴν εἰρήνην ἀρκεσθῆναι τοῖς ἤδη γεγενημένοις ὀλεθροῖσι πράγμασι, ἀποληῆσαι τοὺς κατ' ἀλλήλων τῶν Χριστιανῶν πολέμους καὶ τὰς σφαγὰς, μηδὲ καταλίπειν μνημόσυνον ἔλεεινὸν καὶ κατὰρας ἄξιον, ὅτι Συμεὼν ἐκεῖνος ὁ κατὰ τὴν ἑαυτοῦ γενεὰν ὅσα γε τὰ ἐκ φρονήσεως, τὰ ἐξ ὀρθῆς κρίσεως, τὰ ἐκ παντὸς εἴδους ἀρετῆς γενόμενος ὑπερῷουμαστος, καὶ οἷον φωστὴρ τοῦ Βουλγάρων γένους, οὕτως κατεπάτησε τὴν εἰρήνην τὴν ὑπὸ τοῦ οἰκείου πατρὸς γενομένην, ἠθέτησεν οἰκεῖα σύμφωνα καὶ ὄρκους καὶ συμβάσεις πρὸς τοὺς Ῥωμαίους, καὶ γέγονε πολέμιος ἀπηνέστερος τῶν προπατόρων αὐτοῦ, οἱ τὸν Χριστὸν καὶ Θεὸν ἡμῶν οὐκ ἐγνώρισαν. Καὶ οὐ μόνον ἐν τοῖς ξῶσιν ὑπάρχων τοιοῦτος ὄφθη, ἀλλὰ καὶ μετὰ τὸν

което се извършваше за слава божия. Не споменавам другото — разтлението на девиците, упадъка на подobaщото на монасите благочестие, презрението към служителите на бога и към свещеническия чин, което обикновено става при пленяването и е свойнствено на хората. И всички тия съблазни като че не са достатъчни да огорчат Христа и бога наши и след смъртта ти да останат непоправими и неизличими. Ето ти премина младините си, а между това даже за младостта надеждата да останем живи е съмнителна. А когато ние сме прекарвали младините си и особено когато сме достигнали до шестдесетата година, към която ти вече или се приближаваш, или от която се намираш недалеч,¹ какво трябва да мислим? Понеже до седемдесетата година рядко някой от хората доживява — както виждам, повечето от хората умират около тази година.

И тъй, каква е ползата от това, че ти толкова настояваше за продължението на тази гибелна война между ромеи и българи? Какво друго ще ни постигне, освен наказание в отвъдния съд божи не само за лошите дела, които сме направили през живота си, но и за ония, които ще бъдат извършени след нашата смърт от другите? Затова аз, че до наше, като че присъствувам лично, обгръщам те и целувам устата ти, очите и целия тебе. Обгръщам колената ти и умолявам твоята прекротка душа, ако и да са я лишили позорните дела от особените ѝ качества, да се склони на мир; нека тя се задоволи от извършените вече пагубни дела и да прекрати взаимните войни и убийства на християни, да не остави подире си жалък и достоен за проклятие спомен за това, че известният Симеон, който се прославил в своя род с мъдростта си, със справедливия си съд и с различните си добродетели, и е като светило на българския род, така е потъпкал мира, сключен от собствения му баща, нарушил е собствените си съглашения, клетви и договори с ромеите и е станал техен много по-жесток враг, отколкото неговите прадеди, които не са познавали Христа и бога наш. И нека да не кажат, че той не само се показал такъв през живота си, но и след смъртта си е ос-

¹ Цар Симеон бил роден към 865—866 г. Вж. Златарски, Писмата. . . ., СбНУК, XII, стр. 188, бел. 1.

ἑαυτοῦ θάνατον ἄσπονδον κατέλιπε πόλεμον, καὶ τὴν κατ' ἀλλήλων μάχαιραν Ῥωμαίων καὶ Βουλγάρων τοῦ τῆς σφαγῆς αἵματος ἀποστάζειν ἠδότησε.

Ταῦτά σοι ἔγραφα, τέκνον ἡμῶν, θρησῶν καὶ ὀδυρόμενος πρῶτον μὲν ἑμαυτὸν, ὅτι μέχρι τοσοῦτον παρέτεινε τὸ ἐμὸν ἄθλιον γῆρας, καὶ τοιούτων ἐλεεινῶν πραγμάτων ἐγενόμην ἐν ἱστορίᾳ θρησῶν δὲ καὶ ἡμᾶς, καὶ δὴ καὶ τὸ Ῥωμαίων γένος, ὧν ἕνεκα καὶ νῦν κατ' ἀλλήλων κινούμενοι πάσχετε. καὶ εἰς τὸν μέλλοντα αἰῶνα, ὅτε τὰ πάθη οὐκ ἔχει ἀπόλαυσιν, πικραῖς ὑποβληθήσεσθε τιμωρίας, ὡς τὸ αἷμα τοῦ Χριστοῦ καὶ Θεοῦ ἡμῶν, δι' οὗ ἠγοράσθημεν, καὶ λαὸς αὐτοῦ νεγενήμεθα, εἰς οὐδὲν λογιζόμενοι. Πλὴν οἱ θεοστεφεῖς ἡμῶν βασιλεῖς, καθὼς πολλάκις, οὕτω καὶ νῦν τὴν εἰρήνην ἐπιζητοῦσι, καὶ παντὶ τρόπῳ τὰ ἐκ τῶν προλαβόντων ἀνθρώπων παρακολουθήσαντα σφάλματα θεραπευθῆναι σπουδάξουσιν. Διὰ τοῦτο καὶ νῦν ἀπέστειλαν ἀνθρώπους, οἱ περὶ τῆς εἰρήνης ὑμῖν συλλαλήσουσι καὶ ἔστι σὺν καὶ τῆς σῆς τελειοτάτης συνέσεως εἰς τὰς προπούσας συμβάσεις καὶ Θεῶ εὐαρέστους, καὶ κοινῶς συμφεροῦσας Ῥωμαίοις καὶ Βουλγάρους συνελθεῖν ἵνα καὶ ὁ Σατανᾶς ὁ τῶν σκανδάλων καὶ τῶν πολέμων αἴτιος κατασχινθῆ, καὶ ὡς τὸ ἐξ ἀρχῆς ἐβράβευσε Θεὸς τὴν εἰρήνην μεταξὺ Ῥωμαίων καὶ Βουλγάρων, πάλιν ἔχητε τὴν εἰρήνην. Καὶ ἡμεῖς μὲν ὡς τέκνα τοῦ πατρὸς ἐπιγινώσκετε, παρ' ὧν ἐδέξασθε καὶ τοῦ ἁγίου βαπτίσματος τὴν χάριν, καὶ οἱ Ῥωμαῖοι ὡς πατέρες τὰ οἰκεῖα ἐν Χριστῶ τέκνα τοὺς Βουλγάρους ἐπιγινώσκωσι, καὶ Θεὸς ἐπὶ τούτοις δοξάζεται, καὶ τὰ τοῦ κοινῶ βίου καὶ τῆς ζωῆς πράγματα Ῥωμαίοις καὶ Βουλγάρους πρὸς τὴν ἐξ ἀρχῆς ἀποκαταστῆ εὐκληρίαν τε καὶ ἀπόλαυσιν.

* Ἐπὶ τούτοις ἐκεῖνο προστίθεμεν, ὡς ἀνάξια ποιεῖς τῆς σῆς μεγαλοδόξου ἀρχῆς, ὕβρεις γραφῶν καὶ παραλογισμῶν ῥήματα ἂντι τῶν εἰς σὲ γραφομένων φιλικῶν γραμμάτων καὶ τιμῶντων τὴν ἡμετέραν ἐξουσίαν παρὰ τοῦ φιλοχρίστου καὶ εἰς εἰρήνην προκαλουμένου σε βασιλέως. Οἶμαι γὰρ, τέκνον ἡμῶν, ὡς οὐκ ἀγνοεῖς ὅτι, εἰ καὶ ἄλλο φρόνημα τῶν ταπεινῶν καὶ χυδαίων ἀνθρώπων, αἱ ὕβρεις ἀνθρώπων εἰσὶν εὐτελεῶν καὶ φρονήματος ἀπεξῆρμένων ἀρχῆς δὲ οἱ λαβόντες παρὰ τοῦ Θεοῦ ἀνάβασιν, ἐὰν συναισθάνωνται τῆς ἑαυτῶν δόξης, οὐδέποτε καταβαίνουσιν. Ὅρας, τέκνον ἡμῶν, τὴν ἡμετέραν πρὸς σὲ ἀγάπην, ὅτι καὶ ἐν τούτοις, τῆς σῆς φροντίζοντες, δόξης, ὡς πατέρες ἐπανορθούμεθα τὸ, οὐκ οἶδα πῶς, ἐπακολου-

тавил непримирима война и се радвал че мечовете на ромеите и българите са се обагрили с кръвта от взаимни изтребления.

Това ти писах аз, чедо наше, като тъжа и скърбя, първо, сам за себе си, загдето моята нещастна старост се е продължила до такива времена и достигнах да видя такива достойни за съжаление събития. А плача и за вас и особено за ромейския род, загдето вие, като въставате един срещу друг, страдате и загдето в бъдещия живот, когато, разбира се, нещастията няма да се прекратят, вие ще бъдете подложени на горчиви наказания, тъй като сте пренебрегнали кръвта на Христа и бога наш, чрез която ние бяхме изкупени и станаме негов народ. Освея това нашите боговенчани царе както винаги, тъй и сега желаят мир и всякак се стараят да изправят грешките, останали от техните предшественици. Поради това те и сега изпратиха хора, които да водят с вас преговори за мир. От тебе, от твоя пресъвършен ум зависи да влезеш в надлежните съглашения, угодни богу и общополезна за ромей и българи, та да бъде посрамен сатаната, виновникът на съблазните и войните, и както отначало бог е утвърдил мир между ромей и българи, отново да имате мир. И вие като чедо да признаете бащите, от които сте получили дара на светото кръщение, а пък ромеите, като бащи, да признаят българите за свои во Христа чедо. И нека се прослави бог за тия неща, и нека връзките на общия живот бъдат възстановени между ромей и българи за предишното щастие и благополучие.

Към това ще прибавя и следното, че ти извършваш недостойни за твоята велеславна власт дела, като пишеш оскърбления и презрителни думи в отговор на дружеските и почитателни до тебе писма на христоролюбивия и призоваващия те за мир император. Аз мисля, чедо наше, че ти добре знаеш, че хулите, макар нищожните и прости хора да мислят иначе, са присъщи на хора незначителни и лишени от разум. Тези пък, които са получили от бога висшата власт, ако съзнават своята слава, никога няма така да изпаднат. Ти виждаш, чедо наше, нашата обич към тебе, както и това, че като се грижим за славата ти като бащи, поправяме заблудението, което, не зная как, те преследва и унижава твоето велеслав-

θεοῦ σοι παῖσμα, καὶ τὴν σὴν κατευτελίζον
μεγαλόδοξον ὑπεροχὴν. Γράφε καὶ περὶ τῶν
προκειμένων πραγμάτων οἷα δεῖ γράφειν ἄν-
θρωπον δεδοξασμένον, ἐπιζητῶν τὴν κατάστασιν,
ἐπιζητῶν τὸ σὺνέρον, ἐπιζητῶν τὴν εὐρίην,
ὡς παρὰ Θεοῦ λαλῶν τὸ ἄρχειν, ὡς Χριστι-
νὸς ὡς μέλλον τῷ φοβερῷ τοῦ Θεοῦ κριτη-
ρίῳ παραστῆναι, καὶ λόγον ἀποδώσειν ὑπὲρ
τῆς σῆς ἀρχῆς, καὶ τῆς τῶν ὑποχειρίων διοική-
σεως καὶ σωτηρίας. Καὶ μὴ γράφης εἰρωνείας,
μηδὲ ὕβρεις καὶ ἀτιμίας, ἵτινα οὐκ ἀτιμάζουσιν
ἐκείνους πρὸς οὓς γράφεις, ἀλλὰ μᾶλλον εἰς
τὴν ὑμετέραν, οὐκ ἤθελον εἰπεῖν αἰδοῦ τῆς
πρὸς σὲ ἀγάπης, ἀλλ' ὅμως ὑπὸ τῆς ἀληθείας
κινούμενος λέγω, κατάγνωσις ἐπαναστρέφουσι.
(XXIX, col. 181—185)

но съвършенство. Пиши и за предстоя-
щите работи така, както трябва да пише
един прославен човек, като се стремиш
да възстановиш [предишния] ред на ра-
ботите, като дириш ползата, като дириш
мира както всеки, който е получил власт
от бога, като християнин, като човек,
който ще се представи пред страшния
божи съд и ще даде отчет за своята
власт, за управлението на подчинените
си и за тяхното спасение. Но не пиши
нищо иронии, нито обиди и докачения,
които позорят не ония, против които ти
ги пишеш, а, напротив, повече съдейству-
ват за твоето осъждане. Аз от уважение
и любов към тебе не исках да говоря
за това, но го казах, подбуден от прав-
дивостта си.

28. *Ad eundem*

Τῷ αὐτῷ

До същия

Μὴ δεξάμενοι γράμμα παρὰ σοῦ, τέκνον
ἡμῶν, αὐτοὶ γράφομεν ὑπὸ τῆς πολλάκις κινη-
σάσης αἰτίας ἡμᾶς πρότερον, καὶ νῦν γράφειν
κεκινημένοι αὕτη δὲ ἔστι τῆς μακαρίας καὶ
ποθεινῆς εἰρήνης ἢ ἐπιζητήσις, ἣν ἀποσυλήσας
ὁ ἀρχαῖος τῶν ἀνθρώπων ἐχθρὸς ὁ διάβολος,
μερίστων μὲν ἀγαθῶν ἐξημίωσε τὸ Βουλγά-
ρων γένος καὶ Ῥωμαίων, πολὺν δὲ ἄλγημα τῷ
Χριστῷ καὶ Θεῷ ἡμῶν ἐνεποίησε, τὰ δὲ ἐκεί-
νου ποιμνία εἰς τὸν κατ' ἀλλήλων ὄλετρον
ὀρμηῆσαι παρεσκευασάμενος. Ὑπὲρ τούτου πολ-
λάκις ἐγράψαμεν, καὶ νῦν γράφομεν δυσωποῦν-
τες· καὶ μάλιστα τοὺς σοὺς γλυκεῖς λόγους ἐν
τοῖς ὡσὲν ἡμῶν ἔχοντες, καὶ τούτους καθ'
ἐκάστην μελετῶντες, ὅσους τε πρὸς ἡμᾶς ἢ σὴ
φρονίμη ἐδέξατο γλῶσσα, καὶ ὅσους πρὸς τὸν
φιλόχριστον ἡμῶν βασιλέα, ὃν οἶδα βεβαίως
ὅτι ἀφ' οὗ ἐθέασα, καὶ πείραν τῆς ἐκείνου
ἀγαθότητος ἔλαβες, ἐπέδθησας καὶ ποθεῖς. Καὶ
γὰρ καὶ πρὸς ἐκείνον, τέκνον ἡμῶν, ἐπαγγελίας
παρέσχες εἰρήνης, καὶ ὅτι λήξουσιν αἱ σφαγαὶ,
καὶ οἱ πόλεμοι, καὶ τὰ ἐκ τούτων δυστυχῆ
πράγματα, καὶ πάλιν εἰς τὴν προτέραν εὐδαιμο-
νίαν Ῥωμαῖοι καὶ Βούλγαροι καταστήσονται.
Ἀλλὰ καὶ πρὸ τῆς συντυχίας τῆς πρὸς τὸν
φιλόχριστον ἡμῶν βασιλέα, πρὸς τὴν ἡμῶν
ἔφης ταπεινώσειν ἐκ Βουλγαρίας τὰ ἐνταῦθα
καταλαβεῖν, εἰρήνην γενέσθαι βουλόμενος, καὶ

Ако и да не сме получили от тебе,
чедо наше, писмо, все пак отново ти
пишем, подбудени от същата причина,
която и по-рано често ни подбуждаше
да ти пишем. Това е желанието ни за
блажен и възделен мир, нарушен от из-
началния враг на човечеството — дя-
вола, — който лиши от най-големите
блага българския и ромейския народ, а
на Христа и бога наш причини голяма
печал, понеже подбуди неговото стадо да
се устреми към взаимно унищожение.
Затова често писахме и сега пишем с
молба, особено като звучат още в ушите
ни твоите сладки речи. Ти мислиш всеки
ден за ония [думи], които бяха от тебе
благоразумно произнесени както пред
нас, така и пред нашия христолюбив им-
ператор, когото — аз зная положител-
но — ти, откакто го видя, обикна го,
понеже се убеди в неговата доброта.
Освен това, чедо наше, ти даде пред
него обещание за мир и за това, че ще
се прекратят убийствата, войните и тех-
ните пагубни сетнини и че отново ромей
и българи ще се върнат към предиш-
ното благоденствие. Но още преди свиж-
дането с нашия христолюбив император
ти беше писал на наше смирение от Бъл-
гария, че ще пристигнеш тук с желание
да настане мир и да се прекрати с божия

ἀποπαῦσαι σὺν Θεῷ τὴν κατ' ἀλλήλων τῶν Χριστιανῶν μάχην καὶ τῶν ὀπλῶν τὴν κίνησιν.

Τούτων ἔχοντες τὴν μνήμην ἀνεπίληστον ἐν τῇ καρδίᾳ ἡμῶν, καὶ γινώσκοντες τὴν παρὰ σοῦ τιμωμένην ἀλήθειαν, τὸ παρὸν ἐγράψαμεν γράμμα, οἷα πολλάκις ἰκετεύσαμεν, καὶ νῦν ἰκετεύοντες. Λεῖξον, τέκνον ἡμῶν, τῶν σῶν ξημάτων τὸ τέλος ἐπάξιον τῆς προσηκούσης σοι δόξης, προήρωσον τὰς ὑποσχέσεις, ἵνα καὶ Θεὸς δοξασθῆ, καὶ τὸ σὸν ὄνομα γένηται ἀείμνηστον καὶ ἐν ταῖς ἔπειτα γενεαῖς, καὶ ἀμφοτέρα τὰ ποιῆναι τοῦ Χριστοῦ, λέγω δὴ τότε Βουλγάρων ἔθνος καὶ τὸ Ῥωμαίων γένος, ἀπαλλαγῶσι ψυχικοῦ καὶ σωματικοῦ ὀλέθρου, καὶ ἀπολαύσῃσι καὶ σωματικῆς ἀνέσεως, καὶ ψυχικῆς σωτηρίας. Οἶδε γὰρ ἡ σὴ μεγάλη σύνεσις, ὅτι οὐ μόνον τὴν σωματικὴν ζωὴν ἐλευσίνως ζημοῦνται Ῥωμαῖοι καὶ Βούλγαροι ἀλλήλους ἀποσφάζοντες, ἀλλὰ καὶ τῆς ψυχῆς, οἷμοι τῶ ἀλθίῳ, ἀποστερίζονται. Ναί, τέκνον σβέσωμεν τοῦ θυμοῦ τὴν φλόγα, ἣν εἶτε πορνηρὸς δαίμων, εἶτε ἄνθρωποι ἀνέφλεξαν ἄφρονες. Ἐγὼ καὶ ἀλόγων γένη ἐθεασάμην ποτὲ ὑπὸ θυμοῦ κινήθῆντα, καὶ κατ' ἀλλήλων ὀρμήσαντα καὶ μαχόμενα, ἀλλ' ἐπαύσαντο πάλιν τοῦ θυμοῦ καὶ τοῦ μάχεσθαι, καὶ κατέστησαν πρὸς τὸ ἡμέρον. Ἐἶτα, τέκνον μου, τὰ μὲν ἄλογα μὴ κεκτημένα λόγον ἐπέχοντα τὸν θυμὸν, ἀλλ' ὑπὸ ἀλογίας ἀγόμενα ἐπιστάνται τοῦ θυμοῦ ἀπόπαισιν, καὶ τῆς κατ' ἀλλήλων ἀφίστανται μάχης, καὶ μεταβάλλονται πρὸς εἰρήνην ἄνθρωποι δὲ λόγῳ κυβερνῶμενοι, ἕνα Θεὸν ὁμολογοῦντες, ἐνὶ ὀνόματι τῶ τοῦ Χριστοῦ καὶ Θεοῦ ἡμῶν ἐπικεκλημένοι, διότι ἔφθασαν κατ' ἀλλήλων ὄπλα κινήσαι, τούτοις χορήσονται διὰ παντός, καὶ ταῖς κατ' ἀλλήλων σφαγαῖς ὥσπερ ἐντροφῶντες διατελέσουσιν, ἀλλ' οὐχὶ λογισμῶ κρινούσι τὰ πρόποντα, καὶ ὀφέ ποτε τῆς κατ' ἀλλήλων σφαγῆς ἀφρέξονται; Καὶ ποῦ τοῦτο ἄξιον τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως τῆς κατ' εἰκόνα Θεοῦ διαπλασθείσης, καὶ λόγῳ τετιμημένης; Ἀλλὰ τί μακρόνῳ τὸ γράμμα; Ἀρκεσθῶμεν

помощ междуособната борба на християните и раздвижването на оръжието.¹

Като запазваме в сърцето си незабравим спомен за това и като знаем, че почиташ истината, написахме ти настоящото писмо и както често сме те молили, и сега пак те молим, покажи, чедо наше, че твоите дни ще имат край, достоен за твоята слава, изпълни обещанията си,² та и бог да се прослави, и твоето име да стане незабравимо и за следните поколения, и двете стада Христови — сиреч българският и ромейският народ — да се избавят от душевна и телесна гибел и да се насладят от телесно спокойствие и душевно спасение. Защото твойт велик разум знае, че с взаимните [си] изтребления ромейте и българите се лишават за съжаление не само от телесен живот, но (о, горко на мене, клетия!) и от душевен. Да, чедо мое, нека угасим пламъка на гнева, запален от лукавия дявол или от безумни хора! Аз съм виждал, как понякога дори и безсловесни същества, подбудени от гняв, нападат един на друг и се бият, но отново са усмирявали гнева си, преставали са да се бият и са се укротявали. И при това, чедо мое, безсловесните, ако и да са лишени от разум, все пак се въздържат от гнева и водени от инстинкта, умеят до възпират гнева си, избягват борбата помежду си и се обръщат към мира. Нима хората, които се управляват от разум, признават един бог, наречени са по името на Христа и бога наш, затова че по-рано са вдигнали оръжие един срещу друг, ще действуват с него постоянно и ще продължават да се гордеят с взаимни убийства и няма ли да обсъдят с разума си това, което подобава, и макар и късно, да се откажат от взаимното избиване? Нима това е достойно за човешката природа, която е създадена по образ божи и е надарена с разум? Но защо да удължавам писмото си? Нека

¹ Тук се говори за срещата между цар Симеон и Роман Лакапин, състояла се под стените на Цариград през септември 923 г. Още преди да войде до Цариград, Симеон писал, че желае да сключи мир. Обаче преговорите не довели до сключване на мирен договор, поради което патриарх Николай Мистик отново напомня обещанието на Симеон и моли да се прекрати войната. Писмото е написано скоро след свиждането и оттеглянето на Симеон в България, т. е. към края на 923 г. Общо за преговорите вж. *Златарски, Писмата...*, СбНУК, XII, стр. 182—196. — *Същият*, История, I, 2, стр. 461—470.
² Патриарх Николай Мистик подканва Симеон да изпълни дадените през септември 923 г. обещания за мир. Обаче, както изглежда, тия обещания Симеон е дал с цел да отвлече вниманието на византийците, докато той се справи със започналите размирици в България и с въстанието на сърбите. В началото на 924 г. той изпратил една голяма войска срещу Сърбия. Княз Захарий избягал, а страната била опустошена. Вж. *Златарски, Писмата...*, СбНУК, XII, стр. 204 — 205. — *Същият*, История, I, 2, стр. 461 — 464; 469 — 477.

τοῖς εἰρημένοις πέποιθα γὰρ ἐν Θεῷ, ὅτι ὅσοι παρῶν ἐλάλησας πρὸς τὴν ἡμῶν ταπεινώσειν, καὶ πρὸς τὸν φιλόχριστον βασιλέα ἡμῶν τὸν σοὶ ποθούμενον ἀδελφόν, οὕτω καὶ γενήσεται ἀνθ' ὧν ἐπευχόμεθα σοι μακρότητα ἡμερῶν, καὶ κατὰ τὴν παρούσαν ζωὴν εὐετηρίαν, καὶ ἐν τῇ μελλούσῃ κληρονομίαν δόξης τῆς ἀποκειμένης πᾶσι τοῖς τῷ Θεῷ εὐαρεστήσασιν. (XXX, col. 186—188)

се задоволим от казаното, понеже аз се уповавам на бога, че всичко ще бъде така, както ти лично каза на наше смирение и на нашия христолюбив император, твоя възделен брат. Заради всичко това аз ще се моля да имаш дългоденствие и щастие в този живот и да наследяш слава, която е определена за всички божии угодници в бъдещия живот

29. *Ad eundem*

Τῷ αὐτῷ

До същия

Ἐγγραφα πολλάκις, ὡς μὲν ἐγὼ ἐνόμιζον, ἀλλὰ καὶ ἔτι νομίζω, καὶ ὠφέλιμα καὶ συμφέροντα. Γράφω νῦν ἐπὶ πᾶσιν, οἷς προέγραφα, τοῦτο δὴ τὸ ἔσχατον γράμμα, ἅμα μὲν κινούμενος ἐπὶ τῆς ἐν τῇ ἐμῇ καρδίᾳ ἐγκακίμενης διὰ παντὸς ὀδύνης χάριν τῶν κοινῶν παθῶν τῶν καταδαπανῶντων τὸν λαὸν τοῦ Θεοῦ τὸν ἐν Βουλγάρῳι καὶ Ῥωμαίοις συναριθμούμενον. Ἐκεῖνον γὰρ ἔστι λαὸς ἀληθῶς καὶ τὸ Βουλγάρων γένος τοῦ ἐξαγοράσαντος αὐτοὺς οἰκείῳ αἵματι, τοῦ ἀδελφοῦς ποιησαμένου διὰ τῆς υἰοθεσίας τοῦ Πνεύματος· εἰ καὶ τοῦτον σὸν εἶναι σὺ νομίζεις λαὸν, ὃ σήμερον ἄρχων, καὶ αὐριον ἐπὶ σκωλήκων δαπανηθισόμενος. Ὑπὲρ τούτων οὖν ὀδυνώμενος γράφω καὶ ἔτι, ἐκ τῶν σῶν κινούμενος λόγων, οὓς ἐνταῦθα παραγεγονότος σου ἀπὸ τῆς σῆς γλώττης αἱ ἡμέτεραι ἀκοαὶ ἐνηνέχθησαν· ἦσαν γὰρ τὰ λεγόμενα παρ' ὑμῶν τοιαῦτα, ὅτι κεννήμεθα ἐκ τῆς ἰδίας χάριτος ἐνεκεν τοῦ καλοῦ καὶ μεγάλου προήματος τῆς εἰρήνης.

Често съм [ти] писал за това, което съм смятал и сега смятам за нужно и полезно. Сега ти пиша в добавка на всичко онова, което по-рано съм ти писал. Това е последно писмо, подбудено от същата скръб, която винаги лежи в сърцето ми заради общите бедствия, които изтощават божия народ — ромеите и българите. Защото и българският народ наистина е народ на оногова, който изкупи българите със своята кръв и ги направи братя чрез осиновяването на светия дух, макар и ти, който днес си господар, а утре — жертва на червеите, да го считаш за свой народ. Поради такава скръб и, освен това, подбуден от думите ти, които чухме от устата ти при твоето пребиваване тук, пиша това писмо. А вашите думи бяха такива: „Излязохме от земята си заради доброто и велико дело на мира.“

Ἀλλὰ ταῦτα μὲν ἰδιαζόντως ἔλεγεσθε πρὸς ἡμᾶς, ὅτε τὸ πρῶτον ἰδίως σοι πρὸς ὀμιλίαν κατέστημεν· ἔπειτα δὲ ὅτε μετὰ τοῦ θεοστεφοῦς ἡμῶν βασιλέως συνομιλήσαι γέγονε, καὶ τῶν ἐξ ἐκεῖνου φιλοτιμίῳν ἐδέχου τὴν χορηγίαν, μέμνημαι τοιαῦτά τινα ῥήματα εἰπόντος σου, ὡς οὐκέτι τὰ τοῦ πολέμου ἡμῖν ἐνεργηθήσεται, οὐδὲ τοῦ πρὸς χρείαν ἐπιτιδομένου ἐν τοῖς πολέμοις χιτῶνος ἡμῖν ἔτι δεήσει, καὶ ἄλλα ὅσα πρὸς παντελῆ τοῦ πολέμου κατάλυσιν καὶ τῆς εἰρήνης ἀποκατάστασιν. Ὡν ἐπὶ τοῦ συνειδότητος ἔχεις τὴν μνήμην, τότε προσεῖπες· ταῦτά με κινεῖ πρὸς τὸ ἔσχατον τοῦτο γράμμα. Πού τοίνυν, ὡς παρῶν σοι προσφθέγγομαι, τῶν σῶν λόγων αἱ ὑποσχέσεις; Τί γέγονεν ἢ μακαρία ἐκείνη ἐν τοῖς ῥήμασιν εἰρήνης, ἧς καὶ μόνον ἢ φήμη καὶ ἐν τῇ τῶν Βουλγάρων

Но това ти ни каза, когато беседвахме частно с тебе, когато за пръв път говорихме. А после, когато почна разговор¹ с нашия боговенчан император и беше удостоен от него с почести, аз помня, че ти каза някакви такива думи, че враждебните към нас отношения няма повече да се подновяват и че ние няма вече да се нуждаем от хитона, който по необходимост се облича във време на война. Също и други неща каза относно окончателното прекратяване на войната и възстановяването на мира. Понеже ти помниш онова, което каза тогава, именно то ме подбужда да ти напиша това последно писмо. И тъй, где са — говоря ти, като че ли се намирам при тебе — изказаните от тебе обещания? Где е оня блажен мир, за който ти говореше? Само слухът за него, разнесен по земята на

¹ Тук се имат пред вид разговорите, водени през септември 923 г. при Цариград.

χώρα καὶ ἐν τῇ τῶν Ῥωμαίων διαχυθεῖσα, πᾶσαν γλῶσσαν εἰς Θεοῦ εὐχαριστίαν ἐκίνησε; Παντὶ μὲν ἀνθρώπῳ τρόπος ἀγαθὸς ἐν τούτῳ γνωρίζεται, ἐν τῷ τιμᾶν τὴν ἀλήθειαν ἀρχὴ δὲ μάλιστα τῇ πρὸς μεγαλοπρέπειαν ἐξηρημένη, οὐδὲν οὕτως ἄλλο εἰς δόξαν συντελεῖ καὶ σεμνότητα τῆς ἀρχῆς, ὡς ἡ τῶν λόγων ἀλήθεια καὶ τῶν ἐπαγγελιομένων τὸ ἀδιάφειστον. Ὅρα οὖν εἰ δόξης ἀντιποιουμένῳ σοὶ καὶ μεγαλοπρεπειᾶς ἀρμόζει τὸ παλίντροπον καὶ μεταπηδᾶν ἐκ λόγων εἰς λόγους μηδαμοῦ τὸ βάπτισμα καὶ ἐδραῖον κεκτημένους.

Ἐβουλόμην σοὶ πολλὰ τοιαῦτα γράφειν, ἀλλὰ πρὸς μῆκος ἕως ἐπεκτεινόμενος ὁ λόγος ὀχληρὸς δόξει, καὶ διὰ τοῦτο ἐκεῖνα καταλιμπάνομεν. Ἀπὸ δὲ τῶν πρὸς ἡμᾶς ἐλέγχων καὶ ὀνειδισμῶν, οὓς κατενόησον τοῦ θεοστεφοῦς ἡμῶν βασιλέως ἐλέγχων καὶ ὀνειδίζων καὶ τρόπον τινὰ φαντίζων τὴν ἡμῶν ὑπερφθέρου ἀθλιότητα, ἐκεῖθὲν σοὶ τὸ ἀπὸ τοῦδε προσφθέρομαι. Ἐλεγε γὰρ κατεφθνεύμενος ἡμῶν, ἐνεγκεῖν τὸν ἵππον, ὅς παρὰ τὸν πόλεμον ἀντὶ σοῦ τὴν πληγὴν ἐδέξατο καὶ τοῦτο προσδιασύρων ἡμᾶς ἔλεγε τῆς ἡμετέρας εὐχῆς ἔργον γεγενῆσθαι καὶ ἡμῶν ἀπολογουμένων, ὡς οὐδὲν τοιοῦτον ἑαυτοῖς σέβισμεν, οὔτε προτροπὴν πολέμου πεισάμενοι, οὔτε τοιαύτην εὐξάμενοι αὐτὸς ἀντέλεγε, ὡς ἡμῶν ἐπὶ τὸν θρόνον τ.ν. ἀρχιερατικὸν ἰδρυμένον, ἦν ἰσχὺς κωλύσαι τὸν πόλεμον εἰ δὲ μὴ, τέως τῆς ἐκκλησίας ἀπελαύνειν τοὺς μὴ πειδομένους ταῖς παραινέσεσι. Ταῦτα οἶδα ὅτι γνωρίσεις, καὶ βούλη, ὅτι τῆς σῆς ἐστὶν εἰρωνεία καὶ κατηγορίας τῆς καθ' ἡμῶν τὰ ρήματα. Ἄκουε οὖν καὶ περὶ τούτων οἶά σοι φθέρομαι, καὶ μοὶ τέως τὸν ὄγκον τῆς ἀρχῆς σου ταπεινώσον, καὶ μετρίαις ἀκοαῖς ἄκουσον φίλου παλαιοῦ καὶ ταπεινοῦ, ἀρχιερέως λόγους κατανόησον.

Τί τοῦτο τὸ τὴν πληγὴν τοῦ ξίφους ἐνεχθῆναι κατὰ τοῦ ἵππου, σὲ δὲ περισωθῆναι; Ἐγὼ ἀνθρώπος εἰμι, καὶ ἤδη τῷ γήρα τὰς φρένας ἐλαττωθεὶς, ἀλλὰ καὶ ἄλλως ἀνθρώπος ὄν φρονήσεως κατὰ πολὺν, ἐνδείης, ὁμολογῶ γὰρ τὴν οἰκείαν ὑσθένειαν, πλὴν τοῦτο νοῶ ἐκ τοῦ μὴ τὴν πληγὴν εἰς σὲ ἐπενεχθῆναι, ἀλλὰ κατὰ τοῦ κτήνους. Πρόσχευ οἷς λέγομεν,

българите и ромеите, раздвижи езика на всеки човек да благодари на бога. Добрият нрав на всеки човек се познава по това, че той почита истината. А особено за владетеля, който трябва да блесне с величие, нищо друго тъй не повдига неговата слава и величие както истинността на думите и верността на обещанията. И тъй, виж, прилича ли на тебе, който се стремиш към слава и величие, да се отказваш от думите си и да преминаваш към думи, които никога не са имали нещо основателно и твърдо.

Аз исках да ти напиша за много подобни неща, но може би поради своята обширност моята реч да ти се покаже отегчителна. Затова се ограничавам само с това. А от укорите и порицанията, които ти произнесе за нас пред нашия боговенчан император, като опозоряваше, оскърбяваше и по някакъв начин, така да кажа, за нищо не смяташе моето нещастие, аз ще посоча само следното: ти казваше, присмивайки ни се, че си изгубил коня си, който в сражението¹ бил ранен вместо тебе, и твърдеше, подигравайки ни, че това се случило поради наша молитва. А ние отговаряме, че лично ние нищо такова не признаваме, нито сме подбуждали към война, нито пък сме се молили за нещо подобно. Ти сам възразяваше, че ние, като възведени на архиерейския престол, сме имали власт да попречим на войната, а ако ли не, то поне да отлъчим от църквата тия, които не се покоряваха на нашите увещания. Ти без съмнение ще разбереш, ако само пожелаеш, че тези думи не са нищо друго освен твоя подигравка върху нас. И тъй, изслушай това, с което се обръщам към тебе: усмири поне пред мене гордостта на твоята власт; изслушай прилично и разбери думите на стария приятел и смирен архиерей.

Какво значи това, че ударът от меч бил нанесен на коня, а ти си останал неповреден? Аз съм човек и при това поради старостта умът ми е отслабнал. Но и без това като човек съм ограничен винаги в разума и признавам собствената си слабост. Обаче при всичко това аз разбирам, защо не на тебе, а на животното ти бил нанесен ударът. Обърни внимание на думите ми, защото може

¹ Става дума за боя при Ахелой през 917 г.

ἴσως γὰρ ἐν τούτῳ φρονίμως καὶ στοχαζόμεθα καὶ φθεγγόμεθα. Ἐπειδὴ γὰρ οἱ κατὰ τὸν καιρὸν ἐκείνον τῶν πραγμάτων τὴν κυριότητα ἐγκεχειρισμένοι παραλόγως τὴν κατὰ σοῦ ἐποιήσαντο κίνησιν, ἔτυχες τῆς ἄνωθεν εὐμενείας, καὶ τὴν πληγὴν τοῦ ξίφους ἀπέστρεψεν ἀπὸ σοῦ ἢ τῶν κεκμημένων τότε παράλογος ὀριμὴ καὶ παρὰ τὸ δίκαιον, ἠνέχθη δὲ κατὰ τοῦ κτήνους ἢ πληγῆς ἵνα πάλιν παιδευθῆς μὴ ἀλογίστερ ἐπάρσει ἐντροφῶν τῇ νίκῃ, ἀλλὰ μεμνησθαι τῶν ἀνθρωπίνων πραγμάτων καὶ μετριοφρονεῖν καὶ μὴ ὄλως γίνεσθαι τοῦ δοκοῦντος εὐτυχήματος, ἀλλὰ καὶ πρὸς τὰ συμβαίοντα τοῖς ἀνθρώποις δυστυχήματα τὸν νοῦν ἐπιστρέφειν. Σκέψαι δὴ μὴ ποτε τοῦ πολέμου νῦν μέλλοντος διὰ σὲ τὴν αἰτίαν λαμβάνειν, οὐκ ἐπὶ τὸν ἵππον, οὐκ ἐπὶ τὸ κτήνος, ἀλλ' ἐπὶ σὲ, ὅπερ ἀπεύχομαι, ἢ πληγὴ φθάσει. Ἀνάγνωσον ἐπιμελῶς ἃ γέγραφα, καὶ ἐκ τούτων πρὸς τὰς παλαιότερας ἱστορίας οἶδα γὰρ ὅτι καὶ ταύτας ἐν μελέτῃ ποιῆ, ἀνάβηθι καὶ μὴ νόμιζε πάντοτε μετὰ σοῦ τὴν νίκην εἶναι, ἀλλὰ καὶ ἦταν λογίζου κατὰ πόδας ἀκολουθεῖν ἀλλὰ τοσοῦτον μὲν περὶ τῆς καθ' ἡμᾶς εἰρωνείας.

Τὰ δὲ ἐντεῦθεν τοιαῦτα πρὸς σὲ γράφομεν, οἷα καὶ πρὸς τὸν εὐσεβῆ καὶ φιλόχριστον ἡμῶν βασιλέα, καὶ πρὸς τὴν σύγκλητον αὐτοῦ καθ' ἑκάστην καὶ παρανοοῦμεν καὶ ἰκετεύομεν τὸν φιλόχριστον ἡμῶν βασιλέα καὶ τῆς σφαγῆς τοῦ λαοῦ αὐτοῦ, καὶ τῆς σφαγῆς τοῦ Βουλγάρων γένους, καὶ δοῦναι καὶ εἶτι ἀνοχῆ καὶ μακροθυμίᾳ σὺν τῇ ἄνωθεν προνοίᾳ τὸ φιλάνθρωπον αὐτοῦ φρόνημα, καὶ μὴ πάνδημον ἐκστρατείαν ποιῆσαι κατὰ τοῦ Βουλγάρων ἔθνους. Τάχα διὰ τῆς ὑμῶν μακροθυμίας ἄφεται Θεὸς τῆς καρδίας τοῦ τῶν Βουλγάρων ἐξουσιάζοντος, καὶ ἀποβλέψει πρὸς τὸ καλὸν τῆς εἰρήνης, καὶ ἀγαπήσει τὴν ἀρχαίαν ταύτης κατάστασιν. Καὶ ὁ γε φιλάνθρωπος καὶ ἐπιεικῆς καὶ ἀγαθὸς ἡμῶν βασιλεὺς, πάντως δὲ οὐχ ὑποπιεύεις ἃ λέγομεν ἔγνωσ γὰρ καὶ αὐτὸς πείρα ἰδίᾳ τὴν αὐτοῦ ἐπιείκταν καὶ τὸ πρᾶον καὶ ἡμερον τῆς ψυχῆς, καὶ πείθεται καὶ ὑπεῖκει τοῖς λόγοις ἡμῶν. Ἄλλ' ἢ σύγκλητος ἅπασα, καὶ ὁμοῦ πᾶσα ἢ πόλις, καὶ τί λέγω τὴν πόλιν; ἅπαν τὸ ὑποχείριον τῆς αὐτοῦ βασιλείας κινούμενοι οὐκέτι λέγουσιν ὑπομένειν τὴν τοσαύτην τῶν Βουλγάρων ἀπόνοιαν, οὐδὲ καταφρονεῖν τῶν οἰκείων καὶ συγγενῶν τὴν ἀπώλειαν, οὐδὲ τῶν

би сега аз благоразумно разсъждавам и говоря. Когато ония, които по онова време държаха властта, предприеха неочаквано поход срещу тебе, тогава ти се удостои с висше благоволение. Ненадейното и несправедливо нападение на ония, които бяха се вдигнали тогава,¹ се отклони от тебе и ударът се насочи срещу животното. Ти трябваше отново да се поучиш да не се предаваш на безумно високомерие заради победата си, но да си спомниш за човешките дела и да се смириш, та да не се отдаваш всецяло на привидния успех, но да насочиш ума си към нещастията, които постигат хората. Гледай да не би във войната, която сега ще започне поради твоя вина, ударът да бъде нанесен не на коня, не на животното, но на тебе, което не ти пожелавам. Прочети внимателно това, което написах, а от писмото премини към старата история, защото аз зная, че ти се занимаваш с нея. Не мисли, че винаги победата е на твоя страна, но смятай, че и поражението следва по стъпките [ти]. Но достатъчно е това във връзка с подигравката [ти] спрямо нас.

Тези неща пишем на тебе, но същото казваме всеки ден и на благочестивия ни и христоролюбив император и неговия сенат. Ние увещаваме и умоляваме нашия христоролюбив император относно изтреблението на неговия народ и изтреблението на българския народ да прояви също своя човеколюбив разум чрез въздържание и дълготърпение с помощта на висшия промисъл и да не предприема всенароден поход срещу българския народ. „Може би бог заради вашето дълготърпение ще трогне сърцето на българския владетел и той ще обърне погледа си към благото на мира и ще обикне предишното състояние на мира.“ А нашият човеколюбив, кротък и добър император — ти съвсем не ще се усъмниш в това, което казваме, защото и ти сам по личен опит узна кротостта, смиренното и благостта на душата му — вярва и слуша нашите думи. Обаче целият сенат, а заедно с него и целият град, що казвам — градът, всичките поданици на неговото царство, възмутени, казват, да не се търпи повече това безумие на българите, нито да се пренебрегва гибелта на близки и сродници,

¹ Походът през 917 г. срещу България е бил предприет от правителството на Зоя. Вж. тук стр. 211, бел. 1.

οἰκείων τόπων τὴν αἰχμαλωσίαν. Ἄλλ' εἰ καὶ δεήσει πάντως ἀποθανεῖν, μᾶλλον τοῦτο ἀγαπητόν, ἢ τὸ ὑπομένειν οὕτως τὴν τοῦ Βουλγάρου ἔπαρσιν. Καὶ λοιπὸν πεπεισμένος γενοῦ, ὡς ἅπαντα τὰ στρατεύματα, καὶ πάντες ὅσοι χεῖρα κινουμένην ἔχουσι μετὰ τῆς δικαίας τοῦ Θεοῦ συμμαχίας ἐπιστήσονται πρὸς ἡμᾶς, ἔτι ἐπιμένοντος σοῦ καὶ ἀγαπῶντος τὰ ἐκ τοῦ πολέμου κακά.

Ἄλλὰ μετὰ πάσης ἀληθείας ἀνήγγειλά σοι τὰ ἐνταῦθα παρασκευαζόμενα· σὺ δὲ ὅτι πείθῃ πρῶτον μὲν ἀνθρώπων πρεσβύτη, καὶ οὐδὲν ἕτερον ἢ τὸν τάφον ὁρῶντι, ἔπειτα δὲ, εἰ καὶ ἀναξίω μὲν, ὅμως δὲ λειτουργῶ τοῦ ἁγίου θυσιαστηρίου, καὶ εἰ τι ἐν λόγῳ σοι γεγένηται τὸ ἡμέτερον φίλτρον, καὶ ὄρα πόσος ὁ χρόνος ἐξ οὗ φίλοι γεγόναμεν· δέξαι παραίνεσιν ἦν καὶ ὁ φιλόχριστος ἡμῶν βασιλεὺς δέχεσθαι ὑπέσχετο, καὶ οὐ ψεύσεται τὴν ὑπόσχεσιν, ἔὰν καὶ σὺ βουλευθῆς τὰ ἴσα ἐκείνῳ φρονεῖν. Ἀγάπησον τὴν εἰρήνην, μίσησον τοὺς πολέμους· κακοὶ γὰρ καὶ οἱ πρὸς τοὺς ἔξωθεν ἐχθροὺς πόλεμοι. Ὅσοι δὲ πρὸς πατέρας, πρὸς ἀδελφοὺς, πρὸς φίλους, πρὸς ὁμιλίτους, πρὸς τοὺς ἓνα Θεὸν ἐπιγραφόμενους, ἓνα Κύριον καὶ Δεσπότην καὶ Σωτῆρα, τί ἂν τις εἴποι; Οὐχ ὁρᾷς θηρία πολυλάκεις πρὸς ἑαυτὰ μαχόμενα καὶ πάλιν εἰρηνεύοντα; ἀλόβλεπον εἰς ταῦτα, καὶ ζήτησον εἰρήνην. Οὐχ ἐμὸς ὁ λόγος, ἀλλὰ τοῦ παναγίου Πνεύματος· καὶ δῶξον αὐτὴν, ταυτέστι δράμε ὁπίσω ταύτης, κατάλαβε αὐτὴν, καὶ στήσον τὰ κενὰ πάθη, καὶ τὰ δάκρυα, καὶ τοὺς στεναγμῶδες, καὶ τὰς κλαύσας ὅσας ἐπὶ σὲ πάντες ἄνθρωποι καὶ Βούλγαροι καὶ Ῥωμαῖοι, πλούσιοι καὶ πένητες, μονάζοντες, καὶ ἱερεῖς καὶ λαϊκοὶ κατατέμπουσιν. Ἐπὶ γὰρ τὸν εὐσεβῆ καὶ φιλόχριστον ἡμῶν βασιλέα οὐδεὶς ἔχει ἀναφέρειν αἰτίαν, ἐξ οὗ ἐπὶ τὸν θρόνον τῆς βασιλείας ἐκάθισε, τὴν εἰρήνην ἐπιζητοῦντος, καὶ παρακαλοῦντος, καὶ ὑποκλινομένου δι' οὐδὲν, ἕτερον, ἢ διὰ τὰ ἐκ τοῦ πολέμου κακά. Καὶ γὰρ καὶ νίκης γενομένης τῶ ἐνὶ μέρει, οὐχ ἀκονδύντος τῶ νικῆσαντι τὸ νικῶν περιγίνεται ἀνάγκη γὰρ καὶ συγγενῆς καὶ φίλους καὶ οἰκείους τῶ νικῆσαντι ἀπολέσαι· τοιαῦτα γὰρ τὰ τοῦ πολέμου ἀδιάκριτα καὶ συγκεχυμένα. Οἶδεις ἂ λέγομεν, ἐξ ὧν καὶ αὐτὸς πέπονθας· καὶ γὰρ, εἰ καὶ μετὰ σοῦ γέγονεν ἡ νίκη, ἀλλὰ πολλοὺς ἀπώλεσας τῶν φίλτάτων, ὧν ἔτι καὶ νῦν ἡ μνήμη διαζαίνει τὴν σὴν καρδίαν, καὶ οὐχ ἔῴσι καθαρῶς ἀπολαύειν τῆς νίκης αἱ δι' ἐκείνους ἀλγηδόνες.

нито пленяването на собствените земи, но ако най-сетне трябва да се мре, то по-скоро това е за предпочитане, отколкото да се понася така надменността на българина. Прочее, бъди уверен, че цялата войска и всичките способни да носят оръжие при справедливата божия помощ ще се вдигнат срещу вас, щом като ти не отстъпваш и се наслаждаваш още от бедствията на войната.

Аз напълно истинно ти съобщих за тукашните приготовления. Ти пък послушай най-напред стария човек, който нищо друго не вижда пред себе си, освен гроба, а при това е и служител, ако и недостоен, на светия олтар. Ако моите думи са ти доставили нещо колко-годе приятно, обърни внимание само върху това, колко отдавна е започнала нашата дружба; приеми съвета, който нашият христоролюбив император обеща да приеме, и той няма да наруши обещанието си, стига само ти да пожелаеш да се споразумееш с него. Възлюби мира и намрази войните, понеже войните дори срещу външните врагове са гибелни, а какво да кажем пък за ония войни, които са насочени срещу бащи, братя, приятели и единовеци, почитащи един и същ господ бог, владика и спасител? Нима ти не виждаш, че често и зверовете враждуват помежду си, но пак се примиряват? Обърни внимание на това и поискай мир! Тези думи не са мои, но на пресветия дух. Гони мира, т. е. стреми се към него, достигни го и спри общите нещастия, сълзи, стонове и проклятията, с които те обсипват всички хора, и българи и ромей, богати и бедни, монаси, духовни и миряни. Понеже никой не може да припише вината на нашия благочестив и христоролюбив император, който, откак е седнал на императорския престол, търси мира и моли за мир и не се стреми към него поради нищо друго освен поради злините от войната. Освен това, когато победата преминава на една страна, тя не се добива от победителя безопасно, понеже победителят трябва да загуби роднини, приятели и близки. Така безразборни и разбъркани са делата на войната. Ти разбираш думите ми, тъй като сам всичко това си изпитал. Ако победата досега и да е била с тебе, все пак ти си загубил мнозина от най-обичните хора, споменът за които още и сега ръзкъсва сърцето ти и скръбта за тях не ти позволява спокойно да се наслаждаваш от победата.

Ἄλλ' ἐπὶ τοῦ γράμματος τὸ τέλος μεταστῶ-
μεν. Ὁ φιλόχριστος ἡμῶν βασιλεὺς, εἰ καὶ ἐπὶ
τῆς συγκλήτου καὶ ἐπὶ πάσης τῆς πολιτείας
καὶ τῶν στρατηγῶν αὐτοῦ καὶ τῶν ἀρχόντων
πρὸς τὴν καθ' ἑμῶν ἐκστρατεῖαν ἐκβιάζεται,
ἀλλ' οὖν ὡς ἐπιεικῆς τῇ παρανέσει τῆς ἡμῶν
ταπεινότητος μᾶλλον ἑαυτὸν ἐνδιδούς, εἰς τοιού-
τους πρὸς ἡμᾶς κατέστη λόγους. Ὡ Πάτερ,
ἔοικα ἐν μέσῳ τινὶ ἐστῶς καὶ διασπόμενος,
τῆς μὲν πολιτείας ἐλκούσης ἐτέρωθεν, τῆς δὲ
σῆς ἀρχιερωσύνης ἐλκούσης πρὸς ἑαυτήν. Τού-
των οὕτως ἔχοντων, τοῦτό σοι ἀποκρίνομαι
Γράφον πρὸς τὸν ἀδελφὸν ἡμῶν ὡς καὶ
χρυσίου ποσότητα ἐπιδιδόμεν, ὅση δυνατὴ καὶ
πρέπουσα, καὶ ἱματίων ἀριθμὸν, ἀλλὰ καὶ εἰ
τι ἕτερον, εἰς ἐκείνου διαβαῖνον θεραπείαν,
πρέπον ἐστὶν ἐμὲ παρασχεῖν καὶ εἰ γε καὶ
παρ' αὐτῷ ἀγαπητὸν ἐστὶ τὸ εἰρηνεύειν, ἔχεις
ἐτοιμοὺς ἡμᾶς, καὶ οὐδὲν πρὸς τὴν σὴν πα-
ραίνεσιν ἀνανεύοντας.

Διὰ ταῦτα γράφομέν σοι, δεσμὸν ἐπιβάλλον-
τες ἐν Πατρὶ, καὶ Υἱῷ, καὶ ἁγίῳ Πνεύματι,
δηλῶσαι ἡμῖν καὶ χρυσίου ποσότητα ὅσην
ἐπιζητεῖς, καὶ ἱματίων ἀριθμὸν ὅσος σοι πα-
ρίσταται. Πάντως δὲ τὰ πρέποντα τῇ μεγαλο-
πρεπείᾳ τῆς ἀρχῆς σου καὶ τῇ συνέσει καὶ
συνδιασκέψῃ καὶ ζητήσεις· σὺ μὴν ἀλλὰ καὶ
εἰ τι ἕτερον, ὃ καὶ σὲ πρέπον ἐπιζητεῖν, καὶ
τὸν βασιλέα παρέχειν ἄξιον, κακεῖνο πρόσθετες ἐπί-
τε τῇ τοῦ χρυσίου, καὶ τῇ τῶν ἱματίων δόσει, καὶ
τεύξῃ κακεῖνου τῆς ἀπολαύσεως. Καὶ τούτων σοι
παρεχομένων, γενοῦ τῆς εἰρήνης, γενοῦ τῆς ἀρ-
χαίας ἀγάπης· γενέσθωσαν πάλιν Βούλγαροι
καὶ Ῥωμαῖοι πρὸς μίαν ἀδελφικὴν σύμπνοιαν
καὶ ὁμόνοιαν, καὶ καταργηθῆτω μὲν ὃ ἐξ ἀρχῆς
τῆς ἐχθρας δημιουργός· δοξασθῆτω δὲ ὁ Χρι-
στὸς καὶ ὁ Θεὸς ἡμῶν, ὃ διὰ σταυροῦ αὐτοῦ
καταλύσας τῆς ἐχθρας τὸ μεσότοιχον, καὶ
εἰρηνεύσας τὸν κόσμον αὐτοῦ, ἀπολαμβάνουσης
μὲν τῆς Ῥωμαϊκῆς βασιλείας καὶ τὴν ἰδίαν
κατάσχεσιν, ἐχούσης δὲ Βουλγαρικῆς ἐξουσίας
ἀδεῶς τὰ οἰκεῖα καὶ ἀσφαλῆ, καὶ μηκέτι ἀφορ-
μῆς ὑπολιμπανομένη σκανδάλλον, ἀλλὰ βεβαίως
εἰρήνης, καὶ εὐζωίας ἐν ἀμφοτέροις τοῖς ἔθνεσι
διαμενούσης· ὃ παράσχοι Χριστὸς ὁ Θεὸς ἡμῶν,
καταργῶν μὲν τὴν τοῦ διαβόλου ἐπήρειαν,
ἐφαπλῶν δὲ τὰς πτέρυγας, αὐτοῦ, καὶ σκέπων
ἐν ἀπαθείᾳ τὴν κληρονομίαν αὐτοῦ, ἧς ἔδωκε
τίμημα τὸ ἅγιον καὶ ζωοποιὸν αἷμα τῆς ἀχράν-
του πλευρᾶς αὐτοῦ. (XXXI, col. 181 A—196 A)

Но нека свършим писмото си. Нашият
христолюбив император, ако и да е под-
буждан от сената, от всичките държавни
власти, стратегите и архонтите да пред-
приеме поход срещу вас, обаче вслушвайки
се в увещанията на наше смирение, обър-
на се към мене с думите: „Отче! Както
се вижда, аз се намирам между две про-
тивоположни мнения: от една страна,
управниците, от друга — твоє преосве-
щенство. При такава положение на ра-
ботите, ето какво аз ще ти отговоря:
напиши до нашия брат, че ние предла-
гаме такава количество злато, каквото
е възможно и прилично, одежди, а и
други неща, каквито нему ще бъдат по-
лезни, а на мене ще е прилично да пред-
ложа. Ако му е угодно да склучи мир,
то ние сме готови и в нищо няма да се
противим на твоя съвет.“

Заради това ние ти пишем, като те
призоваваме в името на отца и сина и
светия дух да ни известиш, какво коли-
чество злато желаеш и какво количество
одежди. Във всеки случай ти ще поискаш
всичко, което подобава на величието на
твоята власт и на твоето благоразумие.
Освен това, ако поискаш и друго, което
ти подобава, а за императора е достойно
да ти даде, добави и него към златото
и одеждите и ще го получиш. И като
ти се предлага това, обърни се към мира
и предишната любов. Нека отново бъл-
гарите и ромеите се върнат към брат-
ското единодушие и единомислие и нека
погине изначалният творец на враждата!
Нека се прослави Христос, бог наш, който
със своя кръст разруши преградите на
враждата и умиротвори тоя свят! Тогава
Ромейската империя отново ще възста-
нови своите собствени владения, а бъл-
гарската мощ ще владее своите владения
без страх и опасност, и повече не ще
има повод за съблазни, но ще се утвърди
мир, и ще настане у двата народа бла-
годенствие. Нека даде това Христос, бог
наш, като унищожава козните на дявола
и простира своите криле, за да запази
от беди своето наследство, за изкупването
на което той проля светата и животво-
ряща кръв на пречистото си ребро¹.

30. Ad ducem Strymonis

Στρατηγῷ Στρυμόνος

— — — (XXXV col. 221)

До стратега на Стримон²

— — —

¹ Последното писмо патриарх Николай Мистик написал през втората половина на 924 г. Вж. Златарски, Писмата. . . , СбНУК, XII, стр. 208, бел. 9. ² От това писмо само заглавието пред-
ставява интерес за българската история.

ПИСМАТА НА РОМАН ЛАКАПИН ДО ЦАР СИМЕОН

Византийският император Роман Лакапин (920 — 944) произхождал от арменски род. Преди да стане император, той бил велик друнгарий (*μέγας δρουγγάριος*) на флотата. Енергичен и ловък политик, той успял да добие голямо влияние при двора на малолетния Константин VII Багренородни и впоследствие да се провъзгласи за негов съимператор. От времето на Роман Лакапин има запазени законодателни паметници, както и няколко писма. Значение за българската история имат неговите три писма до цар Симеон. Тези писма са били написани вероятно от Теодор Дафнопат по поръка и от името на Роман Лакапин. Теодор Дафнопат, чиято дейност се отнася към първата половина на X в., бил пръв секретар (*πρωτασηκρίτης*) при византийския двор. На него се приписват и някои анонимни исторически съчинения.

В писмата на Роман Лакапин, които се явяват като продължение на преписката между патриарх Николай Мистик и цар Симеон, има ценни сведения за българо-византийските отношения през периода 924—927 г.

РЪКОПИС: P — Cod. Patmiacus gr. (X s.).

ИЗДАНИЯ: 'Ι. Σακκελίωv, 'Ρομανοῦ βασιλέως τοῦ Λακαπηνοῦ ἐπιστολαί, *Λελλίον τῆς ἱστορικῆς καὶ ἐθνολογικῆς ἐταιρίας τῆς Ἑλλάδος*, I (1883/84), pp. 657—666, II (1885), pp. 34—48. Гръцкият текст е взет от това издание. Тук е даден редактиран преводът на В. Н. Златарски, Писмата на византийския император Романа Лакапина до българския цар Симеона, СбНУК, XIII (1896), стр. 282—322.

КНИЖНИНА: *Krumbacher*, GBL, p. 459. — И. Кузнецов, Писмата на Льва Магистра и Романа Лакапина и словото „Ἐπὶ τῇ τῶν Βουλγάρων συμβάσει“ като извор за историята на Симеоновска България, СбНУК, XVI—XVII (1900), стр. 179—245. — F. Dölger, *Regesten der Kaiserurkunden des oströmischen Reiches*, I, München 1924, Nr. 606—608. — Златарски, История, I, 2, стр. 485—491; 830—836. — *Ostrogorsky*, History, pp. 235—236. — *Moravcsik*, Byzantinoturcica, I, pp. 502—503.

ROMANI LACAPENI EPISTOLAE

ПИСМАТА НА РОМАН ЛАКАПИН

1. Ad Symeonem Bulgarorum dominum

Συμεὼν ἐξουσιαστῇ Βουλγάρων

До Симеон, владетел на българите

Ἐκ πολλῶν γνωρισμάτων ἠπίστατο ἢ ἐκ Θεοῦ βασιλεία ἡμῶν περὶ τῆς ὑμῶν πνευματικῆς ἀδελφότητος, ὡς δεῖ ταῖς ἀπροπέσι μι-

По много признаци нашата от бога царска власт се е убедила, че ваше духовно братство, като се отдава винаги на непристойни и празни размишления, пред-

ταίαις ἐννοίαις σχολάζουσα, πρὸς τὸ θαυμαστὸν τῆς εἰρήνης ἔργον ἐκουσίως παρεμποδίζεται, καὶ οὐδαμῶς ποτε καθαρῶς καὶ ἀδόλως ἢ ἐνεργόσέ τι ἢ ἔγραψεν, ἀλλὰ περὶ τὰ μὴ καθήκοντα ὄνειροπολοῦσα καὶ ἐαυτὴν ἐξαπατῶσα, καὶ ἡμᾶς λανθάνειν ἐσπούδαζεν· ὅπερ ἀκριβῶς ἐννοήσαντες, τὰς παρὰ τῆς σῆς ἀδελφότητος προτεινομένας ἀδίκους ἐνστάσεις τε καὶ προφάσεις πάντοθεν περικόπτοντες, τοῖς πρὸ τούτου γράμμασιν ἐχρησάμεθα, παραινοῦντες καὶ δι' αὐτῶν εἶσαι μὲν τὸ πρὸς σφαγὰς καὶ πολέμους ἐπείγεσθαι, τῆς δὲ μακαρίας εἰρήνης ἀντέχεσθαι ἴσως ἐκ τῆς συνεχοῦς τῶν γραμμάτων ἀποστολῆς τὸ τῆς ὑμετέρας καρδίας σκληρὸν καταμαλάξαι δυνηθῶμεν.

Ἄλλ', ὡς ἔοικεν, ἐλάθομεν ἑαυτοὺς εἰς κενὸν κοπιῶντες, καὶ, ὡς εἶπειν, εἰς ἄερα τοὺς λόγους ἡμῶν διαχέοντες. Τοῖς γὰρ ὑμετέροις ἐντυχόντες γράμμασιν, καὶ τὴν τούτων θεασάμενοι προγραφὴν, ἐξ αὐτῆς καὶ μόνης ἐγνώκαμεν, ὡς οὐκ ἐσφαλμένως περὶ τῆς ὑμῶν ἀδελφότητος τὴν τοιαύτην ὑπόληψιν ἔσχομεν, μὴ ἀγαθὴν εἶναι τῶν ἔνδον γεγραμμένων τὴν δύναμιν, ἐκ τοῦ κρασπέδου τὸ ὅλον κατανοήσαντες ὕφασμα. Καὶ μοι θαυμάζειν ἐπέροχεται τὴν σὴν ἀναλογιζομένῳ φρόνησίν τε καὶ σύνεσιν, πῶς οὐ μόνον διὰ πραγμάτων, ἀλλὰ καὶ δι' αὐτῶν τῶν ῥημάτων οὐκ ἐνδίδως ἀεὶ, περὶ τῶν μὴ προσηκόντων διανοούμενος, καὶ τὴν τῆς εἰρήνης διάστασιν ἐργαζόμενος. Τί γάρ, εἶπέ μοι, καὶ περισσότερον ἐξεγένετό σοι ἐκ τοῦ σεαυτὸν γράφειν βασιλέα Βουλγάρων καὶ Ῥωμαίων, τοῦ Θεοῦ μὴ συνευδοκοῦντος, μὴ συνεργοῦντος τῷ πράγματι; Τί δέ σοι καὶ τὴν γῆν κατασχόντος βιαίως τὴν ὑμετέραν προσετέτη κέρδος; Ποῖοι οἱ ἐκ ταύτης φόροι; Τίνα τὰ ἐξ αὐτῆς ἀποδιδόμενά σοι τέλη; Μᾶλλον μὲν οὖν, εἰ σκοπεῖν ἀκριβῶς ἐθελήσεις, οὐδὲν ἄλλο σοι μετὰ τοὺς τοσοῦτους φόνους καὶ τὰς λεηλασίας ὑπολέλειπται πλὴν ἢ τῶν κάστρων καὶ μόνον ἐξουσία, ἐξ ᾧν σοι καὶ οὐκ ὀλίγη καινοτομία περίεστι ταῦτα σπαροῦντι καὶ καθοπλίζοντι, τοῦ τε ἐν αὐτοῖς λαοῦ συντριβομένου τε καὶ ἀπολλυμένου.

Εἰ τοίνυν βασιλεὺς ἐπιθυμεῖς καλεῖσθαι Ῥωμαίων, ἔξεσί σοι βουλομένῳ καὶ τῆς γῆς ἀπάσης κύριον ἑαυτὸν ἀναγορεύειν. ἧς οὐδὲ τὸ βραχύτατον μέρος ἔσχεις εἰς κατοικίαν, κἂν μέγα φρονεῖς· εἰ βούλει δὲ καὶ ἀμερομυμνήν

намерено пречи на чудното дело на мира и никога искрено и без хитрост нито нищо е помислило, нито е написало. Обаче, като мечтае за неприлични дела и като заблуждава себе си, постарало се е да укрие [това] и от нас. Като обмисляхме грижливо това и опровергавахме по всякъкъв начин излаганите от твое братство несправедливи възражения и доводи, ние се възползувахме от предишните писма и те уговаряхме чрез тях, от една страна, да престанеш да се стремиш към убийства и войни, а, от друга страна, да се придържаш о блажения мир, та може би чрез изпращането на чести писма да бъдем в състояние да смекчим жестокостта на вашето сърце.

Но, както се вижда, ние, без да разберем, напразно сме се трудили и тъй да се каже, по вятъра сме пръснали думите си. Когато получихме вашето писмо и погледнахме наслова му, от него самия узнахме, че не напразно сме имали тако ва мнение за ваше братство, и като „познахме от влакното платното“, [разбрахме], че смисълът на написаното вътре не е добър. И като си помисля за твоето благоразумие и ум, учудвам се, че ти, като мислиш за неприлични дела и действуваш за отдалечаването на мира, никога не отстъпваш не само на дело, но дори и на думи. Кажи ми, прочее, какво предимство има за тебе в това, че ти се пишеш цар на българи и ромеи,¹ когато бог не съизволява и не съдействува на това дело? Каква печалба си придобил, като си завзел насилствено нашата земя? Какви са приходите ти от нея? Какви са данъците, които ти се дават от нея? Напротив, ако би пожелал да погледнеш справедливо, след толкова убийства и опустошения за тебе не остава нищо друго, освен само владение на крепостите, от които ти се явяват не малко грижи за тяхното продоволствуване и въоръжаване, а при това населението в тях се измъчва и гине.

И тъй, ако желаеш да се наричаш цар на ромеите, нищо не ти бърка да се провъзгласиш, ако искаш, и за господар на цялата земя, от която ти не притежаваш ни най-малка част за поселване, ако и много да си въобразяваш. Ако искаш,

¹ Според Златарски, История, I, 2, стр. 486 — 487, в своето писмо до Роман Лакапин Симеон се нарекъл „цар на българи и ромеи“, защото знаел, че византийците никога няма да сключат мир, докато той носел тази титла. Симеон искал по този начин да протака преговорите, за да печели време.

τῶν Σαρακηνῶν, ὅπως καὶ μᾶλλον ἢς φοβερός τοῖς ἀκούουσιν, ἵνα μὴ λέγω παιζόμενος κατὰ τὴν τοῦ μύθου γυναῖκα, πολυχρόνιον τὸν ἑαυτῆς ὀνομάσασαν παῖδα τὸν μετὰ μικρὸν τελευτήσαντα. Εἰ δὲ καὶ καλεῖσθαι τινὰ βασιλέα Ῥωμαίων καὶ Βουλγάρων ἔδει, ἡμᾶς ἔδει μᾶλλον καλεῖσθαι, τοὺς καὶ παρὰ Θεοῦ τοῦτο λαβόντας, καὶ παρ' αὐτοῦ πιστευμένους τὴν ἀρχὴν εἰληφέναι, ἢ ἡμᾶς τοὺς αἵμασιν καὶ σφαγαῖς ταύτην κτήσασθαι διαγωνιζομένους.

Ἀλλὰ ποῖον τὸ ἐκ τούτων ἀναφανόμενον ὄφελος; τίς ἢ τῆς καθ' ἡμᾶς προσθήκη τε καὶ ὠφέλεια, εἰ ἀλλοτρίοις ὀνόμασιν ἑαυτοὺς καλλωπίζομεν; Μὴ τοῦτό σοι λογιζέσθω, πνευματικὴ ἀδελφέ, πᾶσαν τὴν δύσιν καταληΐσονται, καὶ τοὺς ἐν αὐτῇ κατοικοῦντας αἰχμαλώτους λαβομένω, ἵνα διὰ τοῦ τοιούτου τρόπου βασιλεὺς Ῥωμαίων κατονομάξη· οὐ γὰρ αὐθαρέτως σοι προσέφυγον, ἀλλὰ βία καὶ πόλεμος παρ' ἡμῶν δουλωθέντες, τῶν ἡμετέρων ἀποδιδράσκουσι, καὶ πρὸς ἡμᾶς ὡς ὁμογενεῖς καταφεύγουσι. Κάκεινο τοίνυν ἐννοήσουσιν· πάρεστιν ὡς μέχρι πού τῶν εἴκοσι χιλιάδων Βούλγαροι, πρὸς τὸ γαληνὸν καὶ εἰρηρικὸν τῆς βασιλείας ἡμῶν καταπεφύγασι κράτος, τὴν ἡμετέραν ὥσπερ μισήσαντες φιλοπόλεμον ἐνστασιν καὶ ἀδιάλλακτον πρόθεσιν. Τί οὖν, διὰ τοῦτο καλέσομεν ἑαυτοὺς βασιλεῖς Ῥωμαίων καὶ Βουλγάρων; Μὴ δόξη ἡμῖν Κύριος, τῶν ἰδίων ἀποστάντας τοῖς ἑτέροις ὀνόμασιν ἐπισεμνύνεσθαι, καὶ διὰ τοῦτο ὡς ἄδικοι καὶ ἄρπαγες κατακρίνεσθαι. Ποίων δὲ Ῥωμαίων ἑαυτὸν ἀποκαλεῖς βασιλέα, τῶν παρὰ σοῦ κρατηθέντων, ἢ τῶν ἀπίστοις ἔθνεσιν ἐκδοθέντων καὶ πρὸς δουλείαν κατακρινθέντων; περὶ γὰρ τῶν λοιπῶν οὐκ ἄγνοεῖς, οἷα περὶ σοῦ καὶ φρονοῦσι καὶ λέγουσιν. Οὐκοῦν ἐμοῦ μᾶλλον ἀκουσον, πνευματικὴ ἀδελφέ, ἢ τῶν παρὰ σοὶ ψευδοπροφητῶν τε καὶ μάντεων, οἱ τὴν σὴν ὑποκλέπτοντες καὶ ἀποβουκολοῦντες διάνοιαν, ὡς ψευδεῖς ἠλέγχθησαν τε καὶ ἐλεγχθήσονται,

[наричай се] и амермумн¹ на сарацините, за да станеш по-страшен за тези, които слушат, за да не говоря празни приказки подобно на жената от приказката, която нарекла дълголетен² сина си, който наскоро след това починал. Ако наистина трябваше някой да се нарече цар на ромеите и на българите, то трябваше да се наречем по-скоро ние, които действително сме получили това от бога и по негово доверие сме взели властта, отколкото вие, които се борите да добиете тази власт чрез кърви и кланета.

Но каква полза има от това, каква е придобивката и предимствата за нас, ако ние се кичим с чужди имена. Недей мисли, духовни брате, че ти, като си разорил целия Запад³ и си взел в плен жителите му, можеш поради това да се наричаш цар на ромеите. Защото те не са прибягнали доброволно при тебе, но са заробени от вас насилствено и чрез война, бягат от вашата страна и бягат при нас като при едноплеменници. Прочее помисли и за това. Миналата година са избягали в мирната и спокойна наша държава приблизително около двадесет хиляди българи, които, види се, са намразили вашия войнолюбив устрем и непримирими замисли.⁴ И тъй, нима поради това ние ще се наричаме царе на ромеите и българите? Да не дава господ да се откажем от своите имена и да се кичим с чужди и чрез това да се подлагаме на осъждане като несправедливци и похитители! Цар на кои ромеи се наричаш ти? На ония ли, които са от тебе изловени, или на ония, които са предадени на неверните племена и обречени на робство?⁵ Обаче за другите твърде добре знаеш какво мислят и говорят за тебе. И тъй, духовни ми брате, ако искаш да разбереш, повече слушай мене, отколкото своите лъжепророци и гадатели, които, облащавайки и измамвайки твоя разсъдък, изобличени са

¹ От арабската дума емир-ал-муменин, титла на халифите със значение „княз на правоверните“. Вж. *Ι. Σακκελίον, Ῥομανοῦ βασιλέως τοῦ Λακαπηνοῦ ἐπιστολαί, Δελτίον τῆς ἱστορικῆς καὶ ἐθνολογικῆς ἐταιρίας τῆς Ἑλλάδος*, I (1883/84), p. 659. ² Не е ясно за коя приказка се загатва. ³ Сиреч европейските провинции на Византия. Според *В. Златарски*, Писмата на византийския император Романа Лакапина до българския цар Симеона, стр. 300, изразът „разорил целия Запад“ означавал разоряването на Сърбия слез усмиряването на бунта през 924 г. Обаче от текста се вижда, че тук се загатва за завладяването на византийски земи, което дало известно право на Симеон да се нарече цар на българи и ромеи. ⁴ Продължителните и тежки войни, които Симеон водил с Византия, предизвикали недоволство сред българския народ. Срв. *Златарски*, История, I, 2, стр. 463, 477, 487—488. Срв. История на България, I, София 1954, стр. 120—121. ⁵ Тук се говори вероятно за пленени византийци, които били продадени от българите в робство. Срв. *Р. Браунинг*, Рабство в византийской империи (600 — 1200 гг.), ВВр, XIV (1958), стр. 51 и бел. 52,53.

ὡς ἐπὶ τὸ χεῖρόν σοι τῶν πραγμάτων προβαίνοντων, εἶγε συνορθῶν ἐθέλεις. Ἀλλὰ φοβοῦμαι μὴ βασιλέα Ῥωμαίων ἐαυτὸν ἀποκαλῶν, καὶ τῆς ἰδίας ἀρχῆς στερηθῆς, καὶ πολλὰ τῆς ἡμετέρας ἐπιμνησθῆσι φρονήσεως, ἣν ὡς διασύρων, καταπαίζων πανουργίαν ἐκάλεσας αὐτὸς τυφλώπων περὶ τὴν Γραφίην κατὰ γὰρ τὸν σοφώτατον Σολομῶντα, τὴν πανουργίαν φρόνησιν εἶναι διδασκόμεθα, καθά που φησὶν: „ἵνα δῶ ἀκάκῳ πανουργίαν“, πανουργίαν ἐνταῦθα οὐ τὴν πρὸς τὸ χεῖρον βροτῆρ ἀντιπόμενος, ἀλλὰ τὴν μετὰ φρονήσεως ὑπαικούσας περιποίησιν ᾧ καὶ πειθόμενοι, οὐκ ἄλλο μὲν φρόνησιν νοοῦμεν, ἄλλο δὲ πανουργίαν, ἀλλὰ μίαν καὶ τὴν αὐτὴν εἶναι γνώσκοντες, τῇ τῆς πανουργίας ὀνόματι σεμνυνόμεθα· εἰ δέ τις ἄλλη πανουργία πέφυκε παρὰ σοι, αὐτὸς ἂν γνοῖης τρανότερον.

Οἷα δὲ καὶ τὰ ἐμφερόμενα ἐν τοῖς γραμμασι τῆς σῆς ἀδελφότητος, ἐπιμνησθῆναι δίκαιον, καὶ δεῖξαι ἐξ αὐτῆς τῆς ἀληθείας, ὡς οὐκ αὐτὸς παρ' ἡμῶν προεκαρδαλίσθης, ἢ τι τῶν ἐπὶ διαλύσει τῶν ἀναιμεταξὺ συμφώνων προπέπονθας, ἵνα σοι καὶ κατὰ τὴν θείαν ἐποταγῶμεν ἐντολήν, καὶ δακρυμένην σου τὴν καρδίαν καταπραΐνωμεν· ἀλλ' αὐτὸς ἡμᾶς προλελύπηκας καὶ πρῶτος τὴν τῶν συμφώνων καὶ τῶν ὄρκων ἐποίησας διάλυσιν, καὶ καθ' ἡμῶν ἐξεστράτευσας, καὶ τὴν γῆν κατηρήμισσας, καὶ τὰς πόλεις ἐῴησας, καὶ τὸν ἅπαντα λαὸν τῶ ξίφει ἐθήρισσας, τὰ τε θυσιαστήρια τοῦ Θεοῦ ἐκ βάθρων αὐτῶν κατηδάφισας, καὶ ἱερεῖς καὶ μονάζοντας ἔργον μαχαίρας πεποίηκας· καὶ ἀντ' ὀφείλομεν, ὡς προηδεικμημένοι καὶ λελυπημένοι, οὐ τῆς τυχοῦσης παρ' ἡμῶν ἀξιοῦσθαι παραμυθίας, καὶ ἀπολαβεῖν, ἢ τυραννικῶς ἀφηρημέθα, μᾶλλον ὡς ἀδικήσαντες παρὰ τῆς σῆς ἀδελφότητος ἐγκαλούμεθα, καὶ πόλεις ἐτέρας, καὶ τόπους παρ' οὓς ἀπώλεσαμεν ἀπαιτούμεθα, καὶ ἡμῶν ἀδικησάντων, ὡς ὁ λόγος ἀπέδειξεν, ἡμεῖς εὐθυνόμεθα. Βαβαὶ τῆς ἀδικίας καὶ τῆς παραβάσεως! Ἀλλ' οὐ διὰ τοῦ τοιούτου ἡμῶν κακουργήματος ἡμεῖς τῶν οἰκείων καταμελήσομεν, οὐδὲ τὰς δικαίας προφάσεις καὶ ἐλλόγους ἡμῶν ἐγκλήσεις ἀποσιωπήσομεν, ὅτι μὴ ταῦτα δι' αἱμάτων καὶ τυραννίδος, ὡς αὐτοί, κατέσχομεν. Τίς γὰρ τῶν εὐφρονούντων οὐκ οἶδεν,

и ще се изобличават като лъжци, тъй като работите ти отиват зле. Но аз се боя да не би, като се наричаш цар на ромеите, да се лишиш от собствената си власт и да не си спомняш по-после често за нашето благоразумие, което ти, надсмивайки се и шегувайки се, нарече коварство¹, а сам оставаш сляп пред Светото писание; и наистина според премъдрия Соломон ние знаем, че коварството е мъдрост, поради което той е и казал да ДАСТЪ НЕЗЛЪБЕНВЪМЪ КОВАРСТВО², като загатва в този случай за коварството не в лош смисъл, а го сочи като разумно достояние; вярвайки това, ние не подразбираме под мъдрост едно, а под коварство друго, но знаейки, че то е едно и също, ние го отбелязваме с името коварство; ако пък се е породило у тебе някое друго коварство, то ти сам можеш да знаеш по-ясно.

Това и предявеното в писмото на твое братство е справедливо да бъде споменато и да се покаже самата истина, а именно не че ти сам си бил по-рано оскърбен от нас или пръв си пострадал поради нарушението на взаимните съглашения, та да ти се покорим съгласно с божествената заповед и да успокоим уязвената ти душа, но че ти сам по-напред ни огорчи и пръв наруши съглашенията и клетвите, като тръгна на поход срещу нас, опустоши земята и завзе градовете, цялото население изкла с меч и божествените олтари разруши из основи, а свещеници и монаси направи [да станат] жертва на меча. И вместо, както се падаше, ние като по-напред онеправдани и опечалени да се удостоим от вас с подходящо утешение и да получим онова, което ни бе тиранически отнето, напротив, ние сме укорявани от твое братство като онеправдатели и се изискват от нас и други градове и места освен ония, които ние изгубихме. Въпреки че вие сте извършили неправда, както и писмото³ показва, ние биваме обвинявани. О, несправедливост и неправда! Но поради такова ваше злодеяние ние няма да пре небрегнем своите [работи] и няма да премълчим справедливите основания и нашите разумни обвинения, че ние сме придобили земите си не чрез кърви и наси-

¹ Вероятно се загатва за срещата под стените на Цариград през 923 г. ² Притчи Соломонови, I, 4. ³ В текста стои λόγος и тук се има пред вид или разговорът на Симеон с Роман Лакапин при срещата им, или пък писмото на Симеон, на което Роман отговорил. Вж. Златарски, Писмата на Романа Лакапина. . . , стр. 287.

οἱ καλοὶ μὲν αἴτιος ὁ Θεὸς, κακῶν δὲ ἀναίτιος, καὶ πληθύνεσθαι μᾶλλον τοὺς ἀνθρώπους ἢ ἐλαττοῦσθαι προσέταξε; Τίς οὐκ ἐπίσταται, ὡς οὐ παρὰ Θεοῦ σὺ τι τῶν ἡμετέρων δεδώρηται, ὅτι „ἀνδρα δολιότητος καὶ αἱμάτων βδελύσεται“ καὶ εἰ ταῦτα οὕτως ἔχει, πῶς φήσομεν εἶναί σοι τὰ τοιαῦτα θεοδώρητα, τοῦ Θεοῦ εἰρηρικῶς καὶ ἀναιμάκτως τὰς ἰδίας χαριζομένου δωρεάς, οἷς καὶ βούλεται; Ἐγὼ ὅσον γὰρ ἔδει συγκαταβεβήκαμεν γράμμασιν εἰρηρικοῖς πρὸς τὴν ἡμετέραν ἐχρησάμεθα σύνεσιν· δῶρα, τὰ μὲν προθύμως δεδώκαμεν, τὰ δὲ προθυμότερον ὑπεσχόμεθα δοῦναι, εἴπερ εἰρηγεύειν κατανεύσει ἡ σὴ ἀδελφότης· ἁγίους πατέρας εἰς παράκλησιν ἀπεστείλαμεν· πρόσβεις τὰ πρὸς εἰρήνην λέγοντας ἐξεπέμψαμεν· καὶ τελευταῖον εἰπεῖν, ἀλλήλοις ἠνώθημεν, ὃ μηδεὶς ποτε γεγονός ἐθεάσατο· τὰ τῷ Θεῷ εὐάρεστα ὁμιλήσαμεν, εἰ καὶ μηδὲν ἐκ τούτων ἀληθὲς εἶδόμεθα παρὰ σοί. Εἰ δὲ παρὰ ταῦτα ἕτερον ζητεῖς συγκατάβασι, ποῖαν δὴ ταύτην εἶπω μὲν; τὴν παρ' ὑμῶν ἐπιζητούμενην; οὐκ ἔστιν αὕτη συγκατάβασις, καθ' ἡμᾶς, ἀλλὰ σύμπωσις· οὐ κατάστασις, ἀλλ' ἐρήμωσις· οὐχ ἔνωσις, ἀλλὰ διάστασις. Ὁ γὰρ τὰ παρὰ Θεοῦ πεπιστευμένα αὐτῷ ἔθνεσι προδιδοὺς ἀλλοφύλοις καὶ αἰμοβόροις, οὐχ ὡς συγκατάβασι, ἀλλ' ὡς παράβασις πεποικῶς κατακέκριται.

Μὴ οὖν ἔλπιζε, πνευματικέ μου ἀδελφε, τοιαύτην γενέσθαι ποτὲ συγκατάβασι· οὐ γὰρ τῶν δικαίως ἡμῶν ἐγχειρισθέντων παρὰ Θεοῦ, τοῖς ἀδίκως ζητοῦσιν αὐτῶν κατακυριεῦσαι παραχωρήσομεν. Ποῖα δὲ σοι καὶ πρόφασις εὐλογος τοῦ λέγειν, ὡς σὺννήθης ἐσσι Βουλγάρους ἐξαιτεῖν τὰ ἀλλότρια καὶ μὴ ἀποδιδόναι, ὅπου γε καὶ Ῥωμαίους νόμος ἐστὶν ἀσφαλέστατος μὴ τὰ οἰκεῖα καταπροδιδόναι; Καὶ εἰ τὴν ἀθεσμον ταύτην συνήθειαν οὕτως ὑμεῖς διαφυλάττειν σπουδάζετε, ἵνα δι' αὐτῆς ἀποκερδίσητε τὰ ἀλλότρια, πῶς ἡμᾶς τοὺς ἐπὲρ τῶν ἰδίων δικαίων ἀγωνιζομένους, ἐαντῶν ἡμῶν ἀνάξια πράττειν λέγετε, τὸ εὐαγγελικόν

лие както вие. Защото кой от благоразумните не знае, че бог е причина на доброто и не е причинител на злото и че той заповядал по-скоро хората да се размножават, отколкото да се намаляват? Кой не знае, че нищо наше не ти е дадено от бога, защото той се гнуси от мъж кръвник и лукав?¹ И ако това е тъй, как ние ще кажем, че толкова божии дарове са твои, когато бог мирно и безкръвно раздава собствените си дарове комуто той желае? Доколкото пък трябваше, ние бяхме снизходителни: ние се обръцахме към вашия разум с мирни послания;² ревностно дадохме подаръци и още по-ревностно обещахме да дадем, ако твое братство склони да живее в мир; свети отци провождахме да те умоляват;³ пратеници пращахме с предложения за мир; и най-после се срещнахме един с друг,⁴ каквото никой никога не е виждал да става; ние се разговаряхме за богоугодни неща, ако и да не намерихме в действителност нищо от тях у тебе. Ако ли пък ти освен това искаш още друга отстъпка, то за каква още отстъпка да говорим? За това ли, което вие искате? Това според нас не е отстъпка, а падение; не устроеие, а опустошение; не обединение, а разкъсване, понеже този, който предава повереното нему от бога на иноплеменни и кръвожадни народи, се осъжда като такъв, който е направил не отстъпка, а престъпление.

И тъй не се надявай, духовни ми брате, че ще се получи някога такава отстъпка: понеже това, което ни е от бога справедливо връчено, ние няма да отстъпим на ония, които несправедливо искат да го владят. И какъв е твоят основателен предлог, за да казваш, че българите имат обичай да изискват чуждото и да не дават, когато и ромеите имат най-непоколебим закон да не предават своето? А пък ако вие тъй усърдно се стараете да спазвате този незаконен обичай само за да придобиете чрез него чуждото, то как [можете] да казвате, че ние, които се борим за собствените си права, вършим нещо недостойно за себе си, при това и привежда-

¹ Пс. V, 7. ² Вероятно тук Роман Лакапин има пред вид многобройните писма, изпратени от патриарх Николай Мистик до Симеон. ³ Тук по всяка вероятност се говори за пратениците — духовни лица, — изпращани до Симеон от страна на Византия. Вж. *Златарски*, Писмата на Романа Лакапина. . . , стр. 287, бел. 10, и стр. 288. ⁴ Тук Роман Лакапин има пред вид срещата си със Симеон, която се състояла на 9 септември 923 г. при Златния рог.

ἐκεῖνο ῥητὸν εἰς μέσον παράγοντες τὸ φάσκον: „Τῷ αἴρονται ἀπὸ σοῦ τὸ ἱμάτιόν σου προσάποδου καὶ τὸν χιτῶνα“. Καὶ εἰ ὁ Χριστὸς καὶ τὸν οἰκεῖον χιτῶνα τῆς ἀγάπης διδόναι παρακελεύεται, ὁ τὰ ἀλλότρια σφετεριζόμενος καὶ μὴ ἀποδίδους, πῶς ὁ τοιοῦτος εἰρήνης ἐραστής, καὶ οὐ τὴν Γραφῶν ἀπειλήν καθ' ἑαυτοῦ ἐπιφέρων; Καὶ οἶδα, ὡς οὐκ ἀγνοεῖ ἢ σὴ ἀδελφότης τίς ὁ τὸ τοιοῦτον ῥητὸν ἐπιμνηστικῶς καὶ χλεύη τῶν τοῦ Χριστοῦ διδαγμάτων χρησάμενος· καὶ οὐκ ἔδει σε μαθητὴν ὄντα Χριστοῦ, καθὼς ἐπαγγέλλη, τὰ παρ' αὐτοῦ ῥηθέντα ψυχοφελῶς, καὶ διὰ πονηρὰν καὶ ἀτοπὸν ἐπιθυμίαν ἐκλαμβάνειν ψυχοβλαβῶς. Ἀδύνατον γὰρ τὸν τοιαῦτα δανοούμενον καὶ ἐν τοῖς τοιούτοις ἐπιμένοντα, πρὸς εἰρηρικὰς σπουδὰς συνελθεῖν. Πῶς γὰρ καὶ γενήσεται τὸ τοιοῦτον μέγα καὶ οὐράνιον ἔργον, σοῦ μὲν ἐξαιτουμένου καὶ ἐπιζητοῦντος, οἷα καὶ πρότερον, ἡμῶν δὲ μηδὲ τὸν παρὰ τοῦ ξέρτων, κἂν πάντα κινήσης, μή τι γε πόλεις ἢ κατάσχεσον γῆς, εἰ καὶ καθ' ἑαυτὸν διυλογίζη γράφον ἡμῖν, ὡς τὸ Δορύστολον καὶ τὰ λοιπὰ, ἅπερ ἐν τοῖς σοῖς ἐνέφρηας γράμμασιν, κατείχοντο μὲν παρὰ τῶν πρώην βασιλέων, νῦν δὲ παρὰ σοῦ δεσποζόμενα, διὰ τὸ ἐν συνηθείᾳ τούτων ἡμᾶς γενέσθαι, οὐ βαρὺ πρὸς ἡμᾶς ἐπιφαίνεται· καὶ ὅτι, εἰ καὶ παρ' ἡμῶν δοθεῖ σοι τὰ παρὰ σοῦ Μανδριὰ καλούμενα, ἐπιλαθέσθαι αὐτῶν ἔχομεν, ὡς κακεῖνον.

Ἀλλὰ γνωσκέτω ἢ τῇ σύνεσις, ὡς οὐκ ὀρθῶς τοῦτο ἔγραψεν. Οὐ γὰρ ἐθίσαντες Ῥωμαῖοι τὴν ἑαυτῶν γῆν κατέχεσθαι παρ' ὑμῶν, ἐπιλήσιμονες ταύτης ἐγένοντο· ἀλλὰ καὶ τοὺς τοῦτο τότε παραχωρήσαντας βασιλεῖς οὐ μικρῶς καταμέμφονται, ὡς καταδεξαμένους ὑμᾶς τὴν τοιαύτην παροικῆσαι γῆν. Εἰ τοίνυν τὰ ἐν ἔξει γινόμενα, ἐλαφρότατα εἶναι νομοθετεῖς, καὶ διὰ τοῦτο ἡμᾶς ἀξιοῖς ἐκ τῶν οἰκείων ἐπιδοῦναί σοι, γενοῦ καὶ αὐτὸς ἐν ἔθει ποτὲ τῆς ἰδίας γῆς, καὶ μὴ ἐπιθύμει τὰ τοῦ πλησίον, μηδ' ἐπιβαρῆς τὸ τοιοῦτόν σοι φανήτω, ὡς διδασκάλῳ τούτων τυγχάνοντα· ἀλλ' ἐπιλάθου μὲν

те известното евангелско изречение, което гласи: „Ако някой ти вземе дрехата, дай му и ризата си“.¹ Но ако Христос заповядва и собствената си риза да дадем от любов, то как такъв, който присвоява чуждото и не го връща, може да бъде привърженик на мира и да не си навлече заплахата на Писанието? И аз зная, че на твоє братство е твърде добре известно, кой е този, който се е възползувал от това изречение за насмешка и поругание над Христовото учение.² И ти не трябваше като ученик Христов, както ти се представяш, да разбираш неговите душеполезни думи като вредни за душата поради [твое] порочно и неуместно желание. Понеже не е възможно, щото този, който мисли за такива неща и упорствува в това, да се съгласи на мирно споразумение. Прочее как ще се извърши такова велико и небесно дело, когато ти искаш да се домогваш до това, което желаем преди *ἡμῶν δὲ μηδὲ τὸν παρὰ τοῦ ξέρτων*,³ и ти би употребил всичко, без да говорим за градове или завземане на земя, ако сам и да разсъждаваш в писмото си до нас, че Доростол и другите места, указани от тебе в писмото ти, са били под властта на предишните императори, а сега, когато ти ги владееш, не ни се струвало тежко, защото ние сме били свикнали с това, и че ако да бяхме ти дали тъй наречените от тебе „мандри“,⁴ то ние можем да забравим и тях, както и ония.

Но нека знае твоє благоразумие, че неправилно си написал това. Понеже ромеите, ако и да са привикнали вие да владеете земята им, все пак не са я забравили, па и императорите, които някога са допуснали това, немалко биват укорявани, загдето са позволили вие да заселите тази земя. И тъй, ако ти постановяваш, че онова, което е станало навик, е твърде лесно поносимо, и поради това искаш от нас да ти предадем част от нашите земи, то и ти сам привикни към собствената си земя и не пожелавай оная на ближния. Нека това да не се стори тежко на тебе, който се явяваш учител

¹ Една част от изречението е взета от *Лука*, VI, 29, а другата от *Мат.*, V, 40. ² За кого се загатва тук, не е ясно. ³ Тук текстът е повреден и поради това не може да се разбере смисълът на тия думи. Според някои изследователи *ξέρτων* е тюрко-българската дума *čъrtogъ*. Вж. *St. Mladenov: Revue des études slaves*, I (1921), p. 51. — *B. v. Arnim, Zur Geschichte der Onoguren und Urbulgaren*, p. 346. — *Moravcsik, Byzantinoturcica*, II, p. 212. ⁴ Но всяка вероятност Симеон е нарекъл „мандри“ (кошари) ония крепости, които той искал да му бъдат дадени от страна на Византия. Вж. *Златарски, Писмата на Романа Лакапина*. . ., СбНУК, XIII (1896), стр. 289, бел 17, и стр. 306. — *B. v. Arnim, op. cit.*, p. 346.

τῶν ἀπόρων ἐκείνων ἐνθυμήσεων, τοῖς δὲ τῶν σῶν προγόνων ὅροις ἀρκέσθητι· στήσον τὴν μάχαιραν· κέκμηκε γὰρ ἤδη καὶ αὐτὴ κατασφάπτουσα, μήπως καθ' ὑμῶν ἢ τῆς ἐκδικήσεως ῥομφαία σπλῆσθῃ. καὶ τὸ τόξον αὐτοῦ ἐνταυθῆ· ἀπάλειψον ὀφεί ποτε τοὺς ἐν τῇ καρδίᾳ σου παλαιούς καὶ ἀδιαγράστους τύπους, ἵν' ἀντ' ἐκείνων ἐγγραφῇ τὸ τῆς καθαρῆς εἰρήνης σεβάσμιον ὄνομα· ἀνάγησον καὶ γνώθι τίνα τὴν ἀπολογία ἐκεῖθεν ἐφρέξεις, ὅταν σοι παραστῇ τὸ πλῆθος τῶν παρὰ σοῦ πεφρονεμένων, κατὰ σοῦ τὸν κριτὴν καὶ πλάστην ἐπιβοώμενον ἀπόρριψον τὴν πρὸς τὰ εἰρηνικὰ σύμφωνα σκληρότητα, καὶ περὶ ὧν σοι πολλάκις δεδηλώκαμεν, εἰ βούλει, περὶ τούτων καὶ συμφωνήσωμεν, τὴν εἰδήσιν σοι τῶν ἡμῶν ἀμετατρέτως βεβουλευμένον παρέχοντες, ὡς οὔτε γῆν ἕως μιᾶς σπιθαμῆς, οὔτε κάστρον, οὔτε τινὰ σοι ἕτερον ὄγκον παρέξομεν πώποτε, εἰ μὴ μόνον τὰ προδηλωθέντα σοι ἑκατὸν σκαραμάγγια προστιθέαμεν τοῖς παρὰ τοῦ κυροῦ Λέοντος τοῦ βασιλέως συμφωνηθεῖσι στοιχήμασιν· ἐπεὶ μὴδ' ἐκεῖνος, ὅτε τοὺς περὶ τῆς εἰρήνης φρονητοὺς ὅρκους ἀμφότεροι κατεβάλλεσθε, τοιοῦτόν τι παρεδέξατο, τὸ ἐπὶ φθορᾷ καὶ λύμῃ τῆς τῶν Ῥωμαίων ἀρχῆς τελούσιν.

Τοίνυν καὶ ἡμεῖς τοῦτω ἐξομοιούμενοι, κατὰ τὴν τῶν αὐτοῦ γραμμάτων ἀκριβείαν, τὴν εἰρήνην ἐπιζητοῦμεν, τὴν ὑμετέραν ἀδελφότητα προτρέπομενοι τὸ αὐτὸ φρονεῖν, καθὼς καὶ ἡμεῖς. Καὶ εἰ μὲν ὡς ἀληθῆς χριστιανὸς διὰ τὴν σεαυτοῦ ψυχὴν το μέγα χρῆμα τῆς εἰρήνης βούλει κατορθῶσαι, ἀποστρέψων ἡμῶν τὴν τε γῆν ἡμῶν πᾶσαν καὶ τὰ ἐν αὐτῇ κάστρα, γράψων, καὶ ἀποστελοῦμεν ἀνθρώπους τοὺς εἰς τὸ τοιοῦτον θεοχαρίτοπον ὑπουργήσοντας ἔργον· εἰ δὲ τῶν προτέρων οὐκ ἀρίστασαι διανοημάτων, ἀλλ' ἐν τοῖς αὐτοῖς ἔτι καὶ νῦν ἔστηκας, μήτε δώροις κυμπτόμενος, μήτε τῷ τοῦ Θεοῦ φόβῳ τὴν καρδίαν κατανυγόμενος, μήτε αὐτὸς ἄλλοτε γράψης πρὸς ἡμᾶς, μήτε παρ' ἡμῶν ἀποσταλῆναι τίνα ἐπολάμβανε· οἶδα γὰρ καὶ πεπληροφόρημαι, παρὰ θεοσεβῶν καὶ ἁγίων ἀνδρῶν τοῦτο ἀκηκοὼς, ὡς ἐὰν καὶ εἰρήνην θελήσης ποιῆσαι, οὐ δύνησιν οὔτω τοῦ Θεοῦ σκληρόναιτος τὴν καρδίαν σου, ἵν' ἐπὶ σοὶ ἐνδείξηται τὴν δύναμιν αὐτοῦ.

Λιά τοι τοῦτο οὐδὲ τὰ νῦν πρὸς σὲ γράφειν ἐβουλόμην· ἀλλ' ἵνα πάντα δέοντα ἐκπληρώσωμεν, καὶ τὴν ὑμετέραν ἀναπολόγητον καταστή-

в тия неща; но забрави ония неуместни мисли и бъди доволен от пределите на своите прадеди. Спри меч! Понеже и той се вече умори да убива, за да не би мечът на отмъщението да заблести над вас, и да се опъне лъкът на отмъщението. Заличи в сърцето си най-послед старите и неузнаваеми образи, за да може да се впише вместо тях свещеното име на чистия мир! Свести се и познай какво оправдание там горе ще представиш, когато се представят множеството избити от тебе, като призовават срещу тебе съдията и създателя! Отхвърли упорството против мирните съглашения и ако искаш, ще се съгласим за онова, за което често сме ти известявали, като те уведомяваме за нашите неизменни решения, а именно: ние никога няма да ти дадем нито една педя земя, нито крепост, нито пък някое друго пространство, а само това, че към условията, сключени от императора кир Льв,¹ ние ще прибавим още известните ти сто скарамангии, понеже и той, когато вие двамата сте произнасяли страшните клетви за мир, не приел нищо такова, което би причинило гибел и позор на ромейската държава.

И тъй, и ние, като се съгласяваме с това, като се съобразяваме с останалите от него документи, искаме мир и приканваме ваше братство да мисли същото, както и ние. И ако ти, като истински християнин, заради душата си желаш да издигнеш великото дело на мира, като ни върнеш назад всичката земя и крепостите в нея, напиши и ние ще изпратим хора, които да уредят това най-богоугодно дело. Ако пък не се отказваш от предишните си намерения, но още и сега държиш за тях, без да се поддаваш на подаръци и без да се смиряваш в сърцето си поради страх от бога, то не ми пиши друг път, нито пък мисли, че някой ще бъде изпратен от нас; знай и съм съвсем убеден, тъй като това съм чул от благочестиви и свети мъже, че ако и да желаш да сключиш мир, не ще бъдеш в състояние [да сториш това], понеже бог така е ожесточил сърцето ти, че да покаже силата си върху главата ти.

Поради това аз не исках да ти пиша дори настоящото, но за да изпълним всичко необходимо и да отнемем от ва-

¹ Тук се подразбират условията на мира, сключен между Симеон и византийския император Льв VI през 896 г. Вж. Златарски, Писмата на Романа Лакапина. . . , стр. 289, бел. 18, и стр. 305, 307. — Свщият, История, I, 2, стр. 492.

σωμεν ἀδελφότητα, τὸ παρὸν σοι ἀπεστείλαμεν γράμμα αὐτὸς δὲ καθὼς ἂν βούλη διανοῦ τε καὶ πράττε. οὐδὲν γὰρ ὄν πεποίηκας χεῖρον ποῖ ἤσαι δινήση, ἢ καινοτέραν βλάβην παρ' ἣν πεπόνθαμεν ἐπενεγκεῖν· ἔχομεν γὰρ Θεὸν ἐκδικήσεων, Θεὸν ἐλέους καὶ οἰκτιρῶν, ὑπερηγάτοις ἀντιπασσόμενον, τοὺς ταπεινοὺς ἀνελκύοντα, τοὺς ὑψηλοὺς καταράσσοντα, εὐσπλαγχνον, ἀνεξίκακον, ἐπὶ κακίαις ἀνθρώπων μετανοῶντα· ὃς θαυμασιώσει τὸ ἔλεος αὐτοῦ ἐφ' ἡμᾶς, καὶ ἀποδώσει τοῖς περισσῶς ποιῶσιν ὑπερηφανίαν (I, pp. 658—664)

ше братство възможността за защита, ние ти пратихме това писмо,¹ а ти сам решавай и постъпвай тъй, както искаш, понеже не ще бъдеш в състояние нищо по-лошо да направиш от това, което си направил, или пък да нанесеш някой друга вреда, освен тази, що сме претърпели. Ние се уповаваме на бога на отмъщението, на бога на милосърдието и състраданието, който противостои на високомерните, който издига смирените и сваля гордите, който е състрадателен и дълготърпелив, който се смилява над злочестините на хората. Той чудесно ще прояви своето милосърдие към нас и ще отплати на извънмерно надменните.

2. Ad eundem Symeonem Bulgarorum dominum

Τῷ αὐτῷ Συμεὼν ἀρχοντι Βουλγαρίας

До същия Симеон, княз на България

Πάλαι μὲν τὸ τῆς διαστάσεως τραῦμα γενομένον ἐν τῷ πνευματικῷ μου ἀδελφῷ καὶ πρὸς ἔλκος ἀναδοθέν, καὶ τελείαν τὴν σῆψιν ἀπεργασάμενον οὐ διελείπομεν ἀδελφικῶς, αὐτὸ ἰατρούοντες καὶ προσήκουσαν τὴν ἰατροίαν ἐπάγοντες. Καὶ γὰρ πάντα μὲν φάρμακα, πᾶσαν δὲ θεραπείαν ἐπιτηδευσάμενοι, καὶ καιροὺς τῷ πράγματι προσήκοντας ἐννοήσαντες οὐδὲν πλέον ἠνύσαμεν, καὶ διὰ τοῦτο οὐδὲ τανῦν ἐβουλόμεθα γράφειν πρὸς τὴν ὑμῶν πνευματικὴν ἀδελφότητα· ἐπεὶ καὶ πολλαχῶς ὑπεσχόμεθα τοῦτο ποιῆσαι, ἀλλ' ἵνα μὴ τὸ παντελῶς σιωπᾶν ἀπορία σοι νομισθῆσεται, τὸ πρὸς ἕκαστον τῶν παρὰ σοῦ γραφέντων ἀπολογεῖσθαι κενόκαμεν δίκαιον, κἂν ματαιοπορία λογίσεται, καὶ πόνος ἀνόνητος πάλιν παρὰ σοῦ λογιθῆσεται

Отколе отворената в моя духовен брат рана на раздора, която се е превърнала в язва и не е свършила съвсем гноенето си, ние не преставаме братски да лекуваме и да прилагаме съответното лечение. Обаче ако и да приложихме всякакви церове и всякакво лечение, ако и да измислихме съответните мерки, ние нищо особено не достигнахме и поради това ние и сега не искахме да пишем на ваше духовно братство. И наистина ние много пъти обещавахме да направим това, но за да не ти се стори пълното [ни] мълчание като затруднение, ние сметнахме за справедливо да се защитим от всичко, което ти си написал, макар това да се сметне за пустословие и да бъде преценено от тебе пак за напразен труд.²

Οὐ δεῖ οὖν ἡμᾶς τοῦτο ὑποπτεύοντας μὴ τοῖς παρὰ σοῦ γραφεῖσιν ἀντιπαραταχθῆναι, καὶ δι' αὐτῆς τῆς ἀληθείας ἀποδείξει, ὡς πᾶς λόγος ψευφῆς διὰ τῆς ἀληθοῦς ἀνατρέπτου ἀπολογίας· οὐδὲ γὰρ τὸ ἀπλῶς ἀπολογεῖσθαι δικαιοῖ τὸν ἀπολογοῦμενον, ἀλλὰ τὸ ἀληθῶς· οὐδὲ τὸ διὰ πολυλογίας ἐπιστοιμίζειν, ἀλλὰ τὸ μετ' ἀποδείξεως καὶ δι' εὐλόγων ἀφορμῶν. Ὅθεν καὶ τὴν σὴν ἐν Χριστῷ ἀδελφότητα ταῖς

И тъй, като подозираме това, ние трябва да се противопоставим на това, което ти пишеш, и чрез самата истина да докажем, че всяка лъжлива дума се опровергава чрез правдивата защита; понеже не простата защита оправдава тогава, който се брани, но истинската; и не с многословие се накарва [човек] да замълчи, а с доказателства и основателни доводи. Затова счетохме за прилично да оборим с истински доказателства твое во Христа братство, което се уповава на

¹ Писмото било написано в началото на 925 г. Вж. Златарски, Писмата на Романа Лакапина. . . , стр. 300. ² Второто писмо на Роман Лакапин било написано през март или април 925 г. Вж. Златарски, Писмата на Романа Лакапина. . . , стр. 300.

τοιούταις εὐανατρέπτοις ἐπιθαφροῦσαν ἀπολογίαίς, καὶ ἡμᾶς ἀναπολογήτους νομίζουσας, πρέπον ἠγησάμεθα τοῦ μετ' ἀληθῶν ἀποδείξωσαν ταύτας διελέγξαι καὶ ἀπισχύρους ἀποδείξαι, καὶ τὴν τῶν οἰκείων λόγων σύστασιν ἀντιπαραστήσαι καὶ γνωρίσαι σοι, ὡς οὐ καλ[ῶς ἡμ]ῶν κατεμύμφω, διότι μὴ τοὺς Σαρακηνοὺς μᾶλλον καταναγκάζομεν ἀποστρέψαι ἡμῖν τὴν τε γῆν ἡμῶν καὶ τὰ κάστρα καὶ τὸν λαόν. Πῶς γάρ ἐστι δίκαιον τούτους κατονειδίσαι, μηδέποτε πρὸς ἡμᾶς διηνεκῆ συμφωνήσαντας εἰρήνην, ὡς ὁ πνευματικὸς ἡμῶν ἀδελφός, ἀλλὰ ποτὲ μὲν πολεμουμένους καὶ αἰχμαλωτιζομένους ἐφ' ἡμῶν, ποτὲ δὲ, εἰ τύχοι κἀκείνους πολεμοῦντας καὶ λαφυραγοοῦντας ἡμᾶς; Τίς δὲ καὶ τῶν εὐφρονούντων ἐχθρῶν, καὶ ταῦτα ἀπίστῳ, καὶ νόμοις ἑτέροις καὶ ἔθεσι κεχορημένῳ, κατονειδίσει πάποτε; ἐκ ποίων αὐτὸς Γραφῶν νοουθετήσομεν; ἀπὸ ποίων προφητικῶν ὄνειδιστικῶν προβα[λοῦμε]θα ῥήματα; ἐκ τίνων νόμων ἢ συμφώνων παραβ[άτας] αὐτοὺς διελέγξ[ομεν], παντάπασι ἐναντίως διακειμένους πρὸς ἡμᾶς; ἐξ οὐπερ οὐδὲ διηνεκῶς εἰρηνεύουσι μεθ' ἡμῶν, ἀλλὰ δυσὶ καὶ τρισὶν ἔτεσι τὴν εἰρήνην περιορίζοντες, ταύτην διατηροῦσιν ἀπαρασάλευτον, τοὺς οἰκείους λαμβάνοντες καὶ ἀντιδιδόντες τοὺς ἡμετέρους· οἷς οὐ δίκαιον ὄνειδίζειν, ἀλλὰ μᾶλλον σὲ τὸν πνευματικὸν ἡμῶν ἀδελφόν, τὸν καὶ πίστει πρὸς ἡμᾶς συναφθέντα, καὶ νόμῳ τῷ αὐτῷ ἔνδοξον, καὶ Γραφαῖς ταῖς αὐταῖς νοουθετούμενον, καὶ [συμφ]ῶνοις ἐνόμοις τὸ δοκεῖν κατεχόμενον, ἐξ ὧν καὶ ἡ πρὸς Θεὸν πίστις χαρακτηρίζεται.

Ἄλλ' ἐπεὶ καὶ τὰ ξένα κατέχειν ἡμᾶς ὑπηγόρευέ σου τὸ γράμμα, τὸ ἀποστολικὸν ἐκεῖνο ῥητὸν εἰς ἀποδείξεως ἀφορμὴν προβαλλόμενον ἀποδείξομεν ὡς οὐ νουνεχῶς τοῦτο διεσκεψατό σου ἢ σύνεσις. Μεγίστην γὰρ ὅτι μεγίστην πίστιν καὶ ὑποταγὴν πρὸς τὸν ἡμέτερον ἐπεδείξαμεθα γαμβρὸν καὶ βασιλέα. Ἐπεβούλευον αὐτῷ οἱ τηνικαῦτα κρατοῦντες ἐμελέτων κατ' αὐτοῦ τὴν μάχαιραν ἠκόνουσαν προετρόστην παρ' αὐτοῦ τούτους ἐξεῶσαι τοῦ παλατίου· ὑπλήκουσα. ἐξεῶσα [αὐτούς;]^α εὐγνωμονῶν· οὐκ οἶκοθεν πρὸς αὐτὸν [κ]ινηθεῖς, ἀλλὰ ταῖς αὐτοῦ πεισθεῖς προτροπαῖς ἐλυτρωσάμην αὐτὸν τῆς τούτων... (I, pp. 664—666)

α) αὐτούς *copi. ed.*

¹ Има се пред вид извършването на размяна на пленници между двете страни. Византия сключвала договори със своите съседи за откупване или обмяна на пленниците (например с арабския халифат). Такъв договор бил сключен и между Византия и България по времето на хан Омуртаг. Вж. В. Златарски, Сюлейманкьойският надпис, ИАД, III, София 1912—1913, стр. 131—179. — В. Бешевлиев, Първобългарски надписи, увод, текст и коментар, ГСУифф, XXXI (1934—1935), стр. 47—48; 128. — Общо за тия отношения вж. Браунинг, Рабство в Византийской империи, стр. 49.
² Т. е. към император Константин VII Багренородни, който бил женен за Елена, дъщеря на Роман Лакапин.
³ Тук се имат пред вид регентите начело със Зоя — майката на малолетния император, — които управлявали до 919 г. В тая година Роман Лакапин ги свалил и заел властта.

такива лесно оборими оправдания, а нас смята за незащитими, да покажем, че те са безсилни, да противопоставим смисъла на собствените думи и да ти докажем, че ти несправедливо ни укори, загдето ние повече не принуждаваме сарацините да ни върнат земята, крепостите и народите ни. Защото как може да бъде справедливо да изказват порицание онези, които никога не са се съгласявали с нас на постоянен мир, както нашият духовен брат, и понякога са побеждавани и пленявани от нас, а понякога, ако се случи, и те воюват против нас и ни ограбват? Кой здравомислещ човек ще захване да укорява врага и при това неверника, който се ръководи по други закони и обичай? По кое свето писание ще ги наставяме? От кои пророци ще им привеждаме укорни думи? Въз основа на какви закони или съглашения ние ще ги порицаваме като престъпници, когато те винаги са враждебно настроени против нас? Поради това те не живеят постоянно в мир с нас, но като сключат мир за две или три години, спазват го ненарушимо, като получават своите и връщат назад нашите.¹ Не е справедливо да укоряваме тях, а по-скоро тебе, нашия духовен брат, който е свързан с нас и по вяра, ръководи се по един и същ закон, наставляван е от едно и също Писание и привидно се придържа към клетвени съглашения, по които се определя и вярата в бога.

Но тъй като твоето писмо ни обвиняваше, че държим чуждото, привеждайки известното апостолско изречение като доказателство, ние ще покажем, че твойт разум е разгледал това неразумно. Защото ние проявихме най-голяма вяроност и покорство към нашия зет и цар.² Тогавашните управници³ крояха нещо срещу него и си точеха меча, злоумишляваха против него. Аз бях подбуден от него да ги изгоня от двореца; аз се подчиних; изгоних ги с добро намерение, без да съм се надигнал сам срещу него, но като се подчиних на неговите подбуждения, аз го освободих от тяхното покуше-

... οὐ [ἐπι]βουλῆς, ἐχαρισά[μην], εἰ[δ]εῖ
 σὺν [Θεῷ] φάναι, τὴν ζωὴν. [Διὰ] τοι τοῦτο,
 καὶ ὡς πιστὸν αὐτοῦ φύλακα καὶ ἐκδικητὴν,
 πατέρα ἑαυτοῦ ἐπεγράφατο, καὶ κοι[νωνόν] τῆς
 βασιλείας πεποίηκε, παν... κινήσαν[τος];]...
 [κη]ρ[ύξαν];] τὸς με ἐκ κ... [βασι]λέ[ως], καὶ
 οὐχ ὡς... πω... ἀλλὰ... καὶ κηδεμόνα
 π[ρο]σέλαβεν... [τὴν] μάχαιραν ἐστύβόσαμεν,
 οὐ... [βα]σιλέως ἀξιώματος ἀπο... καὶ πό-
 λεις, ὡς μὲν... δορυαλώτους πεποίηκ... τῆς
 βασιλείας ἐπιβησώμεθα... ἀλλ' οὕτως ἡσυχῶς,
 ἀθροῦβως, ... καὶ εἰρηρικῶς πρὸς τουτοῖ τὸν
 βασιλικὸν θρόνον ἀνεβιβάσθη. Διὰ τοι τοῦτο,
 οὐδὲ ξένος καὶ ἀλλότριος τοῖς εἴ φρονοῦσι λο-
 γισθείην. Ἄλλ' εἰ συνορᾶν ἐθέλεις, μία ἔμοι
 κἀκείνω δόξα, ὡς πατρὶ υἱῷ ἐν σῶμα καὶ
 μέλος διὰ τῆς τοῦ γάμου συναφείας γενόμενος,
 καὶ διὰ τοῦτο καὶ ἡ βασιλεία κοινή. Μᾶλλον
 μὲν οὖν ἔδει τὰ σεαυτοῦ σκοπεῖν καὶ ἀναλο-
 γίζεσθαι, πῶς ἐν υἱοῦ τάξει διατελῶν, τῆς
 πνευματικῆς ἐκείνης ἀποπηδήσας υἰότητος, ὥσ-
 περ πάλαι τῆς φυσικῆς, καὶ τὴν τάξιν συγχέας,
 καὶ φρυμὸν ἀμφοτέρων πεποιηκῶς, ὥσπερ κατὰ
 πατρὸς νεανειυσάμενος, ἐξ ᾧ τὰ δεινὰ τοῦ
 πολέμου, ἀπεγενν[ήσω];] σκάνδαλον, βασιλέα ἑαυ-
 τὸν οὐ μόνον τοῦ ἰδίου ἀνηγρίσθαι ἔθρους,
 ἀλλὰ καὶ αὐτῶν ἐκείνων... οὐ καὶ π[ολλ]άκις
 σε πνευματικῶς [νουθετ]ήσαντες ἀποστῆναι τῆς
 τοιαύτης ἐπιφημίσεως, οὐ μόνον οὐδεμιᾶς ἀπο-
 δοχῆς [ἡξ]ιώθ[ημεν] παρὰ σοί, τοῦναντίον δὲ
 μᾶλλον... σοὶ ἐλογίσθημεν. Ὑπηγόρευε γὰρ
 ὁ... τὸ γράμμα τῆς σῆς ἀγκυνοίας, ὡς...
 πιζητοῦντες ἀφορμὴν... περὶ τοῦ τῆς βασι-
 λείας σοι γεγραμμένου] ὀνόματος, καὶ ζητῶ,
 τίς μᾶλλον φιλονεικίας ἀφορμὴν εὐρέσθαι σπου-
 δάζει, ὃ μὴ μόνον ἐν τῷ ἰδίῳ ἔθρει ἀρκούμε-
 νος, ἀλλὰ καὶ τὴν μηδ' ὀπωσοῦν ἀρομόζουσαν
 αὐτῷ κληῖν σφειεριζόμενος, ἢ ὃ παρανοῶν σοι
 καὶ συμβουλεύων τοῖς ἰδίοις ὀφρονίοις ἀρ-
 κεῖσθαι καὶ μὴ περαιτέρω προβαίνειν. Πῶς δὲ
 οὐδὲ ἔκρωέ σου ἡ ὑψηλοτάτη καὶ δραστικὴ
 φρόνησις, ὡς οὐ περὶ τοῦ μηδὲ καλεῖσθαι
 σε βασιλέα γεγράφαμεν, ἀλλὰ περὶ τοῦ σεαυτὸν
 γράφειν βασιλέα Ῥωμαίων, ἐπεὶ καὶ ἐν τῇ
 ἰδίᾳ πατρίδι ἔξεστί σοι ποιεῖν ὃ βούλει· εἰ δὲ
 δεῖ τἀληθὲς εἰπεῖν, οὐδ' ἐν αὐτῇ. Πόθεν γὰρ
 σοι τὸ τοιοῦτον προσαρμοσθήσεται ὄνομα; ἀπὸ
 προγόνων; πάντως αὐτὸς γνώσκεις· Ἄλλ' ἀπὸ
 τυραννίδος ἢ κατασχέσεως γῆς καὶ συμφώνων
 ἐνόρκων; οὐκ ἔστι τοῦτο βασιλεία, ἀλλ' ἀπλησ-
 τία· οἶδε γὰρ καὶ τὸ βία γινόμενὴν μὴ μένειν
 εἰς τὸ διηνεκές· οὐκ ἔστι τοῦτο, οὐκ ἔστι, κἂν
 αὐτὸς σπεύδῃς καὶ ἀγωνίζῃ ξένοις πτεροῖς οἷα
 κολοῖος καλλωπίζεσθαι, ἅπερ μετὰ μικρὸν διαρ-
 ξυέντα φανερώσουσι μὲν τὴν ἀπὸ γένους σοι

ние...¹ аз спасих живота [му] с божия
 помощ, тѣй да се каже. Поради това,
 като верен негов страж и отмъстител,
 той ме избра за свой баща и направи цар-
 ството общо..., но тѣй спокойно, без-
 метежно... и мирно аз се покачих на тоя
 царски престол. Заради това аз не можех
 да се считам от здравомислещите нито за
 прищелец, нито за чужденец. Но ако жела-
 еш [да знаеш], еднаква чест [принадлежи] и
 мене, и нему, както на баща и син, кои-
 то чрез родството на брака станаха едно
 тяло и един член, а поради това и цар-
 ството е общо. И тѣй, по-скоро трябва-
 ше да разгледаш и да обсъдиш своите
 дела, [а именно] как ти, като се намиращ
 в положението на син, си отстъпил от
 оная духовна, както и по-преди от физиче-
 ската синовност. След като наруши това
 положение, като смеси двете неща... и
 постъпи спрямо баща си като [глупав]
 юноша, от което [се породиха] ужасите
 на войната, ти произведе съблазън, като
 провъзгласи себе си за цар не само на
 собствения си народ, но и на самите
 ония... и като те често наставлявахме
 духовно да се откажеш от такова лошо
 прозвище, ние не само не се удостоихме
 с никаква похвала от тебе, но, напротив,
 бяхме зачетени за... относно приписа-
 ното на тебе царско име и питам: кой
 повече се старае да изнамери причина за
 съперничество? Този ли, който не само
 не се задоволява от собствения си народ,
 но още си присвоява и никак неподхо-
 дящо нему прозвище, или този, който те
 поучава и съветва да бъдеш доволен от
 собствените си доходи и да не се впус-
 каш много по-надалеч? Как твоят най-
 възвишен и проникателен разум не е
 обсъдил, че ние писахме не за това из-
 общо да не се наричаш цар, а за това,
 че се лишеш цар на ромеите, тѣй като
 ти в своето отечество можеш да правиш
 каквото искаш. Обаче ако трябва право
 да говорим, то и там не [можеш]. Поне-
 же откъде би ти се дало такова име?
 От прадедите ли? Но ти сам всичко зна-
 еш. А [може би] от узурпация или за-
 владяване на земя и от [нарушение] на
 клетвени съглашения? Това не е царско
 достойнство, а алчност. Знай и това,
 че извършеното със сила не остава за-
 винаги. Така не може, не може, дори и
 да се стремиш и силиш да се накичиш
 като гарван с чужди пера, които, след
 като изпаднат подир малко, ще покажат

¹ Многоточията означават повредите.

προσήκουσαν κλήσιν, τὸ δ' ἐπίπλαστον καὶ
νενοθευμένον τῆς σῆς διελέγξουσι γνώμης.
Πῶς δὲ καὶ δύο βασιλεῖς ἔσονται, καθὼς αὐτὸς
ματαιοπονεῖς, καὶ γένοι διεστηκότες, καὶ τρόποις
διηρημένοι, καὶ τιμῇ βασιλείας ὑπερκείμενοι;
Μετὰ ποίων δὲ καὶ Ῥωμαίων, εἰρηνεύσεις
σεαυτὸν ἀποκαλῶν βασιλέα Ῥωμαίων τούτων
μὴ διηρημένων; ὧν γὰρ τις ἐστὶ κύριος, οὐκ
εἰρηνεύει μετ' αὐτῶν, ἀλλ' ἐξουσιάζει. Καὶ
εἰ ἐξουσιάζειν ζητεῖς, οὐκ εἰρηνεύειν ἐπιποθεῖς.

Ἐπειδὴ δὲ καὶ τοῦτο προστέθεικας, ὡς πολ-
λάκις ἀκούσαντες περὶ τούτου καὶ σιωπήσαντες,
πάλιν περὶ αὐτοῦ σοι γεγράφαμεν, νῦν ἀπο-
κρινόμεθα σὺν ἀληθείᾳ. Ἐβουλόμεθα οἴκοθεν
ἐπιγνώναί σε τὸ τοιοῦτον τῆς εἰρήνης πρόσκομ-
μά τε καὶ σκάνδαλον, καὶ καλῶς τὸ κακὸν
ἐννοήσαντα πρὸς διώρθωσιν ἀνθαιρέτως ἐλθεῖν·
ἐπεὶ δὲ τοῖς αὐτοῖς σε κατείδομεν ἐπιμένοντα
καὶ οὐδαμῶς πρὸς τὸ ἀγαθὸν ἀνανεύοντα, τη-
ρικαῦτα ὠρμήθημεν γράψαι σοι περὶ αὐτοῦ,
ἴσως τῇ δικαίᾳ ταύτῃ ἐπιπλήξει διορθώσομέν
σου τὸ σφαλλόμενον. Ἐπὶ δὲ τούτοις προσέ-
κειντο καὶ ταῦτα, — Πῶς οὐ στενοχωρούμεθα
ῥογεύοντες καὶ ἀννωνεύοντες τὰ παραθαλάσσια
κάστρα. — Καὶ βούλομαι σε γενόμενον σεαυ-
τοῦ ἐπιγνώναι, ὡς ἡμεῖς τὰς τοιαύτας ἐξόδους
καταβαλλόμενοι ὡς ὑπὲρ τῶν οἰκείων καὶ πο-
νοῦντες καὶ κάμνοντες, οὐκ ἔξω τι τοῦ δέοντος
διαπραττόμεθα. Ἄ γὰρ παρὰ τῶν πρὸ ἡμῶν
ἐδραπέζετο βασιλέων, ταῦτα καὶ παρ' ἡμῶν
διακρατεῖται καὶ φροντίζεται, ὥσπερ εἰ ἄλλο-
τρίων ἐπεμελούμεθα ἐπισφαλὲς ἦν καὶ ἐπίφο-
ρον· οἷός περ εἰ καὶ ὁ πνευματικὸς ἡμῶν
ἀδελφός, τὸν μυθικὸν ἐκεῖνον ποιμένα μιμού-
μενος· ὃς ἐν ὄρα χειμῶνος τὰ ἴδια, ὡς ἐδόκει,
περιποιούμενος θρέμματα, σπηλαίῳ εἰσελάσας,
κάκεισε ἀγρίους αἰγας εὐρών, καὶ ταύταις τρο-
φήν παρατιθέμενος ὡς ἂν ἡμερωτέρας ἐργά-
σοιτο, τῶν δὲ ἰδίων καταμελῶν, ἔλαθεν ἑαυτὸν
λιμῶ μὲν θανατώσας τὰ ἴδια, ἀποτυχῶν δὲ
καὶ τῶν αἰγῶν δι' ἀγριότητα· ὅπερ οἶμαι καὶ
μᾶλλον τὸν πνευματικὸν μου παιθεῖν ἀδελφόν.
Καὶ γὰρ ὁ ἐπ' ἄλλοτρίοις ἀσχολούμενος πράγ-
ματι καὶ ποτῶν ἐν αὐτοῖς, μείζονα τοῦ ἀπ'
αὐτῶν κέρδους τὴν ζημίαν ὑφίσταται.

Καὶ τοῦτο δὲ πρὸς τῷ παρὰ σοῦ γραφέντι
ἀνταπολογούμεθα. Ἐπεὶ γὰρ ἔφησας πρόπον
εἶναι τὸν μὴ κρατοῦντα παρὰ τοῦ κρατοῦντος

наяве званието, което по род ти при-
лича, и съвършено ще покажат изкуст-
веността и фалшивостта на твоите замис-
ли. Па и как може да има двама царе,
както ти напразно се силиш, които се
различават по род, различни са по нрави
и се надпреварват по царско достойнство?
А и с какви ромеи ти ще се помиряваш,
като се наричаш цар на ромеите, когато
те са едни и същи? Понеже никой не
склучва мир с тези, на които е госпо-
дар, но господарува [над тях]. Ако пък
ти се стремиш да господаруваш, [значи]
ти не желаеш да склучиш мир.

Тъй като ти си присвоил и това [зва-
ние], ние, ако и много пъти да чувахме
за това и мълчахме, все пак ти писахме
за него, а сега ще отговорим откровенно.
Ние искахме ти сам от себе си да при-
знаеш тая спънка и съблазън за мира и
като обмислиш добре злото, доброволно
да се насочиш към изправление. Но ко-
гато видяхме, че ти упорствуваши в също-
то нещо и по никакъв начин не се скло-
няваш към доброто, тогава ние бяхме
принудени да ти пишем за това, [пред-
полагайки], че с този справедлив укор
ние ще поправим твоето заблуждение.
Към това се притури и следното — как
тъй ние не се стесняваме да снабдяваме
с пари и с храни крайморските крепости?
Аз искам ти, като дойдеш на себе си,
да признаеш, че ние, като правим за себе
си такива разходи, понеже се трудим и
грижим за собствените си работи, не
правим нищо вън от дълга си. И наисти-
на и ние владеем и се грижим за това,
което са владеели императорите преди
нас. А пък ако се грижехме за чуждото,
би било несигурно и осъдително. Такъв
е например и нашият духовен брат. Той
подражава на оня овчар от баснята, кой-
то, за да спаси уж собствените си овци,
вкарал ги през зимата в една пещера.
И като намерил там диви кози, той за-
почнал да им дава храна с цел да ги на-
прави питомни. По този начин той, като
пренебрегнал своите, без да забележи,
изморил ги от глад, а козите съвсем из-
губил поради тяхната дивост. Това, мис-
ля, и дори нещо повече си е изпатил и
моят духовен брат. Понеже, който се
занимава с чужди дела и се труди над
тях, той получава от тях повече вреда,
отколкото полза.

И ето какво ние възразяваме против
написаното от тебе. А тъй като ти каза,
че на невладеещия прилича да иска от

ζητεῖν, τοῦτο ἀληθὲς ἠγούμενοι, παρὰ σοῦ τοῦ τὴν ἡμετέραν γῆν βία καὶ πολέμῳ κατέχοντος, ταύτην ἀποδοθῆναι ἡμῖν ἐπιζητούμεν· διὰ γὰρ τοῦτο καὶ τὴν πρὸς τὸν πνευματικόν μου ἀδελφὸν ἀγάπην ἐπιποθεύμεν. Εἰ δὲ γε δικαίως καὶ φιλαλήθως συλλογίσασθαι βούλει, γνώση ὡς τὰ ἀλλότρια, καὶ περὶ ὧν συμφώνως ἐνόηκοις κατείχου, ταῦτα μηδέποτε ἀφελῆσθαι σπεύδεις τοῦ κατέχειν, οὐ κατέχεις. Ἄ γὰρ ὄψε ποτε ἀκουσίως μέλλεις ἀποδιδόναι, τί ὡς ὑπὲρ [ο]ἰ[κείων] ἀγωνίζῃ; ἵνα μηδὲ τὸν βίον καταλύων, μνήμην ἀγαθὴν ἀπολίπῃς, ἀλλ' αἰωνίζουσαν κακίαν; ἦν φεύγειν πάσῃ δυνάμει παραινῶ τῶ πεποθημένῳ μου ἀδελφῶ, καὶ ἀγαθὴν ἀκοήν ἀπὲρ πονηροῦ τῶ βίῳ καταλιπεῖν. Τίνων γὰρ αἱ μνήμαι μετ' ἐγκωμίων ἐξάδονται καὶ εἰς αἰεὶ μακαρίζονται; οὐχὶ τῶν εἰρηνικῶς ζησάντων; Τίνων καὶ αὐτὰ τὰ ὀνόματα βδελυκτὰ μέχρι τοῦ νῦν διαφημίζονται; οὐ τῶν εἰρήνην ἀπωσαμένων καὶ τὸ φιλονεικῶν ἐλομένων; Διὰ ταῦτα οὖν χρὴ σε, πνευματικέ μου ἀδελφέ, ἀποθέμενον τὰ περιττὰ καὶ ἀνονήτα καὶ οὐ τοσοῦτον τὸ σῶμα περιποιούμενα, ὅσον τὴν ψυχὴν διαφθείροντα, γενέσθαι ποτὲ τῆς εἰρήνης καὶ τῆς ἀγάπης, δυσωπούμενος εἰ μὴ τι ἄλλο, ἀλλὰ γε τὰς ἱεράς ταύτας καὶ θείας ἡμέρας, ἐν αἷς καὶ δαίμονες φρίσσοντες τὸν πρὸς ἀνθρώπους διηνεκῆ καταπαύουσι πόλεμον. Τί χειρόν τοῦ πονηροῦ, ὅς ἐσσι κακίας πάσης δημιουργός; ἀλλὰ καὶ οὗτος νυνὶ φρίσσει καὶ τρέμει, καὶ τῶν πρὸς ἀλλήλους εἰρηνευόντων ἀφίσταται. Ἐμπληξίς οὖν με καὶ θάμβος κατέχουσι διενθυμούμενον, πῶς οὕτως ἀνεισηνεύτως καὶ ἐχθροδῶς τὸ τῶν ἀγίων τούτων ἡμερῶν διέλθοις στάδιον, κροῶν μὲν ἀπεχόμενος, τῶν δὲ τοῦ ἀδελφοῦ σαρκῶν ἀμπιπλώμενος, καὶ φιλονεικίας ἐπεντροφῶν καὶ ἔρῃσι πῶς τὴν παναγίαν καὶ ζωοποιὸν τοῦ Χριστοῦ κατόψει ἀνάστασιν, οὕτω πρὸς τὸν ἀδελφὸν ἀπεχθῶς διακείμενος· πῶς τῆς ἀχρόντου καὶ ὑπὲρ ἡμῶν τυθείσης σαρκὸς αὐτοῦ μεταλάβῃς ἄλλος ὢν ἡμαγμένος, ὄλος κεκληιδωμένος καὶ πάντοθεν κατεσπιλωμένος· ποίαις χερσὶ τὸν οὐράνιον καὶ ὑπέρολαμπρον ἐκεῖνον ὑποδέξῃ μαρμαρίτην, ὅς τοὺς ἀξίως αὐτὸν μεταλαμβάνοντας δικαιοῖ, τοὺς δ' ἀναξίως ὑποδεχομένους κατακρίνει. Ἴδε, πνευματικέ μου ἀδελφέ, ἐπὶ ποίῳ χάσαν μέλλεις καταντῆσαι, καὶ μὴ δι' ἐπιθυμίαν πα-

владеещия, то и ние, като смятам това за вярно, искаме от тебе, който си присвоил със сила и война нашата земя, да ни я върнеш, защото чрез това ние силно желаем [да възвърнем] любовта си към нашия духовен брат. Ако пък ти искаш справедливо и правдолюбиво да разсъдиш, ти ще разбереш, че ти не владееш чуждото и се стараеш да не бъде никога отнето от властта ти това, което ти си завладял въз основа на клетвени съглашения. Защо се бориш като за свое за това, което по-късно ти неохотно ще трябва да върнеш? И защо, като напускаш живота, да не оставиш добър спомен, а навеки лошо име? Аз съветвам моя възделен брат да избягва с всички сила това и да остави в живота добра слава, а не лоша. И наистина паметта на кои люде се възпява с похвали и се облажава навеки? Не на тези ли, които са живели в мир? И на кои дори самите имена досега се разгласяват като гнусни? Не на тези ли, които са отблъсквали мира и са поддържали раздорите? И тъй, поради това и ти, духовни ми брате, като изоставиш излишното и безполезното, което не толкова запазва тялото, колкото покварява душата, трябва най-сетне да прегърнеш мира и любовта. Ти трябва да се убоиш, ако не от друго, то поне от тези свети и божествени дни, когато дори демоните, ужасявайки се, прекратяват вечната си борба срещу хората. Какво има по-лошо от лукавия, който е създател на всяка злина? Но и той сега се ужасява и трепери и се отстранява от ония, които живеят мирно помежду си. И тъй страх и ужас ме обвземат, когато си помисля, как ти тъй размирно и враждебно можа да прекараш тези свети дни, като се въздържаш, от една страна, от месо, а, от друга — се пресицаш с плътта на брата си и се гордееш със съперничество и раздори! Как ти ще погледнеш на пресветото и животворящо Христово възкресение, когато ти си настроен тъй враждебно към брата си? Как би се причастил с неговото пречисто и принесено за нас в жертва тяло, когато ти си цял окървавен, цял си осквернен и отвсякъде опетнен? С какви ръце би приел оня небесен и пребляскав бисер, който дава оправдание на ония, които достойно го приемат, и осъжда ония, които го приемат недостойно! Ето, духовни ми брате, до каква радост ти ще достигнеш и поради преходна страст не се

ρερχομένην τῆς ἀφράστου ἐκείνης στερηθῆση ἀγαλλιάσεως. Μέλη ἀλλήλων ἔσμεν. Γενώμεθα διὰ τῆς εἰρηρικῆς συμβάσεως ἐν σῶμα, ἵνα καὶ συναρμολογηθῶμεν Χριστῷ τῇ πάντων κεφαλῇ.

Ἐπεὶ δὲ καὶ δώροις ἔφησ' αὐξέσθαι καὶ κρατύνεσθαι τὴν ἀγάπην, φημέν, ὡς ἡ ἀληθῆς ἀγάπη οὔτε δώροις ἐπικήροις αὐξεται, οὔτε λοιπαῖς φιλοφρονήσεσι περικρατεῖται, ἀλλὰ μόνῃ προαιρέσει κατορθοῦνται ὡς οἱ γε δώροις τὴν τοῦ Θεοῦ ἀγάπην κτᾶσθαι σπουδάζοντες συμμετοχοὶ τῆς τοῦ Σίμωνος τοῦ μάγου κατάρας ἔσονται, ὡς τὴν δωρεὰν τοῦ Θεοῦ διὰ χρημάτων κτᾶσθαι οἰόμενοι. Ἐὰν οὖν αὐτὸς ἐξ ἀγαθῆς προαιρέσεως τὴν εἰρήνην ἀσπάσῃ καὶ τὴν ἀγάπην, φανούμεθα καὶ ἡμεῖς περὶ σὲ μεγαλόδωροι μηδενὸς φειδόμενοι τοῦ εἰς δύναμιν ἡμῶν ἕκοντος. Ὅσα μὲν οὖν διὰ τῶν πρώην μεμνηνύκαμέν σοι γραμμάτων, ταῦτα καὶ διὰ τῶν νυνὶ ἐπιβεβαιούμεν. Εἰ μὲν ὡς ἀληθῆς χριστιανός, καὶ διὰ τὴν σωτηρίαν τῆς σεαυτοῦ ψυχῆς, ἀλλ' οὐχ ἕνεκέν τινος κέρδους βιωτικοῦ τὴν εἰρήνην ἐπιζητεῖς, ἀποδίδους ἡμῶν τὴν τε γῆν ἡμῶν πᾶσαν καὶ τὰ ἐν αὐτῇ κάστρα, γράφον ἡμῶν, καὶ ἀποστελοῦμεν ἀνθρώπους τοὺς τῷ τοιούτῳ ἔργῳ διακονήσοντας. Ἐως δ' ἂν τὰ αὐτὰ οὐκ ἀποδίδως, οὐδὲ περὶ τῶν δεόντων συμφώνων φράσεις ἡμῶν, μὴ ἔλπιζε τοιαῦτά σοι δοθῆναι ποτε παρ' ἡμῶν, πλὴν ἐκατὸν καὶ μόνον σκαραμάγγια εἰς προσοδήκην τῶν προτέρων στοιχημάτων. Λόγων γὰρ εἰρηνοποιῶν εἰς μέσον μὴ προκειμένων, τίς ἢ ὠφέλεια τῶν ἀποστελλομένων, ὅπου γε καὶ ἀμφοτέρων ἡμῶν αὐτοφεί καθομιλησάντων, οὐδὲν τῶν [εἰς] εἰρήνην συντελούντων ἐγένετο.

Ἐγὼ μὲν οὖν ἠέλιζον, πνευματικῆ μοι ἀδελφέ, ὡς εἰ πρὸς ἀλλήλους εἰρηνεύσομεν καὶ ὁμοιοῦμεν, ὅς ἂν ἐξ ἡμῶν προκαταλύσῃ τὸν βίον, καταλείπει τὸν ἕτερον τῶν ἑαυτοῦ παίδων προνοητὴν τε καὶ φύλακα καὶ δεύτερον πατέρα πνευματικόν· ἀλλ' ἐπεὶ Θεὸς τοῦτο γενέσθαι οὐκ εὐδοκεῖ, οὐδ' ἡμεῖς τῇ βουλῇ ἀντιπίπτομεν. Ἐπικαλούμεθα δὲ αὐτὸν βοηθῆσαι ἡμῶν ἐν καιρῷ θλίψεως, καὶ γενέσθαι ὑπερασπιστὴν καὶ ἀντιλήπτορα, καὶ ἐπ' αὐτὸν τὰς ἐλπίδας τιθέμεν, καὶ παρ' αὐτοῦ τὴν ἐκδίκησιν ἐξαιτούμεθα. (II, pp. 40—45)

3. Ad eundem Symeonem Bulgarorum dominum

Τῷ αὐτῷ Συμεὼν ἄρχοντι Βουλγαρίας

Ἴδὸν καὶ πάλιν ἐγὼ πρὸς τὴν ἀρχαίαν συνήθειαν ἐπανέρχομαι, καὶ τὴν παλαιὰν εἰρήνην

лишавай от онази неизказана радост. Ние сме части от едно и също тяло. Нека станем чрез мирния договор едно тяло, за да се съединим с Христа, главата на всички.

Тъй като ти казваш също, че с дарове се увеличава и усилюва любовта, то и ние казваме, че истинската любов нито с тленни подаръци се увеличава, нито пък с други изрази на дружба се усилюва, но се поддържа само със свободна воля; че тези, които се стремят с подаръци да придобият божията любов, ще станат съучастници в проклятието на Симона влъхва, защото мислят с пари да придобият дара божи. И тъй, ако ти сам по добра воля приемеш мира и любовта, то и ние ще се покажем щедри към тебе, без да се поскъпим в нещо от това, което зависи от нашата власт. И тъй, това, което бяхме ти обявили в предишното си писмо, потвърждаваме и със сегашното [си] писмо. Ако ти като истински християнин и заради спасението на душата си, а не поради някоя житейска угода искаш мир, като ни върнеш всичката наша земя и крепостите в нея, то напиши ни и ние ще изпратим хора, които да послужат на това дело. А докато ти не ги върнеш и не ни напишеш за надлежните съглашения, не се надявай да получиш някога от нас нещо подобно, освен само сто скарамангии в прибавка към предишните условия. Понеже не се говори за сключване на мир, каква полза ще има от пратеници, когато ние двама лично водихме преговори,¹ а не става нищо от онова, което допринася за мира?

И тъй, аз се надявах, духовни ми брате, че ако ние се помирим и съгласим помежду си, този от нас, който по-напред напусне живота, ще остави другия като настойник и пазител на децата си и като втори духовен баща. Но тъй като бог не благоволява това да стане, то и ние няма да се противопоставим на неговата воля. Ние го призоваваме да ни помогне във време на скръб и да ни бъде защитник и помощник и на него възлагаме надеждите си и от него просим отмъщение.

До същия Симеон, княз на България

Ето аз пак се връщам към стария си навик и не се отказвам да търся няко-

¹ Загатва се за срещата при Цариград през 923 г.

ζητῶν οὐκ ἀπίσταμαι. Εἰ γὰρ εἰς ὧτα μὴ λέγειν οὐκ ἀκούοντον ἢ παροιμία διακελεύεται, ἀλλ' ὁ Χριστὸς φιλόανθρωπος ὢν: τῷ κρούοντι, φησὶν, ἀνοιγήσεται. Καὶ εἰ τὸν πολλαχῶς νομιζομένου καὶ μὴ ὑπακούοντα καταλιμπάνειν ὁ Ἀπόστολος ἔφησεν, ἀλλ' ἐπιμένειν, καὶ παρακαλεῖν, καὶ ἐπιπλήττειν ὁ αὐτὸς μετὰ ταῦτα ἐπέτρωψεν, ἴσως ἐκ τῆς τοιαύτης ἐπιμονῆς καὶ παρακλήσεως τὸ σπουδαζόμενον γένηται. Τούτους καὶ ἡμεῖς μιμούμενοι οὐ σιωπήσομεν κρούοντες, καὶ περὶ τῶν αὐτῶν ἀπαύστως παρακαλοῦντες καὶ ἐπιπλήττοντες, ἕως ἂν τοῦ πνευματικοῦ μου ἀδελφοῦ τῶν οἰκιζομένων τὰ σπλάγγνα διανοιχθῇ. Εἰ γὰρ μικρὰ ῥανίς ἀποστάζουσα σκληρότητα λίθου καταδαπανᾷ, πῶς οὐχὶ μᾶλλον καρδίαν συνειτὴν παράκλησις εἰρηνοποιός, καὶ λόγος παραινεικὸς ἀπαλῦναι καὶ καταμαλάξαι δυνήσεται; ἐπεὶ καὶ ἀδελφοὶ μικρὸν πρὸς ἀλλήλους φιλονεικήσαντες διηλλάγησαν καὶ πατέρες παῖδας ὀργισθέντες, μετὰ ταῦτα πρὸς ἑαυτοὺς εἰρήνευσαν. Ἡ γὰρ φιλονεικία διὰ μικροψυχίας γινομένη, ὑπὸ μεγαλοψυχίας καὶ εἰρηρικῆς καταστάσεως διαλύεται. Ἡμεῖς δὲ τούτων καταμελοῦντες τῶν παρανομιῶν, πρὸς αἵματεκχυσίας καὶ ὅπλα καθ' ἑκάστην χωροῦμεν. Τίς ἢ ὠφέλεια; τί τὸ κέρδος; ποῖα τὰ ἐκ τῶν αἱμάτων ἀναφανόμενα ἀγαπᾷ; Εἰ γὰρ ἀδελφικὸν αἷμα ἀδίκως ἐκχυθέν ὁ Θεὸς ἐβδελύξατο, καὶ τὸν ἐργάτην τοῦ φόνου στένειν καὶ τρέμειν ἐπὶ τῆς γῆς κατεδίκασε, νῦν οὐχ ἑνός, ἀλλὰ μυρίων ἀδελφῶν καθ' ἑκάστην ὑπ' ἀλλήλων ἀναιρουμένων, τί περὶ τούτου διαλογίζη τὸν Θεὸν διανοεῖσθαι; Ὡ πόσον ἴσχυσε τοῦ ἀντικειμένου ἢ συνεργία! Ὡ πόσον ὄλεθρον ἀναμεταξὺ ἡμῶν ἐπεισήγαγε! Βαβαί, πῶς ὄνειδος καὶ ἐπίχαρμα τοῖς γείτοσι καὶ τοῖς ἐχθροῖς ἡμῶν ἐγενόμεθα! Μάθωμεν ἂν ὄφει, πνευματικέ μου ἀδελφέ, ὅτι οὐ πρὸς τὸ κατασφάττειν ἀλλήλους παρὰ Θεοῦ ἐπλάσθημεν. Εἰς δοξολογίαν παρήχθημεν εἰς κατανόησιν τῶν παρ' αὐτοῦ γενομένων κτισμάτων εἰς γνώσιν ἀληθινῆς πίστεως καὶ ἐργασίαν τῶν ἐντολῶν αὐτοῦ. Τάχα κατηγοροῦσιν ἡμῶν καὶ τὰ θηρία, ὅτι αὐτὰ μὲν πολλάκις τῶν θνησιμαίων σκηνωμάτων οὐχ ἄπτονται, ὡς περὶ τὸν ἑαυτῶν ἀρχηγὸν εὐλαβούμενα ἡμεῖς δὲ καὶ μεληδὸν τοῦτον τῷ ξίφει καταμερίζομεν, καὶ τῶν θηρίων ὀμότεροι καὶ ἀσυμπαθέστεροι καθεστήκαμεν. Μή, πνευματικέ

гашния мир.¹ Ако и да съветва пословицата да не се говори на уши, които не слушат, все пак Христос, като човеколюбец, е казал: „Ще се отвори на онзи, който чука“.² Ако и да е казал апостолът да се оттегляме от оня, който често бива наставляван и не се покорява, сам след това обаче препоръчва да се настоява, приканва и укорява,³ та може би с такова настояване и приканване ще се достигне желаемото. И ние, подражавайки на това, няма да замълчим, като чакаме, напомняме постоянно за едно и също и укоряваме, докато сърцето на моя духовен брат се разтвори от състрадание. Ако една малка капка, падайки постоянно, разяжда твърдия камък, то колко повече едно миротворно подбуждане и една увещателна реч ще може да смекчи и да умилюва едно благоразумно сърце? Тъй като и братя, след като са се скарали малко помежду си, се помирявали; и бащи са се разгневявали на децата си, но след това пак са живели мирно с тях. Наистина съперничеството, породено от душевна низост, се премахва с великодушие и мирно разположение. А ние, като пренебрегваме тези наставления, пристъпваме всекидневно към кръвопролитие и оръжие. Каква е ползата? Каква е изгодата? Какви блага произлизат от кръвите? Ако бог се погнусява от несправедливо проляната братска кръв и осъжда виновника за убийството да охка и трепери на земята, то сега, когато не един, а много хиляди братя всекидневно се изтребват взаимно, какво, предполагаш ти, мисли бог за това? О, колко е силно действието на дявола! О, какво нещастие е вмъкнал той между нас! Уви! Колко сме станали предмет на позор и злорадство за съседите и враговете си! Нека се вразумим, ако и късно, духовни ми брате, че не за взаимно изтребване сме създадени от бога. За славословие ние сме създадени; за да разберем създадените от него твари; за да познаем истинската вяра и изпълняваме заповедите му. Скоро ще захванат и животните да ни укоряват, защото и те често не се докосват до мъртвите трупове, като че ли се боят от своя създател; ние пък ги разсичаме с меч почленно и сме станали по-жестоки и по-несъстрадателни от животните. Не, духовни ми брате, да не сти-

¹ Не е ясно за кой мир между Византия и България става дума — за мира от 896 г., или пък за мира от 865 г., сключен още по времето на Борис. ² Мат. VII, 8. ³ II Тимот., IV, 2.

μον ἀδελφέ, μὴ εἰς τοσαύτην ἀλογίαν ἔλθωμεν, ὥστε τὰ μὲν θηρία τὴν ἡμετέραν ἔχειν διαγωγὴν, καὶ πρὸς ἑαυτὰ εἰρηνεύειν, καὶ εὐγνωμονέστερα δείκνυσθαι, ἡμᾶς δὲ τὴν ἐκείνων ἀσπάξασθαι ἀγριότητα· ἀλλὰ τοιαύτην εἰρήνην καὶ ἀγάπην ἐπιδειξόμεθα, ὡς παπαζηλώσει ταύτην τὰ κύκλω ἔθνη καὶ πρὸς θεογνωσίαν ἐπείγασθαι. Πῶς γὰρ πιστεύσουσιν οἱ μὴ Θεὸν γινώσκοντες, ὅτ' ἂν αὐτοὺς εἰρηνεύειν διδάσκοντες, αὐτοὶ ἃ διδάσκωμεν οὐ ποιοῦμεν; Ἴνα τί ἀμφοτέρων ἡμῶν ὁ λαός, οἱ μὲν ἐν αἰχμαλωσίᾳ καὶ φυλακαῖς καταθλίβονται, οἱ δὲ καὶ πρὸς δουλείαν παρ' ὑμῶν ἀπίστοις ἔθνεσιν ἐξεδόθησαν; Ποῖα στενάξω καὶ κλάσωμαι; τῶν αἰχμαλώτων τὴν κακουχίαν, ἢ τῶν θανόντων τὴν ἀπειρίαν; τῶν ὀρφανευθέντων τὸν στεναγμόν, ἢ τῶν ἐλεεινῶν χηρῶν τὰ δάκρυα; τὴν ἐρημίαν τῆς γῆς ἢ τῶν πολέμων τὴν καταστροφὴν; Πόσα Θεοῦ θυσιαστήρια κατεσκήφησαν! Πόσοι ἱερεῖς καὶ μονάζοντες, οἱ μὲν τὴν θείαν ἐπιτελοῦντες μυσταγωγίαν, οἱ δὲ τὴν ἱερὰν δοξολογίαν ἐπὶ στόματος ἔχοντες ἀπεικάνθησαν. Τῆς ἀνοχῆς σου Κύριε τοῦ ἐλέους!

Ἄνὰ ταῦτα οὖν πάντα, πνευματικὴ μου ἀδελφέ, οὐδενὸς τῶν κατὰ δύναμιν ἐφεισάμην ἢ φείσομαι, οὐ χρυσοῦ, οὐκ ἀργύρου, οὐκ ἱματίων πολυτελῶν, οὐκ ἄλλον τιπὸς ἀναγκαίου πραγματος. Πάντα γὰρ τὰ πρόεποντα ἐποιήσαμεν. Ἁγίους ἄνδρας εἰς πικράκλισην ἀπεστείλαμεν. Προσβευτὰς πρὸς εἰρήνην λέγωντας ἐξεπέμψαμεν. Λῶρα τὰ μὲν προθύμως δεδώκαμεν, τὰ δὲ προθυμότερον ἐπηγγειλάμεθα δοῦναι, εἴ περ εἰρηνεύειν κατανεύσει ἢ σὴ ἀδελφότης. Πρὸς ἀλλήλους ἠρώδημεν. Τὰ τῷ Θεῷ ἀρέσκοντα ὠμιλήσαμεν. Ὁ χρόνος παρέρχεται. Τὸ τέλος τῆς ζωῆς ἀδηλον. Τὸ μέλλον κοιτήριον ἀπαραίτητον. Λοπὸν τί ἕτερον ἐπολέλειπται ἢ τὸ εἰρηνεύειν καὶ τῆς ἀλλήλων ἀγάπης καταπολαίειν; Οὐκοῦν πικρακλήθητι, πνευματικὴ μου ἀδελφέ, καὶ εἰ μὴ διὰ ταῦτα βούλει ἐπακοῦσαι, ἀλλ' οὖν διὰ τὴν τοῦ Θεοῦ ἐντολήν· εἰ δὲ καὶ ταύτης παρακούσεις, τίνα σοι ἀξιοπιστότερον σύμβουλον τοῦ Θεοῦ προσενέγκωμεν; Οὐκ εἰρήσον τέκνων πατέρας, ἐπεὶ καὶ αὐτὸς παιτὴρ ἐγένου. Ἐλέησον τέκνα πατέρων, διότι περ τέκνα σοι ὁ Θεὸς ἔχαρίσατο. Ἐπικάμψθητι βρεφῶν ὀδυρομοῖς, ἐπεὶ καὶ αὐτὸς βρέφος ἐγένε-

гаме до таково безразсъдство, така щото животните да усвояват нашия живот, да живеят мирно помежду си и да се покажат по-разсъдителни, а ние да приемем на драго сърце тяхната дивост; напротив, нека покажем такъв мир и любов, щото и околните народи да покажат ревност към тях и се насочат към богопознание. Понеже как ще повярват тези, които не познават бога, когато ние, които ги учим да живеят в мир, сами не правим това, на което ги учим? Та и защо от народа на двамата ни едни се угнетяват в плен и затвор, а други са предадени от вас в робство на неверни народи? За какво ще стена и какво ще оплаквам? Злочестините на поробените ли, или безчислеността на умрелите? Ожаканията на осиротелите ли, или сълзите на клетите вдовици? Опустошението на земята ли, или разрушението от войните? Колко божии жертвеници са разрушени! Колко свещеници и монаси са погинали — едни при извършване на божествените тайнства, а други със свещено славословие на устата! О дълготърпение на твоето милосърдие, господи!

И тъй, поради всичко това, духовни ми брате, ние не пощадохме нищо от това, което е в наша власт, и нямаше да пощадим нито злато, нито сребро, нито драгоценни одежди, нито друго някое необходимо нещо. Прочее, ние извършихме всичко, което подобаваше; и изпровождаме свети мъже, за да те уважават; пращаме пратеници с предложение за мир; дадохме на драго сърце подаръци и с още по-голяма готовност обещахме да дадем и други подаръци, ако твое братство склони да се помири; срещнахме се един с друг и беседвахме за богоугодни неща. Времето минава. Краят на живота е неизвестен. Бъдещият съд е неумолим. Прочее какво друго ни остава, освен да се помирим и да се насладим от взаимната любов? И тъй, въпреки това, нека ти бъде напомнено, духовни ми брате, и ако ти не искаш да [ни] послушаш, то поне послушай поради божията заповед. Ако пък и към нея останеш глух, то какъв по-достоеен за доверие съветник от бога можем да ти посочим? Съжали се над бащите заради синовете, тъй като и ти сам си баща! Умилостиви се над синовете заради бащите, защото и на тебе ти е дарил бог синове. Трогни се от плачовете на младенците, тъй като и ти си бил младенец

νου, καὶ παῖδας ἔσχες, καὶ μαστὸν ἐθήλασας, ἵνα καὶ ἄλλους ἐκ τῶν ἰδίων πιστεύης. Κόρος ἐστὶ, πνευματικὴ μου ἀδελφέ, καὶ τῶν κακῶν ὅσπερ καὶ τῶν καλῶν. Εἰ οὖν τὰ καλά, καὶ πρὸ τῆς πείρας ἔχοντα τὴν ἡδονήν, μετὰ τὴν γεῦσιν κόρον ποιεῖ, τὰ δὲ πρὸ τῆς πείρας ἔχοντα τὴν ἀηδίαν, πῶς οὐ μετὰ τὴν γεῦσιν ἀηδέστερα φανήσονται καὶ κόρον ποιήσουσι; Πολέμου δὲ ἀδελφῶν οὐδὲν ἐπίσταμαι ἀηδέστερον καὶ βαρύτερον. Γινῶθι, γλυκύτατέ μου ἀδελφέ, ὅτι ἄλλων ποιησάντων τὴν ἀπαρχὴν τοῦ πολέμου, καὶ παρὰ Θεοῦ δικαίως ἐξολοθρευθέντων, ἀδικόν ἐστι τὸν κοινὸν λαὸν μηδὲν ἀδικήσαντα κατασφάττεσθαι. Μὴ χείρονες βαρβάρων τῇ διαθέσει φανῶμεν, οἵτινες κἂν ὅπως οὖν μεθ' ἡμῶν εἰρηνεύοντες, καὶ ἀλλαγὴν αἰχμαλώτων ποιοῦντες, ὡς μὴ τελείας ὄντες πίστεως, οὐδὲ τελείαν εἰρήνην ἀσπάζονται. Σὺ δέ, πνευματικὴ μου ἀδελφέ, τελείας καὶ ὀρθότομον πίστεως ὢν ἐραστής, διατί μὴ πρὸς εἰρηρικὰς καὶ ἀδιαλύτους συμβιβάσεις συνέρχῃ; Ἐκκλινὸν γὰρ ἀπὸ κακοῦ ποίησον ἀγαθόν, ὃ Δαυὶδ μεθ' ἡμῶν ἐπιστέλλει σοὶ ζήτησον εἰρήνην καὶ δίωξον αὐτήν. Ἄχρηστος πνευματικὴ μου ἀδελφέ, ἢ ἐν τῇ ὥρᾳ τῆς τελευτῆς μεταμέλεια. Πρὶν ὁ θάνατος ἐπιστῆ, τὸ ἀγαθὸν ποίησον, μήπως αἰφνιδίως ἀναρπασθῆς, καὶ κατάκριμα μέγα τῇ σεαυτοῦ προξενήσης ψυχῇ.

Ἄλλ' ἐγὼ μὲν, πνευματικὴ μου ἀδελφέ, εἰ καὶ τοιαῦτα γράφω, οἶδα ὅτι μεταμεληθήσῃ, καὶ πρὸς εἰρήνην αὐτομολήσῃς· οὐ γὰρ ἐνδέχεται ῥίψης θεοσεβοῦς ὄντα σε μὴ ὁμοίους αὐτῆς καὶ τοὺς καρποὺς ἐκβλαστήσαι. Μεταμεληθήσῃ δὲ οὐ ψευδῶς, οὐ δολερῶς, ἀλλ' ἀδόλως καὶ ἀληθῶς, μὴ κρυπτῶς σχηματιζόμενος, μὴ περὶ τῆς τοῦ πλείονος κατασχέσεως, ἀνταγωνιζόμενος, μὴ περὶ τῆς τοῦ ἐλάττονος δόσεως ἀντικαθιστάμενος, μὴ περὶ τῶν ἀδυνάτων πολυπραγμονῶν καὶ πολυλογούμενος, ἀλλὰ περὶ τῶν δυνατῶν καὶ ζυγισταῶν, καὶ διαλεγόμενος. Ὅρα γάρ, ἃ οἱ πατέρες ἡμῶν καλῶς καὶ δικαίως ἐξέθεντο, τίς οὕτως θρασύς, ὃς καταλύσει καὶ ὑπερβήσεται; Ἴνα οὖν, πνευματικὴ

и си имал деца, и ти си сужал от майчина грѣд, за да повярваш на другите от собствения си [опит]. Има насита, духовни ми брате, и от злините, както от добрините. И тъй, ако добрините, преди да бъдат изпитани, причиняват удоволствие, а след като бъдат вкусени, предизвикват насита, то злините, които, преди още да бъдат изпитани, причиняват неприятност, как, след като бъдат вкусени, да не се покажат по-противни и да не предизвикат пресищане? Аз не зная нищо по-противно и по-тежко от войната между братя. Знай, премили ми брате, че след като други са почнали войната¹ и справедливо са изстребени от бога, то несправедливо е, щото целият народ, който не е направил нищо лошо, да се избива. Нека не се показваме по душевно разположение по-лоши от варварите, които, ако и да живеят донякъде в мир с нас и извършват размяна на пленниците, все пак не обичат съвършения мир, понеже не са от съвършена вяра. Ти пък, духовни ми брате, като привърженик на съвършена и правилно предадена вяра, защо не се съгласиш на мирни и неразрушими договори? Отвърни се от злото и стори добро. Давид ти казва наедно с нас: „Потърси мира и го последвай“². Безполезна е, духовни ми брате, разкаянието в часа на смъртта. Преди да настъпи смъртта, извърши доброто, да не би някак внезапно да бъдеш грабнат [от нея] и да не навлечеш страшна присъда за душата си.

Но аз, духовни ми брате, ако и да пиша това,³ зная, че ти ще се разкаеш и ще се съгласиш на мир, понеже не е възможно ти, който си от благочестив корен, да не дадеш и плодове, които подобават нему. Ти ще се разкаеш не лъжливо, не коварно, но незлобливо и истински, не като се преструваш тайно, не като се бориш, за да завладееш повече земя, не като се противопоставяш на даването на по-малък подарък, не като замисляш невъзможни неща и многоглаголствуващ, но като обсъдиш и обмислиш възможното. Понеже кой ще бъде тъй смел да наруши и премине границите, които са установили добре и справедливо нашите отци? И тъй, ду-

¹ Роман Лакапин загатва за регентите, които започнали войната с България. ² Пс., XXX, 15. ³ Това писмо било писано през 926 г. Вж. Златарски, Писмата на Романа Лакапина. . . , стр. 301, 320—322.

μου ἀδελφέ, μὴ ὑπὲρ τούτων πάντων ἐκεῖθεν λόγον ἀπαιτηθῶμεν, ἐάσωμεν τὴν ἄκαιρον πλεονεξίαν, καὶ τὴν δέουσαν αὐτάρκειαν ἀγαπήσωμεν, καὶ εἰρήνη μεσιτευσάτω, καὶ ὁ Θεὸς δοξασθήτω. Εἰ τοῦτο θελήσεις, πνευματικέ μου ἀδελφέ, ποιῆσαι, ὅψει τὸν οὐρανὸν ἀνεωγμένον, καὶ τοὺς ἀγγέλους τοῦ Θεοῦ ἀναβαίνοντας καὶ καταβαίνοντας, καὶ συγχαίροντας ἐπὶ τῇ παρὰ σοῦ πρὸς ἡμᾶς εἰρήνῃ καὶ ὁμονοίᾳ, συνεργίᾳ Χριστοῦ τοῦ ἀληθινοῦ Θεοῦ ἡμῶν, τοῦ τὰ διεστῶτα τῷ οἰκείῳ εἰρηνοποιήσαντος αἵματι. Ἀμήν. (II, pp. 45—48)

ховни ми брате, за да не се поиска от нас отчет там горе за всичко това, нека се откажем от неуместното користолюбие и да свикнем да се задоволяваме само със своето и нека настане между нас мир и бог да се прослави! Ако желаеш, духовни ми брате, да направиш това, то ти ще видиш небесата отворени и как ангелите божии се качват и слизат и се радват за твоя мир с нас и съгласие, постигнато със съдействието на Христа, истинския бог наш, който умиротвори със собствената си кръв раздорите. Амин.

ЖИТИЕ НА ЕВАРЕСТ

Еварест (17. IV. 819—26. III. 897) бил игумен на манастира Куроковион при Цариград. Авторът на неговото житие е бил вероятно негов сподвижник или монах от същия манастир. Затова може да се допусне, че житието е писано не по-късно от първата четвърт на X в.

Даденият тук откъс дава няколко кратки вести за историята на нашите земи от средата на IX в.

РЪКОПИС: P=Cod. Paris. gr. 1171 (X s.).

ИЗДАНИЯ: *Ch. van de Vorst*, La vie de Saint Evariste, higoumène à Constantinople, *Analecta Bollandiana*, XCI (1923), pp. 288—325.

КНИЖНИНА: *Moravcsik*, *Byzantinoturcica*, I, p. 561.

VITA EVARESTI

De Romanorum legatione in Bulgariam missa

7. Ἐγὼ δὲ τὸν λόγον αὐθις ἐπὶ τὸν Εὐάρεστον μετατρέψω· συνέβη γάρ τι τοιοῦτο. Ἔθνος ἐστὶ σκυθικὸν ἔνδον τοῦ Αἴμου ὄρους παρὰ τὸν Δανούβιον ποταμὸν ὤκισμένον, οὗς καλοῦσι Βουλγάρους· πρὸς τούτους ὁ περίδοξος ἐκείνος Βουναίμιος παρὰ Θεοδώρας τῆς εὐσεβοῦς βασιλίδος πρέσβις ἐξαποστέλλεται· εἶπετο οὖν αὐτῷ ἐξ ἀνάγκης καὶ ὁ θεάρεστος οὗτος Εὐάρεστος· καὶ ὡς πρὸς τὴν πολίχνην θρακικὴν Προβάτου λεγόμενον παρεγένοντο τοῖς πόνους διαναπαύσοντες, πυνθάνεται τις ὁ Εὐάρεστος ἄνδρας εὐλαβεῖα συζῶντας καὶ τὸν ἐρημικὸν βίον ἀσπαζομένους ἐν τοῖς πλησιάζουσι χώροις ὑπάρχειν ἐν τόπῳ λεγομένῳ Σκοπέλω· καὶ δὴ βιβλίον παρὰ τινος τῶν ἐγχωρίων αἰτήσας καὶ

ЖИТИЕ НА ЕВАРЕСТ

Византийско пратеничество в България

7. Аз отново ще се върна към Еварест. Защото се случи такова нещо: има един скитски народ, който живее в планината Хемус покрай река Дунав. [Тези хора] са наричани българи. Известният Вриений¹ бил проведен като пратеник при тях от благочестивата императрица Теодора.² Прочее и боголюбимият Еварест трябвало да го придружи. Когато пристигнали при един тракийски градец, наречен Проват³, за да си отпочинат от умората, Еварест научил, че някои мъже, отдадени на благочестие и приели отшелническият живот, се намирили в близките места, в едно селище, наречено Скопел. Той поискал и една книга от някого от местните жи-

¹ Теоктист Вриений произхождал от прочутото византийско семейство Вриениевци. Самият той е известен с похода си срещу пелопонеските славяни, който се датира вероятно през 842 г. Вж. *Constantine Porphyrogenitus*, *De imperio administrando*, ed. Moravcsik, Budapest 1949, § 50. Вриений е бил назначен за стратег на Далмация през същата година. Срв. *F. Dvornik* *Les Slaves, Byzance et Rome au IXe s.*, p. 44.—*Idem*, *Les légendes de Constantin et de Méthode vues de Byzance*, Prague 1933, p. 14. ² Императрица Теодора (843—856) била жена на император Теофил и управлявала като регентка, докато Михаил III бил малолетен. ³ Селището Проват се намирало при днешното село Провадия, Одринско.

ἀναπτύξας ἐντυγχάνει τοῖς περὶ κρίσεως λόγοις Ἐφραῖμ τοῦ πάνυ τούτων τῶν μοναχῶν ἀκριβεσιότατον καθηγεμόνος, ὃν διὰ τὴν ἐνευκαμένην τῷ ἔθνικῷ τῆς χώρας ὄνοματι ἐπονομάζουσι Σύρον. Τούτου τοίνυν τοῖς θείοις ἐντυχὸν λόγοις αἰθεὶς ἀνῆπτε τοῦ πάλαι πόθου τὴν φλόγα καὶ τοῦ ποθουμένου σκοποῦ τάχος ἐξίτηι λαβέσθαι ἐπειδ' ἄπαξ καταλελοίπει πατρίδα, γονεῖς, ὑπαρξίν, συγγενεῖς τε καὶ φίλους, ἐπεθύμει καὶ αὐτὸ τὸ σῶμα σταυρῶσαι καὶ γυνὸς ἀκολουθῆσαι Χριστῷ δι' ὃν ταῦτα κατέλιπ(εν). Οὕτω δὲ καθ' ἑαυτὸν βουλευσάμενος καὶ εἰπὼν τῶν συνόντων αὐτῷ πρὸς οὐδένα μηδέν, καταλιμπάνει τούτους καὶ σὺν αὐτοῖς τὸν κόσμον πάντα καὶ τὰ ἐν κόσμῳ, καὶ πρὸς ὃν ἐπύθτετο Σκόπελον ἔιτρεχεν καὶ δὴ πρὸς ἓνα προεβύτην τῶν ἐκεῖσε κατασκηνουμένων καὶ τὸν ἐρημικὸν καὶ ἡσύχιον βίον ἐξασκουμένων, ἐν τῇ λεγομένῃ Πέτρα τὴν καταγωγὴν ἔχοντα παραγενόμενος, — Σκύθης δὲ ἦν οὗτος τὸ γένος, δία τε τὴν ὑπερβάλλουσαν ἀρετὴν περιβόητος πᾶσι, προγνωστικῆς τε χάριτος ἠξιωμένος — παρ' αὐτῷ ἐπιμένει. Ἦν δὲ τῷ θαυμασίῳ τούτῳ προεβύτῃ ὄνομα Ἰωάννης καὶ ἐπωνυμία ἑτέρα κατὰ τὴν Βουλγάρων διάλεκτον ἦτις ἐρμηνευομένη κατὰ τὴν ἐλλάδα φωνὴν λέγεται μέλας· λέγω δὲ πάντως διὰ τὸ μέλαν ἔνδυμα τοῦ μονήρους βίου τοὺς ἀπ' ἀρχῆς θεμένους αὐτῷ τὴν προσηγορίαν ταύτην οὕτως ἐπονομάζειν τουτονὶ θαυμάσιον ἄνδρα· συνῆν δὲ τούτῳ καὶ μοναχὸς ἕτερος τῶν αὐτῶν ἐκεῖνων κατορθωμάτων συγκοινωνὸς διὰ τὸν εἰπόντα Χριστὸν· „ἐν μέσῳ δύο ἢ τριῶν ἐν τῷ ἐμῷ ὄνοματι συνηγμένων ἐκεῖ εἶμι ἐν μέσῳ αὐτῶν.“ Ἦν οὖν σὺν αὐτοῖς ὁ Εὐάρεστος ἀγωνιζόμενος καὶ κοινωνῶν τοῖς ἐνθέοις ἔργοις αὐτῶν μέχρι μηνῶν ἕξ μικρῶν τιμῶν πλεοναζόντων ἢ ὑπολειπομένων. (pp, 301, 10 — 202, 9)

тели и като я отворил, попаднал на словата за [страшния] съд от великия Ефрем,¹ когото поради родината му наричали с народността означение на тая страна Сириец. Прочее, като попаднал на божествените му слова, у него отново се разгорял пламъкът на някогашното възделение и той поискал да достигне веднага желаната цел. Затова той изведнаж напуснал родина, родители, имот, роднини и приятели и възжелал да измъчи своята плът и [лишен] от всичко да последва Христа, заради когото изоставил всички тия неща. Като взел в себе си това решение, без да каже нищо на никого от придружаващите го, той ги напуснал, а заедно с тях и целия свят и всичко в света и бързо се отправил за Скопел, за който бил чул. Той отишъл при едного от старците, които пребивавали там, и се подвизавал в отшелнически и безмълвен живот. Неговото убежище било в така наречената Петра.² Този човек бил скит по произход, известен на всички поради извънредно голямата си добродетел, и бил удостоен с благодатта да предсказва. [Еварест] останал при него. Името на този дивен старец било Йоан, а на езика на българите той имал и друг прякор, който, преведен на гръцки език, означава „черен“.³ Аз мисля, че сигурно поради черната му монашеска дреха хората отначало са му били сложили това прозвище и така наричали този дивен мъж. С него бил и друг монах от тия, които участвували заедно с него в [монашеските] му подвизи според думите на Христа: „Когато двама или трима са събрани в мое име, аз съм там между тях.“ Прочее Еварест се подвизавал заедно с тях и взимал участие в боговдъхновените им дела около шест месеца—малко повече или малко по-малко.

¹ Ефрем Сирски (308—373) бил известен църковен писател, който превел на сирийски свещеното писание и оставил голям брой теологически съчинения. ² Петра се намирала при днешното едноименно село Петра, с.-з. от Лозенград. Вж. *Иречек*, Българските градове у Мануил Фил, ПСП, 55—56 (1898), стр. 255. ³ Това име трябва да се свърже очевидно със старобългарското име „черноризец“, т. е. монах.

ЖИТИЕ НА ЕВТИМИЙ

Евтимий бил цариградски патриарх от 907 до 912 г. Преди да бъде поставен на патриаршеския престол, той бил игумен на основания от него манастир Псаматия (τοῦ Ψαμμῖα) в Цариград. От 912 г. до смъртта си (917), прекарал в споменатия манастир. Неговото житие било написано през 20-те или 30-те години на X в. (вероятно около 921 г.) от неизвестен автор. Житиеписецът, съвременник на събитията, бил добре запознат с живота във византийския двор. Това обстоятелство е придало светски характер на житието, което значително се отличава от другите византийски жития.

Житието на Евтимий съдържа сведения за отношенията между България и Византия през първите години на X в.

РЪКОПИС: В—Cod. Berol. Ms. gr. 55 (XI s.).

ИЗДАНИЯ: C. de Boor, Vita Euthymii. Ein Anekdoton zur Geschichte Leos des Weisen a. 886—912, Berlin 1888.—P. Karlin-Hayter, Vita S. Euthymii, Byzantion, XXV—XXVI—XXVII (1955—56—57), pp. 1—172. Преводът е направен по последното издание.

КНИЖНИНА: Krumbacher, GBl., p. 313. — P. Maas, Literarisches zu der Vita Euthymii, BZ XXI (1912), pp. 436—440. — M. Jugie. La vie et les oeuvres d'Euthyme patriarche de Constantinople, Echos d'Orient, XVI (1913), pp. 385—395, 481—492. — V. Grumel, Les registres des actes du patriarcat de Constantinople, I, 2, 1936, pp. 146—147. — Moravcsik, Byzantinoturcica, I, p. 563.—N. A. Bees, Collation, Philological Observations and a Number of Biblical References, Πρακτικά τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν, XIX (1944), pp. 105—136. — Псамафийская хроника, предисловие, перевод и комментарий А. П. Каждана: Две византийские хроники X века, М. 1959, стр. 7—138.

VITA EUTHYMIИ

1. Leo Philosophus dona Bulgaris mittit

Μεθ' ἡμέρας δὲ πάλιν παρῆν πρὸς αὐτὸν ὁ βασιλεὺς μετὰ καὶ τῶν λιβέλλων καὶ αὐτῶν τῶν τοποτηρητῶν. συνέκριντο δὲ τῷ βασιλεῖ καὶ οἱ αὐτοῦ ἀποκρισιῶται, ὃ τε Λέων, ὃ καὶ ἐπίκλην Χιросφαγεύς, καὶ Συμεὼν ὁ Θεοφιλῆς καὶ τιμιώτατος καὶ κατὰ πάντα ἀξιότατος

ЖИТИЕ НА ЕФТИМИЙ

1. Лъв VI Мъдри изпраща дарове за българите

След няколко дни императорът отново пристигнал при него¹ с книгата² и самите наместници. Заедно с императора били и неговите апокрисиарии³ Лъв, по прякор Хиросфакт,⁴ и боголюбивият препочтеният и достоен за уважение във

¹ След като патриарх Николай Мистик отказал да му даде разрешение за четвърти брак, Лъв VI ходил няколко пъти при Евтимий, за да го убеждава да стане патриарх. Тук се говори за едно от посещенията, които Лъв VI направил на Евтимий. ² Това са били писания на папата и другите патриарси във връзка с четвъртия брак на Лъв VI. Вж. C. de Boor, Vita Euthymii, p. 188, n. 1. ³ Тук се имат пред вид духовниците, изпратени с определени пълномощия от страна на папата, антиохийския, ерусалимския и александрийския патриарх в Цариград, по въпроса за схизмата през 906 г. ⁴ Тук се говори за Лъв Хиросфакт, или Лъв Магистър, който бил изпращан на няколко пъти да преговаря с българите и арабите. Срв. тук стр. 175. За името вж. G. Koilas, Leon Choerosphactès, Magistre, proconsul et patrice, p. 16, n. 2.

ἀνὴρ, ὃς καὶ τὴν πόλιν Θεσσαλονίκης μέχρις ἑδάφους καταλύεσθαι μέλλουσαν παρὰ τοῦ κατὰ συγχώρησιν θεοῦ καὶ πλῆθος ἡμῶν ἁμαρτιῶν παραλαμβάνοντος ταύτην ἄσεβοῦς Ἰσμαηλίτου, τοῦ Τριπολίτου καλουμένου, τὸ πάροργον ἔργον ποιησάμενος καὶ αὐτοῦ τὸν ἀλιτήρον θεασάμενος, ὡς ἀγγίχουσιν καὶ ἐχέφρων πείθει τοῦτον τὸ τε ἄστυ σῶσον ἔασαι καὶ τὸ τῆς αἰχμαλωσίας πλεῖστον καταλιπεῖν, τὴν εἰς Βουλγάρους παρ' αὐτοῦ ἀποσταλεῖσαν φιλικὴν δεξίωσιν μετὰ καὶ τῆς ὀλκῆς τοῦ χροσίου τοῖς Ἀραβι παρασχόμενος· τοῦτο δὲ εἶρηκα δεικνύων τὴν τε τοῦ ἀνδρός ἀρετὴν καὶ τὸ ἀξιόπιστον. (р. 106, 7—20)

2. De Niceta Philosopho Paphlagono

Παῦλος δὲ τις ὀσιώτατος ἀνὴρ τὸ κατ' ἐκεῖνο καιρῷ σακελλάριος καὶ ἡγούμενος ἐπῆρξε τῆς τοῦ ἁγίου Φωκᾶ μονῆς ἐκ Παφλαγονίας ὀριώμενος. οὗτος ἀνεψιὸν ἔσχεν Νικήταν τοῦνομα, ὃν παιδεία καὶ νουθεσία ἀνέτροσφεν. ἐκ θεοῦ δὲ χάριν λαβὼν ταῖς τε συμφορηταῖς καὶ συνηλικιώταις ἅπαντας ἐπερηκόντιζεν, ὥστε καὶ ἐν διδασκάλοις φοιτᾶν καὶ μέγα ὄνομα ἐν τῇ βασιλευομένῃ πόλει κτήσασθαι, καὶ μέχρι τοῦ βασιλεύοντος τὰ περὶ αὐτοῦ φημισθῆναι. οὗτος πάντα τὰ ἐν κόσμῳ καταφρονήσας τοῖς τε πένησι καὶ τοῖς μαθηταῖς διανείμας τὴν ὑπαρξιν ἀναλωρεῖ ἐπὶ τινα τοῦ Εὐξείνου πόντου τόπον ἔχοντα σπηλοειδὲς οἰκητήριον, ἐν ᾧ εἰσιὼν ἡσύχαζεν. Ὁ δὲ βασιλεὺς θέλων αὐτὸν παρ' ἑαυτῷ ἔχειν καὶ τῆς αὐτοῦ γνώσεως ἄξια θεραπεύειν, τὸν ἑαυτοῦ θεῖον τὰ περὶ αὐτοῦ ἀνηρώτα. ὁ δὲ ἔλεγεν τοῦτον ἐξεστηκέναι καὶ ἀγνοεῖν ὅποι καὶ διάγοι. χρόνον δὲ παρωχηκότος, παρὰ τοῦ τὴν Θράκην στρατηγούντος διαγνωσθεὶς καὶ κρατηθεὶς ὡς εἰς Βουλγάρους προσφυγεῖν καταγγελλόμενος, τῷ βασιλεῖ δέσμιος παραπέμπεται. τοῦτον ὁ βασιλεὺς δεξάμενος καὶ ἀνακρίνας τὸ τί πρὸς Βουλ-

всяко едно отношение Симеон.¹ Той, когато град Солун щял да бъде разрушен до основи, след като по божие попущение и заради многобройните наши грехове беше превзет от безбожия исмаилтянин, наречен Триполит,² направил второстепенното дело първостепенно:³ лично видял окаяника⁴ и като съобразителен и разумен го убедил да остави града невредим и да освободи повечето от пленниците, давайки на арабите предназначения от него за българите приятелски дар заедно с известно количество злато. Това го казах, за да покажа добродетелността на тоя мъж и че заслужава доверие.

2. За философа Никита Пафлагонски

Имало някой си Павел, който произхождал от Пафлагония,⁵ мъж преблагочестив и по онова време сакеларий⁶ и игумен на манастира Свети Фока.⁷ Той имал племенник, на име Никита, когато отгледал и възпитал. Получавайки благодат от бога, надминал всичките си съученици и връстници, така че той станал учител и придобил добро име в столицата, като мълвата за него достигнала чак до императора. Никита, като презрял всичко в света и като раздал имота си на бедните и на учениците си, се оттеглил в някакво място до Черно море. Там имало пещероподобно жилище, в което той се настанил и прекарвал в безмълвие.⁸ А императорът,⁹ желаейки да го има при себе си и достойно да почете неговата известност, попитал чичо му за него. А той казал, че Никита се отдалечил и че не знае къде пребивава. След като минало известно време, той бил познат и заловен от стратега на Тракия, обвинен, че се готвел да бяга при българите, и вързан бил изпратен на императора. Императорът, като го при-

¹ Известен византийски сановник. През 904 г. той предотвратил пълното опустошение и разрушение на Солун от арабите, а по-късно ходил като пратеник в Рим във връзка с четвъртия брак на Лъв VI. ² За Лъв Триполит срв. тук стр. 270, бел. 2. ³ Авторът напуска за съобразителността на пратеника Симеон, който сметнал за по-важно в дадения момент да задоволи исканията на арабите, като им даде златото и подаръците, предназначени за българите, и по този начин да запази града. Златарски (История, 1, 2, стр. 331—338) смята, че парите били изпратени за българите чрез стримонския стратег, докато Р. А. Наследова приема, че парите били предназначени не за българите, а за стримонските славяни и че авторът на Евтимиевото житие е допуснал неточност и е отъждествил славяните с българите. Вж. Р. А. Наследова, Македонские славяне конца IX — начала X в. по данным Иоанна Камениаты, ВВр, XI (1956), стр. 88—92. ⁴ Сиреч Лъв Триполит. ⁵ Област в Мала Азия, по южния бряг на Черно море. ⁶ Сакеларият (σακελλάριος) стоял на чело на управлението на държавната каса (σακέλλιον), в която постъпвали приходите в пари. Вж. Н. Скабалланович, Византийское государство и церковь в XI в., СПб., 1884, стр. 175—176. — Bréhier, op. cit., 127, pp. 127, 149, 168, 225, 257 — 258, 269. — Dölger, Beiträge, pp. 16—18. Тук обаче се говори за сакеларий като духовно лице — чиновник при патриарха, който отговарял за манастирите. ⁷ Манастирът „Св. Фока“ се намирал в Цариград, близо до дн. Ортакьой. Вж. Janin, Constantinople byzantine, pp. 434 — 435. ⁸ Сиреч отдал се на отшелнически живот. ⁹ Император Лъв VI.

γάρους θέλων ἀφίκοιτο ἠρώτα. „εἰ μὲν πρὸς αὐτῶν ὠφέλειαν, ἔδει καὶ ἡμᾶς τοῦτο προσυπομνησθῆναι,“ φησὶν „εἰ δὲ καθ’ ἡμῶν τῶν ὁμοφύλων, ποῖος νόμος σοι τοῦτο παρακελεύεται.“ ὁ δὲ προσαπελογεῖτο μήτε εἰς ἐνθύμιον αὐτοῦ τὸ τοιοῦτον ἐσδέξασθαι. καὶ ὁ βασιλεὺς. „οὐδὲ τοῦτο καθομολογήσεις ὡς Χριστὸν σεαυτὸν ὠνόμασας;“ ὁ δὲ καὶ τοῦτο ἀνεβάλλετο μὴ ποιῆσαι τὸ παράπαν διομνύμενος. ὡς δ’ ὁ βασιλεὺς ἐπέμενε, φησὶν ἐκεῖνος. „τοῦτο μὴ παραπέτω τὴν βασιλείαν σου. γέγραπται γάρ· ἐγὼ εἶπα, θεοὶ ἔστε καὶ υἱοὶ ἑψίστου πάντες.“ πρὸς τούτοις ὁ βασιλεὺς χολέσας τοὺς ἀποκομίσαντας τοῦτον προσκαλεσάμενος ὅποι τοῦτον ἐφεῦρον ἀνηρώτα. ὡς δὲ ἐν Μηδείᾳ τῇ πλησιοχωρούσῃ Βουλγάρους ἐμεμαθήκει, κελεύει παρευθὲν τοῦτον φραγελωθῆναι καὶ οὕτως ἐν φυλακῇ ἐγκλεισθῆναι, ὅπως ἀκριβέστερον τὰ καθ’ αὐτὸν διαγνῶ. ἦν γὰρ λογογραφῆσας κατὰ τε τοῦ ἀρχιερέως καὶ αὐτοῦ τοῦ ἀνακτος λίαν ἀπεχθῶς καὶ ἀνιαρῶς. τούτῳ τῷ συγγράμματι εἰς τῶν ἐαυτοῦ φοιτητῶν ὑφελόμενος τῷ βασιλεῖ παρέσχετο ὅπερ ἀναγνοὺς ἠλλοιοῦτο τῷ προσώπῳ ὅλος ἐξεστηκῶς. τῇ δὲ ἐλαύριον προσκαλεσάμενος τὸν πατριάρχην σὺν πάσῃ τῇ ἀγίᾳ συνόδῳ ἐνώπιον πάσης τῆς ἱερᾶς συγκλήτου τοῦτον ἐλθεῖν προσέταξεν καὶ πρὸς αὐτὸν ἔφη. „λέγε μοι, ἀνούστατε, οὐ κατὰ τοῦ κοινοῦ πατρὸς ἡμῶν καὶ πάσης τῆς ἱερᾶς ταύτης ὁμηγύρεως γέγραπας; οὐ κατ’ ἐμοῦ καὶ τῆς ἐμῆς βασιλείας τὴν γλῶτταν ἠκόνησας; λέγε μοι τὸ ἀληθές· καὶ γὰρ, εἰ οὐκ ἐξείπης μοι, ἐπὶ τὸ ἄλλος τῶν τραυμάτων σου προσθήσω.“ ὁ δὲ ἀνένευεν μηδὲν ἐπίστασθαι λέγων. τότε ὄργισθεις ὁ ἀναξ εἰς ἐπήκοον πάντων ἀναγνωσθῆναι τὸ αὐτοῦ σύγγραμμα παρακελεύεται. τούτου δὲ λεγομένου, καὶ πάντων καθ’ αὐτοῦ ἀχθόμενων καὶ ὀργιζομένων, ἐπιγνοὺς καὶ τὸ ἴδιον σφάλμα διανοεῖτο, τί διαπράξοιτο. τότε ὁ καθ’ ἐκεῖνο καιροῦ λογοθέτης, Θεωμᾶς καλούμενος, ἐκεῖσε παριστάμενος νεύει τοῦτον τοῖς τοῦ βασιλέως ποσὶν προσπεσεῖν ὃ καὶ παρευθὲν πεποίηκεν. ὁ δὲ βασιλεὺς μετὰ θυμοῦ καὶ ἀπειλῆς σφοδρᾶς κελεύει τοῦτον ἐν τῷ πραιτωρίῳ ἐγκλεισθῆναι. (pp. 110, 12 — 112, 28)

ел и подложил на разследване, запитал го защо искал да отиде при българите. „Ако е в тяхна полза, трябваше и ние да бъдем уведомени за това — казал той, — но ако си тръгнал срещу нас — сънародниците си, — кой закон ти позволява това?“¹ А той се защитил, като казал, че и на ум не му е минавало толкова нещо. А императорът казал: „Дори това ли не признаваш, че си се наричал Христос?“ А той отхвърлил и това, като се закълел, че изобщо не е постъпвал така. Тъй като императорът настоял, той казал: „Това не трябва да тревожи царството ти, защото е писано: „Аз казах, че всички сте богове и синове на всевишния.“² При тия думи императорът се разгневил и като повикал тия, които го докарали, запитал ги къде са го намерили. Като узнал, че в Мидия, съседна на България,³ заповядал веднага да го бичуват и да го затворят в тъмница, за да се установи по-точно неговото поведение. Защото той бил написал срещу патриарха и срещу самия владетел нещо много неприязнено и огорчително. Един от неговите ученици, като взел тайно това писание, го дал на императора. Като го прочел, той изкривил лице от гняв и напълно излязъл вън от себе си. На другия ден повикал патриарха заедно с цялия свети синод. Наредил Никита да се яви пред лицето на целия свещен синклит и му казал: „Кажми ми, безумнико, не си ли писал срещу нашия общ баща и целия този свет сбор? Не си ли острил език срещу мене и моето царство?“⁴ Кажми ми истината! Защото, ако не ми кажеш, ще продължа да те измъчвам.“ А той отрекъл, като казал, че нищо не знае. Тогава владетелят, разгневен, заповядал да бъде прочетено на всеуслишание неговото писание. След като било прочетено това и всички негодували и се гневели против него, сам разбрал собствената си грешка и размишлявал що да стори. В това време тогавашният логотет, на име Тома,⁵ който се намирал там, му кимнал да падне в краката на императора и той веднага направил това. А императорът с гняв и големи закани заповядал да го затворят в преторията.

¹ Никита е искал да отиде при българите може би с мисионерска цел. Вж. Хр. Лопарев, Житие св. Евдокима, ИРАИК, XIII, София 1908, стр. 172.—Каждан, Псамафийская хроника, стр. 125—126.

² Пс., 82,6. ³ Дн. гр. Мидия. От контекста се вижда, че границата между България и Византия (по времето на цар Симеон и Лъв VI, в периода от 907 до 912 г.) е минавала близо до Мидия.

⁴ Пс. 69,26. ⁵ Тома бил логотет към края на управлението на Лъв VI. Във Византия имало няколко вида логотети. Вж. Bréhier, op. c., p. 254—255, 257—258, 277.

ЙОСИФ ГЕНЕЗИЙ

Генезий бил съвременник на император Константин VII Багренородни (913—959). Произлизал от знатно семейство и заемал висока длъжност при императорския двор. Той принадлежал към кръга от учените, които Константин Багренородни събрал около себе си.

Историята на Генезий — *Vasilēis*, която той написал между 944 и 959 г., се състои от четири книги и обхваща събитията, станали при управлението на Лъв V Арменец, Михаил II, Теофил, Михаил III и Василий I Македонец, сиреч времето от 813 до 886 г. При написването на съчинението си авторът е използвал хрониката на Георги Монах и на Теофановия продължител, житието на патриарх Никифор от Игнатий, житието на Игнатий от Никита Пафлагонец, а така също устни предания и разкази на очевидци. Като привърженик на православието Генезий е враждебно настроен към императорите-иконоборци и е твърде пристрастен в преценката си за тяхното управление. Под влияние на Константин Багренородни той се стреми да представи в благоприятна светлина царуването на неговия дядо Василий I Македонец.

Генезий е важен извор за българската история. Той съобщава за сключения по времето на Омуртаг 30-годишен мирен договор между Византия и България. Освен това той дава сведения за участието на българите в потушаването на бунта на Тома Славянина, за покръстването на българите и др.

РЪКОПИС: L=Cod. Lipsiensis gr. 16, 4 (XII s.).

ИЗДАНИЯ: Genesius, rec. C. Lachmann, Bonnæ 1834. — *Migne*, PGr CIX, col. 991—1156. Преводът е направен по първото издание.

КНИЖНИНА: *Krumbacher*, GBL, pp. 264—265. — *Moravcsik*, Byzantinoturcica, I, pp. 318—319. — *J. B. Bury*, The identity of Tomas the Slavonian, BZ I (1892), pp. 55—60. — *A. Vasiliev*, Histoire de l'empire byzantin, I, Paris 1932, p. 361. — *H. Grégoire*, Byzantion, IX (1934), pp. 201—202. — *Е. Э. Лушиц*, Восстание Фомы Славянина, ВДИ, 1939, I, стр. 352—365. — *Мила Рајковић*, О пореклу Томе, вође устанка 821—823, Зборник радова САН, XXXVI, Византолошки институт, II (1953), стр. 33—38.

IOSEPHI GENESII

ЙОСИФ ГЕНЕЗИЙ

REGES

ЦАРЕ

1. Bulgari Michaelē Rangabe imperatorem vincunt

1. Победа на българите над император Михаил I Рангаве

Ἐν ἔτει β' βασιλείας Μιχαὴλ γαμβροῦ Νικηφόρου τοῦ βασιλέως, κοσμηκῆς δὲ κτίσεως, σιγβ', Ἰνδικτιῶνι ζ', ἐπὶ συμβάσεως ἥτας Ῥωμαίοις παρὰ Κρούμιον τοῦ ἀρχηγοῦ Βουλγάρων, Λέοντός γε τηρικαῦτα στρατηγούντος τῶν ἀνατολικῶν, μὴ τῇ συμπλοκῇ τοῦ πολέμου περιτυχόντος, ἀλλὰ σκαιοβούλως ὑποχωρήσαντος σὺν τῷ ὑπ' αὐτὸν τάγματι, καιροφυλακούντος τὴν τῆς βασιλείας ἐπίθεσιν, φηγὰς ὁ βασιλεὺς Μιχαὴλ ἐντεῦθεν καθίσταται σὺν τῷ περιλειφθέντι αὐτῷ λαῷ.

През втората година от царуването на Михаил¹, зетя на император Никифор,² 6322 година от с. м.,³ седми индикт, на ромеите било нанесено поражение от Крум, предводителя на българите. Тогава Льв,⁴ стратегът на войските от Анатолик, не взел участие в самото сражение, а недостойно избягал със собствения си отред, като дебнел удобен случай да заграби царската власт. А император Михаил се принудил да избяга оттам с остатъка от войската си.

Ὡς δὲ τινες ἔφησαν, ὅτι μόνος ὁ Λέων καθ' ἑν τι μέρος προσβαλὼν Βουλγάρους γενναίως κατηγωνίζετο, ὡς ἐνθένδε μεγίστην ἀποίσασθαι ἐνκλειαν· ὁ δὲ βασιλεὺς τὴν πρὸς ἵπποστροφὴν τρίβον ἐστήριξεν, τῶν ὑπηκόων πλεῖστα καταιπιώμενος, ὡς μὴ πεφροντικίτων τῶν ἐγγράφων ὄρκων αὐτῶν, ἀλλὰ προσχωρούντων εἰς διαστάσεις, ἐξ ὧν περ ἦται συμβαίνουσαν, προστάξας τῷ Λέοντι μετὰ τοῦ ὑπ' αὐτὸν στρατεύματος ἔξω προσεδρεύειν τῆς πόλεως διὰ τὴν μερικὴν αὐτοῦ πρὸς Βουλγάρους κατηπερτέρησιν, εἰς τὸ μὴ τούτους ὀλιγανδρίας καὶ φηγαδείας Ῥωμαϊκῆς τοσοῦτον λοιπὸν ἱφορᾶσθαι. ἀφ' ὧν ὁ στρατιωτικὸς σὺλλογος κατελοιδόρει τοῦ βασιλέως ἀφέλειαν, καὶ ἐκλυτον τοῦτον ἐπεψηφίζετο, καὶ τὸν στρατηγὸν Λέοντα συμφώνως εἰς βασιλείαν προέκρισεν. (pp. 4, 7—5, 6)

Обаче някои казваха, че самият Льв, храбро разбил българите, като нападнал една тяхна част, от което придобил голяма слава. А императорът, като поел пътя на отстъплението, обвинявал извънредно много подчинените си, че не са устояли на своите писмени клетви, но се отдали на раздори, които водят до поражения. Той заповядал на Льв поради частичното му надмощие над българите да остане настрана с подчинената си войска въвн от града, за да не би те да си въобразят занаяпред, че ромеите са толкова малобройни и страхливи. Поради това събранието на войниците започнало да хули императора за глупостта му, обявили го за свален и единодушно провъзгласили за император стратега Льв.

2. De origine Thomaē

2. За произхода на Тома

Σὺν αὐτῷ δὲ καὶ Μιχαὴλ τὸν ἐξ Ἀμορίου τυγχάνοντα, ᾧ τὸ τῆς γλώττης παράσημον ἐγεγένητο, μεθ' ὧν καὶ Θωμᾶν τὸν ἀπὸ λίμνης Γαζαυροῦ, καὶ αὐτὸν ἐξ Ἀρμενίων τὸ γένος κατὰγοντα, ἀλλὰ μὴν καὶ ἀνδρεῖον καὶ πολυπραγμονέστατον, τοῦ οὖν Βαρδανίου προίοντος

С него бил и Михаил от Аморион,⁵ който имал недостатък в говора си, а заедно с тях бил и Тома⁶ от областта на езерото Газура,⁷ който водел потеклото си от арменците, а бил и смел и способен мъж. Говори се прочее, че след

¹ Император Михаил I Рангаве. ² Никифор I Геник. ³ Сиреч 813 г. Годината тук е дадена по цариградската ера, според която за начало на сътворението на света се смятала 5508 г. ⁴ Става дума за бъдещия император Льв V Арменец. ⁵ Бъдещият император Михаил II (820—829). ⁶ Относно произхода на Тома има различни сведения. Според Теофановия продължител (Theoph. Cont. Chronographia, ed. Bonn., p. 50, 18—31, Тома произхождал от славянски род. Генезий го нарича на едно място арменец (ed. Bonn., p. 8, 15—16), а на друго място скит, което се тълкува като славянин (p. 32—8—12). По-приемливо е мнението за славянския произход на Тома. Срв. J. B. Viny, The identity of Thomas the Slavonian, BZ, I (1892), pp. 55—60.—Мила Рајковић, 0 пореклу Томе, вође устанка 821—823, стр. 33—38. — A. A. Vasiliev, Byzance et les Arabes, I, pp. 25—26. — Д. Ангелов, История на Византия, стр. 292, бел. 10. ⁷ Газура — град на едноименно езеро в областта Понт в Мала Азия, на юг от Амасия. Вж. Ruge: PWRE, VII, col. 891.

γε τῷ μονάζοντι, πάντα πρὸς αὐτοῦ τὰ τῆς διανοίας ἀνακαλύπτεσθαι βουλήματα λέγεται, καὶ τοσοῦτον ὥστε προαγγελθῆναι αὐτῷ καὶ τὴν περιουσίας ἀφαίρεσιν καὶ τὴν ὀφθαλμῶν πύρωσιν. τούτου δὲ ἐπὶ τοῖς προρεθεῖσιν ὡς οὐ θυμῆρεσιν ἐπασχάλλοντος, ὅμως τὰ συνήθη τῆς εὐχῆς ἀπολειψαμένου, τὰ τῆς ὑποχωρήσεως αὐτῷ παρεντρέπιστο. προσκομισαμένων δὲ τῶν ἐξυπηρευομένων ἵππους αὐτῷ τούτους ὁ μοναχὸς ἀπιδὼν μετὰ πλείστης ἐπείξεως ὑπονοστεῖν παραινεῖ τὸν Βαρδάνιον. τῷ δὲ μετὰ περιχαρίας ἀνακάμψαντι, ὡς προσδοκῶντι τῶν καταθυμίων αὐτῷ τι οἰωνισθῆναι, τοῦναντίον αὐτοῦ τῶν ἐλπίδων πάλιν φησὶν ὁ θεοπρόπος ἀνὴρ: „μηδὲν σοι περὶ τοῦ σκαιωρήματος, ὃ τῇ σῇ διανοίᾳ καλῶς μὴ ἐνέσκηψε, πεφροντισμένον ἔστω. τῶν γὰρ σῶν, ὡς ἔφθην εἰπὼν σοι, ὀμμάτων καὶ τῆς ὑπάρξεως ὑποστήσῃ τὴν ἀλλοτριώσιν· οἱ δὲ τοὺς ἵππους σοι πρὸς ὑψηροσίαν ἐπιχομίσαντες ἄνδρες, τούτων ὁ πρῶτος καὶ ὁ μετ' αὐτὸν διαδηματοφορήσει, καὶ ὁ τρίτος ἐπιτυχὼν ἀναρρήσεως ταχέως θανάτῳ καταστροφῆσεται.“ ὁ οὖν Βαρδάνιος πρὸς ταῦτα χαλεπῶς ἀνομιώξας τὰ τοῦ λογισμοῦ αὐτοῦ τῷ τε Λέοντι καὶ Μιχαήλ καὶ Θωμᾷ, τοῖς ἑπὶ χεῖρα τούτῳ, μεῖτ' αὐτὸς ἐπὶ τοῦ μοναχοῦ ὑβριστικῆς προσοχθῆσεως παρεδήλου. (8, 13 — 9, 12)

3. De bellis inter Bulgaros Romanosque ortis

Συμβεβηκότος δὲ πολέμου μεταξὺ Ῥωμαίων καὶ Βουλγάρων, καὶ τοῦ μὲν αὐτῶν ἀρχηγοῦ Κρούμμου φάσκοντος ἀναδίδοσθαι τοὺς προσφυγόντας Βουλγάρων, ὡσαύτως δὲ καὶ Ῥωμαίων, ἐπὶ τούτοις ὁ βασιλεὺς συμβαίνων ἦν, καὶν τοῖς πολλοῖς τῶν μεγιστάνων ἢ τοιαύτη γνώσις λίαν ἐστασιάζετο, οὐχ ἦμισια δὲ καὶ Θεοκτίστῳ μαγίστρῳ παρ' ὧν ἀσυμφωνίας συντελεσθείσης πρὸς ἐναντιότητα χωροῦσιν ἀμφοτέροι. ἐκστρατεύουσι τοιγαροῦν Ῥωμαῖοί τε καὶ Βούλγαροι κατ' ἀλλήλων, καὶ πολεμικῆς συμβολῆς καθεστῶσης ἀνὰ κράτος ἠττᾶται τὸ Ῥωμαϊκὸν στρατεῦμα, ὡς ἔοικεν ἑτέρως τῆς

като Вардан отишъл при монаха, монахът познал всички негови планове и намерения и дори му и предсказал, че ще бъде конфискуван имотът му и че ще бъде ослепен. Вардан се разгневил на предсказанието, което не било по волята му, но все пак оставил обичайните [дарения] за молитвите [на монаха] и се приготвил да си тръгне. Неговите помощници му докарали конете, а монахът, като ги видял, подканил Вардан¹ да замине колкото се може по-бързо. Когато той с радост си тръгвал обратно, въобразявайки си, че му е било предсказано нещо хубаво, отново божественият предсказател му казал противно на неговите надежди: „Ни най-малко не мисли за неуспешното си начинание, което не съвпадна добре с твоите намерения. Защото, както ти казах и по-рано, ти ще бъдеш ослепен и ще ти бъде отнето имуществото. От тия мъже, които ти докараха конете оседлани, първият и другият след него ще бъдат увенчани с царска корона, а третият скоро след като бъде провъзгласен [за император], ще го сполети смъртта. Тогава Вардан, като въздъхнал тежко при това, споделил мислите си със своите подчинени Льв, Михаил и Тома с някаква ядовита насмешка към монаха.

3. Войни между българи и византийци

По време на войната между ромеи и българи предводителят на българите Крум предлагал да се предадат българските бегълци, а също тъй и ромейските.² Императорът бил съгласен с тези искания, при все че това мнение не допадало на повечето от знатните и най-много на магистър Теоктист. Тъй като сред тях станало разногласие,³ българите и ромеите се разделили като противници. Прочее те почнали война едни срещу други и в станалото сражение ромейската войска била напълно разбита. Както изглежда, висшият промисъл възнамерявал иначе да нареди нашите ра-

¹ Патриций Вардан дигнал бунт срещу император Михаил Рангаве, за да завземе властта.

² През 813 г. Крум предложил да се сключи мир, като се поднови договорът между Византия и България от 716 г. Точка трета от тоя договор предвиждала взаимно връщане на бегълците. Понеже това предложение е било отхвърлено, Крум се отправил на поход и превзел Месемврия и Дебелт. Срв. *Theophanis Chronographia*, pp. 497, 16—498, 26.

³ При решаването на въпроса за мира се наложило мнението на привържениците на войната с България, чийто най-изтъкнат представител бил Теодор Студит (Срв. *Theophanis Chronographia*, pp. 498, 18—499, 18).

ἀνω προνοίας μελλούσης τὰ καθ' ἡμᾶς διεξάγειν, καταλήψεως λόγῳ ἐν κρείττονι.

² Ἀλλ' ὅθεν διέστημεν, αὐθις νῦν ἐπανίωμεν.

³ Αναρρηθεὶς δὴ δημοσίᾳ Λέων ὁ βασιλεὺς Θεωμᾶν τὸν ἑαυτοῦ ἡλικιώτην τουρμαρχὴν εἰς φουδεράτους ἐπέστησεν, καὶ Μιχαήλ, οὗ τὸν παῖδα πνευματικῆς ἐκ κολυμβήθρας υἱοποιήσατο, τῇ πατρικίῳ καὶ ἐκσκουβίτου τιμῇ διεσέμνυνεν.

Τῶν οὖν δυσμενῶν Βουλγάρων τῇ προτέρῳ νίκη κατεπαρθέντων, οὐχ ἢ τυχοῦσα παρ' αὐτοῖς ἐν πολλαῖς χώραις καὶ κατοικίαις διὰ τε πυρπολήσεως καὶ αἰχμαλωτεύσεως παρηκολούθει ἐράμωσις, ὥστε πρὸς αὐτὸν τὸν Βούλγαρον πεμφθῆναι παρὰ τοῦ βασιλέως εὐλογον ἦν, πρὸς τὸ εἰρηνικὸν ἀπονεύοντος, σπονδὰς ἐπεργάσασθαι. τοῦ δὲ κρατοῦντος Βουλγάρου μὴ πρὸς τοῦτα καταθεμένου, ἅτε βαρβαρικοῦ τὸν τρόπον καὶ καταλαξονευομένου, Λέων ὁ βασιλεὺς κατ' αὐτῶν ἐκστρατεύειν ἐπέιγεται. καὶ μάχης κραταιᾶς κροτηθείσης, βασιλικῶ διατάγματι ὁ καθ' ἡμᾶς λαὸς τροπῇ ὑποβάλλεται, ὥστε καὶ αὐτοῦ τοῦ βασιλέως συντρέπεσθαι. ἀμέλει τῶν Βουλγάρων τῇ διώξει ἐπιχειμένων, ἐξ ὑποστροφῆς μετὰ τοῦ περιόντος λαοῦ ἀντικαθίσταται ὁ βασιλεὺς καὶ τούτοις παρεμβαλὼν ἀριστεὺς κατ' αὐτῶν ὀλοτελῶς ἀναδείκνυται. οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ αὐτοῦ κατισχύσαι Βουλγάρων τοῦ ἀρχηγοῦ, καὶ τούτων τὰ ἔκγονα τὰ μὲν προσαράξαι ταῖς πέτραις τὰ δὲ ἐν ἄλλῳι χαλεπῶς τιμωρήσασθαι, ὡς ἐντεῦθεν ἐν τούτοις πεπερατιῶσθαι παλίντιτα ἔργα κατὰ τὴν ποιήσιν.

Τοίνυν ὁ βασιλεὺς Λέων, κατὰ τε Βουλγάρων καὶ Ἀγαρηνῶν νεανιευσάμενος καὶ ἀητιήτῳ οἰήσει κατασχεθεὶς, ἀλαξονικώτερος ἄλασι κατεφαίνετο, ὡς ἐντεῦθεν καὶ ἀποκλίνειν πρὸς τὸ ὀμότερον. (pp. 12, 1—13; 16, 15—18)

4. Bulgari Romanique foedus pangunt

¹ Ὡν τοὺς πειθαρχοῦντας αὐτῷ προσηκούσης ἡξίου φιλοφρονήσεως, τοὺς δὲ μὴ πειδομένους αἰκίσεις παντοδαπαῖς διημείβετο, τὰ Χριστιανῶν

боти по причини, които надвишават нашия разум.

Но нека се върнем отново там, откъдето се отклонихме.

Лъв, след като тържествено бил провъзгласен за император, назначил своя връстник Тома за началник на федератите и почел със званието патриций и [началник] на екскувитите Михаил,¹ чийто син бил възприел от светата купел.

И тъй враждебно настроените българи, възгордени от предишната победа,² започнали да вършат големи опустошения, като опожарявали и пленявали много области и селища. Тогава императорът, който се стремял към мир, намерил за благоразумно да проводи [пратеници] при българина да сключат договор. Понеже българският владетел не се съгласил на това, бидейки варварин по нрав и самонадеян, то император Лъв побързал да се отправи на поход срещу тях. След като се завързало ожесточено сражение, нашата войска по императорска разпорежда започнала да отстъпва, та и самият император побягнал заедно с нея. И тъй българите се впуснали да ги преследват, но императорът се обърнал срещу тях със съпровождашата го войска и като ги нападнал, проявил срещу тях извънредно голяма храброст. Той също така победил и самия вожд на българите и едни от техните деца удрял о скалите, а други жестоко избил на „гумното“.³ По този начин били извършени дела на възмездие, както се казва у поета. — — —

И тъй император Лъв, като се проявил срещу българите и агаряните и обхванат от голямо самомнение, се показал извънредно дързък и поради това започнал да проявява по-голяма жестокост.

4. Българи и византийци сключват мирен договор

Ония от тях, които му се подчинявали, [император Лъв] удостоявал със съответни почести, а които не му се подчи-

¹ Тук навярно става дума за бъдещия император Михаил II Балба. ² Сигурно става дума за голямата победа на Крум при Версиникия на 22 юни 813 г. ³ Както изглежда, тук Генезий има пред вид победата на Лъв над българите при крепостта Burtudizus през 814 г. Вж. *Златарски*, История, I, 1, стр. 298—299; 428—432. — *Бешевлиев*, Първобългарски надписи, ГСУифф, XXXI, 1 (1934—1935), стр. 140.

παρ' οὐδέν θεοπλάματα λογιζόμενος, ὡς δῆθεν καὶ ταῖς πρὸς τοὺς Οὐννοὺς εἰρηναίαις συμβάσει ταῦτα συνέχεεν, ἐκείνοις μὲν ἀναθεὶς ἐργάσασθαι τὰ ἡμέτερα εἰωθότα, ἑαυτῶ δὲ καὶ τοῖς ὑπ' αὐτὸν τὰ ἐκείνων θρησκειύματα. δι' ὧν τάχα σεισμοὶ φοικωδέστατοι λοιμοὶ τε καὶ ἀνχηρηαὶ καὶ ἐκφλογώσεις ἀέρος, πρὸς τούτοις καὶ ἐμφύλιοι στάσεις κατὰ πόλιν καὶ χώραν πᾶσαν, ἀρχῆθεν τῆς θεομισσοῦς βασιλείας αὐτοῦ μέχρι πολλῶν χρόνων διήρκεσαν, καὶ αὐτῶν τῶν στοιχείων δυσανασχετούντων οἷον τούτου τοῖς κακουργήμασιν. τοιαῦτα τὰ κατὰ δυσσέβειαν αὐτοῦ ἐννοήματα καὶ τεχνάσματα, καὶ τούτοις τὸ ἐπαχθὲς ἐγγρονίζον.

Ἀλλὰ καὶ πρὸς τῶν εἴτι λυσιτελούντων διέγνωστο, φιλοπονίας οὐκ ἔληγεν· δι' ἧς κατὰ γε Θράκην Μακεδονίαν τε πᾶσαν καὶ ἕως τῶν ὄρειων τῆς Σκυθῶν γῆς πόλεις ἀνερεώσατο, αὐτὸς ἐπελθὼν σὺν στρατιώταισι φάλαγγιν, ὅπως τὰς τε πολεμίων ἐφόδους ἐκτρέποιτο καὶ ταῖς τούτων ἐπισκευαῖς παρέχει τὸ εὐπαράτατον. (pp. 27, 21 — 28, 18)

5. De insurrectione Thomae

Ἀκηκοὺς δέ, ὡς φασιν, ὁ Θεομῆς τὸν Μιχαὴλ βασιλεύσαντα, ταχέως [κατ' αὐτοῦ] νεοτερισμόν πολυάνθρωπον ἐντροφεύεται κατ' αὐτοῦ, ἀνέκαθεν γὰρ ἀλλήλοις ἀντιπεπονθότως δίσταντο· καὶ ὁ μὲν Μιχαὴλ παραπαντὸς τοῦ τῶν ἀνατολικῶν στρατεύματος ἐτύγγανε στρατηγός· οὐχ ἦτρον δὲ καὶ ἐπίμομος ἀπὸ τε τῆς πατρίδος αὐτοῦ Ἀθιγγάνων πληθὺν ἐκτροφούσης, ὡς εἴκοι, καὶ διὰ τὸ τῆς γλώττης ἐλάττωμα καὶ τὸ μὴ ἱκανῶς ἔχειν πρὸς ἀνδρείαν νομίζεσθαι, ὁ δὲ Θεομῆς πᾶσι φιλοστοργούμενος διὰ τε τὸ ἀνδρειόφρον οὐκ ἐλάττον καὶ ἀστεῖον καὶ εὐπροσίγγορον, καὶ τῶν βελτίστων οὐκ ἐλαττούμενος Λέοντος, εἰ καὶ σκυθίζων τῶ γένει, πρὸς δὲ καὶ γηραιὸς ὢν, τὸν πόδα πεπηρώτο. οὗτος οὖν κατασχὼν τοὺς τῶν δημοσίων φόρον πάντας ἀπιστητὰς ἐγγράφως τὰς νεομισμένας ἀπεκληροῦντο εἰσπράξεις, ἐξ ὧν

нявали, подлагал на различни унижения, без да зачита ни най-малко християнските закони,¹ и то дотолкова, че открито ги погазил при сключването на мирния договор с хуните,² като позволил те да извършат нашите религиозни обреди, а той и приближените му — техните. Поради това може би настанали страшни земетръси, мор, суша и жега, а освен това и размирици в столицата и из цялата страна, които траяли много години още от началото на неговото богоомразно царуване, като че ли и самата природа негодувала поради неговите злодеяния. Такива бяха замислите и хитрините на неговата нечестивост и чрез тях злото се затвърди.

Но пък ако се залавяше да изпълни нещо полезно, то трудолюбието му нямаше край. Чрез него той възстанови градовете в Тракия, в цяла Македония и чак до границите на скитската земя,³ сам излизаше с военни отреди, за да отблъсва неприятелски нападения и на техните начинания да сложи добър [за нас] край.

5. Въстанието на Тома

Разказват, че Тома, като чул, че Михаил⁴ се е възцарил, веднага подготвил голям бунт срещу него,⁵ тъй като те отдавна били непримирими противници един на друг. И тъй Михаил бил стратег на цялата войска на Анатолик, обаче той бил не малко укоряван, както изглежда, поради това че от неговото родно място излезли много атингани,⁶ също и поради недостатъка в неговия говор, а освен това някои смятали, че му липсва храброст. Напротив, Тома бил обичан от всички поради мъжеството си, а не по-малко заради своята благовъзпитаност и любезност. По достойнства той не отстъпвал на Лъв, ако и да имал нещо скитско в произхода си,⁷ а освен това бил стар и куц. И тъй той събрал всички събирачи на държавните данъци и писмено им определил обичайните да-

¹ С тия думи Генезий изразява своето неприязнено отношение към Лъв V, който бил иконоборец. ² С името хуни византийските автори често наричат българите. Срв. *Moravcsik*, *Byzantinoturcica*, II, p. 234. ³ Т. е. до границите на България. ⁴ Става дума за византийския император Михаил II Балба.

⁵ Бунтът на Тома е избухнал през декември 821 г. и продължил до 823 г. Той бил израз на недоволството на народните маси срещу тежките икономически и социални условия, при които живеели. Вж. *Е. Э. Липшиц*, *Восстание Фомы Славянина*, ВДИ (1939), 1, стр. 352 — 365. — *G. Ostrogorsky*, *History*, p. 181. — *Д. Ангелов*, *История на Византия*, стр. 292—295. ⁶ Атинганите били християнска секта, разпространена през VIII в. във Фригия и Ликаония. Известни били с крайния сиasketизъм.

⁷ Тук Генезий загатва за славянския произход на Тома. Вж. *Рајковић*, *пос. съч.*, стр. 36. С името *Σκυθαὶ Σκλάβοι* някои автори наричали южните славяни. Срв. *M. Vasmer*, *Die Slaven in Griechenland*, Berlin 1941, pp. 176—177.

διανομᾶς ἐν λαοῖς ποιησόμενος στρατηγείας κατὰ τοῦ Μιχαὴλ ἐγκρατῶς διατίθησιν. οὐδεὶς δὲ τῶν ἐξ ἀνατολῆς ὠρημένων ἀπελιμπάνετο, οὐδὲ τῆς ἐσπέρας αὐτῆς, οὐ τῶν ἐξ ἐθνῶν ἐπηλύδων, οὐκ αὐτοχθόνων, οὐ γειτονούτων, οὐ τῆς δουλικῆς μοίρας ὅσον παρῆν μισοδέσποτον, οὐκ γειτονούτων, οὐ τῆς δουλικῆς μοίρας ὅσον παρῆν μισοδέσποτον, οὐκ ὀλοκλήρων ἐθνῶν, κατὰ διαφόρους καιροὺς οἱ οὐκ αὐτῶ προσερχομένησαν καὶ συνείποντο, οἱ μὲν κατὰ γῆν, οἱ δὲ κατὰ θάλασσαν, νέῳ Ξέρξῃ κἂν ὁμοπίστοις ἀναφανέντι, ὡς ἐντεῦθεν καὶ πάντα τὰ θέματα σὺν τοῖς στρατηγοῖς σπένδεσθαι τούτῳ συνέβαιεν, Ὀλβιανοῦ μόνου, τοῦ τῶν Ἀρμενιακῶν στρατηγούντος, τούτους περινοίαις ἐπιπειθεῖς ἄγοντος, καὶ Κατάκλυα τοῦ Ὀψικίου τῷ βασιλεῖ Μιχαὴλ γε προσκειμένων. καὶ τοσοῦτον ἐπολυπλασίαζε τὸ πλῆθος κατὰ τῶν ὁμοφύλων, ὥστε καὶ τοὺς Σαρακηνοὺς ἐπ' ἀδείας λαβέσθαι καὶ πάσας νῆσους καὶ χώρας καταλήξεσθαι, καὶ καθέξειν ὅλως αὐτάς, εἰ μὴ μετὰ ταῦτα τούτοις διὰ πολλῆς φήμης ἀνανταγώνιστος ὁ Θωμᾶς ἀνεδέδεκτο. δι' οἱ καὶ πειρᾶται πρὸς αὐτοὺς κηρυκεύεσθαι τρόπῳ τοιῷδε, πανούργως ἐνδελεάσας ὅπερ αὐτοῖς βουλευτὸν ἤμενίζετο τῇ ἐκείδου παμπληθεῖ δυνάμει καταπλαγεῖσιν. διαπέμπεται οὖν πρὸς αὐτοὺς εἰρήνην ἀνακαλούμενος, πολλῶν δὲ μᾶλλον συνασπισμόν, τῆς βασιλικῆς ἀνθέξεσθαι ἀποπτώσεως. ποιεῖται τοίνυν σπονδὰς μετ' Ἀγαρηνῶν, εἰδήσει τοῦ αὐτῶν ἀρχηγοῦ, ἀναδεῖται στέφος βασιλείου παρὰ τοῦ ἀρχιερέως Ἀντιοχείας Ἰώβ, εἶτα μετ' Ἀγαρηνῶν Ἰνδῶν Αἰγυπτίων Ἀσσυρίων Μήδων Ἀβασίων Ζηκῶν Ἰβήρων Καβείρων^α Σκλάβων Οὐννων Βανδήλων Γετῶν καὶ ὅσοι τῆς Μάνεντος βδελυρίας μετεῖχον, Λαζῶν τε καὶ Ἀλανῶν Χάλδων τε καὶ Ἀρμενίων καὶ ἑτέρων παντοίων ἐθνῶν πολυθρόλλητον πανστρατιᾶν στρατοπεδυνεσάμενος ἀπάσης τῆς ἀνατολῆς ἐκυρίευσεν, τελευταῖον μέρεσι τοῖς κατὰ

нъци, от които раздавал на народа, като по този начин засилвал враждебните действия срещу Михаил. Нямаше никой нито от Истока, нито от Запада,¹ нито от поселените чужди племена, нито от местните, нито от съседните, нито враждебни на господарите си роби, нито дори цели народи, които да не минаваха по различно време на негова страна и го последваха — едни по суша, други по море. На своите съмишленици той изглеждал като някакъв нов Ксеркс и поради това всички отреди заедно със своите стратегии се присъединявали към него, като само Олвиан, стратегът на войските от [тема] Армениак, които били послушни на неговите решения, и Катакил, [стратег] на Опсикий, оставали на страната на император Михаил. Дотолкова се увеличила войската, която излязла срещу сънародниците си, че и сарацините² добили възможност да опустошават всички острови и области и изобщо щели да ги превземат, ако след това Тома поради голямата си слава не им се показал непобедим. Поради това той се опитал да води преговори с тях по такъв начин, че хитро ги измамил да вземат уж доброволно решение, уплашени от многобройната му войска. Прочее той проводил при тях пратеници да сключат мир, дори нещо повече — да сключат военен съюз за свалянето на императора. И тъй той сключил договор с агаряните³ със знанието на техния предводител, а антиохийският патриарх Йов му поставил императорска корона. След това, като събрал разноезична и голяма войска от агаряни, инди, египтяни, асирийци, мидийци,⁴ абасийци,⁵ зихи,⁶ ивири,⁷ кавири,⁸ славяни, хуни, вандали, гети⁹ и колкото имало привърженици на Манесовата лудост,¹⁰ лази,¹¹ алани,¹² халдейци, арменци и от всякакви други народи, завладял целия Изток.¹³ Най-

а) Σαβήρων L.

¹ С „Изток“ се означават азиатските области на Византийската империя, а със „Запад“ — европейските владения на империята. ² Т. е. арабите. ³ Агаряни е общо наименование за мюсюлманите. Срв. *Moravcsik, Byzantinoturcica, II, p. 62.* ⁴ Сиреч персите. ⁵ С абасийци авторът навярно означава абасгите, племе в Западен Кавказ. Вж. *Tomaschek: PWRE, I, col. 20, s. v. Abaskoi.* ⁶ Жителите на Зихия — област на североизточния бряг на Черно море. ⁷ Жителите на Ивирия, дн. Грузия. ⁸ Племето в областта на Кавказ. Срв. *Moravcsik, Byzantinoturcica, II, p. 144.* ⁹ С името гети византийските писатели наричали много племена (даки, готи, узи и др.), които живеели на североизток от устието на р. Дунав. Вж. *Moravcsik, op. cit. II, p. 111.* ¹⁰ Под „привърженици на Манесовата лудост“ се разбират манихеите, обаче тук, както изглежда, Генезий има пред вид павликяните. Те до голяма степен били повлияни от манихейството и възприели манихейския дуализъм. Много византийски автори, дори до XII в., наричат павликяните манихеи. ¹¹ Лазите били жителите на областта Лазика, дн. Лазистан, на източния бряг на Черно море. ¹² Алани — племе, което от V в. от н. е. живеело в степите на север от Кавказ и Каспийско море, до устието на р. Дон. ¹³ Сиреч малоазиатските владения на Византия.

Θράκη προσεμπελάσας ἔλεπολεῖν τὸ Βυζάντιον ἐκβιάζεται ἰπεῦσιν εὐόπλοις καὶ πετροβολισταῖς τοῖς ὑπὸ χεῖρα πεζοῖς, ἔτι καὶ σφενδονισταῖς γε καὶ πελτασταῖς ἀμέτροις ἐπιρωμνύμενος, προσέτι μὴν καὶ πολιορκητικοῖς οὐκ ὀλίγοις τεχνάσμασι κρατυνόμενος. μεθ' ὧν πολλάκις τοῖς κατ' ἡπειρον τείχεσι προσβαλὼν ἄπρακτος ἀποκρούεται, τοῦ βασιλικοῦ παιδὸς Θεοφίλου αὐτοῖς ἐπιόντος καὶ διαγωνιζομένου τὰ μάλιστα, ἀλλὰ μὴν καὶ τοῦ πατρὸς Μιχαὴλ ἔσθ' ὅτε ὑπεξιόντος καὶ τοῖς ἵππεσιν ἐπιτιθεμένου αὐτόχειρος. ὅθεν ἀμηχανῶν ὁ Θωμᾶς καὶ ἐπὶ ναυμαχίαν προέρχεται, πολλὴν δὲ κλάδων σφοδαίαν ἐπαγόμενος, κάκεισε παρὰ πλοῖσιν ἐνδυστυχεῖ· αὐταὶ γὰρ τῶν πολεμικῶν πυρὶ κατανάωντο, τῆς περὶ τούτου παρὰ βραχὺ τὸ πρὶν διολλυμένης εἰδήσεως, τηρικαῦτα δὲ οὕτως ἀνευρεθείσης. Καλλίνικὸς τις τῶν ἐξ Αἰγύπτου, ἀνὴρ ἐχέφρων καὶ αὐτὸς μόνος εἰδήμων τότε, παρρησιασάμενος ἔφη τῶν βασιλεῖ κατὰ Θωμᾶ συμπληροῦσθαι αὐτῶν παρὰ θάλασσαν, εἶπερ προέλοιτο. ὃς τεχνικῶς τότε συνθεὶς τοῖς ναύαρχαῖς ἐπεχορήγησεν.

Ἐπὶ τρισὶ δὲ ὁ δεῖλοιοις ἐνεωτερίσατο ἔτεσιν. οὗτινος νεωτερισμοῦ ἐπὶ βασιλείας Λέοντος τέρας τῶν ἀποφράδων ὧδε προδέδεικται. ὠράθη κομήτης κατ' οὐρανὸν ἐν σχήματι σεληνῶν β' λαμπρῶς συνιουσῶν καὶ αὐτῆς διασπασθῆναι κατὰ διαφόρους συστάσεις, ἐξ ὧν ἐκτύπωμά τι ἀκέφαλον ἐπλάσθη ἀνδρὸς, δηλοῦν πως τῶν μετὰ ταῦτα παρεισαγαγόντων κατὰ Χριστιανῶν τὸ ἀκέφαλον δόγμα τῆς στασιώδους αἰρέσεως, ἣ καὶ Θωμᾶν τὸν ἀλάστορα, ὡς εἶοιγε, κεφαλὴν καὶ ἀρχηγὸν ματαιάζοντα τῆς ἐξ ἑτέρων διαστάσεως κεκτημένων πως προσεφίτευσεν. ἠνδραγαθήμεσαν δὲ ἐν τούτῳ ὁ τε Ὀλβιανὸς, καὶ Χριστιφόρος, τηρικαῦτα μάγιστρος γεγονώς, οὗ οἱ υἱοὶ Βαρσακιὸς τε καὶ Νάσαο πατριῖοι, καὶ Κατάκυλας αὐτοῦ Μιχαὴλ βασιλέως ἐξάδελφος καὶ πατριῖος, περὶ ὧν προεδήλωται δι' ὧν τοῦ στασιώτου τὰ φάρμακα δισκέδαστο.

Καὶ οὕτω φασὶ τὰ κατὰ Θωμᾶν ἀκριβέστερον διεξιστορεῖσθαι. οὗτος γοῦν ὁ μουλτίων, ἐκ πατριδος οἰκτρᾶς καὶ τύχης ἀφανοῦς γεγονώς, τῶν ἀναγκαίων εἰς τὸ ζῆν χάριν εἰς τὴν Κωνσταντίνου καὶ βασιλεύουσαν πόλιν εἰσῆλθεν, καὶ κολληθεὶς τινι τῶν πατριῶν (Βαρ-

после, приближаяйки пределите на Тракия, се опитал да превземе Цариград, подсилен с добре въоръжени конници и с подчинените му пехотинци, камено-хвъргачи, както и с безброй пращници и леко въоръжени войници, а още и с не малко обсадни оръжия. Като нападнал с тях стените откъм сушата, бил отблъснат, без да постигне нещо. Срещу тях излязъл императорският син Теофил,¹ сражавайки се много упорито, а също и неговият баща Михаил излизал понякога и лично нападал враговете. А Тома, объркан от това, започнал морско сражение, като довел голям брой плавателни съдове, но и там също така претърпял неуспех. Защото те били унищожени с военен огън,² чието приготвяне, забравено по-рано за известно време, тогава било възстановено по следния начин. Някой си Калиник от Египет, мъж умен и който единствен знаел това, се осмелил да заяви на императора, че ако той пожелае, ще му съдействува по море. И той, като приготвил изкусно течния огън, предал го на морските военачалници.

Три години се бунтувал окаяникът. За този бунт се беше появила страшна поличба още при царуването на Льв. На небето се показала комета във вид на две луни, които се съединили с блясък и отново се разделили на различни съставки. От тях се открил образ на безглав мъж, който един вид предвещавал безумното движение на започналото след това срещу християните безглаво учение на бунтовниците-еретици или, както изглежда, — [образът на] бунтовника Тома, глава и безумен предводител на бунта, повдигнат от чужденци. При потушаването на бунта се отличили Олвиан и Христофор, магистър по това време, чиито синове Варсакий и Назар били патрици, а така също и патриций Катакил, братовчед на император Михаил, за когото се каза по-горе. Чрез тях била разпръсната отровата на бунтовника.

Казват, че истинската история на Тома е следната. Този бунтовник, който произлязал от жалко родно място и должно потекло, пристигнал, в столицата Цариград, за да си изкарва прехраната. Той се прилепил към един от патриците,

¹ Бъдещият император Теофил (829—842). „гръцки огън“, който бил изнамерен от сириец Калиник през втората половина на VII в., а не през IX в., както съобщава авторът. За гръцкия огън. срв. тук бел. 6, стр. 43.

² Под „военен огън“ Генезий разбира т. нар.

δάνης οὗτος ἦν ὁ λεχθεὶς) ἐγκλήματι μὲν μοιχείας παρὰ τούτου τοῦ ἀνδρὸς ἕαλω, ἦν ὑπέθετο καταπράξασθαι τούτῳ Νικηφόρος ὁ τηρικαῦτα τὸ βασιλεύειν λαχὼν, τῷ Βαρδάνη βασκαίνων διὰ τὴν προσοῦσαν καλοκαγαθίαν αὐτῷ φεύγων δὲ τὴν ἐπὶ τῇ μοιχείᾳ δίκην, ἦν καταπράξασθαι μὲν ἐπειράθη, οὐκ εἰς ἔργον δὲ προέβη, εἰς Συρίαν ἀπέδρα, καὶ πρῶτον μὲν τὴν εἰς Χριστὸν ἐξήρηται πίστιν, καὶ χρόνον συγχρὸν ἐν αὐτοῖς διατρέψας, ὥσει ε' καὶ κ' παρελκυσθῆναι ἐνιαυτούς, ψευδῆ φήμην ἑαυτῷ περιποιεῖται, Κωνσταντῖνον εἶναι αὐτὸν εἰσηγούμενος τὸν Λέοντος καὶ Εἰρήνης. οὗτος δὲ ἄρα διὰ τὴν μοιχηρίαν τῶν τρόπων μετὰ τῶν ὀφθαλμῶν καὶ τῆς βασιλείας ἐστέρηται καὶ ἐς ὀνδρώπων ἠφάνισται μετὰ βραχὺ τῆς ἐκπτώσεως, καὶ ὁ τοῦδε νεκρὸς ἐν τινι κατετέθη σορῶ τότε τῶν ἐν τῇ βασιλευούσῃ σεμνείων. ἀλλ' ὄγε παλαμναῖος οὗτος ἀνὴρ μετὰ Σαρακηνῶν διαζῶν, ὑποσχέσει τοίτους ἐπαίρει λαμπραῖς, ὡς ὑποτελῆ ποιήσειν αὐτοῖς τὴν Ῥωμαίων ἀρχήν, εἰ καὶ χοήματα ἱκανὰ καὶ στρατὸν ἀξιόχρεων δοῖεν πρὸς τὸ ἔργον αὐτῷ, καὶ δὴ τῶν αἰτουμένων τυχὼν ἐκοιτατεύει κατὰ Ῥωμαίων εὐθύς, ποιεῖται δὲ καὶ διὰ τὸ μέγεθος τῶν ἐγχειρουμένων υἱὸν ἀνδρώπιον τι μισοβάρβαρον εὐρηκῶς, μετὰ τῆς ψυχικῆς φανλότητος καὶ ἀνοίας ἔτι δὴ καὶ δυσμορτίαν σώματος δυστυχοῦν καὶ τᾶλλα τῶν τούτου· ὁ δὴ καὶ Κωνσταντῖνον ἐπιτρέπει καλεῖσθαι, ἀπόμοιρῶν τε τούτῳ Σαρακηνῶν στρατεύματος δοῦς σὺν αὐτῷ εἰς τὰ Ῥωμαίων εἰσβάλλει ἡθῆ. Λέων δὲ τότε καιροῦ τούτων ἦν βασιλεὺς, ὁ Βάρδα μὲν τοῦ πατρικίου υἱός, ἐξ Ἀρμενίων δὲ κατάγων τὸ γένος· οὐ πολυωρίας δὲ ἀξιότας τὸ ἐπιφρὸν Ῥωμαίοις κακόν, σχεδιάσας δὲ πλῆθος στρατεύματος βραχὺ καὶ καθηγεμόνα στρατιώτην μᾶλλον ἢ στρατηγὸν ἐπιστήσας κατὰ Θεωμᾶ ἀποστέλλει. καὶ δὴ τῶν στρατευμάτων ἀμφοτέρων συμπλοσόντων ἀλλήλοις κατὰ τι τῶν ἐν τῇ ἑρ χωρίων, πταίει μὲν ὁ τοῦ βασιλέως στρατὸς καὶ εἰς φυγὴν τρέπεται· ἐπ' ἀδείας δὲ ὁ ἀποστάτης γενόμενος πάντα πρὸς ἀνίσχοντα ἥλιον ἐπιτρέχει καὶ πρὸς βίαν τὰ ἑαυτοῦ ποιεῖται φρονεῖν.

Οὐ πολὺ δὲ τὸ ἐν μέσῳ καὶ Μιχαὴλ Λέοντα φονεύει καὶ τὴν βασιλείαν ἐκδέχεται. ὁ δὲ γε στασιάρχης Θεωμᾶς, ὡς μὴ ἀρκοῦσης αὐτῷ

а именно споменатия Вардан, и бил уличен от този мъж, че е извършил прелюбодеяние. Тогавашният император Никифор, който завиждал на Вардан заради неговото добро име, му внушил да извърши това. Прочее, като се отървал от обвинението в прелюбодеяние, което той се опитал да направи, но не го извършил, избягал в Сирия. И отначало той се отрекъл от вярата си в Христа и като прекарал там много време и изминали около 25 години, започнал да разпространява лъжлив слух за себе си. Той твърдял, че е Константин,¹ синът на Лъв и Ирина, който бил лишен от зрение и от царска власт поради своята порочност и умрял наскоро след свалянето си, като неговият труп бил погребан в раклата на един от тогавашните манастири в столицата. И действително този пагубен мъж, който живеел заедно със сарацините, ги подигнал с големи обещания, че ще подчини на тях ромейската държава, ако му дадат достатъчно пари и значителна войска за делото му. И като получил това, което искал, веднага тръгнал на поход срещу ромейте. Поради големината на своите замисли, като намерил някакъв човек, полуварварско човешко изчадие, което освен от душевна пустота и глупост, страдало и от телесна грозота и от други подобни неща, накарал да го наричат Констанций. Той му дал един отред от сарацини и заедно с него нахлули в ромейските предели. Император по това време бил Лъв,² син на патриций Варда, който произхождал от Армения. Като не обърнал внимание на възникналото за ромейте зло, приготвил набързо малка войска и като ѝ назначил за военачалник по-скоро войник, отколкото пълководец, я изпратил срещу Тома. А след като двете войски се сблъскали при някакво селище в източните области, императорската войска била разбита и обърната в бягство. Бунтовникът започнал безпрепятствено да напада всички източни области и ги накарал да преминат на негова страна.

Не дълго след това Михаил³ убил Лъв и взел царската власт. А бунтовникът Тома, сякаш не му стигало господ-

¹ Сиреч Константин VI, син на Лъв IV Хазарски и на Ирина. Той управлявал заедно с майка си от 780 до 797 г., когато бил свален и ослепен от нея. Узурпаторът се представил за Константин VI с цел да придаде легитимна форма на своите действия срещу византийското правителство.
² Лъв V Арменец. ³ Сиреч бъдещият император Михаил II Балба.

τῆς κατὰ γῆν ἐπιχειρείας σχεδὸν ἐπίστασις, ἤδη τὸ ναυτικὸν ἅπαν τὸ ὑπὸ Ῥωμαίους ὄν, πληρὸν τοῦ βασιλικῶν κληθέντος, ὑποποεῖται, καὶ ναῦς πλείστας ναυπηγήσας ἐτέρας σίτου τε παραιμπούς καὶ ἵππων τὰς τε πολεμιστηρίους, ταύτας κατὰ Λέσβον κελεύει αὐτόν· ὁ δὲ ἅμα μωρίῳ δὴ τινι στρατῶ καταλαμβάνει τὸν μεταξὺ Σηστοῦ καὶ Ἀβύδου πορθμόν, κατὰ νότον δὲ λιπὼν ἑαυτοῦ τὸν ψευδοκωνσταντίον καὶ ποιηθέντα εἶδὸν ἅμα μερίστη δυναστεία τῶν προκατειλημμένων αὐτῶ τὰ λοιπὰ καταδραμεῖν ἐπιτρέπει. δαιμόνων δὲ εἰσηγήσεσιν οὗτος καὶ μαντείας ἠγμέρος χρόνου ταῖς συμπόταις προλέγει καθ' ὃν τῇ βασιλευούσῃ προέλθοι πόλει ἐν ἀρρήτῳ δόξῃ τινί· ἤδη δὲ τῆς κυρίας ἐνστάσης αὐτῆς τῶ ὑπὸ τὸν Ὀλβιανὸν περιπίπτει στρατῶ, οὗ πρὸς βραχὺ μὴ ἐνεγκὼν τὴν ὁρμὴν φεύγει τε καὶ εὐθέως ἀλίσκεται· καὶ τὴν κεραιὴν αὐτοῦ ὁ γενναῖος Ὀλβιανὸς ἐκτεμὼν πέμπει τῷ βασιλεῖ Μιχαήλ· ὁ δὲ τῶ στασιώτῃ τούτῳ καὶ ψευδονύμῳ ἀποστέλλει παῖρά. ἀλλ' οὗτος μὲν οὐδὲν τι τῆς ἀπονοίας ἠφίετο, ἀλλ' ἅμα τῶ νηΐτῃ Λέσβοθεν ἤκοντι στόλῳ, καὶ αὐτὸς ναυσὶν ἵππαγωγοῖς κεχορημένος, νύκτι διασκοπήσας ἀσέληνον, ἐκ παρόλου τοπίου τινὸς ὃ δὴ πρὸς τῶν ἐγχωρίων καλεῖται Ὀρκόσιον, πολλαχοῦ περαιοῦται τῆς Θράκης λιμένων, εὐρῶν δὴ πάντας Θρακίας καιηκόους αὐτῶ, καίτοι τοῦ βασιλέως, ὅτε δὴ φήμη περιηγγέλη ὡς διαβαίνει ναυσὶν ὁ ἀποστάτης τὸν κατὰ τὴν Ἀβυδὸν τῆς θαλάττης πορθμόν, ἐκστρατεύσαντός τε κατ' αὐτοῦ ὀλιγίστῳ στρατῶ καὶ ἐκ πασῶν πόλεων θρακιῶν ὡς συμμαχήσουσι βασιλεῖ πίστει λαβόντος· οὕτως ταύτας ἀπάσας παρ' οὐδὲν θεμένων αὐτῶν, πολὺς ὁ τυραννος ἐγεγόνει, καὶ τούτων προσουέντων αὐτῶ. παραχοῆμα ὁ βασιλεὺς πρὸς τὴν πόλιν ὑπονοστεῖ, καὶ ὡς ἐνῆν τὰ κατ' αὐτὴν ἀσφαλέστατα διαθείς, πεζὸν ἅμα καὶ ναυτικὸν συναθροίζει στρατὸν ἐκ τῶν κατ' ἀνατολὴν ἤδη τοῦ ἀποστάτου ὑποχωρήσαντος πρὸς γε βραχὺν χρόνον τῆς τυραννίδος ἀπληλαγμένον. ἐρίησι δὲ βασιλεὺς καὶ πῦρ πολεμιστήριον ταῖς ναυσί, καὶ τὴν σιδηρᾶν σχοῖνον ἀπ' ἀκροπόλεως μέχρι τοῦ πέραθεν φρουρίου διέτεινεν, ὅς ἂν τὸ κατὰ τὴν πόλιν καλούμενον Κέρας μὴ ἐκ τοῦ στόλου τῶν ἀντιπάλων πη-

ството почти по цялата суша, вече подчинил цялата ромейска флота с изключение на тази, която се наричала императорска, и като построил и много други кораби, които пренасяли жито и коне, а така също и военни кораби, им заповядал да го чакат при Лесбос. А той с някаква си многобройна войска завзел протока между Систос¹ и Абидос, като оставил зад гърба си осиновения от него Псевдоконстанций и му наредил с твърде голяма сила да опустошава останалите завзети вече области. Той, воден от внушения на демони и от предсказания, предрекъл пред своите съмишленици деня, когато уж с неизказана слава щял да влезе в столицата. И когато вече настъпил уреченият ден, той² попаднал на войската, предвождана от Олвиан, и не можейки да издържи дори за кратко време нападението ѝ, побягнал и веднага бил заловен. Доблестният Олвиан отрязал главата му и я изпратил на император Михаил, който я изпратил на бунтовника — неговия лъжлив баща. Той обаче ни най-малко не се вразумил. Като избрал безлунна нощ, той се качил на един от корабите, които превозвали коне, и заедно с идващата от Лесбос флота от една крайбрежна местност, наричана от местните жители Оркосий,³ тайно обикалял много места от Тракия и намерил, че всички тракийци са му предани. При все това императорът, като му било съобщено, че бунтовникът преминава с корабите си пролива при Абидос, тръгнал срещу него с малобройна войска и взел уверение от всички тракийски градове, че ще му съдействуват. Но те погазили всички ония обещания и узурпаторът се засилил много, след като те преминали на негова страна. Императорът веднага се върнал в столицата, като взел, доколкото било възможно, всички мерки за нейната безопасност. Той събрал сухопътна и морска войска от източните области, които се отметнали от узурпатора наскоро след като той се оттеглил. Императорът поставил в корабите и военен огън и построил желязна верига от градската крепост чак до отвъдното укрепление,⁴ та така нареченият Рог⁵ при столицата да

¹ Град на брега на Хелеспонта в Тракия, срещу Абидос. ² Т. е. Псевдоконстанций. ³ Местността Оркосий не е отъждествена. ⁴ Тук става дума за прочутата желязна верига, която започвала от крепостта (Πύργος) на едната страна на Златния рог и продължавала до отвъдния бряг. Тя била спускана по време на война и затваряла пътя на неприятелските кораби към Златния рог, който не бил укрепен откъм морето. ⁵ Сиреч Златния рог.

μαίνουτο. Γρηγόριον δέ, πάλαι μὲν χορηματίσαντα στρατηγόν, δι' αἰτίας δὲ βασιλεῖ γεγονότα καὶ διὰ τοῦτο εἰς Σκῦρον, μίαν τῶν Κυκλάδων νήσων, φυγαδευθέντα, λαβὼν ὁ ἀποστάτης, ἅτε δὴ προσχωρήσαντα αὐτῷ, χειροτονεῖ στρατεύματος ἡγεμόνα μυρίων ἀνδρῶν, καὶ τοῦτον πρόδρομον αὐτοῦ κατὰ τῆς βασιλευούσης προπέμπει, ἀλλὰ δὴ καὶ στόλον ναυτίλων ἀνδρῶν, ἵνα δὴ ἄμφο κατὰ ταῦτον ἐν τῇ Κωνσταντίνου γένοιντο πόλει. καὶ δὴ γέγονε τοῦτο ταχέως, συνελθόντες ἀλλήλοις ἀπὸ τε γῆς καὶ θαλάττης κατὰ τὰς Βαρβύσου τοῦ ποταμοῦ ἐκβολάς, οὐδὲ τῆς σιδηρέας ἐξαρχεσίας σειρᾶς κωλύσαι τὴν τῶν πολεμίων ἐφοδὸν πλοίων. μετ' οὗ πολὺν δὲ καὶ αὐτὸς σὺν π' χιλιάσιν ἐπιστατεῖ τῇ πόλει, τῷ προτέρως ποιηθέντι υἱῷ καὶ ἑτερον ἀναδείκυσεν, Ἐναστάσιον ὄνομα, πάλαι μὲν εἰς τοὺς καλομένους τελέσαντα μοναχούς, εἰς κοσμικῶν δὲ τρόπον φανυλότητι τάξιν ἐληλυθότα, αἰσχρὸν τὸ αἶδος, ὥστε δοκεῖν ἐξ οἴνοποσίας Ἰνδογενῆς εἶναι, μοχθηρότερον τῇ ψυχῇ ὑπὸ ἐμπληξίας ἐσχάτης. μετὰ τούτου οὖν καὶ παντὸς τοῦ στρατοῦ προσβάλλει τῇ πόλει, ἅμα τῷ φανῆναι οἰόμενος ἀνοιγῆναι τὰς πόλεις αὐτῷ. ἐπεὶ δὲ τῆς ἐλπίδος διαμαρτάνει, τῶν πολιτῶν μετ' ὕβρεων ἀποπεμψάντων αὐτόν, σκηροῦται κατὰ τῶν σεβασμίων Ἀναργύρων νεόν, καὶ πάντας ἔσχευεν ἐπηκόους τοὺς κατὰ τὸν Θρόνον οἰκοῦντας Βούσπορον. εἶτα πόλεμον μετὰ τῆς πόλεως συγκροτεῖ τοξεύμασιν ὑφάτοις καὶ τοῖς ἐκ τῶν πετροβόλων λίθοις ὄργανον, μάλα δὴ κατὰ μέρος τῶν Βλαχερνῶν ἐλπίζων ταύτην ἐλεῖν. ὅθεν δὴ καὶ ὁ βασιλεὺς Μιχαὴλ ἀναβὰς ἐπὶ τῆς ὀροφῆς τοῦ τῆς θεοτόκου ναοῦ τὸ πολεμικὸν σημεῖον πήγνυσι, κελεύει δὲ καὶ θεόφιλον τὸν υἱὸν λαβεῖν γε τὸ νεκοποιὸν τοῦ σταυροῦ ξύλον καὶ τὴν σεβαστὴν ἐσθῆτό τῆς θεομήτορος, καὶ περιελθεῖν τὸν τοῦ Βυζαντίου τείχους περίβολον μετὰ λιτανείας, σὺν ἅμα τῷ ἱεροῦ κλήρω καὶ τοῖς ἄλλοις πολιταῖς τῆς θείας ἐπιζουρούς δεόμενον. παρατάττεται δὴ παντοῖω πολέμῳ εἶδει ὁ ἀποστάτης καὶ μηχαναῖς· ἀλλ' ἐξ ἴπερδεξίου οἱ τοῦ βασιλέως ταῖς τε βολαῖς καὶ τοῖς ἀντιμηχανήμασι κεχρημένοι διωθοῦνται τοὺς ἐναντίους, ὥστε καὶ κλίμακας καὶ χελύνας κριούς τε καὶ πᾶν εἴ τι τοιοῦτον ὄργανον λιπόν-

не търпи щети от противниковата флота. Бунтовникът пък взел като свой сподвижник Григорий, който по-рано бил стратег, но паднал в немилост пред императора и затова бил заточен в Скира, един от Цикладските острови, направил го началник на десетхилядна войска и го изпратил като свой предвестник срещу столицата. Той приготвил и флота, така че и двамата да се намерят по едно и също време пред Цариград. Това било направено бързо и двамата се срещнали по суша и по море при устието на река Варвиз,¹ като дори железната верига не могла да спре настъплението на неприятелските кораби. Наскоро и [самият Тома] пристигнал с 80-хилядна войска при столицата, като към първия си осиновен син прибавил и друг, на име Анастасий. Той някога бил монах, но поради поквареност на нравите преминал към светския живот; бил грозен на вид и поради прекалено пиянство приличал на индиец, а още по-отвратителен по душа поради крайното си безразсъдство. С него и с цялата си войска той нападнал града, като смятал, че щом се появи, вратите ще му бъдат отворени. След като се излъгал в очакванията си, понеже гражданите го отблъснали с хули, той се разположил на стан при храма „Св. Безсребърници“² и покорил всички ония, които живеели в Тракийския Босфор. След това той започнал война с неизброими стрели и хвърляни от метателни машини камъни, бидейки уверен, че ще превземе града откъм Влахерните. Вследствие на това и император Михаил, като се качил върху покрива на храма на Богородица, забил военното знаме. Той заповядал и на синна си Теофил да вземе победоносния кръст и пречестната одежда на Богоматер и молейки бога за помощ, заедно с целия клир и другите граждани да обиколят в шествие крепостната стена на Цариград. Бунтовникът си служел с различни начини на водене война и военни съоръжения. Но императорските войници от удобни места с помощта на стрели и противодействащи бойни съоръжения отблъснали противниците, които изоставили стълби, „костенурки“, „овни“ и всички други подобни съоръ-

¹ Варвиз (Βαρβύζης, Βαρβύσσης) е река, която се вливалa в Златния рог (дн. Kagithanesu). Вж. Janin, Constantinople byzantine, pp. 9, 16, 232. ² Храмът „Св. Козма и Дамян“, който се намирал в квартала, наречен „ἐν τοῖς Δαρτίου“. Срв. Janin, op. cit., p. 123.

τας ἐπὶ τὰς ἰδίας διαδραῖναι σκηνάς. ἀλλὰ καὶ ὁ ναυτικός τοῦ ἀποστάτου στρατός καὶ αὐτὸς τῷ ἔργῳ κεχρημένος πυρί, κυκλοῖ τὴν πόλιν τούτω τε καὶ τοξεύμασιν ἀριθμοῦ πλείοσι, πρὸς δὲ καὶ τετρασκελέσιν ἐλεπόλεσι καλουμέναις, πνεύσαντι ἐναντίῳ πνεύματι ἀποκρούεται, ἅτε δὴ καὶ χειμερίου τῆς ὄρας οὔσης.

Ἦδη δὲ τοῦ ἡλίου ταῖς ἀρκτέροις οἰκίσεις ἐπιθέοντος διὰ τε τοῦ περσικοῦ καὶ τοῦ ναυτικοῦ στρατοῦ προσβάλλει τῇ πόλει κατ' ἐκεῖνο μῖα τὸ μέρος ὃ δὴ Κέρας τὸ σχῆμα καλεῖται, τετρασκελεῖς ἐλεπόλεις κατασκευάσας καὶ ἐκ τῶν περιπομένων δι' αὐτῶν ἀπὸ τῶν νεῶν λίθων κατασεύειν τὸ τεῖχος οἰόμενος. ὁ δὲ γε βασιλεὺς τισι τῶν ἐναντίων διὰ τοῦ τεύχους εἰς λόγους ἤλθεν ἀμνηστία τῶν εἰργασμένων αὐτοῖς ἔξεν, εἰ μεταμεληθεῖεν, παρεγγυῶν οὐ πείθει δὲ τούτοις, ἀλλὰ στρατόν τινα καθοπλίσας ὀλίγιστον, ἀθρόον τῆς πόλεως ἔξεισι καὶ τοὺς ὑπαντήσαντας αὐτῷ κατὰ κράτος νικᾷ, καὶ κατὰ θάλατταν δὲ τοσοῦτον ὥστε τὰ πλοῖα πρὸς γῆν διοκείλαντας συνδεδεμένα πρὸς τοὺς ἐκ τῆς χέρσου μαχομένους ἀναφυγεῖν καὶ τὸν ἐκ θαλάττης ἀπαγορεύσασθαι πόλεμον, ἐκόντας τε πολλοὺς τῶν πολεμίων προσχωρήσαι τῷ βασιλεῖ. ἐν οἷς καὶ Γρηγόριος, συνελκίσας ἑαυτῷ καὶ τινα μῶραν βραχεῖαν στρατοῦ καὶ κατὰ νύκτα τινὰ λαβόμενος εὐκαιρίας, φεύγει πρὸς τὴν Θράκην καὶ κατὰ νότον γίνεται τοῦ τετραγώνου. ἀλλ' ὄγε στασιάρχης ἄρτι τῷ τούτω μαθεῖν στρατεύει κατὰ Γρηγορίου, καὶ τοῦτον καταλαβὼν ἀναρεῖ, καὶ πάλιν εἰς τὴν πόλιν ἐλθὼν τῆς ἐξ ἀρχῆς ἔχεται προσεδροείας, γράμμασί τε πεπλάσμενοις, ὡς κατὰ τε γῆν καὶ θάλασσαν εἶη νενικηκός, τῷ κατὰ τε τὴν Ἑλλάδα καὶ τὰς νήσους ὑπάσας ναυτικῶ ἐξαπατήσας ἀναχθῆναι κελεύει καὶ τῷ βασιλεῖ διαμάχεσθαι. καὶ δῆτι πλοῖα σιτογωγὰ τοῖς πολεμιστηρίοις προσκαθοπλίσαντες πανθυμαδὸν ἀνυπλέουσι, προσορμίζονται τε τῇ τῶν καλουμένων Βυρίδων ἀκτῇ, τῶν προτέρων οὐκ ἐλάττους οἶσαι τὸ πλῆθος· καὶ γὰρ εἰς ν' καὶ τ' ὁ τούτων ἠΐξητο ἀριθμός. ἔμελε δὲ ἄρα ἐκ τε νοτίου μέρους καὶ βορείου τῆς πόλεως αὐτῇ προσβαλεῖν ταῖς ναυσίν. βασιλεὺς δὲ προφθάσας ἀποστέλλει πυρφόρους ναῦς, αἱ δὴ ταῖς τῶν ἐναντίων ναυσὶ κατὰ τὸν εἰρημένον ἐπιθέμεναι χῶρον, ὡς μὲν ὀλοκάντοῦσιν αὐτῶν, ὡς δὲ σκεδανύουσιν, τὰς πλείους δὲ τούτων συλ-

жения и избягали под своите шатри. Морската войска на бунтовника, а и самият той, като си послужили с течен огън, обградили града с флотата, но били отблъснат от многобройни стрели, от така наречените четириноги стенобойни машини и от противния вятър, който духал, понеже било зима.

Тъй като вече настъпвала зимата, той нападнал града със сухопътна и морска войска, главно оная част на града, която поради формата си се нарича Рог, като приготвил четириноги стенобойни машини, смятайки, че ще разтърси крепостната стена и чрез хвърлените от корабите камъни. Императорът от градските стени влязъл в преговори с някои от противниците и им обещавал, че ако се разкаят, ще им даде опрощение за извършеното. Обаче не ги убедил и като въоръжил малобройна войска, внезапно излязъл от града и разбил напълно ония, които се опълчили срещу него. Също и по море им нанесъл такава победа, че мнозина от неприятелите, като закотвили корабите непосредствено до брега, избягали при ония, които се сражавали откъм сушата и отказвайки се от морски бой, преминали доброволно на страната на императора. Между тях бил и Григорий, който водел със себе си малък отред войска и като намерил сгоден случай през една нощ, избягал в Тракия и се явил в тил на узурпатора. Но бунтовникът, щом узнал това, се отправил срещу Григорий и като го заловил, убил го и пак тръгнал срещу града, като подновил обсадата. С лъжливи писма измамил флотата в Елада и във всички острови, че бил победил по суша и по море, и заповядал тя да бъде доведена, за да се бие против императора. И наистина, като приготвили товарни и военни кораби, които на брой не били по-малко от предишните, те отплували стремително и пуснали котва до брега на така наречените Вириди.¹ Тяхното число възлизо на 350. Той имал намерение да нападне с корабите града от северната и южната му част. Обаче императорът успял на време да изпрати огненосни кораби, които нападнали противниковите кораби в споменатото място и едни от тях изгорили, други разпръснали, а по-го-

¹ Малко пристанище на брега на Мраморно море, недалеч от Евдемон. Срв. *Japin*, op. cit., p. 407.

λαμβάνουσιν ἀνδράσιν αὐτοῖς καὶ τῷ βασιλεῖ προσάγουσιν.

Ἀκηκοὺς δὲ Μορταγὸν ὁ κύριος Βουλγαρίας ὅσα τε καὶ οἷα κατὰ τὴν βασιλίδα πόλιν συνηρέχθη γενέσθαι, διαπρεσβεύεται πρὸς βασιλέα καὶ συμμαχεῖν αἰτεῖται αὐτῷ· αἱ γὰρ ἐπὶ Λέοντος τοῦ βασιλέως πρὸς αὐτοὺς τριακοντούτεις σπονδαὶ ἤδη τὴν πρώτην δεκαετηρίδα συνεπλήρουσιν σχεδόν. ἀποδοχῆς δὲ μεγάλης ὁ βασιλεὺς τὴν γνώμην αὐτῶν ἀξίως κρίνας ἀπολογεῖται μὴ χοῖραι τοὺς ἐπὶ τοσοῦτον χρόνον ὁμολογηκότας Χριστιανικῶν αἱμάτων ἀφέξεσθαι ἐπὶ τῷ τῶν σιασιωτῶν πολέμῳ τὰ καλῶς δόξαντα σταλύνει· φιλοφρονησάμενος δὲ αὐτοὺς τῆς προθυμίας ἀξίως πρὸς τὴν ἑαυτῶν ἀποστέλλει. ἄλλ' οὗτοι μὲν κατ' οὐδὲν τῶν τοῦ βασιλέως φροντίσωντες λόγων κατὰ τε τοῦ τυράννου στρατεύουσι καὶ εἰς τὰ Ῥωμαίων εἰσβαλόντες ἦρθη κατὰ τὸν Κηδοῦκτον καλούμενον στρατοπεδεύονται χῶρον. μαθὼν δὲ ὁ ἀποστάτης τὴν κατ' αὐτοῦ τῶν Βουλγάρων ἔφοδον, τοῦ καταλειφθέντος αὐτῷ ναυτικοῦ λόγον αὐδέναι πειεῖται, ὅθεν δὴ τοῦτο πᾶν τῷ βασιλεῖ προσχωρεῖ· ὅλος δὲ τοῦ πεζοῦ στρατοῦ γεγονὼς ἀπαίρει μὲν τοῦ προσεδρεύειν τῇ πόλει, κατὰ δὲ τὸ εἰρημένον χωρίον προσβαλὼν τοῖς Βουλγαροῖς κατὰ κράτος ἠπτάται. καὶ πλεῖστοι μὲν τῶν αὐτοῦ κτείνονται καὶ πυρπολοῦνται πρὸς τοῦτων· οἱ δὲ περιλειφθέντες ὡς εἶχον σθένους σκεδάννυνται πον. λείαν δὲ πολλὴν τῶν πολεμίων οἱ Βούλγαροι συμφροήσαντες πρὸς τὴν ἑαυτῶν ὑποστρέφουσιν.

Ὅνκ ἀπολίγγει δὲ καὶ οὕτως πράξας κακῶς τῆς ἀπονοίας ὁ τύραννος, ἀλλὰ τοὺς σκεδασθέντας συλλέξας [καὶ] πρὸς τὴν καλουμένην Διάβασιν, ἅτε δὴ πρὸς τό στρατοπεδεῦσαι πάντα οὔσαν ἐπιτηδείαν, διὰ τε τὴν τῶν ἵππων νομίην καὶ πρὸς τὴν ἄλλην χρείαν τῶν ἀνθρώπων ἀφθονωτέραν τυγχάνουσαν, ἐκεῖσε σιγηοῦται τῷ τέλματι τοῦ χωρίου θαρορήσας, ἐκεῖθεν τε ὥσπερ ἐξ ἀκροπόλεως, ὄντως τύραννος ὢν, συχνὰς ποιεῖται καταδρομὰς καὶ τὰς πλησιαζούσας πυρπολεῖ κόμιας. ὅπερ δὴ μαθὼν ὁ βασιλεὺς Μιχαήλ. ὡς εἶχε δυνάμειος, εὐαρίθμητον σχεδιάζει στρατὸν καὶ κατὰ τοῦ τυράννου πρὸς τὸν εἰρημένον ἔρχεται χῶρον σὺν κόσμῳ στρατηγε-

лямата част заловили заедно с войниците и ги изпратили на императора.

Когато българският владетел Омуртаг научил какви и колко големи неща станали в Цариград, проводил пратеници при императора и му предложил военна помощ. Защото почти се изпълвало едно десетилетие от тридесетгодишния мир, сключен от император Лъв с тях.¹ Императорът, ако и да сметнал, че това предложение заслужава голямо внимание, изтъкнал, че ония, които от толкова време са се въздържали от проливане на християнска кръв, не трябва да погават добрите си решения във войната срещу бунтовниците. Като им поблагодарил за усърдието, той ги изпратил с почести в страната им. А те, като не зачели думите на императора, се отправили на поход срещу узурпатора, нахлули в земята на ромеите, разположили се на лагер при тъй наречения Кедукт.² Бунтовникът, като се научил за похода на българите срещу него, пренебрегнал оцелялата флота, така че тя цялата минала на страната на императора. Като се опрял само на сухопътната войска, той вдигнал обсадата на столицата и като влязъл в бой с българите до споменатото място, бил напълно разбит. И повечето от неговите хора били избити или изтребени от тях. А останалите се пръснали кой където можал. Българите, носейки голяма плячка, взета от неприятелите, се върнали в страната си.

Дори и след този неуспех бунтовникът не се отказал от безумието си. Той събрал ония, които се били разпръснали, и се разположил на стан при така нареченото Диабазис,³ което било твърде удобно за военен лагер поради пашата за коне и понеже изобилствувало и с припаси за хората. Като се уповавал на блатистата местност, като истински узурпатор предприемал оттам чести нападения като от крепост и опустошавал близките села. Щом научил това, император Михаил приготвил, доколкото можал, една малобройна войска, подредил я по всички правила на военното изкуство, ободрявайки хората си с думи и различни обещания и потеглил към спомена-

¹ За този мир съобщава *Theophanes Continuatus*, ed. Bonn, p. 31, 10—12. Към този мир се отнасят и данните на Сюлейманкьойския надпис. Предполага се, че той е бил сключен през 814—815 г. Срв. *Бешевлиев*, Първобългарски надписи, стр. 47; 121—128. — *Златарски*, История, I, 1, стр. 299—305; 432—441. — *Същият*, Известията за българите в хрониката на Симеона Метафраста и Логотета, СБНУК, XXIV (1908), стр. 47—80. — *Същият*, Сюлейманкьойският надпис, ИАД, III (1912—1913), стр. 131—171. ² Кедукт или Кидукт (Аквидукт), равнина в Източна Тракия при Хераклея. Срв. тук бел. 9, стр. 11. ³ Диабазис — местност западно от Цариград.

σίας παντί, λόγοις καὶ ταῖς ἄλλαις ὑποσχέσεται τοὺς συνόντας ἐπιρωννύς. ὁ δὲ τύραννος πλήθει πολλῶν δὴ μάλα ἱπαντιάζει τῷ βασιλεῖ, σχηματίζεται τε φυγῆν, ὥστε τὸν τοῦ βασιλέως στρατοῦ διαλυθῆναι συνασπισμόν· διαμαρτάνει δὲ τοῦ σκοποῦ, μήτε τὴν τάξιν τοῦ βασιλικοῦ διαλύσας στρατοῦ, μήτε τοῖς ἑαυτοῦ συναφθῆναι οἷός τε γεγονόσ, ἀλλὰ τῶν ἐναντίων μὴ ἐνεγκῶν τὴν ὁμίην, ὡς εἶχε τάχους, χρητῆται φυγῆ καὶ πρὸς τὴν Ἀρκαδιούπολιν σὺν τισι τῶν ἑαυτοῦ διασώζεται. ὁμολογήσαντας δὲ αὐτῶν τοὺς πλείστους τῶν στασιωτῶν ὁ βασιλεὺς εἰληφώς ἐπέρχεται τῇ πόλει αὐτῇ καθ' ἣν ὁ τύραννος διεσώζετο, χάρικά τε περιβάλλει αὐτῇ κατεπερὶ κύκλω. ὀλιγίστους δὲ ὁ ἀποστάτης ἔχων ἔνδον τῆς πόλεως ἱππότας, πολλὰς, ὅτε δὴ πεφυρμένους διήθηρει τοὺς ἐναντίους, ἠγείρει κατ' αὐτῶν τούτους· ἀλλ' οἷν γε καὶ τούτῃ μᾶλλον ἐπάρθαιον ἢ ἔδρων οἱ δέιλαιοι. ὁ δὲ γε βασιλεὺς ἐλέποιν μὲν οὐ προσῆγε τῇ πόλει, φειδοῖ μήτε τῶν τοῦ λοιποῦ τῶν ὁμοδόξων ξίφασιν ἀναρεῖσθαι, μήτε μὴν δευθῆναι τοῖς Σκύθαις ὡς δυνατόν μηχαναῖς τὰς ἐπὶ Ῥωμαίων ἀλῶναι πόλεις λιμῶν δὲ καὶ προσεδρεῖα περιγενέσθαι τοῦ τυράννου διέγνω. καὶ δῆτα πολλοῦ χρόνου διαδραμόντος τοσοῦτον ἐνδεῖται τῶν πρὸς τὸ ζῆν ὁ τύραννος ἀναγκαῖον, ὥστε πρῶτον μὲν πᾶσαν ἀχρηστον ἡλικίαν καὶ γῦσιν ἐκκενοῖ τῆς πόλεως, εἶτα τῶν ἱππων αὐτῶν διὰ τὴν λιμὸν ἀποφθαρέντων, τῶν κρεῶν αὐτῶν, καὶ ταῦτα ὀδωδύτων, γείσασθαι πείθει· προῆλθον δὲ εἰς τὸ κώδιά τε καὶ πᾶλλα σκόπη φαγεῖν. καὶ τέλος οἱ μὲν αὐτῶν διὰ τῶν πωλῶν λανθάνοντες, οἱ δὲ καὶ διὰ τῶν τειχῶν καθάπτοντες κάλους, ἄλλοι δὲ καὶ ἑαυτοὺς ξιπτοῦντες κατὰ τὸ ἔδαφος καὶ τὰ μέλη συνθλόμενοι, ἀνωμαλόγουν τῷ βασιλεῖ, καὶ συγγνώμης τυγχάνοντες καὶ ἀδείας Ἀναστασίῳ τῷ ψευδοκράτῳ τοῦ τυράννου συνήσαντο εἰς, τοῦ Βύζης ἐπιλημμένῳ πολίσματος, ἐκ τούτου ἐν αὐτοῖς διαπολεμεῖν τῷ βασιλεῖ ἠρημένῳ, ἵνα δὴ παράσχοι τῷ ἀποστάτῃ ἐν τῷ μάχεσθαι ῥαστώνην φυγῆς. εἰς δὲ λόγους ὁ βασιλεὺς τοῖς ἐν τῇ πόλει ἔλθον καὶ τῶν εἰς αὐτὸν ἀμαρτημάτων λήθην μεθ' ὄρκων ἱποσχόμενος ἔξεν, κατὰ τοῦ τυράννου συνίστανται καὶ συσχόντες αὐτὸν προσάγουσι βασιλεῖ· ὁ δὲ γηθομένῳ ποδὶ κατ' ἀσθένει πατήσας αὐτὸν χειρῶν ἄμφω καὶ ποδῶν στεροθηθῆναι κελεύει, ἐπὶ κοντοῦ τε ἀναρεῖσθαι

тото място срещу узурпатора. Разбира се, узурпаторът излязъл срещу императора с твърде голямо множество и предприел привидно бягство, за да се разстрои бойният ред на императорската войска, но се излъгал в очакванията си, понеже нито разбъркал строя на императорската войска, нито пък можал да се съедини със своите войски, но като не издържал напора на противниците си, побягнал с най-голяма бързина и се спасил с някои от своите в Аркадиопол. Императорът, като приел във войската си по-голямата част от бунтовниците, които се разкаjali, потеглил срещу града, в който намерил прибежище узурпаторът, и го обградил отвсякъде със здрав окоп. Бунтовникът, който имал много малко конници в града, когато забелязвал, че неприятелите са пръснати, често ги изпращал срещу тях. Но дори и така нещастниците не толкова нанасjali, колкото търпели [шети]. А императорът не докарал при града стенобойни машини, защото не искал повече да погубва с меч някого от своите сънародници, нито пък да бъде даден пример на скитите¹ как могат да се превземат с машини ромейски градове. Той решил с глад и обсада да надвие узурпатора. И след като минало много време, узурпаторът до такава степен започнал да изпитва нужда от хранителни припаси, че отначало отдалечил от града всички старци, деца и жени, а след това ги убеждавал да ядат от месото на конете, които били умрели от глад и вече се били вмирисали. Стигнали дотам, че започнали да ядат нещавени и всякакви други кожи. И накрая едни от тях незабелязано бягали през вратите. Други пък, като се спускали с въжета от стените, трети, като се хвърляли на земята и се осакатявали, преминавали на страната на императора, но след като получавали прошка и безопасност, се присъединявали към Анастасий, лъжливия син на узурпатора. Той бил завзел градчето Виза и започнал от там да воюва с императора, за да даде възможност на бунтовника да избяга по време на сражението. А императорът влязъл в преговори с жителите на града и им дал клетвено обещание да опрости прегрешенията им към него. Те се вдигнали срещу узурпатора и като го хванали, го отвели при императора. Тържествуващ, той стъпил с крак на шията му и заповядал да му отсекаат ръцете и краката и след

¹ Вероятно българите.

πρὸς τοῦτω. ποινηλατούμενος δὲ ὁ δαίλαιος οὕτως ἔβρα μέγα „ἐλέησόν με, ἀληθῶς βασιλεῦ“. ἐρομένου δὲ τοῦ βασιλέως αὐτὸν εἶπενες εἶεν κρυφίως συνεγνωότες τῆς ἀπονοίας αὐτῶ, τάχα ἂν πολλῶν κατεῖπε ψευδῶς τῶν βασιλικῶν φίλων· ἀλλ' Ἰωάννης ἀνὴρ ἐπέκλησεν Ἐξαβούλλιος; ἐν παροικίαις τελῶν, τὸν τύραννον ἐπέσχευεν εἰπεῖν, φήσας τῷ βασιλεῖ ὡς οὐ δέον κατὰ φίλων πιστεύειν ἐχθροῖς. ἀλλ' ὁ μὲν τύραννος οὕτως δυστυχῶς καταστρέφει τὸν βίον μηνὸς Ὀκτωβρίου μεσοῦντος ἤδη· εὐθὺς δὲ καὶ Ἀναστάσιον οἱ ἐκ βύσσης, ἐπειδὴ τὸν ἀποστάτην ἔμαθον ἀνηρῆσθαι, πεδήσαντες χεῖρας καὶ πόδας πρὸς βασιλέα κομίζουσιν, ὅντινα δὴ τῇ αὐτῇ τοῦ ψευδομένου πατρὸς καταδικάζει ποιῆ.

Ἐπεὶ δὲ τινες τῶν τοῦ τυράννου τὴν καλουμένην Πάνιον κατασχόντες πόλιν, ἅρτι μὲν τοῦτον ἀπεφθόροτος, εἰς τὸ πολεμεῖν βασιλεῖ διέγνωσαν καταστῆναι, πρὸς ἣν ἐλθὼν ὁ βασιλεὺς Μιχαὴλ καὶ λόγους εἰρημικοὺς προτεινόμενος οὐδαμῶς πείθει καταθέσθαι τὰ ὄπλα, γίνεται δὴ τι θεόθεν σημεῖον αὐτοῖς· σεισμὸς γὰρ σφοδρὸς τὸ τε τεῖχος κατέβαλε καὶ τοῖς τοῦ βασιλέως τὴν εἰς πόλιν δέδωκε παράδοον· ὁ τοῖς σεισμωσκόποις σημεῖον ἦιτης, ὅθεν γεγένηται τοῦτο. ἀλλὰ δὴ καὶ Ἡρόκλεια ἢ Πάλια Πέρονθος καλουμένη, τὰ τοῦ τυράννου λίαν νοσοῦσα, πρὸς τὴν διὰ τῶν τοῦ βασιλέως λόγων θεραπείαν ἀντέσχευεν. ὅθεν δὴ τῆς ἐκ τοῦ θαλαττίου μέρους τοῦ τείχους ἐπιδρομῆς τῶν βασιλικῶν πειραθεῖσα στρατιωτῶν ἀλίσκεται τε καὶ τῆς τυραννικῆς ἀπαλλάττεται νόσος ἀναμιωτὶ καθάπαξ ἐπὶ τῶν ἐναντίων ληφθεῖσα. ἐντεῦθεν δὴ βασιλίδα πάντα κατήκοα λαβὼν ἑαυτοῦ πρὸς τὴν βασιλίδα πόλιν ὑπονοστεῖ, καὶ ἱπικὴν ἐπιτελέσας ἀμίλλησιν οὐδὲν ἀνήμεστον τοῖς στασιώταις ποιεῖται, πλὴν τοῦ διὰ μέσης τῆς ἱπποδρομίας εἰς τὰ ὀπίσω δεδεμένους τὰς χεῖρας ἶναί, καὶ τινὰς εὐθὺς φυγαδεῦσαι αὐτῶν, καὶ οὕτω θριαμβεῖ τὴν νίκην.

Ἐπὶ χρόνου δὲ ἐν ᾧ ἀποστασία προβεβήκει ἢ Θωμᾶ, ἀδεῶς ἀπὸ Ἰσπανίας Ἀγαθηνοὶ ἐδήσαν τὴν Ῥωμαίτιδα γῆν σὺν δέκα περικαπέσι ναυσί, κατὰ δὲ τινὰς κ'. (pp. 32, 1 — 46, 5)

¹ Поради бунта на Тома военните сили на империята отслабнали твърде много. От това се възползували част от испанските араби, които начело с предводителя си Абу Хафс нападнали и завладели остров Крит около 827—828 г.

това да го набият на кол. Изтерзан, нещастникът извикал силно: „Помилвай ме, истински царю!“ Когато императорът го запитал дали има някои тайни съмишленици на своето безумие, може би този щял да назове лъжливо много от приятелите на императора. Обаче Йоан, наричан Ексавулий, патриций по чин, не позволил на узурпатора да говори, като казал на императора, че не трябва да вярва на враговете срещу приятелите си. Така нещастно завършил живота си узурпаторът към средата на месец октомври. А пък жителите на Виза, щом узнали, че бунтовникът е убит, веднага завели Анастасий при императора с вързани ръце и крака. Той бил подложен на същото наказание като своя лъжлив баща.

След това, при все че узурпаторът бил вече загинал, някои от неговите хора завзели града, наречен Панион, и решили да продължат войната срещу императора. Император Михаил отишъл там и ги увещавал към мир, но не можал да ги склони да сложат оръжие. Тогава им се явило някакво божествено знамение. Защото силно земетресение разрушило крепостната стена и дало достъп на императорските войници в града. Това според гадателите било знак за поражение, както и станало. Но също и Хераклея, която някога се наричала Перинт, страдала твърде много от преданост към узурпатора и отхвърлила благосклонното предложение на императора. Поради това този град бил нападнат от императорските войници откъм крепостната стена край морето и бил завзет. Така завзет от противниците, той без кръвопролитие изведнаж се излекувал от заразата на узурпатора. След това императорът, като подчинил всичко под властта си, се върнал в столицата. Той устроил конни съзтезания и не наказал тежко бунтовниците, освен дето ги прекарал през средата на Хиподрома с вързани отзад ръце и някои от тях веднага изпратил на заточение. И така тържествено отпразнувал победата.

Докато траял бунтът на Тома, агаряни от Испания с десет, а според някои с 20 извити кораба безпрепятствено опустошавали ромейската земя.¹

6. *Bulgari Romanis bellum minantur*

Ἐν δὲ τῷ μεταξὺ χρόνῳ καλῶς τὰ τῆς παλιτείας ἐκεκυβέρνητο παρὰ τε βασιλέως Μιχαὴλ καὶ Θεοδώρου τῆς τούτου μητρος, μεσιτευόντων τῶν προδηλωθέντων ἀνδρῶν. ὁ δὲ ἀρχηγὸς Βουλγαρίας (οἷος τὸ γένος ἐξ Ἀβάρων τε καὶ Χαζάρων, ἀπὸ Βουλγάρου κυρίου ὀνόματος, ὃς παρὰ Ῥωμαίων ἐν κατοικήσει Δορυστόλου καὶ τῆς Μυσίας γεγένητο) ἐπαχθῆ προΐσι ρήματα ἐπιδρομῆν Ῥωμαίους ἐπαπειλῶν. ἡ δὲ βασίλισσα τούτῳ ἀνδρειοφρόνως μετὰ τοῦ ἑαυτῆς στρατοπέδου ἄχρι Βουλγαρικῆς γῆς αὐτῆς ἐπαναστεύειν ἐμεγαλύνει. „καὶ εἰ μὲν γυναῖκα ἠτήσεις, οὐδὲν σοι πρὸς νῆκος τὰ κώχημα εἰ δὲ καὶ ὑπὸ ταύτης ἐνικηθῆίης, πᾶσι τὸ σὸν ἠτήμα καταγέλιστον.“ τοῦτοι ὁ Σκόθης συνεῖς ἤρεμεῖν κατὰ τὴν ἰδίαν χώραν διέγνωκεν. (pp. 85,19—86,7)

7. *De Thracibus Macedonibusque in exercitu Romano militantibus*

Ἐἴτα χρόνον δύο περιπευσάντων Ἀμερὸν μυριάσι τρισὶν ἀνθαδῶς ἐκστρατεύεται. καὶ Μιχαὴλ ἐν πρώτοις Θράκας καὶ Μακεδόνας σὺν λοιποῖς θεμάτων στρατεύμασι μέχρι τετραδος δεκαδικῆς χιλιάδος συλλεξάμενος διεξῆει. (91,19—22)

8. *De conversione Bulgarorum*

Ὁ οὖν καθηγεμὸν Βουλγάρων περὶ τούτου ἐπεγνωκὸς καὶ τῷ τοιούτῳ κατατροπωθεὶς εὐτυχίῃμα πρὸς εὐρηναίαν κατάστασιν ἐποκλίνεται, εἰ καὶ πρὶν ἐθρασύνετο, ἀλλὰ μὴν καὶ λιμῶ οἱ περὶ αὐτὸν πιεζόμενοι (ὅθεν καὶ τὸ Ὀμηρικὸν καθ' ἑαυτοὺς ὡς εἶκος διενενόητο λόγιον).

πάντες μὲν στυγεροὶ θάνατοι δειλοῖσι βροτοῖσι, λιμῶ δ' οἴκτιστον θανεῖν καὶ ἐπισπεῖν).

6. *Българите заплашват Византия с война*

Между това държавните работи добре се ръководили от Михаил¹ и майка му Теодора със съдействието на споменатите по-горе мъже. А предводителят на българите,² по род произхождащ от аварите и хазарите и водещ името си от господаря си Булгар,³ когото ромеите оставили да се засели в Доростол и Мизия, отправял към ромеите враждебни думи, като ги заплашвал с нападение. А императрицата гордо и мъжествено му заявила, че ще настъпи с войската си чак до земята на българите: „И ако победиш жена, няма да можеш да се гордееш с победа, а ако бъдеш победен от нея, то всички ще ти се подиграват за твоето поражение“.⁴ Скитът,⁵ като чул това, решил да стои мирен в страната си.

7. *Войници от Тракия и Македония във византийската войска*

След като изминали две години, Амер⁶ самоуверено потеглил на поход с тридесет хиляди войници. И Михаил, като събрал най-напред тракийци и македонци,⁷ заедно с останалите войски от темите до четиридесет хиляди души, излязъл срещу него.

8. *За покръстването на българите*

И тъй владетелят на българите, като се научил за това и променяйки намеренията си вследствие на този успех,⁸ се съгласил на мир, ако и по-рано да бил дързък. Освен това и неговите хора били измъчвани от глад, поради което те, както изглежда си припомняли Омировите думи:

„Всяка смърт е страшна за нещастните смъртни, но най-страшно е да завършиш живота си, като умреш от глад.“

¹ Михаил III. ² Сиреч княз Борис. ³ Някои византийски автори споменават „Булгар“ като родоначалник на българите. Срв. *Leonis Diaconi Historiae*, ed. Bonn., p. 103, 20. ⁴ *Златарски*, История, I, 2, стр. 2—3, смята, че българският владетел чрез тези думи е предявил териториални искания към Византия. ⁵ Под „скитът“ авторът подразбира българския княз Борис. ⁶ През 863 г. арабският предводител Омар (Амер) нападнал малоазийските владения на империята, но бил разбит от византийския стратег Петрона и убит. ⁷ Сиреч войници от тема Тракия и Македония. ⁸ Става дума за победата на византийските войски над Омар в 863 г.

Καὶ τοσοῦτον ὥστε καὶ τοῦ Χριστιανῶν εὐπειθῶς καταξιοθῆναι βαπτίσματος ἅπαντας, τὸν δὲ αὐτῶν ἀρχηγὸν αἰρετίσασθαι Μιχαὴλ ὠνομάσθαι ἐπὶ τῷ βασιλέως ὀνόματι, ἐκπεμφθέντων ἐκεῖσε ἀρχιερέων τινῶν ἑλλογίμων τὰ τῆς Χριστιανικῆς πίστεως ἐγκρατίναςθαι. (p. 97, 12—23)

Поради това всички лесно се съгласили да приемат християнско кръщение,¹ а техният владетел приел да се нарича Михаил — по името на императора. Там били изпратени отбрани архиереи, за да укрепят християнската вяра.

9. De Slavo quodam duce thematis Opsiciani

9. Славянин — военачалник на тема Опсикон

Ἀνδρέαν γάρ τινα στοχασάμενος, ἄνδρα πολύφροντα καὶ πολυπειρίας μεταδιόχοντα, οὐχ ἦντον δὲ καὶ ἀνδρείας κἄν ἐπεκέκρουτο, καθὼς ἢ τῶν πραγμάτων ἀλήθεια παρεδίλωσεν, (οὗτος Σκυθῶν ἐσπερίαν ἐξώρητο) ἵπποστράτηγον τοῦτον τοῦ κατὰ τὸ Ὀψίκιον προτίθησι θέματος. (p. 115, 1—5)

И тъй той² избрал някого си Андрея, мъж много умен и с голяма опитност, който бил и не по-малко храбър, макар и прикрит, както показало действителното положение на работите — той произхождал от западните скити, — и го направил подстратег на Опсикийската тема.

10. De Bulgaro quodam in Constantinopoli pugilante

10. Българин — борец в Цариград

Ἐμεγαληροεῖτο δὲ καὶ τῷ ἀρχηγῷ Βουλγάρων παλαιστρικός, ὃς κατὰ παλαιστρῶν ἐκέκτητο τὸ ἀήττητον τοῦτον πρὸς τὴν βασιλίδαν θαρροῦντως ἐκπέτομψε πειρασθῆναι δυναστεύοντος. ἐπὶ τούτῳ δυσφόρος εἶχεν ὁ βασιλεὺς, ἀλλὰ τὴν δυσφορίαν εἰς τὸ εὐφορον μετερέθμισεν, ἐαυτὸν καθείς τῇ παλαίστρᾳ, πλὴν μετὰ προσηκούσης τῆς ἐπικρούσεως μετασχηματισθεὶς γάρ τῶν βασιλικῶν ἐσθίτων τῷ παλαίοντι πρόσσει. καὶ ὁ μὲν Σκύθης τὸν Μακεδόνα μετεωρίσῃ μὴ ἐνδεδωκότε τῇ ἄρσει δύμασεν· ὁ δὲ τοῦτον χερσὶ γενναίως ἐτοίμως διάρας σφοδρῶς τε περιδινήσας ἐπαγκυλίζεται, καὶ κατὰ γῆν πτόμα ῥίπτει παμμέγεδρος, ὥστε πλείστοις μὲν ὕδασι, διαφέσει δὲ οἴνοισι, πρὸς δὲ ταῖς ἐκ ῥόδων σταγύσων ἐγκαπομβρούμενον μόλις πον τῆς νεκρώσεως ἀπηλλάχθαι, ὅτων τε καὶ ῥινῶν ἐκβλύσαντος αἵματος· ὡς ἐνθένδε κατὰ πολὺ θαυμάσιον τοὺς παρόντας τὸ γεγονός, ὃ καὶ μέχρη τοῦ νῦν ἐκτεθρόλληται. (pp. 127, 15—128, 5)

Пред владетеля на българите³ се бил прочул някой си опитен борец, който си бил спечелил име на непобедим на арената. Той предизвикателно го изпратил в Цариград, за да премери силите си. Императорът⁴ се ядосал за това, но като прикрил гнева си с добро разположение, сам отишъл на арената след съответно преобличане и като сменил царските одежди с дрехи на борец, излязъл на арената. Скитът не успял да повдигне македонца, който не се оставил да бъде повдигнат. Обаче македонецът, като го вдигнал изведнаж със здравите си ръце, силно го завъртял, стегнал го и го хвърлил на земята като истински труп. Едва го спасили от смърт, като го облели с много вода, вино, а освен това и с розова вода; кръв бликнала от ушите и ноздрите му. Поради това присъстващите останали много учудени от станалото, за което и досега се говори.

¹ Покръстването на българите станало през септември 865 г. Вж. Златарски, История, I, 2, стр. 24—32. — Същият, Известията за българите в Хрониката на Симеон Метафраста и Логотета, стр. 53—58. Общо за покръстването срв. Ал. Бурмов, Против буржоазно-идеалистическите становища по въпроса за налагането на християнството в България през IX в., ИПр, X (1954), кн. 2, стр. 36—52. — Е. Георгиев, По въпроса за християнизиранието на средновековна България, ИПр, X (1954), кн. 5, стр. 82—105. — М. Андреев-Д. Ангелов, пос. съч., стр. 78—81. За това събитие срв. още А. Vaillant — М. Lascaris, La date de la conversion des Bulgares, Revue des Etudes Slaves XIII (1939), pp. 5—15.
² Василий I. ³ Тук очевидно става дума за княз Борис. ⁴ Византийският император Василий I Македонец.

ПОКАЗАЛЕЦ — INDEX NOMINUM ET RERUM

СЪКРАЩЕНИЯ — ABBREVIATIONES

гр. — град	обл. — област
имп. — император	о-в — остров
кр. — крепост	пл. — племе
окр. — окръг	р. — река
нар. — народ	с. — село

Показалецът е съставен по българската азбука. Гръцките и латинските думи са подредени според произношението си. Цифрите посочват страниците. Получерните цифри означават, че на тази страница към думата има обяснителна бележка.

- абасийци (абазги), пл. 325
 Абидос, гр. 22, 328
 Абу Хафс, арабски предводител 333
 Авадий, лично име 115
 авари, пл. 9, 13, 16, 33, 44, 45, 46, 120, 152, 166, 168, 217, 334
 Августа Траяна, гр., дн. Стара Загора 149, вж. Бероя, Боруй
 Авел, библейско лице 219
 Авролева, връх 133
 Агавърски манастир 132, 137, 138
 Агавит I, римски папа 70
 агаряни (араби), обозначение също на всички мюсюлмани 124, 126, 127, 277, 278, 323, 325
 Агатон Моравски, епископ 117
 Агатон, римски папа 70
 Агатоики, гр. 160, 164, дн. с. Оряхово (Хасковски окр.)
 Агатопол, гр., дн. Ахтопол 161, 165
 Адрания, селище 154
 Адриан I, римски папа 72
 Адриан II, римски папа 113, 115, 116, 118
 Адрианопол, гр. (в Тракия), дн. Одрин 22, 29, 56, 117, 148, 153, 155, 157—158, 161—162
 Адрианопол, гр. (в Епир) 160, 164
 Адриатическо море 117, 175
 Аетос, гр. (в Епир) 160, 164
 азиано право 186—190
 Азия, провинция, азиатските владения на Византийската империя 65; вж. Мала Азия
 Азовско море 46; вж. Меотидско езеро
 Айдер, р. 152
 Айребол (Хайраболу), гр. 159, 163; вж. Buaticum, Хариупол
 Аквидукт (Кедукт), местност при Цариград 17, 331
 акувити, участници в императорските пиршества 124, 125—127
 алани, пл. 266, 267, 271, 325
 алебард, оръжие, вж. скиптри
 Александрия, гр. 40, 42, 62, 65, 67, 68, 69, 70, 72, 99, 113, 184, 317
 Александър, александрийски епископ 62
 Александър, брат на имп. Льв VI 104
 Александър Македонски (Велики) македонски владетел 9, 94
 Александър, цариградски патриарх 61
 Алектриопол, гр., дн. Лефтера 161, 165
 амалекити, пл. 134
 Амер (Омар), арабски предводител 334
 амермуми, вж. емир-ал-муменин
 Аморион, гр. 321
 ѱифодос 12
 Апаний, библейско лице 286
 Анаплус, местност 43
 Анастасий Библиотекар 116
 Анастасий, осиновен от Тома Славянин 329, 332—333
 Анастасий I, византийски имп. 43
 Анастасиопол, гр. 151, 154, 155, 158, 161, 164; срв. Бешиккьой
 Анатолий, цариградски патриарх 66
 Анатолик, тема 17, 18, 35, 55, 121, 123, 131, 134, 142, 321, 324
 Андрей, подстратег 335
 Андроник III, византийски имп. 151
 анти, славянско пл. 172—174
 Антим, монофизит 70
 Антиохия, гр., дн. Антакя 32, 40, 62, 65, 67—68, 70, 72, 111, 114, 184, 317
 антипат, титла 123—125, 127
 Анхвало (Ахело, Тутхон), гр., дн. Поморие 117, 149, 151, 153, 156
 Апиария, гр., дн. с. Ряхово (Русенски окр.) 151, 155, 157, 158
 Аплакий, военачалник 17, 18
 апокрисиарий, длъжност 245, 248, 317
 Аполинарий, александрийски патриарх 68, 72
 Аполинада, гр. 48—49
 Апри (Апрос), гр., дн. Инеджик (Кермиен) 22, 149, 153, 156, 162; вж. Теодосиопол
 араби, африкански 32, 50—51, 58, 107, 152, 168, 175, 184, 217, 263, 270, 281, 300, 305, 317, 318, 325, 333
 араби, испански 333
 арена 335; срв. хиподром
 Ариан, военен писател 166
 арианство, ерес 62, 63—65

- Арий, основател на арианството 62, 63—64
 Аристотел, древногръцки философ 178
 arithmi част от императорската гвардия 126, 128
 Аркадий, източноримски имп. 149, 195, 253
 Аркадиопол, гр., дн. Люле Бургаз 51, 57, 117, 149, 153, 156, 159, 162, 332; вж. Бергуле (Bergule)
 Армениак, тема 121—123, 325
 Армения 17, 47, 52—53, 107, 121, 146, 327
 арменци, нар. 10, 16, 17, 19, 22—25, 35—37, 40—41, 53, 109, 116, 144, 298, 321, 325, 327
 Арсений, монах-исихаст 103
 архиепископ на България 108, 123, 188, 223—226
 архонт, титла 20, 297
 Асара, градище в Харманлийско 161, 164; вж. Констанция
 асекрит (асикрит), длъжност 126, 127
 асирийци, нар. 325
 Аспарух, български хан 120
 астрология 166, 175—177
 Атанасий, александрийски епископ 62
 атингани, християнска секта 324
 Атира, гр. 21
 Атира, р. 21
 атриклиний, длъжност 127
 аул (*αὐλή*) 11, 40, 54
 Африка 281
 Ахело (Анхиало, Тутхон), гр., дн. Поморие 50, 52—53
 Ахелой, р. 211, 216—217, 294
 Ахелой, селище (в Епир) 164
 Ахинос, селище 160, 164; вж. Ехинос
 Ахтопол, гр. 61, 165; вж. Агатопол
- Баба Ески, гр. 36, 117, 162, 165; вж. Булгаро-фигон, срв. Буртулизус
 Багдат, гр. 183—184
 Бакаджик (Бакаджиците), пл. 120
 бани 46
βασιλείαι 320
 Бачковски манастир 161
 бегълци 322
βελουσινοεις 24; вж. поставки за изхвърляне стрели
 Бер, гр. 160, 163; вж. Верея
 Бергуле (Bergule) гр., дн. Люле Бургаз 149; вж. Аркадиопол
 Берзития, обл. 51
 Бероя, гр., дн. Стара Загора 53, 148, 153, 156; вж. Августа Траяна
 Бесарабия, обл. 22, 46, 49, 56
 Бешиккьой (Малък Бешиккьой и Голям Бешиккьой), села в Солунско 151; срв. Анастасиопол
 бирници 324
 бит, славянски 172—173
 Битоля, гр. 117
 Богородица Влахернска, храм в Цариград 284, 329
 боен ред (строй) у българите 169—170; у византийците 169, 331—332
 бойни машини 16; вж. обсадни съоръжения (техника)
 боляри 77—78
 Бонифаций, презвитер 66—67
 борба, състезание 325
 борец-българин 335
 Борис I Михаил, български княз 58—106, 114, 116, 176, 192, 274—275, 311, 334—335
 Боруй, гр., дн. Стара Загора 149; вж. Августа Траяна, Бероя, Иринопол
 Босфор, проток 21, 43, 328, 329; вж. Стенон
 Британия, провинция, дн. Англия 152
- Буатикум (Buaticum) гр., дн. Хайраболу 159; вж. Хариупол
 Буково, гр., дн. Хасковски бани 161, 164
 Булгар, „родоначалник на българите“ според византийски летописци 334
 Булгарофигон, гр., дн. Баба Ески 117, 162, 165; срв. Burtudizum
 Булустра, село и нос в Сарынабанско 161, 165; вж. Полистил, срв. Аблера
 Бунархисар (Пьнархисар), гр. 159, 161, 162, 165; вж. Вризис
 Burtudizum (Буртудивум, Бурдица), гр. 36, 223; срв. Булгарофигон, Баба Ески
 Бургьол (Портолагос), езеро 161, 164; вж. Перитеорион
 Бурукале 117; вж. Перитеорион
 Буюк Караширан, с. в Лозенградски вилает 150, 153, 154, 156, 159, 162; вж. Дризилара
 българци, нар. 9—14, 16—29, 32—33, 36—37, 40, 43, 46—54, 57, 99—102, 113, 115—117, 119—121, 125—128, 130—132, 135—138, 140, 167—175, 189, 192, 198—199, 203, 205, 208—213, 218, 220, 223, 225, 231, 232, 242—244, 246—247, 249, 251, 254, 258—263, 265—269, 271—272, 274, 276—277, 279—284, 288—291, 293, 295—300, 308, 315, 317—321, 331
 България 10—12, 17, 18, 27, 29, 40, 51, 59, 103—104, 109, 113—120, 135, 137, 141, 146—147, 176, 185—186, 188—189, 192, 210, 244, 249, 325
- Валентиниан III, източноримски имп. 20
 валове 20, 49, 201
 вандалци, нар. 325
 Варвиз, р. дн. Kagithanesu 329
 Варда Арменец, патриций — баша на имп. Лъв V 16, 19, 327
 Вардан, патриций 322, 327
 Варданий, скопелски епископ 117
 Вардар, р. 122
 Варна, гр. 148—149, 153, 156; вж. Одесос
 Варсакий, патриций 326
 василеопатор, титла 122, 219
 Василий, аркадиополски епископ 117
 Василий, ерусалимски патриарх 40
 Василий I Македонец, византийски имп. 104, 105—106, 109, 113, 114, 166, 173, 175, 320, 335
 Василий II Българоубиец, византийски имп. 141
 Василий, императорски придворец 40
 Василий от Армения 146
 Василий, чорлийски епископ 117
 Ватикан 9, 10, 13; срв. Рим, Римска църква
 Вела, селище, дн. Парамития (в обл. Теспротия — Епир), 164; срв. Фотика
 велик доместик, длъжност 19
 велик друнгарий на флота, длъжност 219, 298
 Великия, гр. 160, 164—165
 Великоморавия 58
 венети, циркова партия 126, 127
 Верея, гр., дн. Бер 160, 163
 верига, желязна през Босфора 328—329
 Версиникия, кр. 19, 35, 130—131, 144, 323
 взаимно връщане (екстрадиция) на бегълци 322
 Via Egnatia 38
 Вигилий, римска папа 68
 вигла, военна стража 125
 Виза, гр. 117, 149, 153, 156, 159, 162, 332—333
 Византион, гр. 46, 139; вж. Цариград
 византийци (ромей) 10—11, 14, 16—23, 25—27, 29, 35—37, 40, 43—51, 119, 198, 203, 205, 208—213, 217, 220, 223, 225, 231—232, 242—247, 249, 251, 254, 258—263, 265—269, 271—272,

- 274, 276—277, 279—284, 288—291, 293, 296—297, 299—301, 322—323, 334—335
- Византия (Византийска империя, Римска империя), Ромейското царство) 10, 11, 20, 28, 43, 49, 66, 68, 115, 121—128, 130, 142—143, 146—165, 185, 217, 278, 283, 297
- Викентий, презвитер 61
- вино 12, 231, 284, 335
- Вириди, пристанище 330
- Виталиан Тракиец, византийски военачалник 43
- Витиния, обл. 17, 61, 66, 71—72, 132—133, 150, 154, 157, 163
- Витон, презвитер 61
- Владимир, български княз 274
- Влахерни, цариградски квартал 284, 329
- Влахернска врата на Цариград 20, 24, 56, 201
- Влахернски дворец в Цариград 49
- Влептон, селище 160, 164
- Вогас, византийски стратег 210, 211, 212
- водопроводи 17, 48—49, 120
- военен огън 326, 328; вж. гръцки огън, течен огън
- Воилади, род 133
- Войника, с. в Ямболски окр. 120
- волове 12, 24
- Волоски залив 160, 163
- Воница гр. 160, 164; вж. Вундица
- воськ 284
- Вотрот, гр., дн. Бутринто (Вутринто) 160, 164
- Вриений, сенатор 134
- Вриений Теоктист, византийски военачалник 315
- Врисис, гр. дн. Бунархисар 159, 161—162, 165
- Втора Мизия, провинция 148, 155, 157
- Вукел, гр., дн. с. Маточина 161, 165
- Вукеларий, тема 122—123
- Вундица, гр., дн. Воница 160, 164
- Вутринто, гр. вж. Бутринто
- вълци 190
- Върбишки проход 10, 13
- Гаврил, охридски епископ 117
- гадатели (прорицатели) 40, 300, 322, 333
- Гадира, гр., дн. Кадикс 152
- Газура, гр. 321
- Газура, езеро 321
- Гаина, готски първенец на византийска служба 253—255
- Гала, местност в Цариградско 20
- Гала Пластиция 20
- Галатия, обл. 17, 129
- гали, нар. 152
- Галиполи, гр., дн. Гелиболу 150, 154, 157, 159, 163; вж. Калипол
- Галиполски полуостров 148
- Ганос, планина, дн. Текирдаг 22
- гарвани, птици 307
- Гарела (Харалагюне), с. в Одринско 154, 159, 162; вж. Гариала
- Гариала, гр., дн. Гарела (Харалагюне) 154, 159, 162
- гвардия, императорска 126, 127
- Гегнезий-Тимотей, павликянски проповедник 111
- Гелиболу (Галиполи) 150; вж. Калипол
- Генезий, византийски сановник 183
- гети, пл., обозначение също на разни други племена 325
- Георги Акрополит, писател 48
- Георги, александрийски монах 70
- Георги Кедрин, писател 13
- Георги Монах (Амартол), византийски писател 42, 43—57, 320
- Георги, презвитер 70
- Георги I, цариградски патриарх 70
- Георги, ученик на Теодор Сикиот 129
- германци, нар. 152
- Гибралтарски проток 152; вж. Херкулесови стълбове
- Голиат, библейско лице 133, 136
- Гордосерба, селище 150, 154, 157, 163
- гостоприемство у славяните 173
- гостилници 25
- готи, нар. 171, 253, 325
- Готия, обл. 159, 163
- Гоце Делчев (Неврокоп), гр. 149, 153, 156; вж. Никопол
- градопревзимачки, (*ἐλεπόλεις*) обсадни машини 23
- Григорий Богослов, нисийски епископ 63
- Григорий, византийски военачалник 330
- Григорий Декаполит, християнски светец 38, 39
- гръцки огън (военен, течен) 43, 326, 328, 330
- гумно, медно 40, 323
- Гюмюрджина, гр. 117, 149, 153, 156, 161, 164; срв. Мосинопол
- Давид, библейско лице 133, 136, 138, 313
- даки, нар. 325
- Далмация, тема 122, 124
- Дамас, римски папа 63
- данъли 9, 20, 47, 54—55, 324—325
- Даонис (Даонион), кр., дн. Ескиерегли 22, 44, 159
- Дарданели, проток 22, 328; вж. Хелеспонт
- Дардания, обл. 117
- дарове, български 128; византийски 131, 169, 176—177, 199, 276, 283, 297, 310, 312, 318
- Дебелт гр., дн. с. в Бургаски окр. 117, 161, 165, 199, 322
- Деркос, гр., дн. Теркос 117, 150, 153, 159, 163
- Диабазис, местност 331
- „диви магарета“, обсадни машини 24; вж. *opagri*
- Дивпа планина 32
- Дивриги (Divrik, Divrighi), гр. 109; вж. Тефрика
- димарх, длъжност 127
- Димитър, св., солунски чудотворец 31
- Димитриада, гр. при дн. Волос 160, 163
- Димотика, гр. 117, 151, 155, 157, 159, 161, 164
- Дидим, богослов 68, 69
- Диодор, епископ на Тарс 65, 69
- Диоклетианопол, гр., 151, 154, 157; срв. Хисар при Чирпан
- Дионисополис, гр. 151; срв. Диоспол, Ямбол
- Диоспол, гр. 151, 154, 157; срв. Дионисополис, Ямбол
- Диоскор, александрийски патриарх 67
- диофизити, 71
- Дирахуум, гр., дн. Драч (Дуръси) 117, 158, 162, 165
- Дирахуум, тема 122, 124
- дисипат, титла 126
- добитък 12, 21—24, 169
- Добруджа, обл. 149; вж. Малка Скития
- Долни Хисърлък, дн. Заграде — при гр. Гоце Делчев 149; срв. Никопол (*Nicopolis ad Nestum*)
- доместик на ексувитите, длъжност 123
- доместик на схолите, длъжност 119, 123
- Домн, антиохийски патриарх 68
- Домокос, гр. 160, 163; вж. Тавмак (Магнезия)
- Дон, р. 325
- Доростол, гр., дн. Силистра 151, 155, 157, 158, 334; вж. Дръстър
- драговити, славянско племе 117, 160; вж. друговити
- Δραγοβιτσοῦ*, селище 160
- драконарий, длъжност 127
- Драма, гр. 148, 153, 158, 162

- Драмица, гр., дн. с. Малък манастир, Тополовградско — Ямболски окр. 161, 164
 Драч, гр., дн. Дуръси 117, 158, 162, 165, 183, 213; вж. Дирахуум
 дрехи 23, 81, 125, 126; вж. одежди драгоценни, скарамангий, хитон, хламида
 Дризипара, гр., дн. гр. Буюк Караширан 150, 153—154, 156
 дроздове, птици 260
 друговити, славянско пл. 160; вж. драговити
 Друговития, обл. 160, 163; вж. драговити, друговити, срв. *Δραυζβίτοοϊ*
 Друзипара, гр. 154; вж. Дризипара
 друнгарий, длъжност във византийския флот 167, 178, 219; срв. велик друнгарий на флота
 друнгарий на виглата, длъжност 125—126, 128
 Дръстър, гр., дн. Силистра 13; вж. Доростол
 Дунав, р. 22, 46, 49, 56, 120, 167, 172, 253, 325
 Дунавски устия 325
 дървена преграда, стена 13—14, 54

 Евагрий, църковен историк 68, 69
 Евандров манастир 119
 Еварест, игумен на манастира Куроковион 315—316
 Евгений Остийски, епископ 114, 115, 117
 евнуси 123, 247
 евреи, вж. юдеи
 Европа, провинция, епархия и балканските владения на Византия 148—150, 152—156, 163; вж. Запад
 Евстатий, антиохийски епископ 62
 Евстатий, друнгарий 167, 178
 Евстратий, игумен на Агавърския манастир 132, 137
 Евтимий, цариградски патриарх 229—230, 317, 318—319
 евтихианство 67; вж. монофизитизъм
 Евтихий, архимандрит 67
 Евтихий, цариградски патриарх 68
 евтихиофори, част от императорската гвардия 126
 Егейско (Бяло) море 31, 122, 124
 Египет 42, 67, 263, 326
 египтяни 325
 Едикуле, 51; вж. Стронгилон
 единовластие у българите 168
 езда у българите 170
 Езерос, селище, дн. Незерос 160, 163
 езерци, славянско пл. 173
 Еksamил, селище 22
 екскувители (exscubiti) 126, 133, 323
 екстрадиция на бегълци, вж. взаимно връщане на бегълци
 Елада, обл. 18, 122, 124, 148, 153, 160, 163, 330
 Елба, р. 152
 Елена, съпруга на византийския имп. Константин VII Багренородни 306
ἐλεπόλις, вж. градопревзимачки
ἑλικόν 12
 Елиан, военен писател 166
 Елим, библейско лице 286
 Елисей, ученик на пророк Илия 135
 Елисос, гр., дн. Леси (Алесино) 162, 165
 емир-ал-муменин (амермумн), арабска халифска титла 300
 Енос, гр., дн. Енез 38, 150, 153, 156, 159, 163
 енарх, длъжност 43, 123
 Епир, обл. 122, 160
 Елафродит (Йосиф), павликянски проповедник 112
 Еремия, библейски пророк 241
 Ерегли (Мармара — Ереглиси), гр. 17, 21—22, 148, 150, 152, 154—155, 157—159, 162—163; вж. Хераклея
 Еркене, р. 23; вж. Ригина
 Еркесия, граничен окоп 49
 Ерусалим, гр. 40, 62, 65, 67—68, 70, 72, 112—114, 129, 184, 317
 Ескавул, лично име 21
 Ески Ерегли (Ески Ереглиси), с. в Текирдагски вилает 159; вж. Даонис (Даонион)
 Ескиполос, с. в Лозенградски вилает 117, 161, 165; вж. Скопел
 Ет-ти, пустиня 134
 Ефес, гр. при дн. гр. Селчук в Измирски вилает 32, 65
 Ефрат, р. 109, 111
 Ефрем Сирийски, църковен писател 316
 Ефремий, антиохийски патриарх 70
 Ехинос, гр., дн. Ахинос 160, 164

 жени, български въоръжени 13
 жертвоприношение у българите 20, 37, 56
 жилища на българите 12
 жито 284, 328

 Загория (Загора), обл. 49
 Запад, европейските владения на Византия 300, 325
 западни скити 335, вж. българи, срв. скити
 затвор, наказание, 319; срв. преторий
 заточение, наказание 333
 затъмнения, слънчеви 176
 Захари, сръбски княз 292
 Зейтун, гр., 160, 164; вж. Зитунион
 Зекедена, селище 151, 155, 157—158
 земеделие у славяните 174
 земеделски сечива, вж. кирки, сърпове
 земетръси 37, 43—44, 131, 324, 333
 зехтин 284
 зихи, жители на Зихия 325
 Зихия, обл. 325
 Зитунион, гр., дн. Зейтун 160, 164; срв. Зейтун
 Златен рог, залив в Босфора 284, 302, 328, 330
 Златните врата (цариградски) 20, 21, 49, 54, 56, 201
 злато 20, 249, 276, 283, 297, 312, 318
 змии 190, 194
 знаме, византийско военно 329
 Зоор, монофизит 70
 Зоя, византийска императрица, майка на Константин VII Багренородни 207, 219, 220, 229, 247, 295, 306
 Зъхненско (Зиляховско) 161, 165

 Ивайловградско 160, 164
 ивири (иверийци, грузинци), нар. 325
 Ивирия, дн. Грузия 325
 Игнатий, дякон, писател 35, 36—39, 320
 Игнатий, цариградски патриарх 58, 113, 114—116, 130, 131
 идолопоклонство у българите 33
 Издигерд, персийски цар 195
 изкоп (ров) 14
 Изник, гр., вж. Никея
 изроди 44, 45
 изтезания, вж. мъчения
 Изток, азиатските области на Византия 325
 иканати (хиканати, *ἰκανάτοι*), част от императорската гвардия 11, 126, 127—128
 иконоборство 23, 32, 36, 40, 72, 320, 324
 иконопочитане 28, 32, 50, 72, 141, 320
 илирийци, население на провинцията Илирик 152
 Илирик, провинция 112, 129, 146, 148, 150, 153—154

- Илия, ерусалимски патриарх 72
инди (индуси) 325
Инеджик, с. в Текирдагско, срв. Апри.
ипат, титла 126
Ипсала, гр. 149, 153, 156, 159, 162; вж. Кипсала
Иракий, византийски имп. 71, 112
Ирина, византийска императрица, съпруга на
Лъв IV 21, 53, 72, 119, 136, 149, 327
Иринопол, гр., дн. Стара Загора 53, 149; вж.
Августа Траяна, Бероя, Боруй
Ирландия 152
Исаврия, обл. 17, 38
Испания 152, 333
Истър, р. 167, 172; вж. Дунав
Италия 38, 152
- Йоан Дамаскин, византийски писател 40
Йоан, дардански епископ 117
Йоан, дякон 70
Йоан, евангелист 119
Йоан Ексавулий, патриций 333
Йоан, житиеписец 141
Йоан Златоуст, патриарх и църковен писател 254
Йоан Малала, византийски писател 10, 16, 42
Йоан, монах 72
Йоан VIII, римски папа 114, 115—118
Йоан X, римски папа 284
Йоан Черен, отшелник в Петра 316
Йоаникий, аскет 132—140
Йоанина, гр., дн. Янина 160, 164
Йоаница, селище 161, 164
Йов, антиохийски патриарх 40, 325
Йосиф, български архиепископ 108
Йосиф Генезий, византийски писател 320—335
Йосиф Епафродит (Афронит), павликянски проповедник 112
- Кавала, гр. 38, 117, 148, 153, 158, 161, 162, 165
вж. Христовол; Морѝньць
кавири, пл. 325
Кавказ, планини 325
кавхан, длъжност 20
Кадикс, гр. 152; вж. Гадира
Kagithanesu, р. 329; вж. Варвиз
Каин, библейско лице 219
Калиник, архитект 43
Калипол, гр., дн. Голиболу (Галиполи) 150, 154,
157, 159, 163
Калистен, историк и философ 9
Камениат, Йоан, византийски писател 318
каменометни (метателни) машини, каменохвъргачки
23, 24, 326, 329
камизион, дреха 125
Кампос тис Артис 160, 164; срв. Роги
Калиник, откривател на „гръцкия огън“ 326
Камчия, р. 13
Канастрон, нос 31
кандидат 128
кандидат веститор, длъжност 127, 128
Кападокия, обл. 17, 63, 122—123
Кар, епископ 285
Каравон, селище 161, 165; срв. Хавса
Карасу, 21; вж. Мелас
Кардам, български хан 54, 133
Карнобадски хисарлък 120; вж. Маркела
Касандра, полуостров 31
Касандра, гр. 31, 160, 163
- Каспийско море 325
касталд, владетелска титла 47
кастризий, длъжност 125
Катакил, патриций 325—326
Кедукт (Акведукт), местност 31
κεντάροχον τοῦ ἀριθιοῦ 128; срв. аритми
Кермиен, селище 149, 153, 156; вж. Апри, Теодо-
сиопол; срв. Инеджик
кесар, титла 122
Кесариопол, гр. 161, 165; срв. с. Черенляни, Зъх-
ненско
Кефаления (Кефалония), о-в 122, 124
Кивириоти, тема 122, 124
Кивоса, гр. 111, 112
Києв, гр. 13, 102
Києвска Русия 102
Кила, селище 150, 154, 157, 159; срв. Килитбахар,
Черибан
Килитбахар, 150; срв. Кила
Киликия, обл. 17, 65, 69
Кипсала, гр., дн. Ипсала 149, 153, 156, 159, 162
Кинър, о-в 53
Кир, александрийски патриарх 70
Кирил, александрийски патриарх 65
Кирил, ерусалимски патриарх 63
Кирил (Константин Философ), славянски просвети-
тел 58
кирки, сечиво 24
Китрос, гр. 160, 163
клетва, договорна у българите 36, 37, 168—169,
192, 207, 304, 306, 324
Клиторологий, съчинение за церемоннала в прие-
мите на византийските императори 121, 122—128
князе, славянски 39, 173
Ковчас (Ковджас), с. в Лозенградски вилает 161,
165; вж. Траповиза
кози, дивеч 308
колена, вж. родово устройство у българите
коли, български, обковани с желязо 24
Колиндрос, гр., дн. с. Килиндир (Килиндър, Крун-
дирци) в Кукушко 160, 164
- Колония, гр. 112, 122
Колония, област и тема 111, 122, 123
Комани, селище 150, 154, 157, 163
Коментиол, военачалник 44
комети 326
комит, длъжност и титла 121
комит на школите, длъжност 126, 127
коне 36, 49, 328
коне, български 169—171, 271, 294
конни състезания 128, 333
конска броня, българска 169
Констанс II, византийски имп. 120
Константин, българофигонски епископ 117
Константин Велики, източноримски имп. 43, 62, 77
Константин-Силван, павликянски проповедник 111
Константин, син на Пацик 20—21
Константин (Симватий), син на Лъв V Арменец
22—23, 40
Константин Философ (Кирил), славянски просвети-
тел 58
- Константин IV, византийски имп. 46—47, 71, 112,
120
Константин V Копроним, византийски имп. 23,
50—53, 133
Константин VI, византийски имп. 31, 53, 72, 119—
120, 132—133, 136, 327
Константин VII Багренородни (Порфирогенет), ви-
зантийски имп. 121, 146, 185, 191, 194, 196,
207, 219, 266, 298, 306, 320
Константин, син на Роман Лакапин 266

- Константинов град 130; вж. Цариград
 Константинопол 186; вж. Цариград
 Костанца (Кюстенджа), вж. Томи
 Констанция, гр., дн. Асара, градище в Хасковско
 161, 164
 консул, титла 126
 копие, забиване на — в гумно 40, 56
 копия, дълги, български 169
 копия, малки, метателни, славянски 174
 кораби, арабски 217, 333; византийски 326, вж.
 флот византийски, хеландия; извити арабски
 333; славянски 43
 Кордува, гр., дн. Кордова 62
 Коринт, гр. 112, 231
 костенурки, обсадни машини 23, 329
 кошари (мандри) 303
 Кримски полуостров 49, 58, 122, 159, 163; вж.
 Херсон
 Крит, о-в 333
 Кроа, гр., дн. Круя (Круа) 162, 165
 Крум, български хан 11—13, 16, 20—24, 28—29,
 35, 54—56, 321—323
 Ксантийско 161
 Ксантия, гр., дн. Ксанти 161, 164
 Ксеркс, персийски цар 325
ξέρων (чертог) 303
 кубикюларии, част от императорската гвардия 125,
 126
 Кубрик (Мани), основател на манихейството 100
 кули, подвижни, бойни, вж. *ἐλεπόλεις*
 кумани, нар. 150
 Куроковион, манастир при Цариград 315
 куропалат, длъжност и титла 122, 131, 139
 кучета 37
 Кюстенджа (Костанца), гр. 149, 153, 156; вж.
 Томи

 Лази, пл. 325
 Лазика, обл., дн. Лазистан 325
 лангобарди, нар. 152
 Лариса, гр. 148, 153, 158, 160, 162—163
 Левка, гр., дн. с. в Свиленградско — Хасковски
 окр. 160, 164
 Левката, местност 48
 Леж, гр. 162, 165; вж. Елисос
 лекари 281
 Лемнос (Лимнос), о-в 31, 270
 Лесбос, о-в 328
 Лефтера, гр. 161, 165; вж. Алектриопол
 Либа, местно име 133
 Либохо (Либохово), селище 160, 164
 Лидорикион, селище 160, 164
 Лизик, селище 150, 154, 159, 163
 Ликаония, провинция 17, 324
 литература 58
 логотет, звание 20, 53, 125, 319
 логотет на геникона, длъжност 20
 логотет на дрома, длъжност 20
 лодки, славянски 38, 39
 Лозенград, гр. 316
 Лозенградско 117, 161, 165, 316
 лостове за обсадна техника 24
 Лука, евангелист 105, 303
 Лукиан, драчки епископ 117
 Лукиний, епископ 67
 Лъв Амалекит 134; вж. Лъв V Арменец
 Лъв Граматик, писател 16
 Лъв Дякон, византийски писател 334
 Лъв Магистър, вж. Лъв Хиросфакт
 Лъв, ригийски епископ 117
 Лъв I, римски папа 67
 Лъв Склир, стратег 17
 Лъв Триполит, арабски военачалник 184, 270, 318
 Лъв Хиросфакт (Магистър), византийски учен и
 писател 175—184, 298, 317
 Лъв III Исавър, византийски имп. 22, 23, 50, 122,
 123, 133, 152, 168
 Лъв IV Хазарски, византийски имп. 53, 133, 327
 Лъв V Арменец (Амалекит), византийски имп. 10,
 16—17, 19, 22—24, 35—37, 40—41, 55, 131, 134,
 139, 142—145, 162, 320—323, 327
 Лъв VI Философ (Мъдри), византийски имп. 104,
 113, 121—122, 146, 151, 158, 166, 167—177, 182,
 184, 229—230, 286, 304, 317—319
 Лъджа, с. в Ивайловградска община, Кърджалий-
 ски окр. 160, 164; вж. Лютица
 Лъджакъой (Терма лутра, Лутрос), с. в Деде-
 агачка околия 117, 148, 153—155, 158, 162; вж.
 Траянопол
 лъвовете 190
 лъкове, български 169, 304
 лъкове, дървени, славянски 174
 Людовик, германски крал 114
 Люле Бургаз, гр. 149, 153, 156, 159, 162; вж.
 Бергуле, Аркадиопол
 Лютица, гр. 160, 164; вж. Лъджа

 Маврикий, византийски имп. 44—45
 магистър, титла 125, 127—128, 183, 326
 магистър на официите, длъжност 123, 124
 Магнезия, гр. 160; вж. Тавмак, Домокос
 маджари, нар. 121, 166—168, 266, 271; вж. тур-
 ки, турки
 Мадит, гр., дн. Майдос 159, 163; срв. Кила
 маймуни 260
 Макавеи, библейски лица 30
 Макарий, антиохийски патриарх 70
 Макарий, ерусалимски епископ 62
 македонци 64
 Македоний, цариградски патриарх 64
 Македония, обл. 17, 18, 39, 51, 53, 117, 122, 147,
 149, 150, 153, 154, 165, 184, 210—211, 334;
 срв. Тракия Източна, Първа Македония
 Македония, павликянска църква 111, 112
 македонци, нар. 9
 Макри, гр. 161, 164
 Максим, антиохийски патриарх 62, 67
 Мала Азия 17, 38, 46, 65, 69, 121—122, 132, 138,
 318, 321, 334; срв. Изток
 Малка Скития, провинция 149; вж. Добруджа
 Малък Манастир, с. в Ямболски окр. 161, 164;
 вж. Драмица
 Мананалис, селище 111
 мандри (кошари) 303
 Манес (Мани) 100, 111, 325; вж. Кубрик
 манихейство 100, 107, 111, 325
 Марикат, село във Витиния 133
 Марица, р. 22—23, 38, 148; вж. Хеброс
 Маркели, кр. 120, 133, 136
 Маркиан, източноримски имп. 66
 Мармара Ерегли, вж. Ерегли, Хераклея
 Марония, гр. 149, 153, 156, 159, 162
 Марцианопол, гр., дн. с. Реска Левня (Варненски
 окр.) 148, 151, 153, 157—158
 Марция, сестра на имп. Траян 148
 Масалма, арабски военачалник 50
 Мат, гр. 162, 165; вж. Хунавия
 Матей, евангелист 303
 математика 58, 175
 Маточина, с. в Хасковски окр. 161, 165; вж. Бу-
 кел
 медицина 58, 174—175, 281, 305
 медно гумно, вж. гумно
 медни монети, вж. монети

- медни статуи, вж. статуи
Мелас, дн. р. Карасу 21
Мелетий, антиохийски патриарх 63
Мемнон, ефески епископ 65
Менологий на Василий II 141
Меотидско езеро, дн. Азовско море 46
Месемврия, гр., дн. Несебър 46, 49, 177, 150—151, 153, 155, 157, 159, 163, 322
Месина, гр. 154, 156, 159, 162; вж. Дризипара (Друзипара)
Месинкалеси, развалини при Гюмюрджина 149, 153, 156; вж. Мосинопол
Месопотамия, обл. 67, 111
Места, р. 38, 122, 148, 151, 154, 158, 161, 164; вж. Нестос
метателни, вж. каменометни машини
Методий, славянски просветител 58
Метре, гр., дн. Чаталджа 159, 163
мечове, български 134, 169, 225, 242, 279—280, 301, 304
мечки 190
Мидия, гр. 159; 163, 319; вж. Салмидесус
мидийци 325; вж. перси
Мизия, област 10—15, 43—44, 148—149, 153, 156, 334
Мизия, Втора вж. Втора Мизия
милинги, славянско племе 173
Мина, цариградски патриарх 68
Мириобиблос, сборник 58
Мисис, гр. 69; вж. Мопсуестия
Михаил Аталиат, византийски писател 12
Михаил 335, вж. Борис I
Михаил, студийски монах 141, 142—143
Михаил I Рангаве, византийски имп. 11, 16, 17, 19, 21, 35—36, 55—57, 130, 131, 132—135, 139, 145, 321—322
Михаил II Балба, византийски имп. 56, 135, 315, 320, 321, 323—325, 327—333
Михаил III, византийски имп. 42, 59, 320, 334
Моисей, библейско лице 135, 140, 276
монети, медни 12
монотелитска ерес 70, 71
монофизитизъм (свтиханство) 67, 70—71
Мопсуестия, гр. 65, 69; вж. Мисис
Морава, р. 117
Морѣнъць, гр., дн. Кавала 161; вж. Христопол
Мосинопол, гр., дн. Месинкалеси 117, 161, 164; срв. Гюмюрджина
мостове, български 23; византийски 21
Мраморно море 21, 22, 148, 150
музиканти 125, 128
Мундрага, кр. 175
мъчения 188, 319
мюсюлмани 325, вж. агаряни; араби
набиване на кол, ваказание 332—333
Навпакт, гр. 158, 160, 162, 164
Назар, патриций 326
наемници, български 133
наказания 333
нападения, внезапни на българите 169
нападения, нощни на българите 169
началник на екскувитите, длъжност 323
началник на федератите, длъжност 323
Нектарий, цариградски патриарх и писател 63
Незерос, гр. 160, 164; вж. Езерос
Неокесаря, гр., дн. Никсар 114, 150, 154, 157, 163
Несебър, гр. 46, 150—151, 153, 155—157, 159, 163; вж. Месемврия
несторианство 65, 68—69
Несторий, цариградски патриарх 65, 69
нефт 43
ниви 12
Никея, гр., дн. Изник 35, 61—62, 71—72, 150, 154, 157, 163
Никита Ксилит, патриций 50
Никита Пафлагонец, оратор и писател 130, 131, 318—320
Никита Славянин, цариградски патриарх 50, 53
Никифор, димотишки епископ 117
Никифор Скевофилак, византийски писател 129
Никифор, траянополски епископ 117
Никифор Фока, византийски военачалник 167
Никифор, цариградски патриарх 35, 36—37, 42, 52, 109, 120, 146, 320
Никифор I Геник, византийски имп. 10, 11, 12, 14—17, 19, 21, 25, 27, 54—55, 113, 118, 120, 131—134, 137—138, 140—143, 321
Никола, анхиалски епископ 117
Николай Мистик, цариградски патриарх 146, 185—298, 302, 317
Николай I, римски папа 100, 114, 116
Николай Студит 25, 26—27
Никон, проповедник 116
Никопол, гр. (в Източна Македония, развалини при дн. с. Заграде, квартал от Гоце Делчев) 149, 153, 156
Никопол, гр. (в Епир) 122, 123, 160
Никсар, гр. 150, 154; вж. Неокесаря
Ниса, гр. 63
Нове, гр. развалини при дн. Стъклен при Свищов 151, 155, 157—158
новелисим, титла 122
нотарий, длъжност 126
обичаи у българите 170; у славяните 173—174
обковка на книги 284
облекло, вж. дрехи
облекло, българско 128
обреди, религиозни у българите 20, 36—37, 324
обсадна тактика у българите 169—170
обсадни съоръжения (техника) 22—24, 329; вж. „диви магарета“, градопревзимачки, каменометателни машини, „костенурки“, кули подвижни, лостове, „овни“, стълби, петраболи, прашки, тетраболи, триболи, четириноги
обувки 125—128
„овен“, уред от обсадна техника 23, 24, 329
Овеч, гр., дн. Провадия (в Североизточна България) 161
овци 12, 23
огнепоклонници 198
огнехвъргачки 24; срв. огън гръцки
огън, гръцки (течен, военен) 43, 326
одежди, драгоценни 12, 20, 125, 128, 249, 297, 304, 310, 312
одежди, черковни 284
Одесос, гр., дн. Варна 148, 149, 153, 155—156
одризи, пл. 154
Одрин 16, 22, 148, 153, 155, 157—158, 161—162, 207, 249, 251, 271
Одринско 154, 159, 161, 165; вж. Тракия, Източна Македония
окови 119, 135, 140
окоп, вж. вал
Октагон (Осмоъгълник), школа 58
Олвиан, стратег 325—326, 328
Олимп, пл. (във Витиния) 215
оловни предмети 21
Омар, арабски предводител 334
Омир (Хомер), древногръцки поет 184, 334
омофор (палиум) 117, 118
Омуртаг, български хан 29, 36, 306, 320, 331
opaggi, обсадни машини; вж. „диви магарета“

- оногури, пл. 9
 Онозандър, военен писател 166
 Опсикий (Опсикон), тема 121—123, 325, 335
 Оптимати, тема 122
 Ориген, богослов и философ 69
 Оркосий, местност 328
 Оронт, р. 65
 Ортакьой, предградие на Цариград 318
 оръжие 19—20; срв. копия, мечове, обсадни съоръжения, поставки за изхвърляне стрели, прашки, примки, „скорпиони“, стрели
 Оряхово, с. в Хасковски окр. 160, 164; вж. Агатионики
 Осий, кордовски епископ 62
 откуп за пленници у аварите 44; у българите 176, 177; у славяните 174
 отшелници 316, 318
 Охрид, гр. 117
- Павел Анконски епископ 114, 115
 Павел, апостол 78, 102, 112, 129, 286
 Павел Бранович, сръбски княз 251
 Павел Популонски, епископ 100
 Павел, мосинополски епископ 117
 Павел, сакеларий и игумен на манастира „Св. Фока“ 318
 Павел Самосатски, антиохийски епископ и основател на секта 111—112
 Павел II, цариградски патриарх 70
 Павел IV, цариградски патриарх 53
 павликяни 325
 павликянство 107, 108, 109, 111—112, 325; вж. манихейство
 Палене, гр. 31; вж. Касандра
 Палестина 67, 134
 палиум, вж. омофор
 Памфил, гр. 159, 163
 Панизо (дн. Барбарос, с. в Текирдагско) 150, 154, 157, 159, 163; вж. Панион
 Панион, гр., дн. Барбарос (Панизо) 150, 154, 157, 159, 163
 Парамития, гр. (в обл. Теспротия — Гърция) 160, 164; вж. Фотика, Вела
 Пасхасин, епископ 66—67
 патриций, титла 11, 13, 17, 19, 50, 119, 122—125, 127, 130, 182—183, 210, 322—323, 327, 333
 патриция зостн, титла 122
 Пафлагония, обл. 17, 122—223, 318
 Пафнутий, участник в Никейския събор 62
 Пацик, от свитата на хан Крум 20—21
 Пелопонес, обл. 17—18, 122, 124, 173, 315
 Peginthus гр., дн. Мармара Ерегли (Ерегли) 148; вж. Хераклея
 Перитеорион, кр., дн. Бурукале при езерото Портолагос 117, 151, 161, 165
 перси 45—46, 195, 217, 277, 325
 Петра, манастир в Лозенградско 183; срв. с. Петра
 Петра, с. в Лозенградски вилает 316
 петраболи (*πετραβόλοι*), машини 23
 Петрон, стратег 334
 Петър Апамейски, монофизит 70
 Петър, апостол 78, 118, 152, 286
 Петър, визийски епископ 117
 Петър, византийски военачалник 45
 Петър, друговитийски епископ 117
 Петър, ерусалимски патриарх 70
 Петър Патриций, писател 119
 Петър, протопрезвитер 72, 115, 117—118
 Петър, монах от Александрия 70
 Петър, монах-житиеписец 132, 136—137
 Петър Сицилийски, писател 107—112
 печенеги, пл. 168, 210—212, 266—267, 271
- Пешкопия, гр. 162, 165; вж. Стефаниака
 Пизидия, обл. 17
 Пилат Понтийски 61
 Пир, цариградски патриарх 70
 пирати 190, 270
 платна 299
 Платон, сакудийски игумен 31
 племенно устройство у славяните 173
 пленници, българи 176, 217, 256, 258; византийци 20—24, 28—29, 44, 46, 109, 149, 140, 177—180, 182—183, 231, 256, 258, 300, 318; у славяните 173—174; размяна 256, 258, 305, 313, 318
 Плиска, гр. 10, 13, 133
 Пловдив, гр. 148, 150, 153—155, 157—158, 162; вж. Тримонциум, Пулпудева, Филипопол
 Плотинопол, гр. 151, 155, 157; срв. Димотика
 подаръци, вж. дарове
 покривки, скъпи 23
 покръстване на българите 58, 59—106, 130, 131, 214, 218, 320, 334—335
 покръстване на славяни 173
 Полемониака, епархия 150, 154, 157, 163
 Полиен, военен писател 166
 Полистил, гр., дн. с Булуистра (Балуистра, Авдира—Ксантийско) 161, 165
 политически престъпници 187; срв. екстрадиция
 политрихон, угощение 126
 Полихроний, монотелит 70
 Поляновград, гр. 120; срв. Маркели
 Поморие гр. 50, 117, 149, 151, 153, 156; вж. Ахело, Анхиало, Тутхон
 Помпейопол, гр. 43
 Понт, обл. 17, 150, 154, 163, 321
 Порсуле, гр. 149; вж. Максимианопол
 Портолагоски залив 117
 поставки за изхвърляне стрели 24
 постилки за легла (арменски) 23
 посъда, черковна 284
 прабългари, нар. 217
 прасини, циркова партия 126, 127
 пратеници, арабски при българите 281; български при арабите 263, 281; български при византийците 331; византийски при българите 263, 265, 285, 315, 323; византийски при арабите 325
 прашки, част от обсадна машина „скорпион“ 24; лично оръжие 326
 пращници, вид войска 326
 препозит, длъжност 125
 преселвания на византийци 22, 56
 Преслав, гр. 13
 преториански префект, длъжност 125
 преторий, стражница на императорската гвардия 127, 319
 примка от ремък, българско оръжие 133, 136, 138, 143
 Провадия, гр. в Североизточна България 161, 165; вж. Овеч
 Провадия, с. (в Одрински вилает) 161, 315; вж. Проват
 Проват, гр. 161, 165, 315; вж. с. Провадия
 продоволствие, военно у българите 169
 Прокопий Кесарийски, византийски писател 12
 Прокопий, спатарий 184
 проконсул, титла 123, 125, 127—128, 182—183
 Прокопия, византийска императрица 17, 19, 130
 Прокъл, философ 43
 прорицатели, вж. гадатели
 просо 174
προτιβήχοιτης, вж. пръв секретар на византийския двор
 протиктор, длъжност 126
 протوماгистър, длъжност 122

- прѳотос = първенец, титла на българския владетел 11
 протоспатарий, титла 121
 Прут, р. 22
 пръв секретар на византийския двор 298
 Псаматия, манастир в Цариград 317
 Псевдокалостен, 9; вж. Калостен
 Псевдоконстанций, лично име 327—328; вж. Констанций
 Псевдомаврикий, 168, 174; вж. Маврикий
 Псевдосимеон Магистър 21; вж. Симеон Магистър
 Пулпудева, гр. 148; вж. Пловдив
 Първа Македония, провинция 148; вж. Македония
 първобългари 168; вж. прабългари
 Равена, гр. 152
 разбойници 38, 190, 196; срв. пирати
 разузнаване, византийско в България 51
 Редесто, Родосто, гр., дн. Текирдаг 22, 150, 154, 157, 159, 163
 резерв, боен у българите 169
 Рейн, р. 152
 Река Девня, с. във Варненски окр. 148, 151, 153, 155, 157, 158; вж. Марцианопол
 религия на прабългарите 33; вж. обреди, клетви
 резиденция на българските ханове 11—12, 40
 ректор, длъжност 123
 ремъци на седла 36
 ремъци-примки 133, 136, 138, 143
 Ригина, р., дн. Еркене 23
 ризици 19, 23
 ризици, български 169
 Ригион, кр. 21
 Рим, гр. 123, 152, 286, 318
 Римска империя 66; вж. Византия; срв. ромеи
 Римска църква 58, 72, 99, 100, 113—115, 285—287, 317
 роби 218, 300, 325; у аварите 217; у българите 300; у византийците 187—188, 231; у славяните 173
 ров, вж. изкоп
 Рогн, гр. 160, 164; срв. Каппос тис Артис
 родово устройство у българите 169—171
 Родопа, провинция 148—150, 153—156, 161, 164
 Родопи, пл. 148
 Родосто, гр., вж. Редесто (Текирдаг)
 розова вода 335
 Роман Лакапин, византийски имп. 266, 272, 278, 292, 298, 299—314
 Романия, обл. 48
 ромеи, вж. византийци
 Ромейска империя 217; вж. Византия, Римска империя
 Рос 102; вж. Киевска Русия
 руси, нар. 9, 13, 116, 266—267
 Русион, гр., дн. Руской, Кешан 159, 162; вж. Топейрос
 Ряхово, с. в Русенски окр. 151, 155, 157—158; вж. Апиария
 Сава, монах-житиеписец 132—136
 Саватий, прорицател 40
 сакеларий, длъжност 124, 318
 сакси (саксонци), нар. 152
 Салмидесус, гр. 159; вж. Мидия
 самаритяни, пл. 32
 Самос, о-в 122, 124
 Самосата, обл. 111
 Сантаварин, манихей 115
 Саракини 159, 163; вж. Сергеца
 саракини 152, 167, 217, 300, 306, 325, 327; вж. араби
 сбрауя, конска 21, 36
 Свети Мамант, предградие на Цариград 21, 56
 Света София, цариградска църква 58, 113, 125, 186—187, 284
 Света София, солунска църква 31
 Свети Безсребърници (Свети Козма и Дамян), цариградска църква 329
 Свети Сава, манастир в Рим 72
 Свети Фока, манастир при Цариград 318
 Светослав, киевски княз 13
 Свиленградско 160, 164—165
 свине 12, 30
 Свищов, гр. 151, 155, 157—158; срв. Нове, Стъклен свраки, птици 260
 Севастопол, гр. (в Армения) 47
 Севастопол, гр. (в Тракия) 151, 154, 157
 Севир, монофизит 70
 седла 21, 26
 секретари дворцови, български 177; византийски императорски 133, 298; срв. *προστασηρέτης*
 секретници официали (асикрити), длъжност 127; вж. асикрити
 селитра 43
 Селфидже (Серфидже), гр. 160, 163; вж. Сървия
 Селчук, гр. в Измирския вилает; вж. Ефес
 сенат 131, 195, 199, 265, 283, 286, 295
 сенатор, титла 126—128, 134
 Сенахерим, асирийски цар 56
 Сървия, гр. 160, 163; вж. Селфидже
 Сергеца, гр., дн. Саракини 159, 163
 Серес, гр., 159, 163; вж. Сяр
 Сергей, павликянски проповедник 112
 Сергей I, цариградски патриарх 70
 Сердика, гр. 12; вж. София
 Серет, р. 22
 Сечише, вж. с. Сюлейманкой (Сюлейман)
 сикамбри, пл. 152
 Силван (Константин), павликянски проповедник 111—112
 Силвестър I, римски папа 61
 силенциарий, длъжност 126, 127
 Силиврия (Силимврия), гр., дн. Силиври 21—22, 51, 117, 149, 153, 156, 159, 162, 249
 Силистра, гр. 151, 155, 157—158, 334; вж. Доростол, Дръстър
 Симватий (Константин), син на Льв V Арменец 22
 Симеон, български цар 37, 147, 167—168, 175—313
 Симеон, византийски военачалник — павликянин 112; вж. Тит
 Симеон, византийски сацовник 318
 Симеон, дебелтски епископ 117
 Симеон Дивногорец (Стълник), отшелник 32
 Симеон Логотет, византийски писател 168
 Симеон Метафраст, византийски писател 132, 137—140
 Симеон, силиврийски епископ 117
 симиофор, длъжност 127
 Синай, планина 135
 Синаксар на Цариградската църква 141
 синкел на цариградския патриарх, длъжност 123; на римския папа, длъжност 123
 сирийци, нар. 53, 65, 109, 316, 326
 Сирия, обл. 17, 52, 65, 67, 183—184, 316, 327
 Систос, гр. 328
 Сицилия, о-в 107, 122, 124
 скарамангий, дреха 125, 128, 304, 310; български 128
 скевофилакс, длъжност 284
 скиптри = брадва, оръжие 126
 скиптрофор, част от императорската гвардия 126, 127

- Скира, о-в 329
Σκῆραι Σκλάβοι, 324
 скити, вж. българи 29, 32, 52, 142—144, 152, 321, 324, 332, 335; срв. западни скити
 Скития, обл. 43, 149, 153, 156; вж. Малка Скития
 Скитска земя 324; вж. България
 скитски племена 267
 Скопел, гр., дн. с. Ескиполос в Лозенградски вилает 117, 161, 165, 315—316
 „скорпиони“, машини за изхвърляне на камъни или стрели 24
 скотовъдство у българите 12; вж. добитък, коне, свине
 скрибоний, длъжност 127
 Scriptor Incertus (Неизвестен автор) 10, 13, 16—24
 Скутари, гр., дн. с. Щит (преди Юскюдар) в Хасковски окръг 160, 164
 славини, славянско пл. 23
 Славиния, обл. 39
 славяни, нар. 9—10, 13, 23, 31, 38—39, 43, 45, 47—48, 50, 53, 57, 146, 151—152, 171—174, 184, 217, 315, 318, 321, 325, 335; пелопонески 315; стримонски 318; скитски 324; вж. анти. друговити, славини
 Сливен, гр. 49
 Смолен, обл. 161, 165
 Созопол, гр. 151, 155, 157, 161, 165
 Соломон, юдейски цар 301
 Солун, гр. 31, 38, 101, 117, 122, 124, 148, 150, 152—154, 158, 160, 162, 166—167, 175, 183—184; 213, 217, 318; вж. Тесалоника
 София, гр. 12
 спатарий, войник от императорската гвардия 126, 184
 спатарокандидат, длъжност 126; вж. кандидат
 сражения, нощни у българите 169
 сребро 276, 283, 312
 Средиземно море 122
 Ставракий, логотет 53
 Ставракий, син на Никифор I Геник 11, 12, 14, 113, 131, 134, 138—139, 142
 Стаги (Стаг), гр., дн. Каламбаки 160, 164
 Стагира, гр. 178
 Стара Загора, гр. 53, 148—149, 153, 156; вж. Августа Траяна, Бероя, Боруй, Иринопол
 Стара планина (Хемус) 122, 315
 статуи 21, 56
 стенобойни машини, вж. каменометни машини
 Стенон, проток 21; вж. Босфор
 Стефан, български архиепископ 108
 Стефан V, римски папа 114—115
 Стефан, монотелит 70
 Стефан, син на Роман Лакапин 266
 Стефаниака, гр., дн. Пешкопия 162, 165
 Стилиан Зауда, василеопатор 122
 Стилиан, неокесарийски епископ 114
 стражи, военни, български 169
 Странджа планина 148
 странноприемници 25
 стратег, военна длъжност 17, 121—125, 127, 131, 142, 210, 297, 318, 321, 324; срв. подстратег
 стратег на Изтока, длъжност 144—145
 Стратегикоп от Псевдомаврикий 166
 стратилат, военен чин 45
 стрели 21, 24, 169, 329; срв. поставки за изхвърляне стрели
 стрели, отровни, славянски 174
 Стримон, р., дн. Струма 38—39
 Стримон, област и тема 39, 122, 124, 185, 297, 318
 Стронгилон, кр. 51
 Струма, р., срв. Стримон
 Струмица, гр. 117; срв. Тивериупол
 Студийски манастир 28
 Стъклен, местност при гр. Свишов 151, 155, 157—158; вж. Нова
 стълби, високи, обсадни 23
 Suidas 12
 суша 324
 схизма, цариградска 229, 317
 схоли, военна част 126
 събирачи на данъци, вж. бириши
 съгледвачи 24
 съимператор 219
 сърби нар. 173, 251, 292
 Сърбия 292, 300
 сърпове, земеделско сечиво 37
 състезания 128, 133, 335
 Сюлейманкьой (Сюлейман), дн. с. Сечице в Коларовградски окръг 331
 Сюлейманкьойски надпис 331
 Сяр (Серес), гр. 159, 163
 сыра 43
 Тавмак, гр., дн. Домокос 160, 163; вж. Магнезия
 тагма, военен отряд 128
 тактика, бойна, у българите 169—174; у византийците 169—174
 Тактика, съчинение на византийския имп. Льв VI 168
 Тарасий, цариградски патриарх 72
 Тарс, гр. 65
 Текирдаг, гр., вж. Редесто (Родосто)
 Телериг, български хан 51
 телесно възпитание 81
 тема, военноадминистративна единица 17, 18, 19, 35—36, 50, 111, 121—122
 Теодор Анагност, писател 42
 Теодор Дафнопат, църковен писател 141, 298
 Теодор, монсуестийски епископ 65, 69
 Теодор, презвитер 70
 Теодор, солунски епископ 117
 Теодор Сикиот, галатийски архимандрит 129
 Теодор Студит, писател и църковен деец 28, 29—32, 33, 34, 141, 142—145, 322
 Теодор, фарански епископ 70
 Теодора, съпруга на имп. Юстиниан II 48
 Теодора, съпруга на византийския имп. Теофил 315, 334
 Теодорит, антиохийски патриарх 72
 Теодоропол, селище 150, 154, 159, 163
 Теодосий I Велики, източноримски имп. 65, 149
 Теодосий II Млади, източноримски имп. 66, 195
 Теодосиопол, гр. 149; вж. Апри; срв. Кермиен, Инеджик
 Теодот, лично име 16
 Теодота, съпруга на византийския имп. Константин VI 31
 Теоктист, магистър 322
 Теоктист, тивериуполски епископ 117
 Теоктиста, патриция зости 122
 Теофан, византийски писател 14, 17, 19, 42, 48, 109, 120, 133
 Теофанов продължител 320—321
 Теофил, византийски имп. 40, 135, 315, 320, 326, 329
 Теофил Ефески, архиепископ 32
 Теофилакт, епископ 285
 Теофилакт, патриций 130
 Теофилакт Симоката, византийски писател 45
 Тервел, български хан 48—50, 120
 териак, противоотрова 174
 Терма Лутра (Льджакьой, Лутрос), с. в Дедегачко 117, 148, 151, 153—155, 158, 167; вж. Траянопол

- Термопол, гр. 256
 Тесалия, обл. 51, 160, 163; 231
 Тесалоника, вж. Солун
 тетраболи, обсадни машини 23
 Тефрика, гр., дн. Divriği (Divrik) 107, 109
 Тиберий I Константин (Тракиец), византийски имп. 44
 Тиберий II Аписмар, византийски имп. 48, 49
 Тивериупол, гр., дн. Струмица 117
 Тимотей, александрийски патриарх 63
 Тимотей (Гегнезий), павликянски проповедник 111
 Тимотей, месемврийски епископ 117
 Тит, вж. Симеон
 Тома, логотет 319
 Тома, монах 72
 Тома, началник на федератите 323
 Тома Славянин 56, 57, 320—321, 324—333
 Томи, гр., дн. Кюстенджа 149, 153, 156
Толосос, гр., 159; срв. Русион
 Топир, кр. 151, 154, 158, 161, 164
 топки за стенобитни машини 23
 Тополовградско 161, 164
 тор, конски 54
 Тракезийска тема 17—18, 121, 122—123
 Тракийски Босфор 329
 Тракия 17—18, 22—23, 34—36, 43—47, 50, 53, 117, 120, 122—123, 137—139, 142—143, 145, 148—150, 153—156, 164, 167, 207, 210—211, 253, 334
 Тракия, Източна (Македония), обл. 22—23, 34, 36, 38, 50, 56, 143—145, 148, 231, 315—316, 318, 326
 Тракия Секунда (Хемимонт), провинция 148
 Трансмариска, гр., дн. Тутракан 151, 155, 157—158
 трапеца, византийска императорска 124—128
 Траповиза, гр., дн. с. Ковчас (Ковдяз) — Лозенградски вилает 161, 165
 Трапузунд, гр. 122
 Траян, римски имп. 148
 Траянопол, гр., дн. Терна Лутра (Лъджакьой, Лутрос — Дедеагачко) 117, 148, 151, 153—155, 158, 161—162, 164
 триболи, тризъбци, отбранително съоръжение 23, 167
 трибунал, зала 55
 тригитик, празник 127
 Трикала, гр. 160; вж. Тринки
 триклиний, помещение 127—128
 Тримонциум, гр. 148; вж. Пловдив
 Тринки, гр., дн. Трикала 160, 164
 триножник, византийско отбранително съоръжение 167
 Тунджа, р. 148
 турки, нар., вж. маджари, тюрки
 Тутракан, гр. 151, 155, 157—158; вж. Трансмариска
 Тутхон, гр., дн. Поморие 50, 149; вж. Ахело, Анхиало
 тъмница, българска 135, 140
 тържище, българско 167
 тюрки, нар., вж. маджари, турки
 узи, пл. 325
 укрепления, български 46, 54; вж. окопи, дървени стени
 училища, византийски 119
 Фарана, гр. 70
 Фарсала, гр. 160, 163
 федерати 323
 Фере, гр. 148, 151, 153—155, 158, 162; срв. Траянопол
 Филип II Македонски, цар 148
 Филип, одрински епископ 117
 Филип, хрисополски епископ 117
 Филипи, гр. 112, 148, 153, 158, 162, 165
 Филилик Вардан, византийски имп. 49
 Филипопол, гр., дн. Пловдив 148, 150, 153—155, 157—158, 163
 философия 58, 175
 Филотей, протоспатарий и писател 121, 122—128
 флот, византийски 167, 270, 326, 328—329
 Фока, византийски имп. 45
 Формоза Портуенски, епископ 100
φωσάτων 13
 Фотий, цариградски патриарх и писател 58—106, 113—118, 130—131, 146
 Фотика, гр., дн. Парамития 160, 164
 франки, нар. 124, 152
 Франция 152
 Фригия, обл. 17, 324
 Фригия Капагианска, пров. 158, 162
 Хавса, гр. 161; вж. Каравон
 хазари, нар. 9, 58, 121, 168, 334
 Хазария 48, 120
 Хайраболу (Айребол), гр. 159, 163; вж. Хариупол, Buaticum
 халдейци, нар. 325
 Халдея, обл. 122—123
 халиф, арабски 281, 306
 Халкедон, гр., дн. Кадъкьой 66
 Халкидически полуостров 178
 Халкидос, селище 159, 163
 Харалагоне (Гарела), с. в Одрински вилает 154, 159; вж. Гариала
 Хариупол, гр., дн. Хайраболу (Айребол) 159, 163; вж. Buaticum
 Харманлийско 161, 164
 Харсианска тема 122—123
 хартуларий, длъжност 126
 Хасковски бани 161, 164; вж. Буково
 Хеброс, р. 22; вж. Марица
 хеландия, плавателен съд 20—21, 50; вж. кораби
 Хелеспонт, проток, дн. Дарданели 328
 Хемимонт, провинция 148—151, 153, 155, 157—158, 165; вж. Тракия Секунда
 Хемус, планина 315; вж. Стара планина
 Хераклея, гр., дн. Мармара Ерегли 17, 21—22, 46, 148, 150, 152, 154, 155, 157—159, 162—163, 249, 331; вж. Перинт, Ерегли
 Херкулесови стълбове, дн. Гибралтарски проток 152
 Херсийска стена 50
 Херсон, гр. 49, 210
 Херсон, обл. 122, 124; срв. Кримски полуостров, Херсонски полуостров
 Херсонес, селище 150, 154, 157, 159, 163
 Херсонски полуостров, дн. Кримски полуостров 150; срв. обл. Херсон
 Хиерокъл, древногръцки географ 146
hicanati вж. иканати
 хиподром 56, 333, 335; срв. арена
 Хисаря (Хисар Момина баня), с. в Пловдивски окр. 151; срв. Диоклетианопол
 хитон, дреха 125
 хитрост, военна у българите 169
 хламида, дреха 125—128
 Хозрой I, персийски цар 195
 Хозрой II Парвус, персийски цар 45
 Хомер 184; вж. Омир
 Хонорий I, римски папа 70
 Хризопол, гр., дн. Юскюдар (Скутари) 117
 християнизация на Илирик 129; на Македония 147; срв. покръстване

- Христовол, гр., дн. Кавала 38, 161, 165; срв. Хри-
зол
- Христофор, александрийски патриарх 40, 41
- Христофор, магистър 326
- Христофор, син на византийския имп. Роман Ла-
капин 266
- Хунавия, гр., дн. Мат 162, 165
- хуни, нар., поданици на хунската племенна държава
36, 124, 133, 136, 139, 168, 171, 253, 324—325;
срв. българи
- Цариград (Византион, Константинов град, Констан-
тинопол), гр. 16—17, 20—21, 23—24, 34—36,
43, 45—46, 49, 56, 58, 63, 68, 70, 72, 99, 102,
107, 113—115, 118—120, 122—123, 125, 130,
133—134, 137, 139, 148, 155, 158, 162, 167, 183—
187, 201, 205, 217, 219, 229, 250, 253—254, 263,
270, 284, 292, 301, 315, 318, 326, 328—329
- царска титла на български владетел 299
- Целестин, римски папа 65
- центурия, военен отред 128
- Цикладски острови 329
- Цоида, кр. 151, 155, 157, 162, 165
- Цурулум, гр., дн. Чорлу 150, 154, 159, 163
- църкви, построяване 80
- Чалта-чай, р. 109
- Чаталджа, гр. 159, 163; вж. Метре
- чаши 36, 54, 144
- чардаци 12
- череп, набит на кол и посребрен 54
- череп-чаша 144
- Черепляни, с. в Зъхвенско 161, 165; вж. Кеса-
риопол
- Черибан, селище 150
- Черно море 46, 122, 148, 167, 318, 325
- черноризец 316
- четириноги, стенобойни машини 330
- Чирпан, гр. 151, 154, 157; вж. Диоклетианопол
- Чорлу, гр. 117, 150, 154, 159, 163; вж. Цурулум
- чумни епидемии 50
- шатри, тюркски 169; византийски 330
- Шахрбараз, персийски военачалник 217
- шлемове 23
- Щит, с. в Хасковски окр. 160, 164; вж. Скутари
щитове, славянски 174
- Ювеналий, ерусалимски патриарх 65, 67
- юдеи (евреи), нар. 134, 301
- юзди 21, 36
- Юлий I, римски папа 61
- Юстин I, византийски имп. 43
- Юстин II, византийски имп. 32, 44, 120
- Юстиниан I, византийски имп. 32, 43—44, 68
- Юстиниан II Ринотмет, византийски имп. 47, 48—
49, 120
- Яков, перитеорски епископ 117
- Яков, участник в Никейския събор 62
- Ямбол, гр. 151, 154; срв. Диоспол, Дионисополис
- Янина, гр. 160, 164; вж. Йоанина

СЪКРАЩЕНИЯ — ABBREVIATIONES

СПИСАНИЯ И ПОРЕДИЦИ

- БИБ — Българска историческа библиотека
 БПр — сп. „Български преглед“
 ВДИ — Вестник древней истории
 ВВр — Византийский Временник
 ВИИНЈ — Византиски извори за историју народа Југославије
 ГББИ — Годишник на Българския библиографски институт „Елин Пелин“
 ГНМ — Годишник на Народния музей в София
 ГПлНБМ — Годишник на Народната библиотека и музей в Пловдив
 ГСУифф — Годишник на Софийския университет „Свети Климент Охридски“ — Историко-филологически факултет
 ГСУбф — Годишник на Софийския университет „Свети Климент Охридски“ — Богословски факултет
 ЖМНП — Журнал Министерства Народного Просвещения
 ЗбР САН — Сборник радова Српске академије наука
 ИАД — Известия на Археологическото дружество
 ИАИ — Известия на Археологическия институт при БАН (след XV том)
 ИБАИ — Известия на Българския археологически институт (до XV том)
 ИБИД — Известия на Българското археологическо дружество в София
 ИВАД — Известия на Варненското археологическо дружество
 ИзвОРЯ Сл Имн Ак Наук — Известия Отделения Русского Языка и Словесности Императорской Академии Наук
 ИИБЕ — Известия на Института за български език при БАН
 ИИБИ — Известия на Института за българска история при БАН (до VIII том)
 ИИБЛ — Известия на Института за българска литература при БАН
 ИИГА — Известия на Института за градоустройство и архитектура при БАН
 ИИД — Известия на Историческото дружество в София
 ИИИ — Известия на Института за история при БАН (от VIII том)
 ИРАИК — Известия Русского археологического института в Константинополе
 ИСИ Ифф СУ — Известия на Семинара при Историко-филологическия факултет на Софийския университет „Свети Климент Охридски“
 ИПр — сп. „Исторически преглед“
 МПр — сп. „Македонски преглед“
 ПСп — Периодическо списание на Българското книжовно дружество в Средец
 СбНУК — Сборник за народни умотворения, наука и книжнина
 СпБАН — Списание на Българската академия на науките
 УчЗап — Ученые записки
 УпПр — сп. „Училищен преглед“
 АЕМО — Archäologisch-epigraphische Mitteilungen aus Österreich-Ungarn
 BNgJb — Byzantinisch-Neugriechische Jahrbücher
 Bul. Cl. Sc. m. p. Ac. R. Belg. = Bulletin de la Classe des Lettres et des Sciences morales et politiques de l'Académie royale de Belgique
 BZ — Byzantinische Zeitschrift
 PGr — Patrologia Graeca
 PhW — Philologische Wochenschrift
 PWRE — Paulys Real-Encyclopädie der classischen Altertumswissenschaft. Neue Bearbeitung von G. Wissowa, W. Kroll, K. Mittelhaus, K. Ziegler
 RA — Revue archéologique
 REB — Revue des études bysantines
 Stud. Byz. — Studi Byzantini neoellenici
 ZSPH — Zeitschrift für slavische Philologie

ИЗПОЛЗУВАНА ЛИТЕРАТУРА — INDEX LIBRORUM ADHIBITORUM

- Б. Ангелов, Нов препис на старобългарския разказ „Чудото с българина“, ИИБЛ, III, 1955.
- Д. Ангелов, Влияние на чужди ереси върху богомилството, ИСИффСУ, кн. I, 1942.
- Д. Ангелов, Богомилството в България, София 1947.
- Д. Ангелов, История на Византия, I, София 1959.
- М. Андреев — Д. Ангелов, История на българската държава и право, София 1959.
- М. А. Андреева, К вопросу о составе Клиторология Филофея, Seminarium Kondakovianum, II, Praha 1928.
- Б. фон Арним, Принасяне кучета в жертва при цар Симеона, БПр, II, 1933, 1.
- Г. Баласчев, Новые данные для истории грекоболгарских войн при Симеоне, ИРАИК, IV, 2, 1899.
- Г. Баласчев, Върху държавното и военно устройство на старобългарската държава, сп. Минало, I, 1909, кн. 1.
- Фр. Баришић, Цар Фока (602—610) и подунавски аварословени, ЗБРСАН, XLIX, Византолошки институт, IV, 1956.
- Н. Бенешевич, Monumenta Vaticana ad ius canonicum pertinentia, Stud. Byz. II, 1927.
- Н. Бенешевич, Заметки к текстам Notitiae Episcopatum, Seminarium Kondakovianum I, 1927.
- В. Бешевлиев, Първобългарски надписи, ГСФифф, XXX, 1, София, 1934.
- В. Бешевлиев, Няколко бележки към българската история, ГСУифф, XXXII, 9, 1936.
- В. Бешевлиев, Вярата у първобългарите, ГСУифф, XXXV, 1, 1938.
- В. Бешевлиев, Един нов извор за вярата на първобългарите, ГСУифф, XXXII, 9, 1936.
- В. Бешевлиев, Новият извор за поражението на Никифор I в България през 811 година, ГСУифф, XXXIII, 2, 1936.
- В. Бешевлиев, Паралели, ИБИД, XIV-XV, 1937.
- В. Бешевлиев, Античната топонимия у нас като исторически извор, ИИБЕ, III, 1954.
- В. Бешевлиев, К вопросу о награде, полученной Тервелом от Юстиниана II в 705 г., ВВр, XVI, 1959.
- Р. Браунинг, Рабство в византийской империи (600—1200 гг.), ВВр, XIV, 1958.
- Ал. К. Бурмов, Против буржоазно-идеалистическите становища по въпроса за налагането на християнството в България през IX в., ИПр, X, 1954, кн. 2.
- В. Г. Васильевский, К защиту подлинности жития патриарха Игнатия и принадлежности его современному автору Никите Пафлагону, ВВр, VI, 1899.
- В. Велков, Бележки върху социално-икономическото развитие на Одесос през късноантичната епоха, ИВАД X, 1956.
- Византиски извори за историју народа Југославије, I, Београд 1955.
- М. Войнов, За първия допир на Аспаруховите българи със славяните и за датата на основаването на българската държава, ИИБИ, VI, 1956.

- Ем. Георгиев, По въпроса за християнизиранието на средновековна България, ИПр, X, 1954, кн. 5.
- Гръцки извори за българската история, III (Fontes Graeci historiae Bulgaricae, III) София 1960.
- Ив. Гошев, Правилата на Студийския манастир, ГСУБф, XVII, 1940.
- Хр. Данов, Западният бряг на Черно море в древността, София 1947.
- Д. Дечев, Античното име на Хисаря, ГПлНБМ, 1935—1936.
- Д. П. Димитров, Пътуването на св. Александър Римски през Тракия ИБАИ, VIII, 1934.
- М. Дринов, Съчинения, I, София 1909; II, София 1911.
- Ив. Дуйчев, Нови житийни данни за похода на Никифора I в България през 811 г., г., СпБАН, LIV, 1936.
- Ив. Дуйчев, Писмата на Николай Мистик, сп. Прометей, III, 1939, кн. 4 и 5.
- Ив. Дуйчев, Приноси към средновековната българска история, ГПлНБМ за 1937—1939, София 1940.
- Ив. Дуйчев, Из писмата на патриарха Николая Мистика, ИБИД, XVI—XVIII (Сборник в памет на проф. Петър Ников), София 1940.
- Ив. Дуйчев, Из старата българска книжнина, I, София 1943.
- Ив. Дуйчев, За наименованието на Марцианопол — Дебня, ИБИД, XIX—XX, 1944.
- Ив. Дуйчев, Проучвания върху българското средновековие, СбБАН, XLI, Клон историко-филологичен, 21.
- Ив. Дуйчев, Славяноболгарские древности IX-го века, Byzantinoslavica, XI, 1, 1950.
- Ив. Дуйчев, Към въпроса за появата на парите в нашето народно стопанство, ИИБИ, III—IV, 1951.
- Ив. Дуйчев, Славяни и първобългари, ИИБИ, I—II, 1951.
- Ив. Дуйчев: Byzantinoslavica, XV, 1954.
- Ив. Дуйчев, Югославски приноси в областта на историографията, ИПр, XII, 1956, 3.
- Ив. Дуйчев, Въпросът за византийско-славянските отношения и византийските опити за създаване на славянска азбука през първата половина на IX в., ИИБИ, VIII, 1957.
- Ив. Дуйчев, Бележки върху историята на българската архитектура през Средновековието, ИИГА, XI, 1957.
- В. Н. Златарски, Писмата на цариградския патриарх Николая Мистика до българския цар Симеон, СбНУК, X, 1894; XI, 1894 и XII, 1895.
- В. Н. Златарски, Писмата на византийския император Романа Лакапина до българския цар Симеона, СбНУК, XIII, 1896.
- В. Н. Златарски, Клятва у языческих болгар, Сборник в чест В. И. Ламанского, Петроград 1905.
- В. Н. Златарски, Известия за българите в хрониката на Симеона Метафраста и Логотета, СбНУК, XXIV, 1908.
- В. Н. Златарски, Сюлейманкьойският надпис, ИАД, III, София 1912—1913.
- В. Н. Златарски, Посланието на цариградския патриарх Фотий до българския княз Борис в славянски превод, Български старини, кн. V, София 1917.
- В. Н. Златарски, История на българската държава през средните векове, I, I, София 1918.
- Йорд. Иванов, Богомилски книги и легенди, София 1925.
- Йорд. Иванов, Български старини из Македония, София 1931.
- К. Й. Иречек, Българските градове у Мануил Фил, ПСп, LV—LVI, 1898.
- К. Й. Иречек, Пътувания по България, Пловдив 1899.
- В. М. Истрин, Хроника Георгия Арматолоа в древнем славянорусском переводе, I—III, Петроград-Ленинград, 1920—1930.
- А. П. Каждан, К истории политической борьбы в Византии в начале X века, Уч. Зап. Тульского пединститута, вып. 3, 1952.
- А. П. Каждан, Социальные и политические взгляды Фотия, Ежегодник Музея истории религии и атеизма, II, 1958.

- А. П. Каждан, Псамафийская хроника. Предисловие, перевод и комментарий: Две византийские хроники X века, Москва 1959.
- А. П. Каждан, Хроника Симеона Логофета, ВВр XV, 1959.
- А. П. Каждан: Византийский Временник, XVI, 1959.
- Г. Ил. Кацаров, Клетвата у езическите българи, СпБАН, III, 1912.
- И. Кузнецов, Писмата на Льва Магистра и Романа Лакапина и словото „*Ἐπί τῆ τῶν Βουλγαρῶν συμβίβασι*“ като извор за историята на Симеоновска България, СБНУК, XVI—XVII, 1900.
- Ю. Кулаковский, Лев Мудрый, или Лев Исавр был автором „Тактики“? ВВр, V, 1898.
- Ю. Кулаковский, История Византии, I—III, Киев 1912—1915.
- В. И. Ламанский, О славянах в Малой Азии, Африке и Испании, СПб 1859.
- Латински извори за българската история, II (Fontes Latini historiae Bulgaricae) III, София 1960.
- М. В. Левченко, Очерки по истории русско-византийских отношений, Москва 1956.
- Е. Э. Липшиц, Восстание Фомы Славянина, ВДИ, I, 1939.
- Е. Э. Липшиц, Византийский ученый Лев Математик, ВВр, II, 1949.
- Е. Э. Липшиц, Павликянское движение в Византии в VIII и первой половине IX вв., ВВр, V, 1952.
- Стр. Лишев, За проникването и ролята на парите във феодална България, София 1958.
- Хр. Лопарев, Житие св. Евдокима, ИРАИК, XIII, София 1908.
- Хр. Лопарев, Византийския жития святых, ВВр, XVII, 1910.
- Хр. Лопарев, Византийския жития святых, ВВр, XIX, 1912.
- Ст. Т. Мелик-Бахшян, Павликянское движение в Армении, Ереван 1955.
- Митрополит Симеон, Посланието на цариградския патриарх Фотий до българския княз Борис, Български старини, V, София 1917.
- Кр. Миятев, Крумовият дворец и други новооткрити постройки в Плиска, ИБАИ, XIV, 1940—1942.
- Д. Моравчик, Komenton—печенежское или русское слово, Acta antiqua Academiae Scientiarum Hungaricae, t. I, fasc. 1—2, 1951.
- П. Мутафчиев: МПр, IV, 1928, 2.
- П. Мутафчиев, Към църковно-историческата география на Пловдивско, Юбилеен сборник в чест на митрополит Максим, София 1931.
- Р. А. Наследова, Македонские славяне конца IX — начала X в. по данным Иоанна Камениаты, ВВр, XI, 1956.
- К. Николов, По горящото течение на р. Места, сп. „Минало“, 1911, кн. 5—6.
- Г. Острогорски, Постановок тема Хелада и Пелопонеза, ЗБР САН, Византоложки институт, I, Београд 1952.
- Г. Острогорски, Тактикон Успенског и Тактикон Бенешевина, ЗБР САН, XXXVI, Византоложки институт, II, Београд 1953.
- И. С. Пальмов, Цариградский патриарх Фотий и его отношение к современному ему славянству, СПб 1881.
- В. Панченко, Памятник славян в Вифинии VII в., ИРАИК, VIII, 1902.
- Н. Пигулевская, Византия и Иран на рубеже VI и VII вв., Ленинград 1947.
- В. Преображенский, Преподобный Феодор Студит и его время (759—860), Москва 1896.
- Б. Примов, Българското народностно име в Западна Европа във връзка с богомилите, ИИБИ, VI, 1956.
- Б. Примов, Богомилски дуализъм, ИИИ, VIII, 1960.
- Мила Рајковић, О пореклу Томе, воће устанка 821—823, ЗБР САН, XXXVI, Византоложки институт, II, Београд 1953.
- М. Рајковић, Област Стримона и тема Стримон, ЗБР САН, LIX, Византоложки институт, 5, Београд 1958.
- В. Регель, О городе Плотинополе, Сборник в честь Помяловского, СПб 1897.
- Ф. М. Россейкин, Первое правление Фотия, патриарха Константинопольского, Сергиев Посад 1915.

- А. П. Рудаков, Очерки византийской культуры по данным греческой агиографии, Москва 1917.
- Н. Скабаланич, Византийское государство и церковь в XI веке, СПб 1884.
- Ив. Снегаров, Кратка история на съвременната българска църква, I, София, 1944.
- Ив. Снегаров, Неизвестен досега препис от разказа „Чудо с българина Георги“, ИИБИ, III—IV, 1951.
- Ив. Снегаров, Епархийските списъци като извор за християнизиранието на балканските славяни, ИИБИ, VI, 1956.
- М. Я. Сюзюмов, Проблемы иконоборчества в Византии, Уч. Зап. Свердловского гос. пединститута, 1948, вып. IV, по Кафедре истории древнего мира и истории средних веков.
- Л. Томић, Фрагменти једног историског списка IX в., ЗбР САН, XXI, Византолошки институт, I, Београд 1952.
- Ю. Трифонов, Известие на сирийския презвитер Константин за Исперихова победа над византийците, ИИД, XI—XII, 1931—1932.
- Ю. Трифонов, Към въпроса за византийско-българските договори, ИБАИ, XI, 1937.
- В. Тъпкова-Займова, Крепости и укрепени градове през Първото българско царство, ВИСБ, III, 1956.
- В. Тъпкова-Займова, Първоначалното българско селище и въпросът за аулите, ИИБИ, VI, 1956.
- Ф. И. Успенский, Византийская табель о рангах, ИРАИК, III, 1898.
- Ф. И. Успенский, Константинопольский епарх, ИРАИК, IV, 1899.
- Ф. И. Успенский, Военное устройство Византийской империи, ИРАИК, VI, 1, 1900.
- Ф. И. Успенский, История Византийской империи, I, СПб 1912.
- Ј. Ферлуга, Ниже воено-административне јединице темачког уређена, ЗбР САН, Византолошки институт, 2, Београд 1953.
- Ј. Ферлуга, Прилог датирању платног списка стратега из „De ceremoniis aulae Byzantinae“, ЗбР САН, XIX, Византолошки институт, 4, Београд 1956.
- Г. Цанкова-Петкова, Бележки към началния период от историята на българската държава, ИИБИ, V, 1954.
- Г. Цанкова-Петкова, Материалната култура и военното изкуство на дакийските славяни според сведенията на Псевдомаврикий, ИИБИ, VII, 1957.
- М. А. Шангин, Византийские политические деятели первой половины X в., Византийский сборник, Москва-Ленинград 1945.
- К. Шкорпил, О земляных укреплениях и окопах, ИРАИК, X, 1905.
- К. Шкорпил, Надписи от Първото българско царство в източната част на Балканския полуостров, Byzantinoslavica, III, 1931.
- К. Н. Юзбашян, К истории павликянского движения в Византии в IX в., Вопросы истории религии и атеизма, 4, 1956.
- А. Я. Яцимирский, Написание о избяенныхъ блъгарехъ христьянъ в святыя посты, Изв ОРЯСл. Имп. Ак. Наук, VII, 1902.
- Κ. Ἀποστολίδης, Σημειώματα περὶ Πλοτινολόλου καὶ Αἰδυμοναίχου, Θεσσαλονίκη, IX, 1938.
- Arriani Tactica et Mauricii Artis militaris libri XII, Upsalae 1664.
- V. von Arnim, Zur Geschichte der Onoguren, ZSPh, X, 1933.
- V. von Arnim, Prinzipielles zur Frage nach Sprache und Volkstum der Urbulgaren, ZSPh, X, 1933.
- N. Bănescu, Les frontières de l'ancien Etat bulgare, Mémorial Louis Petit, Archives de l'Orient Chrétien, I, Bucarest 1948.
- Ν. Βαφείδης, Ἡ ἐκ Αἰδυμοναίχου ἀναθηματικὴ στήλη Πλοτινολοιτῶν, Θεσσαλονίκη, III, 1937.
- L. H. Baynes, The Date of the Avar Surprise, BZ, XXI, 1912.
- N. A. Bees, Beiträge zur kirchliche Geographie Griechenlands im Mittelalter und Neueren Zeit, Oriens Christianus, 1914.
- N. A. Bees, Collation, Philological Observations and a Number of Biblical References, Προαρχικά τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν, XIX, 1944.

- V. N. Benešević, Die byzantinischen Ranglisten nach dem Kletorologion Philothei. (De Cer., I, II, p. 52) und nach den Jerusalemer Handschriften zusammengestellt und revidiert, BNgJb, V, 1926—1927.
- L. Bréhier, Les institutions de l'Empire Byzantin, Le Monde byzantin. II (L'évolution de l'humanité), Paris 1950.
- J. B. Bury, The identity of Thomas the Slavonian, BZ, I, 1892.
- J. B. Bury, The imperial administrative System, London 1911.
- P. Charanis, The Slavic Element in Byzantine Asia Minor in the thirteenth century, Byzantion, XVIII, 1948.
- L. Clugnet, Histoire de Saint Nicolas, soldat et moine, Revue de l'Orient Chrétien, VII, 1902.
- F. Cumont, L'uniforme de la cavalerie orientale et le costume byzantin, Byzantion, II, 1925.
- P. Collart, Philippes, ville de Macédoine, Paris 1937.
- G. Da Costa-Louillet, Vie de Saint Ignace (798—877), Byzantion, XXIV, 1954.
- A. Dain, La „Tactique“ de Nicéphore Ouranos, Paris 1937.
- A. Dain, Sylloge tacticorum quae olim „Inedita Leonis Tactica“ dicebatur, Paris 1938.
- C. de Boor, Vita Euthymii. Ein Anekdote zur Geschichte Leo's des Weisen a. 886—912, Berlin 1888.
- C. de Boor: Zeitschrift für Kirchengeschichte, XII, 1890.
- H. Delehaye, Synaxarium Ecclesiae Constantinopolitanae, Bruxelles 1902.
- D. Detschew, Die thrakischen Sprachreste. Österreichische Akademie der Wissenschaften, Philologisch-historische Klasse, Wien 1957.
- Fr. Dölger, Regesten der Kaiserurkunden des oströmischen Reiches, I, München 1924.
- Fr. Dölger, Beiträge zur Geschichte der byzantinischen Finanzverwaltung besonders der 10. und 11. Jahrhundert, Byz. Archiv IX, Leipzig—Berlin 1927.
- Fr. Dölger: Byzantinische Zeitschrift, XXXVII, 1937.
- Fr. Dölger, Der Bulgarenherrscher als geistlicher Sohn des byzantinischen Kaisers, ИБИД, XVI—XVIII (Сборник в чест на проф. П. Ников), София 1940.
- L. Duchesnes, Les anciens évêchés de la Grèce, Mélanges d'archéologie et d'histoire, XV, 1915.
- I. Dujčev, Protobulgares et Slaves, Annales de l'Institut Kondakov, X, 1938.
- I. Dujčev, Un épisode de la première croisade, Studia Serdicensia, I, 1938.
- I. Dujčev, Au lendemain de la conversion du peuple bulgare. L'épître de Photius, Mélanges de science religieuse, 1951.
- I. Dujčev: Byzantinische Zeitschrift, L, 1957.
- Fr. Dvornik, La Vie de Saint Grégoire le Décapolite et les Slaves Macédoniens au IXe siècle, Paris 1926.
- Fr. Dvornik, Les Slaves, Byzance et Rome au IXe siècle, Paris 1926.
- Fr. Dvornik, Les légendes de Constantin et de Méthode vues de Byzance (Byzantinoslavica Supplementa, I, Prague 1933.
- Fr. Dvornik, The Photian Schism. History and Legend, Cambridge 1948.
- I. Gay, Le patriarche Nicolas Mystique et son rôle politique, Mélanges Charles Diehl, I, Paris 1930.
- H. Gelzer, Zur Zeitbestimmung der griechischen Notitiae Episcopatum, Jahrbuch für Protestantische Theologie, 1886.
- H. Gelzer, Georgii Cyprii Descriptio Orbis Romani; accedit Leonis imperatoris Diatyposis genuina adhuc inedita, Lipsiae 1890.
- H. Gelzer, Die kirchliche Geographie Griechenlands vor dem Slaveneinbruch, Zeitschrift für Wissenschaftliche Theologie, XXXV, 1892.
- H. Gelzer, Ungedruckte und ungenügend veröffentlichte Texte der Notitiae episcopatum, Abh. der königlichen bayerischen Akademie der Wissenschaften, I Cl., XXI Bd., III Abteilung, 1901.
- E. Gerland, Corpus Notitiarum episcopatum, I, Einleitung, Chalcedonensis 1931.
- E. Gerland—V. Laurent, Corpus Notitiarum episcopatum, I. Les listes conciliaires, Chalcedonensis 1936.

- B. Геров, Zur Frage nach der altbulgarischen Form des Namens der Stadt Saloniki, ИБИД, XVI—XVIII (Сборник в чест на проф. Петър Ников), София 1940.
- A. Grecu, Bulgaria in nordul Dunării in veacurile IX—X lea, Studii și cercetări de istorie medie, I, 1950.
- H. Grégoire, L'empereur Nicéphore le Chauve et Kroum, „premier“ de Bulgarie, Bul. Cl. Sc. mp. Ac. R. Belg., XX, 1934.
- H. Grégoire: Byzantion, IX, 1934.
- H. Grégoire, Rangabé ou Courtemain, Byzantion, IX, 1934.
- H. Grégoire, Les sources de l'Histoire des Pauliciens, Bul. Cl. Let. Sc. m. p. Ac. R. Belg. XXII, 1936.
- H. Grégoire, Sur l'Histoire des Pauliciens, Bul. Cl. Let. Sc. m. p. Ac. R. Belg., XXII, 1936.
- H. Grégoire, De nouveau sur la Chronographie byzantine: le „Scriptor incertus de Leone Armenio“ et le dernier Continuateur de Malalas, Bul. Cl. Let. Sc. m. p. Ac. R. Belg., 5e série, XXII, 10—12, 1936.
- H. Grégoire, Autour des Pauliciens, Byzantion, XI, 1936.
- H. Grégoire, Un nouveau fragment du „Scriptor incertus de Leone Armenio“, Byzantion, XI, 1936.
- H. Grégoire, Un édit de l'empereur Justinien II, daté de septembre 688, Byzantion, XVII, 1945.
- H. Grégoire, Pour l'Histoire des Eglises pauliciennes. Orientalia Christiana Periodica, XIII, 1947.
- H. Grégoire: Byzantion, XXII, 1952.
- R. Grosse, Römische Militärgeschichte von Gallienus bis zum Beginn der byzantinischen Themenverfassung, Berlin 1920.
- V. Grumel, Les registres des actes du patriarcat de Constantinople, I, 2, 1936.
- V. Grumel Sur les coutumes des anciens Bulgares dans le conclusion des traités, ИБИД, XIV—XV, 9, 1937.
- R. Guiland, Etudes sur l'histoire administrative de Byzance, Byzantina-Metabyzantina, I, 1, 1945.
- R. Guiland, Etudes de titulature byzantine, Revue des Etudes Byzantines, XIII, 1955.
- Gy. Gyomlay, Bölcs Leó taktikája, mint magyar történeti kútforrás, Budapest 1902.
- Gy. Gyomlay, La Tactique de Léon le Sage comme source historique hongroise, Acta historica Academiae scientiarum Hungaricae, I, 1952.
- J. Hergenröther, Photius Patriarch von Constantinopel. Sein Leben, seine Schriften und das griechische Schisma, I—III, Regensburg 1867—1869.
- J. Hergenröther, Monumenta Graeca ad Photium eiusque historiam pertinentia, Ratisbonae 1869.
- K. J. Héfélé, Histoire des Conciles, IV, 1, Paris 1911.
- E. Honigmann, Le Synecdémos d'Hiéroclès et l'Opuscule géographique de Georges de Chypre, Bruxelles 1939.
- E. Honigmann, A propos de Pompeiopolis de „Mysie“, Byzantion, XXII, 1952.
- R. Janin, Constantinople Byzantine, Paris 1950.
- R. Janin, La hiérarchie ecclésiastique dans le diocèse de Thrace, REB, XVII, 1959.
- K. Jireček, Archäologische Fragmente aus Bulgarien, AEMÖ, X, 1888.
- K. Jireček, Die Heerstrasse von Belgrad nach Konstantinopel, Prag 1877.
- M. Jugie, La vie et les œuvres d'Euthyme patriarche de Constantinople, Echos d'Orient, XVI, 1913.
- M. Jugie, Les origines romaines de l'Eglise russe, Echos d'Orient, XXXV, 1937.
- P. Karlin-Hayter, Vita S. Euthymii, Byzantion, XXV—XXVI—XXVII, 1955—1956—1957.
- G. Kazarow, Über die Namen der Stadt Philippopel, PhW. 1901, No 50.
- Conradua Kirch, Nicephori Skeuophylacis encomium in S. Theodorum Siceotam, Analecta Bollandiana, XX, 1901.
- Στ. Π. Κυριακίδης, Θρακικά ταξείδια, 'Ημερολόγιον Μεγ. 'Ελλάδος, 1931.
- Στ. Π. Κυριακίδης, Βυζαντινά μελέται, Θεσσαλονίκη 1939.
- N. P. Kondakov, Les costumes orientaux à la cour de Byzance, Byzantion, I, 1924.

- G. Kolias, Léon Choerosphactès, magistre, proconsul et patrice. Biographie-Correspondance (texte et traduction) (Texte und Forschungen zur byzantinisch-neugriechischen Philologie 31), Athen 1939.
- Γ. Τ. Κολλίας, Ἡ παρὰ τὸ Βουλγαρόφυγον μάχη καὶ ἡ δὴθεν πολιορκία τῆς Κωνσταντινουπόλεως (896). Ἀρχεῖον τοῦ Θεολογικοῦ Διαγροφικοῦ καὶ Γλωσσικοῦ Θεσηροῦ, VII (1940—1941).
- Γ. Κονιδάκης, Αἱ μητροπόλεις καὶ ἀρχιεπισκοπαὶ τοῦ οἰκουμενικοῦ πατριαρχείου καὶ ἡ τάξις αὐτῶν, Athènes 1934.
- Φ. Κουκούλες, Βυζαντινῶν βίος καὶ πολιτισμός, II, Athènes 1934.
- K. Krumbacher, Geschichte der byzantinischen Litteratur, München 1897.
- Γ. Δαμπυσιάδης, Ἄσπρος — Κεομέν, Θεολογικά, II, 1920.
- B. Latyschev, Vita S. Theodori Studitae in codice Mosquensi muzei Rumianzoviani, № 520, ВВр, XXI, 1914.
- B. Laurdas, A new Letter of Photias to Boris, Ἑλληνικά, XIII, 1954.
- V. Laurent, Les sources à consulter pour l'établissement des listes épiscopales du patriarcat byzantin, Echos d'Orient, XXX, 1931.
- P. Lemerle, Philippe et la Macédoine Orientale à l'époque chrétienne et byzantine, Paris 1945.
- M. Loos, Deux contributions à l'histoire des Pauliciens, Byzantinoslavica, XVI, 1, 1956.
- P. Maas, Literarisches zu der Vita Euthymii, BZ, XXI, 1912.
- P. Maas, Der Interpolator des Philotheos, BZ, XXXIV, 1934.
- A. Mai, Specilegium Romanum, X, 2, Romae 1844.
- S. G. Mercati, Note critiche, 10. Per il testo della Vita di S. Gregorio Decapolita, Studi bizantini e neoellenici, III, 1931.
- H. Meusel, Pseudo-Callisthenes nach der Leidener Handschrift herausgegeben, Jahrbücher für classische Philologie Suppl. — Bd. V, 1864—1872.
- K. Miller, Iteneraria Romana, Stuttgart 1916.
- St. Mladenov, Revue des études slaves, I, 1921.
- Gy. Moravcsik, Zur Geschichte der Onoguren, Ungarische Jahrbücher, X, 1930.
- Gy. Moravcsik, Magyar Nyelv, XXVI (1930): Ungarische Jahrbücher, X, 1930.
- Gy. Moravcsik, Die Namenliste der bulgarischen Gesandten am Konzil vom J. 869—870, ИИД, XIII, 1933.
- Gy. Moravcsik, Constantine Porphyrogenitus, De administrando imperio, Budapest. 1949.
- Gy. Moravcsik, Byzantinoturcica, I—II, Berlin 1958.
- L. Niederle, Slovanské starožitnosti, II, 1, Praha 1906.
- W. Nissen, Die Diataxis des Michael Attaleiates von 1077, Jena 1894.
- D. Obolensky, The Bogomils, Cambridge 1948.
- G. Ostrogorsky, History of the Byzantine State, Oxford 1956.
- Α. Παπαδόπουλος-Κεραμεύς, Ψευδοκλήτης ὁ Παφλαγῶν καὶ ὁ νόθος βίος τοῦ πατριάρχου Ἰγνατίου, ВВр, VI, 1899.
- A. Papadopoulos-Kerameus, Monumenta graeca et latina ad historiam Photii patriarchae pertinentia, I—II, Petropoli 1899—1901.
- A. Papadopoulos-Kerameus, Ὁ πατριάρχης Φώτιος ὁ πατὴρ ἅγιος τῆς Ὀρθοδόξου Καθολικῆς Ἐκκλησίας, BZ, VIII, 1899.
- G. Parthey, Hierocles Synecdemus et Notitiae Graecae episcopatum, Berolini 1866.
- R. P. L. Petit, Le Typicon de Grégoire Pacourianos pour le monastère de Pétritzos (Bačkovno) en Bulgarie. Texte original, publié par... ВВр, XI, Санктпетербург, 1904, Приложение № 1.
- G. Radojičić, La date de la conversion des Serbes, Byzantion, XXII, 1952.
- Jo. Jac. Reiskii Commentarii ad Constantinum Porphyrogenitum De cerimoniis Aulae Byzantinae, Bonnae 1830.
- G. Rouillard—P. Collomp, Actes de Lavra. Edition diplomatique et critique, I (897—1178), Paris 1937.
- J. Sakkelion, Λέοντος μαγίστρου, ἀθηναίου, πατρικίου, Συμεῶν ἀρχοντος Βουλγαρίας καὶ τινῶν ἄλλων ἐπιστολαί. Δελτίον τῆς ἱστορικῆς καὶ ἐθνολογικῆς ἐταιρίας τῆς Ἑλλάδος I, 1883—1884.

- Ἰ. Σακκελίων, Ῥωμανοῦ βασιλέως τοῦ Λακαπηνοῦ ἐπιστολαί. Δελτίον τῆς ἱστορικῆς καὶ ἐθνολογικῆς ἐταιρίας τῆς Ἑλλάδος, I, 1883—84, II, 1885.
 Σαράνδης, Μεσαιωνικὰ γράμματα, II, 1935.
 Ἰγν. Σαράφογλου: Θρακικά, II, 1929.
 K. Schwarzlose, Der Bilderstreit. Ein Kampf der griechischen Kirche um ihre Eigenart und um ihre Freiheit, Gotha 1890.
 Μ. Σταμούλης, Ἡ τάξις τῶν Θρακικῶν ἐπαρχίων εἰς τὰ συντάγματα, Θρακικά, XIV, 1940.
 E. Stein, Histoire du Bas Empire, II, De la disparition de l'Empire d'Occident à la mort de Justinien (476—565), Paris—Bruxelles—Amsterdam 1949.
 T. Tafel, De via Romanorum Egnatia, II, Tubingae 1841.
 O. Tafrali, Thessalonique des origines au XIVe s., Paris 1919.
 A. Tougard, De l'histoire profane dans les Actes Grecs des Bollandistes, Paris 1874.
 A. Vaillant — M. Lascaris, La date de la conversion des Bulgares, Revue des Etudes Slaves, XIII, 1939.
 Ch. van de Vorst, La vie de Saint Evariste, higoumène à Constantinople, Analecta Bollandiana, XCI, 1923.
 V. van de Vorst, La petite Cathéchèse de S. Théodore Studite, Analecta Bollandiana, XXXIII, 1914.
 A. Vasiliev, Histoire de l'Empire Byzantin, I, Paris 1932.
 A. Vassiliev, Byzance et les Arabes, I—III, 1935—1936.
 A. Vasiliev, An Edicte of the Emperor Justinian II, September 688, Speculum, XVIII, 1943.
 A. Vasiliev, L'entrée triomphale de l'empereur Justinien II à Thessalonique en 688, Orientalia Christiana periodica, XIII, 1947.
 M. Vasmer, Die Slaven in Griechenland, Berlin 1941.
 V. Vaurent, La Notitia de Basile l'Arménien, Echos d'Orient, XXXIV, 1935.
 E. Werner, Die Krise im Verhältnis von Staat und Kirche in Byzanz: Theodor von Studion. Aus der byzantinischen Arbeit der Deutschen Demokratischen Republik, I (BBA 5), Berlin 1957.
 K. E. Zachariä von Lingenthal, Zum Militärgesetz des Leo, BZ, II, 1893.
 K. E. Zachariä von Lingenthal, Wissenschaft und Recht für das Heer vom 6 bis Anfang des 10 Jahrhunderts, BZ, III, 1955.
 K. E. Zachariä von Lingenthal, Geschichte des griechisch-römischen Rechts, Aalen in Württemberg, 1855.
 G. Zengelis, Le feu grégeois et les armes à feu des Byzantins, Byzantion, VII, 1932.

СЪДЪРЖАНИЕ — НОС VOLUMINE CONTINENTUR

Увод от Ив. Дуйчев	5
Praefatio	
1. Псевдокалистен — увод, превод и коментар от В. Тъпкова-Заимова	9
Pseudo-Callisthenes	
2. Анонимен ватикански разказ — увод, превод и коментар от Ив. Дуйчев	10
Narratio anonima e codice Vaticano	
3. Неизвестен автор — увод, превод и коментар от Г. Цанкова-Петкова	16
Scriptor incertus	
4. Житие на Николай Студит — увод, превод и коментар от Ив. Дуйчев	25
Vita Nicolai Studitae	
5. Теодор Студит — увод, превод и коментар от В. Тъпкова-Заимова	28
Theodorus Studites	
6. Житие на Никифор от Дякон Игнатий — увод, превод и коментар от В. Тъпкова-Заимова	35
Vita Nicerphori	
7. Житие на Григорий Декаполит от Дякон Игнатий — увод, превод и коментар от Г. Цанкова-Петкова	38
Vita Gregorii Decapolitae	
8. Послание на Христофор — увод, превод и коментар от М. Войнов	40
Christophori epistola	
9. Георги Монах — увод, превод и коментар от Ив. Дуйчев	42
Georgius Monachus	
10. Патриарх Фотий — превод от митрополит Симеон (Писмо № 2 е преведено от Ив. Дуйчев) — увод и коментар от П. Тивчев	58
Photii Patriarchae Epistolae	
11. Петър Сицилийски — увод, превод и коментар от В. Тъпкова-Заимова	107
Petrus Siculus	
12. Съборни актове — увод, превод и коментар от Л. Йончев	113
Acta Conciliorum	
13. Житие на Петър Патриций — увод, превод и коментар от Л. Йончев	119
Vita Petri Patricii	
14. Кратка анонимна хроника — увод, превод и коментар от Л. Йончев	120
Anonimi Chronographia Syntomos	
15. Филотей — увод, превод и коментар от Г. Цанкова-Петкова	121
Philotheus	
16. Никифор Скевофилакс — увод, превод и коментар от В. Тъпкова-Заимова	129
Nicerphorus Sceorphylax	
17. Житие на Игнатий от Никита Пафлагонец — увод, превод и коментар от В. Тъпкова-Заимова	130
Vita Ignatii	
18. Житие на Йоаникий — увод, превод и коментар от В. Тъпкова-Заимова	132
Vita Ioannicii	

19. Житие на Теодор Студит — увод, превод и коментар от В. Тъпкова-Заимова	141
<i>Vita Theodori Studitae</i>	
20. Епархийски списъци от IX до средата на X в. — увод, превод и коментар от В. Тъпкова-Заимова	146
<i>Notitiae episcopatum</i>	
21. Лъв VI Философ — увод, превод и коментар от Г. Цанкова-Петкова . .	166
<i>Leo Philosophus</i>	
22. Лъв Хиросфакт (Магистър) — превод на В. Златарски, увод и коментар от П. Тивчев	175
<i>Leonis Choerosphacti epistolae</i>	
23. Патриарх Николай Мистик — превод на В. Златарски, допълнен с превода на писма № 2, 10 и 11 от Ив. Дуйчев; увод и коментар от П. Тивчев	185
<i>Nicolai Archiepiscopi epistolae</i>	
24. Писма на Роман Лакапин до цар Симеон — редактиран превод на В. Златарски, увод и коментар от П. Тивчев	298
<i>Romani Lacapeni epistolae</i>	
25. Житие от Еварест — увод, превод и коментар от В. Тъпкова-Заимова	315
<i>Vita Euaresi</i>	
26. Житие на Евтимий — увод, превод и коментар от П. Тивчев	317
<i>Vita Euthymii</i>	
27. Йосиф Генезий — увод, превод и коментар от Г. Цанкова-Петкова и П. Тивчев	320
<i>Iosephus Genesius</i>	
Показалец — Съставил П. Коледаров	336
<i>Index nominum et rerum</i>	
Съкращения	348
<i>Abbreviationes</i>	
Използувана литература — Съставил П. Коледаров	349
<i>Index librorum adhibitorum</i>	